i

Ioan Scurtu • Gheorghe Buzatu

© Editura Paideia, 1999 75104 Bucureşti. România Str. Bucur nr. 18, sector 4 tel.: (00401) 330.80.06; 330.16.78 fax: (00401)330.16.77

IĂTODIA DOMANILOD

A

IN

SECOLUL *XX*

(1918 - 1948)

Descrierea CIP a Bibliotecii Na tonale SCURTU, IOAN

Istoria românilor in secolil XX : (191K-1948) / Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu. - Bucure i : Paideia, 1999

p. 712 ; :4 cm. - (Colecţia ;Uţilor de referinţă. Sena Istorii)

Bibliogr.

Index

PflIDEIfl

ISBN 973-9368-64-6 1. Buzatu, Gheorghe

ar

94(=l 35.1)" 1918/1948)

v_^uprins

Secolul al XX-lea are cea mai bogată istorie din întreaga existenţă a omenirii. In acest secol s-au înregistrat două războaie mondiale, au dispărut câteva imperii şi au apărut mai multe state naţionale, viaţa oamenilor s-a schimbat, ştiinţa şi tehnica au revoluţionat toate domeniile existenţei sociale.

România a parcurs o evoluţie semnificativă: în 1918 s-a realizat statul naţional unitar (România Mare), în 1940 s-a produs o prăbuşire teritorială, ameliorată, parţial. în 1945. De la votul cenzitar (pe colegii) s-a trecut la cel universal; regimul democratic a sucombat după 20 de ani, când s-a instaurat un regim de autoritate monarhică, urmat de altele, de esenţă totalitară. în România s-a realizat cea mai cuprinzătoare reformă agrară din Europa în 1921, iar în 1945 o alta, cu puternice conotaţii politice. Viaţa de zi cu zi şi mentalitatea oamenilor s-au modificat substanţial comparativ cu secolul anterior. Au apărut noi probleme, între care cea a raporturilor între minoritari şi majoritari, între individ şi autoritatea publică.

Editura *Paideia* a iniţiat publicarea unor lucrări fundamentale privind istoria şi cultura naţională, precum şi cea universală. In acest program se înscrie şi *Istoria Românilor in secolul XX,* care va avea trei volume. Oferim cititorilor volumul privind anii 1918-1948, în care România a parcurs o evoluţie extrem de importantă şi contradictorie, care merită să fie cunoscută de toţi cei interesaţi de propriul trecut, de înţelegerea locului şi rolului românilor în istoria Europei şi în cea universală. Autorii au beneficiat de lucrările şi studiile publicate până în prezent, au cercetat documente de arhivă, culegeri de documente publicate, memoriile unor contemporani, dezbaterile parlamentare, o bună parte din presa vremii, fiind animaţi de hotărârea de a oferi o imagine cât mai cuprinzătoare asupra istoriei românilor din anii 1918-1948.

Istoria Românilor supune atenţiei o serie de probleme ale epocii contemporane în privinţa cărora, anterior anului 1989, specialiştii şi autorii înşişi au exprimat puncte de vedere ori au formulat concluzii care, prin forţa împrejurărilor, nu au reuşit întotdeauna să depăşească tiparele şi tabu urile cenzurii fostului regim. Suntem încredinţaţi însă că numai cititorul, singurul şi adevăratul nostru judecător, va înţelege necesitatea rejudecării, în spiritul timpului prezent, a trecutului recent în ansamblu, a sensului acţiunii unor binecunoscute personalităţi, a rolului şi locului României în contextul istoriei europene şi generale. Iar aceasta nu din considerente oportuniste, ci din perspectiva şi în baza unor noi şi importante surse, îndeosebi documentare.

devenite accesibile abia în ultimul deceniu, ca rezultat al deschiderii masive a arhivelor române şi străine, unele investigate şi valorificate de noi înşire, după cum şi ca urmare a extinderii orizonturilor istoriografie şi bibliografic, a modernizării metodelor de cercetare, datorită, în sfârşit, aprofundării unor fapte, fenomene şi procese istorice naţionale şi universale. Am beneficiat, de asemenea, de avantajele distanţării în timp de evenimentele şi,.actorii" scenei istorice din 1918-1948, precum şi de faptul că, după prăbuşirea sistemului totalitar, un important capitol al istoriei acestui veac fiind „închis", numeroase dintre misterele sale pot fi nu numai cunoscute, ci chiar reclamă a fi dezvăluite, mai cu seamă premeditarea, pregătirea, execuţia, caracterul şi consecinţele nebănuite în intensitate, proporţii şi în timp ale holocaustului roşu dirijat de Kremlin între 1917 şi 1991 şi care, bântuind planeta într-o mare măsură, nu a ocolit, evident, România.

9 octombrie 1998

AUTORII

I

Statutul internaţional al României după primul război mondial[1]

România şi Conferinţa păcii de la Paris. Confirmarea internaţională a unirii Bucovinei, Transilvaniei şi Basarabiei. Problema reparaţiilor. Statutul denfinitiv al Dunării. Convenţia de la Lausanne. România şi Societatea Naţiunilor. Mica înţelegere. Relaţiile cu marile puteri şi cu vecinii. înţelegerea Balcanică. Rolul lui Nicolae Titulescu. România şi deteriorarea situaţiei internaţionale. Pactul sovieto-german din 23 august 1939.

La sfârşitul primului război mondial s-au înregistrai modificări esenţiale pe harla Europei: au dispărut imperiile - German. Austro-Ungar. Rus, Otoman - şi au apărui noi slate naţionale: Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Cehoslovacia, Austria. Ungaria, iar altele şi-au întregit teritoriul: România. Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor.

Problemele organizării lumii după prima conflagraţie mondială au constituit obiectul Conferinţei de pace de la Paris (1919-1920). Prezentă la această Conferinţă, România a acţionat pentru obţinerea confirmării pe plan internaţional a hotărârilor adoptate în cursul anului 1918 la Chişinău. Cernăuţi şi Alba Iulia privind unirea Basarabiei. Bucovinei şi Transilvaniei cu patria mamă. Conferinţa păcii de la Paris urma să dea consacrare juridică internaţională noului statut teritorial şi politic al statului român, prin recunoaşterea principiului naţionalităţilor şi al autodeterminării popoarelor, prin respectarea drepturilor legitime ale poporului român asupra teritoriului său naţional.

In practică însă lucrurile s-au dovedit a fi mult mai complicate şi mai dificile. Deşi, potrivit Convenţiei din 4/17 august 1916, România trebuia să se bucure la Conferinţa păcii de drepturi egale cu celelalte ţări semnatare, ea a fost inclusă în rândul statelor cu ..interese limitate", putând participa la dezbateri numai atunci când era invitată, dreptul de decizie aparţinând ..Consiliului celor patru" (Marea Britanie. Franţa. Italia şi SUA). în Comisia teritorială, inclusiv în Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România, delegaţii români nu au fosl admişi.

După ample discuţii, începute în Comisia teritorială la 11 februarie 1919, Consiliul Suprem a stabilit, la 11 iunie 1919, graniţa dintre România şi Ungaria, iar la 13 iunie 1919, pe cea dintre România şi Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor, prin care se recunoştea actul istoric al unirii Transilvaniei cu România.

Marile puteri au pregătit tratatul de pace cu Germania, fără a îngădui delegaţiei române să- şi exprime punctul de vedere, deşi armata română purtase lupte grele cu cele aparţinând Puterilor Centrale în anii 1916-1917. împotriva cărora repurtase victoriile de la Mârăşti, Mărăşeşti şi Oituz, iar România avusese de suportat jaful ocupanţilor străini şi uriaşe pierderi materiale.
________________________aie ailor state mici, a fost nevoita sâ semneze tratatul de pace cu
........urna ta *28* iunie 1919, fârâ sâ-l fi putut studia şi formula observaţii.

Deoarece „Consiliul celor patru" intenţiona să procedeze într-o manieră similară şi în privinţa celorlalte tratate. Ion I. C. Brâtianu, şeful delegaţiei române, a luat iniţiativa unei note verbale colective adresate lui Georges Clemenceau, preşedintele Conferinţei de pace, de către delegaţiile română, polonă, sârba, cehoslovacă şi greacă, prin care se cerea ca proiectele tratatelor sâ le fie comunicate din timp, pentru a le putea analiza. Dar Consiliul a acceptat sâ prezinte, la 29 mai, doar un rezumat al proiectului tratatului de pace cu Austria, urmând ca a doua zi sâ remită delegaţiei austriece textul complet al acestuia. în urma unui nou protest, adresat de Ion I. C. Brâtianu în numele delegaţiilor menţionate, s-a obţinut amânarea pentru 2 iunie a remiterii proiectului către delegaţia Austriei. Documentul conţinea unele clauze menite sâ faciliteze amestecul marilor puteri în treburile interne ale României. Astfel, sub pretextul grijii pentru respectarea drepturilor minorităţilor naţionale, marile puteri îşi rezervau libertatea de a decide măsurile „pe care le vor crede necesare" pentru a ocroti drepturile şi interesele acestor minorităţi. De asemenea. România era obligata sâ semneze o convenţie prin care acorda, timp de 5 ani, „liberul tranzit" pentru toate mărfurile, mijloacele de transport şi supuşii „Puterilor Aliate şi Asociate", fără nici un fel de taxe vamale.

în cuvântul rostit la şedinţa plenară a statelor aliate asupra proiectului de tratat, şi într-un memoriu adresat Consiliului. Ion I. C. Brâtianu afuma că România era hotărâtă sâ asigure dreptul' minorităţilor, dar că ea nu putea să primească un regim special, la care nu erau constrânse toate statele suverane. Totodată, el a arătat că România era gata sâ ia măsurile necesare pentru a uşura tranzitul şi a dezvolta comerţul cu celelalte naţiuni, în conformitate cu legislaţia sa intemâ.

întrucât Consiliul nu a acceptat obiecţiile formulatei Ion I. C. Brâtianu a pârâsit, la 2 iulie 1919, Conferinţa păcii. în ziua de 10 septembrie marile puteri au semnal tratatul de pace cu Austria', la Saint Germain en Laye, punând România în faţa faptului împlinit. în urma notelor ultimative ce i s-au adresat, de a semna fără discuţii şi fără rezerve tratatul. Ion I. C. Brâtianu şi-a dat demisia din fruntea guvernului României. După noi presiuni diplomatice - care au mers până la ameninţarea cu excluderea delegaţiei române de la Conferinţa păcii - în ziua de 10 decembrie 1919 guvernul prezidat de Alexandru Vaida-Voevod a semnal tratatul de pace cu Austria. Tratatul consfinţea autodeterminarea popoarelor şi dezagregarea monarhiei habsburgice, recunoştea unirea Bucovinei cu România. In acelaşi timp. el oferea o bază legală pentru amestecul marilor puteri în treburile interne ale statelor succesorale, inclusiv ale României. La 18 decembrie 1919 marile puteri au trasat frontiera dintre România şi Polonia, care a fost acceptată de cele douâ ţări.

In ziua de 10 decembrie 1919 a semnat la Neuilly sur Seine tratatul de pace cu Bulgaria, care stabilea câ hotarul dintre cele douâ ţări era cel fixat în 1913.

Vii discuţii a suscitat proiectul tratatului de pace cu Ungaria, deoarece delegaţia maghiară, precum şi unele cercuri politice şi financiare din Marea Britanic, Franţa, Italia şi din alte ţâri se pronunţau împotriva destrămării Ungariei „milenare". Pe de altâ parte, delegaţia română, susţinută de numeroşi lideri politici, a demonstrat, pe bazâ de date concrete, faptul câ Transilvania este un străvechi teritoriu românesc, câ populaţia acesteia şi-a exprimai în cadrul Adunării Naţionale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 holărârea de a se uni cu România.

Guvernul comunist de la Budapesta - acţionând de comun acord cu cel bolşevic de la Moscova - a refuzai sâ-şi retragă trupele din Transilvania şi a atacat armata românâ, aflata în Munţii Apuseni. în urma unor lupte grele (16-18 aprilie) atacul a fost respins; a urmat un nou atac ungur, la mijlocul lunii iulie; de aceasta dată armata românâ a declanşat o contraofensivă de amploare, ocupând Budapesta la 4 august. După restabilirea ordinii, trupele române s-au retras în limitele teritoriului naţional (martie 1920). în ziua de 4 iunie 1920, a fost semnat la Trianon tratatul de pace cu Ungaria, prin care se recunoştea unirea Transilvaniei
cu România. Cu acelaşi prilej a fost iscălit un tratat care - ca şi tn cazul celui cu Austria - conţinea referiri speciale privind minorităţile, precum şi un altul asupra „liberului tranzit".

La 28 octombrie 1920. România pe de o parte şi Marea Britanie, Franţa, Italia şi laponia de cealaltă, au semnat Tratatul de la Paris prin care se recunoştea unirea Basarabiei cu România.

Deşi, în ansamblul lor, tratatele de pace încheiate au purtat amprenta marilor puteri învingătoare, acestea au luat în consideraţie situaţia de fapt a prăbuşirii imperiului habsburgic şi a celui ţarist, pe ruinele cărora au apărut state noi. iar altele - între care şi România - şi-au întregit unitatea teritorială. Marile puteri şi-au asigurat posibilitatea de a interveni în treburile politice şi în viaţa economică a României, au impus clauze care au apăsat greu asupra poporului român. România a trebuit sâ preia 500 milioane coroane aur din datoria fostei monarhii habsburgice, sâ plătească un miliard de coroane aur reprezentând contravaloarea bunurilor statului austriac şi maghiar râmase pe teritoriile Bucovinei şi Transilvaniei, sâ achite suma de 230 milioane franci drept „cotă de eliberare". în mod firesc. România avea dreptul de despăgubire din partea statelor inamice care i-au jefuit teritoriul în timpul ocupaţiei din 1916 - 1918. Deşi pierderile României se cifrau la 72 miliarde lei aur. Comisia reparaţiilor i-a recunoscut doar 31 miliarde lei aur. Conferinţa de la Spa, din iulie 1920, a hotărât ca România sâ primească 1,1% din reparaţiile germane şi 10,55% din reparaţiile orientale (exigibile de la Austria, Ungaria şi Bulgaria). Acordurile ulterioare - „planul Dawes", „planul Young", conferinţa de ia Haga - au făcut ca România să nu primească din partea nici unui stat fost inamic suma integrală a despăgubirilor ce i se cuveneau.

Dupâ ratificarea internaţională a actelor de Unire din 1918. politica externă a guvernelor române a fost orientată, in întreaga perioadă interbelică, spre stabilirea unor relaţii de colaborare cu toate statele, apărarea unităţii şi integrităţii teritoriale a României, realizarea unui sistem de alianţe vizând menţinerea păcii şi combaterea revizionismului, asigurarea securităţii pentru toate statele.

în ansamblul raporturilor internaţionale de la sfârşitul primului război mondial un loc important l-au ocupat problemele navigaţiei pe Dunăre şi prin Strâmtorile Mării Negre. Statutul Definitiv al Dunării, semnat la Paris în ziua de 23 iulie 1921. prevedea câ navigaţia pe acest fluviu era liberă şi deschisă tuturor pavilioanelor, în condiţii de perfectă egalitate. Din organele create cu acest prilej făceau pane, pe lângă statele riverane, şi Marea Britanie, Franţa şi Italia, care şi-au asigurai un rol preponderent în controlul navigaţiei pe fluviu. Convenţia de la Lausanne (24 iulie 1923) privind regimul Strâmlorilor Mării Negre - Bosfor şi Dardanele - stipula demilitarizarea acestora şi libera navigaţie pentru toate vasele comerciale ale tuturor statelor, atât în limp de pace cât şi în tinip de război; totodată, se prevedea câ statele neriverane Mării Negre nu puteau sâ intre prin Strâmtori cu mai multe nave de război decât cuprindea flota celui mai puternic stal riveran. în Comisia Internaţională a Strâmtorilor a fost aleasă şi România.

în iunie 1919 s-a creat Societatea Naţiunilor, din rândul căreia România fâcea parte ca membru fondator. Această organizaţie internaţională avea menirea de a acţiona pentru e\ narea unei noi conflagraţii mondiale şi apărarea pâcii. Pactul Societăţii Naţiunilor prevedea angajamentul statelor membre de a respecta şi menţine integritatea teritorial j si independenţa politică a celorlalte state. România a acţionat în sensul creşterii rolului acestei organizaţii in viaţa internaţională, militând pentru adoptarea unor măsuri cont rele de dezarmare, de descurajare a forţelor revizioniste. în iunie 1932, Comitetul pentru De/armare Morala a adoptai punctul de vedere românesc, cuprins în „Memorandumul Pella", privind adaplarea legislaţiilor naţionale la cerinţele fundamentale ale vieţii internaţionale. Ca o expresie a preţuirii de care se bucura politica externă a României, reprezentanţii acesteia au fost aleşi in conducerea unor organisme ale Societăţii Naţiunilor, iar Nicolae Tilulescu a îndeplinii, doi ani consecutiv. în 1930 şi 1931, funcţia de preşedinte al Adunării generale a acestui mare for internaţional.

Acţionând în spiritul Pactului Societăţii Naţiunilor, România a iniţial sau a contribuit la realizarea unor alianţe bi şi multilaterale. Astfel, Ia 3 martie 1921 a fost semnală Convenţia de
alianţă dintre România şi Polonia, prin care cele două state se angajau să se ajute reciproc în cazul unui atac neprovocat la graniţa de răsărit; tratatul a fost reînnoit la 26 martie 1926, când a căpătat şi un conţinut mai larg, prevăzând ajutorul mutual în cazul oricărei agresiuni externe.

Exponentul cel mai autorizat al diplomaţiei româneşti din perioada imediat următoare primului război mondial a fost Take lonescu, care a militat pentru crearea unui sistem de alianţe care sâ cuprindă Polonia, Cehoslovacia, România, Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor (Iugoslavia), şi Grecia, a unui bloc „de la Marea Baltică la Marea Egee", care sâ se opună oricăror acţiuni revizioniste. Dar contradicţiile dintre Polonia şi Cehoslovacia, precum şi dintre Iugoslavia şi Grecia au făcut ca planul său sâ nu reuşească. !n fata acestei situaţii, mjnistrul de externe român s-a raliat lui Eduard Beneş, aducându-şi contribuţia la realizarea unui sistem de alianţe bilaterale între Cehoslovacia, România şi Iugoslavia, cunoscut sub numele de Mica înţelegere. Creată în iunie 1921, Mica înţelegere îşi propunea sâ promoveze o largă colaborare cu toate ţările, pe baza respectării statu-quo-ului teritorial consfinţit prin tratatele de pace de la Trianon şi Neuilly. Mica înţelegere a fost prima alianţă cu caracter regional constituită în Europa după primul război mondial, care se baza pe Pactul Societăţii Naţiunilor şi urmărea sâ creeze un climat de pace şi securitate în centrul şi sud-estul Europei.

O coordonată fundamentală a politicii externe a României a constituit-o orientarea spre Franţa şi Marea Brilanie. Deşi cele douâ mari puteri au avut o atitudine prea puţin binevoitoare faţă de România 1a Conferinţa păcii de la Paris, guvernanţii români au apreciat câ Franţa şi Marea Brilanie erau interesate în menţinerea sistemului de la Versailles. care confirmase actele de Unire din 1918. în fapt. Franţa şi mai ales Marea Britanie au evitat sâ-şi ia vreun angajament precis privind apărarea integrităţii teritoriale a României; pe de altă parte au împins guvernul de la Bucureşti pe linia unei politici de ostilitate faţă de Germania, cerându-i sâ ia măsuri drastice împotriva oricărei organizaţii care ar preconiza o alianţă cu Berlinul.

La 10 iunie 1926 a fost semnal tratalul de alianţă dintre România şi Franţa, potrivit căruia, în cazul unui atac neprovocat, cele douâ ţâri se vor consulta asupra măsurilor ce trebuiau luale în scopul „salvgardării intereselor legitime na|ionale şi al menţinerii ordinii stabilite prin tratatele de pace". Era o formulare generală preluată din Pactul Societăţii Naţiunilor. La rândul său guvernul de la Londra n-a acceptat să discute măcar posibilitatea unui pact de alianţă cu România.

în cadrul aceleiaşi politici, de apărare a păcii şi statu-quo-ului teritorial, se înscrie tratatul din 17 septembrie 1926, dintre Italia şi România prin care aceste state se angajau sâ se ajute reciproc în cazul unui atac neprovocat din partea unei terţe părţi. Dar, semnarea de către Italia a tratatului de alianţă cu Ungaria la 5 aprilie 1927, în care se punea deschis problema revizuirii graniţelor, precum şi sprijinirea politicii revizioniste a Ungariei de către Mussolini, au făcut ca tratalul româno-italian sâ-şi piardă eficienţa şi apoi, în 1934, chiar valabililatea.

România a militat pentru statornicirea unor relaţii de bună vecinătate cu loate statele. Raporturile cu Iugoslavia, Cehoslovacia şi Polonia, concretizate şi în tratatele menţionate, au cunoscut o largă dezvoltare. Relaţiile cu Bulgaria s-au reluat imediat după încheierea tratatului de pace, fiind impulsionate de vizita primului ministru bulgar Stamboliiski în România (ianuarie 1921). în octombrie 1920 au fost reluate legăturile diplomatice şi consulare cu Ungaria, dar politica revizionistă promovată de guvernul de la Budapesta, intensa propagandă ostilă României desfăşurată de revizioniştii maghiari pe plan internaţional au făcut ca relaţiile dintre cele douâ ţâri sâ se dezvolte leni şi într-o atmosferă de suspiciune.

Legâlurile diplomatice dintre România şi Rusia sovietică au fost rupte în ianuarie 1918 din iniţiativa părţii sovietice. în nota trimisă ca acel prilej guvernului român. Consiliul Comisarilor Poporului al Rusiei făcea cunoscut câ a hotărât sâ declare „sechestrat pentru oligarhia română depozitul de aur al României păstrat la Moscova; puterea sovietică îşi ia răspunderea pentru păstrarea acestui depozit şi se obligă sâ-l restituie în mâinile poporului român". în pofida presiunilor făcute de Franţa şi Marea Britanie, România nu s-a alăturat intervenţiei militare împotriva statului sovietic. în 1920-1924 s-au iniţiat unele contacte vizând

normalizarea relaţiilor între România şi Rusia (Uniunea) Sovietică. Astfel, la începutul anului 1920, între primul ministru român Alexandru Vaida-Voevod şi comisarul poporului pentru afaceri externe, Gheorghi V. Cicerin, a avut loc un schimb de radiograme, convenindu-se asupra iniţierii unor tratative directe între cele două ţări, care însă n-au mai

avut loc datorită opoziţiei ferme a Franţei. Tatonări similare s-au înregistrat şi în 1921, fără a se ajunge la rezultate concrete. în martie 1924 s-a organizat o conferinţă româno-sovietică la Viena, care a eşuat, datorită faptului că Uniunea Sovietică a refuzat să recunoască actul unirii Basarabiei cu România.

Un moment important în viaţa internaţională l-a reprezentat Pactul de la Paris (Briand-Kellog) din 27 august 1928, primul tratat internaţional care a interzis recurgerea la război pentru rezolvarea diferendelor internaţionale; statele semnatare se angajau să rezolve problemele dintre ele exclusiv prin mijloace paşnice. Guvernul român a aderat la acest pact, după care a semnat protocolul de la Moscova din 9 februarie 1929, prin care România, Uniunea Sovietică, Polonia, Estonia şi Letonia se angajau să-l pună imediat în vigoare în raporturile reciproce.

Instaurarea lui Adolf Hitler la putere în Germania, în ianuarie 1933, a însemnat oficializarea politicii de revanşă teritorială şi de revizuire a tratatelor de pace de la Versailles de către una din marile puteri europene. Celelalte state revizioniste - în primul rând Ungaria - erau încurajate în acţiunea lor vizând sfărâmarea sistemului de la Versailles. în noile condiţii, România a militat pentru crearea unui sistem de securitate colectivă în Europa, creşterea rolului Societăţii Naţiunilor, întărirea alianţelor existente şi crearea altora noi. Exponentul cel mai autorizat al acestei orientări politice a fost Nicolae Titulescu, care a deţinut funcţia de ministru de externe al României în ¿inii 1932-1936.

în febmarie 1933 a fost semnat, la Geneva, Pactul de reorganizare a Micii înţelegeri de către miniştrii de Externe ai României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei, respectiv Nicolae Titulescu, Eduard Beneş şi Bogoliub Jevtici, potrivit căruia se crea un Consiliu Permanent, asistat de un Consiliu Economic, fapt ce a întărit această alianţă cu caracter antirevizionist.

După ample negocieri s-a constituit înţelegerea Balcanică, prin Pactul semnat la Atena, în ziua de 9 februarie 1934, de reprezentanţii Greciei, României, Iugoslaviei şi Turciei. înţelegerea - deschisă adeziunii oricărui stat balcanic dornic de colaborare pe baza respectării principiilor Societăţii Naţiunilor, a prevederilor tratatelor de pace - a militat pentru consolidarea securităţii, prin eliminarea posibilelor prilejuri de dezacord între statele din zonă, pentru garantarea reciprocă a frontierelor balcanice.

La 3 iulie 1933, România a semnal, la Londra, Convenţia de definire a agresiunii şi a teritoriului, la elaborarea căreia a contribuit din plin şi Nicolae Titulescu. Acest document consolida, din punct de vedere juridic internaţional, situaţia României, întrucât prevedea că prin teritoriu se înţelege teritoriul asupra căruia un stat îşi exercită în fapt autoritatea. Nicolae Titulescu avea să aprecieze că documentul reprezenta o nouă confirmare a apartenenţei Basarabiei la România. In virtutea aceluiaşi principiu - de consolidare a securităţii şi statu- quo-ului teritorial şi a păcii generale - România a aderat la Pactul de neagresiune şi conciliaţiune semnal la Rio de Janeiro (10 octombrie 1933).

Negocierile dintre Nicolae Titulescu şi Maksim Litvinov au dus la stabilirea relaţiilor diplomatice între România şi URSS, în ziua de 9 iunie 1934. Cu acest prilej, cei doi miniştri de externe au avut un schimb de scrisori, care cuprindeau angajamente solemne vizând garanţia reciprocă a respectării suveranităţii naţionale şi independenţei politice, neamestecul în treburile interne, angajamentul de a nu permite existenţa şi activitatea pe teritoriul propriu a unor organizaţii ce-şi propuneau lupta armată împotriva celuilalt stat.

Militând pentru realizarea securităţii colective a statelor europene, Nicolae Titulescu a contribuit la încheierea pactelor de asistenţă mutuală între Franţa şi URSS. Cehoslovacia şi URSS, ambele semnate în 1935. Deoarece România avea tratate cu Franţa şi cu Cehoslovacia, un pas important trebuia să fie - în concepţia ministrului de Externe român - pactul de

asistenţă mutuala între România şi URSS; pentru încheierea acestui pact Nicolae Titulescu a primit mandat din partea guvernului român în anul 1935. După negocieri între Nicolae Titulescu şi Maksim Litvinov s-a perfectat un protocol la 21 iulie 1936, privind pactul de asistenţă mutuală între România şi URSS; in document se preciza, de patru ori, că graniţa de stat între cele două ţări era Nistrul, ceea ce l-a determinat pe Nicolae Titulescu sâ afirme că Uniunea Sovietică recunoştea actul din 27 martie 1918 privind unirea Basarabiei cu România. Dar Litvinov nu avea mandat din partea guvernului său pentru semnarea acestui pact şi a cerut amânarea discuţiilor până în luna septembrie. în fapt, guvernul de la Kremlin declarase încă din ftl9 că nu recunoaşte tratatele încheiate la Paris şi că atunci când slăbiciunea militară sovietică va fi de domeniul trecutului va acţiona pentru anularea acestor acte imperialiste. Pe de altă parte, cu prilejul creării Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldoveneşti, in 1924, guvernul sovietic a hotărât că graniţa de apus a acesteia va fi râul Prut. Politica de securitate colectivă promovată de Litvinov s-a dovedit a fi o „perdea de fum" în spatele căreia I.V. Stalin se pregătea de revanşă.

Unele cercuri politice româneşti au sesizat adevărata politică externă a Uniunii Sovietice şi s-au opus categoric încheierii unui pact care ar permite Armatei Roşii să intre pe teritoriul României. în 1935-1936 se contura un nou raport de forţe pe arena internaţională. Acţiunile agresive ale statelor revizioniste, politica conciliatorislă a guvernelor Franţei şi Marii Britanii au avut consecinţe negative pentru pacea mondială. Atacul [taliei asupra Etiopiei în 1935, ocuparea zonei rhenane de către Germania în 1936 au dus la eşuarea politicii de securitate colectivă. în acest context, la 29 august 1936, Nicolae Titulescu a fost înlăturat din fruntea Ministerului de Externe al României. Profitând de această situaţie, Maksim Litvinov a afirmat că semnarea pactului de asistenţă mutuală sovieto-român nu mai era de actualitate.

în 1937-1938 s-a înregistrat o deteriorare gravă a situaţiei internaţionale, care prevestea declanşarea unei noi conflagraţii. în martie 1938, Austria a fost anexată de Germania, iar prin acordul de la MUnchen din septembrie 1938, Marea Britanie şi Franţa au acceptat sâ satisfacă pretenţia Germaniei asupra regiunii sudete din Cehoslovacia. La 18 octombrie 1938 ministrul de externe al Poloniei, Ioseph Beck, a propus regelui Carol al II-lea ca România să participe la împărţirea Cehoslovaciei, preluând localităţile de graniţă în care exista un mare număr de români. Regele a respins această propunere, întrucât România nu putea sâ profite de momentele de restrişte prin care trecea un prieten şi un aliat. Dezmembrarea Cehoslovaciei a avut consecinţe extrem de negative pentru România, deoarece a dus la dezagregarea Micii înţelegeri, care constituia unul din punctele de sprijin ale politicii externe româneşti în lupta împotriva revizionismului.

Pe de altă parte. Polonia, aliată de bază a României, s-a orientat în mod categoric spre Germania, fapt ce diminua posibilitatea unei colaborări eficiente pentru apărarea statu-quo- ului teritorial. Semnarea tratatului italo-iugoslav, din martie 1937, marca orientarea tot mai evidentă a guvernului de la Belgrad spre puterile revizioniste. La rândul lor. cercurile conducătoare ale Marii Britanii şi Franţei manifestau un dezinteres evident faţă de situaţia ţărilor din sud-estul Europei, fapt confirmat cu prilejul vizitelor efectuate de Carol al II-lea la Londra şi Paris în noiembrie 1938. Urmărind sâ câştige bunăvoinţa Reichului, Carol al Il-lea a avut, la 24 noiembrie 1938, o discuţie cu Adolf Hitler la Bdghoff, propunând intensificarea schimburilor economice dintre Germania şi România. Pe această bază s-au desfăşurat la Bucureşti tratative economice; acestea s-au dovedit extrem de dificile, deoarece Germania urmărea subordonarea economică a României. în timpul negocierilor, la 14 martie 1939 trupele germane au invadat Cehoslovacia, călcând în picioare acordul de la Munchen. Marea Britanie şi Franţa, care garantaseră noile graniţe ale Cehoslovaciei, s-au mulţumit sâ facă declaraţii că aceasta era ultima agresiune pe care o mai tolerau. Guvernul şi poporul român şi-au manifestat solidaritatea activă cu popoarele Cehoslovaciei, un important număr de civili şi militari găsindu-şi refugiul în România.

în acele zile s-a produs „incidentul Tilea", una dintre cele mai comentate acţiuni politice din preajma celui de-al doilea război mondial. în calitate de ministru al României la Londra, V. V. Tilea s-a prezentat la Forreign Office, în după-amiaza zilei de 17 martie 1939, informând oficialităţile britanice despre faptul câ Germania a prezentat un ultimatum României, pentru a o forţa să semneze un acord convenabil Reichului. Această intervenţie a contribuit la declanşarea unor intense schimburi de opinii între capitalele europene şi chiar extraeuropene (SUA), care, în cele din urmă, au condus la negocierile tripartite anglo-franco-sovietice din vara anului 1939, menite să bareze calea agresiunii

germane. Iniţiativa lui Tilea a avut ca rezultat abandonarea politicii conciliatoriste promovată de guvernele Marii Britanii şi Franţei.

Apropierea trupelor germane şi ungare de graniţele de nord-vest ale României a determinat guvernul de la Bucureşti să procedeze - ca o măsură „pur preventivă", după cum declara premierul Armând Câlinescu - la concentrarea unor contingente de rezervişti. Pentru apărarea graniţei de vest, s-a constituit Grupul de armate „Maramureş", în componenţa căruia intrau şapte divizii. Concentrările de rezervişti au evidenţiat puternicul spirit patriotic ce anima poporul român, la unităţi prezentându-se un număr mult mai mare de cetăţeni decât fuseseră convocaţi. Germania a profitai din plin de atmosfera creată prin ocuparea Cehoslovaciei pentru a impune guvernului român un tratai economic oneros, la 23 martie 1939. Autorităţile române au tergiversat aplicarea acestuia, astfel câ, potrivit datelor concrete, după şase luni de la semnare, nici unul din punctele principale ale tratatului nu intrase în vigoare.

Pentru a contrabalansa influenţa germană în sud-estul Europei, guvernele de la Paris şi Londra au acceptat sâ încheie acorduri cu statele din această zonă. Astfel, la 31 martie 1939, Franţa a semnat un acord economic cu România, iar la 11 mai 1939 Marea Brilanie i-a urmat exemplul prin încheierea unui protocol, şi apoi, la 12 iulie 1939, a unui acord. Aceste acte au fost întărite prin garanţiile politice acordate, la 13 aprilie 1939, României şi Greciei. Acesle garanţii aveau o valoare teoretică, exprimând voinţa celor două guverne occidentale de a nu- şi abandona poziţiile în sud-estul Europei, dar ele nu au fosl urmate de un acord tehnic, care sâ stabilească. în mod concret, ajutorul pe care urma să-I primească România.

în vara anului 1939. oficialităţile române şi-au manifestat încrederea în succesul negocierilor politice şi militare anglo-franco-sovietice. Simullan, diplomaţia Bucureştilor a tins - prin intermediul Turciei - la încheierea unui pact bilateral de neagresiune cu URSS. Negocierile dintre reprezentanţii Franţei. Maru Britanii şi URSS au eşuat, după care imediat s-a încheiat o spectaculoasă înţelegere germano-sovietică la 23 august 1939. Potrivit anexei secrete a acestui pact. Germania era de acord ca URSS să anexeze Statele Bahice, o parte din Polonia şi Basarabia. Astfel, baza juridică a relaţiilor României cu Uniunea Sovietică - reglementate în temeiul Pactului Societăţii Naţiunilor, pactului Briand-Kellog. Convenţiei pentru definirea agresorului şi agresiunii, schimbului de scrisori dintre Nicolae Titulescu şi Maksim Litvinov din iunie 1934 - a fost practic anulată. Câteva zile mai târziu, la I septembrie 1939, se declanşa cel de-al doilea război mondial.

Note

Vezi, pentru această temă, bibliografia de la sfârşitul volumului.

în memoriul depus pe masa Conferinţei se arăta: *,tfomânia a venit la Conferinţa de pace cu conştiinţa de a-şifi îndeplinit cu prisosinţă îndatoririle luate către Puterile Aliate [...] Operaţiunile armatelor ei au atras pe frontul românesc mai mult de 40 de divizii şi au scos din luptă peste 200 mii de soldaţi inamici. România a pierdut peste 300 mii de soldaţi, adică aproape 1120 din populaţia ei totală, iar cu civili morţi de boli, de mizerie, de foamete ea a pierdut mai mult de 1110 din populaţia ei totală. Pe lângă acestea ea a avut să sufere o ocupaţiune grea, care a devastat o parte din teritoriul ei şi a secătuit cu desăvârşire cealaltă parte. [...] în pregătirea lucrărilor Conferinţei nu s-a ţinut seama nici de sacrificiile făcute de România, nici de Convenţiunea încheiată de ea cu Puterile Aliate. [...] Guvernul român nu poate adera la unele din clauzele Tratatului cu Austria şi nu-l poate iscăli dacă Consiliul Suprem nu ie socoteşte dator să revină asupra stipulaţiunilor care lovesc demnitatea şi interesele ţării" (întâmpinarea României la Consiliul Suprem*, în *„Universul",* din 14 septembrie 1919).

Alexandru Vaida-Voevod explica în parlament: *Jn forma şi în împrejurările în care l-am iscălit, a însemnat nu alegerea liberă în faţa unei alternative, ci cedarea împrejurărilor de forţă majoră".* Şi apoi argumenta: *„M-am hotărât să fac acest salt în prăpastie căci, ştiam că deşi, poate, eu unul voi fi o jertfă, totuşi (ara va fi salvată de urmările grave ale unei rupturi cu Aliaţii. Şi ştiam că în acea prăpastie nu schilăvire, nu moarte ne aşteaptă, ci ne aşteaptă prietenia Antericii. Engliteriei. Franţei. Italiei, a marilor noastre aliate de ieri, de azi şi de mâine "* („Dezbaterile Adunării Deputaţilor*', nr. 14, şedinţa din 16 decembrie 1919, p. 1560.)

colectiv al românilor după 1918

Influenţa Marii Uniri, a războiului şi reformelor. „Mitul Avere seu ". Partidul Naţional- Ţărănesc şi „era nouă ". Radicalizarea tineretului. Profesorul Nae Ionescu.

După o mare zguduire - război, revoluţie, cataclism natural etc. - se produc mutaţii decisive în conştiinţa oamenilor. Societatea, care evolua lent, precum curgerea lină a unui râu, se învolburează dintr-o dată, iese din matcă, devine de nerecunoscut.

Primul război mondial a fost o asemenea zguduire pentru întreaga Europă, inclusiv pentru România. După doi ani de neutralitate (1914-1916) guvernul Brătianu a decis intrarea României în luptă alături de Antantă. Această decizie a fost întâmpinată cu entuziasm de cei mai mulţi români, care socoteau că a venit timpul să-şi realizeze, cu arma în mână, idealul naţional. Dar, după izbânzile din primele săptămâni, a urmat dezastrul de la Turtucaia, care a constituit un adevărat şoc pentru clasa politică românească şi pentru o mare parte a populaţiei. A venit apoi retragerea în Moldova, lunga iarnă din noiembrie 1916-martie 1917, cu numeroase privaţiuni şi mai ales cu un număr incredibil de morţi din cauza holerei. Apoi, din nou cerul s-a luminat, au fost obţinute izbânzile de la Mărăşti-Mărăşeşti şi Oituz din vara anului 1917, care au dus la revigorarea stării de spirit, a sentimentului naţional. Dar, retragerea Rusiei din război, în noiembrie 1917, a determinat România să pornească şi ea pe calea armistiţiului şi a păcii separate. De această dată, ostaşii români doreau să se întoarcă acasă, să obţină cele promise de politicieni, în frunte cu regele Ferdinand, şi în primul rând pământ.

Pe de altă parte, românii din teritoriile aflate sub dominaţie străină au trecut prin situaţii extrem de complicate. în timp ce românii din Transilvania şi Bucovina au primit cu bucurie vestea intrării României în război împotriva Austro-Ungariei, sperând în unirea cât mai grabnică cu patria mamă, cei din Basarabia au fost nevoiţi să constate că fuseseră abandonaţi de Regatul României, care s-a aliat cu Rusia. Autorităţile maghiare şi habsburgice au luat măsuri foarte dure împotriva românilor din teritoriile pe care le stăpâneau, iar retragerea armatei române a adus calvarul pentru multe familii din Transilvania şi Bucovina. Raza de speranţă din vara anului 1917 a fost de scurtă durată, iar încheierea armistiţiului de la Focşani şi apoi a păcii de la Bucureşti păreau că le-a închis orice perspectiva de realizare a dezideratului naţional.

Dar, parcă printr-un miracol al istoriei, anul 1918 - care pentru români începuse sub cele mai negre auspicii - avea să devină anul unor măreţe împliniri, prin realizarea unirii Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu patria mamă.

Mentalul colectiv al românilor a fost influenţat de trei factori esenţiali: unirea, războiul şi reformele, care au impus o trăire intensă, o largă participare a populaţiei. în privinţa Unirii este de menţionat că evenimentele din spaţiul românesc s-au desfăşurat în strânsă conexiune cu cele înregistrate la nivelul întregului continent. Primul semnal a fost dat de popoarele din Rusia, care
în 1917-1918 s-au ridicat la luptă în numele dreptului la autodeterminare. Românii din Basarabia s-au integrat şi ei în acest şuvoi, care nu mai putea fi stăvilit. Gazete precum *„România Nouă ", ..Sfatul Ţării", „Cuvânt moldovenesc* "au avut un rol important in afirmarea conştiinţei naţionale a românilor dintre Prut şi Nistru. Alegerea deputaţilor pentru Sfatul Ţării s-a desfăşurat într-o atmosferă de mare efervescentă politică şi naţională. Cei 150 de deputaţi reprezentau organizaţii politice, bisericeşti, studenţeşti, feministe, provenind din toate straturile sociale şi naţionale: 70% erau români, iar 30 % reprezentau minorităţile naţionale (ruşi, bulgari, evrei, geimani, »ucraineni, găgăuzi). Presa vremii aprecia că Sfatul Ţării şi-a început activitatea,. *tntr-o atmosfera de înălţător entuziasm, de bucurie şi speranţă in viitor* "'. S-au cântat imnurile *„Deşteaptă-te române ",.. Pe-al nostru steag e scris Unire ".* în .,*Cuvântul tinerimii din Basarabia* ", publicat la 24 ianuarie 1918 în *„România nouă* ", se spunea: *„Noi socotim că mântuirea neamului nostru este numai in unirea tuturor fiilor noştri tnlr-o singură ¡ară. Noi de la străini nu mai aşteptăm nimic; toată nădejdea ne-o punem în viaţa la un loc cu toţi fraţii noştri".* Militând pentru o patrie unită, studenţii adresau o fierbinte chemare

la luptă: *„ Veniţifraţilor cu toţii, să facem o ţară nouă şi mare a tuturor celor de un sânge cu noi. Nicăieri nu ne va fi mai bine ca în acea ţară ".* în mod asemănător, intelectualitatea îndemna pe basarabeni sâ colaboreze, pentru a grăbi istorica zi a unirii. La 24 ianuarie 1918, Sfatul Ţării a decis independenţa Republicii Moldova (Basarabia) faţă de Rusia. în aceeaşi zi a fost publicat un apel în care se arăta că *„nu ne mai socotim ca până acum ardeleni, basarabeni, bucovineni, moldoveni, munteni, ci ca cetăţeni ai României noi, a tuturor românilor. Pentru înfăptuirea act stei patrii vom lucra, pentru înfăptuirea ei vom muri dacă va fi nevoie ".* Cadre didactice din Chișinău, intelectuali din Bălţi, Hotin şi din alte zone trimiteau Sfatului Ţării scrisori de susţinere a efortului pentru unire. Astfel de telegrame şi scrisori erau trimise şi din Regat de Mihail Sadoveanu, Ion Minulescu, Ioan Petrovici, Radu Rosetti, Ion Pillat, Mihail Codreanu etc. învăţătorii din Chişinău promiteau sâ acţioneze *„ca să scoatem norodul din întuneric* " şi toţi basarabenii sâ.poală striga *„ Trăiască România, mama tuturor românilor"[1].*

La 27 manie, Sfatul Ţării a hotărât unirea Basarabiei cu *‚jnama sa România"* [2] Ziarul *„Sfatul Ţării"* descria starea de spirit a românilor basarabeni din acel moment: *„publicul, zguduit de entuziasm, striga «Trăiască România Mare». Deputaţii şi publicul se îmbrăţişau şi se sărutau. Ochii tuturor sunt înrouraţi de lacrimi de bucurie ".* Pe stradă, deputaţilor li se aruncau flori, iar mulţimea striga: *„ Trăiască Unirea ", „ Trăiască România Mare* "şi juca *„Hora Unirii".* Era o demonstraţie nemaivăzută până atunci în această provincie, care timp de o sută șase ani se atlase sub dominaţie ţaristă. în zilele următoare, oameni de diferite stări sociale au salutat prin moţiuni şi telegrame această unire. Adunări de exprimare a adeziunii la unire au avut loc în diferite localităţi basarabene. dar şi în Bucureşti, Craiova, Piteşti, Braşov. Lugoj, Timișoara, Cluj, Oradea şi în alte oraşe. Unirea Basarabiei era salutată de Universităţile din Iaşi şi Bucureşti, de mitropolitul Moldovei, de voluntarii ardeleni şi bucovineni, de Corpurile legiuitoare, de ţărani, meseriaşi, industriaşi, negustori. La Iaşi, în ziua de 30 martie, a avut loc *„Serbarea Unirii*", prilejuită de sosirea delegaţiei basarabene în frunte cu Ion Inculeţ pentru a aduce regelui Ferdinand actul Unirii. Ziarul *„România nouă "* scria că *„deşi era zi de lucru, lumea îşi uitase de treburi şi mii şi mii de oameni alergau de dimineaţă spre gară ca să vadă ceea ce niciodată nu mai văzuse. Pe tot parcursul drumului - steaguri naţionale, ordine şi însufleţire".* Odată cu decretul regal de ratificare a unirii Basarabiei, la 9 aprilie 1918, doi reprezentanţi ai acestei provincii au intrat în guvernul României.

La sfârşitul războiului, monarhia habsburgicâ se clătina şi ea din temelii. Lupta popoarelor asuprite pentru libertate a luat avânt şi a fost încununată de succes în 1918. încă la 29 noiembrie 1917 a avut loc la Kiev o adunare, Ia care au participat 5.000 de delegaţi, civili şi militari, cehi. slovaci, sloveni, polonezi, croaţi, ucraineni, sârbi şi români care au hotărât sâ continue „războiul sfânt" pentru doborârea Auslro-Ungariei şi formarea statelor naţionale. în *Moţiunea* adoptată era declarată., *voinţa noastră tare de a ne uni sforţările pentru înfăptuirea drepturilor noastre sfinte* "[3]. în aprilie 1918 a avut loc la Roma Congresul naţionalităţilor asuprite din Europa Centrală (români, sârbi, cehi, polonezi) care a decis ca fiecare popor sâ-şi proclame dreptul de a-şi constitui statul naţional. La 20 septembrie 1918, reprezentanţi ai naţiunilor oprimate din Austro-Ungaria au cerut preşedintelui Wilson şi opiniei publice americane să sprijine întemeierea statelor naţionale independente. în octombrie 1918 s-a constituit Uniunea Central-Europeană sub conducerea lui Masaryk (formată din români, cehi, slovaci, iugoslavi, italieni) având ca scop încurajarea luptei naţionale. Lupta era coordonată de Consiliile Naţionale din emigraţie ale românilor, polonezilor, cehilor, slovacilor şi iugoslavilor care duceau acţiuni comune.

în toamna anului 1918, Austro-Ungaria s-a prăbuşit. La 28 octombrie 1918, Consiliul Naţional Ceh a proclamat crearea statului independent ceh. Peste două zile, Consiliul Naţional Slovac a adoptat declaraţia privind încadrarea Slovaciei în statul Cehoslovacia. In ziua de 7 noiembrie 1918 la Lublin s-a hotărât constituirea Republicii Polonia. Pe fondul unor mari demonstraţii sub lozinci republicane. Adunarea Naţională a proclamat, la 12 noiembrie, Republica Austria. La Budapesta, în ziua de 16 noiembrie, s-a proclamat Republica Ungară. în teritoriile slavilor de sud. Consiliul Popular Central (Vecea), constituit la 5 octombrie 1918, s-a întrunit la Zagreb şi a adoptat Declaraţia privind separarea tuturor provinciilor sud-slave de Austro-Ungaria, iar la 1 decembrie 1918 s-a constituit Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor.

în acel şuvoi revoluţionar, românii din Bucovina şi Transilvania au fost o *„voce* "distinctă. Venise, pentru ei, „*ora astrala* "a unirii cu patria mamă. La 6 octombrie 1918, studenţii români din Viena îşi exprimau dorinţa de unire;

câteva zile mai târziu, la 11 octombrie, a apărut gazeta *„GlasulBucovinei*", editată de un grup de intelectuali în frunte cu Sextil Puşcariu, care a devenit nucleul în jurul căruia s-au adunai toţi cei ce au acţionat pentru organizarea mişcării naţionale a românilor. In *Declaraţia-program* publicată de *„Glasul Bucovinei "* la 22 octombrie, se arăta: *„Pretindem ca împreună cu fraţii noştri din Transilvania şi Ungaria, cu care ne găsim în aceeaşi situaţie, să ne plămădim viitorul care ne convine nouă, în cadrul românismului".* S-a constituit mai întâi o Adunare Constituantă, apoi au avut loc alegeri pentru Congresul general al Bucovinei, organism democratic, larg reprezentativ. în ziua de 28 noiembrie. Congresul general a votat, în unanimitate, unirea Bucovinei cu România.Vestea a fost întâmpinată cu entuziasm de românii adunaţi în Cernăuţi. în piaţa centrală, devenită *„Piaţa Unirii",* s-a încins o imensă horă. Un martor ocular declara că *„o sărbătoare aşa de mare poate a fost pe timpul lui Ştefan cel Mare, după vreo mare victorie* ", iar un participant la evenimentele din Cernăuţi evidenţia bucuria populaţiei: *„Lumea porneşte în cortegiu, cu muzica militară în frunte, spre centrul oraşului. Străzile se umplu repede şi se prefac într-un râu mişcător de capete. Toţi îşi caută cunoscuţii, se îmbrăţişează, se sărută, urându-şi viaţă lungă, ca în cea mai mare zi de sărbătoare: Ajunşi în piaţa principală din faţa Primăriei, găsesc aici altă lume care aşteaptă vestea mântuirii. Din balconul Primăriei se anunţă deciziunea Congresului şi lumea izbucneşte într-un delir de entuziasm în aplauze şi strigătc[...J Odată cu ruperea rândurilor se leagă o horă, care creşte tot mai mare, se lărgeşte şi într-o clipă cuprinde toată piaţa cea largă* "[4]. La Cernăuţi soseau mesaje şi telegrame de felicitare din Chişinău, din Craiova, Iaşi, Focşani şi alte oraşe ale ţării. La Iaşi - capitala vremelnică a României - populaţia a trăit momente de puternică vibraţie patriotică în momentul sosirii delegaţiei de bucovineni care a predat regelui Ferdinand actul Unirii.

Aproape în acelaşi limp s-a desfăşurat şi acţiunea pentru unirea Transilvaniei cu România. Rolul conducător l-a avut Consiliul Naţional Român Central, alcătuit din câte şase reprezentanţi ai Partidului Naţional Român şi ai Partidului Social-Democrat. Un rol important în dinamizarea acţiunilor revoluţionare l-au avut ostaşii întorşi de pe front. Consiliile naţionale locale au preluat conducerea treburilor administrative, iar gărzile naţionale asigurau liniştea şi ordinea publică. Alegerile pentru Marea Adunare Naţională au prilejuit o puternică exprimare a spiritului civic, deputaţii primind mandate (credinţionale) de a vota pentru unirea Transilvaniei

cu România. Cei 1.228 deputaţi, întruniţi la Alba lulia în ziua de 1 decembrie 1918, au votat, în unanimitate. Rezoluţia de unire prezentată de Vasile Goldiş. Vestea a fost adusă la cunoştinţa celor peste 100.000 de români prezenţi la Alba lulia în acea zi istorică. în rândul acestora se afla şi Lucian Blaga, care avea să scrie: *„in ziua aceea am cunoscut ce înseamnă entuziasmul nalional, sincer, spontan, irezistibil, organic, masiv. Era ceva ce te făcea sa ui/i totul, chiar şi stângăcia şi totala lipsă de rutină a oratorilor de la tribună ".* Ziarul bucureştean *„Dacia "* aprecia:. *Ardealul s-a aruncat în braţele patriei-mame. Peste o sută de mii de feciori şi bărbaţi, înfăţişând poporul acela robust, crescut în leagănul munţilor, şi-au contopit glasurile într-o singură voinţă care e însuşi instinctul de solidaritate a sângelui românesc. Ştiam că aşa are să fie. Sufletul acela oţelit în cuptorul robiei milenare, sufletul acela năvalnic şi vijelios din care au ţâşnit revoltele mândriei naţionale, care a sângerat pe roată, a gemut în lanţuri, a inundat câmpia memorabilă a Blajului, a îngenuncheat în mucenicii legendari ai idealului, sufletul acela care a strălucit apoi în acei luminoşi apostoli ai latinităţii noastre nobile - a biruit pe vecii vecilor, lntr-o zi s-au răzbunat toate strădaniile, toate caznele, toate sfâşierile şi toate jertfele unui mileniu de sclavie. Mâna dumnezeiască a frăţiei a rupt zăbranicul negru care învăluia trecutul tragic al Ardealului. S-a înseninat şi s-a potolit inima tancului celui înnebunit de nenorocul eroismului moţilor lui. Voinţa unanimă care a biruit la Alba lulia a zguduit şi a dărânuit ultimul hotar, ultima rămăşiţă din graniţele cu care lunga riranie a istoriei a spintecat veacuri de-a rândul forţa neamului românesc. Au murit hotarele vrăjmaşe! Pe mormântul lor trece hora bucuriei generale. Suntem un popor, un pământ, un stat* "[5] Nu mai puţin entuziasmat era Eugen Lovinescu; în notele sale de război, faimosul critic literar nota: *„Se prăbuşesc monstruoase imperii de silă şi împilare, ridicându-se în loc naţionalităţile dintr-o amorţire milenară. Un vaier de lanţuri a răsunat în întreaga Europă. Şi dintre ruine s-a auzit suspinul uşurat al românilor, polonilor, sârbilor, cehilor, slovacilor, italienilor. /.../ Lanţurile au căzut. O nouă omenire se rânduieşte pe mai multă dreptate şi libertate. O nouă suflare de pace şi de înfrăţire democratică bate peste bătrâna Europă care gemea sub povara armelor. " "*

La 1/14 decembrie 1919. o prestigioasă delegaţie de ardeleni - alcătuită din episcopii Miron Cristea şi Iuliu Hossu.Vasile Goldiş, Alexandru Vaida-Voevod - a venit în Bucureşti, unde a prezentat regelui Ferdinand actul unirii Transilvaniei cu România. Delegaţia a fost întâmpinată în Gara de Nord de întregul guvern şi de un numeros public: manifestaţii de caldă simpatie s-au desfăşurat la statuia lui Mihai Viteazul, unde ardelenii au depus coroane de flori. Prin decrete regale, la 11/24 decembrie a fost ratificată unirea Transilvaniei, iar la 18/31 decembrie şi cea a Bucovinei. Cu acest prilej, trei ardeleni şi doi bucovineni au intrat în guvernul României. Astfel, guvernul Ion I. C. Brâtianu a devenit cel dintâi cabinet care cuprindea în rândurile sale miniştri din toate provinciile istorice româneşti.

O fericită coincidenţă a făcut ca exact în istorica zi de 1 decembrie 1918, când la Alba lulia se hotăra unirea Transilvaniei cu România, Bucureştiul să trăiască un eveniment cu valoare de simbol pentru toţi românii: revenirea în capitala ţării a regelui Ferdinand, după ce, în noiembrie 1916, fusese nevoit să se retragă la Iaşi. Drumul suveranului spre Bucureşti a fost un triumf. Un participant relata: *„Am văzut gările înţesate de mulţimea care se apropia ca valurile mării, îndesându-se să vadă pe rege şi pe regină, să-i atingă şi să se bucure de ei. Noi. care am trăit acele momente, niciodată nu vom putea uita entuziasmul acelei bucurii naţionale. Familia regali revenea într-o Românie curată şi liberi* "' De la gara Mogoşoaia şi până la intrarea în Bucureşti, la fiecare intersecţie, preoţii rosteau slujbe şi binecuvântau drapelul tricolor. Pe traseu, erau aliniaţi de-a lungul Şoselei Kiseleff soldaţi francezi, englezi, români. La intrarea în capitală, familia regală, însoţită de generalul Berthelot şi de alte oficialităţi, a fost întâmpinată cu pâine şi sare. Apoi regele şi regina au parcurs călare Calea Victoriei până la statuia lui Mihai Viteazul din Piaţa Universităţii. Regina Maria descria astfel momentul: *„ Oraşul înnebunise complet. Aveam senzaţia că până şi casele şi pietrele din caldarâm strigau, ovaţionau, se bucurau împreună cu mulţimea. Noi înaintam printr-un nesfârşit tumult de puternice ovaţii. Peste tot fluturau steaguri la ferestre şi pe acoperişuri era plin de lume, ca să nu mai vorbim de străzi* ".[8] După defilarea trupelor, suveranii au participat la o slujbă religioasă la Mitropolie. La sfârşitul slujbei, generalul Eremia Grigorescu - eroul de la Mârăşeşti - ministru de război, i-a înmânat regelui cartea de mareşal. După masă, regele şi regina au făcut o plimbare prin oraş. care a prilejuit noi manifestaţii ale stării de spirit a românilor.Vasile Cancicov, martor al evenimentului, scria: *„E o nebunie de lume. A spune că rar capitala a văzut aşa aglomeraţie de public, ar fi banal; nu rar, dar niciodată nu s-a văzut aşa ceva. De la rondul al doilea al Şoselei Kiselejf până în Piaţa Victoriei, de la Cercul Militar la statuia lui Mihai Viteazul, iar de acolo până sus în dealul Mitropoliei, o mare de capete, înşirate pe ambele părţi ale drumului, ocupând literalmente pieţele, agita steaguri, pancarte, batiste, flori în cinstea celor ce revin din război teferi. Peste tot auzeai puternice ura le şi vedeai lacrimi de emoţie, lacrimi de fericire în ochii tuturor* "[9] In centrul oraşului, mulţimea a asistat, alături de familia regală, lângă statuia lui Mihai Viteazul, la defilarea militarilor români, francezi şi englezi. După defilare, regele a descălecat şi, în ovaţiile mulţimii, s-a îndreptat spre Mitropolie, iar de aici, după slujba religioasă, a urmat drumul spre Cotroceni.Toată ziua, mulţimea s-a aflat pe străzi, bucurându-se de acest eveniment cu valoare de simbol, astfel câ, după-amiază, când familia regală a ieşit la plimbare, a fost din nou întâmpinată de mii de oameni. O descriere similară a făcut şi Constantin C. Giurescu: „*Treceau ostaşii noştri, purtând căşti franceze, treceau în pas de defilare, şi lumea era fericită, nebună de bucurie: uralele şi aplauzele nu mai conteneau; li se zvârleau flori* ".[0]

Aceste manifestări - atât în provinciile unite, cât şi în vechiul Regat - erau, fără îndoială, expresia bucuriei pentru realizarea idealului unităţii naţionale, perceput ca o victorie istorică.

Dar ele erau şi expresia unei refulări, după suferinţa şi privaţiunile din anii războiului. Atunci, în timpul războiului, nervii s-au încordat, simţurile erau strunite, libertatea individuală strânsă în chingile impuse de oficialităţi. Odată războiul încheiat, sentimentele s-au declanşat năvalnic. Oarecum neaşteptat, în prim-plan a ieşit *„marele anonim "*, omul de rând, obişnuit până atunci să asculte şi să execute. De această dată, ecuaţia s-a schimbat. RR Negulescu scria: .. *Războiul din urmă a fost un război al maselor. In trecut războaiele se purtau de armate mici. de câteva zeci de mii cel mult. în ultimele decenii la câteva sute de mii de oameni. Războiul din urmă a fost purtat de armate enorme, de milioane şi milioane de soldaţi, în dosul cărora alte armare şi mai numeroase încă, de lucrători, pregăteau zilnic, printr-o muncă încordată, cele necesare pentru continuarea neîntreruptă a luptelor. Masele au ieşit din război cu conştiinţa că ele au dus greul şi pe front şi în dosul lui, şi în tranşee şi în uzine, prin urmare cu convingerea că ele formează suportul adevărat al vieţii statelor şi instrumentul de căpetenie al puterii lor. De aici până la ideea că li se cuvine, deci, o soartă mai bună nu era decât un pas. Din conflictul mondial, aşadar, masele populare au ieşit cu revendicări sporite şi, mai ales, cu speranţe exagerate* " " .

La primul război mondial au participat 28 de state, cu o populaţie de 1,5 miliarde locuitori. Au fost mobilizaţi 75 milioane de oameni; s-au înregistrat 37,5 milioane de morţi, răniţi şi dispăruţi. Situaţia pierderilor umane era următoarea:[12]

Ţara	Morţi recunoscuţi	Grav răniţi	Alţi rflniJi-dispBruţi	Prizonieri
Rusia	2 762 064	1 000 000	3 950 000	2 500 000
Germania	1 611 104	1 600 000	2 183 143	772 522
Franţa	1 427 800	700 000	2 344 000	453 500
Au\lry-UnRaria	911 000	850 000	2 150 000	443 000
Marea Britanic	807 451	617000	1 441 394	64 907
Serbia	707 000	322 000	28 000	100 000
Italia	507 160	500 000	462 196	1 359 000
Turcia	436 000	107 772	300 000	103 731
România	339 117	200 000		116 000
Beldia	267 000	40 000	100 000	10 000
S.U.A	107 284	43 000	148 000	4 192
Bulgaria	101 224	300 000	852 339	10 825
Grecia	15 000	10 000	30 000	45 000

La aceştia se adaugă pierderile din rândul populaţiei civile, uriaşele distrugeri materiale - căi ferate, imobile, uzine, drumuri etc. în România după doi ani de război, purtat pe teritoriul nalional, după ocupaţia şi jaful inamic practicat pe două treimi din suprafaţa vechiului Regat, după pierderea tezaurului Băncii Naţionale şi a altor valori esenţiale, viaţa materialâ a românilor s-a deteriorat dramatic. Producţia industrială se desfăşura anevoie, transporturile erau paralizate, agricultura nu putea satisface necesităţile curente ale populaţiei, inflaţia a cunoscut un ritm galopant, specula a înflorit.

în acest context, la sfârşitul primului război mondial se înregistrează, pe plan european, o radicalizare a stării de spirit a populaţiei, cu deosebire în ţările învinse. După trei ani de confruntări sângeroase, de pierderi umane şi materiale, de lipsuri şi privaţiuni de tot felul, populaţia începe să dea semne de nemulţumire ; devin tot mai dese cazurile de dezertare de pe front, de nesupunere la ordine, de organizare a unor manifestaţii de protest împotriva războiului, a foametei şi a abuzurilor guvernamentale.

Forma cea mai radicală a acestor nemulţumiri s-a înregistrat în Rusia, unde revoluţia din februarie 1917 a dus la înlăturarea ţarismului, apoi în octombrie puterea a fost preluată de Partidul Comunist Bolşevic, care a proclamat dictatura proletariatului, afirmând că se sprijină pe muncitori, ţărani şi soldaţi. Revoluţia a cuprins şi monarhia Austro-Ungarâ, care s-a destrămat rapid în toamna anului 1918, pe ruinele ei luând fiinţâ mai multe state naţionale. La Budapesta s-a instaurai un regim comunist, duþâ modelul celui din Rusia, cu care-şi propunea să colaboreze. Un asemenea regim s-a înstăpînit pentru scurtă vreme şi în Bratislava, capitala Slovaciei. Mari mişcări sociale au avut loc în Germania, Italia, Franţa, Bulgaria şi în alte state europene.

Importante transformări în mentalul colectiv s-au înregistrat şi în România. Se cerea schimbarea din temelie a societăţii, lichidarea vechilor orânduieli şi edificarea unei *„lumi noi "în* care omul simplu să ocupe un loc central. Ceea ce a atras în special atenţia a fost noua stare de spirit a ţăranului român. Bănăţeanul Sever Bocu aprecia, încă din toamna anului *1917: ..Războiul ne-a schimbat Inoime de a croi alte hotare, el ne a dat altâ mentalitate. Din*

tranşee răsar valori morale noi. Viaţa petrecută în mizerie şi suferinţe comune, în primejdii de orice clipă, sub ploaia de obuze şi bubuit de tun, a dezbrăcat sufletul de toate luptele sterile ale vanităţii. Frontul l-a pus pe fiecare în faţa unui examen riguros de conştiinţă. "[ï3] Explicaţiile acestor mutaţii în mentalul colectiv au fost multiple. Nicolae Iorga aprecia că în tranşee, în focul luptelor, între ofiţeri şi soldaţi, aflaţi deopotrivă în faţa morţii, s-a realizat o unitate şi o apropiere sufletească: *„Viaţa împreună, lupta la acelaşi loc, în aceleaşi împrejurări, necontenita înfruntare a aceloraşi primejdii, aceleaşi raze de glorie care după atâtea sacrificii au făcut o aureolă întregului corp ofiţeresc, cât şi tuturor voinicilor care au luptat umăr la umăr cu şefii lor, au creat pentru toţi aceia care au avut voinţa, putinţa şi norocul de a servi pe front, acelaşi suflet, legându-i printr-o solidaritate morală desăvârşită, alcătuită din aceleaşi dureri şi din aceleaşi zilnice îndurări, ca şi din conştiinţa aceloraşi isprăvi îndeplinite împreună. "*[14] Războiul a fost un serios examen al conştiinţelor, un *„neînduplecat învăţător".* Octavian Goga descifra învăţămintele campaniei din 1917: *„Astăzi vedem mai limpede ca înainte. Tunul, acolo în Munţii Oituzului, a strigat o mulţime de adevăruri pe care le-am înţeles cu toţii. La lumina lor, ni s-au dezvelit însuşiri şi slăbiciuni, credinţe şi păcate ce trăiau nerostite în umbra zilelor de pace. Sufletul ni s-a mărturisit întreg în vârtejul acestui mare praznic de sânge, care ne-a cutremurat, ne-a scos din toropeală şi ne-a pus pe gânduri.* "[15] Războiul a însemnat *„spovedania noastră întreagă ".* Cei care au luptat pe front au înţeles că prin eroismul lor şi-au căpătat dreptul de a cere, la întoarcerea acasă, împlinirea speranţei către o viaţă nouă. Virgil Madgearu scria în decembrie 1919: .. *Adevărul este că procesul lichidării «vechii stări politice» îşi are obârşia în deşteptarea, în timpul războiului, a conştiinţei de cetăţean şi de drepturile legate de acesta în masele ţărăneşti, care n-au avut până atunci cunoştinţă decât de datorii. Zi de zi războiul a luminat soldaţii ţărani, că suferinţa e purtată de toţi deopotrivă, dezvăluindu-le deosebirea dintre huzurul celor puţini, ce aveau puterea în mâini, şi mizeria celor mulţi; totodată, sacrificiile care li se cereau ţăranilor înainte de toate le-a arătat însemnătatea propriei puteri, care dacă e în stare să îndeplinească misiunea de a apăra ţara în faţa duşmanului, pentru ce n-ar fi folosită, în timp de pace. şi pentru ridicarea stării şi pentru dezrobirea lor? "*[16]

întorşi de pe front, ţăranii îmbrăcaţi în haine militare şi-au găsit, cei mai mulţi, casele distruse, gospodăria răvăşită. Orăşenii au găsit şi ei o situaţie similară; în plus, multe întreprinderi nu mai lucrau, astfel că nu mai aveau cum să-şi câştige pâinea zilnică. Produsele de primă necesitate lipseau, bursa neagră era în floare, inflaţia cunoştea ritmuri galopante. S-a constituit o *„clasă"* de speculanţi care se îmbogăţeau pe seama sărăcirii celor mulţi. Cum se întâmplă adesea, vinovaţii - reali sau imaginari - au fost găsiţi în rândul guvernanţilor, al celor *„vechi",* acuzaţi de proasta administraţie, de necinste. Dr. N. Lupu aprecia că muncitorii nu mai puteau suporta raportul cu patronul ca unul de la stăpân la slugă, ci pretindeau *„unul de la egal la egal* "[,7]. Poate niciodată până atunci imnul socialist*Internaţionala "* nu a fost mai popular în rândul muncitorimii din România: *„Sculaţi voi oropsiţi ai sorţii/Voi osândiţi la foame sus ".* Iar la întrunirile muncitoreşti se recitau versurile lui Eminescu din *împărat şi proletar: „Zdrobiţi orânduiala cea crudă şi nedreaptă / Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi ".* în primii ani de după război, manifestaţiile şi grevele muncitoreşti se ţineau lanţ, o agitaţie continuă frământa oraşele, iar noua stare de spirit era molipsitoare şi pentru alte categorii socio-profesionale. Chiar unii oameni politici cunoscuţi, precum dr. N.Lupu, au decis să adere la Partidul Socialist.[18] Sentimentul bucuriei şi al concordiei din zilele Unirii a fost foarte repede înlocuit cu cel al urii şi discordiei. Iniţial, ura se îndrepta împotriva colaboraţioniştilor care rămăseseră în teritoriul ocupat, sporindu-şi averile prin delaţiune. Se cerea cu insistenţă ca toţi cei vinovaţi de colaborare cu inamicul să fie pedepsiţi. Făcându-se ecoul nemulţumirii generale, presa publica articole foarte dure în care insista ca cei vinovaţi de trădare să fie scoşi din orice funcţie, să fie judecaţi şi condamnaţi. Astfel, societatea s-ar regenera *„măturând din cale*

\oate miasmele vechii lumi păcătoase ce s-a prăbuşii"". în decembrie 1918, Curtea Marţială a început interogarea colaboraţioniştilor. Românul, altădată atât de tolerant, devenise neîndurător. Nicolae Iorga se adresa astfel colaboraţioniştilor: *„Nu vă putem ierta niciodată, fiindcă, de unde sunteţi, nimica nu vă poate ridica sus şi fiindcă*

orice legătură cu voi ne-ar țâri in fundul de prăpastie unde sunt sortite a mucezi oasele acelor care şi-au vândut țara şi neamul lor.[f.x] Oamenii credeau în procesul de primenire morală care trebuia să aibă loc în România de după război şi de aceea pedeapsa pentru trădători le apărea ca un minim act de justiţie. Octavian Goga îşi exprima convingerea câ: *„Top cei care tn trecut au umblat pe căile strâmbe ale norocului, vor avea prilejul să cunoască rostul necruţător al vremii. Se va scormoni ca într-un vârtej vâltoarea păcatelor şi se va aşterne tn vederea deaproapelui ca să-şi ceară judecata.Vor fi clipe de răsplată, vor fi clipe de biruinţă toate aceste pedepse. Ele vor curăţi drumul poporului nostru de multe stârvuri sufleteşti. Pe urma lor nu vom mai întâlni nici pe trădătorii care pentru arginţi au vândut soarta unui neam, fie tn Camera de la Budapesta, fie în gazetele închinare de nemţi care se strigau la Bucureşti pe Calea Victoriei.* Ioan Slavici şi Tudor Arghezi au fost arestaţi şi depuşi la Văcăreşti; C.Stere - sfătuit de Ion I. C. Brătianu
- a plecat in Elveţia.

Evident, delaţiunea era în floare; mulţi erau închişi doar pentru că fuseseră reclamaţi de vecini câ au colaborat cu inamicul. Marii *„rechini",* cei care au făcut afaceri groase în anii neutralităţii şi chiar ai războiului, au ştiut unde să *„împingă* "bani pentru a scăpa de *„sâcâielile "* justiţiei. *„Primenirea morală "* a fost, până la urmă, un foc de paie. Factorul politic a dominat: Marghiloman - care rămăsese în teritoriul ocupat şi semnase pacea de la Bucureşti - salvase *„dinastia şi ai mata* ", adusese Basarabia la patria mamă; Brătianu-care condusese guvernul de la 1914 la 1918 în timpul căruia s-au făcut marile afaceri şi s-au înregistrat *„pierderile inutile "* ca urmare a pregătirii defectuoase a tării pentru război -era, totuşi, omul victoriei, care a contribuit decisiv la făurirea României Mari. Cel ce lansase lozinca *„Răspunderile!* "—Alexandru Averescu
- a preferat să meargă pe calea înţelegerii cu *„marele vinovat":* Ion I. C. Brătianu, cu sprijinul căruia a ajuns la putere în 1920. în fapt, societatea românească nu s-a curăţat de *„trădători"* şi .. *îmbogăţiţi de război*", ci a devenit şi mai vulnerabilă. Cei îmbogă|iti prin afaceri oneroase au ajuns un fel de *„purtători de cuvânt* "ai burgheziei române după 1918. Semnificativ este articolul *Enrichez-vous* publicat de Sever Dan în ziarul *„Patria "* din 5 aprilie 1919: *„In sfârşit a bătut şi ceasul nostru. A fi român, azi, nu mai înseamnă a renunţa. Bugetul ne stă deschis. Slujbele înalte ni se îmbie de-a gata. Munca şi stăruinţa îşi au roadele lor.*

«Enrichez-vous - Îmbogăţiţi-vă !»trebuie să zicem şi noi, ca marele bărbat politic francez, căruia i se jeluiau polonii dezmembraţi şi robiţi. Prin zel, talent şi economie, adunaţi averi reale, ca să putem ieşi biruirori din marea concurenţă a popoarelor. Am fost plugari şi intelectuali până acum. Ca să avem stăpânirea efectivă asupra ţării noastre, trebuie să devenim industriaşi, comercianţi, bancheri[...]

Un principiu sfânt trebuie să-i călăuzească [pe cei dornici de îmbogăţire]: mai bine să rămână neexploatate bogăţiile ţării, până vom avea noi mijloace destule şi oameni destui în sânul nostru, decât să deschidem larg porţile capitalului şi capitaliştilor străini, care desigur ar şti exploata în stil mare, aducând înflorire, dar o înflorire trecătoare, asemenea luxului desfăşurat de un om uşuraric, în urma căruia rămâne praf şi cenuşă ",

La vechile fraude din timpul războiului se adăugau altele noi, în anii de pace, încât omul cinstit ajungea să creadă *„că totul e de vânzare în lumea asta, că hoţia sub firma fraudei e legea ".* în rândul unei părţi a populaţiei se afirma o mentalitate nouă: antrenarea în afaceri, care sâ-i conducă la o îmbogăţire rapidă. Un contemporan comenta:,. *Oriunde te duci, pe care-i întrebi, afaceri şi iar afaceri, parcă ţara asta ar fi un bâlci tn care toţi îşi fac vânzările şi cumpărările, ghişeftuiesc şi mituiesc în stânga şi în dreapta. [...] Niciodată goana după înavuţire nu a fost mai aprigă ca acum. "*[B] Acelaşi sentiment îl trăia şi Nichifor Crainic: *„Eroii războiului.*
obosiţi, s-au apucat nu de organizarea victoriei, ci de exploatarea ei, socotită ca un drept, ce ar decurge din sacrificii, din datoria împlinită. Această transformare a spiritului de pe front în spirit de afaceri sporea şi mai mult pustiul moral al epocii şi făcea şi mai amarnic dezgustul faţă de viaţă. '[,23] Dinu Păturică - celebrul personaj al lui Nicolae Filimon din *Ciocoii vechi şi noi* - s-a multiplicat în zeci de mii de exemplare. Cei îmbogăţiţi peste noapte au intrat rapid în *„înalta societate* ", formându-şi o nouă mentalitate sprijinită pe forţă financiară. Acest fapt era constatat de bucureşteni mai ales cu ocazia plimbărilor la Şosea. Un ziar al vremii relata: *„Pe dreapta şi pe stânga automobilele îţi iau ochii cu viteza lor vertiginoasă şi nu exagerăm când spunem că numărul lor este aproape egal cu al trăsurilor. Recunoşti din când în când feţele simandicoase ale câtorva ciocoi bogaţi, restul foşti chelneri, birtaşi, mici negustori, şoferi, foşti agenţi de percepţie, plutonieri de armată, oameni de serviciu pe la autorităţi, subcomisari, tinichigii, oameni care înainte de război abia aveau banid zilnic pentru pâine, se lăfăiesc azi în echipage proprii şi învârtesc sute de mii de lei, ba chiar milioane. Sunt procopsiţii războiului, foştii şefi popotari de pe la regimente sau de la depozitele de provizii, toţi cei care în timpul războiului având scutul puternicilor au strâns averi în paguba sărmanei sărăcimi a oraşelor şi satelor.*

Moralitatea - oricât de relativă - de dinainte de război s-a prăbuşit. Confruntările sângeroase au atrofiat sentimentele umane şi au aţâţat spiritul răzbunător, bucuria lichidării adversarului şi a bunurilor lui. Dupâ război această stare de spirit s-a prelungit, egoismul a devenit mult mai adânc, dorinţa de satisfacere a unor pofte individuale s-a generalizat. De aici a rezultat sporirea în proporţie geometrică a delictelor de tot soiul, de la furt până la crimă. Cerşetoria, vagabondajul, prostituţia au devenit - pentru prima dată în România - fenomene îngrijorătoare. Mentalitatea acestor *„marginali "* şoca prin agresivitate, nonşalanţă şi sfidarea pe care o aruncau întregii societăţi.

Profund marcată de noua stare de spirit, regina Maria nota la 19 noiembrie 1919:*Marele război nu a făcut omenirea mai bună, ci mai rea, eroismul s-a terminat şi acum ei [oamenii] sunt lacomi şi necinstiţi, lăcomia şi necinstea sunt ceea ce domină acum lumea şi de asemenea lenea* "[25] Peste o zi, la 20 noiembrie, scria în acelaşi ton: *„Lumea după război nu se arată la înălţimea eroismului dovedit în timpul giganticului efort de a câştiga. Am câştigat, dar omenirea a rămas mică, sordidă, lacomă şi egoistă. Se minează unul pe altul, sunt invidioşi şi egoişti, lacomi şi meschini în scopurile lor. Puţini, foarte puţini se ridică deasupra mocirlei, cu idealuri curate şi dorinţe de bine. "*[26]

La modificarea stării de spirit a populaţiei o contribuţie importantă au adus reformele, în primul rând cea electorală. Ele erau aduse la cunoştinţa publică mai ales prin ziare. înainte de război, ziarele se citeau rar şi de puţină lume. La sate, oamenii se adunau în zilele de sărbătoare, iar învăţătorul sau preotul le citea ziarele pe care le procuraseră de la târg. Cel mai adesea *„noutăţile "* din ziare erau de mult consumate şi nu puţine erau situaţiile când sătenii aflau despre declanşarea unei crize de guvern care se rezolvase de 2-3 săptămâni. în timpul războiului s-a produs un fenomen interesant: ziarele au alocat spaţii largi rubricii *„decese ",* astfel că tirajul lor a crescut rapid, fapt menţinut şi după încetarea acestuia. N. Iorga constata: *„De la război încoace dorinţa de a şti ce se petrece, grija de cei care nu se pot vedea şi cărora nu li se poate scrie, patima dureroasă de a afla măcar dacă sunt vii şi sănătoşi a îndreptat mii şi mii de ochi spre o anume ştire a ziarului, apoi spre ziarul însuşi /.../ Cei anume interesaţi au înţeles imediat cât de mult se poate sen i tendinţa lor pentru anume îndreptări acelora pe care numai necazul şi nevoia lor îi puneau în legătură cu asemenea presă. "*[27]

în condiţiile acordării voiului universal, presa politică a cunoscut o adevărată explozie. Milioanele de alegători erau *„bombardaţi"* cu ştiri, comentarii, reportaje, care de care mai percutante. Presa pătrundea puternic în lumea satelor, unde se afla covârşitoarea majoritate a electoratului. De această dată ţăranul nu mai era personajul umil, care venea cu căciula în mână la conacul boierului, ci un om hotărât să-şi impună punctul de vedere în faţa oricui, şi mai ales a oamenilor politici.

Presa vremii, oamenii politici şi de cultură subliniau această schimbare de mentalitate. Astfel, ziarul *„Ţara nouă "* scria la 29 iunie 1919: *„Plugarul acesta a înţeles ce poate face pentru ţara în clipe grele, dar tot atunci a tn[eles şi ce drepturi se cuvine sa aibă el tn aceeaşi Iara [...]. Şi se mai ştie iarăşi că în ziua când s-a întors acasă sărăcit şi distrus, {ăranul tnăllat prin gloria armelor a refuzat să mai fie rob pe pământul lui. "*

Daca înainte de 1918 viaţa electorali se desfăşura într-un cadru relativ închis, după Marea Unire aceasta a cunoscut o extensie extraordinară. înainte de 1918 un deputat era ales de circa 400 de cetăţeni, care puteau fi vizitaţi şi câştigaţi de candidaţi în timpul campaniei electorale, care de regulă dura 4-6 săptămâni. Referindu-se la modul de desfăşurare a campaniei electorale sub regimul votului pe colegii, C.Argetoianu scria: *„Principala, aproape exclusiva preocupare a candidatului erau vizitele, căci în colegiile restrânse fiecare alegător trebuia sa fie vizitat şi convins [...] Exista pentru aceste vizite o tradiţie, era să zic un protocol, de la care nici un candidat nu se abătea. Odată cu cartea de candidat, care îndrituia intrarea tn sala de vot (căci nu era decât o secţie de vot), clubul respectiv încredinţa candidatului şi un carnet în care erau însemnate, pe străzi şi numere, numele tuturor alegătorilor. Câte un agent însoţea pe candidaţi, dându-le lămuriri asupra raporturilor de familie, asupra prieteniilor politice şi asupra chestiunilor speciale care puteau interesa pe fiecare alegător [...] Toamna şi primăvara vizitele electorale mai mergeau, vara pe căldură (însă alegeri în toiul verii pe căldură nu se prea făceau) şi iarna mai ales, pe ger, era un supliciu. Intrai într-o casă încălzită la 30 de grade şi în cea următoare erai primit într-o încăpere neîncălzită. Treceai aşa toată ziua din cuptorul iatacului intim în gheţăria huselor şi oglinzilor diferitelor «saloane». Ce să mai spui de cafelele negre, de paharul de pelin amar, de diferite «şerbeturi» ce urmau fără nici o ordine, pe care nu le puteai refuza sub pedeapsa de pierdere a votului şi care pedepseau stomacurile şi intestinele neobişnuite cu asemenea*

amestecături! O campanie electorală iarna, sub regimul cenzitar, era un examen de sănătate şi de rezistenţă pe care foarte puţini puteau să-l treacă nevătămaţi. " în condiţiile votului universal, campaniile electoral? şi-au schimbai în mod radical cadrul de desfăşurare: un mandat se obţinea prin votul a 50.000 de cetăţeni, adică de 125 de ori mai mulţi comparativ cu 1914. De această dată, candidatul nu mai putea vizita pe fiecare alegător; el trebuia să întreprindă adevărate tumee electorale, mai ales la sate, pentru a obţine voturile ţărănimii. Candidatul străbătea uliţele pline de praf sau de noroi, poposea la cârciuma din sat, la biserică, la primărie, ţinea câte 10-15 discursuri înlr-o zi. Ţăranii erau chemaţi la întruniri, ascultau promisiuni, îşi făceau calcule, cântăreau şi optau. Pentru mulţi dintre ei cârciumile erau locuri de întruniri politice, de discuţii, căci aici soseau parlamentarii, prefectul, învăţătorul etc. Veneau aici curioşi să asculte discuţiile chiar şi dintre cei care, în mod obişnuit, nu frecventau cârciuma. Marin Preda a redat, în celebrul său roman *Moromeţii,* discuţiile care se purtau la *„poiana lui locan* ", care vădeau o preocupare stăruitoare a ţăranilor pentru problemele vieţii politice.

înainte de război, violenţa a avut un rol important în campania electorală, partidele tocmindu-şi *„bătăuşi de profesie "* pentru a împiedica adversarul să ia contact cu alegătorii. După război, violenţa nu se mai putea aplica la scara celor 3-4 milioane de alegători. De aceea, pentru câştigarea voturilor s-au folosit demagogia, promisiunile fără acoperire şi calomnierea adversarului. P.P. Negulescu constata că imediat după război, România prezenta imaginea unui..*bellum omnium contra omnes: o luptă violentă a partidelor vechi între ele, a partidelor noi contra celor vechi, a partidelor noi între ele şi a partidelor vechi tn contra celor noi. "*[N]

Cetăţenii manifestau o puternică dorinţă de schimbare, dar nu ştiau cum se putea ajunge la o nouă situaţie, mai bună pentru ei. De această stare de confuzie au profitat partidele politice, mai ales cele înfiinţate la sfârşitul războiului. Alegătorii rămâneau adesea uimiţi de promisiunile ce li se făceau. Foarte mulţi, mai ales cei care luptaseră pe front, şi-au legat speranţele de un om aflat în plină glorie: generalul Averescu. S-a creat astfel *„mitul"* Averescu. deosebit de puternic în vechiul Regat. Acest mit începuse să se cristalizeze în anii războiului când, în

tranşeele din Moldova, ostaşii s-au strâns în jurul lui *„ca în jurul celui din urmă drapel. "* Averescu *„ era nădejdea tuturor că biruinţa din afară se va întoarce şi înlăuntru ".* Generalul devenise *„un simbol şi o nădejde. El nu-şi mai aparţinea, avea datoria să fie al tuturor. ",0* I. G. Duca - un adversar declarat al generalului - avea sâ consemneze câ în toamna anului 1919:„ *îndată ce am sosit la Vâlcea şi ce am luat direct contact cu satele, mi-am dat seama că popularitatea lui Averescu era mult mai mare decât ne-o spuseseră prietenii din diferite colţuri ale ţării. Nu mai era o popularitate, era o mistică, o adevărată nevroză. Treceai cu automobilul pe şosea şi te pomeneai cu căruţaşi pe care îi întâlneai în drum salutându-te după obicei şi strigând: «Trăiască tata Averescu!». Până şi femeile îi pomeneau cu evlavie numele. într-o comună din Valea Cernei, numită Bataşani, ţăranii îmi afirmau că în timpul războiului Averescu venise cu aeroplanul şi îngrijise personal de aprovizionarea şi nevoile lor şi că acum tot el e acela care le-a dat pământ. Inutil să spun că totul era inexact. Ne aflam în plină nevroză colectivă şi notaţi că asemenea lucruri oamenii mi le spuneau mie. pe care mă cunoşteau bine, care le făcusem nenumărate servicii, mie care eram autorul decretului-lege de expropriere şi care prezidasem la aplicarea acestei mari reforme şi al cărui nume figura alături de al lui Brătianu pe proclamaţiile afişate la primărie chiar în momentul acestor stranii declaraţii. "M* La rândul său. Constantin Argetoianu relata câ, după multe insistenţe din partea colaboratorilor săi, Averescu a acceptat, în toamna anului 1919, să facă o vizită în câteva localităţi din judeţele Ilfov, Ialomiţa şi Călăraşi. C. Argetoianu, care l-a însoţit, avea sâ noteze că şeful organizaţiei judeţene *„aruncase în treacăt numai două cuvinte: «Vine generalul!» Atâta fusese de ajuns pentru ca tot satul să se adune şi să se alinieze pe două rânduri nesfârşite, de o parte şi de alta a şoselei. Bărbaţi, bătrâni şi tineri, femei, copii - veniseră toţi. Se goliseră toate casele şi fiecare mai trimesese şi la câmp. după ai lui. ca să nu lipsească nimeni şi să-l vadă pe Sfântul tot omul. Şi parcă ar fi fost oamenii înţeleşi de mult între ei: cum erau aliniaţi şi aşezaţi într-un loc, aşa îi găseam şi în celelalte: cum s-au desfăşurat lucrurile în primul sat, aşa s-au desfăşurat şi în fiecare din câte am străbătut. Fără nici un ordin, şi numai din pornirea sufletului lor, în capul liniei ne aşteptau autorităţile: popa cu patrafirul pe piept şi crucea în mână, primarul, învăţătorii, jandarmii [...] Averescu cobora din automobil, îmbrăcat în mantaua sa albastră fără galoane, din timpul războiului şi înainta spre emoţionaţi, cu ochii zgâiţi, când primarul, când popa, când un învăţător, încercau să îngâne o cuvântare, dar li se opreau vorbele în gât [...] Generalul le strângea mâna, nu le spunea nimic şi pornea pe jos de-a lungul rândurilor de oameni. Şi atunci începea nemaipomenitul spectacol. Bărbaţii cădeau în genunchi, sărutau poalele mantalei albastre, dau din cap, oftau adânc şi şopteau: «Ţine-l Doamne, ţine-l, pentru mântuirea noastră!» sau alte formule asemănătoare, căci formulele variau din sat în sat şi din om în om - dar atitudinea a fost aceeaşi ca şi atmosfera, din preajma Urzicenilor până la Călăraşi. Femeile nu îndrăzneau să se apropie, dar plângeau toate, cu hohote, şi-şi împingeau copiii înainte să se atingă ei de mântuitorul lor!*

Abţinerea lui Averescu în alegerile parlamentare din noiembrie 1919 a creat un anumit vid şi o reală derută în rândul cetăţenilor din vechiul Regat. Ei s-au îndreptat *„spre cel care striga mai mult împotriva trecutului şi care poseda mai multă perspectivă de viitor ",* N. Iorga apreciind câ voturile cădeau *numeroase pentru oricine anunţa o politică nouă. "* în vechiul Regat multe preferinţe s-au îndreptat spre Partidul Ţărănesc care propunea un program democratic. Mulţi săteni îşi legau speranţele de Ion Mihalache, liderul acestui partid, deoarece *„striga mai mult împotriva trecutului"* şi prezenta *„încântătoare miraje de viitor"**.* Alegătorii nu s-au lăsat impresionaţi de *„cartea de vizită "* a politicienilor cunoscuţi, ci au ales candidaţi pe care-i considerau mai receptivi la năzuinţele lor. In teritoriile unite cetăţenii au votat pentru partidele locale ale căror merite erau cunoscute şi apreciate.

Alegerile din noiembrie 1919 au arătat pentru prima dată rolul cetăţenilor care, prin votul lor, au răsturnat ierarhia politică, aducând în prim-plan partidele din provinciile unite; s-a pus

aDii rotativei guvernamentale, iar Partidul Conservator a suferit o grea înfrângere; s-a văzut câ mulţi săteni aderau la programul Partidului Ţărănesc, crescând astfel rolul burgheziei rurale în viaţa ţării. Argetoianu nota cu realism câ *„cei mai ofiliţi au ieşit liberalii* Alegerile din 1919 au reprezentat o afirmare hotărâtă a voinici maselor spre o viaţă politici nouă. Ziarul 1 jrănist *„Ţara nouă "* scria: *„Spărgătoriifrontului de la Mărăşti şi eroiire:islen[ei de la Mărăşeşti au ieşit biruitori in lupta pentru cucerirea «Plevnei interne»■ Alegerile de Ui Cameră ¡i Senar sunt al doilea moment istoric în perioada pe care a deschis-o anul fatal al intrării noastre în râzh• <"'or-iial al dezrobirii. După mărirea graniţelor ţării, după înfăptuirea visului României celei Mari în hotarele dreptului nalional ¡i istoric însemnate în cronici fi*

hrisoave de voievozii fi strămoşii noştri, al acelui ideal îşi vedea înfăptuirea lui râvnită şi binecuvântată: dezrobirea poporului de sub tirania vechilor lui stăpânitori dinlăuntru. "" Alegerile au reliefat rolul tot mai important pe care avea sâ-l joace de acum înainte ţărănimea în lupta electorală.

Imaginea parlamentului ales în noiembrie 1919 se deosebea mult de corpurile legiuitoare din trecut. Ziarul „ *Universul*" publica un interesant reportaj: *„Parlamentul votului universal are aspectul cel mai democratic şi cel mai neaşteptat - cum e şi firesc. Fracurile şi piepturile albe ale cămăşilor «vechilor partide» stau alături de sumane şi ¡[ari, alături de căciuli [inute sfios în mână. Lungile rase negre călugăreşti ale clericilor cu lungi bărbi (din Basarabia), cu lanţurile de aur masiv încrucişate pe piept, se întâlnesc cu sutanele ardelenilor sau ale bucovinenilor, cu brâurile de mătase în culori deschise, cu obrazul ras complet [...] Ţărăniştii. îmbrăcaţi cam ca acasă, care cu ¡ticul, care cu sumanul şi cu cizmele - s-au aşezat cuminţi la locul lor şi privesc cu interes împrejur [...] Fotografii, în lojile presărate cu doamne în blănuri şi domni în frac, manipulează aparatul de pe acum, găsind grupuri destul de interesante* '"*. Parlamentul ales în noiembrie 1919 nu a durat decât patru luni, fiind dizolvat prin decret regal.

în alegerile parlamentare din 1920, *„mitul* "Averescu a dat rezultate concrete. Ziarul *„Ţara nouă "* scria la 3 iulie 1920: *„Avem de-a face cu o stare patologică, în care credinţa necercetată şi superstiţioasă domină încă viaţa poporului nostru "*. Mitul Averescu constituia *„cea mai primejdioasă piedică pusă în calea operei de selecţionare la care corpul electoral este chemat. S-ar părea ceva paradoxal, ca o popularitate să stăpânească o dreaptă distribuire a voturilor. Şi totuşi, lucrul acesta este aşa de adevărat*". Acelaşi ziar adăuga: *„Icoana generalului era de ajuns. Agenţii spuneau numai atât:« Steaua generalului» şi poporul, sugestionat de semnificaţia mistică a acestui simbol, nu se mai preocupa de calitatea candidaţilor de pe lista cu semnul «Steaua». Propaganda în care Averescu era prezentat: «tatăl nostru care ne-a scăpat de triunghiul morţH» şi care* va *da fiecăruia 10 pogoane, a avut un puternic ecou la sale "*. Guvernarea Partidului Poporului (martie 1920-decembrie 1921) a avut ca efect spulberarea *„mitului*" Averescu.

A urmat o perioadă relativ lungă, în care dezamăgirea faţă de partidele noi s-a transformat într-o apatie politică. în alegerile parlamentare din martie 1922, mulţi cetăţeni au votat pe liberali, apreciind câ *„ei, cel puţin, sunt sătui"*.

Importante evoluţii ale mentalului colectiv s-au înregistrai în provinciile unite cu România în 1918. Unirea a înlăturat graniţele, barierele vamale, obstacolele în calea liberei circulaţii a tuturor românilor în teritoriul în care ei constituiau majoritatea populaţiei. Dar, după 1918, au apărut probleme de adaptare la noua structură politico-statală. Victor Slăvescu aprecia câ *„ nu se desfiinţează aşa de uşor bariere de sute de ani, care au creat mentalităţi deosebite.au stabilit prejudecăţi, credinţe, obiceiuri şi'poate convingeri mult deosebite unele de altele. Această unificare va costa desigur ani întregi de sforţări uriaşe până când să se ajungă taţeMt dorit. ""* Unificarea pe cale legislativă s-a realizat într-un tempo destul de rapid: unificarea monetară (1920), primul buget al României (1921), noua Constituţie (1923), legea administrativă (1925) etc. Dar unificarea sufletească s-a înfăptuit mai lent; nu o dată, greutăţile vieţii de zi cu zi sau deficienţele în funcţionarea regimului democratic erau puse pe seama *„regăţenilor* ", care ar urmări să ocupe funcţiile administrative de conducere în noile provincii sau sâ *„acapareze "* bogăţiile Transilvaniei şi Basarabiei. Deşi asemenea fricţiuni au existat, ele nu au dus la crearea unor curente şi partide separatiste - ca în Iugoslavia, Cehoslovacia sau Polonia - ci, din contră, procesul de integrare a progresat, existând convingerea că numai în cadrul statului naţional unitar românii îşi puteau realiza aspiraţiile spre mai bine.

După o perioadă de acalmie, spiritul public a început din nou să vibreze, de această dată la apelurile Partidului Naţional-Ţărănesc, întemeiat în octombrie 1926, care a reuşit să atragă de partea sa o masă tot mai mare de cetăţeni. Excepţionala campanie de răsturnare a guvernului liberal desfăşurată de naţional-ţărănişti le-a atras o imensă popularitate. Ajungerea acestora la putere în noiembrie 1928 a fost primită cu o explozie de bucurie în toată ţara. Ion Mihalache susţinea că în acele zile ţara se bucura *„de la o margine la alta ca creştinătatea în ziua învierii. "iS* Uriaşa victorie obţinută de Partidul Naţional-Ţărănesc în alegerile parlamentare din decembrie 1928 (77,76% din totalul voturilor) a reprezentat apogeul popularităţii unui partid politic în România. Dar *„era* m?wâ" promisă de naţional-ţărănişti nu s-a ivit; din contră, în mai puţin de un an, popularitatea naţional-ţărăniştilor s-a năruit, ca urmare a politicii promovate de guvernul Maniu. Iluziile pierdute, dezamăgirea opiniei publice faţă de Partidul Naţional-Ţărănesc au avut un efect puternic şi pe termen lung.

în fapt, s-a produs o neîncredere tot mai mare în sistemul de guvernare întemeiat pe partidele politice. în alegerile următoare cetăţenii îi întrebau pe propagandiştii partidelor care fuseseră la guvernare: *„De ce nu ne-aţi dat imaşul făgăduit? De ce n-aţi făcut podul, şoseaua, şcoala, biserica? N-aţi avut bani? Atunci de ce făgăduiţi?*. De altfel, P.P. Negulescu avertizase încă din 1926: „*Supralicitarea demagogică a celor ce voiau să acapareze, cu orice preţ, corpul electoral, promisiunile irealizabile ce se făceau, cu inima uşoară, la fiecare pas, calomnierea neruşinată a*

adversarilor, fără nici o teamă de sancţiuni, negarea brutală a evidenţei fără nici o grijă dc inevitabila dezminţire a faptelor au pricinuit alterări îngrijorătoare ale sufletului maselor. Au alimentat curentele subversive, au aţâţat urile de clasă şi, mai ales, au provocat o descurajare şi o dezorientare profundă a părţii celei mai bune a corpului electoral. [...J După cele ce se aud la întrunirile publice, după cele ce se citesc prin ziarele de partid şi chiar din cele independente, lumea noastră politică se împarte în trei mari categorii: în hoţi, imbecili şi trădători. Şi fiindcă unii sau alţii din cei azvârliţi în aceste grozave categorii trebuie, neapărat, să vină la putere, lumea nu poate să mai aibă încredere în autorităţi. "[J0]

Pe acest fond s-au afirmat tot mai mult curentele contestatare şi antidemocratice. Ele existau, într-o formă latentă. încă din 1918. Nichifor Crainic scria: *„Marea victorie a României Mari a spulberat dintr-o dată idealul în care m-am călit în focul anilor de educaţie. Un cer s-a închis deasupra frunţii mele. Faptul acesta, ce încununa cu măreţia lui istoria unui neam întreg, care l-a visat prin durerea veacurilor. îmi dădea, ca oricărui român, extaze de bucurie şi de fericire. Dar odată realizat, el se transforma dintr-un cer albastru într-un postament, pe care jucam cu picioarele. Victoria absorbea o credinţă, nimicind-o şi lăsând un pustiu în urma ei. "*[41]

Dacă *„bătrânii"* trăiau satisfacţia că au realizat Unirea - acest mare ideal naţional - tinerii aveau un sentiment de frustrare. Foarte presant apărea întrebarea: *„In ce direcţie trebuie să se concentreze energiile, ce să facă ţării noastre, roasă de multe păcate, o tinerime cu alt spirit, cu alt suflet, cu altă conştiinţă ca pentru vremurile de mărire? "*[iZ]

Radicalizarea tineretului a general o nouă stare de spirit. Studenţimea reprezenta partea cea mai luminată a generaţiei tinere, care-şi căuta un nou ideal. Cel care s-a încumetat să formuleze noul ideal a fost Mircea Eliade, în 1927, într-o suită de articole, intitulate *Itinerariu spiritual.* In memoriile sale, Mircea Eliade avea să explice: *„Am scris astfel cele 12 foiletoane ca un itinerariu spiritual al «generaţiei tinere» , adică al celor care fuseseră copii sau adolescenţi în timpul Războiului şi aveau acum, în 1927, între 20 şi 25 de ani. Aşa cum vedeam eu lucrurile, deosebirile între generaţia tânără şi cele care o precedaseră se datorau în primul rând faptului că înaintaşii noştri îşi realizaseră misiunea lor istorică: întregirea neamului".* Noua generaţie

mai avea un ideal *„de-a gata făcut la îndemâna. Eram liberi, disponibili pentru orice fel de experienţe. în credinţa mea de-atunci, experienţele acestea nu erau menite să încurajeze diletantismul sau anarhia spirituală. Ele ni se impuneau printr-o fatalitate istorică. Eram prima ger-raţie românească necondiţionată în prealabil de un obiectiv istoric de realizai*". De aceea. Eliade aprecia că românii se puteau impune prin culturi: *.Aveam datoria să lărgim considerabil orizontul cultural românesc, deschizând fereastra către universuri spirituale rămase până atunci in,- es '- ¡le "'* Intuiţia lui Mircea Eliade - care a devenit purtătorul de cuvânt al generaţiei s3te i d edil a fi corectă, iar perioada interbelică a fost cea mai rodnică, din punctul de vedere al realizărilor spirituale - din Întreaga istorie a poporului român. Prin vârfurile sale, în variate domenii - de Ia matematică, la medicină, sociologie, istoriografie, filosofie, muzică, sculptură etc. - românii s-au impus îh conştiinţa Europei şi a lumii.

Totuşi, viaţa celei mai mari părţi a tineretului studios era extrem de grea. în 1928, făcând o vizită în căminele Universităţii din Bucureşti, N. Iorga găsea *„condiţii materiale şi morale în adevăr îngrozitoare [...]. Băieţi ¡¡fete erau împreună, într-o dezgustătoare promiscuitate, care răpea studentelor orice feminitate, orice grija de trup, orice conştiinţă a demnităţii personale/.J Sala de mâncare, într-o hrubă subterană, cu scările lunecos de murdare, avea feţe de mese neschimbate cu săptămânile ¡...¡am găsit o infecţie a priviţilor care se prelungea în şirlăie prin antrete [...j Casa lui Pompiliu Eliade. închiriată pentru un asemenea scop, nu mai era decât o ruină pângărită, în care tinerii fără căpătâi dormeau târziu după-amiaza şi răspundeau decanului fără să-şi ridice capul de pe perină ¡...j în subsol, unde curgea apa pe pereţi, un nenorocii se trudea să-şi prepare examenul. "*[u] Se vorbea în mod curent de o *„criză a Universităţilor ".* Comentând această situaţie, Mihai Ralea scria: *„Părerile sunt unanime în a constata o decădere simţitoare a învăţământului superior. Profesorii se selectează adesea după criterii politice, iar în unele părţi se pare că s-a inaugurat nepotismul papal, catedrele fiind ereditare. Concursurile se ţin rar. Profesorii sunt absenteişti,fără interes pentru catedră, astfel că a trebuit o aspră modificare a legii ca să fie chemaţi la datorie. Studenţii, deşi în număr superior celor mai mari centre universitare occidentale, sunt. în genere, slab pregătiţi, turbulenţi, preocupaţi de materialism şi politicianism. Unii din ei, ajunşi în anii ultimi, n-au încă nici noţiunile din liceu. Şi cercul e vişios: profesorii de Universitate acuză pe cei de liceu ciI le trimit elemente slabe, iar cei de liceu răspund că Universitatea trimite slabi profesori secundari, care mai sunt, după aceea, şi împovăraţi cu ore nenumărate, prost plătiţi, deprimaţi.*

Care e cauza acestor adânci neajunsuri? Fireşte, în primul rând, improvizarea grăbită a cadrelor şi extensiunea enormă a vieţii universitare după război. Am fost nevoiţi să facem faţă imediat nevoilor şcolare, care, a doua zi după război, ne-au cerut brusc să improvizăm cadre pentru patru Universităţi în toc de două şi pentru atâtea licee. S-a numit ceea ce aveam imediat.

Locurile trebuiau umplute dintr-o datorie patriotică, ca să arătăm lumii că putem face faţă nevoilor unui stat mare.

Dar cauza crizei actuale e şi mai profundă încă. Universitatea e unul din aspectele crizei statului nostru. O instituţie e în funcţie de altele. Există o strictă interdependenţă în viaţa socială, care leagă într-un organism solidar

toate aspectele grupului. Când suferă una suferă toate. Când magistratura şi administraţia sufăr, şcoala nu poate prospera. Când politicianismul ne fură studenţi şi când această plagă ambiţionează să selecţioneze profesorii, - catedi ele fiind ajunse trambuline pentru situaţii mai bune ori locuri comode de plasat partizani neîncăpuţi in alte slujbe, - învăţământul nu poate progresa. Şcoala şi-a pierdut prestigiul său religios. Ea suferă de toată demoralizarea şi descompunerea din jurul ei. ¡n zadar veţi căuta paleative pentru a tămădui cutare rău special acestei instituţii.

Dacă întreg organismul e atacat, remediul nu poate fi local. Când corpul e intoxicat de sifilis, trebuiesc injecţii de mercur, nu cutare pomadă care să însănătoşeze o plagă izolată. Un ministru de finanţe al Franţei, baronul Louis, spunea: «Donnez-moi de la bonne politique.je
vous donnerai de bonnes finances». Ceea ce se poate traduce: «Amelioraţi starea sociala a ţării şi vă vom da o bună Universitate»" [4]\

în primele două decenii ale secolului, cel mai apreciat profesor universitar era Nicolae Iorga - considerat *„apostolul neamului"* - popularitatea sa prelungindu-se şi după Marea Unire. Treptat, începând din 1922, o altă *„stea "* s-a impus pe firmamentul vieţii universitare: profesorul Nae Ionescu. Unul dintre eminenţii săi studenţi, Mircea Eliade, avea să scrie: *„Fără a fi popular, Nae Ionescu a câştigat întotdeauna de partea sa elementele dinamice, creatoare, eroice [...] O generaţie de studenţi nu se apropie întotdeauna de profesorul cel mai erudit sau de pedagogul cel mai eficace. Studenţii nu caută în Universitate numai o bună şi precisă învăţătură. Caută, mai ales, o metodă de viaţă şi de gândire, un maestru spiritual, adică un om destul de sincer ca să nu şovăie lămurindu-le zădărnicia ştiinţelor omeneşti, şi destul de viu ca să nu piară el însuşi, copleşit de conştiinţa acestei zădărnicii [...] Nu este deloc întâmplător că cei trei profesori care au condus generaţii de studenţi de la 1900 încoace - Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Nae Ionescu - au mărturisit toţi trei o conştiinţă tragică a existenţei, şi au găsit totuşi un sens eroic acestei existenţe, care trebuie acceptată şi sădiră. Nu este întâmplător că tocmai în jurul acestor trei dascăli s-au adunat tinerii* "[4h]. Aprecierea lui Mircea Eliade a fost contrazisă, peste timp, de un alt discipol al lui Nae Ionescu, marele filosof Emil Cioran, care nu s-a lăsat sedus - până la capăt- de profesor. în 1990, Cioran afirma despre Nae Ionescu: *„Era cuceritor. Interesant era că îşi pregătea cursurile numai pe jumătate, pentru că întotdeauna era şi jurnalist şi nu avea timp, din cauza asta improviza mult, făcea un mare efort, şi gândea chiar în timpul cursului, şi atunci te prindea cu el în elaborarea asta. Efortul pe care-l făcea ni se transmitea şi nouă, în aşa fel încât tensiunea era reciprocă. Intrai cu el într-o problemă şi avansai odată cu el. Foarte rar întâlneşti un asemenea profesor. Reuşea să creeze o colosală intimitate de gândire ".* Dar, opina Cioran, Nae Ionescu avea în el *„o latură de aventurier şi îi plăceau chestiile tulburi. Toate contradicţiile balcanice erau întrupate în el.* " Polemizând, peste timp, cu Mircea Eliade, Cioran conchidea: *„Eliade, raportându-se moral la el. s-a înşelat complet, pentru că Nae Ionescu nu era un reper, o instanţă, un caracter, ci, aşa cum spuneam, un aventurier. După părerea mea, Eliade nu l-a priceput. Era tot timpul ca un elev pe lângă el: «Domnule profesor, domnule profesor»* Dar. atunci, în anii '20- '30, percepţia lui Eliade era cea a unei mari părţi a studenţilor, care veneau să-l asculte pe Nae Ionescu, pe care-l considerau *profesorul* lor, promotorul unei noi stări de spirit în societatea românească. în fapt, spre deosebire de aproape toţi profesorii universitari, care se prezentau în faţa studenţilor ca nişte erudiţi, posesori ai *„adevărului absolut*", afişând un aer de superioritate, Nae Ionescu a folosit *„tehnica socratică",* ţinând lecţii familiare, calde, dramatice, lăsând impresia că improvizează, cu sinceritate absolută, în faţa studenţilor. El era adeptul *„trăirismului*", susţinând: *„Nu ştii decât ceea ce trăieşti tu ".* Era foarte apropiat de studenţi, cultiva relaţiile cu anumiţi tineri, pe care-i trata ca pe *„egalii "* săi. Pe această cale -a legăturii directe cu studenţii, dar şi prin ziarul său *„Cuvântul"* - Nae Ionescu a creat un curent de opinie, ostil partidelor politice, democraţiei, Occidentului. în 1932, el afirma că: *„Se face la noi o politică abstractă şi năroadă, gândită de un cap de papagal pentru cetatea cucilor din nouri. Că se risipesc cu inconştienţă îndobitocită în occidentalism. minunatele energii ale unei rase luirnice, cinstite, cuviincioase, bogate în ignorate adâncimi sufleteşti. Că creierul de maimuţă, al unei «cea dintâi generaţie în ghete», a creat pentru gospodărirea acestor energii un stat caraghios, trândav, incoerent, parazitar şi paralizant, sărăcind prin pretenţii înfumurate de mahalagiu pan enit o ţară dăruită de Dumnezeu cu toate bunurile pământeşti. Că. mentalitate de slugi proaste, am băgat ţara şi sufletul ei slugă la dârloagă, am renunţat la demnitatea noastră de oameni ai lui Dumnezeu cel puţin ca oricare alţii, am încrucişat cultura noastră reală, veche de o mie de ani, puternică în adâncimea ei, cu tot felul de civilizaţii lipsite, faţă de noi, de orice conaturalitate, creând astf el oribile corcituri sterpe şi ridicole "*[4K].

Trecerea lui Nae Ionescu de partea lui Corneliu Zelea Codreanu, la începutul anului 1934, a contribuit la creşterea influenţei şi prestigiului Gărzii de Fier. Faptul că profesorul apărea alături de căpitan, pe care îl considera *n conducător *„născut iar nu făcut",* singurul capabil să *„mântuiască "* şi să *„salveze "* România, a avut un rol important în trecerea unor tineri şi valoroşi intelectuali de partea mişcării legionare.

Pe fondul discreditării partidelor democratice şi al creşterii curentelor de extremă dreaptă, o bună parte a opiniei publice s-a orientat spre Legiunea Arhanghelul Mihail - Garda de Fier. Corneliu ^elea Codreanu a devenit un om popular, iar această nouă stare de spirit s-a reflectat în rezultatul alegerilor parlamentare din decembrie 1937, când

legionarii au obţinut aproape 500.000 de voturi. Dar, a intervenit lovitura de stal de la 10 februarie 1938, când regele Carol al II-lea a pus capăt regimului democratic, pluripartidist din România.

1 Vezi. pe larg. Ion Nistor, *O revoluţie trăită*, Chişinău, Editura Univers. 1994.
2 ..*Sfatul Ţării*Chişinău, 30 martie 1918.
3 *„România Mare* ", din 5 decembrie 1917.
4 .. *Glasul Bucovinei",* Cernăuţi, 1 decembrie 1918.
5 *Dacia",* din 6 decembrie 1918.
6 Eugen Lovinescu, *în cumpăna vremii. Note de război*, Bucureşti, Editura Socec, 1919, p. 60.
7 *„Neamul românesc ",* din 19 noiembrie 1918.
8 Maria, regina României, *însemnări zilnice (decembrie 1918-decembrie 1919),* voi. I. Traducere de Valentina Costache şi Sanda Racoviceanu. îngrijire de ediţie, introducere şi note de Vasile Arimia, Bucureşti, Editura Albatros, 1966, p. 4.
9 Vasile Th.Cancicov, *Impresii şi păreri personale din timpul războiului mondial*, vol.III, Bucureşti, 1921, p. 675.
10 Constantin C.Giurescu, *Amintiri*, voi. I, Bucureşti, Editura Sport-Turism. 1976, p. 108.
11 P.P. Negulescu, *Partidele politice.* Ediţie îngrijită, prefaţă şi note: Nicolae Gogoneaţă şi Ioan C. Ivanciu, Bucureşti, Editura Garamond, f.a., p. 25.
12 Mircea N. Popa, *Primul război mondial. 1914-1918,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 468.
13 *„România Mare ",* din 28 septembrie 1917.
14 *„Neamul românesc ",* din 30 martie 1918.
15 O. Goga, *Ne Învaţă Mărăşeştii,* Iaşi, Editura Junimea, 1983, p. 189.
16 *„Ideea europeană ",* din 9 decembrie 1919.
17 *..Dezbaterile Adunării Deputaţilor "* („D.A.D."), nr. 34, şedinţa din 12 februarie 1920, p. 478.
18 La 7 iunie 1919, dr. N. Lupu a adresat secretarului Partidului Socialist următoarea scrisoare:..*Pentru mine şi sper pentru mulţi alţii, doctrina socialistă e singura capabilă, prin realizarea cerinţelor ei, de a înfăptui acest ideal, repede şi definitiv. De aceea voind a-mi pune mai în acord credinţa cu acţiunea mea politică, te rog a supune tovarăşilor din Comitet dorinţa mea de a face parte din cadrele Partidului Socialist din România, singurul instrument>de luptă pentru realizarea aspiraţiunilor claselor muncitoreşti şi ţărăneşti din România.*

în afară de acest motiv general al acţiunii mele sunt şi câteva împrejurări speciale ale ţării şi situaţiunii actuale care îmi comandă cu stăruinţă să fac aceasta acum. latâ-le:

a) In mijlocul putreziciunii morale şi incapacităţii totale a partidelor burgheze de orice nuanţe, care înlăuntru au corupt ţara, iar în afară au compromis-o şi umilit-o, sunteţi singurul partid civilizat şi eroic: pentru idealul vostru aţi dat victime şi a curs sânge; aveţi un nume de idee şi nu de trib individual.

b) E o ruşine ca în faţa omenirii muncitoreşti internaţionale care va guverna lumea de mâine, România ţăranilor şi muncitorilor să continue a fi privită ca nucleul de rezistenţă al reacţiunii mondiale, compusă din câteva mii de financiari şi capitalişti. Există şi o pagubă mare pentru ţara noastră în această situaţie.

c) în România de mâine, care va conţine aproape 5 milioane de cetăţeni aparţinând altor naţiuni, numai toleranţa cea mai desăvârşită şi absoluta egalitate a cetăţenilor pe care sigur socialismul le poate realiza, va face posibilă o viaţă civilizată în acest stat.

d) Prin activitatea mea trecută în mijlocul ţărănimii şi prin legăturile ce le am cu masa ei, nădăjduiesc să întărim mişcarea socialistă, aducând în vadul ei marile mase sănătoase ţărăneşti, care prin energia lor ne vor asigura victoria.

Sper că cererea mea va fi primită şi prin aceasta se va da un imbold la mulţimea de intelectuali revoltaţi de actuala stare de lucruri din România care vor vedea ca şi mine că locul oricărei conştiinţe drepte şi suflet cinstit, care doreşte să curme răul. este în Partidul Socialist.

Trăiască internaţionala muncitorilor şi înfrăţirea definitivă a tuturor popoarelor! Bucureşti, 7 iunie 1919, dr. Nicolae Lupu (*înscrierea d-rului N. Lupu în partid,* în *„Socialismul ".* din 8 iunie 1919).
Cererea n-a avut urmări practice, deoarece conducerea Partidului Socialist a cerut ca dr. N. Lupu să nu candideze timp de doi ani pentru Parlament, ceea ce acesta n-a acceptat *(„Viitorul",* din 18 decembrie 1919).
19 *Renegaţii.* în *„Patria* ". Sibiu, din 20 februarie 1919.
20 N. Iorga, *Nu vă putem ierta,* în *„Neamul românesc ",* din 24 noiembrie 1918.
21 O.Goga, *Ne cheamă Mărăşeştii,* p. 194.
22 V. Chiru, *Fraudele,* în *„Cultura poporului",* din 19 iunie 1921.
23 Nichifor Crainic, *Zile albe - zile negre. Memorii,* voi. I, Ediţie îngrijită de Nedec Lemnaru, Bucureşti. Editura Gândirea, 1991, p. 143.
24 *„Ţară nouă ",* din 2 iulie 1920.
25 Maria. regina României. *însemnări zilnice,* voi. I, p.361-362.
26 *Ibidem.* p.363.
27 *„Neamul românesc ",* din 5 august 1919.
28 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* voi. II, Ediţie şi indice adnotat de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 73-74.
29 P. P. Negulescu, *Partidele politice,* p. 39.
30 *„Ţară nouă ",* din 12 februarie 1920.
31 I. G. Duca, *Memorii,* voi.IV, Ediţie şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti. Editura Machiavelli, 1994, p. 231.
32 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VI, p. 45 -46.
33 N. Iorga, *O viaţă de om. Aşa cum a fost.* Ediţie de Sanda şi Valeriu Râpeanu, Bucureşti, Editura Minerva. 1976, p. 561.
34 C. Argetoianu. A/£W/7/,vol.VI,p. 85.
35 *„Ţara nouă ",* din 16 noiembrie 1919.
36 *Deschiderea parlamentului,* în ., *Universul",* din 22 noiembrie 1919.
37 Victor Slăvescu. *Marea fmanţă din România în vreme de război.* Bucureşti, 1920. p. 254.
38 *„Dreptatea ",* din 5 decembrie 1928.
39 *„Dimineaţa ",* din 15 decembrie 1933.
40 P.P. Negulescu, *Partidele politice,* p. 37-38.
41 Nichifor Crainic, *Zile albe - zile negre,* p. 147.
42 *Pentru tineretul nostru,* în *„Ţara nouă*din 10 decembrie 1920.
43 Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960).* Ediţie şi cuvânt înainte de Mircea Handoca, Bucureşti. Editura Humanitas, 1991, p. 144-149.
44 N.Iorga, *O viaţă de om,* p. 702.
45 *„Viaţa românească ",* nr. 3 din 1928.
46 Mircea Eliade, *Un cuvânt al editorului,* la Nae Ionescu, *Roza Vânturilor,* Bucureşti, Editura Cultura Naţională, f.a., p. 427.

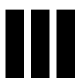
47 Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieţi. E.M.Cioran,* urmat de *Apocalipsa după Cioran. Trei zile de convorbiri-1990,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1995, p.85-87.
48 Nae Ionescu, *în numele cui?* în *„Cuvântul",* din 27 iunie 1932.

■■> >3

¿«Ift^KS^ *d* Ä .«» i- -*y.*
- J.ÉM; ííHf*[1] í«

■ -'"îAfe'i[1]-' .',,■«: iL,;

y*

M,
inoritari şi majoritari[1]

Minorităţile şi actele de Unire. Organizaţiile politice ale minorităţilor. Naţionalism, internaţionalism şi extremism politic. Oficialităţile române şi minorităţile. Viaţa economică şi socială a minorităţilor. Activitatea lor culturală.

Un rezultat important al Unirii din 1918a fost integrarea în cadrul statului român a unor minorităţi naţionale diverse. Ele s-au aşezat în Transilvania, Bucovina şi Basarabia în urma unor cuceriri (unguri, ruşi), a colonizărilor (saşi, şvabi, secui), sau a persecuţiilor la care erau supuşi în alte teritorii (evrei) etc.

Atitudinea minorităţilor faţă de actul de Unire a diferit de la o provincie istorică la alta. Din cei 150 de membri ai Sfatului Ţării întrunit la Chişinău. 45 aparţineau minorităţilor naţionale; în ziua de 27 martie 1918 cei mai mulţi dintre aceştia s-au abţinut sau au votat împotriva Unirii. Congresul general al Bucovinei a fost alcătuit din 100 deputaţi, dintre care 26 erau minoritari; hotărârea de unire a fost votată în unanimitate. Adunarea Naţională de la Alba Iulia era formată numai din români; poate de aceea problema minorităţilor a constituit subiectul principal al cuvântului rostit de Iuliu Maniu cu acel prilej: *„Nu voim ca din asupriţi ce am fost să devenim asupritori. Voim să asigurăm libertatea pentru toţi şi dezvoltarea pentru toate popoarele conlocuitoare [...] Noi, care am vărsat lacrimi văzând limba noastfă scoasă din şcoli, biserici, justiţie, nu o vom lua altora. Nu vom lua putinţa vieţii de la alţii. Nu voim să trăim din sudoarea altora pentru că noi putem trăi din vrednicia şi puterea noastră, din munca noastră. Numai într-un regim democratic putem întări ţara noastră românească, mai ales când trebuie să ţinem seama de cerinţele vieţii moderne de stat".* întrunită la Mediaș, în ziua de 8 ianuarie 1919, Adunarea Naţională Săsească a adoptat o rezoluţie în favoarea unirii Transilvaniei cu România. O rezoluţie similară a fost votată de adunarea reprezentanţilor şvabilor din Banat, la 10 august 1919. Odată cu ratificarea, prin decret regal, a actelor de Unire din 27 martie, 28 noiembrie şi 1 decembrie 1918, toţi locuitorii Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei au devenit, automat, cetăţeni ai României. Prin decretele din 30 decembrie 1918 şi 28 mai 1919 s-au acordat drepturi cetăţenești locuitorilor evrei din vechiul Regat.

Conferinţa păcii de la Paris a impus, mai ales la insistenţa cercurilor evreieşti internaţionale, ca statele succesorale monarhiei habsburgice (Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia, Ungaria, Austria), precum şi Grecia să semneze un tratat special privind minorităţile naţionale, prin care se obligau să le acorde drepturi depline, iar Consiliul Societăţii Naţiunilor urma să supravegheze modul de aplicare a acestor drepturi. Deşi Conferinţa păcii a pus la baza deciziilor sale principiul naţionalităţilor, în fapt nu exista nici o ţară europeană *„pură "* din punct de vedere etnic, toate având minorităţi într-un procent mai mult sau mai puţin semnificativ. în România, populaţia avea următoarea structură etnică (potrivit recensământului din 1930):

Naţionalitatea	Total %	Pe medii %	
		Urban	Rural
Români	71,9	58.6	75,3
Maghiari	7,9	IU	7,1
Germani	4,1	5,3	3,8
Evrei	4,0	13,6	1.6
Ruteni, ucraineni	3.2	li	3,7
Ruşi	2.3	3,4	2,0
Bulgari	2,0	1,2	2.2
Turci, talan	1.0	0,8	0,1
Găgăuzi	0.6	0,3	0,7
Cehi, slovaci	0.3	0.2	0,3
Poloni	0.3	0,7	0,2
Sârbi, croaţi, sloveni	0,3	0.3	0.3
Greci	0.1	0,6	
Alţii şi nedeciaraţi	2,0	2J	2,7

Integrarea minorităţilor naţionale în cadrul stalului român a fost un proces complex, marcat de elemente pozitive, dar şi de multe situaţii tensionate. Autorităţile guvernamentale s-au preocupat de crearea cadrului legal care să asigure deplina egalitate între toţi cetălenii români, indiferent de naţionalitate. întreaga legislaţie adoptată - începând cu legea electorala. Constituţia din 1923, legea administrativă şi continuând cu cele privind învăţământul, cultele, economia ele. - avea la bază principiul nediscriminării pe criterii etnice.

Minorităţile naţionale şi-au creat organizaţii politice proprii. Liderii *minoriiă[ii maghiare* au adoptat, după 1 decembrie 1918, o atitudine de *„rezistenţă pasivă* " faţă de statul român, în speranţa câ marile puteri nu vor ratifica unirea Transilvaniei cu România. Au existat unii intelectuali care au acceptat ideea unirii, şi chiar au participat la alegerile parlamentare din noiembrie 1919. Semnarea Tratatului de la Trianon, la 4 iunie 1920, a generat o anumită schimbare de atitudine şi o tendinţă de organizare politică. în ianuarie 1921 s-a creat *Uniunea Maghiară, în* iunie s-a înfiinţat *Partidul Popular Maghiar,* în februarie 1922 s-au pus bazele *Partidului Na;ional Maghiar,* care în decembrie acelaşi an a fuzionat cu Partidul Popular Maghiar, luând astfel fiinţă *Partidul Maghiar* din România. în fruntea acestui partid a fost ales baronul loszika Sămuel, iar după moartea acestuia, în iulie 1923, a urmai Ugron Islvân, până în 1926, când i-a succedat Bethlen Gyorgy. Conducerea partidului era asigurată de vechea aristocraţie maghiară, care se sprijinea pe instituţii bancare solide, pe o reţea de cooperative, pe biserică şi pe numeroase asociaţii culturale. Partidul Maghiar pretindea câ reprezintă întreaga minoritate maghiară din România, deşi unii reprezentanţi ai acesteia aveau o orientare politică diferită, activând mai ales în Partidul Comunist din România şi în Partidul Social-Democrat. în Statutul adoptat de Congresul din octombrie 1928 se preciza:

..ii.HM

„Membru al Partidului Maghiar devine în mod automat orice cetăţean român de naţionalitate maghiară sau care se consideră maghiar şi care a împlinit 20 de ani". Acest partid se afla în strânsă legătură cu guvernul de la Budapesta, din partea căruia primea instrucţiuni. Activitatea politică a Partidului Maghiar era axată pe apărarea intereselor comunităţii maghiare, pe care căuta să o ţină într-o stare de izolare faţă de societatea românească. El cerea ca statul român sâ nu se amestece în viaţa şcolilor cu predare în limba maghiară, să nu pretindă aplicarea programelor de învăţământ şi folosirea manualelor aprobate de Ministerul Instrucţiunii Publice; în acelaşi timp, liderii Partidului Maghiar pretindeau ca statul român sâ finanţeze aceste şcoli, să asigure plata învăţătorilor şi profesorilor, repararea localurilor etc. înfiinţarea de şcoli româneşti în zonele cu populaţie majoritară maghiară era considerată ca un atentat împotriva *„maghiarimii",* ca o acţiune de schimbare a mediului cultural tradiţional, prin implantarea unor structuri *„străine ".* O altă categorie de revendicări se referea la reforma agrară, Partidul Maghiar considerând că aceasta a urmărit să lovească în proprietarii maghiari; el a acordat asistenţă juridică celor expropriaţi care au intentat procese statului român, mulţi dintre ei reuşind să-şi păstreze importante suprafeţe de teren arabil, care se adăugau la cele împădurite; în fapt, cele mai mari moşii din România după 1921 aparţineau unor ,*.baroni "*şi *„conţi* "maghiari. Din punct de vedere politic. Partidul Maghiar revendica dreptul la *„autoguvernare"* în judeţele în care ungurii alcătuiau majoritatea populaţiei.

în alegerile parlamentare Partidul Maghiar a obţinut între 8 şi 20 de mandate în Adunarea Deputaţilor, la care se adăugau locurile de senator (la colegiul universal, colegiul consiliilor comunale, precum şi cele rezervate confesiunilor religioase). Grupurile parlamentare maghiare erau foarte strâns coordonate şi deosebii de active; prin numeroase reclamaţii, întrebări, interpelări şi discursuri senatorii şi deputaţii Partidului Maghiar au pus accentul pe deficienţele regimului democratic din România, reliefând greutăţile întâmpinate de maghiari. Ei considerau că exista o politică de stat vizând lichidarea identităţii acestei minorităţi. Astfel. în şedinţa din 11 decembrie 1934, deputatul Willer losif afirma că: *..soarta minorităţilor devine din ce in ce mai deplorabilă, că suntem trataţi ca nişte ostatici într-un război care nu s-a terminat de mult. ori care nici n-a izbucnit* ". Nu puţine reclamaţii vizau înscrierea elevilor în şcolile maghiare pe baza numelui de familie, fapt ce-l determina pe Bethlen sâ afirme că: *„tineretul maghiar era exclus "* de la şcolile confesionale. Asemenea afirmaţii erau făcute în timp ce aceste şcoli erau frecventate de 66.830 de elevi maghiari.

O metodă larg utilizată a fost aceea de a adresa memorii Consiliului Societăţii Naţiunilor prin care se prezenta situaţia *dramatică* " a minorităţii maghiare, care ar fi supusă unui tratament discriminatoriu, de asimilare forţată. Potrivit unor dale statistice, numărul petiţiilor adresate Societăţii Naţiunilor a evoluat astfel:

Anii	\r. petiţiilor	Nr. declarate admisibile
1930-1931	20»	73
1931-1932	101	80
1932-1933	57	37
1933-1934	68	50
1934-1935	46	35
1935-1936	19	13

w____

Constatând câ tactica memoriilor nu mai avea credibilitatea dorită, conducerea Partidului Maghiar a decis să recurgă la alte mijloace, în prunul rând la intervenţia directă pe lângă oficialităţile unor mari puteri, mai ales a celor din Marea Britanie. în acţiunea sa revizionistă, Ur.garia a folosit şi o seamă de preoţi, ziarişti, oameni de cultură, precum şi diverse asociaţii, SCK letâţi, fundaţii maghiare din România. Interesant este câ la această acţiune au fost atraşi şi unii preoţi de origine germani, care-şi fâceau slujba în limba maghiară, precum şi un număr însemnat de evrei din Transilvania. Nicolae Titulescu - recunoscut pentru spiritul său larg rmocr 'ic şi care în calitate de reprezentant al României la Societatea Naţiunilor a avut de făcut laţă campaniei revizioniste a guvernului de la Budapesta şi avalanşei de memorii adresate acestui înalt for internaţional de conducerea Partidului Maghiar-replica lui Bethlen GyBrgy de la tribuna Adunării Deputaţilor, la 3 decembrie 1934: *„Veniţi JI ne spuneţi aici, d-le Bethlen, câ nu cereţi privilegii! Totuşi, dacă cineva v-a urmârit îndeaproape, cum mi-a fost dat mie să vă urmăresc de 17 ani. de când s-a făcut unitatea naţională, a văzut că nu aţi voit să fiţi decât nişte privilegiaţi internaţionali. Orice nedreptate făcuta unui român se aduce in faţa instanţelor româneşti. Dv., care spuneţi că nu pretindeţi privilegii, vă duceţi, pentru cea mai mică nedreptate, la acea instituţie de rezonanţă, la acel extraordinar amplificator, care este Societatea Naţiunilor, şi faceţi dintr-un lucru de nimic o acuzaţie de ordin general. împotriva unui neam".* Titulescu aprecia că liderul Partidului Maghiar venea *„cu limbajul meşteşugit al celor care au ţinut în robie poporul român",* un limbaj impecabil ca formă, dar care în fond conţinea,. *venin şi otravă ",* deoarece viza revizuirea Tratatului de la Trianon în favoarea Ungariei.

Cu tot efortul depus de liderii săi, Partidul Maghiar nu a fost un „ *monolit*"; a cunoscut şi el - ca şi celelâlte partide - multe sciziuni şi dizidenţe. în 1927, un grup de cărturari în frunte cu Kecskemelhy Istvân şi K6s Karoly a creat *Partidul Popular Maghiar.* în 1926, s-a constituit o grupare de stânga în jurul revistei., *Korunk* ", iar în 1928 o alta, pe lângă revista *„Bdely Helikon ".* Noi frământări s-au înregistrat în 1931, când s-a înfiinţat *Partidul Maghiar Independent,* condus de Istvân Alben, dar mai ales în 1933, când s-a creat *Opoziţia Partidului Maghiar,* care la Conferinţa din 19-20 august 1934 şi-a luat numele de *Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România* (MADOSZ). în fntntea acestei organizaţii au fost aleşi Szepesi Şândor (preşedinte) şi Peter Şândor (secretar general), care acţionau sub conducerea Partidului Comunist.

în rândul minorităţii maghiare exista şi o grupare *„radicali"* care aprecia câ liderii Partidului Maghiar nu erau suficient de curajoşi şi de energici, câ puneau prea mult accentul pe problemele personale. Astfel, protopopul Tokes Erno susţinea câ Partidul Maghiar era *„un partid oligarhic şi conservator"* , fiind alcătuit *„din aristocraţia cea mai insolentă, din pretori de tristă amintire, din avocaţi şi directori de bancă"* . El afirma câ liderii partidului *„au trădat naţiunea [maghiarăI pentru câteva mandate* " , câ ei nu protestează împotriva politicii şcolare a guvernului liberal *„care vizează distrugerea noastră"* . Tokes se pronunţa pentru o .. *adevărată unitate a magliiarimii"* . Din rândul acestei grupări făcea parte şi avocatul Pâol Arpâd, care a alcătuit în noiembrie 1931 un proiect de lege privind autonomia culturală, bisericească şi administrativă a secuimii. Proiectul preconiza următoarea structură de conducere: preşedintele - prefect al secuilor, numit de rege; parlament alcătuit din circa 40 de deputaţi şi senatori, care să ia decizii în toate chestiunile de ordin intern, administrativ, juridic, privind instrucţiunea publică; legile adoptate de acesta vor fi supuse aprobării Consiliului de Miniştri şi promulgate prin decret regal; parlamentul secuiesc va trimite 8-10 deputaţi şi senatori în parlamentul României; un tribunal independent la Tărgu Mureş; limba română şi limba maghiară să fie cunoscute de toţi funcţionarii publici; cheltuielile de funcţionare a tuturor instituţiilor autonome sâ fie suportate de statul român. Proiectul alcătuit de Pâol Arpâd a fost discutat în Comisia juridică a Partidului Maghiar abia la 25 mai 1935, dar liderii partidului au avut rezerve, temându-se câ-şi vor pierde influenţa în această regiune în favoarea tinerilor, care doreau sâ ocupe funcţiile de conducere în noua structură.

O altă grupare, în frunte cu Rithy Imre, a creat, în septembrie 1935, *Partidul Micilor Gospodari Maghiari* (Mâgyar Kisgazdapârt), care avea aderenţi mai ales în judeţul Odorhei. Acest partid a colaborat iniţial cu Partidul Naţional-Ţârinesc, apoi s-a apropiat de MADOSZ, cu care a fuzionat în noiembrie 1937.

Partidele şi fracţiunile create nu au putut supravieţui presiunilor - mai ales financiare şi morale - la care au fost supuse de conducerea Partidului Maghiar, care a rămas cea mai puternică şi influentă organizaţie a acestei minorităţi. Clasa dominantă maghiară - proprietarii de întreprinderi industriale şi bancare, marii latifundiari-sprijinea Partidul Maghiar, la rândul său, guvernul de la Budapesta s-a pronunţat ferm pentru *„unitatea maghiarimii"* din Transilvania şi a dirijat fondurile spre conducerea Partidului Maghiar. Potrivit unor surse, în anii 1936-1937, guvernul Ungariei a pus la dispoziţia conducerii Partidului Maghiar din România suma de 1 milion de pengo (circa 30 milioane lei), la care se adaugă echivalentul a 20 milioane lei strânşi de la diverse municipii şi comune din Ungaria pentru susţinerea aceluiaşi partid. Partidul Maghiar şi-a menţinut linia intransigentă, de permanentă şi vehementă critică la adresa statului român. La ultimul congres al acestui partid, desfăşurat în zilele de 3-4 septembrie 1937 la Targu Mureş, s-a susţinut că guvernul Tătărescu *„a desfiinţat"* şcolile confesionale, că legea privind subvenţionarea şcolilor minoritare *„nu este respectată"* , iar limba maghiară era interzisă în şcoli. Asemenea afirmaţii erau contrazise de realitatea că în anul şcolar 1936/1937 învăţământul confesional din România se desfăşura în 137 şcoli de copii mici (grădiniţe), 1.252 şcoli primare, iar 8.483 elevi maghiari urmau şcoli secundare particulare, în care limba de predare era cea maghiară.

Minoritatea germană s-a integrat în cadrul noii structuri statale; la 6 septembrie 1919a avut loc, la Timişoara, Adunarea generală a germanilor din România Mare, care a decis participarea acestora la viaţa publică, inclusiv la alegerile parlamentare. Doi ani mai târziu, în septembrie 1921, s-a constituit *Uniunea Germanilor din România.* Conform Statutului, Uniunea Germanilor din România reprezenta *„autoritatea centrală a naţiunii germane din România " .* Adunarea generală a Uniunii era alcătuită din delegaţi aleşi pe zone geografice: 2-vechiul Regat, 25-Banat, 7- Basarabia, 8- Bucovina, l- Dobrogea, 3- Satu Mare, 25-Transilvania. Adunarea generală alegea Comitetul Central, iar acesta Comitetul Director alcătuit din câte un membru numit de cele şapte Consilii Naţionale regionale şi din trei parlamentari desemnaţi de Partidul German. Preşedintele Consiliului Uniunii Germanilor din România, Rudolf Brandsch, a îndeplinit funcţia de subsecretar de stat în guvernele N. Iorga (aprilie 1931-mai 1932) şi Alexandru Vaida-Voevod (iunie-octombrie 1932).

Având o bogată experienţă istorică în calitate de minoritate naţională şi ducând o viaţă comunitară intensă, populaţia germană s-a acomodat uşor condiţiilor noi intervenite după 1 decembrie 1918. Din punct de vedere politic. Uniunea era reprezentată de Partidul German, care a adoptat tactica colaborării cu partidul de guvernământ, apreciind că astfel putea obţine mai lesne satisfacerea revendicărilor specifice. Ele vizau, în principal, domeniul învăţământului şi cel al bisericii, pentru care se cerea nu numai deplina libertate de funcţionare, dar şi o finanţare mai substanţială din partea statului român. Liderii Partidului German au fost supuşi unei puternice presiuni venite de la Partidul Maghiar, care, sub motivul.. *comunităţii de soartă ",* insista pentru o acţiune comună, pe plan intern şi internaţional, împotriva stalului român, pe care-l acuza că nu respectă tratatul minorităţilor. Partidul German nu a răspuns decât arareori acestor solicitări, deoarece liderii lui îşi aduceau aminte de politica discriminatorie la care fuseseră supuşi în vremea Regatului Ungariei. Cea mai semnificativă colaborare s-a înregistrat în 1927, când cele două partide au încheiat un cartel electoral, depunând liste comune în alegerile parlamentare.

Din anul 1932, conducerea Partidului German a fost confruntată cu presiunea curentului de extremă dreapta, de esenţă hitleristă. Ascensiunea Partidului Naţional-Socialist în Germania

a avui ari puternic ecou în rândul minorităţii germane din afara Reich-uJui, inclusiv din România. Oficialităţile de la Berlin susţineau ca germanii din străinătate sunt cetăţeni cu doua patrii: ai Germaniei ;i ai tarii în care locuiesc. Emest W. Bohle, şeful suprem al germanilor din afara, a câuiat sâ-şi subordoneze liderii organizaţiilor minorităţii germane din Europa. în acest spirit au fost trimişi în diverse state - inclusiv în România - propagandişti de profesie, elevi şi studenţi, au fost răspândite ziare şi reviste national-socialiste.

în septembrie 1932, Fritz Fabritius a creat la Sibiu organizaţia numita *Mişcarea de Întrajutorare a Germanilor din România* (Selbst hilfe), cu orientare national-socialistâ.

Fabritius era un om foarte activ, întreţinea o legătură permanenta cu Lega(ia Germaniei din Bucureşti, făcea dese vizite în Germania, avea discu|ii cu fruntaşii celui de-al treilea Reich. în mai 1933, la puţin timp dupâ venirea lui Adolf Hitler la putere în Germania, Fabritius a creat *Parridul NaţionalSocialist aI Germanilor din România*; membrii acestui partid răspândeau broşuri şi ziare venite din Reich, ţineau conferinţe, purtau uniforme, arborau steaguri având ca semn distinctiv crucea încârligatâ, intonau cântece naziste; au fost înfiinţate tabere de munca, frecventate în anul 1933 de 804 băieţi şi 227 fete. Pentru a nu fi dizolvat pe baza Jurnalului Consiliului de Miniştri din 9 decembrie 1933, Partidul Naţional-Socialist al Germanilor din România şi-a luat numele de *Mişcarea de Reînnoire Naţională a Germanilor din România* (N.E.D.R.); manevra nu a pulul înşela guvernul, care la 7 iulie 1934 a decis interzicerea taberelor de muncă şi desfiinţarea N.E.D.R.. deoarece desfăşura activităţi „ *interzise de legile tn vigoare ".*

La 22 noiembrie 1933, în funcţia de preşedinte al Consiliului Naţional Sâsesc a fost ales Otto Fritz Jikeli, adept al lui Fritz Fabritius; noul preşedinte a ţinut să declare că în ideologia naţional-socialistâ *„şi-a gdsil poporul nostru, la fel ca şi mine şi toţi camarazii mei, soluţia pentru viaţa noastră şi eliberarea din chinuitoarele contradicţii dintre rradiţie şi spiritul timpului* ". Promovarea lui Jikeli a provocat reacţia unor *„radicali "* precum Waldemar Gust şi Alfred Bonfert. Pentru a calma situaţia, Ia 30 aprilie 1935. Fabritius a preluat personal conducerea Consiliului Naţional Sâsesc. La adunarea generală a Uniunii Germanilor din România, din 28 iunie 1935, a fost ales un Comitet de conducere alcătuit din preşedinţii Consiliilor Naţionale provinciale. La 22 octombrie 1935, Fabritius a devenit preşedinlele Uniunii Germanilor din România, imprimându-i o orientare pro hitleristă. în 1936 el a fost ales preşedintele Partidului German, act ce marca predominarea curentului naţional-socialisl tn cadrul acestui partid.

Disensiunile politice în cadrul minorităţii germane au continuat, mai ales în legătură cu linia tactică. în mai 1935 a fost înfiinţat *Partidul Poporului German din România* , având ca preşedinte pe Alfred Bonfert, iar vicepreşedinţi pe Hans Beller şi Waldemar Gust. Noul partid işi declara loialitatea faţă de statul român şi faţă de regele Carol al ll-lea, dar punea la baza întregii sale activităţi doctrina na|ional-socialistâ. Bonfert considera câ Fabritius nu era suficient de hotărât, ca era prea conciliant cu vechii lideri democra(i (Rudolf Brandsch şi Hans Ollo Roth) şi inclinat să colaboreze cu oficialităţile române.

Nu întreaga minoritate germană a fost atrasă de ideile naţional-socialiste. A existat şi un număr important de adversari ai acestei ideologii, care au militat în cadrul altor partide politice mai ales Partidul Social-Democrat şi Partidul Comunist - împotriva hillerismului. Gazele precum „Das Freie Won" (Cuvântul liber) - Reşiţa, 1932-1933, „Neue Zeitung" (Gazela nouâ) - Timişoara, 1933-1940 au militai pentru apărarea regimului democratic, împotriva fascismului.

Evreii - cea de a Ireia minoritate din punct de vedere numeric - se găseau după 1918 într-o situa|ie complexă, deoarece aparţineau unor culturi diferite: cei din vechiul Regal - celei româneşti, cei din Ungaria - culturii maghiare, cei din Bucovina - culturii germane (austriece), iar cei din Basarabia culturii ruseşti. în timp ce evreii din vechiul Regat erau promotorii valorilor culturale româneşti, cei din Transilvania erau purtătorii de cuvânt ai maghiarismului. Spre exemplu, unul dintre cele mai răspândite ziare de limbă maghiară era .. *Vj Kelet*", care apărea la Cluj sub conducerea evreului Emest Marton.

Chiar şi în privinţa religiei, obiceiurilor, tradiţiilor existau sensibile deosebiri. Evreii din vechiul Regat aveau din 1909 o organizaţie proprie - *Uniunea Evreilor Pământeni.* în 1923 aceasta şi-a luat numele de *Uniunea Evreilor Români,* înglobând şi organizaţiile locale din Basarabia, Bucovina şi Transilvania; în funcţia de preşedinte al Uniunii a fost ales dr. Wilhelm (Willy) Filderman. Statutul adoptat în 1929 stabilea câ Uniunea Evreilor Români milita pentru *,.apărarea drepturilor individuale şi colective ale populaţiei evreieşti din România izvorâte din Constituia şi legile ţării, precum şi din tratatele internaţionale ".* Uniunea coordona activitatea comunităţilor locale şi regionale, care se bucurau de o largă autonomie, preocupându-se îndeaproape de ajutorul reciproc al membrilor şi organizarea unei vieţi comunitare cât mai bogate. în 1924 s-a creat *Uniunea Sionistă din România,* care se ocupa mai ales de adunarea unor sume de bani pentru cumpărarea de pământ în Palestina şi de pregătirea evreilor pentru a emigra (mai ales prin învăţarea unor meserii).

Orientarea politică a evreilor nu era unitară; mulţi s-au înscris în partide româneşti, mai ales în Partidul Naţional-Ţărănesc şi în Partidul Naţional-Liberal; alţii făceau parte din conducerea unor partide de stânga şi extrema stângă: Ilie Moscovici, Litman Ghelerter, Şerban Voinea în Partidul Social-Democrat, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, David Fabian, Marcel Pauker în Partidul Comunist din România.

în 1928 s-a constituit Clubul Parlamentar Evreiesc, care avea misiunea de a coordona activitatea deputaţilor şi senatorilor aparţinând acestei etnii. Uniunea Evreilor Români a acordat o atenţie specială problemelor privind învăţământul, solicitând ca statul să acorde un sprijin cât mai mare şcolilor confesionale şi particulare evreieşti. De asemenea, a ridicat cu perseverenţă, de la tribuna parlamentului, la întruniri şi în presă, problema încălcării unor drepturi şi libertăţi ale evreilor, pe care le considera ca fiind manifestări antisemite. Liderii Uniunii Evreilor Români au condamnat energic acţiunile cu caracter antisemit iniţiale de unele organizaţii extremiste româneşti neezitând să se adreseze comunităţilor evreieşti internaţionale şi chiar Consiliului Societăţii Naţiunilor, pentru a interveni în apărarea evreilor din România care s-ar afla într-un grav pericol.

în mai 1931 s-a constituit *Partidul Evreiesc*, condus de Theodor Fischer şi Adolf Stern, care a depus liste proprii în alegerile din iunie acelaşi an, când a obţinut 2,19 % din totalul voturilor şi 4 locuri în Adunarea Deputaţilor. Acest partid milita pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor prevăzute în Constituţie, colaborarea cu naţiunea română, îşi exprima încrederea în democraţie şi cerea reprimarea curentelor extremiste. După un succes relativ, înregistrat în alegerile parlamentare din iulie 1932, când a obţinut 2,26% din voturi şi 5 mandate în Adunarea Deputaţilor, Partidul Evreiesc a cunoscut un recul în 1933, când n-a mai putut pătrunde în corpurile legiuitoare. După acest eşec, conducerea Partidului Evreiesc a militat pentru coalizarea tuturor comunităţilor evreieşti din România. Pe această bază, la 29 ianuarie 1936 s-a creat Consiliul Central al Evreilor din România - ca organ reprezentativ suprem al evreilor români, alcătuit de reprezentanţii Uniunii Evreilor Români, Partidului Evreiesc şi al cultului mozaic în Senatul ţării. Preşedintele al Consiliului Central al Evreilor din România a fost ales W. Filderman, iar printre membri se numărau: Th. Fischer, Horia Carp, 1. Niemirower (şef rabin şi senator). Obiectivul central al Consiliului era apărarea drepturilor evreilor, prevăzute în Constituţia din 1923.

Caracteristica acestei perioade o constituie ascensiunea curentului sionist, care viza crearea în Palestina a unui stat al evreilor. *Uniunea Sionistă din România* era afiliată la Centrala Mondială Sionistă, cu sediul la Londra. Organizaţiile sioniste, care activau pe întreg cuprinsul ţării, editau gazete şi reviste, organizau conferinţe şi serbări culturale, având ca obiectiv strângerea de fonduri pentru răscumpărarea terenurilor palestiniene aflate în stăpânirea arabilor, construirea de locuinţe, căi de comunicaţie etc. Acţiunea pentru adunarea de fonduri se desfăşura şi prin *Organizaţia Macabi-România,* care se afla sub îndrumarea *Uniunii Mondiale Macabr,* această organizaţie desfăşura activităţi culturale şi sportive. Sumele adunate de sionişti erau

considerabile, fapt ce a determinat ministerele Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale. Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor, de Finanţe, sâ ceară, în 1936, interzicerea colectărilor, deoarece prin scoaterea din ţară - fără aprobarea Băncii Naţionale a României - a acestor sume se punea în pericol economia naţională.

O problemă importantă, care a preocupat toate organizaţiile evreieşti, a fost aceea a ajutorării evreilor care au emigrai din Germania, de teama represiunilor regimului hitlerist, şi s-au stabilit în România. La aceştia se adăugau evreii fugiţi din Ungaria, Polonia şi Uniunea Sovietică - - toces început încă din 1918-1919. Potrivit unui referat întocmii în 1939 de Secţia de Studii şi ii irmaţii din cadrul Ministerului pentru Minorităţi, până în februarie 1938 s-a înregistrat un număr de 139.823 evrei *„a câror existent pe teritoriul României nu-ji poate afla nici o explica/ie in afară de aceea că s-au introdus prin fraudă"*-

Deşi (iganii reprezentau, potrivit recensământului din 1930, doar 1,5% din populaţia României, în fapt exista sentimentul că numărul lor era mult mai mare. în anii 1933-1934 s-au înregistrat mai multe încercări de organizare a romilor la nivelul întregii ţări AslfeL în 1933, fostul arhimandrit Calinic I. Popp Şerboianu a anunţat crearea Asociaţiei Generale a Ţiganilor din România. în acelaşi an, s-a constituit Uniunea Generală a Romilor din România, sub preşedinţia lui G.A. Lâzârescu-Lâzurică; celebrul muzicant Grigoraş Dinicu a fost proclamat preşedinte de onoare. Uniunea îşi propunea să conducă ., *lupta de redeşteptare fi de egalitare de tratament cetăţenesc din partea forurilor competente* ", sâ respingă *.jorice propagandă subversivă şi periculoasă statului român л bisericii ortodoxe ".* în ziua de 11 august 1934 s-a constituit Uniunea Generală a Romilor din România, sub preşedinţia lui Gheorghe Niculescu, comerciant.

între conducătorii acestor organizaţii s-a desfăşurat o îndârjită polemică, fiecare considerându-se ,*.adevăratul ji singurul"* lider al ţiganilor. Totuşi, în septembrie 1934 s-a realizat o înţelegere pentru unificarea organizaţiilor ţiganilor, conduse de Calinic Şerboianu şi de Lăzurică. Programele anunţate erau extrem de generoase: înfiinţarea de cursuri serale pentni adulţi, a unor biblioteci şi muzee ţigăneşti, crearea de grădiniţe pentru copii, a unei Universităţi populare, precum şi de cinematografe, cămine culturale, spitale, aziluri, băi populare ele. Ele au rămas doar pe hârtie.

Ucrainenii erau divizaţi din punct de vedere politic. *Partidul Na[ional Ucrainean* (creat în 1926) îşi exprima punctul de vedere de Ia tribuna parlamentului (preşedintele partidului. Vladimir Zalozietzki, era senator), prin organul cenlral de presă *(..Ceas ").* prin întruniri, manifeste etc. Acest partid milita împotriva *„desna[ionalizării* ucrainenilor, pentru învăţământ în limba maternă. înfiinţarea de cooperative şi bănci populare ucrainene etc. Unul dinlre *..radicalii* "acestui partid, Basil Dutczak, şi-a făcut un obicei din a trimite memorii la Societatea Naţiunilor, prin care acuza statul român câ urmăreşte deznaţionalizarea ucrainenilor. Partidul Naţional Ucrainean era afiliat Ia mişcarea naţională ucraineană din Polonia, care viza unirea tuturor ucrainienilor într-un singur stat.

Partidul Ţărănesc Ucrainean, creat în 1931. sub conducerea lui Constantin Caracalia, a colaborat de regulă cu Partidul Naţional-Ţărâiiesc. având un rol decisiv în obţinerea victoriei acestui partid în alegerile parlamentare din iulie 1932.

Naţionalismul ucrainean avea rădăcini puternice în rândul studenţilor, care activau in asociaţia *Susov,* aceşlia au salutat declaraţia lui Adolf Hitler în favoarea creării unui stat independent ucrainean. Autorităţile române au descoperit şi unele organizaţii ilegale, precum cea numită *Plast.* de sub conducerea lui Ştefan Micikovsky, originar din Cernăuţi, *..republican convins ji aderent al Ucrainei libere* ", care primea directive de la *Organi;a[ia de Luptă Militară Ucraineană,* adeptă a ideilor naţional-socialiste.

Celelalte minorităţi naţionale, având şi o pondere foarte mică în ansamblul populaţiei României, nu şi-au creat partide proprii, punând accentul pe diferite asociaţii cullurale, religioase, de întrajutorare.

Polonezii au preferai sâ acţioneze în partidele româneşti, îndeosebi în Partidul Naţional- Ţărănesc şi în Partidul Naţional-Liberal.

Ruşii - mai ales cei din Basarabia - aveau puternice sentimente antiromâneşti. Un document al vremii aprecia câ prin cele 10 ziare care apăreau în 1933 (dintre care 2 în Bucureşti) intelectualitatea rusă *„exploatează zi de zi toate mizeriile, toate micile şi marile abuzuri ale organelor statului, prezentându-le ca regulă de guvernare şi administrare a [arii româneşti"*. Unii minoritari ruşi îmbrăţişau ideile comuniste, desfăşurau activităţi de spionaj în favoarea Kremlinului. în acelaşi timp exista şi *Comitetul Minoritarilor Ruşi* (creat la Chişinău în 1929), care milita pentru retrocedarea pământului expropriat prin reforma agrară din 1920, propaga lozinci antisemite şi îmbrăţişa ideile naţional-socialiste. Unii exponenţi ai minorităţii ruse - ca şi ai celei ucrainene - cereau unirea Bisericii Ortodoxe cu Biserica Catolică sub conducerea supremă a Papei.

Lipovenii, preocupaţi de meseriile lor predilecte - pescuitul şi grădinăritul - erau mai puţin implicaţi în viaţa politică. La 4 mai 1936 a avut loc Congresul lipovenilor, prilej cu care Pafnuti, mitropolitul de Fântâna-Albă (localitate în judeţul Rădăuţi), a fost ales mitropolitul tuturor lipovenilor din România.

Bulgarii susţineau organizaţia *Bratsvo* (Frăţia), în care activau tinerii veniţi la studii în România şi care puneau în prim-plan problemele culturale. Datorită neînţelegerilor cu coloniştii macedoneni din Dobrogea, mulţi bulgari au emigrat. La directiva Comintemului, Partidul Comunist din România şi Panidul Comunist din Bulgaria au acţionai pentru înfiinţarea unei organizaţii de *„masă "* a bulgarilor din Dobrogea, care sâ militeze pentru *„autodeterminarea până la despărţirea de statul român* " a aceslui teritoriu. Pe această bază s-a creat *Organizata Revoluţionară Dobrogeană* (D.R.O.), în frunlea căreia s-a aflai Petre Borilâ, dar aderenţa ei în rândul populaţiei era slabă.

Minoritatea sârbă, mai numeroasă în Banat, avea o viaţă comunitară relativ slabă. în 1932 s-a constituit *Reuniunea Cetăţenească a Plugarilor Sârbi,* cu sediul în Sânnicolau Mare. în 1933 s-a semnat o convenţie şcolară între România şi Iugoslavia, pe baza căreia. în 1935, au fost înfiinţate şcoli primare cu limba de redare sârbo-croată. în localităţile Caraşova, Iablaca (jud.Caraş) şi Recaş (jud. Timiş-Torontal), iar în şcolile primare confesionale din alle şase localităţi s-a introdus limba sârbo-croată.

Turcii duceau o viaţă comunitară mai ales în probleme religioase. Cu prilejul vizitei ministrului de externe român N. Titulescu la Ankara (octombrie 1934), guvernul turc a solicitat sâ se acorde turcilor creştini ore pentru sludiul limbii materne în şcolile primare. Satisfăcând această cerere. Ministerul Instrucţiunii a înfiinţat asemenea şcoli în mai multe localităţi din Dobrogea şi Basarabia în funcţionarea acestor şcoli au apărut însă anumite disfuncţionalităţi. deoarece ele erau frecventate îndeosebi de români, bulgari, ruşi. evrei. Mai ales după 1933 - ca urmare a politicii promovate de Kemal Alalurk - a crescut tendinţa de emigrare a turcilor din Dobrogea şi de stabilire a lor în palria de origine. Oficialităţile române au câutal sâ slopeze acest fenomen prin satisfacerea doleanţelor îndreptăţite ale acestei minorităţi, dar numărul emigranţilor a continuat sâ fie relativ mare.

Grecii din România se implicau foarte puţin în politică; ei erau preocupaţi mai ales de problemele comerciale, iar documentele vremii consemnează câ duceau o viaţă economică *„înfloritoare ".*

Armenii aveau preocupări similare cu grecii, un accenl mai mare fiind pus pe problemele religioase; în august 1931 s-a creat Eparhia Armeano-Gregorianâ. care cuprindea pe toţi credincioşii acestui cult de pe teritoriul României.

Din cele prezentate rezultă câ, deşi liderii minorităţilor naţionale au căutat sâ se erijeze în singurii purtători de cuvânt ai respectivelor minorităţi, în fapt, opţiunile lor politice au fost diversificate, existând chiar puternice conlradicţii şi frământări, care au marcat istoria României în ansamblul ei.

în general, parlamentul României era o oglindi a structurii etnice a populaţiei. Dar cel mai elocvent este faptul câ numeroase localităţi au avut primari aparţinând minorităţilor etnice, aleşi prin votul universal, egal. direct, secret şi obligatoriu al cetăţenilor din circumscripţia respectivă. Oraşe precum Sibiu. Bistriţa. Tg. Mureş, Braşov, Cernăuţi, Bălţi au avut, pentru perioade lungi de timp, primari aleşi din rândul minorităţilor naţionale, care s-au dovedit buni gospodari.

Integrarea minorităţilor naţionale în cadrul statului român a cunoscut şi momente dificile, ten.-onate. Pentru a (ine situaţia sub control, prin legea din 22 decembrie 1920 s-a creat Sutisecretariatul de Stat pentru Afacerile Minorităţilor Etnice, în structura Ministerului de Interne. în iunie 1931 s-a înfiinţat Subsecretariatul de Stat al Minorităţilor Naţionale pe lângă Preşedenţia Consiliului de Miniştri *„ca organ consultativ al guvernului pentru problemele minoritare* " , c^ misiunea de a iniţia măsurile necesare *„convieţuirii armonioase a elementelor minoritare în cadrul intereselor generale ale statului român " .*

G uvemele au încercat sâ-i determine pe funcţionarii publici aparţinând minorităţilor naţionale să înveţe limba oficială a statului. Au fost înfiinţate cursuri speciale de limba română, au fost anunţate verificări şi examene, care s-au repetat de mai multe ori. în timp ce celelalte minorităţi s-au supus acestor exigenţe, conducerea Partidului Maghiar şi-a îndemnat conaţionalii să nu se prezinte la cursuri şi examene, socotindu-le discriminatorii şi abuzive. Acest partid s-a adresat Societăţii Naţiunilor, prezentând situaţii concrete de funcţionari eliminaţi din serviciu pentru câ nu cunoşteau limba română (cei mai mulţi provenind de la căile ferate şi de la poştă).

Confruntate cu puternice presiuni internaţionale în problema minorităţilor, autorităţile române au adoptat o tactică defensivă, căutând să convingă diversele foruri, comunităţi sau persoane asupra politicii pe care o promovau în acest domeniu. Ele răspundeau conştiincios la toate notele şi adresele Societă(ii Naţiunilor şi ale Comunităţilor Evreieşti, discutau cu emisarii veniţi să constate la faţa locului situaţia minorităţilor din România, ofereau dale şi fapte, tabele statistice comparative privind silua(ia românilor din Transilvania, Bucovina şi Basarabia înainte de 1918 şi cea a minorităţilor din aceste teritorii după Unire.

Timp de şapte ani. România a fost confruntată cu problema *optanţilor* unguri, adicâ a circa 260 de mari proprietari maghiari care optaseră pentru cetăţenia maghiară, dar care au fost expropriaţi pe baza legii agrare din 1921. Partidul Maghiar şi guvernul de la Budapesta au desfăşurat o vie campanie împotriva României, acuzând-o câ nu respectă tratatul minorităţilor. In timp ce guvernele Cehoslovaciei şi Iugoslaviei, confruntate cu o problemă similară, au declarat câ reforma agrară constituie o chestiune internă, asupra căreia nu au admis nici un fel de discuţii, oficialităţile române au intrat în tratative cu reprezentanţii *„optanjilor ",* în speranţa câ-i vor face să înţeleagă câ statul român a procedat corect. Chestiunea a ajuns la Societatea Naţiunilor şi la Curtea Internaţională de Justiţie de la Haga, încheindu-se abia în 1932, prin acordurile de la Lausanne. N. Iorga a sesizat foarte exact semnificaţia agitaţiilor în problema optanţilor. scriind în 1928:., *Ungariei ii trebuie, pentru situa[ia interioară ¡ipentru străinătate, un mijloc continuu de agitaţie. Cavalerilor medievali le trebuie un cal de lemn. De ce să ne silim noi a crede că e un bidiviu In carne şi oase? De ce si ajutăm unei reclame care e îrtfontra noastră? Chiar ştiind că nu se va ajunge la nici un rezultat, Ungaria va flutura în vânt această zdreanţă până ce, ruptă în bucăţi, se va găsi o alta "'.* De fapt, acest proces a fost un mijloc de reclamă al Ungariei, în a cărei cursâ au căzut oficialii români, în frunte cu Nicolae Titulescu.

Propaganda românească în străinătate a fost sporadică şi inconsecventă, cercurile politice responsabile -atât cele de la guvern, câl şi cele din opoziţie - trăind cu iluzia câ dreptatea cauzei româneşti era prea evidentă pentru a putea fi pusă, cu adevărat, sub semnul întrebării unirea din 19! 8. Ele nu au sesizat câ, cel mai adesea, agitaţia în legătură cu situaţia minorităţilor naţionale din România urmărea, în ultimă instanţă, discreditarea statului na|ional unitar român, prezentat ca un stat neviabil, ca un rezultat al sistemului tratatelor de pace de la Versailles.

în România, ca şi în celelalte ţâri europene, au existat manifestări de naţionalism, internaţionalism şi extremism politic. Spre exemplu, presa Partidului Maghiar a cultivat un spirit de castâ, cu puternice accente antiromâneşti. Asemenea atitudini s-au manifestat şi la celelalte minorilâţi. Guvernele române au fost destul de tolerante faţâ de tncâlcarea legilor de către cetăţenii aparţinând minorităţilor naţionale, pentru a nu se da o tentă politică eventualelor măsuri coercitive. în acelaşi spirit, căutând să menajeze susceptibilitatea minorităţilor, oficialităţile nu au acţionat cu consecvenţă pentru sprijinirea românilor din localităţile în care ei erau minoritari din punct de vedere etnic. Construirea de biserici, şcoli şi alte instituţii de cultură în *..zona secuiasci "* a fost mai curând un deziderat, decât o realizare practică. în mod paradoxal, procesul de maghiarizare practicat de statul maghiar înainte de 1918 a continuat în această zonă şi după unirea Transilvaniei cu România.

în 1923 s-a creat *Liga Apărării Naţional-Creştine* condusă de A.C. Cuza, care se pronunţa pentru introducerea unui „ *numerus clausus* "(proporţionalitate în sens etnic) în toate instituţiile şi întreprinderile de stat, mai ales în universităţi. în iunie 1927, Corneliu Zelea Codreanu a înfiinţat *Legiunea Arhanghelul Mihail,* organizaţie naţionalistă, care-şi propunea promovarea elementului etnic românesc şi o nouă structurare a statului. în decembrie 1927 a avut loc, la Oradea, Congresul Asociaţiei Naţionale a Studenţilor Creştini, în timpul căruia s-au înregistrat incidente grave între studenţi şi evreii din localitate, astfel încât ordinea a fost restabilită prin intervenţia armatei. Guvernul a despăgubit pe cei care au suferit daune, a arestat şi trimis în faţa instanţelor de judecată pe cei vinovaţi. In decembrie 1930 un tânăr naţionalist a încercat să-l împuşte pe Emil Socor(evreu), directorul ziarelor *„ Adevărul "*şi *„Dimineaţa ";* în replică, guvernul a decis dizolvarea Legiunii Arhanghelul Mihail - Garda de Fier, în ianuarie 1931.

O situaţie aparte avea *Partidul Comunist din România,* creat în mai 1921, ca secţie a Internaţionalei a IlI-a. în 1923, Cominternul a impus acestui partid să susţină lozinca autodeterminării până la despărţirea de statul român a Basarabiei, Dobrogei, Transilvaniei şi Bucovinei. Acest fapt a determinat guvernul român să propună şi să obţină din partea parlamentului scoaterea acestui partid în afara legii (decembrie 1924). Cei mai mulţi membri ai P.C.R.aparţineau minorităţilor naţionale; astfel, la Congresul al V-lea al P.C.R., din decembrie 1931, au participat 24 delegaţi cu drept de vot deliberativ, dintre care 9 români, 6 evrei, 4 maghiari, 3 ucraineni, 2 bulgari. O statistică privind originea etnică a membrilor P.C.R. în 1933 prezintă următoarea situaţie:[4] români- 375, maghiari- 400. evrei- 300. bulgari- 140, ruşi-100, ucraineni-70, moldoveni-70, de diverse naţionalităţi-170. După cum lesne se poate observa, românii (inclusiv moldovenii) aveau o pondere de numai 26% în structura naţională a P.C.R., deşi ei constituiau *12%* din populaţia României. La cel de-al VH-lea Congres al Internaţionalei Comuniste, din 1935, Partidul Comunist din România a fost reprezentat de Boris Ştefanov (bulgar), Nicolae Golderberg, Vanda Nicolski, Marcel Pauker, Moise Dubinski, Manea Elrich (toţi evrei).

Confruntarea între extrema stângă (intemaţionalistă) şi extrema dreaptă (naţionalistă) a îmbrăcat adesea aspectul unei lupte între români şi evrei. Căpitanul Corneliu Zelea Codreanu declara: *„Noi nu suntem împotriva minorităţii ungare, germane, bulgare şi ruse. In ţara noastră suntem numai împotriva evreilor [...J Ei n-au dreptul la egalitate. Ei nu sunt în România decât de 100 de ani. pe când românii sunt de 2.000 de ani[...J în ceea ce priveşte şcolile, preconizăm numerus clausus pentru evrei. pentru celelalte minorităţi nul...] Toţi evreii sunt comunişti sau aliaţii comuniştilor, chiar atunci când nu sunt pe faţă membri ai acestui partid. "*

LANC a fuzionat în iulie 1935 cu Partidul Naţional-Agrar (creat de O. Goga în aprilie 1932), luând astfel fiinţă Partidul Naţional-Creştin. Acest partid se declara naţionalist şi utiliza lozinca *„România a românilor",* cerând *„numerus clausus"* pentru minorităţi; un punct important în programul Partidului Naţional-Creştin era revizuirea cetăţeniei obţinută de evrei după 1918. în februarie 1935, un important lider politic, Alexandru Vaida-Voevod, a creat

anizatia *Frontul Românesc,* care se pronunţa pentru *„numerus valachicus* "(proporţionalitate "nwns etnic pentru ,.*valahi* "-români).

Curentele extremiste s-au manifestat şi în rândul minorităţilor naţionale. O puternici ascensiune a cunoscut naţional-socialismul în rândul minorităţilor germane; în 1935-1936 adepţii acesiei ideologii au reuşit sâ preia conducerea Uniunii Germanilor din România şi a Partidului German. Lupta împotriva democraţiei, promovarea ideii câ germanii (arienii) reprezintă o rasâ superioară, organizarea unor formaţiuni paramilitare au devenit coordonate esenţiale în activitatea

<du vii politice a germanilor din România, in rândul minorităţii maghiare au prins rădăcini puternice ideile promovate de Horthy Miklos, întemeiate pe ideea *„aristocraţiei de sânge* ", a rolului *„civilizator "* al ungurilor. Conducerea Partidului Maghiar manifesta un spirit de castă, fiind ostilă unei democraţii autentice, folosea masele aparţinând acestei minorităţi pentru atingerea propriilor sale obiective politice, stabilite de regimul de la Budapesta. în minoritatea evreiască existau adepţi ai *„rolului mesianic "* al evreilor, care ar fi un *„popor ales* "de Dumnezeu. In timp ce unii evrei au devenit adepţii sionismului (crearea patriei proprii), alţii promovau internaţionalismul şi activau intens în Partidul Comunist din România. Şi alte minorităţi - ucraineni, ruşi, bulgari - au avut curente extremiste, de stânga sau de dreapta.

în anii interbelici, *oficialităţile române* au manifestat o anumită inconsecvenţă, tolerând activitatea unor organizaţii extremiste. Organele Ministerului de Interne au rămas adesea inactive atunci când legionarii sau cuziştii ardeau presa democratică (socotită evreiască), eliminau din barouri avocaţi evrei, interziceau unor studenţi aparţinând aceleiaşi etnii sâ intre în Universitate. Sub ochii organelor de ordine defilau formaţiuni paramilitare cu însemnele Partidului Naţional-Socialist din Germania, se ţineau adunări cu caracter horthyst la care cetăţenii de etnie maghiară erau incitaţi împotriva statului român. Referindu-se la atitudinea oficialităţilor faţă de pretenţiile Partidului Maghiar, un raport din 27 februarie 1938 aprecia câ legile anterioare şi cele ulterioare Constituţiei din 1923 *..au dat minorităţilor din România toate drepturile pe care România se angajase să le dea prin tratatul pentru minorităţi şi viata acestor minorităţi s-a putut dezvolta fără nici o stânjeneală tn cadrul statului român. Poate că ¡i această hună-voință a guvernelor româneşti fată de toate doleanţele minorităţilor a contribuit la menţinerea conducătorilor minorităţii maghiare pe o poziţie intransigentă de continua exagerare a cererilor lor* fi *de Împiedicare a oricăror încercări de înţelegere amicală ¡i reciprocă, pentru netezirea unui drum de colaborare sinceră. "* Deşi organele Ministerului Apărării Naţionale şi ale Serviciului Special de Informaţii sesizau guvernul despre acţiunile de spionaj în care erau antrenaţi unii cetăţeni ai minorităţilor naţionale, măsurile adoptate erau palide sau nu se luau.

Guvernul Goga - instalat la 28 decembrie 1937 - a luat Unekmasun în spiritul programului Partidului Naţional-Creştin: suprimarea ziarelor *„Adevărul", „Dimineaţa ", „Lupta* ".ridicarea permiselor de libera circulaţie pe mijloacele de transport în comun pentru ziariştii evrei. La 21 ianuarie 1938 a fost promulgat decretul-lege pentru revizuirea cetăţeniei, potrivit căruia primăriile trebuiau sâ afişeze listele cu evreii care aveau cetăţenie română, aceştia urmând sâ aducă actele probatorii în termen de 20 de zile. Prin această măsură se urmărea cunoaşterea exactă a evreilor care s-au stabilit în România după 1918 şi nu aveau forme legale. Apreciind câ situaţia din România devenise gravă. W. Filderman a plecat în străinătate înainte de formarea guvernului Goga şi a sesizat Alianţa Israelită, Congresul Mondial Evreiesc, organizaţia Joint, Foreign Comittee, Comitetul pentru Apărarea Evreilor dip Răsărit şi alte organizaţii internaţionale. La 23 ianuarie. Comitetul Mondial Evreiesc a depus o plângere la Societatea Naţiunilor împotriva politicii antisemite a guvernului României. Această plângere a fost luată în discuţie de Comitetul pentru protecţia minorităţilor, în ziua de 27 ianuarie; prezent Ia dezbateri, ministrul de externe Istrate Micescu a dat asigurări ci decretul va fi modificat în sensul precizării câ se referea la evreii intraţi ilegal în ţară după 1918.

Pe de altă parte, regele Carol al Il-lea şi primul ministru O. Goga au fost asaltaţi de reprezentanţii unor asociaţii, agenţii, ziare, de personalităţi (între care preşedintele Ligii Mondiale Antisemite, ministrul S.U.A. la Bucureşti) în legătură cu politica faţă de evrei. Explicaţiile date - privind caracterul ilegal al stabilirii în România a circa 200.000 de evrei, respectarea drepturilor cetăţeneşti pentru evreii pământeni - nu au avut credibilitate. Atât finanţa evreiască internaţională, cât şi guvernele Franţei, Marii Britanii şi S.U.A. au primit cu ostilitate politica guvernului Goga. La rândul lor, evreii din România au început sâ-şi scoată banii din bănci şi sâ-şi închidă întreprinderile, provocând o adevărată criză economică. în faţa acestei situaţii, politica antisemită a guvernului, cu excepţia unor măsuri minore, a rămas la un stadiu teoretic, declarativ. Acest fapt l-a nemulţumit pe A.C. Cuza - considerai *„părintele antisemitismului in România "* - care s-a retras în mod ostentativ la Iaşi, refuzând sâ mai participe la activitatea guvernului. Datele concrete arată câ ecoul internaţional al măsurilor preconizate de guvernul Goga a fost disproporţionat faţă de realitatea concretă, cu consecinţe extrem de negative asupra României în ansamblul ei.

în timp ce situaţia evreilor devenise incertă, reprezentanţii minorităţii maghiare şi ai celei germane au sprijinit guvernul Goga. în ianuarie 1938, Partidul Maghiar - prin mijlocirea lui Bârdossy Lâszlo, ministrul Ungariei la Bucureşti - a încheiat cartel electoral cu Partidul Naţional- Creştin. La 8 februarie. Partidul German a decis sâ candideze pe listele guvernamentale. Dar, peste două zile, la 10 februarie 1938, guvernul Goga a fost demis şi s-a instaurat regimul de autoritate monarhică. Manifestul noului guvern, prezidat de Miron Cristea, difuzat în aceeaşi zi, se referea şi la probleme etnice:.. *Promovarea ideii naţionale va domina în toate ramurile vieţii de stat, asigurând neamului românesc locul drept ce se cuvine celor ce au creat, cu grele jertfe. România de ieri şi de astăzi, ţinând seama de principiile echităţii. Repararea nedreptăţilor istorice pe roate tărâmurile, faţă de elementul românesc dominant,fără acte de nedreptate faţă de vechile minorităţi. Guvernul anunţă că reexaminarea atentă a încetăţeniţ ilor făcute după război va îngădui o viaţă economică nuii largă elementului românesc. "*

Odată cu instalarea noului regim au fost introduse starea de asediu şi cenzura, pe întreg cuprinsul ţării. La 27 februarie 1938 a fost adoptată noua Constituţie, care nu aducea modificări în privinţa drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti. Potrivit art. 5: *„Toţi cetăţenii români, fără deosebire de origine etnică, de credinţă religioasă, sunt egali înaintea legii, dator ându-i respect şi supunere ".* Art. 10 prevedea: *.Jiomânii se bucură de libertatea conştiinţei, de libertatea muncii, de libertatea învăţământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociaţie şi de toate libertăţile din care decurg drepturi, în condiţiumle statornicite prin legi".* Art. 19: *„Libertatea conştiinţei este absolută. Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate şi protecţiune. înrrucât exerciţiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri şi siguranţei stalului.*" între membrii de drept ai Senatului se aflau *„Capii confesiunilor recunoscute de stat, câte unul din fiecare confesiune, întrucât sunt aleşi sau numiţi conform legilor ţării şi reprezintă un număr de peste 200.000 credincioşi* "; de asemenea, îşi menţineau această calitate *„senatorii de drept recunoscuţi până la data promulgării prezentei Constituţii ".* Peste puţină vreme, la 30 martie 1938. a apărut decretul regal care stabilea: *„Toate asociaţiunile, grupările sau partidele actualmente în fiinţă şi care s-au constituit în vederea propagării ideilor politice sau a realizării lor, sunt şi rămân dizolvate* ". Minorităţile naţionale s-au organizat în Comunităţi, de fapt vechile partide, care şi-au putut continua, sub noua denumire, activitatea. Comunitatea Maghiară şiComunitateaGermanăauaderatîn ianuarie 1939 la Frontul Renaşterii Naţionale, partid unic înfiinţai din iniţiativa regelui Carol al Il-lea.

Exacerbarea naţionalismului a fost o caracteristică general-europeană a anilor '30. în România nu s-au înregistrat fenomene grave, precum în Germania. Uniunea Sovietică sau Ungaria. Din contră. România a fost, în toată perioada interbelică, un loc de refugiu pentru numeroşi evrei persecutaţi în alte state, mulţi dintre ei stabilindu-se, mai ales în Moldova.

loan Scurtu

Viaţa economică şi sociali a minorităţilor naţionale a fost similară cu cea a populaţiei **române** majoritare. Existau şi în sânul acestora discrepanţe frapante: unii extrem de bogaţi (proprietari de bănci, fabrici, păduri etc.), cei mai mulţi de o condiţie medie, iar alţii foarte
sâraci. •"• -

în 1918-1921 a fost legiferată reforma agrară, în baza căreia s-au expropriat moşiile de peste 100 ha. indiferent de originea etnică a proprietarului şi au fost împroprietăriţi ţărani fără pământ: potrivit datelor statistice, au fost împroprietăriţi 46.069 maghiari, 24.815 germani, 34.709 ruşi, 12.725 bulgari etc. în viaţa economică nu se făceau deosebiri pe criterii etnice, astfel că în numeroase consilii de administraţie figurau cetăţeni de diferite naţionalităţi, precum şi cetăţeni străini. în acelaşi timp, în fabrici, ateliere, instituţii de stat etc. lucrau cetăţeni români, indiferent de naţionalitate, preocupaţi sâ-şi câştige pâinea zilnică. Lucrătorii satelor, muncind pe ogoare, la arat, semănat, cules, trăind împreună zi de zi nu făceau deosebire de origine etnică, se bucurau la sărbători şi se întristau la înmormântări, calamităţi etc. Căsătoriile mixte erau un fenomen obişnuit, fapt ce arată că, dincolo de agitaţiile unor lideri politici, viaţa curgea în albia ei firească.

Oficialităţile române s-au pronunţat pentru „*proiecţia muncii na[ionale* "; pe această linie se înscrie legea din 16 iulie 1934, care stabilea că întreprinderile industriale şi comerciale civile suni obligate să aibă personal românesc în proporţie de cel puţin 80% din calegoriile de personal ce utilizează şi de cel puţin 50% din membrii consiliului de administraţie, comitetului de direcţie şi al cenzorilor. Legea urmărea să limiteze angajarea cetăţenilor străini, dar pulea afecta şi minorităţile naţionale, deoarece în anumite industrii *..de bază "* (apărare, chimice, miniere, petroliere) structura personalului trebuia aprobată de o comisie a Ministerului Industriei, la care participau şi reprezentanţii Marelui Stat Major. Scopul nemărturisil al acestei prevederi era acela ca în asemenea industrii să se asigure preponderenţa elementului etnic românesc, considerai a fi singurul în stare să ofere o siguranţă absolută de fidelitale şi devotamenl în caz de război sau alt pericol naţional. Deşi a suscitat ample dispute, aceaslâ lege nu a dat rezultatele scontate. Cunoscutul economisi român Mihail Manoilescu aprecia: *..In cei douăzeci de ani de la Unire încoace, burghezia românească -* fi *mai ales cea liberată - a crear în ţară o atmosferă xenofobă, agitând zgomotos naţionalismul economic, dar realizând în fapt foarte puţin.*

Simpla deplasare prin oraşele Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei şi chiar ale vechiului Regat evidenţia faptul că, în covârşitoarea lor majoritate, firmele nu erau româneşti. Mull disculata naţionalizare a economiei naţionale a rămas un paleativ, deoarece românii nu dispuneau de finanţele necesare pentru a concura cu succes pe minoritari. O statistică publicată de Uniunea Camerelor de Comerţ şi Industrie în 1938 arăla următoarea siluaţie a firmelor individuale, comerciale şi industriale din România (în procente):

Provincia	Romftneţti	Evreieşti	Alte origini
Oltenia	92.55	3.72	3.72
Muntenia	76.95	14.91	8.14
Dobrogea	«,09	5.24	47.67
Moldova	40.65	56,12	3,23
Basarabia	17.61	63,17	19.22
Bucovina	14.65	77,01	8.34
Transilvania	36.15	26.78	37,07
Banal	47.36	19.69	32.95
Crişana ţi Maramureş	21.22	28.40	50.38
Total Kumânia	48,49	31,14	2037

Aşadar, minorităţile naţionale au continuat sâ fie dominante în economia României şi la sfârşitul perioadei interbelice. O analiză mai detaliată arată că majoritatea firmelor româneşti îşi desfăşurau activitatea în sate şi la periferia oraşelor, având ca principal obiect de activitate cârciuma şi băcănia, în timp ce aproape întregul comerţ mare de la oraşe era exercitat de întreprinzători aparţinând minorităţilor etnice. La angajarea şi promovarea personalului, la acordarea de facilităţi, proprietarii îşi favorizau consângenii. Spre exemplu, cu prilejul Congresului Partidului Maghiar din septembrie 1937, Gyarfas Elemir afirma: *„Orice bun, orice venit maghiar, constituie un tezaur naţional*", şi că: *„Noi vrem ca singuri compatrioţii noştri sâ se bucure de fructul muncii ungureşti ". Enciclopedia României,* lucrare de sinteză apărută la sfârşitul perioadei interbelice, aprecia: *„avem o industrie cu capital în majoritate străin, cu conducere tehnică, comercială şi administrativă minoritară aproape în totalitatea ei ¡i cu un personal muncitoresc, în vechiul Regat în majoritate român, iar în noile teritorii, minoritar*

Structura etnică a oraşelor României în regiunile unite în 1918 a continuat sâ fie dominata de minoriiăţi. Spre exemplu. în 1930, Chişinâul avea 42,2% români, 35,7% evrei, 17,1% ucraineni: Cemăuţiul avea 27% români, 37,9% evrei, 14,6 % germani, 9,9% ruteni şi ucraineni, 8% polonezi; Clujul avea: 34,6% români, 47,3% unguri; Braşovul înregistra 32,7% români, 39,3% unguri. 22% germani; Sibiul avea 37,7% români, 43,8% germani, 13,2% unguri; Tg. Mureş număra 25,4% români, 58,1% unguri, 12,5% evrei; Timişoara avea: 26,4% români. 30,4% germani, 30,2% unguri.

Activitatea culturală a minorităţilor s-a derulat - ca şi cea a etnicilor români -între tradiţionalism şi modernitate. învăţământul a fost o componentă esenţială a vieţii culturale, având un rol decisiv în procesul de instruire şi educaţie a tinerilor. Şcolile româneşti, de toate gradele, erau frecventate şi de elevi şi sludenţi aparţinând minorităţilor naţionale. în acelaşi limp funcţionau şi şcoli cu predare în limba minorităţilor. întreţinute de stal sau de diferite confesiuni şi instituţii sau persoane particulare. învăţământul în limba minorităţilor era reglementat prin legea din iulie 1924; în aceste şcoli însuşirea limbii române era obligatorie; obiectele: limba română, istoria românilor, geografia României, şi instrucţiunea civică se predau numai în limba română.

Dincolo de disputele polnice şi de afirmaţiile unor lideri ai minorităţilor naţionale se află dalele concrete. Astfel, in anul şcolar 1934/1935, în şcolile primare ale statului învăţau: 1 898 377 - români, 117 796 - maghiari, 70 726 - ruteni şi ucraineni, 58 793 - germani, 56 821 - evrei. 51 378 - bulgari, 24 583 - ruşi, 22 305 - tătari şi turci, 5 384 - polonezi, 4 650 - cehi şi slovaci. 2 072 - sârbi, croaţi şi sloveni, 1 322 - greci. 934- armeni, 823 - italieni, 178 - francezi. în anul 1935,maghiarii din Transilvania aveau 17 licee, 20 gimnazii, 3 şcoli superioare de comerţ, 8 şcoli normale. 48 şcoli secundare confesionale, iar la mai mulle licee româneşti funcţionau secţii în limba maghiară.

în 1920, Universitatea maghiară din Cluj şi Universitatea germană din Cernăuţi au devenit Universilăţi româneşti. în anul universitar 1934/1935 situaţia din învăţământul universitar din România se prezenta astfel:

Ioart Seu

Naționalitatea	Studenţi	%	Studente	%
Polonezi	54	0,2	24	0,2
Evrei	3 571	11,7	1 594	14.7
Greci	85	0,3	51	0.5
Armeni	41	0,1	16	0,1
Francezi	19	0,1	14	0,1
Italieni	26	0,1	15	0,1
Turci, tătari	15	-	2	-
Alţii	35	0,1	3	-
Cetăţeni străini	84	0,3	8	-

Dalele statistice aratâ câ studenţii români reprezentau circa 1,5% în raport cu copiii români înscrişi la şcoala primară, în timp ce studenţii evrei reprezentau aproximativ 7,6 %, în raport cu copiii acestei minorităţi înscrişi în şcoala primară. Studenţii evrei aveau o pondere mult mai mare decât procentul minorităţii respective, în ansamblul populaţiei României, la facultăţile de: medicină, farmacie, litere, drept, ştiinţe.

Stalul român a aiecat din buget importante sume de bani pentru cultele religioase. Astfel, în anul bugetar 1936/1937, statul român aloca următoarele sume pentru cultele minorilare: 29.422.680 lei - romano-catolic, 18.371.652 lei - reformat, 8.840.800 lei - evanghelic-luteran, 3.347.350 lei - unitarian, 5.327.225 lei - mahomedan ele.

Presa a foit un domeniu în care minorilăţile s-au manifestai plenar. în 1922 se tipăreau în România 657 ziare şi 524 reviste, dintre care 181 ziare şi 75 reviste în limbile minorităţilornaţionale (144 in maghiară, 71 în germană, 17 in rusă, 6 în ebraică ele.). Spre comparaţie, menţionăm câ în 1914, cei 3 milioane de români din Transilvania aveau 44 publicaţii, dintre care numai 2 colidiane. în 1924 a apărut la Cluj, sub direcţia lui Sexlil Puşcariu revista *Cultura,* editată în limbile română, franceză, germană şi maghiară, la care colaborau intelectuali de diverse emii.

Faptul că mulţi evrei făceau parte din organizaţiile de stânga şi extrema stângă, mai ales dm P.C.R.. iar câteva ziare de mare tiraj - *„Adevârul", „Dimineaţa* ", *„Lupta* "-se aflau în proprietatea unor evrei, militau împotriva fascismului şi hitlerismului. a legionarismului şi cuzismului, pentru realizarea Fronlului Popular Antifascist, preconizat de Internaţionala a III-a Comunistă, a determinai o campanie extrem de dură a Gărzii de Fier şi a Partidului Naţional-Creşlin împotriva „presei din Sărindar", considerată a Fi antinaţională. în repetate rânduri aceste ziare au fost smulse din braţele vânzătorilor sau de la chioşcuri şi arse, sub privirile îngăduiioare ale forţelor de ordine.

In 1935 funcţionau în Transilvania un număr de 147 de tipografii şi 255 de librării maghiare. In cei 20 de ani ai perioadei interbelice au fost editate circa 9.000 de titluri de lucrări ştiinţifice şi literare în limba maghiară, depăşind cu mult ceea ce publicaseră etnicii unguri din Transilvania în intervalul 1867-1918.

Presa minoritară a continuat să fie larg răspândită. Potrivit datelor statistice, in 1934 în România se tipăreau 2.253 periodice, dintre care 1.645 în română (940 ziare şi 705 reviste), 273 în maghiară (150 ziare şi 112 reviste), 170 în germană (131 ziare şi 45 reviste), 27 în idiş (18 ziare şi 9 revisle), 13 în ucraineană (11 ziare şi 2 reviste), 3 în greacă (ziare), 5 în armeană (2 ziare şi 3 reviste), 2 în albaneză (ziare),1 în ruteanâ (ziar), 2 în turcă (1 ziar şi o revistă), 2 în sârbă (1 ziar şi o revistă); la acestea se adaugă publicaţii bilingve: 9 în română şi maghiară (2 ziare şi 7 reviste), 6 în română şi germană (2 ziare şi 4 revisle), 6 în română şi rusă (5 ziare şi o revistă), I în română şi idiş (revistă), 1 în maghiară şi germană (revistă), 6 în limbile

minorităţilor şi franceză (germană şi franceză-3, rusă şi franceză-1, maghiară şi franceză-2); existau şi periodice tipărite în trei limbi: română-maghiară-germană (14 ziare şi 13 reviste)[7], în acel an, presa din România avea un tiraj de 3,5 milioane exemplare, dintre care 984.103 exemplare se tipăreau în limbile minorităţilor naţionale[8].

Viaţa culturală din România acelor ani a fost deosebit de animată. O caracteristică esenţială a fost pluralismul de idei şi creaţie la care au contribuit şi cetăţenii aparţinând minorităţilor naţionale. Astfel, în domeniul literaturii s-au impus B. Fundoianu (B. Fondane), Tristan Tzara (creatorul dadaismului), Mihail Sebastian, I. Peltz, în istoria teatrului Ioan Massoff. In arte au adus contribuţii personalităţi precum Iosif Iser, J.A1. Steriadi, J. Perahim (pictură); la realizarea Arcului de Triumf din Bucureşti, inaugurat în 1936, au contribuit şi artiştii Fr. Storck şi O. Spăthe. Şcoala românească de medicină a continuat să fie ilustrată de savanţi precum Francisc Iosif Rainer, Arthur Kreindler, cea de matematică de Octav Mayer, Alexandru Myller, Simion Sanielevici, în domeniul tehnicii s-a impus Herman Obert (pionier al zborurilor cosmice) etc. în domeniul istoriei au adus contribuţii notabile Ferenczi Sândor, Gustav Giindisch, Constantin Karadja.

Era un fapt obişnuit ca la o expoziţie de pictură, sculptură, grafică etc. să fie prezenţi artişti români şi de diferite naţionalităţi, ca în spectacole de teatru, operă, revistă să fie actori români, evrei, germani, armeni etc., în funcţie de talentul lor. De asemenea, în echipele de fotbal, box. călărie etc. jucau atât sportivi români, cât şi din rândul minorităţilor naţionale.

Ideea *..blocului minoritar ",* promovată de liderii comunităţilor respective, s-a dovedit a fi nerealislă, deoarece minorităţile erau şi ele - ca şi românii - puternic diferenţiate din punct de vedere economic, cultural, politic. înainte de a fi ungur, german, evreu etc., cetăţeanul respectiv era om, cu nevoile, aspiraţiile, împlinirile şi decepţiile lui. Iar România era patria lor, cu luminile şi umbrele ei.

1 Vezi, pe larg. *Minorităţile naţionale din România. ¡918-1925. Documente.* Coordonatori: loan Scurtu şi Liviu Boar. Bucureşti, Arhivele Slutului din România, 1995; *Minorităţile naţionale din România ¡925-1931.* Coordonatori: loan Scurtu şi Ioan Dordea, Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României, 1996; *Minorităţile naţionale din România.¡931-1938.* Coordonator Ioan Scurtu. Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României (în curs de apariţie).

2 *Al doilea război mondial. Situaţia evreilor din România.* vol.I (1939-1941), partea întâi. Coordonatori: locotenent-colonel Alesandru Duţu şi dr. Constantin Botoran. Centrul de Studii Transilvane, Fundaţia Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 14.

3 Constantin Buşe şi Nicolae Dascălu, *Nicolae larga şi revizionismul maghiar. Culegere de articole, studii, conferinţe şi discursuri parlamentare (1918-1940).* Bucureşti, Editura Universităţii, 1993, p.72.

4 M.C. Stânescu, *Moscova, Cominternul. filiera comunistă balcanică şi România (1919-1944),* Bucureşti, Editura Silex, 1944, p. 114.

5 Mihail Manoilescu, *Rostul şi destinul burgheziei româneşti*, Bucureşti, 1942, p. 2.62*,

6 *Enciclopedia României*, vol III. p. 112.

7 Nicolae Dascălu. *La presse des minorités nationales dans la Roumanie d'entre les deux g, (1919-1939). Analyse statistique.* în *„Jievue Roumaine d'Histoire",* nr.lf/1981. p.l 18:

8 *Ibidem,* p. 119 ' V

IYy

iaţa cotidiană a românilor în perioada interbelică

Populaţia. Oraşul. Satul. Starea materială. Ocupaţiile. Condiţiile de muncă. V şi cheltuieli. Locuinţa. Alimentaţia. Îmbrăcămintea. Căsătoria. Familia. S sănătate. Marginalii. Timpul liber.

După primul război mondial viaţa românilor a devenit mult mai corn în funcţie de mediul de locuire (urban sau rural), starea materială, r viaţa cotidiană a pendulat între tradiţionalism şi modernitate. în timp c au predominat, în cel urban - mai ales în rândul intelectualilor şi *V* câştigat teren, fiind vizibil în toate domeniile.

Potrivit recensământului din 1930, populaţia României e- de profesiuni':

Clasa de profesiuni	Cifre absolute j
fcxploatarea solului	13 070 300
Industrie	1 715 00T
Comerţ • credit	722 1'
Transport	50r
Instituţii publice	
Sănătate publică, sport, divertisment	
Alte categorii şt nedcclaraţi	

Covârşitoarea majoritate a popu[1] urmând industria, fapt ce arată că F

După mediul de locuire -
(potrivit recensământului dir

Muntenia
Dohrogea
Moldova

Crişana şi Maramureş
^pseudoburghezi) lil burgheziei trăia Exista o burghezie ^Assan, Costinescu, r *generaţie.* Cel mai - lângă moşii, deţinea fmai bogaţi oameni din t din Bucureşti, la care ^majoritatea acţiunilor la societate ce exploata Capitalişti se mai aflau: C. &reanu. Nicolae Tabacovici. . Malaxa obţinea (în funcţie

ftarea industriei, comerţului şi ftmenii:

Aceste date concrete arată câ circa 20% din populaţia României locuia în oraşe, iar 80% trâia în sate. Provincia cu cea mai numeroasa populaţie urbani era Muntenia (cu capitala ţării). în timp ce Basarabia era cea mai „ruralizatâ" zonă a României.

Oraşul a constituit mediul cel mai propice dezvoltării unei vieţi civilizate, modeme. Conform recensământului din 1930, România avea 172 oraşe, dintre care 6 cu peste 100 000 de Ic i titori. Cele mai mari oraşe din România erau:

Oraşul	Nr. de locuitori
Bucureşti	639.040
Chişinău	114.896
Cernăuţi	112.427
Iaşi	102.872
Cluj	100.844
Galaţi	100.611
Timişoara	91.580
Oradea	82.687
Ploieşti	79.149
Arad	77.181

Se observă câ Bucureştii, capitala ţării, se detaşa foarte puternic, fiind cea mai importantă aglomerare urbană; fiecare provincie istorică avea câte un mare oraş; oarecum surprinzătoare este clasarea Chişinâului pe locul al doilea în condiţiile în care Basarabia era provincia cu cel mai mic număr (procentual) de locuitori stabiliţi în mediul urban.

Cifra medie de locuitori ai unui oraş din România era de 21.117, dupâ cum rezultă din următoarele date concrete[2]:

Provincia	Nr. mediu de locuitori
Oltenia	12 387
Muntenia	39 040
Dobrogea	10 743
Moldova	20 394
Basarabia	21 771
Bucovina	15 128
Transilvania	15 167
Banat	24 075
Crişana-Maramureş	34 349

Viaţa cotidiană a orăşenilor era organizată şi dirijată de Primărie. în organigrama căreia se aflau mai multe oficii (servicii): Oficiul sanitar, Oficiul jurist-consult, Oficiul ingineresc. Oficiul de accize, Perceptoratul orăşenesc, Oficiul Stării Civile, Contabilitatea orăşenească. Serviciul tehnic. Serviciul edil orăşenesc, Serviciul curăţeniei străzilor, Grădinâria oraşului, Şendria orfanalâ orăşenească. Judecătoria comunală. Spitalul de infirmi. Arhiva oraşului, Muzica

orăşenească. Uzina de apă. Uzina de canalizare. Uzina de gaz, Registratura, Expediţie şi Registrul de înaintare. Fiecare serviciu acoperea un sector important al vieţii cotidiene, iar prin uzinele de apă, canalizare, gaz, administrate de Primărie, se asigurau elementele indispensabile unei civilizaţii moderne.

Clădirile reprezentative ale oraşului erau primăria, liceul, tribunalul, la care se adăugau cinematografele, teatrul (uneori), monumente istorice (turnuri, ziduri de cetăţi), librăria etc. Aproape fiecare oraş avea una sau mai multe bănci.

Existau edificii publice, (clădiri) pentru gospodării colective (cazărmi, internate. închisori, aziluri de bătrâni, colonii, mănăstiri etc.); cele mai multe construcţii aparţineau gospodăriilor individuale (familiale). Potrivit recensământului din 1930, în capitala României şi în principalele oraşe ale provinciilor istorice situaţia se prezenta astfel':

Oraşul	Nr. locuitori	Nr. gospodăriilor individuale	Nr. gospodăriilor colective
Bucureşti	639 040	158 007	2 508
Cluj	100 844	24 320	395
Chişinău	114 896	26 792	104
Cernăuţi	112 427	25 896	260
Timişoara	91 580	25 006	129

Situaţia gospodăriilor colective se prezenta astfel:

Oraşul	Nr. populaţiei din gospodăriile colective	Nr. clădirilor
Bucureşti	43 112	70 507
Cluj	10 502	10,502
Chişinău	10 390	10 194
Cernăuţi	12 731	10 611
Timişoara	8 358	7 960

în oraşele României predominau clădirile cu parter. Spre exemplu. în 1921. în cele 27 oraşe din Transilvania. Banal. Crişana şi Maramureş clădirile cu parter ocupau 96% din totalul acestora; existau numai trei clădiri cu patru etaje, in oraşul Cluj[J]. Marile clădiri - cu 7-8 etaje - se aflau în Bucureşti, pe principalele bulevarde: Brălianu, Elisabela, Calea Victoriei. O adevărată senzaţie a trezii Palalul Telefoanelor, clădire construită în 1933, în stil american. în perioada interbelică s-au ridicat edificii modeme, între care Şcoala Superioară de Război. Consiliul de Miniştri, Ministerul de Interne (care se vor termina după război), liceele Mihai Viteazul. Cantemir, Sf. Sava, Şincai ş.a.

Vintilă Mihâilescu considera că aşezările urbane aveau patru zone funcţionale*: zona centrală, zona mahalalelor, zona industrială şi zona agricolă. în zona centrală, existau case inghesuile, înalte şi bine îngrijite. Cea a mahalalelor avea case joase, curţi şi grădini. în zona

industrială erau fabrici şi antrepozite; aici se aflau casele muncitorilor, dar ;i unele vile ale personalului tehnic superior. Zona agricoli aparţinea atât persoanelor particulare, cât ;i primăriei; de exemplu. Braşovul avea o suprafaţă de 900 ha in intravilan, 8.900 ha pădure şi 1.400 ha terenuri arabile; Chişinăul avea 8.600 ha teren arabil. Delimitările zonale nu erau foarte stricte; existau situaţii când alături de un bloc de 4 - 5 etaje se aflau case din chirpici, în curtea cărora gospodinele întindeau rufele pe o frânghie înnodată şi sprijinită de prăjini noduroase şi înnădite.

Conlfertul vie(ii urbane era conferit de existenta re|elei de apă curentă, asfaltarea străzilor, iluminatului public, serviciilor de salubritate, transportului în comun etc. După 1918 se constată o modernizare a oraşelor, reflectată şi în extinderea serviciilor publice. Spre exemplu. în Bucureşti reţeaua de apă a crescut de la 332 km în 1923 la 665 km în 1938. Reţeaua de canalizare s-a extins de la 287 km la 581 km, cuprinzând aproape 87% din totalul străzilor. Totuşi, în ..mahalale" canalizarea era deficitară şi 96% din locuinţele acestei zone aveau latrine care se curăţau prin vidanjare sau erau gropi, care se'mutau după câţiva ani dintr-un loc în altul. Ancheta sanitară realizată în 1938 a stabilit că din 176 oraşe, 74 erau lipsite de alimentare cu apă, iar 123 nu erau canalizate".

Favarea străzilor a cunoscut, de asemenea, o extindere; în Bucureşti sporul a fost de la 450 km la km la 670 km liniari, ajungându-se la 80% din totalul străzilor recunoscute ca atare. De regulă, centrul oraşelor era pavat cu piatră de granit, iar zona mediană, cu bolovani de râu. în oraşele mici erau pavate 2 - 3 străzi din centru, celelalte fiind desfundate. Ilie Catilina făcea o descriere pitorească a oraşului Alexandria: *„Praful străzilor, in timp de primăvară, vară* fi *toamnă formează adevăraţi nuri groşi şi înăbuşitori, ce se inallă mai ales vara, in slăvile cerului. Cine priveşte spre oraş de pe dealurile cimitirului, in timp de vară. spre seurâ. abia zăreşte casele şi pomii din pâcla aceea groasă de praf. ce de-abia se risipeşte spre miezul nop(ii. pentru ca a doua zi să înceapă iar"*

Iluminatul public se realiza cu gaz aerian, iar spre sfârşitul perioadei interbelice se folosea mai ales iluminatul electric. în Bucureşti - şi în alte câteva oraşe - s-a introdus, din 1926, iluminatul cu reflectoare a faţadelor celor mai importante clădiri publice, statui, fântâni, pentru a putea fi admirate şi în timpul nopţii. Zonele periferice nu au beneficiat de iluminatul public; chiar în Bucureşti la sfârşitul perioadei interbelice, din cei 670 km străzi, numai 371 km erau iluminaţi electric; o situaţie similară se înregistra şi în celelalte oraşe. De exemplu, în Chişinău existau 114 străzi luminate şi 165 neluminate.

Salubritatea oraşelor era o problemă importantă pentru asigurarea unei vieţi normale în aceste aglomerări umane. De regulă, oraşele aveau servicii de salubritate care se ocupau de curăţarea străzilor; ele acordau atenţie zonelor centrale, unde se mătura şi se ridica gunoiul în fiecare zi; în celelalte, aceste operaţiuni se desfăşurau la 2 - 3 zile sau săptămânal. Transportul gunoaielor se făcea cu camioane în oraşele mari şi cu căruţa în cele mici. Zonele periferice se aflau în grija cetăţenilor, care nu manifestau o preocupare specială pentru curăţenie, astfel că mizeria era în floare.

Transportul public a cunoscut o dezvoltare şi o modernizare semnificativă. în peisajul cotidian al marilor oraşe a intrat tramvaiul electric, care a înlocuit tramvaiul tras de cai. Acest fapt a generat reacţia negativă a unor cetăţeni; spre exemplu, un călător relata în 1936: *„Era o vreme când în Bucureşti aveam tramvaiul cu cai, sau mai exact cu un cal, pentru câ o singură gloabă trăgea cutiula în care se înghesuiau toii pasagerii, falâ în falâ, pe două rânduri. Un bici şi câteva expresiuni neparlamentare ale conducătorului înlocuiau motorul. Tramvaiul cu cai avea atunci un mare avantaj: se oprea unde vreai tu, ba puteai, dacă erai ofi[er, sâ trimiji ordonan[a să oprească tramvaiul până ce-şi punea pălăria cucoana"'.* în 1935, Bucureştiul avea 21 linii de tramvai*.

S-au intiodus troleibuzele, mai întâi în Timişoara, din 1921, iar în 1929 şi în Bucureşti. Un alt mijloc de transport care şi-a făcut prezenţa în transportul public a fost autobuzul. Totuşi, birja (trăsura) a rămas - mai ales în oraşele mici - cel mai important mijloc de transport orăşenesc din România interbelică. Deşi preţul practicat era de 5 - 6 ori mai mare comparativ cu tramvaiul sau autobuzul, birja venea la poartă, indiferent de oră, ducea clientul unde dorea, îi căra bagajele, comodităţi pe care nu le puteau oferi mijloacele mecanice, care circulau pe anumite linii şi la intervale de timp bine precizate.

Strada era un adevărat spectacol, mai ales că s-au introdus firme luminoase, dintre cele mai atrăgătoare: *„Luvru ", „Postăvăria ", „Lafaierte ", „La cronometrulprecis ", „La briciul lui Cuza ", „Viţelul de aur „Cerbul înfuriat" „Doiporumbei", „Vadul Concordiei", „La băieţii veseli ", ..La calul alb "* etc. Scriitoarea britanică Olivia Manning era contrariată de eleganţa vitrinelor din centrul Bucureştiului: *„In vitrinele strălucitoare se vedeau mănuşi şi mici bijuterii franţuzeşti, îmbrăcăminte englezească din caşmir şi pielărie italienească, cu etichete ciudate ca: pulover, chic. golf şi five-o 'clock Magazinele erau deschise până noaptea târziu "*[10].

Vânzătorii ambulanţi ofereau şi ei un spectacol aparte, amuzându-i pe unii, supărându-i pe alţii. Un ziarist scria în 1931: *„In nici un oraş din lume vânzătorii ambulanţi nu abuzează atâta de stradă ca în capitală. Urlete sălbatice şi sbierete de pădure sparg văzduhul de cum se luminează de ziuă. Nici într-o casă de nebuni furioşi nu e atâta zgomot ca pe străzile bucureştene. Olteni, zarzavagii şi cei care desfac produsele pescăriilor, spoitorii, florăresele şi cei cu haine vechi se întrec care mai de care să ne asurzească pe roate registrele de fiare* I *înfuriate, hămesite de foame, la care se adaugă clopotele neîntrerupte ale tramvaielor şi autobuzelor, claxoanele automobilelor, uruitul camioanelor, automobilelor, birjelor şi al celorlalte vehicule şi veţi avea un tablou înfiorător de balcanic cu mii de nebuni şi zevzeci " "*.

La rândul său, Nichifor Crainic scria: *„După Marea Unire, capitala ţării luase un aspect cosmopolit ce nu mai semăna cu vechiul oraş omogen. Străzile şi localurile răsunau de graiurile străine, ruseşti, ungureşti, nemţeşti, ale minorităţilor din noile provincii. Pe deasupra, refugiaţii ruşi de frica revoluţiei bolşevice deschiseseră restaurante exotice şi veselia bucureşteană se adumbrea de melancolia patetică a cântecelor de pe Volga. Via (a, comprimată vreme îndelungară de silnicia războiului, îşi cerea drepturile în sălbatice erupţii ale răsfăţului. Gospodăria răvăşită şi neaşezată încă, a (ă/ ii. deschidea poftei de câştig prilejuri de mari lovituri şi fabuloase îmbogăţiri peste noapte. Afaceri şi chefuri, - într-asta se rezuma frenetica sarabandă pe soare şi pe stele a unei victorii naţionale, ce depăşise orice aşteptare. Norocul României scotea din ţâţâni o lume uimită de măreţia lui "'-.*

în timp ce oraşul trepida, însuşindu-şi ritmul modern, occidental, viaţa cotidiană în satul românesc se derula, în principal, pe coordonatele tradiţionalismului. La recensământul din 1930, România avea 15.200 sate, cu un număr mediu de 948 locuitori. Mărimea satelor varia de la o provincie istorică la alta[11].

Provincia	Nr. mediu de locuitori
Oltenia	661
Muntenia	874
Dobrogea	852
Moldova	646
Basarabia	1 382
Bucovina	1 838
Transilvania	1 429
Banat	1 315
Crişana-Maramureş	1 224

principalele clădiri ale satului românesc erau: primăria, biserica, şcoala, circiuma, uneori dispensarul ;i căminul cultural. Casele erau cu parter (locuinţa cu etaj era o raritate); m vechiul Regat şi Basarabia casa era în curte, în Transilvania şi Banat, la stradă (uliţă). Multe sate ardelene şi bănăţene aveau strada principală pietruită. Viaţa comunitară era limitată, iar facilităţile pentru obşte erau minime. Iluminatul public era o excepţie, iar serviciile de salubritate lipseau cu desăvârşire. De regulă, în fiecare sat erau câţiva meşteri (croitori, cojocari, fierari, dulgheri etc.) care - cel mai adesea - aveau şi pământ, pe care-l lucrau împreună cu familia.

Pentru mulţi ţărani, migrarea la oraş a devenit un ideal: să se angajeze într-o fabrică, să-şi dea băiatul la liceu, să-şi trimită fata servitoare; apoi să se stabilească împreună cu întreaga familie în oraş, fie chiar şi în cea mai sordidă mahala. Ziarul „ *Universul*" din 25 iunie 1938 constata: ., *Unii n-au venit în oraş cu gândul de a părăsi definitiv satul, alţii au venit cu acest gând. Cei dintâi se recrutează dintre ţăranii care au casă* fi *ceva avere şi vor să o sporească, să mai cumpere pământ, să-şi facă o casă nouă. Ei de obicei au venit singuri in oraş lăsându-şi femeia acasă să continue lucrarea pământului. Foarte silitori şi harnici mulţi dintre ei. după zece-cinsprezece ani, sau şi mai in grabă, şi-au sporit averea de acasă, aşa după cum au intenţionat şi s-au înapoiat la sate. Uneori au venit cu familia întreagă. Femeia intră servitoare, omul la poliţie, portar, aprod sau muncitor la căile ferate şi au reuşit să pună de-o parte banii trebuitori. în vreme ce acasă, moşia o lucrau rudeniile sau o dădeau în parte. Cei din a doua categorie sunt, de obicei, ţărani fără avere în sat, sau cu pământ foarte puţin, odrasle de-a familiilor cu copii numeroşi, cărora nu le ajunge moştenirea părintească. Ei vin cu hotărârea să-şi întemeeze un cămin la oraş şi cei mai mulţi şi rămân aici /.../ Ei vin şi rămân, până acum cel puţin cu instinctul sănătos al ţăranului. în câţiva ani îi vezi că au pus mâna pe un mic teren, ¡a periferii, pentru loc de casă. îl cultiva cu zarzavat îndeosebi, până când, după alţi câţiva ani, vezi ridicându-se pe teren un mic adăpost, de cărămidă, cu o cameră sau două, neterminate, rămase cu loc spre a putea adăuga în viitor şi alte camere. "*

Starea materială a românilor a cunoscut o importantă evoluţie. Reforma agrară înfăptuita la sfârşitul războiului a contribuit esenţial la îmbunătăţirea vieţii ţăranului. Potrivit datelor statistice, au fost expropriate 6 008 097 ha, dintre care: 3 860 372 ha au fost distribuite în loturi individuale la ţărani, 991 697 ha au devenit izlazuri comunale; 537 798 ha erau pentru păduri comunale (în Transilvania), iar 62 630 ha pentru înfiinţarea vetrelor de sat. Prin legea păşunilor comunale (din 1920) şi prin legile pentru reforma agrară s-a constituit până în martie 1928 un total de 1 287 000 ha păşuni noi. împreună cu vechile păşuni (moşneneşti şi ale statului) existau în acel an 4 027 475 ha păşuni şi fâneţe, dintre care 2 714 624 păşuni propriu-zise.

Prin aplicarea reformei agrare au fost împroprietăriţi 1 393 353 capi de familie, adică 2/3 din totalul celor îndreptăţiţi; lotul mediu de împroprietărire a fost de 2,8 ha". S-a realizat o masivă redistribuire a proprietăţii agrare, consemnată de recensământul din 1930:

întinderea exploatării agricole in ha	Total exploatării agricole %	Suprafaţa totala%
0-5	74,95	28.0
5-10	17,10	20,04
10-20	5.50	11,95
20-50	1,70	7,77
50- 100	0.37	4.53
100 - 200	0.17	3.95
200 - 500	0.13	6.66
Peste 500	0.8	17.08

Reforma agrară a avut un caracter social - urmărind satisfacerea dorinţei de pământ a unui număr cât mai mare de ţărani, unul naţional - pentru o anumită uniformizare a distribuţiei proprietăţii agrare pe întregul teritoriu al României Mari, unul politic - pentru câştigarea electoratului de către partidele aflate în dispută, dar nu şi un caracter economic. Predominante au devenii proprietăţile mai mici de 5 ha, care - potrivit specialiştilor vremii - nu erau viabile din punct de vedere economic, în ceea ce priveşte exploatările sub 5 ha situaţia se prezenta astfel:

întinderea exploatării agricole in ha	**Total exploatări agricole %**	**Suprafaţa totala %**
Sub 1 ha	18.6	1.6
I - 3 ha	33,5	11.1
3 ■ 5 ha	22.8	15.3

Situaţia nu s-a schimbat esenţial de-a lungul perioadei interbelice. în 1941 proprietăţile (exploatările) agricole de până la 5 ha reprezentau 76,7%, iar suprafaţa totală deţinută de acestea era de 32,1%.
Conform recensământului din 1941, repartiţia proprietăţii agrare era următoarea[15]:

Întinderea exploatării agricole in ha	Nr. proprietăţilor agricole %	Suprata[a % din total
Sub 1 ha	23.2	2J
1 • 3	35.1	14.9
3 • 5	18.4	16.0
5 - 10	16.9	25.8
10 20	4,5	12,8
20-50	1.4	8.4
50 - 100	0.2	3.1
100 - 500	0.2	8.5
500 - 1000	Sub 0.1	2.8
Peste 1000 ha	Sub 0.1	5.4

Un ţăran împroprietărit avea, desigur, o situaţie materială mai bună decât înainte de a primi pământ; el câştiga de două ori mai mull decât unul care lucra prin sistemul învoielilor agricole. O atestă şi noile construcţii din lumea satului, atât particulare, cât şi publice (mai ales şcoli), creşterea numărului cetăţenilor care se racordau Ia condiţiile vieţii moderne, din punct de vedere material şi spiritual.

Curând după reforma agrară s-a înregistrat fenomenul înstrăinării loturilor primite; acest proces a fost puternic stimulat de legea pentru libera circulaţie a terenurilor dobândite prin legile de împroprietărire, din august *\929 („legea Mihalache* "). Problema cea mai grea pentru masa ţărănimii o constituia faptul că nu deţinea o suprafaţă de pământ îndestulătoare, pentru a-şi avea existenţa asigurată. Numărul mare al ţaranilor care şi-au pierdut pământul şi ntai ales fărâmiţarea excesivă a acestuia au constituit probleme grele pentru satul românesc. Economiştii au apreciat, ţinând seama de nivelul rentabilităţii agriculturii şi de numărul mediu de persoane dintr-o gospodărie, că suprafaţa medie necesară pentru asigurarea independenţei economic unei familii rurale era de 5 ha.

Pe de altă parte, situaţia ţărănimii a fost afectată de obligaţiile impuse pentru ? pământului primit prin reforma agrară, de creşterea taxelor şi impozitelor, de scădere la produsele agricole. Neputându-şi procura unelte modeme şi maşini, practicând. pe loturi mici, cu mijloace rudimentare, ţărănimea n-a putut asigura creşterea pro

hectar. Din contră, s-a înregistrat, mai ales în primii ani de dupâ reforma agrară, o scădere a productivită[ii; o demonstrează următoarele date statistice:

Anii	Producţie medie în chintale	
	Grâu	Porumb
1913 - 1915	12,2	13,7
1921	8,6	8.1
1922	9,5	8,9
1923	10,3	11.3
1924	6,1	10.6
1934	6,8	9,4
1936	10,2	10,7

Dupâ cum se poate observa, producţia a scăzut dramatic, în 1924 ajungând la jumalate din media anilor 1911-1915. Un alt aspect care a influenţat viaţa ţăranului român a fost acela al scăderii preţurilor la produsele agricole şi urcarea la cele industriale. în 1937 preţurile la produsele agricole au scăzut, comparativ cu 1929, la 54,6%, în timp ce preţurile la produsele industriale au crescut la 101,8%-lin martie 1940 un ţăran trebuia să vândă de 2,4 ori mai multe cereale decât în 1913 pentru aceleaşi unelte (plug, sapă, coasă etc.). Mihail Manoilescu sintetiza situaţia în următoarele cuvinte: *„pământ bogat, utilaj sărac şi munca rău plătită* Productivitatea muncii în agricultură era - potrivit aceluiaşi economisi - de 22 de ori mai mică decât în industrie. Sumele mari pe care ţăranii trebuia să le plătească pentru răscumpărarea pământului primit, a grefai puternic asupra gospodăriilor săteşti. Numeroşi ţărani au fost nevoiţi să se împrumute la cămătari şi bănci, iar curând a apărut grava problemă a datoriilor agricole. Pentru a-şi plăti datoriile, mulţi ţărani au fost siliţi sâ-şi vândă pământul cu care au fost împroprietăriţi. In 1930- 1934 problema conversiunii datoriilor agricole s-a aflai în centrul atenţiei partidelor politice şi a guvernelor. Ea va fi rezolvată prin legea de conversiunii din aprilie 1934.

Situaţia economică precară a determinai pe mulţi ţărani sâ-şi părăsească salul în câulare de lucru la oraş. Numai că oraşul nu a putui absorbi decât o mică parte din fotţa de muncă disponibila, aslfel ci - în loatâ perioada interbelica - în România a existat o suprapopulaţie rurală, o mână de lucru foarte ieftină, care a constiluil o frână în calea modernizării producţiei agricole.

Moşierul - care înainle de 1918 fusese o prezenţă dominatoare în salul românesc - aproape că a dispărut din lumea rurală. El şi-a păstrat cele 100 ha prevăzute prin lege şi conacul pe care-l vizita din când în când, mai ales vara. Un element esenţial îl constituie faptul că mulţi moşieri şi-au investit sumele primite ca despăgubire în întreprinderi industriale şi în bănci, mirând în rândurile marii burghezii industriale şi bancare. Unii dintre ei au abandonat cu lolul agricultura. Pe de altă parte, şi-au cumpărat moşii diferiţi comercianţi, industriaşi, bancheri, avocaţi, oameni politici. Aceştia continuau sâ locuiască în oraşe şi îşi arendau pământul. A avea moşie însemna un venit, dar şi un *blazon,* un titlu de mândrie.

Dupâ reforma agrară, existau circa 10.000 de mari proprietari (dintre cei vechi), la care se adăugau 1500 agronomi, 635 medici veterinari, 950 ingineri publici. Unii dinire aceştia au organizat ferme modeme, de înaltă produclivitate; ei au fost sprijiniţi prin politica de stat. mai ales în privinţa importului de maşini şi unelte agricole (prin credite, reduceri de taxe vamale). în 1937 producţia internă de unelte agricole era de 3 ori mai mare decât în 1927; importul de maşini agricole era cu 20% mai mare în 1938 faţă de 1934. în aprilie 1937 a fost adoptată legea pentru încurajarea şi îndrumarea agriculturii, industrializarea şi valorificarea plantelor textile.

Cultivarea pământului cerea un mare volum de muncă şi un uriaş consum de energie. Ea se desfăşura în funcţie de ciclul culturilor - semănat, prăşit, secerat, cosit, recoltat - în lunile martie-noiembrie, după care urma *hibernarea* din decembrie - februarie. Existau şi unele persoane, foarte reduse numeric, cu o activitate deosebită, şi cu o prezenţa remarcabilă în viaţa satului: preotul. învăţătorul, agentul sanitar, perceptorul, cârciumarul ş a.

Oraşul oferea o imagine mult mai diversă, atât din punctul de vedere al ocupaţiilor, cât şi al stării materiale, nivelului de cultură etc. Elementele cele mai dinamice proveneau din rândurile burgheziei. Ponderea numerică a burgheziei nu este pe deplin clarificată. Mihail Manoilescu făcea următoarea evaluare[17].

Burghezi autentici:

1) 3.000 de mari industriaşi;
2) 2.000 de mari comercianţi;
3) 1.500 de bancheri;
4) 10.000 de agricultori mari (moşieri);
5) 3.000 de ingineri particulari:
6) 1.500 de economişti particulari;
7) ' 15.000 de rentieri proveniţi de la categoriile l-6.

Total: 22.500 burghezi, care reprezentau 0,12% din loialul populaţiei României.

Mai existau şi *pseudo burghezi:*

1) 4.000 - ingineri funcţionari publici;
2) 4.000- economişti funcţionari publici;
3) 14.000 - avocaţi (dintre care 500 plătiţi din bugelul statului);
4) 6000 -medici (dintre care 3 500 plătiţi din bugetul stalului);
5) 2.500 - universitari;
6) 10.000 - profesori secundari;
7) 6.000- funcţionari înalţi administrativi;
8) 3.000 - magistraţi;
9) 19.500 - ofiţeri:
10) 1.000- scriitori, ziarişti, artişti (particulari);
11) 5.000- diverşi (2.000 plătiţi de la buget);
12) 26.000 - pensionari, rentieri (23.000 plătiţi de slat).

Total - 101.000 pseudoburghezi.

După aprecierea lui Manoilescu. acest număr (de 123.500 burghezi şi pseudoburghezi) era *surprinzi/tor de mic*; situaţia era accentuată de faplul că 80% din totalul burgheziei Irâia din bugetul stalului. între slat şi burghezie s-a realizai o inlerdependenţâ. Exista o burghezie *tradiţională,* constituită în sec. al XlX-lea - provenind din familiile Assan, Costinescu, Alexandrescu. Ştirbe) ele. - dar cei mai mulţi burghezi erau *de primă generaţie.* Cel mai inare burghez român-judecând după avere-era Carol al II-lea, care, pe lângă moşii, deţinea acţiuni în numeroase întreprinderi industriale şi bănci. Unul dintre cei mai bogaţi oameni din România era Nicolae Malaxa, proprietarul întreprinderilor Malaxa din Bucureşti, la care comenzile de stal deţineau o pondere de 98%. Max Auschnill avea majoritatea acţiunilor la Uzinele şi Domeniile Reşiţa. Ion Gigurtu conducea grupul Mica - societate ce exploata bogăţiile aurifere şi metalele neferoase din România. între marii capilalişli se mai aflau: C. Argetoianu. Emest Balilf. Ion Bujoiu, Oscar Kaufman. Emest Urdâreanu. Nicolae Tabacovici. Profiturile obţinute de marii capitalişti erau considerabile. Asifel. Malaxa obţinea (în funcţie de categoria comenzilor făcute de slat) profituri de 300-1000%.

Viaţa orăşenilor a fost influenţată. în principal, de dezvoltarea industriei, comerţului şi serviciilor. Aproape un milion de persoane lucrau în aceste domenii:

Industria	Număr de persoane
alimentară	121.798
manufacturieră şi de confecţii	114.709
comerţ alimentar	114.002
metalurgică	101.264
lemnului	94.301
exploatarea subsolului	53.288
textilă	40.456
construcţiilor	32.993
chimică	24.283
energie electrică, gaz, apă	9.012
hârtiei	6.266
alte industrii	785

Aceste cifre au cunoscut, dupâ 1930, anumite modificări, în sensul creşterii numărului de persoane ocupate în industria metalurgică (în cadrul căreia era inclusă şi cea constructoare de maşini, precum şi cea de armament). Afirmarea industriei în ansamblul economiei naţionale a avut consecin|e benefice asupra întregii societăţii româneşti. Mihail Manoilescu scria: ..*Industria nu este numai cheia bogatei statelor moderne, dar este în acelaşi timp marea şcoală a popoarelor. Nu poate să se ridice spre formule sociale superioare poporul care n-a fOcut şcoala industriei. In industrie exista o multitudine de specialităţi tehnice şi ştiinţifice. aici se pot aplica imediat invenţiile şi inovaţiile; industria dezvolta calităţi omeneşti variate, ea trezeşte în om însuşiri latente şi nebănuite. Păstoritul corespunde pe plan cultural cu analfabetismul, agricultura cu şcoala primara, comerţul şi industria cu gimnaziul şi liceul. Industria dezvoltă calităţile intelectuale, de rezistenta, de disciplina. Maşina creează o formă superioară de disciplina; timpul începe sâ fie preţios, măsurat în minute şi secunde ""*.

în perioada interbelică a crescut nivelul de pregătire profesională a muncitorilor. Conform recensământului din 1930, muncitorii calificaţi deţineau o pondere de 38,1% din totalul forţei de muncă ocupată in industrie (procentul cel mai ridicat se înregistra în industria metalurgică - 63,9%). Un rol important în ridicarea calificării şi exercitarea meseriilor l-a avut legea din aprilie 1936.

Condiţiile de muncă erau diferite de la o întreprindere la alta. întreprinderile mici şi atelierele erau. de regulă, insalubre, lipsite de condiţii igienico-sanitare. Marile întreprinderi - *IA R* Braşov, *Malaxa, Uzinele şi Domeniile* Reşiţa, *Schell* - Braşov etc. - asigurau condiţii bune: utilaje moderne, ventilatoare, garderobă, sală de bae, cantină. De regulă, între patronat şi lucrători se încheiau contracte colective de muncă. Iată un asemenea contract încheiat în 1928":

„Art. 1 - Ziua de muncă pentru toate categoriile de muncitori din serviciul rafinăriei *Redevenfa* va fi de 8 ore.
Art. 2 - Principiile săptămânii engleze se respectă.
Salarizare.

Art. 3 - Direcţiunea rafinăriei *Redeventa* acordă un spor general de 5 la sută la salariile care se plăteau lucrătorilor la 15 iulie 1928. Sporul începe sâ curgă de ia data arătată.

Art. 4 - în ceea ce priveşte plata orelor suplimentare, direcţiunea se obligă sâ plătească pentru primele două ore, dupâ ora 5 seara, un spor de 50 la sută, iar dupâ ora 7 seara, acest spor va fi de 100 la sută.

Art. 5 - Zilele de Crăciun şi Paşti se vor plăti cu 200 la sută în cazul când se vor lucra. Sărbătorile legale se vor plăti cu 100 la sutâ.
Art. 6 - Se vor men|ine, şi în viitor, cele trei schimburi de la rampă şi portari. Art. 7 - Pentru lucrătorii cu schimbul se va menţine chenzina de 19 zile. Art. 8 - Direcţiunea rafinăriei *Redeven[a* acordă lucrătorilor, în mod obligator, o primă de încurajare anuală, care va reprezenta salariul pe una lună, primit de fiecare lucrător. Acest salariu va fi socotit fără suplimente. Această primă de muncă se va plăti în două rate semestriale şi anume: la 1 ianuarie şi 1 iulie a fiecărui an. Nu beneficiază de această primă de muncă decât lucrătorii care vor avea o vechime în fabrică de cel puţin un an.
Concedii

Art. 9 - Direcţiunea întreprinderii *Redeven[a,* după un an de muncă, acordă concedii lucrătorilor, prin rotaţie, după următoarele norme:

a) lucrătorii cu o vechime de la l-5 ani vor beneficia de un concediu anual plătit de 10 zile;
b) lucrătorii cu o vechime de peste 5 ani vor beneficia de un concediu anual plătit de 15 zile. Concediul nu poate fi răscumpărat. Lucrătorul plecat în concediu va fi înlocuit, fără ca acestuia să i se plătească vreun salariu suplimentar, ci numai leafa lui obişnuită. *Chestiunea aprovizionărilor*
Art. 10 - Direcţiunea societăţii *Redevenţa* va pune la dispoziţia lucrătorilor, cu o vechime de cel puţin un an în fabrică, lemne de foc cu preţ de cost. Cantitatea de lemne, la care are dreptul fiecare lucrător, va fi 6 000 kgr lemne în cursul unui an. Distribuirea celor 6 000 kgr lemne se va face cu începere de la 1 octombrie şi până la 1 martie, în proporţie de 1 000 kgr lunar. Art. 11 - Lucrătorii vor avea dreptul de 10 litri petrol pe lună fără plată. *Chestiuni generale.*
Art. 12 - Direcţiunea se obligă să renoveze baia, care va fi pusă la dispoziţia lucrătorilor. Art. 13 - In marginile posibilităţilor, direcţiunea societăţii înţelege să construiască o cazarmă pentru odihna muncitorilor.

Art. 14 - Pentru păstrarea disciplinei, lucrătorii sunt datori să poarte respect organelor conducătoare ale întreprinderii: Ia fel. lucrătorii se vor bucura de un tratament binevoitor din partea acestora.
Ari. 15 - Lucrălorii înlrebuinţaţi la curăţitul blazelor şi acei care lucrează cu acid sulfuric v or primi, pe limpul lucrului, haine şi bocanci din partea întreprinderii. Art. 16 - Plata salariilor se va face la 9 şi 18 ale fiecărei luni.

Art. 17 - Durata prezentei convenţii de muncă va fi de un an, cu începere de la 15 iulie 1928 şi până la 15 iulie 1929.

Prezenta convenţie colectivă de muncă a fost încheiată în faţa noastră, astăzi 19 septembrie 1928.
Inspector: (ss). P. Stegărescu.
Delegaţii rafinăriei *Redeven[a:* (ss) D. Gheorghiu, (ss) D. N. Ardan. Delegaţii lucrătorilor: (ss) Petrescu-Ghempet. (ss) N. Comănici, (ss) N. Oprescu, (ss) I. Stoicescu.

Pentru încheierea contractelor şi impunerea respectării lor, muncitorii au recurs la acţiuni multiple, inclusiv greve. Mişcările sociale au cunoscut o intensilale deosebită în perioadele de criză (1918-1920 şi 1929-1933). între acestea se detaşează grevele muncitorilor lipografi din Bucureşti, reprimate sângeros de guvernul liberal la 13/26 decembrie 1918, greva generală din octombrie 1920, înfrântă de guvernul Averescu, greva minerilor de la Lupeni, din august 1929, grevele petroliştilor din Valea Prahovei şi ale ceferiştilor din Bucureşti (ianuarie - februarie 1933) - înăbuşite în sânge de naţional-ţărănişti. Şi în perioadele mai calme s-au înregistrat numeroase conflicte între lucrători şi patronat. Astfel, în anii 1922-1928 au fost declarate

, .y connicte colective de muncă, la care au participat aproape 500.000 de salariaţi, dintre re 365 greve, cuprinzând 100.000 de muncitori. în perioada 1934 - 1937 au avut loc 306 C -vc care au afectat 1.708 întreprinderi, cu participarea a 45.810 salariaţi; la acestea se jd mg'o 843 conflicte latente, ce au afectat 4.236 întreprinderi şi la care au luat parte aproximativ -'îl 000 salariaţi. Majoritatea acestor greve s-au încheiat cu satisfacerea totala sau parţiala a re* **ridicărilor** muncitoreşti. în această perioada s-au semnat peste 1.500 contracte colective, ilte ¡intre ele fiind recunoscut dreptul muncitorilor la concedii plătite, repausul duminical, protecţia muncii, asigurări sociale[31].

O caracteristică a perioadei interbelice o constituie angajarea în activitâti industriale a femeilor, în industria textilă procentul acestora ajungând la 35- 40% din totalul forţei de muncâ.

Şomajul a afectat o parte a forţei de muncâ; numărul cel mai mare de şomeri - din toate categoriile socio-profesionale - s-a înregistrat în 1932, ridicându-se la circa 300 000; în 1937 se înregistrau 22.247 şomerii

Veniturile şi cheltuielile făceau parte din viaţa cotidiană. Pentru orăşeni, salariul era sursa de bază a veniturilor. Salariile medii se prezentau astfel în 1938":

Ramura	Salariul în lei
Industria extractivă	2.361
Industria alimentară	2.118
Industria artelor grafice	2.005
Transport şi depozitare	2.000
Profesiuni comerciale	1.974
Salariaţi necalificaţi	1.957
Industria pielăriei şi blănăriei	1.949
Industria varului, ceramicii şi sticlei	1.906
Industria textilă	1.904
Industria chimică	1.861
Industria metalurgică şi mecnaieă	1.799
Industria lemnului şi mobilei	1.771
Industria construcţiilor	1.752
Industria încălţămintei şi toaletei	1.717
Profesiuni agricole	1.680
Industria artă şi precizie	1.600

Salariile cele mai mari se înregistrau în întreprinderile modeme, cu o productivitate ridicată, precum şi în cele în care munca era mai grea. De regulă, femeile şi copiii primeau un salariu mai mic decât bărbaţii, pentru aceeaşi muncă prestată. De exemplu, în 1922 în Braşov, la tipografia *Antal,* lucrătoarele primeau 40-60% din salariul muncitorilor, iar la *Prima Fabrică de Bomboane* femeile primeau 80% din salariul unui bârbat'\ La această fabrică, în acelaşi an, copiii (14-15 ani) primeau între 40 şi 60% din salariul unui muncitor.

In primii ani de după război la salariile de bază se adăugau sporuri pentru chirie, *veşminte,* scumpele, deplasare, alocaţii pentru copii. Mulţi orăşeni aveau un lot de pământ, practicând

agricultura, legumicultura, creşterea vitelor. Aproape fiecare gospodărie creştea păsări şi porci pentru consumul propriu, uneori chiar pentru vânzare. Datele statistice Înregistrează faptul că locuitorii din Braşov aveau, în 1922. un număr de 650 boi, 1 545 vaci, 1 517 oi, 10 106 capre, 1 650 bivoli, 4 340 porci[14].

Funcţionarii au cunoscut o spectaculoasă creştere numerică după 1918, ca urmare a modernizării aparatului de stat şi a necesităţilor resimţite de noile provincii, mai ales de Basarabia. Statutul funcţionarilor publici, votat de parlament în iunie 1923, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1924. Conform statutului, funcţionarii erau acei cetăţeni *..care îndeplinesc un serviciu public permanent (civil sau eclesiastic) la stat,jude[. comună sau la instituţiunile al căror buget este supus aprobării parlamentului, guvernului, sau consiliilor judeţene comunale ".* Statutul prevedea un sistem unitar de încadrare şi promovare; funcţionarii se bucurau de inamovibilitate, aveau un program de 7 ore pe zi; nu aveau dreptul să declare grevă, nici sâ ia hotărâri cu caracter politic. Ei aveau drept de vot, dar nu puteau fi aleşi decât dacă demisionau din funcţie.

Neexistând o evaluare corectă a necesitaţilor, la câţiva ani după Unire s-a constatat că numărul funcţionarilor era prea mare. Prin jurnalul Consiliului de Miniştri din 1 aprilie 1927 se hotăra reducerea numărului de funcţionari cu 25%; reducerea urma sâ se facă treptat, pe măsură ce se iveau vacanţe, prin demisii, deces sau destituire; se preconiza renunţarea la funcţionarii diumişti. Deşi, toate partidele cereau reducerea numărului funcţionarilor publici, în fapt. atunci când ajungeau la guvernare, căutau să-şi plaseze un număr cât mai mare de partizani politici, sau rude ale liderilor. în posturi cât mai bine retribuite. Atunci când s-a ajuns in impas, guvernul naţional-ţărănist a decis, în mai 1933, crearea aşa-numitului *cadru disponibil,* in care erau trecuţi funcţionarii fără slujbă, dar care primeau 50% din salariul de bază. Numărul funcţionarilor pe ministere în 1934/1935 era următorul;[2*]

Ministerul	Nr. Funcţionarilor
Instrucţiunii Publice, Cultelor şi Artelor	80.181
Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor	43.582
Apărării Naţionale	34.989
de Interne	30.812
de Finanţe	22.765
de Justiţie	13.689
Agriculturii şi Domeniilor	12.076
Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale	7.765
Industriei şi Comerţului	1.682
Afacerilor Străine	437
Consiliul de Miniştri	43

Din totalul celor 248.021 salariaţi: 52.242 - reprezentau personal administrativ. 105.213 - personalul de specialitate. 48.838 - personalul auxiliar şi inferior. 41.728 - cel de intendenţă şi serviciu. Conform recensământului din 1930, în întreprinderile industriale şi comerciale lucrau 75.593 funcţionari de birou şi comerciali, iar în întreprinderile de transport un număr de 38.235

funcţionali. O statistici din 1932 indici existenţa a 92.263 funcţionari la regiile şi casele autonome. Adunate, aceste cifre dau 490.202 funcţionari, ***fiii*** cei ai judeţelor şi comunelor. Funcţionarii erau percepuţi ca o categorie care apâsa cel mai puternic asupra bugetului, de aceea, în momentele de criză »-a procedat la reducerea salariilor prin sistemul *curbelor de sacrificiu* (din 1931,1932 şi 1933).

Nivelul salariilor diverşilor funcţionari publici, conform Legii de armonizare a salariilor din iunie 1927, era următorul^:

Func{ia	Clasa de salarizare	Salariul in lei
Prefect	20	19.500
Primar	21	21.750
Medic de circumscripţie	12	8.990
Medic de spital	11	8.060
Soră de ocrotire	5	4.100
Moaşă	2	2.700
Infirmiera	1	1.680
Inginer chimist	10	7.260
Inspector şcolar judeţean	14	10.500
învăţător definitiv	5	4.100
Profesor secundar definitiv	12	8.990
Comisar de poliţie	8	5.920
Sergent de poliţie	2	2.510 - 3.120
Director de poştă	20	19.500
Oficiant de poştă	8-10	5.950 - 7.360
Factor poşta]	1-4	2.700 - 3.760
Avocal stagiar	8- 10	5.950 - 7.360
Maistru miner	3 - 5	3.120-4.100
Salahor	1	2.700

Pe ministere, salariul mediu se prezenta astfel:

Ministerul	Salariul in lei
	9.257,60
Preşedinţia Consiliului de Miniştri	8.055,56
Ministerul Industriei şi Comerţului	6.294,27
Ministerul Apărării Naţionale	5.815,38
Ministerul Lucrărilor Publice	5.638,44
Ministerul Agriculturii	5.438.59
Ministerul Justiţiei	5.194,35
Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale	4.409,98

Ministerul	Salariul In lei
Ministerul Instrucţiunii. Cultelor şi Anelor	3.791,45
Ministerul de Finanţe	3.416,83
Ministerul de Interne	3.162

Aceste date îşi au semnificaţia lor, dar pentru o mai bună înţelegere a uriaşelor discrepanţe existente între diferite categorii de salariaţi publici menţionam salariile unor înalţi funcţionari:

Funcţia	Salariul lunar în lei
Preşedintele Consiliului de Miniştri	60.000
Ministru	54.000
Subsecretar de stat	38.500
Ambasador	42.500
Prefectul Poliţiei Capitalei	28.000
General de Corp de Armată	53.500
General de divizie	35.000
Prim preşedintele înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie	55.000
Patriarh	55.000
Mitropolit	42.500
Profesor universitar	17.000
Medic şef al Capitalei	18.000
Medic primar judeţ	12.000

Lista civilă a regelui Carol al Il-lea, stabilita în 1930, era de 40 milioane lei, adică de 3.333.333 lei pe lună, iar cea a principelui Mihai de 7 milioane, respectiv 583.333 lei lunar.

Desigur, numărul celor cu salarii foarte mari era mic; spre exemplu, în administraţia centrală existau 54 persoane (0,12% din total) care aveau salarii mai mari de 25.000 lei, în timp ce 77,44% primeau salarii sub 5.000 lei. Evident că aceste diferenţe se reflectau în nivelul de trai, în viaţa cotidiană a categoriilor respective.

Intelectualitatea era puţin numeroasă în România. Luând în calcul pe cei care aveau mai multe studii decât şcoala primară, situaţia se prezenta astfel, în 1930"[7]:

în statisticile vremii, intelectualii erau cuprinşi în categoria funcţionarilor sau a burgheziei. Cel mai mare număr de intelectuali era reprezentat de cadrele didactice care, în general, aveau o situaţie materială mai bună comparativ cu alte categorii, în special cu muncitorii. Din rândul acestora se detaşau profesorii universitari. Iorgu Iordan aprecia în memoriile sale: „ *O catedră în învăţământul superior din România veche valora - acestu-i termenul exact - cât o moşie bună, cu avantaje în plus, faţă de aceasta. Căci, afară de «glorie», posesorul ei se bucura de un frumos venit material, care era asigurat fără teama, pe care o avea moşierul, că o secetă sau altă întâmplare asemănătoare ÎI poate ruina " '*.*

0 categorie aparte o constituiau scriitorii; ei trăiau cu convingerea că reprezenta *ceva,* că slujba este degradantă, rolul lor fiind acela de a observa lumea. Ei frecventau unele cenacluri (cum erau *Sburătorul* condus de Eugen Lovinescu), dar mai ales cafenelele, cele mai renumite fiind *Cupşa* şi *Oteteleşanu.* Scriitorii s-au bucurat de aten|ia specială a reginei Maria" care se dorea continuatoarea reginei Elisabeta (Carmen Sylva), precum şi a lui Carol al Il-lea. Dar nu întotdeauna scriitorii primeau cu gratitudine facilităţile materiale ce te erau oferite. Spre exemplu, Carol al 11-lea a înfiinţat, la Buşteni, Casa scriitorilor; aici, în fiecare vară veneau câteva zeci de scriitori, care aveau asigurată cazarea şi masa gratuit, timp de 15-20 de zile. Un scriitor- destul de mediocru - Simion Slolnicu nota la 12 iulie 1938: *„Scriitorii mănâncă pe gratis porţii rotunjite şi se plâng că îi costă mult bacşişul. Cei ajunşi aici, prin multe insistenţe, n-au în consecinţă, bani pentru un ¡ap de bere Am mai trecut prin această penibilă situaţie. Să mănânci nisetru într-un restaurant climatic, unde ceilalţi civili nu gustă apa şi să stai fără sondă pe masă! "*[30]

1 ocuinţa constituia cadrul cel mai semnificativ în care se desfăşura viaţa privată, uneori şi publică, a tuturor categoriilor de cetăţeni. în *mediul urban* o clădire era locuită de 6,1 persoane în vechiul Regat, de 7,2 în Transilvania şi Bucovina, de 6,8 în Basarabia. O situaţie particulară avea Capitala, cu 9,8 locuitori într-o clădire. Cei 3.632.178 locuitori din mediul urban trăiau în 560.558 clădiri".

Locuinţele aveau anumite caracteristici, în funcţie de starea materială şi de nivelul intelectual al proprietarului. Marea burghezie - potrivit *Enciclopediei României* - compusă din resturile boierimii şi ale latifundiarilor, din statul major al fostelor partide, din conducători culturali (profesori universitari, academicieni, scriitori şi artişti cu reputaţie), diplomaţi, ofiţeri superiori, conducători ai marii administraţii de stat, secretari generali, liber-profesionişti cu mare reputaţie: avocaţi, medici, arhiteqi, din conducători economici'[2], - avea, de regulă, locuinţa în centrul oraşului. Aceasta beneficia de toate elementele confortului urban, era amenajată şi decorată în interior sub influenţa curentelor europene, supunându-se fluctuaţiilor modei. Acest tip de locuinţă se regăsea în mai micile sau mai marile palate aflate pe unul din bulevardele centrale, într-unui din cartierele aristocratice din apropierea centrului oraşului sau pe străzile aflate în imediata vecinătate a centrului. Cele mai multe fuseseră construite înainte de 1918; ele aveau camere înalte, încărcate cu mobilier de bună calitate - realizat în ateliere occidentale, covoare scumpe de provenienţă străină - de la cele orientale până la cele franceze, italiene sau

germane, cu perdele şi draperii grele din catifea verde, maron sau de culoarea vişinei - aduse şi ele din ţâri europene sau asiatice. Plafonul era realizat din lemn sculptat sau acoperit de picturi. Acest interior crea o atmosferă încărcată şi întunecoasă. Noile case-vile construite în perioada interbelica aveau camere mai puţin înalte şi erau mai luminoase; s-a renunţat la draperiile de catifea şi au fost eliminate piesele greoaie de mobilier; culoarea tapetului era rozul sau albastrul deschis, pentru a mări senzaţia de lumină.

Aceste locuinţe beneficiau de canalizare, alimentare cu apă, încălzire centrală sau cu sobe, crematoriu pentru gunoi, radio, telefon şi alte asemenea comodităţi. Una dintre cele mai reprezentative locuinţe de acest fel se afla pe strada Ştirbey Vodă din Bucureşti (la intrarea în Cişmigiu); avea două apartamente, unul la parter şi celălalt la etaj; la parter se afla apartamentul de recepţie, alcătuit dintr-un hol mare în jurul căruia se aflau; salonul cu sera - grădina de iarnă, biroul cu biblioteca, un salonaş, sala de mese cu oficiu, un dormitor mare cu baie alăturată. Scara principală urca la etaj; aici se găsea un apartament, având aceeaşi grupare în jurul holului, cu excepţia salonului mare. Scara de serviciu avea legătură cu curtea de serviciu şi cu subsolul care cuprindea bucătăria, pivniţele şi depozitele de combustibil. La înălţimea terasei s-a amenajat o sufragerie de vară şi un fumoar. Intrarea secundară ducea spre curtea de serviciu, unde se aflau garajul, spălătoria şi camerele pentru personalul de serviciu. Alături de salonul mare, biblioteca era mândria proprietarului; cărţile erau legate în piele, aşezate cu multă grijă, după dimensiuni şi conţinut. în asemenea locuinţe, *eticheta* se afla la mare cinste, iar invitaţii erau datori să se conformeze fără nici o abatere. Invitată la o *sindrofie,* scriitoarea britanică Olivia Manning avea să noteze; *Niciodată nu poţi avea o seară caldă, ca in familie - numai formalism şi roată lumea e pusă la patru ace. Trebuie să gândeşti întotdeauna de două ori, înainte de a rosti ceva. Şi apoi-obiceiul acesta de a te preface că nu înţelegi glumele bărbaţilor. Trebuie să stai ca un manechin! [...] S-ar crede că aici toate femeile sunt virgine şi, crede-mă, nu-i deloc aşa! "*[33]

O parte din marea burghezie locuia în apartamente la bloc. Un asemenea apartament avea, de regulă, două camere, bucătărie, baie, unul sau două holuri. Mobila era simplă, camerele luminoase, ceea ce dădea impresia de spaţiu. Proprietarul avea la dispoziţie radioul, telefonul, frigiderul şi alte asemenea comodităţi ale vieţii moderne. Negustorii, proprietarii de ateliere şi alţi oameni bogaţi aveau case cu mai multe încăperi, uneori 15-20. Dacă imobilul avea etaj, camerele de sus se foloseau ca locuinţă, iar cele de la parter ca prăvălii sau depozit de mărfuri. Dacă nu avea etaj, camerele de locuit se aflau alături de încăperile pentru prăvălie.

Burghezia mijlocie - formată din ofiţeri inferiori, funcţionari superiori din instituţiile de stat, funcţionari din întreprinderile particulare, liber-profesionişti de rând, membrii corpului profesoral şi ai corpului medical, comercianţi cu bună stare şi meşteşugari de frunte - locuia, de regulă, în zona mediană a oraşului. Locuinţele aveau canalizare, baie, apă curentă, lumină electrică. O parte a acestei burghezii beneficia de telefon şi frigider. Cel mai adesea, locuinţele burgheziei mijlocii erau destul de încărcate, imitând pe cele ale aristocraţiei. Nelipsite erau ceasul de perete (pendula), oglinda, lampa de masă, aplicele, lustra de metal nichelat sau din alamă bătută, cu sticlă mată cu un singur abajur, perdele cu plasă rară şi franjuri în partea de jos, vazele Gallé şi Daum, obiectele de argint cizelat. CameTa centrală era destinată în principal servirii mesei de prânz, având un rol important în reunirea familiei. în dormitor se afla mobilier din lemn masiv; patul avea tăblii in faţă şi în spate bogat ornamentate; dulapul (şifonierul) era cu două sau trei uşi, iar pe una dintre ele se afla o oglindă.

Locuinţele micilor comercianţi, meseriaşi, lucrători erau în case cu parter, având 2-3 camere, bucătărie, holuri şi diverse dependinţe. De regulă, erau construite din materiale ieftine (chirpici, paiantă), nu dispuneau de lumină electrică, de apă curentă, de canalizare. Mobila era foarte

simplă, fără valori estetice: pat de lemn sau de metal; masa de bucătărie, scaunele, dulapul din lemn (mai ales brad). Aceste locuinţe - aflate la periferia oraşului - contrastau puternic cu cele plasate in zona centrală. Un ziar bucureştean descria astfel situaţia unui cartier sărac, cartierul Grant-Regie din jurul Gării de Nord din Bucureşti: ***„Dincolo de gară. după ateliere, sunt câteva*** zeci de străzi ***care formează cartierul muncitoresc. Aici locuiesc numai muncitori ceferişti*** fi ***ai*** Regiei [■■ J Praful ***vara, noroiul toamna, nămeţii iarna fi iar noroiul primăvara încalecă gropile,*** domină fiecare ***părticică a lor. in mijlocul străzilor, lângă apa strânsă din ploi*** fi mucezită, se adună la joacă ***copiii muncitorilor [...] ¡n aceste cartiere miroase a sărăcie. Pe aici*** politicienii nu vin decât in ***campanie electorală. Cartierul arată urât ¡i umil. Case mici, cu peretele cojcovit*** până la pământ, ***colibe peticite cu fel defel de obiecte adăpostesc trupurile frânte*** de oboseală ".

0 imagine asemănătoare ne oferă Olivia Manning: „*Dincolo de gară, drumurile erau desfundate. Calul se împiedica prin gropi, iar trăsura se clătina. Deasupra halfilor se formase o pojghiţă sub[ire de gheaţă, care pocnea sub roţi. Pe aici casele erau mai mult colibe din lemn. Printre ele se aflau blocuri de curând construite, dar deja cu un iz de mahala. Vopseaua de pe uşi se cojise, prin balcoane erau întinse rufe la uscat* fi *se auzeau voci de femei certându-se*Nici îh Braşov nu lipseau asemenea peisaje. Octavian Şuluţiu descria o stradă din Schei: *„Prin praf copiii se scaldă cu poftă, jegofi ¡i mucoji, fericiţi de inconştienţă, se bat sau aţin calea trecătorului cu atenţia lor de ochi frumoşi, sau se înjură cu accentul lor caracteristic. Prin porţi, pe praguri sau în ferestre stau leliţele pălăvrăgind între ele ca-n sat, când nu se duc legănându-se la cijmeleîe publice de pe la colţul străzii*"". în locuinţele de la periferie dormeau câte 8-10 persoane în aceeaşi cameră şi chiar în acelaşi pat. Igiena personală era aproape inexistentă, iar bolile molipsitoare făceau ravagii.

Creşterea populaţiei şi nivelul scăzut al veniturilor marii majorităţi a acesteia au determinat creşterea locuinţelor cu chirie. Valorile pe care Ie atingeau aceste chirii se ridicau la sume mari, care cu greu puteau fi plătite de popula|ia săracă. în cartierele mărginaşe ale Bucureştilor, dar şi ale oraşelor Cluj, Cernăuţi, Chişinău sau Timişoara, valoarea chiriei pe o cameră şi bucătărie varia între 700-2 500 lei lunar, în funcţie de cartier, iar închirierea unui apartament modest cu trei camere şi dependin(e costa 2 500-3 500 lei pe lună. Statul a promovat o politică de protejare a chiriaşilor, astfel că s-a adoptat practica prelungirii contractelor de închiriere, cu anumite spoturi determinate de inflaţie. S-a creat un cerc vicios: pe de o parte chiriaşul nu avea bani sâ-şi cumpere locuinţa, iar pe de altă parte, proprietarul ob[inea o chirie prea mică pentru a putea investi în construcţia altei case.

Au existat mai multe legi privind stimularea construcţiei de locuinţe ieftine (având până la 5 camere şi 250 m[!]), sau populare (cu 3 camere de locuit, bucătărie, sufragerie, baie, pivniţă, pod, şopron pentru combustibil, cu o suprafaţă de 150 m[!]). Cei care se angajau să-şi construiască asemenea locuinţe erau scutiţi de impozit pe timp de 10 ani, beneficiau de reducere de taxe pentru transportul materialelor, primeau facilităţi la cumpărarea de terenuri. Casa Construcţiilor de Locuinţe acorda împrumuturi pe 20-30 ani, cu o dobândă de 1 - *2%* pe an; în Bucureşti, construcţia se efectua prin Societatea Comunală de Locuinţe Ieftine, creată în 1910. Rezultatele au fost modeste: în intervalul 1918-1938 au fost construite în Capitală doar 16.400 locuinţe; în Cluj - 3.300, în Cernăuţi-1.800, în Timişoara- 3.200, în Chişinău - 300. Criza locuinţelor a fost o caracteristică a marilor oraşe din România, ca şi din alte state europene. Pentru a-şi stabiliza forţa de muncă, unele întreprinderi, regii şi societăţi au procedat la construirea de locuinţe, care erau închiriate sau chiar vândute salariaţilor proprii, la preturi relativ mici. Astfel, fabrica de postav *Scherg* din Braşov oferea 97 încăperi pentru 30 de familişti şi 100 nefamilişti,
1 *A R.* din aceeaşi localitate avea 24 locuinţe pentru 67 salariaţi. Fabrica de textile „Copou" din Iaşi asigura cazarea pentru 80 de muncitoare. De asemenea, prin *Casa Muncii* C.F.R., înfiinţată în 1921, s-au construit, în diverse oraşe, circa 300 apartamente. *Casa Şcoalelor* oferea şi ea facilităţi învăţătorilor şi profesorilor pentru construirea de locuinţe.

în funcţie de veniturile solicitanţilor, s-au construit blocuri şi vile luxoase, dar şi case ieftine. în Bucureşti s-a extins cartierul Cotroceni şi a apărut cartierul Dacia, cu locuinţe (vile) ce rivalizau, prin lux şi confort, cu cele din zona centrală. De asemenea, s-au construit locuinţe ieftine (muncitoreşti) în cartierele Vatra Luminoasă, Lacul Tei, Drumul Sării.

Conform legii, fiecare oraş trebuia să aibă planuri de sistematizare, dar în fapt cel mai adesea s-a construit la voia întâmplării, cu deosebire în zonele periferice.[37] Tehnicienii primăriilor nu şi-au dat silinţa să întocmească planuri temeinice, astfel că din cele 81 de proiecte de alinieri şi deschideri de străzi, trimise în anii 1923-1926 la Consiliul Superior Tehnic din cadrul Ministerului de Interne (care se ocupa de administraţia locală) au fost avizate doar 7, iar din 38 proiecte de sistematizare s-au aprobat numai *2*[M]. Până la sfârşitul perioadei interbelice nici măcar 10% din totalul oraşelor României nu aveau planuri de sistematizare, aşa cum prevedea legea.

De această situaţie au profitat multe persoane, mai ales cele care se mutau de la sat în oraş. A apărut fenomenul *construcţiilor instantanee*, locuinţe ridicate în câteva zile în mare grabă, mai ales în preajma şi în timpul sărbătorilor religioase, perioadă în care oficialităţile nu vizitau zonele respective. Graba cu care se ridicau aceste locuinţe se datora lipsei autorizaţiilor de construcţie. Ele se caracterizau prin calitatea inferioară a materialelor de construcţie: lţrnn, pământ, rogojini bulgărite cu pământ, chirpici, vălătuci, paiantă, acoperişuri din şindrilă sau stuf, prin lipsa oricăror lucrări edilitare şi a oricăror norme de aliniere urbanistică. Autorităţile acceptau faptul împlinit, astfel că numai în Bucureşti existau. în 1938, peste 20000 de asemenea locuinţe.

în sate, problema locuinţelor era mai puţin presantă. Distrugerile provocate de război şi mai ales creşterea demografică au impus corfstruirea unui mare număr de locuinţe. La ţară, o locuinţă adăpostea, de regulă, o familie, dar nu erau puţine cazurile când în aceeaşi casă locuiau bunicii şi copiii căsătoriţi. în 1930, cele 14 420 718 persoane care trăiau la ţară locuiau în 3 232 434 clădiri, ceea ce însemna o medie de 4,5 suflete într-o clădire.

Calitatea acestora era foarte diferită. De regulă, în Transilvania casele erau din piatră şi din cărămidă, la munte din lemn, iar în vechiul Regat şi Basarabia, din chirpici sau paiantă. Unele erau acoperite cu ţiglă (mai ales în Ardeal), altele cu şindrilă (draniţă) - în Moldova, cu paie (Oltenia) sau stuf (Dobrogea). Statistica locuinţelor din 1929, făcută din iniţiativa Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, singura la nivelul ţării în perioada interbelică, a găsit în mediul rural următoarea situaţie în privinţa locuinţelor: din cele 3 078 830 imobile rurale, 774 594 erau construite din cărămidă, 169 881 din paiantă, 1 022 566 din lemn, restul din chirpici; 887 613 aveau podele de lemn, iar 2 188 287 pardoseala din pământ bătut; un număr de 663 800 locuinţe aveau o singură încăpere, cu ferestre fixe, 388 169 erau acoperite cu paie, 456 251 cu ţiglă.[19]

Deşi o casă avea 2-3 odăi, toţi membrii familiei dormeau într-o singură cameră; nu erau puţine cazurile când - mai ales atunci când era frig - în această cameră erau găzduiţi şi viţelul, mielul sau chiar purceii abia născuţi; de regulă, cloştile aveau amenajat cuibarul sub pat. Ferestrele nu se deschideau, pentru a nu intra frigul, pe sobă se uscau obielele şi încălţămintea, gunoiul se strângea în spatele uşii. Mobilierul era minim: unul sau două paturi, 2-3 scaune, eventual şi o măsuţă. în tindă, aflată de obicei între camera *de zi* şi cea *de curat,* se afla vatra, unde se gătea pe pirostrii, în ceaune de tuci sau oale de pământ. Hrana se servea la o măsuţă joasă, rotundă.

Mândria oricărui ţăran era *camera de curat,* unde se aflau: lada de zestre, patul acoperit cu velinţe ţesute în casă, masa cu faţă de masă din in sau borangic, scaunele pentru musafiri.

In aceste condiţii s-au dezvoltai specula, bursa neagră, cu efecte dezastruoase pentru orăşenii cu venituri mici; de aceea una dintre revendicările lor de bază a fost sporirea salariilor în raport cu scumpetea. Apoi, pe măsura reluării producţiei, preţurile s-au stabilizat. Ele variau de la o localitate la alta, în funcţie de zonă, de cerere şi ofertă. în decembrie 1924 preţurile în
oraşul Ploieşti se prezentau astfel:
Oua (ICO buc.
Produsul
Pit Jul In Ici
Camera era deschisă la evenimente **deosebite** - nunti, botez, înmormântare **şi** atunci când venea preotul cu *Ajunul* sau cu *Bcboteazq.*

Iluminatul locuinţelor de **la** (ari **se făcea cu petrol lampant** sau cu lumânarea; curentul electric era o raritate. încălzitul era **o problem»: la munte** te folosesc lemnele; la câmp cocenii,
iizicul. ierburile uscate. Inconvenientele acestui sistem consta în faptul ci soba se încălzea repede, daci se înfunda cu paie, ori cu coceni, dar scotea o iuţeală care îngreuna respiraţia. în nopţile lungi de iami, soba se răcea de toL Într-un interval de timp de numai câteva ore, se

,luc*a o însemnau variaţie de temperaturi: de la 26" - 30°, seara la ora 8, se ajungea după miezul nopţii, până la -IO[1]; daci nu se mai făcea focul peste noapte, dimineaţa geamurile aveau flori de gheaţă. Se întâlneau şi alte sisteme de încălzire, mai practice, cu sobe oarbe, adică fără deschizături tn camerâ; aceasta dădea posibilitatea ca toată energia calorică degajată de combustibilul care se introducea în sobâ prin exteriorul doraiitorului să fie reţinut! fără a scoate fum. în casele din zonele petroliere se utilizau gazele de sondă, iar în unele sate din Ardeal, gazul metan.

Ancheta din 1929 a stabilit că din cele 3.078.820 de locuinţe rurale, numai 1.430.257 posedau latrine, în timp ce restul de 1.648.553, adici la mai mult de jumitate din gospodirii. acestea lipseau complet". Vara se mergea *în **porumb,*** iar iama *în spatele casei.* Hârtia igienică nu era cunoscută în mediul rural. Aprovizionarea cu apă se făcea de la fântâni; existau 3 - 4 fântâni într-un sat. Era obiceiul ca vitele să fie aduse la adăpat şi beau apă din aceeaşi căldare, folosită şi de oameni. Nu o dată, în jurul fântânii se crea o băltoacă, în care se scăldau porcii.

Alături de casă se aflau grajdul pentru vile, coteţul pentru porci şi cel pentru *pisirijânăria.* şopronul în care se ţineau uneltele. Exista o *diviziune* a muncii: femeia şi fetele lucrau în casă (făceau mâncare, torceau, ţeseau, împleteau), bărbatul şi băieţii munceau afară (îngrijeau vitele, tăiau lemne, reparau, aduceau api etc.). Vara pl/scau cu toţii la câmp, încă de la ivirea zorilor şi se întorceau după asfinţitul soarelui.

Alimentaţia la români depindea de nivelul veniturilor, dar şi de obiceiuri, mentalităţi, mediu de locuire. în general, românii erau gurmanzi, impresionând pe străini prin cantitatea şi calitatea mâncărurilor şi băuturilor. Pentru unii cetăţeni, masa era un prilej de întâlniri, discuţii, care durau 5-6 ore. în general, produsele alimentare în România erau ieftine. O situaţie mai dificilă s-a creat la sfârşitul războiului, datorită distrugerilor provocate de inamic, incertitudinii privind proprietatea asupra pământurilor, pierderii unei mari părţi din inventarul viu şi mort. De asemenea. <-a înregistrat o inflaţie galopantă, astfel ci preţurile au crescut de 10-20 de ori şi chiar mai mult. lată o statistică comparativă, publicată de ziarul „*Universuf* Ia 21 iulie 1919:

Produsul | Unitatea de măsuri | Preţul curent al pieţei, in lei		
Păsări vii		
Găina	bucata	75
Raţa	bucala	75
Găsea	bucata	120
Curcanul	bucata	250
Peşte		
Crap	kg	26
Somn	kg	28
Şalău	kg	28
Crap sărai	kg	30
Somn sărat	kg	32
Came		
Vacă	kg	25
Porc	kg	40
Oaie	kg	20
Slănină afumată	kg	70
Şuncă fiartă	kg	140
Mezeluri	kg	75
Produse animale alimentare		
Ouă	suta buc.	150
Lapte dulce	litrul	12
Iaurt	litrul	24
Unt proaspăt	kg	100
Slănină	kg	65
Osânză	kg	55
Brânză albă (felii)	kg	64
Caşcaval	kg	80
Alte produse animale		
Lumânări de stearină	Funtul	25
Săpun de rufe	kg	36
Produse agricole şi derivate		
Făină albă	kg	18
Făină neagră	kg	16
Pâine cal. I (simplă)	kg	14
Pâine cal. II (neagră)	kg	10
Mălai	kg	6.50
Tărâţe de grâu	kg	5, 50

Produsul [**Unitatea de măsuri | Preţul curent** al **pieţei, în** lei		
Produse agricole şi derivate		
Cartofi	kg	5
Ceapă uscată	kg	10
Fasole albă (boabe)	kg	14
Nuci	100	18
Prune uscate	kg	24
Cereale		
Grâu	sula kg	960
Orz	suta kg	645
Ovăz	suta kg	630
Porumb	suta kg	520
Coloniale		
Zahăr cubic	kg	34
Zahăr tos	kg	30
Orez	kg	30
Ceai	kg	300
Cafea	kg	120
Măsline	kg	100

După 1925 se înregistrează o scădere a preturilor la produsele alimentare, deoarece ţăranii aveau nevoie de bani pentru a-şi plăti rata pentru pământul primit prin reforma agrară, a-şi achita impozitele, a cumpăra unelte etc. In timp ce salariile au cunoscut o curbă ascendentă, preţul alimentelor a rămas la un nivel destul de scăzut. La nivelul ţării se înregistrau în medie următoarele preţuri, în 1938".

Produsul	Unitatea de măsură	Preţul în lei
Carne vacă, cal. 1	kg	22,50
Came porc, cal. I	kg	29,90
Slănină crudă	kg	32,90
Untură porc	kg	41,10
Lapte	litrul	5,40
Unt cal. I	kg	85.80
Brânză albă de Brăila	kg	39,50
Brânză de burduf	kg.	54,20
Ou proaspăt	buc.	1,73
Crap	kg	44,45
Găină	kg	49,80
Gâscă	kg	81,85
Pâine albă	kg	8,70

Produsul	**Unitatea de măsură**	**Pre(ulin lei**
Pâine neagră	kg	7,20
Mălai ţărănesc	kg	4,65
Făină grâu cal. 00	kg	11,40
Zahăr tos	kg	31,95
Cafea crudă	kg	157,00
Măsline	kg	48,95
Orez	kg	29
Ulei floarea soarelui	litrul	34,40
Fasole boabe uscată	kg	11,00
Cartofi vechi	kg	3,25
Mere	kg	12,50

Aprovizionarea nu mai era, după 1920-1921, o problemă. Aproape fiecare oraş avea o *hală* şi o *piaţă mare* unde se aduceau mărfuri din belşug. Foarte răspândit era obiceiul ca producătorii să-şi vândă marfa pe stradă, sau în curte. în Bucureşti erau renumiţi oltenii, care veneau cu cobiliţa în spate sau cu coşul în cap (femeile) oferind *cocoanelor* produse proaspete (lapte, brânză, iaurt, ouă). Existau şi un fel de abonamente, în sensul că o gospodină de la oraş cumpăra numai de la un anume producător, în care avea deplină încredere că îi aduce marfă proaspătă de cea mai bună calitate şi la un preţ rezonabil.

în covârşitoarea lor majoritate, orăşenii mâncau acasă, după ce veneau de la serviciu. în familiile cu o stare materială modestă se servea un singur fel de mâncare; în vechiul Regat şi în Basarabia mămăliga era nelipsită. Zaharia Stancu descrie astfel o masă servită într-o asemenea familie din Roşiorii de Vede: *„în tinda răcoroasă şi niteluş jilavă ne aştepta o masă albă, rotundă, scundă cu 3 picioare. Luarăm fiecare câte o buturugă lucioasă din cele câteva care se aflau aruncate pe lângă pereţi şi ne aşezarăm. Doamna Arăpaş ne aduse o oală cu lapte acru, o jumătate de mămăligă, două străchini de pământ ars şi două linguri de lemn. tocite de multă întrebuinţare la care fuseseră supuse "*. Au mâncat tot laptele, pentru că *„altceva nu mai era "*[*2] Analizele efectuate în perioada interbelică au ajuns la concluzia că alimentaţia familiilor sărace era deficitară, consumându-se excesiv de multe glucide şi foarte puţine proteine. Astfel, hrana unei familii de muncitori din Braşov, alcătuită din 4 persoane, avea următoarea structură (în 1919-1924)[4']:

1) După consumul de calorii:

2) După consumul de proteine, **lipide ţi glucide:**

în fiecare oraş existau birturi, bodegi şi restaurante de mai multe categorii. De regulă, clienţii îşi *respectau rangul,* erau cunoscuţi şi tralali ca atare. în restaurantele de lux, unde venea elita urbei, se serveau mâncăruri alese şi băuturi fine, atmosfera era liniştita, muzica discretă (de café concert); seara se dansa (mai ales tango, vals şi boston). Atunci când participau personalităţi deosebite, meniul era adecvat rangului. Spre exemplu, in 1925, cu prilejul învestirii patriarhului Miron Cristea, la masa la care aparticipat şi regele Ferdinand, s-aservit: Consomme Souveraine; Caviar Frais et Blinis; Filet de bouef Talleyrand; Salade Niçoise; Choux de Bruxelles aux marrans glaces; Parfait Regence; Pailler au chester; Fruits. La prânzul anual de gală al ofiţerilor decoraţi cu ordinul *„Mihai Viteazul* " (8 noiembrie 1925), s-a consumat: supă Mihai Viteazul; şalău cu maioneză; curcan la frigare; salată; pâté de iepure cu aspic; frigarele cu spanac; îngheţată *Bombe \iirăieşti* gogoşi cu brânză; fructe: mere, pere. portocale, struguri, mandarine. Cu prilejul vizitei în România a principelui Ta Kamatsu al Japoniei şi a soţiei acestuia Tuka (fratele şi cumnata împăratului Japoniei) în ianuarie 1931, dejunul la Palatul Regal din Calea Victoriei a fost următorul: Caviar fraiset Blinis; Jambon braise Trianon; Dindoneau à la Broche; Salade Astoria; Champignons surcrutons; Glace Japonaise; Pailetles au Fromage. în cadrul festivităţilor prilejuite de semicentenarul Castelului Peleş, în ziua de 26 septembrie 1933 s-aservit o masă la iarbă verde (Stâna Regală), formală din: icre moi; perit vol-au-vent; sărmăluţe cu mămăliguţă; pui şi muşchi la frigare; salată; Iartă vieneză şi fructe, lată şi meniul servit cu prilejul unei vânători regale (la Lăpuşna - Mureş, în ziua de 11 octombrie 1931): *Prânz,* sote de şniţel cu conopoidă; curcan la tavă cu cartofi; baratte cu unt; salată; indiene cu frişcâ. fructe şi cafea. *Seara:* supă cu orez; muşchi fript à la Anglaise; soufflé de mere. *Băuturi:* vin alb superior de Segarcea. bordeaux de Segarcea, pelin de Segarcea, ţuică Cireşeanu 1922, bere Azuga, apă minerală Broşteni.

La banchetul dat cu prilejul retragerii guvernului prezidat de Vintilă Brătianu (în noiembrie 1928), meniul a fost următorul: icre proaspete, Julienne Darbray sturion à la Sibérienne, sos remuiad, filét de vi(el à la forestière, aspic de ficat gras en belle-vue, salate de sezon, îngheţată Nesselrode, coşuri cu fructe, cafele, vin de Drăgăşani şi de Nicoreşti, şampanie Capşa[44]. în asemenea împrejurări preţurile nu aveau nici o semnificaţie, deoarece consumatorii dispuneau de venituri considerabile.

Pentru alţi clienţi, tot din elita societătii, erau menţionate şi preţurile:

Aperitive	
scrumbii cu ceapă	20 Iei
heringi delicatese	25 lei
ochiuri la capac	20 lei
omletă cu parmezan	25 lei
Pescărie	
şalău rasol	35 lei
cegă rasol	40 lei
nisetru prăjit	40 lei
Mâncăruri	
biflec a 1 'Anglais	40 lei
pui frigare I/I	80 lei
pilaf cu pui	45 lei
Băuturi	
vin Muscat	90 lei
vin de Rhin	200 lei
şampanie franţuzească	240 lei

Existau şi restaurante foarte hune, de categoria a Il-a, frecventate mai ales de negustori, care discutau aprins despre câştiguri şi aranjau afaceri. De regulă, ei mâncau fripturi *duble* şi beau vin. Un asemenea restaurant era ..*Marinarul* "din Ploieşti, care oferea[45]:

Ciorbe	
Ciorbă de viţel	10 lei
Ciorbă de pasăre	12 lei
Ciorbă de potroace (porc)	10 lei
Supă pasăre cu Uliţei	10 lei
Mâncăruri	
Varză cu came de purcel	14 lei
Tocană de purcel	12 lei
Viţel cu castraveţi	14 Ici
Viţel cu fasole ţucârâ	14 lei
Viţel cu ghiveci	14 lei
Viţel cu bame	14 lei
Ciulama de pasăre	16 lei
Pilaf de pasăre	20 lei
Sărmăluţe în foi de viţă	14 lei
Sărmăluţe de porc	16 lei
Limbă cu măsline	14 lei
Friptură purcel tavă	32 lei
Friptură viţel tavă	28 lei

Mâncăruri tarifate	
Ciorbă de vitei	6 lei
Cartofi cu came	8 lei
Grătar	
Antricot de porc cu garnitură	32 lei
Antricot de văcuţă cu garnitură	32 lei
Muşchi de văcuţă cu garnitură	32 lei
Brânzeturi	
Brânză telemea	8 lei
Caşcaval simplu	12 lei
Caşcaval la capac	20 lei
Ape minerale	
Borviz	16 lei
Borviz Covasna	14 lei
Sifon mic	1,75 lei
	3,50 lei
Vin	
Vinul casei (de butuc)	30 lei

Birturile erau frecventate de oameni din categoria a treia, la sfârşit de săptămână sau cu prilejul încheierii unei afaceri (aici se servea aldămaşul).

Alimentafia ţăranului român a fost, in general, deficitară. Aproape pretutindeni în România, porumbul constituia baza alimentaţiei ţăranului. Porumbul intra în hrana locuitorilor din vechiul Regat în proporţie de 70-90% din totalul produselor cerealiere consumate"; aici mămăliga se consuma în fiecare zi şi cu toate alimentele, chiar cu legume verzi şi murate, cu iructe, cu ciorbe, pierzând calitatea de complement al anumitor mâncăruri şi devenind un aliment de necesitate, care domina raţia din punct de vedere caloric. în Transilvania, Banat şi Bucovina porumbul era mai redus în structura alimentaţiei, situându-se totuşi la un nivel de circa 50%. Pornind de la cercetarea făcută de echipele studenţeşti în vara anului 1938, pe baza formularului de familie, şi calculând unităţile de consumaţie în funcţie de coeficienţii propuşi de Comitetul de Experţi ai Ligii Naţiunilor, dr. D.C. Georgescu a ajuns la următoarele rezultate privind compoziţia alimentelor şi numărul de calorii":

Proteine de origine animală	
Provincia	%
Banat	35,2
Bucovina	31,9
Transilvania	31,2
Oltenia	25,2
Basarabia	23

Cercetând 60 de sate româneşti reprezentative, Dimitrie Guşti aprecia că, deşi în marea majoritate a cazurilor alimentaţia era mulţumitoare din punct de vedere al cantităţii alimentelor brute consumate, ea era viciata prin consumul excesiv de porumb, prin consumul redus de alimente de provenienţă animală şi de alimente proaspete (<¿8% din gospodării nu aveau vacă cu lapte). Cel mai vădit neajuns al alimentaţiei era însă repartiţia inegală a ei în timpul unui an, familia ţărănească trecând prin perioade de bună alimentaţie (iama) şi de subnutriţie (vara)".

O familie cu stare materială mijlocie, formată din cinci persoane, dinlr-un sat din Vrancea, consuma în timpul unei săptămâni următoarele alimente[49]: *Vineri, 2 septembrie 1939* Dimineaţa lapte cu mămăligă (numai copiii) Prânz

supă de fasole, castraveţi muraţi, mămăligă

Seara lapte prins, brânză cu mămăligă.

Sâmbătă, 3 septembrie 1939

Dimineaţa lapte cu mămăligă (numai copiii)

Prânz ciorbă de păstăi, lapte acru, mămăligă

Seara ' păstăi prăjite cu ulei, urzici cu fidea, lapte prins, brânză.

Duminică, 4 septembrie 1939 Dimineaţa lapte cu mămăligă (toţi)

Prânz ciorbă de pui şi pui fript la grătar, ardei, mămăligă

Seara ouă fierte, lapte dulce cu mămăligă.

După cum se observă, mămăliga era nelipsită din alimentaţia zilnică, fapt ce influenţa metabolismul; porumbul, prin el msuşi, este un aliment incomplet, deoarece ti lipsesc acizii aminizaţi, esenţiali unei bune nutriţii, ca triptofanul şi lisina, vitaminele necesare creşterii, ca şi cele pentru combaterea rahitismului şi xeroftalmiei. Abuzul de porumb, consumat uneori stricat, a avut ca urmare izbucnirea repetată a epidemiei de pelagră, considerată o boală deosebit de gravă (care se manifestă prin erupţii, tulburări nervoase) ce producea numeroase victime. Deşi creşteau păsări şi porci, ţăranii din vechiul Regat mâncau came foarte rar, mai mult cu prilejul sărbătorilor (hramurilor) >1 după Crăciun (când tăiau porcul). Cei din Transilvania consumau mai ales came de porc, inclusiv în timpul Verii (pita şi slana fiind alimentele lor de bază). Religios, ţăranul ţinea toate posturile, care. însumate, se întindeau pe mai mult de jumătate din zilele anului.

Condiţiile în care se servea masa erau adesea neigienice; în timpul lucrului, la câmp, se aşeza un prosop (ştergar) pe pământ, peste care se punea mămăliga şi castronul pentru ciorbă Acasă, mâncarea se servea la masă, tot dintr-un castron pentru toată familia, în care fiecare băga propria-i lingură de lemn; furculiţa era un obiect cvasinecunoscut.

Portul (îmbrăcămintea) varia de la o zonă geografică la alta, de Ia sat la oraş, purtând amprenta stării materiale a familiei. La oraş se purtau haine nemţeşti, bărbaţii costum, pantofi (sau ghete), pălărie (sau căciulă). Cei din elită participau la festivităţi în smoching şi puneau pe cap cilindrul (pălărie dreaptă şi înaltă).

Moda feminină era mult mai complicată şi capricioasă. în timp ce doamnele mai în vârstă au rămas la vestimentaţia antebelică, înzorzonată cu tot felul de daniele, funde şi alte accesorii, femeile tinere au mers în pas cu moda occidentală, mult mai simplă şi mai accesibilă. Moda franceză avea cea mai largă influenţă în rândul doamnelor din *lumea bună.* S-au înfiinţat, în Bucureşti şi în principalele oraşe din ţară, case de modă, unde se confecţiona îmbrăcăminte de *comanda.* Rochiile au devenit mai scurte - moda *trei sferturi,* sau chiar până la genunchi; talia era *căzută,* adică peste şolduri; uneori se folosea material subţire, transparent. Pălăriile nu mai erau un *depozit* de accesorii, devenind mult mai simple şi de mici dimensiuni. Unele domnişoare se tundeau băieţeşte (à la garçon), îşi puneau haină şi purtau cravată; au renunţat la chiloţii *cu picior.* înlocuindu-i cu slipul, mult mai simplu (fără dantele), din mătase şi în culori cât mai vii. De regulă, pantofii aveau tocul de 4-5 cm, barele, diverse decoraţii (aplice din metal, antilopă, piele aurie). Moda impusă de femeile tinere genera reacţii negative. *..Revista funcţionarilor publici "* scria în iulie 1927: *„Păpuşile vopsite* fi *împopopruite ce intâlnim zilnic cu rochii străvezii care nu mai tăinuiesc nimic, decoltate până la mijloc şi scurte deasupra genunchiului, cu ciorapi de culoarea pielii, cu pulpele goale purtând şosete spre a ispiti şi atrage cât mai mult. fără cea mai mică jenă, privirile trecătorilor, cu obrazul grimat şi buzele şi unghiile roşite, cu părul - care e cea mai frumoasă podoabă a femeii, tuns. Ele fac parte din nenorocire din toate clasele sociale. Epidemia desfrânată a cuprins chiar pe cele mai în vârstă, sentimentul pudoarei fiind socotit azi ca un anacronism ".* Nostalgia după moda antebelică, după femeia aristocratică, rafinată, care-şi ascundea trupul într-o vestimentaţie luxuriantă se manifesta chiar şi la unii bărbaţi.

în lumea mahalalelor grija pentru modă era foarte redusă; femeile erau preocupate să-şi crească copiii, să-şi ţină gospodăria şi bărbatul. Doar cu prilejul unor festivităti - nunţi, botezuri, înmormântări - femeile se îmbrâcau mai îngrijit, cu rochii înflorate, pantofi din piele şi broboadă de caşmir pe cap. Cam la fel se îmbrâcau şi servitoarele în zilele libere, când mergeau să se întâlnească cu băieţii (mai ales soldaţi în termen, învoiţi pentru câteva ore); în Bucureşti, locul predilect de întâlnire era intrarea în Cişmigiu prin strada Zalomit.

La ţară continua să fie la mare cinste portul popular. Hainele se făceau în casă, din lână (haină, pantaloni, fuste), din in sau cânepă (cămăşi, izmene), din blană (căciuli), din piele
(opinci sau bocanci). Bătrânii salului (bărbaţi şi femei) mergeau la biserică, la serbări, la horă în costume naţionale specifice zonei. Treptat, încep să-şi facă loc, în rândul tineretului, şi hainele nemţeşti. Produsele realizate în casă au început să fie înlocuite cu cele de fabrică, mai funcţionale, mai uşor de procurat, chiar dacă nu erau mai frumoase şi mai bune. înlocuirea portului popular punea în evidenţă un alt ritm de viaţă, mai modem, mai rapid, general de schimbările ce se produceau în societatea românească după primul război mondial. Conservatorismul - dominant în lumea satului - nu accepta să fie abandonate tradiţiile seculare. Un sătean din Tululesti (Argeş) aprecia: ***„Flăcăii şi oamenii tineri se îmbracă astăzi în costume negre, sau cum le zic ei nemeşii, de la oraş, fetele şi nevestele în rochii de***

Îi ***stambă rea şi lucrate după moda demodată a cucoanelor de altădată. Cântecele şi doinele româneşti sunt pe cale de a fi uitate de către generaţia tânără şi înlocuite în mare parte cu cântece grosolane şi urâte, răspândite de lumea din mahalalele oraşelor [...] Basmele şi obiceiurile sunt date uitării, sujletul tineretului de azi fiind otrăvit cu poveşti şi romane de aventuri [...] în care revolverul, cuplul şi sălbăticia joacă rolul de seamă***

Căsătoria se încheia, de regulă, în cadrul aceluiaşi grup social, definit prin avere (dotă sau zestre), statut moral, studii. Ofiţerii nu se puteau căsători decât cu fete înstărite: un ordin al Ministerului de Război din 1927 stabilea că ofiţerii (de la sublocotenent la maior) se puteau căsători numai cu fele care aveau o dotă de peste un milion de lei. Legea pentru căsătoria militarilor, din 9 aprilie 1931" prevedea că militarii se puteau căsători numai cu consimţământul scris, dat de autoritatea militară superioară, dupâ ce au împlinit 25 de ani; pentru obţinerea acestuia, ofiţerii urmau să justifice vârsta pe care o aveau, dota miresei şi averea personală (de cel puţin 40.000 lei anual în cazul ofiţerilor superiori şi generalilor, de 6.000 lei anual a! viitoarelor soţii ale militarilor cu grade inferioare); se adăugau garanţiile de moralitate şi onorabilitate pe care mireasa trebuia să le probeze; certificatul de onorabilitate era dat de 5 capi de familie din localitatea de domiciliu a miresei, iar onorabilitatea acesteia trebuia confirmată de primar şi de şeful autorităţii locale; de asemenea, părinţii miresei erau datori să prezinte un certificat de onorabilitate. Restricţii existau şi pentru preoţii ortodocşi, care aveau nevoie de aprobarea episcopiei pentru a se căsători (tot cu fete de familie bună şi onorabilă).

De regulă, fetele de la ţară se căsătoreau la 14-15 ani; acelaşi obicei era şi în mahalalele oraşelor. In familiile burgheze fetele se căsătoreau dupâ terminarea pensionului (17-18 ani) sau a facultăţii (21 - 22 ani). Băieţii de la ţară se căsătoreau înainte de a pleca să-şi satisfacă stagiul militar (21 ani), astfel că la ***liberare*** aveau deja 1 -2 copii. Mai întâi se întâlneau părinţii, care stabileau darul pentru viitorii soţi, apoi urma logodna care dura l-2 luni. Dacă acordul era deplin, tinerii se cununau civil, apoi religios. Nunta era un adevărat spectacol. în ***lumea bună*** aceasta se organiza la restauram, cu invitaţi de marcă, din partea mirelui, miresei şi a naşilor. în mahalale şi la sate. nunta dura mai multe zile. în Bărăgan, festivităţile începeau sâmbătă seara cu ***odoarele:*** naşa şi alţi nuntaşi. însoţiţi de lăutari, plecau de la casa ginerelui, cu beteală şi o oglindă, la mireasă; aici, pe un răşchitor, naşa şi trei fete depănau beteala. Dupâ ce se termina, mireasa se aşeza pe un scaun, ţinând pe genunchi oglinda; naşa îi aranja beteala pe cap, iar lăutarii fredonau ***Cântecul miresi.*** La terminare, mireasa dăruia naşei o perină şi o maramă, dupâ care urma ***Hora miresi,*** pentru a se juca beteala. La ora 22,00 naşa pleca şi venea ginerele, însoţit de lăutari şi fratele de mână, pentru a schimba inelele; urma masa, până după miezul nopţii. Duminică dimineaţa ginerele trimitea naşului vestirea cununiei, iar la prânz se aşeza masa la mireasă acasă, unde luau parte toţi invitaţii. La ora 15,00 se mergea la biserică pentru cununie; la unele nunţi, drumul până la biserică se parcurgea cu căruţele, înşiruite frumos şi împodobite. După cununie, nuntaşii se întorceau acasă la ginere. Când ajungeau în faţa uşii. un lăutar întreba soacra mare ce dăruieşte nurorii sale. Aceasta răspundea invariabil: ***Cerul cu stelele şi un voinic frumos aşa cum şi l-a ales.*** Socrul îi dăruia miresei

— " care aceasta inii» în **casă. Cerul cu stelele era simbolul *Proniei cereşti,* pâinile**
invocau **pentru noii câsâlonţi.** Se **juca apoi *Hora* simbo** oa ^^ ¡mpir((;a marame, **cimâţi,** ştergare. **cusături lucrate de ea Se jucau până seara """"când** avea loc ***masa mar».* In** timp **ce nuntaţu jucau şi mâncau,** mirii **se retrăgeau** pentru horeı Jratoste. Daci totul **era în reguli (mireasa era fecioara), dimineaţa, fratele de mânâ** ţi Hn'jiwţ' **însoţip** de liutari **mergeau cu o sticli de vin roşu la părinţii miresei, ca** si ducă * ' ' **aceasta** şi-a păstrat **până la mâritiş demnitatea de** fatâ. Era **un specific** al acestor **l,,** :, **i** ca în cazul felelor necinstite, **soacrele mici sâ fie puse pe** grapâ sau **pe** mărăcini, simbol **al** desconsideraţiei faţă de educaţia **pe care** i-**a dat**-o fetei. Ginerele trecea peste ruşinea ce i s-a făcut dacâ socrul mic mai dădea **câteva pogoane de pământ, de** zestre. Dupi masâ, în timp ce se cânta *Nuneasca,* naşul lega pe **mireasa la cap** cu un ***,J}arif ',*** semn câ tânăra a trecut în r indul femeilor. Nunta lua sfârşit în dupâ-**amiaza** zilei de luni. In alte zone ceremoniile aveau alte elemente specifice." ■ ■ •

în perioada interbelici s-a răspândit. la oraşe, fenomenul ***căsătoriilor pe încercate.*** Un ziar al perioadei nota despre acest fenomen social: ***„Se răspândeşte tot mai mult căsătoria pe*** încercate în jur ve***[i*** vedea ***numai perechi pe care doar zefirul le-a cununat, mai*** ales în lumea funcţionarilor, ***lucrătorilor şi a micii burghezii. în fiecare zi se mută împreună, cumpărându***-şi o maşină Sirius, ***patru farfurii, o cratiţd de lapte, o alta pentru mâncare, o tigaie pentru*** prăjit, două furculije, ***două cuţite, două linguri, o solniţă, două pahare, două ceşti de*** cafea. un ibric de cafea. In sfârşit, ***embrionul unei gospodării. în fiecare zi vezi perechi de*** tineri ce ***se*** îndreaptă veseli ***spre o băcănie unde îşi cumpără un kil de sare, o litră de orez*** «glacé», ***un kil*** de zahăr, un pachet ***de ceai. două lămâi, o litră de cafea, niţel piper, un kil de*** untură, o cutie de bulion şi ***alte fundamente ale unei bucătării instalate deocamdată pe*** o ***masă,*** într-o săliţă. Aceiaşi ***tineri*** îi ***vezi în piaţă cumpărând un kil de carne de vacă. o funie de ceapă, cinci*** kilograme de ***cartofi, păstârnac. morcov, ţelină, pătrunjel. Sunt mii de aceste perechi*** pretutindeni, şi ies ***împreună şi trăiesc frumos, cinstit, nesupărândpe nimeni, punând în*** comun ***dureri şi bucurii. Majoritatea se legitimează într-o zi când situaţia s-a schimbat, când buna stare a apărui. Primul gând al celor ce-au suferit împreună, care şi-au încercat caracterele şi*** au căpătat unul ***pentru altul o afecţiune solidă este sa se căsătorească legitim*** Acest fenomen al căsătoriilor pe încercate, bazate mai ales pe sentimente, va cunoaşte o amploare importantă în defavoarea căsătoriei bazate pe avere; pentru legalizarea ace stor căsătorii, unii mari proprietari de întreprinderi, unde lucrau unul sau ambii membri ai unor astfel de cupluri, au organizai căsătorii religioase în grup. Astfel, industriaşul Dumitru Mociorniţa, împreună cu soţia sa. au fost naşi, în 1937, la 51 perechi de muncitori din fabrica sa, cisitoriile oficiindu-se toate în acelaşi timp, la catedrala ***Cărămidarii de Jos".***

în mediile modeste din lumea oraşelor, mai puţin la sate, concubinajul era un fenomen obişnuit, fapt ce a dus la creşterea numărului de copii nelegitimi. O anchetă a stabilit câ 50% din cei ce trăiau în concubinaj susţineau că duceau această viaţă din dragoste şi numai 7% din interese materiale; ei erau împotriva ***formelor,*** declarau câ nu aveau bani pentru nuntă şi achitarea taxelor impuse de acest eveniment."

Femeile din *lumea bună* aveau adesea unul-doi amanţi, pe care-i schimbau din când în când. Cel mai comod era să aibă ca amant un student care medita fiul (sau fiica); el nu avea pretenţii, nu făcea mofturi, de teamă câ va fi concediat Unele soţii de ofiţeri trăiau cu ordonanţa, şi de aceea cereau *domnului colonel* (sau alt grad) sâ păstreze sau sâ schimbe *ordonanţa din casă,* în funcţie de modul cum aceasta se comporta. Erau şi femei mai ambiţioase, care făceau cuceriri în zone mult mai largi. Iată o scenă descrisă de Mihail Sébastian: *„ Uimitoarea confesiune pe care mi-a* ***făcut****-o* ***Maryse. încerc să transcriu exact:***

- Nu ştii cât am suferit pentru d-ta. Voiam să mă culc neapărat cu d-ta. Mă obsedai. O săptămână a fost un adevărat chin - dar ştii? chiar fizic. Ţii minte când am venit să te iau de la [gazetal ..Rampa " şi am plecat împreună în maşină? tn ziua aceea eram decisă să-ţi vorbesc deschis, fiindcă vedeam că altfel nu înţelegi, sau refuzi să înţelegi. Mă hotărăsem să iau asupră-mi cele mai penibile detalii. Să găsesc odaia, unde să ne întâlnim, să te duc acolo, să pregătesc. în sfârşit, totul. .. Dar tocmai în ziua aceea te durea măseaua. Dacă nu te-ar fi durut, aş fi fost sigur a d-tale. N-aş fi ezitat să-ţi vorbesc - şi d-ta n-ai fi putut rezista. Nici un bărbat nu refuză /.../ crezi că nu l-aş fi înşelat pe Gheorghe? [soţul eij. Crezi că nu-l înşel? Ba da, îl înşel, cu unul. cu altul, destul de rar, dar când îmi place cineva ~ ce vrei sâ fac? Mi ***se pare stupid să***-mi ***refuz asta***

A fi amanta cuiva nu era, în perioada interbelici, un fapt ruşinos; din contrâ: amantele erau ştiute şi căutate spre a interveni la *iubiţii* lor (miniştri, industriaşi etc.) pentru rezolvarea diferitelor probleme. Uneori chiar soţii îşi duceau nevasta la un bărbat ***sus-pus,*** de al cărui sprijin aveau neapărată nevoie. Iar nevasta nu se considera umilită, ci, din contră, mândră că *este amanta domnului x.* în familiile de condiţie modestă asemenea situaţii nu erau acceptate. Bărbatul făcea moane de om pentru a apărara onoarea familiei sale.

Familia românească tradiţională era de tip [illegible] pe măsură ce feciorii creşte[illegible] plecau din casa părintească; tatăl îi înzestra cu un lot de pământ şi împreună cu ceilalţi membri ai familiei îi ajuta să-şi construiască o casă nouă. în casa bătrânească rămânea cel mai mic dintre feciori, care o va moşteni, cu obligaţia de a-i întreţine pe bătrâni până la moarte, şi de a le face apoi slujbele bisericeşti şi pomenile. Fetele primeau şi ele pământ, dacâ familia era înstărită, dar întotdeauna zestrea lor consta din lucruri, lada de zestre fiind nelipsită.

Numărul copiilor în familia rurală era mare, ceea ce situa România pe primul Ioc între cele 24 ţări ale lumii luale în calcul pentru perioada anilor 1926-1930, cu o natalitate de peste 35 la mia de locuitori, fiind urmată de Japonia cu 33 la mie. Polonia, Portugalia, Bulgaria, Argentina cu 30 la mie. Cea mai mică natalitate se înregistra în Suedia, apoi Anglia, Australia, Elveţia cu o natalitate între 15 şi 17 la mie. în 1930 rata cea mai mare a natalităţii era în Moldova şi cea mai mică în Banat şi în vestul Transilvaniei.

Familia burgheză avea 2-3 copii, fiecare cu camera lui. De obicei, doamna nu dormea în acelaşi pat cu soţul, dar îl vizita în cursul nopţii, uneori de 3-4 ori pe săptămână, alteori mai rar (depindea de vârstă). La mahala şi la ţară, părinţii dormeau împreună cu copiii, cel mai adesea in acelaşi pat. O anchetă făcută pe un eşantion de 534 de familii din Bucureşti a reliefat că doar 9,9% din membrii familiilor respective dormeau într-un singur pat; 43,4% dormeau câte 2 într-un pat, *21,2%* câte 3; aceeaşi anchetâ a stabilit câ 11,1% dintre cei interogaţi dormeau câte 4 într-un pat, 4,1% câle 5, şi 2,6% câte 6 în acelaşi pat*[7]. Casele suprapopulate favorizau transmiterea maladiilor, dând permanent un tribut mai mare de morţi comparativ cu locuinţele igienice.

Starea de sănătate în lumea satelor era mai mult decât precară. Spre sfârşitul perioadei interbelice existau circa 1.500 medici rurali, care trebuiau sâ asiste o populaţie sătească de 15,5 milioane de locuitori, un medic revenind în medie la peste 17 mii de săteni. în acel timp în Germania un medic revenea la 2 317 locuitori rurali, iar în Italia la 3 000 locuitori rurali. S-a creat şi o anumită mentalitate, ţăranii români neacceptând sâ apeleze la doctor sau la medicamente. Analizele de teren au reliefat această stare de spirit: ţăranii din comuna Sălciile (Teleorman) spuneau: *..Mai bine să ne ia Dumnezeu, decât **să** ajungem pe mâna doctorului";* ei nu aveau idee despre microbi şi nu-şi puteau explica de ce bolile erau molipsitoare; a locui în aceeaşi cameră cu cel bolnav şi a-i da ajutor era pentru ei o chestiune firească.

Mortalitatea atingea cote **foaite ridicate. România deţinând recordul european la** mortalitatea infantili în primele 7 zile de **viaţă mortalitatea era dubi* la lari, falâ de cea** înregistrata la oraş. Acest fapt se datora **condiţiilor în care femeile năşteau: acasă, cu moaşă,** sau chiar pe câmp. în timpul muncilor **agricole. în 1930, în România se înregistra un procent** de 17,6 copii sub un an, din 100, în **timp ce în Ungaria procentul era de** 15,4%, **în** Cehoslovacia de 13,8%; în Bucureşti se înregistra **un procent de 18% copii** morţi **sub un** an, iar în Paris de 9,1 %, în Londra de 73%.

Avoj 'urile erau relativ puţine în mediul rural şi ceva mai răspândite în oraş. Potrivit unor date suusiice, în România se înregistrau 100 000 de avorturi pe an.

în oraş. pentru igiena personală, un loc important îl ocupa ***baia comunală,*** la care apelau numeroşi cetăţeni. în marile oraşe existau 4-5 băi comunale, iar în cele mai mici câte una. în activitatea băilor comunale existau şi anumite defecţiuni, semnalate de presă. Astfel un ziar din Ploieşti scria în 1940: ***„Cu toate atragerile noastre aminte. Primăria se*** dezinteresează ***de unica baie*** publică, ***dintr-un oraş de 100.000 de locuitori. Ca*** şi ***înainte*** cabinele ***sunt ¡mute ocupate câte*** 3-4 ***ore (fără exagerare) de către nişte nesimţitori, care*** pentru 20 de ***lei fac din baie*** spălătorie, ***cafenea, han de dormit, cabinet de lectură*** fi ***de*** fumat. ***Ca*** fi ***înainte dacă un băiej*** atrage atenţia ***unuia dintre aceştia asupra tăbliţei pe care*** scrie ***că*** o ***cabină nu poate*** fi ocupată decât cel ***mult o oră şi jumătate, băieşul*** este ***înjurat,*** sau ***chiar lovit. Noi. după*** sugestia celor făcuţi ***responsabili, am cerul ca Primăria să*** trimită administraţiei ***băii un ordin scris*** cu împuternicirea ***ca ea să aplice imediat*** sancţiunea. încasarea ***a încă unei taxe. sau*** două. după caz, ***şi*** cu ***dreptul ca*** în ***caz de refuz să*** conjişte hainele ***individului, conform micului*** parchet, ***şi*** prin ***analogie a judecării lor sumare,*** care fiinţează ***în Capitală în materie de*** contravenţie la circulaţie. ***Totodată,*** administraţia băii trebuie să ***aibă la dispoziţie un mic*** fond din care ***să poată*** cumpăra un ***zăvor,*** repara o podea, ***cumpăra un robinet etc. "***

Marginalii reprezentau un grup relativ numeros în societatea românească. Defavorizaţii sorţii - orfani, infirmi, oameni foarte în vârstă şi lipsiţi de sprijin, văduve, cerşetori, prostituate - făceau parte din cotidianul epocii. Rănile războiului nu se regăseau numai în lipsuri materiale, distrugeri de bunuri, ci şi în existenţa multor orfani şi văduve de război. Numărul înregistrat al nvalizilor de război era de 35.717, al văduvelor rămase de pe urma celor morţi în luptă de .'5.906, al orfanilor de război din întreaga Românie de 360.728. Invalizilor, orfanilor şi văduvelor de război, statul român avea datoria morală de a le acorda tot sprijinul de care era capabil. Protecţia orfanilor de război a fost preluată de societăţi filantropice, precum Ocrotirea Orfanilor de Război, Orfelinatul Uniunii Femeilor Române, Societatea Principele Mircea. Prin colecte publice, în special de sărbătorile Crăciunului şi de Paşte, se strângeau bani şi haine cu care se întreţineau orfanii şi copiii abandonaţi, al căror număr era îngrijorător pentru contemporani.

Deşi exista. încă din iulie 1921, o lege împotriva vagabondajului şi a cerşetoriei, în fapt. aceasta nu s-a aplicat. S-au înfiinţat unele colonii de muncă, şcoli de corecţie, aziluri pentru bătrâni şi infirmi, dar ele erau cu totul insuficiente. Mulţi cerşetori căutau sâ-şi câştige mai uşor existenta, fără să muncească. La o *razie* efectuată în Bucureşti. în 1921, din cei 814 cerşetori, numai 270 erau inapţi de muncă. în timp ce prostituţia era practicata de femei, cerşetoria şi vagabondajul erau domenii în care dominau bărbaţii. Mulţi erau folosiţi de un fel de şefi. care-i plasau în anumite locuri, în haine zdrenţuite, murdari, arâtându-şi cu ostentaţie infirmitatea. *..Revista generală ilustrată* "scria în august 1929: *„Străzile Capitalei au începui* ***din nou*** *să fie pline de sumedenie de bărbaţi şi femei care. suferind în realitate sa" numai* ***afectând o*** *infirmitate, cerşesc fie la col[de stradă, fie* ***tnfata*** *unui local frecventat. Capitala* ***e plină azi*** *de profesionişti ai cerşitului care operează nesupăraţi de nimeni chiar în văzul*

autorităţilor. " în faţa restaurantelor, a cafenelelor, la intrarea în hoteluri, cerşetorii erau nelipsiţi şi foarte agresivi; ei considerau că toţi cei care frecventează asemenea localuri - fiind oameni boga(i - trebuie să le dea şi lor ceva de pomană. Printre cei mai activi cerşetori erau: ţigăncile cu picioarele goale, cu fustele murdare, purtând în braţe un copil, pe care nu şovăiau uneori să-l schilodească: femeile sărace din mahalale care apăreau pe străzi spre a cerşi cu un copil in braţe luat. *cu chirie*; bărbaţi sănătoşi care, înfăşurându-şi în cârpe oribile nişte răni imaginare, stăteau trântiţi în ţărână, urmărind cu mâna întinsă pe trecători. Familii întregi, aparţinând acestui grup social marginal, erau văzute zilnic la porţile cimitirelor. Reacţia trecătorilor era aproape întotdeauna una de îngăduinţă fa|ă de acest tip de oameni. Numărul cerşetorilor şi al vagabonzilor a crescut, deşi s-au înfiinţat, cu sprijinul primăriilor, cantine sociale şi aziluri de noapte; numai in Bucureşti numărul locurilor în aziluri, cu plată sau fără plată, a crescut de ia 65 325 în 1931 la 85 361 în 1936.

Prostituţia se practica legal, cu aprobare de la primărie, sub control medical şi supravegherea poliţiei. ***Felele*** aveau ***condicută,*** în care se treceau datele personale, precum şi starea de sănătate. Unele case de toleranţă ***(stabilimente*** sau ***lupanare)*** erau renumite, precum cele din zona ***Crucea de Piatră*** din Bucureşti. De regulă, prostituatele practicau această meserie în alte localităţi, nu în cea de origine, pentru a nu fi recunoscute de rude. vecini etc. Cele mai multe proveneau de la ţară sau din mahalale; un ***eşantion*** numeros provenea din rândul servitoarelor. Ele aveau un nivel intelectual foarte scăzut, un vocabular trivial: vârsta prostituatelor era de 20 - 30 ani; o anchetă făcută în Bucureşti arăta că 91% dintre prostituate aveau sub 30 de ani". Bordelurile erau de diverse categorii, cele mai ***hune***

aflându-se în zonele centrale, unde ***fetele*** erau mai pricepute, iar preţul mai ***piperat.*** de 5 bărbaţi pe zi. O prostituată de lux câştiga în jur de 20.000 lei pe lună, dar în medie, venitul obţinut era de 5.000 - 6.000 pe lună. Alături de prostituţia oficială se practica, pe scară largă, prostituţia clandestină, mai ales în porturi şi în marile oraşe. Ziarul ***..Marea \eagră*** ".care apărea la Constanţa, scria la 10 octombrie 1923: ***„Pretutindeniprin restaurante, cabarete, săli de spectacole, pe stradă şi în orice parte [i-ai arunca ochii, te loveşti de aceste făpturi, care, sub diferite măşti [...], îşi vând iubirea lor vinovată, pricopsind cu câte un dar nedorit pe don juanii noştri ".*** Ziarul aprecia că ***„Sunt înscrise în sen-iciul de moravuri 606 prostituate şi «artiste» de cabaret, care s-au perindat de la 1919 până azi. Actualmente, în oraş*** se găsesc ***aproximativ*** 50 ***de •>fele» în casele de toleranţă, cam rol atâtea *artiste» de cafei hantant, 40 împărţite pe la diferite hoteluri şi care lucrează pe cont propriu, şi vreo 80*** de ***»clandestine» 11 Ui bine. din toate acestea, numai 50 se supun vizitei medicale, restul se eschivează ".*** După trei săptămâni, la 1 noiembrie, în acelaşi ziar. se scria că numărul prostituatelor clandestine era in creştere: ***„Grădina publică şi boschetele de pe bulevard sunt locurile de adăpost ale prostituatelor, unde se dedau la cea nuti decăzută prostituţie. De cum ; insearează, apar perechi, perechi, care se pierd printre lujişuri şi boschete. Tot în aceste l"curi sunt atrase şi unele fete lucrătoare de la diferite ateliere şi ademenite de unii ticăloşi a*** căror ***meserie este negofuI de carne vie ¡...J Mai suni şi câţiva birjari de noapte care, la colturile străzilor, pândesc pruda, pe care o transportă la casele de rendes-vous, care iarăşi unt foarte multe în Constanţa ".***

în unele oraşe, oficialităţile erau foarte exigente faţă de prostituate. Astfel, primăria municipiului Arad a elaborat in 1925 un regulament care prevedea: ***..Purtarea prostituatelor*** cu ***publicul trebuie să fie întotdeauna astfel încât să nu formeze caz de atentai la bunele moravuri, mai ales faţă de copii, elevi de şcoală, vecini etc., vor avea o purtare neexceptională din nici un punct de vedere. Ele nu au voie să facă plimbări pe stradă, parcuri, pieţe etc. în grupuri mai mari de trei persoane, ori în mod ostentativ, ori în ţoalele indecente, ori să acosteze pe trecători*** Asemenea exigenţe nu au fost respectate de persoanele care practicau cea mai veche meserie din istorie.

legea samuri din 1930 « interzis **casele de prostituţie şi orice stabilimente sau prostituţia; legea îngăduia-femeii or si se prostitueze pe cont propriu. Cu ■ondipa** ... **obligate** sa **aibi** *ofifâ de sănătate* **eliberau de autorităţile sanitare. Fenomenul a continuat, fiind** complet **scipat de sub control; cei care au avut mai „ult de suferit au fost bărbaţii, iar mai mult de d^Qgal, spitalele de boli venerice.**

Fiinţa umani este, prin esenţa ei, extrem de complex! şi contradictorie. Socializarea pune anumite *frâne,* **omul devine mai atent cu el însuţi şi cu cei din jur. Se produce - în multe** .. -un - **■> dedublare. Bărbatul care-şi bate soţia devine galant când se afla tntr-o colectivitate;** cocou **ore comportări de** *doamna onorabila,* **nu admite si fie** *ofensata,* **prin apropouri subtile;** ignorantul îşi **afişează talentul declamând versuri sau evocând cititorii în lumi imaginare;** intelectuali **firi operă se prezinţi ca savanţi autentici, dar neînţeleşi: nobili scipitaţi îşi evoci** arboreie **genealogic. Nu de puţine ori, aceasti dedublare aduce succesul, publicul se** entuziasmează, **deşi** *împăratul este gol.* **Perioada interbelică a fost, în parte, şi una a nonvalorilor,** ridicate **prin reclami, bine regizaţi, sau** *prin protec[ie de fuste.* **Din acest punct de vedere,** societatea rurală **era mai puţin sofisticata, deoarece funcţiona vechiul adagiu:** *„ori te poarta cum Ii-eportul, ori vorbeşte cum ¡i-e vorba".*

Timpul liber era consumat în chip diferit de locuitorii României. Pentra burghezia mare şi pentru **intelectuali cititul presei era o obişnuinţi. Cei mai mulţi citeau ziare independente -** .. *Universul*", *„Adevărul", „Curentul"* **ş.a. -, foarte puţini erau interesaţi de presa partidelor** politice, **considerată, pe drept cuvânt, extrem de subiectivi. Radioul devenise o** realitate cotidiani pentru **mulţi români, după 1 noiembrie 1928, când s-a inaugurat postul naţional.** Numărul **abonamentelor a sporit an de an, astfel:**

Anul	**Nr. de posturi**
1928	14.587
1929	31.140
1930	52.580
1931	67.409
1932	82.929
1933	85.375
1934	105.904
1935	132.289
1936	162.132
1937	218.276
1938	274.314
1939	319.418

ST™ "' ÎT"*- ° " ■ «« „»„

din centrul oraşului cânta fanfara militari. în 1929-1933 s-au amenajat lacurile din preajma Capitiflei, care au devenit un loc ciutat, mai ales vara; s-a menţinut tradiţia bitiii cu flori la Şosea, darfiri entuziasmul de dinaintea primului rizboi mondial. S-a pierdut obiceiul balului la Palat, atât de aşteptat în vremea lui Carol I, şi pentru ci regele obişnuia să şteargă de pe lista invitatelor doamnele cu moralitate îndoielnici; sub Ferdinand I şi mai ales sub Carol al II-lea asemenea exigenţe nu mai puteau fi **invocate, de vreme ce** *capetele încoronate* **aveau aman|i (amante) ştiute de toati lumea.**

După 1918 s-a extins practica vizitelor la sfârşit de săptămână, când se discuta despre literatură, artă, afaceri, politici. Uneori, amfitrioana ***dispărea*** pentru o oră, împreuna cu vreun invitat, după care reapărea mai ***proaspătă*** şi plina de viaţi; asemenea ***scene*** se petreceau chiar la Palatul Cantacuzino, în timp ce George Enescu cânta la pian.

O atenţie specială era acordată sărbătorilor naţionale, la care protipendada era nelipsită. Astfel, ziua de 24 ianuarie - Unirea Principatelor - era marcată în toate localităţile din ţară. La Constanţa, în ziua de 24 ianuarie 1924, *„magazinele, edificiile publice ii străzile mai principale au fost pavoazate cu steaguri naţionale prin îngrijirea*

autorităţilor şi a particularilor. La ora 10 dimineaţa a avut loc la Catedrala episcopală
capilor autorităţilor civile şi militare. Compania de onoare cu muzica şi pavilionul Div plutoane de elevi ai Institutului Maritim a dat onorul ţi a defilat. Defilarea a fost primiră de dl. amiral Gavrilescu, comandantul Diviziei de Mare. După amiaza a avut loc o serbare a şcolilor la Cazinou ".

10 mai era *Ziua naţională,* marcând urcarea pe tron a luf Carol 1. Ea se desfăşura cu mult fast. în centrele de judeţ această zi era anunţată dimineaţa prin 21 salve de tun, apoi la ora 10 aveau loc serbări în fiecare şcoală, la 11 se oficia un Te-Deum la catedrala centrală; urma defilarea trupelor şi recepţia în localul Prefecturii. După masă aveau loc serbări în sălile de spectacol, muzica militară cânta în parcul central, iar ia ora 20 avea loc retragerea cu torţe. Dupâ 1930, a devenit şi 6 iunie, când s-a realizat restauraţia (urcarea pe tron a principelui Carol). Regele Carol al II-lea avea o adevărată pasiune pentru *serbări populare,* marcând diferite evenimente. Astfel, cu prilejul împlinirii a cinci ani de la înfiinţarea organizaţiei Straja Ţării s-au desfăşurat, în întreaga ţară, mari festivităţi, care au constituit un prilej de exprimare a elogiilor aduse lui Carol al II-lea, care *..a vegheat cu dragoste de părinte asupra copiilor ţării cu un minunat tact pedagogic şi un ascuţit simţ al virtuţii"* . Străjerilor li se cerea *..dragoste pentru conducător* " Carol al 11-lea a apărut în uniforma de *Mare Străjer:* cămaşă, cu cravată, pantaloni scurţi, centură şi basc alb. Straja Ţării, condusă de Teofil Sidorovici, era cadrul de manifestare deplină a cultului pentru *„Marele Străjer ",* care era aclamat şi omagiat în cântece şi marşuri străjereşti, poezii cu dedicaţie din partea străjerilor; de exemplu, o străjeriţâ scria: *„Poporul astăzi îl aclamă/ Pe regele ce-a dus departeJ Mândria noastră de români In cartea vechilor legendei Ca Feţi-Frumoşii din poveştii Te-o înscrie culmile pe carel Ai dus destine româneşti. "* Tinerii erau îndemnaţi sâ-şi manifeste recunoştinţa faţă de rege pentru că *„el ne poartă de grijă, el ne povăţuieşte, e el inima noastră."* Cu acelaşi prilej, Carol al II-lea era considerat *„ctitorul pedagogiei româneşti, regele pedagog ".* Formula: *„Credinţă şi muncă pentru ţară şi rege* " era socotită fericită, pentru că exprima lapidar o doctrină şi o metodă de educaţie a tinerilor, lipsita de *„exaltarea agresiva a unor formule care circulă aiurea.* " Era invocată concepţia lui Carol al **II**-lea: *„Energiile tineretului nostru nu trebuie lăsate să se răzleţească şi avântul lui nu trebuie să se pulverizeze în luptele sterile sau păgubitoare, ci trebuiesc canalizate şi folosite înţelepţeşte spre binele neamului. "*

Pe lângă aceste *satisfacţii* colective de petrecere a timpului liber, erau şi multe individuale: pentru mulţi bărbaţi esenţialul consta într-un *vin bun şi o femeie frumoasă,* pentru multe femei, *un bărbat puternic Iamant) şi linişte-n casă.*

Enciclopedia României, voi. 1, p. 155. *Ihidem.* p. 135.
Recensământul general al populaţiei din 29 decembrie 1930. voi. I. Bucureşti. 1938. p. 42. Cinc
şi satelor din România Mare. Bucureşti. 1921. p. 32. Vintilâ Mihăilescu. *Oraşul ca fenomen amropogeografic,* Bucureşti, 1941, p. 29-32. Ministerul Sănătăţii şi Asistenţei Sociale. *Probleme şi realizări,* voi. I. Bucureşti. 1939. p. 42.436-437. Ilie Catilina, *Oraşul Alexandria - monografie.* 1834-1934. Bucureşti, 1934. p. 72-72. *..Gazeta Capitalei "* din 10 iunie 1936
Enciclopedia României, voi. II. p. 580.) Olivia Manning, *Trilogia Balcanică. Marea şansă.* Bucureşti. Editura Univers. 1996. p. 137.
„Revista generată ilustrată", nr. 1 din ianuarie 1931. : Nichlfor Crainic. *Zile albe - 7/le r.e^re.* ;> 140. *I Enciclopedia României,* voi. I, p. 135.
I Dumitra Şandra. *Reforma agrară dm 1921.* Bucureşti, Editura Academiei. 1971. p. 251 - 252. *i ..Comunicări statistice ",* nr. 1 din 15 ianuarie 1945.
' Mihail Manoilescu. *Rostul ¡1 destinul burgheziei româneşti,* Bucureşti, 1942. p. 134. i *Ihidem,* p. 109 - 110. *' Ihdieni.* p. 136.
) Izvoare istorice prahovene. Ploieşti, 1976, p. 237-238. I *..Anuarul Statistic al României " 1939-1940.* p. 229 - 234. i *Ihidem* 1937 şi 1938, p. 304. *! Ihidem* 1939-1940. p. 345.
t Arhivele Naţionale, judeţul Braşov, fond Inspectoratul Industrial Braşov, dos. 13 / 1922. f. 28. > Alexandru Petit. *Monografia judeţului şi oraşului Braşov,* Braşov. 1922. p. 22. *:> „Anuarul Statistic al României".* 1937-1938. p. 29.
7 *„Monitorul oficial",* nr. 118, din 1 iunie 1927.
8 *Enciclopedia României,* voi. I, p. 146.
—lipseau altfel de satisfacţii. Costin C. Kinlescu nota în capitelul *„Satisfacţii loiale"* pe a""[1] lMCpe 1» Teatrul National a vizionat spectacolul *Cyrano dt-Bergerac*

Tonv Bulandra **şi Bălţâţeanu,** ***Dama cu camelii*** cu Măria Filotji, Calboreanu **Bulfinski,** p[U] ***sile*** cu Vraca. **Nottara,** Soreanu, Agipsina Macri, ***Păianjenul*** cu Puia lonescu, Soreanu, **H^stcanu.** La alte **teatre:** *Manevrele* ***de*** *toamnă* cu Vasile Toneanu, *Berg-op-zoom* **cu** Sacha r tr\ Maximii«[11]. Tony **Bulandra, Lucia** Sturdza-Bulandra, *Azais* **cu Puiu lancovescu,** Nelli srian Leni Caler. La Operă **a ascultat** *Carmen* **cu Florica Cristoforeanu,** *Gianni* ***Schicchi*** cu v'-iileseu-Basu, *Regele Ysului* cu George **Folescu.** La **Ateneul Român a** ascultat recitalurile j ',' '. f f eseu, piese **dirijate de** George **Georgescu; de asemenea, a** fost prezent la concertele lui Thibautl. Ârthur Rubinstein, Fritz **Kreisler. A vâzut mai multe filme,** între care: *Ben Hur* cu Ramon Navarto, *Variite* cu **Emil Jannings şi Lia de Putti,** *Torentul* **cu** Greta Garbo şi Richardo Cortez, *Viaţă de câine* cu Charlie **Chaplin. A vizitat saloanele de** arta, **Unde** erau expuse opere de Oscar Han, Tonitza, Ştefan **Dimitrescu, Şirato, Iser,** M. Maxy etc.

Mai ales pentru micile oraşe de provincie, turneele trupelor artistice reprezentau un adevărat eveniment. Prezenţa Teatrului Naţional din Bucureşti cu trupele conduse de Nottara, de Maria Filotti. de Marioara Voiculescu, de Mihail Sorbul, de Demetriade, de Agatha Bârsescu, de I. Manolescu sau compania artistică Bulandra-Manoilescu-Storin au încântat prin repertoriul lor, din dramaturgia românească şi străină, numeroşi cetăţeni. Şi teatrul de revistă *Tănase* era frecventat de un public numeros. Prezenţa marelui muzician George Enescu, concertând la vioară, era, de fiecare dată, un eveniment cultural de excepţie. Foarte mult pentru viaţa muzicală au însemnat spectacolele Operei din Bucureşti, ale marelui tenor Leonard, precum şi ale sopranei Elena Drâgulinescu Stinghe, supranumită *„privighetoarea României"*

S-au remarcat prin activitatea lor culturală ASTRA, Universităţile şi Ateneele populare la care au conferenţiat Nicolae Iorga. Simion Mehedinţi, Sextil Puşcariu, Alexandru Lapedatu şi alţi cărturari de seamă.

în septembrie 1921, în Parcul Carol, prin refacerea pavilioanelor vechi şi construirea altor 14 noi, s-a deschis *Expoziţia Industrială.* La intrare se aflâ deviza *„Prin Industrie, pentru Ţară ".* Mihail Manoilescu aprecia: *„Expoziţia din 1921 a fost cel dintâi strigăt de bucurie al românilor când şi-au descoperit comorile României Mari. A fost o pagină de biruinţă, de încântare, de euforie, care va rămâne neuitată în mintea sutelor de mii de oameni care au cercetat-o |t au comentat-o cu pasiune (...f Emoţia provocată de surpriza descoperirii la un loc a produselor industriei româneşti era colosală, mai ales că Expoziţia Industrială era prima manifestare de amploare a spiritului tehnic creator, constructiv după o lungă perioadă de distrugeri fără noimă de bunuri materiale. Oamenii pipăiau cu mâna vagoanele elegante, ieşite din fabrica ASTRA-Arad sau surâdeau cu neîncredere, tntrebându-se dacă nu cumva ele nu sunt aduse in piese din străinătate şi numai montate în România. Vizitatorii se opreau uimiţi in faţa postavurilor din lână fine, care apăreau pentru prima dată tn ţară, in faţa mobilelor luxoase de Arad ji Timişoara, desenate după gustul Miinchenului, atunci revoluţionar in arta decorativă, sau a lucrărilor de artă românească din care unele reprezentau tncercări interesante de transpunere a motivelor româneşti tu cadrul decorativ modern. Dar, mai presus de toate, domnea in mulţimea care se îngrămădea voioasă in pavilioanele expoziţiei un mare orgoliu, in faţa posibilităţilor, abia atunci dezvăluite, ale acestei mari şi frumoase Românii* ". Orgoliul era cu atât mai necesar cu cât trebuiau învinse marile dezechilibre în care se zbătea industria românească în primii ani postbelici. Acest orgoliu era dublat de încă un element extrem de pozitiv, de mare forţă, pus în evidenţă de tânărul Mihail Manoilescu, director (1919-1921) în Ministerul Industriei şi Comerţului: *„Direcţia Industriei de sub conducerea mea a elaborai nu numai un program industrial, ci şi a doctrină care si legitimeze eforturile pe care statul le făcea pentru ridicarea industriei. In discursul meu la inaugurarea expoziţiei am lansat pentru prima dată ideea. descoperită de mine, a superiorităţii*

intrinseci a industriei asupra agriculturii, arătând că după calculele mele, in România din

------------------₤ —,—,—-----------------------------

industrie producea anual valori noi de 20 de ori mai mari decât un lucrător din agricultură. Cifra aceasta a fost ulterior corectată tn minus, graţie unor studii statistice mai adânci, dar adevărul pe care tl reprezintă a rămas

Sportul ocupa un loc important în viaţa unor cetăţeni. Mai ales în Transilvania se practica pe scară destul de largă turismul montan. Meciurile de fotbal atrăgeau zeci de mii de spectatori, veniţi sâ-şi admire echipele preferate - Unirea Tricolor, Ripensia, Universitatea, Olimpia, sau jucători ca Bodola, Baraski, Petciovslu etc.

In sat distracţiile erau puţine. Oamenii îşi vedeau de gospodăria lor, ieşeau duminica la biserică, apoi la vreo serbare şcolară. Nu puţini frecventau cârciuma, chiar în zilele de lucru. Peste mulţi ani, Emil Cioran avea să mărturisească: *„La Răşinari, unde reveneam tn vacanţe, admiram enorm beţivii clasici, care erau beţi în fiecare zi. Era mai ales unul, care umbla însoţii de un violonist şi care fluiera şi cânta tot timpul. Ăsta e singurul lip interesant din tot satul, vindeam eu, singurul tip care a priceput, care şi-a dat seama. Toată lumea era plecată la câmp. toată lumea făcea ceva, şi el. singurul, se distrează. Primise o moştenire de la un unchi din America şi după doi ani de zile nu mai avea nici un heller, nimic. A avut noroc că a murit.*

29 Iorgu Iordan, ***Memorii***, voL ID, Bucureşti, Editura Eminescu, 1977, p. 175.

30 în 1949. Lucian Blaga avea tf-şi amintească de prima sa vizitt făcută in Bucur

„Eram foarte tânăr. Student în filosofie la Viena. **Nu** *văzusem tnsă Bucurejtiul. M-am decis li o călătorie, $i într-o bună zi /nă văzui în inima Capitalei, în care mă orientam anevoie. Erai autorul, în 1919. al primului meu volum* **Poemele luminii.** *Cartea se vede că a suscitat interes,, cercurilor literare, de vreme Ce apariţia ei a luat proporţiile unui eveniment. Vestea sosirii meu ajunsese la Palat, unde am şi fost invitat. Edificator însă îmi era exemplul lui Eminescu. şi preţul < < el pusese pe un cap încoronat făcea să mă îndoiesc de sinceritatea cinstei ce mi se acorda. Totuşi m-am dus. în Bucureşti nu mă ştiam mişca decât pe Calea Victoriei. Plimbându-mă de-a lungulM arterei principale, am ajuns în faţa Palatului. Aici se opreau mulţimile de maşini. Din ele apărui ¡ M domni îmbrăcaţi festiv. îmi ziceam: acesta trebuie să fie Brătianu, acesta Angelescu, celălalt Duca J îi vedeam coborând din maşini, ca şi cum ar fi coborât din fotografiile văzute în ziare[...] Mă uitw la mine, la hainele de student ponosite. Astă îmi mărea şi mai mult timiditatea. Cum să intru //;■ Palat în astfel de straie? Cum înfrunt atâtea ierarhii? Efortul depus cred că era supraomenesc | După ce am fost anunţat, ca din post în post, iată-mă în faţa reginei-scriitoare. Sudoarea din spate, o simt şi acum. Abia aşteptam să scap şi trebuia să înfrunt alte ierarhii, să m împiedic în alte covoare. Cât au valorat pentru mine banii daţi drept ajutor se vede şi din faptul că ii seara aceleiaşi zile m-am întâlnit cu prieteni, între care Nichifor Crainic, Ion Pillat şi Vasile Voiculescu | «Haideţi să ne înveselim. Am bani!» - le zisei. Condus prin frumoasele grădini de vară, ne-w | ospătat cu tot focul tinereţii. Din bani nu mai rămăsese nici o leţcaie. în zori, în acele zori. am seri*

o poezie. Această poezie avea următoarele versuri: «Sunt beat şi aş vrea să dărâm tot ce-i vis./ Cri e templu şi-altar!/ Veniţi după mine tovarăşi! Ca mâine-o să morjdar vă las moştenire JSuperbi meu craniu, din care să beţi/ pelinJcând vi-e dor de viaţă Jşi otravă/ când vreţi să-mi urmaţi!» (Peti Pascu, *Aproape de ei,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, p. 48 - 49).

31 Simion Stolnicu, *Printre scriitori şi artişti,* Bucureşti, 1988, p. 162.

32 *Enciclopedia României,* voi. I, p. 136.

33 *Ibidem,* voi. II, p. 58.

34 Olivia Manning, *Trilogia Balcanică. Marea şansă,* p. 165.

35 *„Critica* din 11 martie 1935.

36 Olivia Manning, *Trilogia Balcanică. Marea şansă,* p. 150.

37 Octav Şuluţiu, *Braşov,* Bucureşti. 1934, p. 91. 1

38 Duiliu Marcu, *Estetica oraşelor şi înfrumuseţarea lor din punct de vedere urbaniştii* Bucureşti, 1927, p. 6.

39 *Ibidem,* p. 16

40 D. Şandru. *Populaţia rurală din România între cele două războaie mondiale.* Iaşi. Editura Academiei. 1980, p. 165.

41 *Ibidem,* p. 167.

42 *..Anuarul Statistic al României* 1939 - 1940, p. 362.

43 Zaharia Stancu, *Pădurea nebună.* Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963, p. 63.

44 *Das sachsische burzenland einst und jezt,* Kronstadt, 1925, p. 136.

45 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VIII, p. 257.

46 Arhivele Naţionale. Judeţul Prahova, fond Primăria Municipiului Ploieşti, dos. 328/1940, f. 111.

47 D. Șandru, op. cit., p. 137.

48 Dr. D.C. Georgescu, *L 'alimentation de la population rurale en Roumanie*, Bucureşti, 1940, p. 205

49 Dim. Guşti, *Starea de azi a satului românesc,* în *60 de sate româneşti*, p. IX.

50 *Ibidem,* p. 150.

51 *..Satul*", nr. 92 - 93 din iulie - august 1938.

| 52 C. Hamangiu, *Codul general al României,* voi. XIX, p. 381.

53 De exemplu, potrivit unui ziar al vremii, în Valea Cricovului, din judeţul Prahova, ceremonia se desfăşura astfel: Nunta începea sâmbătă, după ce joia s-a făcut la Primărie cununia civilă *„După-amiază la casa mirelui se adună băieţi, fete, prieteni ai mirelui. Se constituie un convoi, se j cântă «Bradul» de către lăutarii aflaţi în fruntea convoiului. Se merge la presupuşii nuntaşi spre </ face «poftirile». Pe drum se strigă, se chiuieşte fi se cântă «Lele, lele. gălăgie» [...I Duminica lăutarii se împart: o parte la casa miresei, unde începe jocul în bătătură. La sosirea «fetelor mari adică cele ce fac pregătirea miresei, lăutarii cântă de tinereţe şi marşuri vesele. O altă parte din lăutari se duc la casa mirelui împreună cu câţiva nuntaşi, cântând cântece vesele de convoi şi se'*

duc în frunte cu mirele ca să ia pe socrii mari şi apoi pe naşi. împodobiţi cu flori şi şter
biserică. între timp, la casa miresei se face «îmbrăcatul» şi «beteala», lăutarii cântând vechi. Convoiul miresei, cu părinţii, mătuşile şi alţi nuntaşi, în frunte cu lăutarii se duc-şi ei la biserică, unde în naos, în faţa mesei sfinte, se face slujba cununiei. La ieşirea din biserică se cântă «Urările» şi «Mulţi ani trăiască». în convoi merg cu toţii la «salon». Aşezarea la masă se face cu urări şi cântece potrivite mesenilor «acătării» (barosani). " Invitaţii cu *daruri* sunt chemaţi la masă, ceilalţi fac un foc în bătătură, beau din ploscă şi apoi se duc *„care încotro"* . *începe masa şi „printre picături* "tinerii se întrec la joc. Cântecele se succed, după ordinea păstrată cu grijă, de *„bătrânul"* şi *„lăutarul de cap " [...]*

„Când este sorocit, mirii se retrag întovărăşiţi de câţiva nuntaşi, fete şi băieţi, conduşi de o bătrână şi de lăutari, la locuinţa mirilor. Aici se face şi se cântă «Scoaterea betelei» şi «Scoaterea vălului» (cântece înlăcrimate). Toţi cântă «Cântecul miresei» («Taci mireasă nu mai plânge, Că te duc la casa ta [...]») şi se retrag încet, ducându-se la salon sau la casa socrilor mari unde jocul şi cheful continuă până dimineaţa. în zori se cântă «Rachiul» şi cântece vesele, uneori obscene (depinde de prestanţa socrilor şi a naşilor). Acum lăutarii îşi arată inventivitatea. Câteodată, dacă nu sunt ţinuţi în frâu, joacă mici scenete glumeţe: «Fântâna», «Cobza desfundată», «Apa de botez» etc. Adesea nunta se sparge luni seara. "

54 *Universul".* din 24 mai 1934

55 *Almanahul României.* 1937, p. 118.

56 Elisabeta Onciu, Maria Domilescu, *Copiii nelegitimi născuţi în Bucureşti*, în *„Analele Institutului Statistic al României",* voi. I, 1942, p. 62.

57 Mihail Sebastian, *Jurnal,* 1935-1944. Text îngrijit de Gabriela Omăt. Prefaţă şi note de Leon Volovici, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, p. 41-42.

58 Veturia Mânuilâ, *Pauperismul şi criza familială într-un cartier mărginaş al Bucureştilor (Tei),* în *„Sociologia românească* ". IV, 1939-1942, p. 171-172.

59 Aurel Voinea, *Prostituţia şi bolile venerice din România,* Bucureşti, 1930. p. 64 - 65.

60 *..Buletinul municipiului Arad",* nr. 51-52 din 1933.

61 Costin C. Kiriţcscu. *Călător prin secolul XX. Memoriile unui bancher fără bani.* Bucureşti, Editura Enciclopedică. 1992. p. 56 - 58.

62 Mihail Manoilescu, *Memorii*, voi. I. Ediţie îngrijită, prefaţa, note şi indice de Valeriu Dinu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, p. 35-37. 6.ţ Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieţi: E.M. Cioran, Apocalipsa după Cioran. Trei zile de convorbiri - 1990,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1995, p. 76.

.ealităţi economice şi sociale

înfăptuirea Marii Uniri în 1918, ea rezultat nemijlocit al luptei îndelungate şi pline de abnegaţie a întregului popor român, s-a înscris ca unul dintre evenimentele fundamentale ale istoriei românilor, care nu numai câ semnifică împlinirea unui deziderat vital, ci a inaugural o epocă nouă, de mari mutaţii economico-sociale şi politice. Actul din 1918 a condus, între altele, la crearea pieţei naţionale unice, la constituirea unui cadru complet nou, teritorial, politic şi social-economic de dezvoltare a statului şi societăţii româneşti. România nouă şi întregită în hotarele sale fireşti cuprindea peste 295 000 knr şi peste 15 milioane de locuitori faţă de Vechiul Regat, care nu depăşea 137 000 km^2 şi circa 7,3 milioane de locuitori. Ea devenise, în noile condiţii istorice, aşa după cum s-a observat atât de bine, o *entitate economică* capabilă să tindă şi să realizeze o dezvoltare *de sine stătătoare.* La rândul ei, independenţa economică conducea iremediabil la întărirea şi afirmarea celei politice, ceea ce consolida poziţia României în concertul statelor lumii.

în primii ani de după terminarea primului război mondial. România a cunoscut o situaţie economică extrem de dificila, fapt ce a influenţat hotărâtor asupra stării materiale a naţiunii[1].

Cheltuielile necesitate de purtarea campaniilor militare dintre 1916 şi 1919 şi distrugerile provocate de purtarea ostilităţilor, exploatarea teritoriului ocupat de către inamici s-au soldat cu pierderi materiale considerabile, apreciate la peste 72 miliarde lei aur. din care 13 miliarde lei aur au fost recunoscute de Comisia de reparaţii. De îndată după 1918. nivelul producţiei industriale globale era cu mult sub cel antebelic. în unele ramuri ajungând să reprezinte. în comparaţie cu anul 1913: 19.4% în siderurgie, 46,1% în producţia de cărbune şi 46,3% în producţia de petrol. Transporturile erau practic dezorganizate, iar situaţia financiară se caracteriza prin sporirea continuă a inflaţiei 03,7% miliarde lei aflate în circulaţia monetară în 1921, în raport cu 2.6 miliarde lei în 1918 şi numai 578 milioane lei în 1914), bugete dezechilibrate şi agravarea datoriei publice interne şi externe de Ia 1,8 miliarde lei în 1918 la 20,7 miliarde lei în 1921. RAzhoiul lăsase urme grele în agricultură, unde inventarul era aproape integral distrus. Şeptelul redus, producţia la hectar se restrânsese ameninţător, ca şi suprafeţele însământate - de la 13,7 milioane ha (media anilor 1911 -1915) la 8.3 milioane ha în 1919-1920. Drept urmare, recunoscută ca ţară exportatoare de produse agricole înainte de 1914, România ajunsese să importe în anul 1919 aproximativ 230 000 tone cereale şi peste 18 000 tone diverse produse alimentare. Situaţia expusă făcea ca nivelul producţiei generale a ţării să nu reprezinte, in comparaţie cu nivelul antebelic, decât 20-25% în 1919-1920 şi 30-33% în 1921.

Se înţelege câ în aceste condiţii, conjugate cu puternica dominaţie a capitalurilor străine, slaba înzestrare tehnică şi predominarea ramurilor industriei alimentare, textile sau extractive, refacerea economică postbelică a României a necesitat mari eforturi şi o perioadă mai îndelungată, încheindu-se, în linii generale, în anul 1924. Abia în anul respectiv, producţia industrială a atins nivelul antebelic, producţia agricolă recuperând rămânerea în urmă ceva mai devreme, în 1922. în 1921-1922 s-a avansat primul buget al României întregite şi care abia în exerciţiul financiar 1922-1923 a devenit echilibrat, iar în 1923-1924 - excedentar.

ı României **la** confluenta secolelor al XIX-lea şi al XX-lea şi, implicit, ponderea mare ce ijunseseră a deţine capitalurile străine în economia na|**ională** au făcut, în perioada la care ne eferim, ca unul dintre punctele cele mai dezbătute **din** programele grupărilor politice si >ri vească tocmai **rolul** capitalurilor străine in dezvoltarea economică a tării. Problema în discuţie i condus - în linii mari vorbind - la delimitarea a două tendinţe în domeniul politico-economic, jromovate în epoca postbelică de guvernele de la Bucureşti, şi anume: una *„prin noi înşine "* [i alta a *„porţilor deschise* ". Trebuie specificat faptul câ esenţa problemei nu s-a rezumat, pur fi simplu, la alternativa cu sau fără capitalurile străine, căci în rândurile cercurilor conducătoare omâneşti a existat o opinie cvasiunanimă în privinţa necesităţii colaborării străinătăţii la opera je redresare şi dezvoltare economico-financiară prin exploatarea intensă a bogăţiilor naturale. Dezacordul a intervenit în legătură cu **rolul şi gradul de colaborare** ce trebuiau admise, pe scurt, în privinţa **regimului** ce urma să fie aplicat capitalurilor străine. Cele mai multe dintre grupările politice ale claselor dominante (Partidul Poporului - Al. Averescu, Partidul Naţionalist-Democrat - N. lorga. grupările conservatoare, Partidul National Român - Iuliu Maniu şi Partidul Ţărănesc - I. Mihalache, ultimele două fuzionând, în 1926, în Partidul Naţional-Ţărănesc) s-au pronunţat pentru admiterea în ţară a capitalurilor străine fără îngrădiri, pentru libera confruntare a acestora cu cel autohton pe tărâmul economic. în linii generale, s-au declarat adepte ale politicii *..porţilor deschise "* acele forţe ale burgheziei române care, din punct de vedere economic, erau mai slabe sau depindeau în măsură destul de largă de capitalul străin. Centrul financiar al grupării *„porţilor deschise "* l-au constituit mai ales Banca Marmorosch, Blank el Co.. Banca de Credit Român şi Banca Comerciala Română, strâns legate de unele firme occidentale. Orientarea *„porţilor deschise "* a fost îmbrăţişată îndeosebi de Partidul Naţional-Liberal, care, fără a respinge de plano colaborarea capitalurilor străine, a insistai ca să se rezerve capitalului românesc rolul primordial în economia naţională, ca întregul program de dezvoltare economică să se facă *„prin noi înşine ".* Politica *„prin noi înşine ",* afirmată de Partidul Naţional-Liberal încă înainte de 1914, reflecta interesele celei mai puternice grupări a burgheziei române - cea liberală. După 1918, burghezia liberală a ajuns să deţină o pulemică pârghie în viaţa economică, financiară şi comercială a României, mai ales prin Banca Naţională a României şi Banca Românească. Puterea economică deţinută a înlesnit burgheziei liberale dominaţia politică, care, la rându-i. a contribuit esenţial la întărirea celei economice; *„firin noi înşine "* exprima tendinţele burgheziei de a spori acumulările interne de capital, de a-şi asigura un loc mai important în industrie, bănci şi comerţ în comparaţie cu capitalurile străine, iar, în cazurile în care acest lucru nu era posibil, o bună înţelegere cu acestea din urmă, oricum nu excluderea lor. Aplicarea acestui program economic, care a întâmpinat o puternică opoziţie atât din partea adepţilor politicii *„porţilor deschise* ", cât şi a capitaliştilor străini, a cunoscut trei faze distincte în primul deceniu interbelic: între 1918 şi 1921 s-au afirmat mai ales principiile programului, pentru ca anii 1922-1926, cât timp s-a aflai la putere guvernul liberal condus de I.I.C. Brătianu. să coincidă cu aplicarea lor în practică, succedată, în 1926- 1928, de o serioasă reorientare. în spiritul orientării *„prin noi înşine* ", liberalii au adoptat o serie întreagă de măsuri, între acestea impunându-se elaborarea, în cadrul juridic creat de Constituţia din martie 1923, a celor patru legi economice organice de exploatare a bunurilor statului şi a bogăţiilor naturale: legea privind comercializarea întreprinderilor economice ale statului (6 iunie 1924), legea regimului apelor (23 iunie 1924), legea energiei (1 iulie 1924) şi legea minelor (4 iulie 1924). Aceste legi, dintre care ultima a constituit şi punctul culminant al politicii *„prin noi înşine",* cuprindeau dispoziţii speciale ce favorizau evident factorii româneşti constând din capital, muncă şi iniţiativă şi, totodată, stabileau restricţii pentru activitatea capitalurilor străine (impunerea acţiunilor nominative, respectarea unui procent de maximum 40% din capitalurile sociale ale societăţilor create, includerea unor cetăţeni români in consiliile de administraţie, în comitetele de direcţie şi între cenzori până la limita minimă

de **2/3** şi atingerea progresivi a limitei de **75%** cetăţeni români pentru toate categoriile.de salariaţi) Adoptarea şi aplicarea legilor »-au făcut cu mari dificultăţi, care, deopotrivă cu protestele energice îndreptate mai ale* contra regimului minier, siliră pe liberali si acţioneze indecis, si admită compromisuri, aproape concomitent cu introducerea rtoüor dispoziţii. Aţa. de pildi, în **1925** legea minelor a suferit o prima modificare, iar prin 1926-1927 Partidul Naţional-Liberal a lăsat să se întrevăd! ca posibila corectarea şi chiar schimbarea programului *prin noi înşine* ", ceea ce era pe cale de a se înfăptui la sfârşitul guvernării lui Vintilă I.C. , mânu **(1927-1928)** şi s-a săvârşit de cabinetul Partidului Naţional-Ţârtnesc al lui Iuliu Maniu. f rin instalarea la putere, în noiembrie 1928, a acestui guvern care a pus de îndată în aplicare un program economic în sprijinul celei mai largi orientan a *„porţilor deschise* ", se consuma nu numaidecât sfârşitul politicii *„prin noi înşine* "ce avea să fie reluată - în condiţii şi sub forme noi - în deceniul următor, cât acela al unei perioade de dezvoltare economică, întrucât la orizont se profilau deja semnele marii crize economice dintre **1929** şi **1933.** Bilanţul perioadei încheiate era pozitiv la capitolele sale esenţiale: până în 1929 economia naţională c unoscuse o dezvoltare accentuată, întemeiată pe lărgirea pieţei interne şi pe încheierea refacerii postbelice, pe consolidarea poziţiilor burgheziei autohtone, pe intervenţia statului şi politica protecţionistă promovată etc. în această situaţie. în anul 1928 nivelul industriei prelucrătoare **(alimentară,** chimică, metalurgică, textili, lemn, pielărie, materiale de construcţii) era superior **celui al anului 1924** cu **56%,** saltul cel mai spectaculos înregistrându-l industria petrolieră **(210%)** şi cea metalurgică. Valoarea producţiei industriei prelucrătoare a sporit apreciabil **între 1924** şi **1929** şi, în consecinţă, ponderea industriei a ajuns să reprezinte. în **1929,34.6% din valoarea** produsului social şi **22.9%** din cea a venitului naţional **(25%** şi, respectiv, **19,6% în 1912-1913).** Specific perioadei, consemnăm constituirea a numeroase obiective industriale, **valoarea** capitalurilor investite evoluând de la 18,8 miliarde lei în 1924 la 46,1 miliarde lei **în 1928. Statul a** protejat şi încurajat nemijlocit noile creaţii industriale, mai ales prin creditele **acordate şi** prin tarifele vamale proteCţtomste din **1921, 1924, 1926** şi **1927. Procesul concentrării şi** centralizării capitaliste a constituit o altă caracteristică a etapei la care ne re ferim, **în ce pri-îşte** capitalurile străine, acestea au continuat să deţină puternice poziţii, limitate **nuinai parţial** (în industria petrolului stc.) ca urmare a aplicării programului ***„prin noi înşine".*** **Profiturile obţinute** de capitaliştii străini prin exploatarea maselor muncitoare şi a **bogăţiilor României au fost** considerabile, cifrându-se între **1924** şi **1928** la **40** miliarde lei, sumă **ce reprezenta bugetul** statului român pe un an întreg. La această situaţie, trebuie să mai adăugăm **faptul** că industria românească, cu toate progresele realizate, continua să rămână deficitară **în unele sectoare de** bază (construcţia de maşini şi utilaje, electrotehnică), pentru **acoperirea necesităţilor recurgându**-se la importuri. In general, până în 1929 industria nu reuşise să **acopere toate solicitările** consumului intern şi un calcul datorat unui cunoscut economist al timpului. **N. Arcadian.** a **dovedit** că sub raportul consumului anual de produse industriale pe **cap de locuitor** România se situa printre ţările din Europa cu cel mai scăzut nivel.

între 1924 şi 1929. finanţele publice, comerţul intern şi extern, transporturile au **traversat**

0 **etapă calmă, cu unele realizări, dar** şi cu neîmpliniri. Astfel, veniturile statului **au fost mereu irf creştere, iar bugetele, cu** excepţia celui din **1928.** excedentare; concomitent, consolidarea **datoriilor externe mai** vechi a determinat sporirea anuităţilor de la 2,6 miliarde lei **în 1923 la 21 miliarde lei în 1928, leul** depreciindu-se iniţial, pentru a se consolida oarecum **în 1926- 1927. când s-a încercat o** revalorizare a **sa.** Nereuşita revalorizării a convins cereurile politice **şi economico-financiare** de necesitatea stabilizării monetare printr-un împrumut extern. **Negocierile pentru** contractarea împrumutului de stabilizare le-a inaugurat cabinetul Vintilă

1 **C. Brătianu. însă grupurile** străine preferi să acorde creditul solicitat unui guvern al Partidului **Naţional-Ţărănesc, adept** fervent al politicii ***„porţilor deschise*** ". După primirea, în februarie **1929. a împrumutului (100,7** milioane dolari, adică 16,8 miliarde lei), s-a elaborat legea **de**

stabilizare a monedei care stabilea valoarea leului la 10 miligrame aur, ceea ce însemna o reducere de 32,26 ori în comparaţie cu precedenta stabilizare din 1890.

în agricultură, după reforma din 1921 s-a accentuat dezvoltarea capitalistă. Producţia globală de cereale aproape s-a dublat în decurs de cinci ani (13,7 milioane tone în 1929 faţă de 7,3 milioane tone în 1924), ceea ce nu a corespuns însâ cu creşterea producţiei medii la ha, care a scăzut în comparaţie cu perioada 1911-1915 datorită unor cauze bine cunoscute (lipsă de inventar şi unelte agricole, metode înapoiate etc.). Chiar şi în aceste condiţii, agricultura, în care lucra circa 78-80% din populaţia ţării, continua să rămână ramura de bază a economiei naţionale, ponderea ei în creşterea venitului naţional reprezentând între 1926 şi 1930 aproximativ 70-72%, pe când aportul industriei s-a menţinut consecvent sub 30%.

Progresele consemnate în evoluţia economică de ansamblu a României nu au contribuit la o îmbunătăţire sensibilă a situaţiei materiale a maselor populare. Astfel, muncitorii din fabrici, pentru care ziua de muncă de opl ore continua să rămână o revendicare, îşi desfăşurau activitatea în condiţii grele, insalubre, cu o salarizare necorespunzâtoare. în 1926 se instalează fenomenul şomajului, extins treptat ulterior. în asemenea condiţii, recunoaşterea unor drepturi (legea pentru reglementarea repaosului duminical şi a sărbătorilor legale - 1925, legea ocrotirii muncii minorilor şi femeilor - 1928) nu a reprezentat decât succese parţiale.

Condiţiile de trai precare continuau să constituie un element specific satului românesc. Cu loate că, potrivii dalelor oficiale, în anul 1926 se încheiase aplicarea reformei agrare, în 1927 se constata că 84% din totalul ţărănimii nu dispunea de suprafeţe suficiente, situaţie agravată de creşterea impozitelor, a datoriilor şi a inflaţiei.

în rândurile claselor conducătoare, dominanta epocii a constat în consolidarea puterii politice a marii burghezii legală de industrie şi finanţe, fapt care va fi succedat de o accentuare a caracterului nedemocrat al puterii de stat.

Marea criză economică dintre 1929 şi 1933, cu efecte ample şi zguduitoare asupra întregii lumi capitaliste, a cuprins bineînţeles şi România, în cazul căreia imensitatea şi consecinţele au fost deosebile. Determinată de o serie de factori interni şi externi (caracterul predominant agrar al economiei naţionale. împletirea crizei agrare cu cea industrială, nivelul de trai al maselor populare, datoriile ţărănimii, dominaţia capitalurilor slrăine, accentuarea datoriei publice externe prin contractarea mai mullor împrumuturi, comerţul exlem specific al ţarii, caracterizat prin vânzarea unor produse ieftine - petrol, cereale, unele materii prime, în schimbul importului de produse industrializate scumpe), agravarea crizei economice în România s-a concretizat în scăderi masive ale preţurilor şi producţiei, falimente industriale, bancare şi comerciale de proporţii, concedieri pe scară largă, degradarea agriculturii etc. Aslfel, înlre 1929 şi 1932 nivelul general al producţiei industriale s-a diminuai cu 57,7%, iar valoarea producţiei industriale cu 48,8%. într-o serie de sectoare ale induslriei prelucrătoare producţia a regresat cu aproximativ un deceniu, la fontă cu 11 ani, la cărbune cu 13 ani şi la ciment cu nouă ani. în mod cu totul contradictoriu faţă de scăderea catastrofală a preţurilor produselor petroliere exportate (cu 75%), producţia de ţiţei a înregistrat un salt deosebit în anii crizei - de la 4.8 milioane tone în 1929 la 7,3 milioane tone în 1933. Această situaţie rezulta direcl din dominaţia trusturilor internaţionale în industria de petrol din România, unde extinderea poziţiilor lor a fost iarăşi înlesnită cu începere din martie 1929, odată cu abrogarea legii minelor din 1924 şi instituirea unui nou regim minier în conformitate cu politica *„porţilor deschise "* promovată de Partidul Naţional-Ţărănesc. De asemenea, criza economică a însemnat prăbuşirea preţurilor cu 55,1% la produsele agricole şi cu 37,9% la produsele industriale, pesie 10 000 falimente industriale şi comerciale şi a mai mulle mii de bănci. Natural, criza a afectat transporturile şi comerţul inlem şi extern al României. în domeniul financiar s-au înregistrai consecutiv mai multe bugete deficitare, în anul de vârf al crizei, 1932, deficitul fiind de 5,7 miliarde lei. Pentru *redresarea* situaţiei, guvernele din perioada 1929-1933 au recurs fie la

-—~~~*I7unoT curbe de sacrificiu* **asupra salariaţilor, fie la tergiversarea plăţii salariilor pe mai** letoni-întrc 1929 5ı 1933
circulatia **fiduciară s-a extins de la 21,5 miliarde lei la 24,8** ""-l de lei, iar **deprecierea leului a continuat şi dup» înfăptuirea stabilizării monetare.** " romului de *stabilizare* **din** 1929, **dovedindu-se neîndestulător, în** 1930 **statul a contractat** a **ul** - *de dezvoltare* **- in valoare de** 13 **miliarde franci francezi** (8,6 **miliarde lei).** Adăugând **i"1** cesta celelalte **obligaţii financiare asumate de statul român, datoria publică internă şi externă** României s-a **agravat mai mult ca oricând, ea ridicându-se, la** 1 **ianuarie** 1934, **la** 23 **miliarde l*ei ;<nitiv,** 125,6 **miliarde lei. Pentru mai multă siguranţă, grupările creditoare străine au ,nrnis** un **c t,** pe **baza raportului căruia s-a semnat la** 28 **ianuarie** 1933 **faimosul** *plan de la Geneva,* prin **care** se **avea în vedere punerea finanţelor României sub controlul nemijlocit al** *consilierilor* desemnaţi **de capitaliştii străini. După ce în august** 1933 **şutul român a suspendat** emporar plata datoriei **externe, în octombrie** 1933 **s-a ajuns la un nou acord cu capitaliştii** străini, anulându-se *planul de la Geneva.* **Dependenţa economică şi financiară a României** faţă de capitalurile **străine** s-**a accentuat în mod deosebit în anii crizei şi ca urmare a aplicării** programului *„porjilor deschise "* **(concesiunile telefoanelor, şoselelor, chibriturilor etc.).**

Criza economică a lovit în mod deosebit agricultura României. Potrivit datelor recensământului din 1930, cea mai mare parte a gospodăriilor ţărăneşti ducea o acută lipsă de pământ; astfel, 70 000 de gospodării erau complet lipsite de pământ, iar cele 2,4 milioane gospodării cu suprafeţe între 1 şi 5 ha posedau în total 2% din suprafaţa agricolă a ţării, din care peste 32% revenea la numai 25 000 gospodării mari. Scăderea vertiginoasă a preţurilor produselor agricole a determinat diminuarea valorii producţiei agricole a ţării de la 109 miliarde lei în 1929 la 48,6 miliarde lei în 1933. Concomitent, nivelul producţiei agricole a sporit, ceea ce a permis statului, pentru a contrabalansa importurile şi pentru a-şi procura devizele necesare, să forţeze exportul de cereale. De asemenea, *foarfeca prepirilor* stabilită între produsele agricole şi cele industriale s-a deteriorat mereu în defavoarea celor dintâi şi acest lucru, deopotrivă cu o sumă de elemente specifice ale agriculturii româneşti, a determinat agravarea peste măsură a datoriilor ţărănimii (37 miliarde lei în 1932), situaţie în care statul s-a văzut silit să intervină cu mai multe *legi de conversiune* (1932, 1933 şi 1934).
Repercusiunile marii crize economice asupra situaţiei maselor populare au fost din cele mai grele. în agricultură, criza s-a soldat cu ruinarea a mii de gospodării mici şi mijlocii, iar în industrie, cu amplificarea nemaiîntâlnită a şomajului (circa 300 000 şomeri totali sau parţiali în 1932), scăderea salariilor, creşterea impozitelor etc. Venitul naţional pe cap de locuitor a înregistrat între 1928 şi 1932 o curbă descendentă, de la 11 000 lei la 4 800 lei, cuantum ce situa România între ţările înapoiate ale continentului european. înrăutăţirea situaţiei materiale a maselor populare a stârnit nemulţumirile acestora, concretizate în peste 370 de greve şi 850 conflicte de muncă mai mici, în numeroase frământări ţărăneşti. Politicii de ieşire din criză pe seama maselor populare, acestea i-au răspuns cu puternice acţiuni - greva de la Lupeni din august 1929, luptele ceferiştilor şi petroliştilor din ianuarie-februarie 1933.

Dezvoltarea economica după criza din 1929-1933 s-a desfăşurat într-un ritm intens, în anul 1938 înregistrându-se deja momentul **de vârf** al întregii evoluţii economice a României în capitalism. Ravagiile crizei au influenţat o vreme avântul economiei naţionale, însă în 1936-1937 cele mai de seamă dificultăţi au fost depăşite, astfel că s-a revenit ori chiar s-au depăşit indicii fundamentali ai anului 1929. între 1934 şi 1939 o dezvoltare din cele mai intense a cunoscut sectoml industrial. Aşa, de pildă, în ce priveşte industria mare, reunind întreprinderile cu cel puţin zece muncitori sau 20 C.P., numărul acestora a evoluat de la 3 736 în 1929 la 3 557 în 1932, la 3 512 în 1937 şi la 3 767 în 1938, iar cuantumul capitalurilor investite a reprezentat, în aceşti ani, 40,2 miliarde lei, 39 miliarde lei, 46,2 miliarde lei şi 50 miliarde lei şi valoarea producţiei industriale-48,3 miliarde lei, 34A miliarde lei, 64,5 miliarde lei şi 87,7 miliarde lei. în comparaţie cu nivelul anului 1924 (indicele de bază 100), în 1929,
1932 şi 1938 dezvoltarea industriei româneşti a atins următoarele cote: 166,5,147,5 şi, respectiv, 219,1. Cel mai rapid ritm de dezvoltare l-a cunoscut, în continuare, industria petrolului (1924=100 şi 1938=354)[3], apoi industriile metalurgică şi textilă, în cea alimentară avansul fiind mai lent. Specifică a fost nu numai dezvoltarea industriei, ci şi o mai mare diversificare, cu toate că într-o serie de ramuri (construcţia de maşini, electrotehnice) rămânerile în urmă au fost apreciabile. S-a îmbunătăţit înzestrarea tehnică a industriei, lucru atestat de sporirea forţei motrice de la 463 436 C.**P.** în 1927 la 514 745 C.**P.** în 1932 şi la 722 638 C.P. în 1937. Personalul ocupat în industria mare a evoluat, de asemenea, de la 201 184 în 1929 la 289 117 în 1938. Avântul industrial în perioada cercetată a fost în modul cel mai serios stimulat de măsurile consecvente luate între 1934 şi 1937 de guvernul Partidului Naţional-Liberal al lui Gh. Tătărescu: îmbunătăţirea şi prelungirea în mai multe rânduri a legii din 1912 relativ la încurajarea industriei naţionale; ridicarea tarifelor la import; comenzile militare; restricţiile referitoare la circulaţia valutară; finanţarea intensă de către stat sau băncile particulare a unor ramuri şi legiferarea activităţii monopolurilor etc. întocmai ca în alte ţări, s-a accentuat rolul intervenţionist al statului în economie, fapt ilustrat, de exemplu, de finanţarea industriei de la buget, de

asigurarea unei protecţii vamale cu 84% mai mare în 1936 decât în 1929, de încurajarea agriculturii şi industrializării plantelor textile în 1937, de reglementarea şi controlul cartelurilor în acelaşi an, de stimularea întreprinderilor ce produceau articole ce nu se fabricau în Jară după 1936, de reducerea în 1937 a impozitelor datorate de întreprinderile ce foloseau materiile prime din agricultură şi, în sfârşit, de crearea în 1938 a Ministerului Economiei Naţionale, menit tocmai să asigure promovarea politicii statului în materie. Ca un corolar al dezvoltării industriei a sporit capacitatea ei de acoperire a necesităţilor consumului intern, de la48%tîn 1922 la 65% în 1929 şi la 80% în ajunul celui de-al doilea război mondial. Fenomene specifice perioadei le-au constituit concentrarea şi centralizarea capitalurilor, impunerea monopolurilor în marea industrie, unde prin decretul din 10 mai 1937 au fost înregistrate 96 carteluri ce reprezentau 61 % din totalul capitalurilor investite şi 34% din valoarea producţiei pe ţară. Numâml cartelurilor s-a micşorat mult în anul 1939, când au fost recunoscute prin lege numai 59.

între 1934 şi 1939 s-au consolidat transporturile, sistemul bancar, comercial şi cel al finanţelor publice. în cel din urmă domeniu, bugetele au fost echilibrate şi, fată de agravarea continuă a situaţiei internaţionale, s-au alocat fonduri speciale pentru apărarea naţională. în anul 1936, cu prilejul majorării preţului aurului cu peste 40 000 lei/kg, leul a suferit o depreciere de 38% în comparaţie cu anul 1929.

Progresul economiei naţionale a consolidat poziţiile industriale şi bancare ale burgheziei autohtone. La sfârşitul perioadei, ponderea deţinută de aceasta în societăţile industriale pe ac(iuni, de pildă, a depăşit pe cea a capitalurilor străine (circa 38%). Situata privea şi domeniul datoriei publice a statului român, în care s-a remarcat o creştere a obligaţiilor interne simultan cu o scădere a celor externe. La 1 aprilie 1940, spre exemplu. România avea în circulaţie împrumuturi externe în valoare de 63 miliarde lei şi împrumuturi interne in valoare de 34,7 miliarde lei, situaţie în care nu au fost cuprinse şi datoriile de război, suspendate la acea dată.

Agricultura a rămas aproape întreaga perioadă afectată de consecinţele marii crize economice. în ciuda unor dificultăţi devenite cronice, şi în acest domeniu al economiei au survenit sporuri ale suprafeţei arabile (de la 12,6 milioane ha în 1926-1930 la 13,8 milioane ha în 1935-1938), ale producţiei agricole (1 037 000 vagoane cereale în 1931-1935, 1 229 000 vagoane cereale în 1939) şi ale valorii producţiei agricole (46,3 miliarde lei în 1931,40,9 miliarde lei în 1933, 63,7 miliarde lei în 1936 şi 76,5 miliarde lei în 1938).

Unul dintre rezultatele cele mai de seamă ale progresului economiei naţionale l-a constituit faptul că, în 1938, pentru prima dată în istoria României, ponderea sectorului industrie- transporturi-construcţii a depăşit pe cea a sectorului agricultură-silvicultură atât în creşterea

produsului socul **(50,8%,** resptcuv 30,2%), cal **şi** a venitului naţional (41,7%, respectiv 38.56%). Faptul **era in măsură *si*** evidenţieze Împlinirea unui marcant proces, **şi anume trecerea** României de la studiul de **(ari** eminamente agrart la cel de tar* agrar-industrială

istemul politic din România în anii 1918-1938

Rezultatul ob|inut **în cele dou»** decenii interbelice era, *firi* **îndoiala, deosebit prin el** însuşi, ceea ce nu se poale **aprecia ca** atare **şi** la o raportare generală. **Astfel, pentru a ne referi** numai la venitul naţional **pe cap de locuitor,** acesta reprezenta în **1938, în cazul României, doar** 94 de dolari (unele surse **indica 110 dolari) fa}ă de 246 dolari în Fran|a şi 235 dolari în Germania,** in acest fel. România, în **ciuda progreselor dobândite, se situa în pragul celui de-al doilea** război .iandial in categoria **statelor slab dezvoltate din Europa, alături de Iugoslavia,** Polonia, Ungaria. Portugalia, Grecia, Turcia. Conflagraţia **din 1939-1945 şi consecinţele** ei, **distrugerile** şi ocupaţia sovietică, departe de**-a** înlesni **depăşirea situaţiei semnalate, vor** contribui, dimpotrivă, la înrăutăţirea evoluţiei economiei **naţionale a României.**

Prevederi constituţionale. Legislaţia electorală. Puterile starului (parlament, guvern, justiţie, rege) Partidele politice. Funcţionarea mecanismului democratic; aspecte pozitive şi negative.

Note

1 Din vâsla bibliografie privind evoluţia social-economică a României interbelice, reţinem unele titluri : *Enciclopedia României, l-IV,* Bucureşti, 1938-1943: *Aspecte ale economiei româneşti.* Bucureşti. 1939; N.P. Arcadian. *Industrializarea României,* Bucureşti. 1936; Victor Axenciuc. *Evoluţia economici a României. I II,* Bucureşti. Editura Academiei. 1992-1997: Gh. Buzatu, *România şi trusturile petroliere internationale până la 1929,* Iaşi. Edituri Junimea. 1981 ; N.N. Constaminescu. ed.. ***Situaţia*** *clasei muncitoare din România. 1914 1944,* Bucureşti, Editura Politică. 1966; Coslin C. Kiriţescu, *Sistemul hânesc al leului fi precursorii lui. l-lll.* Bucureşti; Editura Enciclopedică. 1997; M .A. Lupu.ed., *Istoria economiei nationale a României,* Bucureşti, 1974; Virgil N. Madgearu. *Evoluţia economiei româneşti dupd războiul mondial.* Bucureşti, 1940; Mihail Manoilescu, *Rostul şi destinul burgheziei româneşti.* Bucureşti, 1942; Florin Em. Manoliu, *La réconstruction économique et financière de la Roumanie et les partis politiques.* Paris. 1931; Costin Murgescu şi colab . *Contribuţii la istoria capitalului tn România, I.* Bucureşti. Editura Academiei. 1960; 1 Saizu, *Politica economicii a României Intre 1922 şi 1928,* Bucureşti. Editura Academiei. 1981 ; I. Simionescu. *Ţara noastră. Natură. Oameni. Muncă,* ed. a Il-a, Bucureşti 1938; Emilia Sonea, Gavrilâ Sonea, *Via/a economică şi politică a României. 1933-1938.* Bucureşti, 1978; D. Şandru, *Reforma agrară din 1921 in România,* Bucureşti, Editura Academiei, 1975; I. V. Totu, ed.. *Progresul economic In România 1877-1977.* Bucureşti, 1977; Ştefan Zeletin, *Burghezia română. Originea şi rolul ei istoric.* Bucureşti. 1925; N.N. Constaminescu, ed., *Romania's Economic History. From the Beginnings to World War* II. Bucureşti. Editura Academiei. 1994.

2 Cf. Gh. Buzatu. *O istorie a petrolului românesc.* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p. 226 şi urm.

3 *Ibidem,* p. 255 şi urm.

Constituţia din 1923[1] - care de fapt prelua textul legii fundamentale din 1866 - prevedea ' la art. 33: *„Toate puterile statului emană de la naţiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegaţiune şi după principiile şi regulile aşezate în Consrituţiunea de fata ".* Ea avea la bază principiul separării pulerilor în stal în: putere legislativă, putere executivă şi putere judecătorească.

„Puterea legislativă se exercita în colectiv de rege şi Reprezentaţiunea Naţională. Reprezentaţiunea Naţională se împarte în două Adunări: Senatul şi Adunarea Deputaţilor " (art. 34). Se făcea precizarea că *..membrii Adunărilor reprezintă naţiunea* "(art. 42). Adunarea Deputaţilor se compunea din deputaţi aleşi de cetăţenii români majori, prin vot universal, egal. direct, obligatoriu şi secret pe baza reprezentării minorităţilor.

Legislaţia electorală prevedea că dreptul de vot, ca şi drepturile politice în general, era acordat numai pentru bărbaţii majori (de la 21 de ani în sus). în privinţa femeilor, se stabilea că *„legi speciale, votare cu majoritate de două treimi, vor determina condiţiunile sub care]emeile pot avea exerciţiul drepturilor politice. Drepturile civile ale femeilor se vor stabili pe baza deplinei egalităţi a celor două sexe* "(art. 64). în fapl, abia în 1939-prin legea electorala din 9 mai - se va acorda drept de vot femeilor; art. 5 al acestei legi prevedea: *„Au drept de vor pentru alegerea deputaţilor cetăţenii români, bărbaţi şi femei, care întrunesc următoarele condiţiuni: au vârsta de 30 ani împliniţi: sunt ştiutori de carte; practică efectiv o îndeletnicire intrând în vreuna din următoarele trei categorii: 1) agricultura şi munca manuală; 2) comerţul şi industria; 3) ocupaţiuni intelectuale ".* în aceeaşi lege se preciza: *„Femeile nu sunt eligibile in Adunarea Deputaţilor "* (an. 4).

Pentru a fi eligibil în Adunarea Deputaţilor, potrivit Constituţiei din 1923. se cerea: a fi cetăţean român, a avea exerciţiul drepturilor civile şi politice, a avea vârsta de 25 de ani • împliniţi, a avea domiciliul în România. Senatul se compunea din senatori aleşi şi senatori de drept. Prima categorie era aleasă de cetăţenii români care aveau vârsta de 40 ani împliniţi, precum şi de membrii consiliilor judeţene şi de membrii consiliilor comunale şi urbane (câte unul de fiecare judeţ), de membrii Camerelor de Comerţ, de Industrie, de Muncă şi de Agricultură - câte unul din flecare circumscripţie şi pentru fiecare categorie; de fiecare Universitate - câte un senator, ales prin votul profesorilor.

Erau membri de drept ai Senatului. în virtutea înaltei situaţii deţinute în stat şi în biserică: moştenitorul tronului de la vârsta de 18 ani împliniţi, el având drept de vot deliberativ de la vârsta de 25 ani împliniţi; mitropoliţii ţării, episcopii eparhioţi ai Biserici Ortodoxă Română şi

Greco-Catolicâ; capii **confesiunilor recunoscute de stat, câte unul de fiecare confesiune,** dacă fost aleşi sau numiţi **conform legilor ţării şi reprezinţi un numlr de peste 20 000** de credincioşi, precum şi **reprezentantul superior religios** al **musulmanilor din Regat; preşedintele** Academiei Române. **Mandatul acestor senatori înceta odată cu calitatea sau demnitatea** ce le atribuia dreptul. Deveneau **senatori de drept: foştii preşedinţi ai Consiliului de Miniştri,** întrucât aveau o vechime de patru ani în **această funcţie; foştii miniştri având o vechime de** cel pu[in şas." ini; foştii preşedinţi **ai Corpurilor legislative care au exerfitat această demnitate cel** pu[in in cura [1] » °i'< sesiuni **ordinare; foştii senatori şi deputa**(i **aleşi** în **cel pupn** zece **legislaturi** independent de durata lor, foştii **prim-preşedin**[i **ai** Înaltei **Curţi** de **Casa|ie** şi Justiţie care au ocupat această func[ie sau pe cea de **preşedinte** la **Casajie cinci** ani; generalii în rezervâ şi în retragere; cei care au exercitat comanda **unei** armate în **fa(a** inamicului, ca titular, timp de cel pu|in trei luni; cei care au îndeplinit **func|ia de şef al Marelui Stat Major** sau de inspector general de armatâ (comandant de **armatâ),** în **timp** de **pace,** cel pupn patru **ani;** foştii preşedinţi ai Adunârilor Naţionale de la Chişinău, Cernăuţi şi **Alba** Iulia, care **au** declarat Unirea cu România.

Creşterea numârului senatorilor de drept a fâcut ca interesul partidelor politice pentru acest corp legiuitor sâ fie scăzut. în practică, lupta electorală s-a desfăşurat, în principal, pentru obţinerea unui număr cât mai mare de locuri în Adunarea Deputaţilor, care era o oglindă fidelă a rezultatelor înregistrate la ume. Durata mandatului, atât al deputaţilor, cât şi al
senatorilor, era de 4 ani.

Legea electorală din 27 martie 1926* a sporit numărul senatorilor de drept, adăugând şi pe preşedintele Consiliului Dirigent din Ardeal. Elementele esen|ialmente noi introduse de această lege se refereau la centralizarea rezultatelor şi repartiţia mandatelor. Dacă până atunci acestea se centralizau la nivel de judeţ, fiind proclamaţi aleşi candidaţii care au întrunit cel mai mare număr de voturi, noua lege stabilea că voturile se centralizează la nivelul |ării şi apoi se calculează procentul obţinut de fiecare grupare în parte faţă de numărul total al"votanţilor pe întreaga ţarâ.iruparea politică ce obţinea cel mai mare număr de voturi, dar cel pu(in un procent de 40% faţă de celelalte grupări, era declarată grupare majoritară, iar celelalte grupări minoritare; pragul electoral era stabilit la 2%, dar legea admitea o excepţie; se preciza că din numărul total al mandatelor stabilit pe întreaga (ară se reduceau mandatele atribuile grupăriloi minoritare în circumscripţiile unde acestea au întrunit majoritatea absolută, chiar dacă pe întreaga tară nu au obţinut procentul de 2%. Ceea ce rămânea din numărul total al lor se repartiza astfel: gruparea majoritară primea jumătate din numărul mandatelor, iar cealaltă jumătate se împăiţea între toate grupările, inclusiv cea majoritară, proporţional cu procentele de voturi ob)inute de fiecare dintre ele. în cazul în care nu s-a declarat nici o grupare majoritară, mandatele se împart între toate grupările proporţional cu procentul obţinut de fiecare din ele. Numărul total al deputaţilor a fost stabilit la 387, iar cel al senatorilor la 254 (dintre care 113 aleşi la colegiul universal). Această lege afecta egalitatea votului, deoarece puterea de desemnare a votului dat grupării majoritare era mai mare decât al celui dat grupărilor minoritare Spre exemplu, în alegerile parlamentare din 1932, gruparea majoritară a fost Partidul National- Ţărânesc. care a întrunit 40,3% din totalul voturilor prin aplicarea primei majoritare »cest partid a primit 274 mandate, în timp ce grupările minoritare - dar care obţinuseră aproape 60% din voturi - au primit doar 113 mandate.

Puterile statului erau: legislativă, executivă şi judecătorească. Puterea legislativi era exercitată de parlament. Iniţiativa legislativă aparţinea executivului (regelui) şi parlamentarilor Proiectul de lege se discuta în comisia de specialitate, apoi în comisiile reunite, după care se depunea în plen. Aici se vota luarea în considerare a proiectului, apoi urmau discuţia şi votarea pe articole, dezbaterea se încheia prin votul general, care putea fi prin ridicare şi şedere, prin viu grai sau prin scrutin secret (cu bile).

Parlamentul avea drept de control asupra puterii executive. Potrivit Constituţiei, fiecare membru al Adunării avea dreptul de a adresa miniştrilor întrebări şi interpelări, la care aceştia erau obligaţi să răspundă; fiecare Adunare avea dreptul de a trimite miniştrilor petiţiile ce-i erau adresate de cetăţeni; miniştrii erau datori sâ dea explicaţii asupra acestor petiţii ***ori*** de câte ori Adunarea o cerea. Dacă parlamentarii nu erau mulţumiţi de activitatea guvernului sau a unor miniştri puteau depune moţiune de cenzură; adoptarea acesteia atrăgea după sine demisia celor puşi în cauză.

Deputaţii şi senatorii se bucurau de imunitate parlamentari: *„Nici unul din membrii uneia sau celeilalte Adunări nu poate fi urmărit sau prigonit pentru opiniile şi voturile emise de dânsul tn cursul exercipului mandatului său "(art. 54).* \Jn alt articol din Constituţie prevedea: *„Nici un membru al uneia sau celeilalte Adunări nu poate, in timpul sesiunii, să fie nici urmărit, nici arestat, în materie de represiune, decât cu autorizarea Adunării din care face parte, afară de cazul de flagrant delict. Dacă a fost arestat preventiv sau urmărit tn timpul când sesiunea era închisă,*

urmărirea sau arestarea trebuiesc supuse aprobării Adunării din care face parte, îndată după deschiderea sesiunii Corpurilor legiuitoare. Deten[ia sau urmărirea unui membru al uneia sau celeilalte Adunări este suspendată în timpul sesiunii, dacă Adunarea o cere " (art. 55).

Puterea executiva era exercitată de guvern în numele regelui. Modul de alcătuire a guvernului nu era foarte clar stabilit prin Constituţie. Legea fundamentală prevedea că *„Miniştrii întruniţi alcătuiesc Consiliul de Miniştri, care este prezidat, cu titlul de preşedinte al Consiliului de Miniştri, de acela care a fost însărcinat de rege cu formarea guvernului".* în legătură cu persoana pe care regele o putea desemna pentru constituirea guvernului nu existau decât două interdicţii: *„Nu poate fi ministru decât cel care este român sau cel puţin care a dobândit naturalizarea "* (art.94); *„Nici un membru al familiei regale nu pnate fi ministru "* (art.95). De regulă, regele încredinţa unei persoane mandatul de a forma guvernul, iar aceasta alcătuia lista miniştrilor pe care o prezenta suveranului pentru a o aproba prin decret. Faptul că regele era *„capul puterii armate ",* iar militarii nu aveau dreptul sâ facă politică, a creat obiceiul ca suveranul sâ-l propună pe ministrul apărării naţionale.

Legea pentru organizarea ministerelor a fost publicată abia la 2 august 1929[4]. Aceasta stabilea câ *„Regele desemnează persoana însărcinată cu formarea guvernului. Decretul de numire a preşedintelui Consiliului se contrasemnează de preşedintele de Consiliu demisionat sau revocat: el poate fi însă contrasemnat şi de noul preşedinte de Consiliu* ". Decretul de numire a miniştrilor era contrasemnat de preşedintele Consiliului. Primul ministru şi miniştrii intrau în funcţiune după depunerea următorului jurământ: *„Jur să respect Constiiuţiunea şi legile ¡ării, să apăr drepturile ei şi să păstrez secretele de stat"* (art. 3).

Serviciile statului erau grupate pe ministere, iar miniştrii erau numiţi pe ministere; ministrul era şeful administraţiei ministerului său. Erau stabilite prin lege zece ministere şi anume: Ministerul de Interne, Ministerul de Externe, Ministerul de Finanţe, Ministerul de Justiţie. Ministerul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor, Ministerul Armatei, Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, Ministerul Industriei şi Comerţului, Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale. Se preciza câ ministerele şi subsecretariatele de stat nu se puteau înfiinţa şi desfiinţa decât prin lege; numărul subsecretarilor de stat nu putea depăşi numărul ministerelor; repartizarea lor pe ministere se făcea prin decret regal. Potrivii art. 28, „ *Preşedintele Consiliului de Miniştri este şeful guvernului* ". Legea stabilea atribuţiile fiecărui minister în parte, precum şi structura acestora. Ulterior, prin decrete regale, s-au înfiinţat noi ministere, iar altele s-au scindat; de asemenea, s-au instituit noi funcţii: vicepreşedintele Consiliului de Miniştri (în octombriel932) şi miniştri de stat (din octombrie 1930). în fapt, s-a ajuns după numai doi ani de Ia adoptarea legii din 2 august 1929, la o dublare a numârului de miniştri şi secretari de stat.

Puterea Judecătorească se exercita de ***„organele ei. Hotărârile lor se pronunţă In virtutea*** legii }i " executa in ***numele regelui***" (arL 40 al Constitujiei din 1923). Pentru întregul stat exista o singura Curte de Casaţie }i Justiţie; aceasta avea drept sâ judece constituţionalitatea legilor şi sâ le declare inaplicabile pe cele care erau contrare Constituţiei.
Judecătorii erau in.i movibili, Constituţia stabilind; „ ***Cel vătămat în drepturile sale, fie printr-un act administrativ*** de autoritate, fie ***printr***-un ***act de gestiune făcut în căutarea legilor şi a regulamentelor, fie prin*** rea-voinlă a autorităţilor ***administrative de a rezolva cererea privitoare*** la ***un drept, poate face*** cerere la instanţele ***judecătoreşti pentru recunoaşterea dreptului*** său. ***Organele puterii judiciare*** jrntet j Jart ac,u'esu ***'l'Sll,*** Hpot ***anula sau pot pronunţa daune civile până la*** data restabilirii dreptului vătămat, ***având*** şi căderea ***de a judeca şi cererea de despăgubire, fie contra*** autorităţilor administrative chemate în ***judecată, fie contra funcţionarului vinovat"*** (arL 107).
în iunie 1924 a fost adoptată legea pentru unificarea judecătoreasca, prin care se prevedea organizarea de judecătorii urbane, rurale şi mixte, de tribunale (în capitale de judeţ), a '2
Curţi de Apel. precum şi o înaltă Curte de Casa|ie şi Justiţie, care judeca situaţiile excepţionale (constituţionalitatea legilor, acuzaţiile aduse miniştrilor).
i—în sistemul constituţional al României, ***regele*** ocupa un loc central. Potrivit Constituţiei,

puterile constituţionale ale regelui erau *„ereditare în linie coborâtoare directă şi legitimă a*

Majestăţii Sale regelui Caro! I de Hohenzollern Sigmaringen din bărbat în bărbat prin ordinul **de primogenitură** *şi cu excluderea perpetuă a femeilor şi coborâtorilor lor "* (art. 77).
La urcarea pe tron, regele depunea următorul jurământ: *„Jur a păzi Constituţiunea şi legile* **poporului român**. *a menţine drepturile lui naţionale şi integritatea teritoriului"* (art. 82).
Articolul 88 din Constituţie stabilea prerogativele suveranului: *„Regele numeşte şi revocă*

pe miniştrii săi. El sancţionează şi promulgă legile El poate refuza sancţionarea sa. El are

dreptul de amnistie în materie politică. Are dreptul de a ierta sau de a micşora pedepsele în materii criminale, afară de ceea ce se statorniceşte în privinţa miniştrilor.
El nu poate suspenda cursul urmăririi sau al judecăţii, nici a interveni prin nici un mod în administraţia justiţiei. El numeşte sau confirmă în funcţiile publice potrivit legilor. El nu poate crea o nouă funcţiune fără lege specială. El face regulamente necesare pentru executarea legilor, fără să poată vreodată modifica sau suspenda legile şi nu poate scuti pe nimeni de executarea lor. El este capul puterii armate.

El conferi gradele militare în conformitate cu legea. *i*
El va conferi decoraţiunile române conform unei anumite legi.

El are dreptul de a bate monedă conform unei legi speciale. *j*

El încheie cu statele străine convenţiunile necesare pentru comerţ, navigaţiune şi alte asemenea, însă pentru ca aceste acte să aibă autoritate îndatoritoare, trebuie mai întâi a fi supuse puterii legislative şi aprobate de ea ".
Articolul 90 arată că regele *„deschide sesiunea Adunărilor legiuitoare prin mesaj* ", la care Adunarea Deputaţilor şi Senatul adoptă răspunsurile la mesaj. Regele *pronunţa închiderea sesiunii, putea convoca parlamentul în* sesiune extraordinară. Deosebit de importante erau următoarele prevederi: „El *(regele - n.n.) are dreptul de a dizolva ambele Adunări deodată sau numai una din ele. Actul de dizolvare trebuie si conţină convocarea alegătorilor până în două luni de zile şi a Adunărilor până în trei luni.*

Regele poate *amâna Adunările; oricum, amânarea nu poate depăşi termenul de o lună,* **nici a fi reînnoita în** *aceeaşi sesiune fără consimţământul Adunărilor ".* **Articolul 30 stipula că ■ Puterea legislativă** *era exercitată colectiv de către rege şi Reprezentaţiunea Naţională ",*
alcătuită din două Adunări. Potrivit articolului 35 ***„Iniţiativa legilor este dată fiecăreia din*** *cele trei ramuri ale puterii legislative ".*

Articolul 39 glăsuia: *„Puterea executivă este încredinţată regelui, care o exercită în mod regulat prin Constituţiune* ", iar la articolul 92 se preciza: „ *Guvernul exercită puterea executivă in numele regelui. în modul stabilit prin Constituţiune ".*

La articolul 40 citim: *„Puterea judecătorească se exercită de organele ei. Hotărârile lor se pronunţă în virtutea legii şi se execută în numele regelui".*

Conform articolului 87 *„Persoana regelui este inviolabilă, miniştrii săi sunt răspunzători Nici un act al regelui nu poare avea tărie dacă nu va fi contrasemnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzător de acel act".* în Constituţie se făcea precizarea că: *„în nici un caz ordinul verbal sau scris al regelui nu poate apăra pe ministru de răspundere "* (articolul 97). De asemenea, la articolul 98 se spunea: *„Fiecare din ambele Adunări, precum şi regele au dreptul de a cere urmărirea miniştrilor şi a-i trimite înaintea înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, care singură, în secţiuni - unite, este în drept a4 judeca ",*

Regele avea iniţiativa, alături de Adunările legiuitoare, de a revizui Constituţia în total sau în parte (articolul 129), iar revizuirea se făcea de Adunări *„în acovd cu regele"* (articolul 130).

Legea fundamentală avea la bază principiul potrivit căruia *„regele domneşte dar nu guvernează* ", însă prevederile concrete erau susceptibile de interpretări diferite. In fond, nu exista ramură a activităţii de stat în care monarhul sâ nu fie implicat.

Regele României era, din 1914, Ferdinand I, iar moştenitor-fiul său mai mare. principele Carol. In 1918, 1919 şi 1925 principele Carol a renunţat la calitatea sa. La 31 decembrie 1925 Consiliul de Coroană a acceptat renunţarea lui Carol. în ziua de 4 ianuarie 1926, Adunarea Naţională Constituantă a primit renunţarea lui Carol şi a proclamat ca succesor pe Mihai; deoarece acesta era minor, s-a hotărât instituirea unei Regenţe. S-a apelat la articolul 83 din Constituţie, care prevedea: *„Regele, în viaţă fiind, poate numi o Regenţă, compusă din trei persoane, care, după moartea regelui, să exercite puterile regale în timpul minorităţii succesorului tronului. Această numire se va face cu primirea Reprezentaţiunii Naţionale ".* Regenţa exercita totodată şi tutela asupra *„succesorului tronului în timpul minorităţii lui".*

La 20 iulie 1927 a încetat din viaţă regele Ferdinand. astfel că a intrat în funcţiune Regenţa, deoarece Mihai I era minor (avea doar 6 ani). După trei ani, în ziua de 6 iunie 1930, principele Carol a sosit în ţară, iar la 8 iunie a devenit rege. Fostul suveran a devenit moştenitorul tronului şi a primit titlul de *„Mare Voievod de Alba-lulia ".*

în sistemul politic din România interbelică partidele politice aveau un rol esenţial. Dar Constituţia din 1923 nu conţinea un cuvânt despre *partidele politice.* Totuşi, legea fundamentală prevedea anumite drepturi şi libertăţi care - pentru a putea fi exercitate - presupuneau existenţa partidelor politice. Astfel, potrivit articolului 5, *„Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conştiinţei, de libertatea învăţământului, de libertatea presei. de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociaţie şi de toate libertăţile şi drepturile stabilite prin lege* ". Articolul 29 avea următorul conţinut:.. *Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, au dreptul de a se asocia, conformându-se legilor care reglementează exerciţiul acestui drept. Dreptul de liberă asociere nu implică în sine dreptul de a crea persoane juridice. Condiţiunile în care se acordă personalitatea juridică se vor stabili prin o lege specială ".*

Legea persoanelor juridice, promulgată la 6 februarie 1924' stabilea că toate asociaţiile trebuiau să se înscrie la tribunal. Avizul Ministerului Public urma sâ conţină constatarea că *..statutele sau actele constitutive, compunerea organelor de direcţie şi de administraţiune şi celelalte condiţiuni nu contravin la dispoziţiunile legii de faţă ".* Articolul 6 prevedea: *„Nu se poate recunoaşte personalitatea juridică a asociaţiunilor sau aşezămintelor care au un obiect ilicit, contrar ordinei publice sau bunelor moravuri, sau care sunt formate în vederea realizării acestui scop ".* Guvernul *„avea drept de supraveghere şi control asupra persoanelor juridice şi de drept privat",* vegl ind ca aceasta *„să-şi îndeplinească menirea în conformitate cu statutele*

. *constiturive, iar pe de altă parte să nu lucreze împotriva bunelor moravuri, ordinei* a'!'ce sigu*ran{ei statului"* (art.15). După numai câteva luni, la 19 decembrie 1924 s-a """cat *ifgga pentru reprimarea unor infracţiuni comra liniştei publice* "(numită şi *„legea î 'eseu*", după numele iniţiatorului ei[6]), care prevedea la artl: *„Simplul fapt al asocierii in „tul de a prepara sau de a executa crime in contra persoanelor sau proprietăţilor, oricare 'fi durata asociaţiei sau numărul membrilor, precum }i orice înţelegere in acelaşi scop. constituie delict contra liniştei publice şi se va pedepsi cu închisoare de la 5-10 ani, cu amendă* i . [1]O 000-100 000 *lei şi cu interdicţiunea corecţională ",* Aceeaşi pedeapsă se aplica şi t «e *„se vor fi afiliat cu bună ştiinţă la o asociaţiune formată tn scopul specificat in articolul precedent sau vor fi participat la o înţelegere stabilită în acelaşi scop ".* Se pedepseau cu *2* până la 5 ani închisoare cei care *„prin discursuri, cuvântări, strigări, cântece sediţioase, ¡au ameninţări rostite în public, prin viu grai. vor fi provocat direct comiterea unei fapte calificată crimă* "(art. 7). Instanţele de judecată puteau interzice *„de la început sau în cursul dezbaterilor, în total sau în parte, reproducerea sau dările de seamă ale dezbaterilor în măsura în care aceste dări de seamă ar putea constitui un pericol pentru ordinea publică* " (art. 18). în fapt, această lege venea după Ordonanţele Corpului II Armată din 5 aprilie şi 23 iulie 1924' prin care se hotăra pedepsirea cu **5-**10 ani închisoare a oricărei persoane care *„va propovădui prin viu grai sau prin scris schimbarea formei de guvernământ sau suprimarea sau schimbarea prin violenţă a legilor şi aşezămintelor starului".* Asemenea asocia[ii existente în momentul aplicării ordonanţei erau dizolvate. Aceste ordonanţe vizau în mod special Partidul Comunist din România, care-şi propunea să înlăture *„prin orice mijloace "* orânduirea existentă, şi care - cu prilejul negocierilor româno-sovietice de la Viena, desfăşurate în martie 1924 - se pronunţase pentru autodeterminarea până la despărţirea de statul român a Basarabiei. în acelaşi timp, această lege avea în vedere organizaţiile de extremă dreaptă, care se pronunţau împotriva regimului democratic şi cereau *,j>edepsirca"ce\ox* care suprimau mişcările naţionaliste.

O nouă şi importantă restricţie în privinţa activităţii partidelor politice a fost adoptată peste zece ani, în aprilie 1934, când a fost publicată *„legea pentru apărarea ordinei de stat* ", care începea cu această prevedere: *„Grupările politice, sub orice formă s-ar prezenta sau s-ar ascunde, care în propaganda ideologiei sau tn executarea programului lor, vor prepara sau săvârşi acte de violenţă organizată, care pun tn pericol siguranţa ordinei de stat sau a ordinei sociale, sau care vor propovădui distrugerea violentă a ordinei politice de stat sau a ordinei sociale vor putea fi dizolvate tn condiţiile legii de faţă. Pot fi, de asemenea, dizolvate orice grupări politice care în propaganda sau în acţiunea lor organizează sau recurg la formaţiuni de lupta înarmată* ". Hotărârea de dizolvare era luată de Consiliul de Miniştri. Dizolvarea unei grupări politice atrăgea după sine închiderea cluburilor sau a localurilor de întâlnire ale acestor grupări, ridicarea fondurilor, arhivelor, corespondenţei, armelor etc. Se considerau infracţiuni şi se pedepseau cu închisoare corecţională de la 1 la 5 ani: purtarea de orice uniforme, costume speciale, steaguri sau orice alte embleme care învederau participarea la activitatea unei grupân politice dizolvate; ţinerea de adunări, formarea de cortegii, precum şi orice fel de acţiune politică publică sau clandestină, de către membrii grupărilor dizolvate; adunarea de fonduri sau de once mijloace materiale pentru continuarea activităţii grupării dizolvate; găzduirea, cu ştiinţă, a uneia sau mai multor persoane urmărite sau condamnate pentru vreuna din faptele prevăzute mai sus.

Sistemul partidelor politice din România a cunoscut după primul război mondial o importantă evoluţie, caracterizata prin:

1. Descompunerea partidelor conservatoare;

2. Consolidarea poziţiilor Partidului Naţional-Liberal;

3. înfiinţarea unor noi partide şi impunerea lor în viata politică;

4. Integrarea în cadrul statului român a partidelor care au condus lupta pentru unirea provinciilor istorice cu patria mamă;

5. întemeierea Partidului Naţional-Ţărănesc, care a devenit cel de-al doilea mare partid de guvernământ (după Partidul Naţional-Liberal);

6. Apariţia şi afirmarea partidelor aparţinând minorităţilor naţionale;

7. Crearea şi impunerea în via|a politică a unor organizaţii extremiste, de stânga şi de dreapta.

Dinamica partidelor politice a avut şi ea anumite caracteristici, pe etape relativ scurte:

1918-1921 - o maximă proliferare a partidelor politice;

- 1922-1926 - o tendin(â de fuziune, cu o finalitate bipolară: Partidul Naţional-Liberal şi Partidul Naţional-Ţărănesc;

- 1927-1932 - sciziuni înregistrate în aproape toate partidele şi în primul rând în cele de guvernământ (Partidul Naţional-Liberal, Partidul Poporului, Partidul Naţional-Ţărânesc);

-1933-1937 - crearea de grupări disidente în interiorul marilor partide democratice (Partidul Naţional-Ţărănesc şi Partidul Naţional-Liberal);

- 1937-1938 - criza partidelor politice şi dizolvarea lor, prin decretul regal din 30 martie 1938.

Funcţionarea mecanismului democratic stabilit prin Constituţie s-a dovedit a fi extrem de complexă şi de dificilă. în primul rând. deoarece şi după 1918 s-a menţinut vechea practică, instituită de Carol I, ca regele sâ numească guvernul, dupâ care urma dizolvarea corpurilor legiuitoare şi organizarea de noi alegeri parlamentare. în acest fel, se inversau raporturile dintre puterea executivă şi cea legislativă, astfel că nu guvernul era expresia parlamentului, ci invers, executivul era cel care *făcea* legislativul. în fapt, regele - atât Ferdinand I, cât şi Carol al 11-lea - a abuzat de dreptul constituţional de a dizolva parlamentul. Subiectivismul a avut adesea un rol decisiv în schimbarea guvernelor. în perioada interbelică s-a înregistrat o mare *instabilitate guvernamentală.*

în primul deceniu interbelic, la conducerea ţării s-au aflat 11 guverne, prezidate de : generalul Constantin Coandă (6 noiembrie-12 decembrie 1918), Ion I. C. Brătianu (12 decembrie 1918- 27 septembrie 1919), generalul Arthur Vâitoianu (27 septembrie-30 noiembrie 1919), Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919-13 manie 1920), Alexandru Averescu (13 martie 1920-17 decembrie 1921), Take Ionescu (17 decembrie 1921-19 ianuarie 1922), Ion I. C. Brâtianu (19 ianuarie 1922-30 martie 1926), Alexandru Averescu (30 martie 1926-4 iunie 1927), Barbu Ştirbey (4-21 iunie 1927), Ion I. C. Brâtianu (21 iunie-24 noiembrie 1927), Vintilâ Brâtianu (24 noiembrie 1927-10 noiembrie 1928). De fapt, a fost un deceniu de dominaţie a Partidului Naţional-Liberal, care s-a aflat la putere timp de şase ani şi jumătate, dar a condus şi prin interpuşi (Coandă, Vâitoianu, Averescu. Ştirbey); singurul guvern care s- a format împotriva voinţei lui Ion 1. C. Brâtianu a fost cel prezidat de Alexandru Vaida- Voevod şi care nu s-a menţinut decât trei luni.

Cel de-al doilea deceniu interbelic s-a caracterizat prin alternanţa la putere a liberalilor şi naţional-ţărâniştilor. între 1933-1937 au existat 14 guverne, prezidate de: luliu Maniu (10 noiembrie I928-7iunie 1930),GheorgheGh. Mironescu(7-12iunie 1930), luliu Maniu (12 iunie-10 octombrie 1930), Gh. Gh.Mironescu (10 octombrie 1930-18 aprilie 1931), Nicolae Iorga (18 aprilie 1931-6 iunie 1932), Alexandru Vaida-Voevod (6 iunie-10 august 1932), Alexandru Vaida-Voevod (10 august-19 octombrie 1932), luliu Maniu (20 octombrie 1932-13 ianuarie 1933), Alexandru Vaida-Voevod (13 ianuarie-14 noiembrie 1933), I.G.Duca (14noiembrie-29 decembrie 1933), dr. Constantin Angelescu(29 decembrie 1933-3 ianuarie 1934), Gheorghe Tătârescu (3 ianuarie 1934-17 noiembrie 1937), Gheorghe Tâtărescu (17 noiembrie-28 decembrie 1937), Octavian doga (28 decembrie 1937-9 februarie 1938). în acest al doilea deceniu al perioadei interbelice naţional-|âraniştii şi liberalii s-au aflat la putere timp de circa patru ani fiecare, în restul perioadei funcţionând guverne de coaliţie (prezidate de N. Iorga şi O. Goga).

loanScurtu
SISTEMUL poLmc TN ROMÂNIA In amu 1918-1938

interesant este ci şi după 10 februarie 1938, cârd regele a devenit factor activ de guvernare, fluctuaba a continuat, pe parcursul celor doi ani şi jumătate (pini la 6 septembrie 1940) succedându-se nu mai puţin de 8 cabinete: Miron Cristea (10 februarie-30 martie 1938), Miron Cristea (30 martie 1938-6 martie 1939), Annand Cilinescu (6 martie-21 septembrie 1939), g-ral Gheorghe Argeşanu (21-27 septembrie 1939), Constantin Argetoianu (28 septembrie- 23 noiembrie 1939), Gheorghe Titirescu (24 noiembrie' 1939-10 mai 1940), Gheorghe Tatârescu (11 mai-3 iulie 1940), Ion Gigurtu (4 iulie-6 septembrie 1940).

Un simplu calcul araţi ci în cei 22 de ani ú perioadei interbelice s-au succedat la conducerea României rfu mai puţin de 33 de guverne, ceea ce înseamnă o medie de opt luni. în aceasti perioadă au existat două guveme (ambele liberale) care s-au menţinut timp de patru ani fiecare, fapt ce arată că frecvenţa schimbirilor a fost mult mai mare: Au existat opt guverne cu o durata de l-2 luni: Coandi, Viitoianu, Take lonescu, Vaida (1932), Titirescu (1937), Goga, Miron Cristea (1938), Tatirescu (1940), şi şase guveme de câteva zile sau siptimâni: B. Ştirbey, Gh. Gh. Mironescu (1930), Duca, dr Angelescu, Argeşanu, Argetoianu.

Schimbările de guveme au fost urmate de dizolvarea parlamentului, atunci când noul cabinet nu aparţinea aceluiaşi partid. Deşi parlamentarii erau aleşi, conform Constituţiei, pe termen de 4 ani, în realitate, durata mandatului a fost în medie de un an şi opt luni. Acest fapt a permis ca numai în intervalul 1922-1937 pe băncile Adunării Deputaţilor şi Senatului să se perinde 4.353 de persoane.

Au avut loc alegeri parlamentare în: noiembrie 1919, martie 1920, martie 1922, mai 1926, iulie 1927, decembrie 1928, iunie 1931, iunie 1932, noiembrie 1933, decembrie 1937. Deci, pe parcursul a 19 ani de regim democratic au avut loc 10 alegeri parlamentare. La acestea se adaugă cele din iunie 1939, desfăşurate sub regimul unui singur partid (Frontul Renaşterii Naţionale).

Opţiunile electoratului au fost extrem de contradictorii, deoarece un număr foarte mare de cetăţeni nu aveau o cultură politică, un discernământ autentic/Aceştia au votat în funcţie de o anumită stare de spirit, generată de speranţele puse într-un om providenţial care va trage la *„ răspundere* " pe răufăcători şi va aduce *„îndreptarea ¡ării* "(g-ral Averescuîn 1920) într-un partid, care inaugura o *„eră nouă* ", de dreptate şi democraţie, în viaţa României (Partidul Naţional-Ţărănesc în 1928) sau în schimbarea sistemului de guvernare (promisi de mişcarea legionară. în 1937).ţCel mai adesea cetăţenii s-au prezentat la urne pentru câ votul era obligatoriu şi pentru a scăpa de o eventuală amendif Alteori, alegătorii au pus ştampila pe prima pagină - unde era de fiecare dată lista partidului de la guvern - socotind câ, dacă aşa au hotărât *„cei de la Bucureşti* "şi mai ales regele, sâ aducă acel partid la guvern, înseamnă câ aşa *„ehine* "jLa toate acestea se adaugă faptul câ promisiunile făcute de candidaţii partidului aflat la putere aveau şanse mai mari de realizare decât cele ale opoziţiei./

De aceea, s-au înregistrat rezultate spectaculoase, care nu pot fi considerate ca expresia unor convingeri politice ale electoratului. Astfel, Partidul Naţional-Liberal a obţinut 6.8% din voturi în 1920, apoi 60,3% în 1922, pentru a ajunge la 7,3% în 1926 şi a urea la 61,7% în 1927. Partidul Poporului a înregistrat 42,4% în 1920, a scăzut la 6,5% în 1922, a crescut la 52% în 1926, pentru a nu atinge pragul electoral în 1927, deoarece a obţinut doar 1,9%. La rândul său. Partidul Naţional-Ţărănesc a câştigat 32,1% din voturi în 1927, a urcat la 77,7% în 1928, pentru ca în 1931 sâ cadâ ia 15%.

Un excelent specialist în problema democraţiei parlamentare, Matei Dogan, a alcătuit o schemă deosebit de sugestivâ"(vezi schema de la pag. 111).

Durata parlamentului a depins de voinţa executivului (regelui). în perioada interbelică s-au succedat 11 corpuri legiuitoare, ceea ce înseamnă jumătate din timpul legal prevăzut de Constituţie. Dacă luăm în calcul faptul câ timp de un an (octombrie 1918 - noiembrie 1919) România nu a avut parlament şi câ au existat doui corpuri legiuitoare care s-au menţinut patru ani (1922-1926 şi 1933-1937) atunci media este mult mai mici. Patru parlamente au durat mai puţin de un an (cele alese în 1919, 1926, 1927 şi 1931).

în legituri cu profesiunea deputaţilor şi senatorilor există date concrete pentru anii 1922- 1937 şi anume declaraţiile pe care aceştia le-au ficut la începutul legislaturii. Desigur, ele nu pot fi foarte exacte, deoarece trebuia declaraţi o singuri profesiune, iar mulţi parlamentari aveau mai multe: de exemplu, un avocat putea fi în acelaşi timp profesor universitar, proprietar agricol (moşier), industriaş şi bancher. Totuşi, tabelul întocmit de Matei Dogan are o

...emnificaţie, demonstrând câ *„făuritoriide legi* "(juriştii) au avut în permanenţă cel mai mare număr de reprezentanţi în parlament (vezi tabelul de Ia pag. 112).

O caracteristică a perioadei interbelice o constituie *i'reşrerea puterii executive pe seama celei legislative,* fapt care a avut consecinţe negative asupra evoluţiei regimului democratici Această situaţie s-a reflectat în primul deceniu interbelic prin supravegherea activităţii deputaţilor şi senatorilor de către guvern. Spre exemplu, în 1921, cu prilejul dezbaterii asupra proiectului de lege agrară, mai mulţi deputaţi ai majorităţii cereau extinderea exproprierii şi diminuarea preţului de răscumpărare. Ministrul de interne. C.Argetoianu. avea sâ scrie: *„In cele două-trei zile care au precedat votul am lucrat grupurile* [majoritare, din Adunarea Deputaţilor şi din Senat], *şi în ziua scrutinului am pus oamenii mei să ceară votul pe faţă cu apel nominal. M-am aşezat în momentul scrutinului pe treptele biroului. în faţa băncilor - era să zic a ieslelor - şi la chemarea fiecărui nume din partidul nostru* [Partidul Poporului). *mă uitam în ochii chematului şi sub uitătura mea n-a îndrăznit nici unul să zică *contra» "!·⁰.*

O situaţie similară s-a înregistrat în martie 1923, când Ion 1. C. Brâtianu. preşedintele Consiliului de Miniştri, a chemat majorităţile parlamentare liberale, cerându-le sâ voteze, în
unanimitate, proiectul de Constituţie.

La rândul său. luliu Maniu - şeful guvernului - a solicitat în decembrie 1928 tuturor deputaţilor şi senatorilor aparţinând Partidului Naţional-Ţărănesc sâ-şi depună demisia în alb, astfel încât conducerea partidului (care alcătuia de fapt executivul) sâ poată uza de ea atunci când credea de cuviinţă. Semnificativă este şi procedura lui luliu Maniu, în octombrie 1929, cu prilejul completării Regenţei, ca urmare a morţii lui Gh. Buzdugan. Reprezentanţa Naţională a fost convocată pentru ziua de 9 octombrie, ora 10, dar preşedintele Consiliului de Miniştri a sosit în palatul din Dealul Mitropoliei abia la ora 12. El a ţinut un discurs prin care i-a îndemnat pe parlamentari sâ *„se coboare"* în conştiinţa lor şi sâ-şi ridice inimile şi sufletele spre *..atotputernicul cu rugămintea ca să ne lumineze pe toţi. iar d-voastră sâ vă exercitaţi acest drept de vot secret, precum prescrie Constituţia, şi precum conştiinţa şi sentimentul datoriei naţionale a d-voastră vă dictează* "". Apoi şedinţa s-a suspendat, majorităţile parlamentare s-au adunat într-o sală separată, unde Al. Vaida-Voevod le-a adus la cunoştinţă numele persoanei care trebuia votată şi care fusese stabilită de luliu Maniu: Constantin Sârâţeanu. Pe buletinul de vot a fost înscris acest nume, spre fericirea parlamentarilor naţional-ţărănişti care au aliat
cu câteva minute mai devreme cine va fi noul regent.

Dupâ 1933. guvernul a începui să practice sistemul de conducere prin decrele-lege, astfel că parlamentul era pus în faţa faptului împlinit. Prin *„legea pentru simplificarea serviciilor publice şi pentru luarea unor măsuri economice sau financiare urgente "* (numită şi a *„deplinelorputeri*") din 9 iulie 1934'-' s-a stabilit câ în timpul vacanţei Adunărilor legiuitoare guvernul era autorizai *„ca pe cale de decret regal, dar în baza unui jurnal al Consiliului de Miniştri* ", să procedeze la *„simplificarea şi raţionalizarea serviciilor şi instituţiilor publice de ordin administrativ şi de specialitate, ale căror bugete sunt votate de parlament sau consiliile de administraţie locale; sâ revizuiască toate bugetele administraţiilor centrale, precum şi ale Regiilor publice şi Caselor autonome ale căror bugete au legătură cu bugetul general al statului".* Decretele date în baza acestei legi erau *„supuse spre ratificare Adunărilor legiuitoare* "; prin respingerea ratificării, decretele date în temeiul acestei legi *„nu-şi vor pierde*

puterea obligatorie decât pentru viitor **". Cu alte cuvinte, măsurile deja aplicate își** urmau efectul lor, chiar **dacă parlamentul au le aproba. Guvernul a adoptat tactica depunerii m bloc** a decretelor-**lege elaborate în perioada vacantei parlamentare, chiar daci ele se refereau la** o multitudine **de aspecte. Votul trebuia dat.. fii** *bloc "* **pentru toate decretele-lege, astfel** că nu se nai putea desfășura **o dezbatere de fond.** In **decembrie** 1934 **guvernul a depus spre ratificare** un număr de 21 **de decrete-lege, iar în decembrie** 1936 **numărul acestora era de 46. Un** deputat din opoziție **aprecia:** *„De fapt, cu acest mod de procedare se ajunge la discreditarea parlamentului ţi la ridicarea dreptului de a discuta afa cum trebuie actele pe care guvernul le-a făcut pe baza legii deplinelor puteri, când suntem obligaţi la un vot in bloc "".*

De asemenea, **guvernul Tătărescu a tergiversat răspunsul la întrebările, comunicările** și interpelările avansate **de senatori şi deputaţi. Petre Andrei semnala în martie 1935** câ din cele 900 de comunicări și întrebări **ce Ii s-au adresat, miniştrii nu au răspuns decât la 104,** fapt care nu îngăduia corpurilor **legiuitoare să-şi exercite func|ia de control asupra puterii** executive.

Datorită unui **complex de factori interni, dar şi pe un fond internaţional** caracterizat prin ofensiva forţelor de **extrema dreaptă, regimul democratic stabilit prin Constituţia** din **1923** a început să funcţioneze **tot mai defectuos şi a dat faliment în decembrie 1937.**

Note

1 *„Monitorul oficial*nr. 282 din 29 martie 1923.
2 *Ibidem,* nr. 100 bis din 9 mai 1939.
3 *Ihidem,* nr.71 din 27 martie 1926
4 *Ibidem,* nr. 169 din 2 august 1929
5 *Ibidem.* nr. 27 din 6 februarie 1924
6 *Ibidem,* nr. 279 din 19 decembrie 1924.
7 loan Scurtu (coord.). *Documente privind istoria României intre anii 1918-1944,* Bucureşti, Editura Didactici şi Pedagogică, 1995, p. 312.
8 *„Monitorul oficial* ". nr. 83 din 7 aprilie 1934
9 Matei Dogan, *Analiza statistica a democratei parlamentare din România.* Bucureşti, 1946, anexa. 10C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VI. Ediţie şi prefaţă de Stelian Neagoe. Bucureşti. Editura Machiavelli, 1996. p. 235-236
11 *„DA.D* şedinţa din 9 octombrie 1929 (fârâ număr), p. 926.
12 *„Monitorul oficial*", nr. 155 din 9 iulie 1934.
13 *„DA.D.* nr. 45 şedinţa din 13 martie 1935. p. 250

Ioan Scur

VII*

iaţa politică în primii ani după Marea Unire *(1918-1922)*

I

I

Caracteristici. Activitatea guvernelor Coandă, Brătianu, Văitoianu. Partidul Consenator-Progresist; Partidul Conservator-Democrat; Partidul Naţional- Liberal; Partidul Naţionalist-Democrat; Partidul Socialist; Liga Poporului; Partidul Ţărănesc; Partidul National Român; Partidul Ţărănesc din Basarabia; Partidul Democrat al Unirii din Bucovina; Uniunea Germanilor din România ; Partidul Democrat Maghiaro- Secuiesc. Alegerile parlamentare din 1919. Guvernul Blocului Parlamentar. înţelegerea Brătianu- Averescu. Guvernul Averescu. Partidul Poporului. Partidele din opoziţie. Crearea Partidului Comunist din România. Federaţia Partidelor Socialiste. Retragerea opoziţiei din parlament. Căsătoria principelui Carol. Tratativele Maniu-Brătianu. Guvernul Take lonescu.

Anii 1918-1922 s-au caracterizat prin:

1. Schimbarea statutului internaţional al României: în mai 1918, a trebuit sâ semneze tratatul de pace cu Puterile Centrale, acceptând clauze extrem de grele; în octombrie, guvernul român a denunţat acest tratat, reintrând în alianţa cu Puterile Antantei; în iulie-august 1919, armata romăna a eliberat întregul teritoriu al Transilvaniei şi a înaintat până la Budapesta, pe care a ocupat-o, contribuind astfel la înfrângerea revoluţiei bolşevice din Ungaria; în 1919a semnat tratatele de pace cu Germania, Austria şi Bulgaria, iar în 1920 cu Ungaria, precum şi un tratat special privind Basarabia; prin aceste tratate se recunoştea Marea Unire înfăptuită în 1918; au fost încheiate, în 1920-1921, tratate de alianţă cu Polonia, Cehoslovacia şi Iugoslavia în vederea apărării statu-quo-ului teritorial stabilit prin tratatele de la Versailles.

2. Restructurarea vieţii politice din România, ca urmare a: prăbușirii rotativei guvernamentale prin dezagregarea partidelor conservatoare; apariţiei de noi partide democratice în vechiul Regat (în special Liga Poporului şi Partidul Ţărănesc); integrării în cadrul statului român unitar a partidelor din Basarabia, Bucovina şi Transilvania; creării Partidului Comunist din România

3. Dominaţia Partidului Naţional-Liberal, care a condus destinele României fie direct, la guvern, fie din umbră, prin manevre de culise.

4. Punerea în funcţiune a mecanismului democratic prin: organizarea primelor alegeri parlamentare pe baza votului universal, constituirea celui dintâi guvern pe baza rezultatelor obţinute în alegeri. în același timp, s-au manifestat cele dintâi carenţe în funcţionarea sistemului democratic: dizolvarea parlamentului înainte de expirarea mandatului de patru ani pentru care

a fost ales, revenirea la metoda numirii guvernului, care apoi organiza alegeri parlamentare pe care le câştiga: reluarea practicii manevrelor de culise în acţiunea de schimbare a guvernelor.
în anii 1918-1922, **Puterea a fost reprezentată de mai multe guverne, care** s-au confruntat cu o problematică **dificilă, datorată situaţiei economice precare, acutizării** conflictelor sociale, poziţiei interr ionale a **României.**
Guvernul Coandâ (24 octombrie/6 noiembrie - 12 decembrie 1918) a fost instalat în contextu I ıfrângerii Puterilor Centrale, fapt ce a permis României sâ-şi schimbe statutul intenţional. Prin decret-regal, toat⊥ctele guvernului Marghiloman şi ale parlamentului ales în condiţiile uitare ţara era ocupată, au fost anulate. Decretul viza, ta mod particular. Tratatul de la Buftea - Bucureşti, semnat de Alex. Marghiloman şi votat de parlament, dar care nu fusese promulgat de rege, astfel că el nu avea o valoare juridică.
Guvernul Coandâ a procedai la remo&lizarea armatei române şi a dat un ultimatum Comandamentului german, ca în termen de 24 de ore - începând cu 10 noiembrie - trupele Puterilor Centrale să părăsească teritoriul României. Acestea s-au conformat, deoarece, la 11 noiembrie. Germania a semnat actul de capitulare, prin care se punea capăt primului război mondial. Guvernul a reintrodus administraţia românească în teritoriul ce fusese ocupai şi a organizai acţiunea de revenire a autorităţilor centrale de la Iaşi la Bucureşti. în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918 - exact în timp ce la Alba Iulia se hotăra unirea Transilvaniei cu România - regele Ferdinand şi-a făcut reintrarea în Bucureşti. Cu acest prilej, suveranul a primit din partea ministrului de război, generalul Eremia Grigorescu, *„cartea"* de mareşal al României. La 3/16 noiembrie a fost publicat decretul-lege pentru reforma electorală; s-a stabilii ca un deputat sâ fie ales de 30 000 de locuitori, iar un senator de 70 000 de locuitori.
în fapt, guvernul Coandâ era un cabinet provizoriu, menit sâ asigure trecerea României de la statutul de ţară ocupată Iacei de stat suveran. La 1/14 decembrie 1918, ziarul *„Viitorul"* - oficiosul Partidului Naţional-Liberal - aprecia că guvernul Coandâ.. *fi-a îndeplinit cu prisosinţă misiunea "* şi trebuia sâ lase loc:>l unei guvernări de partid. în prim-plan a reapărui Ion I.C.

Brătianu, despre care N. Iorga scria că era „ *Obişnuit să vină la putere când doreşte şi să plece numai când îi convine [...] impunător în zile mari el dispărea cu totul, în folosul auxiliarilor, în ceasurile obişnuite*
Guvernul Ion **I.** C. **Brătianu (12 decembrie 1918-27 septembrie 1919)** a desfăşurat o activitate bogată şi complexă. Un obiectiv de bază a fost *consolidarea Unirii.* Pe această linie se înscrie decretul-lege din 26 decembrie 1918, prin care se ratifica unirea Transilvaniei cu România; se confirma Consiliul Diligent - ca organism care să administreze treburile acestei provincii până la întrunirea Adunării Naţionale Constituante; printr-un alt decret, din aceeaşi zi, se numeau în guvernul României trei reprezentanţi ai Transilvaniei: Alexandru Vaida- Voevod, Vasile Goldiş şi Ştefan Cicio-Pop. Decretul din 1 ianuarie 1918 ratifica unirea Bucovinei cu România şi confirmau Secretariatele de Serviciu care conduceau treburile administrative din acest teritoriu; prin decret-regal au fost numiţi doi reprezentanţi ai Bucovinei în guvem: Iancu Flondor şi Ion Nistor. Astfel, Ion I.C .Brătianu a condus cel dintâi guvern al României din care făceau pane reprezentanţii tuturor provinciilor istorice româneşti (Basarabia, încă de la unirea acesteia, era reprezentată de Ion Inculeţ şi Daniel Ciugureanu). Deoarece pe leritoriul României existau două calendare (stiluri) - cel vechi în Regat şi în Basarabia, şi cel nou in Transilvania şi Bucovina -, guvernul a decis adoptarea stilului nou, ziua de 1 aprilie 1919 stil vechi devenind 14 aprilie stil nou.
Odată cu ratificarea actelor de unire, toţi cetăţenii din provinciile istorice respective primeau cetăţenia română. Pentru evreii din vechiul Regat au fost adoptate, la sfârşitul anului 1918 şi începutul lui 1919, mai multe decrete prin care şi aceştia au primit cetăţenia română.
în plan *economic,* guvernul a făcut primul pas spre unificarea monetară, hotărând în decembrie 1918 ştampilarea leilor emişi de ocupanţi prin Banca Generală, a coroanelor şi rublelor; metoda s-a dovedit ineficientă, deoarece ştampila a putut fi lesne falsificată de cei

interesaţi si facă afaceri cu coroane şi ruble. în februarie 1919 guvernul a trecut la *„lichidarea "* **întreprinderilor aparţinând cetăţenilor din statele foste inamice şi la** *„naţionalizarea "* **lor, în fapt trecerea lor în proprietatea unor cetăţeni români. Pe aceeaşi linie se înscrie înfiinţarea Direcţiei Refacerii în cadrul Ministerului Industriei şi Comerţului, cu misiunea de a sprijini**
procesul de reconstrucţie economică a României.

Politica socială a fost puternic marcată de tensiunile acumulate pe fondul situaţiei economice precare şi, ca urmare, a deteriorării grave a nivelului de trai. Guvernul a adoptat o politică de forţă, sperând că astfel va pune capăt manifestaţiilor care cuprindeau un număr tot mai mare de lucrători. La 13/26 decembrie 1918, guvernul a scos în stradă armata pentru a împrăştia o manifestaţie a muncitorilor tipografi din Bucureşti. Generalul Mărgineanu - implicat direct în evenimentele din acea zi - , avea să relateze: *„Cu îngrijorare vedeam din clipă în clipă că va fi nevoie să fac uz de*

arme. Repezindu-mă la circumscripţia [de Poliţiei din Pasajul Român, an^liemat telefonic pe Ion I. C. Brătianu. ham explicat sumar situaţia şi i-am cerut dezlegarea: - Generalei - mi-a răspuns Brătianu. Fac apel la înţelegerea şi tactul d-talel Evită focul de armă! In orice caz, nu lua nici o măsură până nu mă duc ta rege ". Generalul susţine: *„Am ordonat pe propria mea răspundere: Foc!* Au căzut - potrivit dalelor oficiale - 6 morţi şi 15 gr... răniţi. Guvernul a căutat sâ acrediteze ideea că era vorba de un complot bolşevic, pe care a decis să-l lichideze (I . faşă'.

Pe de altă parte, deşi Constituanta de la Iaşi stabilise ca reforma agrară sâ înceapă a fi înfăptuită după şase luni de la încheierea războiului, guvernul a publicat la 14/27 decembrie decretul-lege privind exproprierea moşiilor de peste 100 ha. în februarie 1919, printr-un alt decret, pământul expropriat era preluat de obştile săteşti, până la efectuarea împroprietăririi individuale a ţăranilor. A fost o iniţiativă bună a guvernului, deoarece ţăranii nu mai erau în contact cu moşierul - în care vedeau pe cel ce-i asuprise de-a lungul timpului - ci cu statul; acesta plătea moşierilor sumele de răscumpărare pentru pământul expropriat, iar reforma se făcea de către persoanele desemnate de guvern.

Politica externă a guvernului a fost dominată de problema semnării tratatelor de pace. Şeful delegaţiei române. Ion I. C. Brătianu. a iscălit la 28 iunie 1919 tratatul de pace cu Germania, fără a-l fi citit în întregime, dar nu a acceptat sâ fie tratat în aceeaşi manieră cu prilejul noului tratat - cel cu Austria. Neobţinând câştig de cauză, la 2 iulie a părăsit Conferinţa păcii. întorcându-se în ţară. Deoarece opoziţia îi pregătise o manifestaţie ostilă în Gara de Nord, Brătianu a coborât din tren la Braşov, venind, noaptea, cu automobilul la Bucureşti. I.G. Duca avea sâ-şi exprime decepţia: *„ Omul care de fapt realizase visul secular al neamului, venind înapoi de la Conferinţa păcii cu România Mare legal recunoscută, intra în Capitală fără o aclamaţie, fără o primire, ca un simplu particular neobservat de nimeni, ce se întorcea dintr-o excursie*

Revenit în ţară, Brătianu a proclamat *politica de rezistentă.* De asemenea, a decis eliberarea întregului teritoriu al Transilvaniei şi înfrângerea definitivă a armatelor ungare şi ocuparea Budapestei. Ca urmare a notelor ultimative trimise de Consiliul Suprem Aliat, care cerea ca România să semneze tratatul de pace cu Austria, Ion I. C. Brătianu a demisionat, la 12 septembrie 1919.

După o lungă criză politică, în ziua de 27 septembrie s-a format un nou guvern condus de generalul Artur Văitoianu. având ca principală misiune organizarea alegerilor parlamentare. Declarându-se nepolitic, guvernul a anunţat Consiliul Suprem Aliat că nu putea semna tratatul de pace cu Austria.

Opoziţia era alcătuită dintr-un larg evantai de partide politice, unele cu o veche tradiţie, altele înfiinţate în cursul anului 1918.

Partidele „vechi " aveau o imagine destul de negativă în opinia publică. Cel mai afectat, sub acest raport, era Partidul (,'onservator, condus de Alexandru Marghiloman, care semnase

I

pacea de la Buftea- Bucureşti, **fiind receptat** ca **filogerman, deci colaborator cu *„duşmanul*** *de moarte "* al românilor. Partidul a **căutat** sâ **se adapteze la noile realităţi.** In **decembrie** 1918 ţi-a luat numele de **Partidul** Conservator-Progresist. **anunţând şi un** nou program, in care se
cerea aplicarea reformei agrare, constituirea unor loturi de împroprietărire mici de 5 ha. şi
mijlocii de 25-100 ha, pentru a **se** crea o **ţărănime *„cuprinsa şi rezistenta*** de asemenea, se pr I :oniza indivizibilitatea loturilor **mici, astfel încât si nu se ajungă** la o ***„proletarizare***" a ţăranilor. Programul preved I şi **aplicarea** votului **plural (fiecare bărbat** beneficiind, pe lângă votul său, şi de câte un vot pentru **fiecare** copil), ıntărirea Senatului pentru ***„a feri*** *ţara de inovaţiile* ***bruşte şi nepregătite ".*** **Dacă** în privinţa programului acest partid a făcut un mare pas înainte comparativ cu perioada antebelică, în plan organizatoric **şi-a** menţinut structura pe cluburi, fruntaşii săi neacceptând să **se *coboare*** în sate, adică acolo unde se afla 80% din electorat. Acest fapt va face ca partidul **să** nu ţină pasul cu pulsul politicii de după război.

La sfârşitul războiului. Partidul Conservator-Progresist a fost părăsit de câteva cadre de marcă, între care C. Argetoianu, P.P. Negulescu, Simion Mehedinţi; aceştia s-au îndreptat spre noile formaţiuni politice, aflate în plină ascensiune.

Șansele de supravieţuire a acestui partid erau minime, iar mulţi îl considerau deja mon Nicolae lorga reda, încă din 1918, imaginea unui Partid Conservator *„îngropat aşa de repede fard ca nimeni să se îngrijească mOcar din milă, să rada dacă cel aşa de grăbit îndesat în sicriu nu mai dă cumva semne de viaţă "*[5].

Partidul Conservator-Democrat condus de Take Ionescu se afla şi el într-o situaţie dificilă, fiind considerai un partid *„vechi".* Take Ionescu a plecat la Paris în primăvara anului 1918, de unde s-a întors abia în toamna anului 1919. în capitala Franţei a desfăşurat o activitate pozitivă, a devenit preşedintele Consiliului Naţional al Unităţii Române, a militat pentru recunoaşterea internaţională a Marii Uniri. Dar colaboratorii săi, rămaşi în ţară, s-au dovedit a fi complet lipsiţi de iniţiativă, nu s-au preocupat de relansarea partidului în contextul noilor realităţi politice de la sfârşitul războiului. La întoarcerea în România, Take Ionescu ajunsese - după expresia lui N. Iorga -*„ în propria sa ţară un străin, un european ".* Take Ionescu spera sâ fie apreciat pentru activitatea sa desfăşurată la Paris *„şi să se impună astfel, fie sus în sferele Palatului. fie jos în masele populare. Din nefericire pentru* ***el,*** *n-a* ***găsit loc vacant*** *nici sus, nici jos. Sus. Brătianu. a rămas neclintit omul de încredere ca şi până arunci - iar jos popularitatea lui Averescu, cu caracterul eifetişist, nu mai îngăduia nimănui o cât* ***de*** *mărginită concurenţă "*.*

în octombrie 1919, Partidul Conservator-Democrat a renunţat la cuvântul ***conservator*** din numele său - deoarece el era considerat reacţionar, ostil reformelor. Partidul Democrat a anunţat un nou program, prin care se pronunţa pentru înfăptuirea reformei agrare cu *„plata dreaptă a celor expropriaţi* ", aplicarea votului universal, reforme pentru muncitori (ziua de lucru de 8 ore. asigurări sociale etc.); programul avea şi o puternică tentă antiliberalâ, cerând revizuirea statutului Băncii Naţionale a României, contractarea unui *„mate împrumut extern "* pentru refacerea economiei naţionale etc. Apropiindu-se data alegerilor şi neavând timp să treacă la reorganizarea partidului său, Take Ionescu a primit cu satisfacţie propunerea lui Averescu de a se abţine, împreună, de la alegeri.

Partidul Naţional-Liberal a apărut în această perioadă şi la guvem, şi în opoziţie, dar în fapt a fost principala forţă politică a ţării. La sfârşitul războiului acest partid traversa o perioadă dificilă. El a fost afectat de unele crize interne, care au dus la sciziuni. Astfel. în 1916, Constantin Stere - unul dintre fruntaşii partidului - **a** rămas în teritoriul ocupat, criticând hotărârea guvernului liberal de a se alia cu Rusia, care promova o politică extrem de dură împotriva românilor din Basarabia. în mai 1917, un **gnip** de parlamentari liberali **a** creat **Partidul** Muncii, care se pronunţa pentru adâncirea reformelor ce urmau **a** fi înscrise în Constituţie. între cei
care au părăsit Partidul Naţional-Liberal s-au aflat: Constantin Diamandi, Grigore Iunian, dr.
N. Lupu, Mihai Macavei.

Partidul Naţional-Liberal traversa în acei ani o acută criză de popularitate. El apărea ca principalul vinovat pentru,.*pierderile inutile* "din timpul războiului, şi care trebuia să *răspundă* pentru activitatea sa de guvernare. Liberalii erau percepuţi ca ,. *îmbogăţiţii de război ",* preocupaţi de sporirea propriilor averi prin afaceri oneroase, în timp ce covârşitoarea majoritate a populaţiei trăia în mizerie. Reformele anunţate de liberali apăreau ca limitate şi fără consistenţă, comparativ cu promisiunile făcute de partidele *noi.* Ei erau vinovaţi pentru atitudinea dură faţă de revendicările muncitorilor, de înăbuşirea în sânge a manifestaţiei din 13 decembrie 1918; chiar şi politica externă era criticată, apreciindu-se că - datorită încăpăţânării lui Ion I. C. Brătianu - România era izolată de marii săi alia|i.

Partidul Naţional-Liberal a fost părăsit de principalele grupări ale burgheziei mici şi mijlocii, care s-au orientat spre noile partide. Exista sentimentul că, fiind *partid vechi,* Panidul Naţional- Liberal va dispărea de pe scena politică, odată cu Partidul Conservator. în acea atmosferă. N. Iorga a publicat articolul *„Încă un partid care se duce ",* în care cânta prohodul Partidului Naţional- Liberal. Dar acest partid nu numai că nu a dispărut, ci, di :ontră, a dominat cu autoritate viaţa politică din România în primul deceniu interbelic datorită faptului că liderii să I au ştiut să acţioneze în conformitate cu noile relaţii impuse de votul universal. Sub conducerea lui I.G. Duca s-a trec I la reorganizarea partidului pe criterii electorale, înfiinţându-se organizaţii la sale, adică acolo unde se afla cov...şitoarea majoritate a alegătorilor.

De asemenea, programul a fost adaptat noilor realităţi, liberalii pronunţându-se pentru înfăptuirea imediată a reformei agrare, pentru aplicarea votului universal, acordarea unor largi drepturi pentru muncitori. în acelaşi timp. Partidul Naţional-Liberal urmărea să acrediteze ideea că este singurul partid istoric, care şi-a legat numele de toate marile înfăptuiri: Unirea din 1859, Independenţa din 1877, Regalul din 1881, Marea Unire din 1918.

Un rol decisiv pentru impunerea partidului l-a avut experienţa lui Ion I. C. Brătianu, care, convins de rolul său istoric, nu s-a lăsat dominat de noua stare de spirit, ci şi-a folosit experienţa şi capacitatea pentru întărirea poziţiilor sale şi ale partidului în fruntea căruia se afla. El a ştiut să pună în valoare cadrele pe care le avea, într-o perioadă în care adversarii săi politici nu stăpâneau ştiinţa şi ana conducerii, şi de aceea făceau greşeli şi se compromiteau rapid. Ion I. C\ Brătianu aplica *„ingineria la politică ",* în sensul că analiza foarte riguros orice act politic înainte de a lua decizia; calcula avantajele, dezavantajele, făcea conexiuni şi numai când ajungea la o concluzie pozitivă ţsi începea acţiunea. De regulă, făcea aceste calcule stând întins în pat. fapt ce a determinat'np mulţi contemporani, care l-au văzut în această poziţie, sâ afirme că era leneş. Brătianu nu se agita niciodată, nu era un orator de marcă, nu participa la acţiuni de masă; era. ceea ce *4-ar* putea numi un oTh politic *„economicos* . Chiar când era preşedintele Consiliului de Miniştri stătea aproape tot timpul în casă, unde îşi chema colaboratorii pentru a-i prezenta documentele la semnat.

Partidul Naţional-Liberal era partidul burgheziei române, care s-a dezvoltat şi a prosperat în primul rând ca urmare a sprijinului primit din partea statului, adică a guvernelor. Aflându- se âni mulţi la putere, liberalii şi-au creat o adevărată reţea în toate structurile de stat, pe care se puteau bizui şi alunei când erau în opoziţie. Mihail Manoilescu aprecia că Brătianu era *.. stăpân pe finanţele ţării, pe Banca Naţională şi pe o mare parte din cadrele permanente ale slutului: justiţia, armata, biserica, marea birocraţie "*[7].

Personalitate puternică. Ion I.C. Brătianu a exercitai o adevărată dominaţie politică asupra regelui Ferdinand, fie direcl, fie prin cumnatul său Barbu Ştirbey - administratorul Domeniilor Coroanei şi amantul reginei Maria. Regele avea deplină încredere în capacitatea politică a lui Brătianu, pe care-l socotea *„zodia bună* "a României.

Un partid „ *vechi"* era şi Partidul Naţionalist-Democrat. întemeiat în 1910. în timpul războiului, relaţiile dintre cei doi lideri - N. lorga şi A.C. Cuza - s-au răcit. A.C. Cuza nu se

loan Scurtu
VIAŢA POLITICA IN primii ani pupa Marea Unire

împăca cu situaţia de secondant **al marelui istoric, al cărui prestigiu a crescut enorm, ca urmare** a campaniei de ridicare a **moralului naţiunii în momentele dificile din iama anului** 1916. De altfel, A.C. Cuza a **participat la întemeierea Ligii Poporului şi chiar a seri» procesul-verbal** de constituire a **acestei organizaţii.**

Partidul Na(k>nalist-Democmt **nu a înregistrat** o **ascensiune** spectaculoasa, deşi climatul era propice. Aceasta, pentru **că** N. **Iorga n-a înţeles suficient** necesitatea unei activităţi politice intense în rândul electoratului, el **aşteptând *„recunoştinţa*** " românilor pentru contribuţia pe care o avusese la făurirea marelui **act** al Unirii. Partidul **a** rămas oarecum în afara marelui curent înnoitor care străbătea ţara **de la** un **capăt la** altul.

Tot de dinainte de război fiinţa **Partidul Soclal-Democrat.** care se trăgea din *„vechiul vlăstar "* al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor **din** România, creat în 1893. După o perioadă de dezorganizare, începută în 1900, partidul socialiştilor români s-a refăcut în 1910. Pe fondul radicalizării mişcării socialiste, **în** noiembrie 1918, Partidul Social-Democrat din vechiul Regat şi-a luat numele **de Partidul Socialist,** marcând astfel ruperea definitivă cu oportunismul Internaţionalei a **D-a.**

Imediat ce au votat Unirea la 1 decembrie 1918, delegaţii social-democra(i din Transilvania prezenţi la Adunarea Naţională de la Alba Iulia s-au întrunit într-o şedinţă separată, hotărând să stabilească legătura cu Partidul Socialist din vechiul Regat *„in vederea unificării mişcării muncitoreşti din întreaga ¡ară* ". O rezoluţie similară a adoptat şi Partidul Social-Democrat din Bucovina.

Socialiştii din vechiul Regat şi-au asumat misiunea de a oferi baza programatică pentru unificarea mişcării socialiste. Ei au publicat, la9/22 decembrie 1918, Declaraţia de principii, în care se preciza: *„Partidul Socialist, ca partid de clasă, inspirându-se de la ideile socialismului ştiinţific, urmăreşte desfiinţarea exploatării muncii sub orice formă, prin trecerea mijloacelor de producţie şi de schimb in stăpânirea societăţii".* Partidul Socialist lupta *„pentru cucerirea prin orice mijloace a puterii politice şi introducerea dictaturii proletare în vederea realizării idealului comunist*

Platforma era prea radicală, de aceea s-a preferat un program minimal, care să poată fi realizat în condiţiile societăţii existente. în mai 1919, Congresul general al Partidului Socialist din vechiul Regat a adoptat *Programul electoral,* însuşit de celelalte partide socialiste, în care se cerea: dreptul de vot pentru bărbaţi şi femei de la 18 ani în sus, exproprierea întregului pământ moşieresc şi împărţirea lui la ţărani, socializarea industriilor, reforme pentru muncitori etc. Cu acelaşi prilej, Congresul a hotărât ca în Comitetul Executiv al Partidului Socialist să intre 4 reprezentanţi din Transilvania şi Banat, 2 din Bucovina şi 2 din Basarabia. Din acest moment exista un organ conducător unic pentru întreaga mişcare socialistă din România. La Congresul din octombrie 1919, s-a dezbătut situaţia politică din România şi atitudinea partidului în timpul campaniei electorale. în rezoluţia adoptată se aprecia că, în condiţiile menţinerii stării de asediu şi cenzurii, precum şi a vechiului aparat de stat, guvernul Vâitoianu nu putea asigura deplina libertate pentru campania electorală, drept care Partidul Socialist se abţine de la alegeri. Această decizie a fost luată după negocieri cu Alexandru Averescu, avându-se în vedere posibilitatea colaborării între Liga Poporului şi Partidul Socialist. Totuşi, unele organizaţii socialiste au refuzat sâ-şi retragă listele de candidaţi depuse pentru alegerile generale, considerând că hotărârea conducerii centrale era greşită.

O importantă forţă a opoziţiei **era** reprezentată de partidele *„noi",* create la sfârşitul războiului. Din rândul acestora se detașează **Liga Poporului.** întemeiată de Alexandru Averescu în aprilie 1918. Liga nu a avut un program propriu-zis, ci a vehiculat unele lozinci, care s-au bucurat de o mare aderenţă: *„Intrarea tn via[a constituţională „Muncă, cinste, legalitate "; ..Răspunderi"* pentru pierderile inutile din timpul războiului, împroprietărirea ţăranilor etc.

P.P. Negulescu - unul dintre fruntaşii Ligii Poporului - avpa să scrie că această organizaţie a apărut pe fondul tensiunilor sociale de la sfârşitul războiului şi al revoluţiei din Rusia: *‚Câţiva oameni mai clarvăzători s-au întrebat* **atunci, cum s-ar** *putea* **ocoli** *primejdia ce ne amenin[ă, canalizând nemulţumirile maselor populare* **şi dându**-*le* **putinţa sâ**-*şi caute satisfacţia pe căi legale, in cadrul organizării politice şi sociale înfiinţă? Piedica* **de** *căpetenie ce le sta în drumfiind neîncrederea tuturor în vechile partide, ei s-au gândit să înfiinţeze un partid nou, în care masele populare necăjite să-şi poată pune nădejdea şi de la care să se poată aştepta în linişte îndreptarea "*.*

Noua organizaţie se baza pe imensa popularitate a generalului Averescu, de la care foane mulţi cetăţeni aşteptau îmbunătăţirea situaţiei lor şi *„îndreptarea "* României. Al. Averescu nu credea în această popularitate, în fond iraţională, şi se temea de un eşec în alegerile organizate de guvernul Vâitoianu şi care - conform tradiţiei - urma să *facă* parlamentul. Congresul general al Ligii Poporului, din octombrie 1919, a discutat situaţia politică, cei mai mulţi vorbitori pronunţându-se pentru participarea la alegeri. Decisivă a fost poziţia generalului Averescu: el a propus

abţinerea de la alegeri şi a cerut celor care ar dori să participe, să nu facă uz de numele său în campania electorală. în faţa acestei situaţii. Congresul a decis abţinerea Ligii Poporului din alegeri.

Un alt partid nou, creat în decembrie 1918 de un grup de preoţi, ţărani şi învăţători. în frunte cu Ion Mihalache. era Partidul Ţărănesc. Spre deosebire de Liga Poporului. Partidul Ţărănesc nu se baza pe o mare personalitate, ci pe un program radical: exproprierea tuturor moşiilor şi împărţirea lor la ţărani, desfiinţarea jandarmeriei rurale, reforme pentru muncitori ele. Cadrele de bază ale Partidului Ţărănesc proveneau din rândul învăţătorilor, pe care Mihalache îi cunoscuse pe front, unde aveau gradul de locotenent sau căpitan. Aceştia aveau capacităţi organizatorice şi se bucurau de prestigiu în rândul sătenilor. Astfel. Partidul Ţărănesc şi-a creai organizaţii la sate, pe cuprinsul vechiului Regat, fapt ce i-a permis să fie în contact direct cu masa electoratului. Abţinerea Ligii Poporului în alegeri a fost speculată de ţărănişti, care în multe localităţi s-au prezentat ca *„oamenii lui Averescu ".*

Partide noi. pentru peisajul politic al României, erau şi cele din provinciile unite în 1918. Dintre acestea se detaşa Partidul Naţional Român din Transilvania, care se bucura de un mare prestigiu şi de influenţă în rândul românilor. Partidul Naţional Român (în multe documente de după 1920 îşi spunea Partidul Naţional) şi-a însuşit ca program propriu *Rezolufia* adoptată la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918. ■ -

AcesTpărtT**<râ**"ăvuI - de la **26** decembrie 1918 - trei reprezentanţi în guvernul României; de asemenea, fruntaşii săi deţineau majoritatea posturilor în Consiliul Diligent şi în Marele Sfat National. Partidul Naţional a reuşit să asigure gestionarea treburilor din Transilvania, garantând o trecere iară-probleme deosebite de la administraţia maghiară la cea românească.

în februarie 1919 a înceiat din viaţă Gheorghe Pop de Băseşii. preşedintele Partidului Naţional Român, tn locul rămas vacant a fost ales. în august 1919, luliu Maniu; propunerea a fost tăcuţi de Oclavian Goga, principalul său rival.

Retragerea Partidului Social-Democrat din campania electorală a facilitat obţinerea unei victorii depline în alegeri a Partidului Naţional Român. Legea electorală adoptată de Marele Sfat Naţional şi ratificată de regele Ferdinand prevedea că în secţiile în care a fost depusă o singură listă să nu se mai organizeze alegeri, candidaţii de pe acea listă să fie declaraţi câştigători. Astfel, din cele 205 secţii electorale, au avut loc alegeri în 61, deoarece în celelalte au existat numai candidaţi aparţinând Partidului Naţional Român. ^ »

Partidul Ţărănesc din Basarabia a fost întemeiat în august 1918$_{t}$ cuprinzând cea mai mare pârTerdin deputaţii Sfatului Ţării, care au votat, la **27** martie 1918, unirea acestei provincii cu România. Preşedintele partidului era Panlelimon Halippa.

Programul Partidului Ţârâneec din Basarabia avea un caracter rad**ical: trecerea pământului în stăpânirea celor ce-l muncesc; etatizarea subsolului, pâdurilor şi apelor; organizarea de $_0$t,$_s$ii şi bănci săteşti ş.a. tn perspectiva alegerilor parlamentare. Partidul Ţărănesc era singura organizaţie politică reală din această provincie. Liderii partidului reprezentau Basarabia în euvemul României şi se aflau în fruntea Directoratelor ministeriale cu sediul la Chişinău, care asigurau administrarea provinciei; problemele cu care se confruntau. Directoratele s-au dovedit complicate şi greu de rezolvat, datorită, în principal, lipsei cadrelor necesare.**

' Partidul Democrat al Unirii din Bucovina s-ajjyai în stg**temhnr 1919. su**b preşedinţia **lui Ion NistoL-Bazele partidului au fost puse de gruparea de intelectuali care a scos, la 22 octombrie 1918, gazeta** *„Clasul Bucovinei "***■ Această grupare a organizat acţiunea de Unire a acestei provincii cu România, la 28 hoiembrie 1918. Ca urmare a realizării Unirii, la 31 decembrie 1918 în guvernul României au intrat, prin decret regal, doi reprezentanţi ai Bucovinei şi s-au constituit Secretariate de Serviciu pentru administrarea provinciei. Cei desemnaţi în guvern şi în aceste organisme au fost fruntaşi ai Partidului Democrat al Unirii, care au adus o contribuţie de seamă în administrarea Bucovinei. Programul partidului viza înfăptuirea reformei agrare, aplicarea votului universal, descentralizarea administrativă ş.a. Ca şi în celelalte provincii istorice, retragerea Partidului Social-Democrat din alegeri a lăsat câmp liber de manifestare şi de succes liderilor care au condus lupta pentru unire cu patria mamă.**

în septembrie 1919 a avut loc la Timişoara o conferinţă a germanilor din vechiul Regat. Banat. Basarabia, Bucovina, Transilvania, la care s-a decis constituirea Uniunii Germanilor din România; s-a adoptat un program în care se cerea *„drepml germanilor de a se organiza in mod liber inlr-o naliune unită pentru a-şi putea realiza scopurile culturale, naţionale, economice şi politice* **"[10]. în campania electorală s-a prezentat o grupare a saşilor şi o grupare a şvabilor care şi-au trimis reprezentanţii în parlament.**

Minoritatea maghiară a adoptat o atitudine de *„rezistent pasivd ",* **de neparticipare la viaţa stalului romăi., in aşteptarea hotărârii Conferinţei de pace de la Paris. Totuşi, au existat unii intelectuali maghiari care au privit cu realism noua situaţie. Ei au constituit Partidul Democrat Ungaro-Secuiesc, în frunte cu B^lla Maurer, care a decis să participe la alegerile parlamentare din noiembrie 1919 şi la viaţa statului român.**

Alegerile parlamentare s-au desfăşurat în zilele de 2-6 noiembrie 1919, având unele caracteristici:

1) **campania electorală s-a derulat pe provincii istorice, deoarece nici un partid nu avea organizaţii pe întreg cuprinsul ţării;**

2) **adevărata luptă politică s-a desfăşurat în vechiul Regat, dar şi aici ea a fost influenţată de retragerea din campania electorală a Ligii Poporului, Partidului Socialist şi Partidului Conservalor-Democrat;**

3) **se confruntau nu atât partide politice, cât două stări de spirit, una aparţinând** *lumii vechi*
- **reprezentată în special de liberali, şi alta a lumii noi, căreia îi dădea expresie Partidul Ţărănesc**

Mulţi cetăţeni erau convinşi că votul este o ***„armă "*** pe care o puteau folosi pentru a-şi ameliora situaţia. Nicolae Iorga aprecia ci în ţari se înregistra ***„un avânt curat către*** schimbări de pe urma cărora continuitatea ***nenorocită cu trecutul s-ar rupe*** tn ***sfârşit. Niciodată*** poporul românesc n-a fost mai aproape de ***acea salvare prin el însuşi, peste legaturi, peste*** formule, peste obişnuinţe. înlăturând ***parazitismul politic care-t roade şi-l dezonorează, ca in cea*** lună a lui noiembrie, când ***întâiaşi*** dată ***românii de-pretutindeni votau împreună pentru aceleaşi*** Camere care trebuiau să ***deie, după o îndreptare nouă, aceleaşi legi"".***

După o campanie electorală care a durat aproape un an - cea mai lungi din istoria României
- **s-au înregistrat următoarele rezultate:**

UI

Nr. crt.	Partidul	Număr deputaţi
1	Partidul Naţional Român	169
2	Partidul Naţional-Liberal	103
3	Partidul Ţărănesc din Basarabia	72
4	Partidul Ţărănesc	61
5	Partidul Naţionalist-Democrat	27
6	Partidul Democrat al Unirii din Bucovina	20
7	Partidul Conservalor-Progresist	13

8	Gruparea Maghiarilor şi Secuilor	8
9	Gruparea Sașilor	8
10	Liga Poporului	7
11	Partidul Socialist	7
12	Gruparea Șvabilor	6
13	Partidul Ţărănesc din Transilvania	4
14	Uniunea Naţională (A. Imbroane)	4

Din analiza acestor rezultate se impun câteva concluzii:

1) Alegerile au confirmat victoria desăvârşită a partidelor din provinciile unite care au condus lupta pentru unirea acestora cu România: Partidul Naţional Român. Partidul Ţărănesc din Basarabia şi Partidul Democrat al Unirii din Bucovina.

2) Partidul Naţional-Liberal. deşi s-a situat pe primul loc în vechiul Regat, a suferit o înfrângere, deoarece pentru prima dată în istoria românilor, aparatul de stal nu a putut asigura victoria partidului pe care-l reprezenta.

3) Partidul Conservalor-Progresist a înregistrat un eşec de proporţii, fiind împins spre periferia vieţii politice şi nemaiputând conta ca factor de guvernare.

4) Partidul Ţărănesc a obţinut un mare succes, deoarece - la mai puţin de un an de la înfiinţare - s-a situat pe locul al doilea în privinţa influenţei electorale din vechiul Regat.

5) Deşi s-au abţinut în alegeri, socialiştii au revenit în parlament după o absenţă de două decenii, ca urmare a faptului că unele organizaţii judeţene nu au dat curs deciziei conducerii centrale.

6) Pentru prima dată în parlamentul României au fost aleşi reprezentanţi ai minorităţilor naţionale; şi până atunci au fost deputaţi şi senatori din rândul minorităţilor naţionale, dar acum, în 1919, ei au fost aleşi pe liste separate.

Parlamentul şi-a deschis lucrările în ziua de 21 noiembrie, la Ateneul Român, deoarece sala Camerei Deputaţilor din Dealul Mitropoliei era neîncăpătoare pentru cei peste 700 de deputaţi şi senatori. în Mesajul rostit de regele Ferdinand se spunea: *„Gândul nostru cel dintâi trebuie să fie la acei care, prin truda lor, prin vitejia şi prin jertfele lor, au luptat pentru întregirea neamului. Amintirea lor va rămâne veşnic scumpă tuturor românilor. Sfântă, mai . presus de toate, vom păstra pe a celor care şi-au jertfit viaţa sau puterile de muncă. [..J Acum nouă ne revine înalta datorie de a pune aşezământul viitor al patriei pe temelii solide, astfel ' <a poporul român să rămână neclintit santinela civilizaţiei latine la rdsăritul Europei "J.*

Alegerile parlamentare nu au dat un câştigător, dar sentimentul general se îndrepta spre noile partide. N. Iorga aprecia că acestea *„se simţeau obsenvte şi pândite din umbră de liberalii*

furioşi de neprevăzutul rezultat al alegerilor"[1]. **Pentru formarea unei majorităţi parlamentare I au început negocieri între Partidul Naţional Român, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina ! Partidul Ţărânesc din Basarabia, Partidul Ţărânesc (din vechiul Regat), Partidul Naţionalist Democrat. Cu acest prilej** *„regăţenii "* **au putdPcunoaşte stilul de** *„pertractare "* **al lui Iuliu Maniu. Participant la aceste negocieri, N. Iorga avea sâ scrie:** *„A trebuit, intr-un târziu, după miezul nopţii din noaptea a treia, sâ amintesc ţd am şi eu o ocupaţie, cd ori se ajunge la un rezultat, ori sunt silit a nu mai participa la discuţii care înaintau aşa de puţin. Atunci. în fine. înaintând ca la moarte, /Maniu] a consimţit sâ puie iscălitura pe actul de constituire a Blocului "* **Astfel,** la **25 noiembrie a luat ftinţâ Blocul parlamentar, care a ales în funcţia de preşedinte al Adunării** Deputaţilor **pe Alexandru Vaida-Voevod (Partidul Naţional) şi în cea de preşedinte al Senatului pe Paul Bujor (Partidul Ţărânesc). Acesta, mulţumind senatorilor pentru onoarea ce i-au** făcut-**o, a ţinut sâ menţioneze vremurile tulburi prin care trecea lumea,** apreciind **că** *..dinspre Râsâril [adică din Rusia Sovietică] se arată zorile "".*

De la Paris veneau note ultimative, prin care Aliaţii cereau ca România să semneze imediat tratatul de pace cu Austria. Iniţial, propunerea de formare a noului guvern a fost făcută lui N. Iorga. dar acesta a refuzat, afumând: *„nu înţeleg* **să** *fiu un condeiu de iscălit*"**". Pe de altă parte.** regele considera că „atâta ***timp cât se mai discută la Paris interesele*** româneşti contestate şi *atacate, e bine ca un guvern român să fie condus de o persoană ardeleană ".* A fost solicitat **Iuliu Maniu. dar acesta a declinat oferta sub motiv că nu stăpânea limba franceză, limba oficială la Conferinţa păcii, dar în fapt el nu voia sâ-şi lege numele de un tratat care conţinea unele clauze inacceptabile pentru România. Până la urmă, a fost numit Alexandru Vaida Ẋoevod, vicepreşedinte al Partidului Naţional Român, care tocmai fusese ales preşedintele Adunării Deputaţilor.**

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod. sau al Blocului parlamentar, a depus jurământul în ziua de 1 decembrie 1919. Astfel, printr-o coincidenţă, exact la un an după Adunarea de la Alba Iulia, în fruntea guvernului României se afla un ardelean. Guvernul era alcătuit din oameni noi, marcând o profundă schimbare a elitei politice. Personajul cel mai pitoresc era Ion Mihalache, care s-a prezentat la Ministerul Agriculturii cu cămaşă înflorată şi iţari. În discursul rostit cu prilejul instalării sale, Mihalache a spus câ-şi datora funcţia nu unor merite personale, ci dorinţei de rezolvare a *„chestiei ţărăneşti".* **Era pentru prima dată când din guvern făcea parte un ministru care se declara ţăran şi care avea doar Şcoala Normală; înainte de război miniştrii se prezentau în frac şi cu decoraţii pe piept, căutau sâ-şi etaleze cunoştinţele dobândite în universităţile din Paris, Viena sau Leipzig. întrebat fiind ce părere are despre ministrul Agriculturii, Al. Marghiloman răspundea ironic: a aflat că** *„ştie sâ şi mânânce "",* **evident cu furculiţa şi cuţitul, ca în marile saloane şi restaurante.**

La dorinţa regelui, Vaida a acceptat sâ propună ca ministru de Inteme pe Alexandru Averescu. După depunerea jurământului de către noul guvern. Ferdinand. *„care părea trist.u* luat la o parte pe ***generalul Averescu şi i-a vorbit îndeosebi***"". în ziua de 9 decembrie 1919. **România a semnat tratatele de pace cu Austria şi cu Bulgaria. Pentru evoluţia situaţiei inteme o importanţă specială a avut Tratatul minorităţilor, care prevedea acordarea de drepturi egale pentru toţi cetăţenii României şi dreptul Consiliului Societăţii Naţiunilor de a verifica politica statului român în acest domeniu.**

Cum era de aşteptat, problemele privind participarea României la război şi situaţia de la Conferinţa păcii au constituit obiectul unor ample dezbateri parlamentare. Ion I. C/Brâtianu a ţinut o cuvântare care a durat două şedinţe, argumentând pe îndelete politica pe care a promovat-o. A fost ascultat într-o atmosferă ostilă, fiind întrerupt de mai multe ori. Oarecum surprinzător - dar explicabil pentru starea de spirit din acea perioadă - cuvântarea lui Alexandru Marghiloman a fost primită cu aplauze. O notă discordantă a făcut Vasile Lucaciu.

ra

care i-a strigat: „£jri *un trădător]".* Marghiloman a avut o clipă de descumpănire, dar şi-a revenit rapid: *„N-am speculat vagoanele de* ***grâu*** *care* ***au*** *fost date pentru Ardeal în timpul neutralităţii".* Replica a fost primită cu aplauze, iar Marghiloman şi-a încheiat cuvântarea *„într-o adevărată apoteoză*

La 29 decembrie, parlamentul a votat legile pentru ratificarea unirii Transilvaniei, Basarabiei şi Bucovinei cu România, prilej cu care N. Iorga, preşedintele Adunării Deputaţilor, a rostit un impresionant discurs, în care a subliniat semnificaţia istorică a actelor de unire din 1918.

în ziua de 31 decembrie 1919, Marele Colegiu electoral bisericesc al României, întrunit în sala Ateneului, sub preşedinţia mitropolitului Pimen al Moldovei, a ales ca mitropolit al Ungro-Valahiei şi Primat al României pe Miron Cristea. învestirea în funcţie a avut Ioc în ziua de 1 ianuarie 1920, la Palatul Regal. După ce regele i-a încredinţat toiagul arhipâstoresc, învestindu-l ca mitropolit al Ungro-Valahiei şi Primat al României, Miron Cristea a mulţumit suveranului spunând: *„întru smerenia mea, sunt pe deplin conştient că nu modestele însuşiri ale nevredniciei mele. ci graţia Majestăţii Voastre şi iubirea neţărmurită a fruntaşilor ţării faţă de fraţii lor până acum înstrăinaţi, au voit să aşeze pe robul de ieri în strălucirea scaunului Je cap al întregii biserici ortodoxe din patria mărită* "[!0]. Alegerea s-a dovedit a fi inspirată, Miron Cristea fiind unul dintre cei mai străluciţi conducători ai Bisericii Ortodoxe din România.

Alcătuită dintr-un mozaic de partide, coaliţia guvernamentală era lipsită de coeziune. Acest fapt a ieşit în evidenţă după numai o săptămână de la formarea guvernului, la 9 decembrie. Deoarece Vaida devenise şeful guvernului, postul de preşedinte al Adunării Deputaţilor a rămas vacant. Partidul Naţional - care socotea că postul îi revenea - s-a pregătit sâ-l propună pe Vasile Goldiş. Dar, spre surprinderea ardelenilor, N. Iorga a urcat la tribună şi a declarat: *,. cedez stăruinţelor de a primi sarcina, grea pentru sănătatea şi ocupaţiunile mele, de preşedinte al acestei Camere ".* Ardelenii l-au propus pe Goldiş, dar Iorga a fost ales cu o majoritate de 16 voturi. în discursul rostit cu acest prilej, N. Iorga a declarat că era hotărât sâ apere *„acest parlament împotriva intenţiilor de dizolvare ale unora "*[2l] Cel vizat era generalul Averescu, care intrase în guvern după o discuţie cu Iuliu Maniu, la care a propus fuziunea Partidului Naţional Român cu Liga Poporului, după care sâ se dizolve Corpurile legiuitoare şi sâ se organizeze noi alegeri parlamentare. Desigur, problema esenţială era aceea a preşedinţiei partidului ce urma sâ rezulte în urma fuziunii, funcţie la care aspira atât Maniu, cât şi Averescu. Cum şansele de fuziune erau minime, Averescu a decis sâ forţeze nota şi sâ părăsească banca ministerială. El a apreciat că N. Iorga urmărea sâ menţină un parlament în care Liga Poporului avea doar 7 deputaţi şi deci el - ca ministru de Interne - nu se putea bucura de nici o susţinere. În consecinţă Averescu şi-a prezentat demisia la 13 decembrie. Profund nemulţumit, regele i-a cerut lui Iorga sâ găsească *„om în loc* Preşedintele Adunării Deputaţilor l-a propus pe dr. N. Lupu, pe care-l socotea *„potrivit cu situaţia aşa de grea din acel moment*

Activitatea noului ministru de Inteme a generat ample dispute. El a iniţial proiectul de lege privind jandarmeria, care preconiza reducerea numărului de jandarmi de la 37.000 la 5.000, într-o perioadă de mari convulsii sociale. De asemenea, a propus proiectul legii chiriilor, prin care se cerea închirierea obligatorie a spaţiului de locuit disponibil, ca o modalitate de rezolvare a gravei probleme a locuinţelor. Regele Ferdinand I aprecia că acest proiect de lege era *„cam bolşevic"-' şi* nu a acceptat sâ semneze mesajuLde trimitere a acestuia în dezbaterea parlamentului. în calitate de ministru de Interne, dr. N. Lupu nu a ezitat sâ-şi pună cravată roşie şi batistă de aceeaşi culoare în buzunarul de la *„butonieră* şi să ţină discursuri în faţa greviştilor de la „Monitorul oficial", prin care condamna exploatarea la care erau supuşi muncitorii[2]".

Atitudinea dr. N. Lupu nu era acceptată de toţi membrii guvernului; de exemplu, ministrul Finanţelor, Aurel Vlad, declara: *„Eu nu pot admite principiul acela şi nu pot admite tendinţa aceea că funcţionarii au dreptul să facă grevă "*[v]. La rândul sâu, regele Ferdinand, temându-se de o acţiune revoluţionară cu prilejul împlinirii unui an de la evenimentele din 13/26 decembrie

1918, a *m* **dispus aducerea mai multor militari şi instalarea unor mitraliere laCotroceni, pentru** eventualitatea **câ socialiştii, cu ajutorul dr. N. Lupu, ar urmări să ia cu asalt palatul, aşa cum** făcuseră **bolşevicii la Petrograd în 1917.**
1

Opoziţia a luat **atitudine fermă împotriva guvernului, care era acuzat că nu intervine cu** hotărâre pentru a **restabili ordinea internă, grav afectată de şirul neîntrerupt de** greve **şi** manifestaţii de stradă. **Deputatul liberal Gh. Mârzescu l-a interpelat pe dr. Lupu m** legătură cu poziţia faţă de mişcările **sociale şi opţiunea sa politică. Răspunzând, dr. Lupu spunea:** *„metoda represiunii şi a opresiunii aţi practicat-o dumneavoastră, metoda reconciliaţiunii o voi practira-o eu [.-..] Represiunea aţi practicat-o d-voastrâ cu ţăranii la 1888; aţi aplicat-o ¡¡-voastră în tovărăşia altora [aluzie la generalul Averescu1 la ¡907; aţi aplicat-o la 13 decembrie* "a■ în legătură cu **acţiunile muncitoreşti el a declarat:** *„Prefer să-i las să manifesteze, decât să-i ucid ".* La **întrebarea dacă este socialist a răspuns:** *„da, sunt socialist sui generis "[2]".*
Un alt ministru care a suscitat, prin activitatea sa, reacţia vehementă a opoziţiei a fost Ion

Mihalache. Un contemporan aprecia **că Mihalache** *„lucra pe tăcute la ministerul său. pe*

tăcute şi cu ura de clasă In sân - ură ce trebuia să-l ducă la proiectul de lege care a determinat

la începutul lunii martie prăbuşirea întregului guvern Datorită condiţiilor istorice, inclusiv unor interese politice, reforma agrară a fost abordată pe provincii istorice. La 6 manie 1920 a fost votat proiectul legii agrare pentru Basarabia, alcătuit de Sfatul Ţării; toate grupările parlamentare au votat în favoarea acestuia. Ion Mihalache a căutat să elaboreze proiectul legii agrare pentru Transilvania, dar ardelenii din guvern s-au opus, deoarece nu doreau ca o asemenea operă - care aducea un important capital electoral - sâ fie realizată de un regăţean. Astfel că ministrul Agriculturii a trebuit sâ se limiteze doar la vechiul Regat. A fost constituită o comisie pentru redactarea proiectului de lege, care - în esenţă - prevedea extinderea exproprierii peste limita celor două milioane de hectare prevăzute de Constituanta de la Iaşi şi reducerea preţului de răscumpărare, prin luarea în calcul a valorii pământului declarată de proprietari (care. de regulă, era mai mică decât cea reală). Proiectul a suscitat opoziţia categorică a moşierimii; în numele acesteia. Constantin Garoflid a înaintat regelui un memoriu în care aprecia că proiectul întocmit de ministrul Mihalache era neconstituţional. La rândul lor. Partidul Naţional-Liberal, Partidul Conservator-Democrat şi Partidul Conservator-Progresist au criticai în termeni foarte duri proiectul de lege.

După vii discuţii, proiectul a fost aprobat de Consiliul de Miniştri şi înaintat regelui pentru ca acesta, conform normelor legale, sâ-l trimită, însoţit de un mesaj, în dezbaterea parlamentului. Ferdinand I nu a dat curs acestei solicitări. Vestea s-a răspândit cu repeziciune, nu numai în cercurile politii^ din Capitală, dar şi în ţară. într-un manifest *Către săteni,* lansat de Partidul Ţărănesc, se ?£rma: *„Fiţi liniştiţi şi aveţi încredere în trimişii voştri. Ei se [in de cuvânt şi se luptă din greu ca să vă facă dreptate* ". Manifestul aducea la cunoştinţa ţărănimii că proiectul de lege agrară se află.. *la Palat şi n-aşteaptă acum decât semnătura regelui*"". La rândul său, ministrul de Inteme a adresat o circulară către prefecţi prin care le cerea *„să se aducă la*

cunoştiṁţă sătenilor că legea agrară se va depune în curând în Cameră şi că pământ se va da tuturor sătenilor ce nu au "

Asemenea iniţiative erau considerate de liberali, averescani și conservatori extrem de periculoase, chiar revoluţionare. De aceea au acţionat pentru ¡Măturarea imediată aguvemului. Cele mai mari şanse de succesiune le avea Alexandru Averescu, a cărui popularitate crescuse enorm. Participând la alegerile parlamentare parţiale din februarie 1920, Liga Poporului a câştigai toate locurile, iar generalul era privit ca un Mesia al neamului românesc. Dar Alexandru Averescu nu avea încredere în popularitatea sa şi considera - pe baza unei experienţe anterioare - câ mult mai eficiente erau înţelegerile de culise.

Pe de altă parte, Ion I. C. Brâtianu aprecia câ nu putea ajunge la putere în acel context de vădită ostilitate a opiniei publice faţă de Partidul Naţional-Liberal şi câ era mai util sâ folosească popularitatea lui Averescu pentru a înlătura guvernul Blocului parlamentar. Oarecum paradoxal, cei doi adversari politici - **Averescu şi Ion I.** C. **Brâtianu** - erau interesaţi sâ ajungă la un acord **de colaborare.** S-au stabilit contacte şi s-au purtat negocieri mai întâi între C. Argetoianu şi I. G. Duca, apoi între C. Argetoianu şi Vintilâ Brâtianu (însoţit de Duca), ajungându-se la următorul acord:

1. Generalul acceptă reforma agrară în limitele Constituantei de la Iaşi; va restabili ordinea în ţară, va renunţa la *„răspunderi ".*

2. Ionel (I.I.C. Brâtianu) va interveni pe lângă *„factorul constituţional* "în favoarea aducerii lui Averescu la putere".

Acordul a fost *„parafat "* la întâlnirea, desfăşurată *„pe înserate şi tn mare taină* între Ion I. C. Brâtianu şi Al. Averescu, în ziua de 12 martie 1920[34]. Cu această înţelegere, soarta guvernului Vaida era *„pecetluită ".*

Pe lângă activitatea miniştrilor Lupu şi Mihalache, regele era nemulţumit şi de iniţiativa preşedintelui Consiliului de Miniştri, Al. Vaida-Voevod, care, aflat la Londra, a intrat în legătură cu V.M. Cicerin (comisarul poporului pentru Afacerile Externe al Rusiei Sovietice) fără a-l consulta.

Deoarece zvonurile despre iminenta cădere a guvernului Blocului parlamentar circulau cu repeziciune, N. Iorga l-a sfătuit pe I. Mihalache sâ facă *„un gest"* semnificativ: sâ demisioneze din guvern şi sâ depună proiectul de lege agrară din iniţiativă parlamentară. La 12 martie, Ion Mihalache a demisionat din funcţia de ministru al Agriculturii şi Domeniilor, iar proiectul de lege a fost depus în aceeaşi zi din iniţiativă parlamentară de deputatul ţărănist Grigore Iunian. Luând cuvântul în Adunarea Deputaţilor, Mihalache a declarat: *„Ţin să se ştie: nu guvernul îşi însuşeşte proiectul care a fost depus din iniţiativă parlamentară, ci deputaţii şi-au însuşit proiectul guvernului* "[3]\ Opoziţia a reacţionat extrem de dur, susţinând câ Ion Mihalache l-a ..*descoperit "* pe rege, deoarece a lăsat ca opinia publică să cunoască faptul câ suveranul se opunea extinderii exproprierii. Ziarul,.*Steagul* "-aparţinând Partidului Conservator-Progresist - aprecia că guvernul a declanşat *„revoluţia "* şi cerea: *„Regele să-şifacă datoria faţă de ţară şi de dinastie",* sâ demită imediat guvernul, afirmând câ armata *„este devotată şi supusă comandantului ei suprem* deci îl va sprijini în cazul câ miniştrii ar refuza sâ dea curs deciziei suveranului.

Pe acest fond, la 13 martie , regele a cerut lui Ştefan Cicio-Pop, care gira interimatul preşedinţiei Consiliului de Miniştri în absenţa din ţară a lui Vaida, să depună mandatul guvernului. Acesta s-a conformat şi, în aceeaşi zi, Ferdinand I l-a însărcinat pe Alexandru Averescu cu formarea noului guvern. Unul dintre beneficiarii acestui act, C. Argetoianu, recunoştea că regele n-a socotit necesar sâ respecte *„nici măcar acele forme de condescendenţă protocolară, care să acopere un gest brutal* "şi că pentru *„prestigiul nostru de stat civilizat, a fost o lovitură urâtă* în fapt, Vaida a aflat de la postul de radio din capitala Marii Britanii, unde se afla în misiune oficială, câ nu mai era preşedintele Consiliului de Miniştri al României.

Guvernul Averescu a depus jurământul în ziua de 13 martie 1920. în aceeaşi zi, preşedintele Consiliului de Miniştri s-a prezentat în faţa parlamentului, unde a citit decretul regal de numire şi a făcut o scurtă declaraţie privind intenţiile noului guvern. El a precizat câ *„prima şi cea mai de căpetenie a sa grijă va fi ca, prin autoritatea la care are dreptul, să pună stavilă oricărei încercări de a zdruncina câtuşi de puţin aşezămintele noastre sociale şi de stat".* Apoi a anunţat decizia regelui de a amâna lucrările parlamentului pe timp de 10 zile*„pentru ca guvernul să se pună la curent cu situaţia de fapt a treburilor statului* "[38]. în fapt, această prorogare era rezultatul ezitărilor suveranului, care, pe cât de hotărât a fost în a demite guvernul

Vaida, pe atât de indecis era în a dizolva - după numai bei luni de existenţi - primul parlamem ales prin vot universal.

N. lorga a **crezut câ Averescu** a venit in Camerâ **pentru** a **citi decretul** de **dizolvare,** drept care s-a urcat la **tribuna prezidenţială** cu paltonul pe **el ţi** cu **şoşonii in picioare. La redeschiderea** parlamentului, **in ziua de 26 martie, lorga** a **venit tn redingota, fiind convins** ca **Averescu** va cere votul de **încredere** ;i **va fi înfrânt. lorga auzise** cuvintele **regelui: „** *Voi izgoni Ministerul lguvernul/*, *dar voi păstra parlamentul "*.* **Marele istoric ţinea sâ precizeze** câ *„acestea suni propriii* cuvinte ale regelui care, cu toată timiditatea, avea in fond instinctele despotice ale rasei sale* Preşedintele **Consiliului de Miniştri a prezentat programul guvernului,** pe care deputaţii majoritari **au început sâ-l critice cu vehemenţa. Averescu a ascultat un** timp, dupi care a părăsit incinta, **spunându-i lui Argetoianu ca avea** foaia **cu decretul de** dizolvare în buzunar: *„M-a rugat regele sa încerc, dar dacă nu merge, o semnează numaidecât"".* într-adevâr, peste o ori, parlamentarii **ascultau** *„decretul de dizolvare pus de Ion Brătianu tn mâinile regelui Ferdinand ca să-l citească generalul Averescu* "[42]. în **decret se** anunţau alegeri pentru Adunarea **Deputaţilor** în **zilele de 25-27 mai şi** 3 **iunie, iar** pentru Senat la 30-31 mai şi 6 iunie 1920. La auzul acestor **decrete, lorga a strigat:** *„Sinistră comedie!*"**, iar** majoritatea deputaţilor a părăsit sala cântând - **la propunerea aceluiaşi N.** lorga - imnul *„Deşteapiă-te române* ". După mai mulţi ani, N. **lorga avea sâ aprecieze câ** guvernul Averescu semnifica *,. întoarcerea spre un trecui Care, tn mod hotărât, părea mai comod regelui "".* Adică un trecui în care nu guvernele erau expresia **parlamentului,** ci guvernele *„făceau "* parlamentul, inversându-se astfel raporturile dintre **puterea legislativă** şi **cea** executiva.

în perspectiva alegerilor parlamentare, guvernul a dizolvat, la 4 aprilie 1920, Consiliul Diligent din Transilvania. Secretariatele de Serviciu din Bucovina şi Directoratele din Basarabia, apreciind câ ele nu mai erau necesare în condiţiile în care din guvernul României făceau parte reprezentanţii tuturor provinciilor istorice, iar parlamentul era ales de cetăţenii de pe întreg cuprinsul ţării. Motivaţia era pe deplin întemeiată, dar exista şi un motiv electoral, acela ca partidele din provinciile unite, râmase în opoziţie - mai ales Partidul Naţional - sâ nu aibă la dispoziţie organisme administrative prin care sâ-şi promoveze interesele. Printr-un decret

............[1] ' '• ' – ––––––––––––––––

____r ,_________ MNMMW. **i-miu-uii uecrei-**

lege, s-a stabilit diminuarea numâruluide parlamentari, astfel mcât aceştia sâ-şi poată desfăşura activitatea în clădirea care le era rezervată, din Dealul Mitropoliei. S-a stabilit ca un deputat sa fie ales de 50.000 de cetăţeni, iar un senator de 70.000 de cetăţeni; astfel numărul deputaţilor s-a redus la 369, iar al senatorilor la 198 (colegiul universal). De asemenea, alegerile urmau sâ se desfăşoare în luna mai în vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina, şi în iunie în Transilvania, pentru ca guvernul sâ-şi poată concentra forţele în această provincie unde influenţa Partidului Naţional era considerabilă.

La 17 aprilie. Liga Poporului şi-a luat numele de Partidul Poporului, fuzionând cu o grupare desprinsă din Partidul Ţărănesc basarabean condusă de Sergiu Niţâ, o alta din Partidul Democrat ai Unirii din Bucovina în frunte cu Dori Popovici, şi o a treia din Partidul Naţional reprezentată de Octavian Goga. Astfel, Partidul Poporului a devenit primul partid care şi-a creat organizaţii la scara întregii ţări. Din iniţiativa lui Alexandru Averescu, Partidul Poporului a încheiat cartel electoral cu Partidul Democrat, condus de Take Ionescu.

Opoziţia era divizată. Partidul Naţional-Liberal şi Partidul Conservator Progresist au primii cu satisfacţie înlăturarea guvernului Vaida şi aducerea la putere a lui Averescu. Partidele din fosiul Bloc parlamentar păreau derutate. Cele din provinciile istorice erau preocupate sâ diminueze efectele sciziunilor, din iniţiativa lui N. lorga s-a constituit Federaţia Democraţiei Naţionale, care nu s-a putut transforma într-un cartel electoral opus Partidului Poporului. Au fost doar unele acorduri locale, fârâ un impact deosebit asupra electoralului.

Campania electorală a fost dominată de *„mitul Averescu ".* Foarte activ s-a dovedit a fi Partidul Ţărănesc. Un manifest electoral difuzat de acest partid glăsuia:

„Voi ţărani, voi harnici fraţi/Numai secera votaţi/De nevoi mântuitoare/Şi pământ sub sfântul **soare/Voi** ţărani veniţi cu noi/N-ascultaţi de cei ciocoi/Şi nici de slugoii lor/De coadele de topor. Cine vrea dreptate-n ţar*A/Secera* votează iarâ^Cine-n ţară vrea lumină/Lângă secera sâ vin â/Tot ce-i suflet voinicesc/E-n Partidul Ţărănesc."

Abuzurile electorale nu au lipsit: ele erau comise atât de autorităţile administrative, cât şi de *„ oamenii generalului*", care nu acceptau ideea câ şi alte partide ar dori binele naţiunii. N. lorga relata câ, participând la o întâlnire electorala la Brăila, într-o salâ mică, plină de lume, *„a putut cunoaşte toată brutalitatea, gata să meargă până ta vărsarea de sânge a metodelor puse in serviciul idolului popular, al părintelui naţiei".* în timp ce vorbea un localnic, *„deodată o ploaie de pietre s-a abătut asupra noastră, fără a ne putea clinti din loc. Cei chemaţi din cârciumele portului* fi *din prăvăliile lor de parlagii ca să ne spargă întrunirea nu s-au dat insă cu una, cu două, şi intr-o clipă a fost smulsă stinghia de pe marginea scenei. /. . ./ Mâini furioase manevrau acum stinghia fi sfărâmau paharul, sticla de apă ".* Nicolae lorga a reuşit sâ se retragă în curte, dar *,jucolo, urlând, un cetăţean mă apucă de mână, pe când cealaltă caută in brâu ce rrehuie ca sâ mă spintece: dintre ai mei unul s-a ales cu pantalonul sfâşiat".* Până la urmă a reuşit sâ plece nevătămat. Reclamând incidentul fmntaşului averescan Alanasiu, replica acestuia a fost câ *„omul de la Brăila nu voia altceva decât «Să-mi scurteze barba»* Alegerile parlamentare s-au încheiat cu următoarele rezultate:

Nr. crt.	Partidul	Număr deputaţi
1.	Partidul Poporului	206
2.	Partidul Naţional	27
3.	Partidul Ţărănesc	25
4.	Partidul Ţărănesc din Basarabia	23
5.	Partidul Socialist	19
6.	Partidul Conservator-Democrat	17
7.	Partidul Naţional-Liberal	16
8,	Partidul Naţionalist-Democrat	10
9.	Gruparea germană	10
10.	Partidul Ţărănesc din Transilvania	6

Aceste date concrele conduc la următoarele concluzii:

I Partidul Poporului a obţinut o victorie categorică: 206 mandale din cele 369. Deşi tradiţionala intervenţie a aparatului de slat a fost o realitate. în fapt nu acesta a asigurat succesul partidului de guvernământ, ci slarea de spirit a cetăţenilor, care-şi puseseră speranţele în generalul Alexandru Averescu.

2. Deşi a fost supus unor puternice presiuni din partea guvernului. Partidul Naţional s-a clasat pe locul al doilea pe ţară. fapt ce l-a nemulţumit, în mod evident, pe Octavian Goga, care declarase câ ardelenii erau de partea sa şi nu a lui Iuliu Maniu.

3. Confrunlându-se direct cu popularitatea generalului Averescu, Partidul Ţărănesc a obţinut un real succes, clasându-se pe locul al doilea în vechiul Regat, ca şi în precedentele alegeri parlamentare.

4. Partidul Socialist a înregistrat cel mai bun rezultat electoral de la înfiinţarea sa. în 1893: el se datora stării de spirit radicale a unei bune părţi a populaţiei, care dorea o transformare a societăţii româneşti.

5. Partidul Nagional-Liberal s-a clasat pe locul al patrulea, in urma socialiştilor, dar liberalii | nu şi-au pus problema unui succes electoral, deoarece guvernul Averescu era - în fapt - | rezultatul manevrelor lui Ion L C. Brâtianu.

6 Conservatorii au continuat si evolueze pe o curba descendentă; adepţii lui Marghiloman nu au ob(inut nici un mandat, în timp ce partizanilor lui Take lonescu li s-au repartizat 17 I mandate, în conformitate cu acordul semnat cu Partidul Poporului, pe ale cărui liste au candidat.

După alegerile parlamentare a urmat o remaniere a guvernului, în urma căreia trei reprezentanţi ai Partidului Conservator-Democrat au primit ponofolii ministeriale: Take lonescu -ministru de Externe, NicolaeTitulescu-ministru de Finanţe, Dimitrie Greceanu-ministrul Justiţiei.

Politica economică a guvernului Averescu a vizat refacerea economiei naţionale; în acest spirit au fost înfiinţate Societatea Reconstrucţia şi Societatea Refacerii Industriale, in august- octombrie 1920 a fost realizată unificarea monetară, prin scoaterea din circulaţie a leilor emişi de Banca Generală a Ţării Româneşti, a rublelor şi coroanelor. Cu acest prilej s-au comis numeroase afaceri, mai ales de către ardeleni, care plecau literalmente cu căruţa pentru a aduce coroane din Ungaria, unde acestea nu mai aveau nici o valoare, deoarece acolo fuseseră scoase din circulaţie, pe care Ie Schimbau apoi la paritate în lei emişi de Banca Naţională a României. Pe (ie altă parte, în scurtul interval cât a fost ministru de Finanţe (martie-iunie 1920), C. Argetoianu s-a implicat în *„afacerea Schuller".* Ministrul de Finanţe a recurs la bancherul Schuller (cetăţean român), pentru a plasa pe piaţa londoneză bonuri de Tezaur, scuiindu-l în schimb de anumite taxe de import; Schuller nu a reuşit să plaseze acele bonuri, dar a văduvit statul român de sume importante, ca urmare a scutirilor de vamă la produsele importate (mai ales ţevi).

Noul ministru de Finanţe, Nicolae Titulescu, a reuşit - după o muncă intensă şi bine apreciată - să întocmească primul buget al României Mari, care a intrai în acţiune la 1 aprilie 1921. De asemenea, Nicolae Titulescu a reformat din temelie sistemul de impozitare, introducând impozitul cedular - pe categorii de venituri (protejându-le pe cele obţinute prin muncă şi lovindu-le puternic pe cele dobândite prin moşteniri şi pe căi ilicite), precum şi ,mpozitul global (prin adunarea tuturor veniturilor ob|inute de o persoană, o întreprindere etc. şi aplicarea unui nou impozit pe suma astfel obţinută). Prin aceste măsuri, guvernul areuşii. în i ursul anului 1921, să redreseze în bună parte situaţia financiară a României.

în *plan social,* din iniţiativa lui Al. Averescu a luat fiinţă, la 29 martie 1920, Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale, care avea ca scop *„pregătirea, aplicarea ¡i supravegherea aplicării tuturor legilor* fi *regulamentelor referitoare la: asigurări sociale* fi *mutualitarea liberă: ocrotirea* fi *organizarea muncii, cooperaţia orăşenească; asistenta socială, precum* fi *a oricăror legi* fi *regulamente de prevedere* fi *ocrotire socială care ti vor fi date in atribuţiune* în fruntea acestui minister a fost numit Grigore Trancu-Iaşi, un foarte bun cunoscător al domeniului.

în septembrie 1920 s-a elaborat legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă", prin care se garanta *„oricui, in limitele legilor* fi *regulamentelor existente, precum* fi *ale legii de faţă, dreptul de a munci după voie ".* în acelaşi timp, oricine *,j>rin ameninţări grave ori imediate* fi *directe, ori prin violente de fapt, va împiedica sau sili, ori va încerca să împiedice sau să silească pe cineva a munci, în timpul sau cu ocazia unei încetări colective de lucru, se va pedepsi"* cu amendă de la 10 la 200 lei şi cu închisoare de la 15 zile la 6 luni. Legea prevedea procedura de,. *împăciuire* "între salariaţi şi patroni; de asemenea, se introducea *„arbitrajul"* obligatoriu şi se interzicea încetarea colectivă a lucrului în întreprinderile şi instituţiile statului, judeţelor şi comunelor, precum şi în cele a căror oprire punea,. *în primejdie existenta* fi *sănătatea populaţiei sau via¡a economică* fi *socială a ¡ării: întreprinderile de transport pe uscat, pe apă* fi *aeriene; sondele* fi *distileriile de petrol, minele de combustibil. Precum* fi *întreprinderile de captare a gazelor naturale; uzinele de gaz* fi *electricitate:*

I *întreprinderile de distribuţie de apă şi forţă motrice; întreprinderile de mori, brutărie şi abatoare; stabilimentele spitaliceşti; întreprinderile pentru ridicarea gunoaielor şi curăţatul străzilor; serviciul de igienă publică ".*

Deoarece grevele continuau pe întreg teritoriul ţării, guvernul Averescu a decis militarizarea întreprinderilor şi sancţionarea celor care organizau încetarea colectivă a lucrului. în aceste mişcări, s-a implicat şi Partidul Socialist care, la şedinţa Consiliului său General din 11 octombrie 1920, a decis ca o delegaţie condusă de Ilie Moscovici *„să prezinte guvernului un memoriu in numele muncitorimii organizate din întreaga ţară spre a-i aduce la cunoştinţă, pentru cea din urmă oară "* că dacâ, pânâ la 20 octombrie 1920, nu se vor realiza în mod efectiv revendicările lor, atunci *„muncitorimea organizată din întreaga ¡ară va fi chemată caprintr-o grevă generală să obţină toate aceste drepturi şi libertăţi de care sunt legate interesele ei cele mai vitale ""*. Aceste revendicări vizau: respectarea dreptului de liberă asociaţie; recunoaşterea delegaţiilor şi consiliilor muncitoreşti în toate întreprinderile; retragerea armatei din fabrici, uzine şi ateliere; integrarea Ia lucru amuncitorilor concediaţi sau suspendaţi: suspendarea legii pentru reglementarea conflictelor colective de muncă şi întocmirea altei legi. *„care sa respecte drepturile câştigate cu nutri sacrificii de clasa muncitoare* "; desfiinţarea efectivă a stării de asediu şi a cenzurii.

Memoriul a fosl prezentat ministrului de Interne, cu rugămintea de a fi expus în Consiliul de Miniştri. După câteva zile Ilie Moscovici şi Gh. Cristescu au venii după răspuns. dar Argetoianu le-a declarai: *„Am fost atât de ocupat. încât n-am avut vreme să-l citesc* "; cei doi au revenit a doua zi. când ministru! le-a declarat că memoriul *„e inadmisibil în fond şi formă "[4!]*. Urmarea a fosl declanşarea grevei generale la 20 octombrie. Conducerea Partidului Socialist a recomandat muncilorilor *..să stea acasă* ". urmând să primească îndrumări prin ziarul *..Socialismul".* Dar guvernul a suspendat apariţia ziarului, aslfel că greviştii au rămas fără contact cu conducerea centrală; unii au încetat greva după 2-3 zile, alţii după două săptămâni. Dincolo de anumite carenţe organizatorice, rămâne faplul că în octombrie 1920 s-a desfăşurat cea dintâi grevă generală din istoria României, care a dovedit spiritul de solidaritate al muncitorilor. Guvernul a introdus starea de asediu pentru a pulea sesiza Curtea Marţială, în faţa căreia au fost trimişi liderii Partidului Socialist. în frunte cu secretarul său general Ilie Moscovici. Procesul s-a judecat în noiembrie-decembrie 1920 şi s-a încheiat cu condamnarea acestora la pedepse variind între 6 luni şi 5 ani închisoare.

La două luni după greva generală, guvernul a fost confruntai cu un nou moment dificil: atentatul de la Senat, comis de Max Goldstein (cetăţean român), care-animal de idei anarhiste - urmărea să lichideze *„elita burgheziei"* şi să faciliteze astfel *,.victoria socialismului".* Acesta a reuşii să introducă în sala Senatului, în spatele fotoliului prezidenţial, o bombă, care a explodat la 8 decembrie. Au murit Dimitrie Greceanu (ministrul Justiţiei), episcopul Radu (de la Oradea) şi senatorul Spirescu; a fost grav rănit generalul Constantin Coandă, preşedintele Senatului. După trei luni. Max Goldstein a fosl prins, judecai şi condamnat la muncă silnică pe viaţă; va muri în închisoare după o lungă grevă a foamei.

In mai 1921 a fosl adoptată legea sindicatelor profesionale, care stabilea: *..Sindicatele profesionale au ca obiect studiul, apărarea şi dezvoltarea intereselor profesionale, fără a urmări împărţirea de beneficii. Interesele profesionale sunt limitate, prin însăşi natura lor. la cele de ordin industrial, comercial. agricol, tehnic, economic şi cultural".* Cu alte cuvinte, acestea nu puteau desfăşura activităţi politice. Prin această lege. muncitorii se puteau organiza in sindicate, prin intermediul cărora puteau negocia cu patronii, fapt ce permitea dezamorsarea conflictelor sociale.

In privinţa ţărănimii, guvernul a acţionat pentru ameliorarea situaţiei acesteia. Pe această linie se înscrisese legea penlru izlazurile comunale, adoptată în august 1920. Pentru a detensiona situaţia din lumea satului, la 22 septembrie 1920, guvernul a trecut la împărţirea pământului la ţarani, chiar înainte de adoptarea legii agrare. Prima acţiune s-a desfăşurat în comuna Gurbăneşli

—'—^¡eţul Ilfov, la care au **participat Alexandru Averescu şi al|i membri ai guvernului,**
Averescu avea să aprecieze: *„Nu era nevoie decât de o singură - t ie de o singură scăpărare ca să se producă explozia. Pentru a evita această explozie m, "început acele împroprietăriri*
Cu acest prilej, preşedintele **Consiliului de Miniştri a trimis o telegramă** lui Ion **I. C.** Brătianu. n care-l recunoştea ca iniţiatorul **reformei agrare. Pentru Averescu această** telegramă era un ? i cavaleresc, dar consecinţele ei **politice au fost negative pentru Partidul** Poporului, deoarece isa cum afirma dr. N. Lupu - **semnifica** *„omagiul necesar aceluia care i-a dat puterea "*[50]. I C. Brătianu a ţinut sâ-i răspundă **generalului, peste câteva** zile, **printr**-o telegramă publicată ¡n ziare: *„întors în Bucureşti găsesc abia acum telegrama pe care aţi binevoit să mi-o trimiteli Je la Gurbăneşti. Am primit-o cu vie emoţie, cu mulţumire adâncă. Văd implinindu-se noul ad "I reformei agrare de a cărei desăvârşire e atât de strâns legată sănătoasa şi puternica pn ipăşire a neamului şi a stalului nostru. Conştient de această imperioasă nevoie şi credincios trecutului său. Partidul Naţional-Liberal nu va înceta a da cel mai călduros şi devotat ajutor Ia tot ceea ce poale să asigure şi să întărească temeliile pe care urmează a se aşeza România întregită, organica dezvoltare a vieţii noastre naţionale "".*

Sub conducerea lui Constantin Garoflid a fost elaborai proiectul legii agrare în spiritul celor prevăzute de Constituanta de la Iaşi, care a fost depus în plenul Adunării Depuialilor. Partidul Ţărănesc depusese încă din iulie 1920 *„proiectul Milmlache* ", dar el nu a fost luai în discuţie. Alexandru Averescu a apreciat câ în limp ce proiectul guvernului urmărea să satisfacă aiâi interesele marilor proprietari, cât şi pe cele ale (ârânimii, cel prezentat de Mihalache viza *..distrugerea unei clase* "[5;], adică a moşierimii. Confruntarea parlamentară s-a dovedii a fi deosebii de acerbă, ca urmare a îndârjirii ţărăniştilor; majorităţile parlamentare au recurs la excluderea unor deputaţi şi senatori ai opoziţiei, iar când amendamentele acestora nu mai puteau fi combătute, ele erau preluate de averescani, mai ales de Virgil Potârcâ, şi adoptate în numele majorităţii. Proiectul legii agrare pentru vechiul Regal a fosl adoptat cu 217 voturi penlru şi 78 contra. în şedin|a Adunării Deputaţilor din 13 iunie 1921. P'oiectele de lege agrară pentru Transilvania şi cel pentru Bucovina au fost votate la 19 iulie, după ce opoziţia s-a retras din parlament. Legile pentru reformă au avut o puternică influentă asupra îniregu societăţi, cu deosebire a ţărănimii. Deşi a fost criticată de opoziţie, această reformă avea să fie accepialâ de loate guvernele, inclusiv de cele din care făceau parte ţărăniştii, care în 1921 au combătut-o cu vehementă.

în domeniul *politicii externe* guvernul Averescu a semnat tratatul de la Tnanon cu Ungaria (4 iunie 1920), piin care se recunoştea unirea Transilvaniei cu România, şi tratatul de la Paris (28 octombrie 1920) prin care Marile Puteri Aliate şi Asociate confirmau unirea Basarabiei cu România. De asemenea, a conturat sistemul de alianţe, menii sâ apere stalu-quo-ul teritorial Stabilii prin tratatele de pace. în martie 1921, România a semnat tratatul de prietenie cu Polonia, iar prin tratatele încheiate cu Cehoslovacia (aprilie 1921) şi Iugoslavia (iunie 1921) s-au pus bazele Micii înţelegeri.

Partidele politice din opoziţie au continua! sâ fie divizate pe parcursul anului 1921. Cel mai dinamic s-a dovedit a fi *Partidul Ţărănesc,* care - deşi aflat în opoziţie - era în continuare criticat de liberali şi conservatori. Al. Marghiloman aprecia câ *„ura şi lupta de dusă constituie azi un act nepatriotic ""* şi cerea ţărăniştilor sâ renunţe la *„această făclie de discordie socială* La rândul lor, liberalii îi acuzau pe liderii ţărănişti câ ar colabora cu comuniştii, câ ar fi agenţii Moscovei şi că Mihalache **ar fi** primit o mare sumă de bani de la Alexandru Stamboliiski, şeful guvernului **agrarian** de **la Sofia,** în schimbul promisiunii câ va ceda Dobrogea statului bulgar.
Toiuşi, Partidul Ţărănesc a cunoscut o evoluţie ascendentă. în iunie 1921 s-a realizai fuziunea Partidului Ţărănesc cu Partidul Ţărănesc din Basarabia (gruparea Pan Halippa), în urma căreia
ţărăniştii au dobândii o largă influentă în provincia dintre Prut şi Nistru. în aceeaşi zi au intrat în Partidul Ţărănesc două personalităţi de marcă: Constantin Stere şi dr. N. Lupu. cunoscute pentru vederile lor de stânga. în octombrie 1921 s-a constituit Comitetul Executiv al Partidului Ţărănesc din Transilvania, Maramureş şi Banat, în frunte cu G. Bogdan-Duicâ.

în noiembrie 1921 s-a desfăşurat primuLCongres general al Partidului Ţărănesc, care a dezbătut *Anteproiectul de program* elaborat^ub conducerea lui Constantin Stere. Documentul a suscitat, la vremea respectivă, multe controverse, unii politicieni - în principal liberali şi conservatori - considerându-l ca având un caracter revoluţionar, iar ţărăniştii urmăreau sâ răstoarne ordinea socială şi de stat existenta în România. Aprobat de congres, acesta a devenit *Proiectul de program* al Partidului Ţărănesc, urmând ca după o discuţie mai amplă în organizaţii sâ fie adoptat în forma definitivă. Documentul argumenta necesitatea luptei de clasă împotriva burgheziei şi se pronunţa penlru alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea, sub conducerea Partidului Ţărănesc. în opinia ţărăniştilor, *„Imperialismul capitalist, ajuns în ultimele decenii la dominaţiunea universală, s-a dovedit neputincios de a asigura omenirii o muncă paşnică şi de a feri*

societatea de o năprasnică risipă de vieţi şi avuţii. Astfel se prăbuşeşte însăşi justificarea i... capitaliste ". Sarcina transformării societăţii revenea, după opinia ţărăniştilor, *„claselor muncitoare, care. în faza istorică deschisă prin războiul mondial, întrupează interesele generale ale omenirii".* Acceptând. în principiu, câ în ţările capitaliste acest rol revenea proletariatului, ei afirmau câ în ţările agrare, înlre care şi România, această misiune revenea ţărănimii. întrucât Partidul Ţărănesc se declara exponentul *„claseiţărăneşti ".* concluzia nu era greu de apreciat. Pornind de la aprecierea privind rolul ţărănimii. *Proiectul de program* conchidea că *„întreaga muncitorime românească nu-şi poate găsi o expresiune politică adecvată decât prin organizarea unui partid ţărănesc ".* Trebuie menţionai, totuşi, câ ţărăniştii nu excludeau posibilitatea ca muncitorimea să aibă un partid propriu, ce *„nu poate fi.făţă de Partidul Ţărănesc, decât un corp de avangardă, care în confraternitatea desăvârşită de arme va duce lupta comună pentru emanciparea şi înălţarea întregii muncitorimi ".* Ţărăniştii considerau lupta de clasă ca o realitate istorică în societăţile bazate pe exploatare: *„câta vreme vor exista clase sociale cu interese opuse, lupta de clasă nu poate înceta ".* Pronunţându-se penlru alianţa între clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, penlru colaborare între Partidul Ţărănesc şi partidul politic al clasei muncitoare, pentru lupta de clasă, combătând teoria armoniei sociale, ţărăniştii se situau pe una dintre cele mai radicale poziţii. Dintre prevederile concrete au reţinut atenţia: o nouă reformă agrară, *„armată populară "* - astfel ca tinerii, după ce au satisfăcut stagiul mililar, să-şi păstreze armele; democratizarea corpului ofiţeresc; inlerdicţia de a fi utilizată armata pentru reprimarea dezordinilor inleme până la un vot pozitiv al parlamentului; lichidarea analfabetismului; o ordine internaţională *..pe temelii de drept şi dreptate ".* o politică externă prin care sâ fie stăvilite „năzuinţele de exploatare şi dominaţiune" din partea unor state şi ocrotirea .. *intereselor legitime ale tuturor naţiunilor, fără deosebire de rang şi putere "; „ încheierea unei înţelegeri paşnice cu Republica Sovietică din Rusia ".*

Partidul Naţional a reuşit sâ depăşească momentele dificile create prin desprinderea grupării conduse de O. Goga. în aprilie 1920 a avut loc Congresul general al acestui partid, la care a fost adoptai un nou program^. Documentul preciza:.. *Partidul Naţional Român îşi întinde organizaţia politică asupra întregului teritoriu al României Mari. Având la bază hotărârile de la Alba lulia şi ca întâi postulat politic desăvârşirea unirii, partidul va lupta pentru realizarea ei printr-o legiferare care va avea la temelie principiile democratice, naţionale şi sociale ".* în mod concret, partidul cerea *„revizuirea Constituţiei în conformitate cu stările de fapt şi în special cu principiile adevăratului parlamentarism* "; aplicarea reformei agrare în Basarabia; revizuirea legilor agrare pentru Transilvania şi Bucovina; adoptarea unei legi noi pentru vechiul Regal, pomindu-se de la principiul câ *..pământul trebuie să aparţină celor care îl cultiva* "; drept de vot pentru femei etc. Partidul Naţional a fost singurul partid din România care avea înscris in

Ioan Scurtu

Conform prevederilor legale, **conducerea Partidului Socialist a cerut aprobarea** guvernului congresului, cu **ordinea de zi stabilită.** C. **Argetoianu, ministrul de** Interne, a primit o cerere semnau de şase **lideri ai Partidului Socialist prin care aceştia se** angajau *„să păstram rea rr-ii desăvârşită ordine, in sala partidului din str. Sf. Ionică, nr. 12, menţinund discuţiile în cadrul doctrinar şi ştiinţific, fără să organizăm nici manifestaţii, nici (ntruniri".* Ministrul a aprobat cererea.

Congresul şi-a **început lucrările în ziua de 8 mai. Având fa vedere câ toţi delegaţii erau** pent: transformarea **Partidului Socialist in Partid Comunist, se poate aprecia** *ci* **acesta era** un congres comunist. **De aceea,** 8 **mai** 1921 **avea si devină ziua înfiinţării Partidului** Comunist din România. Erau **reprezentate** 29 **de secţiuni cu** 45.086 **membri, delegaţii dispunând** de 540 mandate. Problema **centrală a fost afilierea la Internaţionala a III-a; votul a avut loc** în **ziua** de 11 **mai,** când 428 de **mandate s-au pronunţat pentru afilierea fără rezerve, iar** 111 **pentru** afilierea cu rezerve. A doua zi, **delegaţii care au votat pentru afilierea fără rezerve** (51 de **persoane,** din cele 77 prezente la **Congres)** au **fost arestaţi sub acuzaţia de** *„atentat contra siguranţei statului "* şi depuşi la închisorile **Jilava şi Văcăreşti. între cei arestaţi se aflau şi cinci deputaţi.** Acţiunea a fost condusă de ministrul **de** Interne C. **Argetoianu, care - aducând la cunoştinţa** miniştrilor, întruniţi în şedinţă, că totul a decurs **conform planului - a conchis:** *..Pot să vă dau plăcuta asigurare că s-a terminat cu comunismul în România "*[B].

Actul guvernului a fost condamnat de mulţi oameni politici şi de cultură, între care: N. Iorga. luliu Maniu. C. Râdulescu-Motru, Dimitrie Drăghicescu. Fruntaşul ţărănist dr. N. Lupu aprecia, de la tribuna Adunării Deputaţilor, că *„guvernul a făcut, prin arestarea şi mai ales prin condiţiunile arestării comuniştilor şi a colegilor noştri [parlamentari], un act de nemaipomenită sanutvolnicie în analele parlamentare nu numai ale României, dar chiar ale omenirii "*[w]. Arâspuns C. Aigetoianu. care, adresându-se deputaţilor, a spus: *„Domnilor, avem. de altfel, un exemplu istoric. Ţin minte când a izbucnit revoluţia rusească şi a fost acea perioadă zisă a lui Kerenski. Venise Lenin în Rusia şi fusese arestat, apoi pus în libertate. Şi îmi spuneau acei care au fost atunci la Petrograd că Kerenski zicea zâmbind : «Nu mă încurc eu cu Lenin. nu are omul acesta nici o importanţă». N-a avut nici o importanţă până când a făcut ceea ce a făcut şi s-a întâmplat cu Kerenski şi cu regimul lui ce s-a întâmplat. Noi nu voim ,v<1 jucăm rolul lui Kerenski. Noi voim pe Lenin să-l omorâm în ou la noi!"".*

Reprezentanţii grupării de dreapta, care se retrăseseră din Partidul Socialist, s-au întrunii în zilele de 19-20 iunie 1921 la Ploieşti, unde au decis înfiinţarea *Federaţiei Partidelor Socialiste din România.* Cu acest prilej s-a ales un Comitet Executiv al Federaţiei. în frunte cuGh. Grigorovici - preşedinte, Şerban Voinea şi Iacob Pisliner-secretari, care-şi propunea
sâ refacă organizaţiile regionale pe principiile social-democraţiei.

*

Relaţiile dintre **partidele din opoziţie şi dintre acestea şi guvern** au cunoscut o evoluţie contradictorie. Nicolae Iorga s-a străduit sâ **dea** consistenţă Federaţiei Democraţiei Naţionale, în care el sâ joace rolul conducător; dar iniţiativele sale s-**au** lovit **de** rezervele lui luliu Maniu. Pe de altă parte, înscrierea lui C. Stere în Partidul Ţărănesc şi propulsarea lui în conducerea acestui partid l-au determinat pe Iorga sâ ia atitudine împotriva *„trădătorului "*, fapt ce a dus la destrămarea Federaţiei. Repetate discuţii au **avut** loc între liderii Partidului Naţional şi cei ai Partidului Ţărănesc. în fapt, fiecare partid căuta sâ evite prezenţa celuilalt în zona proprie de influenţă: naţionalii nu doreau extinderea ţărăniştilor în Transilvania, iar aceştia căutau sâ evite *..debarcarea* " ardelenilor în vechiul Regat. Decisivă a fost atitudinea lui luliu Maniu. care a adoptat tactica tergiversării, deoarece **nu** accepta **ideea** *„luptei de clasă "* pe care o promova Partidul Ţârânesc.

Liderii partidelor din fostul Bloc parlamentar ştiau foarte bine că Averescu ajunsese Ia putere cu sprijinul lui Brălianu, astfel încât adversitatea lor împotriva liberalilor s-a menţinut multă vreme. Ei urmăreau cu atenţie relaţiile între guvern şi Partidul Naţional-Liberal. sperând sâ poată beneficia de pe urma unor eventuale contradicţii. Speranţele lor păreau îndreptăţite, deoarece, după un an de guvernare, mulţi averescani doreau sâ iasă de sub tutela lui Brâtianu. Prima dispută publică s-a înregistrat în februarie 1921, când preşedintele Adunării Deputaţilor, Duiliu Zamfirescu, a adresat o scrisoare lui Ion I. C. Brâtianu în care îi atrăgea atenţia că nu a participai la nici o şedinţă a acestei Camere, iar dacă va continua sâ absenteze, locul său va fi declarat vacant. Brâtianu a răspuns că avea *„o idee foarte urâtă "* despre acea Cameră şi că preferă sâ fie exclus decât să participe la şedinţele ei. După multe discuţii, locul de deputat al lui^Brâtianu a fost declarai vacant, acesta revenindu-i lui loan Th. Florescu. fruntaş liberal, viilor ministru al Justiţiei. Dar tensiunile în relaţiile dintre guvern şi liberali se acumulau, atingând punctul culminant în iulie 1921. La sfârşit de sesiune parlamenlară. guvernul a venit cu proiectul de lege privind naţionalizarea Societăţii Reşiţa, sperând că-profitând de oboseala deputaţilor şi senatorilor şi de dorinţa lor de a scăpa de căldura toridă a Bucureştilor - va reuşi sâ-l treacă rapid. în fapt..*naţionalizarea* "consta în emiterea de noi acţiuni, pe care guvernul urmărea sâ le împartă

fruntaşilor Partidului Poporului. Dar Gheorghe Mârzescu a declarat câ chestiunea *„era pre* discuta în acele condiţii şi fârâ documentarea necesară.

Oarecum surprinzător, în *„ajutor* "i-a sărit Virgil Madgearu, care se *„înarmase "*- potrivit obiceiului său - cu maldăre de maieriale. mai ales cifre, pentru a contesta legitimitatea acţiunii guvernului. Prezent pe banca ministerială şi vădit iritat de perspectiva de a asculta un discurs lung şi plictisitor pe acea vreme loridă, C. Argetoianu i-a adresat printre dinţi o expresie neaoşă *(să-l pupe in au):* acesia a reprodus cu glas lare vorbele *..neparlamentare "* roşiile de ministru, peniru ca toţi participanţii sâ audâ cum este Iralai un reprezentant al opoziţiei. S-a creat un adevărat vacarm, iar la propunerea lui Iorga **tuţi deputaţii upoziţiei au părăsit sala parlamentului în semn de protest.** Reprezentanţii ei s-au deplasat la Palat, cerând regelui
demiterea imedială a guvernului*[1]'.

La rândul său. generalul Averescu a aprecia! câ liberalii au denunţai acordul încheiat în februarie 1920 şi a amintit câ în programul Partidului Poporului figura un punct important şi încă nereali/.at: *„răspunderile".* Dar această ameninţare era tardivă; aproape toţi ştiau că Averescu a venii la putere cu sprijinul lui Brâtianu şi câ acesia fusese motivul abandonării *..răspunderilor ".* Aflând de intenţia lui Averescu. fruntaşul liberal I. G. Duca declara într-un interviu publicai de ziarul *„Dimineaţa"* din 18 iulie 1921: *„Să-mi dea voie domnul prim- ministru sâ surâd cu dispreţ de ce-a spus ".* Relragerea întregii opoziţii parlamentare a fosl speculată cu inleligenţă de liberali, care se pregăteau de asall împotriva guvernului. Ei au redeschis *„cazul Stere "* peniru a izola Partidul Ţărânesc şi au început să aducă elogii lui N. Iorga, marele *..apostol"* al neamului.

După câleva săptămâni de la retragerea clin parlament, ţărăniştii şi-au dat seama câ li se întindea o cursă, drept care au intrai în contact cu guvernul, pentru aplanarea conflictului. In urma discuţiilor dintre C. Argeloianu şi dr.N. Lupu s-a convenit ca ministrul să-i ceară scuze lui Madgearu pentru cuvintele rostite, iar ţărăniştii să revină în parlament[1*4].

în acţiunea lor vizând înlăturarea lui Averescu, liberalii îl aveau de partea lor pe regele Ferdinand. Acesia nu-l agrea pe general, care avea o atitudine rece, distantă, trufaşă. Averescu s-a implicat în problemele instituţiei monarhice. în conformitate cu reglementările legale. Astfel, guvernul a organizat festivităţile de căsătorie a principelui Carol cu principesa Elena a Greciei. Această căsătorie părea sâ pună capăt escapadelor sentimentale ale principelui, care în 1918 şi 1919 renunţase la prerogativele sale de moştenitor al Tronului peniru ai serecunoaşle căsătoria cu Maria Valentina (Zizi) Lambrino. Din acea căsătorie se născuse, în ianuarie 1920. un bâial, iar Carol l-a recunoscut ca fiul său. în urma presiunilor la care a fosl supusă. Zi/i Lambrino a trebuit sâ părăsească România. în iulie 1920, stabilindu-se cu copilul in capitala

1 N. Iorga, *Supt trei regi.* Bucureşti, Editura ...9, p. 264.
2 *Azi ne vorbeşte generalul Mărgineam*, în *„Ordinea "*, din 14 decembrie 1928.
3 I.G. Duca avea sâ scrie: *„Îndată după întoarcerea noastră din laşi, simţeam că'Bucureştii emu subminaţi de agitaţiuni comuniste. Fie că autorităţile de sub ocupaţie nu vegheaseră îndeajuns w că astfel propaganda comunistă se putuse întinde netulburată. Fie că germanii, după o metodă con le era scumpă, văzând că trebuie să se retragă, au ţinut să aprindă focul în urma lor. Fapt e că />< stradă defilau convoaie cu drapele roşii, şi că corifeii mişcării răspândeau din larg bani în dreapm şi în stânga. Evident că şi haosul existent, miile de refugiaţi din Moldova care se întorceau la* vetrele *lor. starea quasi-fevoluţionară din Ardeal şi din Bucovina, prizonierii care soseau din diferite t/m unde izbucnise bolşevismul, armatele care porneau spre Ardeal, paralizând şi via[a economică .y posibilităţile normale de transporturi - toate acestea îngăduiau uşor lui Racovski şi agenţilot Moscovei să uneltească şi să semene dezordinea în România. De alminteri avusesem la redacţia "Viitorului» o lungă convorbire cu Toma Dragu, fruntaşul socialist pe care îl cunoşteam bine de In Paris şi părea el însuşi îngrijorat de ce vedea şi auzea în jurul lui. La 13 decembrie o manifestam s-a ciocnit pe strada Câmpineanu.jos pe lângă Teatrul Naţional, cu un detaşament de vânători* de *munte. Soldaţii au tras. Mai mulţi manifestanţi au căzut morţi. Poliţia a arestat pe toţi fruntaşii*

pe baia curentelor ***politice reprezentate în Adunările Legiuitoare ".*** în declaraţia sa. Partidul Naţional respingea ideea legalităţii Corpurilor legiuitoare, propunând constituirea unui guvern de concentrare, N. Iorga recomanda o înţelegere între partide, trecându-se peste interesele de grup, în vederea adoptării legislaţiei preconizate de guvern, iar Partidul Ţărănesc se ridica împotriva *„rotaţiei* ***partidelor oligarhice ",*** optând pentru formula unui guvern neutru, care sa organizeze alegerile pentru Constituantă. A intervenit din nou O. Goga, care a cerut *„să se stabilească căi mai* ***degrabă o pace posibilă, graţie căreia să putem lucra în*** *acest parlament* . prppunând ca moţiunea să fie votată imediat. Era evidentă încercarea sa de ase proceda în aşa fel, încât parlamentul sâ fie menţinut, dar echipa ministerială takistă să fie înlocuită.

Moţiunea propusă de Goga a fost adoptată cu 190 voturi pentru, 81 contra. Interesant este că ţărăniştii au votat împotriva moţiunii, sperând că se va putea menţine parlamentul pentru a împiedica venirea lui Brătianu la putere. Luând act de rezultatul votului, Take Ionescu a declarai câ *„guvernul, trebuind să tragă consecinţele acestui vot, se retrage"[7]*.* Astfel se încheia cariera politică a lui Take Ionescu şi activitatea ultimului guvern conservator din istoria României.

*

Se sfârşea astfel perioada de instabilitate de la sfârşitul primului război mondial, în care timp de patru ani (ianuarie 1918-ianuarie 1922), s-au perindat la cârma ţării nu mai puţin de nouă guverne.

După retragerea Iui Take Ionescu, regele Ferdinand, fără a mai recurge la obişnuitele consultări politice, a încredinţat mandatul de formare a noului guvern lui Ion 1. C. Brâiianu ^ La stăruinţa suveranului, Brătianu a acceptat sâ încerce o colaborare cu Partidul Naţional. De această dată, Brătianu i-a comunicat lui Maniu *„că nu oferă măcar ce oferise altădată, ci nunnu două ministere şi unul pentru Ardeal. l-a fixat şi ceasul de răspuns, fiind grăbit. Răspunsul a fost. fireşte, negativ* "[76]. De altfel, însuşi Maniu aprecia că prin acceptarea condiţiilor puse *..an; fi ajuns simple unelte remorcate, în loc de elemente care colaborează în mod efectiv ".*

mişcării şi i-a bătut în chip atât de crunt încât unul din socialiştii cei mai de vază, Frimu, a şi murit peste câteva zile de pe urma rănilor dobândite. Represiunea depăşise şi aşteptările şi intenţiile noastre. Mârzescu, în calitatea lui de ministru de interne, nu putea reuşi să stabilească vinovăţiile şi răspunderile. Vădit, acţiunea îi scăpase din mână. Chiar dacă trupa fusese atacată cum pretindea ea, acţionase prea violent; ceea ce se petrecuse la Poliţie. împotriva dispoziţiilor guvernului, era grav şi inadmisibil. Abia după câţiva ani şi întâmplător am aflat cheia enigmei. Plecând odată cu vagonul ministerial în Ardeal şi văzând că eroul de la Mărăşeşti, viteazul general Rasoviceanu nu are loc în tren, l-am invitat la mine. Stând de vorbă până seara târziu, mi-a mărturisit că 13 decembrie era opera lui. Că întorcându-se din Moldova cu regimentul său, surprinsese noaptea în gara Chitila oameni suspecţi care îndemnau pe soldaţi să-şi împuşte ofiţerii şi să facă revoluţie -că trebuie să isprăvească cu regii şi cu burjuii - că. văzând că guvernul umbla cu mănuşi, el s-a gândit să cureţe el capitala de aceşti agitatori. Că aflând de întrunirea lor le-a ieşit înainte, că a tras fără provocare şi că tot el a dispus, peste capul prefectului de Poliţie, să se dea conducătorilor mişcării o lecţie aşa încât pe viitor să se sature de comunism. Considera că a adus un mure serviciu ţării sale şi se lăuda că a procedat cum a vrut el, nu cum ar fi vrut guvernul responsabil al ţării" (I.G. Duca, *Memorii,* voi. IV. Ediţie şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1994, p. 187-189). I.G.Duca, *Memorii,* voi. IV, p. 226. *..Neamul românesc ".* din 3 noiembrie 1918.

C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VI, Ediţie şi prefaţă de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli. 1996, p. 38.

Mihail Manoilescu, *Memorii,* voi. I, Ediţie îngrijită, prefaţă, note şi indici de Valeriu Dinu. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, p. 44. *..Socialismul",* din 9/22 decembrie 1918.
P.P. Negulescu, *Partidele politice.* Bucureşti, Editura Garamond, f.a., p. 324. *i) Minorităţile naţionale din România. 1918-1925. Documente.* Coordonatori Ioan Scurtu şi Li viu

Boar. Bucureşti, 1995, p. 164-165. I N. Iorga, *Supt trei regi,* p.324.

[1] *„Dezbaterile Adunării Deputaţilor " („D.A.D."),* nr. 1 şedinţa din 21 noiembrie 1919, p. 1. N. Iorga, *Supt trei regi,* p. 331. *Idem, Memorii*. voi. II, p. 280.

Idem, O viaţă de om. Aşa cum a fost, voi. III, Bucureşti, 1934, p. 18. *Idem, Supt trei regi,* p. 330.

Stere Diamandi, *Galeria oamenilor politici.* Editura Gesa, [1991], p. 214. N. Iorga, *Memorii*, voi. II. p. 287. I. G. Duca, *Memorii,* voi. IV, p. 236.

Arhivele Naţionale Istorice Centrale (Arh. N.I.C.), fond Miron Cristea. dos. 3, f. 2.

..D.A.D. ", nr. 8, şedinţa din 9 decembrie 1919, p. 69.

N. Iorga, *O viaţă de om,* voi. III, p. 23.

Idem, *Memoiii,* voi II, p. 300.

lbidem, p. 344.

..Socialismul", din 20 decembrie 1919 .

lbidem, din 31 deccmbrie 1918.

.DAI). nr. 26 şedinţa din 27 ianuarie 1920, p. 349.

lbidem, nr. 37 şedinţa din 12 febniarie 1920, p. 548.

lbidem.

C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. V, p. 103.

.Ţara nouă "din 10 martie 1920.

Arh. N.I.C., fond. Min. de Interne, dos. 253/1920, f. 42.

C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. V, p. 109-112.

I. G. Duca, *Memorii,* voi. IV, p. 241.

,.DA.D. ", nr. 60, şedinţa din 12 martie 1920, p.1076.

.Steagul" din 14 martie 1920.

C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VI, p. 113. *„DA.D.*nr. 61, şedinţa din 13 martie 1920, p.1081.

N. Iorga, O *viaţă de om. Aşa cum a fost.* Ediţie îngrijită de Valeriu şi Sanda Râpeanu. Studiu introductiv, note, comentarii, indice de Valeriu Râpeanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 559.

VIAŢA POLITICA TN PRIMII ANI DUPĂ MAREA UNIRE

loan Scurtu

40 *Ibidem*
41 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VI, p. 102.
42 *Idem. O viaţa de om,* p. 563.
43 *Idem, Supt trei regi,* p. 341.
44 *Idem, O viaţă de om,* p. 568.
45 Ioan Scurtu (coordonator). Constantin Mocanu şi Doina Smârcea, *Documente privind istoria României ¡nire anii 1918-1944,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogici, 1995. p. 101.
46 *.Monitorul oficial",* nr. 122 din 5 septembrie 1920.
47 *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România,* 191Î-1921, Bucureşti, Editura Politică, 1966. p. 512-513.
48 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine Memorii,* voi. VI. p. 153.
49 ***J)AD",*** nr. 90. şedinţa din 15 iunie 1921, p. 3002.
50 Dr. N- Lupu. *Cei doi cumetri*, în *..Aurora "* din 25 septembrie 1920.
51 *,Viitorul",* din 24 septembrie 1920.
52 *.D A.D. ",* nr. 118, şedinţa din 15 iulie 1921.
53 *.Steagul",* din 9 mai 1921.
54 *Ibidem*
55 *.Patria ",* Cluj. din 29 aprilie 1920.
56 *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România,* 1916-1921, Bucureşti, Editura Politică, 1966. p. 627.

* Statutul Internaţionalei comuniste prevedea: „1. *Internaţionala Comunistă,* asociaţie internaţională a muncitorilor, este organizaţia partidelor comuniste din diferite ţări într-un *partid comunist unic mondial.* Călăuză şi organizator al mişcării revoluţionare mondiale a proletariatului, compion al prindoiilor şi scopurilor comunismului, Internaţionala Comunistă luptă pentru câştigarea majorităţii clasei muncitoare şi a păturilor largi ale ţărănimii sărace pentru principiile şi scopurile comunismului, pentru instaurarea dictaturii mondiale a proletariatului, pentru crearea Federaţiei Mondiale a Republicilor Socialiste Sovietice, pentru abolirea completă a claselor şi înfăptuirea socialismului, prima etapă a societăţii comuniste. 2. Partidele aderente la Internaţionala Comunistă poartă numele de *..Partid al.... secţie a Internaţionalei Comuniste ".* în fiecare ţară nu poate exista decât un singur partid aderent ca secţie a Internaţionalei Comuniste. 3. Este membru al unui partid comunist şi al Internaţionalei Comuniste cel care aprobă programul şi statutul Partidului Comunist din ţara unde locuieşte şi al Internaţionalei Comuniste, aderă la una din organizaţiile de bază ale partidului unde militează activ, se supune tuturor deciziilor partidului şi ale Internaţionalei Comuniste şi plăteşte cu regularitate cotizaţiile [...] 5. Internaţionala Comunistă şi secţiile sale sunt fondate pe principiile centralismului democratic, dintre care cele mai importante sunt: a) Alegerea tuturor organelor conducătoare [...]; b) Obligaţia pentru toate aceste organe de a raporta periodic pentru activitatea lor în faţa celor ce i-au ales; c) Obligaţia pentru organele subalterne de a aplica deciziile organelor superioare ale partidului, stricta disciplină de partid, executarea exactă şi fără întârziere a deciziilor Internaţionalei Comuniste, ale organelor acesteia şi ale centrelor conducătoare ale partidului. Chestiunile nu sunt discutate de membrii de partid şi organizaţii decât atunci când a fost luată o decizie în organele conducătoare ale partidului. Odată ce o decizie a fost luată de Congresul Internaţionalei Comuniste, de congresele secţiilor ei sau de organele conducătoare respective, această decizie trebuie aplicată în mod obligatoriu, chiar dacă o parte din membrii de partid sau din organizaţiile locale nu sunt de acord cu aceasta. în condiţiile de ilegalitate a partidului, numirea organelor subalterne de către organele superioare, ca şi cooptarea, ratificată de organele superioare, sunt admisibilei...]. 8. Organul suprem al Internaţionalei Comuniste este Congresul mondial al reprezentanţilor tuturor partidelor (secţiilor) şi organizaţiilor afiliate ia Internaţionala Comunistă [...] Numărul voturilor deliberative de fiecare secţie a Congresului mondial este fixat printr-o decizie specială a Congresului, conform mărimii fiecărui partid şi importanţei politice a ţării [...] 13. Deciziile Comitetului Executiv sunt *obligatorii* pentru toate secţiile şi trebuie sâ fie aplicate de către acestea. Secţiile pot face apel împotriva deciziilor Comitetului Executiv în faţa Congresului mondial, dar până la anularea acestor decizii de către Congres aplicarea lor este obligatorie pentru secţii. 14. Comitetele Centrale ale secţiilor Internaţionalei Comuniste sunt răspunzătoare în faţa Congreselor şi în faţa Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste. Acesta din urmâ are dreptul de a anula şi modifica deciziile Congreselor, secţiilor şi ale Comitetelor Centrale ale acestora şi de a lua decizii a căror executare este obligatorie pentru acestea. 15. Comitetul Executiv al Internaţionalei Comuniste are *dreptul de*

a exclude din Internaţionala Comunistă secţii întregi, grupări şi membri izolaţi, care au violat programul şi statutele Internaţionalei Comuniste sau deciziile Congreselor mondiale şi ale Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste. Secţiile, grupările sau membrii excluşi au dreptul să facă apel în faţa Congresului mondial. 16. Comitetul Executiv al Internaţionalei Comuniste ratifică programul diferitelor secţii ale Internaţionalei Comuniste. în cazul în care Comitetul Executiv al Internaţionalei Comuniste ar refuza sâ ratifice programul unei secţii, aceasta are dreptul sâ facă apel în faţa Congresului mondial al Internaţionalei Comuniste [...] 19. Comitetul Executiv al Internaţionalei Comuniste alege un Prezidiu, care este subordonat şi care este un organ permanent, efectuând toată activitatea Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste în intervalul dintre şedinţele acestuia. [...] 21. Secţiile trebuie sâ aplice indicaţiile şi directivele Birourilor permanente respective ale Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste [...J 22. Comitetul Executiv al Internaţionalei Comuniste şi Prezidiul său au dreptul de a trimite reprezentanţi la secţiile Internaţionalei Comuniste [...] Reprezentanţii au, în particular, funcţia de a veghea la executarea deciziilor Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste. 23. Şedinţele Comitetului Executiv au loc cel puţin o dată la şase luni [...] 24. Şedinţele Prezidiului Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste au loc cel puţin o datâ la fiecare 15 zile [...]

25. Comitetele Centrale ale secţiilor afiliate Internaţionalei Comuniste, ca şi Comitetele Ce admise în calitate de reprezentanţi trebuie să trimită cu regularitate la Comitetul Executiv al Internaţionalei Comuniste procesele-verbale ale şedinţelor şi dărilor de seamă asupra activităţii lor.[...} 32. Două sau mai multe secţii ale Internaţionalei Comuniste care (ca secţiile din ţările scandinave sau Balcani) sunt politiceşte legate între ele prin condiţii comune de luptă, cu asentimentul Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste şi în scopul coordonării acţiunii lor. pot sâ se unească în Federaţie, lucrând sub conducerea şi controlul Comitetului Executivi...] 34. Congresele secţiilor, atât ordinare cât şi extraordinare, nu pot fi convocate decât cu asentimentul Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste [...] 35. Asociaţia Internaţională a Tineretului Comunist constituie o secţie a Internaţionalei Comuniste [...] 37. Membrii secţiilor Internaţionalei Comuniste nu pot emigra din ţara lor decât cu autorizaţia Comitetului Central al secţiei din care fac parte. Comuniştii care au emigrat trebuie sâ adere la secţia din ţara în care se stabilesc. Cei care îşi părăsesc ţara fără autorizaţia Comitetului Central al secţiei lor nu pot fi primiţi in altă secţie a Internaţionalei Comuniste. *(„La correspondance internaţionale ",* nr. 141 din 23 noiembrie 1928)

57 Semnificativ este documentul semnat de Alexandru Dobrogeanu-Gherea şi David Fabian, după vizita făcută în zona Donbas, ca răspuns la întrebările lui Buharin: *Jntrucât noi. subsemnaţii, membri ai delegaţiei socialiste române în Rusia, de abia azi ne-am întors la Moscova dintr-o călătorie de studii făcută în Donbas. şi din păcate nu am putut participa la şedinţa din 11 noiembrie a Comitetului Executiv al Cominternului. la care s-a discutat problema Partidului Socialist Român. Prin aceasta ne grăbim să dăm următoarele explicaţii la întrebările puse pe atunci în cadrul discuţiei de către tov. Buharin.* Prima intrebare: *«Care motive au fost hotărâtoare pentru tovarășii din Transilvania, că ei au figurat în timpul ocupaţiei române ca miniştri?»* R: a) Tovarășii conducători din Transilvania au pornit de la punctul de vedere că ceea ce în fapt era ocuparea şi anexarea Transilvaniei din partea burgheziei române ar fi fost *«o eliberare a acesteia de sub jugul străin»,* b) Ei au privit convenţia de Ia Alba Iulia, ceea ce reprezintă baza colaborării lor cu guvernul, ca un mijloc spre dezvoltarea paşnică a clasei muncitoare din Transilvania, oportunismul lor şi trădarea celor mai elementare interese ale clasei muncitoare au mers până acolo, că ei şi-au menţinut poziţia ca membri ai guvernului [Consiliului Dirigent] până şi atunci când principalele puncte democratice ale convenţiei festive de la Alba Iulia au fost călcate în picioare cu un cinism nemaiauzit. Şi chiar dacă au ieşit din guvern, aceasta s-a întâmplat numai atunci când burghezia nu a considerat folositoare activitatea în guvern a social-şoviniştilor, când burghezia a împins-o acolo printr-o manifestare parlamentară duşmănoasa cu ocazia unui incident binevenit. Deci ieşirea lor a fost obţinută prin constrângere. însă ei înşişi erau gata sâ retragă demisiile lor, dacă masele deziluzionate cu privire la politica lor de colaborare nu i-ar fi reţinut de la aceasta. (în ziarul socialist din Ardeal a apărut în timpul acela un articol sub titlul: *Ori afară din guvern, ori afară din partid).* N.B. Respectivii tovarăşi transilvăneni (Flueraş, Jumanca) şi partizanii lor nici azi nu consideră politica lor de colaborare ca o greşeală şi până azi s- au ferit sâ dea o explicaţie care să-i angajeze că în viitor nu vor mai duce o politică de trădare asemănătoare. A doua întrebare: «*De ce partidul se intitulează socialist şi nu comunist?".* R: Pentru că conducerea sa. în contrast cu dispoziţia maselor de muncitori, nu este comunistă. N.B. Grupele clandestine comuniste şi manifestele ilegale, care au fost ignorate, sabotate, chiar şi dezavuate

de către conducerea partidului, au figurat, respectiv au apărut, totdeauna sub numele de *«Partid Comunist, muncitori comunişti»* etc. A treia întrebare: *«Este adevărat că tovarăşii români avuseseră convorbiri secrete cu Averescu şi cum a fost posibil acest lucru?»* R: Da. Şi anume, nu numai simple convorbiri, ci şi înţelegere politică solidă obligatorie. înţelegerea mult timp a fost ţinută în secret şi numai ulterior a fost recunoscută de către Executivă în faţa unei comisii a unei conferinţe, când s-a încercat să se dea o motivare. Pentru ca Averescu să ajungă la putere s-a folosit de toate mijloacele pe care le-a considerat proprii, ca ori şi care obişnuit politician român lipsit de principii. Pe de altă parte, pentru a linişti cercurile competente, înalte, cu privire la intenţiile sale, s-a înconjurat de elemente iunkefi (Argetoianu etc.) şi pe deasupra a încheiat o alianţă politică cu partidul în mod pronunţat reacţionar conservator de sub conducerea lui Take Ionescu. Pe de altă parte, pentru a câştiga un punct de sprijin în restul masei de muncitori de la oraşe, care se putea găsi numai în mişcarea socialistă, s-a adresat conducătorilor celor din urmă. în ciuda trecutului său faimos (uciderea a 11 000 ţărani în 1907), în ciuda suitei sale politice sus menţionate, în mod remarcabil i-a reuşit totuşi, mulţumită naivităţii politice a conducătorilor socialişti, să încheie efectiv o alianţă cu ei. pentru a pune în acest fel masele de muncitori în serviciul său şi astfel să se apropie de puterea atât de dorită. Motivele care au îndemnat conducerea partidului nostru la această politică au fost următoarele: a) Ei au acordat încredere promisiunilor confuze secrete ale generalului de a lansa o răscoală revoluţionară. într-adevăr, a fost un plan grozav: a lăsa să nască o revoluţie pe riscul şi răspunderea unui oarecare general bonapartist, ceea ce desigur că este un lucru cu mult mai comod, decât să pregăteşti o revoluţie pe risc şi pe răspundere proprie. Prin aceasta conducerea a legat de particU^entru un timp o tactică iluzionistă, menşevist-pucistâ. b) Ei au crezut să răstoarne prin aceasta alianţă regimul cenzurii şi al stării de asediu. în acelaşi scop a hotărât şi a dus până la capăt conducerea de partid sub influenţa generalului Averescu şi împreună cu el boicotarea alegerilor parlamentare din anul 1919, cu ajutorul unei conferinţe de partid. N.B. Motivul dat de reprezentanţii conducerii de partid, că înţelegerea cu Averescu ar fi fost încheiată pentru a ajuta Rusia sovietică pare a fi fost găsit în timpul călătoriei în Rusia. în orice caz, noi, subsemnaţii, constatăm că în această privinţă nu a fost obţinută o promisiune obligatorie din partea lui Averescu. A patra întrebare: *«Ce au făcut tovarăşii români în timpul luptei României împotriva noastră şi a Ungariei Sovietice? »* R: Foarte puţin, a) Din cauza colaborării strânse cu elementele extrem de oportuniste din Transilvania şi Bucovina şi din cauza politicii de concesii sus amintite legate de aceasta, practicată recent de partidul din vechiul Regat - capacitatea de iniţiativă şi de atac a mişcării noastre muncitoreşti a fost în general serios prejudiciată, b) în ceea ce priveşte îndeosebi Transilvania, miniştrii social-şovinişti dc acolo au luat cu inima uşoară asupra lor întreaga răspundere pentru atentatul pe care l-a comis guvernul român împotriva Ungariei Sovietice. Chiar după doborârea Ungariei Sovietice şi după i demascarea clară a adevăratelor scopuri ale atacului românesc, social-şoviniştii şi-au menţinut mai departe posturile lor de miniştri, c) Pentru apărarea Ungariei Sovietice şi Rusiei Sovietice, Partidul Socialist a exercitat totuşi o anumită presiune asupra guvernului printr-o agitaţie, prin presă, ce i drept foarte potolită, mitinguri şi în cele din urmă prin greva din 21 iulie 1919, hotărâtă la Londra, care în România, mulţumită entuziasmului maselor pentru Republicile Sovietice, s-a desfăşurat într-un mod strălucit, d) La boicotul transporturilor nu s-a ajuns. A cincea întrebare: *»Cât de lung timp nu au convocat tovarăşii români un congres şi de ce?»* R: După război, până acum nu s-a ţinut congres. Cauzele erau următoarele: Având în vedere dispoziţia maselor ar fi fost de neînlăturat de a pune primul punct al ordinei de zi a primului congres problema afilierii la Internaţionala a III-a. însă în această problemă conducătorii erau şovăielnici şi nu aveau poziţie. Pe de o parte, au preferat să aştepte până când partidele mari socialiste din Europa au luat o hotărâre în această problemă. Pe de altă parte au tot amânat hotărârea cu privire la un congres, întrucât ştiau că această hotărâre ar avea un rezultat numai în sensul afilierii la Comintern şi pe drept cuvânt le era frică că o asemenea hotărâre din partea partidului vechi socialist român nu va face posibilă colaborarea strânsă pe mai departe cu elementele oportuniste din Transilvania şi Bucovina şi va nimici visul minunat cu privire la *«frontul socialist unitar*Din aceste cauze masele muncitoare, în aşteptarea congresului mult dorit, au fost duse cu vorba prin trei conferinţe, care în mod intenţionat au fost organizate în aşa fel ca să nu aibă dreptul de a aduce hotărâri. Din aceste cauze au trebuit să rabde cu cererea lor de afiliere până când Flueraş, Grigorovici, Jumanca şi co. vor fi devenit adepţi entuziaşti ai comunismului. A şasea întrebare: *«De ce tovarăşii nu ne-au spus nimic despre diferenţierile din sânul partidului? »* : Această trecere în adâncă tăcere asupra diferenţierilor existente în sânul partidului caracterizează tocmai concepţia *«marxistă»* a conducerii noastre de partid. De fapt nu există diferite partide provinciale socialiste, unul în vechiul Regat, unul în Ardeal, unul în Bucovina, ci există un haos politic, în care se pot deosebi două partide în curs de înfiinţare: a) Un partid social-democrat cu o aripă scheidemanistă (Grigorovici, Flueraş, Dunăreanu etc.) şi o aripă centristă (Pistiner, Voinea, Gheller), ambele aripi fără nici un sprijiri în rândul maselor. Chiar masele muncitoare din noile provincii, mase care odată au stat sub influenţa social-şoviniştilor, azi datorită experienţei lor, de la *«eliberarea»* lor s-au depărtat mult spre stânga (vezi hotărârile conferinţelor regionale din Cluj - august 1920, şi Timişoara - septembrie 1920). b) Un partid comunist care se compune din mase muncitoare conştiente, condus de o linie comunist-marxistă, care să se sudeze într-o organizaţie compactă (Ştefanov, Olteanu, Fabian, Dobrogeanu etc.), care consideră ca o lipsă a sa că nu a îndeplinit la timp şi nu destul de ascuţit datoria sa de a lupta în sânul partidului, însă se simte obligată la aceasta pentru a recupera cu străduinţă dublă ceea ce a omis. El se compune pe mai departe dintr-un număr mai mic de antiparlamentarişti de stânga, capabili de a se adapta, care numără în rândurile sale proletari hotărâţi şi curajoşi (Al. Constantinescu, Gh. Teodorescu etc.). în spatele acestor două tendinţe, care în parte au mers împreună, stă covârşitoarea majoritate a muncitorimii. c)între ei: o grupă de conducători care călăresc în acelaşi timp pe doi cai (Ilie Moscovici, Gh. Cristescu, C. Popovici). din care o parte este capabilă să se dezvolte până la comunismul adevărat. Această grupă, care azi deţine conducerea partidului, a dus o politică de confuzii, de şovăieli, de muşamalizare, de trecere sub tăcere, de amânare, de compromisuri veşnice cu social-şoviniştii şi de promiscuitate secretă cu partidele burgheze, pe lângă care ici şi colo s-a îndeletnicit cu practicarea unei demagogii comuniste, pentru ca la urma urmelor să intre ca un erou în Internaţionala a IN-a Comunistă. *Moscova. 24 noiembrie 1920. Al. Dobrogeanu. D. Fabian"* (Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R., 1. din 4. inv. 8. f. 4-8.)

58 Aceste întrebări erau următoarele: .. /. *Declaraţi în numele Comitetului Central al dv. că sunteţi de acord cu cele 21 de condiţii? 2. Aceste teze şi condiţii trebuie adoptate Jâră rezerve de către următorul dv. Congres'.' 3. Declaraţi că. imediat după întoarcerea dv. în România. Grigorovici. Jumanca. Flueraş şi consorţii vor fi excluşi din partid? 4. Declaraţi că vă supuneţi tuturor hotărârilor*

Federaţiei Comuniste Balcanice şi că ? asiguraţi cea mai deplină participare şi înţelegere din partea voastră? 5. Sunteţi de acord ca. împreună cu partea comunistă a delegaţiei române, cu participarea Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste să elaboraţi o listă a noului Comitet Central al partidului român, compusă din comunişti de încredere? 6. *Puteţi garanta că. imediat după întoarcerea dv. în România, organul central îşi va schimba poziţia şi va scrie în mod comunist?* " (Arh. N.I.C.. fond C.C. al P.C.R., 1, dos. 4. f. 17.)

59 C. Argetoianu. *Pentru cei de mâine.. Memorii*. voi. VI. p. 186.
60 *..DA.D.*nr. 92. şedinţa din 17 mai 1921. p. 2104.
6 1 *Ibidem*
62 *Ibidem*, nr. 146. şedinţa din 12 iulie 1921. p. 3761.
63 *Ren agerea opoziţiei din parlament*. în *..Viitorul* ". din 16 iulie 1921.
64 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VI, p. 264.
65 *..DA.D.* nr I. şedinţa din 28 noiembrie 1921. p. 1.
66 *Comunicat*, în *..Patria* ". din 20 noiembrie 1921.
67 Pamfil Şeicaru. *Istoria partideL>r naţional, ţărănist şi naţional-ţărănist.* voi. II, Madrid. 1963. p. 319
6X *Ibidem.* p. 320.
69 *„Viitorul",* din 29 noiembrie 1921.
70 *..DA.D.* nr. 12, şedinţa din 9 decembrie 1921, p. 82.
71 N. Iorga, *Noi şi guvernul Take Ionescu*, în *.Neamul românesc",* din 21 noiembrie 1921.
72 Stere Diamandi, *Galeria oamenilor politici,* p. 144.
73 N. Iorga. *O viată de om,* voi. III, p. 71.
74 *..DA.D.* nr. 18. şedinţa din 17 ianuarie 1922. p. 246.
75 N. Iorga. *Memorii,* voi III. p. 261.
76 *Ibidem*, p. 262.

VIII

M:

area guvernare liberală

(ianuarie 1922-martie 1926)

Guvernarea Ion I.C. Brătianu. Partidele din opoziţie. încoronarea regelui Ferdinand. Constituţia din 1923. Evoluţia partidelor politice. Încercarea de fuziune a Partidului Naţional cu Partidul Ţărănesc (1924). înţelegerea Averescu - Brătianu. Tatar Bunar. Asasinarea lui Manciu. Legile de unificare a organismului de stat. Legislaţia socială. Tratative şi fuziuni. Criza dinastică. Actul de la 4 ianuarie 1926. Legea electorală. Problema succesiunii guvernului liberal.

(juvernul Ion I. C. Brătianu a depus jurământul la 19 ianuarie 1922, iar în ziua 23 ianuarie a fost publicat decretul privind dizolvarea parlamentului, anunţându-se alegeri pentru Adunarea Naţională Constituantă în zilele de l-11 martie. Din nou parlamentul era dizolvat înaintea expirării mandatului pentru care fusese ales, dar de această dată noul preşedinte al Consiliului de Miniştri nu s-a mai prezentat în faţa Corpurilor legiuitoare pentru a-şi expune programul şi a se crea, chiar formal, un conflict între puterea executivă şi cea legislativă, care să impună intervenţia suveranului, ca arbitru. în acelaşi timp, s-a putut observa foarte clar preferinţa politică a regelui, care în decurs de câteva săptămâni a adoptat atitudini diametral opuse: lui Take Ionescu i-a dat numai un decret de amânare a lucrărilor parlamentului, după care l-a lăsat să cadă prin votul de neîncredere al majorităţilor averescane, în timp ce Ion I. C. Brătianu a fost scutit de asemenea neplăceri. Pe de altă parte, art. 128 din Constituţie prevedea modul în care se puteau organiza alegeri pentru Adunarea Naţională Constituantă: mai întâi aveau loc alegeri ordinare, după care Corpurile legiuitoare hotărau prin vot, după trei strigări consecutive, modificarea legii fundamentale; apoi acestea se dizolvau şi aveau loc noi alegeri pentru Adunarea Naţională Constituantă. Dar regele Ferdinand - sfătuit de Ion I. C. Brătianu - a considerat că nu erau necesare două rânduri de alegeri parlamentare şi a conferit, prin decret, caracter de Adunare Naţională Constituantă parlamentului ce urma să fie ales.

Toate partidele din opoziţie au criticat aducerea liberalilor la putere şi mai ales modul cum a procedat regele Ferdinand. Chiar în ziua constituirii guvernului, reprezentanţii partidelor Naţional, Ţărănesc, Naţionalist-Democral, al Poporului, Conservator-Progresist au dat publicităţii un comunicat comun prin care protestau *„în faţa ţării împotriva aducerii în împrejurările actuale a unui guvern de partid înduşmănitde opinia publică* "'.în mod ostentativ, liderii acestor partide au refuzat să participe la ceremonia de la Cotroceni prilejuită de botezul principelui Mihai; N. lorga explica: *..ignorat, am dreptul să ignore: Coroana, ajunsă vasală Brătienilor "*[2]. Partidul Naţional afirma, într-un manifest electoral: *„Ţara a fost dată pe mâna lui Brătianu, care se deosebeşte de Averescu doar prin nume, încolo el este fot din ţara veche, tot din lumea ciocoiască, vrând să stăpânească singur, fără ardeleni şi fără bănăţeni".* In

articolul intitulat *Sfidare,* publicat în ziarul *„Aurora* ", organul central de presă al Partidului Ţărănesc, se aprecia:,.*Lec[ia dată de parlament* **trecutului guvern al Majeslăţu** *Sale* **n-a** *fost de* **ajuns. Un** *alt guvern personal a fost instituit,* **acela al d-lui** *IJ.C.* **Brătianu.** *Conflictul latent ce* **exista** *de trei ani intre Coroană* fi *poporul* **român Întregit a izbucnit pe faţă** fi *cu furie "'.*

Noul guvern a procedat la destituirea primarilor şi prefecţilor averescani, numind in locul lor cadre ale Partidului Na[ional-Liberal. In perspectiva alegerilor pentru Adunarea Naţionala Constituanta, Partidul Naţional-Liberal a încheiat înţelegeri electorale cu Partidul Ţărănesc ,l,n Basarabia (înculeţ) şi cu Partidul Democrat ai Unirii din Bucovina (Nistor).

Campania electoralls-a desfăşurat într-o atmosferă extrem de încărcată, deoarece guvernul era hotărât nu numai sâ câştige alegerile, dar sâ şi obţină două treimi din totalul mandatelor, pentru a putea trece prin parlament proiectul sâu de Constituţie.

Cum partidele din opoziţie criticau guvernul în termeni de o mare duritate, atingând adesea calomnia, autorităţile de ordine au intervenit cu energie, împiedicând contactul acestora cu alegătorii sau împrâştiindu-le adunările electorale. Fostul preşedinte al Consiliului de Miniştri, Arthur Văitoianu, care organizase alegerile parlamentare din 1919, se înscrisese în Partidul Naţional-Liberal şi deţinea acum portofoliul Ministerului de Interne, dovedind o mare dexteritate în manevrarea electoratului.

Dupâ o campanie electorală marcată de numeroase ilegalităţi s-au consemnat următoarele |rezultate:
tj ;, ;'■„..'.. ^^ 1

Nr.	Partidul	Nr. deputaţi
1.	Partidul Naţional-Liberal	222
	Partidul Ţărănesc	40
3.	Partidul Naţional	26
4.	Partidul Ţărănesc din Basarabia	22
5.	Partidul Democrat al Unirii	15
6.	Partidul Poporului	13
7.	Partidul Naţionalist-Democrat	13
8.	Uniunea Maghiară	3
9.	Federaţia Partidelor Socialiste	1

Din analiza acestor rezultate se desprind mai multe concluzii:

1. Guvernul liberal şi-a atins obiectivul de a avea o majoritate parlamentară confortabila, care să-i permită trecerea oricărui proiect de lege, şi în primul rând a Constituţiei, fără a ţine seama de opoziţie. Desigur, aparatul de stat a avut o mare contribuţie la asigurarea victoriei listelor guvernamentale, astfel încât se poate aprecia că în martie 1922 s-au desfăşurat cele dintâi alegeri falsificate sub regimul votului universal. Totuşi, nu poate fi omis faptul că o pane a alegătorilor îşi pierduseră încrederea în partidele noi, care au promis mult şi au făcut puţin, mulţi dintre liderii lor neezitând sâ folosească demnităţile pe care le deţineau pentru chiverniseala proprie. De aceea mulţi alegători au votat pe liberali, afirmând că *„celpuţin ei sunt sărui ".*

 2. Partidul Ţărănesc a devenit cea de a doua forţă politică din România, culegând roadele unei activităţi intense, mai ales la sate.

3- Partidul Naţional continua sâ deţină poziţii importante în Transilvania, făcând faţâ şi de această data asaltului regăţenilor.

4. Partidul Ţărănesc din Basarabia şi Partidul Democrat al Unirii au beneficiat de sprijinul guvernului, care urmărea sâ atragă de partea sa voturile reprezentanţilor acestor provincii istorice.

5. Pentru Partidul Poporului alegerile au constituit un adevărat dezastru, ca urmare a spulberării *..mitului"* Averescu şi măsurilor luate de aparatul de stal pentru împiedicarea campaniei electorale a acestui partid. Intre cei care nu au putut pătrunde în parlament s-a aflat şi C. Argetoianu. fost ministru de Interne (el avea sâ fie ales abia peste doi ani. beneficiind de o conjunctură favorabilă).

6. în timp ce gruparea germanilor a făcut cartel cu guvernul, candidând pe listele Partidului Naţional-Liberal. Uniunea Maghiară a desfăşurat campania electorală pe cont propriu, reuşind sâ-şi trimită reprezentanţi în parlament, în condiţiile în care o bună parte a unp urilor'din Transilvania continua politica de *„rezistenţă pasivă "* şi deci nu s-a prezentat la vot.

7. Sciziunea din rândul mişcării socialiste, înregistrată în mai 1921, a afectai gradul de reprezentare a acesteia în parlament; lotuşi Federaţia Partidelor Socialiste a reuşit sâ-şi trimită un reprezentant (lacob Pistiner. din Bucovina) în Adunarea Naţională Constituantă.

Rezultatul alegerilor a fost contestat cu vehemenţă de partidele din opoziţie. Liderul ţărănist Ion Mihalache declara: *„Nu au fost alegeri. Suntem în phnd revoluţie a oligarhiei contra democraţiei /.../ Mă întreb cu groază ce garanţii mai poate avea în viitor cea mai perfectă lege electorală când ar fi chemat să o aplice un guvern compus din fantezia Majestăţii Sale ".* Comitetul Executiv al Partidului Ţărănesc a dat publicităţii un comunicai, în care aprecia că *..actualul parlament, ne fiind expresia adevăratei voinţe a ţării, liber arătată, este lipsit de htiză legală* fi *de autoritate morala ".* „Gazeta ţăranilor", oficiosul acestui partid , publica la 5 martie o scrisoare semnală *„C. Ţăranu, de la Olt* "care era adresată regelui: *„S-a zvonit pe la noi prin sat. cum că Măria Ta te-ai cam oţărât pe ţară* fi *ai zis: «prostimea-i prostime; aruncat-am mărgăritare înaintea porcilor»[...J De vreme ce Măria Ta ne-ai dat nişte pârdalnice de drepturi, nu se cade deloc să-ţi mai pară rău pentru ele. căci doar ştii cu cât sânge au fost câştigate şi că tinereţe multă irositu-s-a-n vânt de dragulM.Tale cândfuseşi la strâmtoare/...] leşitu-ţi-aprin ţară o vorbă de ocară, cum că adică M. Ta aifi căzut în lanţurile linei cucoane. Camarila, pripăşiră pe la Curtea M. Tale* fi *că acea cucoană ar fi pusă la cale de juraţii de ciocoi, să te poarte după pofta inimii lor ".*

într-o telegramă adresată regelui, luliu Maniu prezenta numeroasele ilegalităţi comise de guvern şi aprecia că ziua alegerilor s-a transformat,*.într-o ruşine naţională şi într-un scandal european* ". în consecinţa. Partidul Naţional nu recunoştea legalitatea şi autoritatea morală a acestui parlament. La rândul sâu. Alexandru Vaida-Voevod declara câ *„actualul guvern a întrecut pe Tisza prin actele de teroare şi nelegiuiri ".* Nu mai puţin categoric a fost N. lorga: *„Partidul Naţionalist-Democrat consideră Camera actuală ca ieşită dintr-o falsificare electorală, care duce până la absurd sistemul ce a stăpânit din nenorocire toată viaţa constituţională, numai de formă, a vechii României ".*

Partidul Poporului declara câ .. *nu recunoaşte legalitatea unor alegeri făcute prin călcarea Constituţiunii şi a legilor în vigoare "* şi aprecia *„rezultatul ca nul* ". Considera ca ilegale ţoale lucrările acestor Adunări, iar legile care vor fi promulgate *„se vor considera ca acte emanate de la puterea executivă, fără tărie de lege. Lasă guvernului actual întreaga răspundere a stării de periculoasă încordare ce a produs în ţară ".*

Majorităţile parlamentare nu au ţinut seama de aceste critici, au validat alegerile şi au considerat legal constituită Adunarea Naţională Constituantă.

Dupâ alegerile parlamentare loate partidele din opoziţie au urmărit sâ-şi consolideze organizaţiile pentru a pulea duce cu succes lupta împotriva guvernului liberal.

Partidul Ţărănesc a fuzionai, în iunie 1922, cu Partidul Ţărănesc din Bucovina (organizaţie creată de Vasile Bodnârescu în iunie 1920, prin desprinderea din Partidul Democrat al Unirii din Bucovina). Prin această fuziune. Partidul Ţărănesc avea organizaţii în ţoale provinciile istorice româneşti.

In octombrie 1922 a avut loc cel de-al doilea Congres general al Partidului Ţărănesc, la care s-a adoptat programul acestuia, în care se cerea: dreptul de vot indiferent de sex, desfiinţarea

Senatului, garantarea prin Constitu|ie **a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti,** responsabilitate ministerială, desfiinţarea poliţiei **secrete şi a jandarmeriei rurale,** reorganizarea poliţiei şi subordonarea ei faţa de autorităţile **locale, drepturi pentru muncitori,** o **nouă reformă** agrara, primatul agriculturii în economie etc. **Partidul Ţărănesc a continuat să fie** cea mai combativă
forţă a opoziţiei.

Partidul Naţional a urmărit cu perseverenţă **să se *„fortifice*** "în Transilvania, dar şi să se extindă In vechiul Regat. Pasul decisiv a fost făcut în noiembrie 1922, când s-a realizat fuziunea cu Partidul Conservator**-Democrat,** rămas fără şef în urma decesului lui Take lonescu. In fapt. takiştii au acceptat programul şi statutul Partidului Naţional, deşi în actul de fuziune se menţiona că acestea vor fi discutate şi adoptate într-un viitor congres. Ca urmare a fuziunii. în Comitetul Executiv al Partidului Naţional au intrat câţiva conservatori, între care Mihail Cantacuzino, Pavel Brătâşanu, Gh. Gh. Mironescu, Gr. Filipescu, C. Xeni.

După această fuziune, sediul centra] al Partidului Naţional s-a mutat de la Cluj la Bucureşti, în clădirea ce aparţinuse Partidului Conservator-Democrat. Subliniind semnificaţia acestei fuziuni, ziarul *..Patria* "scria că Partidul Naţional ***„a încetat a mai fi regionalist. El*** *a devenit un partid a!* ***¡arii*** *întregi*Important este şi faptul că prin fuziune, Stelian Popescu a devenii membru de frunte al Partidului Naţional, iar ziarul „ ***Universul"*** - care avea cel mai mare tiraj din ţară - a început să susţină deschis politica promovată de luliu Maniu. în perioada următoare. Partidul Naţional s-a preocupai să-şi creeze organizaţii în Basarabia şi Bucovina, pentru a se opune cu mai mult succes guvernului prezidat de Ion I. C. Brâtianu.

Partidul Naţionallst-Democrat şi-a adoptat un nou program, la Congresul general desfăşurat în aprilie 1922; accentul era pus pe educaţia morală, pe învăţământ şi biserică. Acest partid trăia în umbra uriaşei personalităţi a lui N. Iorga.

Anul 1922 a marcat apariţia pe scena politică a României a Partidului Maghiar. După vii dispute în rândul acestei minorităţi a biruit punctul de vedere al lui Gyârfas Elemir:,. *Uniunea Maghiară are nevoie de aristocraţi care. prin rutina câştigată pe parchetul burgului din Viena. pot câştiga simpatii la Sinaia şi de democraţi intransigenţi pentru a câştiga simpatia partidelor radicale române, de capacităţi financiare. care prin for[a internaţională a hanilor se leagă de viata economică a vechiului Regat* fi *a străinătăţii, şi de socialişti care pun în evidenta interesele, muncitorimii maghiare. de domni politicoşi cu pantaloni bine călcaţi, care se mişcă uşor în antecamere şi de unguri încăpăţânaţi care nu se înduplecă "'.*

In ziua de 28 decembrie 1922 s-a constituit, Ia Cluj, Partidul Maghiar. Organul central de presă al Partidului Maghiar era *„Keleti ujsâg " („Ştirile Ifctului*"), finanţat de Societatea *..Atheneum* " din Budapesta, despre care P.P. Negulescu scria că, după război, devenise *..instrumentul cel mai puternic de propagandă iredentistă, pe calea tiparului, în provinciile pierdute* " de Regatul Ungariei".

Federaţia Partidelor Socialiste din România a cunoscut un proces de consolidare organizatorică. în august 1922 socialiştii ***„unitari*** " (care votaseră la Congresul din mai 1921 pentru afilierea cu rezerve la Internaţionala a III-a) au constituit Partidul Socialist. în conducerea căruia au fost aleşi: Ilie Moscovici, Leon Gheler, Constantin Popovici, Theodor Iordâchescu. în august 1922. Partidul Socialist a aderat la Federaţia Partidelor Socialiste din România.

Partidul Comunist din România se afla într-o situaţie dificilă ca urmare a arestării delegaţilor la Congresul din mai 1921. Pentru a obţine recunoaşterea legală din partea autorităţilor, acest partid a depus liste proprii în alegerile parlamentare din martie 1922. Chiar iacă a obţinut un rezultat modest (72.133 de voturi), actul în sine era semnificativ. La 23 ianuarie 1922 a început *„procesul din Dealul Spirii*", în care erau implicate 271 de persoane, provenind din patru *..loturi":* 1) congresiştii arestaţi în mai 1921; 2) socialiştii arestaţi în P^ajma Congresului (manie-aprilie 1921); 3) socialiştii arestaţi după greva generală din 1 ne 192o; 4> teroristul Max Goldstein, care organizase atentatul de la Senat (8 decembrie

 22

1920). Aceştia erau acuzaţi de atentat împotriva siguranţei statului şi de acţiuni teroriste. Socialiştii şi comuniştii s-au dezis de acţiunea lui Max Goldstein, susţinând că atentatul nu constituia un mijloc de luptă acceptabil, deoarece ei urmăreau răsturnarea dominaţiei burgheziei şi nu a unor persoane particulare. Până la urmă s-a hotărât disjungerea. Max Goldstein fiind judecat separat.

în timpul procesului comuniştii şi-au susţinut cu fermitate convingerile[7], respingând toate acuzaţiile ce le erau aduse. Aproape toţi martorii - între care N. Iorga, dr. N. Lupu, Virgil Madgearu, C. Stere, C. Rădulescu-Motru. Vasile Goldiş, C.I. Parhon, Paul Bujor - au susţinut

i â arestarea celor aflaţi în boxă a fost ilegală şi că libertatea de opinie era prevăzută în Constituţie. Pentru a pune capăt acestui proces, care se prelungea şi era folosit de opoziţie pentru a lovi în guvern, la 4 iunie 1922 a fost publicat decretul regal de amnistie, în urma ; âruia 217 din cei 271 inculpaţi au fost eliberaţi. Decretul a fost prilejuit de căsătoria principesei Marioara cu regele Alexandru al Iugoslaviei. Dr.N. Lupu aprecia că prin această soluţie *guvernul a avut grijă să se amnistieze pe sine '"*.

Congresul al Il-lea al P.C.R.. desfăşurat la Ploieşti în octombrie 1922, a adoptat Statului partidului, care începea cu aceste precizări: **„Art.l.** *Partidul Comunist din România este o secţiune a Internaţionalei Comuniste. El nu are alte scopuri decât acelea ale Internaţionalei , ¡¡reia îi aparţine A rt.2. Tezele şi hotărârile de orice fel ale Internaţionalei a III-a Comuniste <unt obligatorii pentru loji membrii şi roate comitetele, comisiunile. grupele etc ale Partidului (Himinist din România ""*.

în funcţia de secretar al partidului a fost ales Gheorghe Crislescu'[0]. Dintre rezoluţiile adoptate ' i Congres se remarcă cea în problema naţională. în care se aprecia:,. *Problema naţionalităţilor Im România ¡ace parte din problema naţionalităţilor din Peninsula Balcanică, care este locuită de un conglomerat de naţionalităţi, care-şi vor cuceri deplina libertate naţională*

ii uimii în cadruI Republicii Socialiste Federative a Sfaturilor din Balcani ".

*

Deşi rezultatul alegerilor din martie 1922 fusese validai, partidele din opoziţie continuau vi ceară dizolvarea parlamentului ales prin *„fun şi fraudă* " şi organizarea de alegeri *..libere ".* **I** Pe de altă parte. Ion I.C.Brătianu, pentru a demonstra că guvernul său se bucură de încrederea deplină a suveranului, a anunţat, la 24 august, organizarea serbărilor încoronării la Alba lulia, in ziua de 15 octombrie 1922. Reacţia principalelor partide din opoziţie a fost negativă. Parti iul Naţional a dat publicităţii un comunicat în care se arată: *„Atât viata sufletească, cât si gândiiea politică a Partidului National şi a conducătorilor săi se bazează pe neclintita iubire către (ara unită şi pe nestrămutatele sale convingeri monarhice şi dinastice* ". Dar că *.in interesul apărării principiului monarhic şi al înaltului pincipiu al dinastiei nu va putea lua parte la aceste serbări ".*

La rândul său. Partidul Ţărănesc explica. într-un articol publicat in *..Aurora "* din 16 septembrie, cu titlul *De ce nu pot face liberalii încoronarea: „Actul istoric de la Albti lulia e pus la cale de barbarii care au siluit în alegeri voinţa suveranităţii naţionale* ". Apoi urmau mai multe întrebări: ../: *permis oare sub regimul votului universal ca încoronarea să se facă • uh prezidarea silnică a unui regim arbitrar în dispreţul poporului?*

E permis ca miile de bătăuşi şi de insultători ai ţăranilor, care pozează azi în primari ai comunelor, să se adune în jurul regelui?

E permis ca acel ce a ucis cu tunurile pe ţărani la 1907 să semneze, ca prim sfetnic al rării, *actul încoronării?*

F. permis ca acel care a ordonat împuşcarea muncitorilor de la 13 decembrie I9IK să prezideze celebrarea unui act istoric?

E permis ca cei care au acoperit sistematic asasinatele: uciderea ¡iranului Biberiche /în timpul campaniei electoralei, uciderea lui Leonte Filipescu. a doctorului Aroneanu Iambii comuniştii să prezideze actul încoronării? "

Răspunsul era: *„Nu. Nu e permis ca un neam întreg să fie ofensat. Nu* **e** *permis ca regele tuturor românilor să se încoroneze sub auspiciile unui guvern fi a unui partid de teroare ".*

Pentru a mai tempera spiritele, regele a purtat discuţii separate, la Sinaia, cu liderii partidelor Politice din opoziţie. Dar, cu tot efortul depus de suveran pentru a-i convinge pe Iuliu Maniu şi pe Ion Mihalache să participe la serbările încoronării, aceştia au declinat invitaţia. N. Iorga s-a lăsat convins, declarând: *„Particip la serbările încoronării suveranilor din devotament fala de Coroană, din iubiretfală de buna rânduială ".* Dar a ţinut sâ precizeze cu ironie: *„Bineînţeles însă, când se va încorona d. Ion Brătianu nu voi avea aceeaşi atitudine "".* Mai complicată a fost decizia lui Averescu. Acesta primise invitaţia semnată de Ion I. C. Brătianu de a participa la serbările încoronării în calitate de *„deputat, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri".* Generalul s-a simţit ofensat, deoarece nu era invitat în mod special de către suveran ca fost comandant de armată şi prim-ministru. In faţa acestei atitudini, C. Argetoianu a avut o discuţie cu regina, care ¡-a declarat că *.Averescu trebuie să vină la Alba lulia. in consecinţă i-a scris ea o lungă scrisoare (de 6 pagini) generalului, invitându-l sa participe la serbările încoronării".* Cum regina a folosit cuvântul *„Noi*", Averescu a interpretat că invitaţia venea şi din partea regelui, astfel că a acceptat să fie prezent la Alba lulia, îmbrăcat în uniforma de general[13].

Cu prilejul încoronării, regele Ferdinand a dat publicităţii o *Proclamaţie,* în care sublinia semnificaţia istorică a acestui eveniment, conchizând: *„Sunt sigur ca, în îndeplinirea nrnrii noastre datorii, voi avea sprijinul tuturor bunilor fii ai [ării, nedespărpp în gând şi în faptă în jurul Tronului"".*

Festivităţile s-au desfăşurat în ziua de 15 octombrie la Alba lulia, momentul culminant consumându-se la Catedrala încoronării - special construită - în faţa căreia s-a amenajat un baldachin sub care au luat loc regele şi regina în costume anume confecţionate. Regele Ferdinand şi-a pus singur pe cap coroana de oţel a lui Carol I, îmbogăţită cu trei pietre preţioase (semnificând Basarabia, Bucovina şi Transilvania), după care i-a aşezat coroana de aur pe cap reginei Mana. A urmat dejunul în Sala Unirii şi în cea a Teatrului pentru persoanele oficiale, şi *„ospăţul poporului* " pe Câmpul lui Horea, Ia care au participat circa 30 000 de persoane. A doua zi festivităţile s-au desfăşurat în Bucureşti, unde - în faţa statuii lui Mihai Viteazul din faţa Universităţii - regele şi regina au primit defilarea *„cortegiului istoric "* - începând cu Traian şi Decebal, apoi Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi până la Cuza şi Carol I. Seara, Ferdinand I a oferit la Palatul Regal o masă în cinstea delegaţiilor străine. *„Ospăţul primarilor* " din toată ţara (circa 10.000) a avut loc în Parcul Carol.

Neparticiparea liderilor naţionali şi ţărănişti la festivităţi a lăsat un gust amar suveranilor. N. Iorga avea să scrie despre Iuliu Maniu: *„Atunci când reprezentanţii naţionalităţilor au participat, până şi ungurii iredentişti în fond, el a refuzat, în propria casa. să apară pentru a primi pe suveran şi pe membrii dinastiei, cu cele două regine balcanice venite şi ele la bucuria cea mare a părinţilor. Niciodată o anume grobenie care deosebeşte şcoala d-lui Maniu cel dibaci şi întemniţat în gulerul solemn nu s-a arătat mai urât decât cu acest prilej, ceea ce regele Ferdinand, foarte vindicativ sub înfăţişarea sa timidă, nu era să ierte niciodată "*[14].

In *Declarapa* difuzată după consumarea acestui eveniment. Partidul Naţional afirma: *„Guvernul liberal, venit la putere împotriva voinţei naţionale, sprijinit de corpurile legiuitoare, care au fost alese în noaptea faimoasă de 6 spre 7 martie 1922, prin furt, fraudă şi violentă, bruscând demnitatea poporului, a for;at ¡inerea serbărilor încoronării în situaţia critica în care se găseşte ¡ara, îndepărtând de la această sărbătoare Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba lulia. Unirea şi a făcut ca regele iubit al ¡ării să fie înconjurat de fraţii renegaţi şi de actualii hop* [e] *urne*". In document se afirma că guvernul liberal a violentat sentimentul public al naţiunii şi .. *cu deosebire al românilor de dincoace de Carpap, cu o brutalitate fără pereche, cu o cutezanţă tare nu se poale explwa decât prin ¡aptul că famiiia grăjanu se consideră stăpân absolut în omânia* ". Partidul Naţional aprecia că la marele act al încoronării,..*regele n-a putut avea în jurul Său pe făuritorii hotărârilor de Unire de la Alba lulia* " şi că provinciile istorice, Ardealul şi Banatul, au rămas „nemângâiate *"pentru faptul că nu au putut înconjura cu iubirea lor familia domnitoare". Dincolo de asemenea explicaţii şi ,.*regrete *", rămâne faptul esenţial că liderii principalelor partide din opoziţie nu au avut capacitatea să se detaşeze de luptele politice de fiecare zi şi să se ridice la înălţimea unui mare eveniment istoric.*

După momentul încoronării, care a dovedit încrederea suveranului în guvern, liberalii au decis să treacă la realizarea punctului central din programul lor. adoptarea unei noi Constituţii, în timp ce textul acesteia se discuta în comisiile parlamentare, Partidul Naţional-Liberal şi-a sporit numărul de deputaţi şi senatori . La 20 ianuarie 1923 s-a realizat fuziunea cu *Partidul Ţărănesc din Basarabia,* pe baza programului şi a statutului liberalilor. Răspunzând telegramei ce i-a fost adresată din Chişinău, Ion I. C. Brătianu scria: *„Sunt fericit să aflu hotărârea dumneavoastră şi să constat în numele Partidului Naponal-Liberal noile forte pe care i le asigură Partidul Ţărănesc basarabean, căruia, în scurta-L dar rodnica-i activitate, i-a fost dat să clădească temeiul naţional, politic şi social al Basarabiei*

readobândită României ". El le ura *„bine aţi venit în mijlocul nostru* "[16]. A doua zi, 21 ianuarie 1923, a fost încheiată fuziunea cu *Partidul Democrat al Unirii din Bucovina* (gruparea Ion Nistor). Aceste fuziuni marcau încetarea existenţei partidelor româneşti regionale şi integrarea lor în organizaţii cu structură naţională. Ia scara întregii ţări. Din Transilvania, liberalii au atras câteva personalităţi de marcă, între care: Alexandru Lapedatu, Aurel Cosma. G. Bogdan-Duică.

La 26 ianuarie, proiectul de Constituţie a fost depus la plenul Adunării Deputaţilor. Principalele partide din opoziţie au făcut tot ce Ie-a stat în putinţă pentru a împiedica adoptarea *„Constituţiei liberale* ". La 3 martie 1923, Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc au încheiat un acord privind constituirea Opoziţiei Unite, care viza: lupta pentru statornicirea unei vieţi constituţionale reale şi a unui regim de legalitate; combaterea şi zdruncinarea hotărârii guvernului liberal de a impune, prin parlamentul existent, o Constituţie; lupta pentru înlăturarea cabinetului prezidat de Ion I.C. Brătianu[17]. Campania era dusă atât în parlament, cât şi în stradă. ^ Iorga nota despre atmosfera din Adunarea Deputaţilor, la 9 martie: *„Imens scandal al Opozipei Unite. Brătianu e împiedicat a vorbi prin necontenite huiduieli şi printr-un potop de vorbe murdare ".* Iar la 10 martie: *„Surprindpe Maniu care înăbuşe un zâmbet când Sever Dan fluiera din sirenă* "'. Arsenalul a fost foarte bogat: bătăi din picioare, vociferări, fluierături, cântece în cor, ameninţări, înjurături. Majorităţile parlamentare n-au răspuns la aceste provocări, dar au decis excluderea mai multor deputaţi şi senatori din opoziţie, pe diferite termene, sub motiv că au împiedicat desfăşurarea normală a lucrărilor.

Opoziţia unită a organizat numeroase întruniri publice la care se rosteau discursuri fulminante. Sever Dan (secretarul Partidului Naţional) susţinea că dreptatea nu se poate câştiga *„decât cu ciomagul*". iar dr. Lupu declara: *„Această Constituţie nu trebuie să treacă şi nu va trece decât peste cadavrele noastre".* Iuliu Maniu cerea regelui *„să nu se opuie voinţei poporului* ", iar Mihalache afirma: *„tara nu este nici moşia guvernului, nici a Majestăţii Sale regelui"* [lv]. De regulă,. *decorul*" acestor întruniri era asigurat de trei şobolani morţi (reprezentând pe fraţii Brătianu - Ionel. Vintilăşi Dinu) care atâmau deasupra capetelor oratorilor. Guvernul nu s-a lăsat intimidat, şi a scos armata în stradă. în timp ce în parlament se discuta despre drepturile şi libertăţile democratice, la 18 martie o mare întrunire a opoziţiei desfăşurată la sala *„Dacia* " din Bucureşti a fost împrăştiată prin intervenţia pompierilor şi a armatei.

La campania opoziţiei s-a alăturat şi o bună parte a presei independente: *„Adevărul", ..Diminea[a ", „Facla* "ele. La 24 martie, N.D. Cocea a publicat in *„Facla "* articolul intitulat *Răspunzătorul,* în care scria că întreaga vină pentru situaţia tensionată din ţară se datora regelui Ferdinand, care *„a adus pe Brătieni la putere şi-i menţine de-atunci la cârma statului ".* N.D. Cocea ţinea să-l avertizeze pe suveran: *„Baionetele, oricât de numeroapp.n-ail âfx*ut niciodată pe regii nemernici de inevitabila răspundere. Baionete destule amvur'şi monarhi^ranţei şi tarii Rusiei. Regele Ferdinand al României nu poate avea prezuriţia deşartă să creaj/ă că va*

avea rnai multe baionete decât au avut predecesorii lui pe căile opresiunii şi ale ghilotinei Profund vexat, **regele Ferdinand l-a dat în judecata pe Cocet, care a fost condamnat la 18 luni** incht-viare (a fost **eliberat după 9 luni, în urma intervenţiei Iul** O. **Goga).**

Proiectul Constituţiei a fost adoptat de Adunarea **Deputaţilor** în ziua de 26 martie, într-o atmosferă tensională. N. Iorga nota' ..*Un miros de fosfor se răspândeşte in sală la votarea Cam* <•"('" *Majoritatea se line vitează, lumea din tribune fuge, Ion Brătianu mulţumeşte pentru vot*". Un depulit ţărănist aruncase în sală o sticlă cu gaze lacrimogene, astfel că deputaţii, după ce depuneau bila în urnă, părăseau in grabă incinta. Preşedintele Consiliului de Miniştri - convins de importanţa istorică a momentului - şi-a ţinut discursul doar în faţa stenografilor. între altele, Brătianu a spus: ..*Avem convingerea că ea corespunde rezultantei adevăratelor interese mari ale neamului şi ale statului şi că pe temeiul ei se poate şi trebuie să se dezvolte o nouă vială puternică şi fecundă a societăţii şi a statului român in curs de cel puţin o jumătate de veac "*

La 28 martie regele a semnat Constituţia, iar a doua zi aceasta a fost publicată în *„Monitorul oficial* ". în aceeaşi zi, 29 martie, Ion Mihalache a citit de la tribuna Adunării Deputaţilor o declaraţie în numele Partidului Naţional şi al Partidului Ţărănesc prin care declara că legea fundamentală adoptată de liberali era *„de drept nulă "*[JI].

Peste câţiva ani, naţionalii şi ţărăniştii nu numai câ vor recunoaşte această Constituţie, dar chiar vor guverna pe baza ei; mai mult, în perioada de ascensiune a curentelor totalitare, ei vor deveni cei mai fervenţi apărători ai acestei Constituţii. în fapt. Constituţia din 1923 a avut un caracter democratic, a oferit baia legală a tuturor acţiunilor vizând consolidarea şi dezvoltarea stalului naţional unitar român. Citâm, cu titlu de exemplu, câteva articole:

..Despre **teritoriul României**

Art. 1. Regatul României este un stat naţional, unitar şi indivizibil.

Art. 2. Teritoriul României este nealienabil. Hotarele statului nu pol fi schimbate sau rectificate decât în virtutea unei legi.

Despre drepturile românilor

Art. 5. Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conştiinţei, de libertatea învăţământului, de libertatea presei, de libertatea de asociaţie şi de toate libertăţile şi drepturile stabilite prin legi.

Art. 17. Proprietatea de orice natură, precum şi creanţele asupra stalului sunt garantate. Autoritatea publică, pe baza unei legi, este în drept a se folosi, în scop de lucrări de interes obştesc, de subsolul oricărei proprietăţi imobiliare, cu obligaţiunea de a desdăuna pagubele aduse suprafeţei, clădirilor şi lucrărilor existente; în lipsă de învoială, despăgubirea se va fixa de justiţie.

Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică şi după o dreaptă şi prealabilă despăgubire stabilită de justiţie.

O lege specială va determina cazurile de utilitate publică, procedura şi modul exproprierii.

în afară de exproprierea pentru căile de comunicaţie, salubritate publică, apărarea ţarii şi lucrări de interes militar, cultural şi acelea impuse de interesele generale directe ale statului şi administraţiilor publice, celelalte cazuri de utilitate publică vor trebui să fie stabilite prin legi votate cu majoritatea de două treimi.

Legile existente privitoare la alinierea şi lărgirea stradelor de prin comune, precum şi la **malurile** apelor **ce** curg prin sau pe lângă ele, rămân în vigoare în **tot** cuprinsul Regatului.

Art. 19. Zăcămintele miniere, precum şi bogăţiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea statului. Se exceptează masele de roci comune, carierele de materiale de construcţii şi depozitele de turbă, fără prejudiciul drepturilor dobândite de stat pe baza legilor anterioare.

Art. 24. învăţământul este liber în condi|iunile stabilite prin legi speciale şi întrucât nu va fi contrar bunelor moravuri şi ordinei publice.

învăţământul primar este obligatoriu. în şcolile statului acest învăţământ se va da gratuit.

Satul, judeţele şi comunele vor da ajutoare şi înlesniri elevilor lipsiţi de mijloace, în toate gradele învăţământului. în măsura şi modalităţile stabilite de lege.

După adoptarea Constituţiei a urmat o perioadă relativ calmă, care a durat până spre mijlocul anului 1924. în acest timp. evoluţia partidelor **politice** a cunoscut momente semnificative, în condiţiile în care Constituţia confirma acordarea drepturilor şi libertăţilor democratice tuturor cetăţenilor, indiferent de origine etnici. Uniunea Evreilor Pământeni şi-a luat numele de l'niunea Evreilor Români: aceasta desfăşura activităţi multiple (religioase, culturale, de întrajutorare etc.). Preşedintele Uniunii a fost dr. Wilhelm (Wili) Filderman, iar organul central de presă era *„Curierul Israelit "*■ Din punct de vedere politic, Uniunea Evreilor Pământeni cerea ca evreii sâ-şi desfăşoare activitatea în partidele politice româneşti, considerând câ aceştia nu trebuie să se izoleze, dupâ ce decenii în şir se pronunţaseră pentru colaborarea cu românii şi obţinerea de drepturi politice.

în ziua de 4 martie 1923, când parlamentul a votat art. 7 din Constituţie - care prevedea câ *..deosebirea de credinţe religioase şi confesiuni, de origine etnică sau de limbă nu constituie in România o piedică spre a dobândi drepturile civile şi politice şi a le exercita* "—A.C. Cuza punea bazele Ligii Apărării Naţional-Creştine. Actul de constituire a avut loc la Iaşi-, unde A.C. Cuza era profesor la Facultatea de Drept. LANC şi-a înscris în program: *„apărarea monarhiei constituţionale* ".combaterea *„curentelor cu caracter de clasă ", „educaţia naţională ji creştină* "... *creşterea rolului bisericii in viaţa statului român* ". Un accent special era pus pe lupta împotriva evreilor, care trebuiau *„eliminaţi "* din societatea românească; în acest scop se preconiza revizuirea tuturor cetăţeniilor acordate evreilor dupâ 1918, *„numerus clausus* " în întreprinderi şi instituţii (menţinerea evreilor numai în conformitate cu procentul pe care aceştia il aveau în totalul populaţiei României, adică 4%). LANC era cea mai importantă organizaţie de dreapta apărută în România dupâ primul război mondial.

Curentul de dreapta şi extrema dreaptă se manifestau plenar în Europa, apărând ca o replică dată extremei stângi, aflată în expansiune. Astfel, după înfrângerea Repubjicii Sfaturilor, în l'ngaria s-a instalat un regim autoritar condus de Hdrthy Miklos (1920). în Italia, valul de mişcări sociale a fost lichidat de Benitto Mussolini, care a instaurat un regim fascist (1922). în Bulgaria, regimului agrarian-radical prezidat de Alexander Stamboliiski i-a urmat o guvernare autoritară condusă de Alexander Ţankov (1923).

în România, extrema dreaptă a apărut ca o replică la extrema stângă, dar şi la *„criza morală* ", în care trăia societatea, la dominaţia *„bătrânilor* " şi la creşterea rolului evreilor în viaţa economica şi culturală a ţării. LANC şi-a creat formaţiuni paramilitare, numite lâncieri, care purlau uniforme albastre. Această organizaţie a câştigat aderenţi în unele judeţe din Moldova şi Basarabia, unde numărul evreilor era mai mare. Unii cetăţeni considerau că situaţia lor grea se datora evreilor, care au acaparat principalele pârghii economice, deţin un adevărat monopol asupra presei şi - i manevrează din umbră pe politicienii români. Mulţi tineri socoteau . ei nu-şi găseau de lucru deoarece posturile erau ocupate de evrei. Faplul câ, sub presiunea cercurilor financiare şi politice evreieşti. României i s-a impus, la Conferinţa Păcii, tratatul minorităţilor şi obligaţia de a asigura drepturi depline pentru evrei, deşi aceştia primiseră cetăţenia română, a amplificat curentul ostil acestei minorităţi. S-a ajuns ca şi Societatea Naţiunilor - creată la Conferinţa Păcii - să fie privită ca o organizaţie iudeo-masonicâ.

Principalul colaboralor al lui A.C. Cuza era Corneliu Zelea Codreanu, care se manifestase încă din 1919-1920 ca unul dintre cei mai activi lideri ai tineret^L cu deosebire ai studenţilor naţionalişti. în mai 1922. Codreanu a înfiinţat Asociaţia Studenţilor Creştini din România, cu un program naţionalist. Cea mai amplă acţiune a studenţilor creştini din

România s-a desfăşurat la începutul lunii decembrie 1922. când aceştia au interzis studenţilor evrei de la Medicină să mai efectueze disecţii pe cadavre de creştini. La 10 decembrie delegaţii studenţilor din toate Universităţile s-au întrunit într-un Congres, la care au adoptat o moţiune privind *„numerus clausus "* pentru evrei. Pentru a marca acest moment, 10 decembrie a devenit *..Ziua studenţimii române creştine* ", iar promotorii acestei mişcări s-au autointitulat *„Generaţia de la '22"*.

înlre A.C. Cuza şi Comeliu Zelea Codreanu au apărut dc la tnceput anumite diferenţe. în timp ce primul punea accent pe lupta legală în cadrul sistemului politic existent, Comeliu Zelea Codreanu se pronunţa pentru lichidarea regimului democratic şi folosirea unor forme radicale de acţiune. A.C. Cuza mergea din când în când prin Iaşi împreună cu adepţii săi, care •pârgeau geamurile Ia locuinţele şi prăvăliile unor evrei, dar principala arenă de luptă era pentru el tribuna parlamentului. Ion I. Moţa, Comeliu Zelea Codreanu împreună cu alţi câţiva tineri au pus la cale, în octombrie 1923, un complot" vizând lichidarea fizică a unor oameni politici (români). Abini şi bancheri (ewei)[24]. Complotul a fost descoperit, iar cei care-l plănuiseră au fost arestaţi şi depuşi la închisoarea Văcăreşti. Aici ei se rugau latcoana Sfântului-Mihail. care avea să devină un fel de talisman pentru activitatea lor viitoare. Tot aici, Ion I. Moţa a aflat că arestarea s-a datorat trădării studentului Vemichescu (membru al grupului, dar scos de sub acuzaţie), drept care, la 28 martie 1924, a încercat sâ-l ucidă[35]. în urma procesului din 29 30 martie 1924, *„văcăreştenii*" au fost achitaţi, deoarece planul lor nu a fost urmat de fapte concrete. De asemenea, la 25 septembrie a fost achitat şi Ion I. Moţa, cate a susţinut că trădarea trebuie întotdeauna pedepsită.

Ca urmare a spulberării *„mitului Averescu* "în perioada de guvernare. **Partidul** Poporului a fost împins pe un plan secundar în eşichierul politic românesc. Acest partid era măcinat de grave conflicte interne, *„actori* "principali fiind Al. Averescu şi C. Argetoianu. în octombrie 1923 a avut Ioc Congresul general al Partidului Poporului, care a dat câştig de cauză lui Averescu, ales preşedinte pe patru ani.

La 15 decembrie, C. Argetoianu publica un manifest, prin care anunţa că s-a proclamai preşedintele Partidului Poporului; în aceeaşi zi a început editarea unui ziar propriu nunul ..*Îndrumarea "* (în timp ce ziarul lui Averescu se numea *„îndreptarea* "). Argetoianu a fosi urmai de un număr mic de adepţi, dar, în calitate de şef de partid, putea negocia fuziunea cu alte forţe politice. După discuţii cu N. Iorga, la 9 mai 1924 a fost semnat acordul de fuziunea Partidului Poporului cu Partidul Naţionalist-Democrat.

Noul partid, numit **Partidul Naţionalist al Poporului,** avea ca preşedinte pe N. Iorg i urmând ca o comisie să alcătuiască proiectele de statut şi de program. Ziarele *„Neamul românesc* "şi *„îndrumarea* "fuzionau. Partidul Naţionalist al Poporului având un singur orgai de presă: *„Neamul românesc ".* Fuziunea a fost confirmată de organele de conducere ale celui doua partide în ziua de 11 mai 1924.

In decembrie 1923, Federaţia Comunistă Balcanică a cerut **Partidului** Comunist din România să lupte pentru autodeterminarea până la despărţirea de statul român a Basarabie Transilvaniei şi Dobrogei. Prin această rezoluţie, P.C.R. era plasat pe poziţii antinaţionale deoarece i se impunea să militeze pentru destrămarea statului naţional unitar român După puţin limp, cu prilejul conferinţei româno-sovietice desfăşurată la Viena intre 27 martie-2 aprilie 1924. P.C.R. a lansat lozinca autodeterminării Basarabiei - prin organizarea unui plebiscit în acest teritoriu - situându-se, de fapt, de partea Moscovei. In acest context, guvernul a trecui la scoaterea P.C.R. în afara legii. Mai întâi prin ordonanţele militare din aprilie şi iulie 1924, in baza cărora au fost închise sălile şi confiscată arhiva, presa a fosi suspendată, iar mai mulţi fruntaşi arestaţi. în acest context, a avut loc la Viena, în august 1924. Congresul al Hl-lea al P.C.R., care a confirmat linia impusă de Komintem în problema naţionala In funcţia de secretar a fost ales Eleck Koblos, cetăţean român de naţionalitate maghiară: de altfel, dintre cei 8 membri ai Comitetului Central, 6 aparţineau minorităţilor naţionale. La Congres s-a stabilit ca P.C.R. să împletească activitatea ilegală **cu** cea legală.

Partidul Maghiar punea accentul pe înscrierea în Constituţie a *„autonomiei tutun» minorităţilor naţionale din România, potrivit căreia fiecare naţiune sa se autoguverneze » hrnba proprie, prin fiii proprii, cu administraţie ¡¡justiţie proprie* "[3]®. Beneficiind de cadre cu o stare materială foarte bună. Partidul Maghiar a reuşit să creeze o reţea de bănci şi de cooperative, prin care acorda credite cu dobânzi mici şi sprijinea economic pe maghiarii şi secuii din Transilvania. De asemenea, acest partid a folosit Biserica Catolică în promovarea intereselor politice ale

„maghiarimii". în fond. esenţială era atitudinea Partidului Maghiar faţă de unirea Transilvaniei cu România. Deputatul Iosif Şandor aprecia că unirea *„nu a fost o consecinţă a autodeterminării majorităţii române din părţile ţărilor străine, ci fiindcă regatul vecin a fost învins şi prin aceasta a dat posibilitatea românimei din împrejurime de a se alipi. Dintre roate statele care au luat parte la războiul mondial, din cauza circumstanţelor şi norocului, nici unul n-a mărit teritoriul şi numărul locuitorilor săi în aşa de mare măsură ca România "*[21]. O metodă mult folosită de Partidul Maghiar a fost trimiterea de memorii către Consiliul Societăţii Naţiunilor în care acuza România că nu respecta tratatul minorităţilor.

La începutul anului 1923, Octavian Goga a lansat un apel public către liderii Partidului Maghiar, cerându-le să iasă din izolarea politică pe care o promovau şi sâ-şi formuleze doleanţele şi cererile, să renunţe la atitudinea *„protestatară şi criticistă* ". Iniţial acest apel a fost primit cu ostilitate de liderii maghiari. Scriitorul Paâl Arpâd a răspuns în *„Keleti Ujsăg* " că *„nu poate fi vorba ca maghiarul să uite şi să-şi părăsească viaţa lui de până acum. să se rupă de tulpina istoriei sale de dragul unui bun tratament în noul stat. Nu poate fi vorbă să-şi târguiască aici o viaţă nouă ".* Dupâ opinia lui. singura soluţie era *„Cârmuirea autonomă socială, economică şi politică pe seama fiecărui membru al vieţii noastre naţionale şi a fiecăruia în teritoriul său etnic".* Totuşi, la mijlocul anului 1923, conducerea Partidului Maghiar şi-a schimbat atitudinea, acceptând să poarte discuţii cu Partidul Poporului. Aceste convorbiri s au finalizat la 23 octombrie, prin semnarea *„pactului de la Ciucea* "(localitate în care se afla castelul lui O. Goga). Acest pact. redactat în limbile română şi maghiară, poartă semnăturile lui Octavian Goga şi Constantin Bucşan din partea Partidului Poporului, şi Emil Grandpierre, HlmerGyârfâs. Hajdulstvân. Gâbor Pâl şi BelaSzelle, reprezentând Partidul Maghiar. Acordul aprobat de regele Ferdinand şi de primul ministru al Ungariei - prevedea că Partidul Maghiar va da sprijinul pentru realizarea programului Partidului Poporului; acest partid accepta dezideratele formulate de Partidul Maghiar, considerându-le ca întregitoare ale programului său; deputaţii şi senatorii ambelor partide vor forma o unilate parlamentară; în afară de parlament. Partidul Maghiar îşi menţinea organizaţia, numele şi individualitatea; acest partid accepta îndrumările politice dale de preşedintele Partidului Poporului; Partidul Maghiar va fi reprezentat în Comitelui Executiv al Partidului Poporului prin 5 delegaţi; orice intervenţie a altei formaţiuni politice în chestiunile care priveau interesele minorităţii ungureşti era exclusă; pactul rămânea în vigoare pe un lermen nelimitat; el nu era destinat publicităţii[3]". *„Pactul de la Ciucea "* a fost cel mai important document semnat de Partidul Maghiar cu un partid românesc; el are o valoare simbolică, deoarece nu a fost pus în practică.

Dupâ eşecul partidelor din opoziţie în tentativa lor de a împiedica adoptarea Constituţiei, liderii acestor partide au ajuns la concluzia că numai printr-o strânsă colaborare, eventual fuziune, se vor putea opune cu succes guvernului liberal. Iniţiativele au fost numeroase. Astfel, luând în consideraţie atitudinile radicale ale ţărăniştilor. Partidul Comunist a propus, la 12 martie 1924. realizarea unui acord între cele două partide, in vederea constituirii unui guvern muncitoresc-ţărănesc[3]*. Conducerea Partidului Ţărănesc a declinat această ofertă şi a început negocieri cu liderii Partidului Naţional. Discuţiile au fost dificile, deoarece luliu Maniu urmărea, pe de o parte, să-i determine pe ţărănişti să renunţe la ideea luptei de clasă, iar pe de altă parte să evite extinderea acestora în Transilvania. Totuşi, mai ales ca urmare a negocierilor dintre Vasile Goldiş şi Constantin Stere, la sfârşitul lunii mai 1924 se contura perspectiva unui acord de fuziune între Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc.

Partidul Naţional-Liberal privea cu îngrijorare perspectiva acestei fuziuni, în urma căreia ar fi rezultat un partid puternic, care ar fi făcut mari greutăţi guvernului. De aceea. Alexandru Constantinescu (zis Porcu) şi-a pus în valoare întreaga sa capacitate de manevrier politic

peniru a găsi o formula convenabila pentru succesiunea guvernului liberal şi pentru torpilarea fuziunii naţionalilor cu ţărăniştii.

La sugerarea liberalilor, în primâvaraanului 1924, Partidul Poporului a început o campanie de întruniri publice pentru a arăta că acest partid nu a fost afectat de sciziunea produsă de C. Argetoianu şi se bucură de influenţă în rândul cetăţenilor. Această campanie a culminat cu adunarea de la Bucureşti din 3 iunie, desfăşurată la Arenele Romane, la care au participat circa 40.000 de persoane (după aprecierea ziarului *„Îndreptarea* "). S-au ţinut discursuri în favoarea Partidului Poporului şi împotriva guvernului liberal, cerându-se formarea unui nou cabinet, prezidat de Alexandru Averescu. Generalul a fost împuternicit să prezinte regelui punctul de vedere al partidului. După discuţia cu Ferdinand I, care nu a dat nici un răspuns. Averescu a fost îndrumat să aibă o întrevedere cu Ion I. C. Brâtianu. în urma convorbirilor dintre cei doi s-a ajuns la un acord potrivit căruia Brâtianu va interveni *„la momentul oportun "* pe lângă *„factorul constituţional* "(rege) pentru formarea unui guvern al Partidului Poporului, iar Averescu se angaja să promoveze o politică de continuitate[30]. De asemenea, generalul urma să ceară manifestanţilor de la Arenele Romane să se întoarcă în linişte la casele lor. Averescu s-a conformat, spre decepţia partizanilor săi. Ziarul.,*îndreptarea* " din 6 iunie 1924 menţiona că Alexandru Averescu s-a adresat participanţilor: *„Consider că lupta noastră şi-a atins scopul, că ne apropiem de ţelul dorit. Eu vă rog deci în modul cel mai călduros, ca odată ieşiţi de aici, să mergeţi în cartierele voastre din oraş, fără să mai faceţi manifestaţie ".* Cum din mulţime s-a lansat apelul *„La Palat! La Palat*", Averescu a replicat: *„Dacă voiţi să faceţi întocmai ca vaca din poveste, care după ce a umplut găleata cu lapte, i-a dat cu piciorul, faceţi cum voiţi. Să ştiţi însă că eu am pus chezăşie cuvântul meu, şi cei ce ţin la mine trebuie să facă aşa ca eu să nu rămân de minciună ".*

în acest timp continuau negocierile între naţionali şi ţărănişti, ajungându-se la 12 iunie la un acord de fuziune în zece puncte[11]. Pentru a torpila fuziunea, liberalii au readus în discuţie *„cazul Stere* ", urmărind să acrediteze ideea că era o imposibilitate morală ca ardelenii şi lakiştii să stea alături de acest *„trădător".* Manevra a dat rezultate, mai mulţi fruntaşi ai Partidului Naţional declarând că nu acceptă ca din conducerea partidului fuzionai să facă parte C. Stere. Pe uc altă parte, ţărăniştii au cerut ca naţionalii să ie lase deplina libertate de a-şi desemna reprezentanţii în organismele de conducere, deoarece nici ei nu puneau condiţii naţionalilor. Organizaţia basarabeană a Partidului Ţărănesc s-a solidarizat cu C. Stere şi a acceptat fuziunea numai dacă acesta va face parte din conducerea noului partid. în aceste condiţii, deşi la 22 iunie congresele celor două partide au ratificat fuziunea, în fapt ea nu s-a realizat. După un schimb public de scrisori între Maniu şi Mihalache s-a constatat că încercarea de unire a celor două partide a eşuat. Mai mult, s-a declanşat o acerbă polemică între naţionali şi ţărănişti, fiecare parte acuzând-o pe cealaltă de nesinceritate şi rea-voinţâ.

în această atmosferă, guvernul a decis să depună în parlament pachetul de legi economice, menite să concretizeze concepţia *.prin noi înşine*": legea pentru comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale statului, legea apelor, legea energiei şi legea minelor. Aceste legi - adoptate în iunie-iulie 1924 - prevedeau că două treimi din membrii consiliului de administraţie şi ai comitetului de direcţie vor fi români, că preşedintele şi directorul general vor fi de asemenea români; capitalul străin putea participa până la maximum 40% din capitalul total al întreprinderilor, 60% din capital rămânând să fie naţional (românesc). Legile adoptate au fost contestate vehement de opoziţie, deputatul ţărănist Virgil Madgearu apreciind că ele *erau „ultimul act banditesc al clasei conducătoare asupra avuţiei şi asupra patrimoniului de [1] 'vilizaţie al statului român "* '[3]. Naţionalii şi ţărăniştii se pronunţau pentru politica *„porţilor deschise*", care să nu pună nici un fel de obstacole în calea capitaliştilor străini.

hi septembrie 1924, lumea românească a fost zguduită de aşa-numita *„răscoală"*de la atar-Bunar. Această acţiune făcea parte dintr-un plan mai larg, adoptat de Komintem. care urmărea declanşarea unei revoluţii în această zonă, de la Marea Baltică la Marea Neagră. La 12 septembrie un grup de 27 persoane mascate a trecut Nistrul şi a ocupat localitatea Nicolaevka din judeţul Ismail. Atacatorii au tăiat firele telefonice şi telegrafice, au pătruns în primărie unde l-au împuşcat pe primar şi au dat foc clădirii. De asemenea, au omorât doi jandarmi. De aici, s-au răspândit în mai multe comune, reuşind să atragă de partea lor mai mulţi cetăţeni, aparţinând mai ales minorităţilor naţionale. Grupul de şoc a ocupat localitatea Tatar-Bunar, unde a proclamat, la 15 septembrie. Republica Sovietică Moldovenească. în noaptea de 17 septembrie a intervenit armata, care a arestat 489 de persoane, dintre care doar 9 erau români. Esle

semnificativ faptul că la puţin timp după aceste evenimente, guvernul de la Moscovă a decis crearea Republicii Autonome Sovietice Moldoveneşti în cadrul Ucrainei (12 octombrie 1924), vâdindu-şi astfel intenţia de a anexa Basarabia. Celor arestaţi li s-a intentat un proces, judecat în perioada 24 august-2 decembrie 1925; au fost condamnate, pe diferite termene, 85 de persoane, între care nu se afla nici un român[11].

în luna octombrie 1924 s-a petrecut un alt eveniment tragic, consumat la laşi: asasinarea lui C. Manciu. Aici avea loc un puternic conflict între prefectul Poliţiei, Constantin Manciu (numii in această funcţie în septembrie 1923) şi tinerii naţionalişti conduşi de Comeliu Zelea Codreanu. Hotărât să apere ordinea cu *„orice preţ ".* prefectul a recurs la numeroase măsuri ilegale (arestări, loviri, schingiuiri) împotriva tinerilor. Pe de altă parte. Codreanu era hotărât sa nu mai suporte multă vreme asemenea abuzuri. în cartea sa *Pentru legionari,* el avea să scrie: *„De acum insă umblu cu revolverul la mine. Şi la cea dintâi, cea mai mică provocare, trag; de la această hotărâre nu mă va mai clinii nimeni ".* Informat despre starea de tensiune din oraş. Ministerul de Interne a ordonai o anchetă, în urma căreia s-a apreciat că Manciu nu mai putea rămâne prefect şi trebuia să părăsească Iaşii. însă. contrar aşteptărilor, el a fost decorat, devenind *„Comandor al Coroanei".* iar subalternii săi au fost fie decoraţi, fie au primit gratificaţii de merit. La rândul său. Serviciul Special de Siguranţă din Iaşi informa la 28 iunie 1924, că într-o adunare secretă a studenţilor, condusă de Comeliu Zelea Codreanu, *..s-a hotărât asasinarea* "lui Manciu[14]. Codreanu a reuşit să facă rost de planul casei lui Manciu. pe care-l purta la el pentru orice eventualitate. *„Ziua fatală* ", cum a nunut-o Codreanu, s-a ivit la 25 octombrie 1924. in timpul procesuîui intentat de un tânăr lui C. Manciu. La acest proces Codreanu s-a prezentai in calitate de avocat al părţii vătămate. în timpul dezbaterilor, intre Codreanu şi Manciu s-a produs o altercaţie verbală. La sfârşitul şedinţei, Codreanu I-a împuşcat pe prefectul poliţiei, punând astlel capăt conflictului. Expertiza medico-legalâ, efectuată la 25 octombrie la morga din Iaşi, a constatai că Manciu fusese împuşcat în cap, că *..proiectilul a stabătut complet creierul de la stânga la dreapta* " şi că. *„după orificiul de intrare a proiectilului, se vede că victima. în momentul când ucigaşul a declanşat focul de urmă. nu se găsea cu faţa spre acesta, ci lovitura a fost dată pe la spate* "[1]\ Codreanu a fosl arestat şi acuzat de *„omucidere cu voinţă şi intenţie ".* Chestiunea asasinării Iui Manciu a fosl \iu comentată în presă, precum şi în parlament, ca urmare a unei interpelări adresate de Paul Bujor. Răspunzând acestei interpelări. Ion I. C. Brătianu a declarat: *„Constat că nu poate fi decât unanimitate întru înfierarea unor asemenea atentate odioase, crime care constituie chiar o crimă contra societăţii şi a statului român ".* El a ţinut să precizeze că .. *întrucât legile actuale nu ar fi suficiente, guvernul este hotărât să ceară parlamentului încuviinţarea măsurilor legale ca răspunderile să fie efective "*

într-adevăr, pesie câteva zile, guvernul a venit cu proiectul legii peniru reprimarea unor infracţiuni conlra liniştii publice *(„legea Mâriescu").* Deşi a fost adoptată sub impresia asasinatului de la Iaşi, în fapt, această lege a încheiat procesul de dizolvare a P.C.R. Decizia autorităţilor române nu avea să fie singulară; partidele comuniste au fosl dizolvate în Iugoslavia (1920), Bulgaria (1924). Finlanda şi Japonia (1925), Italia (1926), Austria (1927), Ungaria (1928), Portugalia (1932), Germania (1933), Argentina (1936), Spania (1939) ele.

MmMmmM

1925 a avut loc o şedinţă a Sfântului Sinod, în care mitropolitul Nectarie al Bucovinei, reluând propunerea făcută de mitropolitul Pimen, a cerul ridicarea Mitropoliei Ungro-Valahiei la rangul de Patriarhie, iar a mitropolitului Ungro-Valahiei, primat al României, la rangul de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Sfântul Sinod a votat în unanimitate trecerea la Patriarhat. In aceeaşi lună a fost adoptata legea pentru ridicarea Mitropoliei române la rangul de Patriarhat; primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române a devenii Miron Cristea. Ceremonia de învestitură s-a desfăşurat în ziua de 1 noiembrie 1925. Cu acel prilej, ministrul Cultelor, Alexandru Lapedatu, a citit decretul regaf de învestitură ca patriarh a lui Miron Cristea, apoi i-a înmânai cârja patriarhală, spunându-i: *„¡ţi înmânez cârja patriarhală şi îţi urez să păstoreşti în pace pe toţi credincioşii tăi* ". Cu acest prilej, regele, adresându-se lui Miron Cristea, a spus: *„Pe cât ile fericit eram când ai fost chemat de peste Munţii liberaţi prin vitejia ostaşilor români la ¡tustorirea Vngro-Valahiei. pe atât de fericit sunt astăzi când îţi încredinţez cârja de patriarh iii Bisericii Ortodoxe Române "*

în 1924-1925 au fost adoptate principalele **legi sociale** din perioada guvernării liberale. Conform promisiunii făcute în campania electorala. Partidul Naţional-Liberal a propus, iar majorităţile parlamentare au adoptat, legea pentru pădurile comunale, care prevedea exproprierea pădurilor particulare mai mari de 100 ha, constituirea de păduri comunale la care aveau acces locuitorii de pe o rază de 25 km, pentru a obţine lemne de foc şi construcţii uşoare. Guvernul s-a preocupat de aplicarea reformei agrare; au fost adoptate unele modificări ale legii, care au permis unor fruntaşi liberali sâ-şi păstreze un număr mai mare de hectare iprin declararea unor moşii ca ferme model, sau trecerea lor de la zona de câmpie la zona de deal. şi de la deal la munte). Reforma a fost declarată încheiată în 1926, deşi un număr însemnat de ţărani nu intraseră în posesia pământului.

Legea agrară nu făcea discriminare în privinţa exproprierii şi a împroprietăririi între etnicii români şi cei aparţinând altor naţionalităţi. Totuşi, guvernul Ungariei a adresat o plângere la Societatea Naţiunilor, prin care contesta dreptul statului român de a expropria moşiile optanţilor şi cerea despăgubire în aur. Replicând acestor pretenţii, Nicolae Titulescu se adresa astfel reprezentanţilor Ungariei. în şedinţa Consiliului Societăţii Naţiunilor din aprilie 1923:.. *Cereţi im regim de favoare pentru proprietarii maghiari în detrimentul proprietarilor români - imposibilitate morală. Cereţi plata în aur. ştiind foarte bine că pentru a face acest lucru am avea anual nevoie de o sumă care depăşeşte de două ori şi jumătate cifra globală a bugetului României - imposibilitate financiară. Cereţi ca ţăranii să vă restituie pământurile - imposibilitate materială* ". Reprezentantul României la Societatea Naţiunilor dezvăluia adevăratul substrat al agitării problemei optanţilor. şi, anume, de a desfăşura o campanie revizionistă, de a acredita ideea că există *„o problemă* " a Transilvaniei, de a crea *„un nou prilej să puneţi în discuţie siruaţia generală creată de tratate "*

După 2-3 ani de la împroprietărire, mulţi ţărani au începui sâ-şi vândă pământul primit, deoarece nu puteau plăti ratele de despăgubire. Vânzările erau mascate, pentm că legea interzicea înstrăinarea loturilor de împroprietărire; dar fenomenul exista şi guvernul a iniţiat legea privind dreptul de preemţiune a statului în cazul unor asemenea vânzări; aceasta a fost adoptată în martie 1925.

Una dintre cele mai importante legi cu caracter social a fost Statutul funcţionarului public, din iulie 1923, care a început să se aplice de la 1 ianuarie 1924. Mai multe legi au vizai situaţia salariaţilor. între acestea, legea generală a pensiilor pentru salariaţii stalului - prima lege de acest fel din România; prin legea din iunie 1925 a fost introdus repaosul duminical şi âl sărbătorilor legale; în iunie 1925 a fost adoptată legea pentru înfiinţarea Camerelor de Muncă, instituţii mixte (alcătuite din reprezentanţi ai patronalului, ai muncitorilor şi ai statului), cu atribuţii importante în promovarea forţei de muncă şi rezolvarea conflictelor sociale.

începutul anului 1925 a fost dominat de tratative ale **partidelor din opoziţie pentru realizarea** unor **fuziuni,** în scopul constituirii unui puternic bloc antiliberal. Tratativele au consumat multă

Procesul lui Comeliu Zelea Codreanu a început la Focşani, în ziua de 15 manie 1925, dar datorită manifestaţiilor de simpatie organizate de studenţi - care se soldau adesea cu devastarea unor locuinţe şi prăvălii evreieşti, cu admonestarea cetăţenilor români aparţinând acestei etnii - acesta a fost mutat la Tumu Severin. Şi aici s-au desfăşurat ample acţiuni de solidaritate cu Codreanu, fapt ce a influenţat decizia justiţiei, care a hotirât achitarea inculpatului. La pronunţarea vetdictului", în ziua de 26 mai 1925, *„Juraţii purtau zvastica* fi *tricolorul pe piept, iar Codreanu a primit jerbe de flori din partea juraţilor din Putna şi a negustorilor din Focşani, precum şi a publicului*în drumul de întoarcere spre Iaşi, lui Codreanu i s-au adus omagii în toate staţiile, care erau împodobite cu flori; el era însoţit de logodnica sa şi de mai mulţi studenţi. De pilda, în gara Buzău, Codreanu a fost purtat pe braţe de studenţi, de elevii liceului şi ai şcolii comerciale din oraş. Manifestaţia a durat o jumătate de oră şi a fost însoţiţi de strigăte antisemite şi de distrugerea afişelor ziarelor *„Dimineaţa ", ..Adevărul*", *„Lupta "* aflate pe peronul gării.

Continuându-şi activitatea, guvernul a iniţiat noi **legi pentru unificarea organismului** de stat. Una dintre acestea este legea pentru învăţământul primar, din iunie 1924. care stabilea extinderea acestuia de la 4 la 7 clase. Legea prevedea: *„învăţământulprimar în* j*colite statului se predă în limba româna. In comunele cu populaţie de altă limbă decât limba româna. Ministerul Instrucţiunii Publice va înfiinţa şcoale primare cu limbă de predare a populaţiei respective. în aceeaşi proporţie ca şi în comunele româneşti. în aceste şcoale studiul limbii române va Ji însă obligatoriu în numărul de ore stabilit prin regulament*" (art. 7).

O importanţă deosebită a avut legea pentru unificarea administrativă din iulie 1925, cârc prevedea că teritoriul României era organizat în judeţe şi comune, care aveau personalitate juridica. Pentru *..înlesnirea controlului, supravegherea aplicării legilor şi buna îndrumare a administraţiei, judeţele se împart în circumscripţii numite plâşi, cuprinzând mai multe comune, iar comunele urbane în circumscripţii numite sectoare. Sectoarele şi plăşile nu sunt persoane juridice* " (art. 5). Fiecare locuitor trebuia să aparţină unei comune şi să participe la sarcinile ei. Cetăţenii se puteau strămuta dintr-o comună în alta fără nici o învoire prealabilă; ei erau datori să facă cunoscut autorităţilor comunale atât strămutarea cât şi aşezarea lor. Conducerea comunelor (urbane şi rurale) era asigurată de către consilii alese de cetăţenii români majori Alături de cei aleşi existau şi consilieri de drept (reprezentanţi ai învăţământului, cultelor. Ministerelor Sănătăţii. Agriculturii şi Domeniilor, Camerelor de Agricultura, de Industrie şi Comerţ). Şeful administraţiei comunale era primarul, iar al celei judeţene era prefectul. Exista o nota de centralizare, deoarece legea stabilea: „*Ministerul de Interne îndrumează. coordonează şi controlează activitatea comunelor şi judeţelor, punând-o într-o armonie cu interesele generale ale statului* "(art. 13). *..Prefectul este reprezentantul puterii centrale în judeţean.* 14).,.*Prefectul judeţului se numeşte prin decret regal. în urma propunerii ministrului de Interne* ". (art. 330). O prevedere care avea să permită numeroase abuzuri era cea de la art. 78: *„Când primarul sau membrii Delegaţiei Permanente au săvârşit acte împotriva ordinei. siguranţei şi unităţii statului, sau nu au executat măsurile de interes general, ordonate de autoritatea centrală, ei pot fi îndepărtaţi*". în decembrie 1925 a apărut decretul regal prin care teritoriul României era împărţit în 70 de judeţe. Opoziţia a criticat energic această lege, susţinând că ea avea la baza o concepţie antidemocratică, vizând o centralizare excesiva şi permiţând Ministerului de Interne să intervină abuziv şi discreţionar în viaţa judeţelor şi comunelor.

O preocupare importantă a vizat organizarea Bisericii Ortodoxe Române. încă din anul 1924 au început discuţiile despre necesitatea ridicării Mitropoliei române la rangul de Patriarhie, ■ar a mitropolitului-primat la rangul de patriarh. Ideea acestei schimbări a fost lansată public ae N. lorga, care aprecia: *„Suntem singurul popor ortodox cu un singur mitropolit-primai în fruntea unei biserici autonome. In Sinodul care se anunţă în mai 1925 la Ierusalim nu putem Ji reprezentaţi printr-un şef inferior celor ai naţiunilor celorlalte din ortodoxie* ". La 4 februarie

energie, remarcându-se în mod special Iuliu Maniu, un negociator redutabil. C. Argetoianu relata: *„Niciodată n-am bănuit de la început* **părerea lui [Maniu] tntr-o** *problemă oarecare,* fiindcă *niciodată n-a formulat-o. Invariabil,* **ne dădea nouă cuvântul, ne** *expuneam părerile.* Şedinţa *se prelungea după miezul nopţii, unu,* **două, trei... Se mijeau zorile.** *Atunci d-lManiu.* calm. *de parcă ar fi fost o şedinţă de 10* **minute, încheia spunând: *Mâine** *vom discuta tn* continuare». *Luni de zile mai târziu înţelesesem că* **până** *nu se* **ajungea la** *ce* **voia** *el, fără* chiar *să-şi formuleze părerea, seria şedinţelor* **nu** *se sfârşea.* **Iar** *părerea lui o ştiam odată cu* atitudinea *adoptată'.Xăci părerea lui Maniu* **era** *tocmai formula acceptară, l-am spus odată:* „Domnule *Maniu. ar fi mai simplu să ne comunici, de la început, concepţia d-tale. O aprobăm* şi sfârşim *totul în cinci minute». M-a privit calm, fără să fi schiţat un zâmbet, fie oricât de* fugitiv şi nu *mi-a răspuns*

Iniţiativa realizării unui acord între partidele din opoziţie, pe o platforma antiliberalâ a aparţinui lui C. Argetoianu, dar ea s-a consumat în culise. La începutul lunii ianuarie acesta a obţinut din partea lui N. lorga împuternicirea de a discuta cu Iuliu Maniu, deoarece profesorul pleca în străinătate, ia Paris, pentru trei luni de zile. Apoi, la 15 ianuarie, Argetoianu s-a întâlnit cu Iuliu Maniu. care era foane dispus sâ înceapă *„pertractările ".* Numai ca, dupâ propria lui mărturisire, Argetoianu l-a surprins prin maniera de procedare: *„Am luat o foaie albă de hârtie de pe masă, am semnat-o jos şi am dat-o lui Maniu: «Pune d-ta ce condiţii vrei. eu le primesc dinainte, şi iară. le ai semnale gara!» A rămas omul mut. şi un minut n-a şriur ce să-mi spună. S-o fi aşteptai el la multe, numai la asta nu. Graţie acestei «figuri» (care s-a aflat, căci nu m-am jenat să o povestesc, şi de care s-a făcut mult haz), pertractările noastre n-au durat decât trei zile. în loc de trei săptămâni "".*

Pentru a se respecta formele democratice, Iuliu Maniu a lansat la 24 ianuarie un apel către toate partidele din opoziţie pentru fuzionarea lor şi crearea unui puternic organism politic, capabil sâ înlăture guvernul liberal..Argetoianu a râspuns primul, în numele Partidului Naţionalist al Poporului. Averescu a declinat oferta din cauza lui Argetoianu alături de care nu accepta sâ se afle, dupâ cele întâmplate în decembrie 1923, iar Mihalache considera propunerea *..lipsită de sinceritate*

Fuziunea **Partidului Naţionalist al Poporului cu Partidul Naţional** s-a parafat la 8 martie, când s-au întrunit congresele acestora şi au votat moţiuni identice. S-a convenit constituirea unei comisii care sâ pregătească noul statul, ce va fi supus aprobării Congresului, sâ întocmească programul de guvernământ, sâ niveleze asperităţile dintre organizaţii penlru a împăca rivalităţile personale; ziarele *„România* "şi *„Neamul românesc* "îşi continuau activitatea, ca organe oficioase ale Partidului Naţional. Şefia partidului urma **sâ** fie asigurata de N. **Iorga** şi Iuliu Maniu. Aşa cum observa Argetoianu. *„fuziunea se prezenta astfel mai mult ca o juxtapunere de partide "* şi mai puţin ca o contopire. Ea a dai câşlig de cauza Partidului Naţional, care şi-a consolidat poziţiile în vechiul Regat. Cât despre preşedinţie, **N.** Iorga nu **a** apucat sâ prezideze nici o şedinţă a Comitetului Central Executiv. în sala respectiva **exista** un singur fotoliu pentru preşedinte, pe care Iuliu Maniu îl ocupa cu o jumătale de oră înainte de începerea şedinţei. Cum **N.** Iorga întârzia aproape de fiecare dată, se aşeza pe un scaun râmas liber în jurul mesei.

In mai 1925 s-a înregistrat fuziunea **Partidului Poporului cu Partidul** Conservator- Progresist. Moartea Iui Alexandru Marghiloman la 10 mai 1925 a fost urmată de şedinţa extraordinară a Comitetului Executiv al Partidului Conservator-Progresist, ţinută la 29 mai, care. după ce a adus un omagiu conducătorului dispărui, a decis fuziunea cu Partidul Poporului *„pe baza principiului dinastic şi al ideii de conservare naţională "".* O delegaţie - compusa din D. Dobrescu, I. Mitilineu, dr. N. Bordescu - **a** luat legătura cu conducerea Partidului Poporului Pentru înfăptuirea practică a fuzionării celor două partide. Generalul Alexandru Averescu a declarat îndeplinita fuziunea sub denumirea de Partidul Poporului. S-a constituit o comisie mixiă. compusâ din D. Dobrescu, J. Mitilineu. dr. N. Bordescu. din partea conservatorilor progresişti şi
C. Garofiid. P.P. Negulescu şi Octavian Goga din partea Partidului Poporului, pentru stabilirea şi executarea detaliilor fuziunii[44]. Contopirea celor două partide a fost ratificată de congresul lor comun care a avut loc în sala *„Eintracht* "din

Bucureşti, la 15 iunie 1925, după care participanţii au fost prezenţi la banchet, la care au vorbit, printre alţii, C. Rădulescu-Motru, I. Petrovici, Alex. Averescu, D. Dobrescu, 1. Mitilineu, N. Bordescu. în *Manifestul către [ară*[45] lansat după fuziune se aprecia că în Partidul Poporului a intrai *„o elită de intelectuali* " şi că acest partid se bazează *„pe o vânjtxtsă democraţie rurală, pe proprietatea mică şi pe proprietatea mijlocie ",* cu alte cuvinte nu era un exponent al moşierimii. în fapt, prin această contopire dispărea un partid istoric, care avusese un rol de seamă în viaţa societăţii româneşti de până în 1918.

Fuziunile realizate - între Partidul Naţional şi Partidul Naţionalist al Poporului, precum şi intre Partidul Poporului şi Partidul Conservator-Progresist - nu au marcat crearea unei organizaţii capabile sâ înfrunte cu succes guvernul liberal. în fapt, cele mai puternice forţe - Partidul Naţional şi Partidul Ţărânesc - erau în continuare dezbinate, iar liberalii căutau sâ alimenteze divergenţele între naţionali şi ţărânişt i. Dar „ *excesul de zel"* al organelor de ordine avea să netezească asperităţile intre cele două partide. în aprilie 1925, un locotenent de jandarmi l-a lovit pe fruntaşul ţărănist Pan Halippa în timpul unui turneu de propagandă în localitatea Zguriţa (jud. Soroca). Imediat, lorga şi Maniu s-au solidarizat cu cel agresat, iar la 5 mai a fost încheiat un acord de colaborare intre Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc. Disputele dintre liberali şi opoziţie s-au înteţit, majorităţile parlamentare devenind tot mai intolerante. într-un moment de tensiune, C. Argetoianu s-a adresat liberalilor: *„Aceasta nu mai este Cameră, asta e un adevărat bordel".* în replică, liberalii l-au exclus pe termen de o lună din Adunarea Deputaţilor.

ion I. C. Brâtianu se simţea stăpân pe situaţie şi nu era dispus sâ cedeze în faţa presiunilor opoziţiei. La o întrunire desfăşurată în iulie 1925 la Bacău el a declarat că opoziţia era o *..bandă de câini* ", iar la o alia, ce a avut loc la Brăila, preciza câ era vorba de o *„bandă de câini turbaţi".* Comentând asemenea aprecieri, N. lorga afirma câ Brâtianu considera pe adversari *„de câini care latră după trăsura sa ".*

în plină vacanţă politică, guvernul a decis organizarea de alegeri pentru Camerele Agricole, in ziua de 25 august, sperând câ opoziţia nu va avea timp sâ-şi desfăşoare acţiunile de propagandă, iar câştigarea lor de către liberali va demonstra câ ei se bucură de încrederea cetăţenilor. Dar opoziţia a decis să participe la aceste alegeri, realizându-se un acord între naţionali şi ţărănişti de a se prezenta pe liste comune. Opoziţia Unită a câştigat majoritatea mandatelor în 41 de judeţe, liberalii în 26 şi averescanii în 6. în timp ce Opoziţia Unită se considera îndreptăţită sâ pretindă puterea, liberalii au căutat să minimalizeze rezultatul, susţinând câ alegerile *„nu au nici o însemnătate politică* ", deoarece Camerele Agricole erau organisme tehnice, menite *..a face gospodărie "*[hu]*:*

în toamna anului 1925 s-au desfăşurat negocieri între Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc, convenindu-se asupra unui program de guvernare. Apoi discuţiile au continuat în legătură cu împărţirea mandatelor într-un eventual guvern de coaliţie, dar divergenţele erau prea mari pentru a se ajunge Ia un acord.

în ultimele zile ale anului 1925 a izbucnit criza dinastică, generală de faptul câ principele Carol a renunţat la prerogativele sale de moştenitor al tronului. Decizia sa avea o importantă conotaţie politică. El era profund nemulţumii de influenţa dominatoare pe care Ion I C. Brătianu o exercita asupra regelui Ferdinand; cu diverse prilejuri, principele a ţinut sâ afirme că doreşte *..eliberarea "* Coroanei şi redobândirea prestigiului pe care aceasta îl avusese în vremea lui | Carol I, câ-I va înlătura de la Curte pe Barbu Ştirbey, amantul reginei Maria. pe care-l considera un adevărat Iago al Casei Regale. Dar cauza esenţială a renunţării lui Carol a fost de natură personală, fizică. Relaţiile lui cu principesa Elena s-au deteriorai grav încă din 1921. Aceasta avusese o naştere foarte grea în octombrie 1921, după care relaţiile sexuale cu Carol au devenit traumatizante. C. Argetoianu avea sâ noteze: *„Intimile principesei Elena lăsau să se înţeleagă*

loan Scurtu

*că motivul principal a! **fobiei acesteia pentru regalul ei sol era brutalitatea** cu **care o supunea,** zi şi noapte, in pat sau **la repezeală pe un colţ de canapea, îndatoririlor ei conjugale*** ". Din acesl punct de vedere, Carol era un ***„fenomen al naturii".*** Când principele era foarte tânâr, regele Carol I a pus la cale prin Alexandru Davila întâlnirea nepotului sâu cu o femeie. A doua zi, femeia i-a zis lui Davila: ***„M-a omorât nene Alecule, de 14 ori, nici o dală mai puţin ".*** Apetitul sexual l-a îndemnat pe Carol sâ caute o femeie pe măsura lui. A găsit-o pe Elena Lupescu, la 13 februarie 1925, care a devenit - cum singur avea să noteze - ziua în care *., destinul şi-a spus cuvântul*". C. Argetoianu aprecia câ principele Carol şi-a găsit în Elena Lupescu *„femeia care l-a îngenuncheat **pe viaţă "*** şi că ***„între crăcii** Bârnei - Carol a fost un om pierdut"".*

Trimis să reprezinte familia regală română la funeraliile reginei (mamă) Alexandra a Marii Britanii, decedată la 20 noiembrie, principele Carol nu s-a mai întors în ţară. El s-a deplasat la Paris, unde s-a întâlnit cu Elena Lupescu, dupâ care au plecat împreună la Veneţia. De aici Carol a trimis la 12 decembrie '1925 regelui Ferdinand I o scrisoare prin care-l anunţa câ renunţă definitiv şi irevocabil la calitatea de moştenitor al tronului; el se angaja să nu vină în ţară timp de 10 ani, iar dupâ expirarea acestui termen si nu se întoarcă decât cu autorizaţia guvernului. După o discuţie cu Ion I. C. Brâtianu, regele a decis sâ-l trimită în Italia pe Constantin Hiott. ministrul Casei Regale, pentru a vedea *„dacă **principele** este conştient de consecinţele acţiunii sale* Hiott avea misiunea de a-l aduce pe Carol în ţară sau, dacă acesta refuză, să semneze o nouă scrisoare prin care preciza câ renunţă şi la drepturile ce-i reveneau asupra fiului sâu Mihai. Principele a refuzat să se întoarcă şi a semnat scrisoarea, la 28 decembrie.

îndată ce Hiott a ajuns în ţară, regele a decis convocarea Consiliului de Coroană la Sinaia, în ziua de 31 decembrie, fără a anunţa ordinea de zi. în audienţa avută la rege, înainte de începerea Consiliului de Coroană, Ion Mihalache a sugerat să se mai încerce un demers pe lângă principe, pentru a-l convinge să revină asupra deciziei de renunţare. Ferdinand a replicat, pe un ton categoric: *„Nu. nu domnule Mihalache, crede-mă, hotărârea mea este definitivă. Este o creangă putredă în dinastie pe care trebuie să o tai spre a salva Coroana!* încă de la deschiderea Consiliului, regele a cerut participanţilor sâ ia act de renunţarea lui Carol şi să se treacâ la măsurile legale pentru recunoaşterea principelui Mihai ca moştenitor al tronului. După discuţii contradictorii, toţi participanţii au acceptat punctul de vedere expus de suveran. De asemenea, s-a hotărât convocarea Reprezentanţei Naţionale pentru ziua de 4 ianuarie 1926. La 3 ianuarie a avut loc la Sinaia un consiliu restrâns, sub preşedinţia regelui - la care au participat regina Maria, Ion I. C. Brâtianu, Gh. Mârzescu,' Al. Constantinescu. Miron Cristea şi principesa Elena; cu acest prilej s-a stabilit componenţa Regenţei şi modul de desfăşurare a şedinţei de a doua zi a parlamentului.

La 4 ianuarie, Ion I. C. Brâtianu a prezentat mesajul regelui şi scrisoarea principelui, precum şi proiectele de lege menite sâ reglementeze problemele *„constituţionale ".* Primul proiect prevedea acceptarea renunţării principelui Carol şi constata câ, potrivii art. 77 din Constituţie, succesiunea la tronul României revenea de *„drept principelui Mihai coborâtor direct şi legitim în ordinea de primogenitură bărbătească a regelui domnitor ".* Printr-un alt proiect de lege Reprezentanţa Naţională primea *„Regenţa instituită de M S. regele Ferdinand 1. pe temeiul art 83 din Constituţie, pentru a exercita puterile regale şi tutela A.SJi. moştenitorul tronului in cazul când acesta ar fi chemat să domnească în timpul minorităţii sale* ". Proiectul stabilea şi componenţa Regenţei: principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea, primul preşedinte al înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie - Gheorghe Buzdugan"". Reprezentanţii Partidului Naţional au apreciat câ Regenţa nu era necesară, deoarece regele era pe deplin sănătos şi nu era util sâ se creeze o *„autoritate latentă*", iar cei ai Partidului Ţărănesc au declarat câ se opun instituirii Regenţei. Având o majoritate parlamentară confortabilă, liberalii au obţinut, fără probleme, votarea proiectelor de lege propuse, în timp ce opoziţia scanda: „ ***Jos** Ştirbey! ", „JosBrătianu!".*

Sentimentul general era câ actul de la 4 ianuarie era opera lui Ion I. C. Brâtianu, care a urmărit să înlăture de la Palat un personaj incomod. însuşi N. Iorga scria: *„Acum nu mai erau doi stăpâni în ţară, ci unul singur: lonl.C. Brătianu. Dinastia de Argeş biruise cu totul pe cea de Sigmaringen "*.*

Guvernul a declarat problema succesiunii ca fiind *„închisă "* şi a interzis orice discuţii asupra acestui subiect. Principele Carol a primit numele de Carol Caraiman, păstrând în continuare calitatea de cetăţean român, i s-a eliberat un paşaport diplomatic; el s-a stabilit la Paris împreună cu Elena Lupescu, unde primea importante sume de bani şi alte mijloace materiale din partea Casei Regale; generalul Nicolae Condeescu a fost însărcinat cu administrarea averii lui Carol, aflată în România. La 11 ianuarie 1926, regele Ferdinand a adăugat un codicil la testamentul sâu (semnat la 2 iulie 1925) în care preciza: *„Principele Carol îşi va primi partea [de moştenire] în bani şi în bonuri de stat "*[5:].

Pentru a asigura viabilitate legii administrative - contestată de opoziţie - guvernul a anunţat organizarea alegerilor comunale şi judeţene în zilele de 18-19 februarie 1926. în perspectiva acestor alegeri, s-au semnal acorduri electorale între Partidul Naţional, Partidul Ţărănesc, Partidul Poporului, Federaţia Partidelor Socialiste din România, Blocul Muncitoresc-Ţărănesc (creat din iniţiativa P.C.R. în octombrie 1925). Alegerile s-au încheiat cu victoria Partidului Naţional-Liberal, care a câştigat în 5 601 comune rurale şi 63 oraşe, în timp ce opoziţia a avut majoritatea mandatelor în 683 comune rurale şi 50 oraşe". Participând pe listele Opoziţiei Unite. 27 candidaţi ai Blocului Muncitoresc-Ţărănesc au fost aleşi consilieri; între aceştia comunişti cunoscuţi, precum Gh. Cristescu, Eugen Rozvany, Ion Niculi. Era, fără îndoială, un succes al P.C.R., dar tactica acestui partid nu numai câ nu a fost apreciată de Internaţionala Comunistă, ci, din contră, a fost blamată de Comitetul Executiv ai acesleia[M].

Ultima iniţialivâ importantă a liberalilor a fost adoptarea legii electorale, menită să permită constituirea unor majorităţi parlamentare consistente, care sâ asigure stabilitate şi sprijin guvernelor, sâ limiteze numărul formaţiunilor politice care puteau intra în Adunarea Deputaţilor. Această lege. adoptată în martie 1926, stabilea un mod unitar de organizare, desfăşurare, înregistrare a rezultatelor şi de repartizare a mandatelor. Opoziţia a condamnai cu vehemenţă această lege. pe care naţionalii şi ţărăniştii o considerau *„scelerată* ", ca o *„declaraţie de război, făcută de guvernul liberal, ţării legale ".* Ion Mihalache afirma câ legea favoriza partidul de guvernământ, care în fapt era impus de rege. şi atunci întreba: *„De ce să trăim în veşnica minciună că puterea emană de la naţiune ? Atunci să facem o nouă Constituţie: «Puterea emană de la Vodă». Vodă poare să aducă la guvern pe cine vrea. ţara este datoare să-t voteze* Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc nu au participat la votarea acestei legi şi au declarat câ nu o recunosc, iar la momentul oportun o vor anula, înlocuind-o cu una democratică.

Din ianuarie 1926 au început vii discuţii privind problema succesiunii guvernului Ion 1. C. Brătianu. în timp ce partidele din opoziţie susţineau câ acesta trebuia sâ demisioneze în momentul împlinirii a patru ani de guvernare, liberalii au afirmat câ, potrivit Constituţiei, trebuiau luaţi în calcul patru ani de la întrunirea parlamentului, deci mandatul expira în martie 1926.

încă din 1925 regele s-a arătat preocupat de formula viitorului guvern, fiind înclinat să încredinţeze puterea lui Iuliu Maniu. Dar suveranul nu avea încredere in ţărănişti, partenerii de dialog ai lui Maniu. Pentru a-i risipi temerile, Maniu i-a spus suveranului că dacă ţărăniştii *..s-ar apuca de nebunii, el nu va lăsa să treacă 24 de ore ca să prezinte demisia tuturor "*[Sf]\ Pentru a-şi netezi drumul către şefia guvernului. Iuliu Maniu a decis sâ renunţe la calitatea pe care o avea în Partidul Naţional, astfel câ N. Iorga a rămas singurul preşedinte, dar cu o condiţie: sâ propună regelui pentru funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri pe Iuliu Maniu. în postura de viitor prim-ministru, Iuliu Maniu a adoptat o atitudine fermă în negocierile cu ţărăniştii, care cereau împărţirea în două părţi egale a locurilor în guvern. Negocierile au ajuns în impas, iar polemica dintre cele două partide - Naţional şi Ţărănesc - era pe punctul sâ reizbucnească.

Ioan Scurtu

Tocmai în acest moment, apreciind câ se împlineau patru ani de la întrunirea parlamentului ales în martie 1922. Ion I. C. Brâtianu ji-a depus mandatul. în discursul rostit la 27 martie în fa(a majorităţilor parlamentare, el a spus: ***„Am socotit ci este bine si ne retragem, pentru ca*** sâ arătam tuturor ***ci opera pe care am îndeplinit-o n-are nevoie de prezenţa noastră la guvern*** pentru a se impune ***oricui ar avea simţul rispunderilor, ca temeiul trainic al organizării*** statului' Consemnând acest eveniment, Nicolae Iorga scria: ***„Astfel Ion Britianu se retrase,*** după ce ***mersese unde voise ¡i întărise astfel declaraţia sa mândri ci Pai tidul Liberal,*** adici ei stipânu***I*** absolut ***al acestui partid, vine la putere şi pleaci de la putere când*** ti ***place "".***

Note

1 *„Universul".* din 26 ianuarie 1922.
2 N. Iorga, *Memorii,* voi. III, p. 262.
3 Arh. N.I.C., fond. Min. de Interne, dos. 193/1922, f. 2.
4 *..Patria",* din 23 noiembrie 1922.
5 Apud L. Bânyai, *Pe făgaşul tradiţiilor frăţeşti,* Bucureşti, 1971, p. 144-145.
6 P.P. Negulescu,*Partidele politice,* p. 136.
7 Gh. Cristescu se adresa astfel completului de judecată: „ *Ce ani făcut noi contra acestei ¡ari? Faptul că am cerut pământ pentru ţărani şi o viaţă'omenească pentru lucrători poate să constituie o crimă? Faptul că voim binele acestui popor şi deci al ţării in care el trăieşte poate să constituie un act de dărâmare a societăţii? Nu, domnilor judecători!".* La rândul său. Elena Filipescu declara: *„Singurulfapt adevărat din ordonanţă este că am intrat în mişcarea socialistă în 1918. Am venit în această mişcare pentru că am fost împinsă de mizeria care domneşte în fabrici şi pentru că eram convinsă că numai Partidul Socialist este adevăratul apărător al muncitorimii".* Gh. Vasilescu a fost şi mai categoric: *,/J-am făcut nici o crimă. Poate că d-l comisar regal crede că prin activitatea mea comunistă am înfăptuit o crimă contra burgheziei capitaliste. Mi-o însuşesc această crimă şi primesc pedeapsa cu fruntea senină".*
8 „*Aurora* ", din 7 iunie 1922.
9 *..Socialismul",* din 15 octombrie 1922.
10 Denumirea de secretar general s-a introdus în 1934.
11 Un interviu cu d. N. 1orga, în *„Neamul românesc",* din 14 octombrie 1922.
12 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii*, voi. VI, p. 311-312.
13 *..Monitorul oficial*", nr.155 din 15 octombrie 1922.
14 N.Iorga, *O viaţă de om.* ed. 1972, p. 600.
15 *..Patria".* din 18 octombrie 1922
16 *„Viitorul",* din 24 ianuarie 1923.
17 *„Gazeta ţăranilor"*, din 11 martie 1923.
18 N. Iorga, *Memorii,* voi. IV, p. 63.
19 *„Dimineaţa",* din 7 martie 1923
20 *..DA.D.",* nr. 56, şedinţa din 26 martie 1923, p. 1605.
21 Declaraţia avea următorul conţinut:*Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc luând act de încercarea Adunării ieşită din lovitura de stat, furt şi fraudă, de a uzurpa drepturile fundamentale ale naţiunii, singura chemată să-şi dea pactul fundamental, declară:*
C(msideră acest act abuziv, ca o emanaţie a concepţiei absolutiste a puterii executive, fără consultarea voinţei naţionale. Actualele Adunări, cu toate că întreaga opoziţie le-a contestat orice îndreptăţire
legală de a da ţării Constituţia şi întreaga naţiune şi-a ridicat glasul de protest, excluzând samavolnic o mare parte din deputaţii adevărat reprezentanţi ai naţiunii, declarând starea de asediu şi suprimând libertăţile cetăţeneşti au discutat şi votat un pretins pact fundamental sub protecţia forţei brutale a mitralierelor şi baionetelor.
Ceea ce s-a născut la adăpostul baionetelor nu va putea trăi decât prin baionete".
22 Actul de constituire avea următorul conţinut: *„Subsemnaţii profesori şi studenţi ai celor patru Universităţi Iaşi, Bucureşti. Cluj. Cernăuţi şi cetăţeni delegaţi ai judeţelor României unite, ne-am constituit în Liga Apărării Naţionale Creştine şi după sfinţirea drapelului am depus acest jurământ în faţa altarului.*
Fondatorii Ligii Apărării Naţionale Creştine. "
23 Vezi, pe larg. *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluţie. 1919-1927,* coordonator Ioan Scurtu, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului. Bucureşti, 1996, doc. 379, 385, 387, 391, 393, 404. 409. 431.
24 Ion Moţa avea să declare la proces câ el a fost iniţiatorul complotului, deoarece a constatat câ *..studenţimea era obosită, epuizată, gata chiar a reintra în normal, adică de a părăsi- mişcarea ei sjântă" * de aceea a decis în septembrie 1923 să recurgă la un gest simbolic. A dezvăluit acest plan lui Corneliu Z. Codreanu, care l-a acceptat, dar el nu a putut fi îndeplinit deoarece iniţiatorii lui au fost arestaţi la 8 octombrie 1923.
25 Revolverul a fost adus de un student aflat în libertate, într-o pâine oferită lui Moţa; când Vernichescu a venit sâ-şi viziteze colegii aflaţi in închisoare. Moţa a tras asupra lui, rânindu-l grav.

România. 1918-1925, p. 500. *11 „DA.D ".* nr. 49 şedinţa din 27 aprilie 1925, p.I 259. 18 *Minorităţile naţionale. 1918-1925.* p. 623-624. 19 *„Socialismul",* din 14 martie 1924.

30 Averescu relata câ .. *cei de la cârma ţării au voit să ştie care sunt intenţiile noastre. Atunci am luai contact cu şeful guvernului şi acest contact a fost stabilit prin intermediul scumpului nostru amic şi preşedinte al Senatului, d. general Coăndă. M-am întâlnit cu şeful guvernului şi am vorbit, vota să mă sondeze asupra imenţiunilor mele. Dar eu i-urn spus că nu aveam deloc intenţiuni ostile, ci voiam să manifestăm într-un mod cât se poate de pacific ca să se ştie că Partidul Poporului există şi are vitalitate. Probabil că nu am fost crezuţi şi atunci mi s-a spus «Domnule general, renunţă la orice, mulţumeşte-te să faci întrunirea la Arene, fă acolo o defilare chiar pe loc şi eu te asigur că îţi voi da sprijinul ca să-mi urmezi d-ta la putere Mi-a mai spus şeful guvernului de atunci că e bine ca in ţară să existe două partide de guvernământ, care să se succeadă şi care să se înţeleagă asupra unor puncte cardinalei.../ Punctele asupra cărora trebuia să fim de acord întotdeauna erau următoarele. Dinastia. Armata. Politica externă. Religia. Unitatea naţională./../ Am primit ".* (Al. Averescu, *Uzurparea de la 4 iunie 1927,* p. 8-9.)

31 Acordul consemna:

.. Partidul - întemeindu-se pe solidaritatea tuturor claselor muncitoare şi producătoare cu ţărănimea, care este factorul principal de producţiune naţională, baza structurii noastre sociale şi astfel temelia vieţii noastre de stat - înţelege să reprezinte interesele colective ale naţiunii române". (Fuziunea partidelor ţărănist şi naţional român, în *„Aurora* ", din 14 iunie 1924).

32 *„D A.D.",'m.* 79. şedinţa din 26 martie 1924, p. 2.209.

33 *Totalitarismul de dreapta in România,* p.l66. şi doc. 89.

34 *Ibidem.* p. 427.

35 *..Arhivele Totalitarismului"*, nr. 3/1994, p. 138

36 *..DA.D".* nr. 4, şedinţa din 28 octombrie 1924, p. 19.

37 Ziarul., *Universul"* din 28 mai 1925 descria astfel acest moment: *„Deliberarea durează de 5 minute. Clipele sunt solemne. O nerăbdare manifestată nen os domneşte în sală. f i*

Comisia juraţilor îşi face intrarea. O tăcere desăvârşită se face în sală. Fiecare jurat poartă la butonieră «sp astica » în funde tricolore. Primul jurat se ridică grav. profund emoţionat şi începe să dea citire verdictului. Când pronunţă sacramentala formulă "Pe onoare şi conştiinţă, in faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor» şi când zice primul Nu. sala izbucneşte în ropote de aplauze şi aruncă flori peste juraţi şi magistraţi. Entuziasmul durează câteva minute. Preşedintele restabileşte din nou liniştea. Primul jurat dă citire emoţionat. întregului verdict, prin care comisia de juraţi răspunde Nu la toate întrebările. Preşedintele dă apoi ordin să fie introduşi acuzaţii. Codreanu este adus pe braţe în sala de şedinţe

de colegii lui, îmbrăcat cu ***lentă tricoloră, în sală izbucnesc din nou ropote de aplauze [...]*** Preşedintele citeşte ***sentinia*** de ***achitare. Codreanu este ridicat pe braţe de studenţi şi*** scos din sală în aplauzele mulţimii ***entuziaste.*** Au ***rămas cu toţii în parcul oraşului la statuia lui*** Traian, unde s-a
făcut o mare manifestaţie patriotică ".

38 Arh. N.I.C., fond **Miron Cristea, dos. 8, f. 26.**

IX

39 *MinoritâtUe naţionale din România. 1918-1925*, **p. 602.**
40 Ion *Toixi, Figuri reprezentative: /uliu Maniu,* **ed. a Il-a, Bucureşti, 1946, p. 9-10.**
41 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii*, **voi. VII, Ediţie şi indice de Stelian** Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1996, p.144.
42 *„Aurora",* din 4 februarie 1925.
43 *..Adevărul",* din 30 mai 1925.
44 *„îndreptarea"*, din 29 mai 1925.
45 *Ibidem,* din 26 iunie 1925.
46 *„Viitorul",* din 26 august 1925
47 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii*, voi. VII, p. 234-235.
48 Arh. N.I.C., fond. Casa Regală. Ferdinand. Arhiva personală, dos. V - 745/1925, f. l-2.
49 Armând Călinescu, *însemnări politice. 1916-1939.* Ediţie îngrijită şi prefaţată de Al. Gh. Savu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990, p. 54.
50 *„Monitorul oficial* *', nr. 4 din 5 ianuarie 1926.
51 N. Iorga, *O viaţă de om,* ed. 1972, p. 625.
52 *.Monitorul oficial",* nr. 160 din 22 iulie 1927.
53 *„Viitorul",* din 24 februarie 1926.
54 într-o Rezoluţie adoptată de Komintern se aprecia: *„Populaţia şi teritoriul României s-au mărit după război; dar România nouă. creată cu ajutorul puterilor imperialiste, slujeşte în mâinile acestora ca unealtă împotriva URSS şi ca jandarm faţă de mişcarea revoluţionară din Balcani. în acelaşi timp. ea este sfâşiată de antagonisme interne naţionale. Populaţia neromânească este supusă celei mai grozave asupriri naţionale şi deznaţionalizării silite f...J*
Partidul a făcut foarte bine când a salutat formarea Blocului Democraţiei Muncitoreşti-Jărâneşti. Insă a făcut o greşeală gravă când a extins tactica frontului unic la toate partidele care stăteau în opoziţie faţă de guvernuiliberal, pierzându-se din vedere caracterul lor pur burghez (ca, de exemplu, la Partidul Naţional). Participarea Blocului Democraţiei Muncitoreşti-Ţărăneşti în coaliţie comuna• cu blocul opoziţionist burghez (în care intra şi partidul averescan) la ultimele alegeri comunale a fost cea mai gravă greşeală politică, căreia i se cuvine cea mai severă condamnare. [...J Tactica frontului mic se aplică în mod complet numai faţă de două partide: social-democrat şi ţărănesc, pe baza unei platforme absolut coerente, care uneşte masele largi muncitoare. /.../ Abaterea spre dreapta, care a ieşit destul de clar la iveală în timpul alegerilor comunale, trage partidul înapoi spre trecutul lui social-democrat şi îl duce la autolichidare ca partid comunist". („Lupta de clasă ", din iunie 1926).
55 *„DA.D.* nr. 68. şedinţa din 24 martie 1926, **p.** 2 233.
56 *Mărturii contemporane. Regele Ferdinand.* Adunate de N.G. Budişteanu, Bucureşti, 1933, p. 60 (mărturia lui N.D. Chirculescu).
57 *..Dezbaterile Senatului",* nr. 30, şedinţa din 27 martie 1926, p. 832.
58 N. Iorga, *Istoria românilor,* voi. X, Bucureşti, 1939, p. 452-453.

Perioada „celor mai mari schimbări în oameni hotărâtori"

(martie 1926- noiembrie 1928)

Guvernarea Averescu. Formarea Partidului Naţional-Ţărănesc. Boala regelui. Guvernul Barbu Ştirhey. Revenirea lui l.l.C. Brătianu la putere-. Moartea regelui Ierdinand. Curentul carlist. Regenţa. Procesul lui Manoilescu. Moartea lui l.l.C. Brătianu. Campania de răsturnare a guvernului Vintilă Brătianu. Adunarea Partidului Naţional- Ţărănesc de la Alba-Iulia. Încercarea lui Carol de a veni în ţară. Demisia guvernului liberal.

După ce a primii demisia lui Ion I. C. Brătianu, regele Ferdinand a începui consultările cu liderii politici. El a primii, în ziua de 28 manie, succesiv, pe N. Iorga, Alexandru Averescu şi I. Mihalache, recomandându-le formarea unui guvern de concenlrare. în cazul că cei trei nu acceptau formula colaborării, suveranul urnia să aleagă una dintre listele ministeriale propuse de cei audiaţi. Dar tatonările survenile în după-amiaza aceleiaşi zile au evidenţia! faptul că cele trei formaţiuni politice, desemnate să alcătuiască lista guvernamentală, nu acceptau sâ ocupe împreună fotoliile

ministeriale. Averescu a propus fuziunea celor Irei partide, evident, sub preşedinţia sa, dar Maniu şi Mihalache au refuzat. Reprimiţi a doua zi la Palat,' cei trei au remis suveranului lista de partide; N. Iorga a propus şi o a doua listă, în care unele portofolii erau rezervate ţărăniştilor. Formula utilizată de N. Iorga a fost următoarea: *„Majestate, din toată inima şi fără nici un sentiment de jignire, recomand Majestăţii Voastre pe domnul luliu Maniu. şi nu sunt aşa bătrân încât să nu sper că voi ajunge a împărtăşi cândva şi eu mulţumirea şi onoarea de a servi pe Majestatea Voastră".* Regele nu a dat nici un răspuns, naţionalii şi ţărăniştii fiind convinşi că ei vor fi chemaţi la pulere. Dar, în timp ce acasă la N. Iorga continuau pertractările privind constituirea noului guvern prezidat de Maniu, regele l-a convocat pe AI. Averescu la Palat, numindu-l în funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri.

La 30 martie, ora 13, guvernul Averescu depunea jurământul în faţa regelui Ferdinand. La aceeaşi oră, generalul Eracle Nicoleanu. prefectul Poliţiei Capitalei, a venit acasă la N. Iorga. atenţionându-i pe naţionali şi pe ţărănişli sănu pună la cale *„ceva* ", deoarece trupele erau *„gala să interne".* Prezent la această scenă, C. Argetoianu avea să noteze: *..Maniu şi Mihalache, galbeni de ciudă, au asigurat pe prefectul Poliţiei că «nu se va întâmpla nimic» şi l-au însărcinat să transmită tot dispreţul lor celui care a pus la cale această «adevărată lovitură de stat»"* adică lui Ion I. C. Brătianu. A doua zi, ziarul *„Patria "* aprecia că modul de rezolvare a crizei de guvern a fost o *.farsă"* a regelui, *„concepută, lucrată şi pusă în scenă de marele regizor al diaholismului politic intrigant, d-l Ion l. C. Brătianu* " Pe de altă parte. Mihail Manoilescu - unul dintre beneficiarii aducerii lui Averescu Ia putere - recunoştea că acesta *„din punct de vedere constituţional nu prezenta nici o îndreptăţire la* succesiune ". deoarece „. *Partidul Ţărănesc de sub şefia lui Mihalache şi Partidul Naţional, de sub şefia lui Maniu. erau foarte populare "'.*

Aducerea lui Averescu la guvern nu a fost rodul voinţei regelui Ferdinand - care l-ar fi dorii pe Maniu - ci a lui Ion I. C. Brătianu; acesta a speculat cu promptitudine atitudinea naţionalilor şi ţărăniştilor faţă de criza dinastică, prezentându-i ca ostili actului de la 4 ianuarie, în timp ce Partidul Poporului s-a pronunţat pentru respectarea ordinii dinastice stabilite; de asemenea, fruntaşul liberal a susţinut că aducerea ţărăniştilor ta putere putea avea consecinţe »rave, întrucât aceştia erau adepţii luptei de clasă şi au avut, nu o dată, atitudini cel puţin ireverenţioase faţă de suverjm; în sfârşit, că Maniu nu era un om sincer faţă de rege, dovadă că n-a participat la serbările încoronării din 1922. Toate acestea au fost argumente prin care Ion 1 C. Brătianu, Barbu Ştirbey şi regina María l-au convins pe Ferdinand I sâ-l cheme la putere pe Alexandru Averescu.

Reţine atenţia faptul că din guvern făceau parte Vasile Goldiş şi loan Lupaş, care au părăsit Partidul Naţional pentru un post ministerial. Cu acel prilej, N. Iorga a publicat în *„Neamul românesc "* articolul *Fripturiştii* în care aprecia că în România politica se făcea în funcţie de mirosul de friptură. La rândul său, cunoscutul actor Constantin Táñase a alcătuit un spectacol de revistă în care el îl reprezenta pe Averescu în haine de bucătar, cu o frigare imensă în mână, atrăgând pe amatorii de friptură. Ministerul de Finanţe a fost atribuit lui Ion Lapedatu, care nu făcea parte din Partidul Poporului, dar era omul de încredere al lui Vintilă Brătianu.

Alegerile parlamentare au fost fixate pentru 25 mai la Adunarea Deputaţilor şi 28-30 mai la Senat. Erau primele alegeri care se organizau pe baza noii legi electorale. Guvernul a căutat să extindă cât mai mult breşa făcută în Partidul Naţional de gruparea Goldiş - Lupaş pentru a câştiga alegerile în Transilvania. Partidul Poporului a încheiat cartel electoral cu Partidul Maghiar şi cu Partidul German, asigurându-şi astfel voturile cetăţenilor aparţinând minorităţilor najionale cu cea mai mare pondere în structura etnică a României.

La începutul lunii aprilie. Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc s-au lansat într-o nouă *„rundă "* de acuzaţii reciproce în legătură cu eşecul ajungerii la putere. Iuliu Maniu se afla într-o situaţie dificilă, ca urmare a sciziunii produse în Partidul Naţional de gruparea Goldiş- Lupaş; la rândul lor, ţărăniştii căutau să profite, anunţând o nouă ofensivă în Transilvania. Până la urmă, spiritele s-au calmat, liderii celor două partide ajungând la concluzia că dezbinarea nu folosea decât liberalilor şi averescanilor. Iuliu Maniu a propus fuziunea celor două partide, dar timpul fiind prea scurt pentru noi negocieri, întrucât se apropiau alegerile, s-a încheiat un cartel electoral între Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc.

Propaganda politică a Partidului Poporului a avut la bază elogierea meritelor generalului, supralicitând meritele sale militare şi realizările obţinute în timpul guvernării din anii 1920- 1921. Guvernul a înlocuit prefecţii şi primarii liberali, numind în locul lor fruntaşi ai Partidului Poporului. Pentru a-i stimula pe propagandiştii averescani, guvernul a înfiinţat medalia *„Meritul Electoral",* fapt nemaiîntâlnit în istoria desfăşurării unor alegeri parlamentare în România. Partidul Poporului a recurs la utilizarea armatei, jandarmeriei şi a aparatului de stat. Prefecţii, însoţiţi de jandarmi, făceau turneeelectorale prin satele României cerând alegătorilor să voteze candidaţii listei guvernamentale. în unele locuri, din avioane, au fost lansate deasupra satelor Şi oraşelor manifeste pe care scria *„Votaţi-lpe Averescu* "[4]. Condamnând aceste practici, Iuliu Maniu şi Ion Mihalache au adresat - în numele partidelor lor - un memoriu către regele Ferdinand 1 care începea cu aceste cuvinte: „Cu *durere suntem sili¡i să tulburăm liniştea Majestăţii Voastre, dar dacă trăind sub un regim de fraudare constituţională, am voi să nu inoportunăm pe Majestatea Voastră zadarnic, invocând noi fapte de disprei desăvârşit pentru Constituia* S' *egtle larii din partea guvernului Majesmţii Voastre, nu putem însă, în situaţia gravă in I «IC se aflăjara, să nu adresăm apelul nostru şefului suprem al armatei. Noi. in lupta electorală.* ™ *mai întâlnim in calea noastră adversari politici. Pretutindeni numai armata ¡i jandarmeria* 0"c iam*Pania împotriva partidelor noastre - jandarmeria activă, care face şi ea parte din* „, Sf" "' C*' doi se adresau *„înţelepciunii Majestălii Voastre de şef suprem al armatei.* or*â"du-va de a interzice de urgentă orice amestec al armatei şi al jandarmeriei în luptele electorale, aşa cum poruncesc Constituţia şi legile tării*Intervenţia principalilor lideri ai opoziţiei nu a avut succes, deoarece regele ştia că Partidul Poporului nu putea câştiga alegerile decât prin asemenea metode.

Potrivit datelor oficiale, publicate în *„Monitorul oficial"* din 4 iunie 1926, s-au înregistrat următoarele rezultate:

Nr. crt.	Gruparea politică	% din totalul voturilor	Nr. deputafi

1.	Partidul Poporului	52,09	292
2,	Blocul Naţional-Ţărănesc	27,73	69
3.	Partidul Naţional-Liberal	7,34	16
4.	LANC	4,76	10
5.	Partidul Socialist	1,55	
6.	Blocul Muncitoresc-Ţărănesc	1,49	-

Aceste rezultate evidenţiază câteva concluzii majore:

1. Ca urmare a noii legi electorale - care a stabilit un prag de *2%* - numai patru grupări politice au intrat în Adunarea Deputaţilor. S-au realizat unele carteluri, atâl de către partidul de guvernământ (cu Partidul German şi cu Partidul Maghiar), cât şi de opoziţie (între naţionali şi ţărănişti).

2. Victoria categorică a Partidului Poporului nu a fost rezultatul popularităţii acestuia, ci mai curând al presiunii aparatului de stal mânuit cu fermitate de ministrul de Interne O. Goga, al unei propagande electorale extrem de intense a averescanilor, şi al opririi - în multe localităţi - a contactului cetăţenilor cu partidele din opoziţie. Din cele 292 mandate obţinute. Partidul Poporului a cedat 15 - Partidului Maghiar şi 8 - Partidului German.

3. Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc, prezentându-se in cartel, au colectat un număr relativ mare de voturi, praclic, cel mai mare obţinut de o grupare politică de opoziţie în perioada interbelică, dar insuficient pentru a-şi asigura victoria. Principala concluzie pe care au desprins-o liderii celor două partide a fost aceea că fuziunea se impunea cu necesitate, pentru a ajunge la putere şi a organiza ei alegerile, pe care să le câştige.

4. Partidul Naţional-Liberal. abia plecat de la putere şi care-şi impusese propria formulă de succesiune, nu a manifestat un interes deosebii faţă de aceste alegeri, urmărind doar să aibă o reprezentare parlamentară care sâ-i permită expunerea punctului de vedere asupra problemelor esenţiale ale ţării şi faţă de iniţiativele legislative ale guvernului.

5. LANC, participând pentru prima dală la alegeri, a obţinut un veritabil succes, câştigând voturile unei părţi a electoralului mai ales din nordul Moldovei: organizaţia lui A.C. Cuza a beneficiat de o anumită toleranţă din partea ministrului de Interne O. Goga. care nu a intervenit pentru a împiedica propaganda LANC, aşa cum făcuse în cazul altor organizaţii.

6. Stânga şi exlrema slângă se aflau. în conlinuare, într-o situaţie dificilă după sciziunea din mai 1921, nereuşind - prin cele două organizaţii cu care s-au prezentai în alegeri - sâ treacă *„pragul electoral"* de 2%.

Aşa cum era de aşteptat, rezullalul alegerilor a fost contestat energic de opoziţie, mai ales de naţionali şi ţărănişti. N. Iorga scria: *„A fost bătaie cu bălul şi cu puşca şi a fost. de la un capăt la altul al ţării, bătaie, cea mai urâtă şi mai necinstitoare bătaie, ca Ia sălbatici, care se pomeneşte în viaţa cea nouă a ţării noastre încă nenorocite* Iar dr. N. Lupu conchidea: *„De fapt, în România nu au avut loc alegeri legislative, ci o bătaie în regulă "*[1].

însuşi.. *Viitorul"* - organul central de presă al Partidului Naţional-Liberal - scria la 7 iunie: .. *Aceste alegeri au avut caracterul unei furtuni ce a trecut asupra ţării întregi, măturând legalitatea, ordinea şi chiar încrederea în legi şi aşezăminte ".*

PERIOADA „CELOR MAI MARI SCHIMBĂRI IN OAMENI HOTĂRÂTORI"

Contestând rezultatul alegerilor, naţionalii şi ţărăniştii nu au participat la şedinţa de deschidere a corpurilor legiuitoare la care Ferdinand I a prezentat Mesajul tronului.

Activitatea guvernamentala s-a desfăşurat sub o strictă supraveghere a Brâtienilor; Ionel pentru problemele politice şi Vintilâ pentru cele economice. Acest fapt a apărut public la câteva luni după constituirea guvernului, în august 1926; Al. Averescu a decis să plece în concediu, lăsând în locul său pe C. Garoflid, cel mai vechi ministru m funcţiune. Dar Vintilă Brâtianu nu avea încredere în *„părintele* "legii agrare din 1921 şi a cerut să fie numit generalul Coandă. Pentru a satisface această pretenţie, generalul Coandâ şi-a dat demisia din funcţia de preşedinte al Senatului pentru a putea fi numit ministru de stat, şi în această calitate - ca fost preşedinte al Consiliului de Miniştri (m 1918) - a preluat conducerea temporară a guvernului; deoarece Ferdinand I se afla la Vichy în Franţa, unde făcea o cură de ape minerale, Coandâ a depus jurământul în faţa Consiliului de Miniştri, şi nu a regelui, cum prevedea Constituţia.

între legile adoptate din iniţiativa guvernului se remarcă cele privind fabricarea în ţară de locomotive şi vagoane (februarie 1927), pentru organizarea şi exploatarea C.F.R. (ianuarie 1927), pentru modificarea tarifului vamal (aprilie 1927) prin care se prevedea o anumită diminuare a taxelor pentru export.

Multe discuţii a suscitat numirea, în ianuarie 1927, a lui Dimitrie Burileanu. jurist, prieten personal al lui O. Goga, în funcţia de guvernator al Băncii Naţionale. Această decizie i-a prilejuit lui Mihail Manoilescu următoarea reflecţie; *..Să numeşti in posturile* **publice cele** *mai grele prieteni* **de masă; să** *ai***'ansezi** *funcţionari incorecţi pentru că au intervenit* **in favoarea** *lor doamne* **irezistibile,** *să* **împărţi** *fondurile statului la ziarişti care te* **adulează, să treci** *in parlament* **legi alcătuite de** *funcţionarii răi fi pe care tu nici măcar nu le-ai citit;* **să periclitezi,** *pentru o glumă* **hună urmată** *de aplauze, un interes de stat, sâ vii In fruntea unui* **departament** *arunci când* **nimic nu te cheamă** *acolo ca sâ primeşti audienţe prelungite cu* **o notă galantă,** *să accepţi* **la inspecţiile făcute în** *ţară ca subalternii sâ-ţi aranjeze mese ce* **încep** *ca* **un bancher** *oficial şi sfârşesc ca* **un chef** *de mahala, iată atâtea şi atâtea forme de* **neseriozitate care** *pot părea* **anodine, dar care, în realitate,** *sapă în chip nevăzut prestigiul* **conducătorilor** *faţă* **de** *mulţimea ce* **vede şi înţelege** *totdeauna mai mult decât îngăduie distanţa la* **care** *e* **ţinută "'.**

Din iniţiativa guvernului s-a adoptat legea pentru împroprietărirea fără plată a ofiţerilor decoraţi cu Ordinul ***„Mihai Viteazul*** "cu loturi individuale de 25 jugăre în Ardeal sau 25 ha în restul ţării. ***..de preferinţă pe frontieră*** loturile erau inalienabile şi indivizibile; posesorul lotului îl putea lăsa moştenire unuia intre fii, soţiei sau descendenţilor lor, decoraţii cu Ordinul ***„Mihai Viteazul*** puteau călători gratuit, cu clasa I, pe C.F.R., pe vasele fluviale şi maritime româneşti'.

în plan social st remarcă politica de sporire a impozitelor pe toate categoriile de venituri, cel mai mult fiind afectate cele din agricultură, care au crescut de trei ori. în aprilie 1927 a fosi adoptată legea Camerelor de Muncă. Potrivit art. 1, acestea *„sunt organe de* ***reprezentare*** *şi ocrotire* ***a muncii industriale şi*** *comerciale* Ele aveau menirea să îndrume şi sâ colaboreze strâns cu serviciul de inspecţia muncii care funcţiona în toate localităţile urbane şi îndeosebi in centrele muncitoreşti în vederea *„respectării legislaţiei, normelor şi regulamentelor* ***privind*** *raporturile* ***dintre muncă şi capital***"; de asemenea, aveau sarcina sâ apere şi sâ susţină drepturile salariaţilor din industrie şi comerţ pentru neplata salariilor sau pentru concedii. Pe aceeaşi linie se înscrie legea pentru organizarea Serviciului de inspecţia muncii (martie 1927). Din iniţiativa lui Mihail Manoilescu s-a adoptat legea armonizării retribuţiilor bugetiue^prin ca

Opoziţia era reprezentată, în principal, de Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc. Partidul Naţional se afla într-o situaţie confuză, deoarece Iuliu Maniu renunţase la funcţia de preşedinte al partidului pentru a fi propus la şefia guvernului. Eşuând în această tentativă, el era decis sâ găsească o formulă de revenire la conducerea partidului. N. Iorga avea să noteze că Maniu i-a cerut îngăduinţa sâ convoace *„Comitetul celor 100 ",* vechi organ de conducere al Partidului Naţional Român, pentru a spune *„câteva cuvinte* "de despărţire. înţelegând manevra, întrucât ***„cei 100*** "erau aprigi susţinători ai lui Iuliu Maniu, Nicolae Iorga a declarat că în urma fuziunii din martie 1925, Comitetul nu mai există. Dar Maniu a replicat; *„nu există, dar să-i mai chem o* ***dată*** ". La ***„Comitetul celor 100*** ", întrunit la Blaj, *„in cercul celei mai strânse intimităţi, cu* ***nepoţii săi înfrunte, d. Maniu a vorbit, a*** *fost aplaudat, apoi rugat si rămâie şi,* ***ca bun*** *unchi* ***şi prieten, ce să facă omul? A cedat***"". Astfel, Partidul Naţional rămânea în continuare cu doi preşedinţi.

Revenit la cârma Partidului Naţional, Iuliu Maniu a depus mari eforturi pentru a diminua efectul sciziunii produse de Goldiş şi Lupaş, mai ales în Transilvania şi a se prezenta într-o poziţie ***„rare "*** la negocierile cu ţărăniştii.

în Partidul Ţărănesc se dezvoltase un puternic curent în favoarea fuziunii cu Partidul Naţional, pentru crearea unui organism politic puternic, capabil sâ înfrunte cu succes dominaţia liberalilor şi sâ răstoarne guvernul ***„paravan "*** prezidat de generalul Averescu.

în vara anului 1926 au avut loc tratative secrete între Maniu şi Ion Mihalache privind fuziunea celor două partide. Ele s-au desfăşurat cu ***„uşile închise ",*** cei doi convenind asupra programului (care avea la bază cele 10 puncte din 1924), a statutului, precum şi a împărţirii posturilor de conducere; s-a stabilit că Iuliu Maniu va fi preşedintele partidului, secretarul general va fi ţărănistul Virgil Madgearu; fiecare partid desemna câte doi vicepreşedinţi (cel naţional pe Alexandru Vaida-Voevod şi Pavel Brătăşanu, iar cel ţărănesc pe Ion Mihalache şi dr. N. Lupu). Aceştia alcătuiau Biroul Partidului Naţional-Ţârănesc, organism cu activitate permanenta, din care nu făcea parte C. Stere (din cauza căruia eşuase fuziunea din 1924). Comitetul provincial din Transilvania si Banat urma sâ fie prezidat de un lider al Partidului Naţional, cel din vechiul Regat de unul al Partidului Ţărănesc; conducerea organizaţiei din Basarabia revenea unui ţărănist, iar a celei din Bucovina era împărţită: Al. Vaida-Voevod fiind preşedinte, iar Teofil Sauciuc-Săveanu îndeplinea funcţia de secretar general. în cursul negocierilor. Maniu şi Mihalache au pornit de la ideea că adepţii lui Iorga şi ai lui Argetoianu erau prea puţini pentru a li se rezerva vreun post de conducere în partidul fuzionai.

La propunerea lui Iuliu Maniu. în ziua de 21 septembrie. Ion Mihalache a adresat câte o scrisoare publică celor doi preşedinţi ai Partidului Naţional, în care preciza că Partidul Ţărănesc ***„condiţionează*** "realizarea fuziunii de acceptarea preşedinţiei de către Iuliu Maniu. în fapt, era o formă prin care N. Iorga era eliminat dintr-o eventuală cursă pentru preşedinţia noului partid.

La 26 seplembrie. Comitetul Central Executiv al Partidului Ţărănesc a aprobat fuziunea cu Partidul Naţional, existând un singur vot contra, cel al dr. N. Lupu, care a apreciat că partidul.. ***era destul de tare să poată rămâne pe propriile-i picioare şi să-şi continue menirea şi rolul său in viaţa politică a ţării*** "[N].în aceeaşi zi s-a desfăşurat şedinţa Delegaţiei Permanente a Partidului Naţional, la care Iorga a declarat că aceasta nu putea decide fuziunea, ci numai Congresul general, iar pentru convocarea lui trebuia adoptat un nou statul. Maniu a replicat că problema esenţială era cea a fuziunii, iar discuţia asupra Statutului era ***„inutilă "*** în faţa acestei situaţii. N. Iorga a decis sâ-şi ia libertatea de acţiune. La 28 sen

lonibrie finaliza un proces dificil de apropiere între naţionali şi ţărănişti, marca apariţia celui IC al doilea mare partid de guvernământ, capabil sa înfrunte cu succes Partidul Na[ional-Liberal. De altfel. Al. Vaida-\foevod declara fără echivoc: *„Ceea ce Majestatea Sa a dorit:* ***partide mari şi*** *¡mogene. iată. s-a* ***împlinit. Ţara dispune de*** *Partidul Liberal şi de partidul* ***nostru "".***

Programul adoptat de Congresul din 10 octombrie"1ncepea cu această precizare: ***„Constituia*** *României întregite* ***rrţbuie să izvorască din consensul voinţei cetăţenilor, liber manifestat, ji*** *să* ***fie*** *¡^rf el întocmită. încât* ***să reprezinte o chezăşie pentru dezvoltarea for[elor vii ale naţiunii. In*** *acest ',,,,/> ea va trebui să* ***cuprindă toate garanţiile drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, precum*** *şi mijloacele de apărare legală* ***împotriva oricărui abuz de putere. De asemenea. Constituţia*** *trebuie ui nuli prevadă o reală* ***responsabilitate ministerială şi a funcţionarilor publici, organizarea*** *unei justiţii independente, imparţiale şi* ***inamovibile, precum şi normele de organizare ale administraţiei*** *publice, pe baza autonomiei locale şi* ***descentralizării".*** Asemenea formulări echivoce caracterizau intrcul document. De exemplu, în privinţa reformei agrare se scria: ***„Revizuirea*** *momentană administrativă a modului de aplicare a legilor* ***agrare. în mod individual, în*** *scopul de* ***a*** *înlătura ubirurile săvârşite şi revizuirea* ***legislativă a acestei legi la timpul oportun*** *convenit împreună ".* Despre legea electorala, bazată pe prima majoritară, nu se menţiona nimic, şi nici despre legile din 4 ianuarie 1926, privitoare la criza dinastică. în plan economic se cerea *„normalizarea condiţiilor de funcţionare a vieţii economice, aşezate* ***pe temeliile ei naturale*** ", asigurându-se *„primatul agriculturii*"; urma să fie sprijinită numai industria care avea asigurată baza de materii prime. Un punct central îl constituia colaborarea cu capitalul străin,,. ***egalitatea de*** *tratament"* între acesta şi capitalul românesc. în domeniul social se avea în vedere libera circulaţie a pământurilor dobândite prin legile de împroprietărire în vederea „ *selecţionau* ***naturale a cultivatorilor*** *serioşi* ", acordarea de credite pentru ţărani, dezvoltarea cooperaţiei etc. Partidul Naţional-Ţărănesc promitea acordarea de largi drepturi pentru muncitori - ziua de lucru de 8 ore, asigurări sociale, contracte colective de muncă etc. în privinţa politicii interne se cerea o nouă lege administrativă care să realizeze o largă descentralizare, scoaterea armatei de sub orice influenţă politică etc.

Programul Partidului Naţional-Ţărănesc avea un caracter democratic, oferind speranţe luturor categonilor sociale. Dar mai mult decât programul - pe care puţini l-au citit şi cunoscut - valora faptul că acest partid constituia o alternativă la dominaţia liberală; spre el aveau să se Îndrepte tot mat mult speranţele milioanelor de cetăţeni ai României.

După câteva luni de la crearea sa. Partidul Naţional-Ţărănesc a fost confruntat cu o importantă sciziune, iniţiată de dr. N. Lupu. Acesta era profund nemulţumit de modul cum]uliu Maniu conducea partidul. Dr. Lupu, care era un om pragmatic, extrem de activ, nu putea suporta tergiversările şi *„pertractările* " lui Maniu, care, sub aparenţa unui respect desăvârşit pentru formele conducerii democratice, urmărea să anuleze orice tendinţă de manifestare independenta sau care i se părea că-i umbreşte autoritatea de şef. Beneficiind de o tenacitate nativă, de capacitatea de a nu-şi exterioriza nici o clipă sentimentele, păstrând întotdeauna o distanţă apreciabilă chiar şi faţă de cel mai credincios colaborator, Maniu a acţionai numai în conformitate cu propriile sale gânduri. Rar se poate găsi o situaţie în care o conducere, în fond autoritară, să fie îmbrăcată în atâtea declaraţii de devotament faţă de principiile democratice, «u o convingere despre superioritatea absolută a propriei persoane să fie dedublată în manifestări de solicitudine şi răbdarea de a asculta pe oricine vine cu o idee, oricât de neînsemnată. Acesta era Maniu, care lăsa impresia unei modestii cu totul ieşită din comun.

Motivul public al părăsirii partidului de către dr. N. Lupu a fost faptul câ nu fusese consultat jn legătură cu o declaraţie făcuta de Ion Mihalache la 24 ianuarie 1927, privind criza dinastică.

Zlua de 19 februarie 1927, dr. N. Lupu a înfiinţat Partidul Ţărănesc, fund urmat de câteva cadre de bază, între care Ion Borcea, P.P. Suciu, Dumitru P. Mazilu, Ion Buzdugan. Organul central de presă al partidului era ***„Aurora ".*** Grigore Iunian, care a fost ales vicepreşedinte al [a] idului Naţional-Ţărănesc în locul dr. N. Lupu, afirma că nu se

îndoieşte de „ ***bunele** intenţii"* ale celui plecat din casa partidului şi îşi exprima speranţa menţinerii unor relaţii civilizate între ţărănişti şi naţional-ţărănişti. Răspunzând, dr. N. Lupu aprecia: *„Căsuţa noastră-domnule Iunian - a fost invadată de oaspeţi nepoftiţi, de* ***oameni care nu au nimic comun cu*** *ţărănismul,* ***care*** *n-au călcat o dată pragul unei case ţărăneşti,* ***care nu pot să simţi la*** *fel* ***cu*** *ţăranul român "* ". Foarte curând, dr. N. Lupu a început tratative de colaborare cu Partidul Naţional-Liberal.

La 16 aprilie 1927 s-a înregistrat o nouâ sciziune în Partidul Naţional-Ţărănesc, prin plecarea grupării lui Nicolae Filipescu; acesta afirma câ noul partid este *„un tren cu două locomotive care trag în sens contrar şi veşnic stă pe loc "*[19] - făcând aluzie la deosebirile de concepţie între naţionali şi ţărănişti. Gruparea lui Filipescu avea să se înscrie, peste câteva zile. în Partidul Poporului. Ion Agârbiceanu, cunoscutul scriitor, director al ziarului *„Patria* ", părăsise încă din martie 1927 Partidul Naţional-Ţărănesc, aderând şi el la Partidul Poporului.

Aceste sciziuni nu au afectat în mod serios Partidul Naţional-Ţărănesc, care era perceput de o bună parte a opiniei publice ca principala forţă ce putea pune capăt dominaţiei liberale. La 19 octombrie 1927, Partidul Naţional-Ţărănesc a aderat la Biroul Internaţional Agrar, cu sediul la Praga.

Primăvara anului 1927 a consemnat apariţia unui nou şi important partid politic pe scena politică a României: Partidul Social-Democrat. în luna mai a avut loc Congresul general al Federaţiei Partidelor Socialiste din România, care a decis autodizolvarea Federaţiei şi crearea Partidului Social-Democrat. Noul partid declara câ *„urmăreşte ca ultim scop desfiinţarea exploatării economice, a asupririi politice sau naţionale şi a înapoierii culturale sub orice formă, prin cucerirea puterii de stat. socializarea mijloacelor de producţie, transport şi schimb si transformarea statului de clasă burghezo-capitalist în societare democratică socialistă ".* In programul adoptat[2]" cu acel prilej se aprecia: *„Democratizarea desăvârşită a vieţii de star este condiţiunea principală pentru desfăşurarea liberă a luptei de clasă şi pentru educaţia politică şi culturală a clasei muncitoare ".* Acest partid cerea acordarea dreptului de vot luturor cetăţenilor de la 20 de ani în sus, fără deosebire de neam, religie sau sex; desfiinţarea Senatului: libertatea grevei pentru toate categoriile de salariaţi; desfiinţarea Siguranţei generale şi înlocuirea jandarmeriei cu o poliţie rurală; despărţirea bisericii de stat; desfiinţarea justiţiei militare; reducerea serviciului militar până la maximum 6 luni, democratizarea armatei etc. în Biroul de Conducere al Partidului Social-Democrat au fost aleşi Constantin Titel Petrescu. losif Jumanca. Ioan Flueraş, Ilie Moscovici. Iacob Pistiner. Lothar Rădăceanu.

în aceeaşi lună. mai exact la 8 mai 1927, s-a produs o sciziune în cadrul LANC; o grupare în frunte cu dr. Corneliu Şumuleanu, Ion Zelea Codreanu. Vaier Pop - a fost eliminată, datorită faptului câ nu recunoştea autoritatea lui A.C. Cuza. Aceasta s-a constitui! în LANC - STATUTARA, dar influenţa ei era minoră.

*

Relaţiile dintre putere şi opoziţie au cunoscut o evoluţie sinuoasă. Partidul Naţional- Liberal a privii cu îngăduinţă activitatea guvernului Averescu, în limp ce naţionalii şi ţărăniştii au condamnat energic politica averescanilor. Totuşi, după crearea Partidului Naţional-Ţărănesc. unii fruntaşi ai acestuia - provenind din gruparea naţională - preconizau o colaborare (şi chiar o fuziune) cu Partidul Poporului pe o platformă antiliberală. Ei apreciau că acordul cu partidul aflat la guvern le dădea mult mai mari şanse de luptă împotriva liberalilor decât rământerea în opoziţie. La 14 decembrie 1926 s-a ajuns la o întâlnire între Averescu şi Maniu, în cadrul căreia preşedintele Consiliului de Miniştri a oferit naţional-ţărăniştilor 20-30 de locuri în parlament (prin demisia unor averescani) şi 2-3 posturi în guvern, luliu Maniu nu s-a arătat satisfăcut de aceste propuneri, care urmăreau subordonarea naţional-ţarăniştilor; el a sugerai fuziunea celor două partide şi organizarea de noi alegeri parlamentare[21]. De această dată, Averescu a fost cel care nu a acceptat, deoarece cunoştea popularitatea naţional-ţărăniştilor, care ar fi devansat mult pe partizanii săi, şi în plus Maniu dorea ca el să fie preşedintele partidului fuzionai.

Ţărăniştii nu vedeau cu ochi buni o eventuală colaborare cu averescanii, pe care-i suspectau că fac jocul liberalilor. Pentru a „testa" gradul de independenţa al guvernului faţă de liberali. Ion Mihalache a făcut, la 24 ianuarie 1927, cu prilejul unei adunări desfăşurate la Craiova, următoarea declaraţie: *„Credem că interesul ţarii este garantat prin întronarea principiului de monarhie constituţională. Socotim că acest principiu este mai asigurat prin revenirea* prinţului *Carol. decât printr-o Regenţa de 13 ani, care de fapt pune un partid politic pe tron, cu atribuţii de monarh,¡¡ar fără răspunderea morală a monarhului/...] Cum la 4 ianuarie s-a fâcul un act pe bazâ' acordului dintre Coroană şi ţară - tot aşa, pe ba-a unui acord Intre* Coroană *şi ţară, se poate reveni"".*

Reacţia guvernului a fost extrem de promptă: a interzis publicarea declaraţiei vicepreşedintei ui Partidului Naţional-Ţărănesc şi a confiscat ziarele care o tipăriseră. Interpelat în Adunarea Deputaţilor în legătură cu aceasta acţiune, Averescu a declarat: *„Chestiunea [dinastică] este închisă şi orice discuţiuni asupra ei nu pot decât să ducă unele spirite in rătăcire ".* Apoi, foarte ferm: *„Deasupra ruturor legilor se ridici legea siguranţei statului* Un ziar al vremii comenta: *„A fost de ajuns să bată d. Ionel Brătianu din picior pentru ca guvernul domnului genera! Averescu să revină asupra punctului său de vedere, adoptând iar părerea liberalilor*"[14]. După acest episod punţile de colaborare între Partidul Naţional-Ţărănesc şi guvern s-au rupt.

Situaţia lui Averescu în raport cu Brătianu era cunoscută şi în străinătate. în ianuarie 1927, M. Manoilescu a făcut o vizită în Italia, unde a fost primit de Mussolini; cu acest prilej, demnitarul român a pledat pentru ratificarea de către Italia a Tratatului de la Paris privind unirea Basarabiei cu România. Replica lui Mussolini a fost stupefiantă: *„Dumneata îmi vorbeşti sincer şi asta îmi place. Eu îţi voi vorbi brutal şi asta s-ar putea să nu-ţi placă. Informaţiile mele îmi arată că dacă aş da acum recunoaşterea Basarabiei, Ion Brătianu nu ar mai Ji reţinut de aşteptarea acestui act şi v-ar răsturna imediat de la guvern* Manoilescu a susţinut că *„Ionel Brătianu este destul de tare la Palat ca să-l răstoarne, când ar voi, pe generalul Averescu* dar în acel moment fruntaşul liberal nu era interesat în această acţiune; până la urmă, tratatul a fost ratificat de Italia, la 9 martie 1927.

De la începutul anului 1927, în sânul Partidului Poporului s-a dezvoltat un curent care cerea emanciparea de sub tutela Brătienilor. Promotorul acestui curent era Mihail Manoilescu, subsecretar de stat, aflat într-o permanentă dispută cu şeful său, ministrul Ion Lapedatu. Conflictul s-a acutizat ca urmare a faptului că, în timp ce Manoilescu era în Italia, Lapedatu a publicat o decizie prin care retrăgea o parte din atribuţiile subsecretarului de stat şi anula toate drepturile la aprobări de cheltuieli. în faţa acestei situaţii, M. Manoilescu a intrai în *„grevă politică":* participa regulat la şedinţele Consiliului de Miniştri, dar nu se ducea la Ministerul de Finanţe. Conflictul a devenit public, şi apărea ca un test al independenţei guvernului faţă de Brâtieni. Invocând necesitatea omogenizării şi consolidării guvernului, Averescu a cerut miniştrilor independenţi sâ se înscrie în Partidul Poporului. în timp ce V. Goldiş şi loan Lupaş au acceptat, Lapedatu a refuzat, preferând sâ-şi prezinte demisia. Pentru a nu forţa prea tare nota, Averescu nu a atribuit postul de ministru de Finanţe lui Mihail Manoilescu, ci l-a preluat el, în ziua de 19 martie.

Dar problema care avea sâ ducă la căderea guvernului a fost cea dinastică. în iulie 1926. regele Ferdinand. aflat la cură în Franţa, a avut o discuţie cu principele Carol; după această întrevedere, suveranul a spus: *„Ni jamais, ni a toutprix* "(Nici niciodată, nici cu orice preţ), fapt ce l determina pe Averescu sâ afirme că *„în sufletul regelui se produsese un reviriment, pe care m i l-a destăinuit şi care reviriment tindea spre o conciliere a suveranului cu fiul său "*-în toamna anului 1926 s-a aflat că regele Ferdinand era grav bolnav, suferind de cancer. Acest fapt a precipitat desfăşurarea evenimentelor politice. Deşi opinia publică nu era informată despre snuaţia suveranului, vestea că regina Maria a fost chemată urgent în ţară din voiajul pe care-l întreprindea în S.U.A. a trezit bănuieli. în zilele de 6 şi 8 decembrie, regele a fost supus unor operaţii chirurgicale, extirpându-i-se o parte din intestinul gros. La rândul său, principele Carol declara ziarului *„Le Marin " în ziua de 8 decembrie 1926: „A trecut un an de zile. Nu-mi întrerup tăcerea ca să vă spun cine ştie ce secrete. De câtva timp în urmă se răspândeşte cu insistenţă zvonul că aş proiecta o lovitură de star, zvon crezut chiar în cercurile care ar trebui să fie mai bine informate. Ei bine, desmint în mod absolut orice intenţie despre vreo lovitură de star. Cunosc interesele şi situaţia ţării mele - care îmi preocupă gândurile necontenit le cunosc prea bine ca să încerc vreo aventură care i-ar putea face rău Prin această declaraţie el a dezminţit zvonurile că ar încerca sâ recurgă la o lovitură de stat, dar nu şi pe cele că ar urmări sâ revină în ţară. lăsând astfel sâ planeze un echivoc politic. Toi în decembrie, regele Ferdinand a discutai cu fruntaşul naţional-ţărânist Mihai Popovici, care urma sâ plece la Paris, rugându-l sâ transmită principelui Carol că „dacă înţelege să facă oarecari corecturi în viaţa sa, el are calea întoarcerii deschisă "*[:v]

Realizând că partidul său nu se mai bucura de popularitate, pentru a se menţine prin forţe proprii la putere, generalul Averescu a decis sâ intre în tratative secrete cu principele Carol, privind posibilitatea ca acesta sâ ocupe tronul după moartea regelui Ferdinand. Evident, în acest caz, Carol avea sâ-şi manifeste recunoştinţa faţă de general şi să-l menţină la putere. Dar Averescu îşi făcea iluzii. în fapt. Ion I.C.Brătianu îi observa atent orice mişcare, pentru a putea interveni la momentul potrivit. Aflând despre manevrele preşedintelui Consiliului de Miniştri, Brătianu l-a convocat la el acasă, pentru a-i atrage atenţia câ s-a abătui de la programul convenit Împreună, şi că-i *„retrage sprijinul".* Potrivii propriei sale relatări, Averescu a cerut sâ fie lăsat sâ guverneze aşa cum crede el, pe baza programului Partidului Poporului, declarând câ nu are nevoie de sprijinul liberalilor. Replica lui Brătianu a fost promptă: *„«Vasăzică, după ce te-am adus la guvern, acum vrei să re ridici şi să mă domini?», l-am răspuns: «Domnule Itrătianu.poţi să dai şi interpretarea aceasta cuvintelor mele. eu însă le dau o altă interpretare. N-am nevoie de sprijinul d-tale, căci dacă trebuie să stau la guvern cu sprijinul d-tale, prefer să părăsesc guvernul. Iară, poftim ia guvernul»*

Imedial, Partidul Naţional-Liberal a declanşai campania de răsturnare a guvernului Averescu si pentru formarea unui cabinet de concentrare - sau de uniune naţională. în fapt, aceasta era dorinţa cea mai vie a regelui Ferdinand, după care a râvnit în toţi anii de domnie: de a fi linişte in ţară şi de a se realiza o colaborare între principalele forţe politice ale ţării. în ziua de 27 mai, Averescu l-a însoţit pe regele Ferdinand, care s-a mutat din Bucureşti la Scroviştea; cu acest prilej suveranul a apreciat că se va dezlânţui o campanie a opoziţiei împotriva guvernului şi câ o asemenea situaţie ar putea fi evitată prin constituirea unui guvern de uniune naţională[11]. Averescu a căutat sâ-l liniştească, spunând câ opoziţia era prea dezbinată pentru a se coaliza, iar în ţară nu se semnalează nici un fel de acţiuni care ar putea pune în pericol ordinea publică.

La 31 mai. Alexandru Averescu a primit în scris cererea suveranului de a forma un guvem de uniune naţională. în aceeaşi zi, prin Constantin Hiott, regele a trimis câte o scrisoare tuturor şefilor partidelor politice în care le cerea să se gândească dacă pot realiza un cabinet de uniune naţională. Deoarece unele ziare au scris despre această iniţiativă regală, O. Goga a dispus confiscarea acestora şi a dezminţit.. *zvonul".* Alexandru Averescu a cerut o audienţă la suveran pentru a clarifica lucrurile, dar în acelaşi timp de la vila regală din Scroviştea i-a sosit o a doua scrisoare prin care era însărcinat sâ ia iniţiativa constituirii guvernului de uniune naţională. Conformându-se cererii suveranului. Alexandru Averescu a trimis la 2 iunie câte o scrisoare lui Ion I. C. Brătianu. luliu Maniu, dr. Nicolae Lupu, Nicolae Iorga şi A.C. Cuza. invilându-i pentru o discuţie la sediul guvernului'[2]. Dar, la dala indicată. Alexandru Averescu nu s-a putut întâlni decât cu N. Iorga şi A.C. Cuza, ceilalţi nerăspunzând convocării. Astfel, Alexandru Averescu a trebuit sâ constate eşecul demersurilor sale. In dupâ-amiaza zilei de 4 iunie, generalul s-a deplasat la Scroviştea, cerând regelui o amânare de două zile pentru a putea constitui cabinetul de uniune naţională, urmând ca pe 6 iunie sâ-i prezinte răspunsul, indiferent care ar fi fosi acesta. Regele n-a acceptat nici o amânare, dar nici nu i-a cerut demisia. întors în

loan Scurtu

Capitală, pentru a prezida o şedinţă a guvernului, Alexandra Averescu a fost vizitat de mareşalul Palatului. Constantin Hiott, care i-a prezentat decretul regal de numire a lui Barbu Ştiibey în funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri. Conformându-se ordinului regal, Alexandru Averescu şi-a redactat mai întâi cererea de demisie, apoi a iscălit decretul. După plecarea lui C. Hiott, generalul a revenit la şedinţa guvernului unde, solicitat si spună ce s-a întâmplat, a răspuns: *..Mai nimic. Mi-a adus un decret ca să-l semnez. Un decret prin care prinţul Ştirbey este numii prim-ministru in locul meu* Iată cum descrie Mihail Manoilescu - membru al guvernului - desfăţufarea acestui eveniment: *„In ziua de 4 iunie, eram strânşi cu toţii in Consiliul de Miniştri, tn vechea ¡i modesta casă din str. Cantacuzino. Generalul a început sâ ne povestească audienţa avută în aceeaşi zi la rege pe care, numai din vina lui, nu-l văzuse timp de zece zile. lâsăndu-l părăsit şi izolat In mâinile intriganţilor de la Curte. Regele l-a primit pe Averescu stând întins pe sofa, pe terasa casei de vânătoare a regelui Carol I de la Scroviştef...] Regele, sfârşit de puteri şi oprimat de o invizibilă dar veşnic prezentă teroare, i-a cerut generalului să facă un guvern na¡ional, formulă imposibilă, care servea întotdeauna liberalilor ca ipocrit pretext pentru a doborî guvernele altora! Generalul a înţeles despre ce e vorba, s-a resemnat şi n-a luptat. Nu-mi mai aduc aminte cu ce rezultat formal s-au despărţit şi dacă la plecare mai rămăsese deschisă vreo poartă pentru general. Ştiu numai că, pe când generalul povestea Consiliului audienţa la rege, s-a anunţat vizita ministrului Palatului, Hiott. Generalul a trecut liniştit in cabinetul său şi a revenit după zece minute spunându-ne - ca şi cum ne-ar fi anunţat că afară plouă - că a semnat decretul pentru numirea noului prim-ministru " ".*

Averescu va numi demisia sa *„ Uzurparea de la 4 iunie ".* Pe de altă parte, Partidul Naţional- Ţărănesc aprecia că *„s-a sfârşit comedia pusă la cale acum un an "* şi câ *„balonul de săpun umflat de liberali s-a topit* "".La rândul său. Partidul Naţional-Liberal considera că guvernul Averescu *„a căzut copleşit de propriile lui păcate, pe care le-a săvârşit în dispreţul tuturor sfaturilor şi bunelor voinţe care concurau să-i înlesnească situaţia "*.*

Brătianu se gândise la un guvem prezidat de generalul Prezan, dar când i s-a prezentat decretul de numire, regele a ezitat, deoarece ştia că acesta se "aña în relaţii foarte proaste cu generalul Averescu şi nu dorea ca schimbarea si apară ca o revanşă a unuia asupra celuilalt. A intervenit regina Maria, care a sugerat numirea lui Barbu Ştirbey, iar regele Ferdinand a acceptai, deoarece acesta era nu numai un vechi şi statornic colaborator al său, dar şi cumnatul lui Ion I.C.Brâtianu şi socrul lui C. Hiott. Uşurinţa cu care generalul Averescu a renunţat la funcţia de şef al guvernului a trezit nedumerire. O explicaţie poate fi cea dată de N. Iorga:., *în asemenea împrejurări dezgustul e atât de hotărâtor pentru oricine are mândria unor fapte îndeplinite faţă de ţară şi Coroană, încât împiedică orice reflecţie şi taie orice putinţă de a reacţiona la ofensa care înlocuieşte onesta şi onorabila despărţire de suveranul pe care l-ai ajutat cu tot ce ţi-a fost în putinţă " ".*

Barbu Ştirbey - persoana aleasă pentru formarea guvernului - s-a dovedii a fi eficient în acele împrejurări: nu aparţinea unui partid politic, avea relaţii bune cu toţi liderii de partide, era un om priceput şi respectat pentru spiritul său organizatoric şi devotamentul faţă de familia regală (fusese ani în şir administratorul domeniilor regale); în plus, era ferm hotărât să impună respectarea actului de la 4 ianuarie 1926. în noaptea de 4-5 iunie 1927, Barbu Ştirbey a purtai negocieri cu mai mulţi lideri politici în vederea constituirii guvernului. Dacă participarea liberalilor şi a ţărăniştilor nu ridica nici un fel de probleme, mai complicată era poziţia Partidului Naţional-Ţărănesc. Pe de o parte, acesta dorea să fie recunoscut ca partid de guvernământ, înlăturând astfel repetatele contestări şi atacuri la care fusese supus din partea liberalilor câ nu ar fi capabil decât de opoziţie şi atitudini negative; pe de altă parte, Ştirbey a promis organizarea de alegeri libere, ceea ce liderii naţional-ţărănişti ceruseră mereu, astfel câ au oferta.

Guvernul Ştirbe.v a depus jurământul la 5 iunie 1927. Vestea formării acestuia a surprins opinia publică, deoarece se ştia câ Barbu Ştirbey era amantul reginei Maria. Referindu-se la acest aspect, Mihail Manoilescu scria; *„Instalarea în fruntea guvernului a lui Barbu Ştirbey. care nu apăruse până atunci pe faţă în viaţa publică - după cum într-o casă decenta nu apar*

niciodată la vedere pe balcon anumite obiecte de întrebuinţare intimă • constituie nu numai o culme a lipsei de pudoare, ci şi o culme a imprudenţei politice. Toată lumea - şi chiar unii liberali la care bunul simţ învinge sectarismul de partid - socoteau îndrăzneaţă afişarea lui Ştirbey în clipa în care bunul rege îşi trăia ultimele zile. drept o impietate. Din ce întunecată şi apocaliptică tragedie shakespeareană putuse scoate Ionel Brătianu acest scenariu de groază, in care agonia soţului trebuia să fie prezidată de trufia învingătoare a prietenului! Ţara suferea de această impudică temeritate, ca de o palmă pe obrazul ei curat" ".

Odată cu formarea guvernului s-a anunţat dizolvarea parlamentului şi convocarea corpului electoral pentru a alege Adunarea Deputaţilor în ziua de 7 iulie, şi Senatul la 10-14 iulie 1927. Primul act politic al noului guvem a fost difuzarea unui manifest către ţară. în care-şi exprima hotărârea de a urma întru totul cele stabilite la 4 ianuarie 1926. A fost o manevră abilă a lui Ion I. C. Brătianu. prin care naţional-ţărâniştii au recunoscui, în scris, legitimitatea actului de la 4 ianuarie 1926.

în fapt, din acest moment, liberalii au început manevrele pentru a prelua singuri conducerea guvernului. Pretextul a fost oferit chiar de naţional-ţărănişti, care au cerut ca partidele participante la guvem sâ se prezinte în alegeri pe liste separate. Liberalii apreciau câ nu era posibil ca un guvem sâ fie alcătuit din partide care luptau între ele. Ei au propus un cartel electoral, în care Partidul Naţional-Liberal obţinea 220 de mandate, iar cel Naţional-Ţărănesc - 150 mandate în Adunarea Depulaţilor™. Naţional-ţărâniştii n-au acceptat, afirmând câ procentajul propus nu reflecta popularitatea reală a celor două partide. Eşuând tratativele, cele două partide au începui polemica publică. Iuliu Maniu declara: *„Noi nu putem să ne prezentăm înaintea alegătorilor noştri pe aceeaşi listă cu hoţii de urne din alegerile trecute şi cu oamenii care în parlamentul trecut au votat legi catastrofale care au adus anarhia în ţară, mizeria şi starea economică insuportabilă din provinciile unite, in special din Ardeal şi Banat*"". El susţinea. în ziua de 15 iunie, câ *„Partidul Naţional-Ţărănesc este îndreptăţit să pretindă oricând conducerea ţării "*[4l]. La rândul său, Ion I. C. Brătianu afirma: *„Ni s-a întâmplat uneori să renunţăm la guvern, nu ni s-a întâmplat niciodată să cerem guvernul şi să nu reuşim [...] Ei bine, îl revendicăm in aceste împrejurări* "[4:]. Această declaraţie aralâ limpede câ şeful liberalilor îşi impunea voinţa in faţa regelui Ferdinand. care, în fapt, nu-şi putea îndeplini una din prerogativele constituţionale, aceea de a numi pe *„miniştrii săi ".*

Disputele continuau şi în sânul guvernului. Miniştrii liberali au prezentai mai multe manifeste ale Partidul Naţional-Ţărănesc în care acesta cerea revenirea lui Carol în ţară. Naţional-ţărâniştii au negat câ ar urmări schimbarea ordinii constituţionale şi câ manifestele ar aparţine Partidului Naţional-Ţărănesc, dar *„colegii de guvern* "nu s-au lăsat convinşi. Alcătuit iiin *„miniştri care se urau între ei şi n-aveau nici un sentiment şi nici o stimă pentru un conducător răsărit prin surprindere, mulţumiră unor uneltiri personale pe drept osândire de conştiinţa publică* guvernul nu avea şanse de supravieţuire.

în aceste condiţii, provocarea unei crize de guvem nu a fost o problemă deosebită pentru Ion I. C. Brătianu: i-a convocat pe miniştrii liberali şi independenţi, precum şi pe preşedintele Consiliului de Miniştri la el acasă pentru a declanşa *schimbarea.* Brătianu a ridicai tranşant problema: *„Pe ce motiv îţi dai demisia, domnule Argetoianu? ".* Replica acestuia a fost pe mâsurâ: *.Pe temeiul totalei incapacităţi şi a numeroaselor glieşefturi săvârşire de primul ministru* "[4J]. Desigur, formularea lui Argetoianu era eufemistică, deoarece Ştirbey nu avusese timpul material pentru a-şi dovedi capacitatea sau incapacitatea, iar prin situaţia lui materială şi conduita morală nu pulea fi bănuit că ar face *„gheşefturi".* Demisia lui Argetoianu şi a miniştrilor liberali a fost însoţită de demisia lui Ştirbey, care a depus mandatul guvernului pe care-l prezida.

Regele Ferdinand n-a mai iniţiat discuţii cu liderii politici, fiind convins câ guvernul de colaborare eşuase, astfel câ l-a numit, în ziua de 21 iunie, pe Ion I.C.Brătianu în funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri. Acesta şi-a asigurat colaborarea dr. N. Lupu şi a lui Stelian Popescu. pentru a da aparenţa unui guvem cu o bază mai largă.

Guvernul Ion I. C. Brâtianu, constituit la 22 iunie, a depus jurământul la Scroviştea în faţa unui rege complet epuizat de boala care-l mâcina. Suveranul şi-a exprimat regretul câ nu a putut forma guvernul de uniune naţionala: „*Fie că ideea aceasta este poate iluzia mea, fie că ea nu este încă destul de coaptă* Comentând actul constituirii noului guvern, luliu K; iiiu aprecia: ..*Absolutismul monarhic s-a prefăcut in dictatură pe faţă* "*. In fapt însâ nu reeele a fost factorul hotărâtor, ci liderul liberal Ion I. C. Brâtianu, care era decis sâ aibă in mâinile sale frânele puterii în momentul morţii suveranului.

în timp ce lumea politică era concentrată spre campania electorală, la Iaşi lua flintă Legiunea **Arhanghelul** Mihail. Iniţiatorul ei, Corneliu Zelea Codreanu, afirma ca întemeierea acestei organizaţii ..*a durat un minut",* adică atât cât a citit următorul text: *„Astăzi, vineri, 24 iunie 1927 (Sf loan Botezătorul), ora zece seara, se înfiinţează Legiunea Arhanghelul Mihail. sub* ***conducerea*** *mea. Să vină în aceste rânduri cel ce crede nelimitat. Să rămână în afară cel ce* ***are îndoieli*** *Fixez ca ¡efal gărzii de la Icoană pe Radu Mironovici. Semnează Corneliu Zelea* ***Codreanu "***. A doua zi, cei câţiva întemeietori ai Legiunii - „ *văcăreştenii"* - au mers la A.C. Cuza, cerându-i să-i dezlege de jurămintele pe care le-au depus în cadrul Ligii Apărării Naţionale-Creştine. precizându-i în scris: *„Pe calea care mergeţi acum, noi nu vă putem urma.* ***deoarece nu*** *mai credem într-însa. A merge fără credinţă nu putem, deoarece, nouă, credinţa* ***ne-a dat*** *tot avântul în luptă ".* A.C. Cuza i-a dezlegat de jurăminte şi i-a sfătuit sâ nu facă greşeli, deoarece, *„în politică, greşelile se plătesc scump ".* Apoi, *„văcăreştenii*", deveniţi legionari, l-au vizitat pe Corneliu Şumuleanu, preşedintele L.A.N.C. -, Statutară, citindu-i o scrisoare în termeni similari.

înfiinţarea Legiunii a trecui neobservată de opinia publică, iar presa nu a consemnat acest moment. Noua organizaţie nu a fost înscrisă la tribunal, deoarece Codreanu considera că Legiunea Arhanghelul Mihail nu era un partid, ci o mişcare politică şi naţională, care nu se putea încadra în prevederile legale (program, statut, conducere aleasă). Membrii Legiunii îşi ziceau legionari, iar conducătorul lor -,. *născut, iar nu făcut*" - era Corneliu Zelea Codreanu, numit *„căpitan ".* Legiunea s-a prezentat în campania electorală sub numele de „*Gruparea Corneliii Zelea Codreanu ".*

în cadrul Partidului Maghiar s-a iscat o vie controversă privind poziţia în viitoarele alegeri, în şedinţa Comitetului Executiv din 17 iunie, unii fruntaşi au sus|inut încheierea unui cartel electoral cu Partidul National-Liberal, alţii cu Partidul Naţional-Ţărănesc, dar până la urmă s-a decis alianţa cu Partidul German. Nemulţumită, o grupare, în frunte cu Kîcskemelhy Istvân - profesor la Academia Teologică Reformată - a anunţat crearea Partidului Maghiar al Poporului.

Campania electorală s-a desfăşurat într-o atmosferă tensionată, principala problemă în dispută fiind criza dinastică. în timp ce Partidul Naţional (Iorga) a abordat deschis această problemă, cerând revenirea lui Carol în ţară, celelalte partide au preferat sistemul aluziilor, punând accentul pe condamnarea *.dictaturii liberale"* instituită *dţ* Ion I. C. Brâtianu.

La sugestia ministrului de Interne, I.G. Duca, generalul Davidoglu, şeful Jandarmeriei, a convocat pe toţi comandanţii de brigăzi şi regimente şi le-a comunicat câ *„dorinţa regelui "* este ca Partidul Naţional-Liberal sâ câştige alegerile. De asemenea, guvernul a angajat agenţi electorali care sâ împiedice propaganda partidelor- din opoziţie. Mihail Manoilescu relata câ s-a deplasai în oraşul Zimnicea, dar nu l-a găsit pe şeful local al Partidului Poporului, care se *..trăsese la munte "* împreună cu nevasta, cu soacra şi cu copiii, iar dintre amicii lui politici, *..jumătate erau la poliţie şi jumătate la spital".* Când a coborât din maşină, au apărut cinci vlăjgani care l-au întrebat: *„Cine eşti dumneata? şi cine v-a lăsat să intraţi în oraş? ".* A fost condus la postul de Poliţie, şi de aici a dat telefon lui Victor Antonescu, şeful organizaţiei liberale, care l-a invitat sâ doarmă la dânsul, pentru a scăpa de eventualele agresiuni. Desfăşurate în această atmosferă, alegerile s-au încheiat cu următoarele rezultate:

Nr. crt.	Partidul	%	Nr. deputafilor

1.	Partidul Naţional-Liberal	01,69	318
2.	Partidul Naţional-Ţărănesc	22,09	54
3.	Blocul Ungar-German	6,28	15
4.	Partidul Poporului	1,93	-
5.	LANC	1,90	-
6.	Partidul Social-Democrat	1,81	-
7.	Blocul Muncitoresc-Ţărănesc	1,14	-
8.	Partidul Naţional	1,02	-
9.	Gruparea Corneliu Zelea Codreanu	0.39	-

Din analiza acestor date se poate constata câ:

1. Guvernul a obţinut o victorie *„muncită* ", dar categorică: I. G. Duca, ministrul de Interne, a dovedit o *„mână de fier* ", pe care o ţinea în *„mănuşi albe"* .

2. Partidul Naţional-Ţărănesc era a doua forţă politică a ţării, deşi liberalii au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a evita contactul acestuia cu alegătorii.

3. Principalele partide al minorităţilor naţionale s-au prezentat, pentru prima şi ultima dală in cartel, dalorilâ faptului câ guvernul nu a acceptat sâ facă Partidului German obişnuitele ᶜoncesii privind numărul de mandate şi de posturi în administraţia publică.

4. La acesie alegeri s-a înregistrat cea mai mare concentrare de forţe politice, deoarece numai trei liste au obţinut peste *2%* din totalul voturilor pe ţară şi au putut intra în Adunarea Reputaţilor.

5. Pentru Partidul Poporului alegerile au fost un adevărat dezastru: din forţa politică de guvernământ, nici nu a mai putut intra în parlament, însuşi Averescu fiind nevoit sâ se mulţumească cu locul de senator de drept pe care i-l conferea legea electorală. în fapt. Partidul Poporului a înregistrat cea mai spectaculoasă involuţie electorală din istoria României.

6. Partidul Naţional şi mai ales N. Iorga au fost *„pedepsiţi* "de guvern pentru campania în 'boarea principelui Carol, pe care au desfăşurat-o. înţelegând câ au forţat prea tare nota, •Oralii au decis să înlesnească revenirea lui Iorga în Adunarea Deputaţilor, drept care nu i-au Pu: contracandidat în alegerea parlamentară parţială din judeţul Ismail, desfăşurată în ianuarie 1928; era - cum se exprima Nichifor Crainic - *„un act omagial de căinţă târzie "*[47].

7. Partidul Social-Democrat, înfiinţat în urmă cu două luni, a obţinut cu puţin sub pragul de 2% care i-ar fi permis intrarea în Adunarea Deputaţilor, fapt încurajator pentru liderii acestui PMtid.

>*1.* Semnificativ esle şi regresul înregistrat de LANC, care nu a putut pătrunde in parlament, deoarece a obţinui mai puţin de 2% din totalul voturilor.

9, Prezentându-se pentru prima dată în alegeri. Legiunea Arhanghelul M numele de *„Gruparea Corneliu Zelea Codreanu* "-a obţinut doar 0,39% din voturi, ceea ce arată lipsa ei de aderenţă în rândul electoratului.

Evident, rezultatul alegerilor a fost conlestat de opoziţie, care a susţinut câ parlamentul nu [av]ea o bază legală. Partidul Poporului considera că modul cum s-au desfăşurat alegerile •■ [C(]*wstituie o comedie ruşinoasă şi tristă* "[4B], iar luliu Maniu declara câ în urma acestor alegeri [nu] a rezultat un parlament, ci *„o adunare particulară culeasă prin furt şi fraudă din toate P'"lHe. fără nici o morală politică şi fără nici un prestigiu* "". La rândul său, *„Neamul românesc* ", organul central de presă al Partidului Naţional, aprecia câ: *„Parlamentul în care* [au]*Putut intra 15 minoritari, dar în care nu a putut intra Nicolae Iorga, unul din cei mai mari*

fâuritori ai închegării naţionale, nu poa[...] alt nume decât: parlamentul naţionale "'0.

Corpurile legiuitoare au fost convocate pentru ziua de 17 iulie, în loc de 27 iulie cum se stabilise iniţial, deoarece moartea regelui putea surveni ui orice moment; nevalidarea noului parlament putea atrage după sine întrunirea vechilor corpuri legiuitoare, alese în timpul guvernului Averescu, fapt pe care liberalii doreau sâ-l evite. Lucrările de validare s-au desfăşura! înir-un ritm alert, în şedinţe prelungite, astfel că la 19 iulie, ora 22.30 parlamentul a fost declarat constituit Peste patru ore s-a anunţat că regele a murit. Potrivii comunicatului oficial, moartea regelui Ferdinand a survenit la 20 iulie , ora 02,15, dar conform unor aprecieri el era mort de 32 de ore. Regele a fost înmormântat în ziua de 23 iulie, în biserica mănăstirii Curtea de Argeş, alături de înaintaşul său Carol I.

Chiar în ziua de 20 iulie a avut loc şedin(a comună a Adunării Deputaţilor şi Senatului în cadrul căreia cei trei regenţi - principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea şi Gh. Buzdugan - au depus jurământul de credinţă faţă de noul rege, Mihai I, în vârstă de 6 ani. Guvernul a luai măsuri speciale pentru a împiedica eventualele manifestaţii ostile actului de la 4 ianuarie. Din ordinul guvernului, agenţii de siguranţă care-I supravegheau pe principele Carol la Paris au fost obligaţi să transmită rapoarte zilnice privind activitatea şi deplasările acestuia".

La 25 iulie a fost publicată *Proclamaţia înaltei Regenţe,* prin care aceasta se angaja să asigure lui Mihai I .. *putinţa să domnească peste o ţară care prin dezvoltarea ei firească şi neîntreruptă să răspundă aşteptărilor puse de marii lui înaintaşi în viitorul României ".* Deşi, prin intrarea în funcţie a Regenţei se părea că poziţiile lui Ion I.C.Brâtianu s-au consolidat. în fapt eframânea acum descoperit, deoarece nu mai putea manevra în spatele unui rege pe care opoziţia nu avea curaj sâ-l atace. Regenţa - alcătuită de oameni fără experienţă - era considerată ca o expresie a voinţei lui Brâtianu şi contestată ca atare. De altfel, chiar în şedinţa Corpurilor legiuitoare din 25 iulie, Iuliu Maniu a declarat că Regenţa a fost alcătuită *„fără concursul liber exprimat al naţiunii* "[5]-, că ea exista numai în fapt şi nu de drept, dar îi cerea să asigure respectarea strictă a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, să dizolve parlamentul ales prin fraude, pentru a se organiza alegeri libere.

Cert este că prin moartea regelui Ferdinand viaţa politică s-a complicat, iar forţele ostile liberalilor au devenit mult mai îndrăzneţe. în ziua de 31 iulie, principele Carol declara ziarului *„Le Matin "* că a fost *„silit de împrejurări grave de către persoane şi prin mijloace asupra cărora cred de cuviinţă să mă abţin de a da astăzi lămuriri "* sâ renunţe la prerogativele de moştenitor al tronului, că *„legendele de ordin sentimental* "care au fost răspândite nu au *.Mici o legătură* "cu hotărârea sa, precizând: *„ niciodată nu aş putea pregeta de a mă supune poporului meu şi de a răspunde chemării sale, când ea s-ar îndrepta către mine "".* Astfel. Carol formula în termeni destul de clari ideea revendicării tronului părintesc. Guvernul liberal a interzis publicarea acestei declaraţii în presa românească şi a confiscat ziarele străine venite în România în care era prezentai punctul de vedere al lui Carol.

Deoarece exista perspectiva ca fostul principe sâ vină pe neanunţate în ţară, I.G. Duca - în calitate de ministru de Interne - a semnat, la 20 august, instrucţiunile către organele din subordine, prin care se preciza modul de acţiune într-o asemenea eventualitate; se menţiona că, în cazul în care fostul principe ar opune rezistenţă, *„se va face uz de armă până la sfărâmarea completă a rezistenţei* ". Cu alte cuvinte, putea fi împuşcat.

Dar, cum se întâmplă adesea, exagerarea într-o direcţie atrage contrareacţii. Cu toate măsurile luate de guvem, atât în ţarâ, cât şi în străinătate, existau persoane care-l susţineau pe principele Carol, afirmând că numai prin urcarea acestuia pe tron se putea redresa situaţia României, şi în primul rând se punea capăt dominaţiei liberale, ca o condiţie esenţială pentru ameliorarea traiului populaţiei. în ţară se remarcau, prin activitatea lor în favoarea principelui, Nae lonescu, directorul ziarului *„Cuvântul",* Mihail Manoilescu, Aristide Blank, iar în străinătate. Elena Lupescu, Puiu Dumitrescu, Barbu lonescu etc.

Guvernul urmărea cu aten|ie activitatea carliştilor şi pregătea măsuri pen[illegible] Mihail Manoilescu (fost subsecretar de stat, care în iulie 1927 demisionase din Partidul Poporului) s-a deplasat în Franţa, unde a avut discuţii cu Carol. La solicitarea lui N.Iorga, privind confirmarea autenticităţii declaraţiilor din 31 iulie, principele a răspuns prin scrisori adresate şefilor de partide: Ion I. C. Brâtianu. N. Iorga, Iuliu Maniu. Al. Averescu. dr. N. Lupu şi A.C. Cuza. El confirma declaraţiile pe care le făcuse ziarului *„Le Matin ",* exprimându-şi dorinţa ca *„ele să fie aduse la cunoştinţa ţării şi ca să se dea poporului posibilitatea legată de a mă judeca în mod liber şi cpnştient "[u].*

Pentru a da o *„lovitură de moarte* " curentului carlist, guvernul a decis arestarea lui Mihail Manoilescu în trenul care-l aducea în ţaiă, la 24 octombrie, confiscându-i-se scrisorile semnate de Carol. El a fost depus ia închisoarea Jilava, unde avea la dispoziţie două camere „. *mici dar curate şi vesele ca într-o locuinţa de boiernaş la ţară* întrunit în aceeaşi zi. Consiliul de Miniştri a dat publicităţii un comunicai în care se aprecia câ Mihail Manoilescu, *„încercând să facă pe agentul i/c transmisiune al celor care urmăresc tulburarea ordinei constituţionale a statului, guvernul a dispus arestarea lui şi trimiterea lui în judecata Curţii Marţiale* Presa liberală îl prezenta pe Manoilescu în culorile cele mai sumbre, ca unul ce pusese la cale un complot vizând răsturnarea ordinii de stal. Subsecretarul de stal Ia Ministerul de Interne, Gh. Tâtârescu, făcea declaraţii şi dezvăluiri „ *senzaţionale "*despre activitatea lui Manoilescu. Din iniţiativa guvernului, a fost depus in parlament un proiect de lege de completare a *„legii Mârzescu "* din 1924, introducându-se în rândul infracţiunilor contra linişlii şi ordinii publice şi pe cele privind *„schimbarea aşezămintelor prevăzute de Constituţie, a formei de guvernământ sau a aşezării monarhice* ". Deşi opoziţia s-a opus cu înverşunare proiectului, el a fost adoptat în ziua de 13 noiembrie.

Procesul Iui Manoilescu a început la 10 noiembrie în faţa Tribunalului Militar al Corpului II Armată. încă de la început, acest proces a căpătat un caracter politic, toţi liderii din opoziţie solidarizându-se cu Manoilescu. între aceştia Iuliu Maniu. care *„în cuvinte măsurate şi reci "* a *„aruncat bomba* ": înlrucâl principele Carol era celâţean român, el putea fi ales în Regenţă". Cu acesi prilej s-au dezvăluit multe dintre culisele crizei dinastice, presa abundând în informaţii despre *„chestia închisă* ". Dar surpriza s-a produs în noaptea de 14 noiembrie, ora 2 noaptea, ¡nd Consiliul de Război a pronunţat cu 3 voturi la 2, verdictul de achitare a lui Manoilescu. Astfel, procesul - care trebuia să reprezinte o lovitură de graţie dată carliştilor - s-a transformai intr-o penibilă înfrângere pentru guvernul liberal. Cunoscutul ziarist C. Gongopol scria: *.desigur, nu rareori se întâmplă ca vrând capul altuia, vânătorul să şi-l piardă pe al lui. Mulţi nu sunt departe să admită acest risc preşedintelui de Consiliu* "". A doua zi după pronunţarea seminţei. Partidul Naţional-Ţârănesc cerea demisia imedialâ a guvernului Brâtianu. Comentând această atitudine, ziarul *„Aurora "* scria:.. *Un partid politic care revendică puterea ne baza unui verdict dat de o instanţă militară, iată un lucru pe care numai d. Maniu îl poate , oncepe cu gravitate şi susţine cu seriozitate "[.u].*

Pentru a-şi demonstra popularitatea şi a forţa mâna Regenţei. Partidul Naţional-Ţârănesc a anunţat câ la 20 noiembrie va organiza primul său congres general şi o mare întrunire publică la Alba Iulia. Foarte prompt, guvernul a comunicai câ nu aprobă asemenea acţiuni iniţiale de un partid care-şi menţinea echivocul în *„chestia"* constituţională. La rândul lor, naţional- ţărăniştii au replicat că nu vor renunţa la congresul anunţat, mai ales câ statutul partidului prevedea câ acesta se organiza anual.

Disputele politice erau în toi, când la 24 noiembrie 1927. Ion I. C. Brâtianu a încetat din * iajă, în urma unei operaţii de amigdalitâ, urmată de septicemie. Veslea morţii liderului liberal •i luat prin surprindere opinia publică şi pe liderii politici. Dincolo de orice consideraţii, este cert câ, odată cu dispariţia lui Ion l.C.Brâtianu se încheia o întreagă etapă din evoluţia istorică a României conlemporane. Iorga aprecia câ în acel moment se sfârşea *„o dominaţie fără pereche ca autoritate în lunga serie a cabinetelor ministeriale din epoca intitulată constituţională "[M].*

Desigur, se poate discuta daci maniera de acţiune a lui Brâtianu a fost normali pentru un regim democratic, sau dacă nu cumva el este unul dintre principalii vinovaţi pentru modul ¡efectuos în care a funcţionat acest regim în România după 1918.0 judecatâ de valoare trebuie sâ ţinâ seama de contextul concret-istoric în care el şi-a desfăşurat activitatea, de nivelul de culturi politica (educaţie civică) a electoratului, de forţa şi capacitatea adversarilor săi politjci. Dincolo de orice speculaţii, rămâne faptul esenţial câ Ion I. C. Brâtianu şi-a legat numele de acte istorice precum: iniţierea reformei agrare

şi a celei electorale, războiul unităţii naţionale, Comutaţia din 1923, consolidare
înainte de toate, un om al faptelor, al **realizărilor** concrete, care s-au înscris pentru totdeauna în istoria românilor.

Contemporanii au realizat numai parţial golul produs prin dispariţia lui Ion I.C.Brâuanu. Din acest punct de vedere. Constantin Argetoianu ne oferâ o explicaţie plauzibilă: *„Moartea lui Brâtianu a schimbat toată situaţia politică din România. Ionel Brâtianu ajunsese un fel de dictator ocult, care sub forme constituţionale avea ţara în mână. Mai ales de când se înscăuna e Regenţa, roată la discreţia lui. Cât ar fi trăit el nici o schimbare de guvern - fi cu atât mai vârtos o schimbare de regim prin reîntronarea lui Carol - nu ar fi fost posibilă fără voia lui, decât pe cale de revoluţie,* fi *o revoluţie nu era uşor de pus la cale într-o ţară de blegi, cu armată supusă şi disciplinată. Brătianu dispărut, situaţia se schimbă cu totul /.../ O dată cu Ionel a luat sfârşit atotputernicia Partidului Liberal. Partidul Naţional-Ţărănesc a putut să ridice capul şi să revendice în fine serios puterea "".*

N. Iorga numea anul 1927 ca fiind anul care a adus *„cele mai mari schimbări în oameni hotărâtori""-.* în fapt. aprecierea poate fi extinsă pentru perioada martie 1926-noiembrie 1928, când au încetat din viaţă două persoane cu rol esenţial în istoria românilor: regele Ferdinand şi Ion 1. C. Brâtianu, o alta - Alexandru Averescu, după o scurtă guvernare, a intrai într-un con de umbră, care se va prelungi până la sfârşitul vieţii sale în 1938. Pe de altă parte s-a înălţat rapid şi a strălucit tot mai puternic steaua politică a lui Iuliu Maniu, preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc.

Moartea neaşleptatâ a lui Ion I. C. Brâtianu a creat un imens gol în fruntea Partidului Naţional-Liberal. El îl pregătea pentru succesiune pe I. G. Duca, fostul său secretar particular, apoi rulat ca ministru la diferite departamente (Agricultura, Instrucţiune şi Culte, Interne. Externe) pentru a cunoaşte cât mai adânc problemele de conducere a statului, l-a însărcinat cu organizarea partidului şi cu elaborarea documentelor sale programatice. Dar în noiembrie 1927, Comitetul Executiv al Partidului Naţional-Liberal a decis sâ-l aleagă în funcţia de preşedinte pe Vintilâ Brătianu; el avea o bogatâ experienţă, era mai în vârstă, fiind un exponent al *„dinastiei"* Brâtianu, care s-a confundat cu istoria acestui partid.

Vintilâ Brâtianu se deosebea radical prin comportament, nivel de cultură, manieră de acţiune politică, de fratele sâu Ionel. Avea o singură pasiune: economia şi mai ales finanţele; nu-l preocupau marile probleme politice, nici lecţiile pe care le putea desprinde din istorie; era extrem de muncitor, conştiincios şi corect; ca ministru, ajungea dimineaţa primul la minister, chiar înaintea femeilor de serviciu, urmărindu-le apoi sâ-şi facă treaba cât mai bine. Seara pleca printre ultimii, după o zi de muncă încordată, pe parcursul căreia avusese numeroase discuţii neplăcute . Vintilâ nu era un diplomat şi era lipsit de tact; îşi spunea direct şi brutal gândurile, ceea ce multora nu le convenea. în umbra fratelui sâu, Vintilâ şi-a dat întreaga măsură a capacităţii sale: politica *„prin noi înşine "* şi puternica dezvoltare a economiei naţionale, mai ales a industriei româneşti, erau, în bună parte, opera sa. Ca lider de partid, nu avea calităţi de negociator şi de moderator, care să împace curente, ambiţii, veleităţi; era prea direct, sincer şi intransigent. Spera câ prin exemplul sâu, prin munca şi efortul sâu va impune respect şi ascultare celor din jur; dar viaţa i-a oferit mari deziluzii. Nu puţini considerau câ preşedinţia lui Vintilâ Brâtianu era provizorie, el trebuind sâ cedeze locul altora, principalii pretendenţi fiind I.G. Duca şi Gh. Brâtianu. în această cursă s-a înscris şi C. Argetoianu, care a aderat la Partidul Naţional-Liberal, solicitat - după propria mărturie - de *„o sumă de liberali "* care i-au spus: *„Ce păcat că nu eşti înscris la noi, numai dumneata erai în stare să preiei * succesiunea lui Ionel"".* în scrisoarea adresată lui I.G. Duca la 25 noiembrie 1927, C. Argetoianu a cerut sâ fie înscris în Partidul Naţional-Liberal, afirmând câ după ce a trecut prin mai multe *„bordeluri"* vrea să-şi încheie cariera *„într-o casă curată şi cinstită "[M].*

Vintilâ Brătianu a fost numit de Regenţă sâ conducă guvernul, propunându-i sâ încerce o colaborare cu Partidul Naţional-Ţărănesc. Noul preşedinte al Consiliului de Miniştri a propus lui Iuliu Maniu ca bazâ de colaborare: menţinerea regimului constituţional existent, apărarea solidară a intereselor externe ale ţării, accelerarea consolidării interne a statului român; în caz de dizolvare a parlamentului sâ se încheie un cartel între cele două partide, potrivii căruia Partidul Naţional-Liberal obţinea 55% din mandate, iar Partidul Naţional-Ţărănesc - 45%. Iuliu Maniu a propus dizolvarea parlamentului, organizarea de alegeri libere, prezentarea celor două partide pe liste separate, constituirea unui nou guvern pe baza indicaţiilor corpului electoral\ Evident, tratativele au eşuat.

Din guvernul Vintilâ Brătianu, co[nstituit la 2]4 noiembrie 1927, făceau pa[...] preşedintele Partidului Ţărănesc. Din iniţiativa acestuia a fost adoptată, în mai 1928, legea pentru ocrotirea muncii minorilor şi femeilor, şi pentru durata muncii. Prin această lege se introducea - pentru prima dată în România - ziua de lucru de 8 ore.

La puţină vreme dupâ constituirea sa, guvernul a avut de făcut faţâ problemelor apărute cu prilejul Congresului Asociaţiei Naţionale a Studenţilor Creştini, desfăşurat la Oradea în zilele de 4-6 decembrie 1927. O parte a presei independente, precum şi cea naţional-ţărânistâ au desfăşurat o vie campanie împotriva guvernului liberal, care a aprobai desfăşurarea Congresului într-un oraş aliat în apropierea graniţei cu Ungaria şi care avea o populaţie minoritară numeroasă. In timpul Congresului s-a creat o stare de tensiune, care a degenerat în acte de violenţă[66]: refuzul unui evreu, proprietar de hotel, de a accepta cazarea unor studenţi a fost scânteia care a dus la acte de vandalism în centrul oraşului, unde au fost devastate mai multe magazine evreieşti. Au intervenit poliţia, jandarmii şi pompierii pentru a restabili ordinea, iar peste 20 de studenţi au fost arestaţi. Acte similare s-au înregistrat, dupâ Congres, la Cluj şi în alte localităţi. Evenimentele de la Oradea au suscitat ample discuţii şi luări de atitudine, inclusiv de la tribuna parlamentului. Răspunzând unei interpelări adresate de Wilhelm Filderman în legătură cu Congresul studenţesc de la Oradea, ministrul de Interne I.G. Duca a reiterai opoziţia categorică a guvernului faţâ de orice act de agresiune şi hotărârea sa de a pedepsi pe cei vinovaţi. Ministrul a declarat câ nu trebuia asociată întreaga studenţime la acele *„acte reprobabile, pentru care nu am destule cuvinte de înfierare "*\ Studenţilor arestaţi Ii s-a internat un proces, în urma căruia 9 dintre aceştia au fost condamnaţi de Consiliul de Război pentru *..devastări constituite în bandă* ". Incidentele create în relaţiile dinlre evrei şi unii studenţi, sau alţi creştini, au fost. de fiecare dală, exacerbate, presa căutând sâ le imprime o notă dramatică şi generalizatoare. în timp ce presa antisemită (mai ales *„Apărarea naţională "* şi *..Pământul strămoşesc* ") dădea o mare extindere unor incidente în care evreii au admonestat pe creştini, alte organe de presă - îndeosebi *..Dimineaţa "* şi *„Adevărul"* - au căulat sâ acrediteze ideea câ studenţimea română. în ansamblul ei, era antisemită. Presa evreiască inlernaţională - mai ales cea americană - a acordat o alenţie extraordinară evenimentelor, prezentând o imagine apocaliptică asupra violenţelor la care erau supuşi evreii din România. în ultimă instanţă, evenimentele de Ia Oradea au fost speculate de opoziţie pentru a cere demisia guvernului liberal, condus de Vintilâ Brâtianu. care nu mai putea face faţâ situaţiei explozive din ţară.

Guvernul a fost confruntat cu *„campania de răsturnare* "desfăşurata de Partidul Naţional- Ţărânesc, încă din decembrie 1927, când a început seria de întruniri la nivelul localităţilor, după care acestea s-au desfăşurat pe judeţe şi pe provincii istorice. Creşterea influenţei Partidului Naţional-Ţărânesc a determinat pe unii fruntaşi politici sâ se înscrie în acest partid. între aceştia.

Dori Popovici, şeful organizaţiei Partidului Poporului din Bucovina, şi Mihail Manoilescu - fost subsecretar de stat în guvernul Averescu. N. Iorga scria câ *„Maniu se vedea la 1848, iar* **liberalii i** *se arătau ca nişte unguri, duşmani din naştere, prigonitori de veacuri, contra cărora ra dator să îndrepte o formidabilă artilerie de tunuri de cireşi...] Guvernul era pus «în afară de lege», orice fiind îngăduit faţă de urzurpatori, f/legiunile» ţărăneşti se vor aduna, cu* **«tribunii»** *lor, care erau altfel, în viaţa obişnuită, băieţi de treabă, şi se vor îndrepta spre* **Bucureşti,** *nu cu puterea locală a unui partid ca oricare altul, ci cu însăşi *naţiunea română» de peste munţi, care la Bucureşti, va opune strânsorii de clubişti din Dealul Mitropoliei* **adevărată** *-Adunare Naţională»* " [M]. Spiritele erau extrem de încinse, iar dorinţa de înlăturare a liberalilor creştea de la o zi la alta. Acţiunii Partidului Naţional-Ţărânesc i s-au alăturat. în **februarie 1928,** Partidul Social-Democrat şi Partidul Naţional.

Seria întrunirilor de protest organizate de Partidul Naţional-Ţărânesc a culminat cu cele de la Bucureşti din 18 martie 1928. S-au ţinut întruniri în sălile *„Dacia ", „Eintracht", „Transilvania "* şi în parcul Oteteleşanu, după care participanţii, în jur de 40.000, au parcurs str. Academiei - B-dul Brâtianu, str. Franklin - Calea Victoriei până la Şosea, îh perfectă ordine, cu steaguri tricolore, dar şi cu lozinci împotriva guvernului Brătianu şi pentru un guvem prezidat de Iuliu Maniu. Dupâ manifestaţie, luliu Maniu a avut o discuţie cu membrii Regenţei, care au comunicat câ vor *,.examina situaţia "* şi o vor *„soluţiona la timpul oportun, cu dreptate"".*

Comitetul de Direcţie al Partidului Naţional-Ţărânesc s-a declarat nesatisfâcut de acest răspuns şi a anunţat convocarea unei *„adunări naţionale"\a* Alba lulia. Partidul Naţional- Ţărânesc a proclamat „rezistenţa cetăţenească", iar parlamentarii acestui partid s-au retras din Adunarea Deputaţilor şi din Senat. în mod ostentativ, liderii Partidului Naţional-Ţărânesc au refuzat să participe la festivităţile de la Chişinău prilejuite de împlinirea a 10 ani de la Unirea Basarabiei cu România. Aceste atitudini nu au fost acceptate de N. Iorga, care a decis să nu mai colaboreze cu naţional-ţărâniştii, deoarece aceştia, - după opinia sa - porniseră *„pe calea anarhismului"*[70].

Pregătirea adunării de la Alba lulia se desfăşura într-o atmosfeTâ cvasirevoluţionarâ. în apelul adresat de conducerea Partidului Naţional-Ţărânesc poporului român, la 30 aprilie 1928, se aprecia: *„De zece ani trăim sub un regim de opresiune şi exploatare. în care jandarmeria, starea de asediu, cenzura şi nesocotirea desăvârşiră a tururor legilor a constituit singurul mijloc de a menţine dominaţia guvernelor liberale făţişe sau camuflate ".* Vocabularul utilizat de naţional-ţărănişti a cunoscut o gamă foarte variată de expresii. Astfel, într-un apel intitulat *„Nu mai vrem jug, nu mai vrem lanţuri"* se putea citi: *„Veniţi la Alba lulia cu toţii/ Ca să spălăm ruşinea toată. / Nu mai vrem jug, nu mai vrem lanţuri, / Murim mai bine toţi pe roată* ". într-un articol publicat în ziarul *„Alba lulia ",* la 16 aprilie se scria: *„Va fi răzbunată nedreptatea... nu prin revoluţie, cum mint obraznic liberalii, ci pe căile cinstite ale legalităţii Se vor umple temniţele de ticăloşi, ocnaşii care au tăiat în trupul neamului ca într-o ocnă de sare, vor fi închişi la Jilava. Iar Vintilă [Brătianu], de care ne e milă şi nouă. dar n-avem ce-i face, căci legea-i lege, îşi va da sfârşitul în mâinile Creatorului*într-un alt apel se putea cili: *„Avem acum cea din urmă şi cea mai mare datorie: să mergem cu toţii la Alba lulia ca să zdrobim capul şarpelui liberal! Căci şarpele nu moare decât dacă îi zdrobeşti capul! Mai bine vom intra de vii în mormânt decât să fim sclavii dictaturii liberale ".*

Paralel cu campania din interior, mai mulţi naţional-ţărânişti s-au deplasat în străinătate, unde au făcut declaraţii foarte dure la adresa guvernului, acuzându-l câ a instaurat o adevărată dictatură în ţară, iar poporul a ajuns la limita disperării ;i câ România se află în pragul războiului civil. Pentru liniştea ţării şi a Europei se impunea înlăturarea neîntârziată a guvernului liberal şi venirea naţional-ţărăniştilor la putere, care vor promova o politică democratică, vor *„deschide porţile* "în faţa capitaliştilor străini.

Guvernul refuza să admită ţinerea adunării la Alba lulia, afirmând câ naţional-ţărăniştii puneau în pericol unitatea statului şi ordinea constituţională, vor pângări oraşul-simbol al românilor printr-o manifestare politică. Conducerea Partidului Naţional-Ţărânesc a anunţat câ va ţine *„cu orice preţ "* adunarea la Alba lulia în ziua de 6 mai. De altfel, încâ de la începutul lunii, mase mari de oameni se puseseră în mişcare spre Alba lulia, cu căruţele sau pe jos, îmbrăcaţi în costume naţionale, cu muzici în frunte, fiind convinşi câ vor obţine victoria asupra *„hidrei liberale ".*

Presa internaţională relata pe larg despre situaţia din România, prezentat[illegible] în preajma războiului civil; ziarele din Ungaria şi Marea Brilanie susţineau câ la 6 mai va fi proclamată autonomia Transilvaniei, iar statul român se va destrâma.

în acest context, la 3 mai guvernul a decis, după vii dezbateri, sâ autorizeze desfăşurarea Congresului şi adunării organizate de Partidul Naţional-Ţărănesc. în acelaşi timp, s-au luat *..toate măsurile de siguranţă, civile şi militare, pentru ca abcesul să crape la Alba lulia şi puroiul să nu poată curge în afară "[1]-*. Gh. Tâtărescu - subsecretar de stat la Interne - a fost numit *„comandantul suprem al forţelor guvernamentale* "; el şi-a stabilit sediul la Deva şi apoi la Aiud, pentru a urmări îndeaproape acţiunile naţional-ţărăniştilor.

în secret. Partidul Naţional-Ţărănesc a pus la punct un plan vizând întoarcerea principelui Carol în ţară, acreditând ideea că la 6 mai se va înregistra *„o surpriză senzaţională ".* într-adevăr, Carol s-a deplasat de la Paris la Londra, unde a ajuns în ziua de 28 aprilie. Aici el a acordat un interviu ziarului *„Evening News "* prin care-şi exprima dorinţa de a reveni în ţară pentru a ocupa tronul părintesc. La 5 mai a fost difuzat *Manifestul de la Gladstone[1]',* adresat românilor, în care Carol afirma: *„Vreau să mă înapoiez, prin voinţa voastră, spre a conduce România la locul ce i se cuvine în lume şi spre a continua opera celor doi mari regi ai noştri Doresc să mă înapoiez lu copilul meu şi să fac din el un demn urmaş al dinastiei! ".* Acest manifest urma sâ fie răspândit la Alba lulia. în ziua de 6 mai, unde participanţii la întrunirea naţional-ţărănistă urmau sâ-l întâmpine pe Carol. Dar manifestele nu au ajuns la locul de destinaţie, deoarece avionul care le aducea a făcut o escală la Budapesta, de unde n-a primit aviz de decolare, ca urmare a intervenţiei Legaţiei române pe lângă guvernul Ungariei. La rândul lor, autorităţile engleze - alertate de guvernul de la Bucureşti - au interzis lui Carol sâ plece cu avionul din Londra, deoarece acesta avea acte false - pe numele *„căpitanulMesw ier ".* Astfel, *„surpriza senzaţională "*despre care s-a vorbit atât de mult nu s-a mai produs.

La Alba lulia erau prezenţi, în acea zi de 6 mai 1928, circa 100.000 de cetăţeni, de pe întreg cuprinsul ţării; intre aceştia 2.000 de mineri din Valea Jiului, aduşi de Partidul Social- Democrat şi câteva sute de unguri, mobilizaţi de Partidul Popular Maghiar. Atmosfera era sărbătorească, ţăranii erau îmbrăcaţi în costume naţionale, specifice zonei din care veneau, muzica intona cântece populare şi patriotice, preoţii se rugau pentru izbânda Partidului Naţional-Ţărănesc. Manifestaţiile publice au început cu oficierea serviciului divin la cele două biserici: unită şi ortodoxă. Apoi s-a desfăşurat Congresul general al Partidului Naţional-Ţărănesc în sala Teatrului, cu participarea a 677 delegaţi. La propunerea lui Iuliu Maniu s-a renunţat la citirea raportului de activitate a partidului şi s-au rostit câteva discursuri scurte, după care a fost adoptată Rezoluţia, care începea cu acest text:*Congresul din Alba lulia afirmă neclintită Unirea aşa cum a fost ea făcută prin hotărârile din Chişinău. Cernăuţi şi Alba lulia şi prin jertfa celor 800.000 de morţi. Poporul român se declară că este hotărât să apere până lu ultima picătură de sânge unirea care e veşnică ".* în continuare, documentul făcea o aspră critică guvernului liberal şi cerea Regenţei demiterea acestuia şi instalarea unui guvem naţional- ţărănist prezidat de luliu Maniu[74]. Apoi, de la cele cinci tribune improvizate pe *„Câmpul lui Horea* ", au vorbit fruntaşii partidului, precum şi Constantin Titel Petrescu şi Ioan Flueraş, din partea social-democraţilor. Cuvântările reproduceau ideile din Rezoluţia abia adoptată. în final, a fost citită o declaraţie, prin care cei prezenţi îşi însuşeau hotărârile Congresului Partidului Naţional-Ţărănesc. Un moment semnificativ a fost prestarea jurământului de către toţi participanţii: *„Jurăm pe hunul Dumnezeu să nu încetăm lupta pentru răsturnarea acestui guvern numit printr-un decret stors mişeleşte regelui Ferdinandpe patul de moarte, amânat de înalta Regenţă şi după moartea lui Ion Brătianu. Jurăm că vom duce lupta tn toate oraşele şi sat'le noastre fără odihnă şi cu orice jertfă/. ..] Jurăm să creăm o Românie nouă, liberă, mamă ocrotitoare pentru toţi fiii ţării"[7!].*

Cu aceasta, în concepţia lui Iuliu Maniu, adunarea se încheiase ;i oamenii erau îndemnaţi sâ se întoarcâ la casele lor. Dar mulţi participanţi erau hotărâţi sâ înlăture imediat guvernul Brătianu şi au decis sâ pornească *„marşul asupra Capitalei*", unii prin Vinţul de Jos şi alţii prin Teiuş. Pentru a-i împrăştia pe cei ce nu au ascultau cuvântul partidului s-a apelat la Gh. Tătărescu, rugându-l insistent sâ punâ la dispoziţie mijloacele de transport necesare; după repetale stăruinţe din partea liderilor naţional-ţărănişti, acesta a acceptat sâ trimită vagoane mai ales de cărbuni - în care mulţimea a fost îmbarcată şi transportată în diverse direcţii, mai puţin spre Bucureşti.

Paralel cu adunarea de la Alba lulia s-au desfăşurat întruniri naţional-ţără
Iaşi, la care s-au votat moţiuni identice. In ziua de 9 mai rezoluţia adoptata la Alba lulia a fost predată de Virgil Madgearu lui Constantin Hiott, pentru a fi prezentată Regenţei.

Adunarea de la Alba lulia a demonstrat puternica radicalizare a populaţiei, dorinţa ei de a fi înlăturat guvernul liberal şi de a se instala un nou regim, întemeiat pe respectarea drepturilor şi libertăţilor democratice. în acelaşi timp, ea a dovedit enorma popularitate a Partidului Naţional-Ţărănesc şi capacitatea liderilor acestui partid de a pune în mişcare mase mari de
cetăţeni.

Deoarece Regenţa nu a dat răspunsul aşteptat, conducerea Partidului Naţional-Ţărânesc a decis, la 10 iunie, constituirea unui parlament paralel cu cel *„liberal",* alcătuit din deputaţii şi senatorii naţional-ţărânişti, precum şi din candidaţii acestui partid în alegerile parlamentare din 1927. Acest parlament era considerat expresia reală a voinţei poporului român.

Liderii naţional-ţărănişti au reluat legăturile cu principele Carol, oferindu-i sprijinul în schimbul despărţirii de Elena Lupescu şi al refacerii căsătoriei cu principesa Elena. între cei care l-au vizitat la Paris s-a aflat şi Virgil Madgearu[76].

Pe de altă parte, sfătuită de regina Maria şi de Vintilâ Brătianu, la 7 iunie 1928. principesa Elena a cerut divorţ de Carol, sub motiv câ acesta şi-a părăsit familia şi a rămas în străinătate, *.. unde duce o viaţă absolut ireconciliabilă cu demnitatea căsătoriei".* Sentinţa de divorţ a fost pronunţată la 21 iunie.

In timpul guvernării lui Vintilâ Brătianu s-au înregistrat unele mutaţii în tabăra opoziţiei Astfel, Partidul Social-Democrat a avut de făcut faţă, la numai un an de la constituire, unei prime sciziuni. O grupare de stânga, nemulţumită de colaborarea cu Partidul Naţional-Ţărănesi a constituit, în iulie 1928, Partidul Socialist al Muncitorilor din România. Conducerea acestui partid era asigurată de Lilman Ghelerter, Ştefan Voitec şi Constantin Mănescu. El sc declara partid de *„clasă* " şi era ostil oricârui compromis cu burghezia.

In limp ce în ţară lupta politică se desfăşura cu intensitate, la Harkov, în Ucraina, se consuma un moment semnificativ din istoria Partidului Comunist din România: Congresul al IV-lea al acestui partid. Amestecul toi mai brutal al Komintemului în treburile Partidului ComuniM din România, impunerea anumitor cadre în conducere şi dezavuarea altora, criticarea atitudinii adoptata cu prilejul alegerilor comunale din februarie 1926, au generat replica lui Gheorghc Cristescu. Acesta a fost declarat oportunist şi exclus din P.C.R. în iunie 1926. Dar el nu şi-a făcut *„autocritica* ", aşa cum era obiceiul, ci a trimis o scrisoare Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste în termeni energici, în care îl acuza pentru sciziunea produsă in sânul mişcării socialiste din România şi diminuarea influenţei acesteia m rândul muncitorilor
Pentru a discuta situaţia din interiorul P.C.R., Komintemul a convocat o consfătuire la Harkov, în zilele de 28 iunie-7 iulie 1928, care a fost declarată cel de-al IV-lea Congres al Partidului Comunist din România. Reprezentantul Komintemului a blamat întreaga activitate a C.C. al P.C.R., acuzându-l de oportunism şi de lipsâ de fermitate în problema naţională. Cu acest prilej s-a emis ideea existenţei unui *„popor moldovenesc ".* Prezent la Congres, Lucreţiu PâUăşcanu a replicat cum câ *„.moldovenii nu reprezintă o naţiune aparte, căci din punct de vedere geografic şi istoric, moldovenii sunt români".* Replica reprezentantului Komintemului a fost prompta: Pătrâşcanu *„nu cunoaşte suficient* "punctul de vedere comunist, iar poziţia lui exprimă *„un mare oportunism de dreapta ".* în funcţia de secretar al P.C.R. a fost ales Vitali Holostenko, membru al Partidului Comunist din Ucraina. Din cei 11 membri ai C.C. al P.C.R. doar unul singur era român, ceilalţi provenind din rândul minorităţilor naţionale.

O altă organizaţie care-şi desfăşura activitatea alături de marea confruntare Național-Ţărănesc era Legiunea Arhanghelul Mihail. Liderul acesteia, Comeliu Zelea Codreanu, şi-a concentrat atenţia spre organizarea Legiunii şi impunerea ei în viaţa politică a României. Problema şefiei nu se punea în nici un fel, deoarece - aşa cum scria 1 Moţa - Legiunea Arhanghelul Mihail *„are ca şef, neales de nimeni, ci consimţit de cei ce, atraşi de o forţă tainică, au venit să se constituie sub conducerea şefului, celulele ordonate şi disciplinate ale organizaţiei. Acest şef al nostru este Corneliu Zelea Codreanu ".* Era una din caracteristicile esenţiale ale Legiunii, într-o vreme în care lupta pentru şefie constituia un obiectiv de bază în celelalte organizaţii politice, iar multe sciziuni şi confruntări au fost generate tocmai de această luptă. Aderenţa la această nouă organizaţie a fost extrem de slabă. Horia Sima avea sâ scrie: *„ Corneliu Codra/im nu putea să conteze decât pe indivizi izolaţi în oraşe si sate. Asta era tot ce mai rămăsese din miile de tineri ce luptaseră în rândurile mişcării studenţeşti. Cea mai mare parte dintre ei. luaţi de curentul vieţii, se îndepărtaseră de politică; alţii stagnau încă în incertitudine. în condiţiile acestea sistemul anterior de organizare, întemeiat pe comitete judeţene, nu era valabil. Nu se puteau numi şefi de judeţ, acolo unde nu existau decât câteva elemente în fiecare judeţ. Corneliu Codreanu s-a văzut constrâns să adopte un alt sistem de organizare, ce reuneşte într-un ansamblu dinamic şi maleabil cele mai slabe efective existente. De aici necesitatea »cuibului» "".* Acesta era alcătuit dintr-un număr de 3-13 oameni, sub comanda unui şef, care era numit de căpitan. Comeliu Z. Codreanu a siabilit câ: fiecare membru al cuibului desfăşoară o activitate concretă; cuibul rezolvă problemele (de exemplu: săparea unei fântâni, repararea unui podeţ); cuibul este uşor transformabil, din unitaie de muncă în unitate de luptă şi invers; creează un mare număr de cadre, deoarece oamenii se pot specializa în arta conducerii; localizează efectul unei trădări sau defecţiuni; este cel mai bun loc unde se poate face educaţie, toţi fiind prieteni, putându-şi destăinui necazurile, putând primi un sfat sau o pedeapsă. Cuibul trebuia sâ se conducă după şase *„legi":* a disciplinei; muncii; tăcerii; educaţiei; ajutorului reciproc; onoarei.

în ziua de 8 noiembrie 1928 a fost organizată, la Iaşi, festivitatea de depunere a primului legământ legionar. Solemnitatea a începui prin amestecarea ţărânii aduse din localităţi istorice: Turda, Râzboieni. Sarmizegetusa, Câlugâreni, Podul înalt. Suceava, Neamţ. Hotin, Soroca, Alba lulia, Ţebea, Roşcani. Tg. Jiu, Oiluz. Caşin, Prunaru, Tunucaia. Apoi au fost umplute punguliţe făcute din piele şi legate cu şnur. pe care legionarii le-au primit cu ocazia jurământului pentru a le purta la piept. Primii care au depus jurământul au fost Corneliu Z. Codreanu, Ion I. Moţa, Ilie Gâmeaţă, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu, îmbrăcaţi în costume naţionale, purtând o zvastică mare în dreptul inimii[7'].

în vara anului 1928, preocuparea de bază a lui Vintilâ Brătianu - care deţinea şi Ministerul de Finanţe - a fost realizarea stabilizării monetare, drept care se impunea contractarea unui împrumut extern. Dar guvernul a întâmpinat mari dificultăţi din partea capitaliştilor străini, care căutau sâ-l boicoteze, ca o replică la politica *„prin noi înşine "* pe care Vintilâ Brătianu o promovase cu atâta intransigenţă în anii anteriori. împrumutul era sabotat şi de naţional-ţărănişti.

care desfăşurau o vie campanie internaţională împotriva liberalilor, afirmând câ guvernul Vintilâ Brâtianu era pe punctul să cadă, iar Partidul Naţional-Ţărănesc, care va prelua puterea, nu va recunoaşte angajamentele luate în numele României de liberali.

La 28 septembrie 1928, Pârtidul Naţional-Ţărănesc a anunţat câ reia *„campania de răsturnare* " a guvernului[80]. Aceastâ perspectivă a sporit îngrijorarea liberalilor, care începeau să-şi dea seama cu iiu vor mai putea rezista mult asaltului national-iârâniştilor. în conducerea Partidului Naţional-Liberal s-a conturat un curent, în frunte cu I.G. Duca, în favoarea retragerii în opoziţie. Adepţii acestui punct de vedere apreciau câ, dupâ o perioadă lungă de guvernare, partidul se uzase şi nu-şi putea conunua activitatea cu rezultate pozitive în condiţiile în care era mereu hărţuit de opoziţie. Retragerea de la guvern ar petmite reorganizarea partidului şi relansarea programului său, pentru a dobândi încrederea cetăţenilor. I.G. Duca era convins câ naţional-târăniştii, lipsiţi de experienţă şi cu un program plin de promisiuni, ce nu puteau fi îndeplinite, se vor compromite rapid, iar opinia publică se va reorienta spre liberali.

Gh. Buzdugan era şi el adeptul aducerii national-târăniştilor la putere pentru a se pune capăt agitaţiilor acestora, a se restabili calmul necesar funcţionării instituţiilor statului, dar şi pentru a consolida instituţia Regenţei, în fata căreia Iuliu Maniu urma să depună jurământul în calitate de preşedinte al Consiliului de Miniştri. Opinia lui Buzdugan nu era împărtăşită de Miron Crislea. Acesta a avut o discuţie cu colegul său de Regenţă, căruia i-a spus: *„N-au să aducă raiul pe pământ. Bani nu dau stăinii de ochii nimănui".* Cei doi au convenit să ceară constituirea unui guvern de personalităţi. Miron Crislea s-a întâlnit şi cu Iuliu Maniu, pe care l-a *„luat la rost": „Cine eşti tu? Ce ai făcut pentru România In raport cu Averescu, lorga. Brâtianu Ionel etc.? Erai ofiţer austriac, luptai contra aliaţilor României, pe când Averescu s-a luptat cu demnitate pentru dezrobirea noastră. Ce economie nuţională veţi salva voi, care aţi trăit cu 2-3 franci in buzunar? "".* Dar Maniu nu era dispus să răspundă la asemenea întrebări; bizuindu-se pe enorma popularitate a Partidului Naţional-Ţărănesc, el pretindea guvernul şi nimic mai puţin.

într-un fel. calea i-a fost deschisă chiar de Vintilâ Brâtianu, care la 1 octombrie a adresat Regenţei un memoriu în care se pronunţa pentru un guvern de uniune naţională în vederea *„aducerii la cuminţenie a Partidului Naţional-Ţărănesc ".* Acest guvern urma să promoveze o politică de continuitate, să aplice. Constituţia din 1923, inclusiv actul de la 4 ianuarie 1926, să realizeze împrumutul extern în vederea stabilizării monetare. Deoarece Regenţa nu a dat curs propunerii sale, la 1 noiembrie, Vintilâ Brâtianu i-a trimis un nou memoriu, în care anunţa câ, dacâ nici de această dată nu va primi răspuns, îşi va depune mandatul. Cum Regenţa nu a reacţionat, el a demisionat în ziua de 3 noiembrie.

Astfel, se încheia un deceniu de dominaţie liberală, timp în care s-au constituit şi afirmai instituţiile statului naţional unitar român. S-au realizat progrese remarcabile în toate domeniile de activitate, cu deosebire în cel economic. România a devenit o ţară respectată pe plan internaţional, prin politica promovată, cu deosebire la Societatea Naţiunilor.

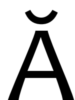
Dar atunci opinia publică nu era dispusă să judece *„la rece "* activitatea guvernelor liberale, nu dorea sâ-şi amintească de vreo realizare a acestora, ci, din contra, le socotea vinovate de toate necazurile şi neîmplinirile generale şi personale. Liberalii erau percepuţi ca profitorii unei politici economice egoiste, promovată în interesul unei oligarhii, ca asupritorii muncitorilor, ţăranilor, intelectualilor, funcţionarilor, ca autorii unei dictaturi feroce, nemaiîntâlnite în istoria românilor. De aceea, vestea demisiei guvernului Vintilâ Brâtianu a fost primită cu satisfacţie de opinia publică, doritoare ca în România să înceapă o *„eră nouă ",* de democraţie, libertate şi bunăstare.

Note

1 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VII, p. 383.
2 între graniţele absurdului, în *„Patria ",* din 1 aprilie 1926.
3 M. Manoilescu, *Memorii,* voi. I, p. 55.
4 Arh. N.I.C., fond. Ministerul de Interne, dos. 107/ 1926, f. 6-14.
5 Memoriul opoziţiei către rege, în *..Patria ",* din 20 mai 1926.

6 N. Iorga, *Dupâ bătaie,* în *„Neamul românesc",* din 1 iulie 1926.
7 *..Aurora ",* din 4 iunie 1926.
8 M. Manoilescu, *Memorii,* voi. I. p. 77.
9 *..Monitorul oficial ',* nr. 105 din 12 mai 1927.
10 *Ibidem,* nr. 83 din 14 aprilie 1927.
11 M. Manoilescu, *op. cit. p. 87.*
12 Arh. N.I.C., fond. Preşed. Cons. Min. , dos. 27/ 1927, f. 9.
13 N. Iorga, *O viaţă de om,* p. 650.
14 ,*.Patria* ".din 29 septembrie 1926.
15 *Ibidem,* din 30 septembrie 1926.
16 *D-l Alexandru Vaida-Voevod despre noul partid,* în *„Adevărul ",* din 13 octombrie 1926.
17 *Documente privind istoria României în anii 1918-1944*, p. 319-326.
18 *.D.A.D ",* nr. 12, şedinţa din 28 iulie 1927, p. 298.
19 *..Cuvântul ",* din 20 aprilie 1927.
20 *Partidul Social-Democrat din România. Programul şi Statutul,* Bucureşti, 1927, p. 5.
21 *întrevederea Averescu-Maniu,* în *..Viitorul",* din 16 decembrie 1926.
22 *..Cuvântul",* din 27 ianuarie 1927.
23 *„D.A.D.".* nr 38. şedinţa din 3 februarie 1927, p. 1035.
24 *„Cuvântul",* din 29 ianuarie 1927.
25 M. Manoilescu, *Memorii,* voi I, p. 80.
26 *Ibidem.*
27 *..îndreptarea",* din 18 iunie 1930.
28 Arh. N.I.C., fond. Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 2/1926, f. 26.
29 *„Adevărul".* din 13 noiembrie 1927.
30 Al. Averescu. *Uzurparea de la 4 iunie,* p. 11.
31 Arh. N.I.C., fond. Casa Regală, dos. 3/1927, f.l.
32 *„îndreptarea",* din 3 iunie 1927.
33 Mircea Ştefan Cioroiu, *O viaţă de prestigiu: Alexandru Averescu - mareşalul României*, Bucureşti, 1938, p. 175-176.
34 Mihail Manoilescu. *Memorii,* vol.l, p. 92.
35 *.Ţărănismul".* din 5 iunie 1927.
36 *„Viitorul ",* din 7 iunie 1927.
37 N. Iorga. *O viaţă de om,* p. 693.
38 M.Manoilescu. *Memorii,* voi. I. p. 103.
39 *..Patria ",* din 24 iunie 1927.
40 *Ibidem.*
41 *Ibidem*. din 17 iunie 1927.
42 *..Viitorul*", din 9 iunie 1927.
43 N. Iorga, *O viaţă de om,* p. 693.
44 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine . Memorii*, voi. VIII, p. 139.
45 *Solemnitatea depunerii jurământului noului guvern,* în *„Aurora",* din 24 iunie 1927.
46 *Declaraţiile d-lui Iuliu Maniu,* în *„Patria",* din 24 iunie 1927.
47 *.Neamul românesc",* din 18 ianuarie 1928.
48 *„îndreptarea",* din 9 iulie 1927.
49 *„Patria",* din 12 iulie 1927.
50 *„Neamul românesc"*, din 16 iulie 1927.
51 Arh. N.I.C., fond. Casa Regali. Carol Caraimjui, dos. 5/1927, f. 197.
52 *„DA.D.",* nr. 6, şedinţa din 25 iulie 1927, p. 128.
53 Arh.NJ.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1927, f. 186.
54 *Ibidem,* dos. 2/1927, f. 9.
55 M. Manoilescu, *Memorii,* voi. I, p. 119.
56 *D Manoilescu a fost depus astăzi la Jilava,* în *„Viitorul"* din 26 octombrie 1927.
57 M. Manoilescu, *Memorii,* voi. I, p.126.
58 C. Gongopol, *Săptămâni... 1924-1929,* Craiova, Editura Ramuri, f.a., p. 109.
59 *„Aurora ",* din 20 noiembrie 1927.
60 N. Iorga, *Istoria românilor,* voi. X, p. 455.
61 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VIII, p.169.
62 N. Iorga, *O viaţă de om,* p. 662.
63 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VIII, p. 169.
64 *„Dreptatea",* din 30 noiembrie 1927.
65 *Colaborarea partidelor imposibilă,* în *„Adevărul",* din 6 decembrie 1927.
66 Arh. N.I.C., fond. Min Justiţiei, dos. 71/1927, f. 162-195.
67 *„DA.D",* nr. 22 şedinţa din 8 decembrie 1927, p. 307.
68 N. Iorga, *O viaţă de om,* p. 707.
69 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 81.
70 N. Iorga, *Memorii,* voi. V, p. 278.
71 *Alba lulia,* în „Alba Iulia", din 16 aprilie 1928.
72 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VIII, p. 248.

73 Arh. N.I.C. Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 6/1928, f. l-4.
74 *„Dreptatea",* din 9 mai 1928.
75 Ibidem
76 întrevederea avea să fie descrisă astfel de Pamfil Șeicaru: *„Fără menajamente, Virgil Madgearu a pus problema Elena Lupescu. In definitiv prinţul Carol arfi suportat cu resemnare vehementul rei lucitoriit al lui Madgearu. dacă Elena Lupescu n-arfi ascultat - deşi nu era prezentă - pe mandatarul Partidului Naţional-Ţărănesc. în salonul vilei de la Neuilly se*găsea o bibliotecă plină cu cărţi, dar al cărei fund nu era un perete; biblioteca fusese pusă într-o deschizătură care comunica cu camera alăturata Elena Lupescu acoperise acea deschizătură cu o pânză de culoare acajou. In timpul unei convorbiri a prinţului la care ea nu putea fi prezentă, asculta netulburată, aşezată pe un scaun în dosul bibliotecii Totul era aranjat cu măiestria unui regizor de teatru. Prinţul oferea vizitatorului un fotoliu, situându-l cu spatele la bibliotecă, iar el se aşeza în fotoliu cu faţa la bibliotecă. Virgil Madgearu. conform obiceiului lui. îşi alcătuise un dosar al Elenei Lupescu. meticulos ca pentru o interpelare. Poseda toi ce ar fi trebuit să zguduie simţul de demnitate al prinţului; ca un detectiv, strânsese o serie de fapte, nu prea măgulitoare pentru amantă. în numele lui Iuliu Maniu îi cerea ca anularea actului de la 4 ianuarie 1926 să fie condiţionată de ruperea legăturilor cu Elena Lupescu. Carol a ascultat în linişte, iar când secretarul general al Partidului Naţional-Ţărănesc şi-a sfârşit rechizitoriul, a spus doar a tui «D-na Elena Lupescu nu a avut nici un rol determinant în decembrie 1925. Rog să nu confundau motivele politice cu ceea ce este viaţa mea particulară» ".* (Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor naţional, ţărănist şi naţional-ţărănist,* voi. II, p. 154.)
77 Textul scrisorii este următorul: *..Stimaţi tovarăşi.*
Sunt 7 *ani de când am fost în Rusia cu o delegaţie din ţară de la noi pentru a vedea crearea operei revoluţiei ruse. Cu acea ocazie, discutând situaţia politică a partidului faţă de tovarăşii minimalişti. impunându-ne să-i dăm afară, rupând partidul în două.*
V-am obiectat că este o greşeală mare să rupem partidul, că vom slăbi forţa de luptă a clasa muncitoare, mai cu seamă când se va vedea destul de clar că burghezia s-a coalizat nu numai pe scară naţională, dar şi internaţională. Solidarităţii burgheziei trebuie să-i opunem şi noi solidaritatea naţională şi internaţională a clasa muncitoare. Aţi persistat în hotărârea voastră de a rupe partidul, motivând că cunoaşteţi bine situaţia internaţională şi că vremurile merg în sensul vederilor voastre.
V-am spus că vă înşelaţi, totuşi v-am ascultat şi venind în ţară am rupt mişcarea muncitorească. Suntem în al 7-lea an de la ruperea mişcării şi în loc să mergem către progres, după cum aţi spus am ajuns de am distrus o mişcare. Azi nu mai avem nimic. Nici 6000 de organizaţi în sindicate, iar politiceşte am rămas cu carierişti, şi în ziua când veţi ridica protecţia voastră, nu ştiu dacă ar rămâne 30-40 de oameni devotaţi ordinelor voastre.
Conştienţi v-am spus atunci că fac şi se face un mare rău clasei muncitoare şi că urmările le vom simţi multă vreme. De atunci şi până în prezent nu aţi învăţat nimic. Şi azi persistaţi pe acelaşi drum greşit. împărţind pe muncitori în tabere ce se sfâşie între ele ca fiarele, în loc să lupte în comun contra sistemului burghez. în astfel de condiţii, eu nu pot împărtăşi linia voastră de conduită.
Ca atare, vă înaintez demisiunea mea din calitatea de reprezentant al României în Biroul Internaţionalei Comuniste, luându-mi libertatea de acţiune pe care o voi crede mai folositoare închegării unităţii clasei muncitoare de la noi din ţară. unitate ce va servi, desigur, foarte mult năzuinţelor muncitoreşti din România.
Cu salutări proletare.
Gheorghe Cristescu "
*(Jzbânda socialistă*din l august 1927).
78 Horia Sima. *Istoria Mişcării Legionare,* Timişoara, Editura Gordian, 1974, p. 37.
79 Ziua Legiunii la laşi, în *„Pământul strămoşesc ",* din 8 noiembrie 1928:
80 Comunicat, în *„Dreptatea",* din 30 septembrie 1928.
81 Elie Miron Cristea. *însemnări, loc. cit,* p. 395-396.

Era nouă", între iluzie şi realitate

(noiembrie 1928-iunie 1930)

Guvernul Maniu. Uriaşul succes al Partidului Naţional-Ţărănesc, în alegerile parlamentare din decembrie 1928. Realizări importante şi iluzii spulheiate. Lupeni - august 1929. Demisia lui C. Stere din Partidul Naţional-Ţărănesc. Evoluţia partidelor din opoziţie. Crearea Gărzii de Fier. Dezvoltarea curentului carlist. Restauraţia monarhică.

După ce a primit demisia lui Vintilă Brâtianu, Regenţa l-a însărcinat pe Nicolae Titulescu cu misiunea de a forma un nou guvern, de uniune naţională. Consultările politice s-au desfăşurat pe fondul unei puternice presiuni din partea opiniei publice - mai ales a presei independente *(..Adevărul", ,,Dimineaţa ",,. Universul", „Cuvântul", „Curentul"* etc.) - pentru constituirea unui guvern naţional-ţărânesc prezidat de Iuliu Maniu. Astfel, *„Cuvântul"* publica la 7 noiembrie articolul *De ce ne trebuie un guvern Maniu,* în care aprecia: .*,Căderea dictaturii liberale atrage după sine ca un destin întronarea regimului constituţional, pe care numai un guvern Maniu poate să-l asigure ".* La rândul său, ziarul ..*Dreptatea "*— organ de presă al Partidului Naţional-Ţârănesc - scria: *„Masele vor un guvern luliu Maniu ca o antiteză a guvernelor liberalo-averescane. Masele nu vor continuitate, ci rupere cu trecutul. Vor program nou. metode noi. oameni noi "* în discuţiile avute cu liderii politici. Regenţa a constatat că existau două opinii diametral opuse: a lui Iuliu Maniu - care cerea guvern naţional-ţărânesc, şi a celorlalţi (Vintilă Brâtianu, dr. N. Lupu Al. Averescu, N. lorga)- care se pronunţau pentru un guvern de uniune naţională prezidat de Nicolae Titulescu.

Referindu-se la discuţiile avute cu Regenţa, N.Iorga nota că principele Nicolae era profund indignat de *„rezistenţa d-lui Maniu la orice propunere care n-ar cuprinde dominaţia lui absolută, fără nici o condiţie şi fără nici o rezervă, ca un biruitor care nu e dispus să discute si să facă nici o tranzacţie cu nimeni "*[2]. La rândul său, Miron Cristea a avut o convorbire cu luliu Maniu, încercând să-l determine să accepte un guvern de uniune naţională, deoarece situaţia economică a României era foarte grea; dar liderul naţional-ţărănist a replicat: *„Am în buzunar împrumuturi, capital străin, soluţii pentru criză ".* Patriarhul-regent i-a spus: *„Nu cred. Criza e mai mare ca tine. ca orice guvern. Vorbind astfel pierd orice iluzie în capacitatea Şi prevederile tale ca bărbat de stat".* Sigur pe sine, Maniu i-a răspuns: *„Vei vedea! ".* în faţa acestei afirmaţii, Miron Cristea a conchis: *„O să mai vorbim la urmă şi atunci vei vedea că pentru guvernarea unei ţări nu se cer numai intenţii, fie oricât de bune " *

Regenţa i-a încredinţat mandatul luiJulm-Manilirla ft noiembrie, iar acesta a început ■■ *pertractările ^cu* fruntaşii Partidului Naţional-Ţărănesc, care au durat două zile.

Guvernul Iuliu Maniu, constituit la 10 noiembrie 1928, a fost primit cu un uriaş entuziasm de c fericita câ a scăpat de *„dictatura "* liberală şi câ, în sfârşit, la cârma ţării se află oameni noi, cinstiţi, care nu vor precupeţi nici un efort pentru îmbunătăţirea situaţiei generale a ţării şi a fiecărui cetăţean în parte. Cuvintele cele mai des folosite erau: *„era nouă "*, *„democraţie ", ,llber7aie "*. Zi aiul *„Dreptatea "* scria câ formarea guvernului Maniu era o *„izbândă a naţiunii"* şi că *„Ziua de 10 noiembrie 1928 este o dată mare în istoria politică a României. Vremea în care liberttiţilc* fi *drepturile poporului românesc înscrise în legile ţării nu mai sunt literă moartă a sosit"'*. O idee similară susţinea şi *„Cuvânrid "* din 11 noiembrie 1928:.. t/n *eveniment epocal s-a întâmplat în România. Regenţa a încredinţat d-lui luliu Maniu misiunea să constiruie noul guvern fără nici o restricţie nici personală, nici obiectivă, adică lăsând deplină libertate noului preşedinte de Consiliu să-şi fixeze şi colaborarea şi orientările. Astfel, de ta introducerea regimului constituţional, pentru întâia oară în ţara aceasta Constituţia este aplicată în schimbarea guvernelor "*. Ziarul conchidea: *„Astăzi începe o eră constituţională cinstită în România, politică modernă. Astăzi se îngroapă epoca de ipocrizie, falsitate şi arbitrariu care a oglindit spoiala noastră de viaţă politică, transformând-o într-o caricatură odioasă, unde minciuna se împletea cu bunul plac. Astăzi s-a prăbuşit regimul dictaturilor deşarte sau în subordine pentru a se aşeza rânduiala conştiinţei cetăţeneşti*". în Bucureşti, in capitalele de judeţ, în oraşe sau chiar iacomune au.avui loc mari manifestaţii de stradă, prin care populaţia îşi exprima bucuria pentru *„sc himbarea "* produs.. Dr. Lupiravea SâniRllullseasca: *,.MUIflHUB WUUiiasta se plimba pe străzi, in sunet defanfart iar eu mă furişam pe la colţuri de stradă, să nu mă întâlnesc cu acea mulţime, cu toate că in sufletul meu aveam bucuria, enorma satisfacţie că în sfârşit, ideea democratică a triumfat "*[s] Capitala României *„nu mai văzuse niciodată un asemenea dezmăţ demagogic* "\ aprecia N.lorga. Unii oameni politici erau îngrijoraţi de această revărsare în stradă, exprimându-şi temerea câ guvernul nu va putea stăpâni situaţia. N. Iorga scria: *„România începe în acest moment una din cele mai riscante experienţe. Se promit ţării lucruri care nu se pot îndeplini şi se instalează oameni care nu pot guverna /.../ Vremuri grele încep pentru cei mulţi care n-au greşit decât prin bunătatea şi încrederea lor "*[1].

O dală cu formarea guvernului s-a hotărât dizolvarea parlamentului şi organizarea de alegeri în zilele de 12 decembrie pentru Adunarea Deputaţilor şi de 15-19 decembrie pentru Senat Fixarea acestui termen atât de scurt - la limita prevăzută de legea electorală - a fost determinată de dorinţa lui Iuliu Maniu ca Partidul Naţional-Ţărănesc să culeagă cât mai repede şi mai deplin roadele imensei sale popularităţi. Acest partid a încheiat carteluri electorale cu Partidul Social-Democral, Partidul German, Partidul Poporului Maghiar; de.asemenea, a prinut pe lista sa candidaturile mai multor ziarişti, care-i susţineau cu frenezie pe najional-ţărânişli.

în tabăra opoziţiei s-a încheiat un cartel electoral între Partidul Naţional şi Partidul Poporului, cei doi lideri - N. Iorga şi Al. Averescu - urmărind să facă faţă împreună valului naţional ţărănist în care părea a se fi aruncat întreaga populaţie a României.

în propaganda sa electorală. Partidul Naţional-Ţărănesc declara câ va acţiona pentru *..consolidarea României întregite şi înălţarea politică şi socială a poporului* ", prin: 0 reformă administrativă care sâ asigure autonomia locală şi descentralizarea; reorganizarea departamentelor şi a tuturor instituţiilor de stat autonome; stabilitate pentru funcţionari şi remuneraţie mai bună; o nouă organizare a justiţiei; întărirea armatei; ridicarea morală şi intelectuală a naţiunii; o grijă alentă pentru nevoile *„clasei muncitoreşti*"; preocupare deosebita pentru invalizi, văduve şi orfani de război; desăvârşirea aplicării reformei agrare; dezvoltarea viticulturii, pomiculturii, pisciculturii şi a şeptelului; revizuirea legislaţiei economice în vederea asigurării egalităţii de tratament pentru capitalurile străine cu cele româneşti, refacerea căilor ferate, dezvoltarea reţelei de poştă, telegraf, telefon; stabilizarea monetară printr-un mari' împrumul extem, un *„regim chibzuit al impozitelor "* etc.

Conform obiceiului, guvernul a numit noi prefecţi şi primari din rândul fruntaşilor partidului aflat la putere. Ministerul de Interne a alocat din fondurile sale bani pentru propaganda electorală a Partidului Naţional-Ţărănesc; de exemplu, numai pentru judeţul Buzău s-au cumpărat, din banii primiţi de la acest minister, un număr de 2.000 insigne cu chipurile lui Maniu şi Mihalache care au costat 40.000 lei, 120 tablouri cu fotografia lui Mihalache şi alte 120 cu cea a lui Maniu - 36.000 lei, un abonament la gazeta *„Ţărănismul"* (aparţinând Partidului Naţional- Ţărănesc) - 8.000 lei, 300 broşuri cu un discurs al lui Mihalache - 1.512 lei, alte publicaţii cu caracter electoral -10.000 lei". O asemenea practică - de a folosi banii publici pentru propaganda de partid - era mai veche, dar ea venea în contradicţie cu spiritul de legalitate şi corectitudine promovat de naţional-ţărănişti.

în timpul campaniei electorale, aparatul de stat a intervenit puţin, astfel încât aceste alegeri au f libere. Cele mai multe ilegalităţi erau *„opera* "unor cetăţeni, care *„numai sufereau "* sâ audă promisiunile făcute de liberali sau averescani, şi ca atare interziceau candidaţilor provenind din aceste grupuri politice sâ intre în localităţile lor. în această acţiune s-au remarcat o seamă de tineri, grupaţi într-o structură proprie, numită *„Chemarea ",* care cereau ca toţi cetăţenii sâ răspundă la apelul (chemarea) lui Iuliu Maniu: în mai multe localităţi s-au creat *„gărzi cetăţeneşti "* care-şi propuneau sâ *„protejeze "* alegătorii de contactul cu opoziţia. C. Argetoianu relatează câ, timp de o săptămână, nu a putut inlra în nici un sat din 'judeţul Vlaşca. deoarece, de la marginea localităţii *„ne primeau oamenii cu huiduieli, iar partizanii d-lui Mihalache cu ciomegele ridicare",* strigând: *„Trăiască Maniu ", „Trăiască Mihalache". „JosBrătianu*

Alegerile s-au încheiat cu următoarele rezultate[10]:

Nr. crt.	Lista	%	Nr. deputaţilor
1.	Partidul Naţional-Ţărânesc	77,76	348
2.	Partidul Naţional-Liberal	6,55	13
3.	Partidul Maghiar	6.08	13
4.	Partidul Ţărănesc	2,48	5
5.	Partidul Poporului + Partidul Naţional	2,48	5
6.	Blocul Muncitoresc-Ţărănesc	1.35	
7.	LANC	1,14	

După acest scrutin, concluziile se impuneau de ia sine:

1) în aceste alegeri s-a înregistrai cel mai categoric succes elecloral al unui partid politic din perioada interbelică! Ziarul ..Dreptatea" scria la 19 decembrie 1928: *„Ţara s-a pronunţat, printr-un adevărat plebiscit. împotriva dictaturii şi pentru regimul legilorl...] România, pentru intuia oară. devine star parlamentar, civilizat, vrednic să păşească din Orient în Apus* ". Victoria Partidului Naţional-Ţărânesc nu poate fi pusă la îndoială, având în vedere starea de spirit din acel moment. Conform obiceiului, opoziţia a contestai rezultatele, dar nu datorită violenţelor guvernamentale, ci a *„psihozei"* create de naţional-ţărânişli. Ziarul *„îndreptarea "* scria Ia 14 decembrie 1928: *„S-a dezlănţuit în aceste alegeri teroarea cea mai grozavă: teroarea fanaticilor şi a fanatizaţilor. ofensiva drojdiei sociale, dictatura turmei alcoolizate de palavra demagogică şi de rachiu ".* O opinie similară formulau şi liberalii: *„Cu sistemul »gărzilor i etăţeneşti» care au terorizat şi al făgăduielilor demagogice care au mistificat, nu e surprinzător că guvernul a obţinut majorităţile pe care le-a obţinut"* La rândul său, N. Iorga aprecia: ■ *Alegeri fără jandarmi, da. însă aceasta nu înseamnă şi alegeri libere. Celălalt sistem, a! bătăii cetăţeneşti, începuse a fi aplicat încă de la celelalte alegeri ale celuilalt partid cu drept de a guverna de la Dumnezeu: Partidul Liberal. Am întâlnit}/ noi ţărani tn bandă, care de la intrarea satului ne luau in primire, respingând cu un gest suveran afişele şi asigurându-ne apocaliptic «Aici în sat nu sunt decât liberalii'. Popularul partid al domnului Maniu a desăvârşit sistemul, împrumutând ceva şi de la sistenud antisemit al sfinţirii steagurilor şi căpătând o învăţătură de la comunişti prin-comisarii partidului»* Mî Potrivii cartelurilor electorale încheiate, din cele 348 mandate obţinute pe listele Partidului Naţional-Ţărănesc au fost oferite 9 Partidului Social- Democrat, 9 - Partidului German, 2 - Partidului Popular Maghiar şi 3 - gazetarilor.

¿¡Partidul Naţional-Liberal s-a clasat pe locul al doilea, dar la o distantă de peste 70% faţă de naţional-ţărănişti. Acest partid putea folosi tribuna parlamentară pentru a-şi expune punctul de vedere, dar în nici un caz pentru a influenţa deciziile guvernului.

3) Partidul Maghiar a continuat să adune voturile etniei pe care o reprezenta şi, beneficiind de prevederile legii electorale, a obţinut mai multe mandate decât liberalii, situându-se pe locul al doilea în privinţa reprezentării parlamentare.

4) Confruntat cu uriaşa popularitate a Partidului Naţional-Ţărânesc, partidul dr. N. Luţ a a reuşii să se menţină, depăşind pragul de 2% necesar intrării în Adunarea Deputaţilor.

5>Cele două personalităţi istorice - Alexandru Averescu şi N. lorga - au pătruns în Adunarea Deputaţilor numai datorilâ cartelului electoral încheiat de partidele lor, *„având o reprezentare simbolică în parlament".*

6) Blocul Muncitoresc-Ţărânesc, candidând pe liste proprii, nu a putut depăşi pragul de 2%; lotuşi, stânga politică era prezentă în Adunarea Deputaţilor prin deputaţii social-democraţi.

7) La *„flancul drept"* al vieţii politice situaţia era precarâ. LANC a obţinut numai 1,14% din voturi şi nu şi-a putut trimite reprezentanţi în Adunarea Deputaţilor. La rândul ei. Legiunea Arhanghelul Mihail n-a participat la aceste alegeri, înţelegând câ nu are nici o şansă, în acea atmosferă de *„psihoză colectivă "* în favoarea Partidului Naţional-Ţărânesc.

Activitatea guvernamentală a debutat sub auspicii oarecum suspecte pentru sinceritatea liderilor naţional-ţărănişti. în entuziasmul general creat de aducerea Partidului Naţional- Ţărânesc la putere, opinia publică aproape câ nu a observat câ noul guvern avea cu şase miniştri mai mult decât cel anterior. Pentru a mulţumi un număr cât mai mare de partizani. Iuliu Maniu a propus, iar Regenţa a aprobat, crearea a trei posturi de ministru secretar de stat. şi a încă trei de subsecretar de stat. Aşadar, politica de economii şi de *„jertfă* " pe altarul publ ic se materializa prin creşterea cheltuielilor bugetare pentru guvern.

Pentru a fi pe deplin sigur câ deputaţii şi senatorii naţional-ţărănişti nu se vor abate de la linia stabilită, Iuliu Maniu şi Virgil Madgearu au hotărât sâ le ceară tuturor demisia în alb. deoarece - conform Statutului Partidului

Naţional-Ţărânesc - mandatele nu aparţineau persoanelor, ci partidului. Această decizie a întâmpinat opoziţia unor naţional-ţărânişli în frunte cuC. Stere, care apreciau că reprezentanţii *„voinţei naţionale* "nu puteau fi transformaţi într-o anexă a executivului. Pe de altă parte, organul central de presâ al Partidului Naţional-Liberal scria: *„In sistemul democraţiei naţional-ţărăniste guvernul încetează de a mai răspunde în faţa parlamentului, in schimb, parlamentul poate fi oricând responsabil faţă de guvern "".*

Naţional-ţărâniştii au începui legiferarea cu sporirea impozitelor. Această politică a stârnii nedumerire, deoarecf în timpul opoziţiei Partidul Naţional-Ţărânesc declarase câ va diminua impozitele şi chiar proclamase *„rezistenţa cetăţenească ".* îndemnând cetăţenii să nu mai plătească impoziiele cerule de guvernul liberal. Primul proiect de lege adoptat de noul parlament se referea la sporirea timbrului şi a impozitului pe acte şi fapte juridice cu 20%; de asemenea [a]" sporit taxele pe automobile de la 5 la 10 %, impozitul pe produse petroliere, gaze şi cărbune de la 2% la 3%, iar laxa de consumaţie pe zahăr s-a ridicat de la 4 lei la 7 lei.
In acelaşi timp, apreciind câ aparatul de stat era împânzit cu oamenii *„vechiului regim* liberal, dar câ Statului funcţionarilor publici nu putea fi nesocotit, inclusiv în privinţa inamovibilităţii acestora, guvernul a găsit o modalitate foarte eficientă de rezolvare a situaţiei numit comisii (de studiu, de analiză, de lucru) la toate ministerele, alcătuite din membri ai
Partidului Naţional-Ţărânesc, care erau plătiţi pentru munca desfăşurată; în acest fel *„vechii"* funcţionari erau dublaţi de oamenii noului regim. în aceste comisii erau numite persoane de încredere, mai ales rude ale liderilor naţional-ţărănişti; spre exemplu, Romulus Boilâ, unul dintre nepoţii lui Iuliu Maniu. fâcea parte din vreo 7-8 comisii[14].

în prima sesiune parlamentară s-a desfăşurat o activitate legislativă febrilă. Totul trebuia aşezat pe alte baze. în conformitate cu concepţia naţional-ţărăniştilor. Doar Constituţia din 1923 - declarată la vremea respectivă de naţionali şi de ţărănişti ca fiind *„nulă de drept"* - a rămas neatinsă. Una dintre cele mai controversate iniţiative a fost proiectul *legii privind organizarea* nrfniim.umimLaJigmâniei, elaborat de C. Stere, carejjreconiza oToâHeTărgâ descentralizare, pt provincii istorice. Partidele din opoziţie, precum şi o parte a naţional- ţărăniştilor apreciau că proiectul alimenta tendinţele regionaliste şi punea în pericol unilatea statului român. în semn de protest. Partidul Naţional-Liberal şi Partidul Poporului s-au retras din parlament, la 15 iulie 1929". La sugestia lui Maniu, proiectul de lege a suferii numeroase modificări, fapl ce l-a nemulţumit pe Stere. în forma adoptată, legea" menţinea vechea organizare pe judeţe şi comune (care aveau personalitate juridică), dar adăuga o nouă unitate adininistrativă:-diî?ctoratele ministeriale, care în fond erau structurate tot pe provincii istorice; s au creai 7 directorate ministeriate; cu capitalele la Bucureşti - Muntenia, Cernăuţi - Bucovina, Chişinău - Basarabia. Iaşi - Moldova. Craiova - Oltenia. Timişoara - Banal. Cluj - Transilvania. Aceste directorate preluau o parte din sarcinile ministerelor; directorul ministerial local era numii prin decrel regal, la propunerea Consiliului de Minişlri; el era reprezentantul întregului guvern în directorat; era şeful ierarhic imediat al tuturor serviciilor minisleriale din directorat; avea sub ordinele sale pe prefecţii tuturor judeţelor care făceau parte din directorat, era şeful poliţiei din acele judeţe; avea dreptul sâ ceară concursul anualei pentru paza ordinii şi liniştii publice. Prin această lege se instituia funcţia de preşedinte al delegaţiei consiliului comunal şi al celei judeţene, paralelă cu cea de primar şi de prefect. în fapt, legea s-a dovedit a fi atât de stufoasă şi de necorelalâ cu celelalte legi care reglementau diverse activităţi sectoriale, încât nu s-a putut aplica, chiar naţional-ţărâniştii fiind nevoiţi sâ modifice, pe parcurs, mai multe articole.

în atenţia naţional-ţărâniştilor s-au aflat mai ales organele de represiune. în martie j 929 a fost adoptală legea pentru *orva uimirea ianilarmeiiet rjuale*[/]\ care prevedea: *„Jandarmeria rurală este un corp organizat milităreşte, instituit pentru a veghea, in comunele rurale, la siguranţa de \tut, la menţinerea ordinei publice, precum şi la executarea legilor şi regulamentelor. Jandarmeria rurală face parte din Ministerul de Interne*

Pentru serviciul său ordinar şi extraordinar, ea stă la dispoziţia autorităţilor cărora legile le conferă atrîbuţiuni de poliţie generală. Poziţia, disciplina, înaintările şi coiuliţiunile de căsătorie ale ofiţerilor sunt supuse dispoziţiunilor din legile şi regulamentele militare, care se vor exercita prin autoritatea Ministerului de Război. Disciplina jandarmilor reangajaţi este de asemenea supusă dispoziţiunilor din legile şi regulamentele militare, afară de excepţiunile prevăzute de legea de faţă".

Prin lege se stabilea organizarea şcolilor penlru pregătirea ofiţerilor şi jandarmilor; ofiţerii erau recrutaţi dintre cadrele active ale armatei, iar jandarmii, dintre cei care satisfăcuseră serviciul militar şi obţinuseră gradul de caporal sau sergent, având vârsta de cel mult 25 de ani. Astfel, se renunţa la soldaţii în termen şi se asigura mai muli profesionalism acestei structuri esenţiale pentru menţinerea ordinii şi liniştii publice în mediul rural.

in acelaşi an, la 21 iulie, s-a promulgat legea pfinlru *organizarea poliţiei generale,* lot din cadrul Ministerului de Interne. Aceasta era organizată pe cate^qoi .clsjik'liviîăţ^direcţiile pentru poliţia administrativă. foliţia judiciarttr^oliţia de siguranţă Inspectoratul gardienilor publici şi biroul iandanneriei. P&Vtru Capitală exista o stnictură specială: Prefectura poliţiei municipiului Bucureşti.

Din iniţiativa guvernului a fost adoptată, în iulie 1929, prnlru, *Muj* ¿.'¿ţ" '"r;• r:: *Penitenciarelor*. Articolul 12, alineatul 6 din această lege prevedea: *„Când detenţiunea este*

pronunţată ca pedeapsă politică, condamnaţii vor fi închişi in celule numai dacă vor cere şi dacă construcţiunea penitenciarului permite aceasta. De asemenea, deţinuţii politici vor putea purta îmbrăcămintea tor proprie, coresponda prin scrisori, primi cărţi, reviste şi orice fel de puhlicaţiuni. vizite şi să-şi procure lucrurile necesare pentru dormit şi alimente prin propriile lor mijloace, conform dispoziţiunilor regulamentului. Ei vor fi obligaţi să muncească, însă vor avea facultatea să-şi aleagă una din muncile practicate în penitenciar, sau sub supravegherea directorului penitenciarului să se îndeletnicească cu o muncă intelectuală "".

încă din noiembrie 1928, guvernul a ridicat starea de asediu şi cenzura pe întreg cuprinsul ţârii, exceptând-o-porţiune-de 10-20 fcm de-a lungul graniţei. în mai 1929 s-a publicat un decret pentru amnistierea tuturor delictelor politice, şi un altul pentru reduceri de pedepse şi graţieri pentru condamnaţi de instanţele penale, civile şi militare.

La 13 mai 1930 a fost promulgata legea relativSJa *organizarea armatei"l'.* Potrivit acestei legi, *..Durata ţoală a serviciului milifar este de 29 iţni. de la vârsta de 21 până la 50 ani împliniţi şi anume: In armata activă :p)Sub arme: Toni. afară de marină, grăniceri, jandarmi, care fac 3 ani; fr'jyn completare: 3 ani: marina, grănicerii, jandarmii care fac 3 ani: in rezervă: 15 ani. fti miliţii: 9 ani La vârsta de 41 ani împliniţi toţi oamenii care au satisfăcut sen'iciul militar sunt trecuţi în miliţii".* Armata României se compunea din : Armata de uscat. Aeronautica, Marina. Capul puterii armate era regele. *„Ministrul Armatei avea în atribuţiunea sa administraţia, conducerea, justiţia, disciplina şi înzestrarea armatei cu cele necesare apărării naţionale. El exercita conducerea prin Marele Stat Major, fiind ajutat şi de inspectorii generali de armată. Inspectorii generali de armată aveau în atribuţiunile lor supravegherea şi controlul pregătirii de război, din toate punctele de vedere, a comandamentelor, trupelor şi serviciilor care intrau în subordinea inspectoratelor respective ".* Legea viza perfecţionarea structurilor armatei în raport cu evoluţia tehnicii de luptâ şi armamentului, a schimbărilor produse în arta militarâ a epocii.[30]

Legislaţia adoptată în domeniul organizării structurilor statului a fosl, în esenţa ei, pozitivă. Ea a vizat o anumită descentralizare a serviciilor, creşterea profesionalismului celor care făceau parte din diferitele structuri ale Ministerului de Interne şi ale Ministerului Apărării Naţionale, reglemenlarea cât mai riguroasă a raporturilor dintre factorii de execuţie şi cei de comandă, precum şi dintre aceştia şi societatea civilă. în acelaşi cadru se înscrie legea pentru organizarea ministerelor din august 1929.

Politica econogiicft a urmărit * în faţa capitaliştilor străini şi eliminarea oricăror restricţi^imţxişeacestora. Au fost modificate toate legile din vremea guvernelor noeraie, începând cu legea minelor (martie 1929) şi continuând cu cele vizând întreprinderile economiceăle statului, regiile autonome etc. Naţional-ţărăniştii au sperat într-o masivă infuzie de capital străin, obiectiv atins numai în parte, deoarece ravagiile crizei economice mondiale au afectat şi economia românească. Pe de altă parte, capitalul românesc s-a *„baricadat"* în băncile liberale, care n-au putut fi *„ luate cu asalt"* de naţional-ţărânişii. Aceştia au pătruns masiv în consiliile de administraţie ale regiilor autonome, fapt ce a creat multe discuţii privind onestitatea lor, atât de mult invocată în anii de opoziţie.

O măsură extrem de importantă a fost stabilizarea monetară» realizată în februarie 1929. pe baza unui împrumut extern de 100 milioane dolari, negociat de guvernul condus de Vintilă Brătianu. Leul aTcŞt stabilizai la.un.cuis.de 32 dssri mai mic, comparativ cu perioadă ânfebelică. România a cunoscut o situaţie paradoxală: în anii de refacere şi dezvoltare economică (1918- 1928) a avut inflaţie, în timp ce în perioada crizei economice moneda naţională era stabilizată. Cu ocazia semnării contractului pentru împrumutul stabilizării, guvernul Maniu a acceptai să numească un *„consilier tehnic "* al băncilor creditoare pe lângă Banca Naţională a României Era pentru prima dată, de la înfiinţarea acestei instituţii - concepută ca o citadelă a capitalismului autohton - când în structura de conducere avea un exponent al capitaliştilor străini. Toate cheltuielile legate de şederea respectivului consilier erau suportate de statul român (salariu de 150.000 franci pe an, apartament la hotelul Athénée Palace, vilă la Şosea etc.). Guvernul a creat Casa Autonomă a Monopolurilor, care avea dreptul de exploatare a sării, tutunului, hârtiei dé'ţigarete, chibriturilor .şi-cărţilor de joc; câştigurile obţinute de C.A.M. erau vărsate inlr-un fond special pus la dispoziţia B.N.R. pentru achitarea *„cuponului "* datoriei externe. De asemenea, a fost" concesionată unui trust suedez exploatarea chibriturilor (dreptul de fabricare, de vânzare, de import şi export) pe timp de 30 de ani; pe lângă închiderea unor fabrici şi trimiterea în şomaj a câtorva mii de muncitori, trustul suedez a dublat preţul chibriturilor, ceea ce a afectat situaţia materială a tuturor cetăţenilor României. în iunie 1930 a fost contractat un nou împrumut extern, în valoare de 8

milioane dolari, guvernul concesionând, în schimb, unei firme americane Societatea de.telefoane.pe.taup de 20 de ani: pe aceaslâ bază avea să se construiască noua clădire a telefoanelor din Bucureşti şi să se realizeze modernizarea telefoniei din România, la cei mai înalţi parametri mondiali.

Una dintre puţinele legi economice care vizau stimularea întreprinderilor industriale româneşti a fosl cea din august 1929, privitoare la construcţia dè locomotive şi vţrgmuie în aceasta prevedea: *„Ari. I. Se autorizează Regia Autonomă a CFR de a contracta cu fabricile de locomotive: 1. Uzinele de Fier şi Domeniile din Reşiţa. S.A. 2. Fabrica de Locomotive .V.Malaxa, societate anonimă română, precum şi cu fabricile de vagoane: 3.Astra.prima fabrică română de vagoane şi motoare, SA. 4. Unio, fabrică de vagoane. S.A. şi 5. Romlac. fabrică românească de locomotive şi vagoane. S.A., contracte pentru construcţia în ţară de locomotive, respectiv vagoane în condiţiunile specificate în alăturatele contracte tip. care fac parte integrantă din această lege. Art. 2. Contractele ce urmează a se încheia vor avea o valabilitate de 6 ani, cu începere de la 1 ianuarie 1929. Art. 3. Suma anuală totală afectară de către Regia Autonomă a CFR pentru furniturile specificate în contractele tip este de 1.500.000.000 lei anual, sumă care se repartizează în modul următor: 550.000. (XX) lei pentru fabricarea de locomotive de o parte şi 600.000.000 lei pentru fabricarea de vagoane de altă parte. Ari. 4. Pe tot timpul de valabilitate al contractelor Regia Autonomă a CFR este obligată a nu mai încheia nici un contract analog cu vreo altă fabrică din ţară ".*

Guvernul a constatat că dotarea armalei era sub orice critică, utilizând armament şi muniţie râmasâ din timpul războiului mondial, uzaie din punct de vedere fizic şi moral. Pentru a redresa situaţia, a încheiat un contract cu firma cehoslovacă ..¡¿¡^oda ' . în martie 1930. Acest contract avea să nască un adevărat scandal, guvernul fiind învinuil câ l-a încheiat penlru că mai mulţi colaboratori apropiaţi ai lui luliu Maniu au primit comisioane *„grase*

Dintre realizările în domeniul economic, dar şi edilitar se cuvin subliniate cele iniţiate de primarul general al Capitalei, Demj^_pobrescu, un excelenl organizator şi gospodar. între acestea, la loc de frunte se aflâ amenajarea lacurilor din jurul Capitalei -l lçtailutu,.Ciblent in a, Tei - care, din focare de infecţie, âiudevenitlocuri de recreere şi odihnă pentru bucureşteni.

în general; politica economică a guvernului Maniu nu a dai rezultatele scontate; factorul esenţial a fost criza economică, dar nu este mai puţin adevărat că naţional-ţărăniştii nu s-au prutul adapta noilor realităţi, iar multe dintre măsurile luate au contribui! la agravarea crizei economice.

Politica socială a purtat şi ea amprenta crizei economice. Guvernul nu numai câ nu a luai măsuri împotriva *„oligarhiei financiare ".* aşa cum promisese Partidul Naţional-Ţărânesc în anii de opoziţie, dar a trebuit să acţioneze pentru salvarea băncilor liheraje de la faliment, penlru a nu se ajunge într-un colaps economic. Naţional-ţărânişiii au profitat de faptul că se aflau la ptrteffrpemrtt^crmtpara at^îtinrşTâihTrâ în consiliile de administraţie ale unui număr cât mai mare de bănci şi întreprinderi industriale. Acest fapt va duce la diminuarea conflictului dintre liberali şi naţional-ţărânişii, aceştia din urmă înţelegând câ colaborarea economică era mai avantajoasă decât confruntarea politică. C. Argetoianu citează cazul lui Mihai Popovici : *..In 1925, înainte de minister /guvernJ. Mihai Popovici nu mai avea un franc şi a venit la mine să-i girez o poliţă de 50.000 la Banca de CrEditura In 1932, după ce fusese ministru de finanţe, fratele Mihai achiziţionase, pentru fericirea Lugojancei lsoţia sa], o splendidă vila (n parcul Filipescu, o mobilase la Viena, o îmbâcsise cu tablouri şi obiecte de artă, mai cumpărase un automobil Buick, nu se mai îmbrăca decât la Orossen (Place Vendâme, Paris) şi nu nuli bea la masă decât vinuri franţuzeşti. Fără să mai vorbim de sculele, de blănurile şi mătăsurile doamnei*

Ţărănimea s-a aflat în centrul atenţiei ministrului Agriculturii Ion Mihalache. Din iniţiativa sa a fost adoptată, în august-1929, legea penmi libera circulaţie a terenurilor dobândite.prialţgiie de împi oprietarire, prin care ţăranii îşi puteau vinde pământul primit prin reforma agraiâ din 1921; pe de'altâ parte, pentru a se evita refacerea marii proprietăţi, s-a stabilit că cumpărătorul nu putea avea - împreună cu terenul propriu - mai mult de 25 ha. În fapt, prin această lege s-a oficializat vânzarea loturilor primite prin reforma agrară, operaţîunecare începuse deja din 1923-1924.

Din iniţiativa guvernului a fost adoptată în martie 1929 legea privind cooperaţia, care avea la bază principiul autonomiei; legea - pozitivă în esenţa ei - n-a putut da rezultate în condiţiile în care conducerea cooperativelor săteşti devenise obiect de confruntare între partidele politice; de altfel, legea însăşi căuta sâ-i avantajeze pe cei care susţineau partidul aflat la putere (naţional- ţărânesc). Pe aceeaşi linie se înscrie legea pentru crearea Creditului Funciar Rural din august 1930; legea era în esenţă pozitivă, dar ţăranii, aflaţi într-o situaţie economică precară, nu-şi permiteau să se împrumute la această bancă, mai ales că cei mai mulţi nu-şi puteau plăti nici ratele pentru pământul primit prin reforma din 1921.

Guvernul a iniţiat unele legi în favoarea muncitorilor; între acestea, legea contractelor colective de muncă, din aprilie 1929, care stabilea un contract unitar şi obligatoriu între patronat şi lucratori; prin această iege se introducea concediul de odihnă plătit» de 7-30 zile pe an (în funcţie de vechime). Unele reglementări privind regimul muncii au fost introduse şi în legea minelor, precizându-se că utilizarea copiilor şi femeilor se putea face numai în conformitate cu convenţiile internaţionale îîi vigoare. Pentru a proteja pe muncitorii români de concurenţa forţei de muncă străină s-a adoptat legea protecţiei muncii indigene (aprilie 1930); în acel moment se aflau în România circa 29.000 de salariaţi străini, dintre care 5.000 fără forme legale, care lucrau *„la negru ".* O iniţiativă pozitivă a fost introducerea - pentru prima dată în România - a ajutorului de şomaj. în ianuarie 1929. Dar acest ajutor avea mai mult un caracter simbolic: un şomer putea primi în acef an irrirt pe zi, în condiţiile în care un litru de lapte costa 6,35 lei.

Diminuarea producţiei a făcut ca şi veniturile statului să scadă; de aceea pentru guvern a apărut, încă din 1930, problema achitării salariilor funcţionarilor publici şi cea a plăţii cuponului datoriei externe. Ministerul de Finanţe a aplicat metoda sporirii impozitelor, dar unele categorii de cetăţeni - în special ţărani - au ajuns în incapacitate de plată. Pentru obţinerea sumelor datorate de populaţie, guvernul a trecut la *„execuţiile silite ".* adică la confiscarea şi vinderea obiectelor din casă (covoare, haine, mobilă) la preţuri derizorii. Poate niciodată perceptorul nu era un personaj mai odios în lumea satelor ca în aceşti ani de criză economică. La auzul că acesta a pornit să strângă *„fonciera ",* mulţi ţărani fugeau din sate, în timp ce femeile ascundeau *„lada de zestre".* - .. '

După numai câteva luni de la venirea naţional-ţărâniştilor la putere, populaţia a constatat câ trâia mult mai prost decât în vremea mult hulitului *„regim liberal ".* Cum era de aşteptat, au începui protestele, manifestaţiile de stradă şi grevele. Cea dintâi mare acţiune revendicativă s-a înregistrat în august 1929-, în Valea.Jiului. Aici, încă din 1928 exista un conflict între mineri şi patronat, în legătură cu încheierea contractului colectiv de muncă. Muncitorii cereau ca în contractul colectiv să fie înscrise următoarele; ziua de lucru de 8 ore pentru toţi salariaţii.; mărirea salariilor cu 40%; desfiinţarea amenzilor; îmbunătăţirea aprovizionării cu alimente: interzicerea utilizării minorilor în subteran; reprimirea fă lucru a celor eliberaţi din armată. Patronatul - Societatea minieră *„Petroşani"* - refuza sâ accepte aceste revendicări. Deşi presa şi unii oameni politici au semnalat situaţia critică din Valea Jiului, guvernul nu i-a dat atenţia necesară şi nu a intervenit pentru medierea conflictului. La 5 august 1929 muncitorii de ia Lupeni au intrat în grevă, ocupând uzina electrică şi oprind toată activitatea minieră din Valea Jiului. Situaţia putea deveni critică, deoarece - nemaifuncţionând pompele pentru scoaterea apei din subteran - minele puteau fi inundate. Din ordinul prefectului Ştefan Rozvan. au fost aduse trupe. La 6 august armata a încercat să evacueze curtea uzinei electrice, împingându-i pe muncitori cu patul armei; ta rândul lor, muncitorii au început să arunce cu pietre şi cărămizi în direcţia militarilor. In această altercaţie,.*„confuzia era totală".* în cădere, fiind lovit, un caporal a tras instantaneu un foc de armă. *„lovind mortal în cap pe un miner".* Focul ucigaş al caporalului a fost urmat, fulgerător, de altele, trase de camarazii săi în plin, în rândurile din faţă.,.*împuşcăturile nu au ţinut mai mult de un minut*"- declara Ştefan Rozvan. Imediat, autorităţile şi ofiţerii au ordonat încetarea împuşcăturilor (prin voce şi trompeţi) de pe urma cărora au căzut, morţi pe loc, 13 muncitori, iar 14 au fost grav răniţi. Numărul total al celor răniţi s-a ridicat la 58. Până seara, cifraceTo? morţi a fost 20, iar în zilele următoare au mai decedat doi, deci în total¿2 de victime[24], A fost o mare tragedie; de la 13 decembrie 1918 armata nu mai trăsese în munciîorMiraceea^i zi de 6 august guvernul a hotărât instituirea unei comisii de anchetă, care s-a deplasat la faţa locului pentru cercetarea cauzelor declanşării grevei şi a legalităţii comportării autorităţilor civile şi militare implicate în represiune. Comisia a confirmai mai vechile rapoarte privind condiţiile extrem de grele în care se aflau muncitorii din Lupeni. dar a apreciat că ostaşii au tras *„din instinct de apărare personală ".* în şedinţa din 16 august 1929. Consiliul de Miniştri a hotărât: suspendarea din funcţie a prefectului Ştefan Rozvan, a primului procuror de Hunedoara, Marius Condeescu, şi a primului judecător N. Grăunţeanu; punerea la dispoziţia comandamentelor respective a comandanţilor regimentelor care au participai la represiune. Asemenea măsuri demonstrează limpede câ guvernul a recunoscui comportarea abuzivă a forţelor de ordine, numai câ ar fi fost mult mai

util sâ fi intervenit înainte de consumarea acestei tragedii. Comentând cele petrecute în Valea Jiului. Partidul Naţional-Liberal aprecia câ.,*întreaga răspundere a măcelului de la Lupeni o are guvernul, iar autorii morali se găsesc pe banca ministerială " *

în fapt. naţional-ţărăniştii erau animaţi de aceeaşi idee pe care o avuseseră liberalii în 1918: printr-o acţiune în forţă, vor pune capât conflictelor sociale. Dar mişcările sociale s-au amplificat la începutul anului 1930, cuprinzând toate categoriile defavorizate: invalizi, orfani, văduve de război, şomeri, precum şi învăţători, profesori, funcţionari publici. în aprilie^930 a avut loc în Bucureşti Congresul invalizilor de război la care s-a cerul adoptarea de măsuri grabnice pentru ameliorarea situaţiei lor, ajunsă în pragul disperării. După congres, delegaţii s-au îndreptat spre Palatul Regal din Calea Victoriei, pentru a-şi afirma revendicările şi în faţa *..factorului constituţional ".* Dar, în dreptul Cercului Militar, din ordinul guvernului, două maşini de pompieri au îndreptat tulumbele cu apă asupra manifestanţilor, apoi a intrat în acţiune armata, care a început sâ lovească cu bastoane de cauciuc. Autorităţile i-au tratat pe cei care se jertfiseră pentru Patrie ca pe nişte infractori. După circa două ore, strada *„era acoperită cu beţe, cârje, resturi de îmbrăcăminte, drapele rupte, apoi bucăţi de piatră, cărămidă etc. Au fost adunaţi 12 inşi răniţi* ". Referindu-se la această acţiune, Iuliu Maniu - după ce recunoştea legitimitatea cererilor invalizilor, orfanilor şi văduvelor de război - ţinea sâ afirme că *„guvernul şi armata şi-au făcut datoria şi şi-o vor face faţă de oricine* ":". Totuşi, pentru a arăta câ nu era indiferent la cererile invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război, guvernul a decis sâ le reducă cu 75% costul biletelor de călătorie pe C.F.R.. O bună parte a studenţimii - cu deosebire cea naţionalistă - şi-a manifestat solidaritatea cu invalizii, orfanii şi văduvele de război. în sala Societăţii „Tinerimea Română" din Bucureşti a avui loc o manifeslaţie la care s-a condamnat energic atitudinea guvernului; din nou au intervenit forţele de ordine, care au arestat mai mulţi studenţi. Manifestaţiile de stradă au continuat, atât în Bucureşti, cât şi în

Paralel cu problemele economice şi sociale, guvernul a fost confruntat şi cu cele privind criza dinastică. Aflat la putere. Partidul Naţional-Ţărânesc nu mai era interesat sâ discute această problemă. Pentru Iuliu Maniu monarhia era un simbol, care ttebuia tratat cu tot respectul, dar fără a interveni în raponurile dintre forţele politice, deoarece *„poporul*" s-a pronunţai în decembrie 1928 pentru naţional-ţărântşti. în presa guvernamentală erau publicate articole despre,. *suveranitatea naţională ",* care avea un rol decisiv în promovarea unei anumite orientări politice, numele regelui Mihai şi al Regenţei apărând foarte rar, şi doar cu prilejul unor zile festive (ca, de exemplu, 10 Mai, 8 noiembrie, deschiderea lucrărilor parlamentului).

Un moment semnificativ s-a consumat în toamna anului 1929, când - la 7 octombrie - a încelal din viaţă regenţul Gh. Buzdugan. în stilul său caracteristic, Iuliu Maniu a discutat cu principalii lideri politici, inclusiv (ltrropoaţie, cu eventualii pretendenţi (regina Maria, generalul Prezan, Nicolae Titulescu), cu membrii guvernului, cu cei doi regenţi (principele Nicolae şi patriarhul Miron Cristea), ascultând toate propunerile şi sugestiile, fără ca el sâ pronunţe vreun nume. Aceeaşi atitudine a adoptat şi în şedinţa Biroului Partidului Naţional-Ţărânesc, fapt ce 1 a determinat pe Vaida sâ-l propună pe *„fratele Iuliu"* în Regenţă. Dar acesta a refuzai: *„Nu vreau măriri şi in al doilea rând vreau să lucrez în sensul convingerilor mele politice. Un rege sau un regent nu are voie să aibă convingeri politice. Ei trebuie să fie judecători, arbitri "-'".* Nici în cadrul Consiliului de Miniştri nu s-a ajuns la o propunere concretă, astfel că problema urma sâ se rezolve în parlament. Aici, Iuliu Maniu a cerut deputaţilor şi senatorilor sâ se *„scoboare* " în conştiinţa lor şi sâ aleagă persoana pe care *„sentimentul datoriei naţionale "* le-o dictează. A urmat consfătuirea majorităţilor parlamentare, unde Al. Vaida a precizat numele celui ce *„trebuia votat* ", scris de Iuliu Maniu pe un bileţel: acesta erajtâŢălgfnu; numele său a fost imediat tipării pe buletinele de vot. Aşa cum era de aştepiat, Sârâţeanu a fost ales. Apariţia noului regent in sală a produs stupoare. Un contemporan îl descria astfel: *„Un bătrân înalt şi uscat, care abia vorbeşte. Face impresia că şi-a pierdut de mult dacă nu memoria, controlul asupra ei. E un om cu un picior ui groapă. Penibil. Iuliu Maniu e mulţumit. De acum înainte are ui picior serios în Regenţă* De altfel, însuşi Iuliu Maniu avea să explice în 1936 motivele deciziei sale: *„Şi am ales pe marele bărbat, pe Sărăţeanu, care mi-a făgăduit că dacă naţiunea română va voi pe rege. nu se va opune. Despre acest plan ştia numai dl. Alexandru Vaida şi ii mulţumesc că a ţinut secretul până la capăt şi astfel l-am putut aduce înapoi pe rege* "[29] A fost deci o alegere condiţionată, Iuliu Maniu obţinând din partea lui C. Sărăţeanu o *.demisie în alb".* pe care o putea utiliza atunci când şeful guvernului considera necesar.

Maniera de alegere a lui Sârâţeanu a generat vii critici din partea opoziţiei. I.G. Duca aprecia: *„Tentativa d-lui Iuliu Maniu de a coborî Regenţa la nivelul combinaţiilor sale de partid şi de familie rămâne şi constituie o gravă atingere adusă acestei instituţii care prin natura ei trebuie să fie un arbitru suprem în afara şi deasupra tuturor partidelor politice "* Alegerea lui C. Sărăţeanu a provocat o adevărată criză în Partidul Naţional-Ţărânesc, deoarece nici Grigore Iunian - ministrul Justiţiei, şi nici Ion Mihalache - liderul de fapt al grupării ţărăniste nu au fost consultaţi. Cu câteva luni în urmă, lunian iniţiase un proiect de lege prin care cerea pensionarea pentru limită de vârstă a mai multor jurişti de la înalta Curte de Casaţie, deoarece nu mai aveau capacitatea de a îndeplini o asemenea funcţie, dându-l exemplu pe Sărăţeanu. Dar, prin manevrele Iui Maniu, cel care nu mai putea face faţă sarcinilor de la Înalta Curte de Casaţie era ales în fruntea statului român. Ion Mihalache a adresat o scrisoare publică lui Iuliu Maniu prin care cerea demisia din guvern a lui Mihai Popovici, care era rudă cu Sârâţeanu, iar Constituţia prevedea că nici un membru al familiei regale nu poate fi ministru. Pentru a aplana conflictul, Maniu a acceptat demisia lui Popovici, adresându-i o scrisoare publică de înaltă apreciere pentru activitatea depusă în calitate de ministru de Finanţe. Modul de completare a Regenţei a contribuit la compromiterea acestei instituţii, deoarece se vedea clar că ea nu era un arbitru, deasupra partidelor, ci era folosită ca un instrument al partidului de la guvern.

La compromiterea Regenţei au contribuit chiar membrii acesteia şi mai ales principele Nicolae. Acesta nu avea nici un fel de veleităţi politice şi dorea sâ scape de demnitatea de regent pentru a se căsători cu Ioana Sâveanu" pentru care făcuse o adevărată pasiune. Totuşi, el a profitat de situaţia pe care o avea pentru a-şi face un *„cămin ":* astfel, în 1928 a ocupat cu de la sine putere un lot de mai multe hectare în pădurea Snagov, pe care l-a împrejmuit. Pe alunei era la putere Vintilâ Brătianu, şi cum guvernul nu putea sâ-l scoată pe regent cu jandarmii, a decis ca Ministerul

Agriculturii sâ-i dea în folosinţă acel teren, Argetoianu, ministrul Agriculturii, avea sâ precizeze câ decizia era *„perfect nelegală ".* După schimbarea guvernului, noul ministru Ion Mihalache s-a deplasat la Snagov pentru a cerceta situaţia, dar aici a fost primit cu *„lovituri de puşcă* ". în faţa acestei realităţi, Mihalache s-a întors în Bucureşti, iar prinţul-regent şi-a copstruit în lihnâ palatul de la Snagov. Preocupat cu problemele personale, principele Nicolae era foarte nemulţumit de activitatea Regenţei şi dorea revenirea lui Carol. El îi scria fratelui său la 17 ianuarie 1929: *„Regenţa este o porcărie fără autoritate şi cu trei capete, grea de dus şi proastă conducătoare. Mare prostie ai făcut să te cari. dar ce mai, dacă nu erai tu. eram eu* '"-. La rândul său, Carol îi răspundea, la 4 februarie: *„Tu eşti înconjurat de duşmani apropiaţi şi mai îndepărtaţi. Cu «porcăria cu trei capete» cum îi zici. nu trebuie sperat că va fi destulă tărie i/3 răzbească. Trebuie găsită o altă soluţie, şi aia s-o găsim sfătuindu-ne împreună*

Anul 1929 şi prima jumătate a lui 1930 s-au caracterizat printr-o spectaculoasă schimbare . a mentalului colectiv al românilor. Starea euforică din 1928 - când naţional-ţărăniştii au venit la putere - s-a volatilizat, făcând loc unei decepţii generalizate, și chiar unor nemulţumiri publice. Deteriorarea gravă a situaţiei României a fost receptată de o bună parte a populaţiei ca o incapacitate a guvernului, iar unii ziarişti şi oameni politici - inclusiv din Partidul Naţional- Ţărânesc - îl acuzau pe Iuliu Maniu câ nu respectă programul partidului, nu ia măsuri energice de redresare a vieţii economice şi sociale, mulţumindu-se sâ *„facă poză ".* Semnificative suni aprecierile lui Nae lonescu: *„Guvernarea d-lui Maniu trebuia să fie un început de regim: -Noul curs», pe care toată ţara îl dorea şi pentru care atâţia ne înliămaserăm la carul d-lui Maniu. Şi în loc de noul curs. am avut o guvernare care s-a târât de pe o zi pe alta. izbiră la fiecare cotitură de drum. ameninţând la fiecare pas să sucombe sub o nouă dificultate. Au fost vremurile grele ? Desigur. Nu insă sub marile probleme a suferit regimul Maniu. Ci sub cele mărunte, pe care şi le crea singur; sau pe care. îndemânatec. i le creau adversarii "*[34].

Din rândul naţional-ţărăniştilor, cel mai nemulţumit era Constantin Slere. care n-a ezitat sâ-l critice, în repetate rânduri, pe Iuliu Maniu. La rândul său. Maniu dorea sâ scape de acest *., om incomod prin strivitoarea lui superioritate, prin prestigiul, prin trecutul lui politic, prin intransigenţa convingerilor "*Momentul ales de *„. domnul prezident"* a fost cel al aniversării unirii Basarabiei cu România, la 27 martie 1930[16], la care Stere a trebuit sâ participe, ca urmare a solicitării exprese a lui Maniu. Atunci când oratorul - Nicolae Costâchescu, preşedintele Adunării Deputaţilor - a pronunţai numele lui C. Stere, ca unul dintre făuritorii Unirii, trei generali - Pelala, Rudeanu şi Angelescu - au părăsit ostentativ sala. Ulterior ei au declarat câ nu puteau accepta sâ fie elogiat *„trădătorul* "C. Slere. Ministrul de Război. Henri Cihoski, s-a solidarizai cu generalii, prezentându-şi demisia. Iuliu Maniu a convocat Biroul Partidului Naţional-Ţărânesc, la care a participat şi C. Stere. Preşedintele Consiliului de Miniştri a aprecial câ soluţia rezolvării crizei era demisia guvernului. Pentru a nu fi acuzat că a provocat plecarea naţional-ţărăniştilor de la putere, C.Stere şi-a oferii demisia din partid, pe care Maniu a primit-o imediat. în demisia prezentată la 4 aprilie 1930. C. Stere evoca eforturile pe care le-a depus pentru a ajuta conducerea partidului sâ nu *„meargă pe căi rătăcite* ", dar câ, *„din nenorocire ", a constatai „abateri succesive de la principii şi o serie de măsuri şi acte necompatibile cu metodele de guvernare democratică şi parlamentară, ca şi cu ideologia noastră ", fapt ce a creat în jurul partidului „o atmosferă destul de neprielnică". încercările lui Stere de a obţine convocarea congresului general al Partidului Naţional-Târânesc (care, conform Statutului,*
trebuia să se ţină anual) au eşuat, astfel că, după multe ezitări, va porni pe calea constituirii unei noi organizaţii politice.

După plecarea lui Stere, apele nu s-au limpezit în Partidul Naţional-Ţărânesc, disputele vizând mai ales atitudinea faţă de criza dinastică.

în 1928-1930 au trecut printr-o situaţie dificilă şi partidele din opoziţie. Partidul Naţional- l.iberal era uzat după lunga perioadă de guvernare şi se bucura ¿^susţinerea unei mici părţi a electoratului. Problema esenţială pentru acest partid era relansarea ideologiei şi a programului, refacerea şi consolidarea organizatorică. în legătură cu aceste aspecte au apărut deosebiri de vederi între *„bătrâni* ", care cereau menţinerea partidului pe vechea linie, şi *„tineri*", care se pronunţau pentru o primenire din temelie a organizaţiei. Principalul obstacol în calea dezvoltării partidului era considerat Vintilâ Brâlianu, care apărea ca un preşedinte provizoriu, impus datorită morţii fulgerătoare a lui Ion I.C.Brâtianu. El nu era receptat ca un şef autentic. în bună pane. această opinie era îndreptăţită. Ion I.C.Brâtianu era un om de o întinsă cultură - cu cunoştinţe tehnice (era inginer) şi umaniste, mai ales din domeniul istoriei; Vintilâ era un

excelent economist şi nu-l pasionau decât finanţele, un domeniu dificil, dar prea îngust. Ionel era un om comod, trăia retras, îşi calcula în tihnă toate mişcările, şi atunci când apărea în public avea deja soluţia optimă pregătită. Vintilâ era o prezenţă continuă, sâcâitoare; i se pârea câ nimic nu se poale face dacă nu era el prezent; şi foarte adesea enerva prin prezenţa lui. în relaţiile cu colaboratorii era nervos, arunca uneori cuvinte grele, pe care apoi le regreta. Şi aceasta pentru câ toţi sau aproape loţi veneau sâ-i cearâ bani; iar el era obsedat de ideea câ trebuie sâ nu risipească banii publici, în timp ce toţi ceilalţi nu urmăreau decât sâ cheltuiască fârâ măsură şt cât mai mult. Dincolo de aparenţele publice, Vintilâ Brâlianu, *„acest om atât de pătimaş în viaţa politică, era timid şi delicat în viaţa sa privată şi în relaţiile sale particulare cu lumea ".* Astfel se explică faptul câ el nu a îndrăznit o viaţă întreagă sâ facă o observaţie intendentului moşiei sale de la Mihâeşti, *„care l-a furat în văzul şi auzul tuturor "*.

Vintilâ Brâtianu i-a dat mână liberă lui Duca sâ reorganizeze partidul, deşi îl suspecta câ vrea sâ-i ia locul. Dar I.G. Duca s-a dovedit un om loial, răbdător şi înzestrat cu o excepţională putere de muncă. Atacurile au venit din altă parte, şi anume de la loan Clean) Th. Florescu, fost ministru de Justiţie, care compara partidul cu o casă în care locatarii respirau un aer îmbâcsit, şi cerea sâse *„deschidă ferestrele* "pentru a intra aer proaspăt şi curat. La 21 noiembrie 1929 el a constituit gruparea disidentă Omul Liber, scoţând şi un ziar cu acest nume. Florescu îşi propunea sâ renoveze partidul din interior, drept care nu a părăsit organizaţia acestuia. în luările sale de cuvânt, el susţinea câ partidul nu trebuia sâ fie expresia unei familii (aluzie la Brâtieni), ci a tuturor celor capabili. De asemenea, Florescu aprecia câ pentru liniştea ţării şi normala funcţionare a vieţii constituţionale se impunea anularea actului de la 4 ianuarie 1926 şi aducerea principelui Caro! pe tron.

O altâ personalitate înjurai căreia se adunau nemulţumiţii din partid era Gh. Brâlianu. El era toi mai mult împins de anturajul feminin în care trăia sâ se antreneze activ în viaţa politică, deoarece el era „ *moştenitorul legitim* după moartea tatălui său. Ion I. C. Brâlianu. Deocamdată, Gh. Brâtianu a evitai sâ-şi exprime public opoziţia faţă de conducerea partidului, dar poziţia sa disidentă era bine cunoscută.

După o amplă pregătire - în timpul căreia I.G. Duca s-a remarcat prin claritatea ideilor şi Capacitatea organizatorică - în zilele de 1 -3 mai 1930 a avut loc Congresul general al Partidului Naţional-Liberal, la care s-a adoptat noul program". în acel moment, problema cea mai mtportantă era cea *„constituţională ",* prezentată astfel în program: *„PartidulNaţional-Liberal. feamintindu-şi trecutul zbuciumat al neamului nostru, socoteşte regimul monarhic constituţional, prevăzut în pactul nostru fundamental, cea mai bună pavăză a continuităţii şi a intereselor superioare ale statului şi, recunoscător marilor regi Carol şi Ferdinand pentru glorioasele lor înfăptuiri, va lupta cu toată hotărârea împotriva tuturor acelora care ar încerca să zdruncine aşezământul nostru constituţional.*

Nădăjduind că înalta Regenţă îşi va îndeplini menirea sa de ocrotitoare a intereselor permanente ale stalului în timpul minorităţii regelui. Partidul Naţional-Liberal va da sprijinul său hotărât pentru a se asigura normala funcţionare a acestei instituţiuni, căreia s-a încercat să i se aducă în ultimul timp atât de grave ştirbiri.

Credinţa neclintită M.S. regelui Mihai l. respectarea neşovăielnică a voinţei regelui întregiror de neam. apărarea regimului parlamentar, ridicarea şi întărirea lui - trebuie să fie astăzi pentru toţi cetăţenii conştienţi o poruncitoare datorie.

Regimul parlamentar întemeiat pe votul obştesc rămâne, oricare ar fi tendinţele trecătoare izvorâte din unele decepţii sau din unele ambiţii, singura garanţie serioasă de propăşire a societăţilor moderne.

Partidul Naţional-Liberal. căruia România îi datoreşte organizarea sa democratică, va veghea pururea ca ea să nu fie abătută din calea ei normală şi se va strădui ca. printr-o i instită educaţiune cetăţenească a maselor, această organizare să poată da toate îndreptăţitele şi binefăcătoarele ei roade ".

Cu prilejul congresului au fost aduşi - pe cheltuiala partidului - circa 50.000 de oameni, care au defilai în linişte pe străzile Capitalei, după care au ascultat cuvântările liderilor Partidului Naţional-Liberal; aceştia au anunţai începerea *„campaniei de răsturnare* "aguvernului Maniu. Evoluţia evenimentelor-şi în primul rând venirea lui Carol în ţară - a determinat conducerea partidului să renunţe la acest obiectiv.

Partidul Ţărănesc (dr. N. Lupu), stigmatizat pentru colaborarea cu liberalii în 1927-1928 şi copleşii de popularitatea naţional-ţărăniştilor, a traversat o perioadă dificilă, în 1928-1930. Dar. treptat, pe măsură ce guvernul

Maniu se compromilea în ochii electoratului. Partidul Ţărănesc a începui sâ-şi recapete vigoarea. Dr. N. Lupu s-a dovedit a fi unul dintre cei mai activi şi mai combativi parlamentari ai opoziţiei.

Partidul Poporului se alia în derivă; la începutul anului 1929 acest partid a fost pârâsit de doi fruntaşi de marcă; C. Garoflid şi Grigore Filipescu. Aceştia şi-au căutat noi direcţii de acţiune politică; Constantin Garoflid a înfiinţai Liga Agrară, care se preocupa mai mult de problemele creșterii producţiei agricole; Grigore Filipescu a pus bazele organizaţiei Liga „Vlad Icpt'ş". socotind că numai prin metodele practicate de vestitul domnitor se putea pune capât furtului, abuzului şi ilegalităţilor din societatea românească; Ia rândul său Mihail Manoilescu. demisionai din Partidul Poporului în 1927, s-a înscris în Partidul Naţional-Ţărănesc.

Pentru mulţi cetăţeni - mai ales tineri - eşecul naţional-ţărânişlilor era eşecul democraţiei in general, considerată ca un sistem politic întemeial pe minciună şi demagogie în vederea captării voturilor electoralului, dar care, în fond, promova interesele unor grupări restrânse, materialiste şi egoiste. Clasa politică era considerată incapabilă sâ înţeleagă realităţile din România; aproape toţi conducătorii erau bătrâni, care trăiau sentimentul satisfacţiei câ au realizat Unirea din 1918, intrând astfel în istorie.

Noua stare de spirit era reflectalâ de unele luări de atitudine foarte intransigente. Astfel, trei tineri - Sorin Pavel, Ion Neslor şi Petre Marcu-Balş - au publicai în gazeta *„Gândirea "* din sepiembrie 1929, Manifestul Crinului Alb, în care afirmau: *„Ne tutelează şi ne boscorodeşte o generaţie în care nimeni n-a gândit cu adevărat. In capul lor domneşte golul, un gol etern şi iritant, mascat de o vitrină de împrumut şi împrejmuit de colbul vechimii, al neaerisirii din casele părăsite ".* Pe aceşti bătrâni, cei tineri trebuia sâ-i scoală din *„extazul porcin "* și sâ-i cheme în faţa,. *tribunalului grijii de onoarea naţională ".* Mircea Eliade aprecia că între tineri şi bălrâni *„nu există punte, ci numai zvârlituri de lănci ",* câ bătrânii *„nu pot*

înţelege nici în ce constă lupta, nici de ce trebuie să învingem "; bătrânii au transpus în România realităţile din Apus, astfel că, în fapt, nu au creat nimic. Eliade considera câ tânăra generaţie, trecută prin experienţa războiului, a fost pusă *„în contact imediat şi precoce cu o realitate multiplă* în timp ce vechea generaţie „s-a osificat". El scria câ după o criză puternică, se petrece *„o iluminare, o dezlănţuire de bucurii creatoare, o schimbare de viziune* ", iar România se afla în această fază decisivă.

Pe acest fond, începea sâ se impună în viaţa politică Legiunea Arhanghelul Mihail, condusă de Comefiu Zel£a Codreanu. în zilele de 3-4 ianuarie 1929 a avut loc la Iaşi prima adunare a şefilor de cuib, care s-a desfăşurat în casele generalului Ion Tamovschi; au fost prezente circa 40 de persoane, ceea ce arată că numărul membrilor Legiunii era de 400-500. Cu acest prilej, s-a constituit *Senatul Legiunii*, compus din bărbaţi în vârstă de peste 50 de ani, care - aşa cum preciza Codreanu - urmau sâ fie convocaţi *„în momente grele, ori de câte ori se va simţi nevoie de sfatul lor Nu sunt aleşi. Sunt indicaţi de şeful Legiunii şi cooptaţi de Senar. Este cea mai înaltă treaptă la care poate aspira un legionar* "[39]. în Senat au fost numiţi: Hristache Solomon, g-ral Macridescu, g-ral Ion Tamovschi, Spiru Peceli, col. Paul Cambureanu, Ion Butnaru, iar după câteva luni, şi prof. univ. Traian Brăileanu. în vara anului 1929, Legiunea a organizat douâ *„marşuri educative* ", la Galaţi şi Focşani, al căror scop era dezvoltarea voinţei, acceptarea vieţii grele, impunerea obligaţiei fiecărui participant de a fi neînduplecat cu sine, de a nu ceda sub povara efortului; în acelaşi timp, Codreanu a decis experimentarea *„pedepsei legionare "* (care de regulă însemna aplicarea unor lovituri, pe care cel vinovat trebuia sâ le suporte fără sâ crâcnească), pentru dezvoltarea simţului responsabilităţii şi al supunerii necondiţionate faţă de hotărârea comandantului. De altfel, Căpitanul însuşi avea să scrie că îşi pregătea camarazii *„prin marşuri lungi. încărcaţi de poveri, executate prin ploaie, vânt, căldură tropicală sau noroaie, şi în cadenţă şi aliniere, cu ore întregi de interdicţie a vorbirii. Prin viaţă aspră, dormind prin pădure şi mâncând simplu. Prin obligaţia de a fi severi cu ei înşişi, în toate privinţele, începând de la ţinută şi gesturi. Prin crearea de obstacole pe care ei erau obligaţi a le învinge, escaladând stânci, trecând ape ".* Obiectivul urmărit era acela de a le inocula sentimentul de învingători, a-i obişnui să tkiască în grup şi în unitate. A urmat un nou marş în Bucovina şi Moldova, de la Rădăuţi la Neamţ. Pe parcurs, legionarii luau contact cu populaţia, care privea uimită spre aceşti *„băieţi* ", tineri, energici, plini de hotărâre. Serviciul Secret de Informaţii - care-l urmărea permanent pe Codreanu - consemna câ, pretutindeni, legionarii *„au fost primiţi cu o ospitalitate extrem de binevoitoare din partea sătenilor ".* Tot în 1929, un grup de legionari a făcut un marş în Munţii Apuseni, unde au constatat situaţia tragică în care trăiau moţii.

în ziua de 8 noiembrie 1929 a fost organizată la Iaşi *„ziua Legiunii".* Au participat circa 300 de tineri, dintre care 200 din diferite localităţi din ţară. Ei au dat onorul lui C.Z. Codreanu. care a trecui în revistă *„trupa ".* El li s-a adresat cu cuvintele: *„Trăiască poporul român la el acasă! ", „Trăiască M.S. regele Mihai I! "* Apoi, cu drapelul Legiunii în frunte, participanţii s-au îndreptat, în coloană de marş, spre Mitropolie, unde au asistat la un Te-Deum pentru rege. Revenind la cămin, s-au ţinut discursuri privind pericolul evreiesc şi necesitatea luptei pentru ca România să fie a românilor.

O altă manifestare a fost organizată la 10 decembrie, proclamată Ziua studenţimii creştine, în amintirea evenimentelor din 10 decembrie 1922. La Căminul Studenţilor Creştini din Iaşi au participat circa 100 de studenţi, în faţa cărora Codreanu a evocat semnificaţia acestei zile. care însemna fixarea unui nou ideal: *„România românească şi creştină ".*

Apreciind câ, după doi ani şi jumătate de muncă, reuşise sâ câştige un număr suficient de aderenţi, cu care sâ poată ieşi în public, ca legionari, Codreanu a anunţat prima întrunire la 15 decembrie 1929, în Tg. Bereşti, jud. Covurlui. Dar maiorul de jandarmi şi procurorul, veniţi de la Galaţi, au declarat că Ministerul de Interne nu a aprobat întrunirea. După pertractări cu Codreanu, cei doi au acceptat desfăşurarea acesteia, cu condiţia să nu facă *„dezordini".* La ora fixată au venit doar vreo 100 de oameni. Codreanu a declarat: *„Am venit să ţin o întrunire. Dar autorităţile îmi opresc oamenii cu forţa. în contra tuturor ordinelor, voi ţine ¡0 întruniri! Să mi se aducă un cal şi voi merge călare din sat în sat, prin toată plasa Hornicii! ".* într-adevăr, în zilele următoare, Codreanu, însoţit de patru legionari, a străbătuţ în mai multe sate, se opreau în curtea bisericilor, iar când se aduna lumea, curioasă de o asemenea apariţie insolită, căpitanul - înălţându-se în şaua calului - ţinea un mic discurs: *„Să ne unim cu toţii, bărbaţi şi femei, să ne croim nouă şi neamului nostru altă soartă. Se apropie ceasul de înviere şi mântuire românească. Cel ce va crede, cel ce va lupta şi suferi, va fi răsplătit şi binecuvântat de neamul acesta. Vremuri noi bat la porţile noastre! O lume cu sufletul sterp şi*

uscat moare şi o alta se naşte: a acelora cu sufletul plin de credinţă. In lumea aceasta nouă, fiecare îşi va avea locul său, nu după şcoală, nu după inteligenţă, nu după ştiinţă, ci în primul rând după credinţa sa şi după caracterul său ". Dupâ aceste cuvinte, Codreanu pleca, la fel de misterios după cum venise, iar lumea, impresionată, îl petrecea cu privirea. Apoi legionarii mergeau în alt sat, procedând la fel. Numărul însoţitorilor s-a mârit, cel al călăreţilor s-a ridicat la 20; legionarii şi-au pus un semn distinctiv la căciulă, pene de curcan, şi intrau în sate cântând imnuri patriotice. După acest *„turneu* ", Codreanu a revenit în Tg. Bereşti, însoţit de 50 de călăreţi. De această dată la întrunire au participat *„peste trei mii de oameni*". Metoda s-a dovedit eficientă; de aceea, în zilele de 23-27 decembrie 1929, Codreanu a efectuat un *„marş "* de propagandă legionară în Transilvania.

La începutul anului 1930, căpitanul a decis să-şi îndrepte atenţia asupra unei alte provincii, in care minorităţile aveau o pondere importantă: Basarabia. în ianuarie 1930, după o nouă deplasare prin Valea Horincei, a trecut în Basarabia, la Cahul. Călăreţii aveau pe piept o cruce de 20 cm din pânză albă, iar Codreanu ţinea în mână o cruce din lemn; legionarii cântau *..Scoală, scoală măi române ".* La barieră, ei au fost întâmpinaţi de un comisar de serviciu, care i-a invitat la Prefectură pentru a arăta scopul venirii lor în oraş. Dar aceştia şi-au continuat drumul până în piaţă, unde, dupâ aprecierea lui Codreanu, se aflau 7.000 de ţărani, iar dupâ rapoartele poliţiei. în jur de 1.000. Căpitanul afirma: *„Nimeni dintre ei nu ştia cine suntem şi ce voim ".* Codreanu şi-a începui discursul, dar a fost întrerupt de poliţai, care a declarat că întrunirea nu era legală. Atunci, Codreanu a decis ca aceasta să aibă loc la marginea oraşului. Dar acolo a apărut un detaşament de soldaţi cu baioneta la armă, iar colonelul Cornea l-a ameninţat pe Codreanu cu revolverul. Acesta a replicat: *„Domnule colonel, de ce să mă împuşti, căci nu am Jăcut nici un rău. Am şi eu un revolver, dar n-am venit să mă bat cu nimeni şi mai cu seamă cu armata română ".* A sosit apoi prefectul şi au plecat împreună la Prefectură. Aici Codreanu a trebuit sâ accepte contramandarea adunării, dar a precizat: *„Lunea viitoare ne întâlnim din nou în acelaşi loc ".* Peste mai mulţi ani. Căpitanul avea sâ aprecieze: *„Suferisem o înfrângere. Acum nu mai puteam cânta, ne întorceam fără să mai vorbim unul cu altul "*[40].

Pentru pregătirea adunării din 3 februarie 1930, Codreanu a tipărit afişe şi a dat ordin legionarilor din Valea Hornicei, Galaţi, Iaşi, Bucureşti, Focşani şi Turda să fie prezenţi în număr cât mai mare la Cahul. Şeful Legiunii Arhanghelul Mihail a plecat la Bucureşti pentru a obţine aprobarea din partea Ministerului de Interne. Aici a discutat cu D.R. Ioaniţescu, subsecretar de stat. care i-a dat aprobarea în scris, în schimbul angajamentului că adunarea se va desfăşura în cea mai perfectă ordine. în dimineaţa zilei de 3 februarie, trecerea Prutului s-a făcut într-o ordine militară: în linia întâi - 100 de călăreţi, cu drapel, toţi cu pene la căciulă, fiecare cu cruce albă din pânză pe piept; linia a doua - pedeştrii în coloană de marş, cu steaguri; linia a treia - 80 de căruţe încărcate fiecare cu 4-6 oameni şi cu drapel. La locul întrunirii erau *„peste 20.000 de ţărani",* aprecia Codreanu. în discursul său, căpitanul a folosit aceleaşi fraze generale, adresându-se ţărănimii: *„Că noi n-am lăsat-o uitată în robia jidovească, în care zace astăzi. Că ea va deveni liberă, stăpână pe rodul muncii ei, stăpână pe pământul ci. Că zorile zilei celei noi a neamului se arată. Că în lupta începută, ea să dea numai credinţă - credinţă până la moarte - şi va primi în schimb, dreptate şi mărire ".*

în primăvara anului 1930, Corneliu Zelea Codreanu a decis să lanseze *„o nouă organizaţie naţională, pentru combaterea comunismului jidânesc. tn care să intre* fi *Legiunea Arhanghelul Mihail şi oricare alte organizaţii de tineri, peste deosebirile de partide* "*'. Acestei organizaţii politice i-a dat numele Qarda de Fier. Se avea în vedere participarea Gărzii de Fier în alegerile parlamentare, drept care s-a adoptat şi un semn electoral: crucea inspirată din gratiile închisorii. Horta Sima aprecia: *..Garda de Fier şi-a făcut apariţia într-un complex special de circumstanţe. Ea a fost concepută pentru a-i servi drept bază de regrupare a întregului tineret românesc, dincolo de "deosebiri de credo politic, în scopul de a întări capacitatea defensivă a naţiunii contra pericolului comunist. Din nefericire, apelul lui Corneliu Codreanu nu a avut rezonanţa dorită. Fie din pricina neînţelegerii gravului moment politic, fie din gelozie, tinerii ce făceau parte din alte grupări politice preferau să se ţină deoparte, lăsând ca legionarii să se zbată singuri în faţa provocărilor comuniste. Redusă la legionari, Garda de Fier nu se distingea de Legiunea Arhanghelul Mihail. Cele două organizaţii sfârşiseră prin a se suprapune. Garda de Fier nefiind decât o altă denumire a mişcării* "[J:]. Numele de Garda de Fier a avut o mai mare penetraţie, înlocuind-o pe cea a Legiunii Arhanghelul Mihail; membrii ei se numeau legionari şi acţionau pe baza ordinelor *căpitanului* Comeliu Zelea Codreanu.

La sfârşitul anului 1929 şi începutul anului 1930 s-a dezvoltat curentul carlist. mulţi oameni politici şi o bună pane a opiniei publice îndreptându-şi speranţele spre principele Carol. Guvernul se dovedea incapabil să domine situaţia, iar ezitările lui Maniu creau o stare de derută. Şeful guvernului îşi declara devotamentul faţă de regele Mihai - căruia îi jurase credinţa - şi faţă de Regenţă, dar trimitea emisari să discute cu principele Carol o eventuala întoarcere a acestuia în ţară, în schimbul unor *„angajamentesolemne ":* respectarea Constituţiei în spiritul şi litera ei, refacerea căsătoriei cu principesa Elena, ruperea definitivă a relaţiilor cu Elena Lupescu[4]'. De fiecare dată Carol a evitat să se angajeze faţă de Maniu. dar preciza că nu trebuia făcută confuzie între problemele politice şi cele personale, şi că Elena Lupescu nu a avut nici un rol în plecarea sa din ţară în 1925.

La începutul anului 1930 s-a declanşat un adevărat *„război de presă".* Unele ziare îndeosebi cele liberale - atacau în termeni extrem de duri pe Carol, apreciind că actul de la 4 ianuarie 1926 avea un caracter definitiv, altele - mai ales „Cuvântul" lui Nae lonescu - se ridicau împotriva calomnierii tatălui regelui Mihai şi acreditau ideea că revenirea lui Carol in ţară şi urcarea lui pe tron erau o soluţie salvatoare pentru România. în această dispută, guvernul Maniu se arăta *„imparţial*": confisca atât ziarele care-l criticai» pe Carol, cât şi pe cele care-l lăudau. Ambiţia primului ministru era aceea *„să-şi ducă cât mai multă vreme barca printre stânci, să evite coliziunile fatale şi să nu închidă nici o portiţă în urma lui* "[44]. Interpelat în parlament în legătură cu această acţiune de confiscare a ziarelor. împotriva căreia Partidul Naţional-Ţârâne.sc protestase atunci când se afla în opoziţie, Iuliu Maniu a apreciat: *„Libertatea presei este cel mai mare bun al omenirii. Partidul Naţional-Jărănesc. şi guvernul care îl reprezintă, este aderentul acestui mare bun al omenirii şi nu vrea prin nici o măsură să mărginească libertatea presei sau să o facă iluzorie"".* El a ţinut sâ precizeze deosebirea lundamentală dintre guvernul său şi cele anterioare: guvernul pe care îl prezida a confiscat ziarele de la chioşcuri, deci după ce articolele (opiniile) fuseseră exprimate (tipărite), şi nu din tipografie, înainte de imprimare, cum făcuseră guvernele liberale şi averescane. Deoarece argumentaţia sa nu părea credibilă, preşedintele Consiliului de Miniştri a cerut celor care nu erau mulţumiţi de explicaţia dată sau de activitatea guvernului, sâ depună moţiune de cenzură împotriva acestuia; având în vedere covârşitoarea majoritate parlamentară a naţional-ţărăniştilor. Iuliu Maniu ştia prea bine că nimeni nu va iniţia o asemenea acţiune. Comentând aceste declaraţii, zianstul Tudor Teodorescu-Branişle scria: *„Fiecarepartid combate în opoziţie ceea ce va practica la guvern şi practică la guvern metodele pe care te va combate în opoziţie* "[4]*. El dădea exemplul naţional-ţărăniştilor, care în anii de opoziţie au combătut practicile guvernelor liberale, pentru ca, ajunşi la putere, să dea uitării programul pe baza căruia au fost aleşi în decembrie 1928. Cu loate acestea şeful guvernului, Iuliu Maniu, declara că partidul său nu s-a abătut niciodată de la programul propriu*.

Deoarece criticile la adresa guvernului se înteţeau, naţional-ţărăniştii apreciau că acestea nu erau adevărate, ci făceau parte dintr-un plan al opoziţiei menit să creeze o atmosferă de panică şi nesiguranţă în rândul cetăţenilor, sâ discrediteze imaginea României în Europa. în consecinţă, ei au adoptat, la 21 martie 1930, un proiect de lege *„pentru apărarea liniştei şi creditului ţării ",* care prevedea: *„Se vor pedepsi cu închisoarea corecţională de la 3 luni la doi ani, roţi acei care vor fi răspândit în public prin publicaţiuni, broşuri, ziare, circulări. afişe, sau vor fi colportat prin viu grai, fapte neadevărate de natură a produce panică, sau de a tulbura siguranţa, ordinea publică sau liniştea cetăţenilor"".* Legea a provocat via nemulţumire a tuturor forţelor democratice, inclusiv a unor membri ai Partidului Naţional-Ţărănesc. Un număr de 45 foşti miniştri şi parlamenlari liberali au dat publicităţii o declaraţie în care se spunea: *„Nu vom respecta, nu ne vom supune şi vom cere tuturor cetăţenilor, să nu se supună legii împotriva aşa-zisului alarmism, această lege fiind făurită cu încălcarea prevederilor precise ale Constituţiei şi făcută numai în scopul de a încătuşa liberrăţile publice pentru ca un guvern abuziv şi tiranic să se poată menţine la putere şi pentru ca*

acţiunile de anarhizare a ţării să se poată desfăşura sub toleranţa şi cu vădita complicitate a regimului actual. Vom aduce în faţa opiniei publice şi în Iuta justiţiei orice încercare de a se aplica o lege care calcă pactul nostru fundamental şi constituie o primejdioasă tentativă dictatorială "". în această atmosferă. Regenţa ar fi trebuit să fie un factor de echilibra şi stabilitate. Darnici regenţii nu păreau a fi convinşi de utilitatea instituţiei pe tare o reprezentau. Principele Nicolae îşi continua viaţa alături de I6ana Sâveanu - care. după divorţ şi-a luai numele de loarra Dolele - şi dorea sosirea lui Carol. Miron Cristea îi spunea lui lorga: *„Regenţa nu merge pentru că n-are cap. Prinţul îşi fumează ţigările, Sărăţeanu cercetează ; urţile. eu. im preot, nu pot decât să încerc a împăca* '[4]\

Cei mai mulţi lideri politici se pronunţau pentru venirea lui Carol pe tron. N. lorga. dr. N. I.upu. A.C. Cuza se declarau - mai mult sau mai puţin deschis - penlru restauraţia monarhică. Foarte categoric a devenit Alexandru Averescu: în ziua de 23 marlie 1930. el declara la tribuna congresului Partidului Poporului: *„Nu mai por avea încredere în hotărârile Urgenţei, pentru că am făcut urâta experienţă că a vorbi cu trei persoane înseamnă a vorbi în văzduh.1.../ **lin.** personal cel puţin, consider că este o umilinţă fără folos de a mai bate la o uşă pe care am găsit-o. în mai multe împrejuri serioase, zăvorâtă. Din propria mea pornire irsă nu mai am nimic de cerut Regenţei, nici măcar de propus* "[so]. Un delegai, reprezentând judeţul Dâmboviţa, a făcut apel la principele Carol, cerându-i sâ vină penlru a salva ţara, iar în sală mai mulţi participanţi au scandat: *„Să vină principele Carol".* Era pentru prima dală când iă un congres general al unui partid politic din România se făcea apel deschis la fostul principe, iar Regenţa era declarată o instituţie falimentară.

Alexandru Averescu s-a orientat spre sprijinirea venirii lui Carol pe tronul României, de aceea, a acceptat sâ aibă o întrevedere cu fostul principe la Bellinzona (Elveţia) în ziua de 25 aprilie 1930.[M] Cu acel prilej. Averescu a fost de acord cu revenirea lui Carol în ţară, cerându-i două condiţii: să reia căsătoria cu principesa Elena şi sâ se despartă de Elena Lupescu. în cazul în care Carol era de acord. Partidul Poporului, prin el. se obliga să pregătească atmosfera pentru întoarcerea lui Carol în România. Revenit în ţară, Averescu a avut o discuţie cu Vintilă Brătianu, care a rămas surprins de intenţiile principelui Carol. Pe de altă parte, Averescu a adresat o circulară confidenţială către ţoale organizaţiile judeţene ale Partidului Poporului, prin care le cerea sâ-şi exprime, în scris, poziţia faţă de criza dinastică. Rezultatul a fost surprinzător: loate organizaţiile partidului s-au pronunţai pentru întoarcerea iui Carol în ţară.

Singurul partid care rămăsese femt pe linia apărării actului de la 4 ianuarie 1926 era cel Maţional-Liberal; dar şi aici intransigenţa lui Vintilă Brătianu, secondai de I.G. Duca, nu era

împărtăşită de o bună pane a fruntaşilor lib**Ioan Scur**(Ioan Th. Florescu, Alexandru Mavrodi) pronunţându-se deschis pentru revenirea lui Carol.

Foarte importanta era atitudinea armatei, deoarece, conform Constituţiei *„capul puterii arnutte* " era regele. în mod cert, ofiţerii doreau un comandant, pentru câ nici patriarhul, nici Sârâţeanu, nici principele nu aveau alurâ de şef al oştirii. De altfel, principele Nicolae a vizitat mai multe regimente şi în discuţiile cu ofiţerii se declara pentru întoarcerea lui Carol. Exista chiar opinia că armata era pe punctul de a scăpa de sub controlul civil. Evenimentele de la Opera Rornânâ din 27 martie, când trei generali şi-au impus punctul de vedere, cu ei solidarizându-se însuşi ministrul de Râzboi, era o dovadâ clară în acest sens. în mediile ofiţereşti curentul carlisl era precumpănitor.

în primele zile ale lunii mai 1930 a făcut senzaţie broşura intitulată *Să vină salvatorul,* larg răspândită şi confiscată de autorităţi, al cărei autor - aşa cum s-a aflat mai târziu - era însuşi ministrul de Interne, Al.Vaida-Voevod. Iatâ relatarea făcută de Vaida lui Grigore Gafencu la 17 februarie 1931: *.Mevoltat de prostia broşurilor carliste antiguvernamentale şi de nemernn i propagandei anticarliste, am dictai eu însumi în cabinetul meu de ministru de Interne această broşură incendiară. Am somat prin ea guvernul sâ nu se prefacă, deoarece toată lumea ştie că şi el aşteaptă şi pregăteşte întoarcerea prinţului. A doua zi. broşura a fost tipărită în mare secret chiar în tipografia lui Angelescu. subsecretar de stal la Interne. Lucrătorii credeau că f vorba de un complot împotriva patronului lor şi a guvernului. Tot Angelescu a pus să fie răspândiră apoi pe străzi. în cafenele. în ministere. Mai multe exemplare au fost aruncate pe ferestrele deschise ale Palatului Regal. Când Siguranţa a prins de veste era prea târziu Crima era consumată. Stan Emanuel, inefabilul meu subaltern. a venit la mine înspăimântat, cu câteva broşuri confiscate. Am convocat toate autorităţile -de siguranţă şi de poliţie în biroul meu. Am ordonat o anchetă severă. Am cerut capul vinovaţilor: autorul şi tipograful. Trei zile mai târziu mi s-a prezentat un raport cu «supoziţii». Se pomenea de numele lui Grigore Filipescu şi al lui Radu Budişteanu. Simple supoziţii. însă. Am fost nevoit să clase: afacerea* "s:. Iatâ câteva fraze din această broşură: *„Cetăţeni, ţara noastră este în grea suferinţă şi azi trece prin tot felul de convulsiuni pentru că-i lipseşte un stăpân, care să rămână arbitrul cu autoritate deasupra partidelor politice.[...} Poporul nostru, care a iubit şi iubeşte din tot sufletul pe prinţul Carol, consideră actul de la 4 ianuarie 1926 ca o crimă. Cetăţeni, acrul este nul. Fiţi gara în orice moment a readuce pe prinţul Carol ".*

Fiind la curent cu situaţia din ţară. principele Carol a căutat sâ profite de criza generală, de nemulţumirile unei mari părţi a populaţiei faţă de activitatea guvernului Maniu, de disensiunile dintre partidele politice, pentru a-l înlătura pe regele minor şi a urca el pe tron. Principele a decis sâ forţeze destinul, venind inopinat în ţară şi punând astfel factorii politici in faţa faptului împlinit. El a fost ajutai de câţiva susţinători, între care locotenent-colonelul Nicolae Tâtăranu (ataşatul militar al României în Franţa), Puiu Dumitrescu, Nicolae Gatoski (secretan particulari). locotenent-colonelul Victor Precup, maiorul Ion Nicoară. colonelul Dahinten şi câpitanul Cristescu de la Grupul II Aviaţie din Cluj, coloneii Paul Teodorescu şi Gabriel Marinescu. comandanţii regimentelor 2 şi 9 din Bucureşti.

In ziua de 5 iunie, principele a plecat cu automobilul de la Paris la Miinchen, de unde, în dimineaţa zilei de 6 iunie 1930, a expediat următoarea telegramă amicilor săi din ţară: *„Sosesc cu întreaga familie. Gică* "". Având asupra sa un paşaport fals, pe numele de Eugénie Nicolas", de profesie şofer, fostul principe s-a îmbarcat în avionul închiriat de locotenent-colonelul Nicolae Tălăranu; după survolarea teritoriului Austnei şi Ungariei, avionul (marca *„Farman ")* a avut o pană de ulei, fiind nevoit sâ aterizeze la Vadul Crişului. întrucât aparatul nu sosise la ora fixată pe aerodromul Grupului II Aviaţie Someş-sat, câpitanul Cristescu a fost trimis sâ c"celeze fâşia aeriană pe care trebuia s-o parcurgă Carol. Foarte curând el a descoperit avionul aliat în pană; după alimentarea acestuia cu ulei, cele două avioane au pornit spre Cluj. Dar, un nou ghinion! *„Farmanul"* lui Carol a capotat; avea o defecţiune la motor. Atunci, fostul principe s-a urcat la bordul avionului pilotat de Cristescu şi la ora 19 a aterizat pe aerodromul Grupului II Aviaţie. Aici a fost întâmpinat de locotenent-colonelul Victor Precup şi de colonelul Dahintean, care luaseră toate măsurile pentru a asigura securitatea pretendentului la tronul României. în hangarul aeroportului. Carol a servit o gustare, a ciocnit o cupă de şampanie, după care s-a îmbrăcat în uniformă de general de aviaţie. în acest timp, a fost pregătit un avion marca *.,Potez* ", pilotat de câpitanul Nicolae Opriş. La ora 19,25, Carol a pomit spre Bucureşti.

între timp, Puiu Dumitrescu şi Nicolae Gatoski sosiseră cu un avion special în Capitală pentru a rezolva problema primirii şi gâzduirii lui Carol. în Bucureşti, zvonurile despre sosirea fostului principe începuseră sâ se întindă. Alarmat, Vintilâ Brătianu, preşedintele Partidului Naţional-Liberal, i-a vizitat, succesiv, pe miniştrii naţional-ţărănişti Alexandru Vaida-Voevod şi Virgil Madgearu, atrăgându-le atenţia asupra gravităţii situaţiei. Cei doi au

declarat însă câ, după convingerea lor, zvonurile erau absolut false. în seara zilei de 6 iunie, din însărcinarea lui luliu Maniu, ministrul de Interne Alexandru Vaida-Voevod şi prefectul poliţiei Capitalei, generalul Eracle Nicoleanu, s-au deplasat la aeroportul Băneasa, aşteptând avionul care făcea cursa Paris-Bucureşti. Văzând câ printre pasageri nu se afla şi Carol, cei doi au plecat.

Datorită defecţiunilor tehnice înregistrate de avionul închiriat la Munchen, Carol n-a putui ajunge în termenul planificat în Capitală, astfel încât a fost aşteptat în zadar pe platoul de la Cotroceni de cei câţiva iniţiaţi. Aceştia, văzând câ se lăsase noaptea, au socotit câ planul se amânase şi s-au risipii. în speranţa câ vor primi noi veşti. La rândul său, câpitanul Nicolae Opriş n-a riscat o aterizare pe platoul de lângă palatul Cotroceni, conform planului stabilit iniţial, ci s-a îndreptat spre aeroportul Băneasa, care avea instalaţie pentru iluminatul pistei. Era ora 22,05, când comandantul aeroportului, maiorul aviator Alexandru Cantacuzino-Paşcanu - care tocmai se pregătea sâ plece - a observat semnalul unui avion care cerea permisiunea să aterizeze. Comandantul a ordonat aprinderea luminilor, astfel câ aparatul a aterizai în bune condiţiuni. A coborât mai întâi căpilanul Opriş, apoi Carol, care avea faţa acoperită cu o eşarfă neagră.".

Fostul principe a trăit momente de panică, vâzând câ nu-l aşteaptă nimeni şi temându-se că a fost trădat şi lăsat la discreţia politicienilor. Totuşi, peste cinci ani, într-o lucrare, apărută la Bucureşti, secvenţa debarcării lui Carol din avion era relatată astfel: *„Nesfârşire urate izbucneau din piepturile mulţimii. Doamnele cu şiroaie de lacrimi pe obraz fluturau batistele in aer* Imaginaţia autorilor era mai niull decât bogată, măcar dacă avem în vedere faptul câ era trecut de ora 22 şi, deci. întunericul se lăsase deasupra Capitalei.

Alexandru Cantacuzino-Paşcanu, aflând câ persoana misterioasă era Carol, s-a oferit sâ-l ducâ cu maşina sa la cazărmile regimentelor 2 şi 9 vânători, pentru a-l pune în contact cu coloneii Paul Teodorescu şi Gabriel Marinescu. După o scurtă vizită făcută la aceste unităţi militare, care l-au luat *„sub protecţia "* lor, Carol s-a îndreptai spre palatul Cotroceni. Aici a fost întâmpinai de principele Nicolae. care l-a îmbrăţişat cu bucurie. Tocmai în acel moment au intrat cu maşina pe poarta palatului Alexandru Vaida-Voevod şi Eracle Nicoleanu, care s-au grăbit sâ se facă nevăzuţi. A urmat o noapte albă la Colroceni - cea din 6 spre 7 iunie 1930 - hotărâtoare pentru destinul lui Carol şi, într-o bunâ măsură, pentru evoluţia vieţii politice din România timp de un deceniu.

12-lea-

în fond, reuşita sau eşecul aventurii lui Carol - pentru câ o aventură a fost - depindea în intregiine de guvernul prezidat de luliu Maniu. în acel moment, guvernul era obligat sâ-şi onoreze jurământul de credinţa faţâ de regele Mihai I şi faţă de Regenţă, era dator să respecte legile ţării, inclusiv pe cele din 4 ianuarie 1926. El avea la dispoziţie forţa materială necesară pentru a impune lui Carol sâ-şi respecte angajamentul luat în decembrie 1925, de a nu se întoarce în ţară timp de 10 ani, iar după această dată, numai dacâ va fi chemat de rege. Dar guvernul şi în primul rând şeful acestuia, luliu Maniu, s-a angajat pe linia concesiilor, a recunoaşterii faptului împlinit, sperând câ-l va putea determina pe Carol, chiar şi în ceasul al ₛâ-şi asume angajamentele ce făcuseră obiectul negocierilor anterioare. Ajuns în **Cotroceni,**
Carol i-a dat telefon lui Iuliu Maniu, invitându-l la palat; dupâ unele ezitâri.
şedinţele Consiliului de Miniştri a acceptat". La ora 1 noaptea, *„domnul prezident"* sosea Pr ^0lr0Ceni, recunoscând prin chiar acest fapt ca legaiâ reîntoarcerea lui Carol. Discuţia ■nlfe şei ul guvernului şi pretendentul la tron, la care asista - fumându-şi ţigările şi fără a ' o ue o vorbă - şi principele Nicolae, a cunoscut momente de maximă intensitate, fiecare lerlocutor urmtaind să încline în mod decisiv balanţa de partea sa. Iuliu Maniu a ţinut să jeclare că. personal, nu se'putea angaja să acţioneze pentru detronarea regelui Mihai, căruia , t jurat credinţă, dar că optează pentru o soluţie care *„necesită două condiţiunifundamentale ":* rima, *„de ordin formal*", era aceea ca unul dintre regenţi, *„probabil"* Sârâţeanu, sâ demisioneze, iar în locul său sâ fie ales Carol; într-o următoare etapă, guvernul urma sâ propună abrogarea actului de la 4 ianuarie 1926 şi astfel tronul revenea fiului mai mare al regelui Ferdinand. A doua condiţie, era *„de fond": „un obligament al Alteţei Voastre de a reface căsătoria* cu *principesa Elena, de a vă despărţi de doamna Lupescu, adică de a nu permite reîntoarcerea ei în [ară. cu un cuvânt de a nu continua în nici un chip raporturile de până acuma "*■ Tenacitatea şi mai ales argumentele lui Iuliu Maniu l-au indispus pe Carol, care a trebuit sâ depunâ mari eforturi pentru a-şi frâna accesul de furie ce-l cuprinsese. Dându-şi seama că avea o situaţie incertă, că *„domnulprezident* "putea sâ facâ uz de legile în vigoare şi să ceară expedierea lui peste graniţă, Carol s-a mărginit sâ declare că, deşi vede *„altfel situaţia ".* era gata sâ primească formula,.. *bineînţeles în principiu ".* Iuliu Maniu părăsea palatul Cotroceni fără a fi obţinut de la Carol angajamentele cerute.

La rândul său, Carol s-a convins că şeful guvernului nu era decis sâ ia măsuri energice împotriva sa, câ acceptase venirea lui în ţară ca un fapt împlinit. De aceea, a hotărât să invite la Cotroceni un număr cât mai mare de persoane, pentru a profita de divergenţele din sânul partidelor politice. In noaptea de 6/7 iunie 1930, prin faţa fostului principe, acum pretendent la tron, s-au perindat oameni politici, ziarişti şi ofiţeri, unii invitaţi, alţii veniţi din proprie iniţiativă, pentru a depune .. *mărturie de credinţă "* faţă de cel ce avea să devină regele României. Din Partidul Naţional-Ţărănesc au venit Ion Mihalache, Grigore Iunian (invitaţi) şi Aurel Leucuţia (din proprie iniţiativă), cunoscuţi adepţi ai *„restauraţiei*". Prin primirea la Cotroceni a acestor lideri, Carol ţinea sâ sublinieze, din primele ore ale sosirii sale în ţară, *„că Maniu mi'i totul în Partidul Naţional-Ţărănesc şi că mai sunt şi alţii".* Aceştia n-au dat nici o importanţă problemei *„morale",* ridicate de Iuliu Maniu. Pentru ei prezenta interes numai latura juridică, modalitatea în care Carol putea fi proclamat rege. Pornind de la teza constituţională potrivit căreia puterea emană de la naţiune, iar naţiunea era reprezentată de parlament, Grigore Iunian a arătat câ acesta putea anula actul de la 4 ianuarie 1926 şi sâ-l proclame rege pe Carol.

Invitat la Cotroceni, generalul Averescu a înţeles - dupâ discuţia cu Carol - câ acesta ar fi dispus sâ accepte alegerea sa în Regenţă. Nicolae Iorga a aflat abia la 5 dimineaţa despre venirea lui Carol; *„Sunt trezit la ceasurile 5 de Dumitrescu, secretarul prinţului Carol. şi de ⁽ "dere, secretarul de ta Justiţie. îmi anunţă sosirea cu avionul a prinţului. E la Cotroceni. A S«st prima de prinţul Nicolae, care l-a îmbrăţişat. Două regimente i-au dat onorurile. Mă cheamă. Arăt că trebuie să ştiu despre ce e vorba* "M. Intr-o lucrare apărută în 1932, Nicolac ■orga completează;., *Când, acum doi ani, mi s-a anunţat în faptul zilei sosirea prinţului Carol. "'" '""ehat in ce calitate şi cu ce gând vine. Faţă de situaţia creată, faţă de jurământul dat de "'mută şi de funcţionari copilului regal, credeam că o atitudine se impune: aceea ca tatăl sâ '"ţie in Regenţa pentru a apăra tronul fiului său* "". Acest punct de vedere a fost expus şi lui aml in audienţa de la Cotroceni. Carol a mai primit în noaptea de 6/7 iunie 1930 pe: generalul
s "n'tn Prezan, Octavian Goga, dr. Nicolae Lupu şi Nae Ionescu - care s-au pronunţat ru anularea actului de la 4 ianuarie şi proclamarea principelui ca rege al României.

Deoarece era de aşteptat ca Partidul Naţional Liberal sâ aibă o atitudine ostilă, Carol a recurs la o manevră, urmărind sâ lovească în acest partid şi. în acelaşi timp, sâ aibă de partea sa un membru al familiei Brătianu: a chemat în audienţă pe Gheorghe Brătianu, membru în Comitetul Executiv al acestui partid şi preşedintele organizaţiilor liberale din Moldova. Acesta s-a prezentat la Cotroceni"*, unde Carol a susţinut necesitatea ca toate partidele sâ se strângă în jurul tronului; de asemenea, el şi-a exprimat dorinţa de a conlucra cu Partidul Naţional- Liberal, iar dacă nu era posibil să se realizeze acest obiectiv cu întregul partid, atunci sâ aibă cel puţin sprijinul tineretului liberal. Carol a arătat lui Gheorghe Brătianu câ dacă Partidul Naţional-Liberal refuză această colaborare, regele riscă sâ devină prizonierul Partidului Naţional-Ţărănesc. în încheiere. Carol a declarat câ îndată ce va fi proclamat rege va cere lonnarea unui guvern de concentrare. în care ar dori să-l includă şi pe Gheorghe Brătianu. Reprezentantul *„tinerilor liberali* "s-a declarat de acord cu anularea actului de la 4 ianuarie şi urcarea lui Carol la tron, exprunându-şi speranţa câ va putea determina Partidul Naţional- Liheral să meargă pe făgaşul colaborării cu noul monarh. Ca urmare a acestei atitudini, Vintilâ Brâtianu a decis ca Gh. Brătianu sâ fie exclus din Partidul Naţional-Liberal. în dimineaţa zilei ile 7 iunie, Comitetul Executiv al acestui partid a analizat situaţia creată prin venirea lui Carol". Cu acel prilej s-au ţinut discursuri foarte dure la adresa lui Carol. Pentru a-şi dovedi devotamentul faţă de Vintilâ Brâtianu - care era foarte suspicios şi temător câ urmărea sâ-l înlăture de la şefia partidului - I.G. Duca a făcut declaraţii tranşante". Potrivit unor surse, el ar fi declarat câ *.preferă să i sţuiie mâna, decât să o întindă aventurierului ".*

Cu toate câ vestea întoarcerii lui Carol s-a răspândit cu repeziciune, abia la ora 2,30 noaptea, Preşedinţia Consiliului de Miniştri a dai un comunicai: *..A S Regală principele Carol a sosit, aseară, cu avionul in Capitală. A S. Regală a luat contact cu A S Regală principele regent* V/, *olui' şi cu d. Iuliu Maniu. preşedintele Consiliului de Miniştri. Un Consiliu de Miniştri se întruneşte spre a aviza, in toată ţara domneşte ordinea şi liniştea* Majoritatea ziarelor apărute in primele ore ale dimineţii de 7 iunie anunţau pe prima pagină, cu litere groase, vestea revenirii lui Carol. *..Cuvântul* "saluta evenimentul cu apelativul: *„Trăiască salvatorul României Mari! ".*

Preşedintele Consiliului de Miniştri continua sâ susţină alegerea lui Carol în Regenţă şi l-a ilclegat pe Aurel Leucuţia sâ facă o nouă viziiâ la Cotroceni pentru a vedea dacă fostul principe ■icceptă această propunere. Dar Carol - care era înconjurat de un cerc larg de sprijinitori - a declarat limpede câ doreşte sâ fie proclamat rege. Aflând acest răspuns, Iuliu Maniu a exclamat: .. *\cmatpomenit!* "' în acel moment, el şi-a dai seama câ. practic, întregul său plan senâruise.

Referindu-se la activitatea guvernului Maniu şi la atitudinea acestuia în noaptea de 6/7 iunie 1930. Nichi for Crainic avea sâ scrie: *„Iuliu Maniu. împins la cârmă de forţele populare, ar fi putut face orice in România, dar n-a ştiut ce să facă. Crescut în binecunoscuta opoziţie ardeleană faţă de unguri şi în opoziţia de zece ani din ţară. bărbatul de star în care se pusese ai,ini nădejde se dovedea a fi un nihilist incapabil să respire într-o iniţiativă creatoare. Ca ¡'reşedinţe de Consiliu n-a făcut decât poză. Dar în acel moment [iunie 1930] a avut un mare "ier,,: u stal pasiv în faţa evenimentelor de frica permanentă a răspunderii*

Constatând câ majoritatea miniştrilor erau pentru restauraţia dinastică, Iuliu Maniu şi-a dat demisia din fruntea guvernului, propunându-l în locul său pe Ion Mihalache. dar acesla a refuzat pentru a nu se considera câ se aflâ în divergenţă cu *„domnulprezident".*

La 7 iunie s-a constituit guv ernul Gh.Gh. Mironescu. în fapt. misiunea acestuia era aceea •Ic a prezida actul restauraţiei. Noul preşedinte al Consiliului de Miniştri şi-a început activitatea prin vizitarea regenţilor şi a şefilor partidelor reprezentate în parlament. Lui Averescu, preşedintele Consiliului de Miniştri i-a declarat că *„prinţul va fi proclamat rege ".* Replica Iui Averescu s-a concretizat în două întrebări; *„Nu anticipaţi asupra evenimentelor? Ai d-ta deja i niu'ştinţă de hotărârea parlamentului?* ". Primul ministru răspunse câ guvernul e sigur de sprijinul Corpurilor legiuitoare. *„Domnule Mironescu. eu nu iau act de comunicarea d-tale.*

*Trebuie *ă vad mai întâi atitudinea parlamentului* ""a replicat generalul. Vintila Brâlianu a refuzat orice discute pe această temă, în timp ce liderii celorlalte partide s-au declarat de acord cu restauraţia.

întrunit la 8 iunie, parlamentul a decis anularea actului de la 4 ianuarie 1926. La propunerea lui Grigote lunian, Adunarea Deputaţilor şi Senatul au adoptat următorul proiect de lege: *„Corpurile legiuitoare întrunite într-o singură Adunare şi constituite în Reprezentaţiunea Naţională, declară anulata legea promulgată prin ¡naltul decret regal nr.13, publicată tn «Monitorul oficial »nr.4 din 5 ianuarie 1926. prin care s-a primit renunţarea principelui CaroI la succesiunea tronului şi la toate drepturile, titlurile şi prerogativele de care, în virtutea Constituţiei şi a Statutelor Regale, se bucura, ca principe moştenitor şi membru al familiei domnitoare. Declară, de asemenea, anulată legea promulgată prin înaltul decret regal nr. 14 din 5 ianuarie 1926, prin care Reprezentanţa Naţională primeşte Regenţa numită de Majestatea Sa regele Fetdinand l.în consecinţă, pe temeiul art. T7 şi 79 din Constituţie, Reprezentanţa Naţională constată că succesiunea rronului României se cuvine de drept Alteţei Sale Regale principele Carol, coborâtor direct şi legitim în ordine de primogenitură bărbătească a regelui Ferdiand I"*'.*

Toţi cei care au luat cuvântulxtu susţinut proiectul de lege, declarând câ *„se închină* "în faţa noului rege, sau exprimându-şi *„via bucurie"* pentru restabilirea ordinii dinastice. Iuliu Maniu a declarat câ majoritatea parlamentară naţional-ţârânistă primeşte propunerea *„şi se alătură cu însufleţire ca Reprezentanţa Naţională să declare de moştenitor al tronului pe Alteţa Sa regală principele Carol".* Câteva zile mai târziu, el avea să întărească această declaraţie, subliniind *„schimbarea fericita "* care s-a produs. Proiectul a fost votat cu 485 bile albe şi una neagră.

Printr-o altă lege, fostul rege a devenit moştenitor al tronului, primind titlul de *„Mare Voievod de Alba lulia ".* pe care N. Iorga l-a contestat în cuvântul său, considerându-1,. *nepotrivit şi ridicol".* Cu acelaşi prilej, marele istoric a apreciat: *„astăzi amurgul se lasă asupra vieţii de partid* ", şi a sfătuit pe *„prietenii"* regelui să ajute cu un sfat, dar să nu ceară răsplată pentru atitudinea lor de după 1925.

Făcându-şi intrarea în Adunarea Deputaţilor, noul rege, îmbrăcat în uniformă de general de aviaţie, a depus jurământul, după care a rostit un discurs, în care a precizat că nu venea cu gânduri de răzbunare, câ a şters din inima sa *„şi cea din urmă umbră de mâhnire* ", dar a menţionat că *„pribegia"* i-a fost *.¿Uită"* de acei care *„au încercat prin acţiunea lor nechibzuită să rupă legătura indisolubilă dintre mine şi tot ce simte româneşte ".* Regele şi-a exprimat hotărârea de a strânge *„într-un mănunthi pe toţi cei care au voinţa şi puterea de a colabora pentru propăşirea patriei*" şi a chemat pe toţi românii, *„fără deosebire de opinie politică ",* sâ se strângă în jurul tronului®".

Acest apel, de a se pune capăt luptei dintre partide, a fost bine receptat de opinia publică, animată de speraţa că noul rege va da mai multă stabilitate şi siguranţă societăţii româneşti.

N,

7 N. Iorga, *Guvernul Maniu,* în *„Neamul românesc"*, din 11 noiembrie 1928.
8 Arhivele Naţionale Buzâu, fond. Prefectura judeţului Buzău, dos. 24/1928, f. 420-421.
9 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VIII, p.259.
10 *..Monitorul oficial",* nr. 283 din 19 decembrie 1928.
11 învăţămintele unui scrutin, în *„Viitorul",* din 15 decembrie 1928.
12 N. Iorga, *Alegeri libere,* în *„Neamulromânesc",* din 18 decembrie 1928.
13 *„Viitorul",* din 30 decembrie 1928.
14 Pamfil Şeicam, *Istoria partidelor...,* voi. II. p. 71.
15 *„Viitorul",* din 17 iulie 1929.
16 *..Monitorul oficial",* nr. 170, din 3 august 1929.
17 *Ibidem,* nr. 82, din 24 martie 1929.

18 Documente privind istoria Ron\ânie... 1918-1944, Coordonator Ioan Scurtu, p. 355.
19 *..Monitoruloficial",* nr. 103 din 13 mai 1930.
20 Ibidem.
21 *Ibidem,* nr. 169 din 2 august 1929.
22 Raportul comisiei de anchetă în chestiunea „Skoda ". în *„DA.D. ",* nr. 52, şedinţa din 8 martie 1935.
23 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. IX, p. 182.
24 M. C. Stânescu şi M. Silvian, *Lupenii ieri şi azi.* Bucureşti, Editura Politică, 1983, p. 104-105.
25 *..Viitorul*", din 8 august 1929.
26 *„Adevărul",* din 13 aprilie 1930.
27 Iuliu Maniu, *Testament moral-politic.* Realizatorul ediţiei Victor Isac, Bucureşti, Editura Gândirea Românească, 1991, p.162.
28 Pompiliu Pop Mureşan, *Adevărul despre Iuliu Maniu,* Bucureşti, 1946. p. 97.
29 *„Dreptatea ",* din 3 iulie 1936.
30 *„Viitorul"* , din 23 octombrie 1929.
31 C. Argetoianu descrie astfel începutul idilei dintre cei doi: *„De o frumuseţe discutabilă, dar înzestrată cu toate atracţiile viciului, deşteaptă şi şireată, prinsese în mrejele ei pe tânărul Săveanu (fiul lui Nicuşor Săveanu. fostul ministru şi viitorul preşedinte al Camerei), vicios şi el, dar prostănac, îndestul ca să o ia de nevastă. Prinţul a cunoscut-o la Automobil-Club, unde doamna venea des să dejuneze cu soţul şi cu amantul ei. d-l B., amândoi membri ai cercului. Practica femeie făcea cum zice francezul,«dune pier re deux coups» [împuşca doi iepuri dintr-un foc] şi putea astfel să-şi elaboreze în linişte programul zilei. In patima lui sportivă, prinţul Nicolae a întârziat într-o zi prin birourile clubului şi a rămas la dejun şi el. întâlnirea a fost decisivă, adevărat «coup de foudre» [amor fulgerător]. Nicolae îşi găsise femeia vieţii lui [.. .] Cei doi tineri şi-au jurat dragoste şi credinţă pe viaţă. Scandalul a izbucnit într-o zi cu soare la poarta Automobil-Clubului. Prinţul dejunase cu iubita şi cu soţul ei. coborâseră câteştrei scara şi, când să se despartă, d-na Săveanu în loc să se urce în maşina conjugală, s-a urcat în a prinţului şi şterge-o fără nici o explicaţie! Săveanu a sărit în a lui şi după ei! Au luat-o la goană spre Şosea. Prinţul înainte şi Săveanu după el. în dreptul Palatului principesei Elena, prinţul a oprit maşina, a scos garda palatului şi - tocmai sosea ţi Săveanu cu ochii beliţi - nu s-a jenat să ordone arestarea supărătorului soţ. S-a urcat apoi la volan lângă damă şi a plecat liniştit înainte. în faţa scandalului, căci toată lumea a aflat cele întâmplate, tânărul Săveanu, silit probabil şi de ai lui, a cerut divorţul*". (C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. IX, p. 379-380).
32 Arh. N.I.C., fond Carol II. Arhiva personală, dos. V - 515/1929, f. 3.
33 *Ibidem,* fond Principele Nicolae. Arh. personală, dos. V - 3 bis/1930, f. 4.
34 Nae Ionescu, *Iuliu Maniu - om politic,* în *„Cuvântul*", din 19 iulie 1930.
35 Pamfil Şeicaru, *Istoria partidelor naţional, ţărănist şi naţional-ţărănist,* voi. II, p. 231.
36 C. Stere descrie astfel momentul: *„In ziua de 27 martie a.c., reţinut la ţară de o nenorocire în familie, am primit la ora 11 a. m. o comunicaţie telefonică, de la preşedinţia Consiliului de Miniştri, din Bucureşti, prin care, din partea primului ministru, am fost invitat la un festival pentru comemorarea unirii Basarabiei, chiar în acea seară la ora 8 jum.. la Opera Română. Am rămas foarte surprins: un festival pentru unirea Basarabiei, despre care aflu abia cu câteva ore înainte şi care. desigur, e tot aşa de necunoscut şi altor reprezentanţi ai Basarabiei? Apoi. acea dată nu cade în ziua in care cu adevărat a fost declarată unirea, adică ziua de 27 martie stil vechi, care corespunde zilei de 9 aprilie stil nou: în sfârşit, nu puteam părăsi familia în acele momente de durere. Am declarat dar. cu părere de rău. că nu pot veni la Bucureşti. Peste vreo oră însă. o nouă comunicare telefonică, prin care d. Halippa mă anunţă că are la dispoziţia mea o lojă: că nu este cu putinţă să absentez, pentru ci3 se duce o campanie prin presă, că noi, reprezentanţii Basarabiei am fi separatişti şi că îndeosebi lipsa mea ar fi cu siguranţă interpretată ca o manifestare împotriva unirii; în sfârşit, că primul ministru insistă să fac efortul cerut şi să nu lipsesc de lafestival. Pentru ce atâta insistenţă? Evident, nu-mi era iertat să nu ţin seama de ea. Trecând peste toate consideraţiile, am pornit cu primul tren spre Bucureşti şi seara, la ora fixată, m-am înfăţişat, purtând decoraţia primită de la regele Ferdinand tocmai pentru actul comemorat, în loja Operei*, *alături de d. Pan. Halippa ".* (C. Stere, *Preludii. Partidul Naţional-Ţărănesc şi «cazul» Stere,* Bucureşti, 1930, p. 254.)
37 GrigofB Gafencu, *însemnări politice. 1929-1939.* Ediţie şi postfaţă de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitâs, 1991, p. 26.
38 *..Viitorul",* din 6 mai 1930.
39 Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari,* Sibiu, 1936, p. 351.
40 *Ibidem,* p. 372;
41 *Ibidem,* p. 377.
42 Horia Sima, *Istoria Mişcării Legionare,* Timişoara, Editura Gordian, 1994, p. 51.
43 Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 7.
44 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. VIII, p. 277.
45 *„DA.D. ",* nr. 40, şedinţa din 26 martie 1930, p. 1373.
46 *Adevărul",* din 2 iulie 1930.
* Iată câteva extrase din articolul *Parlamentul a luat vacanţă,* publicat de Tudor Teodorescu-Branişte: *„Zece ani, actualii miniştri care erau atunci, nu gravii păzitori ai ordinei de azi. ci nişte simpli deputaţi de opoziţie mai mult sau mai puţin subversivi, totdeauna vânduţi - uneori Moscovei, alteori Pestei şi. din când în când Sofiei lui Stamboliiski - zece ani aceşti miniştri au protestat împotriva legilor trecute prin surprindere, împotriva avalanşei de proiecte la sfârşit de sesiune, împotriva discuţiei înăbuşite etc. Şi, în prima lor guvernare, naţional-ţărăniştii aplică exact sistemele pe care le-au combătut - şi le aplică frenetic, entuziast - tot aşa cum le combătuseră...*

O iarnă întreagă, şedinţele s-au deschis târziu şi s-au închis devreme. O iarnă întreagă vacanţele au fost mai dese decât zilele de lucru. Pentru ca, în ultimul moment, să asistăm la cel mai formidabil galop legiferator!

Dar, în sfârşit parlamentul s-a închis ...

Tradiţionala consfătuire a majorităţilor ...vut loc, fiindcă - a explicat d. prim-ministru ieri. la Senat - cei mai mulţi dintre parlamentari au plecat acasă. D. prim-ministru face, în această privinţă, o confuzie: parlamentarii n-au plecat acasă, ci n-au venit de-acasă. N-au venit, fiindcă n-au socotii util să se mai deranjeze şi - de aceea - ultimele şedinţe ale corpurilor legiuitoare s-au ţinut fără numărul de parlamentari cerut de regulament.
în lipsa unei consfătuiri a majorităţilor, dl. preşedinte al Consiliului a făcut câte\'a declaraţii în faţa Senatului. între acestea, este una cu adevărat senzaţională: guvernul naţional-ţărănist nu s-a abătut niciodată - a spus dl. luliu Maniu - de la linia programului de partid. Dl. Maniu îşi calomniază programul - frumosul d-sale program din opoziţie! Dacă programul acesta ar fi fost atât de... in sfârşit, dacă ar fi fost aşa cum a fost guvernarea, dl. Maniu n-ar fi numărat, în clipa suirii d-sale Iu cârmă, atâţia patizani entuziaşti şi atâţia simpatizanţi dezinteresaţi.
în programul acela din anii eroici de opoziţie, nu erau înscrise nici masacrul de la Lupeni. nici schingiuirile de la poliţie, nici confiscările de ziare. Erau înscrise dimpotrivă, proteste împotriva masacrului de la 13 decembrie 1918, proteste împotriva schingiuirilor din beciurile Siguranţei şi iarăşi - proteste împotriva confiscărilor de ziare. Nu erau înscrise în acel program nici lege,/ cultelor, votată în ciuda împotrivirii tuturor celor interesaţi; nici legea de permanentizare a comisiilor interimare, naufragiată în cartoanele Camerei; nici tolerarea agitaţiilor huliganice; nici multe, din cele ce s-au făcut şi n-ar fi trebuii să se facă. " („Adevărul", din 2 iulie 1930).
47 *„Monitorul oficial",* nr. 75 din 2 aprilie 1930.
48 *„Viitorul",* din 4 aprilie 1930.
49 N. Iorga, *Memorii,* voi. V, p. 214.
50 *Adevărul",* din 25 martie 1930.
51 în martie 1932, *„îndreptarea "* a publicat detalii despre această întâlnire: *.Generalul Avere seu n-a solicitat din iniţiativa sa o întrevedere prinţului Carol, nici n-a pornit acţiunea de repatriere i prinţului, din impuls propriu. Fapt este. că Regele Ferdinand se împăcase, în ultimul timp al domnie sale, cu gândul readucerii fiului exilat. în vara anului 1926, aflându-se în Franţa pentru o cură balneară, regele s-a întâlnit cu fiul său, şi a vărsat lacrimi de duioşie. Dar lacrimile monarhului pare să fi fost interpretate greşit de prinţ. Acesta a văzut în ele o dovadă că-i dorit cu orice preţ; de aceea a trimis tatălui său o anumită condiţie pentru reîntoarcerea sa, ceea ce a umplut de mâhnire sufletul monarhului. El şi-a fixat atitudinea în formula:* «Je ne dis pas jamais, je ne dis pas â tout prix - non plus». Rămânea ca generalul Averescu, primul ministru de atunci, să caute a se înţelege cu prinţul asupra eventualei reveniri. A fost în acest sens şi o corespondenţă, de care s-a făcut menţiune la procesul Manoilescu. [...]
în vara anului 1927. un fost subsecretar de stat în ultima noastră guvernare încerca să pună la cale o întâlnire între prinţul Carol şi generalul Averescu. care declarase că nu poate lua poziţie în această gravă chestiune, înainte de a vorbi personal cu prinţul. în septembrie a acelui an. pe când generalul se afla în Nürnberg, \enind de la staţiunea balneară Kissingen, un trimis al prinţului Cawl sosi cu aeroplanul, stăruind ca şeful nostru să meargă la Paris, spre a vedea pe prinţ, Motive de ordin politic au împiedicat pe general să meargă în capitala Franţei. (Ar fi fost, într-adevăr, imposibil ca Averescu să meargă în Franţa, fără să viziteze pe preşedintele Republicii, căruia îi era dator cu mulţumiri penn u cordonul Legiunii de Onoare, şi pe ceilalţi oameni politici. Ori. pentru aceasta. Averescu nu avea în staţiunea balneară nici hainele, nici decoraţiile respective.) A dat însă această însărcinare d-lui Goga, care la acea dată se găsea în sudul Franţei. în anii următori 1928 şi 1929, între\ ederea nu a putut avea loc. din cauză că cel care ţinea legătura, n-a vrut sau n-a putut s-o pună la cale. De-abia în anul 1930, luna aprilie, prin intermediul unui devotat şi al prinţului, şi al generalului. întâlnirea a putut fi combinată la Bellinzona. în Elveţia. Aici să poposim o clipă. întâlnirea din această localitate are la origine - cum s-a văzut - dorinţa regelui Ferdinand de readucere în ţară a fiului său. Personal, generalul Averescu - cum declarase în interpelarea adresară la Senat d-lui Maniu, la 5 martie 1929 - n-avea nimic împotriva prinţului, considera că o înţelegere era posibilă, căci, spre deosebire de fraţii Brătianu. generalul era încredinţat că timpul petrecut departe de ţară, a putut să-ifie plin de învăţăminte. în această convingere îl întăreau şi persoanele demne de încredere, care soseau din Paris cu cele mai bune informaţii despre prinţ. Dacă adăugăm că Regenţa primise o lovitură decisivă, prin numirea unui nechemat în sânul ei[Constantin Sărăţeanu] şi că lumea noastră începuse să-şi îndrepte privirile peste hotare - spre cel exilat - întâlnirea de la Bellinzona se prezenta ca încheierea necesară a unui întreg complex de fapte. Prima convorbite, de trei ore. n-a dus la nici un rezultat. Generalul se grăbea să plece, când persoana care aranjase întâlnirea, veni să-i ceară să amâne plecarea pe a doua zi. pentru ca în cursul serii să mai aibă loc o convorbire. De astă dată. păru a se ajunge la o înţelegere. Se stabiliră condiţiile de care lega generalul Averescu amestecul său în organizarea întoarcerii prinţului, şi asupra cărora şeful nostru - în expunerea Jăcută Comitetului de Direcţie - a păstrat un mutism absolut. întoarcerea. trebuie să spunem. însă. avea să decurgă demn. sigur, şi e\ itând riscurile unui eşec. Pentru respectul adevărului, trebuie să spunem, că la un moment dat. în cursul convorbirii, prinţul interveni cu aceste surprinzătoare cuvinte: - «Ce ai zice dacă te-ai trezi într-o bună zi cu mine în Bucureşti?»
-"Aş zice bun venit! In orice caz. din partea noastră nu va fi de temut o atitudine ostilă», replică generalul. Astfel se despărţiră, rămânând înţeles ca o nouă întrevedere să ail)ă loc în septembrie - dacă lucrurile ar fi decurs astfel - încât partidul să-şi înceapă acţiunea sa pe faţă pentru organizarea întoarcerii, a cărei dată era fixată pentru toamnă. Atât de puţin înţelegea şeful nostru să lucreze în taină, prin urzi re de comploturi, încât puse în cunoaştere despre întoarcerea iminentă a prinţului Carol şi pe şeful de atunci al Partidului Liberal (Vintilă Brătianu]." („îndreptarea ", din 6 şi 7 martie 1932)
52 Grigore Gafencu. *însemnări politice,* p. 95.
53 *„Adevărul*", din 8 iunie 1930.
54 Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Carol Caraiman. Arhiva personală, dos. 18/1930. f. 1.
55 Relatare după ziarele *„Cuvântul", „Adevărul"* şi *„Universul".* din 8 şi 9 iunie 1930.
56 Gabriel Marinescu, Ion Modreanu, Constantin Buruiană, *Carol al ll-lea. regele românilor. Cinci ani de domnie*. Bucureşti, 1935, p. 35.
57 Zaharia Boilâ. *Memorii,* p. 157-165, în Bib. Academiei. Arhiva istorică.
58 N. Iorga, *Memorii,* vol. VI, p. 1.

59 *Idem. Doi ani de Restaurație,* ed. III-[illegible] Munte. 1932, p. 3.

60 Gh. Brătianu avea să relateze: *„în dimineața zilei de 7 iunie mă pregăteam să deschid la lași congresul profesorilor de istorie. Ca un trăsnet, la ora 5 dimineața mi-a venit știrea să vin de urgență la București, chemat jiind de A.S.R. principele regent Nicolae. dorința principelui Carol abia sosit în țară fiind să mă vadă. Mi s-au propus două mijloace de transport: avionul sau automobilul. în cazul întâi grupul de aviație Iași urmând a-mi pune la dispoziție avionul.*

Din primul moment am avut grijă să informez pe șeful Partidul Național-Liberal după ce am hotărât a pleca cu automobilul. M-am dus imediat la d. Inculeț, rugându-l să telefoneze d-lui Vintilă Brătianu că sosesc seara la București. Am sosit, m-am dus la d-sa și i-am comunicat chemarea prințului regent și dorința prințului Carol, căci ar fi fost o necuviință de a nu răspunde la ea

 1

A a avut o convorbire foarte aprigă şi a[...]iului meu că nu pot refuza o ăsemenea chemare, că este în interesul său şi al partidului să văd care este rostul acestei chemări. Unchiul meu mi-a spus: «Te voi vedea mâine şi te voi judeca după faptele tale».
M-am dus la Cotroceni. am fost primit de prinţul Carol, de faţă fiind şi prinţul regent, ca o confirmare că mesajul mi-a fost trimis din partea sa. Prinţul Carol mi-a spus că doreşte un guvern de concentrare, făcând apel la mine să fac parte din el. Am răspuns că o asemenea adeziune nu poate avea valoare decât numai când reprezintă punctul de vedere al Partidului Naţional-Liberal. Atunci regele de astăzi şi-a exprimat dorinţa ca toate partidele să se strângă în jurul Coroanei, şi că îşi dă seama de valoareayi puterea partidului nostru.
Venit în ţară fără nici un resentiment, regele şi-a exprimat dorinţa arzătoare de a conlucra cu Partidul Liberal. Acesta a fost scopul chemării mele. A doua zi dimineaţă am luat contact cu cei mai apropiaţi membri ai familiei mele. şi cei mai apropiaţi de unchiul meu: cu domnii Dinu 1. Brătianu şi Constantin Brătianu. în scopul de a transmite şefului partidului acest mesaj, exprimându-mi punctul de vedere de mai sus. Am fost apoi şi la d.Vintilă Brătianu, i-am expus cum a decurs audienţa şi că primisem însărcinarea să-i duc la cunoştinţă mesajul aceluia care a doua zi a fost proclamat regele României Drept răspuns d Vmtilă Br ătianu a refuzat să mă asculte şi m-a izgonit." („Mişcarea ", din 20 iunie 1930)
61 *..Viitorul",* din 8 iunie 19^0.
62 Ziarul..*Viitorul"* publica la 8 iunie următoarea declaraţie făcută de Duca: *„Să-mi daţi voie să fac în faţa dv. acest examen al conştiinţei mele şi să cred că îmi veţi admite că sub imperiul întâmplărilor de azi noapte mi-am stabilit convingerea în această chestiune.*
De mult cugetam la această chestiune şi în dese rânduri mi-am pus în conştiinţa mea judecata acestei chestiuni care bănuiam că va surveni cum s-a şi întâmplat.
Am scrutat tot ce-mi poate spune judecata şi conştiinţa mea şi din două motive: unul de ordin etic şi unul de ordin politic şi naţional mă împiedică să primesc soluţia de azi.
Am fost prea strâns legat pe opera regelui Ferdinand I şi a lui Ion l.C.Brătianu. am slujit ţara sub conducerea acestora în timpuri care prin nimic nu se pot şterge, aşa încât este firesc ca să urmez in totul hotărârea lor.
Aş considera că mă dezonorez, făcând altfel, şi deci, să sfârşesc cariera mea politică cu un act de dezonoare.
Aş trece totuşi peste dezonorarea mea, dacă aş avea conştiinţa că slujesc un mare interes politii w naţional.
Am însă absoluta convingere contrarie.
Fapta de astă-noapte este cea mai primejdioasă aventură ce s-a putut face şi este tot ce poate aduce mai mult rău consolidării noastre naţionale şi situaţiunii ţării in toate privinţele. La o primejdioasă aventură nu pot să iau parte, refuz să mă duc, chiar dacă viaţa mea politică ai lua sfârşit azi.
Sfatul ce dau partidului nostru este o intransigenţă absolută. Vor fi vremuri foarte grele, mergem la o luptă dârză. Prin urmare, să ne numărăm.
Vor fi şovăitori, vor fi profitori de noi situaţiuni, totuşi noi vom învinge.
Dl. Brătianu v-a arătat că aceleaşi timpuri le-am trăit la laşi unde pe puţini ne-a susţinut o credinţă şi totuşi, cu această credinţă am biruit.
Nu e vorba să se forţeze conştiinţa nimănui, fiecare să judece şi fiecare să se lase hotărât numai **de** *interesele superioare şi permanente ale ţării pe care o slujim.*
Eu v-am spus întreg gândul meu de la care nimic pe lume nu mă va abate ".
63 *„Universul*", din 8 iunie 1930.
64 Zaharia Boilă, op. cit., p. 172.
65 Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre*, Bucureşti, Casa Editorială Gândirea, Bucureşti, 1991, p. 214
66 *„Îndreptarea ",* din 7 martie 1932
67 *„Monitorul oficial",* nr. 128 bis din 8 iunie 1930
68 Textul integral al acestui discurs este următorul: *„Domnilor senatori, domnilor deputaţi.*
Primirea atât de emoţionantă ce mi-o faceţi, mă mişcă adânc, şi sunt fericit de a putea simţi prin glasul domniilor voastre sentimentelor acelora care v-au trimis aici şi de a constata încă o dau) legătura sufletească ce m-a unit şi mă va uni întotdeauna de poporul meu. Jurământul ce l-am depus astăzi în faţa reprezentanţilor naţiunii depăşeşte zidurile acestui lăcaş istoric şi pentru sufletul meu el devine un legământ sfânt între mine, rege, şi poporul meu. E im legământ luat în faţa celui Atotputernic de a fi părintele plin de grijă şi de râvnă al fiilor săi. Pribegia de mai bine de patru ani, departe de poporul în mijlocul căruia m-am născut şi am crescut. a fost provocată de unii care, prin vorbele lor, au îndurerat sufletul marelui vostru rege şi scumpii Im meu părinte şi au urmărit să rupă legătura dintre mine şi România.

Manifestaţia înălţătoare de astăzi dovedeşte că aceste încercări nu şi-au atins ţinta şi că iubirea ce-am purtat-o neclintit în sufletul meu faţă de România este răsplătită cu prisosinţă prin dragostea ce mi-o arată naţiunea prin reprezentanţii ei.
Păşesc astăzi cu sufletul înălţat în mijlocul poporului meu, şi cu o inimă în care s-a şters şi cea din urmă umbră de mâhnire, chiar faţă de aceia care au încercat prin acţiunea lor nechibzuită să rupă legătura indisolubilă dintre mine şi tot ce simte româneşte.
Urmând pilda din scriptură zic:«Nu vreau moartea celor ce-au greşit, ci întoarcerea lor la matca din care nimeni n-ar fi trebuit să iasă».
Eu nu am venit să mă răzbun pe nimeni, ci cu inima caldă şi iubitoare să strâng într-un mănunchi pe toţi cei care au voinţa şi puterea de a colabora pentru propăşirea patriei.
Adânc emoţionat, gândul meu se îndreaptă către cei care înaintea mea au depus aci acelaşi jurământ şi care şi-au închinat toată viaţa binelui ţării pe care au fost sortiţi s-o conducă. Umbrele marilor noştri regi Carol I şi Ferdinand cel Loial mă însoţesc astăzi în mijlocul domniilor voastre şi sufletul scumpului meu părinte se bucură de a-şi vedea împlinit ultimul său gând şi cea mai fierbinte a lui dorinţă. Pilda ce mi-o dau. prin nesfârşita lor dragoste de ţară şi prin râvna întru apărarea intereselor ei. va ji pe deplin urmată de mine.
Eu am crescut în mijlocul vostru, hrana mea sufletească a fost hrana sufletului vostru, durerile voastre au fost durerile mele, idealurile neamului meu au fost idealurile mele.

Nu pot - văzând aici în faţa mea întruniţi reprezentanţii românilor de la Nistru pân-la Tisa. din Hotin şi pân- la nuire, din Boian la Vatra Dornei, din Sătmarpână-n Săcele şi de la Tumu-n Dorohoi - să nu mă gândesc cu nespusă evlavie la cei 800.000 de morţi şi la acei luptători din Ardeal, Bucovina şi Basarabia, care, prin sângele lor. au închegat pentru totdeauna unirea naţiunii în graniţele ei fireşti. Moştenirea aceasta sfântă trebuie s-o păstrăm ca cel mai scump odor şi. întărit încă mai mult de aceste jertfe, sunt hotărât să menţin, fără şovăire, jurământul meu de a păstra neatinsă integritatea teritoriului naţional. *

Spre a aduce la îndeplinire fără piedică această făgăduinţă, am nevoie. înainte de toate, de colaborarea fără preget a tuturor forţelor vii ale naţiunii.

Fără unirea tuturor nu vom putea apăra. în Jaţa celor ce ne pizmiesc, ca o forţă indisolubilă, care. sprijinită pe o armată organizată după ultimele cerinţi şi bizuindu-se pe deplina mea grijă, să păşească dejinitiv la o muncă paşnică şi rodnică.

Greutăţile, care unora li se par de neînlăturat, vor putea, fără nici-o îndoială, să fie călcate în picioare de o Românie unită şi hotărâtă. Nu vreau să pun la îndoială o clipă patriotismul acelora care. prin poziţia lor. au datoria de a lucra la progresul ţării. Şi sunt convins că toţi. fără deosebire de opinie politică, credinţă şi obârşie, se vor întâlni într-un mănunchi în jurul tronului spre a conlucra la aşezarea ţării noastre pe temelii care să-i permită dezvoltarea şi să-i asigure neclintit locul care îi este sortit să-l ocupe în mijlocul lumii civilizate.

Va trebui ca, în colaborare cu toate popoarele cu care suntem legaţi prin sentimente de prietenie, şi mai ales cu vecinii noştri, să lucrăm la ştergerea urmelor pe care ni le-a lăsat marea învălmăşeală de acum 14 ani.

Ţara noastră este atât de bogată, are atâtea resurse naturale, încât vom putea, cu concursul tuturor, să îndreptăm cât mai repede starea economică şi să redăm astfel mulţumirea materială locuitorilor, care de atâta vreme aşteaptă.

Patrimoniul de bogăţii al României este atât de mare încât şi pe temeiul cultural va trebui să ne luăm locul în lume graţie intelectualilor noştri, ai căror cei mai de seamă reprezentanţi se găsesc în mijlocul domniilor voastre. Domnilor senatori. Domnilor deputaţi.

Mai am o bucurie pe care ţin să v-o împărtăşesc. Bucuria cea mare, care în clipele acestea ale reîntoarcerii îmi umple sufletul, este sfârşitul marelui chin ce l-am avut de îndurat în anii mei de pribegie: în sfârşit l-am regăsit pe scumpul meu fiu, pe care cu toată iubirea îl voi putea creşte în sentimentele ce i-au însufleţit pe strămoşi: dragostea nesfârşită de [ară. Domnilor senatori, Domnilor deputaţi.

Mai ţin să aduc mulţumirile mele iubitului meu frate şi tovarăşilor săi din Regenţă, care în acest răstimp au avut grijă de buna gospodărire a ţării.

Sfârşind cuvântul meu. fac încă o dată cel mai călduros apel ca să lucrăm cu toţii împreună la propăşirea bunului nostru cel mai scump: Patria.

Români din patru unghiuri, uniţi-vă în gânduri, uniţi-vă în simţiri.

Înainte, spre muncă!"

(Cuvântările M S. Regelui Carol II, voi. I, *„Fundaţia pentru literatură şi artă, Carol II*", Bucureşti, 1940, pp. 11-15).

egele nou şi primii săi ani de domnie

Primele efecte ale „restauraţiei". Scindarea Partidului Naţional-Liheral. Camarila regală. Moartea lui Vintilă Brătianu. I.G. Duca • preşedinte al Partidului Naţional- Liheral. Prima interzicere a Gărzii de Fier. Sfârşitul primei guvernări naţional- ţărăniste. Guvernul Iorga. Aranjamente în familia regală. Scindarea Partidului Poporului. Congresul Val P.C.R. Eşecul guvernului de „Uniune naţională ".

Aclul ,*.restauraţiei "* a marcat încheierea crizei dinastice şi începutul domniei regelui Carol al II-lea, în care mulţi români îşi puneau mari speranţe. Prin modul cum a sosit în ţară şi a ştiut să manevreze din primul moment al contactului cu liderii politici, Carol a dovedit că nu avea să poarte recunoştinţă nimănui, şi că aceştia puteau fi modelaţi după propriile lui interese. Discursul rostit după depunerea jurământului în calitate de rege al României a lăsat multora convingerea că era decis să schimbe sistemul politic din România. Din acest punct de \edere sunt semnificative aprecierile gazetei *„Apărarea naţională ",* care, în articolul *Inutilitatea partidelor,* se scria: *„Odată cu fireasca restabilire monarhică, problema parlamentarismului ti luat o nouă şi definitivă întorsătură. Majestatea Sa. Carol al II-lea, n-a venit în ţară de dragul nici unui partid politic şi nici de dorul de a se face unealta vreunuia din ele. Iniţiativa Majestăţii Sale ar merge chiar la desfiinţarea partidelor dacă interesele ţării vor cere aceasta. Desigur, noi nu avem decât să ne bucurăm de această atitudine a Majestăţii Sale faţă de partide, căci am avut qnstea de a ne număra printre cei dintâi care am contestat rolul parlamentului şi am dovedit inutilitatea partidelor "'.* Această idee a fost formulată chiar de suveran. într-o discuţie cu N. Iorga: *„ Vreau un ministeriu [guvernJ de concentrare supt o conducere care să nu fie a unui şef de partid [...] miniştrii să mă reprezinte pe mine. eu să-i numesc "'.* Atingerea acestui obiectiv se va dovedi complicată, deoarece principalele partide politice i-au opus - direct sau indirect - o puternică rezistenţă. Acest fapt a fost vizibil chiar in iunie 1930.

După urcarea lui Carol al II-lea pe tron, guvernul Mironescu şi-a depus mandatul pentru ca noul rege sâ-şi exercite prerogativa constituţională de a numi *..pe miniştrii săi ".* Deoarece parlamentul era dominat de naţional-ţărănişti, regele l-a însărcinat pe Iuliu Maniu, în dupâ- amiaza zilei de 9 iunie, să constituie noul guvern; dar acesta a refuzat. Ziarul „Dreptatea" explica: *„Din cercuri autorizare aflăm următoarele în legătură cu declinarea de către d. Maniu a însărcinării de a forma guvernul. D. Iuliu Maniu, cu totul devotat M.S. regelui Carol al II-lea. şi noii ordine de lucruri întemeiate şi cu concursul său, nu putea să primească înalta însărcinare cu care îl onora M.S. regele, decât cu sinceră mulţumire şi înaltă onoare. A declinat-o însă din două motive, ambele de o egală importanţă. Unul personal. De 15 ani, d.*

Maniu trăieşte cea mai grozavă luptă şi neîntreruptă activitate politică, publică, fără cel mai mic repaus. De aici a urmat o serioasă zdruncinare a sănătăţii sale, care pretinde un imediat repaus de câteva luni. Apoi, în momentul de faţă, d-sa nu găseşte indispensabilă prezenţa sa în fruntea guvernului. Din contra. Acesta este al doilea motiv

Evident câ acestea erau motive de circumstanţă. în realitate, Iuliu Maniu urmărea sâ-l aducă pe noul rege în situaţia de a înţelege câ Partidul Naţional-Ţărănesc era factorul decisiv al vieţii politice şi, pe de altă parte, sâ tranşeze în sensul vederilor sale contradicţiile din sânul acestui partid, mai ales dintre naţionali şi ţărănişti. Totodată, el voia sâ vadă care va fi reacţia celorlalte partide politice şi în special a Partidului Naţional-Liberal faţă de prima criză se guvern declanşată sub domnia regelui Carol al II-lea.

Refuzul lui Maniu a convenit lui Carol al II-lea, care a încredinţat mandatul generalului Constantin Prezan, cu misiunea de a forma un guvern de uniune naţională. Discuţiile generalului cu liderii politici nu au putut depăşi faza expunerii intenţiilor, deoarece Iuliu Maniu a declarat public şi fără echivoc: *„De la sine înţeles că acest guvern va avea misiunea de a rezolva unele probleme urgente de guvernare într-un timp relativ limitat şi, în tot cazul, neatingând înfăptuirile de până acum şi necontrazicând întru nimic principiile fundamentale ale Partidului Naţional- Ţărănesc "*[*]. în acest caz ar fi fost vorba de un guvern controlat de naţional-ţărânişti, ceea ce. în mod evident, generalul Prezan nu a putut admite, astfel că şi-a depus mandatul. Regele s-a văzut nevoit să apeleze din nou la Iuliu Maniu, care - după ce cu câteva zile înainte de declarase bolnav, având nevoie de un lung repaus - a acceptat.

Guvernul Maniu a depus jurământul în ziua de 13 iunie în faţa regelui Carol al II-lea, act ce marca, în fapt, continuarea guvernării naţional-ţărăniste, începută în noiembrie 1928 Sentimentul general era acela că preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc a ieşit victorios In confruntarea cu regele. Ziarul *„Aurora "* scria la 19 iunie: *„Guvernul actual este guvernul d-lui Iuliu Maniu: Al d-sale şi numai al d-sale. Nu este guvernul regelui, fiindcă regele a dorit guvern de concentrare, care nu s-a putut realiza ".* O idee similară exprima şi N. Iorga *„învingătorul e d. Iuliu Maniu, şeful Partidului Naţional-Ţărănesc... Voinţa sa de fier a izbutit Ceea ce a vrut, se împlineşte. A învins pe rege. Ave Cezar! "*[s].

în realitate, regele a *„marcat"* puncte importante în această confruntare. Primele efecte ale restauraţiei s-au făcut deja simţite: Carol al II-lea a reuşit sâ obţină includerea în guvern a lui Mihail Manoilescu, vechi şi înflăcărat *„carlist",* înscris de puţină vreme în Partidul Naţional-Ţărănesc. Dar mai importante, prin consecinţele lor, au fost deciziile regelui din perioada crizei de guvern, pe care Iuliu Maniu le-a aprobat în calitate de şef al executivului. El a contrasemnat, fârâ nici o obiecţie, decretele regale privind: instituirea funcţiei de secretar particular al suveranului şi numirea în această demnitate a lui Constantin (Puiu) Dumitrescu numirea generalului Constantin Ilasievici în funcţia de mareşal al Palatului (în locul lui Constantin Hiott); numirea colonelului Gabriel Marinescu în funcţia de prefect al Poliţiei Capitalei (în locul generalului Eracle Nicoleanu). A acceptat, iar parlamentul a aprobat, ca mama Marelui Voievod de Alba Iulia sâ aibâ titlul de „*Majestatea Sa* ", dar nu de regină; a aprobat lista civilă de 40 de milioane lei pentru Carol al II-lea, 20 de milioane pentru regina Maria şi câte 7 milioane pentru M.S. Elena şi pentru Marele Voievod.

Carol al II-lea, în calitate de şef al Casei Regale, a stabilit ca domiciliul reginei Maria sâ fie la Balcic şi nu în Bucureşti, precizând că aceasta nu va desfăşura nici un fel de activităţi politice. Peste câteva luni - vâzând-o cu prilejul unei recepţii organizate în onoarea reginei Iugoslaviei, într-un cerc destul de restrâns - Grigore Gafencu avea sâ noteze câ *„ în marele salon unde tineretul dansează pe o muzică răsunătoare de gramofon* ", a avut o discuţie de o oră cu *„fosta suverană ": „Regina pare obosită, adânc frământată. Un singur gând: fiul ei. regele Carol. II urmăreşte cu bănuieli, îngrijorare, neîncredere şi cu suflet neîmpăcat, ce nu iartă şi nu se supune. Faptul de a fi fost înlăturată de la putere - de la ce reprezenta pentru ea «puterea», şi anume influenţa ei continuă şi directă, mai mult închipuită de altfel decât reală, asupra oamenilor şi a lucrurilor şi, mai ales, ofensa ce i s-a adus prin înlăturarea desăvârşită din viaţa publică şi socială a lui Barbu Ştirbey - legătură pe care regina o afişase cu o trufie regală, cu un splendid curaj... moral - au rănit-o adânc. E o furtună ce se stăpâneşte cu greu. O furtună în care clocotesc patimi trufaşe, ambiţii zădărnicite, porniri generoase, tot sufletul chinuit al unei femei de o uimitoare vitalitate "*[6].

Pentru a marca preţuirea pe care o acordă armatei şi comandanţilor ei, regele Carol al II- lea a sugerat instituirea demnităţii de mareşal al României. Proiectul de lege depus de generalul Nicolae Condeescu, ministru al Armatei,

prevedea: *„Se înfiinţează pe ziua de 14 iunie 1930, demnitatea de «Mareşal al României». Această demnitate este onorifică şi se poate oferi generalilor, care în gradul de general de corp de armată au condus cu succes operaţiunile Armatei Române, în funcţiunea de Şef al Marelui Cartier General, sau de Comandant titular al unei Armate, în Războiul pentru întregirea Neamului. Mareşalii României vor lua parte la şedinţele Consiliului Superior al Apărării Ţării, la care vor fi invitaţi de M.S. Regele. Un statut va preciza uniforma, insignele şi celelalte detalii de ordin protocolar* "[7]. La această demnitate au fost înălţaţi generalii Alexandru Averescu şi Constantin Prezan.

Pasionat de fast şi de uniforme înzorzonate, regele Carol al II-lea a conceput personal noile uniforme ale armatei române. C. Argetoianu scria că, vizitându-l pe suveran la Palat, a fost impresionat de priveliştea oferită: *„Nasturi, trese, modele de şepci şi de chipiuri, schiţe de tunici şi lampasuri de pantaloni zăceau azvârlite pe mesele şi canapelele saloanelor de jos din Palatul Regal"**. De asemenea, regele a introdus noi decoraţii şi medalii. între care şi ..*Coroana cu Spini ",* oferită celor care l-au sprijinit în timpul *„exilului ".*

Singurul partid politic care se afla într-o situaţie încordată cu noul rege era Partidul Naţional- Liberal. Cel mai intransigent era Vintilâ Brâtianu, care în şedinţa Comitetului Executiv al acestui partid, din 8 iunie 1930, a declarat: *„Oricine va analiza evenimentele, trecând peste manifestaţia de stradă care nu interesează, s-a putut convinge că «restauraţia» nu s-a făcut cu participarea poporului român. E o simplă încercare de aventură, fără durată mare* In *Manifestul către ţară* adoptat cu acest prilej se arăta: *„JFaţă de lovitura de stat care a răsturnat ordinea constituţională statornicită de regele întregitor de neam. Partidul Naţional-Liberal declară că nu se solidarizează cu actele săvârşite. Motivele care au determinat grava şi dureroasa hotărâre a regelui Ferdinand nu au încetat de a exista [...] ne aflăm în faţa unei aventuri primejdioase pentru interesele generale ale ţării şi compromiţătoare pentru însuşi principiul monarhic ".* Această atitudine de *„rezistenţă* "n-a avut însă un caracter activ, liberalii nevenind în ziua de 8 iunie 1930 în parlament pentru a-şi exprima punctul de vedere. Ei s-au situat pe poziţia nerecunoaşterii faptului împlinit, fârâ a iniţia vreo acţiune concretă în vederea schimbării cursului evenimentelor.

Un efect important al restauraţiei a fost scindarea Partidului Naţional-Liberal. Exclus din partid, Gheorghe Brâtianu a convocat, pentru 15 iunie. Congresul general al *Partidului Naţional-Liberal*, pentru a analiza situaţia creată. Au participat reprezentanţi ai mai multor organizaţii judeţene, între care şi foştii miniştri A. Văitoianu şi C. Banu. Congresul l-a ales pe Gh. Brătianu în funcţia de preşedinte al Partidului Naţional-Liberal. A apărut astfel un nou partid liberal, numit şi *„georgist* "de la numele lui Gheorghe (George) Brătianu. Acesta urmărea să se impună în viaţa politică pe fondul degringoladei din partidul condus de Vintilâ Brătianu. La 22 iunie 1930, Gh. Brătianu adresa un *„Apel către ţară "* în care se spunea:*Un partid de ordine şi de guvernământ poate duce o luptă cât de îndârjită împotriva altui partid. împotriva oricărui guvern, el nu poate duşmăni sau bănui pe regele României. Trebuie să spulberăm «rice urmă de echivoc. Partidul Naţional-Liheral, credincios adevăratelor tradiţii, trebuie să păşească cu fruntea sus la lumina zilei şi să reia legăturile sale normale şi fireşti cu purtătorul Coroanei"*[10]. Totodatâ, el dădea acţiunii sale şi sensul primenirii programului şi ideologiei Partidului Naţional-Liberal, al luptei împotriva *„sclerozei bancare* "care-l ameninţa. Gh. Brătianu urmărea să preia şefia partidului; în ziarul *„Mişcarea* "din 19 iunie, Gh. Brătianu era prezentai drept *„fiul* fi *demnul urmaş a! marelui Ion I. C. Brătianu ".* în expunerea făcută la 18 iunie în faţa aderenţilor săi din Iaşi, Gh. Brătianu afirma; *„Fiul lui Ion l. C. Brătianu nu poate fi exclus din partidul de carerl leagă nedespărţit fi sângele* fi *tradiţia "* ". El a fost urmat de câţiva lideri de marcă, între care C. Banu, Istrate Micescu, I. Vasilescu-Valjean, precum şi de mai tinerii Atta Constantinescu, M. Antonescu, Constantin C. Giurescu ş.a.

Carol al II-lea privea cu multă simpatie acţiunea lui Gh. Brătianu. Ziarul *„Mişcarea "* - organul central de presă al Partidului Naţional-Liberal georgist - afirma la 26 iunie că *„suveranul s-a interesat de acţiunea pe care o desăvârşeşte, în cercuri tot mai largi, şeful nostru* "; în luna iulie Gh. Brătianu a fost primit de Carol al II-lea de trei ori; de asemenea, în cadrul întrunirilor organizate de georgişti se trimiteau telegrame de omagiu câne rege, la care acesta răspundea cu satisfacţie şi îndemnuri de reuşită.

în timp ce acţiunea lui Gh. Brătianu părea că se desfăşoară cu succes, situaţia lui Vintilâ Brătianu devenea tot mai dificilă. Pe de o parte, tinerii liberali cereau primenirea programului şi ideologiei, democratizarea organizaţiei partidului; pe de altă parte, exponenţii marii burghezii industriale şi bancare îşi exprimau temerea că noul rege va adopta măsuri împotriva instituţiilor economice liberale; ei nu puteau omite faptul că printre cei chemaţi în audienţă de

Carol al II- lea s-a numărat şi Dim. Buri[illegible], guvernatorul Băncii Naţionale. într-o declaraţie făcută presei străine, I.G. Duca afirma; *„Avându-şi stabilit punctul său de vedere în ultima criza constituţională. Partidul Naţional-Liberal rămâne în espectativă... Nu suntem un partid revoluţionar; rămânem un partid monarhic. Nu ne solidarizăm cu ceea ce s-a petrecut. Lăsăm celorlalţi răspunderea şi aşteptăm* "[11]. La rândul său, Gh. Tâtârescu afirma în ziua de 24 iunie 1930; „ *Atitudinea de ieri o cunoaşteţi: desolidarizare pentru actele săvârşite şi espectativă A fi adoptat o altă poziţie ar fi însemnat un acces de laşitate colectivă, în urma căruia suveranul însuşi ne-ar fi privit cu dezgust şi am fi oferit ţării cea mai monstruoasă schimbare la faţă înregistrată în analele noastre politice ".* El aprecia că ziua de 8 iunie a închis un ciclu istoric şi a deschis un altul: *„Ne-am închinat în faţa puterii-faptelor şi am recunoscut noua ordine instituită, adoptând atitudinea de aşteptare ".* Declaraţia noului rege că respectă Constituţia, constituirea unui guvern pe temei parlamentar reprezentau fapte care deschideau *„perspective noi şi conducerea partidului le va lua, la timp, în serioasă considerare pentru a conforma atitudinea partidului în faţa acestor perspective* De la asemenea declaraţii oarecum voalate, s-a ajuns la altele mai tranşante: Augustin Prodea, preşedintele organizaţiei liberale din judeţul Odorhei, afirma: *„Partidul. în decursul întregului său trecut, a dat dovadă că este monarhii şi dinasticf..] In interesul ţării, Partidul Naţional-Liberal doreşte ca domnia M.S. regelui Carol al II-lea să fie cât mai înţeleaptă şi mai folositoare. Partidul recunoaşte noua stare de fapt ce s-a creat* ">[4]. Presat de principalii săi colaboratori, dar şi de noua realitate constituţională, Vintilâ Brătianu a trebuit să ceară audienţă la regele Carol al II-lea, care i-a fost acordată în ziua de 9 iulie 1930". Comentând acest moment, ziarul „ *Universul"*scria la 12 iunie: „ *Audienţa pe care d.Vintilă Brătianu a avut-o la M.S. regele înseamnă reluarea raporturilor normate între Partidul Naţional-Liberal şi Coroană ".* Peste o săptămână, la 15 iulie, a fost primii în audienţă şi I.G. Duca, act ce sublinia normalizarea relaţiilor dintre principalul partid de opoziţie şi Carol al II-lea. într-o circulară către organizaţiile judeţene ale partidului se aralâ câ acesta *„a reluat legăturile cu Coroana* " şi era gata sâ contribuie, cu toate forţele, la scoaterea ţării din impasul în care se afla, *„dând tot concursul său unei vieţi normale de stat "*[s].

în noul context, Gh. Brătianu afirma câ activitatea sa şi a prietenilor săi„*.departe de a se fi încheiat, are de acum înainte încă o menire importanta. Noi trebuie să facem un nou partid liberal, instrument de guvernare adaptat nevoilor actuale ale ţării. Se deschid deci chestiuni de organizare, chestiuni de program şi de doctrină!...] Şi consider că această înnoire nu poate fi realizată fără o transformare radicală în conducerea partidului "*[17]*. Totuşi, acţiunea lui Gh. Brătianu nu se bucura de simpatia principalelor cadre liberale, deoarece acestea nu aveau încredere în capacităţile lui politice şi, în plus, nu le convenea postura de* „miluiţi" *ai regelui, cum erau calificaţi georgiştii.*

în Partidul Naţional-Liberal s-a dezvoltat un curent care viza schimbarea lui Vintilâ Brătianu din funcţia de preşedinte şi înlocuirea lui cu I.G. Duca. în ziua de 30 iulie 1930, un grup de 21 şefi de sectoare şi membri ai Delegaţiilor Permanente ale organizaţiilor liberale din judeţele Lăpuşna, Orhei şi Tighina trimitea lui Vintilâ Brătianu un memoriu[15], în care se arăta: *„Prietenii noştri, activi până ieri, care au făcut maximum de sacrificii în interesul partidului, azi din cauza situaţiunei complicate înlăuntrul partidului şi a lipsei complete de directive clare, precise şi hotărâte din partea conducerii centrale, se simt cu totul descurajaţi, dezorientaţi şi demoralizaţi politiceşte. Noi înşine... ne simţim - ca roţi cei conştienţi - dezorientaţi şi descurajaţi de ziua de mâine, deoarece vedem clar că în situaţiunea de azi partidul merge spre prăbuşire sigură* ". Principalul vinovat era socotit Vinulă Brâtianu: *„Din nefericire, partidul nostru, de la moartea mult regretatului Ion I.C. Brătianu, nu a ştiut nici să prevadă evenimentele şi nici n-a putut să găsească soluţiuni potrivite chiar în faţa faptelor deja împlinite. S-au făcut greşeli mari, cu consecinţe şi mai mari. Azi suntem în plină criză. înşişi conducătorii noştri cei mai autorizaţi fac impresia că sunt complet dezorientaţi. Chiar în chestiunea mare constituţională suntem în plină controversă. Avem pe de o parte hotărârea Comitetului.Central, iar pe de altă parte comunicatul publicat în «Viitorul» care se bat cap în cap. Dacă se impunea schimbarea atitudinii partidului, nu înţelegem de ce nu s-a convocat Comitetul Central, care este singurul în drept a reveni asupra hotărârilor luate de el însuşi ".* Semnatarii memoriului cereau convocarea congresului general al Partidului Naţional-Liberal până la 15 septembrie 1930, în vederea anulării deciziilor din 8 iunie ,. *luate şi apoi impuse Comitetului Central de către şeful partidului",* revizuirii oficiale a atitudinii partidului faţă de rege, elaborării unui program nou, precum şi pentru *„rezolvarea conducerii partidului".* Printre semnatarii memoriului se aflau: Ghennan Pântea (fost deputat şi vicepreşedinte al Adunării Deputaţilor, fost primar al oraşului Chişinău), Ion Costin - fost vicepreşedinte al Senatului, E. Sinicliu - fost deputat, V. Barcă - fost vicepreşedinte al Adunării Deputaţilor, M. Voia - fost prefect ş.a.

în timp ce o bună parte a opiniei publice era preocupată de evoluţiile din Partidul Naţional- Liberal, Carol al II-lea a păşit la clarificarea raporturilor sale cu mama Marelui Voievod. Pe de o parte, aceasta nu accepta sâ-şi reia relaţiile intime cu fostul ei soţ şi nici sâ ceară anularea sentinţei de divorţ; dorea în schimb, o *„viaţă demnă* ", în calitate de mamă a moştenitorului Coroanei. Pe de altă parle, Carol al II-lea căuta sâ evite înlâlnirile cu fosla lui soţie şi sâ-i impună plecarea din ţară, în schimbul unei sume pe care s-o suporte bugetul statului. El pusese la cale un plan, împreună cu Elena Lupescu, pe care urmărea sâ-l ducă la îndeplinire.

Rămasă în Franţa, Elena Lupescu a continuat sâ-i dea sfaturi lui Carol. cerându-i sâ dea dovadă de fermitate şi sâ îndeplinească întocmai cele stabilite împreună - în primul rând ruperea oricăror relaţii cu fosta sa soţie Elena şi izolarea reginei Maria. Astfel, în prima ei scrisoare adresată lui Carol îi spunea: *„Cred că eşti demn, căci ce te rog e demnitatea "* Apoi în următoarea: *..De Of [Elena] să re păzeşti ca de dracu şi fi[i] demn... Nu re lăsa influenţat în această direcţie* "-[0]. în scrisoarea din 15 iunie. Elena Lupescu insista asupra ideii câ regina Maria *„a fost factorul principal* ", iar Elena a dat un divorţ ruşinos *„spunând că tatăl copilului este un dezmăţat şi duce o viaţă nedemnă ca om* "; de aceea, odată ajuns rege, trebuia sâ arate câ *„e stăpân "* şi câ'nu admite sâ se supună surorii Elisabeta şi mamei, *„pentru a face ' împăcare ruşinoasă* ". Ea propunea şi soluţii: *„Cred că ar trebui... Mama să se ducă imediat l't Mare. iar cealaltă departe pe la Florenţa pentru liniştea ta* ". Chiar dacă n-a putut urma imediat aceste sfaturi, Carol - prin măsurile luate - le-a neutralizai din punct de vedere

politic atât pe regina-văduvâ Maria, cât şi pe Elena, fosta lui soţie. Mai ales câ Elena Lupescu a şti *„arma* "ei de bazâ, dragostea şi sexul. Iatâ ce 11 scria lui Carol: *„Sunt nouă zile de când ai plecat, dar mi se par 9 ani, un veac mai bine. Sunt rău bolnavă, aici mi distruge totul, am temperatură continuă 39 J. îţi dar seama tu ? De ce oare mi-e teamă? Nu vreau să pierd dragostea, căci iji jur că mă omor. Dumnezeu e bun şi sigur că voi fi curând lângă tine îngerul meu drag. lângă acela care tmi dă viaţa toată. [...] Acum n-am decât o dorinţă, să fiu lângă tine"* şi încheia: *„Fii cuminte că vine fetiţa curând să te pupică tot şi peste tot*Neputând rezista tentaţiei, Carol a cerut lui Mihail Manoilescu sâ plece la Paris pentru a o aduce pe Elena Lupescu în ţara[!]. în ziua de 12 august, la frontieră se găseau Eugen Bianu (directorul Siguranţei) şi llie Râu (inspector de Siguranţă la Oradea). Manoilescu a cerut celor doi sâ nu cerceteze compartimentele 9 şi 10, căci acolo se găsea soţia sa, care dormea. La Sinaia, Mihail Manoilescu a coborât împreună cu Elena Lupescu, pe care a condus-o la Foişor, llie Râu a venit la Bucureşti, spunându-i lui Iuliu Maniu cele petrecute la frontieră; şeful guvernului a decis sâ meargă personal la Episcopia Bihorului pentru a cerceta problema, dar în drum a primit un telefon de la Virgil Madgearu, care i-a confirmat câ, într-adevăr. Elena Lupescu sosise în ţară. Iuliu Maniu s-a oprit la Sinaia, cerând audienţă la Carol al II-lea, căruia i-a prezentat demisia, deoarece acesta nu-şi ţinuse angajamentul de a se împăca cu fosta sa soţie şi, în plus, o adusese pe Elena Lupescu în ţară. Carol a afirmat câ problema refacerii căsătoriei avea un caracter strict personal şi a negat cu străşnicie faptul câ Elena Lupescu ar fi venit în România[2']. El a cerut administratorului sâ-i prezinte lista persoanelor aflate la Peleş şi a constatat câ exista o spălătoreasă cu numele Elena Lupescu, din comuna Baia; cu alte cuvinte, cei care l-au informat pe Maniu l-au orientat pe o pista falsă. Dar preşedintele Consiliului de Miniştri şi-a susţinut cu hotărâre punctul de vedere, precizând câ se referea la doamna Elena Lupescu şi arătând câ, de fapt, Carol nu respecta Constituţia ţării, ci urmărea sâ-şi impună voinţa peste capul guvernului. El a cerut regelui sâ aprobe demiterea lui Manoilescu din guvern. *„despre care ştiu in mod neîndoios că a adus-o în ţară pe doamna Lupescu. fără ştirea şi aprobarea mea. Vă spun şi ziua şi cum a fost trecută peste frontieră, sustrăgându-se de la controlul organelor de Siguranţă şi de vamă. Eu nu vreau să prezidez un guvern din care face parte d. Miliail Manoilescu* ". Drept răspuns, Carol a susţinut câ nu exista nici un motiv pentru înlocuirea Iui Manoilescu. La care Iuliu Maniu a replicat că *„spiritul constituţional"* impune ca atunci când preşedintele Consiliului de Miniştri cere înlocuirea unui membru al guvernului, regele sâ aprobe această propunere. Continuându-şi argumentarea, Maniu a declarat câ el nu avea nici o încredere în Gabriel Marinescu, prefectul Poliţiei Capitalei, conchizând câ suveranul e predispus *„de a domni absolutist".* în consecinţă, a cerut să i se aprobe demisia. Regele însă a refuzat sâ i-o primească, cerându-i câtva timp *„să Se familiarizeze cu concepţiile* "primului * său sfetnic.

Atitudinea personală dârzâ a lui Iuliu Maniu trebuie apreciată ca atare, dar, având în vedere demnitatea pe care o ocupa, această atitudine era cu totul insuficientă. Ialâ ce scria în această privinţă Pamfil Şeicaru: *„Ce s-ar fi întâmplat dacă Iuliu Maniu ar fi dat ordin. în calitatea sa de prim-ministru, ca Elena Lupescu să fi fost arestată, sub acuzarea de a fi intrat în ţară cu paşaport fals? Cine ar fi cutezat să-i ia apărarea? Atât Partidul Liberal, cât şi celelalte partide din opoziţie arfi aplaudat măsura guvernului, care satisfăcea opinia publică. Regele? In august 1930 el se ferea să provoace opinia publică, pe care orice partid politic ar fi aprins-o mulţumită unei agitaţii violente şi bine organizate. Pe ce se rezema Carol în august 1930'.' Absolut pe nimic. Îşi închipuie cineva că armata română s-ar fifnfruntat cu unanimitatea partidelor sprijinite de opinia publică spre a apăra pe ţiitoarea regelui intrată în [ară cu un paşaport fals?*

Odată cu sosirea Elenei Lupescu s-a constituit camarila regala, care va juca un rol important în politica României, timp de un deceniu. Principala figură a camarilei era chiar *„Duduia"* (Elena Lupescu); aceasta a avut inteligenţa necesară de a nu se crampona - ca Zizi Lambrino - de apartenenţa legală la familia domnitoare; ea a ştiut să manevreze în aşa fel încât sâ-l sugestioneze pe rege câ oricine era împotriva ei era şi împotriva lui, şi ca atare trebuia înlăturat şi chiar distrus. A avut abilitatea de a nu se lăsa prinsă în mrejele anumitor prietenii, dispensându- se fără nici o urmă de regret de oricine i se părea câ ar încerca sâ-i submineze poziţiile. Ea a ştiut sâ profite de dereglarea sexuala a lui Carol pentru a-şi impune propria-i voinţâ[:5]. Deşi acţiona din umbră. Elena Lupescu a reuşit să eclipseze numeroşi oameni politici cu experienţă. Carol îi satisfăcea toate capriciile. *„Duduia "* devenind cea mai bogată femeie din România. De asemenea, rudele acesteia au beneficiat din plin de favorurile regale. Este suficient sâ amintim câ una dintre primele acţiuni ale lui Carol al II-lea a fost introducerea unor noi uniforme pentru armata română care puteau fi procurate de la un singur furnizor - avocatul Dumbrâveanu, vărul Elenei Lupescu, iar construcţia noului palat regal a fost încredinţată lol unei rude apropiate a acesteia.

Constantin (Puiu) Dumitrescu, secretarul particular al regelui, devenise cel mai apropiat sfetnic al său. Acesta primea şi expedia corespondenţa, era purtătorul de cuvânt al suveranului în relaţiile cu oamenii politici. Lipsit de scrupule, el nu a ezitat sâ ceară şi să obţină de la Carol al II-lea numirea tatălui său, generalul Constantin Dumitrescu - şeful cercului de recrutare de la Constanţa - în funcţia de inspector general al jandarmeriei din România. Personajul cu

cea mai largă platformă politică din camarila regală era Mihail Manoilescu, aureolat de titlul de *..martir* " al luptei pentru *„restaurație ".* El a fost inclus în toate guvernele din perioada 1930- 1931 în calitate de *„. om al regelui".* Deşi nu făcea parte propriu-zis din camarilă, nu o frecventa pe Elena Lupescu, profesorul Nae Ionescu era unul dintre cei mai apropiaţi sfetnici ai regelui Carol al Il-lea. El spera sâ devină *„ideologul noului regim"* şi purta lungi conversaţii cu suveranul, sugerându-i căi şi metode de acţiune. Felix Wieder şi soţia sa erau nelipsiţi din cercul Elenei Lupescu; bogat, manierat şi docil, Wieder a influenţat din umbră multe dintre deciziile regelui Carol al II-lea. *„ Finanţistul"* camarilei era Aristide Blank, care căpătase încrederea lui Carol ca urmare a largului sprijin material pe care i-l acordase în anii exilului; el a făcut masive daruri Elenei Lupescu - între care şi suma de 11 milioane de lei cu care aceasta a cumpărat, pe numele soţiei generalului C. Dumitrescu, casa din Aleea Vulpache, devenită centrul intrigilor politice din România. în februarie 1934, Elena Lupescu a intrat şi legal în posesia acestui imobil, fără a mai avea nevoie de intermediar". Puiu Dumitrescu a beneficiat >i el din plin de fondurile oferite de Blank. Se adaugă faptul câ atât regele cât şi Aristide Blank erau *„ victimele "* unei imaginaţii hipertrofiate şi ale *„ unor anomalii de ordin sexual* "[:7], astfel încât aveau în permanenţă un subiect favorit de discuţie. Nicolae Tabacovici a dovedit o capacitate extraordinară de adaptare la toate capriciile lui Carol al II-lea şi ale Elenei Lupescu, prin graţia cărora a devenit preşedintele Consiliului de administraţie şi director economic al C.F.R. Un alt membru de bază al camarilei era Alexandru Mavrodi, fost director al ziarului liberal *„ Viitorul*", preţui! de Carol şi de Elena Lupescu pentru informaţiile pe care le putea oferi despre *„bătrânii liberali".*

Camarila regală - alcătuită din oameni politici de o coloratură diversă, care nu puteau spera la o ascensiune rapidă în cadrele partidelor politice existente, din afacerişti veroşi, animaţi de o adâncă sete de dominaţie şi de îmbogăţire - urmărea sâ conducă din umbră întreaga viaţă politicâji_aconomicâ a României; în acest scoprTacţîonât cu perseverenţă penlru creşterea rolului monarRieiînvîâţâ de stat, pentru discreditarea regimului parlamentar-constituţional existent, pentru măcinarea principalelor partide politice, sprijinind deschis oameni politici şi grupări pro-dictatoriale. Treptat, camarila a reuşit sâ se interpunâ între rege şi partidele politice, sâ-l influenţeze pe suveran în sensul intereselor ei, sâ contribuie la luarea unor decizii care contraveneau normelor regimului parlamentar-constituţional.

Presa internaţionala se ocupa pe larg de viaţa sentimentală a regelui României, căruia îi atribuia intenţii dictatoriale; de aceea, la 12 septembrie 1930, Grigore Gafencu, subsecretar de stat la Ministerul de Externe, a trimis o telegramă cifrată tuturor ataşaţilor de presă români în care se dădeau instrucţiuni de contracarare a acestei propagande ostile[21].

luliu Maniu spera ci va reuşi s-o înlăture pe Elena Lupescu de la Palat prin *„ încoronarea "* lui Carol al II-lea la Alba Iulia, ca *„rege al tuturor românilor* prin această acţiune, liderul iţional-ţărănesc urmărea, in principal, încoronarea nu numai a lui Carol, ci şi a M.S.Elena. ceea ce arfi însemnat recunoaşterea ei ca regină şi, în consecinţă, îndepărtarea Elenei Lupescu, adicâ a principalului personaj al camarilei. Deoarece regele avea ezitări în această privinţă. Maniu a decis sâ forţeze nota, prezentându-şi demisia în ziua de 8 octombrie[2]". Comentând acest act. N. Iorga scria că el marca *„o ciocnire intre voinţa regelui şi aceea, care nu cunoaşte margini, a preşedintelui de Consiliu* Iuliu Maniu a invocai motivul că se simţea obosit, cu sănătatea zdruncinată, astfel încât avea nevoie de un concediu de odihnă. De această dală Carol al II-lea a admis *„îndreptăţirea* "motivelor invocate. Pamfil Şeicaru aprecia, cu deplin temei, că octombrie 1930 *„a fost un moment decisiv, când se putea impune regelui cămaşa de forţă a simţului de răspundere, ceea ce implica şi teama de reacţia spiritului public. Personal desigur, luliu Maniu a apărut ca un om politic de o pilduitoare rigiditate morală, dar Partidul National-Ţărănesc, prin faptul că nu s-a solidarizai cu şeful lui, a dat dovadă că era gata la toate tranzacţiile. Pe de altă parte, era adevărat că luliu Maniu n-a cerut partidului să treacă in opoziţie, şi zadarnic se va căuta in presă o declaraţie prin care să se fi explicat cauzele demisiei, pentru a solidariza opinia publică cu atitudinea lui*"". Ascunzând adevărul. Iuliu Maniu a declarat în şedinţa Comitetului de Direcţie al Partidului Naţional-Ţărânesc că *„se constată un acord perfect intre partid şi Coroană, cât şi in sânul partidului. Majestatea Sa regele vrea să domnească într-un spirit constituţional şi aprobă programul de guvernământ al partidului "*[3i].

La sugestia lui Nae Ionescu, mandatul a fost încredinţat lui Gh. Gh. Mironescu. personaj obscur, dar bogat", care părea mai uşor de manevrat. Peste două zile. la 10 octombrie 1930, s-a constituit guvernul Gh.Gh. Mironescu, în care - la sugestia regelui - au fost introduci Mihail Manoilescu, Grigore lunian, Emil Haţieganu, cunoscuţi carlişti. Unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai regelui Carol al II-lea şi membru în guvern aprecia că, în fapt, acesta reprezenta *„o încercare nereuşită de a prelungi un regim mort"",* deoarece era limpede ca autoritatea lui Mironescu în Partidul Naţional-Ţărânesc era minimă.

Problemele economice deveneau tot mai presante; guvernul a luat unele măsuri pentru limitarea efectelor crizei, între care desfiinţarea a cinci subsecretariate de stat, dreptul unui funcţionar de a primi un singur salariu, chiar dacă acesta ocupa mai multe funcţii, reducerea personalului legaţiilor României în diverse capitale. Prin politica desfăşurată, guvernul Gh Gh. Mironescu a câutat sâ arunce greutăţile crizei pe seama populaţiei, care devenea tot mai nemulţumită. Pe acest fond, Carol al II-lea a declarat public că renunţă sâ se încoroneze la Alba Iulia; într-un interviu acordat ziarului *„Daily Mai!"* din 4 decembrie 1930 el a spus *„Fată de marile probleme de ordin cu totul urgent ale României, încoronarea nu poate fi o chestiune de actualitate, cu atât mai mult cu cât această solemnitate implică mari cheltuieli, care nu se pot face în timpurile de fată, când se cer şi statului, ca şi fiecărui cetăţean in parte, mari economii*

La lOfebruarie 1931 a fost contractat un nou împrumut extern, numit *„de dezvoltare ".* în valoare de 1,3 miliarde franci francezi, cu o dobânda de 10,23%, una dintre cele mai ridicate ale timpului. Statul român a primit efectiv mai puţin de jumătate din această sumă; la împrumut a contribuit şi o societate suedeză, care a obţinut concesiunea construcţiei unor şosele. Chiar dacă activitatea acestei societăţi a suscitat vii dispute, în fapt ea a contribuit la modernizarea principalelor drumuri naţionale din România.

Deteriorarea situaţiei economice a avut efecte tot mai grave pe plan social. Ţărănimea nu-şi putea vinde produsele, sau le vindea la preţuri extrem de mici, pentru a-şi procura sumele necesare achitării ratelor pentru pământul primit prin reforma agrară, pentru impozite, taxe ele. Cum nu aveau bani suficienţi, foarte mulţi ţărani se împrumutau la cămătari şi bănci, care percepeau dobânzi *„balcanice* "(15-20%). încă din 1929 luase fiinţă *Liga contra cametei,* iar în iunie 1930 a fost depus în parlament un proiect de lege pentru suspendarea execuţiilor silite, dar - la sugestia guvernului - el nu a fost adus în plenul Adunării Deputaţilor. Apreciind câ situaţia devenise explozivă la sate, guvernul Mironescu a depus un proiect de lege contra cametei, care prevedea câ dobânda legală nu pulea depăşi cu mai mult de 2% pe cea a Băncii Naţionale; proiectul a fost adoptat la 2 aprilie 1931. Deşi curentul în favoarea unei conversiuni a datoriilor agricole era destul de puternic, inclusiv în cadrul Partidului Naţional-Ţărănesc, guvernul a refuzat sâ abordeze această problemă, deoarece ar fi implicat importante cheltuieli bugetare.

Pentru micşorarea cheltuielilor statului, guvernul a introdus, de la 1 ianuarie 1931, prima *„curbă de sacrificiu* ". prin care salariile erau diminuate cu 10-50%; totodată s-a sistai acordarea de gradaţii, iar avansările nu mai erau însoţite de sporul corespunzător al salariilor.

Ca urmare a deteriorării situaţiei economice a populaţiei, mişcările sociale s-au amplificat. Guvernul a ripostat prin forţă; în ianuarie 1931 a avut loc o demonstraţie a ceferiştilor în bucureşti. împrăştiată prin intervenţia organelor de ordine; doi manifestanţi au fost ucişi. Vina a fost aruncată asupra col. Gabriel Marinescu. prefectul Poliţiei Capitalei, care a dai ordinele de represiune.

La sfârşitul anului 1930 şi începutul lui 193l,în tabăra opoziţiei au survenit unele modificări miponanie. Partidul Naţional-Liberal era frământat de ofensiva pe care o bună pane a cadrelor ile la nivel central şi judeţean o declanşaseră împotriva lui Vinlilă Brâtianu. poreclit,,*lupanul",* pentru a-l înlocui de la şefia partidului cu l.G. Duca.

Pe de altă parte, C. Argetoianu - constatând câ nu avea nici o şansă să preia conducerea Canidului Naţional-Liberal - şi-a legal speranţele politice de Carol al ll-lea. El a acceptat sâ dea un interviu ziarului *„Universul"* din 30 noiembrie 1930. în care se pronunţa împotriva guvernării prin partidele politice. Răspunzând la mai multe întrebări, C. Argetoianu declara; *.Vechiul organism de stat trebuie nu numai îmbrăcat in [oale noi. dar şi roate obiceiurile noastre trebuie primenire* ". După ce se ridica împotriva *„figuraţiei de carton a unui trecut '"mantie* " şi aprecia câ ideologiile *„nu mai pot fi astăzi izvor de energie* ", el cerea adoptarea unui *„ritm nou"* în conducerea stalului, întemeiat pe o *„autoritate neştirbită* ", pe *„disciplină morală şi fizică ".* Cel ce putea întrona acest *„ritm nou* " era, după opinia sa, regele Carol al Idea, in care el vedea *„chezăşia unui viitor mai bun şi a realizării menirii noastre ca popor ".* Centru înfăptuirea acestuia, suveranul trebuia „*scutit de alte preocupări*", cum ar fi cele privind situaţia familială, precizând câ divorţul iniţiat de M.S. Elena *„este şi rămâne definitiv ",* iar cei care discută această problemă *„fac rău ţării şi bine*

nimănui ". Textul interviului a fost *„redactat punct cu punct în colaborare cu Majestatea Sa "* - avea să mărturisească C. Argcloianu[1'1].

Profund iritat, Vinlilâ Brâtianu aconvocat, la 2 decembrie. Comitetul Executiv al Partidului Naţional-Liberal, declarând câ atitudinea lui C. Argetoianu *„este un act de indisciplină faţă de partid şi o nesocotire condamnabilă a directivelor acestuia "*[t;]. La 10 decembrie 1930, Comitetul Central constata câ, prin atitudinea sa, C. Argetoianu s-a pus in afara partidului, ceea ce echivala, de fapt, cu excluderea lui din Partidul Naţional-Liberal.

Acesta a fost ultimul aci de autoritate al lui Vintilâ Brâtianu, deoarece, peste 12 zile, la 22 decembrie 1930. îşi gâsea sfârşitul la moşia sa din Mihâieşli (Vâlcea). Moartea lui Vintilâ llrătianu a fost resimţită ca o pierdere mai curând negativă. Grigore Gafencu scria: *„Pe neaşteptate, a dispărut din viaţa noastră publică personalitatea cea mai jenantă. Vintilă Brâtianu jena pe rege, căruia nu i s-a supus decât pe jumătate şi desigur cu numeroase rezen-e*

mentale, jena partidul siu. pe care tl Îndepărta de rege ¡i deci de putere, jena pe Duca. îndepărtândU-i de rege, jena partidul nostru [naţional-ţărănesc], viaţa parlamentară fi viaţa politică deoarece era un element de permanentă fricţiune şi iritare, jena viaţa noastră economica, instituţiile bancare fi *industriale care trăiau sub teroarea lui, financiarii străini care tl considerau o continuă primejdie pentru plasamentele lor în România. Acest om, de aparenţă modestă, s-a întins într-atâta în această ţară, moştenită de la tatăl lui, încât nueom care si nu fi resimţit ca o sarcină prezenţa lui [...] De zece ani de zile toate-s din vina lui Vintilă. A cui va fi vina de acum înainte ?*

Aşa cum era de aşteptat, în funcţia de preşedinte al Partidului Naţional-Liberal a fost ales I.G. Duca, pe care un contemporan îl caracteriia astfel: *„Inteligenţă suplă* fi *sclipitoare, cultură frumoasă* f *i educaţie aleasă, mânuitor meşter al vorbei* fi *al slovei scrise, era omul politic în accepţiunea occidentală a cuvântului*Desigur, marea lui problemă era aceea de a câştiga încrederea regetui Carol al Il-lea. în discursul rostit cu prilejul alegerii sale - la 28 decembrie 1930 - l.G. Duca a spus: „*Partidul Naţional-Liberal stă cu hotărâre astăzi ca întotdeauna în slujba tării* fi *în slujba Coroanei/...] Partidul Naţional-Liberal stă în slujba Coroanei cu devotamentul lui întreg* fi *cu lealitatea cea mai desăvârşita. Călăuzit de aceste sentimente, el înţelege să ajute din toate puterile lui pe MS. Carol al 11-lea în greaua şi înalta sa misiune* l.G. Duca a căutat sâ dea vigoare Partidului Naţional-Liberal printr-o temeinica organizare, prin promovarea în funcţii de conducere a unor cadre tinere, printr-o mai mare elasticitate politică, astfel încât sâ dobândească atât încrederea electoratului, cât şi a regelui.

întrunit la 22 februarie 1931, Congresul general al Partidului Naţional-Liberal a adoptai o moţiune prin care aprecia că acest partid, *„reprezentând opoziţia parlamentară cea mai numeroasă, exprimând încrederea şi voinţa ţării manifestată 0t consultările electorale şi având conştiinţa înaltelor sale îndatoriri, este îndrituit şi în măsură să ia întreaga răspundere a situaţiei aducând, prin aplicarea programului său, soluţiile cerute de nevoile ţării".* Congresul însărcina pe l.G. Duca *„să prezinte M S. regelui expresiunea simţămintelor de credinţă şi devotament ale întregului partid şi sâ aducă totodată la înalta sa cunoştinţă cuprinsul acestei moţiuni"".*

O organizaţie despre care s-a vorbit mult în a doua jumătate a anului 1930 şi începutul lui 1931 a fost Legiunea Arhanghelul Mihail - Garda de Fier. Comeliu Zelea Codreanu a decis, în vara anului 1930, sâ reia întrunirile în Basarabia, unde terenul părea mai propice pentru câştigarea de noi aderenţi. După experienţa din anul precedent, el a avut o întrevederi' cu ministrul de Interne Alexandru Vaida-Voevod, pentru aprobarea acestora, pe care a obţinut-o în schimbul angajamentului de a menţine ordinea legală. Pe această bază, Codreanu a adresat un manifest către tineretul ţării, şi un ordin de marş, prin care anunţa trecerea Prutului prin şapte puncte, între Cetatea Albă şi Tighina, începând cu 20 iulie. Alertate, organizaţiile evreieşti şi o bună parte a *„presei din Sărindar "(„Adevărul", „Dimineaţa ", „Lupta ")* au desfăşurat o vie campanie împotriva lui Al.Vaida-Voevod, pe care îl acuzau că încurajează mişcările antisemite, au relatat despre starea explozivă din Basarabia, despre acte de agresiune ale legionarilor împotriva evreilor. Supus unei puternice presiuni, guvernul a decis sâ retragă aprobarea pe care o dăduse pentru organizarea marşului în Basarabia.

în vara anului 1930, un eveniment senzaţional a reţinut atenţia opiniei publice: incendiul din localitatea Borşa (Maramureş). Potrivit relatărilor *„presei din Sărindar* ", în ziua de 4 iulie agenţi antisemiţi au dat foc locuinţelor evreilor, pentru a-i obliga sâ plece din această zonă româneasca Comeliu Zelea Codreanu a prezentat o altâ variantă: la începutul lunii iunie 1930, la poarta casei sale din Iaşi a apărut o căruţă cu doi cai, din care au coborât doi preoţi, un ţăran şi un tânăr. Preoţii erau Ion Dumitrescu (ortodox) şi Andrei Berinde (unit) din Borşa, care au afirmat că nu mai pot *„de mila nenorociţilor de români din Maramureş. Am făcut memorii peste memorii Le-am adresat pe unde ne-a tăiat capul: parlament, guvern, miniştri. Regenţa. De nicăieri nici un răspuns. N u ştim ce să mai facem. Am venit cu căruţa până aici. la laşi. să rugăm studenţimea română să nu ne lase ".* Codreanu a decis sâ uimită în Maramureş câţiva colaboratori ai săi. Aflând despre această intenţie, evreii *„au recurs la un mijloc infernal. Au datfocBorşei, aruncând vina asupra românilor"*[2]. Au urmat incidente grave: cei doi preoţi au fost atacaţi de evrei, bătuţi cu pietre şi alungaţi din sat, apoi au fost arestaţi şi închişi la Sighet. De asemenea, au fost arestaţi patru legionari. Procesul s-a desfăşurat într-o atmosferă de mare tensiune, mai întâi la Sighet şi apoi la Satu Mare. în boxă au fost aduşi 50 de români şi 20 de evrei. între avocaţii românilor s-au aflai Comeliu Zelea Codreanu, Ion I. Moţa şi prof. Ion Câtuneanu. După opt zile de dezbateri, procesul s-a încheiat prin achitarea tuturor inculpaţilor.

Un alt moment de tensiune s-a înregistrat în Bucureşti prin atentatul tânărului Gheorghe Beza asupra subsecretarului de stat Constantin Angelescu. în ziua de 21 iulie 1930, un grup de patru studenţi s-a prezentat în audienţă la subsecretarul de siat C. Angelescu şi, în timp ce acesta citea memoriul ce-i fusese înmânat, Gh. Beza a tras asupra lui mai multe focuri de revolver, rânindu-1. C. Angelescu, preşedintele organizaţiei Partidului Naţional-Ţărânesc din judeţul Caliacra, era considerat de Beza ca unul din inspiratorii legii pentru reglementarea proprietăţii în Dobrogea Nouă, prin care se lovea în interesele coloniştilor macedoneni. La anchetă, în buzunarele lui Beza s-au găsit manifeste ale Gărzii de Fier, iar *„presa din Sărindar "* a pus gestul acestuia pe seama legăturilor lui cu mişcarea legionară. în consecinţă, Codreanu a fost chemat la judecătorul de instrucţie; aici *„căpitanul"* a declarat că nu avea nici o cunoştinţă şi nici o legălură cu actul lui Beza. A doua zi, *„Dimineaţa* " a publicat articolul *Comeliu Codreanu înfierează fapta lui Beza.* Socotindu-se ., *culcat în picioare de presa jidovească ". C.* Z. Codreanu a dat publicităţii un manifest, în care anunţa că *„voi apăra pe tânărul Beza şi cauza lui cu toată căldura sufletului meu şi cu toată puterea* Chemat din nou la Instrucţie, Codreanu a fost arestat şi depus la Văcăreşti; în aceeaşi dubâ se aflau încâ şapte tineri macedoneni, înlre care Constantin Papanace, Ion Caramea, Stere Ciumeti; aceştia scriseseră un manifest de solidarizare cu Beza. în zilele de detenţie, macedonenii, impresionaţi de personalitatea lui Codreanu, au decis sâ se înscrie în mişcarea legionară. Procesul s-a încheiat cu achitarea lui Codreanu, dar procurorul a făcut apel; procesul s-a rejudecal, iar sentinţa a lost aceeaşi, astfel că liderul Legiunii Arhanghelul Mihail a fost eliberat, după ce făcuse o lună şi jumătate de puşcărie.

La 10 octombrie 1930, Alexandru Vaida-Voevod a fost înlocuit din funcţia de ministru de Interne cu Ion Mihalache; acesta a decis sâ ia măsuri energice împotriva mişcării legionare. în ultimul timp. Legiunea Arhanghelul Mihail cunoscuse o evoluţie ascendentă: dacă în 1929 avea 40-50 de cuiburi, cu mai puţin de 1 000 de membri, la sfârşitul anului 1930 ajunsese la 11 *„batalioane "* cu aproximativ 6 000 de membri. La 8 noiembrie 1930 a fosl inaugurat sediul central al Gărzii de Fier, în Bucureşli, într-un spaţiu pus la dispoziţie de un negustor macedonean, aflat pe Calea Victoriei nr. 30 (pasajul Regina Maria); în biroul *„căpitanului"* au fost instalate tablouri reprezentând pe regele Carol al Il-lea, pe Hitler şi pe Mussolini.

Extinderea organizaţiei Legiunii a provocat îngrijorarea unei bune părţi a presei din Capilalâ, precum şi a unor lideri politici, care considerau că aceasta trebuia scoasă in afara legii, deoarece căuta sâ se impună în viaţa publică prin teroare şi asasinat. Luarea unei decizii a fosl grăbită de atentatul asupra lui Emil Socor, directorul ziarului ,. *Adevărul*". Alentatorul era un tânăr licean din Iaşi, Constantin Dumitrescu, implicat în evenimentele de la Borşa, motiv pentru care stătuse câteva luni în închisoarea de la Sighet. El a venit la Bucureşli, a căutat redacţia ziarului *„Adevărul"* şi a declarai portarului că are o scrisoare pentru Emil Socor. Ajuns în biroul directorului, C. Dumitrescu a tras asupra acestuia, dar fără rezultat, deoarece revolverul era defect. A fost imediat imobilizai şi anunţate organele de ordine şi de justiţie. La faţa locului a venit însuşi ministrul de Interne, Ion Mihalache. Atentatorul a declarat că a fost irimis sâ comitâ acest aci de avocatul Mile Lefter, *„fiul vitreg al luiA.C. Cuza* "; el a mai spus că era decis sâ-l ucidâ pe Emil Socor, deoarece ziarul *„Adevărul"* publicase numeroase articole împotriva sa, precum şi a Gărzii de Fier, în rândurile căreia intrase de câteva luni. în ziua comiterii atentatului, Comeliu Codreanu se afla la Focşani, dar a fost imediat chemat la judecătorul de instrucţie şi anchetat; constatându-se ca nu avea nici o legătură cu actul petiecui !a Bucureşti, a fost eliberat. Pe fondul unei campanii vehemente împotriva legionarilor, în ziua de 2 ianuarie 1931, Consiliul de Miniştri a adoptat - în urma raportului prezentat de Ion Mihalache - o decizie, prin care *.Autorizează Ministerul de Interne să împiedice funcţionarea şi să dizolve pe cale administrativă organizaţiile* fi *asociaţiile cu caracter subversiv, care nu au personalitate juridică sau aprobarea autorităţilor competente ":* Legiunea Arhanghelul Mihail, Garda de Fier, Societatea Studenţilor Macedoneni, Federaţia Elevilor Şcolii Politehnice; de asemenea, minislrul de Interne era autorizat să facâ formalităţile legale pentru retragerea personalităţii juridice şi pentru dizolvarea societăţii Tineretul Ligii Apărării Naţional-Creştine. La rânduUor, ministerele Instrucţiunii şi Cultelor, al Agriculturii şi al Industriei erau însărcinate *„să ia măsuri pentru aplicarea pedepselor disciplinare studenţilor* fi *elevilor din ¡colile secundare care participă la mişcări sau asociaţii străine de preocupările lor culturale "* şi pentru *„exercitarea unui control sever în căminele studenţeşti".* Ministerul Armatei urma *„să retragă avantajele date pe baza legii recrutării în ce priveşte amânarea încorporării tuturor studenţilor care sunt dovediţi că participă la asociaţii şi manifestaţii străine preocupărilor culturale".* Totodată, ministrul de Interne era autorizai să ia măsurile necesare pentru a împiedica răspândirea ziarului *„Ordînea* ", care publicase informaţii *„alarmiste "* şi gravuri *„sentenţioase "".*

Pe fondul acutizării conflictelor sociale şi politice, la începutul anului 1931, camarila regala şi-a intensificat campania împotriva partidelor politice şi pentru formarea unui guvern de uniune naţională. Principalul teoretician, Nae Ionescu - *„îndrăzneţ, insinuant şi autoritar".* cum îl caracteriza Grigore Gafencu - dezvolta în *„Cuvântul"* teoria sa, însuşită de rege: guvernul este instrumentul de execuţie a unui program, care trebuie să fie programul ţării şi nu al unui partid. Socotind că erau întrunite condiţiile pentru instaurarea unui guvern personal, peste capul partidelor politice, regele a hotărât să acţioneze. *„Omul său "* în guvern - Mihail Manoilescu - şi-a dat demisia, sub motiv câ Adunarea Deputaţilor respinsese un proie'cl de lege privind înfiinţarea unei societăţi pentru exploatarea gazului metan, provocând astfel o crizâ ministerială. Deşi parlamentul a revenit asupra deciziei iniţiale şi a adoptat proiectul de lege, Manoilescu şi-a menţinut demisia. înţelegând câ actul acestuia era sugerat din *„ ¡nalt ordin* ", Gh.Gh. Mironescu a prezentat demisia guvernului la 4 aprilie 1931.

Sfârşitul guvernării naţional-ţărăniştilor a fost primită cu satisfacţie de opinia publică, profund nemulţumită de politica promovată de aceştia în cei aproape doi ani şi jumâiaie. Ajuns la putere în noiembrie 1928, în urma unei vaste campanii opoziţioniste, la care reuşise să angreneze mase mari de oameni. Partidul Naţional-Ţărânesc părăsea acum guvernul în mijlocul unui oprobriu general. I.G. Duca aprecia câ demisia guvernului era rezultatul luptei Partidului Naţional-Liberal şi îşi exprima încrederea că regele va găsi soluţia cea mai înţeleaplâ. făcând totodată precizarea câ partidul său „ *este gata să-şi ia răspunderea - întreaga răspundere - a situatiunii*". Dacâ însă regele dorea un guvern de concentrare, Partidul Naţional-Liberal era gata *„să examineze cu toată atenţiunea şi această eventualitate*

Partidul Naţional-Liberal (Gh. Brătianu) susţinea câ retragerea guvernului *„a produs în tară un sentiment unanim de uşurare "* şi cerea *„o schimbare radicală a metodelor politice ",* el declarându-se gala să-şi asume *„răspunderea puterii"*.* Partidul Poporului afirma ca guvernul naţional-ţărânist *„s-a prăbuşit sub povara incapacităţii sale* ", iar ţara *„a răsuflat uşurată ".* Dată fiind greaua situaţie a României, *„Îndreptarea "* scria câ era nevoie de un om care prin calităţile şi capacitatea sa să *„mântuie[ara* "; acesta era Alexandru Averescu, *„omul indicat şi autorizat a împlini marea misiune, prin însuşirile lui creatoare, prin fecunda i experienjă, prin patriotismul eroic din care au purces glorioasele acte ale unei cariere şi vieţi de excepţie "".* Dr. N. Lupu aprecia şi el că „fostul regim " s-a prăbuşii „prin propriile sale greşeli". în aceste condiţii, spunea el, Partidul Ţărănesc se pune „la dispoziţia factorului constituţional pentru a ridica ¡ara din greaua situaţie în care se află "".'

După demisia lui Gh.Gh. Mironescu a urmat o lungă criză de guvern, care a demonstrat cât de divizată era clasa politică în România. Regele a încredinţat mandatul lui N. Titulescu, ministrul României la Londra. Acesta a avut

discuţii cu I.G. Duca, Iuliu Maniu, Gh. Brătianu. dr. N. Lupu, O. Goga (din împuternicirea lui Al. Averescu), fără a putea obţine acordul acestora pentru guvernul de „ *uniune naţională ".* După zece zile de criză guvemamenialâ, Carol a chemat la 14 aprilie pe şefii partidelor politice într-o audienţă colectivă, adresându-li-se pe un ion energic, ultimativ: *„De când m-am urcat pe tronul glorioşilor regi Carol I şi Ferdinand 1. am fost dus de gândul de a strânge într-un mănunchi forţele vii ale ţării. Astăzi am găsit că a sunat ceasul ca această dorinţă să se îndeplinească* ". El a cerut ca *„până mâine seară înţelegerea între partide să fie desăvârşită, aşa ca acest guvern ce-l doresc din tot sufletul şi din adâncul conştiinţei mele să se poară înfăptui chiar în acea zi... Dacă. din păcate, guvernul de uniune naţională nu se va înfăptui, eu unul nu voi purta nici o răspundere, având conştiinţa că am făcut roate sforţările ce le poate face un suveran în această împrejurare* Când dr. N. Lupu a întrebat care va fi programul economic al acestui guvern, suveranul a replicat tăios: *„Sunt sătul de programe ".* Parvenirea ştirii câ la 16 aprilie, regele Alfons al XIH-lea al Spaniei a abdicat. l-a determinat pe Carol al II-lea să-şi tempereze elanul; el a prelungit mandatul acordai lui N. Titulescu.

Comentând această decizie, dr. N. Lupu observa că ,*.însărcinarea d-lui Titulescu se transformă in basmul cu cocoşul roşu care compromite situaţia ţării şi expune prestigiul Coroanei*"[v], în timp ce Alexandru Averescu, făcând o subtilă aluzie la manevrele regelui, afirma că se juca *„o comedie de prost gust*", care *„n-are nimic a face cu România* La rândul său. Gh.A. Cuza arunca vina asupra partidelor politice, apreciind câ cele 13 zile de criză guvernamentală *„au însemnat o pagină ruşinoasă, cea mai ruşinoasă din viaţa partidelor noastre politice* "[52]. Acţionând în conformitate cu mandatul primit, N. Tilulescu a încercat să constituie un guvern de concentrare alcătuit numai cu participarea Partidului Naţional-Ţărânesc şi a Partidului Naţional-Liberal; dar, în timp ce I.G. Duca cerea dizolvarea parlamentului, dizolvarea consiliilor comunale şi judeţene, pedepsirea abuzurilor precedentului guvern, depunerea de liste separate în alegeri, Iuliu Maniu declara câ nu acceptă dizolvarea parlamentului. Eşuând în această încercare, N. Titulescu a avansat propunerea realizării unui guvern de tehnicieni, care să lucreze cu parlamentul existent pentru adoptarea unor legi urgente. Iii elaborase deja lista noului guvern. în care N. Iorga avea funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, iar presa anunţa câ în câteva ore acesta va depune jurământul. în ultimul moment însă, regele a cerut numirea lui C. Argetoianu în fruntea Ministerului de Interne, ceea ce Iuliu Maniu n-a acceptat, deoarece îşi dădea seama câ deţinerea celui mai important minister de către un *„om al regelui",* ostil sistemului partidist, ar fi imprimat cabinetului o orientare pe care şeful naţional-ţărăniştilor o combătea cu hotărâre. Mai ales câ, era limpede, ministrul de Interne trebuia să joace un rol decisiv în organizarea şi desfăşurarea alegerilor parlamentare.

La 18 aprilie. Carol I-a chemat pe N. Iorga şi i-a încredinţat mandatul de a prezida noul guvern. Lista membrilor cabinetului i-a fost înmânată de rege. iar ceremonia depunerii jurământului a fost anunţată pentru aceeaşi zi".

Guvernul Nicolae Iorga. constitui! la 18 aprilie 1931, se deosebea radical de toate cabinetele anterioare prin faptul câ nu aparţinea unui partid, membrii lui fuseseră desemnaţi de rege, iar preşedintele Consiliului de Miniştri era limitat în acţiunea sa de prim-ministru. în acel moment N. Iorga nu a dat nici o semnificaţie gestului regelui, care i-a înmânat - într-o carie pe care i-a oferil-o cadou - lista guvernului: *„Aceea sau oricare alta. îmi era indiferent".*

pentru că esenţial era următorul fapt: *„Nu era vorba, ca tntr-un guvern al meu, cu oamenii mei, care siJ mă cunoască, să mă stimeze ji sâ mi iubească, de a avea o iniţiativă in toate ministerele, ci numai de a încerca sfaturi prieteneşti, pe care le primeşte cine vrea* Cu un alt prilej a mărturisit câ nu a avut dreptul *‚jă se amestece"* în activitatea ministerelor de Interne şi de Finanţe, şi câ i-a fost închisâ intrarea în Legaţia României de la Paris.

Factorul decisiv era regele, care la ceremonia depunerii jurământului de către noii miniştri a apredat câ aceştia *„s-au descătuşat* "de apartenenţa la partidele politice şi câ *„dezlegaţi de orice interes, in afară de cel al binelui ţării, sunt sigur că veţi lucra aşa încât să corespunde/i aşteptărilor tuturor ".* Răspunzând, N. Iorga declara: *„Vom face tot ce putem ca să răspundem încrederii Majestăţii Voastre/...} La vârsta mea omul nu mai e dominat de nici o ambiţie deşartă, ci numai de dorinţa de a face bine şi de a isprăvi frumos... Astfel sper ca Majestăţii Voastre nu-i va părea rău de momentul când a crezut în noi"".* Un contemporan sesiza câ guvernul N. Iorga *„constituia replica pe care regele o dădea partidelor politice care nu au înţeles să răspundă ¡a apelurile ce li s-au adresat şi era în acelaşi timp o lecţie pentru ele. arătându-le că ţara se poate conduce la nevoie şi cu un guvern în afara partidelor "*.*

Noul prim-ministru şi-a inaugurat activitatea prin vizite la şefii partidelor politice, câroni le-a lâsat câte o scrisoare în care-şi exprima speranţa câ guvernul său, *„fără caracter de partid* se va bucura de înţelegerea şi sprijinul organizaţiilor respective. Aceştia au adoptat o atitudine de espectativâ. Naţional-ţărăniştii declarau câ-şi vor fixa poziţia după ce vor vedea guvernul *„la acţiune* ", liberalii afirmau câ erau în aşteptarea *„soluţiunilor precise* " ale cabinetului, iar averescanii se declarau alături de acesta *„în actele folositoare ţării ",* precizând câ-l va combate în cele dăunătoare.

Se părea câ guvernul va lucra cu parlamentul existent. în ziua de 30 aprilie, când N. Iorga a urcat la tribuna Adunării Deputaţilor, a fost primit cu aplauze de majorităţile parlamentare Primul-ministru a expus programul guvernului, în care figurau puncte ca: *„însănătoşiri,, trupească şi sufletească a ţăranului*"; îmbunătăţirea reţelei sanitare; unificarea caselor de asigurări muncitoreşti; înfiinţarea de noi şcoli, legate de practică; o agricultură de solidaritate înlre ţărani şi cu aplicarea cuceririlor ştiinţei; credite pentru ţărani; limitarea numărului de funcţionari şi plasarea fiecăruia la locul cel mai potrivit; refacerea producţiei naţionale, reducerea bugetului, urmărirea fraudatorilor, măsuri împotriva speculei; unificarea legislaţiei întărirea armatei; continuarea politicii tradiţionale de pace a României. Atunci când N. Iorga a pretins *„restituirea acelor drepturi ale Coroanei care, spre paguba ei şi a tuturora, i-aufosi răpite* ", parlamentarii au început sâ vocifereze. Precedentul fiind creat, primul ministru . declarat câ ar fi *„zadarnic şi, adaug, necuviincios să se ceară o aprobare atât de vastă pe . concepţie atât de deosebita a unei adunări care, cu toate sfaturile pe care cu frăţească iubii < şi fără nici un interes de partid i le-am dat, a urmat prea adesea căile ispititoare ale ideologiei pure, îngrămădind o legislaţie care se cere revizuita bucată cu bucată. Aceasta mă îndeamnă la o despărţire, pe care am luptat aproape două săptămâni să o evit*". Simţindu-şi sfârşitul, majorităţile parlamentare au început sâ huiduiascâ". în această atmosferă, N. Iorga a citit decretul prin care Corpurile legiuitoare erau dizolvate, iar noile alegeri erau fixate pentru I iunie la Adunarea Deputaţilor şi 4-6 iunie pentru Senat.

Câştigarea alegerilor de către guvern era o problemă extrem de dificilă, deoarece el era îndreptat împotriva partidelor politice, adică a celor forţe care aveau contact cu electoratul. Din iniţiativa lui N. Iorga, guvernul de uniune naţională a încheiat carteluri electorale cu mai multe organizaţii profesionale, unele apărute ad-hoc", care reprezentau segmente ale populaţiei Sfatul Negustoresc, Uniunea Micilor Industriaşi, Federaţia Funcţionarilor Publici, Asociaţia Invalizilor, Orfanilor şi Văduvelor de Război (IOVR), Asociaţia Vânătorilor, Asociaţia Viticultorilor etc. De asemenea, a semnat carteluri electorale cu Liga Agrară (Garoflid), Liga ., *Vlad Ţepeş* " (Grigore Filipescu) şi Partidul German. Dar toate acestea erau insuficiente. La sugestia regelui, C. Argetoianu a purtat discuţii cu I.G. Duca, ajungându-se la acordul ca Partidul Naţional-Liberal sâ candideze pe listele Uniunii Naţionale, urmând să primească 80 de locuri în Adunarea Deputaţilor şi 20 în Senat".

Decizia lui I.G. Duca a suscitat vii discuţii şi controverse, de la aprecierea că a fost un act de mare inteligenţă politică, la acuzaţia câ a abandonat steagul Partidului Naţional-Liberal. în *Manifestul către ţară* difuzat de Gh. Brâtianu se afirma: *„Alţii, care totuşi îşi mai zic liberali, au primit pomana pe care le-a hărăzit-o guvernul. Ei şi-au azvârlit steagul, şi-au părăsit semnul şi şi-au renegat fiinţa. O conducere întreagă i-a adus în starea aceasta de ruşine şi de umilinţă. Sufletul acestora care se resemnează dintr-un simţământ de indisciplină rău înţeleasă e plin de amărăciune. Atâtea decenii de luptă şi de izbândă sunt astăzi întunecate prin această părăsire a unei mari tradiţii de mândrie şi demnitate. In faţa acestei dezertări de la datorie a unei conduceri învinse fără a fi luptat, noi stăm neclintiţi, străjeri ai neamului, ai cinstei şi ai demnităţii Partidului Naţional-Liberal. Dăm lupta cu bărbăţie şi cu încredere. Trecând peste interesele personale şi chiar de partid, voim să primim, fără a ne dezonora, botezul alegerilor generale* în fapt, I.G.

Duca a urmărit să limiteze spârtura produsă prin diziunea lui Gh. Brâtianu (care apărea ca *„omul regelui*"), sâ impună partidul său în centrul atenţiei publice şi sâ-l apropie de putere şi de suveran (care trebuia îmbunat după atitudinile foarte dure ale lui Duca din 1927 şi 1930.)

Campania electorală desfăşurată de N. Iorga s-a bazat pe evidenţierea marilor greutăţi prin care trecea ţara, pe critica vehementă la adresa partidelor politice, acuzate câ ele şi numai ele purtau răspunderea situaţiei dezastruoase a statului, pe promisiunea că va *„îndrepta "* situaţia existentă. Manifestele aveau imprimate chipul regelui, pentru a sublinia şi mai mult că acesta era alături de guvern, interesat în obţinerea victoriei electorale.

Partidul Naţional-Ţărânesc îşi baza campania electorală pe evidenţierea înfăptuirilor din timpul guvernării sale şi pe promisiuni dintre cele mai atrăgătoare, alegătorii întrebându-se de ce nu le-a realizat atunci când s-a aflat la putere.

în timpul campaniei electorale s-au înfiinţat două noi partide politice: Partidul Ţărănesc- Democrat condus de C. Stere (la 6 mai 1931), care avea la bazâ programul *Partidului Ţărănesc* din 1921. şi Partidul Evreiesc (la 4 mai 1931), condus de Theodor Fischer, care urmărea ca această minoritate sâ aibă o reprezentare parlamentară distinctă şi cât mai largă.
Alegerile parlamentare s-au încheiat cu următoarele rezultate:

Nr. crt.	Gruparea politică	%	Nr. deputaţi
1.	Uniunea Naţională	47,49	289
2.	Panidul Naţional-Ţărănesc	14,99	30
3.	Partidul Naţional-Liberal	5,93	12
4.	Partidul Poporului	4,82	10
5.	Panidul Maghiar	4,75	10
6.	LANC	3,89	8
7.	Partidul Ţărănesc (Lupu)	3,44	7
8.	P.S.D.	3,25	6
9.	Partidul Ţărănesc-Democrat + Liga Contra Cametei	2,75	6
10.	Blocul Muncitoresc-Ţărănesc	2,52	5
12.	Partidul Evreiesc	2,19	4
13.	Gmparea Comeliu Zelea Codreanu	1,05	-

Din analiza daiclor oficiale comunicau se pot desprinde câteva concluzii:

/. S-a înregistrai o foarte mare dispersare a voturilor, nu mai puţin de 11 liste depăşind pragul de 2%. In acelaşi timp, paleta opţiunilor a fost foarte largă - de la extrema stângă la exirema dreaptă. Deşi Uniunea Naţionalâ s-a prezentat ca fiind expresia voinţei regale, în fapt, balanţa voturilor a înclinat spre partidele politice.

2. Uniunea Naţionalâ a obţinut o victorie dificilă, pentru prima dată guvernul neînregistrând piste 50%tdin voturi, care sâ-i confere o autoritate morală. Aceste alegeri au evidenţial carenţa fundamenlâlâ a legii electorale din 1926, deoarece un procent de 47,49% a asigurat 289 mandate. în timp ce 52,51% a primit doar 98 locuri în Adunarea Deputaţilor. Fără cânelui elecioral încheiat cu Partidul Naţional-Liberal, guvernul nu ar ft putut „câştiga" alegerile.
. *3.* Partidul Naţional-Ţărânesc a pierdut 1,7 milioane de voturi, înregistrând o spectaculoasă cădere a popularităţii de care se bucurase în 1928; el era totuşi cel mai puternic partid din opoziţie.

4. Partidele care s-au prezentat pentru prima dată în alegeri - Naţional-Liberal (Gh. Brălianu), Ţărănesc-Democrat şi Evreiesc - au făcut faţă confruntării electorale, reuşind să depăşească pragul electoral, georgiştii obţinând chiar un succes remarcabil.

5. Un progres au realizat Partidul Poporului şi Partidul Ţărănesc (Lupu), care au adunat o parte din voturile celor dezamăgiţi de politica naţional-ţărăniştilor, dar care nu acceptau guvernarea „peste partide".

6 Alegerile au consemnai o anumită polarizare a electoralului, înregislrându-se o creşlere alât a forţelor de stânga şi extrema stângă, cât şi a celor de extrema dreaplă. Blocul Muncitoresc - Ţărănesc a depus liste cu candidaţi în 31 de judeţe, reuşind să obţină cinci locuri în Adunarea Deputaţilor in judeţele Cernăuţi, Timiş-Torontal, Satu Mare şi Mureş. Dar unul dintre candidaţi. Imre Aladar, a fost contestat, deoarece fusese condamnat pentru delicte contra siguranţei statului. N. lorga aprecia că acest *„viciu de formă* "a fost utilizat pentru invalidarea deputaţilor comunişti; în fapt, era o forţare a normelor legale, deoarece Adunarea Deputaţilor trebuia sâ constate dacâ alegerile s-au desfăşurat în condiţii legale, iar nu sâ conteste calilatea candidaţilor, aceasta revenind tribunalelor, în momentul depunerii listelor. Adresându-se deputaţilor, Lucreţiu Pâlrâşcanu declara:.,*Pure[i valida sau nu nmndatele noastre. Cânddiscutaţi această chestiune, să nu vă faceţi insă iluzia că validarea sau invalidarea schimbă cursul luptei de clasă in România. Noi suntem aici in numele unui curent cu rădăcini adânci in mase şi validându-ne sau imalidându-ne nu veţi atinge cu o fărâmă acest curent popular de mase)...] Cu această validare sau invalidare nu ve[i schimba cu nimic destinul istoric pe care trebuie să-l urmeze România în lupta de eliberare a maselor exploatate prin răsturnarea burgheziei şi a capitalismului"*

Pe de alta parte, în august 1931 a avut loc o alegere parlamentară parţială în judeţul Neamţ, câştigată de Corneliu Zelea Codreanu. Cu acest prilej, locuitorii judeţului au luat contact cu un all tip de propagandă electorală: echipe de tineri, îmbrăcaţi în uniformă, străbăteau şalele şi oraşele, ajutau pe ţărani la muncile agricole, participau la dansurile sau balurile organizate in zilele de sărbătoare, cântau duminica la strană în biserică. în aprilie 1932 a avut loc o alta alegere parţială în judeţul Tutova, unde candidatul *„Grupării Corneliu Zelea Codreanu"* a fost profesorul Ion Zelea Codreanu. După o campanie electorală la care au participai *„militanţi de şoc"* (cum îi numea căpitanul) din mai multe judeţe, inclusiv din Bucureşti, Ion Z. Codreanu a ieşit învingător.

Rezultatul alegerilor parlamentare din iunie 1931 a fost contestat de partidele aliate în opoziţie, luliu Maniu aprecia: *„Alegerile au fost pregătite prin acte dictatoriale şi anticonstituţionale, numeroşi alegători au fost bătuţi şi schingiuiţi, s-au furat urnele. Evident ta un parlament astfel compus nu are autoritate morală şi politică de a legifera şi a conduce ţuia* »-. Grigore Gafencu a făcut o descriere a alegerilor în următoarele cuvinte: *„Mai grozavă decât năvălirea tătarilor sau invazia lăcustelor, a venit ziua de alegeri, de alegeri cum sunt înţelese şi practicate de români, de administraţia română, de armata româna, de magistraţii români. A fost o urgie absurdă şi barbară, dezlănţuită de sus în Jos peste o populaţie paşnică şi liniştită... S-au arestat delegaţii şi candidaţii, s-au furat urnele şi cărţile de alegător, s-au bătut mai ales. s-au schingiuit şi snopit sub lovituri de ciomege sute şi mii de alegători"*

Activitatea guvernamentală s-a desfăşurat pe fondul adâncirii crizei economice, care la sfârşitul anului 1931 a atins punctul maxim. Una dintre problemele cele mai delicate a fost prăbuşirea *Băncii Marmorosch, Blank,* în octombrie 1931. Principalul acţionar. Aristide Blank. îl finanţase pe Carol în vremea exilului, iar după restauraţie făcea parte din camarila regală. Carol al Il-lea i-a cerut lui Mihail Manoilescu - devenit în iulie 1931 guvernatorul Băncii Naţionale a României - sâ facă tot ce-i stă în putinţă pentru a salva această bancă de la prăbuşire. Dar Manoilescu nu a reuşit, fapt ce a avut ca efect eliminarea lui din rândul camarilei regale şi înlocuirea sa din conducerea Băncii Naţionale (la 27 noiembrie 1931). Pe de altă parle. la cererea lui Carol al Il-lea, lui Aristide Blank i s-a dat autorizaţie sâ înfiinţeze Societatea *Discom* ", care avea dreptul de distribuţie a produselor aparţinând monopolului statului (chibrituri, ţigări, petrol lampant etc.) de care până atunci beneficiaseră numai invalizii de război. După prăbuşirea *Băncii Marmorosch. Blank et. comp.,* influenţa lui Aristide Blank la Palat a scăzut, pe primul plan trecând marii industriaşi Nicolae Malaxa şi Max Auschnitt. N. Malaxa era unul dintre principalii acţionari la Uzinele Copşa Micâ-Cugir, la U.D.R. Reşiţa şi la Astra (Arad), era proprietarul uzinelor care-i purtau numele din Bucureşti. Graţie calităţilor sale de bun organizator în materie economică, a ajuns unul dintre cei mai bogaţi oameni din ţară. Ştia din experienţa lui şi a altora că în România aproape totul se cumpără şi că în materie de şperţ Irebuie sâ ştii sâ dai la limp şi gras; de aceea şi-a constituit un fond de rulment pe care l a manevrat cu discreţie şi dibăcie. El a reuşit sâ-i „convingă" pe Carol al Il-lea

şi pe Elena Lupescu, graţie cărora avea să obţină comenzi de la slat, scutiri de taxe. de impozite etc., prin care şi-a sporit continuu veniturile.

Pentru a face faţa cheltuielilor bugetare - şi în primul rând plata cuponului datoriei externe guvernul a adoptat unele măsuri de control asupra operaţiunilor cu devize, a forţat exportul i inlroducând *„prima* "de 10000 lei pentru vagonul de grâu şi de 13 000 lei pentru vagonul de făină). A aplicat noi taxe, precum timbrul special de 1 leu pe pâine, laxe pe actele juridice, pe produsele petroliere, iar în ianuarie 1932 a introdus cea de-a doua curbă *„de sacrificii* ". prin cire salariile se reduceau cu 10-12%. Nivelul de trai al populaţiei cobora vertiginos, iar manifestaţiile de stradă se ţineau lanţ. Căderea producţiei pe de-o parte şi ambiţia guvernului de a achita la termen *„cuponul* "au dus la secătuirea bugetului, astfel că funcţionarii-inclusiv profesorii şi învăţătorii - erau plătiţi cu întârziere de 3-6 luni. N. Iorga era depăşit de situaţie. O delegaţie de învăţători a venit sâ se plângâ la Mamaia, unde se afla şeful guvernului, afirmând că sunt *„disperaţi"* deoarece nu primiseră salariile de mai multe luni. N. Iorga a replicat : ..*Dacă eraţi disperaţi nu veneaţi în casa mea,pentru că alături este Marea* ". Acest răspuns a făcut multă vâlvă în presă, afirmându-se că profesorul N. lorga - ajuns prim-ministru - îşi îndemna colegii sâ se sinucidă, aruncându-se în mare.

Deoarece tensiunea la sate era în creştere, ţărănimea nemaifiind în stare sâ-şi achite datoriile către cămătari şi bănci, din iniţiativa lui C. Argeloianu, guvernul a propus proiectul legii perurucQnyersiunea datoriilor agricole, care a fost adoptat la 14 aprilie 1932. Legea prevedea asanarea de drept a^atoruloKontTactatrffe proprietăţile mici (sub 10 ha) prin reducerea lor cu 50%, restul de 50% convertindu-se într-o creanţă amortizabilă în 30 de ani, cu o dobândă de 4%; reducerea datoriilor contractate de proprietăţile mai mari de 10 ha, conform unei scări progresive, care ajungea la 50%, restul datoriei urmând a fi plătilâ în doi ani şi jumătate. Practic, aceasta a fost cea mai importantă lege adoptată în timpul guvernului N. Iorga. ea răspunzând unei necesităţi adânc resimţite de milioanele de ţărani.

Din iniţiativa lui N. Iorga, care deţinea şi portofoliul Instrucţiunii Publice şi Cultelor, s-a votat legea pentru organizarea învăţământului universitar, în aprilie 1932. Legea preciza: *„Universităţile sunt institufluni de star autonome, In ceea ce priveşte organizarea studiilor şi conducerea. Ele sunt aşezăminte de învăţământ universitar teoretic şi aplicat, precum şi instituţiuni de cercetări pentru progresul ştiinţei şi răspândirea culturii*

1n calitate de ministru al Instrucţiunii, N. Iorga a luat unele decizii care au stârnit ilaritate: de exemplu, *„a dat dispoziţii funcţionarelor ministerului să nu-şi mai dea cu roşu pe buze şi să nu poarte rochii scurte "".* De asemenea, a cerut să vadă el însuşi toată corespondenţa, pentru a o rezolva personal, deoarece funcţionarii tărăgănau răspunsurile la diverse cereri şi memorii. Zilnic o maşină descărca saci de corespondenţă la locuinţa lui N. Iorga, care - cu toată puterea lui excepţională de muncă - a trebuit, după câteva săptămâni, să abandoneze această hotărâre.

In timp ce guvernul nu găsea banii necesari pentru plata salariilor, a trebuit să procure importante sume la cererea expresă a regelui Carol al II-lea, pentru marcarea zilei *„restauraţiei"* şi rezolvarea unor probleme delicate ale familiei domnitoare. S-au organizai, pentru prima dată în România, festivităţile restauraţiei, la 8 iunie, devenită zi naţională, alături de 10 mai. Carol al II !ea a izbutit să impună schimbarea uniformelor; el însuşi a primit defilarea *„ călare pe un cal alb, cu buzduganul in mână, coiful imperial pe cap, şireturi, fireturi, zorzoane şi decoraţii ",* încât *„părea Wilhelm al 11-lea pe calul lui Napoleon!*

M.S. Elena a creat multe greutăţi suveranului. La 1 noiembrie 1931, Grigore Gafencu nota: *„Printesa Elena a sosit in Capitală. La gară o aşteptau câteva sute de studenţi, cu flori Autorităţile au prins de veste. Vagonul a fost desprins la Chitila. Studenţii au plecat, in automobile şi camioane, in căutarea vagonului regal. Elena a sosit la Mogoşoaia, de undi s-a dus la Palatul ei de la Şosea. Voievodul Mihai o însoţea. Studenţii i-au dat de urmă şi au manifestat îndelung în fata Palatului. Voievodul Mihai s-a arătat la fereastră. Printesa. nu Agitafle nemaipomenită în «sferele conducătoare». Strada Sărindar a fost ocupată de trupe, ca nu cumva vestea despre manifestaţie să fie publicată. «Lupta» şi «Ordinea» au fost confiscate. Frământări îngrijorătoare. Regele l-a rechemat pe Mihai la Sinaia. Băiatul nu şezuse decât două zile la mama sa ".* în acestcontext, SlelianPopescu a publicat în *„ Universul'* un fulminant articol intitulat *Minciuna stă cu regele la masă",* apreciat ca un *„şah ta rege "* Aceasta stare de tensiune a fost parţial rezolvată la 17 februarie 1932, când s-a încheiat un acord între Carol şi Elena potrivit căruia aceasta se obliga să nu stea mai mult de patru luni în România, putând lua pe Mihai încă două luni pe an cu ea în străinătate. Acordul prevedea asigurarea unui trai corespunzător situaţiei de mamă a principelui moştenitor, regele trebuind sâ-i verse anual o rentă de 7.200.000 de lei (din lista civilă achitată de statul român). Elena se angaja sâ înceteze orice acţiune de defăimare a regelui, atât prin organele de presă din străinătate, cât şi în sânul familiilor domnitoare înrudite sau împrietenite cu dânsa; ea se mai angaja să-ţi stabilească domiciliul în Florenţa, unde urma sâ-şi cumpere o casă; pentru cumpărarea acelei case şi pentru spesele de instalare, regele se obliga sâ verse, odată pentru totdeauna, suma dc 30 000 000 lei; principesa ceda regelui vila ei de la Mamaia şi ferma de la Crevedia. Carol i-a cerut ministrului C. Argetoianu *„să găsească o soluţie* ", adică sâ plătească statul angajamentele financiare luate de suveran. în consecinţă, au fost luate 27 de milioane de la fondul timbrului de aviaţie, cu care guvernul a cumpărat vila de la Mamaia şi 3 milioane din fondul de încurajare a agriculturii pentru ferma de la Crevedia; până la urma, ferma a fost vânduta generalului Condeesou, astfel că guvernul a suportat „ *numai* "28 din cele 30 de milioane de lei[M]. Asemenea deturnări de fonduri se operau în vreme ce Carol al II-lea ţinea discursuri despre necesitatea reducerii cheltuielilor publice şi realizarea de economii bugetare, despre necesitatea modernizării armatei şi a dotării ei cu avioane (pentru procurarea sumelor necesare s-a introdus *„timbrul de aviafie "),* precum şi despre grija regească pentru dezvoltarea agriculturii, culturii naţionale etc.

Tot în acea perioadă de profundă criza economică, guvernul a trebuit sâ găsească fondurile necesare pentru organizarea cu mult fast a căsătoriei principesei Ileana cu prinţul Anton de Habsburg, la 26 iulie 1931. Regele Carol al II-lea a ales chiar el darul de nunlă, un *.splendid colan de briliante*" în valoare de 2,8 milioane lei"[9]. N. Iorga, în naivitatea sa. a întrebat pe ministrul de Finanţe *‚Me unde furăm noi banii ăştia",* dar aflând câ respectivul *„obiect"* fusese ales de rege, n-a mai comentat. Cu acelaşi prilej, Mihail Manoilescu a oferit, în numele Băncii Naţionale a României, un milion de lei în acţiuni, *„materializate într-o chitanţă de depozit minusculă, scrisă artistic şi prezentată - pentru a voala aspectul prea financiar al darului - într-o casetă de aur masiv, splendid cizelară "[70].*

Un all membru al familiei regale, principele Nicolae, ţinea sâ-şi oficializeze legaturile cu Dolete Sâveanu. în noiembrie 1931, cei doi s-au câsâtorit în localitatea Tohani (Buzău). Deoarece articolul 13 din Statutul Casei Regale prevedea câ un membru al familiei domnitoare nu se poate căsători fără consimţământul regelui, în decembrie 1931 Tribunalul de Ilfov a anulat această căsătorie. De asemenea, Carol al II-lea, de comun acord cu guvernul, a decis ca principele Nicolae sâ se stabilească în străinătate, primind în schimb o sumă iniţială de 500 000 lei. iar apoi câte 50 000 de franci pe lună. Banii au fost plătiţi din bugetul statului, deoarece regele a declarat câ nu are de unde sâ dea aceste sume. Dar, în aprilie 1932, Nicolae s-a întors pe neaşteptate în ţară. După violente discuţii între Carol al II-lea şi Nicolae, s-a ajuns la un nou aranjament - şi anume ca principele sâ plece în străinătate pentru *„a-şi niiita sănătatea ",* timp de un an. fără a avea vreo calitate oficială şi neputându-se prezenta drept căsâlorit cu Dolete. primind. în continuare, sumele de bani stabilite[71].

Carol al II-lea s-a adaptat foarte rapid realităţilor româneşti, făcând economii Ia *„punga proprie "* şi plasând pe seama statului cheltuielile care, în mod normal, reveneau Casei Regale. Mai mult. el nu a ezitai sâ-şi rotunjească veniturile pe căi aflate la limita legalităţii. Astfel, în iunie 1931 - cu prilejul împlinirii unui an de la restauraţie - suveranul i-a primit pe Max Auschnitt şi pe Nicolae Malaxa, care i-au oferit o servietă în care se aflau 100 milioane lei, cu următoarea motivaţie: *„Majestate, industria grea vă este profund recunoscătoare pentru tot i e aţi făcut şi vă rugăm să primiţi această sută de milioane de lei ca o modestă contribuţie pentru operele de asistenţă ale Palatului".* Cei doi au privit cu oarecare îngrijorare reacţia regelui, deoarece gestul lor semăna a miluire. Dar Carol al II-lea a primit cadoul şi le-a mulţumit celor doi.. *stâlpi"* ai industriei româneşti. Din acest moment, ei şi-au dai seama că „. *se poate ",* ceea ce sub Carol I sau sub Ferdinand I nu era de imaginat. Nu mai puţin inventivi erau membrii camarilei. De exemplu, tatăl Elenei Lupescu, de comun acord cu generalul Dumitrescu (tatăl lui Puiu), a oferit pentru jandarmerie şi armată batisle de mătase imprimate cu chipul regelui. Mareşalul Palatului, generalul Ilasievici, s-a alălurat şi el acestei iniţiative, recomandând oficial marilor unilâţi militare sâ cumpere asemenea batiste. Comentând această situaţie, Mihail Manoilescu se înlreba din ce *„imaginaţie a putut ieşi o asemenea afacere. în care trivialitatea, ridicolul şi odiosul erau întrunite superlativ în acelaşi timp* Pentru câ, era limpede, ofiţerii nu-şi puleau sufla nasul peste chipul regelui.

Dintre partidele din opoziţie cele'mai mariconvulsiuni le-a cunoscut Partidul Poporului. Alexandru Averescu a desfăşurat o susţinută campanie împotriva camarilei regale, cu aluzii evidente la Elena Lupescu. Această campanie - care periclita şansele partidului său de a accede la putere — I-a nemulţumit pe Octavian Goga; în plus, scăderea influenţei lui Averescu in rândul electoratului îl condamna la o opoziţie perpetuă.

Ambiţios şi doritor de o ascensiune politică rapidă, O. Goga - sfătuit de Carol al II-lea - a decis sâ se despartă de mareşal. La începutul lunii martie 1932 a lansai un apel public în care afirma: *„De un an aproape preşedintele Partidului Poporului, domnul Alexandru Averescu. prin atitudinile d-sale politice tulbură consecvent şi metodic tradiţionalul respect care a înconjurat Coroana la noi, ca o fundamentală chezăşie morală a aşezării noastre constituţionale Goga a convocat o şedinţa a Comitetului Central Executiv al Partidului Poporului, per.tr: ziua de 12 martie, la care au participat 91 din cei 144 membri; cu acest prilej, O. Goga a fost proclamat preşedintele Partidului Poporului. Apoi a convocat Congresul general al partidului pentru 10 aprilie.*

La propunerea lui O. Goga, Congresul a hotărât ca denumirea partidului sâ fie Partidul Naţional-Agrar. El afirma câ a mai rămâne în Partidul Poporului însemna sâ fie *„respectaţi a o amintire istorică. Ca o medalie a unei strălucite glorii militare pe o perină intr-o mare vitrină* ". O. Goga explica: *„ Vom fi Partidul Naţional-Agrar, pământul ţării va fi piedestalul nostru politic. Fireşte, când purcedem de la această bază, înţelegem că vom fi un partid al maselor populare, care se va pune de acord cu toate ramurile de energie productivă* Printre fruntaşii acestui partid se aflau: Silviu Dragomir, Ioan Lupaş, Ion Petrovici, Sergiu Niţâ. Programul Partidului Naţional-Agrar prevedea: primenirea vieţii politice, creşterea rolului monarhiei în viaţa de stat, o nouă reformă administrativă în scopul„ *întăririi elementului etnic românesc ",* sporirea rolului bisericii în viaţa de stat, respectarea tratatelor internaţionale încheiate de România, întărirea Societăţii Naţiunilor. în scurt timp. Partidul Naţional-Agrar şi-a constituit organizaţii în 65 din cele 71 judeţe ale României, reuşind sâ atragă de partea sa cea mai mare pane a cadrelor din Partidul Poporului.

Averescu nu s-a lăsat copleşit de acţiunea lui O. Goga şi - ferm convins câ sciziunea produsă în Partidul Poporului era rodul acţiunii regelui Carol al II-lea şi a camarilei sale - a publicat în *„Îndreptarea* "din 26 mai 1932, un

articol fulminant, intitulat *„Madame du Barry"* în care o asemăna pe Elena Lupescu cu *„ţiitoarea* " regelui Ludovic al XV-lea care, după toi râul făcut Franţei, a sfârşit sub ghilotină.

Partidul Naţional-Ţărănesc a trecut şi el prin unele situaţii neclare, ca urmare a atitudinii lui Iuliu Maniu. El aprecia câ guvernul Iorga era guvernul regelui şi a lupta împotriva acestuia ar însemna sâ angajeze panidul în confruntarea cu suveranul. Pentru a evita această situaţie, Iuliu Maniu a demisionai din fruntea partidului, propunându-l în locul său pe Mihalache. Dar *„ardelenii"* s-au împotrivit, iar Mihalache nu a vrut sâ apară ca un opozanl al lui Maniu. Starea de incertitudine din conducerea Partidului Naţional-Ţărănesc i-a diminuat forţa de reacţie faţă de activitatea guvernamentală.

Legiunea Arhanghelul Mihail - Garda de Fier a fost privită cu mullâ ostilitate de N. Iorga. El avea opinii foarte proaste despre Comeliu Zelea Codreanu - pe care-l considera un asasin, şi a_făcut mari presiuni asupra lui Argetoianu - ministrul de Interne - pentru dizolvarea Legiunii. In martie 1932, Minislerul de Inteme a fost autorizat de Consiliul de Miniştri să interzică activitatea Gărzii de Fier. Măsurile luate n-au putut lichida această organizaţie, care câştiga tot mai mulţi aderenţi, mai ales din rândul tineretului.

La polul celălalt al vieţii politice se afla Partidul Comunist din România. Acesta trecuse printr-o perioadă dificilă, a *„luptei fiacţioniste fără de principii",* desfăşurată între gruparea lui Vitali Holostenko şi cea a lui Marcel Pauker. în august 1930, Komintemul a intervenii. dezavuând pe ambii protagonişti şi numind o conducere provizorie, cu misiunea de a pregăti un nou congres al partidului. Congresul al V-lea al P.C.R. s-a desfăşurat lângâ Moscova, în decembrie 1931. în acel moment P.C.R. avea 1 500 membri. Delegaţii la congres erau în număr de 24, dintre care 9 români şi 15 aparţinând minorităţilor naţionale (evrei, maghiari, ucraineni, bulgari)[76]. Rolul decisiv în orientarea congresului l-au avut reprezentanţii Komintemului: Ghiorghi Dimitrov (bulgar), Dimilri Manuilski (rus) şi Bela Kun (ungur). Primul a dat indicaţii privind linia tactică de urmat, precizând: *„Dictatura burgheziei se sprijină pe doi germeni - fascismul şi social-fascismu! - între care nu există deosebire principială l—l Principalul duşman care ne împiedică să câştigăm majoritatea clasei muncitoare, principala piedică în calea revoluţiei proletare nu este fascismul, ci social-fascismul"* Keferindu-se la partidele din România, el a indicat: *„Aracul principal trebuie să se îndrepte înainte de toate contra Partidului Naţional-Ţărănesc, ca duşmanul cel mai puternic şi periculos la ţară, şi în special contra aşa-zisei sale aripi stângi (sterişti, lupişti), precum şi împotriva organizaţiilor fasciste Icuzişti, gărzile de fier), care în ultimul timp pătrund tot mai mult la sate. şi contra social-fasciştilor ".*

Fruntaşul comunist bulgar Dimitrov s-a referit la *„problema naţională ",* aducând aspre critici comurfiştilor români pentru faptul că nu au condamnat cu suficientă energie *..imperialismul român ": „După război, în decursul unui şir de ani nu am văzut proletariatul naţiunii dominante din România să fie mobilizai împotriva ocupării unor regiuni străine, împotriva asupririi popoarelor din Dobrogea. Basarabia. Bucovina şi Transilvania A fost numai o singură demonstraţie în timpul Conferinţei de la Viena. Noi am îngăduit ca şovinismul român să se întărească în rândurile proletariatului. în felul acesta masele asuprite n-au văzut în partid un apărător împotriva imperialismului român ".* La rândul său. Bila Kun. fostul lider al revoluţiei bolşevice din Ungaria, a afirmat câ *„România, după ce a ocupat Transilvania, a alungat pe unguri şi a instalat colonişti români, fără ca P.C.R. să reacţioneze corespunzător, cerând eliberarea acestor provincii de sub dominăţia burgheziei şi moşierimii române ".* în *Rezoluţia* asupra problemei naţionale se aprecia: *„România contemporană nu reprezintă prin sine o unire a «tuturor românilor ».ci un stat tipic cu mai multe naţiuni, creat pe baza sistemului prădalnic de la Versailles. pe baza ocupării de teritorii srrăine şi pe baza înrobirii popoarelor străine ".* Sarcina esenţiala a P.C.R. era sâ lupte pentru autodeterminarea până la despărţire a Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei şi Dobrogei de statul român. *Rezoluţia* politică aprecia că România se afla în faţa desăvârşirii revoluţiei burghezo-democralice. Rolul conducător revenea clasei muncitoare, care în alianţă cu ţărănimea muncitoare trebuia sâ asigure victoria revoluţiei[77]. în funcţia de secretar al C.C. al P.C.R. a fost ales Alexandru Danieliuk Stel'anski tGom), membru al Partidului Comunist din Polonia. înlre cei aleşi în Comitelui Cenlral s-au aliat Lucreţiu Pâlrăşcanu şi Constantin Pârvulescu.

Partidul Naţional-Liberal a anunţat, după alegerile parlamentare din iunie 1931. câ încetează colaborarea cu guvernul. I.G. Duca aprecia câ *„întregul proces de evoluţiune şi dezvoltare a statului român - de la închegarea până la întregirea lui - constituie o ilustrare prea vie şi prea elocventă a contribuţiei hotărâtoare pe care partidele politice serioase şi < mştiente de menirea lor au adus-o în această operă istorică, pentru ca problema partidelor in sine să mai poară fi pusă într-o discuţiune şi inutilă şi dăunătoare "*

în noiembrie 1931, gruparea disidentă condusă de Ioan Th. Florescu s-a desprins definitiv ilin partidul condus de I.G. Duca, luându-şi numele de Partidul Llberal-Democrat[7]". Acesl partid nu a dobândii o influenţă reală, astfel câ a rămas o organizaţie politică minoră. La rândul său. Partidul Najional-Liberal georgist nu a reuşii sâ-şi lărgească influenţa, iar prin atitudinea ostilă guvernului de *„uniune naţională* " a inlral în divergenţă cu Carol al II-lea şi camarila sa.

După o perioadă de espectalivă binevoitoare. Partidul Naţional-Liberal a luai atiludine potrivnică guvernului. La 1 ianuarie 1932, I.G. Duca declara câ partidul său *„se simte, prin puterea organizaţiei şi prin programul său de soluţiuni practice. în măsură să corespundă. Iiiră optimism exagerai, dar şi fără un pesimism nejustificat, aşteptărilor ţării şi cerinţelor imprejurârilor "*[s0].

Activitatea guvernului era supusă unei critici virulenle din partea tuturor partidelor. Presa se delecta, ridiculizându-l pe N. Iorga, care făcea unele declaraţii uimitoare. Astfel, de la tribuna Adunării Deputaţilor el afirma, în iulie 1931: *„Eu nu seamăn, eu nu mă recunosc în figura acestui şef de guvern clasic în România de până la 1931. Eu pot Ji hun sau pot fi rău. dur. fără îndoială, eu sunt altfel. Se face cu mine o încercare "".* Cu un alt prilej, înlrebal despre alitudinile lui anterioare şi măsurile luale acum la guvern, a replicai: *„Eu nu sunt eu ".*

Multe discul» s-au purtat m legătura cu faptul că N. Iorga se supăra - şi se supăra des - anunţând că şi-a dat demisia, iar prima victimă era şoferul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, care era trimis *„la plimbare",* şeful guvernului deplasându-se pe jos acasă sau la Universitate, unde continua sâ-şi ţină cursurile. Intre glumele care circulau era şi aceea că N. Iorga era prim-ministru în guvernul Argetoianu. La rândul lui, C. Argetoianu făcea glume pe seama şefului său, pe care nu o dată îl punea în situaţii delicate; el profita de naivitatea şi buna credinţă a lui Iorga. Intre altele, i-a dat la semnat o adresă prin care se cerea aprobarea pentru înfiinţarea unef biblioteci purtând numele lui N. Iorga; adresa era lipită de o altă foaie, pe care primul ministru semna, fără să observe trucul; apoi, C. Argetoianu detaşa respectiva foaie albă, care avea semnătura primului ministru şi scria un text potrivit căruia o sumă uriaşă din buget urma să fie oferită unor persoane particulare. Era, desigur, o glumă, pe care Argetoianu o povestea cu multă savoare prietenilor săi, pentru a-l compromite pe preşedintele Consiliului de Miniştri.

în fapt, ministerul cel mai deficitar s-a dovedit a fi cel de Finanţe, condus de C. Argeioianu. care se consola, spunând că nu sunt bani şică el nu poate decât să împartă sărăcia. La 26 mai. Charles Rist, expertul străin pe lângă Banca Naţională şi Ministerul de Finanţe, a publicat un amplu raport, care constituia un adevărat rechizitoriu la adresa politicii economice şi financiare a guvernului. El a întocmit un plan de *„redresare "* financiară, care viza reducerea salariilor şi creşlerea impozitelor pentru obţinerea sumelor necesare achitării datoriilor externe, anularea legii conversiunii datoriilor agricole (pentru aplicarea căreia erau necesare mari sume de la buget); în încheierea raportului său, Charles Rist cerea ca România sâ se adreseze Comitetului financiar al Societăţii Naţiunilor. Raportul a avut un puternic impact asupra opiniei publice şi mai ales a cercurilor politice din opoziţie, care cereau demisia imediată a guvernului, vinovat pentru deteriorarea relaţiilor cu Franţa (patria lui Rist). Profund iritai de aceaslă atitudine. Nae Ionescu scria; *„E neîncredere la Paris! Ei şi? Pentru asta trebuie să plece un guvern în ¡am românească? Adică cum? Ceea ce alaltăieri era *neîncrederea în Stambul», ieri«neîncrederea la Berlin» să fi devenit astăzi pur şi simplu «neîncredere la Paris»? Nimic, adică, să nu se fi schimbat între hotarele noastre? Unirea tuturor românilor să nu fi adus decât deplasarea stăpânirii noastre de la Berlin la Paris, aşa după cum unirea principatelor adusese mutarea ei de la Constantinopole la Berlin? Prin urmare tot sub regimul capitida[iilor trăim?*

întrebarea lui Nae Ionescu era retorică, deoarece guvernanţii de la Bucureşti îşi făceau un titlu de mândrie din faplul că achită în termen *„cuponul* "datoriei externe, în timp ce alte staie denunţau acordurile cu creditorii străini. După *„frenezia* "împrumuturilor, contractate în condiţii nu prea onorabile pentru statul român, a venit înverşunarea de a plăti *„cu orice preţ* "datoriile externe. Principalele căi utilizate au fost forţarea exporturilor pe de o parte, şi sporirea impozitelor şi taxelor de cealaltă parte.

Dacă neplata muncitorilor şi funcţionarilor (inclusiv a profesorilor) a fost privita cu detaşare de rege, care a lăsat ca toată răspunderea sâ cadă pe umerii guvernului şi în special ai lui N. Iorga, neachilarea soldelor către ofiţeri l-a alertat pe suveran. Făcând o excursie in Dobrogea. regele a fost întâmpinat în mai mulle localităţi de *„ofiţerul local cel mai înalt în grad"cMe-i* raporta că *„ oamenii şi caii"* nu au primit alocaţia de hrană pe luna în curs".

Apreciind că situaţia devenise critică, regele a convocat Consiliul de Miniştri la Palat în ziua de 31 mai 1932, orele 16,00. Deschizând şedinţa, suveranul a citit o declaraţie, cu o introducere *„istorică* ": *,Rostul întrunirii Consiliului de Miniştri de astăzi este unul care-şi găseşte obârşia în vechile obiceiuri ale pământului nostru. Voievozii ţărilor româneşti întruneau in zilele de grijă pe boierii divanului spre a cerceta nevoile timpurilor. Astăzi un suveran constituţional îşi întruneşte Consiliul de Miniştri spre a cliibzui asupra problemelor care domină situaţia de azi".* Era, în aceste cuvinte, o recunoaştere a situaţiei grele a ţării, pe care guvernul de tehnicieni, constituit de el, împotriva spiritului Constituţiei, n-o putuse ameliora.
Intrând apoi în subiect, Carol al II-lea a cerut, *„ cu preţul chiar al celor mai mari sacrificii",* ca guvernul *„să rezolve chestiunea plăţii salariilor funcţionarilor publici şi soldele oştirii "*". S-a hotărâi constituirea unei comisii ministeriale restrânse, care sâ elaboreze un proiect de măsuri financiare concrete, ce urmau a fi supuse discuţiei următorului Consiliu de Miniştri, anunţat pentru ziua de 9 iunie. Şedinţa fiind declarată închisă, cei mai mulţi miniştri au părăsit Palatul. Chemat de rege, N. Iorga, după ce a observat că cele 8 zile acordate guvernului semănau cu un ultimatum, a declarat că nu vede cum cabinetul ar putea găsi soluţiile imediate cerule într-un termen atât de scurt. Şi a conchis: *„Decât a târî o astfel de situaţie încă o săptămână, prefer o demisie imediată, dacă regele are o soluţie* Carol a replicat că existau oameni politici care aveau pregătite soluţiile trebuitoare. Imediat, N. Iorga a scos o foaie de hârtie pe care a scris: *„In faţa greutăţilor bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolvi deplin şi imediat un guvern care nu se reazimă pe un puternic partid, rog pe Majestatea Voastră să primească demisia cabinetului pe care am avut un an de*

zile şi mai bine dureroasa sarcină de a-l ~~preziua~~. Drept răspuns, regele l-a sărutat, scuzându-se câ-l amestecase ,. *într-o astfel de încurcătură* "[86]. Prin maniera în care a demisionat, N. Iorga şi-a luat o mică revanşă asupra lui Argetoianu, care a fost pus în faţa faptului împlinit".

în fond, căderea guvernului Iorga era dovada faptului că încercarea regelui Carol ai II-lea de a institui un regim în afara partidelor politice, cvasipersonal, de a da o lovitură de graţie regimului parlamentar-constituţional a eşuat. Această idee fusese formulată în chiar cererea de demisie prezentată de N. Iorga. Referindu-se la aceasta, M.I. Costian conchidea: *„Cel care declarase că partidele nu fac decât rău ţării era silit, după un an de guvernare, să recunoască necesitatea partidelor în viaţa politică*

Ni

1 *..Apărarea naţională ",* din 13 iulie 1930.
2 *..Neamul românesc ",* din 15 iunie 1930.
I *.,Dreptatea ",* din 13 iunie 1930.
4 *Ibidem.*
5 *..Neamul românesc"*, din 15 iunie 1930.
6 Grigore Gafencu, *însemnări politice,* p. 85
7 *..Monitorul oficial",* nr. 134 din 15 iunie 1930
8 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. IX, p. 79.
9 *„Viitorul",* din 10 iunie 1930.
10 Apelul d-lui Gh. Brătianu către ţară, în *„Mişcarea ",* din 22 iunie 1930.
II *Ibidem,* din 20 iunie 1930.
12 Declaraţiile d-lui Duca, în .Viitorul", din 17 iunie 1930.
13 Justificarea unei atitudini, ibidem , nr. 6713, din 26 iunie 1930.
14 *„Universul ",* din 3 iulie 1930.
15 Comentând acest moment, Amedeu Bădescu scria: *„Vintilă Brătianu a fost constrâns de partid să meargă la Carol al II-lea, să-i prezinte supunerea partidului, să-i explice, în mod penibil, noua poziţie, trebuind să-l convingă, lucru şi mai greu, de logica şi necesarul atitudinii din trecut a Partidului Liberal. îmbătrânit de cele 2-3 luni de înfrângere, trăind intens drama sfârşitului politic al familiei sale, numai cu câţiva ani în urmă în apogeul puterii şi hegemoniei politice, copleşit de grave responsabilităţi faţă de Partidul Liberal, creat şi condus la culmi de importanţă istorică de familia sa, şi al cărui crepuscul trebuia să-l prezideze, Vintilă Brătianu trist, având imprimată pe figură toată amărăciunea şi umilinţa din lume, se îndrepta spre Canossa ".* Şi autorul continuă: întâlnirea a fost deprimantă pentru Vintilă Brătianu. Regele l~a primit rece, ironic şi a ascultat distrat spusele adversarului înfrânt, neputând să-şi ascundă ostilitatea. Tot atât de glacial l-a concediat, fără să dea nici un răspuns declaraţiei de acceptare şi de supunere ce i se făcea. Cu lacrimi în ochi. bătrânul şef spunea celuilalt conducător al partidului: «Mi-am făcut datoria.. Au foit cele hizi grele momente din viaţa mea».
Indiferenţi faţă de drama umană a bătrânului lor şef câţiva fruntaşi ai partidului au răspuns in cor: - «Nunimic, ce să-i faci? nu se putea altfel. Dar ceea ce este important, greul, sa făcut.. obstacolul prim a fost înlăturat Proaste sau bune. raporturile cu regele s-au reluat» ". (Amedeu Bâdescu, *Istoria Partidului Naţional-Liberal,* loc. cit., voi. I, f. 48).
16 *Partidul Naţional-Liberal şi Coroana,* în *Universul*", din 13 iulie 1930.
17 *Noile declaraţii ale d-lui Gh.I. Brătianu,* în *„Mişcarea ",* din 13 iulie 1930.
18 Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 73/1930, f. 2-4.
19 Ibidem, fond Carol II. Arhiva personală, dos. V - 651/1930, f. l-4.
20 *Ibidem,* f. 5-6.
21 *Ibidem,* f. 8-10.
22 Pentru *„a se pune bine "* cu posteritatea, Mihail Manoilescu neagă în memoriile sale că ar fi avut vreun rol în aducerea Elenei Lupescu în ţară (*Memorii,* voi. II, p. 221-222).
23 Z. Boilâ relatează că discuţia a decurs astfel: *„-Inexact, replică tăios regele, sunteţi informat greşii*
- *Sunt bine informat Majestate. Ea a fost introdusă în ţară de către ministrul Manoilescu în mod clandestin.*
- *Repet, domnule Maniu. sunteţi greşit informat. Am auzit şi eu că ar exista la Sinaia o doamnă pe care o cheamă la fel ca pe doamna Lupescu.*
- *O fi existând o atare persoană, nu mă interesează. Susţin că doamna Lupescu cea de care am vorbit este în ţară.*
- *Eu nu m-am întâlnit cu ea ". (Memorii*, f. 186-187)

24 P. Şeicaru, *Istoria partidelor...,* p. 171-172.

25 Referindu-se la acest aspect, Pamfil Ioan Scur ria: *„Carol nu putea fi acaparat decât de o femeii care. admiţând că n-ar fi avut un temperament excepţional, aducea o vastă experienţă în legăturile cu bărbaţii, de pe urnui cărora a căpătat o mare tehnică. O femeie vulgară, indecentă, stăpânind toate vicleşugurile de alcov, ştiind să reîmprospăteze, până la epuizare, dorinţa partenerului, ştiind să-şi domine oboseala şi care. în loc de un leşinat sentimentalism, să-i servească o pitorea.uă trivialitate* ". (P. Şeicaru, *op.cit.,* p. 111) Apetitul sexual al regelui continua să uimească. Astfel. Armând Călinescu nota la 24 iunie 1932: *,Cristescu [şeful Serviciului de Informaţii] îmi spune <,) uneori R [egele] culege femei de pe stradă. Acestea au aflat şi se adună prin Brezoianu. aşteptând* Peste câteva luni, la 5 decembrie 1932, subsecretarul de stat de la Interne scria: *..Siguranţa îmi aduce informaţii că R /egele] iese tot mai frecvent noaptea şi că merge la piaţa Sfi Glieorghe. pe cheiul Dâmboviţei, şi ia femei de cea mai proastă speţă ".* Iar la 17 decembrie acelaşi an: *„Putu Iancovescu îmi spune că într-o noapte era cu câţiva prieteni pe Sărindar, când R legele], care trecea cu automobilul, a oprit pentru a acosta o femeie de stradă ".*

Dorinţă exista, dar nu şi posibilitatea fizică. C. Argetoianu scria: *„în ziua de 17 ianuarie 1934 (ţin să precizez data din cauza enormităţii confidenţelor), mareşalul fAverescu). în cursul unei vizite ce-i făceam, mi-a spus că prinţul Carol i-a mărturisit că numai cu Lupeasca mai putea avea *el ecţiuni Duduia, a continuat Averescu.ţine pe rege prin cunoştinţa secretelor lui de anomalie sexuală; ştie că aproape toate nopţile Carol pleacă singur cu un mic automobil şi ridică de pe stradă câte o cună. si O aduce la Palat unde se dedă cu prostituata zilei la acte de pen-ersiune anormală. Ce face cu femeile e aşa de ruşinos încât, dacă s-ar şti, n-ar mai putea da ochii cu nimeni. "C.* Argetoianu - impresionat de aceste dezvăluiri - aprecia, în calitatea lui de medic:,. *Priapismul tinereţii nu exclude însă impotenta maturităţii, dimpotrivă, o explică, medical vorbind, prin excesele comise într-o perioadă de activitate istovitoare ".* Ca ministru de Interne, în 1931-1932. Argetoianu a aflat că regele mergea singur într-un -Ford" cu două locuri pe străzile Brezoianu şi Sărindar, *„aborda câte o prostituată, o aducea la Palat* şi *,4upă o şedinţă, mai scurtă sau mai lungă, îi da drumul cu un bilet de 500 sau 1 000 lei. La ieşirea din Palat, paţachina era ridicată de agenţii Poliţiei şi dusă la Gavrilă Marinescu care îi mai da 5 000 lei şi o ameninţa cu moartea dacă spune ceva. Cu timpul, Gavrilă organizase şi acest serviciu. înlăturând din drumul regelui libera concurenţă şi presărând străzile din jurul Palandui cu clientele lui. Prin discreţia şi dibăcia cu care îndeplinea acest serviciu, Gavrilă Marinescu şi-a asigurat încrederea regelui şi permanenţa la Prefectura Poliţiei, cu toate abuzurile pe care le-a săvârşit".* (C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. IX, p. 77).

26 Arh. N.I.C., fond Carol II. Arhiva personală, dos. VII-771/f.a., f. 1.

27 C. Argetoianu, *op. cit.,* p. 69.

28 Instrucţiunile erau următoarele:

.. 1. Informaţiile privitoare la viaţa intimă a Majestăţii Sale regelui, în legătură cu noi planuri de căsătorie sau legături cu persoane străine de Curtea Regală şi de familia Majestăţii Sale trebuiesc numaidecât categoric dezminţite.

2 . Vă veţi da toată silinţa să preveniţi asemenea informaţii şi campanii de acord cu şeful Misiunii de care depindeţi. prin intervenţii directe pe lângă ziare, agenţii de presă şi asociaţii de presă.

3. Veţi da cât mai multă publicitate informaţiilor exacte cuprinse în interviurile şi articolele unor ziarişti străini care au fost primiţi de Majestatea Sa la Bucureşti şi la Sinaia şi care şi-au dat seama de atmosfera în care regele Carol lucrează, cât şi de cuvintele şi de vederile sale adevărate.

4. Veţi insista asupra hotărârii Majestăţii Sale, exprimată în mai multe rânduri în mod precis şi categoric, să domnească în spiritul Constituţiei şi al legilor fundamentale ale ţării" . (Arh. N.I.C.. fond Min. Prop. Naţ. Presa Externă, dos. 289. f. l-2).

2() *„Dreptatea",* din 10 octombrie 1930.

N. Iorga. *Doi ani de restauraţie,* p. 22. il P. Şeicaru, *op. cit.* p. 172.

P *Şedinţa Comitendui de Direcţie al Partidului Naţional-Ţărănesc,* în *„Dreptatea* ", din 11 octombrie 1930. v* N. Iorga îl caracteriza astfel pe Gh. Gh.Mironescu: *„Om cult şi bogat, de maniere moldoveneşti alese, profesor la Facultatea de Drept din Bucureşti (...] fără pretenţii, ştie să lucreze cu acel instinct ai realităţilor, care nu se pot ignora şi nu trebuie bruscate [...] care ştie mai mult decât şeful său ardelean IManiu] şi se poate strecura acolo unde acesta, nemeşul bihorean, se loveşte de piatră cu o frunte, adevărat mai tare decât piatra. Un zâmbet, mai mult sau mai puţin sincer, al aceluia pe care regele îl numeşte «conu Jorj». reuşeşte mai mult decât un lung şir de silogisme juridice de ■■ doctor ■> transilvan ale d-lui Maniu. E un om de intimitate şi aceasta nu displace regelui " (Doi ani de restauraţie,* p. 21-22) 1 Mihail Manoilescu, *Memorii,* voi. II, p. 230. -> *Un interviu al M S. Regelui,* în *„Dreptatea ",* din 9 decembrie 1930. :<) C. Argetoianu, *op. cit.,* p. 122. 7 *..Viitorul*". din 5 decembrie 1930. vs Grigore Gafcncu, *însemnări politice,* p. 127.

Stere Diamandi, *Galeria oamenilor politici,* p. 153.

40 *f inversul*", clin 30 decembrie 1930.

41 *Viitorul",* din 24 februarie 1931.

■'2 Corneliu Zelea Codreanu. *Pentru legionari,* p. 380.

43 *Ibidem,* p. 387.

44 Arh. N.I.C., fond. Preşed. Cons. Min.. dos. 28/1931. f. 8.

45 *.. Viitorul",* din 7 aprilie 1931.

46 *Mişcarea ",* din 7 aprilie 1931.

47 *..Îndreptarea ",* din 6 aprilie 1931. -¡S *„Aurora",* din 6 aprilie 1931.

4() *Suveranul vorbeşte şefilor de partide,* în *„Neamul românesc* ". din 16 aprilie 1931 *50 „Mişcarea ",* din 19 aprilie 1931. 5 1 *..îndreptarea ",* din 20 arilie 1931.

..Apărarea naţională ". din aprilie 1931. 53 C Argetoianu descrie astfel starea de spirit a lui N. Iorga:

„Nu văzusem de mult un om aşa de fericit. Lumea era a lui! îi scânteiau ochii, barba, nasul! /.../ mă luă de braţ: "Hai să alergăm după miniştri (avea fiţuica regelui în mână). Di seară la opt trebuie să depunem jurământul. Am făgăduit regelui. Nu, nu mă duc singur, nu mă duc la oameni decât cu d-ta. eu nu ştiu ce să le spun».

I...] Vizitele cu Iorgu au fost o halima. Z[illegible]n copil de 10 ani, ţâşnea din automobil, sărea din nou în maşină, glumea, râdea: îşi văzuse visul cu ochii. O nespusă recunoştinţă îi îneca ochii când se uita la mine. Intuitiv şi deştept, pricepu rolul pe care-l jucasem în chemarea lui [...]

Turneul miniştrilor nu ne-a luat mai mult de o jumătate de ceas. Iorga intra ca o vijelie în casele oamenilor şi fără să le zică bună ziua, îi întâmpina cu un «eşti ministru »,faţă de care interpelatul încerca să bâjbâie ceva ca: «Bine, dar...» - «Nici un dar. Eşti ministru. La 7'A la mine acasă, în frac şi decoraţii. La 8 depunem jurământul!». Rămâneau viitorii miniştri cu gura căscată, pe mâinile soţiilor, încântate, uitâiui să mai conducă la uşă pe «domnulprim-ministru». Domnulprim-ministru, cu aripi la călcâie ca Hermes redivivus, zbura spre automobil, cu mine după el - şi la altul (...) Pe Manoilescu. negăsindu-l acasă. I- am angajat telefonic, iar pe Vâlcotici, după ce l-am căutat şi la Universitate, l-am rechiziţionat cu poliţia ". (C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. IX, p. 209-210)

54 N. Iorga. *Doi ani de restauraţie,* p. 44.
55 *Solemnitatea depunerii jurământului,* în *„Neamul românesc"*, din 20 aprilie 1931.
56 M.I. Costian, *Carol II şi partidele politice,* p. 83.
57 *Dizolvarea parlamentului,* în *„îndreptarea ",* din 4 mai 1931.
58 Referindu-se la acest aspect, A.P. Samson scria: *,JLa Ministerul de Interne, în birouri, pe săli. in curte, se constituiau rapid «asociaţii» de vânători, de cojocari, de pescari, de geamgii etc., se alcătuiau liste de candidaţi, se negociau «•capi de liste». în fiecare zi, zarvă mare: curtea era plină iar bodegile şi cofetăriile din jur făceau o treabă grozavă : oamenii veneau aici să mai discute, să scrie actul «de constituire», să alcătuiască listele ".* (A.P. Samson, *Memoriile unui gazetar*, Editura Cartea Românească, 1979, p. 199)
59 *Acordul electoral dintre guvern şi liberalii ducişti,* în *.Cuvântul",* din 8 mai 1931.
60 *„Mişcarea",* din 13 mai 1931.
61 *..D.A.D. ",* nr. 6, şedinţa din 19 iunie 1931, p. 220.
62 *Un important interviu al d-lui Maniu,* în *„Dreptatea ",* din 14 iunie 1931.
63 Grigore Gafencu, *însemnări politice,* p. 143.
64 *„Monitorul oficial",* nr. 96 din 22 aprilie 1932.
65 Constantin C. Giurescu, *Amintiri,* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1976, p. 279.
66 Grigore Gafencu, *însemnări politice,* p. 148.
67 „Universul", din 2 noiembrie 1932.
68 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. IX, p. 261-262.
69 *Ibidem,* p. 367.
70 Mihail Manoilescu, *Memorii,* voi. II, p. 270.
71 C. Argetoianu, *op. cit.,* p. 399.
72 Mihail Manoilescu, *Memorii,* voi. II, p. 275.
73 *„Ţara noastră ",* din 13 aprilie 1932
74 *Congresul Partidului Naţional-Agrar,* în *„Ţara noastră ",* din 12 aprilie 1932
75 Iată conţinutul acestui articol: *„După o serie de regi cari-i măriseră gloria şi teritoriul, Franţa a avut nenorocul de a vedea pe tronul ei pe Ludovic al XV-lea. Excepţional de tragic nenoroc, fiindcă domnia acestui rege este adevărata cauză a revoluţiei franceze de la 1789. Voltaire. Montesquieu. Rousseau, enciclopediştii şi tot ce Franţa avea mai distins în vremea aceea, au pornit cunoscuta lor mişcare de opinie publică, pentru a se opune concepţiei regale, inaugurată de Ludovic al XV-lea Această mişcare este geneza marii revoluţii. Istoria este unanimă a o recunoaşte şi numai suflete de robi sau de lachei imunzi ar mai putea astăzi proslăvi pe regi ca Ludovic al XV-lea.*

Cel care pe la 1770, în vremea faimosului pact de familie, avea cinismul să spună: «tot o să nun dureze cât trăiesc eu» (ceea ce echivala cu: «după mine potopul»), încă de mic dăduse semne de dezechilibru mintal şi moral, avea ideea fixă că a coborât din cer şi că trebuie să schimbe tot < e făcuseră înaintaşii. Convins că pricepe totul şi că ştie orice, Ludovic nu primea sfaturile nimănui si se înconjura de oameni fără nici o valoare şi fără nici un scrupul, dintre aceia care răsar ca ciupercile în jurul oricărui rege nevolnic.

Dar marea lui slăbiciune rămânea femeia. O puzderie de legături nepotrivite cu situaţia şi cu menirea sa pe lume, o dovediseră de timpuriu. In special damele de la curte şi soţiile ofiţerilor din gardă aveau mult de suferit de pe urma tânărului satir.

Pentru a curma aceste înclinaţii, familia şi guvernul s-au hotărât să-l însoare cu o prinţesă străină. Maria Laczinska, fiica nefericitului rege Stanislas, izgonit de pe tronul Poloniei. Dar. deşi tânăra soţie era frumoasă şi plină de calităţi sufleteşti, Ludovic - acel bien-aime al femeilor galante - « părăseşte curând şi reîncepe viaţa de altă dată. în locul reginei, ajunge astfel să domnească în Franţa aceea care va rămâne în istorie sub numele de «La du Barry

O chema Jeanna Bequ şi, venită cu familia la Paris, devenise vânzătoare într-un magazin de mode Apoi, rând pe rând amanta mai multor financiari, ea trece din mână în mână, până când un gentilom gascon, Jean du Barry, o ia în căsătorie, cu scopul de a o trece ca metresă regelui.

Fină, blondă, cu tenul alb, cu oarecare spirit, perversă şi nespus de insinuantă, ea acaparează fără multă greutate pe rege, care o ridică la rangul de contesă, îi cumpără o vilă şi-i face o rentă de 300.000 livre pe lună.

Alarmat de această purtare puţin «misterioasă», şi mai ales de această risipă, într-o vreme de mare sărăcie şi de foamete cumplită, primul ministru Choiseul. în acord cu toată familia regală, încearcă să îndepărteze pe «contesă». Nu numai că nu reuşeşte, dar Choiseul, cel mai de seamă om politic al Franţei, din acele vremuri, cade în dizgraţie şi este înlocuit cu protejaţii Doamnei du Barry. De aici înainte, aventuriera duce trena de regină, are oamenii ei la curte şi îşi deschide saloanele Şi cum în pătura conducătoare se găseau destule specimene imorale şi laşe, mulţi dintre nobilii şi demnitarii statului căutau, prin daruri şi linguşiri, să se apropie de ţiitoarea regelui, pentru a-şi deschide astfel calea către situaţii.

Mai mult: familia ei, din provincie, vine la Paris şi deschide un birou de afaceri. Antreprizele şi furniturile mai importante, înaintările şi mutările de funcţionari şi ofiţeri, toate nu se mai făceau decât prin intervenţia şi în funcţie de doamna du Barry. Chiar relaţiile diplomatice se schimbhu după indicaţiile Jeannei.

Această abominală stare de lucruri a durat până la moartea neaşteptată a regelui. Epilogul?

La 1793. în timpul marii revoluţii, poporul şi-a adus aminte de toate umilirile suferite de pe urma curtezanei, şi a tradus-o în faţa tribunalului revoluţionar. Condamnată la moarte, doamna du Barry a fost ghilotinată la 8 decembrie 1793". 7(» Arh. N.I.C., fond. C.C. al P.C.R., 1, dos. 4, f. 17

77 *Congresul al V-lea al Partidului Con*[illegible]*mânia.* Bucureşti, Editura P.C.R., 1932 (în Bibi.

Acad. Arhiva istorică, cota Ab XVI-3, nr. inv. 474) *"X .Viitorul",* din 14 iunie 1931 79 Programul adoptat cu acest prilej prevedea:
..Salvarea naţiunii sărăcite şi istovite stă in realizarea următoarelor puncte de program:
1. *Reducerea impozitelor la valoarea reală a veniturilor actuale.*
2. *Scăderea datoriilor de orice fel. agricole sau orăşeneşti, amânarea achitării lor pe un termen lung. cu plata în rate şi cu o dobândă de 5 la sută pe an. Suspendarea executărilor silite.*
3. *Ajustarea preţurilor industriale cu cele agricole, realizând ieftinirea traiului.*
4. *Revizuirea tarifelor de protecţie vamală a unei industrii spoliatoare a publicului consumator, împiedicarea trusturilor, care scumpesc viaţa punând obstacol liberei concurenţe.*
5. *Desfiinţarea impozitului global la funcţionari, pensionari, profesiuni libere şi meseriaşi când ei nu au un alt venit decât fructul muncii lor, adică numai salariul sau onorariul.*
6. *Pedepsirea miniştrilor vinovaţi, chiar şi numai de risipă şi neglijenţă.*
7. *Minimum de existenţă neimpozabil să fie mărit la exacta cifră necesară întreţinerii contribuabilului şi a familiei sale.*
8. *Dobânda legală să fie redusă la 5 la sută şi cea din contracte la 8 la sută. Pedeapsa aspră a cămătarilor care iau dobânda mai mare de 8 la sută.*
9. *Îmbunătăţirea stării sanitare la sate prin crearea de infirmerii aprovizionate cu doctorii în fiecare comună rurală.*
10. *Ajutorul medical la ţară să fie sporit prin Înfiinţarea de noi posturi de medici, cărora să li se dea înlesniri mai mari de transport. Ţăranca să nu mai nască copii la brazdă.*
11. *Aducerea din străinătate a unor capitaluri ieftine pentru crearea unei societăţi în asociaţie cu statul, ca sătenii să poată să-şi clădească locuinţe ieftine şi igienice, şi să nu mai trăiască în bordeie de pământ sau ca fiarele în vizuini.*
12. *Dreptate mai multă şi mai ieftină pentru toţi şi cultură la sate prin şezători şi şcoli de adulţi.*
13. *Asigurările muncitoreşti şi pensiile trebuie sporite. Înfiinţarea unui credit ieftin la meseriaşi, cu participarea statului, a patronilor şi a arendaşilor.*
14. *O lege de pensiune sau de asigurare a funcţionarilor comerciali este absolut necesară.*
15. *Întărirea şi purificarea administraţiei prin crearea prefectului şi subprefectului inamovibili, scoşi definitiv din politică.*
lt>. Agricultura trebuie încurajată prin transporturi scăzute pe cale ferată, prin preţuri minimale fixate la cereale, spre a împiedica atacul perfid al scăderilor de către speculatori, precum şi prin avansuri de seminţe şi pomi roditori, făcute agriculturii de fermele statului pe credite scurte. 17. Achitarea de către stat în rate a dăunaţilor de război. Hotărârile de despăgubire să fie primite in compensaţie pentru plata impozitelor.
IU. In politica externi dorim ca Mica Antanta să-şi mărească cercul, chemând tn sânul ei Polonia şi sjrecia. ¡ari amice şi legale, care vor mări garanţiile păcii, colaborând strâns cu marii noştri aliap din timpul războiului pentru triumful dreptăţii şi liniştii popoarelor. 19. Gruparea noastră, transformată tn partid, este profund dinastică fi neţărmurit devotata regelui României, strălucit simbol al neamului" (Programul grupării „Omul Liber", f.a., p. 35-37)

80 *„Viitorul",* din 1 ianuarie 1932.
81 *..DA.D.* ■ nr. 16, şedinţa din 2 iulie 1931, p. 459.
82 Nae lonescu. *Roza vânturilor,* p. 303.
83 C. Argetoiânu. *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. X, p. 186.
84 *..Dreptatea* ", din *2* iunie 1932.
85 N. Iorga, *Doi ani de restauraţie,* p. 122.
86 Idem, *Memorii,* voi. VI, p. 408-410.
87 Iată ce scrie, în legătură cu acest moment, A.P. Samson: *„Cel mai mare reporter politic al ziarului ' ¡«Adevărul»!, pe nume Scrutător, care plana întotdeauna pe înălţimile infaibilităţii, se afla atunci la Argetoiânu acasă. ¡1 aşteptase până a venit de la Consiliul de Miniştri. Argetoiânu i-a spus. fireşte, ce s-a petrecut la Consiliu, adăugând că nici gând ca guvernul să plece. Tocmai atunci a chemat Scrutător redacţia la telefon: «- Vorbesc de la Argetoiânu. Guvernul rămâne mai departe.*
- Dumneata nu ştii ce se petrece pe lume. i-a replicat secretarul de redacţie. Guvernul a demisionai şi ediţia specială iese pe poartă.
*- Sunteţi nebuni. Opriţi imediat ediţia. Poate nu m-aţi înţeles bine. Vorbesc de acasă de la Argetoiânu Aşa a aflat şi supremul *tehnician» că guvernul lui nu mai există"* (A.P. Sampson, *Memoriile unui gazetar,* p. 215)
88 M.I. Coslian, *Regele CaroI al ll-lea şi partidele politice,* p. 105.

ea de-a doua guvernare naţional-ţărănistă

(iunie 1932 - noiembrie 1933)

Guvernul Vaida. Victoria „in extremis " a Partidului Naţional-Ţărănesc în alegerile parlamentare. GuvernulManiu. AcordulCarol -M.S. Elena - Maniu. PartidulRadical- Ţărănesc. Acţiunile camarilei regale. „D-ta zici cum zice regele ". Planul de la Geneva. Evenimentele de la ..Griviţa " (februarie 1933). Afacerea Skoda. Conflictul Maniu- Vaida. Angajamentele tui I.G. Duca. Eşecul guvernării naţional-ţărăniste.

Fire ambiţioasa, Carol al II-lea nu accepta sa se considere învins, drepl care a chemat în ţară pe N. Tilulescu, însârcinându-l la 3 iunie cu constituirea unui *„cabinet de concentrare raţională ".* Dar Partidul Naţional-Liberal şi Partidul Naţional-Ţărânesc au refuzat categoric a sprijine un asemenea guvern, cerând reintrarea în viaţa constituţională, revenirea la regimul panid. astfel încât, la 5 iunie, N. Titulescu şi-a depus mandatul. In aceeaşi zi, regele a . 'iernat pe Al. Vaida-Voevod, dându-i mandatul sâ formeze un guvem care sâ organizeze *alegeri libere ",* sâ asigure ordinea şi liniştea în ţară, sâ rezolve problemele curente ale statului. Conform sarcinii primite. Al. Vaida-Voevod a solicitat liderilor partidelor politice sâ participe 'a cabinetul de concentrare, dar aceştia au refuzai; în aceste condiţii a trebuit sâ apeleze numai :a fruntaşii Partidului Naţional-Ţărânesc.

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod a depus jurământul în ziua de 6 iunie, înlr-o formă incompletă, deoarece regele dorea ca la serbările restauraţiei sâ existe un guvem; cabinetul nea sâ fie complelal în zilele următoare, toi cu naţional-ţărănişti. Formarea guvernului Vaida a lost primită cu ostilitate de partidele de opoziţie. Astfel, oficiosul liberal *„Viitorul"* aprecia i soluţia dală crizei consliluia *„o imposibilitate morală, politică şi constituţională*"[1], deoarece Partidul Naţional-Ţărânesc era principalul vinovat penlru situaţia critică în care se găsea Komânia; fostul prim-ministru, N. Iorga, declara că firma guvernului de alegeri *„nu poate*

•*ela nici pe cel din urmfylintre naivi"* şi că soluţia dată crizei reprezintă o *„tristă surprindere* i'arlidul Poporului, după ce îşi exprima satisfacţia pentru faplul că prin constituirea guvernului Viida *„s-a făcut - în principiu - un pas real spre normalizarea vieţii politice ",* afirma că »cest pas era *„cu totul anulat prin alegerea partidului căruia s-a încredinţat puterea "*\

Parlamentul a fost dizolvat prin decretul regal din 12 iunie 1932, fără ca guvernul sâ fi cerut * "iul de încredere al acestuia, aşa cum cerea Conslituţia. Din nou, deşi nu se produsese un condici i"nnal înlre puterea legislativă şi cea executivă, se trecea direct la dizolvarea parlamentului. Node alegeri au fost fixate pentru 17 iulie la Adunarea Deputaţilor şi 20-26 iulie pentru Senat.

In vederea alegerilor. Partidul Naţional-Ţărânesc a încheiat carteluri electorale cu Partidul [L,]erman. Blocul Economic Maghiar şi Partidul Naţional Ucrainean. Celelalte partide nu au încheiat alianţe, preferând sâ se prezinte singure în faţa alegătorilor. Campania electorală s-a

desfăşurat sub semnul revenirii la viaţa de partid. Interesantă a fost campania electorală a Partidului Naţional-Ţărânesc, care s-a desfăşurat., *la doua capete ":* la unul se afla Iuliu Maniu. care s-a axat pe lupta împotriva camarilei regale şi mai ales a Elenei Lupescu, iar la celălalt era Vaida, care, preocupat de păstrarea prestigiului instituţiei monarhice, punea accentul pe obişnuitele promisiuni de îmbunătăţire a situaţiei cetăţenilor. Intervenind în dezbaterile privind rolul Coroanei, N. lorga aprecia că suveranul trebuia să domnească *„pe deasupra partidelor, şi dacă e nevoie, contra lor ".* Făcând o evidentă aluzie la camarilă, el ţinea să accentueze că sereferea la rege, nu la *„acei care vreau să i se facă stăpâni* ". Rămânând fidel sprijinitor al lui Carol al Il-lea, profesorul se pronunţa împotriva celor care urmăreau *„anularea politică*" a suveranului[4] . N. Iorga a anunţat reluarea activităţii partidului său, sub vechiul nume de Partidul Naţionalist-Democrat. C. ATgetoianu a creat, la 8 iunie 1932, organizaţia Uniunea Agrară, menită sâ-i ofere instrumentul necesar manevrelor sale politice, vizând instaurarea unui regim autoritar al regelui Carol al II-lea. în alegerile parlamentare Uniunea Agrarâ s-a prezentat în cartel cu Partidul Naţionalist-Democrat, sub numele de Uniunea Naţională, pentru a crea iluzia unităţii de vederi între principalele figuri ale precedentului guvern.

Pentru prima dată se prezenta în alegeri Partidul Conservator, înfiinţai de Grigore Filipescu în martie 1932; acesta aprecia că atacurile la adresa regelui constituiau *„un mijloc sigur de a aduna voturi*". Deşi declara că nu ştia dacă în România există realmente o camarilă. Gr. Filipescu relata - în plină campanie electorală - o serie de cazuri în care *„prietenii regelui*" recurgeau la şantaj împotriva oamenilor politici, drept care le sugera *„¡a devină ceva mai discreţi "'.*

In aceeaşi situaţie se afla Partidul Naţional-Agrar. O. Goga a pornit pe drumul *„marii,,, răscoliri populare* ", declarând: *„Am aruncat mânuşa tuturor partidelor, pe care le socotim putrede din temelie* ". După ce aprecia că *„România a ajuns la cea mai gravă răspântie* ", că ţara se găsea *„la gura prăpastiei",* el afirma că îşi propunea să îndeplinească *„o reformă radicală a sufletului României bolnave* ". La baza acestei *„reforme* "era pusă ideea monarhică, apreciată drept *„garanpa cea mai temeinică a existenţei noastre de stat naţional* "*. Partidul Naţional-Liberal cerea *„restabilirea acordului necesar între ţară şi Coroană* ", în timp ce Partidul Poporului şi-a desfăşurat propaganda electorală sub lozinca: *„Trăiască Constituţia* ". în general, alegerile s-au desfăşurat fără incidente majore, Vaida cerând autorităţilor locale să nu se implice în campania electorală. La 26 iufie 1932 au fost date publicităţii următoarele rezultate:

Nr.crt.	Gruparea politica	%	Nr. mandate
1.	Partidul Naţional-Ţărânesc	40.30	274
2.	Partidul Naţional-Liberal	13,63	28
3.	Partidul Naţional-Liberal (Gh. Brâlianu)	6,53	14
4.	Partidul Ţărănesc	5,72	12
5.	LANC	5,32	11
6.	Partidul Maghiar	4,75	14
7.	Partidul Naţional Agrar	3,64	8
8.	Partidul Social [Democrat	3,38	7
9.	Gruparea C.Z.Codreanu	2.37	5
10.	Uniunea Naţională	2.28	5
11.	Partidul Evreiesc	2,26	5
12.	Partidul Poporului	2,16	4
13.	Liga Negustorilor	U	
14.	Partidul Ţărănesc Democral	1.3	
15.	Partidul Conservator	0,6	
16.	Liga Agrară	0.5	
17.	Blocul Muncitoresc Ţirânesc	032	
18.	Partidul Socialist Independent	0,24	

în urma acestor alegeri, câteva concluzii se desprind:

1. Partidul Naţional-Ţărânesc a obţinut o victorie „in extremis", depăşind pragul de 40% din voturi, pentru a beneficia de prima electorală, numai datorită cartelurilor electorale realizate. Abia cu câteva luni în urmă - în aprilie 1932 - Ion Mihalache depusese din iniţiativă parlamentară un proiect de lege electorală prin care cerea desfiinţarea primei electorale, pe care o considera *„imorală şi apolitică* "[7]. Noroc că acest proiect nu a fost adoptat, pentru că,

altfel. Partidul Naţional-Ţărânesc nu putea întruni acea majoritate parlamentară rezultată dintr-un calcul bizar: 40.3%= 274 mandate, în timp ce 59,7%= 113 mandate.

2. Partidul Naţional-Liberal condus de I.G.Duca rămânea cel mai puternic partid din opoziţie, devansând cu mult pe *„georgişti"* (situaţi totuşi pe locul al treilea).

3. Dispersarea voturilor, constatată şi în alegerile anterioare, s-a menţinui, fapt ce arată că cetăţenii nu aveau o preferinţă politică; 12 liste au întrunit peste 2% din voturi, trimiţându-şi reprezentanţi în Adunarea Deputaţilor.

4. Din nou s-a realizat o anumită polarizare, spre dreapta şi extrema dreaptă, cu o contrabalansare spre stânga (P.S.D.), în timp ce Blocul Muncitoresc-Ţărânesc, reprezentând exlrema stângă, a fost supus unor puternice presiuni din partea aparatului de stat, care - pe baza deciziei guvernului Vaida - a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a împiedica propaganda comunistă. Gruparea C. Z. Codreanu a depăşit pragul de 2%, în timp ce LANC a obţinut cel mai mare număr de deputaţi de la crearea sa, în 1923.

5. O anumită surpriză a oferit Partidul Naţional-Agrar, abia înfiinţat, care a reuşit să devanseze Partidul Poporului, din care s-a desprins în urmă cu câteva luni.

6. Uniunea Naţională - victorioasă în alegerile din iunie 1931 - abia putea intra în Adunarea Deputaţilor, cu 2,28% din voturi; ea avea să se destrame imediat după deschiderea lucrărilor parlamentului. Cel mai semnificativ este faptul că fostul preşedinte al Consiliului de Miniştri, N. Iorga, nu a întrunit numărul de voturi necesare pentru a intra în Adunarea Deputaţilor, el fiind nevoit să se mulţumească cu locul de senator de drept.

Și aceste alegeri au fost contestate de opoziţie. Ziarul *„Viitorul"*- organ al Partidului Naţional- Liberal - aprecia: *„România n-a cunoscut alegeri mai violente şi mai însângerate decât alegerile făcute de guvernul naţional-ţărănesc de astăzi de sub preşedinţia d-lui Vaida* " *. Şeful guvernului a dispus cercetarea fiecărui caz reclamat de opoziţie, după care a publicat *Cartea albă a alegerilor*, demonstrând că peste 80% din ilegalităţile puse pe seama guvernului nu aveau nici o legătură cu campania electorală, fiind simple certuri înlre cetăţeni.

în mod firesc, ca urmare a rezultatului înregistrat în alegeri, urma să se constituie un guvern naţional-ţărănesc. Apreciind că prin înlăturarea guvernului Iorga şi organizarea de alegeri parlamentare situaţia politică a intrat pe făgaşul constituţional, Iuliu Maniu şi-a reluat, la 30 iulie 1932, funcţia de preşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc. Luând act de aceaslă realitate, regele i-a solicitat lui Maniu să constituie noul guvern, dar acesta a declinat oferta, propunându-l pe *.,fratele "* Alexandru. Acesta a alcătuit o listă aproape identică cu cea a guvernului existent, singura deosebire majoră fiind preluarea Ministerului de Inlerne de câlre Mihalache (până atunci conducerea o avusese primul ministru).

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod a depus jurământul la 11 august 1932, de aceaslâ data ca un cabinet de partid, naţional-ţărânist. Pentru a face faţă dificultăţilor financiare, guvernul a decis să introducă noi restricţii în privinţa afacerilor cu devize. Criza economică îşi continua mersul ei devastator. Armând Câlinescu, subsecretar de stat, nota că înlr-o şedinţă de guvern din 28 septembrie, generalul Samsonovici, ministrul Apărării Naţionale, *„expune situaţia armatei. Nu mai are hrană. Furnizorii fiind neplătiţi, nu mai vor să dea nimic. Situaţia e extrem de gravă ".* Câlinescu a intervenit şi el, arătând că; *.situaţia jandarpifriete asemănătoare cu a armatei. Apărarea naţională e primejduită* "'. Pe de altă parti[1], experţii financiari ai Societăţii Naţiunilor propuneau *„un adevărat control străin. Dekgaţi la diferite, se&icii*

¡portante la Finanţe. In schimb nu se promite nimic. Suntem indignaţi "[10], notează Câlinescu. p^ncipala lor solicitare era aceea de a se procura sumele necesare achitării datoriilor externe. nn reducerea salariilor şi prin mărirea impozitelor.

P primul ministru a înţeles că situaţia bugetului era foarte grea şi datorită incapacităţii de plata ■ cetăţenilor, care, de foarte multe ori, apreciind că nu aveau nici o posibilitate de a plăh impozitele, nici r»u-şi mai puneau problema să le achite. Lucrurile scoase la vânzare nu acopereau ni vilul impozitelor, astfel că efortul perceptorilor nu dădea rezultate. în consecinţa, guvernul a decis, în &ptembrie 1932, diminuarea impozitului agricol cu 50%, a celui pe clădiri de la 12 la 10%, a celui profesional (medici, ingineri, avocaţi) de la 8 la 6% etc.

întrucât mulţi naţional-ţărănişti erau acuzaţi că au făcut afaceri pe seama statului, ei au depus un proiect de lege ,*.pentru apărarea onoarei* ". Scopul politic urmărit prin această lege. promulgată la 18 octombrie 1932, apare şi mai limpede din faptul că ea a fost urmată de somaţii adresate prin presă şi de la tribuna parlamentului celor care-i acuzaseră de afacerism. Dar nimeni n-a găsit de cuviinţă să se' adreseze justiţiei pentru pedepsirea celor pe care i învinovăţiseră, astfel că legea a rămas fără efect.

Deoarece Curtea de Casaţie anulase legea conversiunii datoriilor agricole adoptata în timpul guvernului Iorga. xtaţional-ţărăniştii au elaborat o .alta, pe care au adus-o în dezbaterea parlamentului. Cu acest prilej, Grigore Iunian - aflat de mai mult timp în conflict cu conducerea Partidului Naţional-Ţărănesc - a criticat proiectul de lege de la tribuna Adunării Deputaţilor, în ziua de 4 octombrie. Al. Vaida-Voevod a intervenit, convocând majorităţile parlamentare şi făcând apel la solidaritate, invitând pe cei care nu erau de acord cu politica guvernului să plece din partid. In faţa acestei alitudini, la 11 octombrie, Iunian i-a trimis lui luliu Maniu o scrisoare prin care-şi anunţa demisia din Partidul Naţional-Ţărănesc. Maniu a preferat să plece Ia Bâdâcin, lăsând cererea lui Iunian în suspensie.

La începutul lunii octombrie s-a ivit un conflict între Nicolae Titulescu. ministrul României la Londra, şi preşedintele Consiliului de Miniştri, Alexandru Vaida-Voevod, în legătură cu iniţierea unor negocieri diplomatice cu Uniunea Sovietică. Titulescu şi-a făcut publică, prii presă, ostilitatea faţă de iniţiativa guvernului, care ar permite sovieticilor să readucă în discuţie problema Basarabiei. Până la urmă. Al. Vaida-Voevod a prezentat demisia guvernului, pe care regele a primit-o, la 17 octombrie. Carol al Il-lea a apelat la Iuliu Maniu, care a acceptai, dupa ce a primii asigurarea că va avea ..-*mână liberă* " în toate problemele administraţiei de siai. inclusiv în privinţa n urnirii şi destituirii tuturor funcţionarilor publici.

Guvernul Iuliu Maniu a depus jurământul la 20 octombrie 1932. în acest guvern, N. Titulescu a primit funcţia de ministru de Externe, pe care o va deţine, fără întrerupere, până în august 1936. Unul dintre primele acte pe care Maniu a trebuit să le gireze - în calitate de preşedinte ai Consiliului de Miniştri - a fost încheierea unui nou acord între Caro] al II-lea şi fosta sa soţie Elena. Aceasta a venit in ţară la 23 octombrie, fără a cere aprobarea regelui; dupa ce iniţial guvernul a intenţionat sâ-i interzică intrarea (Armând Câlinescu urma să plece cu un avion la Timişoara şi de aici la Jimbolia pentru a-i comunica decizia), s-a stabilii sâ fie lăsata să vină, dar vagonul în care se afla a fost detaşai la Chitila şi îndrumat spre Mogoşoaia. peniru a nu 1 se face manifestaţie de simpatie în Gara de Nord. în gara Mogoşoaia, principesa a fost întâmpinată de generalul Stângaciu, directorul Siguranţei, care i-a comunicat dorinţa lui iuliu Maniu de a fi *„prima persoană care ii vorbeşte* "". Din discuţia avută cu principesa. Maniu a dedus că aceasta *,m venit din proprie iniţiativă şi pusă pe scandal",* că era hotărâtă sâ meargă *..până la capăt*". Maniu i-a cerut *„să asculte sfaturile ce i le dă ",* şi anume că, dacă se consideră principesă română, trebuie sâ asculte de rege, care este şeful familiei domnitoare. înlr-o discuţie ulterioară cu Mihalache. primul ministru i-a spus că se afla într-o „ *situaţie dramatică ",* deoarece el., *conta in acţiunea ¡uipe Elena, şi acum fi era dat tocmai lui s-o expulzeze* "La 1 noiembrie s-a ajuns la un acord între guvern şi M.S. Elena - redactai în 4 exemplare, păstrai fiecare de rege, principesa Elena, Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi Ministerul de Externe - prin care se *„completa* " acordul din 17 februarie 1932, în sensul

dorit de ea"; pe de altă parte, cu acest prilej. Elena a dat o declaraţie prin care preciza că *„pe viitor se va abţine de la orice manife staţiune publică având ca obiect familia regală română* ". La rândul său, Carol al II-lea a aprobat, printr-o scrisoare trimisă primului ministru, acordul încheiat. Astfel se năruia definitiv speranţa lui Maniu că va putea obţine refacerea căsătoriei între Carol şi Elena şi o va elimina de la Palat pe *„Duduia ".*

în plan economic, guvernul a introdus sistemul contigentârilor - vizând plata cu mărfuri româneşti a produselor importate, pentru a echilibra bugetul. Justificând această decizie. Ion Lugojanu, ministrul Industriei şi Comerţului, declara: *„Noile dificultăţi create României de diversele măsuri restrictive la care a fost supus exportul ei in diferite ţări. atât prin limitarea anuităţilor exportate, cât şi prin regimul restrictiv de devize, care i se aplică in diferite ţări, au determinat guvernul român sâ hotărască o reglementare a importului"*[IJ]. într-adevăr, măsura iniţiată de guvernul român se înscria pe linia politicii economice desfăşurate de numeroase state in anii crizei economice. Astfel, în perioada 1930-1932, un număr de 22 de ţări au dublat laxele la ţoale produsele pe care le importau, 41 au ntârit parţial taxele la imporl, iar 21 au inlrodus fie sistemul de contigenlare al exportului, fie sistemul licenţei de import: acestea au fosl însoţite de înlărirea măsurilor de control al plăţilor internaţionale, de control al schimburilor şi operaţiunilor cu devize. Prinir-o politică de urmărire foarte alenlă a situaţiei bugetare, guvernul a reuşii în decembrie 1932, pentru prima dată după aproape un an, sa plăleascâ la zi lefurile şi pensiile.

in parlamenl au conlinual dezbaterile asupra legii conversiunilor agricole, care a fosl adoplală la 6 octombrie, şi care. în fapt, prevedea o amânare a plăţii daloritlor pe termen de 18 luni.

Profund nemulţumii de politica guvernamentală desfăşurată de Partidul Naţional-Ţârănesc, Urigore Iunian a decis sâ părăsească acest partid. El a publicat scrisoarea de demisie pe care i ii înaintase lui Iuliu Maniu la 10 octombrie", iar la 20 noiembrie a anunţat crearea Partidului liadical-Ţărănesc. Grigore Iunian a fost urmai de Tudor lonescu, Radu Olteanu, Ion Codreanu şl alţi fruntaşi naţional-ţărănişti. Noul partid îşi propunea sâ reînchege *„forţa vie* " a fostului l'arlid Ţărănesc. Desfăşurând o amplă agitaţie politică. Partidul Radical-Ţărănesc şi-a creai organizaţii în 50 din cele 71 judeţe ale României. Cu sau fără voia sa. Iunian făcea jocul lui Carol al II-lea, care unnărea slăbirea marilor parlide democratice; dupa sciziunea din iunie 1930 în Partidul Naţional-Liberal, acum era afectai şi Partidul Naţional-Ţârănesc de o acţiune M.nilarâ. Faplul că ziarul *„Cuvântul*", edilal de Nae lonescu - om de încredere al lui Carol al II-lea - a relatat pe larg şi cu multă simpatie acţiunea lui Iunian a întărit opinia câ acesta era încurajat de camarilă, mai ales câ atacurile noului lider de partid se îndreptau cu precădere împotriva lui Iuliu Maniu. Pe de altă parte este de menţionat câ Grigore Iunian era cel de-al treilea ţărănist de marcă (după dr. N. Lupu şi C. Stere) care părăsea Partidul Naţional-Ţârănesc.

Pe fondul crizei economice, guvernul a desfăşurat tralalive peniru încheierea unui acord cu Comitetul financiar al Societăţii Naţiunilor. Dar punclele de vedere erau divergente: în unip ce guvernul român urmărea redresarea economiei naţionale ca o condiţie preliminară peniru obţinerea resurselor financiare. Comitelui preconiza o politică monelaristă - de economii draslice - peniru plata cuponului datoriei externe. Tratativele s-au împotmolit, iar Iuliu Maniu nu a socotii ulii sâ intervină, deoarece, în fond, era contra *..planului de la Geneva ".*

Relaţiile dintre rege şi primul ministru conlinuau sâ fie tensionate. Maniu îl trata pe suveran cu multă răceală şi chiar cu suspiciune, ceea ce Carol al II-lea nu putea accepta. în fapt, atât Maniu cât şi Carol erau douâ personalităţi extrem de puternice, dominatoare, care nu se suportau reciproc. Erau la mijloc şi motive psihologice: Iuliu Maniu manifesta faţă de lege un aer de superioritate care-l irila foarte mult pe ambiţiosul suveran. într-o discuţie cu Cella Delavrancea, regina Maria spunea: *„Maniu tratează pe Carol ca un profesor pe elev. ; aceasta Carol n-o suportă"* [1(1].

Maniu era hotărât să torpileze acţiunile camarilei regale. încă de la 9 noiembrie, el ¡-a cerut lui Câlinescu să facă un referat *„in care să arăt dificultăţile ce le avem din partea ¡efului Siguranţei, inspecltorului/ Jandarmeriei* fi *prefectului Poliţiei. Spune că vrea să-i schimbe* Cei trei - generalul Stângaciu, generalul Dumitrescu şi colonelul Marinescu - erau oameni de bază ai camarilei. De asemenea, Maniu a dat dispoziţii lui Eugen Bianu, de la Siguranţă, sâ culeagă informaţii despre d-na Lupescu: *„unde merge? ce oameni politici şi miniştri o vizitează?* ". Şeful guvernului îi viza şi pe generalul lonescu de la Căile Ferate, generalul Florescu de la Poştă, generalul Amza de la Corpul II Armată, după cum rezultă dinu-o discuţie avută la 15 decembrie cu ministrul de Interne, Ion Mihalache; acesta a rămas cu impresia ca *„Maniu nu se simte tare* fi *vrea să dea o lovitură sau caută platformă de retragere ".* într-adevăr, a doua zi, Maniu s-a prezentat în audientă, cerând efectuarea unor schimbări de personal. Dai regele i-a dat un răspuns evaziv: „ *Vom mai vedea ".* în aceeaşi zi, regele l-a chemat pe Vaida cu care a avut o discuţie *„între patru ochi*", fapt ce a acreditat ideea că suveranul pregătea o schimbare de guvern". Peste câteva zile, generalul lonescu a fost înlocuit cu Câmârâşescu la C.F.R., iar generalul Florescu cu Pitulescu la Poştă.

Tensiunea dintre Maniu şi rege avea sâ ducă la un conflict de proporţii, la începutul lunii ianuarie 1933, ca urmare a unor gesturi politice inspirate de camarilă. în ordinul de zi către subordonaţi, dat cu ocazia Anului Nou 1933, generalul Constantin Dumitrescu, comandantul Corpului de Jandarmi, aprecia că aceştia şi-au făcut datoria, deşi au avut de întâmpinat mari greutăţi materiale, pe care - cu toate eforturile sale - nu le-a putut înlătura. La rândul său. într-un ordin similar, colonelul Gabriel Marinescu, prefectul Poliţiei Capitalei, infirma zvonurile că ar urma sâ fie schimbat, precizând: „ *Sunt ¡i rămân prefect al Poliţiei Capitalei numit prin decret regal şi numai prin decret regal pot fi schimbat"".* Ministrul de Interne Ion Mihalache a apreciat că gestul celor doi îl viza pe el, drept care a propus regelui, la 5 ianuarie 1933, sâ fie înlocuiţi din luncţie. Dar Carol al II-lea- care ştia de iniţiativa respectivilor membri ai camarilei regale - a declarat că nu era nici un motiv serios pentru a fi destituiţi. Mai mult, suveranul i-a atras atenţia: *„Mihalache, să nu te faci coadă de topor în mâinile celor care fac atmosferă împotriva mea* "", referirea vizându-l în mod evident pe Maniu.

In faţa acestei atitudini a regelui, Mihalache şi-a prezentat demisia din funcţia de ministru de Interne, pe care regele a acceptat-o. La întrunirea Comitetului Central Executiv al Partidului Naţional-Ţărânesc, Ion Mihalache avea sâ declare câ atunci când s-au produs jignirile cunoscute autorităţii şi disciplinei de stat, el s-a a socotit în drept sâ reacţioneze cum a reacţionat: *„Cum s-ar putea pretinde disciplină şi autoritate de stat, dacă în casa proprie nu aş fi aplicat acest principiu? îndată ce hotărârea mea a fost luată, am comunicat-o d-lui Iuliu Maniu. care u declarat că este obligat a merge cu mine. M-am opus la această declaraţie, dar d. Maniu cât şi toţi colegii mei au crezut necesar să demisioneze solidarizându-se cu mine. Gestul meu a provocat frământări în partid şi a deschis o criză [...]. Am conştiinţa că apăr interesele tronului [...]. Când servesc interesele ţării şi ale tronului eu merg pe drum drept şi cu capul sus şi duci înţeleg să mă umilesc pentru persoana mea, nu o pot face atunci când reprezint o autoritate de stat şi când ştiu ci apăr interesele ţării şi ale tronului"-".*

Preşedintele Consiliului de Miniştri s-a solidarizat cu ministrul de Interne, astfel că şi-a prezentat demisia. El explica în şedinţa Consiliului de Miniştri din 12 ianuarie 1933, că a demisionat, întrucât suveranul a călcat în picioare înţelegerea referitoare la neimplicarea sa in problemele guvernamentale: *„Regele nu a acceptat argumentele noastre. Nu rămâne alicei j decât să tragem consecinţele neîncrederii regelui. [...] Am regretat că un incident ca acesta opreşte o guvernare rodnică. (...] în acest incident se oglindeşte situaţia întreagă dinţară*

Regele i-a telefonat personal lui Vaida, care se afla la Cluj, sâ vinâ în audienţă. La şedinţa Biroului Partidului Naţional-Ţărănesc din seara zilei de 14 ianuarie, Maniu, Mihalache ş; Madgearu au propus un guvern Vaida, cu vechea echipă ministerială, în timp ce alţi participanţi - Mirto, Costâchescu - au cerul un guvern Vaida *„cu mână liberă",* apreciind că exista pericolul ca partidul să se scindeze *„pe chestia dinasticismului*". Acceptând propunerea regelui de a forma un nou guvern, Vaida a operat unele modificări ta vechiul cabinet, cea mai importantă fiind înlocuirea Iui Ion Mihalache din fruntea Ministerului de Interne cu Gh. Gh. Mironescu.

Guvernul Al. Vaida-Voevod a depus jurământul la 14 ianuarie, ora 23,30. Noul preşedinte al Consiliului de Miniştri a bagatelizat conflictul care a dus la demisia guvernului Maniu; el afirma: *„Politica pe care au urmat-o diferitele guverne ieşite din sânul Partidului Naţional- Ţărănesc. de sine. se înţelege că nu a putut fi alta, nu poate să fie şi nici nu va putea să fie nici iii viitor alta decât realizarea, în proporţie cu greutăţile pe care le întâmpinăm şi cu*

modestele noastre puteri, a principiilor partidului nostru. [...] Indiferent, domnilor, că pe această bancă stau membrii guvernului pe care am avut onoarea să-l prezidez întâi, indiferent că dumnealor care sunt astăzi şi pe care am onoarea să-i prezidez in al doilea guvern - indiferent că in fruntea guvernului este Iuliu Maniu ori sunt eu. principiile de bază. tactica şi metodele oricărui guvern ieşit din sânul partidului nostru trebuie să rămână aceleaşi "".

în realitate, guvernul Vaida era o replică pe care regele o dădea guvernului Maniu. Cei doi lideri politici, care până atunci s-au completat reciproc, au devenit, din ianuarie 1933, adversari. Pamfil Şeicaru scria: *„Nu se pot imagina două temperamente mai opuse ca ale acestor două mari personalităţi ale politicii transilvane. Pe cât era Maniu de reţinut, ascunzându-şi cu grijă gândurile şi sentimentele, pe atât de spontan, de sincer în vorbă ca şi în gest era Vaida-Voevod. Maniu elabora îndelung o acţiune, o examina în dezvoltările ei posibile, în reacţiunile pe care le provoca, ferindu-se totodată să se angajeze direct, spre a-şi asigura o retragere; de aici veneau ezitările lui, tactica lui ce părea inspirată din tactica lui Fabius Cunctator lârăgănitorul). Cliiar un amănunt fără importanţă îi consuma din timp. sucind, răsucind, întorcând pe toate feţele o problemă până să se găsească o soluţie potrivită; adesea, soluţia, datorită unei prea îndelungate elaborări, nu mai corespundea noilor împrejurări "*[11]

în şedinţa Comitetului Central Executiv al Partidului Naţional- Ţărănesc desfăşurată la 15 ianuarie 1933, Iuliu Maniu a făcut o declaraţie oarecum surprinzătoare: *„Sunt fericit că în fruntea guvernului este iar d.Vaida, pentru că ştiu că el va şti să susţină ordinea şi disciplina in stat. Vă rog ca fără ezitare să daţi acelaşi sprijin guvernului care s-a instalat acum; pentru ui dânsul să arate că ştie să muncească, că aude glasul ţării şi că poate garanta prosperitatea ei Vor fi desigur greutăţi în calea sa. Noi niciodată n-am stat pe scaun de roze, ci pe spini, iar ,1rumul nostru a fost plin de obstacole "-*[J].

După multe ezitări, spre sfârşitul lunii ianuarie, Iuliu Maniu a decis sâ facă publice conflictele lui cu regele Carol al II-lea printr-un interviu acordat ia Cluj: *„Adevărata cauză a demisiei mele a fost nepotrivirea punctului meu de vedere cu cel al suveranului de a asuma răspunderea guvernării. Punându-mi-se în vedere că voi avea mână liberă în guvernarea ţării, am crezut ni pot cere îndepărtarea unora dintre funcţionarii înalţi, in speţă a d-lui comandant al mdarmeriei şi a prefectului Poliţiei Capitalei, atunci când nu voi avea încredere în ei. Răspunderea întreagă a guvernării căzând asupra mea, nu puteam admite ca funcţionari înalt administrativi să nu depindă de mine şi de guvern şi ca alte persoane decât membrii guvernului să se bucure de o încredere mai mare în faţa suveranului "-'.*

Totuşi, Maniu nu a participat la şedinţa Adunării Deputaţilor din 31 ianuarie la iare s-a discutat problema demisiei guvernului său. Cu acesl prilej, vorbind în numele I'.S.D., L. Rădâceanu aprecia câ guvernul Maniu *„a fost trântit de un prefect de poliţie, pe nne nu a putut să-l scoată din slujbă. Nu guvernul a avut aşadar puterea de a numi şi destitui funcţionarii statului, ci o putere ocultă şi iresponsabila, despre care Constituţia nu %'tăsuieşte nimic".* El aprecia câ s-a creat *„o situaţie nemaipomenit de ruşinoasă şi inadmisibilă pentru guvern, parlament şi ţară ".* în consecinţă. P.S.D. cerea intrarea grabnică in viaţa constituţi6nală normală.

Preşedintele Pattidului Ţărănesc, dr. N. Lupu, făcea constatarea ca modul de schimbare a guvernelor este *„în dezacord complet cu modul de conducere In monarhiile moderne constituţionale* ". Şi argumenta: *„Si nu se tragă din culise schimbările de regimuri şi de guvern, ¡n practica constituţională, celpu[in tn Anglia, nu doamna de onoare şi secretarul particular a! regelui, dar chiar servitorii palatului sunt numiji de guvern, cu asentimentul lui. Da! Nu-mi este indiferent cine stă tn permanentă cot la cot cu Măria Sa regele, şi joacă pocher şi-i spune azi una, mâine alta ¡ipoimâine alta; pentru că acela care stâ în permanentă, îi sugerează mai mult decât mine, care vin numai de două ori pe an să-i spun o vorbi bună* fi *dreaptă* ". Dupâ ce arăta pericolul pe care-l reprezenta camarila pentru viaţa de stat, şeful Partidului Ţărănesc conchidea: *„Asemenea forte ascunse, asemenea cancere latente care stau chiar în preajma Imnului, este datoria d-voastră [a membrilor guvernului]* fi *a noastră a tuturor să le extirpăm imediat*". Caracterizând atitudinea noului prim-ministru faţă de suveran, dr. N. Lupu i se adresa cu cuvintele: *„D-ta zici cum zice regele; dacă regele zice că eşti cămilă, zici* fi *d-ta că eşti cămilă, dacă regele zice că eşti elefant, zici şi d-ta că eşti elefant*". Anibal Teodorescu, reprezentantul Partidului Poporului, aprecia câ în ultima vreme aveau loc prefaceri politice *„uimitoare* ", la baza cărora stătea *„o forjă ocultă, pe care astăzi [poporul] nu o poale lămuri tncă bine, dar care înlr-o zi se va dezvălui singură, sfărâmă cu perseverare şi fărâmiţează partide serioase, adică acele organisme ale vieţii politice, prin care el a respirat în trecut şi a luptat întotdeauna cu succes. Vieţii constituţionale organizate i se substituie haosul şi aventura ".*

I.G. Duca. dupâ ce a afirmat câ partidul său se situa *„pe terenul vieţii strict constituţionale ",* şi-a axat discursul pe reliefarea contradicţiilor din sânul Partidului Naţional-Ţărănesc, în special dintre Iuliu Maniu şi Al.Vaida-Voevod, declarând câ nu pulea accepta *„si se introducă* **in** *viata politica a României sistemul guvernelor cu două politici şi nici măcar cu două politia succesive, ci cu două politici concomitente* ", deoarece prin aceasta se alimentează concepţiile potrivit cărora partidele erau perimate şi ca atare ele trebuiau distruse. Aşadar, deşi cunoştea bine manevrele camarilei, el arunca întreaga vină asupra Partidului Naţional-Ţărănesc, a cărui demisie de la guvern a cerut-o în termeni categorici. In fond, I.G. Duca urmărea să tragă foloase de pe urma slăbirii naţional-ţărăniştilor, fără a ataca câtuşi de puţin camarila, ei menajând-o, în speranţa câ-i va facilita drumul spre putere. Şeful celuilalt partid liberal. Gli Brâtianu,

cerea naţional-ţărăniştilor să iasă din echivoc şi să explice limpede opiniei publice calea pe care înţelegeau să meargă, sâ-şi recunoască incapacitatea de a conduce treburile statului. O. Goga solicita ca Partidul Naţional-Ţărănesc sâ-şi lămurească poziţia, apreciind că. altfel, *„orice discuţie va avea caracterul unei discuţiuni la căpătâiul unui mort. Şi anina, domnii mei, lămuriţi echivocul, scoate[i mortul din casă [aluzie la luliu Maniu] şi numai atunci vom vorbi şi vom putea lucra înainte ".*

Grigore Iunian s-a siluat pe poziţia apărării regelui, afirmând câ acesta avea dreptul să numească miniştrii şi funcţionarii statului, astfel încât n-a fost vorba de nici un conflict între guvern şi suveran. La rândul său, C. Argetoianu a apreciat câ discuţiile însemnau o *„pierdere de vreme "* şi a conchis: *„ Vă rog să puneţi capăt la această discutiune şi să intrăm, mulţumită guvernului, cât mai repede. în discuţiuni mai serioase ".*

Esle semnificativ faptul câ Gh. A. Cuza, unul dintre liderii LANC, a ţinut sâ proteste/e împotriva discursului ţinut de dr. N. Lupu, afirmând câ acesla *„a adus apostrofe vehemente la adresa autorităţii supreme în stat, la adresa Majesiă[ii Sale regelui "*, iar la 2 februarie, un grup de cuzişii a aiacat sediul central al Partidului Ţărănesc. In absenţa lui Iuliu Maniu, Al. Vaida-Voevod a putut sâ declare în Adunarea Deputaţilor:*..Indiferent că în fruntea guvernului este luliu Maniu ori sunt eu. principiile de bază. tactica şi metodele oricărui guvern ieşit din sânul partidului nostru sunt şi trebuie să rămână aceleaşi ".*

în timpul guvernării Vaida, amestecul camarilei în viaţa politică a devenit tot mai evident. Astfel, regele Carol al II-lea l-a avansat pe generalul Angelescu, unul dintre intimii Elenei Lupescu, la gradul de general de Corp de Armata. Implicarea *„Duduii"* în viaţa politică devenea tot mai evidenta. La 11 iulie, Armând Câlinescunotează: *„Dejun la Puiu [Dumitrescu], invitaţi; Mirto, Ghelmegeanu, Ttlea, eu - cu nevestele-Sorel, Andrei şi mareşalul [Palatuluil Uasievici. Înainte de a ne aşeza la masă, intră d-na Lfupescu], Bombă! La masă, d-naL[upescu] ocupă locul de onoare, cu Mirto tn dreapta* f» *mareşalul în stânga*

La 28 ianuarie 1933, guvernul a semnat - prin Ion Lugojanu - „planul de la Geneva"[17], prin care se angaja sâ ia *„toate măsurile posibile pentru a restaura echilibrul bugetar şi a efectua o reformă financiară întinsă, cuprinzând şi un plan pentru reglementarea plătii restantelor* Consiliul Societăţii Naţiunilor se obliga sa organizeze prin Comitetul financiar
0 colaborare tehnică consultativă cu guvernul român în vederea stabilirii unui program de restaurare economică şi financiară şi a aplicării acestui program: *„ConsiliulSocietăţii Naţiunilor ni recomanda şi guvernul român va numi pe o perioadă care se va întinde de la I aprilie 1933 /uină la 1 aprilie ! 937, trei experţi; pentru chestiunile de trezorerie şi buget, pentru chestiunile*
1 le contabilitate şi pentru chestiunile fiscale. Expertul pentru trezorerie şi buget era însărcinat să dea avizul său ministrului de Finante român la: pregătirea prevederilor bugetare ale încasărilor şi cheltuielilor, precum şi la stabilirea şi executarea măsurilor amănunţite ale
ontrolului tezaurului; examinarea tuturor măsurilor care implică cheltuieli adiţionale; , mu olul asupra tuturor angajamentelor viitoare; pregătirea şi executarea bugetelor lunare ". I xpertul pentru contabilitate trebuia *„să-şi dea avizul asupra tuturor chestiunilor de ordin amiabil ce puteau rezulta din aplicarea sistemului bugetului de gestiune ".* Expertul pentru chestiuni financiare era împuternicit sâ-şi dea avizul .*„asupra metodelor de încasare a impozitelor precum şi asupra organizării unui corp superior de inspectori şi la pregătirea şi executarea legilor fiscale".* Guvernul român se declara de acord sâ-i sprijine pe expetţi *„în i ale chipurile "* in executarea atribuţiilor lor. în acelaşi timp „*Consiliul Societăţii Naţiunilor 'i acord cu guvernul român va numi un consilier financiar care va avea misiunea de a coordona u rările experţilor şi a asigura colaborarea tehnică consultativă între Societatea Naţiunilor guvernul român* ". Se mai prevedea dreptul guvernului român de a desemna un reprezentant . are să discute cu Comitetul financiar al Societăţii Naţiunilor chestiunile româneşti. Se acorda posibilitate Consiliului Societăţii Naţiunilor *„de a rechema pe consilierul financiar ca şi pe ■mul sau mai mulţi dintre experţii săi, chiar înainte de timp. dacă va constata că colaborarea ■ nu mai este utilă "*. Documentul prevedea *„şi posibilitatea guvernului român de a cere msiliului Societăţii Naţiunilor micşorarea termenului prevăzut pentru colaborarea cu '"iietatea Naţiunilor".* Se menţiona rolul consilierului de la Banca Naţională a României care, după ce obţinea agrementul Consiliului Societăţii Naţiunilor *„va fi rugat să-şi dea •ncursul său la aplicarea acordului". ..Planul de la Geneva* " a suscitat ample discuţii. Cu prilejul dezbaterii lui în parlament-*, reprezentanţii Partidului Naţional-Liberal, Partidului Naţional-Liberal - Gheorghe

Brâtianu, Partidului Ţărănesc, Partidului Ţărănesc-Radical, Partidului Social-Democrat, Partidului ■saţional-Agrar, Partidului Naţionalist-Democrat, Uniunii Agrare, Gărzii de Fier. Partidului l'oporului l-au criticat aspru şi au votat împotriva proiectului de lege pentru aprobarea acestuia. In intervenţia sa, reprezentantul Partidului Social-Democrat declara: *„In România. în diversele t'nrtide se găsesc destule capacităţi, destui oameni pregătiţi care să cunoască în cele mai '■nci amănunte problemele reale ale naţiunii, pentru ca să ne putem lipsi de consultarea tehnică şi de consultaţia politicienilor, a concepţiei capitaliste pure care se profesează la Geneva* ". Acest document, afirma în continuare vorbitorul, *„a pecetluit, în mod oficial, dependenţa economici a burgheziei române faţă de ordinele, faţă de concepţiile, faţă de interesele burgheziei internaţionale* ". Şeful Partidului Naţional-Liberal, I.G. Duca, a învinuit

şi a fâcut răspunzător guvernul naţional-ţărănesc pentru situaţia dezastruoasă a economiei şi finanţelor statului; pornind de la faptul că un control al străinătăţii a fost cerut de guvern, el singur poarta răspunderea pentru consecinţele acestuia. Sperând că mai devreme sau mai târziu partidul său va fi chemat la guvernare, I,G. Duca a spus: *„Astăzi, străinătatea care a fost rău informată despre noi prin campaniile d-voastră calomnioase, ştie să facă deosebire între gestiunile Partidului Liberal şi între nenorocita ¡i nefasta d-voastră gospodărire ".* Liderul 1 'an idului'fărănesc. dr. Lupu, arăta că semnarea acestui acord s-a făcut sub presiunea creditorilor străini, iar aplicarea lui trebuia sâ servească intereselor acestora, prin *„menţinerea cu orice preţ a stabilizării ca o garanţie pentru respectarea întocmai a obligaţiilor faţă de băncile străine ".* Grigore lunian, din partea Partidului Ţărănesc-Radical, opina că înlocuirea în text a termenului de control cu termenul de colaborare (cucare se mândreau negociatorii românii *„nu schimbă cu nimic caracterul înrobitor al acestui acord ".*

Pe de altă parte. Nicolae Costâchescu - în numele majorităţii parlamentare national ţărăniste - afirma: *„Pactul cu Liga Naţiunilor a fost certificatul moral prin care ministrul de finanţe a ajuns la o înţelegere cu creditorii străini. Dacă nu încheiam acest acord purtam pecetea falimentului. Planul de la Geneva şi colaborarea tehnică cu caracter consultativ a fost mijlocul de a dovedi străinătăţii că suntem oameni de bună credinţă, oameni care înţeleg să-şi respecte angajamentele şi astfel am ajuns la reducerea cuponului şi încheierea bugetului* Pus la vot, proiectul de lege pentru ratificarea planului de la Geneva a fost adoptat cu 155 de voturi, contra 66.

Datorită atitudinii ostile a opiniei publice, guvernul Vaida a tergiversai depunerea în termen a instrumentelor de ratificare la Secretariatul Societăţii Naţiunilor. în ziua de 12 octombrie 1933, delegatul României la Societatea Naţiunilor a făcut cunoscut că *„circumstanţe de ordin intern nu-i permit să dea curs dorinţei de a fi numit un nou consilier financiar în conformitate cu acordul semnat la 28 ianuarie* ". La 18 mai 1934 guvernul liberal a anunţat că renunţă la *„planul de la Geneva ".*

în fapt, *„planul de la Geneva "* a reprezentat punctul culminant al politicii *„porţilor deschise "* promovate de naţional-ţărănişti. Confruntat cu realităţile şi înţelegând că avea datoria sâ apere economia naţională, guvernul a trecut la adoptarea unor măsuri care au iritat pe capitaliştii străini: în martie 1933 a fost votata legea protecţionismului vamal, în aprilie legc.i pentru încurajarea industriei naţionale. La 15 august, printr-un Jurnal al Consiliului de Miniştri se suspenda transferul cuponului împrumutului de stal în străinătate. în Raportul ministrului de Finanţe, Virgil Madgearu, către Consiliul de Miniştri se arăta că plata datoriilor externe ale României este condiţionată pe de-o parte de capacitatea sa de plată, iar pe de altă parte, de mijloacele şi posibilităţile de transfer al sumelor datorate. Capacitatea de plată a-statului poate fi ajustată uneori, însă nu se poate aplica acelaşi tratament mijloacelor de plată şi transfer. *„căci sunt determinate exclusiv de devizele obţinute din tranzacţiile cu străinătatea ".* Aceste devize necesare transferului erau create de o balanţă comercială activă, fie prin produsele, fie prin serviciile vândute străinătăţii. în cazul României, elementul de bază al excedentului ce furniza devizele necesare pentru plata în străinătate a serviciilor datoriei publice, cât şi a capitalului menit sâ pună în valoare bogăţiile statului îl reprezenta exportul de petrol, cereale, lemne şi vite româneşti în diverse puncte de pe glob. Posibilităţile de transfer, aşa cum arâia şi profesorul Rist în raportul său, *„sunt condiţionate nu numai de balanţa comercială, ci şi dc ansamblul balanţei plăţilor ".*

Veniţi la putere cu sprijinul capitaliştilor străini, în 1928, naţional-ţărăniştii au ajuns, după experienţa guvernării, sâ-şi abandoneze propria lor doctrină economică - a *„porţilor deschise* - Şi au trecui la promovarea unei politici protecţioniste, similară cu cea cunoscută sub numele de politica *„prin noi înşine* ", susţinută de Partidul Naţional-Liberal.

Agravarea crizei economice a creat o asemenea situaţie, încât oricâtă bunăvoinţă ar fi avut gu •'emul, nu putea face faţă obligaţiilor financiare şi contractelor încheiate. Dincolo de graniţa, situaţia pieţelor monetare era de aşa natură, încât relaţiile de credit între România şi pieţele de unde se alimentau de obicei băncile româneşti erau în cea mai mare parte întrerupte. Faţă de noua politică economică a guverului român, reacţia ţărilor creditoare a fost promptă şi energică. La 18 august, ministrul Marii Britanii la Bucureşti a înaintat Ministerului de Externe al României o notă în care se scria: *„Deciziunea unilaterală luată de guvernul român în ce priveşte suspendarea serviciului datoriei externe a creat o impresie foarte penibilă în Anglia şi guvernul englez se găseşte în necesitatea de a atenţiona guvernul român despre natura serioasă a măsurii luate "*[s]. Roger Auboin, consilierul tehnic de pe lângă Banca Naţională, a întocmit un raport în care aprecia că măsura suspendării transferului tuturor datoriilor statului şi organizaţiilor de stat autonome era o *„măsură unilaterală şi absolut arbitrară* "şi că *„guvernul român şi-a luat o răspundere cu atât mai gravă cu cât*

procedura amiabilă adoptată în decembrie trecut părea că răspunde exigenţelor situaţiei. într-adevăr se decisese atunci de comun acord între guvern şi purtătorii de rente româneşti să se rezerve sumele scadente, pe rol timpul negocierilor, astfel ca să se poată aplica în mod retroactiv acestor scadenţe, tratamentul ce rezulta din acordul ce va fi încheiat "[30].

Paralel cu suspendarea plăţii *„cuponului*", guvernul a promovat o politică de comprimare a bugetului prin reducerea posturilor şi a subvenţiilor acordate diferitelor instituţii. Astfel, apreciind că exista un număr prea mare de învăţători. Ministerul Instrucţiunii a decis ca în exerciţiul bugetar 1933/1934 să suspende 16 şcoli normale din cele 65 existente; au mai fost suspendate trei seminarii din zece existente, iar în învăţământul profesional au fost desfiinţate: o şcoală de menaj, două şcoli comerciale, patru şcoli de meserii şi patru şcoli profesionale. Nu s-a desfiinţat nici o şcoală în învăţământul secundar, însă au fost comprimate opt licee de fele şi 22 licee de băieţi. în total se suspendau 1 690 posturi în învăţământul primar, 220 catedre în învăţământul secundar, 52 de conferinţe şi 75 de catedre în învăţământul universitar. De asemenea, s-a redus cu câte 5 000 000 lei bugetul celor două Opere (de la Bucureşti şi Cluj), au fost suspendate Teatrele Naţionale de la Cernăuţi, Chişinău şi Craiova. pentru *„apăstra un teatru serios sprijinit în cele trei centre mari ale ţării: Bucureşti, laşi şi Cluj "".*

încă de la începui, guvernul Vaida a fost confruntat cu grave probleme privind ordinea publică. Profesorul Grigore Forţu a organizat în ziua de 17 ianuarie o întrunire la care a ţinui un discurs ofensator la adresa regelui şi elogios pentru principesa Elena. Forţele de ordine au intervenit şi l-au arestat sub acuzaţia că ar face agitaţie antidinasticâ[J:]. în replică, Blocul Cetăţenesc - organizaţie condusă de Forţu - a organizat o manifestaţie de protest, cerând eliberarea profesorului. Cu prilejul zilei de 24 ianuarie un grup de studenţi legionari a făcut o procesiune în Parcul „Carol" pentru a aşeza o cruce pe mormânlul Eroului Necunoscut; guvernul a mlerzis acţiunea, ajungându-se la încăierări sângeroase între studenţi şi forţele de poliţie.

Dar cea mai gravă problemă a fost aceea a mişcărilor sociale, de această dată în prim-plan allându-se ceferiştii şi petroliştii, cârora Partidul Comunist le-a acordat o specială atenţie. Motivul imediat a fost anunţarea celei de-a treia curbe de sacrificiu, de la 1 ianuarie 1933, prin care se preconiza o nouă reducere a salariilor cu 10-12%. La 30 ianuarie, cei 2 700 muncitori de la rafinăria *„Astra Română "* din Ploieşti au intrat în grevă, dar autorităţile au intervenit, arestând pe *„instigatori".* Celelalte întreprinderi din Valea Prahovei, precum şi o bună parte tiin populaţia oraşului Ploieşti s-au solidarizat cu greviştii, au pus stăpânire pe stradă şi au impus eliberarea celor arestaţi.

Evenimentele de la Atelierele C.F.R. „Grivița" din București au luat un curs dramatic. Aici s-a constituit un comitet de grevă, care a elaborat un memoriu de revendicări vizând: plaia integrală a salariilor, desființarea curbei de sacrificiu, reprimirea la lucru a muncitorilor concediați, renunțarea la sistemul descalificărilor (prin care se reduceau salariile). încetarea amenzilor și concedierilor. Memoriul a fost prezentat, la 28 ianuarie, ministrului Comunicațiilor eduard Mirto, care a promis satisfacerea lor. La chemarea comitetului de greva, muncitorii au ocupat atelierele, în așteptarea rezolvării cererilor lor.

în fața acestei situa[ii, guvernul a depus în parlament un proiect de lege pentru introducerea stării de asediu și cenzurii pe timp de 6 luni. Discuțiile au fost contradictorii Astfel, Gh. Brătianu declara că partidul sau *„nu exclude* fi *nu ascunde extrema gravitate a legii propuse de guvern "* și nu refuzi,. *măsurile menite să asigure ideea de ordine* fi *autoritate in stat"-,* el nu putea admite tulburarea ordinii în țară de către oameni fără căpătâi și fără răspundere, *„cei mai mulți străini de neam"* și ținea sâ sublinieze că guvernul *„păstrează întreaga* fi *marea răspundere, pe cart o împărtășesc* fi *guvernele precedente ale acestei legislaturi, atât prin neaducerea la timp a măsurilor menite să satisfacă nevoile* fi *revendicările legitime ale muncitorilor, căi* fi *pentru excesele demagogice din perioadele trecute de opoziție* Octavian Goga, președintele Partidului Național-Agrar, afirma câ, față de fenomenele de destrămare care se observau, ideea de autoritate trebuia consolidată:., *Conștiința îmi spune că nu pol să-mi fac reproșul de a fi oprit prin votul meu ca ideea de autoritate în stal să se reinstaureze cu o clipă mai curând; de aceea, domnii mei, votez acest proiect de lege ". I I* cerea însă guvernului să examineze doleanțele muncitorilor și sâ pună toată bunăvoința penlru a le soluționa. A.C. Cuza lăsa guvernului *„întreaga răspundere a măsurilor pe care înțelegi a le lua, el fiind în perfectă cunoștință de cauză și singurul în măsură să judece oportunitatea acestor măsuri, considerând și consecințele aplicării lor ".* Anibal Teodorescu, vorbind in numele Partidului Poporului, afirma: *„Fac parte dintr-un partid de ordine, care înțelege cu atunci când se strigă de pe banca guvernamentală că țara este în primejdie, trebuie să fii foarte atent la actele sale ".* A declarat câ votează legea, pentru că o cer împrejurările, însă *„întreaga răspundere a situației să apese asupra guvernului".* I.G. Duca își arată regretul deși Partidul Național-Țărănesc fusese de foarte multe ori avertizat de pericolul comunist, a tergiversat adoptarea unei poziții clare, lăsând *„răul să se adâncească* "; el socotea câ situația era atât de serioasă încât nu putea fi stăpânită decât prin măsuri excepționale pe care guvernul trebuia să le ia. Preciza doar: *„răspunderea este întreagă a d-voastră și să o purtați întreagă* Dr. N. Lupu (Partidul Țărănesc) se adresa majorităților parlamentare, avertizându-le câ *„asiuj dați peste bord principiile, programul, tradiția, înseși bazele vieții d-voastră* "; el a apreciat, a *„nemulțumirea este adâncă și generală pe toată suprafața țării. Este imposibil de jugulat ut. întreg popor ținut in sărăcie și ignoranță; el va izbuti și dreptatea va răsări peste capeteh d-voastră și pe deasupra legilor pe care le veți face ".* Un alt reprezentam al acestui partid I.M. Leon, a afirmat: *„Este inadmisibil ca un partid ca cel Național-Țărănesc. care a luptat timp de nouă ani de zile pentru a înlătura starea de asediu, acel Partid Național-Țărănes, care a avut atât de mult de suferit de pe urma acestei stări excepționale, tocmai el să partidul care să prezinte, să susțină* fi *să voteze asemenea proiect de lege ".* Președintele Partidului Radical-Țărânesc. Grigore Iunian, afirma câ acela care vrea *„pâinea nu se mulțumești cu gloanțe. D-voastră trebuie să căutați leacurile acolo unde suni și unde este adevărat cauză a nemulțumirii",* deoarece legea pentru stare de asediu *„nu poate decât să facă râu* Lothar Râdâceanu (Partidul Social-Democrat) aprecia câ *„de ani de zile această muncitorimi își cere cu hotărâre, în cadrul legal* fi *pașnic, drepturile ei la viață ".* Cauzele adevărate ale revoltei au fost *„foametea, mizeria și nedreptățile clasei muncitoare din România* ", iar *„mișcarea comunistă care se bazează numai pe demagogie și pe supralicitarea revendicării nu poate fi de folos muncitorilor ",* deoarece „ *dezbină muncitorimea și o slăbește* ".Deputatul social-democrat Ion Mirescu afirma: *„Modul cum se lichidează ultimele rămășițe ale libertăți■ cetățenești, cu ajutorul unui partid ce se pretinde încă democratic, și care a suferit am îndelungați rigorile stării de asediu alături de noi, constituie fără îndoială cea mai greu șt* **nuii** *deprimantă lovitură ce se dă în momentul de față milioanelor de cetățeni care și-au />«■> cândva încrederea în democratismul d-voastră, ce se dovedește astăzi superficial și fățarnic ".'* Proiectul de lege a fost adoptat cu 202 voturi pentru și 43 contra. Au votat împotrivă și mulți reprezentanți ai partidului de guvernământ: Pan Haiippa, Petre Andrei, Ionel Pop, Zaharia Hoilâ, Pavel Pavel. într-o discuție purtată cu Armând Câlinescu, Ion Mihalache i-a spus: „Mie inii pare rău că ai fost d-ta acela care si propui și să ajuți la decretarea stării de asediu. Cred că v-ați pripit. Apoi Vaida intenționa demult să facă aceasta Regele a promulgat legea pentru starea de asediu chiar în ziua votării ei. Pe această bază s-a emis Ordonanța din 5 februarie", în care se preciza perimetrul în care urma sâ se exercite starea de asediu. „Buc urești, tot cuprinsul teritoriului municipiului cu comunele suburbane și o zonă de cinci kilometri de ¡iu-împrejur, la Cernăuți, Galați, Iași, Ploiești și Timișoara, teritoriul municipiilor acestora si o zonă de 2 kilometri împrejur; în regiunile industriale din județul Prahova, starea de asediu se va executa în toată întinderea schelelor petrolifere și a comunelor imediat vecine ". Pe aceste teritorii erau interzise orice adunări sau întruniri și orice convocare de adunare fără autorizația specială a comandantului corpului de armată, a diviziei sau a garnizoanei respective. Conform legii erau pedepsiți contravenienții, iar adunările convocate erau împrăștiate. Pe u ritoriul în stare de asediu erau oprite „orice manifestații sau procesiuni pe străzile și căile publice ". Erau interzise publicațiile care exercitau sau întrețineau dezordinea, ca și

răspândirea unor astfel de publicaţii; editorii şi autorii erau răspunzători şi pasibili de pedeapsă „dacă I'iiblicaţiile contravin ordonanţei, exercitând sau întreţinând dezordinea sau răspândind ştiri alarmiste ". Conform legii, orice călcare a dispoziţiilor Ordonanţei „atrage darea în judecata tribunalelor militare şi pedepsirea cu închisoare de la 15 zile până la un an şi cu interdicţia . raţională de la şase luni până la doi ani a drepturilor arătate în art. 22 aliniatele 1,2 şi 5 u'in Codul Penal, adică destituirea şi excluderea de la funcţii publice, pierderea dreptului de ; si de a fi ales şi a drepturilor civile precum şi pierderea dreptului de a purta arme " in ..Proclamaţia guvernului către ţară " " din 6 februarie se menţiona câ starea de asediu :n> putea fi un motiv de îngrijorare pentru locuitorii paşnici: „Ea este numai o stavilă pusă în :lca răzvrătirii. Ea ţinteşte să reducă la neputinţă pe cei ce instigă, răscolesc patimile şi ' :ping la violenţe pentru a provoca destrămarea naţiunii. Numai în contra acestora, organele uluite prin starea de asediu vor exercita puterile ce li s-au dat de lege ". De aceea, guvernul . erea tuturor locuitorilor sâ păstreze liniştea, ordinea şi „să se gândească că nimănui nu-i va . ('uluit să tulbure, dar mai ales să pună în primejdie bunul comun şi sacru al tuturor - ' / '. Guvernul era „încredinţat că-şi îndeplineşte o sfântă datorie către ţară şi neamul nostru. [1] iu.emul cere de la toţi abţinerea de la tulburări ori violenţe şi sprijin pentru crearea unei atmosfere senine. în care să se poată îndrepta cu concursul tuturor oamenilor de bine, relele - care suferim. Hotărât a ajunge la acest bun rezultat guvernul îşi va face deplin datoria de ■ ' înfrânge orice neorânduieli ".

in conformitate cu legea privind starea de asediu, în noaptea de 11/12 februarie s-au efectuai ainieroase arestări în întreaga ţară. Ca urmare, au declarat grevâ ceferiştii din Cluj, laşi. Galaţi, Paşcani, Timişoara. Pialra Neamţ. La 14 februarie s-au operai noi arestări şi au fost interzise (uleiele de acţiune, de grevă şi de fabrică; în noaptea de 14/15 februarie s-a dispus arestarea tuturor *„instigatorilor ".* Greviştii de la Atelierele *„Griviţa "* din Bucureşti s-au baricadai în uienorul întreprinderii. O bună parte a populaţiei - mai ales familiile şi rudele greviştilor - i solidarizat cu aceştia, bulversând circulaţia şi viaţa Capitalei. în noaptea de 15/16 februarie irmata a procedat la arestarea comitetului de grevâ, iar dimineaţa a trecut la evacuarea Atelierelor. Acţiunea a fost condusâ de Armând Câlinescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, care, în însemnările sale politice, preciza: *„Astă noapte am dispus arestarea tuturor aligatorilor din [ară. Operaţiunea s-a executat bine. Am ridicat 1.600 indivizi. La Bucureşti cui a trecut calmă în masele muncitoreşti. însă lucratorii de la Atelierele Grivi[a 15.000) au " ui grevă demonstratiyă. S-a dispus închiderea atelierelor. Muncitorii s-au baricadat, însă, ăuniru. Am decis să-i lăsăm până mâine, spre a-i reduce prin oboseală.*

in cursul serii muncitorii au atacat trupa cu revolvere. A fost omorât un gardian }i răniţi mai mulţi soldaţi. Pe străzi, bande din tineretul comunist şi haimanale au făcut devastări, au tras cu armele in autobuzele care transportau trupe fi *mâncare la soldaţi. Am fost pe la ora 630; lumea (femei, copii, bătrâni) era revărsată pe stră2i. Nu se putea reprima fără victime Am stat la Prefectură până la 3 şi 30 noaptea, in trei rânduri mi-a telefonat Puiu Dumitrescu ¡secretarul regelui] să reprimăm energic. Am răspuns că trebuie să fim calmi Pentru împuşcare este vreme oricând. A venit la Prefectură* fi *generalul Samsonovici [ministrul Apărării Naţionale]; era cu mine generalul (Jică [şefitl Marelui StarMajor]. Mi-au făcut impresia că nu sunt decişi, sau când se decideau erau brutali. De pildă: la un moment dat. generalul lJică se enervează şi dă un ordin prin telefon colonelului care era la Ateliere: «prima mitralieră să mături puţin strada. Să nu mişte nici unul». La Ateliere muncitorii au stins lumina. încât şi strada - alimentată de acolo era în întuneric. Toate manifestaţiile aveau vizibil caracterul unei revoluţii. Halippa [ministru de stat] îmi spunea la telefon că el a mers în mijlocul lor să-i liniştească, dar abia a scăpat. în cele din urmă evacuăm strada şi rămânem de pază la Ateliere peste noapte, rămânând ca evacuarea să se facă a doua zi. la 6 dimineaţa. Operaţia s-a executat. Somaţii, goarne, muncitorii trag focuri, mitralierele răspund îndelung (mai mult în sus), apoi trupele avansează. Cad 3 morţi şi 40 răniţi de la muncitori; nimeni de la armată Trecându-se ¡a baionetă, muncitorii se predau. Am sosit acolo la 630. Totul era terminai 1200 muncitori trântiţi la pământ pe burtă, rezemaţi în coate* fi *cu mâinile în sus, ca prizonieri Sunt duşi la Malmaison. Liniştea se restabileşte* "[M]. în aceeaşi zi, ministrul de Interne Gh.Gh. Mironescu a prezentat o informare în parlament, afirmând câ s-au înregistrat 3 morţi, 16 grav răniţi şi *„mulţi alţii răniţi",* câ au fost arestaţi 2 000 de lucrători. în cuvântul său, Gh.Gh Mironescu a apreciat câ atelierele *„au avut nefericirea de a fi fost în trecut nu numai rău administrate, dar şi incorect administrate* ", astfel încât e de mirare câ tulburările au izbucnii alât de târziu. Discuţiile au fost contradictorii. Richard Franasovici a declarat că Partidul Naţional-Liberal *„deplânge, desigur alături de d-voastră toţi, trista dar absolut necesara măsură pe care organele forţei publice au fost nevoite să o ia azi dimineaţă, pentru ca să poată* să *apere, să salvgardeze ordinea publică în contra elementelor comuniste, unelte ii slujba Internaţionalei Roşii de la Moscova, cel mai periculos şi cel mai dârz duşman al organizaţiei noastre sociale şi al vieţii însăşi a statului nostru* "; după opinia sa, vinovat de situaţia creată era guvernul, care nu a luat din timp măsuri împotriva pericolului comunist Intre vorbitori s-a numărat şi Comeliu Zelea Codreanu, care a pus sub semnul îndoielii sinceritatea declaraţiilor lui Gh.Gh. Mironescu, apreciind: *„Nouă nune este frică de comunism sau bolşevism. Nouă ne este frică de altceva, de faptul că oamenii de la acele ateliere nu au. e mânca* ". Propunerea dr. N. Lupu de a se constitui o comisie parlamentară care să analize/r evenimentele de la *„Griviţa"* a fost respinsă la cererea preşedintelui Consiliului de Miniştri, care a susţinut câ, atunci când au votat proiectul legii pentru starea de asediu, depuiaţii şi senatorii au lăsat mână liberă armatei şi tribunalelor militare sâ acţioneze pentru restabilirea ordinii în ţară.

La 12 aprilie 1933 a fost adoptată o nouă lege a conversiunilor agricole, care prevedea amânarea plăţii datoriilor ţăranilor către cămătari şi bănci, pe termen de 5 ani. în aceeaşi luna. la 19 aprilie, a fost promulgată o nouă lege privind impozitele, care viza reducerea acestora la capacitatea de plată a populaţiei, întrucât se constatase câ foarte mulţi cetăţeni nu-şi plăteau impozitele deoarece nu aveau resursele necesare.

Pe fondul unei situaţii interne tensionate, în ziua de 10 martie 1933 s-a declanşat afacerea Skoda, una dintre cele mai controversate afaceri din perioada interbelică. în acea zi, s-a făcui o descindere la sediul firmei Skoda din Bucureşti, ca urmare a unui denunţ potrivit căruia aceasta nu-şi plătea impozitele în conformitate cu cifra de afaceri. Cu acest prilej au fost descoperite numeroase documente cu caracter secret, vizând,înarmarea României, activitatea unor ofiţeri superiori, sistemul de apărare al ţării ş.a. Aflând despre descinderea efectuată. Bruno Seletzki, reprezentantul firmei în România, care în acel moment nu se afla la sediu, a protestat telefonic pe lângâ ministrul de Jusuţie M. Popovici, care a decis oprirea anchetei. Comisarul regal a sigilat clădirea, luând doar o micâ pane din materialele gâsite. întors la sediu. Bruno Seletzki a desfăcut sigiliile şi a distrus documentele care puteau demonstra câ el desfâşurase o activitate de spionaj în România La 20 martie 1933, dr. N. Lupu a întrebat, de la tribuna Adunării Deputaţilor, guvernul dacă era adevărat că reprezentantul firmei Skoda a fraudat statul român de zeci de milioane, câ el a deţinut documente privind siguranţa statului român, şi de ce nu a fost arestat pentru ruperea sigiliilor. La 23 martie, dr. N. Lupu a dezvoltat o amplă interpelare - care s-a constituit într-un aspru rechizitoriu la adresa politicii Partidului Naţional-Ţărănesc - apreciind câ onoarea ţării a fost *„terfelită ".* Adresându-se membrilor guvernului, dr. N. Lupu a spus: *. Astăzi pentru dumneavoastră nu există decât o singură soluţie: să vă demiteţi şi în calitate de , etăţeni privaţi să vă puneţi la dispoziţia Parchetului civil sau militar* "". La 24 martie, Seletzki a fost arestat sub acuzaţia de a fi *„deţinut acte interesând apărarea naţională* ". Procesul s-a încheiat Ia 17 august 1933 prin condamnarea lui B. Seletzki la 5 ani închisoare pentru vina de *rupere voluntară a sigiliilor şi de deţinere fără drept a unor acte interesând apărarea naţională "*[40].

Dar afacerea Skoda n-a constat doar în activitatea desfăşurată de B. Seletzki şi neplata integrala a impozitelor datorate de această firmâ statului român, ci şi în modul de realizare a contractului din 17 martie 1930. La acea dată statul român a semnat un contract cu firma Skoda pentru obţinerea de armament - în special lunuri şi puşti mitralieră; documentul a suscitat vii discuţii, atât datorită preţului mare acceptat de reprezentanţii guvernului român I superior unor contracte similare semnate de firma Skoda cu alte state), cât şi angajamentului luat de guvern ca România sâ-şi lichideze industria de armament, cu ţoale consecinţele negative i are decurgeau de aici. Acest ultim aspect a fost speculat de marii industriaşi Nicolae Malaxa, Max Auschnitl ş.a., care au insistai pe lângâ regele Carol al II-lea, convingându-l de necesitatea creării unei industrii naţionale de armament. Ia care să participe cu pachete de acţiuni substanţiale şi suveranul. Ideea unei surse alât de bogate de câştig i-a surâs lui Carol, care s-a declarat întru totul de acord, fiind hotărât sâ acţioneze şi pe cale legislativă în vederea atingerii estui obiectiv. Existenţa unor preţuri atât de mari în contract i-a sugerat regelui ideea câ luliu Maniu a încasat comisioane mari, aslfel încât gâsise cel mai sigur mijloc de a-l demasca, compromite şi scoate din viaţa politică pe intransigentul lider naţional-ţârânist. După cum s-a aflat ulterior, în timp ce se găsea în închisoarea Jilava, B. Seletzki a fost solicilal de .,*cineva "* să declare câ luliu Maniu personal era implicat în afacerea Skoda. Armând Câlinescu nota la 20 martie: *„Regele a dispus să se continue energic cercetările. Lui Mirto i-a spus: "Eu. care un la voi. nu pot să vă las să muşamalizaţi o chestie în care se vorbeşte că e amestecat cineva 'lin ai voştri. Trebuie să se facă lumină»* ". Şi în continuare. Câlinescu apreciază: *„în realitate, •egele crede că poare găsi amestecat pe Maniu sau Boită* """. Semnificativ este şi faptul câ, la " martie 1933, înainte de a-şi dezvolta interpelarea în Adunarea Deputaţilor, dr. N. Lupu a lost primit de rege, care l-a îndemnat sâ atace în termeni cât mai duri contractul încheiat de guvernul prezidat de luliu Maniu. De asemenea, presa înfeudată camarilei a desfâşural o campanie exuem de intensă, acordând mii şi mii de pagini afacerii Skoda, căutând sâ acredileze ideea câ principalul vinovat era Maniu.

Evident, acesta se găsea într-o situaţie delicată, deoarece două lucruri erau clare: contractul încheiat la 17 martie 1930 conţinea unele clauze confuze, dezavantajoase pentru statul român, >i in al doilea rând, nepotul său, Romulus Boilâ, era implicat în această afacere. Dar luliu Maniu s-a situat de la început pe poziţia câ contractul a fost corect şi încheiat în interesul ţării, -ă nici un membru al Partidului Naţional-Ţârânesc n-a obţinui vreun folos personal, câ ţoală agitaţia era rodul imaginaţiei camarilei, în frunte cu Elena Lupescu, urmărind sâ-l compromită.

întrucât nu accepta amestecul ei în viaja politică a României. Insistenţele camarilei de a-] implica pe Iuliu Maniu în aceasta afacere n-au fost greu de sesizat. De altfel, însuşi dr. N. Lupu s-a simjit dator sa declárete septembrie 1933: *„Am deschis afacerea Skoda din dorica*
curată de a face lumini, de a se pedepsi vinovaţii, de a salva banul ¡irii. Nu înţeleg ca aceasti afacere să servească nu ştiu ce. şi nu mă interesează care calcule politicianiste".

Pe fondul agitaţiei provocate de afacerea Skoda s-a amplificat conflictul dintre Iuliu Mani u şi Alexandru Vaida-Voevod. Faptul ci guvernul Vaida acceptase ideea ca a existat o *„afacere* Skoda, în care ar putea fi implicat Iuliu Maniu, a nemulţumit profund pe preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc. Pe de alta parte, guvernul, pentru a intra cât mai mult ta graţiile regelui, a exercitat o cenzură strictă asupra declaraţiilor lui Iuliu Maniu, neihgăduind publicarea atacurilor directe, nominale, la adresa camarilei. Debutul a fost fâcut chiar după instalarea guvernului Vaida, când, din ordinul ministrului de Interne Gh. Gh. Mironescu - la evidenta sugestie a camarilei - a fost confiscat ziarul *„Curentul",* care tipărise integral declaraţiile lui Iuliu Maniu privind cauzele demisiei guvernului său. Oricum, se crease o situaţie bizară, nemaiîntâlnita, ca opiniile şefului partidului să fie cenzurate de guvernul reprezentând acelaşi partid politic

In acesl timp, adepţii lui Vaida cereau tot mai insistent ca Iuliu Maniu să nu facă greutăţi guvernului, să se supună *„disciplinei"* de partid, sau să demisioneze din fruntea acestuia. în faţa acestor presiuni şi neîn|elegând să poarte răspunderea activităţii guvernului - mai ales in privinţa semnării planului de la Geneva, a represiunilor antimuncitoreşti de la *„Griviţa* ", a campaniei privind afacerea Skoda şi politicii de concesii faţă de camarila regală - Iuliu Maniu şi-a înaintat demisia din funcţia de preşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc, printr-o scrisoare adresată lui Vaida, în ziua de 2 aprilie. Peste o lună, la 1 mai, el a revenit, precizând:., *Motivele politice care sunt in strânsă legătură* cu *credinţele mele şi cu concepţiile mele privitoare la politica in stat. m-au îndemnat să-ţi prezint la 2 aprilie 1933 demisia mea de la preşedinta partidului [...] Nu voi reveni asupra acestei demisii, şi sunt hotirât să rămân un simplu membi ii al partidului nostru Naţional-Ţărănesc, în care m-am născut şi pe care sunt decis a-l servi in spirit de solidaritate şi disciplină ""[l]*. Câteva zile mai târziu, la 6 mai, Comitetul Centra' Executiv a acceptat demisia lui Maniu şi a hotărât: *„Noul preşedinte nu poate fi altul dec,:: acela care şi-a asumat, cu pieptul deschis, răspunderea guvernării partidului nostru chema! la cârmă prin îndoita încredere a Coroanei şi a ţării [...] Noul preşedinte se impune în persona,, d-lui Alexandru Vaida-Voevod "".* Pentru a saluta pe noul preşedinte al partidului şi a se exprima încrederea în guvern, a fost organizată, în ziua de 21 mai, o mare întrunire în Bucureşti. Demobilizarea cetăţenilor şi organizarea manifestaţiei s-a ocupat Armând Călinescu, subsecretarul de stal la Interne: In mod vizibil, regele a traversat coloanele de manifestanţi care mărşăluiau pe şoseaua Kisseleff, exprimându-şi astfel solidaritatea cu Alexandru Vaida-Voevod.

Opoziţia a continuat să fie divizată. La începutul anului 1933 s-au creat noi partide politice La 21 ianuarie 1933 a luat fiinţă Frontul Plugarilor în fruntea căruia avea să fie ales. n noiembrie acelaşi an, dr. Petru Groza. Iniţial, această organizaţie milita pentru extindere i conversiunii datoriilor agricole, dar, treptat, s-a implicat în toate marile probleme ale ţârii. In luna următoare, la 13 februarie, s-a realizat fuziunea Partidului Radical-Ţărănesc cu Partidul Ţărănesc-Democrat, sub numele de Partidul Ţărănesc-Radical, sub preşedinţia lui Grigore Iunian, secretari generali fiind aleşi Tudor Ionescu şi Leon Râdulescu. Unele mutaţii au surveni! în rândul partidelor minorităţilor naţionale. în iunie 1933 s-a constituit Opoziţia Partidului Maghiar, care preconiza o democratizare a structurii partidului. în Partidul German a începu; să câştige teren naţional-socialismul, mai ales după venirea lui Hiiler la putere în Germania, in ianuarie 1933. Din iniţiativa lui Alfred Bonfert s-au creat formaţiuni paramilitare ale tinerilor germani, care făceau instrucţie în uniforme hitleriste, intonând marşuri naziste. în mai 1933 Fntz Fabricius a creat Partidul Naţional-Socialist al Germanilor din România, care critica vehement politica promovată de liderii Partidului German. Partidul Social-Democrat îşi exprima opiniile, cu deosebire, de la tribuna parlamentului şi prin presă; el susţinea revendicările muncitorilor, dar nu era de acord cu foimele radicale de manifestare, care puteau produce replica violenta a autorităţilor. în martie 1933, din Partidul Social-Democrat s-a desprins o grupare în frunte cu C. Popovici, care în august acelaşi an a fuzionat cu Partidul Socialist Independent, luându-şi numele de Partidul Socialist Unitar, având ca preşedinte pe Litman Ghelerter, iar secretari pe Constantin Popovici şi Ştefan Voitec.

Partidul Comunist din România s-a implicat în mişcările sociale, mai ales în cele din Valea Prahovei şi de la Atelierele *„Griviţa "* din Bucureşti. Conducătorilor mişcării greviste din ianuarie-februarie 1933, în total 108 persoane, li s-a intentat un proces, judecat la Bucureşti în iulie-august 1933. Sentinţa a fost casată de Curtea Superioară de

Justiţie Militară, iar procesul s-a rejudecat la Craiova, ta iunie-iulie 1934; de această dată sentinţele au fost ceva mai moderate, intre cei condamnaţi s-au aflat Dumitru Petrescu, Constantin Doncea, Gh. Gheorghiu-Dej. Chivu Stoica. Gheorghe Vasilichi - care vor juca un rol important în istoria României după 23 august 1944.

Garda de Fier a cunoscut o efectivă consolidare şi extindere organizatorică. Ea a beneficiat de o reală simpatie din partea lui Alexandru Vaida-Voevod, care a încurajat-o în atitudinea ei anticomunistă. Pe de altă parte. Armând Călinescu a cerut luarea de măsuri împotriva legionarilor. într-o circulară din 29 aprilie 1933, acesla ordona ca organele de poliţie şi jandarmerie să percheziţioneze toate sediile organizaţiilor legionare, să confişte toate publicaţiile, manifestele şi ziarele răspândite de aceste organizaţii şi sâ „ *trimită la urmă* " pe propagandiştii şi agitatorii străini de localitate care ar încerca sâ recruteze aderenţi la organizaţiile menţionate. De asemenea, s-a mai ordonat organelor de represiune sâ risipească orice adunări, procesiuni sau marşuri. Cei vinovaţi de încălcarea acestor dispoziţii sâ fie înaintaţi de organele poliţieneşti împreună cu actele întocmite în faţa organelor justiţiei. Se atrăgea alenţia asupra necesităţii de a se evita, pe cât posibil, coliziunile cu mase mari de cetăţeni şi de a acţiona asupra conducătorilor sau agitatorilor, fie înainte de a se lua contact cu masele mai mari de oameni, fie după ce s-au despărţit de aceste mase. La 1 iulie 1933. Armând Călinescu *..a redactat un raport la Consiliul de Miniştri şi un proiect de Jurnal pentru suprimarea mişcării extremiste şi a batalioanelor de asalt".* dar Alexandru Vaida-Voevod a ezitat sâ-l semneze, astfel că *„soluţia se amână "".* în mai 1933 s-au constituit primele *„echipe ale morţii* "[4!] alcătuite din legionari curajoşi, capabili de orice sacrificiu. Ei trebuiau sâ repete de douâ ori pe zi - o dată dimineaţa şi o dată seara - următorul text: *„I. Jur că nu voi uita niciodată suferinţele camarazilor mei. 2. Jur că voi cerceta zi şi noapte pentru a găsi pe cei care au ordonat şi pe cei care au executat schingiuirea camarazilor mei. 3. Jur în faţa lui Dumnezeu că voi urmări până la sfârşitul zilelor mele pe aceşti călăi, pe familiile lor, pentru a da pedeapsa pe care o merită în faţa lui Dumnezeu şi în faţa naţiunii române ".*

Principalul partid de opoziţie era Partidul Naţional-l.iberal. După o muncă tenace. I.G. Duca a reuşit sâ repunâ în funcţiune uriaşul angrenaj al partidului, sprijinindu-se pe o pleiadă de lineri capabili şi ambiţioşi. Pentru a căpăta încrederea deplină a regelui, I.G. Duca a mers la *Canossa ",* adică la vila din strada Vulpache, unde i-a prezentai omagii Elenei Lupescu. în iunie 1933, preşedintele Partidului Naţional-Liberal a fâcut un turneu în ţările occidentale unde - conform obiceiului românesc - a criticat guvernul naţional-ţărănist condus de Vaida, afirmând câ acesla promova o politică dezastruoasă pentru România şi ostilă marilor puteri democratice. I.G. Duca s-a angajat câ, îndată ce va ajunge la putere, va asigura plata datoriilor externe ale României către băncile occidentale. De asemenea, preşedintele liberal a declarat câ va menţine în mod ferm orientarea politicii externe a României spre Franţa şi Marea Britanie; el s-a angajat să ia măsuri drastice împotriva Gărzii de Fier, suspectată câ ar urmări o alianţă cu Germania.

în toamna anului 1933 situaţia din România devenea lot mai tensionata. Ea se resimţea şi-n partidul de guvernământ. Se păreacâ prin debarcarea lui Iuliu Maniu de la şefia Partidului Naţional-Ţărănesc, camarila obţinuse o victorie decisivă asupra temutului ei adversar. Dar alegerea lui Vaida a provocat noi nemulţumiri - atât în rândul grupării ardelene a Partidului Naţional-Ţărănesc, îndeosebi între *„manişti",* cât şj între acesta şi gruparea ţărănistă, care se vedea înlăturată *„perpetuu* "de la conducerea partidului. Deşi în scrisoarea de demisie Maniu se declara un sjjnplu *„soldat credincios* " al partidului, el nu a încetat să promoveze o linie politică proprie, al cărei obiectiv principal era crearea în sânul Partidului Naţional-Ţărănesc a unui curent de opinie ostil politicii promovate de Al. Vaida-Voevod şi camarilei regale.

Eşecul guvernării naţional-ţărâniste era evident chiar şi pentru fruntaşii partidului aflai la putere. Momentul cel mai spectaculos s-a înregistrat în septembrie 1933, când Zaharia Boilă - nepotul lui Iuliu Maniu - a tipărit manifestul intitulat *A bătut ceasul.* în care se putea citi: „ *Ce este astăzi nu-i nevoie să o mai descriem pe larg şi să o subliniem. Bugete deficitare, bilanţ comercial nemulţumitor, funcţionari plătiţi cu întârziere sau neplătiţi, un numeros proletariat intelectual, chiar şomeri, o administraţie destrăbălată, agricultura falimentară comerţ inexistent, industrie mică lăsată in voia sorţii, industrie mare in mod criminal cartelată şi o demoralizare înspăimântătoare pe toată linia ".* După aceste critici, făcute de parcă un partid advers şi nu Partidul Naţional-Ţărănesc se afla la cârma ţării, Zaharia Boilă arunca întreaga vină asupra camarilei regale: *„în România deci obstacolul principal care se ridici de-a curmezişul în faţa oricărei guvernări este practica aceea constituţională, prin care naţiunea se despoaie de cârmuirea ei normală, căreia i se substituie o formaţiune ocultă, făi ă răspundere, fără nici o competenţa şi vocaţiune ¡i care se cheamă camarilă. Camarila pe care o conduce, în virtutea unor constelaţiuni, a căror analizare ne repugnă să o facem aia. o «doamnă» numită în limbajul comun: Lupeasca ".* După ce arăta câ aceasta juca *„cel mai sinistru rol în viaţa politică românească ",* remarcîndu-se *.prin un şir de păcate şi fărădelegi* . manifestul conchide^ : *„A bătut ceasul acţiunii pentru salvarea neamului românesc. Zile grele ne aşteaptă. 0 ştim. Vor începe insultele, calomniile, prigoanele O ştim. Dar nu ne lăsăm intimidaţi*". Fârâ îndoială, manifestul era dovada unei intransigenţe lăudabile faţa de camarilă, dar el avea câteva importante scăderi: în primul rând, era difuzat cu întârziere de câteva luni, deoarece normal ar fi fost să apară în ianuarie 1933, când s-a produs înlăturarea guvernului Maniu; în al doilea rând, el era o evidentă pledoarie *„pro domo* ", adică pentru familia Boilâ, în special a Iui Romulus Boilâ, implicat în afacerea Skoda. Documentul aprecia - într-un mod simplist şi interesat: *„Un om al camarilei se crede nedreptăţit de regimul naţional-ţărănist? A doua zi el inventează panamaua Skoda şi se azvârle în arenă Seletzki" ".* Situaţia grea în care se afla ţara se datora, în cea mai mare parte, politicii promovate de guvernele naţional-ţărâniste, inclusiv celor conduse de Iuliu Maniu, astfel încât a arunca întreaga răspundere asupra camarilei era cu totul exagerat. Având în vedere condiţiile în care manifesiul a fost tipărit şi răspândit, dar mai ales atacul deschis la adresa camarilei, acesta a avui un puternic ecou. Cu loatâ cenzura exercitată de guvern, presa a publicat largi extrase, iar ziarele de mare liraj din Occident i-au acordat un spaţiu apreciabil.

Sub influenţa lui Vaida, Biroul Partidului Naţional-Ţărănesc a decis, la 6 septembrie, excluderea lui Zaharia Boilâ - precum şi a lui Aurel Leucuţia şi Ilie Lazăr, care colaboraseră la răspândirea manifestului - din partid, sub motiv câ *„au înfrânt disciplina de partid şi au comis acte dăunătoare partidului"".* Astfel, Vaida înţelegea sâ dea un avertisment lui Iuliu Maniu şi sâ-şi exprime, încă o dată, loialitatea faţă de Carol al U-lea.

Adepţii lui Iuliu Maniu, întruniţi în zilele de 14-15 septembrie la Sovata, au condamnai hotărârea Biroului Partidului Naţional-Ţărănesc, pe care o considerau nulă, au criticat guvernul aida - făcându-l vinovat de situaţia pauperă a ţării, şi au cerut întronarea unui regim constituţional nefalsificat. La 7 noiembrie, din iniţiativa şi sub direcţia lui Zaharia Boilâ. a apărut la Cluj ziarul *„România nouă "* - purtător de cuvânt al politicii lui Iuliu Maniu . Dar primul număr, într-un tiraj de 40 000 de exemplare, a fost confiscat din tipografie din ordinul guvernului Vaida. Conflictul dintre cele două grupări ardelene - *„vaidistâ "* şi *„manistă "* - devenise extrem de acut

între timp, nemulţumirile grupării ţărăniste împotriva politicii guvernului Vaida au început sâ răbufnească cu putere. La 10 septembrie 1933, în cadrul Congresului tineretului naţional- ţărănist, desfăşurat la Câmpulung (Muscel), I. Mihalache s-a pronunţat pentru adoptarea unui nou program al partidului şi revitalizarea ideologiei ţărăniste. între altele, el a spus: *„Suveranul trebuie şi în fapt, ca şi după Constituţie, lăsat realmente fără răspunderea actului de guvernământ, nici direct, nici indirecţi...) Responsabilitatea primului ministru implică mână liberă în alcătuirea*

întregului cabinet, inclusiv ministrul de război, cu care răspunde de programul elaborat /.../ şi implică de asemenea mână liberă asupra tuturor funcţionarilor publici"". Discursul lui I. Mihalache a fost analizat în şedinţa Comitetului Central Executiv al Partidului Naţional-Ţărănesc din 5 octombrie 1933, care a acceptat *„ca bază de discuţie* " directivele programatice şi ideologice expuse, ceea ce însemna, de fapt, pregătirea terenului pentru trecerea partidului în opoziţie.

Deşi între gruparea *„ţărănistă* "în frunte cui. Mihalache şi cea *„manistă "* existau importante deosebiri privind programul şi tactica de viitor, ele se situau pe o platformă comună - anlivaidistâ. De altfel, între cele două grupări s-a ajuns, la începutul lunii noiembrie 1933, la un acord privind boicotarea activităţii guvernului, pentru a-l sili pe Al. Vaida-Voevod sâ demisioneze, şi alegerea lui I. Mihalache în fruntea Partidului Naţional-Ţărânesc.

Pe acest fond, campania opoziţiei s-a amplificat. La 17 septembrie 1933 a fost dai publicităţii *Manifestul Partidului Naţional-Liberal către ţară,* care, dupâ ce descria situaţia dezastruoasă a României, oferea ca unică soluţie răsturnarea guvernului Vaida-Voevod: *„Patru ani de guvernare naţional-ţărănistă au reuşit să sfarme toate puterile de rezistenţă ale vieţii noastre economice şi să facă dintr-o ţară de ordine, o ţară tulburară, cu porţile deschise tuturor ■ urentelor de agitare şi de destrămare ".* Salvarea ţării nu putea veni decâi prin realizarea integrală a *„politicii de apărare şi de refacere naţională* ". pe care o propunea Partidul Naţional- Liberal. Dupâ ce prezenta evoluţia istorică a românilor şi eforturile pentru crearea şi întregirea statului român, manifestul conchidea: *„Acestpatrimoniu e în primejdie. Pentru apărarea lui el IPartidul Naţional-Liberal] face apel la toate conştiinţele treze. Orice amânare, orice întârziere în curmarea acestei guvernări care a adus destrămarea morală şi prăbuşirea materială a ţării, poate avea urmări incalculabile pentru viaţa statului. De aceea lupta pentru grabnica înlăturare a regimului naţional-ţărănist va fi dusă fără răgaz şi fără cruţare. Grave hotărâri vor fi la nevoie luate. Ele vor fi executate nu cu inimă uşoară, ci cu acea conştiinţă a marilor îndatoriri şi cu sprijinul de voinţă al maselor, care manifestându-şi de atâtea ori încrederea în Partidul Naţional-Liberal îi poruncesc azi să revendice răspunderea iniţiativelor pentru scăparea ţării şi refacerea ei. împlinind această poruncă în slujba Coroanei şi în slujba intereselor permanente ale neamului, Partidul Naţional-Liberal cheamă azi ţara la împlinirea datoriei "*[49].

Şansele de supravieţuire a guvernului Vaida deveneau tot mai reduse, iar regele trebuia sâ găsească o soluţie. Dar plaja de manevră a suveranului nu era prea largă. Cei de la care el spera, fie câ-l dezamăgiseră, fie câ încă nu se afirmaseră. Gh. Brâtianu n-a fost ceea ce regele dorise - un instrument dpcil în manevrele sale politice; ., *tânărul "* liberal nu avea stofă de curtezan, dispus sâ facă tranzacţii, din conlrâ, el era o fire orgolioasă, înţelegea sâ-şi exprime tranc opiniile, sâ respingă punctele de vedere ale regelui, sâ vină cu soluţii proprii. Octavian Cioga era în plinâ ascensiune, dar încă departe de şansa de a deveni prim-ministru, iar Grigore lunian - prin exigenţele sale democratice - nu inspira suficientă încredere; Alexandru Averescu >i dr. N. Lupu - prin atitudinile luate faţă de camarilă - nu puteau candida la şefia guvernului.
mai ales câ se aflau In fruntea unor partide mici. Experienţa cu N. Iorga şi cu C. Argetoianu era prea recenta, iar rezultatele ei nu-l puteau îndemna sâ-i readucă pe primul plan al scenei politice. Aşa încât rămânea ca cea mai probabil» soluţie aducerea Partidului Naţional-Liberal la putere. Existau desigur unele obstacole majore: suveranul nu putea şi nu voia să uite instrucţiunile date de I.G. Duca în calitate de ministru de Interne la 20 august 1927 şi nici discursul rostit de acesta la 7 iunie 1930; el ştia bine ci I.G. Duca fusese principalul colaborator al lui U.c. Brătianu, la a cărui şcoală politică se formase, astfel încât concepţia lui era structurată pe tdeea câ partidele constituiau elementul fundamental al vieţii publice; de aceea era limpede câ Duca nu putea accepta manevrele regelui vizând lichidarea sistemului partidist. Carol al II- lea mai ştia câ Partidul Naţional-Liberal era un partid puternic, greu, dacă nu chiar imposibil de manevrat, câ aici se găseau cei mai mulţi dintre adversarii săi politici care, chiar dacă nu se manifestau fâţiş, aveau capacitatea şi tenacitatea necesara pentru a rezista presiunilor. La ţoale acestea se adăuga faptul câ Partidul Naţional-Liberal era organizaţia politică cu cea mai solidă bază economică şi dirija, practic, aproape întreaga reţea bancar-industrialâ a ţării, căutând să împiedice constituirea unei noi gTupâri monopoliste sub egida regelui. Împotriva aducerii lui Duca erau doi membri marcanţi ai camarilei: Nae Ionescu şi Nicolae Malaxa. în timp ce primul se temea că şeful Partidului Naţional-Liberal va lua măsuri împotriva Gărzii de Pier. faţă de care el manifesta o marţ simpatie şi în care îşi punea mari speranţe, cel de al doilea se gândea câ marea burghezie liberală ar putea să se întărească şi mai mult, periclitându-i poziţiile economice dobândite de el în ultimul timp.

Existau însă şi factori care acţionau în favoarea aducerii Partidului Naţional-Liberal la putere; acest partid se organizase temeinic în anii de opoziţie, redevenise un partid viguros şi bazat pe realizările guvernărilor trecute

pretindea că era singurul în stare să rezolve multiplele probleme ale ţării. Deoarece Partidul Naţional-Liberal reprezenta o stavila serioasă în calea planurilor regelui, măcinarea lui era pentru Carol o necesitate. Faptul câ Partidul Naţional Liberal şi I.G. Duca personal aveau întinse relaţii în străinătate - inclusiv cu cercurile guvernamentale de la Paris şi Londra, era un fapt demn de luat în seamă. în calitate de rege Carol era interesat în iniţierea unor acţiuni eficiente pentru redresarea economică a ţării pentru rezolvarea unor probleme presante şi asigurarea stabilităţii în ţară, iar Partidul Naţional Liberal dispunea de cadrele şi forţa politică necesare îndeplinirii acestor obiective. în sfârşit. Carol nu dorea sâ-şi atragă ostilitatea marii burghezii liberale, ci urmărea un plan mult mai dibace, şi anume cointeresarea acesteia în mtreprinderile de stat şi îh colaborarea ei cu monarhia Pentru aducerea lui I.G. Duca la guvern se pronunţa şi o pane a camarilei. în frunte cu Elena Lupescu. Rolul cel mai important în eliminarea neîncrederii în şeful Partidului Naţional-Liberal l-a avut Richard Franasovici şi soţia sa. care erau îh relaţii foarte cordiale cu Elena Lupescu De asemenea, o contribuţie substanţială au adus Felix Wieder şi Puiu Dumitrescu, intimi ai regelui Carol al II-lea.

încă din ianuarie 1933, regele şi-a exprimat convingerea câ Partidul Naţional-Ţărănesc nn va mai putea sta la cârmă decât câteva luni, iar Puiu Dumitrescu i-a comunicat lui Duca intenţia suveranului de a-i încredinţa şefia viitorului guvern. Tratativele între Carol şi Duca au continuat in lunile următoare, ajungându-se până la stabilirea, de comun acord, a listei guvernului. Opţiunea regelui pentru un guvern Duca a devenit vizibilă la 27 septembrie, cu ocazia serbărilor prilejuite de împlinirea a 50 de ani de la construirea castelului Peleş. Carol al II-lea, care avea un adevărat culi pentru unchiul său, regele Carol I, a dat acestor serbări o amploare deosebită. Castelul a fost renovat, s-au inaugurat statuile lui Carol I şi reginei Elisabeta, s-a organizat o mare defilare militară, s-a bătut o medalie comemorativă, a fost organizată o masă *„la iarbă verde* "etc. Au fost invitate personalităţi de marcâ, între care regele Alexandru al Iugoslaviei, miniştrii de Externe ai statelor Micii înţelegeri - Eduard Beneş, M. Jeftici şi Nicolae Titulescu -, precum şi liderii partidelor politice. Singurul om politic român cu care atât Eduard Beneş, câl şi regele Alexandru s-au întreţinut a fost I.G. Duca, ceea ce arăta limpede că regele Carol al II-lea le dezvăluise intenţiile şi câ ei ţinuseră să ia contact cu şeful guvernului de mâine.

La 3 octombrie 1933 a fost dat publicităţii *Programul de guvernare* al Panidului Naţional- Liberal[50], în care se promitea aplicarea regimului constituţional parlamentar prin respectarea prevederilor constituţionale şi eliminarea exceselor care au scăzut prestigiul parlamentului. Partidul Naţional-Liberal considera necesară întărirea autorităţii de stat, *„combaterea fără şovăire a tuturor curentelor sprijinite pe ura de clasâ şi de rasă, şi care lăsate libere şi uneori susţinute de ajutor străin ar putea primejdui unitatea statului, pacea socială şi libertăţile publice".* Rezolvarea problemei conversiunii datoriilor agricole, prin reducerea creanţelor, ţinând seama de capacitatea de plată a debitorilor şi de scăderea preţurilor bunurilor agricole. Erau prevăzute o serie de măsuri care aveau în vedere simplificarea aparatului administrativ, reducerea lui la nevoile unei bune gospodăriri şi la posibilităţile bugetare, desfiinţarea instituţiilor parazitare, a regiilor autonome inutile, reducerea numărului camerelor de agricultură, al camerelor de industrie şi comerţ, al camerelor de muncă. De asemenea. Partidul Naţional-Liberal se pronunţa pentru realizarea unor bugete echilibrate, pentru reducerea impozitelor la putinţa de plată a contribuabililor, penlru un regim de necruţătoare economii, pentru suprimarea cheltuielilor inutile, adevărată *„ofensă şi sfidare "* la adresa suferinţelor obşteşti. Partidul Naţional-Liberal era convins câ reducerea impozitelor, paralel cu stimularea producţiei şi cu susţinerea raţională a preţurilor produselor agricole, nu va reduce, ci va spori veniturile statului. Partidul Naţional-Liberal susţinea de asemenea câ *„plata datoriilor externe va fi executată in limita capacităţii de plată a ţării",* cu grija apârârii creditului sâu în afară. în privinţa agriculturii se preconizau măsuri care sâ ducă la raţionalizarea şi sporirea cantitativă şi calitativă a recoltelor, industrializarea producţiei agricole. Programul avea, de asemenea, în vedere degrevări fiscale, revizuiri de taxe şi tarife, procurarea de seminţe şi reproducători, dezvoltarea învăţământului agricol, valorificarea produselor, organizarea comerţului extern, construirea de silozuri şi abatoare, standardizarea şi warantarea cerealelor, încurajarea viticulturii, pomiculturii şi creşterii vitelor, sporirea industriilor agricole, măsuri şi prevederi întâlnite şi în programele din 1930 şi octombrie 1932.

Cooperativele agricole de toate categoriile aveau rezervat un loc central în înfâptiiireaînlregii acţiuni de stat în problema agriculturii. Refacerea industriilor naţionale şi a comerţului românesc, distruse de *„politica de nepricepere şi de sistematică persecuţie a guvernărilor naţional-ţărăniste. urma să se realizeze prin aplicarea doctrinei economice, «prin noi înşine» ".* Pentru aceasta industria, comerţul şi munca trebuiau să beneficieze de o deosebită grijă şi ocrotire, sistemul impunerilor multiple care împovărau industria şi comerţul sâ fie înlăturai. Bogăţiile ţării trebuiau puse în

valoare pentru ca., *statul nostru să rămână cât mai puţin tributarul industriilor străine ".* Penlru îndrumarea vieţii economice se prevedea constituirea unui ..*Mare Consiliu Economic ",* compus din conducătorii asociaţiilor industriale, comerciale, agricole, ai asociaţiilor. Programul preconiza o politică socială care *„sâ asigure clasei muncitoare condiţiile de viaţă cerute de năzuinţele timpului",* reorganizarea serviciilor de sănătate publică, acordându-se alenţie asistenţei medicale la sate; *„promovarea dezvoltării culturale prin toate formele "; „întărirea prestigiului magistraturii şi justiţiei";., întărirea armatei faţă de care nu se va cruţa nici o jertfă „continuarea politicii externe urmată de la război şi până astăzi, de consolidare a păcii şi menţinerea tratatelor existente ".* La şedinţa Comitetului Central al Partidului Naţional-Liberal din 1 octombrie 1933, I.G. Duca declarase: *„Guvernul actual, care constituie o permanentă primejdie prin incapacitatea lui organizatorică ca şi prin descompunerea în care a ajuns, trebuie cât mai neîntârziat să fie înlăturat de la cârma ţării* "*'. Delegaţia Permanenta a decis la 28 octombrie ca parlamentarii liberali sâ nu mai participe la lucrările de legiferare, rămânând în Adunarea Deputaţilor şi in Senat numai pentru a denunţa *„abuzurile, ilegalităţile şi opera de distrugere şi de primejduire* **Săvârşite** *de regimul naţional-ţărănesc ",* totodată. Partidul Naţional-Liberal a proclamai

„rezistenta cetăţeneasca " împotriva gu... anunţat convocarea unei mari adunări în Buc /eşti în ziua de 13 noiembrie.

Guvernul naţional-tărăneic a interzis demonstraţia de stradă anunţată pentru 15 noiembrie, deoarece în acea zi urma să se deschid* noua sesiune a parlamentului. Dar, în fapt, situaţia guvernului depindea de rege. încă de la 23 martie, Vaida i-a spus lui Carol al 11-lea: *„Sire. când vefi crede că nu pot face fata situaţiei, rog pe Măria-Voastră să-mi facă grafia de a mă anunţa din vreme, ca si nu plec cu sufletul acrit, ci cu pipa în coiful gurii şi să zâmbesc pe fată. Citi Măria-Voastră va mai avea, poate, nevoie de serviciile mele"'-*. Un asemenea moment se apropia, dar suveranul nu era dispus sâ-şi dezvăluie gândurile. în ziua de 7 noiembrie, Vaida s-a deplasat la Sinaia penmi a prezenta regelui proiectul de Mesaj pentru deschiderea noii sesiuni parlamentare. întrebat de ziarişti dacă intenţionează sâ-şi depună demisia, Vaida a răspuns: *„De ce să plecăm? Aş putea-o face numai in următoarele cazuri dacă aş fi bolnav - şi nu sunt; dacă n-aş mai avea încrederea Coroanei; dacă n-aş avea încrederea parlamentului; dacă s-ar produce un eveniment extern care să reclame o schimbare majoră de regim. Ori toate acestea nu se întâmplă "".*

în timpul discuţiei, Carol al II-lea i-a reproşat lipsa de solidaritate între membrii guvernului faptul că acesta era dezavuat de partid, câ preşedintele Consiliului de Miniştri nu putea domina mişcările anarhice şi nu era în stare să apere prestigiul Coroanei. Vaida a contestat aprecienle suveranului şi i-a atras atenţia că eventuala aducere a liberalilor la putere ar crea o proastă impresie, deoarece s-ar spune câ *„ neamţul ştie de frică* După audienta la rege, Vaida a declarat ziariştilor: *„Majestatea Sa mi-a spus unele noutăţi interesante; la rândul meu. am adăugat şi eu unele lucruri interesante* întrebat dacă guvernul este stăpân pe situaţie. Vaida a răspuns: *„Fluctuant nec mergetur "* [Scârţâie dar merge]. Semnificaţia cuvintelor lui Vaida a fost sesizată de ziarişti la dimensiunea lor reală. *„Viitorul*" scria la 9 noiembrie: *„Un simţământ de uşurare străbate ţara de la un capăt la altul. După cele petrecute la Sinaia şi după declaraţiile primului ministru, guvernul Vaida se consideră demisionat. Realitatea este una şi inalterabilă: guvernul Vaida este virtual retras de la cârma tării. Ceea ce era normal să se întâmple s-a produs ",*

A doua zi, 8 noiembrie, de Sfinţii Mihail şi Gavril, regele a oferit o masă pentru cavalerii Ordinului „Mihai Viteazul". La un moment dat, Carol al II-lea l-a luat pe Mihalache într-un colt şi i-a spus: *„Spune lui Vaida să nu tărăgăneze. Să-şi dea demisia repede, repede!* în şedinţa Biroului Partidului Na[ionaI- Ţărănesc, Vaida a făcut o amplă expunere asupra situaţiei politice şi în legătură cu audienta la suveran. Cu această ocazie, a aprecia! câ a constatat *„ai guvernul nu mai are încrederea factorului constituţional pentru a pişi la o nouă sesiune legislativă ".* Ca urmare, el urma să-şi prezinte în zilele următoare demisia. Soluţia a fost acceptată de membrii Biroului. Semnificative erau argumentele lui Mihalache: *„guvernul nu mai poate întârzia clarificarea situaţiei politice, care nu se poate realiza decât prin demisia cabinetului, insistând pentru retragerea în opoziţie, întrucât după cinci ani de guvernau Partiduţ Nafional-Ţărănesc are nevoie de o temeinică organizare şi revizuire a programului său* '•". în comunicatul dat publicităţii se arăta câ: Biroul Central al Partidului Naţional-Ţărâne^ *„a încredinţat pe d. preşedinte dr. Alexandru Vaida-Voevod să prezinte demisia cabinetului In acelaşi timp, Biroul a examinat şi situafia ce se va crea imediat după demisie, insistându- se asupra necesităţii unui guvern de alegeri, care prin deplina libertate a conştiinţelor să asigure cetăţenilor ¡ării o exprimare slobodă a voinţei lor "".* în ziua de 9 noiembrie. Vaida a prezentai suveranului demisia guvernului, pe care acesta a acceptat-o. Vaida a ţinut sâ-i amintească regelui o zicâtoare germană: *„Numai viţeii cei proşti îşi aleg singuri măcelarul* "ʷ. Aluzia il viza pe I.G. Duca, cel care, în 1927, ceruse ca în eventualitatea sosirii lui Carol în ţară, forţele de ordine sâ folosească armele, *„ indiferent care ar fi rezultatul".*

încheierea celei de-a doua guvernări naţional-ţărâniste n-a constituit o surpriză. Ziarul ..*România nouă ",* editat de Zaharia Boilâ, scria la 10 noiembrie: *„în realitate guvernul Vaida a căzut de mult. Exact în ziua în care a abandonat steagul şi programul partidului. Partidul trebuia să plece în opoziţie deodată cu şeful său d-nul ¡uliu Maniu, în ziua când domnia sa a fost împiedicat să mai guverneze de forţe oculte, care se cheamă sub un nume colectiv: camarila ".* La rândul său, Iuliu Maniu declara: *„Ştiam că dacă nu se pune de la început piciorul în capul hidrei care s-a încuibat în jurul Palatului, încercarea lui de guvernare nu va reuşi Forţele oculte împiedică realizarea unei guvernări serioase ".* Maniu ţinea sâ remarce faptul că în trei ani şi câteva luni de la restauraţie s-au perindai la cârma tării 9 guverne, câ nici o criză n-a fost provocată de parlament, ci de *„forţe din jurid Palatului*", astfel încât nu era vorba de o criză a parlamentarismului, *„ci se pare că ne apropiem de o criză a regimului monarhic, ceea ce* - ţinea sâ sublinieze Iuliu Maniu *-ar fi o mare nenorocire* împotriva camarilei s-a declarat şi M. Popovici, care a afirmai câ nu a existat nici un conflict constituţional care să ducă la demisia guvernului, câ aceasta s-a datorai faptului că între rege Şi naţiune *„s-au interpus oameni nechemaţi, rare prin conspiraţii oculte au făcut să cada acest guvern* "". Celelalte panide au primii *„cu satisfacţie "* demisia lui Vaida şi încheierea celei de-a doua guvernări naţional-ţărâniste, dar în acelaşi limp cu *„un*

sentiment de tristeţe " pentru situaţia în care ajunsese România*[2]. Opinia publică nu mai era interesată de menţinerea Partidului Naţional-Ţărănesc la putere, deoarece acesta o dezamăgise din timpul primei sale guvernări, iar în 1932-1933 s-a convins pe deplin eă promisiunile din opoziţie erau date uitării îndată ce obţinea guvernul.

N,

1 *„Viitorul",* din 8 iunie 1932.
2 „Neamul românesc ", din 7 iunie 1932. *i ..îndreptarea ",* din 11 iunie 1932.
4 *„Neamul românesc* ", din 28 iunie 1932.
5 Grigore Filipescu, *Prietenii regelui,* în *„Epoca ",* din 13 iulie 1932. *() „Ţara noastră ",* din 29 iunie 1932.
7 *..Dreptatea* ", din 2 aprilie 1932.
8 *.. Viitorul",* din 30 iulie 1932.
V Armând Călinescu, *însemnări politice,* p. 100.
10 *Ihidem,* p. 98.
11 *Ihidem* p. 110-111.
12 *Ihidem,* p. 112.
13 în textul acordului se menţiona:
„ 1) M.S. Elena va putea sta în România timp de 6 luni pe an. oricând, dar orice sosire şi plecare va fi adusă la cunoştinţa guvernului şi va obţine agrementul M S. regelui şi consimţământul guvernului.
2) M.S. Elena va primi vizita M. Voievod Mihai pe cât va Ji posibil, după împrejurări.
3) Dacă M.S. Elena nu va sta în ţară 6 luni. va putea primi vizita Voievodului în Elveţia, timp de 2 luni pe an. Cu agrementul guvernului va putea primi aceste vizite şi în alte ţări.
4) Lista civilă este fixată la 7 milioane lei, plătibilă direct de Ministerul de Finanţe.
5) M.S.Elena a primit acum 8 milioane, restul de preţ din vânzarea palatului de la Mamaia.
6) M.S. nu va contribui la întreţinerea palatului Kisseleff decât în proporţia în care îl va utiliza " (Armând Călinescu. *însemnări politice, p. 114).*

14 *„Dreptatea* din 27 noiembrie 1932.

15 Textul de'nisiei *era* următorul: *„Domnule preşedinte.*

Nu vă vor surprinde, sunt sigur, rândurile ce urmează.Cunoaşteţi că deseori s-au ivit deosebiri de vederi intre mine şi conducerea partidului, ştiţi cum am luptat să menţin activitatea partidului tn cadrul programului pe baza căruia se Închegase şi-n cadrul intereselor generale era dator să slujească. Nu am reuşit întotdeauna. în guvern fiind, am avut în două rânduri un mod de a vedea deosebit de al colegilor mei, asupra unor probleme de importanţă covârşitoare. Nu am reuşit să fac ascultat glasul meu, am tras consecinţele, am demisionat din guvern. Şi totuşi nu am făcut cunoscut public motivele demisiilor mele. Am înţeles astfel să iau asupră-mi răspunderea greşelilor ce nu erau ale mele Aceste împrejurări au constituit atâtea prilejuri pentru verificarea devotamentului meu faţă de partid. -

în momentul când partidul şi guvernul ce îl dăduse ţării avea nevoie de cea mai mare autoritate, decât să aduc în discuţie publică motivele ce au determinat hotărârea mea. am preferat să port ponosul unei atitudini ce nu avea o explicaţie logică.

Au urmat şi alte exemple care ar fi descurajat un om mai puţin hotărât. Am continuat să lupt şi să nădăjduiesc.

Cele întîmplate în ultimul timp îmi dovedesc că deosebirea de vedere între mine şi direcţiunea partidului este mult mai adâncă. Eu sunt convins că mă mişc în cadrul programului. Probabil că şi dumneavoastră împreună cu colegii de birou şi din Comitetul de Direcţie credeţi la fel în ce vă priveşte. De către conducerea partidului s-a făcut apeU la stabilirea unităţii de acţiune. Ar fi trebuit să se realizeze în cadrul actualei organizaţii de partid şi-n cadrul partidului; cu regret am constatai că nu se poate realiza decât sau în cadrul organizaţiei de partid sau în cadrul programului. Prefer să rămân în cadrul programului. S-ar putea să mă înşel. Să fi constatat fără îndreptăţire abaterea activităţii de la program. Opinia publică va avea să aprecieze. Voi întreprinde acţiunea de verificare. Mă voi adresa în primul rând alegătorilor mei din 'Gorj, cărora le voi putea lămuri mai pe larg decât îmi îngăduie spaţiul unei scrisori, deosebirea dintre felul meu de a gândi şi acel al conducerii partidului. Ei vor avea cei dintâi să hotărască dacă atitudinea mea sau a dv. este cea conformă cu programul pe temeiul căruia cu toţii am solicitat încrederea alegătorilor.

Cu sentimentul de adâncă părere de rău de a fi silit să mă despart de foştii mei tovarăşi de luptă, vă rog domnule preşedinte să mă consideraţi străin de organizaţia al cărei Comitet de Conducere îl prezidaţi" („Dimineaţa ", din 14 octombrie 1932).

16 Pamfil Şeicaru, *Istoria partidelor ...,* p. 170.

17 Armând Câlinescu, *însemnări politice*, p. 114-121

18 Arh. N.I.C., fond M.P.N., Presa Externă, dos. 279, f. 74.

19 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 125.

20 *„Dreptatea",* din 17 ianuarie 1933

21 Armând Câlinescu, *însemnări...,* p. 132.

22 *„Dreptatea",* din 2 februarie 1933.

23 Pamfil Şeicaru, *Istoria partidelor ....* p. 187.

24 *„Dreptatea".* din 17 ianuarie 1933

25 *Ibidem,* din 24 ianuarie 1933

26 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 175.

27 *„Dreptatea* ", din 1 februarie 1933

28 Vezi, pe larg, *„D.A.D ",* nr. 90, şedinţa din 12 aprilie 1933

29 Apud N. Z. Lupu, *Planul de la Geneva. Implicaţiile lui politice în România,* Bucureşti, Editura Politică, 1973, p. 152.

30 *Raportul domnului Roger Auboin,* în *„Argus ",* din 6 septembrie 1933.

31 *Normele de alcătuire a bugetului Ministerului Instrucţiunii. Declaraţiile d-lui ministru Guşti,* în *..Dreptatea ",* din 5 martie 1933.

32 *Motivele arestării profesorului Grigore Forţu,* în *„Adevărul",* din 17 ianuarie 1933.

33 Vezi, pe larg *„DAD* nr. 32, şedinţa din 3 februarie 1933.

34 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 145.

35 Arh.N.I.C., Ministerul Propagandei Naţionale, Presa Externă, dos. 101/1933, f. 1.

36 *Ibidem,* Preşed. Cons. Min., dos. 10/1933, p. 19. *II "DreP'atea "*>din ^ februarie 1933.

38 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 147-148

39 *Afacerea Skoda. Lupta dusă de d-l dr. N. Lupu. preşedintele Partidului Ţărănesc, pentru apărarea cinstei şi intereselor ţării romaneşti,* Bucureşti, 1933, p. 48.

40 *„Dreptatea ",* din 19 august 1933.

41 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 152.

42 *..Dreptatea ",* din 8 mai 1933.

43 *Ibidem.*

44 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 174.

45 S-a compus şi un cântec pentru *„Echipa morţii":*

„Suntem echipa morţii Din Moldova azi venim Aruncat e zarul sorţii Ori învingem, ori murim. Purtăm cu noi stindardul Unei sfinte mari credinţi Pe el este scris cu sânge Fapte mari şi biruinţi. E jale multă 'n ţară Căci străinul e stăpân Cerşetor la el acasă A ajuns bietul român. De aceea azi la luptă Noi pornit-am să scăpăm Patria de toţi tâlharii Cinstea iar s-o întronăm, în rând cu Căpitanul Bucuroşi ne vom jertfi Peste leşurile duşmane Ţară nouă vom clădi. Cu zâmbetul pe buze Moar tea-n faţă o privim Căci suntem echipa morţii Ori învingem, ori murim ". 16 ..A bătut ceasul", Cluj, 1 septembrie 1933. 47 *„Dreptatea* din 7 septembrie 1933. *iS Ibidem,* din 13 septembrie 1933.

49 *„Viitorul",* din 19 septembrie 1933.

50 *Ibidem,* din 3 octombrie 1933. *1 Ibidem.*
1 Armând Câlinescu. *însemnări politice, p.* 154. >*3 „Cuvântul ",* din 9 noiembrie 1933. 4 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 194. >5 *„Cuvântul"* din 9 noiembrie 1933.
56 Grigore Gafencu, *însemnări politice,* p. 310.
57 *„Cuvântul"*din 11 noiembrie 1933.
58 Ibidem.
59 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. X, p. 255.
60 Declaraţiile d-lui luliu Mamu la Cluj. în *„Dreptatea ",* din 18 noiembrie 1933.
61 Consfătuirea majorităţilor parlamentare, Ibidem, din 17 noiembrie 1933.

£

62 *..Deşteptarea ",* din 12 noiembrie 1933.

&

e face, Majestate!"

ĂIII

Viaţa politică din România in perioada noiembrie 1933-noiembrie ¡937

Revenirea liberalilor la putere. Dizolvarea Gărzii de Fier. Asasinarea lui l.G. Duca. Situaţia Partidului Naţional-Liberal. Activitatea guvernamentală. Fuziunea Partidului Naţional-Ţărănesc cu Partidul Ţărănesc (dr. Lupu). Sciziunea Vaida. Crearea Partidului Naţional-Creştin. Problema manifestaţiei din 14 noiembrie 1935. Acordurile de Front Popular Antifascist. Congresul Uniunii Naţionale a Studenţilor Creştini, desfăşurat la Tg.Mureş (aprilie 1936). Campania lui Maniu împotriva camarilei; atitudinea lui Mihalache. Asasinarea lui Stelescu. Funeraliile lui Moţa şi Marin. Ruperea relaţiilor dintre Carol al II-lea şi Corneliu Zelea Codreanu. înlăturarea principelui Nicolae din rândul familiei regale (10 aprilie 1937).

Guvernul prezidat de l.G. Duca a depus jurământul în ziua de 14 noiembrie 1933. Cu acel prilej, noul prim-ministru s-a adresat regelui astfel: *„Colegii mei şi cu mine exprimăm Majesrăţii Voastre mulţumirile noastre recunoscătoare pentru încrederea ce ne-aţi arătat-o şi > asigurăm, de întregul nostru devotament ".* Totodată, el a precizat: *„Ne dăm cu toţii seama dc greutatea deosebită a sarcinii ce ne-aţi încredinţat".* La rândul său, Carol al II-lea a declarat: *Salutăndu-vă astăzi ca guvern constituit, nu-mi fac nici o iluzie asupra sarcinei aproape peste puterile omeneşti care vă incumbă. Faptul că v-am încredinţat d-voastră această sarcină este un semn că sunt hotărât a lucra în cea mai sinceră colaborare* Asemenea declaraţii urmăreau să arate că raporturile foarte încordate între Partidul Naţional-Liberal şi Carol al II- lea — datând din perioada crizei dinastice şi a restauraţiei — erau de domeniul trecutului.

Revenirea Partidului Naţional-Liberal la putere, după o opoziţie de cinci ani şi formarea guvernului l.G. Duca au fost primite cu ostilitate de toate partidele politice. Naţional-ţărăniştii alirmau că *„Partidul Naţional-Liberal a venit la cârmă sfărâmat şi umilit, cerşind puterea pe cii care-i scad prestigiul şi forţa de guvernare ",* iar Iuliu Maniu îl considera *„un făt al laţelor oculte "*[2]. Preşedintele Partidului Poporului, Alexandru Averescu, declara că *„guvernul a luat naştere dintr-un concurs de circumstanţe misterioase, care se prezintă azi ca o enigmă şi care cred că-i va fi fatal atunci când se va izbuti a se descifra enigma ".*[3] La rândul său, Gheorghe I. Brâtianu afirma că guvernul *„nu reprezintă o cârmuire naţional-liberală; este cel mult vorba de guvernul unei camarile care înstrăinează pe rege de năzuinţele şi de nădejdile acestei naţiuni, de un guvern al robirii economice.şi al ameninţării străine ".*[4]

Guvernul Duca apârea ca fiind ro... grupării masonice şi evreieşti di» cadrul camarilei. în audienta avută la rege, C. Argetoianu a spus: *„Lumea întreagă spune, şi r„ începe să urle, că Duca a fost adus la putere de camarilă [...] 17 milioane de români numesc deja guvernul Duca, guvernul Wieder ".* Acelaşi lider politic relatează ca în ziua consultărilor pentru formarea guvernului se afla în.cabinetul regelui când a sunat telefonul, acesta a răspuns şi *„după ce a ascultat un moment a răspuns cu un surâs (pe care din nefericire aparatul nu-l putea transmite): «Sunt toţi contrat ¡i a tnchis telefonul. Vizibil, îi telefonase d-na Lupescu. nerâbtUffoare să afle ce stfnUmpli ¡i cum erau p/imiţi noii eifavori[i"'.*

Ramura naţionalistă a camarilei, reprezentată de Nae Ionescu, a fost extrem de ostila faţ.1 de aducerea lui Duca la putere. Ziarul *„Cuvântul"*scria la l'6 noiembrie 1933: *„Guvernul Duca e o adunare anacronică a unor personalităţifare, prin vârsta, trecutul şi capacitatea lor de înţelegere nu au nimic comun cu vremea şi iniţiativele de gravă îndrăzneala ce ni le impune [. J National, guvernul Duca se constituie sub umbrela protecţiei false ¡i jignitoare u străinătăţii şi este lipsit de autoritatea, absolut trebuitoare mai ales azi, a unei serioase reprezentări a Ardealului, in ceettci priveşte punctul moral, credem că insistenta noastră ai fi o cruzime exagerată ".* Grigore Gafencu, bun cunoscător al evenimentelor, nota: „S-«n *alarmat de primejdia naţionalistă unele cercuri străine şi unele cercuri jidoveşti. France:,: s-au temut ca gardiştii, fraţi buni cu hiileriştii şi fasciştii,să nu înstrăineze Franţei simpatiil, române. Teamă neîndrq>tăţită,fiiridcă o mişcare naţionalistă, oricât de înrudita ar fi, pi metodele ei, cu mişcări similare din Germanid şi din Italia, nu urmăreşte, şi nu poate urmă: până la sfârşit, decât interesele naţionale ale tării în care dăinuieşte /.../ Se zice că dl. Pan Boncour, prost sfătuit şi prost informat (marchizul d'Omersson. un nobil berbec a înlocuit vai. fără a-i şterge amintirea, pe excelentul Puaux), a intervenit direct pentru schimbatei guvernului. Dl. Duca a avut. din ziua întâi, ponosul de a fi un guvern adus de străini. O ai te intervenţie îi fu şi mai fatală. Intervenţia evreiască - căreia opinia publică, pe drept sau / nedrept. îi atribui, drept cea mai înaltă formă de expresie, glasul «recelui» Wieder şi regn «Duduia» -fu o zestre care apăsa ca o piatră de mormânt pe spinarea noilor miniştri: I / venit să apere pe^Lupeasca şi să distrugă Garda de Fier!» Nu putea să fie lozincă nm primejdioasa pentru guvernul de ordine al d-lui Duca. Simpatiile pentru gardişti fură spom prin antipatiile fată de Lupeasca ".* Gafencu aprecia că la starea de spirit care a dus la înlăturai lui Vaida şi aducerea la putere a lui Duca, un rol de seamă l-a avut Titulescu: *„Stăpân mijloacele de informare ale străinătăţii, a participat la alarmarea centrelor apusene cu prii: la «primejdia» Gărzii de Fier şi a adus apoi la cunoştinţa regelui, în calitate de intermediar «dezinteresat», ostilitatea Parisului împotriva lui Vaida. pe care el o provocase La Titules elementul personal e totdeauna hotărâtor. Denunţarea marii primejdii hitleristo-fascistc România şi apoi desfiinţarea acestei primejdii, prin hotărârea, stăruinţa şi meritul său păreau un succes uşor şi însemnat, menit să întărească situaţia sa privilegiată de w reprezentant al României faţă de străinătate, de unic reprezentant al străinătăţii în Ronun Astfel a venit la putere Jean Duca: protejat de Titulescu. cerut de Paul Boncour. dorit deprn. «democratică». impus de camarila evreiască "*.*

A doua zi după formarea guvernului s-a deschis sesiunea Corpurilor legiuitoare cu uimitorul Mesaj: ,.*Adresând rtgescul mi ti salut reprezentanţilor naţiunii, declar deschisă sesiutn ordinară a Corpurilor legiuitoare* Aşadar, nu se indica nici un program, nici o perspectiv de viitor, ceea ce însemna ci momentul dizolvării nu putea întârzia. Dupi citirea Mesajului i Către I.G. Duca, lucrările Adunării Deputaţilor şi ale Senatului s-au închis; în zilele **următo** r nu s-a putut [ine nici o şedinţă, deoarece nici un membru al guvernului nu se afla pe bama ministerială. Conform obiceiului -care însemna ocolirea normelor constituţionale - guvernul a evitat să se prezinte in faţa parlamentului, pentru a solicita un vot de încredere, pe care mod cert nu l-ar fi obţinut. în ziua de 18 noiembrie 1933 s-a publicat decretul de dizolvări parlamentului şi de convocare a corpului electoral pentru a alege Adunarea Deputaţilor in ,iua de 20 decembrie, şi Senatul în zilele de 22, 28 şi 29 decembrie 1933; noile Corpuri legiuitoare ftrau convocate în ziua de 10 ianuani 1934

în perspectiva alegerilor parlamentare. Partidul Naţional-'Liberal a încheiat cartel electoral eu Partidul German, cârpia i-a oferit 8 locuri în Adunarea Deputaţilor şi 3 în Senat. Liberalii , au prezentat în campania electorala cu programul de guvernare anunţat în octombrie 1933, uimind îrfacelaşi.timp asupra *„moştenirii grele"*lăsată de naţional-ţărănişti. "ţintre partidele din opoziţie, cea mai spectaculoasă evoluţie a cunoscut-o Partidul ViţionaJ-Ţărânesc. în ziua de 21 noiembrie a avut loc şedinţa Comitetului Central Executiv al acestui partid', la care Alexandru Vaida-Voevod a ţinut să precizeze: *„Evenimentele au făcut dovada că tactica urmată de mine. tactica persuasiunii, a dat greş. Nu este vina lui Maniu. nu ei'te vina nimănui. înainte de toate nu este viha partidului şi conducerii partidului. .1 ina este exclusiv a mea. Eu am crezut în această tactică. Nu am să-mi reproşez nimic, nici mintea ¡ării. nici înaintea conştiinţei mele. Mi-am făcut datoria faţă de luliu Maniu. datoria ¡aţă de Majestatea Sa regele. Domnilor, dar acela care urmărind o convingere a sa către o tă fie cât de nobilă, dă greş. trebuie să tragă consecinţele, pentru că în politică nu se iartă ■i, şelile, ori din ce motiv ar fi fost comise ".* Vaida l-a propus ui locul său pe luliu Maniu, ntru a .. *determina viitoarea acţiune tactică a Partidului Naţional-Jărănesc, conform ideilor ■monizateded-sa ".* Acesta a refuzat, din motive care *„sunt dedomeniM intereselor superioare* V *ţării şi ale acestui partid ",* cerând Comitetului Central

Executiv să-l aleagâ pe Ion Mihalache, care *„a întemeiat o ideologie politică, care este a noastră a tuturor şi chiar acum II curând, la Câmpulung, a luminat din nou cărările pe care trebuie să mergem* ". La rândul ni. Ion Mihalache a declarat că ,*.problema zilei, care pluteşte pe culmea valurilor de opinie .blid, este înlăturarea forţelor care tulbură funcţionarea normală a aparatului i stituţional*", iar cel care *„s-a identificat cu însăşi lupta împotriva acestor forţe oculte* " era iliu Maniu. căruia i se cuvenea şefia partidului. în faţa refuzului categoric al acestuia,Jon Mihalache a acceptat; vorbind în calitate de preşedinte al partidului, el a afirmai câ pe primul in trebuia sâ se afle reorganizarea acestuia, adoptarea unui nou program, revitalizarea leologiei ţărăniste, stabilirea unei legături strânse cu masele. De asemenea, el s-a pronunţat ntru U11 contact *„cât mai intim între ţărănime şi rege* ", pentru înlăturarea *„vârcolacilor "* re *„falsifică normala apropiere între cele două realităţi vii care asigură consolidarea noastră* : *it*". Semnificativ este faptul câ între primele măsuri luate de noul preşedinte s-a înscris şi ml., ea hotărârii de excludere din partid a lui Zaharia Boilâ, Aurel Leucuţia şi Aurel Vlad. in campania electorală, Partidul Naţional-Ţărănesc s-a bazat pe „*Programul de la impulung* " elaborai de Ion Mihalache. Disensiunile din conducerea partidului s-au reflectat m limpul campaniei electorale. în timp ce Mihalache a insistat asupra necesităţii consolidării [1] irlidului Naţional-Ţărănesc - din punct de vedere organizatoric, polilic şi ideologic -. luliu Maniu s-a consacrat aproape exclusiv criticării camarilei regale. El afirma câ *.fără respectarea veră a prescripţiilor constituţionale, libere de orice influenţe oculte şi iresponsabile, nu •te posibilă o viaţă de stat normală şi prosperă pentru o naţiune* ". Maniu susţinea câ între Iţiune şi rege s-a interpus *„o hidră care nu mai trebuie să existe, ci trebuie înlăturata* ", In ailrul unei întruniri electorale din Capitală, luliu Maniu. după ce aducea elogii lui Carol al ll-lea *„Deştept, pregătit şi cu nespusă bunăvoinţă pentru [ară şi pentru poporul său "*-. revenea asupra problemei care-l preocupa în cel mai înalt grad;,în jurul tronului se adunaseră •rsoane care *„fac de nu există linişte şi stabilitate în guvernarea [arii ".* Ele trebuiau înlăturate, pentru *ci „nu este posibil ca unii oameni în [ara aceasta să aibă datorii şi răspunderi, ifir alţii aibă puterea. Nu este posibil ca unii pe care naţiunea îi desemnează să fie nevoiţi a face ce er alţii, despre care naţiunea nu ştie nimic şi care nu au nimic comun cu această naţiune "".* ' a rândul său, fostul preşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc, Alexandru Vaida-Voevod, nu [1] participat activ la campania electorală.

Partidul Poporului şi-a axat propaganda electorala pe criticarea camarilei regale. Astfel. Gr. Trancu-Iaşi declara: *„Eu cred că este mai vinovat acel care aplici in viata politica românească formula austriacă «divide et impera». Scopul? Dictatura! "* Iar Alexandru Averescu ţinea sa afirme: *„Atâta timp cât la guvern se ajunge prin poarui din dos şi pe brânci.*
eu nu voi ajunge la guvern "■ • •'

Situa(ia cea mai delicata o avea Partidul Naţional-Liberal condus de Gheorghe Brătianu deoarece, trebuia sâ se confrunte deschis cu partidul prezidat de I.G. Duca. La o întrunire electorala, Gk. Brâtianu declara: *,Suntemşi rămânem monarhici... Nu vom dezarma până nu vom da Coroanei întreaga ei putere de a hotărî şi întreâgq ei libertate de a alege. Nu vom dezarma până nu vom smulge Jin rădăcini buruienile care înăbuşe scaunul domnesc allării* Guvernul Duca era prezentat ca expresia acestor „Ijuruieni", fără prestigiu şi fără autoritate Uniunea Agrară, Partidul'Naţional-Aţrar şi Partidul Naţionalist-Democrat se pronunţau pentru sporirea prestigiului monarhiei şi condamnau campania anticamarilistă dusa de alte partide şi de upir.bameni pirlftici. 0,no£| aparte făcea LANC, care prea desfiinţarea *„dictaturii partidelor, restabilirea regelui în toate drepturile ce i le acordă Constituia, de a colabora efectiv la guvernare şi nil a fi numai o ficţiune "*[J].

Garda de Fier a depus ljstc în 68 diri cele 71 judeţe ale României. încă din martie 1933. Garda de Fier anunţa *„o mare^ofensivă ",* urmărind ca la viitoarele alegeri *„fiecare jude[să aibă în parlament un legionar* "!'. Cpdreanu a criticat în termeni extrem de duri aducerea lui Duca la putere; legionarii afirmau câ acesta a ajuns la guvern prin manevrele oculte ale cercurilor iudeo-masonice în schimbul angajamentului de a lichida mişcarea naţionalistă, câ s-a angaja! sâ permită venirea în România a 150.000 de'evrei. Codreanu cerea adepţilor săi sâ participe efectiv la lupta electorală fără a face promisiuni, ci 'pentru a răspândi *„duhul nou legionar "*[!] Căpitanul ştia câ guvernul va declanşa o campanie extrem de durâ împotriva legionarilor drept care le-a adresat o circulară prin care le cerea sâ fie *„gata de moarte* ", precizând: *„Di astăzi înainte vă acord dreptul de a vă apăra cum vefi socoti şi cred că vefi şti să uzaţi di această dezlegare şi vă vefi apăra bine [...] !n lupta care se deschide nici unul dintre noi nu vom_ admite pozifia laşă de a supravieţui unei striviri nedrepte şi infame a Gărzii de Fier*

Incâ de la venirea sa la'putere, I.G. Duca a hotărât sâ împiedice campania electorală a Gărzii de Fier, fapt"ce a dat naştere la numeroase acte violente. Astfel, legionarii din Iaşi au încercat sa Organizeze o manifestaţie, la 25 noiembrie, darau fost împiedicaţi de poliţie; în urma schin burilor de focuri au fost ucişi trei legionari şi Jn plutonier. La 26 noiembrie au avut loc ciocniri intre legionari şi autorităţi în com. Eschibaba (jud. Tulcea) în urma cărora au murit 7 persoane. în aceeaşi zi ¿-au înregistrat ciocniri violente între legionari şi autorităţi în mai mulle sate din judeţul Dâmbovi(a. La 24 noiembrie 1933, *„Viitorul"* făcea cunoscută intenţia guvernului de a lua măsuri de înfrânate a curentelor *„de ură şiatâtare. reprimându-se fără şovăire toate încercările de dezordine şi de subminare a aşezămintelor fundamentale ale statului".* Acelaşi ziar aprecia, câteva săptămâni mai târziu, că România nu putea ieşi din situaţia grea în care se afla *„din cauza unei grupări care înţelegea să facă «politică» cu revolverul şi să-şi legitimeze existenta prin terorizarea autorităţilor şi a cetăţenilor paşnici ".* Şi oficiosul liberal conchidea: *„România nu putea fi lăsată pradă pârjolului anarhic dezlănţuit de Garda de Fier ".*

In fapt, guvernul exagera în mod vădit.*.pericolul*" mişcării legionare, forţa şi capacitatea ei, pentru a putea justifica decizia de dizolvare a Gărzii de Fier. Fără a nega faptul câ legionarii urmăreau lichidarea regimului democratic, este clar câ aceştia nu puteau influenţa decişi» evoluţia României, nu puteau spera într-o victorie electorală, care sâ le permită ajungerea la putere. Realitatea este câ Franţa - *„marea noastră soră latină "*-nu îngăduia ca în România Sâ-şi desfăşoare activitatea o organizaţie care-şi exprima neîncrederea în viabilitatea alianţelor încheiate de statul român şi care aprecia că Societatea Naţiunilor nu putea apăra integritatea teritoriala a ţării noastre; faptul câ legionarii se pronunţau pentTu o abordare pragmatică a politicii externe, luându-se în calcul o eventuală apropiere de Germania, nu putea fi acceptat

de Franţa. Deoarece guvernul Duca nu voia sâ abordeze în mod deschis această problemă Jelicată, dar esenţială - privind orientarea politicii externe a României - a adoptat calea, socotită mai comodă, de a-i prezenta pe legionari ca pe nişte criminali şi asasini. C. Argetoianu notează câ a avut o discuţie cu Duca imediat după formarea guvernului, prilej cu care preşedintele Consiliului de Miniştri i-a mărturisit câ a luat decizia de a dizolva Garda de Fier. *Mi-am*

permis să Abserv - scrie Argetoianu - *că comite o mare greşeală Ce sau cine s-ar prăpădi dacă câpva gardişti -fie şi 10 sau 20 - ar intra în Cameră? Sunt toji submediocri şi in parlament se vor curăfi prin propria lor prostie, pe câtă vreme, prin dizolvare. îi va îndârji ,i va spori popularitatea lor în ¡ară. Un curent serios, mai ales în straturile'populare nu se -cate înăbuşi pr.in violentă. Băiefii sunt dârzi, şi la lovituri vor răspunde prin lovituri - va urge sânge. Duca s-a uitat lung la mine:«Ştiu Argetoianu. că-mi risc viata, dar nu pot să fac altfel. Mi s-a pus această condiţie sine qua non - şi e singura care mi s-a pys. Am primit-o. Acum e prea târziu, trebuie sa merg până la capăt, orice s-ar întâmpla*» "." El n-a spus cine i a pus această condiţie, dar este aproape sigur câ era vorba de cercurile masonice franceze.

Problema violenţelor Gărzii de Fier" a fost discutată în şedinţa Consiliului de Miniştri din 7 decembrie 1933, stabilindu-se luarea unor masuri de ordine, fără a merge până la dizolvarea Gărzii de Fier. Asupra iniţiativei privind interzicerea acestei organizaţii există puncte de vedere diferite. Constantin Argetoianu susţine câ principalul rol a revenii lui Nicolae Titulescu, care *..a învârtit pe rege, l-a convins că Garda de Fier e în serviciul hitlerismului şi că succesul ei ar fi egal cu implantarea influentei germane în România!...] cuvântul lui Titulescu a fost ...târâtor şi pentru procedura de dizolvare a Gărzii*"". Victor Iamandi avea sâ prezinte un punct de vedere similar, arătând câ I.G. Duca i-a făcut următoarea mărturisire: în seara zilei de S decembrie: *„Am fost chemat de Titulescu. care se întorsese din străinătate în aceeaşi seară* **I ireşte.** *m-am dus. Când a auzit că s-a hotărât nedizolvarea Gărzii de Fier a început să vocifereze, ameninţând că dacă nu se dizolvă această organizaţie, nu numai câ el pleacă din* **juvern.** *dar vom avea şi complicaţii externe Ne-am dus apoi la Palat şi după discuţii violente mate până târziu s-a hotărât, sub presiune/J ameninţărilor lui Titulescu. dizolvarea Gărzii de ! ier"*[K]. George Duca, fiul lui I.G. Duca, prezintă o altă variantă, şi anume că, întrucât iniţial ivemul nu a fost de acord cu dizolvarea, iar regele Caro! al 11-lea avea ezitări. I.G. Duca şi-a asumat singur întreaga responsabilitate.
în şedinţa Consiliului de Miniştri din 9 decembrie 1933. pe baza referatului prezentat de II Inculeţ (ministrul de Interne) şi de Victor Anlonescu (ministrul Justiţiei), s-a adoptat Jurnalul «raliului de Miniştri privind dizolvarea Gărzii de Fier[0]. A doua /¡. guvernul a constatat câ [1] i «iunea Arhanghelul Mihail - Garda de Fier nu erau înscrise la Tribunal şi deci nu puleau n dizolvate. Sesizând această realitate, Consiliul de Miniştri a adoptat. în ziua de 10 :embrie, un nou Jurnal, în care preciza câ hotărârea din 9 decembrie *„se aplică întru lotul Grupării Corneliii Zelea Codreanu ".*

Generalul Gheorghe Cantacuzino-Grânicerui a depus o contestaţie la Comisia Centrala I lectoralâ, în care afirma câ guvernul *„a dizolvai ceea ce nu există ",* iar birourile electorale III acceptat listele *„Grupării Corneliu Zelea Codreanu* ", considerându-le pe deplin legale[1].

în răspunsul său. la demersul lui Gheorghe Cantacuzino-Grânicerui. Comisia Centrala I.lectoralâ a apreciat câ „Gruparea Comeliu Zelea Codreanu" nu putea participa la alegeri, eonfirmând.în fond, decizia guvernului.

Imediat după publicarea Jurnalului privind dizolvarea Gărzii de Fier. guvernul a Irecut la inierzicerea presei legionare şi arestarea unui mare număr de frunlaşi ai acestei organizaţii. Interesant este faptul câ între cei reţinuţi de poliţie nu s-a aflat şi Comeliu Zelea Codreanu. - are - potrivit unor surse - se afla ascuns la o rudă a Elenei Lupescu.

Decizia guvernului Duca a fost criticată de ţoale partidele din opoziţie. Ziarul naţional- ţ.trânist *„Dreptatea* "scria la 19 decembrie câ guvernul a luat o *„măsură gravă* ". Foarte dur se

exprima ziarul *„Cuvântul*" într-un articol din 20 decembrie: *„Domnul Duca, luând ţara m arrndâ, a tăbărât mai întâi cu ciomagul pe liune. Ca să fie dezordine. Fiindcă altfel n-ar fi avut prilejul să facă ordine. Şi să-fi aplice programul. Poate că socotelile d-lui Duca ar fi mers ele. acum, dacă în calculele sale n-ar fi neglijat ceva: existenta unui tineret care nu ştie ce-l teama. Şi cart nu rabdă să fie pălmuit*". Preşedintele Partidului Radical-Ţârânesc, Grigore Iuman, după *ce st* declara *„ un credincios apărător, al regimului constituţional parlamentai si de aceea adversar hotărât al. oricărei încercări de întronare a dictaturii*", considera ci dizolvarea Gârzii de Fier *„constituie o procedară abuzivă* "şi *„gravă în consecinţe ",* un ,pa, *hotărât pentru înscăunarea unui r^gim dictatohat'.* Dupâ Opinia sa, un partid politic *„trăieşte prin consimţământul alegătorilor. Şi numai neîncrederea lor îl poate dizolva* "-. Partidul Naţional-Liberal (Gh. Brâtianu) coftdamna „*saniivolniciiteguvernului* "care *„culminează in dizolvarea uneia din acesfe organizafii ¡1 arestarea arbitrară a fruntaşilor ei*"; dup., convingerea acestui partid,'„fn *legile noastre există toate mijloacele spre a pune ordinea publică în afară de posibilitatea oricărei tulburări*", astfel câ nu|era necesar Jurnalul Consiliului de Miniştri, pe care-l considera un act *„provocator, brutal ¡¡ dictatorial "ª.* La rândul ei LANC, dupâ ce preciza câ nu'se,sblîdanZeiză cu mijloacele violente folosite de legionari protesta *„cu ultima energie împotrivă dizolvării Gărzii d-lui Cohreanu*

Printr-o circulară sVmriatâ la 10 decembrie 1933, Comeliu Z. Codreanu cerea legionarilor să voteze în Transilvania pentru Iuliu Maniu, în vechiul Regat şi în celelalte teritorii pentru Gh. Brâtianu, iar undefcandidează Al. Averescu, pentru el personal. Codreanu ţinea să precizeze *„cu aceşti oameni nu m-am întâlnit, n-am vorbit, fiu mi-au cerut acest lucru ¡i nici nu le-am promis. Ordinul ce vi-l dau este de la mine, Izvorât din conştinja mea că trebuie să votaţi nu este bine să vă anulafi voturile. In nici un caz nu votaji cu cuziştii*

în alegerile parlamentare au fost depuse 827 liste, pe care erau înscrişi 4 597 candidaţi pentru cele 387 locuri în Adunarea Deputaţilor. Cele, mai mari partide - Partidul Naţional-Libera! v Partidul Naţional-Ţârânesc - au depus liste de candidaţi în toate judeţele (71), Partidul Naţional. Liberal (Gh. Brâtianu) în 70 de judeţe, ca şi Uniunea Agrarâ; Partidul Ţărănesc (dr. N. Lupii i. Partidul Naţional-Agrar şi Partidul Poporului în 69 de judeţe, Partidul Radical-Ţărănesc în 6S tb judeţe, LANC în 46, Partidul Evreiesc în 40, Partidul Social-Democrat în 37, Blocul Cetăţenesc în 29, Partidul Maghiar în 23, Liga Muncii în 13, Partidul Socialist Unitar într-un judeţ.

Ca de obicei, organele administraţiei de stat şi-au făcut *„datoria* ", iar alegerile parlamentare s-au încheiat cu următoarele rezultate:

Nr.crt	Gruparea politică	%	Nr. mandate
1	Partidul Naţional-Liberal	50,99	300
2	Partidul Naţional-Ţârânesc	13,92	29
3	Partidul Ţărănesc	5,11	11
4	Partidul Na'ţional-Uheral (Gh. Brâtianu)	4,96	10
5	LANC	4,47	9
6	Partidul Naţional-Aşrar	4.09	9
7	Partidul Maghiar	4,01	8
8	Partidul Radical-Ţârânesc	2,78	6
9 '	Uniunea Agrarâ	2,46	5
10	Partidul Poporului +Partidul Conservator	1,58	
11	Partidul Evreiesc	1.29	
12	Partidul Social - Democrat	1,26	
13	Blocul Cetăţenesc pentru Salvarea Ţării	0,46	
14	Frontul Plugarilor	0.27	

Rezultatele înregistrate conduc la următoarele concluzii:

1. Partidul Naţional-Liberal şi-a asigurat o majoritate confortabilă în parlament, ca urinare a voturilor electoratului său constant şi a celor dezamăgiţi de guvernările naţional-ţărăniste; bineînţeles câ a beneficiat şi de obişnuita *„zestre guvernamentală ".*

2. Confruntat cu *„liberalii ducişti"*, Partidul Naţional-Liberal condus de Gh. Brâtianu a obţinut un veritabil succes, devenind a patra forţâ politica din România.

3. Naţional-ţârâniştii au înregistrat un rezultat modest, alegătorii *„răzbunându-se pentru politica desfăşurată de aceştia în anii de guvernare* "; disensiunile din conducerea Partidului Naţional-Ţârânesc s-au repercutat negativ asupra electoratului.

4. Partidele agrariene - Ţărănesc, Naţional-Agrar, Uniunea Agrarâ, Frontul Plugarilor - au colectat multe dintre voturile care în precedentele alegeri se îndreptaseră spre naţional- ţărănişti, fapt ce demonstrează, în principal, o anumită diversificare a bpţiunilor politice ale ţărănimii.

5. LANC a obţinut un număr relativ mare de voturi, dar - oarecum surprinzător - nu a putut constitui un pol al extremei drepte, ca urmare a dizolvării Gârzii de Fier, ceea ce arată câ directiva lui Codreanu - *„în nici un caz cu cuziştii* "-a fost urmată.

6. Stânga a înregistrat un puternic recul, social-democraţii nemaipulând intra în Adunarea Deputaţilor şi fiind nevoiţi să se mulţumească eu un post c(e senator ales la Camerele de Muncă.

Alegerile au fost vehement contestate de opoziţie. Astfel, ziarul *„Dreptatea* " scria câ acestea au fost „o,sinistră comedie, *caracterizată printr-un dezmăţ electoral fără pereche, prin dezlănţuirea unui regim de teroare, abuz şi frauda. Astfel ales, parlamentul este lipsit de baza constituţională a liberei exercitări a dreptului de vot, el nu are şi nu poate avea autoritatea morală de a da legi valabile ".*

Nae Ionescu a semnat în ziarul *„Cuvântul"* din 25 decembrie un articol intitulat *„Măcelul",* in care, evocând evenimentele petrecute în ziua de Crăciun, scria: *„Toate trebuiesc plătite. Şi ¡ele rele, desigur. Dar şi cele bune. Când s-a născut Hristos, Herodes a pus de a măcelărit patrusprezece mii de prunci «de doi ani şi mai jos»l...] toţi copii, aceştia au trebuit să moară pentru că se născuse Hristos. Herodes purta. deci. de grijă ca prin moartea atâtor nevinovaţi să e depună mărturie sângeroasă - jertfă - pentru naşterea Celui prin care se mântuia lumea[...J toate nădejdile noastre purced printr-un act de răscumpărare, de â$eea,* noi toate le primim, *şi nebunia cruntă a lui Herodes - şi jertfa pruncilor nevinova[i. Căci s-a născut Hristos! "*

Opoziţia continua să conteste rezultatul alegerilor, când acâzut vestea asasinării lui I.(j. Duca. ! runtaşul naţional-ţărânist Armând Câlmescu avea^şâ noteze la 4 ianuarie 1934: *„Văd pe Cristescu [şeful Serviciului Român de Informafitl care sp^fte Că Siguranţa cunoştea intenţiile Gărzii de Fier de a asasina pe Duţa, şi acesta a fost prevenit. însăşi persoana atentatorului era cunoscută. Organele subalterne au fost lipsite de vigilentă în ziua atentatului şi, de altfel, suşi Duca înfrânsese prescripţiile. Atentatul a fost pregătit in casă la generalul Zizi Cantacuzino, unde a stat şi Codreanu. Fiind descoperit acolo de însuşi Cristescu. acesta a I'i opus o percheziţie şi arestarea, dar s-a opus Duca. spre a nu se face scandal. Codreanu. •revenit apoi de Puiu D[umitrescu] - prin Virgil Ionescu - a dispărut de acolo*

în ziua de vinqri, 29 decembrie 1933, preşedintele Consiliului de Miniştri s-a deplasat la Sinaia penlru a prezenta regelui rezultatele oficiale ale alegerilor şi a-i depune spre semnare «lecretul-lege privind numirea lui Grigore Dumitrescu în funcţia de guvernâlor al Băncii Naţionale a României. Audienţa s-a desfăşura! la castelul Peleş, între orele 16 şi 18. Regele a lua! aci cu satisfacţie de victoria Partidului Naţibnal-Liberal în alegeri, ceea ce însemna confirmarea hotărârii sale de a chema pe liberali la putere. De asemenea, Carol al 11-lea a semnat decretul de numire a noului guvernator al Băncii Naţionale a României. Apoi I.G. Duca a făcut o vizită fruntaşului liberal Ion Costinescu, împreună cu care a venii apoi la gară, penlru a se întoarce la Bucureşti cu trenul de 21,15. Deoarece Irenul avea o întârziere de 50 de

minute, I.G. Duca şi Ion Costinescteau sosit la gara la ora 21,55. Aici, preşedintele Consiliului de Miniştri a parcurs holul gării, apoi a ieşit pe peron, fitidreptându-se spre vagonul ministerial. Amedeu Bădescu descrie astfel momentul: *„In mulţi/nea pestriţă de oameni de pe peronul gării Sinaia, victima păşea gânditoare, făcându-şi cit greu drum prin mulţime, iar asasinii urmărindu-l pas cu pas, cu revolverele în mână,pregătindu-se ca, în momentul favorabil, s-o prindăpe victimă, prin surprindere, s-o imobilizeze J» apoi s-o împuşte în ceafă. în jurul primului ministru nici un om al ordineipublice, decât doar, la o distanţă de aproape o sută de metri, un agent de poliţie beat şi inconştient*[27] La un moment dat, Duca a fost recunoscut de un grup de tineri liberali, în frunte cu Mihai Bertearui, aflat în campanie de propagandă in acea zonă. în timp ce preşedintele Consiliului cje Miniştri dădea mâna cu aceştia, legionarii Ion Caranica şi Doru Belimace au aruncat petarde care au umplut de fum întregul peron, creând planică în rândul cetăţenilor., în acel moment, legionarul Nicolae Constantinescu s-a apropiat de I.G.Duca şi cu 6 nţână l-^ prins,âe umăr, iar cu cealaltă i-a lipit de ceafă gura pistolului, trăgând cinci gloanţe,*unul după altul. Victima s-a prăbuşit pe loc, fără viaţă. Profitând de învălmăşeala produsă, Caranica şi Betyijfece ad mai aruncat două petarde, după care cei trei legionari au fugit, acoperindu-şi retragerea fu focuri de revolver, în urma cărora au fost răniţi dr. Ion Constantinescu, şeful gării Siţaiia.şi un agent de poliţie. Corpul neînsufleţit al lui I.G. Duc 1 a fost transportat la castelul Peleş, tinde s-h amenajat o cameră mortuară, apoi, a doua zi, 30 I decembrie, a fost adus la Bucureşti.» ^«

Vestea asasinării lui I.G. Duca# fost primită ¿u stupoare de opinia publică. Organul central de presă al'Partidului Naţional-Liberal scrip: *„Răspunderea acestui act de demenţă se,răsfrânge asupra acelora care într-o ţară'liniştită şi în mijlocul unui popor cuminte, cu oroare de crimă, au introdus asasinatul şi ura sălbatică în lupta de idei, cum trebuie să fie orice luptă politică* N. Iorga aprecia că preşedintele Consiliului de Miniştri a fost asasinat de un *',„mizerabil ignorant şi stupid "P* Partidul Poporultii- într-un articol publicat în *„îndreptarea "* din 30 decembrie condamna energic metoda rezolvării problemelor politice prin teroare. Averescu a deplâiv asasinatul, considerând că *„elproiectează o umbră grea asupra vieţii noastre sociale şi pune in primejdie nu numai siguranţa sfatului,'dar înseşi aşezămintele lui".* Exprimând punctul de vedere al guvernului liberal, ziarul *„ Viitorul'"* considera, la 4 ianuarie 1934: *„Preşedintele I.G. Duca.1 căzut victimă unui vast complot din care fac parte toţi conducătorii grupării anarhice ce v intitulează Garda de Fier. Aceştia au înarmat mâna ucigaşilor şi le-au dat ordin de asasinat \ numai modul cum s-a făptuit asasinatul, nu numai declaraţiile unora din asasini şi armele 1 < i-au servit dovedesc aceăsta, dar şi faptul că Corneliu Zelea Codreanu, capul ucigaşilor, ascunde spre a nu cădea în mâna autorităţilor[...] Greşeala care s-a făcut prin îngăduinţa* **fin** *de acei care la fiecare moment scoteau cuţitul şi revolverul, nu se va repeta. Dacă asasinul Corneliu Zelea Codreanu ar fi fost condamnat pentru omorul comis asupra prefectului Manei, < azi era la ocnă şi nu mai avea putinţa unui nou asasinat mai odios ".*

Codreanu nu s-a dezis niciodată de actul celor trei asasini, ci a căutat să-l explice: *„Fenomenul cazual al morţii lui Duca nu este complotul, ci provocările, nedreptăţile şi încălcările de legi ah acestuia ca şef al guvernului. în aceasta stă Valoarea istorică morală a gestului de la Sinaia di>: care conducătorii au de învăţat că, dacă îndrăznesc să sfarme legile şi să-şi iasă din minţi, se înşală imaginându-şi că prin situaţia pe care o deţin sunt la adăpost de orice răspundere. se înşală pentru că se poate găsi un nebun care să-i culce la pământ* Cei trei asasinrau devenii eroi ai mişcării legionare, lor dedicându-li-se *„CântecululNicadorilor "*[M].

Au existat şi există multe discuţii privind rolul regelui Carol al Il-lea în acest asasinai Unele opinii converg spre ideea că regele ar fi vinovat de moartea lui Duca, invocând mai multe fapte: dizolvarea Gărzii de Fier s-a făcut prin Jurnal al Consiliului de Miniştri şi nu prin decret regal; peronul gării din Sinaia era cufundat în întuneric; şeful guvernului avea un singur aghiotant, care şi acela era beat; corpul neînsufleţit al lui Duca a fost depus într-o cameră oarecare şi nu în salonul de onoare; regele a pregetat să prezinte condoleanţe familiei şi nu a participat la funeraliile fostului său prim-sfetnic. Opiniile contrare evocă şi ele o seamă de fapte: dizolvarea Gărzii de Fier în 1931 şi 1932 s-a făcut tot prin Jurnal al Consiliului de Miniştri şi nu prin decret regal; nu Carol al II-lea se ocupa de becurile din gara Sinaia sau de starea aghiotantului primului ministru; mai multe surse converg spre concluzia că regele a fost cuprins de o teribilă panică, temându-se că va cădea el însuşi victimă legionarilor, astfel | că a evitat să apară în public. C. Argetoianu scria: „ *Uciderea lui [Duca] aruncase spaimă în guvern, la Palat şi mai ales în camarilă. Fiecare se credea osândit, socotea că doborârea lui Duca fusese numai un început şi tremura pentru pielea lui [...) în ziua înmormântării, miniştrii j s-au dus la Ateneu ca şi cum.ar fi ieşit din tranşee, la atac. Regele a anunţat că vine, apoi că nu vine, în fine iar că vine...Toţi erau convinşi că o bombă îi va curăţă pe toţi! Până şi locul unde urma să se desfăşoare ceremonia nu a fost fixat decât în ultimul moment şi abia a putut să se hotărască guvernul între Ateneu şi biserica Sf. Gheorghe! în fine, în cele din urmă. s-a hotărât Ateneul - şi s-a mai hotărât că regele să nu vie![...] Am aflat cu toţii şi cu un supliment de întristare, că Majestatea Sa era gripată şi că regreta din suflet că nu putea aduce un ultim salut credinciosului său prim sfetnic! "*[32].

Dincolo de orice consideraţii, un fapt rămâne cert: la 29 decembrie 1933, Carol al II-lea a scăpat de unul dintre cei mai puternici susţinători ai regimului întemeiat pe Constituţia din 1923, de un om cu. prestigiu şi autoritate în ţară şi în străinătate. 2

Regele Carol al II-lea a numit, la 30 decembrie 1933, în funcţia de *preşedinte al Consiliului de Miniştri pe dr. Constantin Angelescu*, cel mai vechi ministru în funcţiune. Toţi miniştrii îşi păstrau portofoliile' avute în precedentul cabinei; inclusiv dr.C. Angelescu pe cel de ministru al Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor. Odată cu constituirea sa, guvernul a difuzat un manifest prin care condamna asasinatul, elogia personalitatea lui I.G. Duca, exprimându-şi hotărârea de a asigura liniştea şi ordinea în stat. De asemenea, prin decret regal, i»e introducea starea de asediu 111 următoarele localităţi: Bucureşti, Constanţa, Cluj, Iaşi, Timişoara, Cernăuţi, Chişinău, Galaţi, Oradea, precum şi în judeţele Prahova şi Dâmboviţa; cenzura presei şi a oricărei publicaţii era instituită pe întreg cuprinsul ţării. în baza acestui decret, guvertiul a trecut la masive represiuni împotriva legionarilor. Au fost arestaţi cei trei criminali, mai mulţi fruntaşi ai Gărzii de Fier, precum şi Nae Ionescu, Nichifor Crainic şi alţi cărturari, în total aproape 2000 de persoane. Interesant este faptul că printre cei arestaţi nu s-a aflat şi Comeliu Z. Codreanu.

La începutul anului 1934 s-au produs *importante mutaţii politice,* care au'influenţat* evoluţia României pentru o lungă perioadă de timp. *Situaţia Partidului Naţional-Liberal* a devenit complicată şi confuză. Numirea dr. C. Angelescu în fruntea guvernului avea un caracter provizoriu, determinat de actul dramatic al dispariţiei lui Duca. Rdgele a căutat să profite de situaţia creafă, de disensiunile din Partidul Naţional-Liberal pentru a găsi o formulă convenabilă planurilor sale politice. în primul rând, el nu dorea în nici un caz să încredinţeze mandatul lui Constantin (Dinu) I.C. Brătianu, deoarece era sigur că acesta păstra măcar ceva din înverşunarea fraţilor săi Ion şi Vintilă Brătianu. De asemenea, Carol ştia că în rândul .. *bătrânilor "*liberali el avea mulţi adversari, declaraţi sau nedeclaraţi. în consecinţă, suveranul s-a orientat spre *„tinerii* "care, insuficient legaţi de marea finanţă liberală, puteau fi mai lesne atraşi şi manevraţi. In plus, aceştia neavând - în arhitectura existentă a Partidului Naţional- Liberal - şanse prea mari de a conduce guvernul, dar fiind doritori să o facă, aveau să poarte recunoştinţă celui ce i-a propulsat în fruntea ţării. C. Argetoianu nota ce i-a relatat dr. C. Angelescu: in ziua de 2 ianuarie 1934, în timp ce mergea *„de la Ateneu la Bellu după carul mortuar, alături de* Dinu Brătianu *şi că simţea în spatele lui o forfoteală inexplicabilă;* Inculeţ. *Franasovici şi Tătărescu mergeau din om în om şi şuşoteau la urechile fiecăruia, şi gesticulau ca la club. Angelescu era indignat de această atitudine puţin respectuoasă faţă de mortul pe care-l duceau la ultima lui locuinţă, şi de mai multe ori a trimis pe Sassu şi pe Mircea Djuvara sâ le spuie să se astâmpere. Bietul om era insă la o mie de poşte să presupună că era vorba de locul lui; îşi închipuise că era vorba de şefia partidului, singura problemă ce mai era, după dânsul, de rezolvat. Şi cum hotărâse si fie un. Consiliu [de Miniştri] după înmormântare, a trimis pe Valahide [secretarul general al Consiliului de Miniştri] din ministru în ministru, să-i.previe. Inculef, Franasovici şi Tătitfscu au răspuns, plictisiţi, că nu pot. căci trebuie să plece imediat la Sinaia unde erau chemqfi*

Potriviţ unor informaţii, regele intenţiona ¿4-l numeasiâ pe Franasovici în funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri, dar acesta a declinat oferta deoarece nu era *„român de trei generafii".* ci doar din 1906, când p»inţii sâi - sârbi de origine - primiserâ cetăţenia română. El l-a propus pe Gh. Tâtârescu, iar Carol al II-lea a acceptat. Chemarea lui Gh. Tâlârescu la putere' constituia o surpriză, deoarec«jn ierarhia Partidului Naţional-Liberal el ocupa o funcţie secundară (secretar general) şi:% mpd firesc, ar fi trebuit să se aştepte alegerea noului preşedinte al acestui partid. în al doilea rând, Gh. Tâtârescu, în calitate de subsecretar de stat la Ministerur de Interne, arsese un roi itftportant în *„demascarea* " lui Mihail Manoilescu în toamna anului 1927, prilej cu car^a rpstit cuvinte dure la adresa principelui Carol. Dar se pare că aceasta era tactica regelui Carol^ Tl-leS: de-a numi în fruntea guvernului un om *„pătat .* care avea pe conştiinţă o an umili, atitudine politică şi care trebuia „iiî *facă totul*" pentru a-v demonstra devotamentul faţă d»Suveran. Ca^s-a grâbit cu numirea primului ministru înainie de întrunirea Comitetului Central al Partidului Naţional-Liberal, pentru a pune conducere, acestui panid în fâţa/aptului împlinit. De asemenea, el aprecia că Tâlârescu ar puiea deven un candidat serios la' preşedinţia Partidului Naţional-Liberal.

Guvernul Tâtârescu sia constituit la 3 ianuarie 1934. Comparativ cu vechiul cabinei exista o singură deosebire: C.l.C. Brâtianu a fost înlocuit cu Victor Slâvescu, in frunie Ministerului de Finanţe. La 4 ianuarie 1934 a avut loc şedinţa Delegaţiei Permanente Partidului Naţional-Liberal[H]în cadrul căreia dr. C. Angelescu l-a propus în funcţia de preşedinţi pe C.Î.C. Brătianu. Penfcu a salva aparenţele, Gh.Tâtârescu a intervenit imediat: *„Îmi pai foarte rău că d-l dr. Angelescu a luat primul cuvântul, pentru că mi-aş fi făcut o datorie o conştiinţa ca membru a! Partidului Naţional-Liberal şi ca bun român să propun eu ca şej o partidului pe d-l Dinu Brătianu* ". După ce a amintit că a fost sprijinit de I.l.C. Brâtianu care t vârsla de 36 de' ani l-a numit subsecretar de stat la Ministerul de Interne, de Vinlilă Brătiam (sub

conducerea căruia a ocupat acelaşi post) şi de I.G. Duca (fiind numit în funcţia de secreta: general al partidului), Tătărescu a conchis: *„Mi-am făcut datoria faţă de top şefii cu creditaşi devotament. Cu acelaşi devotament voi sluji pe al treilea Brătianu ".* În cuvântul său, C.l.C Brâiianu a declarat: *„Cei care mă cunosc, ştiu că nu am râvnit niciodată în viaţă onoruri nici aceea de a fi şef; dacă circumstanfele m-au îndemnai să primesc o sarcină poate pe st, măsura puterilor mele. este că am crezut că-mi îndeplinesc o datoriei...] am crezut că. < numele meu, cel puţin, voi putea da încrederea şi în ţară şi în străinătate. Puteţi fi siguri cu eu am avut aceeaşi preocupare ca d-voastră de a menţine unitatea partidului; la vârsla nu de 6X de ani nu mai era momentul să încep o nouă viaţă politică. Bucuros şi de rândul acest m-aşfi dat înapoi dacă aş crede că altul din partid poale întruni unanimitatea sufragiilor ". h* mod paradoxal, cel elogiat n-a fost noul preşedinte al partidului, ci Gh. Tâlârescu. care s raliat propunerii de a fi ales C.l.C. Brâtianu, *„făcând să se repare o greşeală care răspândis, in întreaga ţară decepţia şi dezolarea* " (cum spunea C. Dimitriu); N.D. Chirculescu declar. *..Trebuie sa recunoaştem că dacă n-ar fi fost înţelepciunea d-lui Tâtârescu s-ar fi dus partidi Iu dezastru* ". Din aceste cuvinte se degajă teama *„bătrânilor "* că Gh. Tâtârescu ar fi put": iniţia o scindare a partidului. întrunit în aceeaşi zi. Comitetul Central a ratificat hotărâre Delegaţiei Permanente. De fapt, se realizase un compromis, vremelnic, între *„tineri*" ş *„bătrâni*". El apăruse necesar în contextul de după moartea lui I.G. Duca şi desemnarea lu Gh. Tâtârescu în funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri de către Carol al II-lea.

Ziarul naţional-ţărănist *„Dreptatea* " scria la 6 ianuarie că numirea Iui Gh. Tâtârescu în fruntea guvernului *„apare ca o răsturnare a întregii arhitecturi politice a Partidului Liberal".* La rândul său, Mihail Manoilescu aprecia: *„Nu a existai vreodată uimire şi stupefacţie mai mare ta numirea unui prim-ministru în România decât în ziua din ianuarie 1934. când a fost ales pentru această demnitate Tătărescul. . .] A trebuit un rege care nu preţuia decât abilitatea si o lume politică fără alte criterii, pentru ca această întruchipare a abilităfii să joace în ţara aceasta adevărate roluri istorice "*

Noul preşedinte al Partidului Naţional-Liberal, C.l.C. Brâtianu. era un om pasionat de probleme economice - industrie, bănci, pâmânl -'şi nu de politică. De altfel, deşi era mai in vârstă decât fratele său Vintilâ, fn 1927 - după moartea lui Ionel - nici nu s-a discutai eventualitatea ca Dinu sâ devină preşedintele partidului. De asemenea, la moartea lui Vintilâ, succesiunea lui Duca nu a fost contestată sub motiv că preşedinte ar trebui ales un membru al familiei Brâtianu. Dar în ianuarie 1934 datele problemei s-au schimbat, ca urmare a deciziei regelui de a-l numi pe Tâtârescu în fruntea guvernului. *..Bătrânii"* au ţinut sâ aleagă un preşedinte din rândul lor. cu un nume simbolic pentru Partidul Naţional-Liberal.

Mulaţii s-au produs nu numai în conducerea Partidului Naţional-Liberal, ci şi în componenţa camarilei regale. Din rândul sfătuitorilor apropiaţi ai lui Carol al II-lea a dispărut Nae lonescu. in primii ani de după restauraţie acesta se erijase într-un teoretician al *„noului regim ",* fiind nelipsit de la Palat. Nae lonescu ajunsese sâ deteste marile partide politice şi pe liderii lor - Partidul Naţional-Liberal condus de Duca şi Partidul Naţional-Ţărânesc. prezidai de Iuliu Maniu: el dorea urfsguvem de dreapta, dominat de rege. De aceea, a susţinut cu tărie ideea aducerii lui Gh. Brătianu Ia putere, sprijinit de legionari. Constituirea guvernului Duca l-a 'mulţumii, iar dizolvarea Gărzii de Fier l-a revoltai, astfel că a luat atitudine deschisă împotriva esiui act. După asasinarea lui Duca. Nae lonescu a fost arestat sub acuzaţia câ a *„instigat la isasinat".* Din acel moment între Nae lonescu şi rege s-a produs ruptura. Profesorul îşi va alrepta speranţele politice spre Corneliu Zelea Codreanu şi spre mişcarea legionară.

Un all personaj care a dispărut de la Curte a fosl Puiu Diimitrescu. secretarul particular al gclui. Acesta a fost acuzat de Nicolae Titulescu de faptul câ i-a sprijinit pe legionari, fâcându-l indirect vinovat de uciderea lui I.G. Duca. Pe de altă parte, Puiu Dumitrescu intenţiona sâ divorţeze A MÎ etala cu o amantă foarte frumoasă şi cu mullâ .. *experienţă* ". Elena Lupescu a intuit pericolul i o asemenea femeie să apară des în preajma regelui, drepl care a cerut şi ea înlăturarea lui Puiu »umitrescu. în faţa acestei duble presiuni - a lui Titulescu şi a *„Duduei* "-Carol a hotărât, in 'pnlie 1934, desfiinţarea funcţiei de secretar particular, iar Puiu Dumitrescu a trebuit sâ părăsească ¡ii scurt timp ţara. Tatăl său, generalul Constantin Dumitrescu, comandantul Jandarmeriei, a fost destituit, acuzat câ a delapidat banii publici şi arestat: la 18 mai 1935 a fost condamnai la 5 ani înc hisoare; a murit în lemniţâ, iar cererea lui Puiu Dumitrescu de a se face autopsia cadavrului a si refuzată, fapl ce a alimentat ipoteza câ generalul a fost otrăvii. Un caz particular a fost cel al | nlonelului Victor Precup - cel care organizase sosirea lui Carol in ţară, la 6 iunie 1930. Revollat 'ie modul în care regele îşi exercita prerogalivele, dar mai ales de amestecul *„Duduei*" în viaţa politică. Precup a pus la cale un complot, vizând lichidarea fizică a lui Carol şi a Elenei Lupescu a Vinerea Mare. din 8 aprilie 1934. Complotul a fost descoperit, iar Victor Precup a fost condamnat in urma unei instrucţiuni sumare-la 10 ani lemniţâ grea. Actul degradării militare a avut loc ¡¡1 curtea cazărmii Malmaison, prilej cu care cei condamnaţi *„au strigat, fără ca nimeni si-ifi*

rutul opri, cuvinte batjocoritoare şi de afiiriseme împotriva favoritei regale '"*. La momentul degradării au fost aduşi sâ asiste delegaţi ai tuturor unităţilor militare din ţară şi s-a remarcai că *asistenţii nu blamau pe condamnaţi*"" aşa cum li s-a sugerai.

Modificările din structura camarilei au vizai, în fond, eliminarea persoanelor care avuseseră un rol,. *istoric "* în actul restauraţiei. Prin înlăturarea lor, au crescut puterea şi influenţa Elenei Lupescu; aceasla nu mai putea fi concurată de nimeni, asigurându-şi un adevărat monopol în

calitatea de *„sfătuitoare "* a regelui. Iar Carol al II-lea era tot mai influentabil, Elena Lupescu devenind un personaj de cea mai mare importanţi pentru evoluţia generală a statului român Pe de altă parte, prin renunţarea la serviciile unui secretar particular, Carol al II-lea a vrut să demonstreze că era hotărât să lucreze direct cu guvernul şi cu oamenii politici, înlăturând *„zidul"* pe care Puiu Dkmitresdu îl putea rjdica între suveran şi reprezentanţii *„voinţei naţionale*". In cadrul caiAarilei o pondere t»ţ mai mare o aveau marii industriaşi Nicolae Malaxp şi Max Auschnitt, care nu erau interesaţi de treburile politice, ci de propriile lor afacen. jfcrinc^fegelui şi Elenei Lupescu\,a/enjii " consistente.

Datorită împrejurărilor create-prin uciderea lui I.C. Duca, deschiderea lucrărilor parlamentului nu a avut loc în ziua de 1Q ianuarie 1934, cum era prevăzut iniţial, ci la 1 februarie. Şedinţa inaugurali®'fost oonsacratâ memoriei lui I.G. Duca. Seria cuvântărilor a fost deschisă de Gheorghe X'ărascU, preşedintele Consiliului de Miniştri, care a spus: *„Căzut în serviciu comandat, I.G. Dycă ne-a'dat, prin jertfa Iui. pilda unei vieţi închinata întreagă binelui şi idealului şi deopotrivă imaginea sacrificiului pe care îl reprezintă azi greaua sarcină a conducerii şi răsputerilor, afumate în serviciul [ării ".* Preşedintele Partidului National Liberal, C.I.C. Brătianu, a ţiniil sft sublinieze că *„Actul unor tineri inconştienţi merită să primească o pedeapsă exemphtră; dar mai vinovaţi decât autorii materiali ai crimei suni autorii morali, aceiifcare, în loc să îndrepteze tinerimea către învăţătură şi să propovăduia seu împlinirea datorieţ, i-au otrăvit sufletele cu tot felul de calomnii, care i-au făcut să vadă in acela care era cherhaţ să refacă însănătoşirea [ării un vrăjmaş al neamului, aceia care tind să introducă în morăvurile blânde fi curate ale poporului nostru, revolverul şi granadele, destinau să le deschidă o predominare politică, pe care nu o puteau realiza prin capacitatea lor* ". Ion Miha|ache a declarat: *„Partidul Naţional-Ţărănesc osândeşte, cu roată puterea lui şi pur, unanimitatea glasurilor sale, asasinatul şefului guvernului ¡ării, săvârşii în ziua de 2^li decembrie* "; el â cerut ca vinovaţii să-şi capete repede pedeapsa şi să înceteze prigoana împotriva celor nevinovaţi. în numele Partidului Ţărănesc - dr. N. Lupu, a vorbit Ion Hudiţ.i. care a precizat că partidul său, *„ataşat profund regimului parlamentar, regimului de ordin dezaprobă prin tot spiritul programului său orice mişcare şi orice idee care pot avea la ha < lor astfel de violenţe; el condamnă, deci, hotărât asasinatul politic şi are alături de t i asentimentul întregii ţări, în ale cărei moravuri, din fericire, nu au intrat încă astj'el de violenţe* El a ţinut să reliefeze şi un aspect important al vieţii lui I.G. Duca, *„poate mai important dec/ir toate: sărăcia lui completă. într-o epocă de mare oportunism, fruntaş al unui partid unde poate face uşor avere, el a rămas în permanenţă străin de astfel de preocupări, dând şi /" acest teren dovada unei mari discipline morale ".* între vorbitori s-a aflat şi Gh.I. Brătianu. unul dintre cei mai vajnici adversari politici ai defunctului. El a precizat: *„Profunde deosehn i de vederi ne-au despărţit în anii din urmă, dar oricare ar fi aceste deosebiri şi oricare pasiuni inerentă luptei politice, astăzi, când el este dincolo de orice patimă, ne simţim îndureraţi,atăi de tragicul lui destin, cât şi de pierderea pe care viaţa noastră publică a încercat-o!.. I Suntem între aceia care. fără reticenţe şi fără nici un calcul poliric. repudiază violenţa împotriva oricui s-ar exercita, a celor mari ca şi a celor mici. Respectul vieţii omului, pe orice treaptă socială s-ar găsi el. stă la temelia credinţei noastre, alături de respectul legilor şi al libertăţilor* A.C. Cuza a declarat că *„Liga Apărării Naţional-Creştine îşi uneşte glasul său cu acela <il tuturor românilor, ca să reprobe odioasa crimă, a cărei victimă a căzut primul ministru ăl tării".* O. Goga a afirmat că *„Partidul Naţional-Agrar împărtăşeşte pe deplin sentimentul ile adâncă îndurerare care a zguduit ţara. prin dispariţia tragică a răposatului Duca* Reprezentantul Partidului ŢărSnesc-Radical, Vlad Dimitriu, a spus: *„Acest act terorist nu are nici o scuză. Fiindcă a curs sânge nevinovat. Fiindcă ideea naţională refuză să folosească drept mijloace de realizare crima, teroarea, violenţa ".* Constantin Argetoianu şi-a mărturisii sentimentele de *..adâncă tulburare sufletească şi de sinceră mâhnire faţă de acrul de fulgerătoare brutalitate şi de neînchipuit în taina lui. prin care s-a tăiat firul unei vieţi cinstite închinată ¡ării şi binelui obştescl.. ,J Prin moartea lui. Partidul Naţional Liberai a fost decapitat şi-şi va căuta multă vreme echilibrul de forţe şi de tendinie, pe care tactul, dibăcia şi suple[ea lui Duca ştia întotdeauna să le împace ".* Idei similare au fost exprimate şi în Senat. Semnificativă este intervenţia lui Ipan Th. Florescu, care a apreciat că „niciodată moartea unui om - oricât de ilustru ar fi fost el - n-a realizat în câteva ore o atât de impresionantă unanimitate de regrete, lacrimi şi meritate imnuri de laudă. Duca era un nevinovat. el a căzut pentru interesul general. El reprezentase, în primejdia zguduirilor de azi. porunca poporului eare cere conducătorilor ordinea şi pacea publică ".

Guvernul Tătărescu a apărut multora ca un provizorat, iar presa pronostica aproape lună de lună căderea acestuia." Dar, în fapt, el s-a menţinut patru ani, fiind al doilea guvern din perioada interbelică - după cel prezidat de Ion I.C. Brătianu - care a cuprins întreaga legislatură de patru ani a parlamentului.

Activitatea guvernamentali s-a desfăşurat pe un plan larg. *Politica economică* s-a întemeiat pe doctrina *„prin noi înşine ",* dar guvernul nu s-a lansat în teoretizări (cum făcuse Vinlilâ Brătianu în 1922-1936), preferând o acţiune pragmatică. Din iniţiativa guvernului au fost modificate legile adoptate de national-ţărănişti (care aveau la bază concepţia *„porţilor deschise* "). De asemenea, au fost adoptate legi şi decrete-lege pentru încurajarea creării de

industrii noi, moderne, de mare randamen... Unele măsuri au vizat dezvoltarea agriculturii, încurajarea cultivării de plante tehnice, achiziţionarea de maşini şi utilaje modeme. Guvernul ,i renegociat cu creditorii străini eşalonarea plăţţi datoriei externe, asigurând o suportabilitate pentru buget şi nu o sleire a acestuia. A fost acordată o atenţie specială înzestrării armatei cu echipament şi tehnică de luptă, înfiinţându-se, în 1935, Ministerul Armamentului.

Cea mai importantă lege cu caracter *social* a fost cea privind lichidarea datoriilor agricole ii urbane. Mai întâi a fost depus, în februarie 1934, proiectul de lege, adoptat de parlament, pentru modificarea unor dispoziţii din legea pentru reglementarea datoriilor agricole şi urbane din 14 aprilie 1933. în temeiul căreia se prelungea până la 1 iunie 1934 termenul în care debitorii urmau să plătească dobânda fixată pentru datoriile lor. Prin această lege s-a dat răgazul necesar elaborării unui proiect cuprinzător, care viza circa 2,2 milioane de gospodării ţărăneşti. Datele concrete arată că gospodăriile mici - sub 10 ha - aveau datorii în valoare de 37 miliarde lei, iar cele mijlocii şi mai mari aveau datorii în valoare de 14 miliarde lei: cu dobânzile acumulate până în februarie 1934. suma datoriilor era de 52-53 miliarde lei. Proiectul de lege pentru lichidarea datoriilor agricole şi urbane prevedea că datoriile tuturor debitorilor agricoli se reduceau cu 50%, iar plata se făcea eşalonat pe parcursul a 15 ani (în 34 de rate semestriale). . .tre vor cuprinde şi o dobânda de 3% pe;an. De pe urma legii beneficiau şi debitorii urbani dacă veniturile lor brute imobiliare nu depăşeau 60 000 lei pentru Bucureşti, 48 000 lei pentru municipii şi 24 000 lei pentru celelalte comune urbane, sau dacă veniturile lor imobiliare personale reprezentau cel puţin 30% din cuantumul total al veniturilor elementare personale »..tre au servit la calcularea impozitului lor global pe anul 1933. Datoriile urbane se reduceau eu 20%, restul urmând a fi plătit în 10 ani cu o dobândă de 6% pe an. Statul prelua asupra sa pagubele cauzate prin aplicarea acestei legi instituţiilor de credit specializate (Creditul Funciar Rural. Casa Rurală şi cooperaţiei). De asemenea, statul era autorizat să încheie o convenţie cu Ktnca Naţională a României prin care se obliga sâ-i verse anual suma de 450 milioane lei, timp de 17 ani, care să fie utilizaţi pentru acoperirea unei părţi din pierderile suferite de portofoliul respectivei bănci şi pentru menţinerea creditului general şi a celui cooperatist în special (art. 62). Legea pentru lichidarea datoriilor agricole şi urbane", promulgată la 7 aprilie 1934, a scos de sub povara datoriilor masa ţărănimii, fapt ce a avut un impact pozitiv - atât din punct de vedere financiar, cât şi moral - asupra întregii societăţi.

Lungi şi foarte aprinse discuţii a suscitat proiectul de lege privind organizarea *cooperaţiei.* depus la 13 februarie 1935 în Adunarea Deputaţilor. Proiectul stabilea intervenţia statului (respectiv a guvernului) în finanţarea, îndrumarea şi controlul activităţii cooperativelor, precum şi desfiinţarea Băncii Centrale Cooperative. Totodată, se acordau importante avantaje cooperativelor de exploatare agricoli: scutiri şi reduceri de taxe, de impozite, de tarife de transport. Naţional-ţărâniştii au criticat energic proiectul dfc lege. Astfel. Armând Câlinescu declara: *„Noi vă contestăm d-voastră, ca partid*-se adresa el naţional-liberalilor - *putinţa de a da soluţiuni adevărate, soluţiuni care să se inspire din principiile juste, soluţiuni care să convinămtereselor reale alt cooperaţieu Aceasta noi nu credem că o puteţi face ",* deoarece *., ¡deea cooperatistă nu se încadrează* fn *doctrina d-voaştră.de partid ".* El afirma că proiectul de lege urmărea să introducă în mişcarea cooperatistă \ *virusul politicianismului de partid ".* Ion Râducanu. diri acdlaşi partid, decjara că se distrugea autonomia mişcării cooperatiste, întroducându-se o centralizare şi o birooratizare excesivă. Replicând, ministrul V.P. Sassu afirma câ guvernul dbrea sâ asjgţire cooperativelor o largă autonomie, dar aceasta trebuia însoţită de *„un.control rigutot ţt efectiv".* Dupâ ample negocieri între guvern şi naţional ţărănişti, liberalii au acceptat n^Qţirtej'Ĩa Băncii Centrale Cooperative, ca instituţie autonomă Pe parcursul dezbaterilor - iu vorbit 4, ţenatori şi 34 deputaţi - au fost acceptate 109 amendamente în Adunarea Reputaţilor şi'43 în Senat, cele mai multe vizând limitarea controlului din partea staâlluf Totuşi, naţional-ţărăniştii s-au declarat nemulţumiţi; Ion Râducanu afirma câ şi după Ucceptdfea amendamentelor, proiectul de lege păstra *„aceeaşi concepţie etatistă* fi *aceeaşmendinţă.pe care o urmăreşte, de a încadra mişcarea cooperatista în sistemul capitalist,*

Spre sfârşitul guvernări! - în martie 1937 - a fost adoptată legea peniru organizarea şt încurajarea agriculturii" piin' care se admitea cumpărarea de pământ până la limita de 50 ha (înlocuind astfellegea din 1929 care stabilea 25 ha); de asemenea, se stabileau anumite norme tehnice de cultivare a pământului, în vederea modernizării prodţicţiei. pe care fiecare cultivator era obligai sâ le respecte.

In iulie 1934 s-a dezbătui proiectul de lege pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi. EI se înscrii într-o orientare mai veche: în 1887 s-a stabilit ca numărul cetăţenilor români în întreprinderi (sâ fie de 56%, în 1912 procentul s-a ridicat la *15%.* Noul proiect de lege prevedea obligaţia tuturor întreprinderilor de a ave» personal român *„în proporţie de cel puţin X0% în fiecare din categoriile de personal ce utilizează "* şi *„cel puţin 50Ve din membi a consiliului de administraţie, comitem/ui de direcţie şi al cenzorilor; preşedintele consiliului de administraţie va fi român 'l* în raportul prezentai de Eugen Titeanu se afirma câ proiectul răspundea *„unor necesităţi economice, sociale*

imediate şi anume unei normale orientă... noastre de afirmare economică, primejdiei şomajului şi. mai ales. ameninţăriloi proletarizării intelectuale "*'. între cei care au luat cuvântul s-au remarcat A.C. Cuza, care propunea eliminarea tuturor evreilor, în locul lor fiind încadraţi creştini; Pamfil Şeicaru sugera stabilirea unei proporţionalităţi şi între minorităţile naţionale din România; N. lorga aprecia câ. pentru ca elementul românesc sâ aibâ rolul de căpetenie în industrie, era necesară creşterea ponderii capitalului românesc în raport cu cel străin. Deputatul naţional-ţărănişt Ion Râducanu afirma câ principiul care stâlea la baza proiectului de lege era bun, dar îşi exprima pesimismul in legăturâ cu realizarea procentului preconizat. Proiectul a fost votat de Senat la 28 iunie (fusese depus cu o zi înainte), iar de Adunarea Deputaţilor la 3 iulie, tot dupâ o zi de dezbateri Este de menţionat faptul câ legi de protecţie a muncii naţionale fuseseră adopiale şi de alte state, precum Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia. Polonia, Ungaria, Austria. Danemarca. Franţa Anglia. în România aplicarea legii a întâmpinat multe greutăţi, deoarece patronii nu acceptau să se despartă de forţa de muncă străină calificată.

Administraţia de stat a constituit o preocupare de bază a guvernului Tâtârescu. în martie 1934 guvernul a depus proiectul de lege pentru modificarea unor articole din legea administrativă, votată de naţional-ţărănişti în 1929.'Potrivit expunerii de. molive - prezentai.
de ministrul de Interne Ion Inculeţ - proiectul avea la bază următoarele principii: simplificare, ieducere, economu, autoritate şi continuitate. în acest spirit se prevedea reducerea aparatului administrativ, a formalităţilor birocratice, introducerea în consilii ca membru de drept a fostului primar la comune şi a fostului prefect la judeţe, prelungirea mandatului consilierilor la 6 ani, cu reînnoirea din trei în trei ani a jumătate din numărul acestora. Peşte aproape un an, la 11 aprilie 1935, guvernul a depus proiectul de lege privind organizarea administrativă a ţării, care a constituit obiectul unor lungi şi controversate dezbateri. Proiectul menţinea organizarea administrativă din 1925 (în comune, judeţe, oraşe şi municipii), dar aducea câteva modificări semnificative în scopul *„înlăturăriipoliticianismului din administraţie ":* listele electofale nu mai erau întocmite de primar, ci de judecătorul de ocol; depunerea listei de candidatură'îe făcea de candidaţii înşişi şi nu de un anumu număr de alegători; toate contestaţiile privitoare la operaţiunile electorale erau judecate pe loc, de judecătorul care prezida alegerile. Se acorda dreptul de vot peniru femei, dacă îndeplineau una din următoarele condiţii: au absolvit ciclul secundar, normal sau profesional de învăţământ; sunt funcţionare sau pensionare de stat, judeţ sau comună; sunt văduve de război, au fost decorate pentru activitate în timp de război; fac sau au făcut parte din conducerea societăţilor române cu personalitate juridică, având ca scop propaganda culturală sau asistenţa socială. Durata consiliului era nelimitată, alegerile având loc din trei în trei ani, când se reînnoia jumătale din numărul consilierilor. Prin noul proiect de lege, guvernul susţinea câ se realiza: o simplificare a aparatului de stat (administrativ), cu însemnate economii bugetare, coordonarea activităţii diferitelor administraţii locale pentru lucrări de interes comun, garantarea autonomiei administraţiei locale şi scoaterea ei de sub influenţe politice; continuitatea, pregătirea şi selecţionarea personalului administrativ; întărirea puterii centrale şi locale. Noua lege a fost promulgată la 27 martie 1937, dupâ doi ani de dezbateri. Ea s-a aplicat numai parţial, deoarece-prin lovitura de stat de la 10 februarie 1938 s-au stabilit alte principii de organizare a stalului jomân.
în timpul guvernării Tâtârescu a fost âdoptat Codul penal *„Carol al ll-lea ",* care a inlrat in ngoare la 1 ianuarie 1937. Dintre prevederile sale reţine atenţia articolul 209, care preciza că mirau în categoria *„uneltire contra ordinei sociale"* următoarele infracţiuni: *„1. Faptul de a ; i- e propagandă pentru instalarea prin violenţă a dictaturii unei clase sociale asupra alteia, ori pentru suprimarea prin violenţă a unei clase sociale sau. în general, pentru răsturnarea în mod talent a ordinei sociale existente in stat; 2. faptul de a constitui sau oganiza asociaţii secrete cu : ■pid arătat la punctul l.fie că au ori nu un caracter internaţional; 3. faptul de a lucra prin [1] iloace violente pentru a produce teroare, teamă ori dezordine publică, cu scop de a schimba uimea economică sau socială din România; 4. faptul de a intra in legătură cu vreo persoană sau iaţie cu caracter internaţional din străinătate sau din ţară cu scopul de a primi instrucţiuni ui ajutoare de orice fel pentru pregătirea unei revoluţii sociale;* 5. *faptul de a ajuta. în orice mod. isociaţiune din străinătate sau din ţară care ar avea de scop să lupte, prin mijloacele de sub actele 1 sau '3. contra ordinei economice sau sociale din România;* 6. *faptul de a se afilia sau veni membru al vreuneia dintre asociaţiile prevăzute în punctele 2 şi 3 de mai sus ".*

Politica internă a guvernului a vizat, în principal, creşterea rolului puterii executive, obţinând un real sprijin din partea parlamentului, care a acceptat sâ renunţe la unele dintre prerogativele sale constituţionale. Pe această linie se înscrie proiectul legii peniru apărarea ordinii în stat, prezentat de guvern la 29 martie 1934 in Senat şi la 4 aprilie în Adunarea Depulaţilor. în opunerea de-motive, ministrul Justiţiei, Victor Antonescu, sublinia necesitatea apărării ¡n tituţiilor'fundamenlale ale statului: *„Grupările'sau partidele politice sunt necontestat 'lispensabile mecanismului parlamentar şi regimului constituţional. însă activitatea sau •'•paganda lor trebuie să rămână şi să se facă în limitele*

legilor şi principiilor constituţionale are stau la baza aşezării statului nostru "[4:]. Se prevedeau pedepse pentru continuarea activităţii rupării dizolvate; găzduirea, cu ştiinţă, a uneia sau mai multor persoane urmările sau

condamnate pentru vreuna din faptele prevăzute de acest articol, precum şi nepredarea armelor, fondurilor, arhivelor, corespondenţei sau oricăror mijloace servind la săvârşirea scopului uimărit de gruparea dizolvată aparţinând acesteia. Proiectul de lege fi susbitat vii discuţii. Deputatul georgist Radu Lascu afum^că acesta este ,. *haina fn cqre se îmbracă scopuri ascvnse, draconice, l arc ultragiaz'ă viaţa constituţională Şl care puhe îrţevitlenţfl frica, ţi slăbiciunea guvernului* ". Petre Andrei se adresa guvernanţilor: *„Dacă ţit&ţi la mecahismiH vieţii parlamentare democratice şi constituţionale, trebuie să daţi partidelor şi grupărilor politice garariţia că nu sunt la discreţia guvtrmiui în orice moment'^".* O idfee Virtiflară exprima'şi Iosif Jumanca. cerând *„o democraţie reală, cu respecraria deplină a libertăţilor şi a legilor "".* între vorbitori, o notă aparte a făcut Gh. A. Cuza, care ^ cerut ca legea să îmbrăţişeze toate orgimizaţiile cu caracter ocult şi în primul rând francmasoneria; *f* \ mărturisea că a făcut şi el parte din francmasonerie timp de câteva luni, ceea.ce a trezit desigur senzaţie; întrucât cuziştii făceau mare caz de naţionalismul loil Pţormilgdtă la'7'aprilie 1934, această lege a avut consecinţe negative asupra evoluţiei rej>ifh(ilui ţioljtic diri România.

Pe aceeaşi linie se. însera 'proiegtul,de lege privind simplificarea serviciilor publice şi pentru luarea de măsuri finamiare urgente, depus în parlament la sfârştul lunii iunie 1934. în expunerea de motive la pt»i|fcl se afirma că el era impus de *„nevoia de a găsi fără întârziere remedii curajoase pentru Afacerea noastră financiră ţi economică ".* Aceste remedii erau absolut necesare, deoarece (tota impunerilor fiscale *„a atins limita extremă* "; în acelaşi timp. se arăta că două treimi dfn aicasârile fiscale mergeau pentru plata pensiilor şi salariilor. Virgil Potârcă (naţional-ţărănist) Considera proiectul o *„măsură legislativă unică prin caracterul ei excepţional ţi necunoscut îti istoria constituţională a ţării".* O idee similară exprima şi Ion Petrovici, arătând că proiectul ieşea din făgaşul constituţional, fapt cu atât mai curios cu cât *„pleacă de la un regim politic care se închină cu ostentaţie ideii constituţionale ţi ideii democratice* ". N. Constantinescu-Bordeni (georgist) aprecia că proiectul era *„penenh anticonstituţional, antiliberai ţi inutil*", deoarece el supunea sistemului decrelelor-lege . *zonă considerabilă a qlcătuirii de stat,ţi stărilor economice ale ţării ",* iar parlamentul nu merita *„o asemenea gravă ţtirbire a prerogativelor ţi atribuţiunilor sale".* La rândul său. Iosif Jumanca declara că ploiectul era în absolută contradicţie cu spiritul Constituţiei şi că *..face o imensă greţeală, prin simpla aducere în discuţie, tocmai azi când partidele simt nei >in linei regrupări, a unui fel de.bloc de apărare a Constituţiei ţi parlamentarismului împătri, diverselor tentative oculte, care vor să le desfiinţeze ".* Chiar un deputat liberal, Remus Nisior. aprecia că prin acest proiect *„se face un început de abdicare de la drepturile ţi datoriile noastre* ", ca parlamentari. Proiectul a fost votat de majorităţile parlamentare, devenind lege la 9 iunie 1934[4]*. Având la dispoziţie acest instrument, guvernul a recurs la metoda depunerii in bloc a decrelelor-lege adoptate în perioada'vacanţei parlamentare, fapt ce nu permitea discuţi.' de fond asupra fiecăruia în parte. Astfel, la 2 aprilie 1935, au fost supuse ratificării în bloc un număr de 21 decrete-lege, care reglementau probleme diverse: revizuirea numirilor, înaintării™ definitivărilor şi încadrărilor de funcţionari publici: prohibirea cumulului în funcţiile publu contopirea Facultăţii de Drept din Oradea cu Facultatea de Drept din Cluj; desfiinţau'. Direcţiilor regionale de constatare a impozitelor; trecerea la Ministerul Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor a Academiilor de înalte Studii Economice şi Industriale din Cluj şi Bucureşti. Academiei de înalte Studii Agricole din Bucureşti şi Cluj, a şcolilor de învăţământ practic, desfiinţarea administraţiilor regionale vamale; reducerea numărului membrilor consiliilor administraţie ale Caselor de Asigurări Sociale; desfiinţarea unor posturi din Direcţia General, a Penitenciarelor, ierarhizarea funcţiilor administrative; desfiinţarea comisiei monopolul;.' stupefiantelor etc. Simpla înşiruire a acestor decrete arată limpede varietatea lor, domenii) diferite de acţiune şi care făcea practic imposibilă discuţia lor în bloc. Grigore Iunian ţinea - observe că *„pe baza acestui certificat de pauperitate. ţi morala ţi inrelectuală. pe* ***ea'*** *parlamentul ţi-l va primi prin ratificarea acestor decrete, mâine se va veni cu abolirea acestei instituţiuni, care se dovedeşte inutilă ţi costisitoare "".* într-adevăr, în opinia publică s-a creat, treptat, sentimentul că parlamentul putea fi desfiinţat, deoarece nu făcea decât să ratifice hotărârile guvernului. în acest fel, una din instituţiile fundamentale ale statului era compromisă.

Pe aceeăşi linie — a discreditării regimului dertiocratic - se înscrie permanentizarea Stării de asediu şi cenzurii, introduse la 30 decembrie lţţ33. în ziua de 7 martie-1934, guvernul a depus un proiect ide'lege care prevedea ratificarea decretului-lege din 30 decembrie 1933 şi autoriza guvernul să decidă prelungirea stării de asediu, generală sau parţială, pe timp de 6 luni; se stabilea că, în cadrul acestui termen, guvernul putea să ridice sau să reintroducă starea de asediu, precum şi sâ-i prelungească durata cu încă 6 luni. în expunerea de motive se afirma *că.. guvernul este nevoit a proceda la luarea de măsuri pentru prevenirea ţi reprimarea actelor ce tind la tulburareaordinei ţi liniţtei publice ".* Cei mai mulţi dintre vorbitori şi-au exprimat acordul cu introducerea stării de asediu ca urmare a uciderii lui I.G. Duca, dar au criticat prelungirea acesteia. Ionel Pop (naţional-ţărănist) aprecia că proiectul constituia *„una dintre* ***eele*** *mai grave atingeri ale principiilor constituţionale* ", iar Petre Petrescu (radical-ţărănist) acuza guvernul că urmărea să obţină de la parlament o poliţă în alb şi o *„acceptare a urbitrariului".* O opinie similară exprima Ion Petrovici (Partidul Naţional-Agrar), care se declara împotriva *„stărilor excepţionale ".* La rândul său. Armând Călinescu îşi declara nedumerirea

penjru faptul că în timp ce guvernul dec... ...tă împotriva Gărzii de Fier - care a organizat asasinatul de la Sinaia - şeful acestei organizaţii, Corneliu Zelea Codreanu. era lăsat în libertate. Proiectul de lege a fost votat la Senat la 7 martie 1934 şi la Adunarea Deputaţilor la 13 martie, în ambele Corpuri legiuitoare existând câte un vot împotrivă (opoziţia n-a participat la vot).

Ulterior, guvernul a cerut şi obţinut noi prelungiri (în martie 1935, martie 1936 şi martie 1937), fapt ce a permanentizat starea de asediu. De fiecare dată proiectul de lege a suscitat yii dezbateri, aspre critici din partea opoziţiei. Astfel, la 13 martie 1935, s-au înscris lacuvânt 15 deputaţi naţional-ţărănişti pentru a demonstra că starea de asediu nu mai era necesară, constituia un act abuziv. Petre Andrei atrăgea atenţia asupra faptului că Partidul Naţional-Liberal *„s-a declarat partizan al principiului democraţiei ţi parlamentarismului. Insă practica de guvernare w tehnica guvernului liberal nu corespund deloc cu această declaraţie de principiu, pe care l-ti călcat mereu ţi sistematic ".* luliu Maniu cerea *„acordarea drepturilor cetăţeneşti şi politice cetăţenilor ţării şi întronarea unui regim de libertate şi de adevărată democraţie naţională ",* iar Gh. Brâtianu a citit o declaraţie, în numele partidului pe care-l conducea, afirmând că: *..lasă guvernului întreaga răspundere a operei de destrămare morală a cărei complice s-a făcut, menţinând o atmosferă înăbuşitoare de arbitrar şi asuprire pentru a acoperi nemărturisite interese şi influenţe* "(el vizând, desigur, camarila regală). O. Goga a precizat că nu era *..pentru libertatea presei în interpretarea ei clasică* ", ci pentru *„o libertate dirijată a presei ",* dTept care se impunea modificarea Constituţiei.

în legătură cu aplicarea cenzurii şi a stării de asediu au avut loc vii discuţii. Victor Iamandi, ministru secretar de stat, a recunoscut la 2 martie 1934 că regimul cenzurii *„era excepţional şi <!<erăm că va fi de scurtă durată,. Nu l-am impus din necesităţi de partid, ci l-am impus din necesităţi superioare de stat*". La 21 manie 1934, deputatul liberal Ion Pillal adresa ministrului 'le Interne şi ministrului Apărării' Naţioriale o întrebare în legătură cu cenzurarea de către organele militare a tuturor tipăriturilor literare şi ştiinţifice, cerând să înceteze *„această stare "'tolerabilă şi ridiculă* ". Ca răspuns, Alexandru Mavrodi, subsecretar de stal la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, declara: *„Aşteptăm o normalizare a situaţiei generale a ţării, ca să l'iirem cu satisfacţie suspenda şi starea de asediu şi cenzura* "; el mai preciza că guvernul a dat instrucţiuni cenzurii-să nu intervină în ceea ce priveşte lucrările literare, ştiinţifice şi tezele de doctorat. La 1 februarie 1935, adresa o întrebare, pe aceeaşi temă, deputatul liberal I.G. Vântu.
care aprecia că *„cenzura presei nu mai an nici o justificare.Menţinerea ei devine astfel un abuz*"; el declara ca guvernul era obligat, *„în spiritul Constituţiei, st asigure presei o libértale desăvârşită* ■". Grigore lunian - recunoscut, de altfil, pentru Convingerile sale democratice- protesta în şedinţa din 13 februarie 19Í5 împotriva fâptulai câ ziarjil *„favântul",* editai de Nae lonescu, continua sâ fie suspendat. Lţi+martie 19ÍÍ, Vţmprlamandi declara ca va cere lui Eugen Titeanu, subsecretarii sta»Ja,Mlnisterul de Interne, *;.să punâ ordine la cenzura, fiindcâ simt unele anomalii care séufieid* ji *care suni* fit *dauna acesfei instituţiuni*". într-adevăr. la»12 martie, 1935, Eugen Titeanu S-a prezentat m faţa Adunării peputaţilor şi a declarai ca cenzura a comis *„ a gravă eroare "* chiar *„fajă de propriile noastre*; *difective ferme ¡i precise* La discuţia din aceeaşi zi asupra,pq)iectulUi de-lege vizând prelungirea stâfii de asediu. Virgil Madgearu a ceţuPsâ fie prezent şi-preşedintele Consiliului de Miniştri. Dând curs acestei exigenţe, Gh.T&târescu a Iuţit pajté li şedinţa următoare, declarând câ îşi asumă *„întreaga răspundere"* a proiectului delege, fund Întrebat de Armând Câlinescu dacă şlie că s-a aplicai cenzura asupra declaraţiei unor şefi de partid (el se referea la Ion Mihalache), preşedintele Consiliului de Mini|trj a afiñnat: *„Mare eroare! O exagerare! ".* Cu acest prilej s-a iscat şi un dialog semnificativ-^hi Tâţârescu a spus câ titlul său de glorie *„va fi. dacă voi reuşi ii guvernarea mea. să fie consolidat starul,păstrând liniştea şi ordinea în stal. atât ¡i nimic mai mult*". I-a replicat VIrgil ^adgeani: *„Şi în morminte este linişte, d-le prim-ministru!*" Cili Tătârescu: *„ Vedeţi.* ¡«¡î *Madgearu. când vorbiţi de morminte îmi amintesc de cele 16 morminte de la Petroşani, în \are.au intrat 16 lucrători împuşcafi de dv. şi de alte câteva morminte ah celor împuşcafi la Jfteherele Griviţtf. Nu avefi calitatea să vorbifi de morminte* ". Virgil Madgearu: *„Noi. dbnirfihe prim-ministru, când auzim de morminte ne gândim la cele II IM In în care zac{ăraniide la 1907* ". în discuţie a intervenit Grigore lunian:.. *Şi când te gândeşti i toţi au dreptate! "*[48]. .

Petre Andrei - refttfindu-se la scuzele prezentate de guvern în legătură cu cenzurarea discursurilor unor şefi de •partide - întreba: „far *atunci ce este această cenzură? Este , putere pe deasupra guvei%ului.şi a Ministerului de Interne? Este o nouă putere în stai. cai, dispune pesie capul miniştrfdiii de interne şi al guvernului? Dorim să ştim!""* Evidenl, el n a primit răspunsul dorit. Aşa cum dezvăluia Aurelian Bentoiu. în şedinţa Adunării Depuiaţile- dm 4 decembrie 1936. Serviciul Cenzurii, dependent de Ministerul de Interne, avea 20 de oameni, care trebuiau sâ cenzureze sute de ziare şi reviste româneşti şi slrâine. In fruntea aceslui serviciu se arfa col. Hotlneanu, fost comisar regal. Directivele guvernului erau foarte largi, iar aplicarea lor crea multe probleme, mai ales că în presa românească se practica sisleniu sublextelor şi aluziilor. Nicolae Carandino scria: *„Cât priveşte cenzura, ziariştii mai suinii găseau totdeauna modalitatea să-şi exprime gândul. Fireşte, proza jurnalistică pierdea astjc din claritate, din vigoare şi chiar din eficienţă, dar în schimb stilul se rafina. In locul scrisulu direct şi lipsit de particulară valoare literară, se practica*

*o proză de aluzii, de subtexte şt di «şopârle», care săreau neaşteptat la un colţ de frază, mai mult din sugestia decât din ciocnit e, cuvintelor. Operaţia era uşurată de împrejurarea că guvernele pedepseau numai pe cen pentru lipsa de vigilenţă, ¡mi amintesc o vreme în care, îndârjit împotriva Elenei Lupeu u strecuram la adresa ei, aproape în fiecare articol, diverse insinuări şi necuviinţe. Eugen Titeanu subsecretar de stat la Interne şi care avea în această calitate supravegherea cenzurii, ştia i> schimb să citească şi lua imediat măsuri. Când mă întâlnea la Cameră îmi spunea cu seriozitate 'Iar l-am dat afară!Nu. întrebam pi cine. nici de ce. Eram lămurit. Cenzorul *plătea pentru că se lăsase păcălit*

La începutul guvernării sale.' Gti.Tâtârescu a fost preocupat de menţinerea unor relaţii cal mai bune cu conducerea partidului său, stăruind câ nu se va abate de la programul acestuia Carol al Il-lea nu era mulţumit de atitudinea lui Tătârescu, astfel câ a căulat o formulă de constituţie a unui cabinet de,. *uniune naţională* "condus de Averescu. Având în vedere atitudinea mareşalulti din ultimii ani, opţiunea pare paradoxală, dar, în fapt, rebele urmărea obiective politice precise: el ştia câ Averescu se bucura de un Mare prestigiu în armată, dar Partidul Poporului nu mai reprezenta o reală forţă politică, astfel câ mareşalul nu putea spera sâ ajungă pe căile normale, parlamentare. Ia putere; de aceea, era de presupus câ lui îi va surâde ideea de a deveni din nou prim-ministru cu ajutorul regelui^Pacâ Averescu era prins în acest joc, se neutraliza unul diijtre adversarii de marcă ai camarilei şi se dădea o lovitură tuturor celor oare îşi făcuserâ'din lupta împotriva acesteia şi pentru apărarea regimului parlamenlar-cortstituţional un obiectiv principal. Oportunismul lui Alexandru Averescu trebuia sâ arate câ, îţţfond, această luptă nu era sinceră, ci urmărea doar dobândirea puterii, fie şi pe uşa din dos. '

Averescu a acceptat, la 5 februarie 1934, ideea constituirii unui nou guvern". Dar asupra obiectivelor şi a componenţei acestuia existau serioase deosebiri ţntre suveran şi rttareşâl, fiecare căutând sâ fie, ih ultimâ instanţă, principalul beneficiar al schimbării ce se preconiza. Pentru a torţa mâna regelui, la 11 mai 1934 ziarul *„îndreptarea* " a publicai un comunicai prin care Partidul Poporului şi Palidul Naţional-Liberal- Gh. Brâtianu, luând în considerare *„evenimentelepolitice din ultimul timp şi posibilitatea unor împrejurări grave ce se pot ivi în viaţa noastră politică ",* se angajau sâ colaboreze strâns, în vederea adoptării unor hotărâri comune. Avându-se în vedere ! ipiul câ documentul fusese pregătit încă din octombrie 1933 şj era îndreptat împotriva amestecului v amarilei în viaţa publică, se poate lesne observa câ, de fapt, Averescu recurgea la un şantaj "lilic, mai ales câ se vorbea de o eventuală aderare a lui Iuliu Maniu la acest acord. După îndelungi tatonări, la 19 mai Carol a trimis - prin Ion Pangal - o schiţă de program, în care se ; ¡econiza: suveranul va prezida Consiliul de Miniştri; miniştrii vor fi răspunzători numai laţă de :cge; reducerea numărului de membri ai Adunării Deputaţilor, care sâ aibâ numai rolul de a voia proiectele de legi, iar nu şi dreplul de a interpela şi controla activitatea guvernului; sesiunile larlamentare să nu mai aibă un termen, ele urmând a fi convocate şi închise prin decret regal. Totodată, Carol a cerut ca modificarea Constituţiei sâ se efectueze în momentul consliAiirii noului guvem. Proieclul noii Constituţii fusese elaborai de Ion Pangal, care se ghidase după legea fundamentală a Japoniei.- Dar Averescu nu înţelegea sâ fie un simplu executant, astfel câ a întocmit şi el un proiect de program în care se propunea niodificarea Constituţiei pe cale irlamentarâ, iar guvernul sâ se sprijine pe un partid politic, adică pe Partidul Poporului. In acesl pirit el a cerut includerea în guvem a unui numâr mare de membri ai partidului său. După îndelungi tratative, atât Averescu, câl şi regele au renunţai la ideea constituirii unui nou guvem. La 29 mai relaţiile înlre cei doi au fosl ruple. Câleva luni mai lârziu. Al. Averescu avea sâ afirme a suveranul i-a *„jucat o farsă* "şicâera *„complet lipsii de caracter* în consecinţă, preşedintele Partidului Poporului şi-a relual campania împotriva camarilei.

Eşecul tentativei de instaurare a unui regim aulorilar s-a datorat nu numai neînţelegerilor intre Carol şi Averescu, ci şi altor cauze. Unâ dinlrţ. acesiea - de o importanţa deosebită - a si intervenţia ministrului Franţei la Bucureşti, care a transmis regelui îngrijorarea guvernului le la Paris faţă de o schimbare de regim în România[54]. Se adăuga nemulţumirea manifestată ae regele Alexandru al Iugoslaviei faţă de aducerea la putere a lui Alexandru Averescu, »cotit de el *„omul Italiei",* cu care ţara sa se afla în relaţii încordate. O puternică impresie a creat declaraţia preşedintelui Partidului Naţional-Ţârânesc, Ion Mihalache, de solidarizare cu jivernul Gh. Tătârescu. Justificând această poziţie. Ion Mihalache, după ce amintea câ de la uirea lui Carol în ţară au avui loc nouâ schimbări de guverne, conchidea: *„E imposibil să nstruieşti ceva solid dacă oricând te poţi trezi cu cărămida în capi...) E necesar ca ţara ■t-şi recapete liniştea şi guvernele să nu mai fie dărâmate prin nu ştiu încă ce forţei...j N-am lămi în nici un caz să se facă un guvern personal Guvern personal a mai fost şi guvernul lorga care nu a reuşit*

Experienţa eşuată, din mai 1934,1-a determinal pe regele Carol al 11-lea sâ-şi schimbe tactica, 'nentându-se ferm pe linia realizării obiectivelor sale prin intermediul lui Gh. Tâlârescu. AceSla

avea avantajul câ se afla deja la putere, avea o anumită suprafaţă politică, era - cel puţin formal - sprijinit de un mare partid politic, era înzestrat cti reale'calităţi de manevrier politic. Gh Tătărescu dovedea un devotament puţin obişnuit pentru un şef cW guvern. Ziaristul A.P. Samson descrie o scenă semnificativă: *„într-o zi de vara, Carol al IPIea.'Gh. Tătărescu şi Franasovici au făcut o vizită la Săliştel Sibiu) unde au zăbovit căh mult; sefiicuse ora 16 şi convoiul oficiaI trebuia ^ă ajungăyînaîhtea serii Jiu. S-a pornit lâ ifrtlrr. Cuhrl, ca să se distreze pe socoteala primului său sfetnic, a început stf gonească fantasiip pe marginea prăpastiei. Tătărescu sta nemişcat şi părea ciI face 8 rugătiurte. Din când în când. reŞtle se Vita la primul său ministru şi îl încuraja cu rafale de râs ştfyrifeiresc. într-un târziu s-a făcut un scurt popas. Tătărescu avea pe faţă un strat de praf ca o mască âplicdtă cosmetic. Toţi aveam această mască, dar el parcă mai mult ca alţii.. S-a apropiat de franasovici şii;a spus: «Mă Rişar, mai rreci şi tu lângă el, că eu nu mai,rezist». Dar Vodă I-ajpoftit alături tot pe primul-ministru. Când am trecut prin satele gorjene erit Întutjfric[...]'în aceeaşi godnă nebuni, Vodă şi Tătărescu au ajuns la Tg. Jiu. Autorităţile locaf? s-au retraş. iăţ tarol s-a dus la conacul primului ministru, al cărui oaspete a fost[...] Scena de pe /nargiţtea prăpastiei mi-a sugerat, totdeauna, un răspuns la întrebateii: Pe cine va preferp Carol prirr^mini^tru? Cui ti vq da guvernul? Răspunsul era : II va prefera pe ace! om politic pe care mi l-aş putea închipui în Fordul» de munte în locul Ini Tătărescu Cu alte cuvinte, pe aoţlpm căruia regele ţtie că îi este îngăduit să-i râdă în nas. gonind maşinii după propria'luifantezie "*[ift].

Despre Gh. Tătărescu se spunea câ atunci când suveranul îi cerea un lucru care se putea realiza răspundea: ,|.SţiJ *făcut. Majestate* ", iar când îi cerea ceva imposibil de realizat declara; *„Se face Majestate'"i* Şi făcea totul pentru a se ţine de cuvânt. Văzând că nu găsea suficienl sprijin în Partidul Naţional-Liberal, unde era mereu ţinta criticilor *..bătrânilor* ", Gh. Tătărescu bazându-se pe încrederea regelui, a uicepul să ocolească tot mai mult forurile conducătoare ale partidului, să apeleze tot mai puţin la corpuiile legiuitoare, aplicând pe scară largă sistemul decreteţor-lege. In ■fapV Şh. Tâtărescti a'transformit formula protocolară *„Prea supusul w credinciosul servitor al'M^estfiţii Voastră"* îhtr-o realitate politică. Guvernarea sa a purtat amprenta acestei concepţii: *„Se faee, Majeslate!".*

Pe de altă parte, se tuvine subliniat faptul că regele Carol al II-lea n-a avut adversari politici de anvergură, care sâ-i impună respectarea întocmai a normelor constituţionale. Dup: moartea lui Ion I.C. Brătianu ni a ntai existat în România un om politic capabil să-şi impună punctul de vedere, inclusiv suveranului, să constituie o contrapondere eficientă la manevrele lui Carol al II-lea. Oaminii politici din deceniul al patrulea au avut o atitudine oscilantă sau negativistă. în prima categorie se înscriu Constantin I.C. Brătianu şi Ion Mihalache - preşedinţii celor două mari partide democratic^ Naţional-Liberal şi Naţional-Ţărănesc - care s-ac: mulţumit să critice actele guvernului şi ale camarilei, dar erau preocupaţi să menţină relaţii cai mai bune cu Carol al II-lea, deşi se ştia bine câ acesta era principalul promotor al manevrelm vizând compromiterea regimului democratic, pluripartidist în România. în cea de-a doua categorie poate fi plasat Iuliu Maniu, un vehement critic al camarilei regale şi mai ales al amestecului Elenei Lupescu în viaţa politică. Dar cele mai importante concesii noului suveran le făcuse chiar el, Iuliu Maniu, prin atitudinea luată în momentul *„restauraţiei ",* prin semnarea unor acte iniţiate de rege, prin acceptarea Elenei Lupescu în ţară, prin girarea acordului ■ principesa Elena (fosta soţie a lui Carol) să plece din ţară. Iuliu Maniu s-a mulţumit cu " *..rezistenţă pasivă* ", neluând de la început, deschis şi ferm, atunci când se afla la putere, atitudine faţă de acţiunile'lui Carol al H'lea şi ale camarilei sale. El a preferat tactica hărţi""[1] Şi a atacurilor verbale, din opoziţie, pe care regele şi guvernul Tătărescu le-au minimali/al Suveranul şi-a dat şeama că oamenii politici români puteau fi dominaţi, struniţi, marginali/aţi. fără ca reacţia acestora.sâ-î pună în pericol domnia. în România anilor '30 nu mai exista un Lascâr Catargiu, care să-i spună regelui: *„Aiasta nu se poate, Majestate!".* Oportunismul

caracteriza clasa politică românească, aproape în totalitatea ei. Oameni precum C. Argetoianu, O. Goga, Al. Vaida-Voevod, Ion Inculeţ, Richard Franasovici, Eduard Mirto, Armând Câlinescu îşi făcuseră din elogierea lui Carol al II-lea o adevărată profesiune, iar primirea lor de către Elena Lupescu era considerată o onoare, deşi aceasta nu era decât *„ţiitoarea regelui"* (după expresia lui Pamfil Şeicaru>y

Ascensiunea forţelor de dreapta şi extrema dreaptâ'pe plaţi european a influenţat şi evenimentele din România. în acelaşi timp, tendinţele de revizuire a tratatelor de pace încheiate Ia sfârşitul primului război mondial au devenit lot

mai evidente. în replica, s-a încercat realizarea unei politici de securitate colectivă, pentru apărarea sistemului de la Versailles. Dar, spre sfârşitul acestei perioade, ş divenit tot mai limpede câ marile puteri democratice - Marea Britanie şi Franţa - promovau o politică de conciliere cu agresorul, fiind dispuse să sacrifice siatele mici în favoarea Germaniei. Caracteristica esenţială a acestei perioade a fost confruntarea intre forţele democratice yersailleze şi cele pro-dictaloriale revizioniste.

în România, delimitarea între aceste două tabere nu a fost dintre cele mai clare. Guvernul Tătărescu aparţinea unui partid democratic - Partidul Naţional-Liberal, dar susţinea tendinţele autoritare ale regelui Carol al II-lea, recurgea pe scară largă la decrele-lege, menţinea starea de asediu şi cenzura. Opoziţia era divizată, iar în interiorul Partidului Naţional-Ţărănesc - principalul partid democratic de opoziţie - s-au înregistrat fisuri dintre cele mai grave. Pe de ilia parte, în tabăra extremei drepte se înregistrau convulsiuni, care uneori luau forme violente.

Partidul Naţional-Liberal s-a aflat mai mult formal la putere, deoarece intre *„tinerii* "de la guvem şi..*bătrânii* "din fruntea partidului s-a desfăşurat o confruntare aproape permanentă, în 1934-1935 disputa a vizat, mai ales, problema modificării Constituţiei. Potrivit unor relatări. Carol al II-lea a sugerat să se introducă în textul Constituţiei prevederi care să întărească i/iţiile regelui, prin implicarea directă în actul de guverfiare; de asemenea, el avea în vedere numirea unui număr important de senatori de către suveran. Gheorghe Tătărescu împărtăşea kleea modificării Constituţiei. în timp ce ,*.bătrânii liberali "* au protestat împotriva acestei menţii. C.I.C. Brătianu aprecia câ Partidul Naţional-Liberal nu:se putea angaja într-o *„astfel ic aventură* ". pe care o considera de-a dreptul primejdioasă. Deoarece şi alte forţe politice - in principal Partidul Naţional-Ţărănesc - s-au opus modificării Constituţiei, regele a abandonat castă idee, dar în opinia pubfică s-a creat sentimentur câ legea fundamentală adoptată în 1923 nu era bună, iar modificarea ei fusese cerută chiar de şuveran şi de primul său sfetnic. La ndul său, regele a ajuns la concluzia câ ocolirea Constituţiei, sau interpretarea ei. puteau fi mai utile scopului său decât o dezbatere publică. Principalul instrument in realizarea acestui i'iectiv a fost guvernul Tătărescu. Prin succesive remanieri, au fost introduşi în guvem mai mulţi *.¡tineri liberali*". mai întâi subsecretari de stat şi apoi ca minişlri (Aurelian Bentoiu, Petre Bejan, Mircea Cancicov, N. Caramfil. Radu Irimescu, Victor Iamandi); cea mai spectaculoasă ascensiune a cunoscut-o Vaier Pop, care abia înscris. în februarie 1934, în Partidul Naţional-Liberal, a ajuns ministru secretar de stat în octombrie 1934; acest fapt coţuravenea tradiţiei liberale, care impunea un îndelungat stagiu de partid şi apoi intrarea în guvem. Pe de altă parte, au părăsit guvernul C. \eni. Al. Lapedatu. Mircea Djuvara şi alţi apropiaţi ai lui C.I.C. Brâtianu. •

O forma de ieşire de sub controlul preşedintelui Partidului Naţional-Liberal a constituit-o Iurmarea unor grupări disidente. în 1934 s-a închegat gruparea Păreri Libere care afişa o ■'numită .. *libertate* "politică şi ideologică. Platonic îşi declara devotamentul faţă de preşedintele Partidului Naţional-Liberal, dar în practică s-a integral în gruparea lui Tătărescu, beneficiind i de portofolii ministeriale. Fruntaşii acestei grupări erau: Costel Tâtâranu, Aurelian Bentoiu, [1] "tist. Alimănişteanu, Vaier Pop, Mircea Cancicpv, Ale*. Alexandrini. I. Vântu, H. Aznavorian. O altă grupare, intitulată „H". s-a conturai tot în 1934, numărând 40 de parlamentari. între care Victor Iamandi. Petre Bejan, Petru Ghiaţâ, Victor Slâvescu. Denumirea ,.// "era explicată

Filip, Petrovicescy - ultimul, în calitate de comisar al regelui). Erau judecate 53 de persoane, care au propus 809 martori, între care se aflau aproape toţi liderii politici ai vremii. în timpul procesului, Nicolae Constantinescu a relatat ca a avut în vedere mai multe variante pentru uciderea lui Duca: la ieşirea din clădirea Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, la Patriarhie (cu prilejul Te-Deurrt-uluide Anul Nou), la Sinaia; în caz de nereuşită a atentatului ar fi trebuit să se sinucidă. Aproape top martorii au considerat actul dizolvării Gărzii de Fier ca ilegal, astfel că cei trei legionari au acţionat pentru că âu fost provocaţi. O profundă impresie a produs depoziţia lui Alexandru -Vaida-Voevod, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, care - potrivit relatării ziarului „Patria" din 31 martie 1934-a spus: *„Cânda apărut mişcarea Arhanghelul hfihail, Garda de Fier mai târziu, nu m-am speriat, ci am căutat să-mi aliez acest tineret in mişcarea pe care am hotărât să o duc pentru pacificarea spiritelor şi exterminarea curentelor extremiste şi dizolvante* ". Vaida a afirmat că el însuşi a contribuit la corectarea ţelurilor Gărzii de Fler, făcând-o să renuţe la un antisemitism negativ, iar pe de altă pane îndreptând atenţia organizaţiei spre combaterea comunismului şi a curentelor dizolvante: *,4-sa se consideră ca părintele spiritual al Gărzii de Fier. ha mai mult. ca naş al acestei organizaţii. De aceea* - continuă d-l Vaida - *locul meu n-ar fi aici intre martori, ci pe banca acuzării*". El a declarat că: *..Regretă omorârea lui Duca. prin moartea căruia a dispărut un luminat conducător de stat şi s-a dezechilibrat jocul forţelor politice ".*

In jurnalul sâu politic. Armând Câlinescu nota la 27 ihartie: *„Depun ca martor la Consiliul . ie Război in procesul Gărzii de Fier. Defavorabil. Arăt că este o mişcare periculoasă. Atmosferă '.ivorabilă inculpaţilor. Spun aceasta luiXeni. la Cameră. Mă cheamă Tătărescu. care îmi spune â a aflat despre opinia mea. dar <*Să nu aveţi njci o grijă. Mi-am luat toate precauţiunile. M-am "călit o dată la procesul Manoilescu» ".* Apoi, în ziua de 30 manie, acelaşi Câlinescu scria: *..Văd pe Xeni. El, Xent. a fost întrebat de rege dacă cunoaşte programul Gărzii de Fier. A numeral într-un spirit aprobativ câteva puncte ca: desfiinţarea partidelor, desfiinţarea trlamentului etc. şi apoi a spus ţi Codreunu are un admirabil spini organizator. Xeni a plecat lat mat*"». Comisarul regal Petrovicescu a declarai câ renunţă la acuzaţiile aduse generalului

i antacuzino, lui ComţliuZelea Codreanu şi celorlalţi fruntaşi ai Gărzii de Fier, cerând achitarea lor. deoarece a ajuns la concluzia câ singurii vinovaţi erau cei trei autori ai atentatului. Procesul - i încheiat la 5 aprilie prin condamnarea la muncâ silnică pe viaţă a lui Nicolae Constantinescu, Dom Belimace şi Ion Caramea. A reţinui atenţia faplul câ generalul Gh. Moruzzi. prieten inlim al regelui, a intrat în camera de deliberare a completului de judecată, iar la ieşire s-a adresai generalului Gh. Cantacuzino-Grănicerul: *„Dragă Zizi. vei face Paştele acasă ".*

A existat sentimentul câ verdictul Tribunalului Militar a fosl influenţat de atitudinea regelui, are nu dorea condamnarea mişcării legionare, ca organizaţie. Horia Sima avea să scrie câ: *Legiunea ieşea din închisoare încoronată cu laurii victoriei* "®[7]. Unul dinlre liderii Gărzii de I ier afirma: *„Noi, gardiştii, suntem profund recunoscători regelui că a supravegheat ca încetările justiţiei militare să se facă în cea mai strictă legalitate. Am teşit din închisoare cu d, mă sentimente întărite: adânc devotament pentru rege şi încrederea deplină în armată. Am "ea ca Majeslatea Sa să ştie că tineretul din întreaga ţară. care ascultă de lozinca Gărzii. îi «ă necondiţionat la dispoziţie. Mai mult încă, noi toţi suntem de părere să punem forţa naţională*

ii *tineretului la dispoziţia suveranului, care s-o utilizeze cum va crede de cuviinţă ".* Achitarea legionarilor a marcat o înfrângere a guvernului şi a celor care puseseră actul asasinatului pe seama Gărzii de Fier ca organizaţie şi nu a unor indivizi izolaţi. în urma sentinţei. Gh.Tătărescu ţt-a prezentat demisia din funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri, dar la cererea regelui a revenit, consimţind să conducă în continuare guvernul."" , ,

In ziua de 29 aprilie 1934 a avut loc o manifestaţie *.„studenţească* " în faţa Palatului, la -are s-a strigat *„Trăiască Garda ", „Trăiască Cpdreanu ", „Trăiască regele ".* Carol al II-lea a ¡esjit la balcon, salutându-i pe *„studenţi* ". Apoi, manifestanţii - cu muzica Prefecturii Poliţiei

pericolului legionar: *„Preşedinţii de Consiliu, în astfel de timpuH.JW merg singuri pe peroanele gărilor şi avem o„poliţie pentru altoeva decât ápurta o uniformă, şi o siguranţă pentru altceva decât numai pentru a primi o leafă* "; el cerea adormea de masuri energice, deoarece *„crinui e contagioasă* ". în lunile februarie şi martie 19|4 s-a-discutat pe larg problema dizolvării "*" Gărzii de Fier. Luândcuvântul în Adunarea Dejwtatilor^.yictor Iamandi, ministru secretar de stat, sublinia faptul că dizolvarea Gărzii de FieCin-1931 A fost un act formal; adresându-se naţlonal-ţărăniştilor! el spunea: *„Dizolvarea aţi Ocut-o pe.hârtie. Căci vă întreb pe d-voastră. ce înseamnă,a dizijiva o organizaţie subversivă? niseamnpaface un simplu jurnal al Consiliului de Miniştri sau înseamnă a trece l(ţaplicarca Opestui jurnal în practică?* ". El aprecia că *..la baza acestei mişcări este o Însemnată doză de mistiţiSm şi fanatism, pe lângă una foarte nun <■ de şarlatanism şi snobism* La rândul său, Victor Antonescu, ministrul Justiţiei, considera câ *„este o situaţie îngrijorătoare ^e tţeljitie să fie luată în seamă* "şi *„pentru ca răul să nu se adâncească să şe ia nfăs'uri dare* fă

împiedjce'ca această propagandă [legionarăl să meni y , în adâncime '"r. O opinie mai nuinţatâ avea;D. Goga, care considera câ dizolvarea Gărzii de Fier a fosl-o„„srav<3 *greşetflă ",* darică auţorii crimei de la Sinaia trebuie *„să-şi ia pedeap meritată".* Preşedintele PartiduluijNâ\ibnal-Agrar afirma câ imedial după asasinat au fo-.i arestaţi *„cu gfămadd.fără alegfrejfupă.m simplu denunţ sau o vagă bănuială, mii de cetăţii cu desăvârşire ştriini'de compotul urzit pentru uciderea lui 1G Duca* "; înlre aceştia li Moţa din Orâştie, Nae fonescu-directorul ziarului *„Cuvântul",* Nichifor Crainic - directorii! ziarului *„Calendarul",* Dr-âgoş'Proţopopescu - scriitor. La sfârşitul lunii februarie 1934 ! închisoarea Jilava se mai aflau 302 persoane juestaje' în legătură cu asasinarea lui l.G. Du în consecinţă, O. Goga pereakljfieraraa titurpr celor nevinovaţi. N. Constantinescu-Bordc (georgist) a propus instituirealinji comisii ^e anche^ă'pârlamentară cu privire la asasinatul la Sinaia, propunere la care s-A ââ^urat şl Grigdre Iunian, deoarece era adânc .,*tulburai înfiorat de crima săvârşită ",* dar ciţra *„nedumirit şi îngrijorat de excesele ce se săvârşes, numele ideii de ordine* "; el apreéta că legidnajul'Stere Ciumeti *„a fost asasinat mişeley<* fără a fi judecai şi că numeroase ţieraiaiie '¿unt închife fărâ mandat de arestare." Astfel, discuţi s-au deplasat de la asasinarea luil ţl.piicâ la abuzurile comise de guvern. Răspunzând. Vi. Iamandi l-a alacat puternic pe 0..*Go^a,arâtând câ ziarul sâu, *„Ţara noastră* ", a *„preg atmosfera* ", care a dus la asaSinareâ'lui Í.G. Duca. Acest ziar scrisese câ Duca a adus în ţ. 150 000 de străini şi câ şeful guvernului slujea interese străine. Iamandi a recunoscui că legătură cu aplicaría Jurnalului CAnsiîiului de Miniştri, *„au putut să fie unele excese ,* înlre 9 şi 29 decembrie au fost arestate 1 700 de persoane, dar l-a învinuit pe O. Goga câ *a luat directive* ", care *,. sunf împrumutate de aiurea şi care nu se potrivesc nici cu solul no.a naţional, mei cu viaţa socială de la.noi",* numindu-l *„mic Mussolini oriental"*4.* Chesinai a fost ridicată din nou, în şedinţa din 6 martie 1934, de Grigore lunian - susţinut de Vii Madgearu, Octavian Goga, Constantin Argetoianu, Constantin C. Giurescu - care au cerut cei arestaţi să fie judecaţi conform normelor legale.

înlre timp, s-au încheiat cercetirile privind asasinarea lui l.G. Duca. Au fost eliberaţi - ce nu avuseseră o legătură ilirectâ cu actul din 29 decembrie - înlre care Nae lonescu Nichifor Crainic. Pe lista inculpaţilpr figurau, alături de cei trei asasini, principalele căpelen legionare: Corneliu Z. Codreanu - care se predase de bunăvoie autorităţilor"" şi <-■ Canlacuzino-Crănicerul, acuzaţi de conjplot împotriva ordinţi de guvernământ existenie. ordonanţa definitivă se arăta câ asasinatul din 29 decembrie 1933 n-a fost actul individua! asasinilor, deoarece ei au executat o hotărâţe luatâ de conducerea Gărzii de Fier, care, p' întreaga ei activitate, urmărea subminarea statului român, instaurarea unui regim dictatori Procesul a început în ziua de 19 mârtie 193(1. în faţa Consiliului de Război al Corpului II Armată. Faptul câ între acuzaţi se afla şi generalul Ch. Cantacuzino-Grănicerul a impus ca completul de judecată să fie incluşi numai generali (Ignat, Costandache, Comânescu, Don

I

în frunte - au mers la locuin[a lui Nae Ionescu ţi la wa>a 1ui Gh. Cmtaquzino-Grânicerul. unde se afla şi Comeliu Zelea Codreanu, aclamându-i. La 25 iunie 1934, Ion Râducanu relaia în Adunarea Deputaţilor câ în timpul ceremoniei de depunere a pielrei fundamentale a Casei Studenţilor din Bucureşti - în prezenţa regelui şi a membrilor guvernului - *„un grup de studenţi îmbrăcaţi in cămăşi verii, având un dntpel cu însemneletunei grupări politice [Garda de Fier], s-a postat tu faţa tribunei invitaţilor^Un rperrtbru al acestui grup [Gh. FurduiJ a vorbit intr-un ton lipsit de cea mai elementară măsM ii ª cutezat să proslăvească pe umil dintre agitatori, care nu are răspundere şi cale, prin acţiunea sa nesăbuită, a contribuit la odiosul atentat din gara Sinaia "* (era vorb^Jb C.Z. Coijrfcanu). în consecinţă, deputatul naţional-ţârânist îl întreba pe preşedinfelţ Consiliului dp* Miniştri: „*Cum poate îngădui asemenea manifesta/tuni, care mqcină autoritatea de'stat şiordinea socială?* ". A răspuns I. Inculeţ, care a afirmat *ci „serbaria nu a fost ofictalfi* Iar regele şt guvernul au participat în calitate de oaspeţi. *„Ftfptul regretabila petrecut"* --ţeicunoştea ministrul de Interne - drept care guvernul a hotărât câ toţi cţi tare au' putjat drapelul cu zvastică şi care au îmbrâcai uniforme nepermise *„vor fi deferiţi (¿bnsiliului de Război şi in momentul acesta tocmai li se ia interogatoriul".* ■ ,

La 1 decembrie 1934, Codreanu afacis să proclame data de 10 decembrie (când s-a publicat Jurnalul Consiliului de MinlşbfpriVincMUolvarea Gărzii de Fier) *„Ziua suferinţei legionare* pentru ca *„¡n fiecare an la 10 decembrie să fie aducem aminte de nedreptatea ce ni s-a făcut şi de cei care au comis-o* VÎn «îea zi *de* Iţi decembrie el a adresat o scrisoare generalului Gh.Canlacuzino-Grânicendt *,\ăr9g să\rţ[ifoţaţiun n'eu partid'pentru ca top cei ce credinţi-,: Românie nouă sâ poată activa polifceşiţ suf>fo[tnă legală (...] Eu rămân pe vechea poziţie astăzi ilegală - a Gărzii de Fier, pe care m^forpărăsi, deoarece socotesc că pe nedrept şi fără nici o justificare a fost dizolvata* ". Noul paltid'şira luat numele *Totul pentru Ţară.*

Principalul partid din opoziţie, PartidipNiiiţidnal-Ţăranesc. a parcurs, în 1934. un intens proces de reorganizare internă, ion Mitaţache s-â preocupat de fiecare organizaţie judeţean.! în parte, înlăturând cadrele vechi, îţnbătjlnitţ, care nu au dat rezultate, şi înlocuindu-le cu tineri, energici şreompetenţi. La 11 martie 1934 s-a realizat fuziunea cu Partidul Ţărânesi care a însemnat revenirea la *„matcă* "a flr.N. Lupu şi a adepţilor săi. Fuziunea s-a perfectai pe baza programului şi, a statutului Partidufui Naţional-Ţârânesc, iar dr. N. Lupu a redevenii vicepreşedinte al acestui partid.

Partidul Maghiar a trecut prin serioase, convulsiuni interne. în aprilie 1934. Opoziţia Partidului Maghiar s-a transformat în *Orgdnizapa Oamenilor Muncii Maghiari* din Români.i (MADOSZ), care se pronunţa 'pentru *„restabilirea "* drepturilor şi libertăţilor democratice, întrebuinţarea liberă a limbii mâterne în administraţia şi justiţia din judeţele cu populaţie majoritară maghiară, înfiinţarea unei secţii maghiare la Universitatea din Cluj ele. MADOSZ ul a devenit o organizaţie influenţată de Panidul Comunist. La rândul său, conducerea Partidului Maghiar şi-a continuat vechea linie politică, inclusiv trimiterea de memorii la Societatea Naţiunilor, în care denunţa *„persecuţiile "* la care era supusă minoritatea maghiară din Români a

In anul 1934 s-a conturat perspectiva creării unui., *bloc constituţional*". care să se opun.i camarilei regale şi tendinţelor autoritare ale lui Carol al II-lea. Promotorii acestuia au fosi liderii a două partide minore: Alţxandru Averescu, şeful Partidului Poporului (după eşecul manevrelor din primăvara acelui an, în ţare a fost implicat) şi Grigore Filipescu, preşedintele Panidului Conservator. La această acţiune s-a aliat, cu anumite precauţiuni, şi Iuliu Maniu , Pe această linie, la Î8 iunie 1934 a tvut loc o întâlnire între Iuliu Maniu. Alexandru Averescu ţii Grigore Filipescu în cadrul căreia s-a discutat despre necesitatea desfăşurării unei campanii publice împotriva modificării Constituţiei, pentru îndepărtarea lui Gabriel Marinescu din funcţia d^prefect al Poliţei Capitalei şi expulzarea Elenei Lupescu din ţară". Profitând de faptul că era preşedintele Societăţii Telefoanelor, Grigore Filipescu a început sâ intercepteze

convorbirile de la Palat şi de la Aleea Vulpache, oferind lui Iuliu Maniu un material extrem de preţios. Acţiunea lui Grigore Filipescu era o *„replică "* la cea a Elenei Lupescu, care-şi crease un fel de serviciu secret prin care-şi supraveghea adversarii. Din acest serviciu fâcea parte şi directorul general al P.T.T. (Poştei, Telegrafului şi Telefonului) care trimitea rapoarte periodice Elenei Lupescu. Astfel, în raportul datat 1 decembrie 1934 se Spunea: *„D-l N. Titulescu se dovedeşte din zi In zi că devine tfn element tot mai periculos al Majestătii Sale [...] d-sa continuă să constituie şi pentru dv. duşmanul de moarte* "; Iuliu Maniu *„agită spiritele, pregătind astfel drumul spre un atentat, pe care d-sa doreşte ca poporul să-l săvârşească asupra dv* "; Gr. Filipescu şi Viigil Madgearu *„constituiedoipivoţi puternici, pe care d-l Maniu se sprijină în [ari pentru distrugerea dv* ".ʷ. Rapoartele conţineau informaţii privind

2ctivitatea şi a altor oameni politici - între care Grigore Trancu-Iaşi, Nae Ionescu, despre situaţia Partidului Naţional-Ţărânesc, a Partidului Poporului* asociaţiei *„Cultul Patriei",* propunând şi soluţii de neutralizare a campaniei îndreptate împotriva Elenei Lupescu, de atragere a unor oameni politici şi ziarişti, de schimbare a unor funcţionari superiori din aparatul de stat.

în decembrie 1934 a devenit public conflictul dintre locţiitorul şefului Marelui Stal Major, generalul Ion Anlonescu, şi generalul Paul Angelescu, ministrul Apărării Naţionale, om de încredere al Elenei Lupescu. Antonescu a făcut o analiză detaliată a situaţiei din armată, după care a înaintat un raport preşedintelui Consiliului de Miniştri: *„Putregaiul este aşa de mare încât a mai rămâne în mijlocul lui înseamnă a-mi lega şi eu numele de un dezastru care este inevitabil ducă continuăm cu metodele de lucru actuale. Acei care au dus oştirea în halul actual nu pot s-o îndrepte şi împiedică pe alţii să o facă. Aceasta trebuie să ştie naţiunea ".* Atitudinea lui I. Antonescu a nemulţumit adânc pe Elena Lupescu şi pe Carol al II-lea, care se simţeau „cu *nutscape căciulă ";* în plus, bunele relaţii pe care generalul Ie avea cu N. Titulescu dăduseră de gândit suveranului ţi camarilei. în consecinţă, Carol al II-lea a hotărât destituirea lui I. Antonescu şi numirea generalului N. Samsonovici în fruntea Marelui Stat Major. Totodată, guvernul a decis sâ interzică orice discuţie pe această temă şi a confiscat ziarele *„Epoca "* şi *„ Universul*", care publicaseră articole elogioase la adresa Iui I. Antonescu şi criticau actul înlocuirii sale. Dar Al. Popescu- Vecşeşti a ridicai această problemă în şedinţa Adunării Deputaţilor din 14 decembrie 1934", întrebând guvernul: *„Care este scopul păstrării sub tăcere a numelui unui general glorios, care <i intrat în istorie, ca Ion Antonescu*2 ". La această interpelare s-au asociat deputatul col. P. Petrescu ¡ Partidul Radical-Ţărănesc) şi senatorul N. Miclescu. A răspuns g-ral Paul Angelescu, ministrul Apărării Naţionale, care a explicat câ legea de înaintare în armata prevede câ funcţia de şef al Marelui Stal Major trebuia ocupată de un general de divizie, iar g-ral I. Anlonescu nu îndeplinea această condiţie, el fiind lâsal la comanda Diviziei a IlI-a, iar ca subşef al Marelui Stat Major liind numit g-ral de divizie Gheorghe I. Florescu. Explicaţiile'nu au satisfăcut, astfel câ a luat cuvântul Virgil Madgearu, care a afirmat câ o asemenea schimbare *„ nu este un fapt divers* ". El arăta câ *„nu ne amestecăm în schimbările de comandamente şi suntem respectuoşi faţă de prerogativele regale* ". dar dacă Antonescu nu îndeplinea condiţiile necesare, de ce a fost numit în această funcţie, apoi schimbat în mare secret? Gh. Brâtianu a intervenit pe un ton vehement: *..Mai există Constituţie, mai există parlament? De nu, spuneţi-o limpede să se'şrie* ". Luând cuvântul, Const. I.C. Brâtianu, preşedintele Partidului Naţional-Liberal, l-a elogiat pe Ion Antonescu, afirmând câ *„Acest general, cu roate că gradul său nu este cel mai mare. este desigur personalitatea cea mai marcantă, recunoscură şi în străinătate, a armatei noastre ".* C.I.C. Brâtianu a apelat la şeful guvernului ca *„să pună pe fiecare om la locul cel drept, in folosul întăririi capacităţii de apărare a ţăr\j ".* în aceste împrejurări a trebuit să dea explicaţii însuşi preşedintele Consiliului de Miniştri. Acesta a afirmat câ discuţia era *„profunddeplorabilă îi dăunătoare intereselor permanente ale armatei şi ţării*", că schimbările în comandamentele superioare ale armatei erau exclusiv de competenţa autorităţilor militare. întrerupând, Iuliu Maniu ' spus: *„Inexact*". La rândul său. Ion Mihalache a ţinut sâ observe câ intervenţia cenzurii arată limpede câ *„este ce\-a de ascuns ".*

Fostul preşedinte al Partidului Naţional-farânesc, iuliu Maniu, şi-a concentrat eforturile în **direcţia** luptei împotriva camarilei. Astfel, |5»iticipjuid la adunarea organizată la Bâdâcin **cu prilejul zilei** sale de naştere, -în ianuarie 193S ^Hâiu Maniu aţinui un discurs anticamarilist, **pe care cenzura** l-**a** forfecat, fâcându-l nejnteli£ibil. în aceeaşi lună a avut 16c o întrunire **a Partidului** Naţional-Liberal-Gh. BrâtianU în"-'sectorul'Albastru din Bucureşti, în cadrul căreia *Duduia "* **a** fost atacată în termenii cţ^ mâi vehen»enţi. La 26 mai s-a desfăşurat o **noua âdunarţ, la** sala ,.*Gib* **" din** Bucureşti, cu pjrtîqip&rea reprezentanţilor Partidului Poporului şi **ai Partidului** ■Naţional-Liberal-Gh. Brătianu, caîs a. ţiţilejurt noi şi incisive critici la **adresa camarilei. în** iandalie 1935, Gh. Brătianu şi ^lexanliru Averescu au difuzat în ţară **şi în străinătate un manifest comun** în care era jucată cu.vfcSţhţâ camarila şi mai ales Elena Lupescu.

Atacurile âuîost lanSâte şi de la tribupa Arl#mentului. In ziua de 30 ianuarie 1935, Atia **Constaniinescu** afirrha hot'ârârea Partidului Nlţional-Liberal-Gh.' Brâtianu de a *„smulge din rădăcini buruienile care înăbuşe scaunul tfynfaesc, împiedicând raporturile necesare între Coroană şi ¡ara* "[7]. Luând ounoştinţâ cfc faptuj că suveranul declarase unei reviste **franceze** că **politica externă** a României nu apa^irfepartidelor sau guvernelor, ci este *„regală* ", luliu Maniu a **adresat,** la 13 martie, o intefpelire guvernului: *„In sensul Constituţiei, Coroana nu are alte drepturi şi prerogative'decât acelea care sunt' stabilite în Constituţie.[...J Cum este pasibil să se spună cr, politica externă, careMitgajeaiă viitorul ¡ării, care angajază viaţa cetăţenilor, nu este naţionaU), nu'âparţinf nqtiunii,' ci este regală:'[...] nu este posibil* - a declarai liderul naţional-ţărâni^t -*să a<Mqenyiici chiar din partea suveranului să se spună că această importantă parte a vieţii noaşttdde stat aparţine Coroanei".* Totodată, el a prin-, prilejul **pentru** a ataca guvemuj. penffu ţaptul ci foloseşte centura pentru a acoperi *„unele tendinţe de autocraţie, de dictatura ".* Preşe'cămele Conciliului de Miniştri, Gh.Tâtârescu, fa întrerupt în mai multe rânduri,'avertizându-l^oâ abuza'de *„tSlehanţa acestui parlament* "şi că prin atitudinea sa nu slujeşte *¡.epuza româht^skă* 'j, dar luliu Maniu nu s-a lăsat intimidat, ci a atacat direct camarila: „/n *ţara noastră jjinr unumite forţe oculte care împiedică o guvernau reală /.../ în ţara aceasta se poate critica.qricine, poţi să înjuri chiar pe Dumnezeu, dai anumite persoane sau anumite nume nupot fi amintite, nici criticatei- l Spuneţi dv., cum st poale aceasta că cenzura consecvent şterge cuvintele camarila. Wieder? Cine este Wieder ii ţara aceasta? Cine este în ţara aceasta dil Lupescu şi familia lui? Ce prerogative au in ţuru aceasta de nu pot fi numiţi în ziare? "*[71].

în timp ce luliu Maniu se *„războia"* cu camarila. Ion Mihalache era preocupai cu definitivarea programului Partidului Najional-Ţarânesc. Eforturile sale erau subminate de Alexandru Vaida-Voevod, care a *Uf* curs sugestiilor camarilei vizând *„spargerea "* acesii.i partid, pentru a-i diminua forţele şi mai ales pentru a limita influenţa politică a lui Maniu.

Sciziunea Partidului Naţional-Ţărănesc a fost declanşată de V.V, Tilea, informator J! regelui şi apropiat al Elenei Lupescu, printr-un discurs rostit în ianuarie 1935 la Sibiu, în care a criticat în termeni energici pe luliu Maniu. Analizând această chestiune, Comitetul Central Executiv al Partidului Naţional-Ţărănesc a dezaprobat, la 5 februarie, atitudinea lui V.V. Tilea în acelaşi timp, I. Mihalache a atras aţenţia lui luliu Maniu că *„este inelegant şi neserios să>■ agite mereu chestia Duduiei şi că Partidul Naţional-Ţărănesc are altceva de făcut decât să s, ocupe de istoricul restauraţiei şi cu destinul anumitor persoane particulare* " '[4]. Stimulaţi u, regele Carol al 11-lea, *„vaiOişni."* erau clecişi să treacă la ruperea partidului. Pentru a nu sc despărţi de Partidul Naţional-Ţărănesc pe problema atitudinii faţă de camarilă, Vaida a căutat sâ dea o bază programatică acţiunii sale. în acest spirit a cerut ca programul partidului sa cuprindă ideea naţionalistă *„numerus yalahicus"* (proporţionalitatea in sens etnic în toau funcţiile publice,,. *valahii*" urmând sâ aibă o pondere de 80%). Deoarece Comitetul Execuii* Central nu a acceptat această propunere. Alexandru Vaida-Voevod a pornit într-un turneu (ic propagandă prin ţară, în favoarea *„valahismului*", iar la 25 februarie a anunţat constituire.
organizaţiei Frontul Românesc. La 5 martie. Delegaţia Permanentă a dezavuat atitudinea lui Vaida, ca fiind în contradicţie cu hotărârile Comitetului Central Executiv.[75] între timp, vai<Jijtii au încercat sâ preia conducerea unor organizaţii judeţene ale Partidului Naţional-ŢărăBesc, ndicându-se deschis împotriva hotărârilor conducerii centrale. în faţa acestei Situaţii, Delegaţia Permanentă, întrunită la 13-14 martie 1935, a hotărât sâ-l desărcineze pe Vaida din funcţia de preşedinte al organizaţiei Partidului Naţional-Ţărănesc din Transilvania[76].

2 Amestecul regelui Şi al camarilei este evidenţiat de faptul că unul dintre liderii naţional- lărânişti, D.R. Ioaniţescu, a fost îndemnat de însuşi Gabriel Marinescu sâ pârăsească Partidul Naţional-Ţărănesc şi sâ se ¡¡lâture lui Vaida[77]. între cei pe care Vaida i-a atras de partea sa, în I rontul Românesc, s-au aflat D.R. Ioaniţescu, Aurel Vlad, Voicu Niţescu, Eduard Mirto, Emil Haţieganu, personalităţi politice bine cunoscute, foşti miniştri şi parlamentari. Dar întemeierea I rontului Românesc nu.a modificat echilibrul forţelor politice din România. în fond, lozinca naţionalistă lansată de Al. Vaida-Voevod figura, într-o formă sau alta, şi în programul altor partide şi organizaţii politice - LANC, Partidul Naţional-Agrar, Totul pentru Ţară. Evident, irecerea deschisă a lui Vaida de partea forţelor naţionaliste a creat o anumită impresie, deoarece el fusese în trei rânduri şef al guvernului României. Dar Alexandru Vaida-Voevod n-a reuşit -a creeze o organizaţie politică puternică, sâ atragâ după sine majoritatea organizaţiilor Partidului Naţional-Ţărănesc din Transilvania pentru a-l izola pe luliu Maniu.

Rezultatul a fost oarecum invers, deoarece prin plecarea lui s-a creat un larg.câmp de manevră pentru luliu Maniu, întrucât acesta nu mai avea de întâmpinat în sânul Partidului Naţional- rânesc o rezistenţă atât de înverşunată Şeful organizaţiei provinciale din Transilvania a devenit M. Popovici, dar capacitatea acestuia şi autoritatea lui politică nu ridicau nici un fel de probleme pentru luliu Maniu. Modul în care s-a produs plecarea lui Vaida a oferit lui luliu Maniu prilejul .le a-l taxa pe acesta şi pe adepţii săi drept *„slugi ale Coroanei-*

in Congresul general al Partidului Naţional-Ţărănesc desfăşurat în zilele de 22-23 aprilie ¡"35 a fost dezbătut şi aprobat noul program al partidului. Spre deosebire de cel anterior. ! est program recunoştea rolul industriei în dezvoltarea economiei naţionale, renunţase la politica *..porţilor deschise* " şi preconiza intervenţia statului în dirijarea vieţii economice. în ogram s-a introdus conceptul de *..democraţie dirijată ",* care însemna limitarea *..abuzului democraţie* ", de pe urma căreia profitau forţele extremiste, prodictatoriale. Congresul a .»¡optat o rezoluţie"[0] în care se arăta câ Partidul Naţional-Ţărănesc militează pentru *..întărirea Iii naţionale prin proclamarea primatului ţărănimii* ". Se aprecia câ ţărănismul constituie adevăratul *naţionalism, acela care se întemeiază pe forţele creatoare ale poporului românesc mărite prin încadrarea lor în starul românesc, eliberat de sub dominaţia coaliţiilor de interese irriculare. In mod implicit, ţărănism înseamnă naţionalism. O convingere adâncă, inspirată un patriotism constructiv, ne duce la concluzia ca problema naţională nu poare fi soluţionată "ir prin ridicarea şi întărirea reală a elementului autohton şi nu prin prohibiri şi exprimări tăl artificiale".* Rezoluţia menţiona că *..Starul naţional-ţărănesc nu se poate dezvolta în Mi/ natural şi armonios fără colaborarea directă a tuturor forţelor sociale, economice şi • nionale ce-l compun. O astfel de colaborare mi este posibilă decât în cadrul unei reale •«'mocniţii naţionale, prin însăşi natura sa ţărănistă, completară cu consultarea şi colaborarea v itpârilor de interese economice şi sociale, a competenţelor tehnic« şi a primatului naţiunii "lâne ca element majoritar âe bază ".* în .legătură cu rolul regelui în viaţa statului român, naţional-ţărâniştii afirmau câ respectarea monarhiei îonstituţiofiale-,*o necesitate primordială pentru stalul nostru. Abaterile, sub orice formă, de la principiile de buză ale •ierului nostru fundamental pot produce periculoase frământări urmate de consecinţe mătoare ţării".* Considerându-se un organism puternic, Partidul Naţional-Ţărănesc. *„pe '■"-.a noului program şi a încrederii pe care i-o acordă ţara, pretinde puterea. declarând că îşi umă răspunderea redresării morale şi economice a ţării şi se obligă să ridice ţărănimea la*

o situaţie economică înfloritoare, ci pită ordine morală }i o noua disciplină a muncii naţionale de care se va resimţi întregul edifici{ ai sta/ului nostru ". Partidul Na[ional-Ţărănesc declara câ nu urmărea *„o simplă* fi *banală scjtimbire dţ-guvern* ci instaurarea unui., *nou regim ¡i o nouă ordine de viaţă. Revendicăm puterea pţntra a-i schimba structura şi o mentalitate perimată, pentru a le înlocui cu o nouă alt#(njre socială. Pornim, aşadar, la o campanie de dărâmare a unui edificiu putrţţ căruia voim, sd-l substituim singura construcţie firească şi ■rganică pe care o cer în mod neţesartontf¡{iile de viaţă ale poporului nostru ".*

în legătură cu tactica de următ exi^tajvrtiari deosebiri între Ion Mihalache şi Iuliu Maniu. Primul.aprecia câ'taţtica cea mai Wicientâ era aceea de a demonstra puterea şi capacitatea Partidului Naţional-Ţărănesc şi nufdţj» *.Jorţa mâna* " regelui; acesta trebuia să se convingă singur cânaţional-j^râriişlii sunt |rţdipptâti[i să guverneze, câ ei sunt *„respectuoşi faţa de prerogativele Coropnei*". Iuliu ManiiTţu cjedea în eficienţa acestei tactici; el considera câ Partidul Naţional-Ţărâi}e^c tjebuiasă^ angajeze deschis şi hotărât în lupta împotriva camarilei regale şi pentru apărarea regimulkl ^.emocratic.

La rândul sâu, regele.a jeai^iţerea în actualitate a *„afacerii Skoda* ". încă de la 28 aprilie 1934 se constituise *p* coSrt« de anchetă parlamentară, care a efectuat ample cercetări Iuliu Maniu s-a prezentat ¡(»faţa actfiel comisii şi a respins f aţeg'oric afirmaţiile potrivit cărora ar fi vorba de o *„afacere*Skotţa, susţinând ci în fond se gfcise un pretext pentru a lovi în el şi în Partidul Naţional-Ţărănesc^Mafliu declara: j,*Domnilor, tiu ştiu cine putea avea interesul ca să încerce un asasinat Moraljţonqa\tnui foşt prim-ministru al ţării. Eu înţeleg: oamenii politici pot fi incomozi multor persoane, se înfămplăi înţeleg ca aceşti oameni să fie trimişi pe cealaltă lume, se întâmpla, se poate explică prin interesul de stat, dar ce interes de stat poate fi in aceea că, cu voie şicufalş', h pecetluiişti ruşinea pe seama unui stat, că a avut un prim ministru care a fost un tiâilds.'cfeastâ n-o înţeleg* ". El a afirmat câ s-a falsificat un proces verbal şi câ cel care a comis acest W fcra col. Pomponiu, prim-comisar regal, câ s-a intervenit pe lângâ Seletzki pentru a face decfcraţii în defavoarea şefului guvernului sub care s-a încheiat contractul cu firma Skoda. Fără îndoială, aluzia viza pe Carol al Il-lea şi camarila; de aceea Maniu ţinea să avertizeze: *„Pe mine nu reuşesc să mă intimideze, eu de la calea mea nu mu abat, eu de la hotărârile mele nu mă schimb, eu ce cred că este bine pentru ţară şi pentru neam, asta fac* Deoarece cenzura interzisese publicarea integrală a declaraţiilor făcute de Iuliu Maniu, eliminând cu toţul atacurile împotriva Elenei Lupescu, preşedintele Partidului Conservator, Grigore Filiflpscu, a iniţiat organizarea, la 13 august 1934, a unui banchet in onoarea liderului naţional-ţărânişt. în discursul rostit în faţa celor 3 000 de participanţi la acest banchet, desfăşurat în grădina restaurantului *„Gib* "din Bucureşti, Grigore Filipescu I-a prezentat pe Iuliu Maniu ca pe un om demn, care nu se pleacă în faţa presiunilor camarilei.! rândul sâu, Maniu a criticat-o pe Elena Lupescu, acuzând-o câ mcearcă să desfiinţeze instituţiile fundamentale ale statului şi să asasineze moral adversarii săi politici. După audierea a zeci de martori, adunarea de acte şi documente, efectuarea controlului averii lui Romulus Boilă, comisi J parlamentară a ajups la concluzia câ preţurile la contractul cu firma Skoda au fost majorate in prejudiciul statului cu circa un miliard şi jumătate, câ interesele industriei naţionale au 1'OM neglijate, întrucât b treime din materialul comandat la firma respectivă se putea fabrica în ţaia. câ nu au fost consultaţi factorii competenţi asupra calităţii produselor. Potrivii aprecierilor comisiei, vina aparţinea firmei Skoda şi în special reprezentantului ei în România, Bruno Seletzki, precum şi delegaţildr statului român, care nu s-au informat corespunzător, au manifesia: superficialitate, au oferii un preţ exagerat, au lovit în industria naţională de armament. Dar. ii: stabilirea răspunderilor, comisia nu s-a pronunţat cu certitudine. O singură persoană a fost **indicata** - Romulus Boilă, care n-a putut justifica o parte a averii sale". De asemenea, comisia a ajuns h concluzia câ colonelul pensionar Sică Georgescu a primit comisioane de la firma Skoda. După citirea raportului, s-a propus o moţiune de punere sub acuzare a generalului Henri Cihoski.

ministrul de război care a semnat contractul din 17 martie 1930, a lui Mihai Popovici, pentru câ a cauzat întreruperea cercetărilor la sediul Casei Skoda în ziua de 10 martie 1933. a lui Romulus Boilâ şi a col. Georgescu pentrn câştiguri ilicite[8]-. Au urmat vii dezbateri după care, în ziua de I3aprilie 1935, Adunarea Deputaţilor a decis să fie trimişi în judecată Romulus Boilă, colonelul Georgescu şi generalul Henri Cihoski. în privinţa lui Mihai Popovici s-a votat doar efectuarea unui control al averii acestuia, acţiune care n-a putut dovedi însuşirea unor bunuri pe cale ilicită. Până la urmă, în februarie 1936 toţi cei implicaţi au fost achitaţi"[3], astfel încât - deşi s-a făcut o agitaţie nemaipomenită timp de doi ani de zile - afacerea Skoda h-a fost clarificată. Şi aceasta pentru câ n-a existat interesul necesar din partea celor care făcuseră din ea obiect Pe agitaţie politică.. De vreme ce Iuliu Maniu n-a putut fi implicat şi compromis, afacerea nu mai prezenta inteies pentru Carol al II-lea şi camarilă. Regele şi susţinătorii lui şi-au dat seama câ stăruinţa prea mare în dezvăluirea persoanelor care au încasat comisioane pe seama silitului putea avea efect de bumerang, întorcându-se împotriva propiilor lor afaceri. La toate acestea trebuie adăugat faptul câ agitaţia făcută a nemulţumit guvernul cehoslovac, întrucât se aducea un prejudiciu'moral uzinelor Skoda. Pamfil Şeicaru scria câ *„Eduard Beneş a*

cerut. I¡rin mijlocirea ministrului plenipotenţiar la Bucureşti, o întrevedere cu primul ministru Gh. Tătărescu. Rezultatul a fost sosirea în România a lui Fiala, directorul general al uzinelor Skoda, care a convenit să adauge ¡a comanda iniţială câteva baterii de tun pentru a acoperi paguba suferită de statul român. Ministrul Cehoslovaciei la Bucureşti l-a convins pe doctorul V. *Lupu că nu servea cauza democraţiei dacă continua să agite chestia Skoda, şi că uzinele Krupp exploatau această «nenorocită afacerea"*[1]*'.* Guvernul Tătărescu a încheiat un nou contract cu uzinele Skoda, pe care Adunarea Deputaţilor l-a aprobat la 8 aprilie 1935 şi care, de fapt, însenina refacerea contractului semnat de naţional-ţărânişli.

Deoarece în 1935, la 8 iunie, se împlineau cinci ani de la *„restauraţie "* Iuliu Maniu a decis să acţioneze din timp pentru a clarifica opinia publică asupra desfăşurării evenimentelor la care a lost pârtaş. El intenţiona, încă din decembrie 1934, să ridice în parlament această problemă. Jar Delegaţia Permanentă a Partidului Naţional-Ţărânesc a decis câ nu era oportunâ o asemenea dezbatere. în faţa acestei situaţii, la 13 decembrie 1934, Iuliu Maniu a adresat o scrisoare lui I. Mihalache, prin care-l anunţa câ se supune disciplinei de partid, dar pentru a nu lâsa sâ circule *..tot felul de zvonuri"* privind istoricul restauraţiei îi comunica conţinutul discursului pe care-l pregătise, cu rugămintea de a-l prezenta Comitetului Executiv al partidului[85]. 1. Mihalache a răspuns a doua zi. exprimându-şi nedumerirea faţă de procedeul adoptat şi motivaţia adusâ de Maniu. Maliţios, preşedintele Partidului Naţional-Ţârânesc îşi declara satisfacţia de a li aflat, *, hiarpe calea aceasta* ", câ Maniu a vrut sâ ţină seama de părerile organelor de conducere ale partidului, exprimându-şi convingerea câ ., *gestul dvs. vh servi drept pildă* "*[6], făcând, evident, aluzie la unii colaboratori apropiaţi ai acestuia, care-l secondau în acţiunile îndreptate împotriva camarilei. în martie 1935, Iuliu Maniu a întocmit un memoriu în care relata pe larg atitudinea sa faţă de restauraţie, insistând asupra ideii câ a militat pentru revenirea lui Carol în ţară cu două condiţii: 1) despărţirea de Etena Lupescu şi refacerea căsătoriei cu principesa Elena, şi 2) angajamentul acestuia câ, ajuns rege, va respecta regimul parlamentar-constituţional existenl. Deosebit de sugestiv este finalul acestui'memoriu de 22 de pagini dactilografiate: *„Prin restauraţie •dtnea constituţională şi dinastică a intrat în albia normală. Ea ar fi trebuit să dea roade binecuvântate şi liniştite în viaţa de stat. Situaţia ce s-a creat însă prin o serie întreagă de ititudini şi măsuri luate din partea Coroanei pe urma greşelilor sfetnicilor săi, este departe de <1 fi normală. Ea inspiră serioase îngrijorări fiecărui cetăţean demtat ţării şi regelui. Lucrurile trebuiesc îndrumate fără întârziere înspre o normală funcţionare a factorilor constituţionali. iespecrându-li-se pe deplin drepturile şi spre o liniştire a sufletelor adânc tulburare* Memoriul, multiplicat, a fost trimis principalelor ziare, precum şi unui număr însemnai de oameni politici, leoarece ministrul de Interne Ion Inculeţ a interzis publicarea lui.

Camarila s-a decis sâ reacţioneze. Gabriel Marinescu, împreună cu Ion Modreanu şi Constantin Buruiană au publicat cartea *Cam1 al ll-lea, regele românilor. Cinci ani de domnie 8 iunie 1930 - 8 iunie 1935,* te care, pe 332 de pagini, se aduceau elogii suveranului, cu preţul falsificării grosolane a realităţii istorice., Prefectul Poliţiei Capitalei. Gabriel Marinescu, nu s-a mulţumit cu rolul de autor al unei ascmenpa lucrări, ci a ţţţiit şi un discurs la radio în care a atacat guvernul luliu Maniu şi Partidul N«ţional-Ţârâhe<;, pentru atitudinea avută în zilele xstauraţjşi. AcesLfapt a provocat o vie reacţie din pansa naţional-ţărăniştilor. Ziarul *„Dreptatea "* scria la 20 iunie: *„svlonelul Gavrilâ este un exponent, ţjh specimen dintr-o serie de cuibare cu ploşniţe sugătextre de sânge din irtpul sâ/jdtozal naţiei. Focare de infecţie ".* Iar ceva mai târziu - la 26 iulie - acelaşi ziar îl caracte^a asbeM^ omulstrajă al regelui şi al Elenei Lupescu: *.Nici viaţa filmată a gangsterilor nufrttfece. in perip/ţij^şi tertipuri, activitatea acestui borfaş de junglă* "", Pentru *p* potoli spiritele!» guvernul $-â văzut nevoit sâ-l Sancţioneze pe Gabriel Marinescir'cu „ *mustrare scrisă* deoafedeţinyse conferinţa la radio *„fără* să *fi cerut în prealabil autorizai ea crginelor'superioare " "iflt* . *

în ziua de 8 iunii' 1935, restauraţia 3,fost săr^âtoţiiă cu mult fast, depăşind prin amploare şi durată festivităţilei,din 10 njai (ZManaţională a României!. în fapl. Carol al Il-lea a urmăm sâ facă din 8 iunie *ckl* mai iinport^pUeveniment din istoria românilor.

Cupă eşecul parţial înregifjAl ţrtn cqjistituirea Frontului Românesc, camarila regală a perseverat pe drumul găsirii |ihei alternative»Ia politica Partidului Naţional-Ţărănesc şi mai ales a lui luliu Maniu. Regele Carol al IMeaJ reuşit>sâ-l dbnvingâ pe O. Goga. adversar înverşunat al lui Maniu, că ar lî utilă fuAinea părlidUvi. său. Naţional-Agrar, cu LANC. Rezultatul a fost că in ziua de 14 iulie 1935 s-ai>ficftt contopirea celţr dpuâ organizaţii şi crearea Partidului Naţional- Creştin. Cu acest prilej, A.C. Cud a prodainat preşedinte de onoare, iar O. Gogapreşedmie activ al Partidului Na|ional-Oeş(iţ;ıa<ţesta.fivea două organe de presă: *„Apărarea naţionalii* (cuzist) şi *„Ţara noastră* 'Yşpgist)yw I^JiANC a preluat formaţiunile înarmate - lăncieri. si uniformele - de culoare albastră.

Programul Partidului Naţional-CreştiH[1*0] prevedea modificarea Constituţiei în vederea întârini puterii executive, reducerea numărului de deputaţi, creşterea rolului Senatului; aplicarea unui *„numerus clausus* "în toate instituţiile şi întreprinderile din România; revizuirea cetăţeniei acordate evreilor după 1919. întărirea educaţiei religioase a poporului, mai ales a tinerilor, menţinerea alianţelor externe existşnte, dar şi întărirea colaborării cu Germania şi Italia. Prin această fuziune, frontul de dreapta s-a consolidat, cei doi lideri politici - O. Goga şi A.(Cuza - militând cu consecvenţă pentnţ creşterea rolului monarhiei în viaţa de stat. împotrh a partidelor democratice, considerate\ fi *.'.jldovite ".*

La 20 martie 1935, partidul Totul pentru Ţară s-a înscris la tribunal; acest partid era fomu legală sub care activa Mişcarea Legionară* în care .. *exista un singur şef suprem: Corneliu Zeleo Codreanu. Generalul nu era decât un soldat la ordinele lui, însărcinat cu o importantă funcţie politică în cadrul Mişcării El nu întefneiase noul partid decât după ce primise autorizaţii 1 expresă a căpitanului'"".* Gh. Cantacuzino-Grănicerul a trecut la organizarea partidului pe I' *„regiuni*", astfel că mişcarea legionară avea următoarea structură: cuib - garnizoană - plasă judeţ - regiune. în octombrie 1935 s-a desfăşurat prima *Conferinţă naţională a şefilor de regiuni* la care Comeliu Zelea Codreanu a stăruit asupra educaţiei legionare, ca principalul mijloc de creştere a influenţei mişcării pe care o conducea,

Una dintre cele mai eficiente forme de penetrare a legionarilor în rândul populaţiei a fost aceea a taberelor de muncă. în vara anului 1935 a fost organizată prima tabără legionară din Transilvania, în cătunul Dealul Negru, com. Mănăstireni, plasa Huedin. în vecinătatea localităţii Fânţânele, ¿âmpul de luptă a lui Avram Iancu împotriva armatei ungare conduse de Vaşvan Aici legionarii au construit o şcoală. Unul dintre organizatorii taberei îşi amintea"[2]: *„Studentele (6 la număr) care urmau să se ocupe de pregătirea meselor, au fost cazate în casa unui mol. iar noi, băieţii, ne-am construit un bordei în pământ[...] In tabără duceam o viaţă organizată, bazată pe o disciplină conştientă. După deşteptare şi înainte de culcare ne făceam rugăciunea in faţa steagului tricolor prins în vârful unui brad unde era ridicat dimineaţa şi coborât seara. In zilele de duminică şi de sărbători organizam şezători la care participau nu numai , 'amenii satului, ci şi oameni veniţi din satele vecine. Noi ne prezentăm ideile şi planurile Mişcării Legionare, iar moţii îşi prezentau necazurile lori...] Şezătorile erau animate de povestiri şi cântece legionare,*

iar soţiile moţilor venite în număr mare cu familiile lor ne desfătau cu cântece şi doine specifice regiunii". A fost scris şi *Imnul taberei legionare de la Dealul Negru,* cu versuri de M. Gaftoi şi muzica de Ionel Jeana, care se încheia cu aceste cuvinte: *„Diu munca noastră se ridică/ Măreţ locaş în sus. spre cer. / Spre fericirea ţării noastre! Spre Cinstea Gărzilor de Fier ".*

într-o perioadă de exacerbare a cultului pentru viaţa materială, legjonarii au venit cu trăirea modestă şi credinţa în Dumnezeu. Legionarii intrau în sate în formaţie de marş, se opteau la biserică, se închinau, cântau imnuri de slavă pentru Dumnezeu şi Iisus Hristos. Ortodoxismul se împletea cu antioccidentalismul catolic. Occidentul era perceput şi ca un leagăn al francmasoneriei, prin care evreii urmăreau să-şi asigure dominaţia lumii, folosindu-se de creştini, pentru a submina statele naţionale. Un argument era şi acela că în toate partidele politice activau francmasoni; între aceştia: Constantin Argetoianu. dr. C. Angelescu, Constantin Banu, Paul Brătâşanu, Nicolae Dianu, Pan. Halippa, Pompiliu loaniţescu, dr. N. Lupu, Traian Moşoiu. \lexandru Radian. V.V. Tilea, Al. Vaida-Voevod, Romulus Voinescu. De asemenea, unii oameni le cultură precum: I. A. Bassarabescu, Ronand Bulfinski. Liviu Ciulei, Victor Eftimiu, Ion Minuiescu. I. Peltz, Mihail Sadoveanu, Ion Vinea, C.G. CosUifoni deţineau grade înalte în francmasonerie.

De altfel, chiar şi unii *„naţionalişti* "români nu-şi făceau probleme că sunt colegi în consilii de administraţie cu cetăţeni aparţinând minorităţilor naţionale, mai ales evrei. Astfel, O. Goga era coleg la Banca Anglo-Română cu Louis Blanc, la Asigurarea Românească cu Marcu Zendler, la Agricola-Fonciera cu Willy Filderman (preşedintele Uniunii Evreilor Pământeni), la Astra- Vagoane cu Oskar Kaufman şi Michael Schapira; Al.Vaida-Voevod figura la societatea Komâno-Americană alături de S. Schneidler, R. Bollon, la Demiata cu Mozes Farcaş, A. \nhauh, la societatea Aur cu S. Buchman, Martin Șain; Mihail Manoilescu era acţionar la Itanca Română alături de Herman Guttman, la Ţesătura-Iaşi de Iacob Goldslein, la Fabrica de Sticlă-Mediaş de O.Kaufman, I. Margulies etc. Î11 aceste condiţii, legionarii se prezentau ca singurii români sinceri, cu adevărat naţionalişti, iar lozinca lor *„România a românilor "* avea credibilitate.

In Partidul German curentul naţional-socialist a devenii dominant. Principalii promotori ai noii orientări au fost Frilz Fabricius şi Alfred Bonfert. Primul a reuşit sâ fie ales, în octombrie 1935, în funcţia de preşedinte al Uniunii Germanilor din România şi să impună Partidului German un nou program, care prevedea: toţi germanii din lume constituie un popor; reînnoirea ■ leţii interne a comunităţii germanilor; cultivarea unor relaţii de încredere cu poporul român, întărirea disciplinei în cadrul partidului. Alfred Bonfert era mai radical, constituind în mai 1935 Partidul Poporului German; acesta aprecia că fiecare german din România trebuia sa lie conştient de faptul că el este un element al *„marelui Reich ",* ale cărui interese este dator sâ le slujească. în programul acestui partid se exprima devotamentul pentru statul român şi regele său; respectarea drepturilor stabilite prin Constituţie, în special completa libertate în drepturi cu poporul român şi autonomia culturală; cultivarea spiritului german hitlerist în viaţa culturală; membrii partidului, ca reprezentanţi ai tuturor germanilor din România, erau datori sâ acorde [1] egală consideraţie tuturor compatrioţilor, îndeplinindu-şi obligaţiile şi ajutându-se în muncă, indiferent de starea socială; partidul răspunde de toţi membrii în legătură cu comportarea lor onestă; partidul răspunde de modul cum fiecare german îşi duce viaţa publică sau privată: fiecare german trebuie sâ fie un reprezentant onorabil al comunităţii; principiul fundamental al membrilor partidului era: „ *binele social, înaintea interesului personal* Fritz Fabricius a fost preferat de liderii de la Berlin, fiind ales preşedintele Uiliunii Germanilor Minoritari din Europa; în această calitate el era subordonat direct lui RiMolf Hess. Uniunea avea următoarele puncte programatice: germanii, oriunde ar locui, au un singur Fuhrer Adolf Hitler germanii au o singură mamă: Germania; germanii din toată lumea.au o singură cultură: cea germană germanii de pretutindeni au datoria de a contribui la projMşirea Reichul ui prin toate mijloacele (fonduri, forţă de moncâ, sânge).

V .■

Un rol însemnat M viaţă «Imunităţii germanediitJRomânia l-a avut Arthur Alfred Konradi care avea funcţiile oficiale de'ataşat cortieVcţa! al Legaţiei germane din Bucureşti, de secretar al Camerei de Comerţ Româno-Gernlane şi de reprezentant al firmei *„Maschinischen Fabrik* A.G Magdeburg-Bukau. £1 era ş^reşedintei *„Asociaţiei Germanilor din Reich* ".organizaţie hitleristă cu sediul în Biţc^eştv^cju-e ave» minunea do a informa *„Organizata pentru Strâinâtate a Partidului Naqst* "Wusland Organisation - A.O.) asupra activităţii populaţiei germane din România şi a o infiufenţa în sensul ideil6r hitleriste. A. Konradi a stabilit strânse legături cu Fritz Fabricius. Cţvenind preşedintele organizaţiei din România a Partidului Naţional-Socialist .(SeVman (l^ŞflAJS),'Kou-adi ţleţinea, în ierarhia demnitarilor Partidului (kŞDAP),'urfrang superior ministrului Reichului. Witheln tea guvernului german autorizaţia dea încadra în secţia din :mbri corespondenţi, şi germani cetăţeni români, care erau rejrmania.

Naţional-Sofcialişt diq,Gemu__ Fabri^us. primit din România a NSDAJ>, pu tjtliţl apoi trimişi pentrţi îndoctrini

Cea de-a doua jumă^e a atiului 1935 a fost dominată de hotărârea Partidului Naţional Ţărănesc de a declanşa campinia ¿trastornare a guvernului. I. Mihalache considera că partidul său era pregătit pentru a prelua putérea. .Referitor Ia calea de dobândire a acesteia, preşedintele Partidului Naţional-Ţărânesc »firma:',,/V *noi ne ipteresedză să venim la putere cu fruntea sus cu obrazul curat şi cu posibiliituţ extţutăriigrogramului. Şi vom Veni prin porţile mari ¡i pe uşa din faţă. Vom veni prin ¡Apfflii dintre rege* fi *ţară. bazat pe raporturi loiale* fi *clan respectând prerogativele regale, aar. gelbşi să păstrăm neatinse drepturile* fi *demnitatea aceste ţări. al cărei produs* fi *instrument suntem hi* urma şedinţei Delegaţiei Permanente din 10 11 septembrie s-a hotărât organizarea unei mari manifestaţii naţional-ţăraniste în Bucureşti la 14 noiembrie, când se deschidea noua sesiune a parlamentului, menită sâ arate influenţa d. care acest partjd se bucura în.râftdul maselor şi necesitatea ca el sâ lie adus imediat la putere luliu Maniu a câUty sâ imprime aqestetcaAtpanii un curs arttlcamarilisl; la 22 septembrie el a ţinut un discurs la Uioafa în cadrul căruia a afirmat câ acţiunea sa avea menirea de a deschid. *„ochii* fi *urechile regelui '"'.* Dupâ inteivepţiile energice ale preşedintelui Partidului Naţional Ţărănesc, luliu Maniu a acceptat sâ-şi suspende campania şi s-a retras la Bâdâcin. El era convins câ tactica lui I. Mihalache va eşua, iar partidul *„va cădea in braţele sale "* şi *„atunci nu w singuratic va înfrunta pe rege, ci impartid întreg, solidar cu crezul şefului său autentic '"*.*

La rândul său. Ion Mihalache a pornit energic la organizarea demonstraţiei din 14 noiembrie, la care trebuiau să participe peste 100 000 de persoane. Perspectiva ţinerii une, asemenea adunări a îngrijorai pe rege şi pe Gh.Tâtârescu; de aceea ei au căutat sâ o împiedice In acest scop au discutat cu O. Goga, care nu numai câ şi-a oferit serviciile, dar a fost realmente încântat de ideea organizării, cu sprijinul guvernului, a unei întruniri a Partidului Naţional Creştin, care putea sâ constituie un puternic'argument în lupta sa pentru putere. Astfel, O Goga a anunţat câ Partidul Naţional-Creşfin a decis sâ organizeze o mare demonstraţie în Bucureşti, în ziua de 14 noiembrie. Se contura astfel perspectiva unor grave incidente înli naţional-ţărânişti şi naţional-creştini. Apreciind că era vorba.de o manevră a guvernului Delegaţia Permanentă a Partidului Naţional -Ţărănesc a hotărât să ţină adunarea, angajându se sâ asigure desfăşurarea ei în ordine. Regele Carol al II-lea a decis sâ intervină direct pentru a determina pe liderii naţional-ţărănişti sâ renunţe Ia proiectata adunare. În ziua de 29 octombrie el a transmis lui Ion Mihalache, prin Dirtiitrie Guşti, câ „ *nu admite ca ţăranii aduşi în Bucureşti să dicteze ".* iar a doua ti, 30 octombrie, suveranul îi spunea lui Virgil Madgearu: .. *Găsiţi şi voi o soluţie pentru a amâna demonstraţia"*întrucât naţional-ţărâniştii îşi continuau cu febrilitate pregătirile, la 8 noiembrie l-a chemat în audienţă pe Ion Mihalache; a fost o discuţie îndelungată, de două ore şi jumătate. Preşedintele Partidului Naţional-Ţărânesc a expus pe larg situaţia grea a ţării şi a insistat asupra programului pe care partidul său era hotărât sâ-l înfăptuiască. Regele, bun actor, s-a arătat impresionat, l-a sărutat şi l-a rugat sâ amâne adunarea, deoarece ziua de 14 noiembrie era o zi solemnă în care el trebuia sâ citească Mesajul de deschidere a sesiunii Corpurilor legiuitoare. Ţinerea unei adunări opozjţioniste, a precizat Carol. exact în acea zi, putea fi interpretată ca un act împotriva suveranului. Pentru a fi sigur câ-şi va convinge interlocutorul, regele a declarat câ..*Partidul Naţional-Ţărănesc, în mometitul crizei, va fi primul factor şi cel mai important, iar el. Mihalache, cel mai de încredere om politic din acest partid* Impresionat de puvintele regelui. Fon Mihalache a promis sâ renunţe la manifestaţia proiectată A două zi, 9 noiembrie, dr. N. Lupu s-a prezentat în audienţă, căutând sa obţină un angajament mai precis al regelui, îrt sensul chemării Partidului Naţional-Ţărânesc la putere. Suveranul însă s-a eschivat, dar a insistat asupra ideii câ amânarea adunării va . onstitui un *„atu în plus "* pentru naţional-ţărănişti. A urmat şedinţa Delegaţiei Permanente. ,are, după numai 10 minute, a dat publicităţii un comunicat, apărut în „Dreptatea" din 12 noiembrie 1935: ., *Delegaţia Permanentă centrală a Partidului Naţional-Ţărănesc, în şedinţa tini 9 noiembrie, considerând că în urma audienţelor la M.S. regele a d-loş preşedinte I. Mihalache şi vicepreşedinte dr. N. Lupu situaţia politică este schimbată, hotărăşte suspendarea demonstraţiei proiectate pentru 14 noiembrie ".*

Vestea a fost primită cu stupoare de opinia publică, deoarece săptămâni în şir Rartidul Naţional-Ţărănesc declarase câ nu va renunţa cu nici un preţ la adunarea anunţată. Dupa o . noadă de penibilă tăcere, liderii naţional-ţărănişti au început sâ dea explicaţii. Virgil Madgearu spunea: *„N-am vrut să lăsăm impresia falsă că luptăm cu regele ţării, căci avem voinţa fermă ■ colaborăm eh suveranul* 1. Mihalache afirma câ a luat decizia de amânare a adunării în .tina apelului *„clar şi categoric"* făcut de regele Carol al II-lea, iar hotărârea Partidului Naţional-Ţărânesc era un *„omagiu* "adus suveranului.
Amânarea demonstraţiei din 14 noiembrie a avut consecinţe importante pentru evoluţia aceitui partid şi c hiar a Vieţii polţlice din România. Un prim efect a fost închegarea grupării centriste în ..inul Partidului Naţional-Ţărânesc. Armând Câlinescu avea să mărturisească: *,,Aceste împrejurări 'iu]ost pentru mine zguduitoare. In clipa aceea am simţit că*

înaintea mea se desfăşoară alte '•rizonturi, cu se impuneau alte metodei...] în clipa în care partidele şi guvernele ţării renunţau t ceea ce era atributul lor esenţial, autoritatea, nu mai era decât o singură salvat e: iniţiativa ei;alâ. Şi am spus atunci: regele nu poate fi un simplu pecetar al partidelor politice " '". în iiuarie 1936, Armând Câlinescu a adresat un memoriu lui I. Mihalache pnn care-i cerea-sâ ragâ învăţămintele necesare din actul renunţării la adunarea din 14 noiembrie 1935. Ideea centrală i memoriului era aceea câ. de vreme ce Partidul Naţional-Ţărănesc nu se mai baza pe sprijinul decisiv al maselor pentru a ajunge la putere, conducerea partidului trebuia sâ adopte calea câştigării bunăvoinţei Coroanei. în acel moment. Armând Câlinescu se afla deja în atenţia regelui Carol al II-lea. într-o notă informativă semnală de Ion Sân-Giorgiu la 8 februarie 1935 citim: *„Îndrăznesc > sfârşitul acestui paragraf să amintesc Majestăţii Voastre pe Armând Câlinescu. Nu o fac în ■ilitate de prieten al său, fiindcă legăturile noastre sunt rarb şi întâmplătoare. Din informaţiile pe eare le deţin mi-am putut da seama că Armând Câlinescu joacă un rol din ce în ce mai "semnat pe lângă Mihalache. El este informatorul, consilierul şi executorul lui Mihalache. E în acelaşi timp un sincer devotat al tronului şi un adversar al punctului de vedere susţinut de Maniu Pe deasupra e şi un om tânăr, cult, talentat şi înzestrat cu un foarte fin simţ politic.*

 1

indrăznesc a propune Majestăpi Voastre să acorde lui Călinescu deosebită atenţie. in credinţa că el ar putea deveni cu timpul foarte folositor Majestăpi Voastre """. O grupare - în frunte cu Armând Călinescu, Mihai Ralea, Nicolae Costăchescu, Mihai Ghelmegeanu, Virgil Potârcă - a început sâ-şi conturez« concepţia potrivit căreia factorul decisiv al puterii în stat era suveranul, că peste voinţa lui nu se putea trece. La rândul sâu.iiegele â cultivat stăruitor aceste atitudini politice, a stabilit relaţii strânse cu *„ceiuriştii"* din Partidul Naţional:Ţărânesc, căutând sâ-i contrapunâ Iţii Iuliu Maniu. ,

In decemljpe 1935, Partidul Naţional-ŢirânesC a fost pârăsit de Dem.L Dobrescu, fostul primar general, al Capitalii, care a creat organizaţi» Jiumilâ Comitetele Cetăţeneşti. Motivele plecării sale au fost maf curârjd de cfrdin personal„determinate de disputa cu dr, N. Lupu pentru preşedinţia organizaţiei Ilfov, (ove cuprindea şi Qpitala); cum Lupu a avut câştig de cauză, Dem.I. Dobrescu a prăsit paiti|ul,C©jtutetele Cetăţeneşti au fuzionai, în martie 1937, cu Partidul Radical-T&ţă^esc, care ¿cţiona ferm peniru apăţarea regimului democratic .

Problema atitudinii je extrema dreaptă a constituit obiectul multor dispute în cadrul Partidului Social-Den)o<ţat. Cqndu^area partidului nu accepta ideea unei colaborări cu Partidul Comunist în' realtonif rontului Unic Muncitoresc şi a Frontului Popular
Antifascist. în Ofţpmbrie Îţp3, P^tidyl Socialist Uţlitar s-a scindai ca urni are a plecării

1rupării lui Constantin Fdplj>ţ»ici, care a (ireal IJartiduI Socialist; noul partid s-a arătat receptn i propunefclefaWduluiGŞmunist vizând crearea Frontului Popular Antifascist. Partidul Comuni^.ilji România a cunoscut o anumită consolidare organizatorică. în decembrie 193'4, AJexanifcr Ijianieliuc-Ştefanski a fost înlocuit cu Boris Ştefanov (cetăţean român de naţiorialitat^Silfoaţâ) în calitatea de secretar general al P.C.R. în Comitetul Central au fost desemnaţi mfc nuim*ţoţiiâni, comparativ cu perioada anterioară, când au predominai minorităţile naţionafe. linia tactici a P.C.R. a cunoscut o ameliorare, nota intransigenta a luptei de clasă'fâcirul loc celei vizând realizarea Frontului Unic Muncitoresc. Una dintre cele mai importante iniţative politice.promovate de Partidul Comunist din România a vizat crearea Frontului Popular Antifascist. Această orientare venea de la Internaţionala a III-a, care a apreciat că lipsa d^ ur^tate politică^ clasei muncitoarea facilitat instalarea lui Hiller la putere în Germania. P.dR a Veri *y*: să înfiinţeze jnai.multe organizaţii legale — între care Blocul Democratic, Comitetul Naţional Antifascist, Uniunea Democratică. Frontul Studenţesc Democrat, Gruparea Avocaţilor Democraţi, a editat câteva zeci de ziare şi gazete; *„Blu ■ albastre", „Brazda", „Blocul", „Cuvântul liber", „Manifest"*etc. Pentru a facilita procesul de unificare politică a huyicitorimii, P.C.R. a hotărât ca membrii Sindicatelor Unitare să se înscrie în Confederaţia C^nerală a Muncii (aflată sub influenţa Partidului Social-DemocraO în septembrie 1935 a fost încheiat, la Bâcia, acordul între Frontul Plugarilor şi MADOS/: în noiembrie s-a semnat un acord similar, la Bucureşti, între Blocul Democratic şi Partidul Socialist (Popovici). Apoi, în decembrie 1935, cele patru organizaţii au încheiat acordul de Front Popular la Ţebea, lângă gorunul lui Horea şi mormântul lui Avram Iancu. în acesi document[101]' se preciza că organizaţiile semnatare vor lupta împotriva dictaturii fascisie. indiferent de forma pe care aceasta o îmbracă; împotriva permanentizării cenzurii şi stării de asediu; pentru libertatea piesei şi a întrunirilor; pentru dreptul de organizare politică, sindicala şi culturală a mulţimilor muncitoare şi intelectuale; împotriva scumpetei şi a fiscalităţii excesive împotriva modificării Coristituţiei în sens reacţionar; împotriva organizaţiilor fascisie; împotriva războiului; pentru pace, pentru menţinerea şi întărirea pactelor de alianţă şi prietenie încheiate de România etc. Organizaţiile semnatare adresau un apel de colaborare Partidului Social Democrat. Partidului Naţional-Ţărânesc, Partidului Radical-Ţărănesc şi altor formaţiuni democratice. Acestea nu au dat curs acestei solicitări, deoarece Frontul Popular le apărea ca o manevră a Moscovei, prin Care guvernul sovietic urmărea să destabilizeze situaţia din România Autorităţile s-au arătat foarte îngrijorate de activitatea comuniştilor, drept care au decis sa reacţioneze în forţă. Au fost intentate procese unor cunoscuţi militanţi comunişti: Ana Pauker.
Petre Constantinescu-Iaşi, Gheorghe Apostol, Tudor Bugnariu. în timp ce guvernul îi acuza că desfăşoară activităţi de subminare a statului român, că se aflau în solda Moscovei, opoziţia democratică - inclusiv o bună parte a Partidului Naţional-Ţărânesc - aprecia că procesele constituiau un abuz al guvernanţilor, care încâlcau drepturile şi libertăţile democratice. *

în acelaşi timp. autorităţile erau extrem de tolerante faţă de organizaţiile de extremă dreaptă. La sfârşitul anului 1935 şi în 1936 devenise un spectacol cotidian arderea pe rtig a unor ziare - *.Adevărul", „Dimineaţa „Lupta „Zorite",* considerate ca fiind *„iudeo-masonice* V. ameninţare^ cu moartea a unor lideri politici democraţi, acţiunile antisemite. Alegerile pentru barourile de avocaţi s-au desfăşurat la sfârşitul anului 1935 într-o atmosferă de mare tensiune, ca

urmare a faptului că legidfiarii şi cuziştii au interzis prin forţă participarea avocaţilor evrei la şedinţele respective. Acţiuni de acest fel au avut loc şi cu prilejul alegerilor la alte organizaţii profesionale - ale medicilor; arhitecţilor, inginerilor etc. De fiecare dată autorităţile asistau impasibile la actele de vioîenjâ ce se înregistrau în faţa sălilor unde urmau să aibă loc alegerile. LuCreţiu Pâtrâşcanu, referindu-se la alegerea de la baroul de Hfov, desfăşurată în ziua de 8 decembrie 1935, scria: *„Nu a fost o alegere de breaslă, ci una eminamente politică, atât prin mijloacele întrebuinţate, cât şi prin semnificaţia ei adevărată. In această alegere s-au ciocnit două concepţii,'nu profesionale, ci politice: concepţia reprelentată de blocul naţional-creştin plus ramura foXcizantă a Partidului Liberal, şi concepţia reprezentată de un bloc nu al stângii propriu-zise, totuşi cu un larg caracter democratic* ",0\ Luând cuvântul în şedinţa Adunării Deputaţilor din 11 decembrie 1935, Grigore Iunian— care în alegerile pentru baroul de Ilfov întrunise 234 voturi, faţâ de 992 obynule de lstrate Mipescu, fruntaş al Partidului Naţional-Liberal - nu contesta desfăşurarea propriu-zisă a alegerilor, ci atmosfera în care acestea au avut loc, arătând că în faţa Palatului de Justiţie s-au înregistrat incidente, provocate de reprezentanţii unui *..curent politic* V **respectiv de** cuzişli. Ifl îşi exprima îngrijorarea în legătură cu *„sâmburele de anarhie care se sădeşte în fiecare zi şi sub diferite forme ".* cu . *lipsa de autoritate"* a forţelor de ordine. A.C. Cuza ţinea să afirme că alegerea de la barou a reprezentat *..triumful ideilor* "lw sale. Este semnificativ faptul că, venind de la barou la Adunarea Deputaţilor, lstrate Micescu nu s-a aşezat alături di parlamentarii liberali, ci de cei aparţinând Partidului Naţional-Creştin. organizaţie în care se va înscrie la sfârşitul anului. 1937.

începutul anului 1936 a fost dominat de alegerileparlqmentare p,u-ţi;tje din judeţele Hunedoiira si Mehedinţi, care au devenit un adevărat test privind evoluţia regimului politic din România. S-au confruntat candidaţii Partidului Naţional-Ţărânesc -dr. N. Lupu şi Ghiţă Popp sprijiniţi si de alte forţe politice (Partidul Comunist. Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor), şi cei ii Partidului Naţional Creştin - Octavian Goga şi Silviu Dragoinir Alegerile s au desfăşurat în luna februarie; în ambele judeţe au învins candidaţii Partidtilui Naţional-Ţărânesc, fapt ce a determinat P.C.R. sâ aprecieze câ era o strălucită victorie a Frontului Popular Antifascist. O. Goga a adresat o interpelare guvernului, în şedinţa Adunării Deputaţilor din 27 februarie 1936. tcuzându-l că nu a luat măsuri împotriva propagandei comuniste şi conchizând că voturile obţinute • le Partidul Naţional-Ţărânesc au fost de fapt *„în favoarea Frontului Popular ".*

După acest succes electoral, Mihalache a decis sâ reia campania împotriva guvernului Tâtârescu. Dar el'se simţea stingherit de acţiunea lui Maniu şi a adepţilor săi, care puneau in prim-plan lupta împotriva camarilei şi a Elenei Lupescu. în şedinţa Comitetului Central Executiv al Partidului Naţional-Ţărânesc din 28-29 martie 1936, Ion Mihalache a aruncat principala vină, pentru lipsa de unitate a partidului, pe seama lui luliu Maniu. care *„şi-a îndreptai paşti ne altă linie, cu-dificultâţi mari pentru d-sa, cu greutăţi şi mai mari pentru noii.../ Este adevărat.* ţi *sunt recunoscător, că n-a lipsit ocaziunea ca d Maniu să spună tuturor prietenilor d-salc. Faceţi cum spune conducerea centrală». Formal, nimic reprobabil. Dar nu este un secret pentru nimeni că datorită autorităţii şi încrederii mari meritate pe care o are d-sa in întreg partidul şi îndeosebi intre confraţii ardeleni, şi datorită acţiunii sale izolate uneori, nu a fost in realitate o orientare şi o disciplina unitară* "m. *Totodată, preşedintele Partidului Naţional-Ţărânesc a criticat in termeni vehemenţi activitatea ziarului* „România nouă *"din Cluj, condus de Z. Boilâ, apreciind câ acesta devenise* „un focar (le intrigi*", urmărind să semene confuzie prin atacurile pe care le lansa împotriva tacticii oficiale a Partidului Naţional-Ţărânesc. retinzând câ exprima* „politica lui ¡uliu Maniu ". *Pentru a forţa nota, Ion Mihalache a anunţai Că demisionează din funcţia de preşedinte al panSdikui: stjre a oferi lui Iuiiu Maniu posibilitatea de a-şi verifica, la nivelul întregului pajjtid. tactida pe carco'preconiza. Dezbaterile care au urmat s-au desfăşurat în nota de dezavuare a lui luliu Mffltiu, care şi-a apărat punctul de vedere, căutând sâ-l prezinte ca având un cariţctir-persftrţl,' fără a angaja Partidul Naţional Ţărănesc. El ştia câ rtu ţmteţp să revişâ la preşedinţia .partidului înainte ca tactica lui Ion Mihalache să-şi dovedească ineficienta, drept* cdţt *a fâput un* „călduros apel*" la acesta să revină asupra demisiei. La râpdul său,Ion Mihalache nu dorea în mod sincer să renunţe la conducerea partidului) âind'copvijis câ va reuşi să ajungă ^ putere. La propunerea lui Virgil Madgearu, Coţnitetul Central Executiv a adpptat omoţiune prin care se exprima* „încrederea desăvârşită în d. Ion MlhatSche *'lnrdc(im şij* *Hotărârea nestrămutată de a păstra unitatea de acţiune a partidului*". S-Vhot4»âtfŞtenu{(carea* t.cattipaniei de răsturnare a guvernului, dâiul în acest scop ■împuternicirefonducerii ţehtMle să ia măsurile corespunzătoare ". *Având ¡11 vedere acest aspşct, Iori MiHaÎacHţ a insistat asupra ideii câ la lupta pentru înlăturarea cabinetului Tâtarescu* „mise fjpate mergt aecât.cu integralitatea forţelor partidului, fără nici o şovăire pe o singură, linie ¡fa să qt^SMş'kîn spate, ca să folosesc prestigiul unanimităţii şi să recoltăm efectele unităţii db acţiuni*Preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc şi-a reafirmat devotamentul faţă de moparhieţ afirmând că-i repugnă linguşirea, conchizând:* „Vai de ţara vai fie viitorul ei şi al monarhiei, când oaptenii politici n-au patriotismul şi curajul necesar de a se, împotrivi la'timp unor greşeli sau unor .vederi eronate ale unui suveran, în interesul superior al raţiunii". *AjnApiind câ un re^im dictatorial ar constitui o nenorocire pentru ţară. Ion Mihalache afîdba.^* „Suveranul nostru este atât ^e inteligent şi atât de patriot că a spus de multe ori: «sunt cârtirii dictaturi» *". Astfţl, el a lăsat sâ se înţeleagă câ un regim dictatorial fie şi patronat de reue -^avea'iin caţaoter nepatriotifc.*

Cu toate hotărârile styljillte de fprurile statutare aie partidului, Iuliu Maniu şi-a continuat campania anticarlistâ, spre marea nemulţumire a,centriştştlor, precum şi a lui Ion Mihalache Luând cuvântul la o întruhira desfăşurată la Timişoara, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc afirma: *„Eu agi fost mâna dreaptă a d-lui Maniu. L-am servit cu toată lealitatea. Nu se putea plânge niciodată de minei'.:.] Eu m-am opus ca d. Maniu să plece din fruntea partidului. D Maniu este acela care m-a determinat să iau răspunderea Partidului Naţional Ţărănesc* ". Apoi a continuat pe un ton categoric: *„Eu am spus şi repet. Lumea nu pricepe Lumea nu înţelege decât într-un fel. Ori, vii d-ta în fruntea partidului, luându-ţi întreaga răspundere şi eu merg cu d-ta. cu programul partidului; ori sunt eu în fruntea partidului w atunci mţrgi d-ta după mine. cu acelaşi program al partidului""".*

In zilele de 2-4 aprilie 1936 s-a desfăşurat, la Tg.Mureş, Congresul Uniunii Naţionale a Studenţilor Creştini din România, care era de fapt un congres legionar. Participanţilor la congres li s-au pus la dispoziţie trenuri, clădiri pentru cazare şi pentru desfăşurarea lucrărilor. Studenţii au oprit trenul în gara Sinaia şi au urjnat pe placa pusă iii memoria lui I.G. Duca. La congres au discutat despre românizarea industriei şi comerţului, francmasonerie şi sectele religioase, situaţia materială a studenţilor ş.a. Un student a afirmat Că adversarii Legiunii puneau la cale asasinarea lui Codreanu, dfept Care a propus constituirea unor *„echipe ale morţii*", pentru sancţionarea *„canaliilor* 'ţ au fost nominalizaţi: Virgil Madgearu, Gabriel Marinescu, Mihail Stelescu. V Parizianu ş.a.; o echipă specială ţrebuia să se ocupe d*t „ocultă* " (adică de Elena Lupescul Membrii celor zece echipe, care s-au constituit pe loc, au depus următorul jurământ: *„Jur. eu preţul sângelui, că voi apăra onoarea şi voi pedepsi pe trădători. Dacă mi da un pas înapoi, asupra mea să cadă blestemul neamului întreg. Aşa să-mi ajute Dumnezeu ""*.*

Acest congres a suscitat vii discuţii. Ziarul naţional-ţărănist *„Dreptatea* " scria la 19 aprilie 1936 câ la Tg. Mureş a avut loc un congres al Gărzii de Fier, *„reprezentată prin membrii ei studenţi ",* câ acest congres *„a fost ţinut pe cheltuiala statului, în trenurile statului, cu mese de la stat, cu primiri oficiale de la stat, cu muzici de la stat; şi acest stat este reprezentat prin guvernul Tătărescu* ". într-un memoriu adresat regelui. Ion Mihalache aprecia: *„Diversiunea a scăpai din mâinile guvernului. Forţele de care a vrut să se servească guvernul urmează mişcarea lor proprie, ¿lujindu-se de guvern, dar urmărind ţelurile lor proprii".* Primit de Carol al Il-Iea la 25 mai. Armând Câlinescu a expus pe larg „*pericolul Gărzii de Fier ",* criticând *„metodele teroriste.' care fluc ¡a război civil şi scăderea autorităţii puterilor din stal".* Consemnând această întrevedere, fruntaşul naţional-ţărănist scria:,. *Opinez pentru represiune, arăt că aceasta n-o pdftte face decât un guvern nou, cu autoritate şi rezemat pe o mare forţă />. ipulară* împotriva legionarilor au luat atitudine C.I.C. Brâtianu, Victor lamandi, George Fotino şi alţi fruntaşi liberali/ ' • . '

Congresul de la Tg. Mureş a marcat o cotitură în relaţiile dintre rege şi Garda de Fier. încă din 1935 apăruseră unele semne care atestau începutul deteriorării ¿aporturilor dintre suveran şi Comeliu Zelea Codreanu. O expresie a noului curs ce se contura în relaţiile dintre cei doi o constituie manifestaţia legionară desfăşurată la 15 februarie 1935 în faţa Palatului regal, împotriva interzicerii unfei conferinţe a lui ftae lonescu. Manifestaţia a fost împrăştiată de armată, iar în timpul ciocnirilor au fost răniţi mai mulţi gardişti[1]". De asemenea, din spirit de frondă, legionarii s-au solidarizat cu doctorul Gerota care fusese arestat. întrucât atacase pe Carol al Il-lea şi camarila sa, cerând instaurarea unui regim republican. Pe aceeaşi linie se înscriu şi primele contacte ale unor fruntaşi ai mişcării legionare cu luliu Maniu şi Gh. Brâtianu, cunoscuţi pentru atitudinea lor anticamarilistâ. Legionarii au difuzat manifestul intitulat ..*Duduia* ", în care se prezenta pe larg rolul Elenei Lupescu şi al rudelor sale în viaţa politică şi economică a ţării, reţeaua de informatori de care ea se folosea. Documentul o infăţişa pe Llena Lupescu ca o *„Esteră* " modemâ. ale cârei sfaturi regele le executa ad-litteram"[:]. La începutul lunii aprilie 1936 s-au făcut unele încercări de a redeschide procesul asasinării lui I.G. Duca, în lumina unor noi mărturii. N. Constantinescu-Bordeni, deputat georgisl, a cerul instituirea unei comisii de anchetă parlamentară, în vederea clarificării depline a împrejurărilor in care a fost asasinat fostul prim-ministru şi a tragerii Ia răspundere a tuturor vinovaţilor. Problema era deosebit de complexă, deoarece ţintea obiective variate: in timp ce liberalii ..*bătrâni*" urmăreau ¡legalizarea partidului Totul pentru Ţară, georgiştii, averescanii şi adepţii im luliu Maniu căutau sâ implice masiv camarila, inclusiv pe Elena Lupescu, iar legionarii, la rândul lor. sâ discute despre un plan de asasinare a lui Comeliu Zelea Codreanu pus la cale din inspiraţia Palatului'". Cum nici una dintre grupările aflate în dispută nu avea furajul Sâ ia *„laurul de coarne* ", s-a acceptai, în mod tacit, ideea lui Vaier Pop de a se lăsa Ministerului de Justiţie timpul necesar pentru elucidarea împrejurărilor în care a fost asasinai I.G. Duca.

Cea mai importantă acţiune organizată de naţional-ţărânişti în 1936 a fost întrunirea din 31 mai, desfăşurată în Bucureşti, cu participarea a circa 50 000 de manifestanţi. în discursul rostit cu acest prilej. Ion Mihalache a subliniat forţa partidului său, programul cuprinzător şi faptul că lispune de cadrele necesare pentru transformarea din temelie a

societăţii româneşti, în conformitate cu intereselor ţărănimii, care constituia Covârşitoarea majoritate a populaţiei ţării". în acelaşi timp

a spus: *„Avem datoria să înconjurăm pe suveran cu tot respectul, cu toată loialitatea, cu toată mhirea, cu tot devotamentul. Dar avem datoria de a lupta pentru înlăturarea oricăror influenţe îiintralnice, care periclitează mecanismul constituţional şi otrăvesc viaţa publică. Avem datoria*

ne opunem tendinţelor de absolutism monarhic ce încolţesc tt\ această ţar ăl...] Dictatura la uni ar însemna să trecem răspunderea tuturor relelor şi greşelilor pe seama suveranului [...] 1ceasta nu se poate. Ne vom împotrivi din răsputeri "[lu]. Luând cuvântul la adunarea desfăşurată

„SE FACE, MAIESTATE"
Ioan Scurtu

3. *Democraţia este incapabilă de continuitate tn efort. Pentru că, împărţită in partide care guvernează câte un an, doi sau trei ani, estf. incapabilă tie a concepe şi a realiza un plan de lungă durată.*

4.Democraţia pune in imposibilitate pe omul politic de a-şiface datoria către neam Omul politic de cea mai mare bunăvoinţa devihe frdemoşraţie sclavul partizanilor săi. întrucât ori le satisface poftele personale ori acefria.fj distrug gruparea.

5. *Democraţia este incapabilă de aulfrifate Pentru că ii lipseşte puterea sancţiunii. Un partid nu ia măsuri împotriva partiianiloryshi^. j*

6. *Democraţia este în slujba marii fwanţe[:.<I .Ca o consecinţă firească ajunge slugi, mărit finanţe internaţionale jidoveşti ctfeo subjugă, plătind-o "*[13]\

în octombrie 1936 s-a creat *Cotpu^Muncitoresc Legionar* sub comanda inginerului Gheorghe Clime. Din iniţiativa acestuia lu fost înfiinţate cantine pentru muncitori, s-au organizat acţiuni recreative,' de! educajii uvspirit legionar. Traian Herseni scria: *„în statul legionar nu există Qplcmtarea Şn/hlti^e către om. Statul burghez se întemeiază pe avere şi pe bani. Statul legionar se înteAieiipă.pe credinţă, jertfa şi muncă* ",[3>]. O lună mai târziu, in noiembrie 19$6, Codreaţni adecis (yţarea asociaţiei *Prietenii legionarilor,* în care .,*membrii nu se cunosc între ei si ¡nu ^ihţţlr^sc niciodată* "; cea dintâi întâlnire se va face *„ în ziua (biruinţei*". In aceeaşi lWâlla Sjfalembrie 1936, Corneliu Zelea Codreanu a adresat regelui şi oamenilor politici'untmSăoriu|în care se spunea: *„Cerem ca Majestatea Voastră să pretindă tuturor celor ce cotţdUC sfii îşi manifestă păreri cu privire la politica externă, să răspundă, capul pentru directfvele pb care şi le însuşesc. Aşteptăm, de asemenea, acelaşi gest de marc curaj şi de cavalerism' şt din partea Majestăfii Voastre, în ceea ce priveşte linia regala ,u politică externă a RomâniH ¡...] Nu există Mică înţelegere, nici Înţelegere Balcanică. Ciur crede în acestea, dovedeşte că nu a îpţeles nimic. Lupta se duce numai între bolşevism* vi *statele naţionale "*[l2]*. i ,   ■ ,i ,*

Puternica ascensiunj a mişcării legionare a început sâ-l îngrijoreze pe Carol al II tea. care a cerul luarea i*ior mâsiljj de lineare a activităţii aiesteia. în august 1936 fost efectuata importantă remaniere de Hjern în urma căreia Ion Inculeţ a fost înlăturat din frunte Ministerului de Interne, con<U»«rea »oestuîa fiind preluată de Dumitru Iuca. iar subsecretarul de stal. Eugen Titeanu, a foaftî«:u)t qu Aurelian Bentoiu, apropiat al camarilei regale. Forţele de ordine au primit dispoziţi||ă aplice prevederile legale, care interziceau purtarea de uniforme marşul în coloană, intbnârejfte cântece cu semnificaţie politică etc.

Dar legionarii şi-au conShiţal activitatea, lucrând în tabere, care erau deschise în aproap. toate judeţele ţării. Cea mai frecventată era cea de la Carmen Sylva (jud. Constanţa), unde lucra şi căpitanul. De asem^fea, în cartierul Bucureştii Noi s-a ridicat noul sediu al Mişcăm Legionare, care a fost inaugurat la 8 noiembrie 1936.

începutul anului 1937 a fost .marcat de extinderea influenţei Mişcării Legionare. Ace fapt a ieşit puternic în evidenţă cu prilejul funeraliilor Iui Ion I. Moţa şi Vasile Marin. Cei doi fruntaşi legionari au murit în ziua de[1]13 ianuarie 1937, în timpul luptelor de la Majadahomla (Spania). Trupurile lor au fost transportate'la Toledo, unde au fost îmbălsămate la morga spitalului. Pentru aducerea lor în ţară s-au deplasat generalul Cantacuzino-Grânicerul şi Vasile lonescu. Vagonul cu cei doi legionari a străbătut Franţa, Belgia, Germania. Polonia, intrând in iară pe la punctul de frontieră Ghica Vodă, ia 8 februarie. între timp. cu aprobarea patriarhului Miron Cristea. din iniţiativa căpitanului Comeliu Zelea Cqdreanu, a'început construirea unei ..*capele matisoleu* " în cartierul Bucureştii Noi, unde să fie înmormântaţi Moţa şi Marin Constituţia din 1923 prevedea la arti 32: *„Nici un român, fără autorizarea guvernului «> poate intra în serviciul unui stat străin, fără ca însuşi prin aceasta să-şi piardă cetăţenia* otuşi, ministrul de Interne D. Iuca a pus la dispoziţie o gamitură specială de tren şi a asigurai condiţiile[l]ca aceasta să urmeze un itinerar propriu, neprevăzut în .. *mersul trenurilor ".* Trăsei[1]
a fost următorul: Grigore Ghica Vodă V Cernăuţi (unde sicriele aU fost depuse în Catedrala Metropolitană, fâcându-se slujba de pomenire) - Burdujeni - Dolhasca - Paşcani - Roman
- Bacău - Adj ud - Tg.Ocia - Comâneşti - Topliţa - Tg. Mureş - Războiem - Cluj (unde a avut loc o manifestaţie în Piaţa centrală (la care au participat Al.Vaida-Voevod. Emil Haţieganu, Sextil Puşcariu ş.a.) - Câmpia Turzii - Aiud

-Teiuş - Alba lulia - Orâştie (sicriele au fost duse acasă la protopopul Ion Moţa, apoi în biserica ortodoxă) - Vinţu de Jos

- Sebeş - Sibiu - Piatra Olt - Rm. Vâlcea - Slatina - Piteşti - Titu - Bucureşti Nord, unde sicriele au ajuns în ziua de 41 februarie. De la gară, carul mortuar a fost tras de 90 de legionari, pe traseul: Piaţa Dinicu Qolfscu - Piaţa Matache - Calea Victoriei - B-dul Brâtianu - B-dul Elisabeta - Biserica Sf. Ilţl Gorgani. în ziua de 12 februarie, Codreanu a luat jurământul tuturor gradelor legionare pe trupurile lui Moţa şi Marin.

El a spus: *„Să punem pi Moţa şi Marin la baza viitoarei elite româneşti. Veţi jura că aţi înţeles, că deci nu mai există nici un dubiu în conştiinţa dumneavoastră, că Ion Moţa şi Vasile Marin n-au făcut uriaşa lor jertfă, pentru ca noi, câţiva de azi sau de mâine, să ne îmbuibăm de bunătăţi şi sa benchetuim pe mormântul lor ".*
Jurământul era următorul:
„l.Să trăim în sărăcie, ucigând în noi poftele de îmbogăţire materială.
2. Să trăim o viaţă aspră şi severă cu alungarea luxului şi îmbuibării.
3. Să înlăturam orice încercare a exploatării omului de către om.
4. Să ne jertfim permanent pentru ţară.
5. Să apărăm mişcarea legionară cu toată puterea noastră împotriva a tot ce ar putea să ducă pe căi de compromisuri sau compromitere, sau împotriva a tot ce ar putea să-i scadă măcar înalta linie morală "'~7.

înmormântarea s-a desfăşurat în ziua de 13 februarie; cortegiul funerar, lung de 4 km, a paralizat întreaga circulaţie în centrul Capitalei. Patru sute de preoţi cântau psalmi, mai mulţi ţărani interpretau din buciume acorduri funebre. Printre participanţi se aflau: Octavian Goga. Gh.A. Cuza. Nae lonescu, Simion Mehedinţi, Comeliu Şumuleanu, Traian Brăileanu. Au fost prezenţi reprezentanţii diplomatici ai Spaniei, cu toată Legaţia, şi cei ai Germaniei. Italiei, Japoniei, Iugoslaviei, Portugaliei, precunrşiînsărcinatul cu afaceri al Poloniei. Au fost depuse coroane de (lori din partea lui Franco, Mussolini şi Hitler. Prin aceste gesturi se exprima, în mod public, sprijinul unor puteri străine pentru o mişcare politică din România. Procesiunea a durat 6 ore. carul mortuar străbătând principalele artere ale Capitalei; acesta, drapat în verde, era tras de 200 legionari; carul era urmat de familiile celor doi, de căpitanul Comeliu Zelea Codreanu, de senatul legionar, de generalul Gh. Cantacuzino-Grânicerul. preşedintele partidului Totul pentru Ţară'-'*.

Problema participării diplomaţilor străini la funeraliile celor doi legionari a constituit obiectul unei interpelări în şedinţa Adunării Deputaţilor din 16 februarie 1937. Armând Câlinescu a afirmat: *„Noi ştiam că, spre mândria acestei ţări, epoca în care consulii străini se amestecau în luiuele interne dintre partide a dispărut încă din timpul Divanurilor ad-hoc şi credeam că entimentul de demnitate naţională impune oricărui patriot să împiedice reîntoarcerea sub orice larmă a unei asemenea epoci de tristă amintire* ". La rândul său, Grigore Filipescu întreba dacâ ministrul de Externe nu credea necesar să atragă atenţia guvernelor Germaniei. Italiei şi Portugaliei *asupra gravităţii acestor abateri de la cele mai elementare uzanţe diplomatice, care nu admir imixtiunea agenţilor străini în treburile noastre interne ".* Răspunzând pe loc, Gh. Tâtărescu a precizat câ reprezentanţii unui stat străin nu pot fi prezenţi la nici un fel de manifestări de politică iniemă, astfel câ *„participarea agenţilor diplomatici la o solemnitate religioasă făcută sub egida unui partid politic şi transformata astfel într-o manifestaţie politică este o înfrângere a tuturor* imiţelor *internaţionale ",* iar guvernul român va acţiona pentru apărarea demnităţii naţiunii române. într-adevăr, ca urmare a demersurilor diplomatice întreprinse, guvernele Germaniei, Italiei şi Portugaliei s-au desolidarizat public de gestul reprezentanţilor lor în Bucureşti şi şi-au exprimat regretul pentru cele petrecute.

La sfârşitul lunii februarie 1937 a avut loc o întâlnire secretă între Carol al 11-lea şi C. Zelea Codreanu. Cu acest prilej, regele a afirmat că *simpatizează foarte mult"* mişcarea legionară, că vrea să înlăture guvernuţ Tâtărescu $i şâ instaureze un regim personal, bazat pe mişcarea legionară. Suveranul i-a cerut lui CortfetyjiZelea Codreanu să-l proclame „ *căpitanul* mişcării legionare, iar eL îl va numi şeful grfeft&ihiL Codreanu nu a acceptat însă oferta, afirmând că legionarii nu erau încă pregătiţi pertftu guvernare, iar în privinţa şefiei a arătat câ legionarii i-au jurat lui credinţă şi nu altcurfa, ş^că această credinţă nu putea forma obiect de traficare politică[1];[9]. fţ • ' \

Din acel moment s-a produs ruptura.definitivă a relaţiilor dintre Carol al II-lea şi Corneliu Zelea Codreanu. La 23 februai^ h avut loc o.remaniere a guvernului: Gh. Tătărescu - foarte recéptiv la orice schimbare „dejnăft "dictată de Carol al II-lea - a preluat conducerea Ministerului de Interne, fiind secondat, c| subsecretar de stat, de Gabriel Marinescu. Astfel, s-a evidenţiat faptul că înlăturarea lui * N. Titulescu în august 1936 n-a avut drept cauză omogenizarea cabinetului, întrucât<3 JJlarinescu nu era membru al Partidului Naţional-Liberal Totodată se oficializa intrarea|#m2rilei în guvém; Gabriel Marinescu avea să-i explice lui Armând Călinescu: relaţiile dintĂ Carotal II-lea şi legionari au ajuns într-un asemenea stadiu încât *„dacă nu-i suprftnă él pe&iha cădea el şi Rex apoi victime* ",[3o]. La sugestia regelui, guvernul Tâtărescu a început fcăJa unele măsuri împotriva legionarilor: închiderea temporară a universităţilor şi evacuarţ a c Aifcalor studenţeşti; interzicerea formaţiunilor paramilitare şi a uniformelor ; limitarea propagmcJerlagionare.

Deputatul Alexandru RoQajCflppidül Najional-Creştin) adresa la 1 martie 1937 o interpelare preşedintelui Consiliului de Mihiştri'în legătură cu arestarea a 14 studenţi, *„a căror rina este că au administrat o lecţie unor%píe^i ai ¡precare n-au înţeles să-i urmeze pe linia mare a naţionalismului".* în răspunsul djat a doua'li, V.P. Sassu, ministrul Justiţiei, preciza: *„Este vorba de arestarea, de către'orgam^eparchetului militar, a acelor studenţi care. prin teroare, au atras într-o cursă pe toţi coíeÉtHbr, spre a-Cpedepsi pentru faptul că nu le-au urmat calea şi nu le-au urmafşcoala violenţ&Sitfroarei".* Ministrul a apreciat că Al. Rotta, *„bagatelizai t faptele acelor studenţi teroţiştrnfrbfad indirect, dar vizibil, făcea apologia acelor grave infracţiuni*", că actele respec$ve|iţjfc\int un real haţionalism, ci *„un huliganism absurd* .w *străin de sufletul românesc i^Lt* *

Susţinându-l pe Al. Rottă, Ia l hApe 1937, a intervenit şi deputatul V.T. Prepeliceanu (cuzisi, care-l acuza pe Traian Bratu, rectoral Universităţii din Iaşi, *„că este antifascist".* Chiar în sean aceleiaşi zile s-a produs atqntatuliasupra profesorului Traian Bratu. A doua zi a intervenit in Adunarea Deputaţilor Armánd.Galifiescu; acesta a condamnat cu vehemenţă acest aci: *..Are venit ca, în faţa Camerei şi în faţa ţării, să ri/iic un protest vehement împotriva stării de totală anarhizare în care a căzut aparatul nostru de stat* "[m]. în Senat, Constantin Stoicescu (liberal t întreba guvernul în legătură cu măsurile"pp care înţelege să le ia *„măcar în ora a unsprezecea, pentru a curma aceste continui neorânduifili, care vin din partea unor indivizi, care nu se sjic să proclame sus şi tare că sunt mai presus de stat şi lege* " [1,2]. Arăspuns Victor Iamandi, ministrul Cultelor şi Artelor, care a exprimat adânca sá *„indignare şi revoltă* "împotriva actului de la Iaşi. după care a precizat: *„Ingăduiţi-mi să vorbesc deschis: răspunderea acestei stări de lua un apasă, deopotrivă, asupra întregii noastre clase conducătoare. De trei ani încoace mişcările acestea au-fost speculate [...] Chiar ieri, pentru că ne referim la cazul nenorocit de la Iaşi. /< această itjcintă s-au rostit la adresa rectorului Uniyersităţii din Iaşi vorbe, care au j<' - necontrolate, în ce priveşte informaţiile ce stăteau la baza lor ".* Totodată Victor Iamandi a arătat că fiu trebuia confundată *„studenţimea universitară, care se ridica la aproape 40.000, cu ceh câteva sute de rătăciţi, care sunt crescuţi în cultul crimei şi asasinatului"* Gh. Brătianu anunţa că a transmis colegului său, profesorul Traian Bratu, o telegramă de solidaritate; totodaia. [e'] exprima dezacordul faţă de hotărârea guvernului de a închide toate universităţile, arătând câ „pentru fapta câtorva ticăloşi, care sper că vor putea fi pedepsiţi cât mai degrabă şi cât mai drastic, nu trebuie să sufere întreaga studenţime a acestei ţări". La rândul său, A.C. Cuza a spus: „Noi, ca Partid Naţional-Creştin, ca partid de ordine, încadrat în legile ţării şi respectuoşi , a dinei publice, suntem cei dintâi care să înfierăm asemenea iniţiative, asemenea porniri barbare, criminale "; în acelaşi timp, el a susţinut că „dacă nu justificăm întru nimic atentatul săvârşit ieri. îi găsim totuşi o explicaţie "şi anume violenţa guvernului şi a Partidului Naţional-Ţărănesc împotriva grupărilor naţionaliste [,34]. Nicolae Iorga, luând cuvântul în Senat, cerea modificarea mijloacelor de luptă politică: „împotriva acelora care prin ziare şi cuvântări la întrunire puhlică aduc un tineret neexperimentat şi nesocotit în situaţiunea de a deveni ucigaşi şi călăi. împotriva acelora trebuie să se ridice orice om cu iubire de această ţară şi orice om care are respectul umanităţii, care nu se exprimă în nici o formă mai frumoasă decât libertatea gândtdui onest, care nu trebuie să aducă după dânsul nici glontele revolverului, nici înţepătura pumnalului "[I AS].

Pe măsură ce relaţiile dintre rege, şi legionari se deteriorau, se constată o intensificare a contactelor vizând stabilirea unei punţi de legătură între Iuliu Maniu şi Corneliu Zelea Codreanu. La 11 martie 1937, în casa inginerului Ionică din Bucureşti a avut loc o întrevedere între Corneliu Zelea Codreanu şi Zahariă Boilă. Cu acest prilej, şeful legionarilor a afirmat că regele urmărea să-l suprime, că a înţeles clar că *„două săbii nu încap într-o teacă ".* De aceea,

el propunea o alianţă cu Iuliu Maniu. fiind convins câ *„dacă regele ne ştie de aliaţi, nu va ndrăzni să se atingă de noi "* De asemenea, la 22 aprilie, Corneliu Zelea Codreanu s-a întâlnit cu Gh. Brătianu, convenind asupra unei acţiuni comune împotriva lui Carol al II-lea.

în acest context, s-a produs înlăturarea principelui Nicolae din rândul familiei regale. Revoltat de faptul că fratele său, Carol al II-lea, refuza sâ-i recunoască legalitatea căsătoriei cu Ioana Dolete -în timp ce el, regele ţării, trâia cu Elena Lupescu, ale cărei sfaturi politice le urma cu fidelitate - principele Nicolae a decis să recurgă la un *..şantaj politic ":* a intrat în legătură cu Garda de Fier, oferindu-i sprijin material. Elena Lupescu a sesizat pericolul şi a stăruit pe lângă Carol sâ-l înlăture Urgent pe principele Nicolae din rândul familiei domnitoare i sâ-l expedieze peste graniţă. în fond, aici şe află explicaţia actului prin care principele a fost atât de rapid pus în faţa hotărârii decisive. Carol al II-lea a cerut lui Gh. Tâtărescu, preşedintele (onsiliului de Miniştri, să-i propună principelui Nicolae să plece într-o călătorie în străinătate, dar acesta a refuzat categoric. în faţa acestei situaţii, şeful guvernului i-a adresat la 2 martie ! (>37 o scrisoare, în care afirma câ ultimele acte şi hotărâri ale principelui luau un aspect *îngrijorător ".* în document se aprecia câ nu existau decât două soluţii: *..Sau Alteţa Voastră Regală va hotărî să renunţe la legalizarea unui act pe care Majestatea Sa Regele şi toate ■j ¡tremele au refuzat să-l considere valabil şi atunci se vor înlătura toate neajunsurile unor aporturi neclare; sau Alteţa Voastră voieşte să persevereze în echivocul în care trăieşte azi. '¡ar atunci renunţă la toate drepturile şi prerogativele pe care i le conferă calitatea de membru al Casei Domnitoare* ". în încheiere, preşedintele Consiliului de Miniştri adresa .. *un apel către it/letul Alteţei Voastre Regale, rugând-o ca în ceasul în care va binevoi a-mi răspunde şi lua hotărâre, să asculte nu numai de glasul celor ce sunt trecătoare, ci şi de poruncile care îi >r veni de dincolo de morminte şi care îi vor arăta drumul pe care trebuie să meargă şi datoria pe care trebuie să o îndeplinească* ""[7]. întrucât principele nu s-a grăbit să răspundă, la ^martie, Gh. Tâtărescu i-a adresat o nouă scrisoare, în care afirma: *..In momentul în care acest ■ avem socoteşte că este indispensabil să aşeze pe drumul ordinei roate stările anormale care mai sfăt uiesc încă în ţara noastră, este pentru mine o datorie să rog respectuos dar stăruitor pe Mteţa Voastră regală să ia în considerare comunicarea mea şi să avizeze la grăbirea răspunsului pe care ea îl comportă şi pe care guvernul are dreptul să-l Ceară şi să-l primească* "[1-,R]. Principele [a] răspuns în aceeaşi zi, 9 martie 1937, afirmând: *Jmi rezerv dreptul de a hotărî într-o chestiune, "i care numai regele, conform legilor în vigoare, va trebui să se pronunţe, când mă voi adresa ' o cerere formulată conform prescripţiilor legale ".* La 31 martie, Gh. Tâtărescu scria din

Ioan Scurtu

nou principelui, atrigindu-i atenţia ci „*Guvernul nu a luat tn considerare prin comunicarea mea numai actul juridic al căsătoriţi tn care. fireşte, hotărăşte Maiestatea Sa Regele, ci el a luat in considerare manifestările cu caracter public, care tind toate la o consacrare de fapt a unui oct nelegalitat, precum şi actele personale ale Mtefei VoastreRegalc, care tind să impună această consacrare /u./ Guvernul a socotit şi socoteşte ca o clarificare prin curmarea acestei situaţii intră tn atribuţiile sale elementare, [...j In locul unei declaraţii de renunţare expresă. Mteţa Voastră Regali răspunde cu o declaraţie de drept rezervat şi tn loc si abandoneze. Altefa Voastră perseverează".* în consecinţă i se cerea si *„avizeze grabnic la luarea hotărârii pe care i-o cere fara întreagă ",* iar în lipsa acestei hotărâri.. *guvernul va fi silit si ia el, neîntârziat, măsurile necesare pentru curmarea unei stări de lucruri ce nu mai poate dăinui*Deoarece Nicolae refuza să declare explicit că doreşte să renunţe Ia calitatea de membru al familiei regale, in ziua de 8 aprilie guvernul a făcut un nou demers, desemnând o delegaţie compusă din preşedintele Consiliului de Miniştri, Gh. Tâtărescu, şi miniştrii: dr. C. Angelescu, V.P. Sassu şi dr. Costinescu pentru *„a face un suprem apel la simţul de răspundere şi la patriotismul Alteţei Sale Regale principele Nicolae ".* Discuţiile au fost zadarnice, principele fiind hotărât să persevereze în căsnicia sa şi să nu dea~nici o scrisoare de renunţare la drepturile sale de prmripiTCa urmare a acestui eşec, guvernul a adresat regelui un mesaj în care se arăta că an. 13 din legea pentru actele civile ale membrilor familiei domnitoare nu a fost aplicat, în speranţa că *„prin trecerea timpului Altefa Sa Regală principele Nicolae va renunţa la o căsătorie incompatibili cu prestigiul şi tradiţiile dinastiei noastre şi că. astfel, aplicarea acestei sancţiuni va rămâne firi obiect".* Dar, după trecerea a S aatr principele Nicolae nu numai că nu a renunţat la căsătoria sa, dar a considerat-o definitivi şi „a *căutat săer-rmpună ca o stare de fapt ce urma să atragi şi c recunoaştere de drept (...) îngrijorat de aceste acte. guvernul a fost silit si ia în considerare întreaga situaţiune. cu scopul de a ajunge la clarificarea pe care o cer interesele superioare ale tării şi dinastiei".* După noi stăruinţe depuse de Carol al U-lea şi de guvern, în dimineaţa zilei de 9 aprilie, principele Nicolae a adresat preşedintelui Consiliului de Miniştri o scrisoare în care preciza că, *„somat a da un răspuns în 24 de ore la întrebările D-voastrâl-..] vă declar că nu pot să mă abat nici de la legile onoarei care îmi impun ¡inerea cuvântului dat şi nici de la îndemnul sufletului meu, deci vă anunţ că în ¡Menţiunea mea este de a reface căsătoria anulată ".* în ziua de 8 aprilie, guvernul adoptase proiectul de decret care prevedea ci *„principele Nicolae încetează de a mai face parte din familia regali, şi pierde toate drepturile şi prerogativele legate de această calitate ".*

Pentru a da mai multă greutate actului ce se pregătea, regele a decis să fie convocat un Consiliinte Coroană în aceeaşi zi, la ora 20. Au fost invitaţi: membrii guvernului, preşedinţii Corpurilor legiuitoare, mareşalul Prezan şi şefi ai partidelor politice: Const. I.C. Brâtianu, Ion Mihalache, Alexandru Averescu, Nicolae Iorga, Alexandru Vaida-Voevod, Const. Argetoianu. Octavian Goga, Gh. Brătianu, Grigore Iunian şi Grigore Filipescu. Pentru a evita prezenţa lui Iuliu Maniu s-a renunţat la convocarea foştilor preşedinţi ai Consiliului de Miniştri, iar pentru a nu fi invitat şi Comeliu Zelea Codreanu au fost chemaţi numai şefii partidelor politice reprezentate în parlament. Consiliul a început la ora 21:15 şi s-a desfăşurat în sala Tronului de la Palatul Regal din Calea Victoriei"". Carol al Il-lea a vorbit primul, afirmând câ era o situaţie tristă, care impunea o hotărâre, deoarece toate demersurile pe lângă principele Nicolae au rămas firi rezultat. Gh. Titârescu a prezentat raportul prin care ficea un istoric al situaţiei principelui şi se cere» luarea unei decizii, care nu mai putea suferi amânare. S-a înscris la cuvânt Nicolae Iorga, care a propus, pentru rezolvarea situaţiei, ca principele si nu mai aibă însărciniri militare şi si nu mai aparţini armatei. Gh.Titirescu a intervenit, declarând câ era o altă soluţie: şi anume, deciderea principelui din toate drepturile şi prerogativele legate de calitatea de membru al familiei regale, inclusiv de cea militari. Iorga a replicat prompt: „ *Aceasta nu se poate admite. Dupi Marele■ Voievod Mihai, vine principele Nicolae şi pe urmă Sigmaringen. Ori eu la Sigmaringen nu mă duc. Trebuie să ne gândim la toate. Astfel principele să fie îndepărtat numai din armată Iar restul si rămână aşa cum este. Poate ar fi de folos si se mai duci cineva la dânsul pentru a-l convinge* ". A urmat la cuvânt C. Argetoianu, care a declarat ci legea trebuia de mult aplicată: *„Principele Nicolae, care şi-a ales calea fericirii personale, trebuie considerat ca pierdut pentru dinastie, care este puternici* ". Al. Averescu s-a asociat la părerea lui Iorga, sugerând ca regele si autorizeze căsătoria morganatică a prinţului, aşa cum împăratul Austriei, Franz Iosif, a autorizat căsătoria prinţului Franz Ferdinand. Regele a intervenit prompt, precizând ci *„la noi nu exişti căsătorii morganatice* ". La propunerea lui Averescu s-a asociat Al. Vaida-Voevod; totodată, acesta a sugerat să se mai facă încercări pe lângă principe, apreciind că Nicolae Iorga *„prin felul lui, prin autoritatea lui ar putea obţine ca principele, pentru a uşura situaţia, să abdice singur ".* Regele a intervenit, spunând câ *..s-au făcut toate încercirile* ", iar Gh. Titârescu a citit scrisoarea primită chiar în cursul acelei zile de la principe. Vaida a stăruit în ideea sa, propunând ca *,J)-l Iorga cu Tătărescu să mai încerce".* Regele a intervenit din nou, declarând câ *„s-au făcut toate încercările* ", dar în zadar. Aceste intervenţii ale lui Carol al II-lea arătau limpede câ el dorea sâ obţină acordul la o soluţie pe care deja o elaborase şi nu era dispus sâ mai accepte rămânerea principelui Nicolae in rândul familiei domnitoare. într-o succintă intervenţie, mareşalul Prezan s-a pronunţat categoric pentru aplicarea ari. 13. Vorbind cu

patos, O. Goga a conchis câ *„trebuia apărat prestigiul dinastiei/...1 Toleranta nu mai poate dăinuif...] în materie de star acrele chirurgicale sunt cele mai bune ".* Foarte *„la obiect"* a fost şi Ion Mihalache, preşedintele Partidului Naţional- Ţărănesc, care a afirmat că se impunea aplicarea an. 13: *„Dacă prin[ul ar abdica din proprie iniţiativă ar fi bine, daci nu - să se aplice legea. Din scrisorile citite se vede că noi încercări de reconciliere ar fi inutile "*■ Preşedintele Partidului Radical-Ţărânesc, Grigore Iunian. a susţinut aplicarea art. 13: *„Nu e admisibilă nici o ezitare. Avem prea multe tulburări, ca să mai mărim numărul lor. Noile demersuri propuse sunt inutile".* Const. I.C. Brâtianu. liderul Partidului Naţional-Liberal aflat Ia putere, a spus câ regele *„trebuie felicitat pentru hotărârea de a se aplica legea ".* Grigore Filipescu, şeful minusculului Partid Conservator, a afirmat că se pleacă *..înaintea voin[ei prin[ului. Aplicăm art. 13 cu mare durere ".* Gh. Brâtianu. preşedintele Partidului Naţional-Liberal creat în 1930, s-a asociat la propunerile făcute de Iorga şi Averescu, considerând câ *„prin întâmplarea aceasta va suferi ideea monarhică, oricare ar fi hotărârea luată ".* în încheierea şedinţei a luat din nou cuvântul regele, care a apreciat: *„Concluziafinală din discuţiile avute astăzi este aplicarea legii".* Referindu-se la comunicatul ce urma să fie ual publicităţii, Gh. Tâtărescu a întrebat dacă *„putem să constatăm că avizul a fost unanim ".* N. Iorga a intervenit: *„Nu aviz - ci păreri. Să ne amintim de purtarea principelui Nicolae. ca regent-o purtare foarte frumoasă ".* Discuţiile s-au încheiat la ora 23,15. în comunicatul dat publicităţii se afirma: *„în urma deliberărilor ce au avut loc şi luând act de declaraţia categorică făcută de Altefa Sa regală principele Nicolae, prin ultimele scrisori din 9 aprilie, trimise Maiestăţii Sale regelui şi preşedintelui Consiliului, prin care Alteţa Sa regală afirmă 'hotărârea sa nestrămutată de a nu renunţa ta căsătoria sa - Consiliul a avizat că este cazul a se aplica un. 13 din legea pentru actele civile ale membrilor familiei domnitoare ""'.*

loan Scurtu
„Se face Maestate3

în fond, obiectivul urmărit de Carol al II-lea a fost atins: Consiliul de Coroană s-a pronunţat pentru aplicarea art. 13 din Statutul Casei Regale, hotărând înlăturarea principelui Nicoaledin rândul familiei domnitoare. Este de remarcat faptul câ principelui Nicolae i s-a aplicat acelaşi anicolca şi principelui Carol în decembrie 1925. C. Argetoianu scria în memoriile sale: *„Am părăsit toţi pqlatul fără cel mai mic sentiment de emoţie, scârbiţi şi obosiţi. Făcând procesul lui Nicolae, nu făcusem noi oare şi pe al lui Carol? Şi lăsând la o pane textele, n-ar fi meritai oare şi regele osânda pe care o lăsasem să cadă asupra capului prinţului? ".* La 10 aprilie. Carol al II-lea a semnal decretul prin care principele Nicolae era înlăturat din rândul familiei domnitoare. Un alt decret, din aceeaşi zi, stabilea câ principele Nicolae înceta *„de a mai face parte din cadrele armatei şi tn consecinţă, pierdea toate drepturile şi prerogativele gradelor şi funcţiunilor avute tn aeronautica şi mărind* Prin decizia regelui din 16 aprilie, Carol al II-lea îl autôriza pe fratele săd Wjtoărte numele de Nicolae Brana.

!n timp ce toate partidele politice au acceptat hotărârea Consiliului de Coroană, Garda de Fier a dat publicităţi, la ll'sprilie 1937, un comunicat-circulară în cart se critica *..lichelismul primului ministru bate vorbeşte de echivoc ¡i prestigiul dinastiei, când admite prezenţa şi amestecul'tn treburile statului a doamnei Lupescu. Prinpd Nicolae s-a căsătorit de 6 ani cu o rontpncă creştina illh neamul băştinaş ai firii p tiu trăieşte cu o femeie din rasa cu care neamul meu se vrăjmăşişte pt vidfi şi pe momie, femeie prin care azi jidanii şi jidoviţii conduc ţara [...] Adevărul este Că dţ 6 ani prinţul Nicolae nù a vrut să se plece tn faţa d-nei Lupescu şln-a înţeles ca soţia sa legitimă şi româncă şi creştină să devie sluga intrusei venerice [..] Ţara freamătă de indignare şi de nelinişte. Nu e vorba de ¡ara d-lui Tătărescu, compusă din poliţie, agenţi liberali şi spioni; mai esté şi o altă ţară în afară de aceasta ""-.* Documentul era semnat de generalul Gh. Cantacuzino-Grănicerul, şeful partidului Torni pentru Ţari

Agitaţia p.îiilisâà legionarilorpe această temă n-a avut ecou în opiniajţuwicj^astfel cà actul înlăturării principelui Njcolae din rândul familiei domnitoare â fost acceptat fără prea multe "discuţii. Acest fapt a fost înţeles de însuşi Nicolae, care ia 15 aprilie a adresat regelui o scrisoare în care declara că a luat cunoştinţă de hotărârea Consiliului de Coroană şi că înţelege să se supună urmăţjlor ei. *„în executarea acestei înalte hotărâri îmi iau obligaţiunea, pe cuvânt de onoare, să îndeplinesc fără nici o abatere următoarele angajamente: 1. Să părăsesc ţara în termen de8(opt) zile de Ia data prezentei declaraţii şi să-mi srabilesc reşedinţa pentru timp de celpufin / (un) an în.......*(în document se lăsa spaţiu pentru a indica regele localitatea

şi ţara); *2. în timpul şederii mele în străinătate, cât şi în timpul şederii mele tn ţară. nu mă voi deda la nici o manifestare publică de orice fel; nu voi întreţine legături cu persoane politice din ţară su:: din străinătate; nu voi participa direct sau indirect la vreo acţiune politică, nu voi conferenţia, nu voi scrie, nu voi inspira şi nu voi acorda nici un inter-viul. .-! J. Voi primi permanent, anticipai, lunar, cu începere de la 1 aprilie 1937, suma de 500 000 (cinci sute mii) pe care guvernul firii o pune la dispoziţia mea*

Regele şi guvernul au acceptat aceste condiţii, iar principele Nicolae a plecat peste câteva săptămâni în Franţa împreună cu soţia sa Ioana. Cu aceasta lua sfârşit lunga serie de compromisuri, cedări şi confruntări din familia regală în care au fost implicate trei guverne şi aproape toţi liderii partidelor politice din România.

în toamna anului 1937 se împlineau patru ani de guvernare liberală, astfel că problema succesiunii preocupa toate forţele politice. Dar, de această dată, succesiunea nu viza doar un guvern, ci o întreagă evoluţie înregistrată pe parcursul mai multor ani, poate chiar de la 1918.

N.

1 Viitorul", din 16 noiembrie 1933.
2 „Dreptatea ", din 18 noiembrie 1933.
3 „îndreptarea ", din 16 noiembrie 1933.
4 .Mişcarea ", din 1(5 noiembrie 1933. u
5 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii*, voi. X, p. 258-261.
6 Grigore GafenCu, *însemnări politice,* p. 311 -313.
7 „*DA.D* nr.l, şedinţa din 15 noiembrie 1933, p.l.

8 *Dl. ion Mihalache, preşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc,* în *Dreptatea* ", din 23 noiembrie 1933.
9 *Grandioasa întrunire naţional-ţărănistă din Capitală, ibidem*, din 19 decembrie 1933.
10 *îndreptarea ",* din 15 noiembrie 1933.
11 *Declaraţiile d-lui Gh. Brătianu la Iaşi,* îh *Mişcarea ",* din 5 decembrie 1933.
12 ..*Apărarea naţională* ", din 26 noiembrie 1933.
13 „*Pământ strămoşesc* din 1 martie 1933.

14 într-o circulară către legionari, Corneliu Zelea Codreanu preciza: ,*Scopul legionarului nu este campania electorală, dar campania electorală prezintă o importanţă deosebită pentru că este singura cale legală pentru a se face schimbarea pe care o dorim.*

Soarta ţării pentru 3-4 ani, uneori pentru o perioadă mai lungă, se hotărăşte în ziua alegerilor. în momentul respectiv alegătorul este stăpânul ţării, din cauza acestui lucru în ziua alegerilor membrii celorlalte partide politice încearcă prin diferite mijloace să cumpere voturile. Promisiuni electorale legionarul nu face. Un şef legionar nu va promite decât lucruri pe care le poate face. El nu promite bani, rachiu, funcţii, el nu cumpără cu bani sufletele omeneşti, iar legionarul care vine în numele lui Dumnezeu nu poate face aceasta. Numai cine vine în numele Satanei cumpără sufletele cu arginţi.

Un şef legionar va spune: Nu promitem bani, ci promitem dreptate. Nu promitem să-ţi facem ţie ceva, ci promitem să muncim, să luptăm pentru ţara noastră. Cine vrea să lupte pentru dreptatate şi pentru cinste în ţară, cine vrea să muncească pentru patria lui, cine vrea să facă jertfă alături de noi, să vină cu noi. Legionarii promit să schimbe guvernul pentru a face un guvern legionar. Aceasta este singura promisiune pe care o face legionarul înainte de alegeri şi întotdeauna. Scopul nu este de a alege 5,10,20 de deputaţi. El este cu mult mai mare. cu mult mai sfânt şi cu mult mai greu. Noi trebuie să facem ca toată România să devină legionară. Duhul nou legionar trebuie să guverneze. Ţara trebuie să fie condusă după voinţa legionarilor. Pentru aceea un deputat legionar trebuie să alerge în 5-6 judeţe pentru a propovădui credinţa cea nouă şi să cheme la viaţă pe toţi românii, pregătind ceasul victoriei.

Deputaţii legionari, chiar dacă ar fi 30-[illegible] *poată face mult. Aşteptaţi să învingă legionarii în ţară şi atunci să vedeţi reformele cele mari pe care le vor aduce. Legile pe care le-au pregătit legionarii sunt legi de mari dreptăţi pe care poporul le aşteaptă de multă vreme. Cine crede în victoria finală, cine ştie să lupte până la capăt, numai acela este legionar "* (Arh. N.I.C., fond Min. de Interne. Diverse, dos. 10/1933, f.195)

15 Textul documentului, datat 17 noiembrie 1933, avea următorul conţinut: *..Iubiţi camarazi,*
Am fixat candidaţii pentru alegerile ce vin. Am dat drumul în frunte:
Celor care au depus o muncă deosebită până acum.

In lupta care se deschide nici unul dintre noi nu vom admite poziţia laşă de a supravieţui unei striviri nedrepte şi infame a Gărzii de Pier.

Dumnezeu şi Sfântul Arhanghel Mihail să ne ajute binecuvântând jertfa pe care suntem gata s-o facem "(Arh. N.I.C., fond. Min. de Interne. Diverse, dos. 5/1933, f. 57).

16 C. Argetoianu, *op. cit.,* p. 262.

17 Arh. N.I.C., fond Preşed. Cons. Min., dos. 518/1940, f. 15.

18 C, Argetoianu, *op. cit.,* p.263-264.

19 Arh. N.I.C., fond Preşed. Cons. Min., dos.518/1940, f. 24.

20 Textul Jurnalului Consiliului de Miniştri era următorul:. *Consiliul de Miniştri în şedinţa sa din 9 decembrie 1933. Luând în deliberare referatul domnilor miniştri de justiţie şi de interne;*

*Având în vedere că în ţară funcţionează o grupare politică denumită la început «■Legiunea Arhanghelul Mihail», iar azi *Garda de Fier»;*
Considerând că prin programul şi prin acţiunea sa din ultimul timp această grupare urmăreşte pe de o parte schimbarea pe cale revoluţionară a ordinii legale în stat şi pe de altă parte întronarea unui regim social şi politic contrar celui statornicit atât prin Constituţie, cât şi prin tratatele de pace; Având în vedere că, după cum rezultă din referatele domnilor miniştri de interne şi de justiţie.

mijloacele de 'icpune ale acestei grupări ....ea fi violenţa;

Considerând cu *prepararea unor astfel de mijloace teroriste are lac la reuniuni clandestine* ji cu *caracter co*sDirativ;*

*Considerând că fti acelaşi timp executarea lor se face prin formapuni de lupta înarmate, a căror activitate constituie un izvor permanent de dezordine, dând loc la acte de rebeliune împotriva autorităţilor ralului şi contribuind prin aceasta la crearea unei stări de natură a aduce anarhie in ţară. Considerând, aşadar, că funcţionarea acestei grupări constituie o primejdie pentru liniştea publică * şi pentru existenţa statului. Considerând pe de altă parte că această grupare a devenit ilegală şi că nu este posibil ca ţara să fie chemata să aleagă între ilegalitate şi lege, între anarhie şi ordinel-l ¡n virtutea ari. 107, ultimul alineat din Constituţie şi a ari. 2 al legii din 25 decembrie 1924. hotărăşte:*
Arl.I. Gruparea •Arhanghelul Mihail» astăzi;
Ari II. Localurile de întrunire a membrilor grupării vorfi închise iar arhivele şi orice corespondenţi vor J: ridicate de autorităţile respective, oriunde s-ar găsi; Art.lll. Sunt interzise;

a) Întrebuinţarea de semne distinctive, purtarea de uniforme, steaguri şi orice alte simboluri sau forme exterioare prin care s-ar căuta să se exteriorizeze participarea persoanelor la activitatea zisei grupări.

b) Ţinerea oricăror adunări, inclusiv adunările limitate, formarea de cortegii, precum şi orice acţiune politică sau de propagandă, individuală sau de grup, publică sau clandestină a membrilor acestei grupări sau a altor persoane care ar urmări scopurile grupării dizolvate.

cj Adunarea de fonduri sau a oricăror alte mijloace materiale pentru continuarea sau repetarea activităţii acestei grupări.

Art.IV. Toate listele de candidaturi depuse pe baza legii electorale in vederea alegerilor legislative care încep la 20 decembrie 1933 în numele şi cu semnul grupării Garda de Fier sunt nule şi neavenite Imprimarea acestor liste pe buletinele de vot este oprită.
Domnii Miniştri de Interne şi Justiţie sunt însărcinaţi cu aducerea la îndeplinire a acestui Jurnal" („Monitorul oficial", ni. 286 din 9 decembrie 1933) . 2! Textul contestaţiei era următorul: *..Domnule preşedinte.*

Dar chiar dacă Consiliul de Miniştri ar [illegible] imprimarea pe buletinele de vor a listelor electorale care au întrebuinţat semnul electoral al d-lui CZ. Codreanu. încă acest Jurnal nu putea să-şi aibă nici un fel de efect şi nu putea fi executat pentru următoarele motive:

5

Listele de candidaţi care au întrebuinţat semnul de mai sus urmează să fie imprimate pe buletinele de vor conform dispoziţiunilor ari. 44,50.52.53 şi 54 din Legea electorală. întrucât sunt definitive Toate candidaturile propuse şi acceptate s-au făcut în conformitate cu toate cerinţele legii electorale, ele deci sunt definitive. Ca atare ele nu pot fi anulate, ci trebuiesc imprimate pe buletinele de val. Consiliul de Miniştri n-are nici un fel de cădere să anuleze listele noastre de candidaţi, aceasta J'tind *în atribuţiunile exclusive ale Comisiei Centrale Electorale, altfel s-ar da naştere la abuzuri de felul cum încearcă guvernul de azi. având posibilităţi să scape foarte comod de listele de candidaţi ai opoziţiei".*

(Arh. N.I.C., fond Min. de Interne. Diverse, dos. 5/1933 f. 68-69)

22 *„Deşteptarea* ", din 16 decembrie 1933.
23 *..Mişcarea* ", din 12 decembrie 1933.
24 *„Apărarea naţională* ", din 17 decembrie 1933.
25 *..Cuvântul*", din 25 decembrie 1933.
26 Armând Câiinescu, *Însemnări politice,* p. 200.
27 Amedeu Bâdescu, *Istoria Partidului Naţional-Liberal,* p. 170-171.
28 *„Viitorul*"din 31 mai 1934.
29 N. Iorga, *Memorii,* voi. VII, p.123.
30 Comeliu Zelea Codreanu, *însemnări de la Jilava,* p. 24.
31 în marşurile lor, legionarii fredonau acest cântec: *„O ceată de ciocoi străinii Haini la sujlet şi păgânii Stăpâni la noi ei au ajuns! In ţafă-i jale, plâns.I Copiii noştri, cei mai bunij Au fost ucişi < u nişte câini; l Cu miile zac în închisorii Vitejii luptători./ Atâţia morţi nevinovaţi J Cereau să fie răzbunaţil Un neam întreg însângera J N-am mai putut răbda.I Toţi trei pornit-am într-un gândi Şi ne-am legat prin jurământ J Pe camarazi să-i răzbunăm! Şi ţara s-o salvăm.! Arhanghelul ne-u ajutat! Să pedepsim pe vinovat j Nu ne-nspăimântă nici un chin! Putem să şi murim ".*
32 C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine... Memorii,* voi. X, p. 269-270.
33 *îbidem,* p. 271.
34 Biblioteca Naţională, Colecţii Speciale, fond St. George, pachet XLI, dos. 25, f. 26-30.
35 Mihail Manoilescu, *Memorii,* voi. II, p. 356.
36 Grigore Gafencu, *însemnări politice,* p.323.
37 Armând Câiinescu, *însemnări politice,* p. 219.
38 *..Monitorul oficia!*", nr. 83 din 7 aprilie 1934.
39 *..DA.D* "., nr. 58, şedinţa din 16 martie 1935, p.1718.
40 *„Monitorul oficial",* nr. 67, din 22 martie 1937.
41 *..DA.D.* ", nr. 12, şedinţa din 2 iulie 1934, p. 850.
42 *Îbidem,* nr. 38, şedinţa din 4 aprilie 1934, p. 1659.
43 *îbidem,* nr. 39, şedinţa din 5 aprilie 1934, p. 1683.
44 *îbidem,* nr. 38, şedinţa din 4 aprilie 1934, p. 1662.
45 *„D.S.* ", nr. 24, şedinţa din 29 manie 1934, p. 1074.
46 *Monitorul oficial",* nr. 155, din 9 iulie 1934.
47 *.DAD.* ", nr. 15. şedinţa din 18 decembrie 1936, p. 420.
48 *..DA.D.* ", nr. 56. şedinţa din 13 martie 1935, p. 1597.
49 *îbidem,* p. 1613.
50 Nicolae Carandino, *De la o zi la alta. Bucureşti.* Editura Cartea Românească, [1981], p. 197.
51 Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 142/1934, p. 69.
52 *Îbidem.* dos. 11/1934, f. 8.
53 *Ibidem.* dos. 1/1935, f. 2.
54 *Ibidem.* dos. 11/1934, f. 155.
55 *..Dreptatea ",* din 5 iunie 1934.
56 A.P. Samson, *Mărturiile unui ziarist,* p. 190.
57 *„Dimineaţa ",* din 9 iulie 1936.
58 *„Viitorul".* din 10 iulie 1936.
59 *..Patria ",* din 13 noiembrie 1937.
60 Arh.N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1935. f. 7-11.
61 *..DA.D.",* nr. 5, şedinţa din 9 februarie 1934. p. 162.
62 *„DS.* "., nr. 13, şedinţa din 7 martie 1934, p. 432.
63 *„D.A.D.* ", nr. 12. şedinţa din 26 martie 1934, p. 437.
64 *Ibidem.* nr. 18, şedinţa din din 6 martie 1934, p. 610.
65 *Arestarea d-lui Corneliu Zelea Codreanu,* în *..Dreptatea* ". din 16 martie 1934.
66 Armând Călinescu, *însemnări politice,* p. 216-217.

67 Horia Sima, *Istoria Mişcării Legion*

68 Arh.N.I.C., fond Casa Regală, dos 119/1934. f. 2.
69 *Ibidem,* dos. 11/1934, f. 100.
70 *Ibidem,* fond Carol II. Arhiva personală, dos. VIII - 1934/1935. f. 2.
71 Vezi pe larg *„D.A.D* "., nr. 16, şedinţa din 14 decembrie 1934.
72 *Ibidem,* nr. 25, şedinţa din 30 ianuarie 1935, p. 575.
73 *Ibidem.* nr. 56. şedinţa din 13 martie 1935, p. 1636-1637.
74 *„Dreptatea",* din 7 februarie 1935.
75 *Şedinţa Delegaţiei Permanente a Partidului Naţional-Ţărănesc,* in *„Dreptatea* ", din 7 martie 1935.
76 *Ibidem,* din 16 martie 1935.
77 Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 6/1935. f. 35.
78 *Ibidem,* f. 35.
79 *„Dreptatea* ", din 24 aprilie 1934.
80 *Atitudinea d-lui Maniu la Comisia de anchetă parlamentară,* în *..Dreptatea* ", din 29 iulie 1934.

81 Vezi pe larg *Raportul comisiei de anchetă parlamentară in chestiunea "Skoda»,* în *„D.A.D ".*. nr. 52, şedinţa din 8 martie 1935.
82 *Ibidem,* nr. 64, şedinţa din 27 martie 1935, p. 2 254-2 255.
83 *Achitarea,* în *„Dreptatea* ", din 23 februarie 1936.
84 P. Şeicaru, *op. cit.,* p. 230.
85 *0 scrisoare a d-lui luliu Maniu,* în *„Dreptatea* ", din 15 decembrie 1934.
86 *Scrisoarea d-lui Ion Mihalache către d-l luliu Maniu, Ibidem,* din 18 decembrie 1934.
87 Arh. N.I.C., fond Casa Regala, dos. 30/1934, f. 22.
88 *„Dreptatea* din 26 iulie 1935.
89 *Consecinţele cuvântării prefectului de Poliţie,* în „ *Universut',* din 12 iunie 1935.
90 ,*.Apărarea naţionala ",* din 21 iulie 1935.
91 Hori» Sima, *Istoria Mişcării Legionare,* p. 102.

ĂIV

92 Gheorghe Voiu, *Tabăra legionara de la Dealul Negru, Munţii Apuseni,* 1935, în *„învierea ",* nr. 4/ 1993, p. 28-32.
93 *Politics and politica! parties in Romanía,* London, 1936, p. 282-283
94 *..Dreptatea* ", din 30 iulie 1935.
95 *Discursul d-lui luliu Maniu la Utoara, lbidem,* din 24 septembrie 1935
96 Arh. N.I.C.. fond Casa Regala, dos. 6/1935. f. 50.
97 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 263
98 *lbidem,* p. 226.
99 *„Dreptatea* ", din 23 noiembrie 1935
100 Armând Câlinescu, *Noul regim. Cuvântări.* 1938-1939, Bucureşti 1939 p 192-193
101 Arh.N.I.C.. fond Casa Regali, dos. 6, 1935, f. 10-11.
102 *Documente privind istoria României Intre unii 1918-1944,* p. 424.
103 Lucreţiu Pâtrăşcanu, *Texte social-politice <1921-1938),* Bucureşti. Editura Politică, 1975 n 215
104 *„DA.D* , nr. 9, din 11 decembrie 1935. p. 273.
105 *..Dreptatea ",* din 31 martie 1936.
106 *lbidem*
107 *lbidem* din 26 mai 1936.
108 Arh. N.I.C., fond Min. de Interne. Diverse, dos. 29/1936, f 331
109 *..Dreptatea* din 19 aprilie 1936.
110 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 303.
111 Arh., N.I.C., fond Casa Regali, dos. 6/1935, f. 49.
112 *lbidem,* dos. 12/1936, f. 14.
113 *lbidem,* f. l-10.
114 *Formidabila manifestaţie naţional-ţărănistă,* în *„Dreptatea* ", din 2 iunie 1936.
115 *Marile manifestaţii naţional-ţărăniste din ţară, lbidem.*
116 Arh. N.I.C. fond Casa Regală, dos. 201/1936, f. 24-25.
117 *lbidem,* dos. 30/1936, f, l-4.
118 *lbidem,* dos. 27/1936, f.l.
119 Armând Câlinescu. *însemnări politice,* p. 312.
120 *Discursul d-lm Ion Mihalache ţinut la Câmpulung-Muscel in ziua de 27 iulie 1936,* (f.a.), p. 16.
121 *Discursul d-lui Armând Călinescu la Albeşti-Argeş.* în *„Dreptatea* ". din 11 august 1936.

122 Horia Sima, *Istoria Mişcării Legi*. 7
123 Arh. N.I.C., fond Min. Justiţie, dos. 11/1936, f. 303.
124 Comeliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari,* p. 413-414.
125 Traian Herseni, *Mişcarea Legionari şi muncitorimea.* Bucureşti, 1937, p 18
126 *Circuíanle capitanului.* 1934-1937, p. 81-82.
127 Horia Sima, *op.cil.,* p. 176.
128 *„Porunca vremii*". din 14 februarie 1937.
129 Zaharia Boilâ, *Memorii,* p. 303.
130 Armând Câlinescu, *însemnări politice,* p. 339.
131 *..DAD* "., nr. 38, şedinţa din 2 martie 1937, p. 1807.
132 *lbidem,* p. 1808.
133 *lbidem.*
134 *lbidem,* p. 1810.
135 *„D.S.* "., nr. 36. şedinţa din 2 martie 1937, p. 1902.
136 Zaharia Boili, *Memorii,* f. 305.
137 Arh. N.I.C., fond. Casa Regala. Principele Nicolae, dos. 65/1931, f. 3-5.
138 *lbidem,* fond Preşed. Cons. Min., dos. 16/1937, f 2
139 *lbidem,* f. 5-9.
140 *lbidem,* f. 26-34.
141 *„Monitorul oficial*", nr. 85, din 11 aprilie 1937
142 Arh.N.l.C., fond Casa Regalâ. Principele Nicolae. dos. 12/1937, f. 7
143 *lbidem,* f. l-4.

‚Este guvernul meu"

Falimentul regimului democratic (noiembrie 1937-10 februarie 1938)

Tactica lui Ion Mihalache şi eşecul ei. Noul guvern Tăturescu. Pactul Maniu-Codreanu. Alegerile parlamentare din decembrie 1937. Guvernul Goga. Mutaţii politice înregistrate în ianuarie - februarie 1938. Fuziunea Partidului Naţional-Liberal condus de CJ.C. Brătianu cu Partidul Naţional-Liberal prezidat de Glt. Brătianu. Ascensiunea Gărzii de Fier. înţelegerea Goga-Codreanu. Lovitura de stat de la 10 februarie 1938. Carenţele de fond ale democraţiei româneşti.

Formal, Constituţia din 1923 continua să fie în vigoare, dar în realitate regimul democratic funcţiona în derivă de mai mulţi ani. Evenimentele înregistrate la sfârşitul anului 1937 şi începutul lui 1938 au demonstrat cu prisosinţă aceasta realitate.

Potrivit normelor constituţionale, cele mai mari şanse de a prelua succesiunea guvernului liheral aparţineau Partidului Naţional-Ţărânesc, cel mai puternic panid din opoziţie, care se bucura de o reali popularitate. încâ de la începutul anului 1937, Ion Mihalache, preşedintele acestui partid, a adoptat tactica aşteptării ca suveranul sâ-i facâ ‚*.dreptate* ". El era vădii incomodat de atitudinea lui Maniu, considerând câ prin campania acestuia împotriva Elenei Lupescu micşora şansele Partidului Naţional-Ţărânesc de a ajunge la putere. La şedinţa Comitetului Central Executiv din 2 aprilie 1937. Mihalache a anunţai câ demisionează din funcţia de preşedinte al partidului, propunându-l în locul său pe luliu Maniu, deoarece *..nu exista posibilitate de succes decât prin desăvârşita unitate de comandă şi desăvârşita unitate de execuţie ".* luliu Maniu s-a simţit dator să intervină, pentru a-l asigura câ el şi cei apropiaţi lui vor sta în jurul preşedintelui partidului *„cu lealitate, cu cinste, cu devotament şi fără «rupule ".* El afirma câ râmânerea lui Mihalache în fruntea Partidului Naţional-Ţărânesc reprezenta *„chezăşia întreagă a unităţii şi a consolidării partidului nostru, care trebuie să alungă neapărat la biruinţă* ". în cuvântul său, Virgil Madgearu cerea Comitetului Executiv *să-t asigure pe d. Mihalache că-l va urma fără şovăire pe calea pe care va hotărî cu înţelepciunea sa să ducă mai departe partidul nostru ".* O opinie similară exprima Policarp Beţianu, care aprecia câ *„împrejurările politice din ţară nu îngăduie nici o schimbare la preşedinţia partidului".* Până la urmă. Ion Mihalache a revenii asupra deciziei sale, pentru a

care merg chiuind tn luptă şi tn moarte, nimic nu-i abate din drumul lor; nici violenţa, nici trădarea; nici linguşirea, nici corupţia; nici ademenirea, nici prigoana. Căci nu merg drumul lor, ci drumul naţiei, care e al mântuirii, pentru că pe el străjuieşte Dumnezeu /.../ Victoria legionară înaintează ca o necesitate de destin, iar a te împotrivi ei însemnează a lua istoria în răspăr

„ESTF GUVERNUL MEU[1]*

Legionarii propagau ideea ci cel hărăzit de istorie şi de Dumnezeu si conducă neamul românise era ConielTu Zelea CodJeanu. După convingerea lui Traian Herseni, *„Căpitanul nu e alnde oameni, nu e conducător făcut, ci trimis de ursita cea fără greş a neamului, născut anume ca să mântuiască jara* "'. De el se legau toate speranţele; Ion I. Moţa rostise cuvintele devenite celebre:
„Să faci măi Corneliu o ¡ară
Ca Soarele sfânt de pe cer
Puternică şl ascultătoare de Dumnezeu ".

în timp ce Ion Mihalache aştepta ca Partidului Naţional-Ţărănesc să i se faci *„dreptate ",* Partidul Naţional-Creştin devenise extrem de activ. O. Goga declara câ un guvern Mihalache *..ar însemna un premiu pentru politica lui luliu Maniu. ar deschide astfel cele mai sumbre perspective în ordinea internă "'.* Totodată el aprecia câ ar exista pericolul declanşării unui război civil, partidul său npacceptând si se ştirbească prestigiul şi autoritatea Coroanei. Presa de dreapta şi de extremă dreaptă a declanşat o campanie furibundă împotriva Partidului Naţional-Ţărănesc. Acesta era prezentat ca un partid înfeudat Internaţionalei a III-a, iudeo- masonilor, antinaţional; principalii acuzaţi erau Ion Mihalache. Virgil Madgearu. dr. N. Lupu. Ziarele *„Apărarea naţională "* şi *„Porunca vremii"* nu ezitau sâ ceară dizolvarea Partidului Naţional-Ţărănesc.

Pe un fond de mare tensiune politică, la 9 noiembrie, regele a început consultările pentru formarea unui nou guvern, deoarece se împlineau patru ani de guvernare liberală. C.I.C. Brâtianu s-a pronunţat pentru retragerea Partidului Naţional-Liberal în opoziţie şi formarea unui guvern naţional-ţărănesc; Ion Mihalache a declarat câ partidul sâu era gata sâ-şi asume răspunderea guvernării; şefii partidelor mici - Grigore Iunian, Averescu, Gh. Brătianu, O. Goga, Grigore Filipescu, Al. Vaida-Voevod-,C. Argetoîanu - au propus un guvern *,. de alegeri".* N. lorga a sugerat menţinerea guvernului Tâtărescu.

La 12 noiembrie, Carol al II-lea i-a încredinţat mandatul de constituire a noului guvern lui Ion Mihalache, punându-i următoarele condiţii:

1. colaborare de guvern cu Al. Vaida-Voevod;

2. garanţii de continuitate prin numirea câtorva miniştri de către rege. din afara Partidului Naţional-Ţărânesc;

3. garanţii *„de siguranţă împotriva anumitor curente* "; aprobarea prealabilă a regelui pentru numirile de prefecţi.

Aceste condiţii vizau un control al regelui asupra guvernului şi mai ales neutralizarea politici a lui luliu Maniu. întrunit în seara aceleiaşi zile. Biroul Partidului Naţional-Ţărănesc a respins aceste condiţii, socotindu-le jignitoare. Mihalache n-a luat legătura cu Vaida. atitudine considerată de Carol al II-lea ca *„o prostie de manevră polirică. căci convingerea mea este că Vaida n-ar fi primit colaborarea cu elementele prea democratice, după gustul său. din prejurul lui Mihalache şi Maniu* prin acel refuz forţele naţionaliste ar fi fost puse într-o lumină defavorabilă, iar Partidul Naţional-Ţărănesc *„arfi avut astfel cea mai puternică armă pentru guvernarea lor*

în ziua de 14 noiembrie. Ion Mihalache a depus mandatul primit din partea regelui, act ce marca eşuarea tentativei sale de a aduce Partidul Naţional-Ţărânesc la putere. Ziarul *Dreptatea* "explica la 16 noiembrie: *„Dacâ am fi acceptat o colaborare cu d. Vaida, ce ar fi putut crede ţara şi opinia publică despre sinceritatea şi seriozitatea Partidului Naţionul-*
evita *„un plauzibil pretext"* de înlăturare a partidului de la succesiune, precum şi datorită faptului câ s-a făcut *„o înaltă inten-cnpc. menită a da speranţa că se va intra tn regimul normal"'.* Comitşul Central Executiv a decis realegerea lui Ion Mihalache în funcţia de preşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc pe o perioadă de 4 ani. Congresul general al partidului. întrunit la 4 aprilie, n-a făcut decât să confirme hotărârile Comitetului Central Executiv. Ion Mihalache acerat şi aici *„încredere desăvârşită, sprijin nelimitat şi necondiţionat Şt disciplină de fier, fără de care nu este posibilă lupta, nu este posibilă izbânda ".* Referitor la tactica de urmat, el a spus; *.Aşteptăm* id *se jdcă dreptate Partidului Nalional-Ţărănesc. Partidul Na[ional-Ţărănesc aşteaptă liniştit soluţia normală şi logică a succesiunii*". Aşadar, o totală abandonare a luptei deschise, a mobilizării maselor, mergându-se numai pe linia captării bunăvoinţei regelui.

Pentru a nu fi acuzat câ împiedică venirea lui Ion Mihalache la putere şi pentru a reflecta asupra acţiunilor sale de viitor, luliu Maniu a plecat în aprilie în străinătate, unde a rămas trei luni, încetând orice activitate politică. Fiind solicitat de Comeliu Zelea Codreanu pentru o acţiune comună anticarlistâ, luliu Maniu i-a transmis prin Zaharia Boilâ: *„Acum nu ne putem întâlni. Dar în toamnă situaţia se va schimba radical şi atunci ne putem vedea "-.*

Pentru a fi sigur câ luliu Maniu nu va avea un rol în orientarea Partidului Naţional-Ţărânesc şi pentru a compromite acest partid, regele a început să acrediteze ideea colaborării cu Al. Vaida-Voevod. La 14 mai 1937, Armând Câlinescu nota în memoriile sale câ regele l-a întrebai dacă a discutat cu Vaida: *„li răspund că l-am văzut, că i-am spus că a făcut rău că a plecat doi partid. Vaida mi-a spus că vrea să lucreze [la/ cot cu noi, dar fără Maniu, Lupu şi Madgearu «Cred că nu ap pierde nimic - replică regele. Mă întreabă cum cred că s-ar «■lega» programele noastre. Rex îmi spune că formula cu Vaida «i separe simpatică» şi«e rolul dv., al centriştilor, să o realizaţi» "'.*

Vara anului 1937 s-a caracterizat printr-o puternică ascensiune a mişcării legionare. în fapt, cei patru ani de guvernare Tâtărescu au contribuit decisiv la compromiterea regimului democratic, a parlamentului şi a partidelor politice. Foarte mulţi cetăţeni îşi îndreptau speranţele spre „băieţi", acei tineri care intrau în sate cântând imnuri patriotice, ridicau poduri, reparau şcoli, înălţau biserici şi troiţe, ajutau la strângerea recoltei, cântau în strană în zilele de sărbătoare sau participau la horă, îmbrăcaţi în costume naţionale. Faptul câ aceşti „băieţi" erau împotriva democraţiei, a partidelor, câ promiteau pedepse grele pentru adversarii politici nu era de natură sâ-i sperie pe ţâiani. Emil Cioran scria în martie 1937 câ exista o dorinţă de *.jenurqare la libertate",* pe care o explica astfel: *„Mulţimea vrea să i se comande. Cele mai sublime viziuni şi extaze comunicate prin flăuturi de îngeri, n-o pot pune tn mişcare ca un marş militar* Ţărănimea *„nu aşteaptă altceva decât dezintoxicarea de libertate, de toate ficţiunile şi iluziile acesteia. Un adevărat strigăt după dictatură şi o ură invincibilă împotriva unei libertâ/i inutilei...] Democraţia n-a putut face din ea un factor activ al istoriei. încât prostimea eternă a fost angajată într-o responsabilitate la care nu se simte chemată în mod esenţial. Ţăranii ar vrea ca torul să se faci peste ei. încât dictatura este paradisul lor terestrul...] Mulţimea aistorică n-are decât un ideal: pierderea libertăţii. Alţii să-şi ia răspunderea; ea nu vrea să judece, şi de frica anarhiei se încântă de teroare "'.*

La ancheta ziarului „Buna Vestire" cu titlul: *„De ce cred în biruinţa mişcării legionare :* Mircea Eliade răspundea: *„Cred în destinul neamului românesc - de aceea cred în biruinţa mişcării legionare. Un neam care a dovedit uriaşe puteri de creaţie, în toate nivelurile realităţii. nu poate naufragia la periferia istoriei, într-o democraţie balcanizată şi într-o catastrofă civilă* "'. Acesta era limbajul pe care-l utiliza şi Nae Ionescu: *„Dintre toate mişcările care. de la război încoace - pentru a nu vorbi decât în strictă contemporaneitate - au încercat sa organizeze destinele napei noastre, nici una nu s-a aşezat mai sigur în matca istoriei româneşti, ca cea a tinerilor care stau sub ocrotirea Arhanghelului cu sabia de foc [...} pe" tinerii aceştia*

Ţărănesc? Fireşte, fiecare ar fi fost în drept să spună că numai pofta de a veni la putere pe orice cale şi cu orice compromis nera îndemnat la aceasta/...] PariidulJ^iiatuJ-Iărănesc este conştient de wlul şi răspunderile lui. El nu înţelege să renunţe la programul şi la denmitaieu lui pentru.scaune. in minister sau în parlament -"[10].

Dupâ ce Ion Mihalache şi-a depus mandalul, regele l-a însărcinai pe Gheorghe Tâtârescu să constituie un nou guvern, cu „o *bază politică lărgita* ". Tjtărescu a acceptat şi i-a vizitat pe Grigore-[uman, GJieQtgheBrătianu, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Iorga, solicitându-le să participe la.(orţnarţe guvernului. Dar numai-Nicolae lotga a acceptat sâ-l sprijine.

Noul guvern prezidat de Gheorghe Tâtârescu a depus jurământul în ziua de 17 noiembrie Cu acel prilej, atât Carol al II-iea, cât şi Gh. Tâtârescu s-au rcfent la programul de viilor al acestui guvern, ceea ce arată că - în conceplia lor - acesta nu avea un caracter temporar Principala misiune a guvernului era organizarea alegerilor parlamentare, fixate pentru 20 decembrie la Adunarea Deputaţilor şi 23-28 decembrie la Senat. Reţine atenţia faptul că in guvern au fost introduşi doi oameni de bază ai camarilei regale: Richard Franasovici - la Ministerul de Interne şi Gabriel Marinescu - subsecretar de stat la acelaşi minister.

Din iniţiativa lui Gh. Tâtârescu, Partidul Naţional-Liberal a încheiat cartel electoral cu Partidul German şi cu Frontul Românesc, ambele organizaţii fiind cunoscute pentru poziţia lor antidemocratică. Acest fapt a nemulţumit unele cadre liberale, care au apreciat că partidul trebuia să se menţină pe o linie democratică, antidictatorială. Victor Iamandi, şeful organizaţiei Partidului Naţional-Liberal din Iaşi, a refuzai să includă pe listele electorale candidaţii propuşi de Frontul Românesc, iar Nicolae Guranda. preşedintele organizaţiei liberale din judeţul Neamţ, a respins cartelul încheiat de guvern.

Constatând că tactica de aşteptare a bunăvoinţei regelui a suferit un eşec. Ion Mihalache a trebuit să tragă consecinţele. El declarase la 18 noiembrie lui Armând Călinescu că, întrucât n-a reuşit să aducă partidul la putere, trebuia să cedeze şefia lui Iuliu Maniu. Liderul grupam centriste a precizat: *„Nu am nimic personal contra lui Maniu. 11 stime:. Dacă Maniu va ridii a problema constituţională, voi fi alături. Dacă, însă, mi-ar cere să lupt contra doamnei L(upescu], nu socotesc de demnitatea unui bărbat s-ofac, dacă va lupta contra Rex personal nu-lpot urma* "". Oricum, centriştii erau şi ei afectaţi de soluţia dată crizei, astfel încât nu se puteau aşeza pe poziţii ofensive faţă de Iuliu Maniu.

în ziua de 23 noiembrie a avut loc şedinţa Comitetului Central Executiv al Partidului Naţional-Ţărănesc, la care Ion Mihalache a spus: *„Regimul constituţional al ţării este astupi la o răspântie istorică/...] nu este vorba de a părăsi planul serial fi programatic naţional al Partidului Naţtonal-Ţărânesc. Nu e vorba de a angaja vre-un fel de luptă personală cu suveranul ţării. Nu e vorba nici de a atinge prerogativele regale. Problema este: hotărâţi să rămânem in regimul sincer monarhic constituţional*". Ca atare, după opinia sa, lupta pe acesi leren putea fi dusă *„cu coeficienţi maximi, cu un potenţial politic şi moral sporit*" de Iuliu Maniu, care reprezenta *„simbolul luptei constituţionale* ". Cele din urmă cuvinte rostite de Mihalache în calitate de preşedinte al partidului au fost: *„D-le Maniu, ia comanda şi dă porunca* ". In fapt, Iuliu Maniu era un triumfător; prevederile sale privind tactica urmată de Ion Mihalache s-au adeverii. De această dată, el n-a mai adresai obişnuitul apel către Mihalache de a râmâne în fruntea partidului, ci a declarat: *„D-ta eşti comandant. D-ta ai dat o ultimi: comandă, să ocup locul d-tale. Am ascultat întotdeauna comanda d-tale şi când nu-mi plăcea, trebuie să ascult şi această ultimă comandă* Schimbarea şefiei Partidului Naţional-Ţărâiie* nu era un fapt divers, ci marca modificarea tacticii acestui partid, care se angaja într-o lupta deschisă împotriva manevrelor lui Carol al Il-lea vizând instaurarea unui regim al monarhiei autoritare. Primul obiectiv urmării de Iuliu Maniu era înfrângerea guvernuluiTătârescu, devenii un instrument în mâinile regelui. în «est scop el a acţionat pentru coalizarea tuturor forţelor e opoziţie, de la extrema stângă până la extrema dreaptă.

Dupâ trei întâlniri succesive, în ziua de 25 noiembrie, Iuliu Maniu, Comeliu Zelea Codreanu şi Gheorghe Brătianu au semnat un pact deWeagreSttine prin care Partidul Naţional-Ţărănesc, Mişcarea Legionară şî Partidul Naţional-Liberal georgist se angajau să apere libertatea şi corectitudinea alegerilor. La acest pact a aderat şi Constantin

Argetoianu, preşedintele Partidului Agrar. în fapt, prin semnarea pactului de neagresiune, Iuliu Maniu a intenţionat să folosească Garda de Fier în scopul atingerii propriilor sale obiective politice: înfrângerea guvernului în alegeri, câştigarea acestora de către Partidul Naţional-Ţărânesc şi ajungerea sa la guvern. Astfel, el credea câ-l va sili pe rege să respecte regimul parlamentar-constituţional, iar pe de altă parte, va determina grupările de stânga şi de centru din Partidul Naţional-Ţărânesc sâ-l urmeze, ca unul care găsise calea accederii la putere. în acelaşi timp, Maniu a urmărit să evite eventualele agresiuni ale legionarilor împotriva naţional-ţărăniştilor, mai mult, guvernul era pus în gardă de faptul câ eventualele acţiuni ale forţelor de ordine împotriva Partidului Naţional-Ţărânesc puteau primi riposta Mişcării Legionare.

Alianţele electorale încheiate de cele două mari partide democratice au creat o adevărată derută în rândul electoratului. Pânâ atunci se vorbise despre *„dreapta şi stânga* ", dar acum cele douâ extrenîese'aTIau în alianţe bizare. Ziarul *„Lumea nouă "* - organul central de presă al Partidului Social-Democrat - scria: „/n *loc de pact democratic, d-l Iuliu Maniu ne-a invitai să aderăm la un pact de neagresiune cu partidele opoziţioniste de dreapta care suni duşmanul democraţiei, duşmanul oricăror libertăţi cetăţeneşti, pentru desfiinţarea alegerilor şi introducerea dictaturii/...] Noi putem merge în lupte deschise pentru democraţie şi libertăţi, dar nu putem fi o anexă într-o asociaţie la formarea căreia noi n-am fost consultaţi, al cărei scop ascuns nu-l cunoaştem, a! cărei scop mărturisit nu-l înţelegem "".*

La rândul sâu, Grigore lunian, preşedintele Partidului Radical-Ţărânesc, se adresa astfel lui Iuliu Maniu: *„Nu vi se pare straniu să faceţi acord cu partidul« Totul pentru Ţară», a cărui doctrină este inlămrarea libertăţilor şi a democraţiei, precum şi instaurarea unui regim totalitar, in care unul porunceşte şi ceilalţi se supun? Un asemenea partid să fie chemai de partidele democratice ca să asigure libertatea alegerilor? ""*

Chiar în interiorul Partidului Naţional-Ţărânesc erau mulţi adversari ai pactului de neagresiune. Ei proveneau din rândurile centriştilor şi ale grupării de stânga. Armând Călinescu nota cu vădită îngrijorare: *„Acţiunea noastră în acord cu Garda Ide Fier] şiGh. Brătianu are aerul îndreptat contra regelui. Nu o aprob. Mihalache îmi spune că trebuie să lăsăm sâ se facă şi această experienţă "* La rândul sâu, Nicolae Costâchescu îşi afirma intenţia de a demisiona din Partidul Naţional-Ţărânesc. împotriva pactului cu legionarii au fost, mai mult sau mai puţin făţiş, dr. Nicolae Lupu, Octav Livezeanu, Mihai Ralea, Petre Andrei, Virgil Potârcâ, Grigore Gafencu, Mihai Ghelmegeanu ş.a.

în conformitate cu spiritul pactului de neagresiune, au fost distruse toate manifestele şi alte documente electorale care atacau ideologia şi practica legionarilor, iar din propaganda orală s-au înlăturat orice aprecieri negative la adresa acestora. Mai mult, cu prilejul unei adunări electorale desfăşurate la Cluj, Iuliu Maniu a ţinut sâ aducâ elogii conducătorilor Italiei şi Germaniei: *„Avem ca exemplu pe Mussolini în Italia şi pe Hitler în Germania, care prin voinţele lor nestrămutate au reuşit să trezească conştiinţele naţiunilor respective, ajungând astăzi la realizări invidiate de întreaga omenire. E drept că atunci când pe firmamentul politic a apărut un Mussolini şi apoi un Hitler, noi i-am privit cu oarecare neîncredere. Faptele lor insă le justifică cu prisosinţă existenţa şi noi ca spectatori obiectivi trebuie sâ-i admirăm "".* Chiar dacă termenii acestei declaraţii apărute în presă au fost contestaţi de preşedintele Partidului Naţional-Ţărânesc, rămâne esenţial faptul câ, într-o campanie electorală decisivă pentru soarta regimului politic din România. Iuliu Maniu a făcut elogii celor doi dictatori.

Dacă adăugăm faptul câ în timpul campaniei electorale s-a discutat zile în şir despre dizolvarea Gărzii de Fier în decembrie 1933, participanţii la acest act, inclusiv Nicolae Titulescu.

Alegerile parlamentare din 20 decembrie 1937 au consemnat falimentul sistemului de guvernare prin partidele politice.

1. Guvernul a pierdut alegerile, fapt fără precedent în istoria regimului electoral din România. Aparatul de stat n-a mai ..*făcui parlamentul*"; atitudinea moderata a ministrului de Interne Franasovici, contradicţiile din sânul Partidului Naţional-Liberal şi uzura dupâ patru ani de guvernare au făcut ca acest partid să nu câştige alegerile.

2. Nici un-partţd politic n-a obţinut 40% din totalul voturilor pentru a beneficia de pnma majoritară şi a putea constitui noul guvern. Naţional-ţărâniştn, cu 20,4 % din voturi, nu puteau pretinde sâ formeze guvernul, deoarece nu aveau o majoritate parlamentară. Dacă primul

53 alte grupări şi liste independente
Frontul Muncii
Partidul Poporului
Partidul Social-Democral
Partidul Poporului German
Partidul Evreiesc
Partidul Agrar
Partidul Ţărănesc-Radical
Partidul Naţional-Liberal (Gh.Brătianu)
Partidul Maghiar
Partidul Naţional-Creştin
Partidul „Totul pentru Ţară'
Partidul Naţional-Ţărânesc
Partidul Naţional-Liberal
Nr.crt
Gruparea politică
Nr. deputaţi
loan Scurtu

obiectiv al lui Maniu - de a înfrânge guvernul în alegeri - a fost atins, cel de-al doilea, de a asigura victoria Partidului Naţional-Ţărănesc, nu a putut fi îndeplinit. Procentul obţinut era mai curând o înfrângere pentru Iuliu Maniu şi tactica sa.

3. Mişcarea Legionară a înregistrat un veritabil succes, reuşind să obţină aproape o jumătate de milion de voturi; ele constituie mărturia faptului că o bună parte a electoratului nu mai avea încredere în partidele democratice şi dorea o schimbare de regim. Comeliu Zelea Codreanu a beneficiat, datorită pactului de neagresiune, de girul politic şi moral al lui Iuliu Maniu, personalitate bine cunoscută de cetăţenii români.

4. Partidul Naţional-Creştin a obţinut un rezultat bun, reuşind sâ câştige mai multe voturi decât simpla însumare a celor înregistrate în 1932 şi 1933 de LANC şi de Partidul Naţional-Agrar.

5. Alegerile au consemnat o orientare spre dreapta a electoratului român, circa 25% dintre alegători votând pentru partidul Totul pentru Ţară şi Partidul Naţional-Creştin, adică mai mulţi decât cei ce şi-au dat votul Partidului Naţional-Ţărânesc.

6. Partidul Social-Democrat înregistra al doilea eşec consecutiv (după cel din 1933), ceea ce arată că politica sa nu era eficientă.

Faptele demonstrează că nu Iuliu Maniu, ci Carol al II-lea a fost principalul beneficiar al pactului de ncagreauas, care a ereat confuzie în -rangul SIécrorat'ului. Uesigur^lWntngerea câBrnîtiilui Tătârescu a reprezentat pentru rege dlovîturâ, deoarece ea a însemnat blamarea soluţiei date crizei din noiembrie, precum şi activităţii desfăşurate de Gh.Tătârescu în decursul celor patru ani de guvernare. Totuşi, rezultatul alegerilor i-a oferit suveranului o largă posibilitate de manevră pentru realizarea, printr-o altă formulă guvernamentală, a principalului său obiectiv politic. CaroljinHe^a avut abilitatea politică necesară de a prnfiip Ae nnua ronjiinrinr^ pplitică .pentru a impune soluţia cea m^i convenabilă pentru el şi pentru gruparea pe care o reprezenta. Încă înainte de a se comunica rezultatul alegerilor, Cafol al II-lea a început manevrele pentru a găsi formula care să-i convină. Fără a mai proceda la obişnuitele consultări politice, el i-a cerut lui OJjaaa ~~sâ for~~meze noul guvern. Au urmat negocieri cu Armând Călinescu şi alţi..*centrişti* "din Partidul NationaUârânesc pentru a intrafn guvern. La 28 decembrie, Gh'. Tătârescu şi-a prezentat demisia, primind din partea regelui asigurarea că va rămâne o speranţa pentru zilele ce vor veni. Câteva ore mai târziu, O. Goga a fost însărcinat oficial cu formarea noului cabinet, care era deja urzit în culise. i»-i

Guvernul Goga a depus jurământul în ziu^ de^28 decembrie, 1937l\Nu era un guvern ngmBatag^dwaH» uhor persoaíftcaré nu fâceauparte din acest partid, sau care aHîhtrTnscriseserâ ţlstrâte" Micescu). PrnTcfiemarea luTCdgT-hrptiTefe"; feg3e~şi-a atins mai multe obiective: a dat o saţisfcQie ciuenţu^^ a evitat antrenarea la guvernare a legionarilor; noul preşedinte al Consiliului de Miniştri era un adversar înverşunat al lui Iuliu Maniu, astfel că lupta împotriva acestuia avea sâ continue la cote şi mai ridicate; prin includerea lui Armând Călinescu în guvern a produs o ruptură în rândul Partidului Naţional-Ţărănesc, slâbindu-i poziţiile politice, iar pe de altă parte regele era sigur câ în fruntea Ministerului de Interne se afla un om energic şi profund ostil mişcării legionare. Numirea lui Istrate Micescu în calitate de ministru de Externe semnifica decizia de a continua politica tradiţională a României, orientată spre Franţa şi Marea Britanie, dar şi dorinţa de ameliorare a raporturilor cu Italia şi Germani i Prezenţa generalului Ion Antonescu în fruntea Ministerului Apărării Naţionale sublinia încrederea armatei în guvern. Guvernul Gni^nii rrprr-i-ntn un partid sau o coaliţie de partide, ci era expresia voyi|ei regale. De altfel, într-o declaraţie făcută presei, Carol ai ll-Iea a spus: *„'Este guvernul meu fi trebuie sâ aibă aprobarea mea în ziua când nu aş fi mulţumit de felul cum guvernează* voi *cere o schimbare*

Partidele din opoziţie au recept în mod diferit formarea guvernului Goga. Partidul Naţional-Ţărânesc afirma câ acest guvcm era *0 sfi<lart , a adresa naţiunn* - avea un caracter personal, fiind adus la putere dt *,,Jarfek* ocukt - Iuliu Maniu declara: „Va *trebui să*

*luptăm pentru Măturarea acestui guv*tr,, p,, sona, pus [n frun[ea (ării Partidul Naţional-Liberal era mai moderau *„Nein[elega*nt*[* sa *[*aci greută!, *acestui guvern, este decis a rămânea apărătorul hotărât* fi *credincios „/* guv*ernclor pe temeiul strictei legalităţi şi al respectării neştirbite a normelor comtttufa^.,* „ ,niţia, Garda de Fier a apreciat ca formarea acestui guvern era *„un act ostil impotri*Va *l*tgionarilor

Act!v'i!a'i^i"Yr,U'i'r3-Loit """rminaT- ...."^-I"1- c^jc^n
PartiduLWaţienai-t_reşlin tusestcragl pnn contopirea organizaţiilor LANC cu cele ale Partidului Naţional-Agrar. dar in unele judeţe fuziunea a avut un caracter formal; acum, când s-a ivit posibilitatea ocupării unor funcţii publice _ primar] prefecţi, inspectori generali - între gogişti şuua^tiju.izbuqjucaplllcle, c^e m^ori s.au transformat în confruntăride stradă. Pentru â restabili ordinea, ministrul de Intern« Armând Călinescu a cerut poliţiei sâ intervină.

Pe lima programului Panidu|ui NatJ0nal-Creştin s-au luat unele măsuri împotriva *„iudeo- maşonilor* Astfel, la 30 decembrie 1937, au fost suprimate ziarele *„Adevărul", „Dimineaţa "* ' şi *„Lupih* "; au fost retrase penţjjgj^ liberă circuiajieje C.F.R. pentru ziariştii evrei. La 22 Z ianuarie 1938 a apărui deCTeluH^ejrivlnd revIzuIrea cetăţeniei acsidalâjvieUar'', prin care 5-se cerea ca in lermen de 30 de jjie primarii comUnelor sâ alcătuiască un tablou al evreilor f înscrişi în registrele de naţional^ ye comunei_ umland ca după 2o de zile de la afişare toţi cei trecuţi pe aceste tablouri sâ aduca acte[e dovediloare al întrunirii condiţiilor legale pentru obţinerea cetăţeniei romane. Dec^mlm, ^ apiicat. deoarece guvernul a trebuit sâ demisioneze la 10 februarie 1938. In genera|_ masurile antisemite nu au avut amploarea preconizată în »poziliedePaitidulNaţiOMbCltân,faplce anemaţumilpe A. L1. t^rza-emn5HipăTimcţia de'secretar de stal; acesta s-a retras ¡n mod ostentativ la Iaşi, refuzând sâ mai participe la , activitatea guvernului, după 6 ia,uarie ,938***ol?*** *a* HWuW *«* ^'

,Nici _in domeniul politicii e*iemeguvemul nu'a putut urma linia Partidului Nâţional- Creştin. In momentul instalării saie, QcIavian Gopa a trimis telegrame lui Hiiler şi Mussolini.
si na|ia. Dar, regele
Carol al II-lea a ţinui sâ declare Că România rămâne ferm ataşata alianţelor existente, iar Istrate Micescu a depus mari efoitun penlru a convinge guVemele de la Paris şi Londra, precum şi Consiliul Societăţii Naţiunilorej guvernul Goga nu intenţiona să schimbe orientarea politicii externe a ţării.

Deoarece guvernul nu avea o |,azs parlamentara, regele a decis sâ dizolve parlamentul la 18 ianuarie 1938. clţiarjnamţejtajeîr^ uiTact târâ precedent in istona romanilor, care arată cât de departe mergeaifej-^^'V folosirea dreptului de dizolvare a Corpurilor legiuitoare. Prin decret regal s-aa anilnţal noi aleReri în ziua de 2martie pentru Adunarea Deputaţilor şi de 12-17 "mi'£jHturu.s„laT-~

Pentru a atrage electoralul -n,,; ales pe iâranj ___ guvernul a anunţat ieftinirea preţurilor la unele produse de primă necesitait: s,re> chibrilurii petrol lampant. precum şi la ţigările de calitate inferioară. Din miţiativ, |ui 0ctavian Goga a (V^i modificalâ lepea electorală. înjocuin^sew^^ cunoscute de cetăţeni, cu puncte. Astfel se miza pe o
confuzie poiiticâ, alegătorii care na seputeau orienta urmând sâ voteze lista numărul unu (un punct) care, conform tradiţiei. aPattInfa guvemuluiI
în ultimele zile ale anului 193) şi începutu| anuIui 1938 au survenit importante mutaţii politice. In esenţă, s-a produs o a«umilJ limpezire a scenei politice.

Partidul_NaJional-Ţărăneseadecjs> ,a propunerea lui Iuliu Maniu, sâ excludâ din partid pe Armând Câlmescu. V^potar^ y Rădu|escu-Mehedinţi şi Dinu Simian, care a??eptaserâ P°§SaiîIUllia™i624a' lndlscu'isuTrostit la şedinţa Comitetului Executiv Central al Partidului Naţional-Ţărânesc, din 4 ianuarie l93g Iullu Maniu afirma despre plecarea centriştilor conduşi

de Armând Câlinescu: *„Trădarea lor nu este o atât de mare pierdere obiectiva şi materiala pentru noi, cât de mare pierderea morală ce primeşte opinia publică prin lovitura că tn ¡ara aceasta caracterele sunt, tntr-adevăr, foarte slabei...] Am pierdut patru inteligente sclipitoarei...] Dar, In definim.faţă de pleiada aceasta într-adevăr impunătoare a inteligentelor şi talentelor şi capacităţilor de muncă pentru ¡ară, ce contează aceşti patru oameni?*
Eliminarea.,*poneilor* ', cum erau numiţi Câlinescu şi prietenii sâi de către Maniu, a fost oarecum compensată moral de înscrierea în Partidul NaţionalŢârinesc a lui Nicolae Titulescu şi a colaboratorilor sâi*. Constantin Vişoianu şi Savel Râdulescu.

Aflat în opoziţie, Partidul Na|tonal.Liberal prezidat deC.I.C. Brâtianu a fuzionaUa 10 ianuarie, cu PartiaWTfaţional-Liberal condus de Gh. Brâtianu. în urma fuziunii, Gh. Brâdaitu afoualeK UUHtMŞedlirti id partidului şi locuitorul preşedintelui în caz de forţă majoră. Astfel se diminua rolul lui Gh. Tâtârescu, supus unor critici vehemente pentru pierderea alegerilor şi pentru politica urmată mai ales în ultimul an de guvernare.

După alegerile parlamentare şe constată o puternica ascensiune a Mişcării Legionare Din ordinul lui tLomeliu Zelea Codreanu s-a constituit o comisie pentru"eîâborare"â ConsfiitiţieT ^mânjeUe^ 51 prtfecţi jegionări, ceea cTăcreăt impresiT

'TâGarda de Fier se pregătea să preia puterea. La 13 ianuarie s-a constituit *„Corpul Militar* alcâtuit ~ Potriv"« surselor furnizate de legionari - din lOjXXTde perjoaneŢ care au depus următorul Jurământ:., *Nu avem alt ideal decât de a ne hărăzi Dumnezeu fericirea să murim sfârtecaţi sau chinuiţi pentru scânteia de adevăr ce ştim că o avem în noi şi pentru a cărei apărare pornim la încleştare cu stăpânitoarele puteri ale întunericului pe viată şi pe moarte. Stau gata de moarte. Jur!".* Declaraţiile lui Codreanu produceau fiori multor lideri politici: *„îndată ce vom fi stăpâni pe ¡ară, vom pune politicienii care au contribuit să aducă România în mizeria în care se află, să construiască o autostradă de la Bucureşti la Berlin* ". în marşurile lor, legionarii fredonau cântecul intitulat *„Prigoana* ", care conţinea aceste versuri: *„Dar vom plăti, dar vom plăti! Dar vom plăti noi tuturor! ludeo-francmasonilor! Şi vouă liberalilor! Şi vouă ţărăniştilor! Şi tuturor partidelor! Şi tuturor partidelor! Nimeni nu va scăpa din mâini! Vă vom ucide ca pe câini ".*

Jjafcjonescu a reînceput tipărirea ziarului.,Cuvănm*l* "(interzis după asasinarea lui Duca), prin care desfăşura o vie campanie împotrivatMESamiToiJnlre care cel mai vizaţeraN. Iorga. într-unui din aceste articole, NâFTonescu scria: *„Noi ne îngrozim. De sufletele moartealeăcestor bătrâni cu un picior în groapă, care după ce au făcut tot binele, desigur, dar şi tot răul pe care au purul să-l facă se aşază cu îndărătnicie de-a curmezişul istoriei* ". Referindu-se la N. Iorga, acelaşi Nae Ionescu preciza: *„Tot ce am învăţat de la el, nu mai e bun. Pentru el - nu pentru nunei .] formula maselor democratice a fost de mult depăşita - probă prelungita descompunere a partidelor politice, instrumente per excellentiam ale democraţiei - înţelegem că trebuie să existe încă un element creator de istorie - cel pe care îl trece cu vederea d. Iorga: care să nu fie nici omul împotriva maselor (dictatura), nici masele împotriva omului (democraţia degenerată de azi), ci omul pe care l-au găsit masele ".* Acel om era *„căpiuinul"* Comeliu Zelea Codreanu.

Răspunzând celor care acuzau Mişcarea Legionară că nu are program, Nae Ionescu aprecia: *„ Un program esre un instrument de propaganda. Spui oamenilor ce ai de gând să faci, doar- doar o să le câştigi adeziunile. Eu însă ştiu că n-am văzut încă un guvern care să se fină de un program anunţat în opozipef...] Pe de altă parte, un program e o invenţie democratică. Faptul de a avea un program e un semn de democraţiei...] Ce program are bobul de grâu care încolţeşte, ce program are ploaia care cade? Naţionaliştii sunt gospodari, iar gospodăr ia este o stare naturală. Mă rog- plugarul care ară şi seamănă are program? Nu. El are, pur şi simplu, rost la treabă; şi la fiecare soroc face ceea ce trebuie. Asta e " u.*

Iniţial, imediat după constituirea guvemiilujCoga, Iuliu Maniu a intenţionat sfljrelunpească pacţuljteneagresiune cu Codrean u^dat aceştaji_refuzat; apoi, Iuliu Maniu a Uuuăniuaim fermâ împotriva Gărzii de FieuJntr-un discurs rostit la Cluj în ziua de 26 ianuarie, preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc a spus: „ *Este direct criminal acel român care, direct sau indirect vrea să duci politica externa a României în orbita politicii germane. Căci aceasta este expansionistă, revizionişti şi primejdioasă pentru pacea mondială "ls.*

La rândul lor, liberalii au adoptat o atitudine de condamnare energică a legionarilor. într-un articol apărut în *„ Vltluivl* du) 1 febitiaiic se sublinia că Garda de Fier *„şi-a înscris actul de botez în viaţa publici prin crimă* ", că *„ viata noastră politică, oricât de agitată şi pasională ar fi fost, nu a dat încă, până la apariţia Gărzii de Fier, pilda suprimării prin sânge a adversarului".* Oficiosul de presă al Partidului Naţional-Liberal aprecia că, prin victoria lor în alegeri, legionarii *„ar duce |ara la pieire ".*

Spre sfârşitul lunii ianuarie s-a produs p ameliorare a relaţiilor Hintri» Pfiftidul National- Ţărânesc şi Partidul Naţional-Liberal. care trăiseră într-o permanentă confruntare timp de zece ani. De această dată, fiind ambele în opoziţie, şi având o preocupare comună de a menţine regimul democratic şi alianţele tradiţionale ale României, s-au creat premisele unei colaborări pe o platformă antilegionarA în acelaşi timp se contura perspectiva unei colaborări între torţele politice-din opoziţie. Ăstfel, la 25 ianuarie 1938 a avut loc, din iniţiativa P.C.R., o întâlnire la care au participat Lucreţiu Pătrâşcanu (P.C.R.), Barbu Râdulescu (Uniunea Democratică), Lothar Râdâceanu (P.S.D.), Petru Groza (Frontul Plugarilor), Mihail Gheorghiu-Bujor (Partidul Socialist-Popovici), precum şi reprezentanţi ai MADOSZ-ului, Partidului Ţărânesc-Radical. ai sindicatelor, în cadrul căreia s-a hotărât intensificarea luptei pentru realizarea frontului democratic în alegeri. La 6 februarie 1938, o delegaţie a Uniunii Democratice - în frunte cu Athanasie Joja, Vasile Bâgu şi Barbu Râdulescu - a discutai cu Iuliu Maniu, care a promis sâ sisteze atacurile\jmpotriva Partidului Naţional-Liberal, sâ ia atitudine fermâ împotriva Gărzii de Fier şi sâ acţioneze în direcţia concentrării forţelor democratice. De asemenea, au avut loc discuţii între Gheorghe Brâtianu, Grigore Iunian, Alexandru Averescu şi Iuliu Maniu_inwderea ^faiunWjJif^cjrnşntufionalf'. Carol al II-lea n-a văzut cu ochi buni o asemenea eventualitate şi de~aceea a nbtârât sâ acţioneze rapid, înaintea constituirii unui puternic front democratic, care ar fi putut torpila planurile sale.

Un alt element care a dus la precipitarea evenimentelor l-a constituit accenţuareacaracterului violenrarcampamei eleclorale. Acţiunile teroriste erau iniţiate adesea de membrii Partidului Naftorral-Cfeştin, care sperau câ vor intimida forţele opoziţioniste şi vor obţine victoria în alegeri. Niio_daia s-au înregistrat ciocniri între gogo-cuzisti si forţele poliţieneşti, fapt ce ilustra şilnai pregnant contradicţiile din sânul guvernului. In acelaşi timp, regele a autorizat pe Armând Câlinescu sâ facă uz de arme împotriva Gărzii de Fier. Ciocnirile dintre legionari ş~~i autorităţ~~i ~~au demrt~~noTmai frecvente, soldându-se cu victime de ambele părţi- în timp ce doi legionari ucişi se aflau depuşi la *„Casa Verde ".* Mihail Sturdza s-a dus la primul ministru pentru a-l întreba dacă avea cunoştinţă de cele ce se petreceau sub oblăduirea lui. Atunci, Octavian Goga l-a rugat pe Mihail Sturdza sâ-i mijlocească o întâlnire cu Comeliu Zelea Codreanu, deoarece *„Arfi tragic şi comic ca două mişcări naţionaliste să se încaiere şi să se distrugă una pe alia, spre bucuria adversarului comun* "". La o concluzie similară ajunsese şi oficiul de politică externă al N.S.D.A.P., care a intervenit direct în disputa dintre Partidul Naţional-Creştin şi Garda de Fier, cerându-le sâ ajungă cât mai repede la un acord". La 9 februarie s-a realizat înţelegerea n^pa-Cq^ţeanu. în urma căreia *„căpitanul*" s-a angajai sâ se retragă din campamaHe3OTaTI^iumantl"ca G^onjmi^a_y^zeJi^le Partidului Năjîoirafc CreştînTHotărârea lui Codreanu era determinată de convingerea câ trebuia evitat pericolul "unui război civil, spre care, credea el, împingea ţara Armând Câlinescu.

Pe de altă parte, cercurile guvernamentale din Franţa şi MareaBrilanie au intervenit la regele Carol al II-lea pentru a stopa ofensiva legionarilor spre putere. deoarece România trebuia sîlemenlmâ lerrH pe llnlâ politicn"săTe~trâdiţlonaie^O puternică presiune au exercitat şi cercurile evreieşti internaţionale, mai ales cele din S.U.A. şi din Franţa, care nu au ezitat sâ

sesizez» Consiliul Societăţii Naţiunilor in legătură cu politica antisemită a guvernului Goga. De asemenea, o bună pane a evreilor din România ji-au retras franii din hftnril« mp^«^ depunându-i în bânîSl^xcideiiude, maTâles elveţiene, fapt ce a generat o criză financiară
internă. Mulţi politicieni apreciăvTcâ România se afla în pragul unui război civil. Chiar şi liderii principalelor partide democratice erau îngrijoraţi, convinşi că nu pot stăpâni situaţia tot mai tensionată din ţară. Iuliu Maniu a depus la Palat un memoriu în care descria situaţia critică din România şi cerea regelui *„să avizeze* ". Mult mai explicit, C.I.C. Brâtianu s-a prezentat în audienţă la Carol al Il-lea, cerându-i să revoce convocarea corpului electoral şi sâ creeze un guvern de uniune naţională.

Carol_alJI-lea era convins că şansele sale de reuşită erau maxime, astfel că a decis să dea o lovitura de stat. După o discuţie cu regele din 31 ianuirie, Amând~effine"scu notă" principalele cMcTuiii: declinul partidelor, anarhia electoratului, ţara e bolnavă, rolul de arbitru al suveranului. Soluţia: *„Schimbarea Constituţiei. Daca se păstrează drepturile individuale şi regimul parlamentar, nu va protesta nimeni. Aceasta e esenţa Constituţiei* ". Modificările avute în vedere: *„Guvern restrâns cu competenţa generala* fi *de control[...j Parlament restrâns 250 membri. Scrutin uninominal".* Metoda: *„Punerea in vacanţa a partidelor. E o atmosferă propice pentru a înlesni viitoare regrupări pe baze noi. Prin dispersarea forţelor politice, singurul element care răsare* fi *se impune e Coroana.[...j Croirea unei noi Constituţii. Bine schiţată, în taină. Pusă la punct. Apoi. un guvern sub o personalitate de prestigiu. Plebiscitarea Constituţiei* fi *alegeri pe baze noi, repede. S-ar crea o nouă atmosferă, de reală înnoire, pe care ar face-o regele în momentul când partidele ajunseseră incapabile* fi *forţele revoluţionare primejdioase "*[38].

Criza_de_guvem s-a declanşat în noaptea de 7/8 februarie când, la sugestia suveranului. ArmajKl_Câlinescu şj Ion UigurtU şi-au dai jgmisiă, sub motiv câ nu mai puteau sâ colaboreze cu gruparea cuzista. Ca9 februarie, Carol al IMea a perfectat cu Armând Câlinescu.Gheorghe Tătârescu şi Ernest Urdâreanu ultimţle măsuri vizând destituirea guvernului Goga şi primele acţiuni ale *„noului regim ".* Câlinescu nota: *„Guvern compus din comitet de patronaj (foşti prim-miniştrif, cu patriarhul preşedinte', apoi titular eu la Interne, Micescu, generalul Antonescu, Victor lamandi, Cancicov, Savu, Cămărăşescu, V. Niţescu. Andrei Rădulescu. general Florescu. Administraţia luată de colonei în judeţ. Proclamaţia Rex, apoi stare de asediu, dizolvarea partidelor "*[39].

în ziua de 9 februarie, Q. Goga s-a prezentat în audienţă, înfăţişând regelui ultimele mâsuri luate «guvern, expnmându-şi convingerea câ va reuşi sâ câştige alegerile. După ce l-a ascultai mai mult de o oră, regele a afirmat câ alegerile trebuie amânate, deoarece atmosfera este prea tensionată şi se impunea un guvern de uniune naţională. înţelegând câ nu se mai bucura de încrederea lui Carol al H-lea, O. Goga şi-a prezentat demisia. în după-amiaza aceleiaşi zile. suveranul a avut consultări cu foştii prlm-mmiştrf şi cu unii şefi de partide. Constantin Argetoianu s-a arătat bucuros, deoarece, în sfârşii, regele s-a hotărât sâ treacă la un regim de autoritate; Alexandru Averescu a declarat câ stătea la dispoziţia regelui în vederea restabilirii ordinii în ţară, iar Nicolae Iorga socotea câ, în acele împrejurări, datoria tuturor era *„ să asculte".* Constantin I.C. Brâtianu a acceptat, la insistenţa suveranului, intrarea lui Gh. Tatârescu, dr. C. Angelescu şi A. Văitoianu - foşti prim-miniştri liberali - în guvernul ce se pregătea. Iuliu Maniu - care nu mai fusese în audienţă din ianuarie 1933 - şi-a exprimat convingerea că numai Partidul Naţional-Ţărânesc era în măsură sâ-şi asume răspunderea guvernării, declarând eâ regimul parlamentar-constituţional trebuia menţinut; cu toată insistenţa lui Carol al O-lea. el a refuzat sâ-şi dea consimţământul la intrarea unor fruntaşi ai Partidului Naţional-Ţărânesc [ln] guvernul dc *„personalităţi"* preconizat, dar a promis sâ nu-i facâ greutăţi. în seara aceleiaşi zţle, regele a semnat decretul de numire a unui nou guvern, prezidat de patriarhul Miron Cnstea[40]. Lovitura de stat de la 10 februarie 1938 marca sfârşitul regimului democratic, din
Rontânia. Acest act s-a produs într-un anumit context istoric, dar în fapt a fost rezidtatul unei ~ e«Slupraesfîfhratejnjimg.

alţjjemocratiwromâiieţti s-au accentuat după 1930^3 urmare A. acţiuniijmai multor factori, interni si exter^i/'Acordarea voiului universâliniSlS-iui a fost urmată de preocuparea liderilor politici pentru educaţia politică (civică) a cetăţenilor; din [1]contră, partidele politice urmăreau sâ câştige cu orice preţ votul alegatorilor.jEraJnJoniL-a.

1*Şedinţa Comitetului Central Executiv al Partidului Naţional-Ţărănesc.* în *„Dreptatea ".* din 5 aprilie 1937.
2 Zaharia Boilâ, *Memorii, loc. cit.,* f. 306.
3 Armând Călinescu, *Însemnări politice,* p. 349.
4 *„Vremea* ", din 21 martie 1937.
5 *..Buna Vestire* ", din 17 decembrie 1937.
6 Nae lonescu, *Sub semnul Arhanghelului, Ibidem,* din 17 iunie 1937.
7 Traian Herseni, *Mişcarea Legionară şi ţărănimea,* 1937, p. 5.
8 *..Apărarea naţională* ", din 25 mai 1937.

carenţă, pe care o sesizase - încâ din 1926 - P.P. Negulescu. Acesta scria: „*Supralicitarea demagogica a celor* ce vo.
să acapareze, cu orice preţ, corpul electoral - promisiunile irealizabile ce se făceau, cu inima uşoară, la fiecare pas, calomnierea neruşinată a adversarilor, fără nici o teamă de sancţiuni - negarea brutală a evidenţei fără nici o grijă de inevitabila dezminţire a faptelor - au pricinuit alterări îngrijorătoare a sufletului maselor. Au alimentat curentele subversive, au aţâţat urile de clasă şi mai ales au provocat o descurajare şi o dezorientare profundă a părţii celei mai hune a corpului electoral

RţzultateUeLmai grav a fost neîncrederea în votul universal, care stâtea la baza regimului democratic. Vasile Marin - unul dintre fruntaşii legionari - scria în 1933: *„Democraţii privesc votul universal ca pe cel mai de preţ câştig al omenirii, panaceul tuturor relelor. Ei uită că de indată ce li se pune la dispoziţie acest temui instrument de influenţare a treburilor publice, masele acestea, lipsite de perspectiva istorică şi fără simţul eternului naţional, se vor preocupa exclusiv de satisfacerea intereselor lor materialiste şi vor obliga pe conducători sâ se devoteze realizării acestor interese*

După o asemenea supralicitare demagogică, o datâ ce obţineau mandatul parlamentar, *aleşii naţiunii*" îşi schimbau fundamental atitudinea, uitând cu totul de promisiunile fâcute şi de cei care i-au ales. Tudor Teodorescu-Branişte adresa următoarele întrebări cititorilor săi, în fapt cetăţenilor României: „ *Aţi asistat la şedinţele din aceste zile? Sub cupola înfierbântată de soare, cel mult doua duzini de bravi deputaţi ascultă şi din când în când aplaudă. Unde sunt ceilalţi? Unde sunt cei care s-au bătut pe un mandat, cei care la alcătuirea listelor au ameninţat cu demisia din partid dacă nu vor ft candidaţi, cei care afirmau cu o splendidă seriozitate că se prăbuşeşte ţara dacă nu vor fi trimişi în Cameră? Unde sunt zeloşii reprezentanţi ai naţiunii, care se băteau* cu pumnii în *piept de dragul alegătorilor? In ce chip* ii *reprezintă pe aceşti alegători? Cum le apără interesele? Cum îşi împlinesc mandatul - mandatul pe care l-au cucerii cu jertfe sau cu umilinţe, prin ameninţări sau concesii? ""*.

La deteriorarea stării de spirit din Românii? contribuit şi o buna pane a presei, prin Mihiegivkmi^^ practicate. încă din 1920, N. Iorga atrăgea atenţia câ *„starea de*

după război, când presa ar avea cea mai mare operă mobilizatoare de îndeplinii, tocmai atunci presa română a contribuit esenţial să înduşmănească oamenii, să facă a se urî oameni care se duşmăneau şi fără de aceasta şi nu mai trebuia să vie şi presa ca să toarne un pic de otravă pentru a face irespirabil aerul elin viaţa noastră politică Odată cu trecerea timpului, situaţia nu numai câ nu s-a ameliorai, dar a devenii gravă, practicându-se pe scară lot mai largă calomnia şişanţajul. Un exemplu poate^semnificativ pentru atmosfera care a premers asasinării lui I.G. ""Buca, înliecembrie 1933. Citâm dintr-un articol publicat de Tudor Teodorescu-Branişle: *..Constantinescu citeşte ziarele «naţionaliste». D-nii Goga şi Gli. Br ărianu scriu, negru pe alb. că guvernul Duca e guvernul străinilor». L-au adus la cârmă «străinii». Şi fireşte. <■jidanii». Domnul Goga spune în foaia lui ca Duca a dat drumul în ţară la 150 000 de «jidani» din Germania. Zadarnic dezminte Preşedinţia de Consiliu această ştire falsă. D-l Goga repetă acuzaţia, care trece şi în celelalte foi «naţionaliste».*

Campania se înteţeşte, in chiar ziua asasinatului, ziarul d-lui Goga spunea textual că guvernul este condus de un «cioflingar. pe numele lui Ducas, străin de neam şi lege». Şi câ acest guvern înăbuşe mişcarea «naţionalistă» din România.

între timp. d. Goga dă fuga la Cluj şi acolo, in sala Teatrului Naţional. în faţa unui public de studenţi şi studente, arată că ne-au năpădit străinii. Falsificând cifrele, exagerându-le.

„ESTE-GUVERNUL MEU"

9 *Carol 11. între datorie şi pasiune. însemnări zilnice,* voi. I, Ediţie de Dumitru Marcel Ciucâ şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editura Silex. 1995, p. 233.

Armând Călinescu, *însemnări politice,* p. 359-360.

Corneliu Zelea Codreanu Şeful Mişcării Legionare

*răstălmăcindu-le.face un tablou sumbru aI acestei ţări, in care noi - băştinaşii-suntem robi tuturor veneticilor. D. Goga lansează formula: «revoluţia naţională». Şi termină conferinţa cu îndemnul faimos:*Cu cartea Sntr-omănă, cu arma in alta». Constantinescu citeşte toată această literatură de aţâţare. Se şi vede «rob», deşi in ţara aceasta nu există In magistratură, in administraţie, tn toate posturile de conducere decât români! [...f Dar nu numai d. Goga îl mână pe această cale. Şid. Gh. Brătianu tn «Mişcarea», ziarul d-sale, spune clar câ Duca e vândut străiniierf.../ Dar campania nu se opreşte aici. Nici d. Maniu, civilizatul şi occidentalul domn Maniu, nu dispreţuieşte huliganismul Mai ales într-o luptă electorala. Situaţia naţional- ţărănismului în Ardeal e şubredă. D. Vaida şi oamenii săi, necăjiţi, stau acasă. Nu dau nici o mână de ajutor d-lui Maniu. Ce-arft dacă ar face «puţinei» antisemitism? Ar mai ciupi ceea voturi[...] «România nouă » din Cluj spune şi ea, prin urmare, că guvernul Duca e «guvernul străinilor»* După o asemenea campanie, uciderea Iui Duca părea justificată, ca un act de apărare a neamului.

9 Realitatea românească a demonstrat câ între jegislapa existentă Şl modul ei de aplicare J exista o alscrepanţâ frapantă. Ion Mihalache aprecia: *„Am avut totdeauna impresia că această Constituţie e o haină largă, dar cu un guler strâmt care sugrumă, pentru* **ca** *Constituţia a sugrumat clasa ţărănească căreia i-a lipsit orice mişcare politică!. -I Nu se poate zice ci pentru ţărănimea românească a existat vreodată Constituţie în această ţară; jandarmul, dorobanţul, primarul, aceştia au fost Constituţia pentru ţăranul român totdeauna. Şi sunt cunoscute cazuri ca acelea când însăşi Constituţia a fost confiscată ca broşură subversiva la sate. de administraţia partidelor politice*

In fapt, gradul redus de cultură a populaţiei, starea materialâ precară a ţărănimii - care reprezenta covârşitoarea majoritate a electoralului, (JoIylca^veEmnjijSrcafe^u făcut ca statul să fie receptat ca un colector de taxe şi impozite (deci un oprtsor financiari, au lăsat drumJaifc_£urenţelor extremiste, de stânga şi de dreapta, au discreditat regimul derhocratic plurip^idjsj^permiţand lui CaroTal II-lea să apară în postura de *„salvator"* al ordinii şi liniştii interne.

--------------------------------------- * "—

Note

Pactul de neagresiune înseamnă înconjurarea actelor şi limbajului de violenţă şi de denigrare; dar nu împiedică afirmarea ideologiei proprii şi discuţia de bună credinţă Se va aduce un cuvânt de chemare şi celorlalte partide să se alăture acestei înţelegeri.

0 comisiune comună va stabili modul de procedare şi demersurile care vor trebui puse în aplicare in cazul infracţiunilor ce ar fi să se producă.

luliu Maniu Preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc

{„Dreptatea", din 26 noiembrie 1937).

14 *„Lumea nouă ",* din 12 decembrie 1937.
15 *„Lumea românească ",* din 1 decembrie 1937..
16 Armând Călinescu, *însemnări politice,* p. 361.
17 *..Dimineaţa ",* din 2 decembrie 1937.
18 *„Buna Vestire* ", din 28 noiembrie 1937
19 *Ibidem.* din 30 noiembrie 1937 (ediţie specială).

20 Lucreţiu Pâtrăşcanu, *Scrisoare deschisă domnului luliu Maniu,* în *„Lumea românească ",* din 12 decembrie 1937.
21 Ştefan Voicu, *D. Codreanu „48 ore după..* ", în *Pagini de istorie socială.* Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 197.
22 *„Dreptatea ",* din 14 decembrie 1937.
23 Arh.N.I.C., fond Casa Regală, dos. 38/1937, f. 10-11.
24 *„Viitorul* ", din 9 decembrie 1937.
25 *Ibidem.* din 7 decembrie 1937.
26 *„Apărarea naţională ",* din 17 decembrie 1937.
27 *„Monitorul oficial",* nr. 301 din 31 decembrie 1937.
28 *..Viitorul",* din 13 ianuarie 1938.
29 *„Dreptatea* ", din 4 ianuarie 1938.
30 *„Viitorul".* din 12 ianuarie 1938.
31 Arh. N.I.C., fond Casa Regala, dos. 27/1937. f. 6.
32 *„Monitorul oficial",* nr. 21, din 22 ianuarie 1938.
33 *„Dreptatea ",* din 6 ianuarie 1938.
34 Nae lonescu, *Unde ne e programul?* în *„Cuvântul ",* din 10 februarie 1938.
35 *„Dreptatea ",* din 29 ianuarie 1938.
36 Mihail Sturdza, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută.* Alba Iulia-Paris, 1994, p. 126. '7 Andreas Hillgruber, *Hiller. Carol şi mareşalul Antonescu.* Ediţie şi studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe. Bucureşti. Editura Humanitas. 1994. p. 49.
38 Armând Călinescu, *însemnări politice,* p. 372-373.
39 *Ibidem,* p. 377.
40 *„Monitorul oficial",* nr. 34, din 11 februarie 1938.
41 P.P. Negulescu, *Partidele politice,* p. 37-38.
42 Vasile Marin, *Crez de generaţie.* Ediţie îngrijită şi prefaţa de Radu-Dan Vlad, Bucureşti. Editura Majadahonda. 1997. p. 167-168.
43 Tudor Teodorescu-Branişte. *Oameni şi paiaţe.* Bucureşti. Editura pentru Literatură. 1967, p. 81 -82.
44 *„DA.D* "., nr. 31, şedinţa din 28 iulie 1920, p. 533.
45 *„Cuvântul liber ",* din 6 ianuarie 1934.
46 *„DA.D ".*. nr. 32, şedinţa din 28 iulie 1920, p. 558.

^^^ Regimul monarhiei autoritare

(10 februarie 1938-6 septembrie 1940)

Primele măsuri ale guvernului Miron Crislea. Constituţia din 27 februarie 1938 Dizolvarea partidelor politice. Excluderea lui Gh. Tătărescu din Partidul Naţional- Liberal. Procesul lui Cornelia Zelea Codreanu. Moartea reginei Maria. Asasinarea „căpitanului". Frontul Renaşterii Naţionale. Alegerile parlamentare din iunie ¡939. „La aparenţă

6

România era organizată ca un stat totalitar ". Asasinarea lui Armând Călinescu. Represiunile antilegionare. Cultu personalităţii lui Carol al 11-lea. Politica de „reconciliere ". Intrarea legionarilor în guvern. Trecerea la regimul totalitar. Prăbuşirea graniţelor şi a lui Carol al 11-lea.

Lovitura de stat *„zăbovită atâţia ani se produse ",* aprecia pe drept cuvânt Nicolae Iorga. Din noul *guvern prezidat de patriarhul Miron Cristea* făceau parte şapte foşti preşedinţi ai Consiliului de Miniştri: liberali - dintre care doi (dr. C. Angelescu şi Gh. Tătărescu) din Partidul Naţional-Liberal istoric şi unul (Arlur Vâitoianu) din Partidul Naţional-Liberal - Gh. Brâtianu. abia revenit la matcă; naţional-ţărânişti: - unul (Gh. Gh. Mironescu) declarase că se retrage din viaţa politică, iar celalalt (Vaida-Voevod) părăsise partidul, creându-şi o organizaţie proprie (Frontul Românesc); la aceştia se adăugau Alexandru Averescu - preşedintele Partidului Poporului, şi N.iorga - preşedintele Partidului Naţionalist-Democrat. Este de remarcat faptul ei mai erau în viaţă trei foşti preşedinţi ai Consiliului de Miniştri care nu au intrat în guvem: doi au refuzat (Iuliu Maniu şi O. Goga), iar unul (B. Ştirbey) nu a fost solicitat. Toţi miniştrii lăcuseră parte din guvernele perioadei democratice din istoria regimului politic: liberale (Gh. Tătărescu - ad-interim la Externe, Mircea Cancicov la Finanţe şi ad-interim la Justiţie, Victor Iamandi - la Educaţie Naţională şi ad-interim la Culte şi Arte, dr. C. Angelescu - la Lucrări Publice şi Comunicaţii, Ion Costinescu- la Muncă, Sănătate şi Ocrotiri Sociale), naţional- (ărăniste (Armând Călinescn - la Interne, Voicu Niţescu - la Muncă), şi al Uniunii Naţionale (Gh. lonescu- Siseşti); la aceştia se adăugau doi generali: Ion Anlonescu - la Apărare şi ad- interim la Aer şi Marină, şi Paul Teodorescu - subsecretar de stat la Apărare Naţională. Era un guvem eclectic, alcătuit din oameni de centru-dreapta, care au răspuns la apelul regelui dinlr-un spirit de datorie, din dorinţa de a contribui la restabilirea liniştii în ţară, dar şi dintr-un anumit oportunism politic,,

După ce a primit jurământul noilor miniştri, regele a declarat: *„Astăzi suntem chemaţi a începe o eră nouă in istoria patriei noastre: o eră de îndreptare, o eră in care erorile trecutului*

trebuiesc corectate cu cea mai adâncă chibzuinţă". A urmat prezentarea textului unei proclamaţii catre r care a prezentat-o însuşi suveranul. în document se afirma câ din cauza luptelor politice s-a ajuns la o *„nesfarşita nelinişte ¡i tulburare* " în viaţa de stat şi în sufletul poporului, câ regele era decis sâ *„salveze* "România, drept care a numit un nou guvern care va proceda la grabnica *„îndreptare* "a situaţiei, recurgând la *„mijloacele eroice* ", animat de hotârârea de a promova *„interesele permanente ale patriei".* în aceeaşi şedinţă, din noaptea de 10/11 februarie, a fost aprobat şi textul unei declaraţii a guvernului[2], în care erau detaliate ideile din proclamaţia regală.

Primele masuri ale guvernului Miron Cristea au vizat restabilirea ordinii şi instituţionălRare» noului regim. în acest spirit. auJoajjitrodu.se staf^aTasediuir^zură pe întreg cuprinsul ţării, autorităţile militare având dreptul de a face percheziţii *„oriunde ¡1 oricând cere trebuinţa* ", a ordona depunerea armelor şi muniţiilor şi de a proceda la căutarea lor; a cenzura presa şi orice publicaţii; a opri sau dizolva orice adunări. Printr-un alt decret s-a ydecis revocarea convocării corpului electoral, stabilită pentru luna martie. S-a procedat la numirea unor noi prefecţi, din rândul militarilor activi, cu gradul de locotenent-colonel sau colonel.

în articolul intitulat *„Sub Cârjă ",* Nicolae lorga elogia gestul patriarhului Miron Cristea de a accepta înalta demnitate de preşedinte al Consiliului de Miniştri: *„La vârsta sa ¡i după a lungă ¡i grea boală, şeful bisericii româneşti n-a pregetat să ia asupră-şi o atât de grea sarcină. Munca zilnică îl întăreşte, cum se întâmplă deseori la aceea cari neapărat trebuie să ducă la bun capăt o sarcină ce pare a le întrece puterile. Patriarhul României va şti să uite şi să biruie pentru aceasta orice. Să uite toate vechile legături şi prietenii ale aceluia care odinioară se chema llie Cristea. Va şti să biruie tot ce se va încerca a-l atrage către rosturile ardelene atât de respectabile şi de simpatice în ele însele, dar din care s-a făcut un instrument de partid. Am stat atâta vreme supt puterea vrăjitor electorale. Am răbdat viaja parlamentará ieşită din sila ciomegelor. Am văzut înaintea noastră primejdia unui viitor impus cu revolverul la tâmplă. Am intrat acum sub blânda oblăduire a cârjei, care întrebuinţata viteaz, după marile noastre tradiţii, cuprinde o taină înaintea căreia armele cad "'.*

Noul tegim era îndrentat împoni"" '»B""'*ril"r1.acuzaţi câ au pus în pericol ordinea de ^st^Comeîm^elea-Gedreami a sesizat dificultatea în care se afla şi lă~21 februarie 1938 a' adresaMeeionarilor o^jreu[ară în care arata: *„Noi am înţeles să acţionăm tn cadrul legii. manifesiandu-nfcreJinţeTe noastretovirur'â de stat nu voim să dăm. Prin esenţa însăşi a concepţiei noastre, noi suntem contra acestui sistem. Ea însemnează o atitudine de bruscare, de natură exterioară, pe când noi aşteptam biruinţa noastră de la desăvârşirea în sufletul naţiunii a unui proces de perfecţiune omeneasca. Nu vom întrebuinţa aceste mijloace, pentru că tineretul de astăzi are prea adânc înfiptă conştiinţa misiunii sale şi a răspunderii sale pentru a face acte necugetate care să transforme România într-o Spanie însângerată* ". în consecinţa, Codreanu anunţa că, începând cu data de 21 februarie, partidul Totul pentru Tară *„nu mai există ".* El aprecia: „ *Generaţia noastră vede bine mânuşa care i s-a aruncat. Mănuşa aruncată vtTrămâne jos. Noi refuzăm s-o ridicăm. Ceasul biruinţei noastre încă n-a sunat E încă ceasul lor* ". Dupa ce făcea cunoscut că peste o lunâ va pleca la Roma pentru a se ocupa de traducerea şi de tipărirea în italiană şi în franceză a cărţii sale *Pentru legionari* şi câ va scrie volumul al doilea al acestei lucrări, căpitanul încheia cu îndemnul: *„Credeţi camarazi din sate, din oraşe, din munţi şi din câmpii în viitorul legionar al României, pe care nici ura. nici uneltirea vicleană şi nici moartea nu-l pot împiedica ".*

O comisie a redactat în grabă textul noii Constituţii, care a fost publicat la 20 februane iar pestejamijilejJa 24 februarie, a fost *supus&^ire bună ¿riii't'i ¡i* íHVQ.^m ■■ rrfaj,nifnr~~ României. Evident că alegătorii nu au avut timpul material necesar pentru a cunoaşte conţinutul Constituţiei, astfel încât votul era mai curând o expresie a atitudinii faţă de gestul regelui dm *lOJsbmarie. Sătui de luptele sterile dintre partidele politice şi de demagogia acestora, foarte mulţi cetăţeni au aprobat Constituţia, mai ales c* votul era dcachis^iar birourile electorale ţineau evidenţa celor care au votat contra. Radu Rosetti nota: , Aşa-zisul plebiscit este o vastă farsă. Funcţionarii sunt aduşi pe căprarii cu liste nominale, toţi aceia care au nevoie de guvern - şi cine nu are? sunt ameninţaţi într-un fel sau altul. Pentru a face presiuni asupra restului cetăţenilor, - sunt ameninţaţi cu amenzi ere., dacă nu vin la vot. Când am spus mu», şi la mirarea funcţionarului am repetat acest mu», sala întreaga s-a întors spre mine. Atât de nepregătiţi au fost ca cineva să spună *nu», încât nu găseau lista pe care se înscriau cei ce votau «nu» ".*[4] *Potrivit datelor oficiale, s-au înregistrat 4 297 581 voturi pentru şi 5 843 contra (adică 0,13%)*[5].

1-1-ju^fljymttri[b] - f'"" pr"m"'["";' în cadrul unei ceremonii desfăşurate la Palatul Regal în prezenţa tuturor membrilor guvernului, în ziua de 27 februarie. Cu acest prilej, preşedintele Consiliului de Miniştri a rostit un amplu rechtHtonuTaaaresjrţfartidelor politice: *„Astăzi s-a distrus hidra cu 29 capete electorale care ne-a învrăjbit fără nici*

un folos pe roţi spre paguba tuturor şi a ţării. Astăzi s-a rupt păienjenişul de pe ochii cetăţenilor Români să radă limpede de unde le vine mântuirea: de la eroica hotărâre a Majestăţii Tale şi de la înţelegerea rosturilor ţării şi adevăratele ei interese. Astăzi s-au mai distrus zarva, certurile, bătăile electorale şi chiar omorurile şi tn locul lor se va întrona liniştea, munca, pacea şi unirea, pecetluite de frăţeştile îmbrăţişări ale poporului, ca în timpurile legendare "[7]. In fapt, noua Constituţie oficializa noul regim, în care regele participa efectiv şi legal la activitatea de guvernare. Cele mai multe articoleerauidentice cu ale_£onstitu|jei_din 1923. ^amenţinut principiul potrivifcăruia toate puterile statului emanâ de laliăptIne^recuSji_cel privind separarea p"uteriîof în stat. RejelTera decîârăTTra/)u/ *statului*" (art. 30); miniştrii aveau *„răspunderea fMitică numai faţă de rege* " (art. 65), dar ei erau obligaţi să răspundă la întrebările puse de membrii Adunării Deputaţilor sau ai Senatului; persoana regelui era declarată .. *inviolabilă. Miniştrii sai sunt răspunzători. Actele de star ale regelui vor fi contrasemnate de un ministru, care prin aceasta însăşi, dei'ine răspunzător de ele. Se exceptează numirea primului ministru, care nu va fi contrasemnată* ". Aceste prevederi puneau pe rege într-o poziţie superioară celei avute prin Constituţia din 1923. Desigur, comentariile pot fi numeroase, dar in realitate, şi până în 1938 regele era ,. *capul statului*", chiar daca nu exista o menţiune expresă în Constituţie. în privinţa răspunderii ministeriale este un fapt câf pe baza Constituţiei din 1923, toate guvernele şi toţi miniştrii au fost schimbaţi prin hotărârea regelui şi nu a parlamentului/nu s-a înregistrat nici măcar un singur caz c&id un membru al executivului sâ fi părăsit puterea prin decizia parlamentului. De asemenea/numirea primului ministru era o prerogativă regalâjiar semnătura fostului preşedinte al Consiliului de Miniştri a avut, de fiecare dată, un rol pur formal-, [Constituţia din 27 februarie 1938 consemna principiul *monarhiei active,* tar w»oimii| politic avea caracterul monarhiei autoritare}

Houa Constituţie avea unele prevederi care, în mod cert. erau îndreptatejmpotriva legionarilor: drepţuIjitJiOt peniru Adunarea Deputaţilor era ridicat de~la 21 de ani laîfTde Tuf, inter^cţia pentrujjreoţi de a pune autoritatea lor spirituală în slujba propagandei politice, ¡nlerdicţia propagandei politice în lăcaşurile de cult; interdiecţia de a *..lua sau prestajurământ* pentfupersoanele'care nu erau autorizate prin lege. Pe de altă parte, prin Constituţie se acorda - pentru prima dată în România - dreptul dşjnt pentru femei jPolrivit art. 15, pedeapsa cu moartea se aplica în timp de război; Consiliul de Miniştri putea decide aplicarea acestei pedepse şil5jima.de pace *^pentru atentate contra suveranului, membrilor familiei regale, şefilor statelor străine şi demnitarilor statului ".* De asemenea,] Constituţia urmărea să asigure stabj]iţaţg_a regimului, prin: prelungirea mandatului deputaţilor de la 4 la 6 ani; creşterea numărului senatorilor de drept la o jumătate din totalul membrilor acestui corp legiuitor; stabilirea unei struct®r'a~A3unârii Deputaţilor in funcţie de îndeletnicirea alegătorilor:

agricultură ţi muncă manuală, comerţ 5' in... ocupaţii intelectuale. Validarea mandatelor se făcea de de Casaţie şi Justiţie pentru a se evita lungile şi penibilele dezbateri din primele şedinţe ale parlamentului de după alegeri.

Legea electorală® din 9 mai 1939 a detaliat prevederile din Constituţie: femeile aveau drept de vot, asrţnreraii^ligibile; numărul deputaţilor era stabilit la 258, iar aii senatorilor aleşTprtti vot universal la 88, plus 88 numiţi de rege şi alţii *„de drept"* în virtutea *„înaltei lor situaţiunţ în stat şi în biserica* "(art. 8). Legea introducea încă o restricţie - pe lângă cea de vârstă <- şi anume, aceea ca alegătorii să fie ştiutori de carte. Acest fapt a avut ca rezultat scăderea numărului "de alegători de Ta 4,6 milioane în 1937 la 2 milioane în 1939. Un alt element nou este introducerea jurământului de credinţă faţă de regele Carol al Il-lea pe care parlamentarii erau obligaţi sâ-l presteze.

Ziua de 30 martie 1938 a marcat o dată importantă pe calea instituţionalizârii noului regim, în acea zi, patriarhul Miron Cristea şi-a prezentat demisia, apreciind că guvernul sâu *„a pus bazele noului regim, a dat o nouă Constituţie. Astfel, fiind oarecum terminata construcţia podului pentru a trece pe drumul unei noi vieţi de stat în cadre mai normale, nu mai este absoluta necesitate guvernul în formafia sa de astăzi*"'. Regele l-a însărcinat tot pe Miron Cristea să constituie noul guvern care - din punct de vedere al structurii politice - nu se deosebea de cel anterior. Postul cheie - Ministerul de Interne - îl deţinea în continuare Armând Câlinescu. la Justiţie a fost numit Victor lamandi, la Externe - Nicolae Petrescu-Comnen, la Finanţe - Mircea Cancicov. Din guvern mai făceau parte Petre Andrei, Mihai Ralea, Mihail Ghelmegeanu, Mitiţâ Constantinescu, Eugen Titeanu ş.a. rw*a>> kţ

Printr-un decret regal din aceeaşi zi s-a înfiinţat Consiliul de Coroana, compus din membri desemnaţi de suveran; acesta se întrunea *„ori de câte ori regele socoteşte util să-iceară părerea, cu Uliu consultativ, asupra problemelor de stat de însemnătate excepţională "*[10]. Membrii Consiliului purtau titlul de consiliejregali. aveau rangjtemioşuuic stat şi ocupau la ceremoniile oficiale locul de după preşedintele Consiliului de Miniştri; ei primeau o indemnizaţie de reprezentare. în funcţia de consilieri regali au fost numiţi foşti miniştri de stat din primul guvern Miron Cristea, la care s-au adăugat mareşalul Constantin Prezan şi generalul Emest Baliff.

In aceeaşi zi a apărut şi decretul privind dizolvarea partidelor politice. Acesta avea următorul conţinut:., Art. 1. *Toate asociafiunile, ■gntpSiile saupârtidele actualmente în fiinţa şi care s-au constituit în vederea propagării ideilor politice sau a realizării lor sunt şi rămân dizolvate.* Art. II. *Nici o nouă organizaţie politică nu va putea lua flintă în viilor şi nu va putea activa decât în conditiunile şi în formele prevăzute printr-o lege specială ce se va întocmi in acest scop* "". în raportul prezentat regelui de preşedintele Consiliului de Miniştri se scria: *„Constitufiunea de la 27februarie 1938 a introdus un nou sistem, cu lotul opus. El constă in alegereamembrilor Camerelor prin scrutin uninominal şi reprezentarea pe profesiuni. Pe de altă parte, guvernul are responsabilitate politică numai fata de rege. în asemenea condiţium vechile organizaţii de partid nu mai corespund unei funcţiuni politice, ele nu mai au o răpune de existentă şi devin astfel perimate. Mai mult chiar, acţiunile unor organisme incompatibile cu noua organizare ar putea constitui o piedică în calea unei normale dezvoltări a noii ordini publice în România ".*

Decretul de dizolvare a partidelor politice era; în fapt, principalul obiectiv al lui Carol al II-lea şi, intr-un fel, piatra de încercare a regimului sâu. Liderii partidelor mici - N. Iorga, Al. Vaida-Voevod, C. Argetoianu, Gr. Iunian, A.C. Cuza, O. GogăT"AT7Xverescu - au primii aproape fără nici o reacţie acest decret, unii dintre ei susţinând noul regim şi fiind beneficiarii lui. De a]tfelfaceste-partide vaujj^âreajn tunpu 1 regimului de autoritate monarhică.

Pe de altă parte, liderii principalelor partide - Săţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal -aujeacţjonatiiegativ faţade decretul de dizolvare, luliu Mamujukcis ca cei care au prinni sau vor **accepta3eSS3**&ti din partea regimului să fie consideraţi excluşi din Partidul Naţional

Ţărănesc. între aceştia s-au aflat: Mihai Ralea, Petre Andrei, Grigore Gafencu, Mihail GBHmegeânu, Vic un memoriu adresat regelui, la 27 aprilie, Iuliu Maniu afirma: *„Partidelepolitice sunt expresiunea unei comunităţi de vederi, de drepturi civile şi de interese materiale şi morale, de aspiraţii naţionale şi sociale şi sunt o formă de organizare, care permite curentelor de opinii ale unei naţiuni să se manifeste, fără a întrebuinţa violenţa!...! Partidele suni expresia necesităţii organice a viepi de stat moderne. Curentele de idei şi sentimente, complexul de interese materiale şi morale ale unei naţiuni nu sunt un produs artificial al voinţei omeneşti, ci stadiul evoluţiei naţionale, sociale şi economice. Ele nu sunt create prin legi şi prin urmare,* nţi *pot fi desfiinţate prin lege* ". La rândul sâu, C.I.C. Brătianu a propus Comitetului Central al Partidului Naţional-Liberal, întrunit la 4 aprilie, excluderea din partid a lui Gh. TBtârescu - secretarul general al partidului - precum şi a îuTpurcea r^ţi'rr'vŢi yî'gir [amandi - care în calitate de miniştri în guvernul Miron Cristea - semnaseră decretul de dizolvare a partidelor politice. în replică, a doua zi, 5 aprilie, Gh. TâtârescìTă adresat lui C.I.C. Brătianu o scftţmrFmTermem foarte categorici: *„Nu pot admire, sub nici o formă, atitudini de ostilitate sau de rezervă fată de Constituţia acceptată de întreaga ţară!. I Nu pot admite, sub nici o formă, atitudini de ostilitate sau de împotrivire faţa de actele actualului guvern, a cărui misiune este, între altele, şi apărarea ţării împotriva curentelor destrămătoare şi a cărui acţiune, în toate domeniile, trebuie lăsată nestingherită.*

Nu pot admite, sub nici o formă, ca prietenii noştri Cancicov şi lamandi să fie blamaţi, direct sau indirect, prin intrarea lor în guvernul actual, ascultând de o chemare de la care. în aceste ceasuri grele, nu trebuiau şi nu puteau să se derobeze. Nu pot admite, sub nici o formă, ca prin acte, declaraţii sau comunicare să deviem de la linia tradiţională, carereclamă o identitate completă între ţelurile actelor noastre şi telurile actelor Coroanei!- .] îndatoririle ^ mele faţă de ţară şi fată de Coroană mă obligă să socotesc deci nevalabile orice act făcut şi orice hotărâre luată împotriva acestei linii de conduita şi să clarific, în cel dintâi ceas al normalizării viepi noastre politice, situaţia ce s-ar crea prin nesocotirea ei " Au urmat o noua scrisoare a lui C.I.C. Brătianu şi replica lui Gh. Tâtărescu. din 13 aprilie 1938: *„.Pentru a va uşura executarea unei dorinţe ale cărei urme le găsesc în scrisoarea dvs.. Vă rog să socotiţi de azi rupte raporturile noastre "".*

Iuliu Maniu, preşedintele Partidului Naţional-Ţărânesc. şi C.I.C. Brătianu. preşedintele Partidului Na'ţional-Liberal, au adresat regelui, în jpiilie_193Sljun memoriuînʟcare sejprecia^ *..Astăzi opinia publică din România Mare este înăbuşită, iar un popor care a trăit şi a prosperat în libertate, nu mai are nici o acţiune în viaţa ţării lui. El trăieşte în întuneric şi la fiecare moment se aşteaptă la decretarea unor legiuiri care îl asupresc şi îi ridică drepturile pe care le-a câştigat printr-o lungă lupta de emancipare!...] Nemaiputându-seface o acţiune politica la lumina zilei, ea se face în taină şi nemulţumirile se grămădesc fără sa poată fi canalizate şi aduse la cunoştinţa Majestăpi Voastre. Nu mai există o supapă de siguranţa care să le atenueze "".*

în „ *îndrumările* " transmise organizaţiilor judeţene. C.I.C. Brătianu afirma că *„astăzi, ca şi ieri, Partidul Naponal-Liberal nu va renunţa nici o clipâ la fiinţa, unitatea şi doctrina sa politică "".* într-un memoriu adresat regelui, C.I.C. Brătianu aprecia: *„Un partid ca al nostru, care şi-a afirmat trăinicia prin lunga sa existenţă'şi utilitatea înfăptuirilor sale, fiind astfel legar de sufletul poporului, nu poate dispărea pentru că un decret-lege l-a suprimat. Legăturile de gândire şi aspirapunile comune membrilor săi nu se pot distruge prin asemenea măsuri*

PartiduLSpcial-Democrat a tremi printr-n gravă crjzâ internă. ca urmare a trecerii principalii™- lirWi ¡¡j jiartifinliii de. partea regimului lui Cj}roLaJIHeXCir3esiaIâ-grrttate social-democraţii au reuşit sâ se regrupeze în jurul lui Constantin Titel Petrescu şi al ziarului *„Lumea nouă ".*

Partidul Comunist din România, care avea experienţa activităţii ilegale, nu s-a simţit vizatinm^spM regim. Totuşi, organizaţiile sale legale au fost nevoite sâ-şi înceteze activitatea, iar presa influenţată de comunişti a fost suspendată. Funcţia de secretar general al P.C.R.a fost îndeplinita în continuare de Boris Ştefanov. în Secretariatul C.C. al P.C.R. s-au perindai mai multe cadre: Ştefan Foriş, Lucretiu Pâtrăşcanu, Ilie Pintilie, Ion Popescu-Puţuri. Bela Breiner, Iosif Chişmevschi, Vasile Luca, Nicu Tudor, Ştrul Ţingelboim.

După lovitura de stat de la 10 februarie. Garda de Fler se afla într-o situaţie lot mai dificili în documentele vremii, denumirea de Legiunea Arhanghelul Mihatl aproape~cî!T dispărut, iar titulatura frecventă a Gărzii de Fier era Mişcarea Legionarâ. în fapt, Carol al II lea şi Armând Câlinescu urmăreau sa găsească un pretext pentru a-l anihila pe Codreanu, mai ales că acesta se bucura de o reală popularitate. Spre exemplu. Radu Rosetti nota la 11 martie 1938 că atunci când Codreanu a intrat în librăria Cartea Românească *„publicul i-a făcut o manifestaţie de simpatie* "; în replica, guvernul a decis închiderea acestei librării, unde se gâsea un raion cu cărţi despre Garda de Fier, care se vindeau foarte bine.[17] Pe aceeaşi linie, la sugestia lui Iorga, guvernul a luat măsuri de închidere a cantinelor şi restaurantelor legionare, sub motiv că ele erau un focar de propaganda. Profund revoltat, la 26 martie, Codreanu a trimis lui Iorga o scrisoare prin care-I acuza de *„necinste sufletească* ", deoarece - după ce ani în şir a propovăduit ca românii sâ facă ei comerţ, pentru a-i înlătura astfel pe evrei - acum se ridica împotriva celor care-i urmaseră sfatul. Iorga a arătat scrisoarea lui Armând Câlinescu. iar acesta l-a sfătuit sâ se adreseze Parchetului spre a deschide acţiune publică pentru ,. *ultragiu faţă de un ministru in exerciţiul legal al funcţiunii sale* ", ceea ce profesorul (consilier regal) a şi făcut.

în timp ce se judeca procesul Ini fnHrean^ la 15 aprilie a apărut decretul-lege pentru apărarea ordinii m stat, pnn care erau vizate în mod special activităţile desfăşurate de legionari.[1'] Dându-şi seama câ a intrat într-un joc periculos, N. Iorga a adresat comisarului regal Radu Hotineanu o scrisoare prin care cerea încetarea acţiunii judiciare împotriva lui Codreanu, deoarece *„acuzatul nu-şi dă seama de faptele sale* "[lv]. Totuşi, procesul şi-a urmat cursul, iar la 16 aprilie Codreanu a fost condamnat la 6 luni pentru ., *ultragiu adus unui ministru în exerciţiul funcţiunii*". El a fost imediat implicat într-un alt proces, mult mai complicat, cu acuzaţii extrem de grave.

Din ordinul lui Câlinescu, în noaptea de 18/19 aprilie organele de ordine au făcut percheziţii [la] sediile Gărzii de Fier şi la locuiriTelelegînnanlnr. au confiscat arhiveşîaueie'Cluai nunwnţise — arestări. Pe această bază s-a pus la cale noul proces, care s-a desfăşurat în zilel£jje23-26-uut. Au fost ritaţUj 7 marţQlitîntre care IuEtTKÎănTuTîon Antonescu, Ion Zelea Codreanu, Nichifor Crainic, Miftail Manoilescu, Ion Mihalache, Simion Mehedinţi, Constantin C. Giurescu. Alexandru Vaida-Voevod, Grigore Iunian, Nae Ionescu. în depoziţia sa, generalul Antonescu - la întrebarea lui Codreanu, dacă îl crede capabil de a provoca vreo răzvrătire sau război civil - a declarat: *„Dacă mi-ar fi făcut această impresie, nu aj fi stat de vorbă cu domnul Codreanu. Domnul Codreanu a avut o atitudine foarte frumoasă faţă de interesele ţării"* La rândul său, Iuliu Maniu - întrebat de Codreanu în legătură cu încheierea pactului de neagresiune din noiembrie 1937 - a spus: *„Într-adevăr, ideologia noastră ¡iad-voastră sunt direct opuse şi nici nu cred că există în ţara aceasta două partide cu o adversitate mai mate decât sunt ale noastre [...] Date fiind aceste deosebiri ideologice este firească întrebarea cum de am ajuns să încheiem o înţelegere electorală? Motivul este dublu. întâi, un motiv personal: nu l-am cunoscut pe d-l Codreanu până am făcut pactul de neagresiune. Am urmărit insă cu atenţie activitatea şl atitudinile d-sale. Am putut constata, din partea d-sale, sinceritate în acţiune, consecvenţă şi tenacitate, calităţi care se găsesc arăt de rar în viaţa noastră politică (i la conducătorii vieţii politice. Pentru aceste motive - i-am întins mâna cu încredere şi cu plăcere In afară de acest motiv cu caracter personal, au fost şi motive de natură politică. Dl. Codreanu.*

ca şi mine, crede că, pentru o viaţă sănătoasă, naţională şi de stat, este absolut necesară respectarea demnităţii naţionalei...] Dl- Codreanu crede, ca şi mine, că ideea naţională este factorul vital în propăşirea unei naţiuni. D-sa crede, ca şi mine, câ statul, cu toată puterea sa, trebuie să perfecţioneze calităţile fără seamăn de frumoase ale poporului român, susţinător de stat, şi să-i dea posibilitatea ca, punându-i-se la dispoziţie mijloacele materiale, culturale şi sociale, sâ-şi poată îndeplini misiunea pe care o are în această parte a lumii[...] Afară de aceasta, dl. Codreanu este de aceeaşi convingere cu mine, că fără a respecta regulele de corectitudine în viaţa particulară şi publică şi fără a ţine seama de morala creştină, nu se poate asigura dăinuirea unei naţiuni; şi că părăsirea acestora ar însemna şi pentru poporul nostru ceea ce a însemnat şi pentru multe popoare din trecut: distrugere şi pieire. Pentru

aceasta suntem de acord în tendinţa de a impune, în viaţa particulară, sociala şi publică, corectitudinea, morala creştină, pe care astăzi - durere - atâţia o calcă Aluzia la regele Carol al II-lea este mai mult decât evidenta.

în ultimul său cuvânt, adresat judecătorilor, Codreanu a spus: *„Aveţi în mâinile dvs. nu viaţa mea, pe care o dau bucuros. Aveţi în mâinile dvs. onoarea întregului tineret al neamului românesc. Cred în justiţia militară a ţării mele. Or. am dovedit cu principii, fapte şi martori că nici nu ne-a trecut prin gând. niciodată, să declanşăm un război civil. Dar nu numai atât; nici măcar să facem o tulburare cât de mică. primejdia de la Răsărit pândindu-ne fiecare greşeală, fiecare pas* în ziua de 27 mai, la ora 3 dimineaţa. Tribunalul a decis condamnarea lui Comeliu Zelea Codreanu pentru: crima de deţinere de acte secrete interesând siguranţa statului, crima de reproducere în public de acte secrete interesând siguranţa statului, delictul de uneltire contra ordinii sociale; crima de răzvrătire, drept care l-a condamnat la 10 ani muncă silnică şi şase ani degradare civică, precum şi la 5 000 lei amendă şi 2 000 lei cheltuieli de judecată. El a fost depus la Jilava, apoi la Doftana şi de aici în închisoarea din Rm. Sârat. Ceilalţi legionari arestaţi - cărora nu li s-a intentat proces - au fost internaţi în lagăre special amenajate. Nae Ionescu a fost arestat în mai 1938 şi depus în lagărul de Ia Miercurea Ciuc, amenajat în localul Şcolii de Agricultură din această localitate. în iulie a fost arestat şi Mircea Eliade, deoarece a refuzat sâ dea o declaraţie de desolidarizare de Mişcarea Legionară, întrucât el precizase că nu fusese înscris în această organizaţie. A fost trimis tot la Miercurea Ciuc.

Masurile luate împotriva lui Codreanu erau determinate de cauze interne, de o rivalitate politica pe care regele a decis sâ o tranşeze în favoarea sa. în acelaşi timp, a existat şi presiunea guvernelor occidentale de a lichida Mişcarea Legionară care milita pentru o alianţă cu Roma şi Berlinul. Regele Carol al II-lea nota la 20 mai: *„L-am văzut pe Comnen, care-mi face raportul asupra Genevei. Foarte interesant!...] Pentru noi. Comnen raportează că a fost foarte bine şi că de mult. dacă nu niciodată. România nu a câştigat un prestigiu cum nu l-a mai avut. Arestarea gardiştilor şi hotărârea mea de a lua măsuri drastice pentru întremarea ţării au făcut un excelent efect*". Peste trei zile, la 23 mai 1938, regele consema: *„Vin din nou ştiri câ atmosfera în Anglia este foarte bună şi a crescut de când cu măsurile contra Gărzii de Fier ".i.* ' După 10 februarie 1938 mijloacele de propagandă au fost puse în slujba regimului, având ca principal obiectiv elogierea lui Carol al II-lea - *„salvatorul ", „omul providenţial", .. voievodul culturii* '< Radioul transmitea zi de zi declaraţii, proclamaţii, relatări despre vizitele regelui, elogii rostite de oameni de ştiinţa şi cultură, artişti etc. Presa consacra pagini întregi lui Carol al II-lea, a cărui fotografie trebuia sâ se întipărească bine în mintea cititorilor; pe baza unei dispoziţii date de Serviciul de cenzură, fotografiile liderilor politici din opoziţie, declaraţiile lor sau relatări despre activitatea pe care o desfăşurau nu mai erau îngăduite sâ apară în presâ. Din iniţiativa lui Carol al II-lea şi a lui Armând Câlinescu a apărut un ziar oficial al regimului, intitulat *„România ",* sub direcţia cunoscutului scriitor Cezar Petrescu.

Aproape în fiecare zi avea loc câte o festivitate, la care se rosteau discursuri, se împârţeau decoraţii, se ofereau daruri. Astfel, în ziua de 6 iunie 1938, Carol - după propriile sale însemnări

- a participat la sărbătorirea *„Cavalerilor virtuţii aeronauticii",* prilej cu care i-a decorat pe noii cavaleri ş[illegible] primit deftlarea.a fost decorat un general italian aflat în vizită, care i-a conferit, în numele regelui-împărat şi al ducelui, insigna de, *J'ilotde onoare al aeronauticii italiene",* m aceeaşi zi, Carol al II-lea a participat la inaugurarea expoziţiei Fundaţiei Principele Carol. La 7 iunie a fost prezent la deschiderea Congresului Căminelor Culturale, la Arenele Romane. Aici au avut loc *„coruri şi discursuri",* apoi defilarea a 400 delegaţi *„în sunetul unei fanfare {¿¡răneşti din vechiul Regat*"; după masă, la Şosea, distribuirea noilor drapele şi fanioane unităţilor străjereşti şi decorarea *„celor care au muncit cu râvnă ",* apoi inaugurarea şi vizitarea expoziţiei străjereşti. în ziua de 8 iunie, manifestaţie pe stadionul ANEF, după următorul program: serviciul divin; intonarea Imnului Regal; rostirea rugăciunii *„Tatăl nostru* şi a *„Textului biblic*"; cuvântul Marelui Străjer, urări adresate Marelui Străjer, cântece străjereşti. gimnastica străjerilor; defilarea Strâjii Ţării. Festivităţile s-au desfăşurat pe ploaie, iar copiii erau *„uzi leoarcă ".* Au urmat masa oficială şi primirea darurilor pe care Carol a ţinut să le menţioneze în notele sale zilnice: de la Malaxa - manuscrise aparţinând lui Vasile Alecsandri; *„jarurifrumoase* "de la Ministerul Apărării Naţionale şi de la Urdâreanu; apoi poker, la care. bineînţeles, regele a câştigat. Festivităţile s-au reluat a doua zi, cu defilări, fanfare străjereşti. cimpoaie, cu concurs hipic internaţional.

Ca o expresie a grijii regelui faţă de tineret şi faţă de viitorul ţării, presa şi radioul prezentau pe larg activitatea Marelui Voievod de Alba Iulia; pentru Marele Voievod a fost creată o clasă specială, cu elevi din diferite zone ale tării şi din medii sociale diverse; principele Mihai a fost trimis să facă instrucţie militară; moştenitorul tronului a fost înscris în registrul armatei etc. Dar toate aceste activităţi erau mai mult de paradă; regele Mihai avea să povestească: *„Tatăl meu era foarte gelos din fire. El singur a\ea dreptul să ocupe scena. Se temea să nu fie umbrit de cineva, se înfuria împotriva celor despre care se vorbeai...] Oamenii manifestau pentru mine un fel de afecţiune, pe care nu o arătau tatălui meu. Lucrul trebuie să-l fi iritat profund. Stăteam, desigur, de vorbă, dar nu ne ocupam decât de banalităţi. Niciodată vreun cuvânt referitor la situaţia politică sau economică. Mă obliga să mă duc să îl trezesc pentru a-i spune ■'bună dimineaţa» înainte de a pleca la şcoală. II vedeam apoi la dejun, la cină şi cu ocazia ceremoniilor oficiale ta care trebuia să îl însoţesc ":4,*

Preocupai de propria-i imagine, Carol al 11-lea nu permitea altor membri ai familiei regale să desfăşoare activităţi care să le atragă simpatia opiniei publice. Cea mai afectată era regina Maria, aşa cum observa şi principele Nicolae: *„Mamei i-a interzis să mai apară la diferite festivităţi, Carol umilind-o în diferite feluri. I-a redus activităţile sociale, ba a mers până acolo încât nu i-a permis să desfăşoare activităţi de binefacere, decât în măsura în care le finanţa ea însăşi. Opunea să-şi plătească cheltuielile de călătorie, deşi până atunci ele erau suportate de stat*Martha Bibescu îl vedea pe Carol al II-lea ca pe *„cel mai crud destin al reginei Maria. A sfârşit prin a-l urî"2".* Constantin Argeloianu scria despre o vizită fâcutâ de soţia sa la regină: aceasta era îngrijorata de situaţia ţării, deplora faptul că regele nu avea un sfătuitor demn în preajma sa; era împotriva lui Urdâreanu, pe care nu-l putea suferi. Carol dăduse ordin ca toate solicitările reginei către guvem şi rege să se facă prin Casa Regală, respectiv, să se adreseze lui Urdâreanu, care avea o mare plăcere s-o refuze.

în vara anului 1938, fiind bolnavă, medicii au opinat câ trebuia intemată într-o clinică din Dresda, dar deplasarea trebuia făcută cu avionul, nu cu trenul. Carol s-a opus, pe motiv câ avionul costa prea mult. Argetoianu afirmă câ, înainte de a muri, regina ar fi scris lui Carol o scrisoare prin care îl ruga sa se împace cu Nicolae, să se căsătorească şi să termine cu dictatura cât mai repede, ca să nu-şi piardă tronul. La rândul său, Carol îşi justifica atitudinea pe care a avut-o faţă de mama sa astfel: *„Am fost obligai să iau unele măsuri, căci ea devenise centrul de atracţie al tuturor nemulţumiţilor şifrondeurilor "-1.* Tratamentul făcut de regina Maria la Dresda s-a dovedit inutil, deoarece boala (cancer la ficat) era mult prea avansată. Ea a decis sâ se întoarc.i în ţară; dar zdruncinăturile trenului i-au creat mai multe crize, care i-au grăbit sfârşitul*1". A ajuns în Sinaia la 17 iulie, iar a doua zi regina Maria a încetat din viaţă. Nici nu se răcise corpul reginei, când Carol a şi deschis testamentul „spre a vedea dacă nu sunt dispoziţiuni speciale referitoare la înmormântare Găsesc dispoziţiuni ca ea să fie înmormântată la Curtea de Argeş, iar inima la Balcic, tn <*Stella Maris». Răsfoind, aşa în treacăt, testamentul, văd că eu primesc Balcicul şi Ileana Branul, fetele bijuterii, iar Nichy numai bani, destul de neechitabil conchidea suveranul. Carol al II -lea a dispus ca regina să fie înmormântată într-o .rochie de interior, albă" şi nu în straie domneşti, pentru câ „aşa ti stă mai bine, în această simplicitate feminină căci, oricât credea ea, a fost, înainte de toate, o femeie "*'. Deci nu o regină!*

în a doua jumătate a anului 1938, Carol al II-lea s-a preocupat de introducerea unor reforme, prin care sâ-şi consolideze poziţiile. Una dintre acestea a fost reforma administrativă," decretata la 14 august, care, pe lângă unităţile tradiţionale - comuna şi judeţul - introducea o alta: ţinutul. Se înfiinţau 10 ţinuturi: Olt - cu capitala la Craiova. Argeş - Bucureşti, Mării -Constanţa. Dunării - Galaţi. Nistru - Chişinău. Prut - Iaşi, Suceava - Cernăuţi, Alba Iulia - Alba Iulia,

ⓒrişurilor- Cluj, Timiş - Timişoara. în fruntea fiecărui ţinut se afla un rezident regal, numit pe 6 ani, prin decret semnal de Carol al II-lea; el avea rangul şi salariul de subsecretar de stal; era *„reprezentantul guvernului în ţinut "* şi *„administratorul ţinutului ",* (ari. 62). Prefectul era în continuare numit prin decret regal, la propunerea ministrului de Interne; o noutate era numirea primarilor de catre prefect în comunele rurale şi urbane nereşedinţâ. de rezidentul regal în comunele urbane reşedinţă de judeţ, de rege în municipii şi staţiuni balneoclimaterice. Decretul prevedea alegerea consiliilor comunale şi judeţene de cetăţenii, bărbaţi şi femei, care aveau peste 30 de ani.

Prin decrelul din 12 octombrie s-au creat breslele de lucrători, funcţionari particulari şi meseriaşi;[12] ele aveau ca obiect *„studiul, apărarea şi dezvoltarea intereselor profesionale, fără a urmări împărţirea de beneficii* "; aceste interese profesionale erau de ordin economic, social şi cultural, activitatea politică fiind interzisă.

Acordul de la Mtinchen din 29 septembrie 1938 a constituit un semnal de alarmă pentru statele mici. inclusiv România, a căror integritate teritorială putea fi lesne sacrificată de marile puteri, aşa cum au procedat cu Cehoslovacia. în acest context, regele Carol al II-lea a efectuat s izite la Londra (15-18 noiembrie) şi Paris (19-21 noiembrie). Presa şi radioul din România au prezentat în termeni extrem de elogioşi aceste vizite. Iată câteva extrase din presa timpului: *..Regele nostru, cu privirea deschisă, cu zâmbetul pe buze. înfăşurat în mantia albă a lui «Mihai Viteazul», dă mâna cu lordul Chamberlain. sir Reginald Hoare. ministrul Angliei la Bucureşti, lordul Halifax, sir Samuel Hoare. primul lord al flotei".* Gara *„Victoria* ", cea mai importanta a Londrei, fusese acoperita cu fiori, drapele, ghirlande; un covor roşu fusese aşternut de-a lungul peronului; pereţii gării erau decoraţi cu enorme draperii roşii de sus până jos; uşa principală a salonului Regal era încadrată cu drapelele României şi Marii Britanii. Carol al 11-lea a fost întâmpinat la scara trenului regal de regele George VI. vărul său. *„Poporul englez cunoaşte pe M S. regele Carol al II-lea aşa cum îl cunoaşte întreg poporul său. un înţelept domnitor, un cuminte cârmuitor, un mare spirit creator ".* Agenţia de presă *„Rador "* reda aprecieri făcute de ziarişti străini asupra lui Carol al II-lea cu prilejul acestei vizite. Un publicist englez de la *„Evening Standard"* afirma: *„Pentru a înţelege caracterul regelui trebuie să ţinem seama câ în venele lui curge sângele Windsorilor. Romanovilor şi Hohenzollemilor. De la Romanovi a moştenit părul blond,fizicul plăcut şi ochii albaştri, luminoşi. De la Hohenzollerni, imensa capacitate de muncă ".* Regele a primit *„Ordinul Jartierei*", cea mai înaltă distincţie britanică, act apreciat de presa din ţară ca recunoaşterea faptului că el este *„un mare om de stat, de o iscusinjflJienbişnuită. care posedă într-un mod strălucit geniul monarhiei ".* *x*

Dar, dincolo de asemenea elogii, realitatea este câ vizitele în Anaîa şi Franţa s-au înijheial cu un eşec, liderii de la Londra şi Paris neiuându-şi nici un fel de obţgaţii faţă de Romăiüa. în

loan Scurm

fapt, Carol s-a convins că cele două mari puteri occidentale - pe care se baza întreaga politica externă a României după 1918 - nu erau dispuse să o sprijine La 24 noiembrie, regele s-a întâlnit cu Hitler la Berchtesgaden şi a putut constata ostilitatea Fiihrerului falâ de politica României.

In ziua de 28 noiembrie a avut loc atentatul asupra profesorului Florian Ştefănescu-Goangâ. rectorul Universităţii din Cluj, pe care guvernul l-a pus pe seama legionarilor. Fiind obsedaţi de pericolul legionar - deşi marea majoritate a acestora se aflau în lagăre şi închisori -, Carol al Il-lea şi Câlinescu au decis sâ treacă la asasinarea lui Codreanu, împreună cu Nicadorii şi Decemvirii, în timp ce erau transportaţi din închisoareadglaJitn Vftranâ'-fa.dsXalilava'în noaptea de 29/30 noiembrie I91fi[1]'.-C5mumcatul oficial făcea cunoscut faptul că în timpul deplasântTto dreptul pădurii de la km 30 al şoselei Bucureşti-Ploieşti, automobilele în care se aflau deţinuţii *„au fost atacare cu împuşcături de necunoscuţi, care au dispărut fi în acel moment transferaţii, profitând defapml că transportul sefăcea in automobile Brek tip jandarmi, deschise fi pe timp de noapte fi ceaţă densă, au sărit din mafini, îndreptându-se cu vădită intenţie de a dispărea în pădure. Jandarmii, după somaţiile legale, au făcut uz de armă"!* Au fost omorâţi toţi, deşi era *„noapte fi ceaţă densă* "[M]. Cei asasinaţi au fost îngropaţi în curtea închisorii Jilava.

Regele şi Armând Călinescu au contat pe demoralizarea legionarilor la aflarea ştirii despre moartea căpitanului. Mircea Eliade descrie în romanul sâu *Noaptea de Sânziene* acest momeni: *„Ştefan auzi un strigăt sugrumat, sălbatic, de fiară rănită : «L-au împuşcat pe Căpitan». Nu se mai auzi atunci nici o răsuflare în toată curtea. Tăcerea aceea împietrită i se păru mai cumplita decât orice strigăt, in clipa următoare, îi văzu pe toţi căzând în genunchi, izbucnind în plâns, gemând, unii se loveau cu capul de pământ, alţii urlau ca nişte câini loviţi. Cu armele în mâini, jandarmii îi*

priveau. Ştefan îşi făcu o cruce şi îşi plecă fruntea fără gânduri De teamâ că vor fi ucişi, mulţi deţinuţi - între care Nae Ionescu, Ştefan Zâvoianu, Radu Meitani - au semnat declaraţii de supunere şi renunţare la orice acţiune interzisă de legi. in decembrie 1938 au fost eliberaţi 131 legionari[15].

Preocupat sâ atragă tineretul - pentru a-l scoate de sub influenţa legionarilor- la 15 decembrie, prin decret-lege a fost reorganizată Straja Ţării,[1]" care devenea o organizaţie de stat. Făceau parte din aceasta organizaţie toţi băieţii între 7-18 ani. şi toate fetele de la 7 la 21 ani. Comanda supremă o avea regele - *„marele străjer* ", faţă de care toţi erau datori sâ depunâ jurământul de credinţă. Deviza străjerilor era: *„Credinţa şi munca, pentru ţară şi rege ".*

La 16 decembrie 1938 s-a anunţat înfiinţarea Frontului ppnattprii Vijionnlr. care devenea *„unica organizaţie politică în stat"-,* orice'altâactivitale politica în afara Frontului Renaşterii Naţionale (F.R.N.) era socotită clandestină şi se pedepsea cu degradare civică de la 2 la 5 ani. Scopul F.R.N. era *„mobilizarea conştiinţei naţionale in vederea întreprinderii unei acţiuni solidare şi unitare româneşti de apărare şi propăşire a patriei şi de consolidare a statului".* Numai F.R.N. avea dreptul de a depune candidaturi în alegerile parlamentare, administrative şi profesionale. Şeful suprem al acestui partid unic era regele: conducerea F.R.N. era asigurată de un Consiliu ŞupenoralcSt^djn 150membri, unDirectorat cu 30 membri ¡¡i trei secretari generali. Cffg5nEIe~**3e** conducere erăuniimite pcScarâ i^**rhîcSrmemfenrFTC** purtau unîfoi mc albastre (v^ade^ailoarealbâ), iar formula de salut era: *„Sănătate ",* cu braţul drept ridicat Ta-nioiiluLumârului. In septembrie 1939 s-a creat şi un post de ministru peniru F.R.N., în care a fost numit Constantin C. Giurescu. La F.R.N. au aderat Comunitatea Germanilor din România şi Comunitatea Maghiarilor din România, denumiri sub care activau partidele minorităţilor respective. Liderul naţional-ţărănist Iuliu Maniu aprecia: *„Partidul unic este un conglomerai hibrid, lipsit de program şi crez politic. Este o creaţie artificială la care a aderat un grup eteroclit, mânat de consideraţiuni oportuniste, precum şi unii râtâcili care au cdzut în cursă*

După moartea patriarhului Miron Cristea, laTmartie 1939. în fruntea guvernului a fost numit Armând Călinescu, principalul *„stâlp* "al regimului. Acesta ştia bine câ regelui îi plac marile manifestaţii de adeziune a populaţiei şi a folosit diferite ocazii pentru ca *„poporul sâ-şi aclame regele ".* Una dintre acestea a fost prilejuită de aniversarea zilei de 1 Mai, proclamată *Ziua Muncii".* La propunerea lui Ralea, ministrul Muncii, s-a organizat un Congres al breslelor. La sala *,Aro* "a vorbit însuşi preşedintele Consiliului de Miniştri, Armând Câlinescu. Opinia publică era încă sub impresia ocupării Cehoslovaciei de către trupele germane la 15 martie şi a mobilizării parţiale ordonate de guvern. De aceea, Câlinescu a stăruit asupra ideii apărării graniţelor aflate în primejdie. A urmat defilarea prin faţa Palatului Regal, unde regele a apărut în balcon pentru a fi aclamat. Un document al vremii menţionează că între comuniştii care au făcut agitaţie printre manifestanţi, pentru a scanda lozinci împotriva fascismului şi hitlerismului, pentru Front Popular, s-a aflat şi Nicolae Ceauşescu.

Tot într-o atmosferă de sărbătoare s-au desfăşurat alegerile parlamentare: pentru Adunarea Deputaţilor la 1 iunie şi pentru Senat în ziua de 2 iunie 1939. Conform legii, singura organizaţie care a prezentat candidaţi a fost F.R.N. Dar pentru ca cetăţenii sâ *„aleagă* ", s-au depus 462 de candidaturi pe 258 de locuri. Listele au fost întocmite de Armând Câlinescu şi avizate de rege, Siabilindu-se ca o treime să fie vechi parlamentari, iar două treimi sâ fie noi, aleşi pentru prima datâ. între cei aleşi s-au aflat: N. Iorga, M. Sadoveanu, Dimitrie Guşti, Alexandru Rosetli, ' Petre Andrei, Mihai Ralea, Silviu Dragomir, dr. Nicolae Hortolomei, loan Lupaş, C. Râdulescu- Motru, Gh. Ionescu-Siseşti, Constantin C. Giurescu, Victor Vâlcovici. Dimitrie Pompei, Grigore Antipa, Lucian Blaga, Ion Agârbiceanu, George Enescu, George Georgescu, Ion Jalea. De asemenea, erau şi social-democraţi: loan Flueraş, Iosif Jumanca, Eftimie Gherman. Gh. Grigorovici.

Noul parlament s-a deschis la 7 iunie 1939. Deputaţii şi senatorii au depus următorul jurământ: *„Jur credinţă regelui Carol al ll-lea. Jur să păstrez Constituţia şi legile ţării, să menţin unitatea naţională şi* să apăr *integritatea teritoriului României*"'". Câţiva senatori de drept - Iuliu Maniu, Ion Mihalache, dr. N. Lupu, C.I.C. Brâtianu - au refuzat sâ îmbrace uniforma F.R.N. şi nu au participat la lucrările parlamentului. Martha Bibescu nota impresia ce i-a fost creată de noii parlamentari: *,.1-a înfăşat pe toţi în alb. In orice caz, uniforma le dă n înfăţişare curăţică. Vechii politicieni, trecuţi prin ciur şi prin sita. cu frunţile cele mai posomorâte, poate cele mai josnice, au fost spoiţi cu var ca nişte pomi fructiferi sau ca nişte W.C.-uri de gară. ca tot ce trebuie dezinfectat. Printre ei mulţi l-au împroşcat Ipe rege] cu noroi şi la cea mai mică dovadă de slăbiciune sunt gata să-l împroaşte din nou. Tocmai de aceea le-a dat haine care se pătează uşor. ca să-i împiedice de a se murdări "*[40].

4 A doua zi s-au desfăşurat mari festivităţi consacrate *„restauraţiei",* cu acelaşi fast excepţional. Referindu-se la propaganda oficiala şi la atitudinea lui Carol al Il-lea, scriitorul N.D. Cocea nota: *„Să-ţi pui m slugile sâ te laude la gazeta şi să te declari satisfăcut. Să-ţi tocmeşti tu singur argaţi cu ziua care sa te ridice în slava cerului şi sâ te potriveşti vorbelor lor. Să te socoteşti om mare peniru asta. Haram de rege! Nu i-o fi fundul destul de mare [ca să-l sărute oportuniştii], dar nici căpăţâna Măriei Sale nu-i mai mare decât fundul! "*[41]

Noi şi grandioase festivităţi s-au organizat cu prilejul centenarului naşterii lui Carol I, peniru care Carol al Il-lea avea un adevărat cult. în faţa Palatului Regal din Bucureşti a fost dezvelită statuia ecvestră a lui Carol I (realizată de sculptorul Ivan Mestrovici), s-a realizai o ediţie a cuvântărilor rostite de primul rege al României (îngrijită de Constantin C. Giurescu), s-au publicat volume de amintiri şi omagiale. La toate manifestările oficiale era prezent regele Carol al Il-lea, căruia i se aduceau elogii, pentru continuarea şi desăvârşirea operei începute de unchiul sâu, după urcarea pe tronul României, la 10 mai 1866. în martie 1939 a fost dezvelită statuia regelui Ferdinand la Chişinâu (realizată de Oscar Han). *„Luna Bucureştiului ", „Luna cărţii", „Luna curăţeniei"*erau alte prilejuri pentru elogierea *„marelui conducător ".*

in nici un caz, dictator. Unele neplăceri i-a pricinuit şi Nicolae Iorga, care, preluând preşedinţia Senatului, a rostit un amplu discurs, în care şi-a exprimat deschis punctul de vedere în privinţa rolului parlamentului, aducând, direct sau indirect, aspre critici regelui şi guvernului. Criticile sale s-au extins şi asupra altor tare ale regimului lui Carol al U-lea, între care lichelismul şi favoritismul. N. Iorga a înţeles să joace un rol activ, să contribuie la ridicarea prestigiului acestei instituţii, precizând: *„Eu nu am duşmănit, nu am linguşit niciodată pe nimeni, de sus până jos, într-o ţară unde s-a trecut deseori la insulta şi îngenunchere. Monarhiile de silă s-au prăbuşit până acum şi au reuşit întotdeauna numai nobilele organizaţii de drept"".* Discursul său a produs stupefacţie la Palat, drept care au început manevrele pentru înlocuirea profesorului. Foarte curând, Nicolae Iorga şi-a dat demisia din funcţia de preşedinte al Senatului, după ce încercase fârâ succes sâ modifice regulamentul acestuia, iar în şedinţa din 15 iunie 1939 a fost ales preşedinte Constantin Argetoianu, care aprecia că - în acele condiţii - parlamentul avea *„o singură datorie: să ajute puterea executivă în confecţionarea legilor şi prin urmare în organizarea statului "***.*

Clasa politică din România şi în special regele Carol al II-lea au privit cu multe speranţe iratativele anglo-franco-sovietice desfăşurate la Leningrad în iulie-augusl 1939. Eşuarea acestora a produs îngrijorare în România, mai ales că imediat s-a anunţat că în ziua de 23 august a fost semnat un pact sovieto-german, la Moscova, de Molotov şi Ribbentrop. Peste o săptămână, la 1 septembrie, a izbucnit cel de-al doilea război mondial, prin atacarea Poloniei de către Germania, apoi - de la 17 septembrie - şi de Armata Roșie. Guvernul Călinescu a admis ca preşedintele, guvernul, trupele şi cetăţenii polonezi care fugeau din calea ocupanţilor, sâ se retragă în România.

în această atmosferă, la 21 septembrie a căzut ca un trâsnet ştirea asasinării lui Aripand Călinescu de către legionari. Echipa de asasini era alcătuitâ dintr-un avocat, un desenator şi patru studenţi (doi la Drept, unul la Medicină şi unul la Politehnică)". Vestea a produs stupefacţie in rândul opiniei publice. Scriitorul Liviu Rebreanu nota: *„La amiază aşteptam radio-jurnalul. La 14.05 se întrerupe brusc muzica şi o voce puţin sugrumată de emoţie anunţă: «Atenţiune! Armând Călinescu a fost omorât! O echipă de legionari l-a executat!». Pe urmă, pauză lungă. Trec minute/...] Peste vreo 15 minute, radio anunţă: * Un incident regretabil a făcut să se întrerupă emisiunea». Apoi, iar tăcere. Apoi aceeaşi frază. Se simţea la Radiodifuziune o marcîncurcaiuiă/...] în sfârşit se difuzează radio-jurnalul - numai câteva ştiri din străinătate "* în comunicatul oficial dat publicităţii se aprecia: *„In aceste zile. când nu departe de frontierele noastre se dau lupte crâncene, când se cuvine ca toţi acei care au răspunderea intereselor şi apărării ţării să poală depune în linişte toată vigilenţa şi ţoală autoritatea în exercitarea unei misiuni naţionale a ceasului de faţă. ţara întreagă e datoare să dea pilda celei mai desăvârşite discipline patriotice ¡i a celei mai desăvârşite încrederi în viitorul neamului şi statului român. Un singur cuvânt de ordine sâ treacă din om în om, pe lot întinsul ţării: calm, disciplină, patriotism şi solidaritate "* întreaga presă a închinat articole defunctului Armând Călinescu, elogiindu-l ca pe un mare om politic. Nicolae Iorga scria: *„Un om a fost jertfit pentru liniştea ţării sale înăuntru şi pentru independenţa ei politica în afară. El a căzut, cum se putea aştepta, jertfa unor fanatici i are-l urmăreau de mult cu o vendetă de sânge ""-*

ţPrin moartea lui Călinescu, regele a pierdut pe cel mai devotat om al său, un adevărat stâlp al regimului de la 10 februarie 1938^Din acel moment Carol al II-lea nu şi-a mai putut recăpăta echilibrul, a acţionat mai mult sub impulsul evenimentelor concrete. Chiar în ziua de/21 septembrie l-a numit în fruntea guvernului pe generalul Gheorghe Argeşanu, o persoană Ştearsă, fârâ experienţă politică, dar un executant fidel al dispoziţiilor suveranului.lEI a ordonat o amplă represiune împotriva legionarilor.^ Asasinii lui Călinescu au fost prinşi. împuşcaţi Si expuşi pe locul crimei, unde au stat mai mult de o săptămână; au fost organizate adevărate procesiuni - cu participarea funcţionarilor, militarilor, elevilor, studenţilor - la locul

Dincolo de aparen(e, de *„entuziasmul"* popular, totul se desfăşura după un scenariu foane riguros conceput de Ministerul Propagandei Naţionale, creat la 3 octombrie 1939. Acesia trimitea instrucţiuni privind materialele ce urmau să se publice cu ocazia unor aniversări sau vizite ale regelui, discursurile »cestuia, ce trebuia scrjs despre modul de viaţă al regelui; toate aveau menirea de a-l prezenta pe regele Carol al II-lea ca simbolul tuturor virtuţilor umane, in cadrul acestui minister exista o comisie tehnică pentru coordonarea acţiunilor de propaganda, pentru controlul articolelor apărute în ziare. Aceasta întocmea liste cu articolele ce trebuiau trimise pentru a fi publicate în străinătate cu diverse prilejuri (10 Mai, 8 Iunie etc.); de asemenea " stabilea materialul ce trebuia pus la dispoziţia corespondenţilor străini aflaţi în România. Pentru a răspunde şi mai bine acestui scop, al dirijării modului în care se scria despre Carol, s-a înfiinţat pe lângi Direcţia Presei un Serviciu special de informaţii pentru corespondenţii presei străine. La 15 noiembrie 1939, ministrul de Interne trimitea o notă către Ministerul Propagandei Naţionale prin care sugera ca în almanahurile ce se editau la sfârşit de an directorii de edituri şi ziare *„să introducă negreşit material informativ privind pe rege. Marele Voievod iiihai. regimul nou, realizările sale, activitatea şi rostul Frontului Renaşterii Naţionale, Straja Ţârii, toate acestea fiind de natură să ridice nivelul publicaţilor ".*[4!]

Dincolo de orice comentarii, este un fapt că regele Carol al II-lea a dovedit o aplecare speciala spre cultură: a încurajat, a sprijinit şi a popularizat activitatea în acest domeniu Fundaţiile Culturale Regale, conduse de Alexandru Rosetti, au desfăşurat o activitate editoriala absolut excepţională; Asociaţia Ştiinţifică pentru Enciclopedia României, al cărei preşedinte era Dimitrie Guşti, a începui publicarea primelor volume din *Enciclopedia României,* cu un cuvânt înainte scris de Carol al II-lea; s-au tipărit ediţii critice din operele unor mari scriitori Haşdeu, Odobescu, Caragiale, Creangă, Şt.O. Iosif, Macedonski; s-a inaugurat Institutul de Istorie Universală condus de N. Iorga.

Carol al II-lea era, înainte de toate, un om al fastului, trezind invidia multor contemporani şi derutând pe mulţi, inclusiv istorici şi politologi, asupra puterii reale pe care o deţinea, in fapt, între imaginea publică - acreditată prin mass-media -, şi cea reală era o discrepanţă considerabilă. Unul dintre foştii săi miniştri, Vaier Pop, aprecia: *„La aparenţă, România era organizată ca un stat totalitar, cu o Constituţie autoritară, cu un partid unic, cu regele şef de partid, cu toată lumea îmbrăcată In uniformă, cu salutul roman etc. Toate acestea erau ,> simplă spoială, pentru că nu puteau ascunde realitatea pentru obsermtorul perspicua România făcea antisemitism de circumstanţă, regim totalitar cu masoni şi democraţi cunoscuţi, şi încerca o apropiere de Germania cu anglo şi franco-fili ş.a.m.d. Regele era înconjurai de oameni de aceleaşi credinţe, iar situaţia Elenei Lupescu era mai tare ca oricând "".*

Iată şi Câteva exemple, notate chiar de regele Carol al II-lea: la începutul lunii octombrie s-a discutat problema Serviciului Social, condus de Dimitrie Guşti, unde s-au constatat anumite nereguli; regele a încercat sâ-l salveze, dar nu a reuşii. La 11 octombne, Carol nota: *..Asum mi-am călcat oribil pe inimă, înaintând lui Aigetoianu cererea de suspendare a Serviciului Social. Legea o fi defectuoasă, dar opera în sine a fost cât se poate de frumoasă şi am crezut, cu toată puterea, într-însa* Apoi, la 13 octombrie, regele îşi începea,însemnările cu acesie cuvinte: *„E o zi tristă pentru mine. se pune în aplicare suspendarea Serviciului Social. Ceea ce visasem, ceea ce fusese un ideal pe care-l întrezăream din vremuri de bejenie a fost îndepărtat din cauza unor nemulţumiri pe care eu continui a le considera ca fictive şi care, desigur, au fost pricinuite de o prea mare dorinţă a lui Guşti de a face bine, l-am frânat cât am putut, dur tot mi-a scâaot printre degete. Multe trebuie să le îndure un suveran şi această chestie in-a costat mulţi ani din viaţa mea* ""lîn noiembrie 1939, Carol al II-lea i-a sugerat lui Gh. Tătărescu - preşedintele Consiliului de Miniştri - sâ-l numească pe Constantin C. Giurescu în funcţu de ministru de Interne, dar acesta *„ în ruptul capului n-a fost primii"* de şeful guvernului." l'n rege care nu-şi poate impune punctul de vedere în numirea ministrului de Interne nu poale fi

asasinatului, pentru ca publicul sâ ştie „ ce vor păţi" toţi cei care s-ar mai încumeta la asemenea acte. în în toate j udeţele au fost împuşcaţi câte 3-4 legionari şi expuşi în pieţe publice. Efectul psihologic n-a fost cel scontat de Carol al II-lea: acela de a provoca ura populaţiei împotriva legionarilor, ci mai curând s-a creat un sentiment de compasiune pentru cei ucişi, care zăceau într-o băltă de sânge sau în ştreang şi chiar de revoltă faţă de utilizarea unor asemenea mijloace de răzbunare. Prin aceste metode au fost ucişi circa 250 de legionari.

După acest val de represiune.fcgele l-a însărcinai pe Constantin Argetoianu să formeze un nou guvern (27 septembrie). în timpul acestuia, s-a constituit Frontul Naţional-Studenţesc.l cu misiunea de a cultiva *„sentimentul iubirii faß de rege* "; din noua orgaruzaţie făceau parte, în mod obligatoriu, toţi studenţii. Parca pentru a acoperi recentele asasinate.lcultul personalităţii regelui Carol al II-lea a luat proporţii uriaşejziua de naştere a suveranului,16 octombrie, a fost Sărbătorită cu mult fast Xceasta era considerată „zi *de sărbătoare naţională, in care cele 20 de milioanele români îş i unesc gândul, rugând pe cel Atotputernic să dea sănătate şi viaţă lungă marelui nostru rege* ". în acea zi, instituţiile şi şcolile publice din toata ţara au fost închise. Frontul Renaşterii Naţionale s-a ocupat cu minuţiozitate de marcarea momentului aniversar. La 16 octombrie 1939, în Capitală a avut loc o mare manifestaţie cetăţenească; în capitalele de judeţ s-au desfăşurat adunări publice pentru că *„această zi trebuie sâ fie un fericit prilej de înălţare sufletească* ". In chemarea adresata de Frontul Renaşterii Naţionale se specifica: *„Cu toţii într-un gând sâ arătăm suveranului ţării iubirea plină de devotament cu care naţia recunoscătoare înconjoară în fiecare moment pe regele său* ". în programul zilei de 16 octombrie 1939 au figurat concerte populare de fanfara în diferite pieţe publice din Capitală, adunarea organizată de Frontul Renaşterii Naţionale la Ateneul Român, iar la ora 20 s-a produs retragerea cu torţe făcută de detaşamente ale Frontului Renaşterii Naţionale şi ale Gărzii Naţionale; de asemenea, au fost desfăşurate focuri de artificii. Radiodifuziunea a avut şi ea un program adecvat, închinat aceluia care *„veghează la propăşirea noastră pe toate tărâmurile naţionale* "". Piaţa *„8 iunie* "a fost decorată cu panouri, flamuri tricolore, jocuri luminoase de apă. în Parcul *„Carol"* şi sub terasa Muzeului Militar au avut loc jocuri de artificii, focuri cu culorile naţionale, rachete, inscripţii luminoasecu *„Trăiască regele CarolII, regele tuturor românilor* ". La adunarea festiva de la Ateneul Român a vorbit primul ministru Constantin Argetoianu, care a spus: *„Primul nostru gând trebuie să se îndrepte cu caldă dragoste şi recunoscătoare încredere către regele şi îndrumătorul nostru. Cu o desăvârşită claritate de vederi, cu intuiţia pe care Dumnezeu o hărăzeşte numai marilor conducători de neamuri, cu o neşovăielnică voinţă, Majestatea Sa a brăzdat cărările pe care poporul nostru înaintează cu paşi siguri*". Ministrul de Inleme Nicolae Ottescu a luat cuvântul la radio, apreciind: *„S-au recules în faţa altarelor astăzi fiii ţării noastre şi şi-au îndi eptat gândul lor cucernic spre Cel de Sus pentru cinstirea, slava şi sănătatea lui /a regelui Carol al II-leaj. In gândul acesta pios al nosttu, al tuturor, stă numai dragostea pe care i-o purtăm, credinţa că Renaşterea naţională prin el se va înfăptui* "'*. Profund revoltat de aceastâ propaganda deşănţată, N.D. Cocea nota: *„Ziua de naştere a regelui. De trei zile nu-i mai tace gura radioului, anunţându-ne evenimentul acesta extraordinar. Şi presa, prin toate penele redactorilor şt colaboratorilor ocazionali, miniştri, ministeriabili,frontişti, străjeri, lingăi, ii ţine hangul. Articole. Discursuri. Interviuri. Fotografii. Tor ce vreţi. Pe toate glasurile. Pe toate limbile* "[5S].

Intre cadourile primite de rege cu aceastâ ocazie s-a aflat un *Autoportret* de Luchian. oferit de guvern; Banca Naţională i-a oferit o hartă a României gravată pe o placă de aur, în greutate de 16 kg, dar regele a observat câ formele de relief nu se disting cu suficienta claritate, drept care a fost realizata o nouâ hartă, pe o placâ de 19,6 kg aur, iar Carol a fost mulţumit.

După calmarea situaţiei interne, ca urmare a represiunilor antilegionare, regele a recurs la *„o mică comedie ",* după cum singur avea să noteze: le-a sugerat miniştrilor Petre Andrei şi Victor Slâvescu sâ-şi prezinte demisia, pentru a provoca o criză de guvern. *„Farsa "* a reuşit, iar C. Argetoianu a trebuit sâ depună mandatul.

S-a format guvernul Tatărescu, la 24 noiembrie 1939, în timpul căruia - pe fondul deteriorării situaţiei internaţionale - regele Carol al II-lea a iniţiat politica de *„reconciliere naţională ".* în discursul rostit cu prilejul Anului Nou 1940 regele a spus: *„Trecem, o ştim cu toţii, prin vremuri îngrijorătoare, deci vremuri în care simţământul de solidaritate naţională şi de unire împrejurul unui singur gând şi a unei singure credinţe trebuie să fie mai puternic decât oricând. Eu, care stau neclintit de veghe ca România sâ păşească hotărât pe calea dezwltării ei paşnice, simt mai mult ca orişicine această nevoie, ca toate puterile conştiente ale ţării să se pună umăr la umăr ca aceste nevoi să se împlinească*

In acest spirit, la 20 ianuarie 1940, Carol al II-lea a reorganizat Frontul Renaşterii Naţionale, stabilind eligibilitatea organelor de conducere pânâ la nivelul ţinutului (inclusiv), instituirea funcţiilor de preşedinte, vicepreşedinte şi secretar general; la 23 ianuarie a numit în conducerea F.R.N. pe Alexandru Vaida-Voevod (preşedinte), Gh. Tatărescu (vicepreşedinte) şi Constantin C. Giurescu (secretar general), persoane provenind din trei grupări diferite, care aveau relaţii într-un evantai politic larg. în fapt, regele nu accepta sâ renunţe la situaţia dominantă pe care o avea şi urmărea sâ atragă forţele politice din opoziţie de partea sa. Iuliu Maniu şi Constantin I.C. Brătianu n-au dat curs invitaţiei regelui; singurul rezultat mai deosebit a fost acceptarea de către Ion Mihalache a demnităţii de consilier regal, la 17 aprilie 1940."

Paralel cu aceastâ politică de reconciliere, guvernul Tâtărescu nu a ezitat sâ fixeze domiciliu obligatoriu unor fruntaşi ai partidelor *„istorice* "care *„cârteau "* împotriva regimului, răspândind *..zvonurifalse* ". între aceştia s-au aflat Virgil Madgearu, Ilie Lazâr, Ghiţâ Popp. Aurel Leucuţia de la naţional-ţărânişti şi Ion Manolescu- Strunga de la liberali. Liderii celor două partide - Iuliu Maniu şi C.I.C. Brâtianu - nu au avut de suferit, deoarece se mulţumeau cu unele acţiuni protestatare, inclusiv trimiterea unor memorii către rege; de fiecare dată, un exemplar din memoriul transmis suveranului era depus, prin grija lui Iuliu Maniu, la Biblioteca Academiei, pentru *„istorie ".*

Cel mai spectaculos rezultat al politicii de reconciliere a fost lungul şir al declaraţiilor de fidelitate faţă de Carol al II-lea şi regimul său semnale de legionari. Pe această bază. în martie aprilie 1940 au fost eliberaţi din lagâre şi închisori toţi legionarii. în aprilie, regele a primii o delegaţie legionară condusă de Augustin Bideanu şi Vasile Noveanu, iar la 18 iunie pe Horia Sima, noul *„comandant*" al Mişcârii Legionare.

Societatea româneascâ părea a se afla într-o deplină armonie. Propaganda oficiala găsea cu greu noi expresii de elogiere a *„marelui cârmaci*". Frontul Renaşterii Naţionale avea 3,5 milioane de membri activi. Straja Ţării - 4 milioane. Parlamentul ratifica, fără probleme deosebite, decretele lege cc i se prezentau (în decembrie 1939 a votat 260 de asemenea decrete, iar în martie - 163). Sărbătorirea a 10 ani de domnie a regelui Carol al II-lea, la 8 iunie 1940, a devenit un moment esenţial în istoria românilor. Acest fapt a fost subliniat în cele două volume intitulate *Zece ani de domnie a M.S. regelui Carol II* şi în cartea *Carol II Din culmea unui deceniu de glorioasă domnie,* în care erau incluse *„gânduri* " ale unor iluştri cărturari. Cu acel prilej, Tudor Arghezi scria despre *„frumosul Crai* " Carol al II-lea:

..De-a pururea de-aci înainte/Au sâ mi-l ţină vremurile minte/...f/Graiul gândii, urât cât ni fi grai/O sâ-şi aducâ-aminte de frumosul CraiIŞi mintea, cât va fi o minte/Smeritâ-şi va aduce-aminte "■

Datorită situaţiei internaţionale nu s-au organizat manifestaţii de stradă, dar suveranul a primit, după cum singur o mărturiseşte, *„manifestaţiuni foarte multe de simpatic din toate colţurile şi din toate straturile ",* iar darurile au fost pe măsură: de la Viorel V. Tilea - o cutie de aur; servitorii Casei Regale - un album omagial în care fiecare a scris câte ceva *„foarte frumos şi foarte mişcător „Duduia* " i-a oferit un automobil Zephyr; guvernul - pictura *Vedeta din 1877* realizată de Grigorescu şi un *Cap de Clirist* pictat de El Greco; Banca Naţională, o plachetă de aur masiv (12 kg) şi o casetă cu noile monede de aur comemorative; Societatea

Mica - minereuri de aur; Primăria Bucureşti - o cupa de argint; Societatea Petroşani - o cutie de aur din noile exploatări de la Baia Mare, precum şi o *„serie nesfârşita de obiecte de aur de foarte mare valoare* "; generalul Dombrowski (primarul general al Capitalei) - UJI *Portret* al soţiei (arului Nicolae I; generalul Ilcuş - un buzdugan de aur". 1

Dincolc de aparente şi de o propagandă deşănţată, opinia publică nu a putut să nu sesizeze că in România se crease o castă de profitori ai regimului in fruntea căruia se afla însuşi regele Carol al lt-iea. între cadourile primite de rege, cu diferite prilejuri, menţionăm: de la Societatea *„Reşiţa'**-150 milioane lei, de la *„Malaxa "-o* colecţie de timbre în valoare de 5 milioane, de la Societatea Căilor Ferate Române - o plachetă de platină cu briliante şi rubine, în valoare de 900.000 lei, de la Banca Naţională a României - 81 milioane lei (*„pentru binefaceri şi ajutoare ")* şi 22,7 kg aur fin (pentru hartaRomâniei 19,6 kg, iar restul pentru diverse obiecte) de la Societatea Lujani - 217,5 milioane lei, de la Astra Vagoane (Arad) - 46,2 milioane lei etc. etc. Pentru construcţia Palatului Regal s-au expropriat unele imobile aparţinând Casei Reg^J*, in schimbul cărora Carol al II-lea a primit de la Ministerul Agriculturii ferma Clinciu-Snagov (550 ha teren şi 138 haiaz), staţiunea de montă Băneasa(5 ha cu construcţii), pepiniera Murfatlar (72 ha, din care 28 ha cu viţă de vie), balta Iezerul-Mostiştea (1 010 ha), balta Boianu-Sticleanu (Ialomiţa) - 6.206 ha, pădurea Herăstrău - 34,8 ha etc. în timpul domniei sale, Carol al II-lea a cumpărat 302 automobile, fără a plăti taxe vamale, a transferat în străinătate suma de 533,2 milioane lei etc. De asemenea, a primii ca *„donaţii*": icre negre în valoare de 6,4 milioane lei, de la Biroul Vânzării Peştelui; de la Fondul Bisericesc din Bucovina a primit castelul de vânătoare de la Poiana Iţcani; de la Primăria municipiului Bucureşti - o colecţie de inele şi tablouri de 1 milion lei; de la Ministerul Sănătăţii - 2 aparate de radiologie in valoare de 1,1 milioane; diverse alte subvenţii (pentru lemne de foc, reparaţii, întreţinerea palatelor şi castelelor regale, transportul de demnitari, pentru vânători regale etc.) - care s au ridicat la I 161 762 359 lei".

Astfel regele şi camarila sa - beneficiind de acoperirea organelor de stat - îşi rotunjeau veniturile cu sume considerabile, cel mai adesea prin presiuni şi ameninţări. O importanţ i sursă de înavuţire au fost hanii rezervaţi dotării armatei; foarte des aceştia luau alte destinaţii, în timp ce ostaşii români nu puteau fi echipaţi, dotarea cu tehnica modernă lăsa de dori: Citâm din însemnările zilnice ale lui Victor Slăvescu™- ministrul înzestrării armatei; *6apri! 1939*- vizita la Divizia de Artilerie câlăreaţă din Arad: *„Multe lipsuri. Nici o armâ noua trupe "; J3 aprilie* - vizită la *„fortul Bragadiru, plin cu muniţii. Halul in care se găsesc aceste muniţii mă umplu de jale "; J 4 aprilie: „Gl.dr. Marinescu vine sâ-mi spună detestabila situaţii în care se găseşte Serviciul sanitar al armatei "; 28 aprilie: „ vizitez Atelierul Central de Confei ţu al Armatei. O impresie de jale[...l Maşini veclti. murdărie, lipsă totală de organizare ". (* ■ toate acestea, regele Carol al U-lea ţinea discursuri patriotice, în care afirma că are o grij i deosebita pentru dotarea şi instruirea armatei. îşi exprima convingerea că aceasta era capabila să apere integritatea ţării şi câ nu va ceda nici o palmă din pământul strămoşesc.

Dintre partidele politice, o importantă evoluţie a cunoscut Partidul Comunist din România. Până la 23 august 1939, P.C.R.. la cererea Internaţionalei a III-a, a militat pentru politici externă a României alături de Franţa şi Marea Britanie, pentru întărirea Micii înţelegeri a înţelegerii Balcanice şi a Societăţii Naţiunilor. După semnarea pactului Mololov-Rihbenirup această orientare s-a schimbat radical, apreciindu-se câ *„aţâţătorii la război* " sunt liderii polii de la Paris şi Londra. Spre exemplu, un document din decembrie 1938 preciza: *„inprobler dreptului la autodeterminare invariabil susţinem acel punct de vedere că naţiunilor le revii dreptul la autodeterminare, inclusiv dreptul la despărtire. Insa acest drept se orientează dizenteriile superioare ale democraţiei şi păcii. Scopul sâu este eliberarea de. sub asuprin trecerea din lipsa de democraţie sau din democraţia incompletă într-o democraţie mai largii După cum anexarea germanilor sude[i la cel de-al treilea Reiclt nu o putem considera i" realizarea dreptului la autodeterminare, ci ca nenorocirea naţională şi înrobirea germanilor sudep, la fel suntem împotrivă ca minorităţile maghiare sau germane din Ardeal sâ se despană Suntem împotrivă, pentru că până când tn Ungaria domneşte feudalismul ungar condus de .fardi de către hitlerismulfascist, până atunci revizuirea nu este egală cu realizarea dreptului la autodeterminare. Suntem contra oricărei străduinţe spre despărţire, pentru că drumul de ieşire tl vedem tn primul rând tn lupta împotriva asupririi exercitate de către clasa dominantă ri mână, pentru câ grani[ele de azi ale Ardealului cuprind acele părp ale poporului român şi ungar, care şi tn trecut au fost împreună şi au luptat împreună de-a lungul unui mileniu "*'. în martie 1939, când guvernul a decis mobilizarea parţială a rezerviştilor, P.C.R. a dat curs acestui apel, precizând: „comuniştii vor lupta cu arma în mână pentru apărarea independentei naţionale "*-. Această poziţie s-a schimbat ca urmare a pactului din 23 august 1939. Mai mult. la 8 mai 1940. P.C.R. a primit din partea Comintemului indicaţia de a acţiona pentru rezolvarea ..pe cale paşnică a chestiunii Basarabiei şi a problemelor litigioase cu ţările vecine, pe baza autonomiei leritorialepentru toate regiunile ocupate şi recunoaşterii*

dreptului la autodeterminare până la despărţirea de stal a naţionalităţilor asuprite"". Instrucţiunile Com erau date în contextul mutaţiilor înregistrate pe frontul de vest, unde Germania obţinea importante succese.

în mai-iunie. Germania a ocupat Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia. Luxemburg şi Franţa. Căderea Franţei la 22 iunie a fost receptată ca o lovitura de măciucă de clasa politică românească, inclusiv de Carol al II-lea. Căutând sâ se adapteze la noile realităţi europene, în condiţiile în care continentul era dominat de statele totalitare, regele României a luat decizii , are marcau un nou curs al politicii sale. Trecerea la regimul totalitar a fost marcata de mai multe decrete-lege: chiar în ziua de 22 iunie a apărut decretul regal care stabilea: *„Frontul Renaşterii Naţionale devine partid unic şi totalitar sub denumirea de Partidul Naţiunii. FI va funcţiona sub conducerea supremă a Majestâţii Sale regelui. Partidul Naţiunii îndrumează ţaţa morală şi materială a naţiunii şi stalului român. El este o instituţie de drept public. C onducătorul suprem numeşte forurile superioare ale partidului, care sunt singurele .i ipttnzătoare. Normele de organiza re. funcţionare şi disciplina vor fi hotărâre de conducerea ipremă* ".** în Partidul Naţiunii s-au înscris, alături de vechii membri ai F.R.N., şi legionarii, s ire au răspuns astfel apelului adresat de Horia Sima la 23 iunie 1940. în aceeaşi zi de 22 iunie a apărut decretul-lege pentru *„apărarea ordinei unice şi totalitare a starului român* prin care se pedepsea cu închisoare de la 3 la 5 ani faptul de a propovădui prin viu grai sau pun scris schimbarea organizării politice a stalului român altfel cum era ea stabilita prin decretul - lege de înfiinţare a Partidului Naţiunii.

Evenimentele se succedau cu repeziciune, ducând Ia prăbuşirea graniţelor României i .i 26 iunie guvernul sovietic a transmis guvernului român o nolă ultimativa prin care cerea să i se *„restituie* " Basarabia şi nordul Bucovinei, urmată de o alta. în 27 iunie, şi de ocuparea acestor teritorii de către Armata Roşie. în ziua de 28 iunie generalul Antonescu a înaintai K-gelui o scrisoare, prin care se oferea sâ salveze *„ce mai putea fi salvat din Coroană şi ilin taiă* ". Replica regelui a fost decizia ca lui Antonescu să i se stabilească domiciliu forţat la mănăstirea Bistriţa (Vâlcea). în ziua de 28 iunie. Horia Sima era numit subsecretar de stat la Ministerul Educaţiei Naţionale.

La 4 iulie s-a constituit guvernul prezidat de Ion Gigurtu. cunoscut pentru vederile sale filogermane. în fruntea Ministerului de Externe a fost numit Mihail Manoilescu, în speranţa [1] a relaţiile sale cu cercurile conducătoare de la Roma şi Berlin vor fi utile pentru statul român Ziua de 4 iulie marca schimbarea bazei politice a regimului instaurat la 10 februarie 1938. l egionarii au primit trei mandate: Horia Sima - ministrul Cultelor şi Artelor. Vasile Noveanu ministrul Inventarului Avuţiei Naţionale. Augustin Bideanu - subsecretar de stat la Finanţe, ^ichifor Crainic aprecia cu deplin temei: *„Singurul criteriu de alcătuire a guvernului personalităţi care să fie agreate la Berlin şi Roma* "** în ziua de 5 iulie 1940, Ion Gigurtu a declarat câ România în|elege sâ facâ o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axa Berlin-Roma. încercările lui Carol al Q-lea de a se menţine nu aveau sorţi de izbândâ. La ÎS iulie, Hitler i-a trimis o scrisoare în termeni extrem de duri, în care-i cerea ca România sâ înceapă tratative cu Ungaria şi Bulgaria pornind de la ideea cedării de teritorii în favoarea acestor ţări. Integrându-se in *„noua ordine* " internaţională, guvernul Gigurtu a trecui la adoptarea unor măsuri cu caracter antisemit. La g august a apărut decretul-lege privind starea juridică a locuitorilor evrei din România, potrivit căruia se trecea la revizuirea cetăţeniei evreilor stabiliţi în ţară după 30 decembrie 1918; evreii nu puteau ocupa funcţii publice, nu numeau fi militari de carieră, nu puteau deţine proprietăţi rurale.

La 27 august, Hitler a trasat noua graniţă înlre România şi Ungaria, care a fost comunicată de arbitrii - Ribbentrop şi Ciano - la Viena în ziua de 30 august 1940. Cedarea unei părţi din Transilvania prin dictatul de la Viena a generat o puternică reacţie a opiniei publice şi a forţelor politiopcare a dus la prăbuşirea lui Carol al II-lea. Primindu-l pe Maniu înaintea celui de-al doilea Consiliu de Coroană, din noaptea de 30/31 august 1940, regele a fost nevoit să asculte un aspru rechizitoriu din partea liderului naţional-ţărănist, care a conchis: *„In politică greşelile se plătesc şi se sancţionează, ca şi in viaţa socială de toate zilele* ". La care Carol a întrebat:., *Vasăzică. sunteţi de părere că trebuie sâ abdic?* ". Iar răspunsul a căzut ca un trăsnet: *„Da. Majestate. nu văd altă ieşire* ". în timpul domniei lui Carol al II-lea. România pierduse 99.738 km (33,8 % din suprafaţă) şi 6.821.000 locuitori (333 % din populaţie). Acţiunile de protest împotriva dictatului de la Viena au devenit manifestări contra regelui Carol al Il-lea, considerat principalul vinovat pentru catastrofa României. Foarte activi s-au dovedit legionarii, care la Braşov şi Constanţa au ocupat sediile unor instituţii publice. în Bucureşti manifestaţiile ostile regelui, organizate de legionari, s-au desfăşurat chiar în Piaţa Palatului.

Iuliu Maniu a evitat sâ apară în pu[illegible]e zile, fiind convins că România nu avea nici o şansă punct de vedere militar, deoarece în spatele Ungariei se afla Germania. Liderul naţional-ţărănisl a preferat o acţiune de culise, pentru rezolvarea crizei politice. El s-a întâlnit cu Ion Antonescu, plecat de la domiciliul obligatoriu, pentru a fi prezent în miezul evenimentelor. Cu acel prilej, Maniu s-a arătat dispus sâ sprijine un guvern de uniune naţională prezidat de Antonescu, cu condiţia ca acesta să obţină abdicarea regelui Carol al II-lea. La 4 septembrie regele l-a însărcinat pe Ion Antonescu sâ formeze noul guvern, iar a doua zi, 5 septembrie, i-a acordat *depline puteri* pentru conducerea statului român.

în seara zilei de 5 septembrie. Ion Antonescu i-a cerut regelui sâ abdice. Carol al II-lea s-a consultat cu unii oameni politici - Vaier Pop, Mihail Manoilescu. Gh. Brâtianu, A.C. Cuza care l-au sfătuit să abdice. Semnificativa a fost declaraţia lui Manoilescu: *„Majestatea Voastră a abdicat ieri seara, când a transmis puterea generalului Antonescu* "." Carol încă spera că se poate bizui pe armată. Generalul Mihail, şeful Marelui Stat Major, i-ar fi declarat: *„Armata e cu regele. Să nu abdici! ".* La rândul său, generalul Paul Teodorescu l-a asigurat şi el de sprijinul armatei. Dar Antonescu a luat măsuri de anihilare a susţinătorilor regelui, astfel încât acesta a rămas complet izolat. Martha Bibescu se arăta indignată de comportarea celor care-i juraseră loialitate lui Carol al II-lea şi acum îl părăseau: *„Ce nebunie! 1930-1940, zece ani de domnie şi nimeni să nu-i sară in apărare "* în dimineaţa zilei de 6 septembrie, Carol al II- lea a semnat un apel către români, prin care-i anunţa câ a trecut *„grelele sarcini ale domniei* Pe umerii fiului său Mihai".

La aflarea acestei ştiri, asupra fostului rege s-a declanşat un val de atacuri şi calomnii Semnificativ este articolul *A abdicat,* publicat de Stelian Popescu în *„ Universul* " din 6 septembrie 1940: *„A abdicat acela care a fost Carol 11. Acela de care generaţiile viitoare işi* Vor *aduce aminte ca de cea mai mare pacoste căzută vreodată pe capul României. S-a sfârşit "ti, 6 septembrie 1940, o parte din calvarul pe care de 10 ani îl îndură neamul acesta cu resemnare ¡i bărbăţie demne de o cauză mal bună, in speranţa că o cât de mică cuminţenie se va ivi în capul degeneratului. Zece ani împliniţi ne-am otrăvii viaţa şi ne am muiat condeiul în fiere, căutând şi potrivind cuvintele cu care si se poată înţelege măcar în parte pripastia spre care ne îndrepta o guvernare inspiraţi şi dirijaţi de un epileptic şi amoral".* La rândul său, Iuliu Maniu scria: „Cauza abdicirii este concepţia sa generală de domnie autoritară, fără ideal, fără moralitate şi busolă sigură, în continuă oscilaţie oportunistă. Regele Carol II s-a dovedit incapabil de a conduce ţara şi mai ales, de a o reface după dezastrul în care a împins-o "[1°]. Nu mai puţin critic era C.I.C. Brâtianu: ..Suveranii nu pot deveni populari decât prin opera lor folositoare ţării. Care a fost opera regelui Carol al II-lea? Dezorganizarea stalului şi armatei, hunul plac înlocuind meritele, abolirea caracterelor şi a justiţiei, cruzimea împotriva celor pe care îi credea ostili. Numai cei ce trăiau în cercul de linguşitori dimprejurul Palatului erau siguri si poală îndeplini un rol în statul român "".

De-a lungul celor 10 ani de domnie a lui Carol al Il-Iea. principele moştenitor Mihai participase doar la unele acţiuni de paradă şi propagandă, ca un decor, astfel câera cu totul străin de problemele politice ale ţării. El însuşi avea sâ mărturisească: *„Atunci când mi-am reluat tronul nu ştiam nimic despre mecanismele care degradaseră situaţia internaţională " [n].*

N,

1 *..Timpul",* din 12 februarie 1938.

2 Textul apelului (proclamaţiei) este următorul: *..Români.*

Timp de 8 ani mi-am închinat toate gândurile şi toate sforţările mele să cărmuiesc ţara rezemându- tnă pe organizaţiile politice constituite.

Din cauza cerinţei de a dobândi un număr cât mai mare de voturi, propaganda făcută cu prilejul diferitelor alegeri a adus o nesfârşită nelinişte şi tul burare în viaţa şi sufletul poporului meu. Această turburate sufletească s-a dovedit adânc dăunătoare săpând chiar fiinţa neamului. România trebuie salvată şi sunt hotărât s-o fac. mânat de singurul şi veşnicul meu gând: interesele permanente ale patriei şi neprecupeţita ei întărire

Voi schimba deci această stare primejdioasă şi voi păşi fără şovăire la o cât mai grabnică îndreptare a acestor stări.

Pentru aducerea la îndeplinire a acestui imperativ naţional, am alcătuit, sub preşedinţia patriarhului României, un guvern cu oameni de răspundere care, mânaţi de cel'mai desăvârşit patriotism, descătuşaţi fiind de activitatea de partid, vor avea tot răgazul să-şi înqhine toate gândurile şi roată munca numai binelui obştesc.

Acest guvern va despoliticianiza viaţa administrativă şi gospodărească a statului, va alcătui schimbările constituţionale care să corespundă nevoilor noi ale ţării şi năzuinţelor de astăzi ale unei Românii care trebuie să se întărească.
M-am hotărât să păşesc pe această nouă cale cu toată energia şi convingerea că este scăparea patriei şi o fac mânat de acel sentiment de dragoste fără margini pentru ţara pe care am fost chemat să o cărmuiesc şi să o apăr prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională.
Sunt convins că această poruncă a timpului de astăzi corespunde nu numai unei nevoi vădite, dar şi năzuinţei sufleteşti a tuturor iubitorilor de neam ce doresc întărirea şi propăşirea patriei In timpuri grele, singure mijloacele eroice sunt acelea ce pot întări România şi salvarea ei este suprema noastră lege. pe care o voi urma fără ezitare. Aşa să ne ajute Dumnezeu.' Trăiască România!" (..Universul", din 12 februarie 1938). [?] *..Neamul românesc ",* din 18 februarie 1938.

1 Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal.* ... jită de Cristian Popişteanu, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Editura Adevărui,1993, p. 42.
5 Arh.N,I.C., fond Min. Propagandei Naţionale Presa Internă, dos. 379, p. 44-47.
6 *Monitorul oficial*", nr. 48 din 27 februarie 1938.
7 *Ihidem,* ftr. 49 diri 1 martie 1938.
8 *Ibidem,* nr. 100 bis, din 9 mai 1939.
9 *„Universul",* din 1 aprilie 1938.
10 *Monitorul oficial*nj. 75 din 31 martie 1938.
11 Ibidem.[1] h
12 Constantin I.C. Brătianu, *Carollj, Ion Antonescu. Amintiri. Documente. Corespondenţă.* Cuvânt înainte, note, îngrijire de ediţie, indici de Ion Ardeleanu. Bucureşti, Editura Forum SRL, 1992, p. 68.
13 *Ibidem,* p. 71
14 *Ibidem,* p. 48-49.
15 *Ibidem,* p. 47
16 *Ibidem,* p. 51-52
17 Radu C. Rosetti, *Pagini de jurnal,* p. 46.
18 Decretul ^fcVedea:
.. Art. I. în afară de infracţiunile prevăzute de Codul Penal CaroI al ll-lea. se pedepsesc şi uneltirile contra ordinei sociale şi infracţiunile în contra liniştei publice prevăzute de această lege.
Art. 2. Este interzis a se propovădui prin viu grai sau în scris sc himbarea formei de guvernământ a statului. împărţirea sau distribuirea averii altora, scutirea de impozite ori lupta de clasă.
Art. 3. De asemenea, este oprită propaganda doctrinelor religioase contrarii legilor de organizare a statului sau instrucţiunilor salef...)
Art. 4. Este interzisă orice propagandă politică în locaşurile destinate cultului, autorităţilor publice şi şcoalelor ori cu prilejul unei manifestaţiuni religioase sau şcolarei - l Art. 6.Este interzis a se lua şi presta orice fel de jurământ nelegal.
Art. 7. Este interzis mersul în formaţiune militară pe şosele, străzi ori pieţe publice. în scop de manifestaţie politică. Este de asemenea interzis a se cânta în grupuri, pe jos. în automobile. în tren sau folosind orice alt mijloc de transport, arii ce ar putea fi socotite ca exprimarea unor anumite idei politicei.../ Art. 9. Este interzisă folosirea de formaţiuni înarmate în scopul propagandei sau oricărei alte acţiuni politice.
Art. 10. Este interzis a se tipări sau multiplica în orice mod şi împărţi manuscrise, schiţe sau desene ce ar conţine un îndemn la săvârşirea unui act sau manifestarea unei idei politice din cele oprite de prezenta lege.
Art. 11. Este interzis oricui de a primi, sub orice formă, direct sau prin persoană interpusă, sume de bani sau altejoloase materiale de la străini, în scopuri oprite de prezenta legef...J
Art. 14. Este interzisă constituirea de asociaţiuni clandestine sub orice formă, cum ar f i: grupuri nuclee, cuiburi şi alte asemenea formaţiuni. în scopul răspândirii unei idei politicei...!
Art. 17. Până la publicarea legii speciale, organizaţiunile sau asociaţiile, sub orice formă ar Ji constituite, care vor desfăşura o activitate potrivnică dispoziţiunilor prohibitive ale acestei legi şi în general, potrivnică ordinei publice, siguranţei statului şi bunelor moravuri, vor fi dizolvate."
(*,.Monitorul oficial*" nr. 88 din 15 aprilie 1938).
19 *..Universul*", din 30 martie 1938.
20 Kurt W. Treptow şi Gh. Buzatu (eds). *Procesul lui Corneliu Zelea Codreanu* (mai 1938), Iaşi. 1994. p. 99.
21 *Ibidem,* p. 108-109.
22 *Ibidem,* p. 179
23 Carol II. *între datorie şi pasiune,* voi. I, p. 238-239, 241.
24 Mi hai al României. O domnie întreruptă. Convorbiri cu Philippe Viguie Desplaces, Bucureşti. Editura Libra, 1995, p. 50.
25 Nicolae de Hohenzollem, *op. cit.,* p. 69.
26 Martha Bibescu, *Jurnal,* p. 149.
27 Carol II, *între datorie şi pasiune,* vol.I, p. 206.
28 *Ibidem,* p. 281.
29 *Ibidem,* p. 282.
30 Ibidem. **p. 283.**
31 *Monitorul oficiat,* nr. 187 din 14 august 1938.
32 *Ibidem,* nr. 237 din 12 octombrie 1938.
33 Unul dintre participanţii la acest asasinat, plutonierul Sârbu, avea să relateze: *„în zorii zilei am pornit spre Rm. Sărat. Ajunşi la închisoare au fost băgaţi toţi jandarmii într-o celulă unde maiorii Dinulescu şi Macoveanu ne-au dat instrucţiuni asupra modului cum aveam să executăm pe legionari. Punând în genunchi pe şoferul maşinii, i-a aruncat un ştreang după gât pe la spate, arătând cât de uşor se ppate executa astfel. Totul a fost gata în câteva minute. Jandarmii au ieşit apoi câte unul afară, în curtea închisorii şi fiecăruia i s-a dar în seamă un legionar.*
Mie mi-a dat pe unul mai voinic, mai înalt. Am aflat mai târziu că acesta era căpitanul. Corneliu Zelea Codreanu. l-am dus apoi în maşini. Aici legionarul era legat cu mâinile de bancă la spate, iar cu picioarele de partea de jos a băncii din faţă. în aşa fel ca să nu se poată mişca nici într-o parte, nici în alta. Aşa au fost legaţi zece legionari într-o maşină şi 4 în cealaltă.
Eu am fost în prima maşină, în cea cu zece legionari. în spatele căpitanului şijiecare jandarm era aşezat în spatele legionarului ce-i fusese încredinţat, în mâini aveam ştreangurite.
Am pornit. în maşina mea era maiorul Dinulescu, iar în cealaltă maiorul Macoveanu Era o tăcere de mormânt, căci n-aveam voie să vorbim nici noi între noi jandarmii, nici legionarii între ei. Ajunşi prin dreptul pădurii Tâncăbeşti, maiorul Dinulescu, care stabilise cu noi printr-un cod de semnale momentul execuţiei, a aprins la un moment dat

lanterna, stingănd-o şi aprinzând-o iară[...]i. Era momentul execuţiei, dar nu ştiu de ce n-am exe[...] niciunul. Atunci maiorul Dinulescu a oprit maşina, s-a dat jos şi s-a dus la maşina din spate. Aici maiorul [...] fusese mai autoritar, legionarii erau executaţi Căpitanul şi-a întors capul puţin spre mine, şi mi-a şoptit «Camarade, dă-mi voie să le vorbesc camarazilor mei».
Dar în aceeaşi clipă, mai înainte ca el să-şifi terminat această rugăminte, maiorul Dinulescu a pus piciorul pe scara maşinii, şi păşind înăuntru cu revolverul în mână u rostit printre dinţi: «Executarea >■. La aceasta jandarmii au aruncat ştreangurile. Ultimul lor cuvânt - de rugăciune? De chemare? Sau de blestem? - lei-a fost strivit în gâtlej. Ştreangurile îi sugrumase. A fost un muget şi un horcăit. întrerupt, pornit din adâncul fiinţei lor. Apoi o linişte de mormânt
Cu perdelele trase, maşinile şi-au continuat drumul până la Jilava. Când am ajuns erau orele 7 dimineaţa. Aici ne aşteptau colonelul Zcciu, Dan Pascu. comandantul închisorii, colonelul Gherovici. medic legist It.col. hmescu şi alţii Groapa era făcută.
Traşi din maşină, legionarii au Jost apoi aşezaţi apoi cu faţa în jos şi împuşcaţi în spate pentru a se simula astfel împuşcarea pe la spate. în timpul «evadării de sub escortă». După aceea au Jost aruncaţi în groapa comună.
La câteva săptămâni insă. aceiaşi jandarmi, tot noi. am fost aduşi din nou lu Jilava şi desfăcând groapa am aruncat peste ei o soluţie dizolvantă şi arzătoare. 15 damigene de vitriol /.../ După aceea, jandarmii nu Jost puşi să dea declaraţii, cum că legionarii, fugind de sub escortă, au Jost împuşcaţi. Era o declaraţie stereotipă, pe care col. Zeciu le-o dăduse spre model tuturor. Apoi jandarmii au fost adunaţi într-o încăpere a închisorii Jilava, unde col. Zeciu le a ţinut un discurs, spunându-ne: «V-aţi făcut datoria»". înainte de plecare fiecare a primit câte o sumă de bani; plutonierul Sârbu a primit 20.000 lei ca *„ajutor de boală "(Din luptele tineretului român.* Culegere de texte. Responsabil pentru alegerea, dispoziţia, autenticitatea şi conformitatea textelor care alcătuiesc acest volum: Duliu Sfinţescu, Bucureşti, Editura Fundaţiei „Buna Vestire". 1993, p. 182; *..Buna Vestire ".* din 2 noiembrie 1940).

34 *„Universul".* din 2 decembrie 1938.

35 *Ibidem,* din 11 decembrie 1938.

36 *„Monitorul oficial*nr. 292 din 15 decembrie 1938.

37 *Ibidem*, nr. 293 din 16 decembrie 1938.

38 Arh. N.I.C., fond F.R.N., dos. 27, voi I, f. 3.

39 *„Monitorul oficial",* nr. 127, din 5 iunie 1939.

40 Martha Bibescu, *Jurnal,* p. 78.

41 N.D. Cocea, *Jurnal,* p. 71.

42 Arh. N.I.C., fond Ministerul Propagandei Naţionale. Presă Internă, dos. 295/1939. f. 9.

43 Vaier Pop. *Bătălia pentru Ardeal*, Bucureşti. Editura Colosseum, f. a., p. 30.

44 Carol al Il-lea, *între datorie şi pasiune,* voi. II. p. 19.

45 *lbidem,* p. 20.
46 *lbidem,* p. 56.
47 *„D.S.* nr. 2, şedinţa din 9 iunie 1939, p. 10.
48 *lbidem,* nr. 3, şedinţa din 15 iunie 1939. p. 45.

49 Grigore Gafencu noia în acea zi de 21 septembrie 1939: *„La ora 10 şi jumătate. Armând m-a chemat la Ministerul Aimatei, unde mi-a dat unele lămuriri cu privire la trupele polone intrate In ¡am. La cererea lui. am dat o telegramă la Moscova, pentru a linişti temerile ruseşti fald de noi şi de neutralitatea noastră. Telegrama se încheia astfel: -în Jară domneşte cea mai deplină linişte şi ordine Guvernul caf(reprezintă. în aceste împrejurări, opinia publică în întregimea ei este hotărât să păstreze, mai depar te, o stricta neutralitate, să se abţină de la orice act de ostilitate sau de agresiune şi să întreţinu cu toii vecinii raporturi cât mai paşnice.» La ora unu. Armând m-a întrebat, prin telefon, dacă am expediat telegrama. Cu acest prilej i-am citit din nou sfârşitul ei şi mi-a spus că e deplin mulţumii Un ceas mai târziu, şedeam la masă cu Nuşeta. când un prieten ne-a vestit la telefon că la radio , voce ciudată. întrerupând emisiunea muzicală, ar fi anunţat că Armând a fost«executat». O clipa nun târziu. Lascăr. in fala căruia s-a întâmplat grozava faptă, mi-a confirmat această veste.* După ce a trecuuie la faţa locului, s-a prezentat la rege: *..Era alb. ca şi mine până in străfundul sufletului tulburai*

- Nfi-Tpot înlocui cu nimeni!...au fost cele dintâi cuvinte ale lui. (Grigore Gafencu, *Însemnări aollu,,* p. 336-337). '
50 Livra Rebreanu, *Jurnal.* Text ales şi stabilit, studiu introductiv de Puia Florica Rebreanu Bucure.!■ Editura Minerva, 1984. p.198
51 *..Universul",* din 22 septembrie 1939.
52 N. Iorga, *lJupă fapta de ieri,* in *..Neamul romanesc* ", din 23 septembrie 1939.
53 Arh. N.I.C.. fond Min. Propagandei Naţionale. Presa intemâ, dos. 403/1939, f. 102-104.
54 *„Timpul",* din 17 octombrie 1939.
55 N.D. Cocea. *Jurnal,* p. 70.
56 *..Universul",* din 3 ianuarie 1940.
57 *„Monitorul oficial* ". nr.93 din 18 aprilie 1940.
58 Caro] al 11-lea. *între datorie şi pasiune,* voi. II. p. 184-185
59 *Ancheta întocmită în 1941 privind fraudele din avutul public.săvârşite de Carolal 11-lea.* în *Muma >«■■ de Hohenzollern văzută de contemporani.* Bucureşti. 1067, p. 563-631.
60 Victor Slăvescu, *Note şi însemnai i zilnice,* vol.ll. Ediţie îngrijită, cuvânt înainte şi indice de Georn Penelea-Filitti, Bucureşti. Editura Enciclopedica. 1996, p. 375, 376, 377, 382.
01 Biblioteca Academiei Române (B A R.) Arhiva istorica, cota A XXIV-55. nr. inv. 997.
62 *..Lupta de clasă* ", nr. 13 din august 1939.
63 B.A.R. Arhiva istorica, cota A XXIV - 55, nr. inv. 1113.
64 *.Monitorul oficial",* nr. 142 din 22 iunie 1940
65 *lbidem.* nr. 142 din 22 iunie 1940.
66 Nichifor Crainic, *Zile albe. zile negre.* voi. I. p. 315.
67 Mihail Manoilescu, *Memorii,* voi. II, p. 392.
68 Mailha Bibescu, *Memorii,* p. 120.
69 Documentul avea următorul conţinui: *..Români. Vremuri de adâncă tulburare* ţi *îngrijorare i peste scumpa mea ¡ară. De acum 10 ani de când am luat locul de adâncă răspundere de a fi reci patriei mele. fără răgii:, fără odihnă şi ai cea mai desăvârşită dragoste, m-um străduit de a (ai e ce conştiinţa mea îmi poruncea pentru l/inele României. Azi. zile ele vitregie nespusă îndurat ţara. cure se găseşte în fala unor mari primejdii. Aceste primejdii vreau, din murea mea drac pentru acest pământ în care am fost năsi ut şi crescut, să le înlătur trecând astăzi fiului meu. pe, ştiu cât de mult îl iubiţi, grelele sarcini ale domniei. Făcând această jertfă pentru salvarea pan înalţ cea mai caldă rugăciune ea ea sâ fie cât mai folositoare. Lăsând poporului meu pe s< n>. meu fm. rog pe top românii să-l înconjoare eu cea mm caldă şi mai desăvâi şită credinţă şi dra c ' cu să poată găsi in ele rea:inud de cine ure atâta nevoie greaua-i răspundere ce de azi ii apasă pe umerii săi fragezi ".* (Arh. N.I.C.. fond Casa Regala, Mihai 1, dos 4/1941. f. 3).
70 *..Timpul*", din 14 septembrie 1940.
71 C / C *Brătianu, Carul II. Ion Anlonesai, Amintiri. Documente. Corespondenţă,* p. 24.
72 Mihai al României. *O domnie întreruptă* Convorbiri cu Philippe Viguie Desplaces, Bucureşti. F/Im Libra. 1995, p. 52.

Evoluţii interne şi acţiuni de politică externă. Evoluţia războiului şi problema petrolului rom
României Mari. Opinia publică contra cedărilor teritoriale.

S-a afirmat şi se justifică, în stadiul actual al studiilor istorice, ca în trecutul omenirii au existat puţine conflicte care sâ se apropie de proporţiile celui de-al doilea război mondial, cel mai mare dintre toate, şi care sâ fi putut fi evitat atât de lesne[1]. Conflictul din 1939-1945 a fost. vrem sâ zicem, *inevitabil,* numai în măsura în care, pe de o parte, s-au manifestai şi au fost încurajate tendinţele anexioniste ale Germaniei, URSS, Italiei şi Japoniei, penlru a cita doar marile puteri, iar, pe de alta parte. Marea Britanie, Franţa şi SUA s-au complăcut într-o situaţie de *splendidă indiferenţă,* iniţial, pentru ca apoi, la finele anilor '30, pe măsura sporirii agresivităţii statelor concurente, sâ promoveze faţă de acestea o politică de conciliere, neînlemeialâ pe pregâtiri militare corespunzătoare, ci mizând îndeosebi pe îmbunarea agresorilor, a lui Hitler în primul rând, ca şi pe speranţa ivirii ori chiar a provocării unor divergenţe între aceştia[2]. Surprinse pesie măsură de încheierea pactului Hitler-Stalin, la 23 august 1939', puterile democratice, Marea Britanie şi Franţa, acceptară în sfârşit riscul unui război cu Germania, dar, nepregătite pe plan militar, l-au purtat cum au putut, iar nu cum ar fi voit şi, mai mult, cum ar fi trebuit[4]. La rândul său, Adolf Hitler, Fiihrerul Germaniei, accedând uşor la rolul de lider european în urma indeciziei Londrei şi Parisului, s-a decis, în anii 1938- 1939, după ce a ocupat pe cale *paşnică* Austria şi Cehoslovacia, sâ lichideze Polonia\ Pericolul gemían a silit, în primăvara şi vara anului 1939, Anglia, Franţa şi URSS ca, în spiritul politicii de securitate europeană îmbrăţişată în ultimii ani, sâ iniţieze şi sâ desfăşoare intense negocieri pentru realizarea unei alianţe politice şi militare. Din păcate, negocierile[6] au fost, din toate părţile, ale Londrei şi Parisului, dar şi ale Moscovei, nesincere şi pline de suspiciuni, cu sondaje secrete ce se terminau la Berlin! Decis sâ evite un râzboi pe două fronturi, Hitler a beneficiat de Situaţie şi, pregătit cel mai bine pentru războiul *fulger,* a optat pentru aliatul cel mai puţin bănuit de cineva din afara Germaniei, dar nu şi de liderii Reichului - URSS. Totul fusese anticipat în cabinetele diplomatice, dar nu şi o alianţă între puterile reprezentând extremismele politice ale timpului - fascismul şi comunismul! Pentru a se ajunge la pactul din 23 august 1939, îndeosebi la faimosul său protocol secret, FUhrerul de la Kremlin a pretins lui Hitler importante concesii', în primul rând teritoriale, iar acestea au fost acceptate, pe seama statelor independente din estul Europei, inclusiv România, cedate integral sau pe porţiuni şi fără ezitare m zona de influenţă a Moscovei". Pe moment, Hitler a câştigat: a vrut războiul şi a putut ataca Polonia beneficiind de neimplicarea URSS ca inamic, dar, în perspectiva, a fâcut o eroare de strategie politică şi militară de proporţii şi cu consecinţe nebânuite.

Gheorghe Buzaţu

Paclul din 23 august 1939, care a parafai cea mai sinistra alian|â diplomatica a veacului al XX-lea, a ridicat URSS-ul la nivelul de putere continentală şi, în perspectiva, mondială', satisfăcută de Hitler, dar curtată de adversarii sâi - Franţa şi Marea Britanie, mai cu seamă Rezultatul? Europa a fost aruncata pe mai mulţi ani sub dominaţia nazistă, în primul rând. căreia i se va substitui, în urma faptului că democraţiile occidentale în frunte cu Marea Britanie şi SUA vor trebui să se alieze între 1941 şi 1945 cu URSS pentru a-i elimina pe Hitler şi pe complicii săi continentali şi extracontinentali, stăpânirea comunista pe o durată de mai bine de patru decenii[10]. Este aderat câ, practic, a fost în discuţie Europa Est-Centrală, dar ameninţarea URSS, învingătoare în al doilea război mondial, alături şi cu sprijinul SUA şi al Marii Britanii, a devenit după 1945 şi s-a menţinui până în 1989 reală la nivelul întregului vechi continent şi chiar la acela al Planetei. în felul acesta, pe rând şi din motive diverse, chiar opuse. Germania şi marile democraţii occidentale - conştient ori nu - au încurajat şi întreţinui în anii celui de-al doilea război mondial pe adversarul din ziua următoare. Dacă, în ceea ce priveşte Reichul nazist, nimeni nu mai socoate a-l judeca pentru eroarea săvârşită, se impune în schimb - mai ales acum, după prăbuşirea sistemului comunist în Europa de Est - să se elucideze raţiunile pentru care democraţiile occidentale au mizat exclusiv pe cartea ruseasca pentru a forţa victoria din 1945, stabilindu-se şi responsabilităţile liderilor de la Washington şi Londra, care trebuiau să-şi cunoască nu numai adversarii, ci şi aliatul". Va trebui, cu alte cuvinte, să se precizeze condiţiile în care evoluţiile dintre 1939 şi 1945 au reactualizat axioma potrivit căreia: *Somnul raţiunii naşte monştri.*

Revenind la faptele care au marcat evoluţia ostdităţilor, să reţinem câ acestea, începute la 1 septembrie 1939, prin atacarea Poloniei de către Germania, apoi şi de către URSS. au cuprins mai întâi Europa, extinzându-se continuu, cuprinzând ţâri şi continente întregi. Astfel, într-o primă fază (1939-1941), marile puteri agresoare (Germania, Italia şi Japonia), alcătuind blocul Axei, la care au aderat benevol ori silite de împrejurări (cazul României) şi unele ţări mai mici ori mijlocii, au repurtat importante succese militare în detrimentul taberei adverse, *aliate,* al cărei potenţial militar a fost fie slăbit (Marea Britanie), fie eliminat (Franţa, Polonia, Belgia, Olanda, Iugoslavia, Grecia. Norvegia, Danemarca). Dupâ aservirea cvasi-completâ a Europei, in iunie 1941 Gennania a invadai URSS. Concomitent, Italia Mussolinianâ era în plină acţiune pentru extinderea şi consolidarea imperiului ei nord-african, iar, la sfârşitul anului 1941, Japonia s-a angajat, printr-o teribilă lovitură aplicată forţelor navale ale SUA din Pacific, în războiul pentru cotropirea unor state asiatice şi pentru câştigarea supremaţiei pe toată întinderea Oceanului'[1].

Anul 1941 a înscris, astfel, o pagină nouâ în istoria celui de-al doilea război mondial, mai precis a marcat intrareaostilităţilor în faza lor *mondială",* determinante pentru evoluţiile viitoare fiind intrarea URSS şi a SUA, cu imensul lor potenţial material şi uman, în tabăra statelor care luptau împotriva Axei şi care, prin voinţa lor, s-au autointitulat *Naţiunile Unite.* Constituirea marii coaliţii a Naţiunilor Unite, proclamată oficial la 1 ianuarie 1942 şi în care rolul major l-au avut SUA, URSS, Marea Britanie, China şi Franţa Liberă, a reprezentat un evenimenl excepţional pentru evoluţia militară şi politico-diplomaticâ a războiului". Ca un reflex direct, chiar în decursul anului 1942. forţele armate ale Naţiunilor Unite au cauzat trupelor Axei de pe principalele teatre de operaţiuni câteva înfrângeri răsunătoare: la Midway, la EI Alamein şi la Stalingrad s-au înregistrat, succesiv, momentele de răscruce ce au echivalat pentru Naţiunile Unite cu depăşirea stadiului insucceselor lor iniţiale, iar pentru statele Axei cu pierderea iniţiativei lor militare, pe care, global, n-au mai reuşit s-o redobândească nici un moment până la sfârşitul ostilităţilor în 1945".

în perioada ce a precedat nemijlocit izbucnirea celui de-al doilea război mondial, România - rămasă fidelă, în ciuda tuturor riscurilor, alianţelor dirijate de anglo-francezi - a iniţial multiple acţiuni menite sa preîntâmpine pe plan general şi, mai ales, local - extinderea agresiunii". Sunt cunoscute, în această privinţă, încercările sale de consolidare a Micii înţelegeri şi a înţelegerii Balcanice, precum şi sprijinirea eforturilor franco-britanice din martie-august 1939; nu mai insistăm asupra faimosului demers al lui Viorel Virgil Tilea, din martie 1939, la Londra, care a deschis calea negocierilor anglo-franco-sovietice şi care, dacă nu ar fi eşuat în august 1939, ar fi stopat cu siguranţă atacul Germaniei hitleriste împotriva Poloniei din 1 septembrie 1939 şi, implicit, declanşarea marii conflagraţii". Din nefericire, dupâ eşecul tratativelor tripartite de la Moscova şi încheierea pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939, posibilităţile de acţiune ale României s-au redus, brusc, considerabil. Procesul izolării internaţionale complete a intrat în faza sa finală, decisivă. Sesizând pericolele ce se profilau, premierul Armând Câlinescu consemna, la 22 august 1939. în *Jurnalul* său că *„situaţia este foarte gravă* "". Aproape concomitent, la 25 august 1939, Adolf Hitler împărtăşea lui Benito Mussolini convingerea sa câ ,*.România nu se mai află in postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva Axei*"". Faptele survenite în lunile următoare aveau să confirme, din păcate, aprecierea Fuhrerului: participarea la râzboiul contra Germaniei naziste se va dovedi imposibila. România fiind silită de împrejurările generale să lupte între 1941 şi 1944 *alături de Axă şi împotriva Marilor Aliaţi.* în ciuda alianţelor sale tradiţionale şi a sentimentelor majorităţii copleşitoare a poporului român[20].

Contrar a ceea ce s-au străduit să demonstreze unii istorici Străini (îndeosebi cei sovietici)[11]. România nu a fost implicata în nici un fel în evoluţiile din vara anului 1939 care au condus la declanşarea ostilităţilor. Dimpotrivă, mtrevâzând pericolele viitoare, guvernul Armând Câlinescu (7 martie-21 septembrie 1939) a adoptat o conduită care să

preîntâmpine complicaţiile eventuale. Astfel, în preajma lui 1 septembrie 1939, Bucureştii au semnarea unui pact de neagresiune, iar la 27 august, ministrul român de Externe, Grigore Gafencu, a informat pe ministrul german în România, Wilhelm Fabricius, câ în conflictul iminent dintre Germania şi Polonia ţara sa va păstra neutralitatea". O atare orientare convenea Germaniei şi democraţiilor occidentale. Dintru început însă al Ill-lea Reich a încercai să determine anticipai conţinutul neutralităţii româneşti, pretinzând, prin Fabricius. la 31 august 1939. interzicerea tranzitului de arme spre Polonia[1'], ceea ce nu s-a obţinut nici atunci şi nici în cursul eroicei rezistenţe poloneze. După atacarea Poloniei şi declararea stării de război între Reichul nazist şi puterile occidentale. Ia 3 septembrie 1939, guvernul de la Bucureşti a decis, la 4 septembrie 1939. fapt ce s-a comunicat imediat presei, sâ adopte o *„atitudine paşnică* "faţa de toate statele[24]. La 6 septembrie 1939, un Consiliu de Coroană prezidat de regele Carol al II-lea a hotărât, în unanimitate, *„observarea striat a regulilor neutralităţii stabilite prin convenţiile internaţionale fată de beligeranţii din actualul conflict*Unii dintre oamenii politici au insistai, cu acel prilej, pentru o neutralitate absolută, însă cei mai mulţi au opinat pentru o abţinere de la ostilităţi cu gândul câ, la momentul potrivit. România oricum va fi implicată în conflict, dar obligatoriu în tabăra aliată şi împotriva statelor fasciste. Marele istoric Nicolae Iorga a exprimat în Consiliul de Coroană cel mai bine acest punct de vedere[26]: *„Facem* [proclamând neutralitatea - n. ns. 1 - a precizat el - *o altâ politică decât aceea pe care am dori s-o facem* " [alinierea la cauza Aliaţilor - n. ns.].

Perioada *neutralităţii declarate a României (6 septembrie 1939-28 mai 1940)* a fost extrem de bogata în evenimente interne şi externe, ele condiţionându-se reciproc. In ceea ce priveşte politica generala a României, trebuie reţinut câ investigaţiile recente ale istoricilor români au evidenţiat categoric faptul câ diplomaţia Bucureştilor, dupâ 6 septembrie 1939, a fost în esenţă favorabila aliaţilor anglo-francezi şi victimelor agresiunii fasciste; departe de a se caracteriza prin pasivitate, ea s-a dovedit *activă, condiţionată şi. în măsura posibilului, prevăzătoare.* S-a confirmat in acest fel câ sensul adevârat al poziţiei româneşti în 1939/1940 a fost cel surprins de corespondentul de la Bucureşti al Agenţiei *„Havas* " încâ la 7 septembrie 1939, şi anume câ: *,jₙ actuala situaţie internaţională. România inlelege să rămână neutră, ceea ce nu înseamnă că va rămâne neutră în orice împrejurare sau pe vecie. România nu ji-a legat mâinile pentru toata viata* "[2]\ întocmai ca în perioada neutralităţii (1914-1916) din cursul precedentului război mondial România a dus o politică activă şi a iniţiat acţiuni pentru menţinerea statu-quo-ului teritorial şi evitarea extinderii agresiunii în sud-estul Europei. în acest context, guvernele de la Bucureşti au uns in 1939/1940 spre îmbunătăţirea raporturilor cu ţările vecine, fie pe calea încheierii unor pacte daneagresiune (cuURSS, Ungaria), fie în cadrul unei alianţe defensive mai largi ca *Blocul neutrilor.* Gândii în primele zile după izbucnirea războiului mondial, proiectul unui asemenea Bloc, conceput de către Grigore Gafencu şi colaboratorii săi de la Ministerul Afacerilor Străine din Bucureşti şi avansat la sfârşitul lui octombrie 1939, va sfârşi prin a eşua datorită atitudinii negative a Germaniei, URSS, Italiei, Bulgariei şi Ungariei, iar aceasta în ciuda răspunsurilor pozitive ale ţărilor înţelegerii Balcanice, ale Marii Britanii şi Franţei[2']. în atare condiţii, se părea câ reuniunea extraordinară de la Belgrad a reprezentanţilor înţelegerii Balcanice din 2-4 februarie 1940 reuşea să salveze ideea *Blocului* prin decizia luată de apărare în comun a „bunurilor supreme ale semnatarilor: *„dreptul... la libertate, la unitate şi la teritoriul naţional*". Evoluţia ulterioara a evenimentelor nu a confirmat însă excelentele intenţii. în vara anului 1940 România nu va beneficia de asistenţa nici uneia dintre ţările înţelegerii Balcanice[2*].

Chiar în etapa iniţială a conflagraţiei mondiale, politica României s-a remarcat prin atitudinea adoptata faţă de Polonia Astfel, preocupat de o posibila transgresare a graniţei polono-române de către Wehmiachtul nazist, la 11 septembrie 1939 Statul Major român a mobilizat în partea de nord a ţării *„Gruparea de Arme Est"* a generalului C. Motaş. Tratatul româno-polonez în vigoare neprevâzând situaţia unui atac din partea Germaniei sau acordarea unei asistenţe *erga omnes.* pentru care Bucureştii insistaserâ la semnare, guvernul român a făcut tot posibilul, în luna septembrie 1939, pentru a înlesni operaţiunile de rezistenţa ale statului aliat şi vecin de la nord. Atât după 1 septembrie 1939, cât şidupâ 17 septembrie 1939, în urma acţiunilor agresive ale Reichului nazisi şi. respectiv, ale URSS împotriva Poloniei[10]. România, în ciuda protestelor vehemente ale părţilor interesate, a intervenit pentru a se asigura libera trecere prin strâmtorile Mării Negre a vaselor încărcate cu material de război destinat victimelor agresiunii; a îngăduit tranzitul de matenal de război pe teritoriul sâu. iar apoi, în sens invers, evacuarea tezaurului polonez prin Constanţa sau păstrarea unei părţi la Bucureşti şi restituirea sa, în 1947; a deschis graniţa pentru refugiaţii civili şi militari polonezi, pentru autorităţile guvernamentale şi militare evacuate de la Varşovia şi care. in majoritatea lor, s-au retras în Vest pentru a continua lupta împotriva Germaniei". Prin conduita sa. România, consemna cunoscutul istoric polonez. Henryk Batowski, a adus *„un enorm serviciu Poloniei ".* Toţi refugiaţii polonezi (peste 100 000) au fost întâmpinaţi potrivit tradiţiilor binecunoscute ale ospitalităţii româneşti şi, în cursul evenimentelor sau dupâ aceea, reprezentanţii lor au exprimat adesea oficialităţilor române mulţumiri sincere pentru primirea *„deosebita* "ce le fusese rezervată. Evidenţiind acest lucru, la 15 martie 1940, Titus Czerkawski, reprezentantul minorităţii poloneze din România, a semnalat un fapt deosebit de semnificativ, şi anume câ, având posibilitatea să vorbească ca membru bucurându-se de toate drepturile în Senatul României, era. in acel moment,., *unicul parlamentar de origine etnică polonă din înneaga Europa " [t2].*

Evoluţii interne şi acţiuni de politică externă

Berlinul şi Moscova şi-au exprimat, nu o singură dală, în septembrie 1939, nemulţumirea faţâ de atitudinea oficialităţilor româneşti în susţinerea cauzei Poloniei luptătoare. Nemulţumiri s-au manifestat şi pe plan intern. Legionarii - aflaţi de-acum sub conducerea lui Horia Sima. proclamat succesor al lui Corneliu Zelea Codreanu -, dar care s-a abătut fundamental de la tactica şi strategia politică a *Căpitanului,* au fost încurajaţi de succesele Reichului în Polonia

Mai mult, din prigoniţi ai guvernelor desemnate de Carol al Il-lea în decursul regimului sâu autoritar (februarie 1938-septembrie 1940), aceştia s-au transformat în prigonitori, situaţie în care adversarii politici şi, mai cu seamă, liderii recunoscuţi au devenit ţinte ale răzbunărilor, inclusiv prin asasinate. La 21 septembrie 1939, în plină zi şi în chiar centrul Bucureştilor, a fost asasinat Armând Câlinescu", implicat, ca ministru de Interne ori ca premier, în toate acţiunile din 1938-1939 decise de Carol al Il-lea şi de sfetnicii sâi împotriva *Gărzii de Fier.* judecarea şi condamnarea lui Codreanu, lichidarea acestuia şi a principalilor sâi colaboratori ". Asasinarea lui Armând Câlinescu, al doilea dintre premierii României ce cădea răpus de gloanţele legionarilor, după I.G. Duca, dar care-i preceda pe N. Iorga şi pe generalul Gh. Argeşanu, a avut efectul unui şoc asupra regimului de guvernare autoritară al lui Carol al II- lea. Dispariţia lui Armând Câlinescu, adept necondiţionat al alinierii ţârii la tabăra anglo- franceză, politician de mare energie şi de clară decizie, făcea ca regimul să intre în basculă, iar ţara chemata sâ înfrunte ostilităţile, ce numai pentiu moment bântuiau prin zone mai mult ori mai puţin îndepărtate. Se poate afirma, fârâ teama de a greşi, câ, într-un anume fel. dispariţia tragică a lui Armând Câlinescu l-a propulsat, la distanţă de aproape un an de zile, pe generalul Ion Antonescu pe avanscena politicii româneşti'[5]. Pentru moment. în panică, suveranul l-a desemnat pe generalul Gh. Argeşanu (21-27 septembrie 1939). succedat foarte curând de Constantin Argetoianu (28 septembrie-23 noiembrie 1939) şi Gheorghe Tâtârescu (24 noiembrie 1939-10 mai 1940)'". în acest răstimp, situaţia intemâ a înregistrat, concomitent cu ofensiva necontenita a legionarilor, tentativele regimului carlist de a-şi întări baza de masă, care s-au soldat însâ în esenţa doar cu compromisuri cu forţele de dreapta, iar pe plan extern a adâncit procesul de izolare politica". Presiunile Germaniei naziste, care pentru purtarea războiului avea neapărat nevoie de petrolul şi cerealele României, după cum vom releva, s-au intensificat, pe măsură ce Bucureştii aveau sâ constate câ garanţiile anglo-franceze din aprilie 1939 nu jucau contra tuturor". Atâta timp cât războiul din Vest nu se declanşase, speranţele României se chemau încâ Franţa şi Marea Britanie. Acestea se vor risipi însâ foarte curând, mai precis dupâ 10 mai 1940, data declanşării agresiunii hitleriste victorioase în Vest, odată cu răsturnările militare şi politice spectaculoase şi neaşteptate survenite în această parte a Europei. Reorienlarea României, produsă alUnci, era determinată de marile eşecuri ale Aliaţilor pe frontul din Apusul Europei, succedând acestora, de presiunile cercurilor interne de dreapta încurajate de succesele Germaniei, ca şi de dorinţa regelui Carol al Il-lea de a-şi salva tronul, fie şi printr-un compromis. în domeniul economic, de exemplu, după acordul petrolier provizoriu încheiat la 7 martie 1940 cu Germania, la 27 mai 1940 s-a semnal la Bucureşti unul definitiv - cunoscutul *Oelpakt* -, prin care exporturile româneşti de ţiţei erau destinate cu prioritate celui de-al III-lea ReicKTTn schimbul armamentului şi echipamentului de război. A doua zi, premierul Gh. Tâtârescu avea sâ comunice lui Wilhelm Fabricius, în prezenţa lui Grigore Gafencu şi a lui Emest Urdâreanu, mareşalul Curţii Regale, câ România îşi propunea sâ lârgească pe viitor colaborarea *..prietenească* "cu Reichul nazist". în sfârşit, la 28 mai 1940. în cadrul unei audienţe lărgite acordate de către Carol al Il-lea principalilor membri ai Consiliului de Miniştri, s-a discutat şi s-a recomandat abandonarea orientării externe de până atunci a României şi promovarea. în continuare, a unei politici de *„adaptare lu realităţi*", adică de orientare spre Germania în rândul întâi". Ca o consecinţă directă, cabinetul român a suferit o remaniere ce a făcut o *„excelenta impresie* " în Germania: Gafencu, titularul Externelor, binecunoscut pentru simpatiile sale occidentale, a demisionai, în locul sau fiind numit I. Gigurtu, agreat de Berlin. In acest mod, perioada neutralităţii României în cel de-al doilea război mondial s-a încheiat, fârâ a se fi soldat, precum în cazul conflictului mondial din anii 1914-1918, cu angajarea ţârii în labâra Aliaţilor, aşa cum impuneau interesele şi dorinţele exprese ale poporului român. Împrejurările generale s-au dovedit în 1940 mai puternice decât *voinţa* României, de vreme ce, în lunile ce au urmat, avea sâ se producâ intrarea ţârii în orbita puterilor Avei, a Germaniei în primul rând".

Cele convenite, în condiţiile precizate, la 28 mai 1940 au marcat, în mod practic, *aban* *României* proclamată la izbucnirea ostilităţilor. Decizia survenea numai aparent ca un act de bunăvoie, căci, in realitate, toţi cei implicaţi au acţionat sub imperiul ultimelor succese fulgerătoare obţinute de către Hitler pe Frontul de Vest. Regele Carol al II- lea s-a confesat de îndată în *Jurnalul* său, observând că toţi cei prezenţi au văzut ca ., *iminentă* fi *urgentă necesitatea sd schimbam linia politicii noastre externe ".* în ceea ce-l priveşte pe

suveran, acesta a reţinu^,*.….Primejdia de a se ataşa /Româniaj de Germania este mare. dar.*

dacă fatalitatea ne împinge în această direcţie, mai bine sd o facem la ora (aj 12-a"'-. Culmea este că memorialistul a aflat şi un vinovat pentru cele survenite - Anglia. *„Mi* se *prăbuşeşte* - consemna regele - *o politică, care am voit să o duc de zece ani încoace, de apropiere de Anglia, dar* în *care aceasta nu mi-a dat nici o mână de ajutor, dar această prăbuşire vine şi cu prima serioasă lovitură dată prestigiului britanic Ide către Germania]*

După renunţarea la neutralitate", România a urmat o politică de apropiere faţă de Germania şi care, vizavi de ostilităţile în plină evoluţie pe continentul european, s-a tradus de *jure* şi de *facto* într-un *statut de nonbeligeranţă,* inaugurat deci la 28 mat 1940 şi prelungit practic până la 22 iunie 1941. Sub rapon intern, perioada nonbeligeranţei a cunoscut două etape: mai întâi, cea care a coincis cu etapa finală a domniei regelui Carol al II-lea (mai-septembrie 1940) şi, apoi. cea care a marcat primul an al guvernării generalului Ion Antonescu (în colaborare cu legionarii, din septembrie 1940 până în ianuarie 1941, iar din ianuarie şi până în iunie 1941. prin conducerea cabinetului *„de bază militară* ", cum evidenţiau declaraţiile făcute presei de premierul român la 27 ianuarie 1941)[4]'. Rămâne de stabilit în ce grad neutralitatea ori nonbeligeranţa s-au dovedii convenabile sau nu României, dar ceea ce este sigur constă în aceea că, pe când neutralitatea a fost în esenţă*pro-alială.* nonbeligeranţa s-a accentuai treptat dar sigur prin nuanţele sale*pro-axiste, consumându-se, la 22 iunie 1941, prin intrarea României in cel de-al doilea război mondial de partea statelor Axei.*

Evoluţia războiului şi problema petrolului românesc

în comparaţie cu războiul mondial din 1914-1918, desfăşurările conflagraţiei secolului din 1939-1945 au depins infinit mai mult de *factorul petrol.* Nu numai recunoaşterile celor interesaţi ori implicaţi, dar evoluţia operaţiunilor militare şi multiplele demersuri politico-diplomaikc politica economică a statelor beligerante, grija deosebita a tuturor statelor pentru păstrarea, exploatarea şi cucerirea principalelor resurse petroliere pretutindeni pe mapamond sunt categorice în acest sens. Ample şi temeinice cercetări de specialitate au stabilit cu precizie faptul cà deposedarea/lipsa combustibilului lichid au depins într-o importanta măsură succesul/eşecul operaţiunUor militare cruciale din Europa de Vest şi de pe Frontul de Est, din Africa de Nord şi din Asia, din Oceanul Atlantic, Marea Mediterana sau din Oceanul Pacific, bătăliile aeriene de pe toate teatrele majore, iar la scară globală, apropierea ori ratarea victoriei din 1945*\ Un publicist francez a observat că, dacă în 1914-1918 petrolul i-a ajutat pe aliaţii anglo-franco-americani *„să câştige războiul ",* ulterior, în perioada interbelica, i-a determinat *„să piardă pacea* impunându-se ca *„stăpân al păcii şi al războiului* " René Sedillol a observat că, *«aparent, petrolului îi revin răspunderi mai mari în declanşarea celui de-al doilea conflict a! secolului decât în a primului "[m].* Dintre autorii menţionaţi, majoritatea s-au ocupat în special ori au relei ai rolul şi locul României ca ţara posesoare de petrol în planurile beligeranţilor dintre 1939 şi 1945. fie in perioada iniţială a războiului, ca obiectiv al Germaniei, fie apoi ca ,.*satelit* " al Reichului nazist (1940-1944) şi adversar al Naţiunilor Unite, fie, în cele din urmă, ca partener al acestora în asaltul decisiv asupra Reichului nazist în Europa. Desfăşurarea ostilităţilor a dovedit în ce grad posedarea/lipsa zăcămintelor de *„aur negru* " a avantajat/dezavantajat cele două tabere ostile, respectiv puterile *Axei* (Germania, Italia, Japonia şi aliaţii lor) şi pe cele *aliate,* a căroi coaliţie s-a făurit treptat în 1939-1941 (Marea Britanie. Franţa, URSS, SUA şi China), în consecinţa, din start, războiul mondial s-a desfăşurat, pentru fiecare dintre taberele beligerante, sub semnul posedării ori al penuriei de petrol*[1]. Jean-Jacques Berreby, autorul unei istorii mondiale a petrolului", a afirmat cu deplin temei: *„Mai mult decât primul război mondial, războiul din 1939-1945 a depins de petrol, a cărui importanţă a fost esenţiala* în bătălia declanşată, România,

ca subiect, dar mai ales ca obiect, a avut un rol indiscutabil. Potrivit statisticilor vremii. Rom producţia mondială de ţiţei brut, fiind al şaselea producător din lume şi al doilea din Europa, după SUA, URSS, Venezuela, Iran-Bahrein şi Indiile Olandeze." Documentele editate după război au subliniat rolul major pe care l-a avut problema petrolului românesc în marile decizii militare şi politico-diplomatice ale taberelor care s-au înfruntai pe câmpurile de lupta. Dintr-o multitudine de informaţii, reţinem momentan declaraţia fâculâ de Hermann Goering, Mareşalul Reich-ului nazist, în cursul întrevederii de la Berlin din 26 noiembrie 1941 cu Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştrii şi titularul Afacerilor Străine ale Bucureştilor, şi anume că petrolul, dupâi jertfa de sânge pe Fronlul de Est. reprezenta *„cea mai de preţ contribuţie pe care România o poate aduce în slujba cauzei comune* " (adică a Axei Berlin-Roma-Tokio - Gh. Bf.

Izbucnirea ostilităţilor în septembrie 1939 a deschis imediat şi cu toată brutalitatea problema petrolului, pentru beligeranţi şi nebeligeranţi deopotrivă. Observatorii politici şi militari ai evenimentelor s-au pus imediat de acord în această privinţă. Cesare Alimenti, un nume cunoscut .le-acum cititorului, vorbea chiar în anul 1939 despre rolul petrolului ca *armă de război*", iar italianul nu a fost singurul[56]. La Bucureşti,..*Monitorul Petrolului Român ",* constatând că după exact 25 de ani cataclismul războiului răvăşea din nou străvechiul continent, consemna câ industria petrolului devenise un ..*element vital pentru mijloacele folosite de războiul modern* " Dalele problemei petrolului au devenit presante în raport cu constatările privind consumul mondial de produse petroliere," producţia şi circulaţia mondiala de autovehicule[5]*ori consumul flotei comerciale şi de război în 1938-1939"° ori în raport cu aprecierile contemporanilor privind importanţa *„vitală "* a industriei petroliere în ansamblul economiei naţionale a României"'.

Războiul mondial din 1939-1945 a divizai evident pe beligeranţi în privinţa modului în care ei au abordat ori au fost confruntaţi cu problema petrolului. în fapt, încă din perioada anterioară. Germania şi Marea Brilanie - după cum remarca fostul ministru de externe al Reichului. Joachim von Ribbentrop - se situaseră pe poziţii nei antagoniste atât în privinţa supremaţiei militare pe continent, dar şi în domeniul redistribuirii materiilor prime. Berlinul pretinzând un loc nu numai în Europa, ci şi în unele dintre vechile sale colonii"' A fost de la sine înţeles câ războiul a acutizat asemenea dispute, bătălia dintre *Axă şi Naţiunile Unite* desfăşurându-se din 1941-1942 pe viaţa şi pe moarte. în ianuarie 1943 (Casablanca) lansându-se binecunoscuta formulă a *impunerii capitulării necondiţionale* Germaniei şi a aliaţilor ei mai mari ori mai mici, ceea ce, practic, a însemnat câ înfruntarea nu se putea termina decât cu eliminarea uneia dintre tabere. în materie de petrol, dupâ cum s-a menţionat, fiecare dintre cele două tabere a beneficiat de situaţii diferite. Totalmente dezavantajate, ţările *Axei* vor căuta sâ câştige timp. întocmindu-şi planurile politico-economice şi militar-strategice *în funcţie si de factorul petrol* "•'. încă din primul an al conflictului, *„blocată* " pe vechiul continent. Germania, în afară de sursele proprii de ţiţei şi ale ţărilor ocupate (neînsemnate) ori bazându- se pe cantităţile (total insuficiente) obţinute prin procedee modeme[1*1], s-a orientat spre România"' şi a beneficiat de bunele raporturi statornicite de Hitler şi Stalin pentru anii 1939-1941. După ce s-a produs agresiunea Reichului din 22 iunie 1941, Slalin a pretins câ Fuhrerul avea în vedere şi *cucerirea resurselor sovietice de „aur negru* """, iar ulterior. în mod sigur, planurile operaţionale ale Wehrmachtului"[7] în anul crucial 1942 au depins categoric de voinţa lui lliller Şi a înaltului Comandament Suprem german (O.K. W.) de-a captura Caucazul"". Tot de factorul petrol au fost inspirate principiile de bazâ ale politicii economice a Reichului în anii râzhoiului"" ori proiectele vizând zona Orientului Apropiat şi Mijlociu[70]. Azi ne apare cu totul straniu câ. în 1940-1943, acţionând în spaţiul nord-african, trupele germane şi italiene au suferit de pe urma penuriei combustibililor lichizi, deşi peste câteva decenii în zonâ se va descoperi *o mare de petrol* (Libia)". Problema petrolului a fost nu mai puţin presantâ decât pentru Germania ori Italia, pentru Japonia[71]. Dimpotrivă, pentru Marea Britanie şi Franţa chestiunea petrolului a îmbrăţişat coordonate diferite. Posibilitatea lor de a *„bloca* " Germania în iama anului 1939- 1940" le oferea o perspectiva, iar în acel stadiu s-au aflat în studiu planuri de preîntâmpinare a .t;ii*>vizionârii Reichului cu resurse din URSS[74] ori din România[7]'. Din cercetările noastre, am desprins ideea câ în primele luni de război (septembrie - decembrie 1939) *War Cabinel-ul* din Londra, reunit de 123 de ori, a avut în specială atenţie problema petrolului românesc[7]*, care a fost abordată şi soluţionată în conexiune cu *blocada economică*[77] instituită de aliaţii anglo-francezi în scopul *„sufocării* "Reichului nazist. în acest sens, istoria oficială britanică a războiului din 1939-1945 a reţinut câ, pentru purtarea conflictului. Berlinul acordase *„omare importantă "* aprovizionării cu oţel din Suedia şi petrol din URSS, Polonia şi România[7]".

în condiţiile existente la începutul celui de-al dodea război mondial, expuse în linii esenţiale, nu se poale afirma câ poziţia României, fie numai având în calcul problema *„aurului negru* ", nu prezenta interes pentru beligeranţi[7]*. Evoluţia ostilităţilor avea să ilustreze cu prisosinţă acest lucru*".

' Neutralitatea declarată de România" s-a prelungit, după cum am constatat, până la finele lunii mai 1940; ea nu a avut un caracter absolut şi definitiv, fiind efectiv orientată spre tabăra anglo-franceză şi ostilă Germaniei şi aliaţilor

ei, faţă de care însă s-au admis anume concesii şi previziune"[2]. Se spera, desigur, într-o înrola anglo-francezi,"' dar ulterior, în condiţiile prăbuşirii Franţei la finele lunii mai 1940, neutralitatea a fost abandonată,'" Bucureştii optând pentru nonbeligeranţâ (mai 1940-iunie 1941), România orientându-se tot mai vădit spre Reichul triumfător ", pentru ca, după abdicarea lui Carol al IMea, Ia 6 septembrie 1940, să se integreze, sub guvernările generalului Ion Antonescu şi cu statut de *stat satelit, iar nu ocupat,* în *Europa nouă* preconizată de Adolf Hitler"". între timp a survenit *prăbuşirea României Mari,* desprinzându-se din trupul ţării străvechi teritorii (Transilvania de Nord-Vest. Basarabia şi Bucovina de Nord, Dobrogea de Sud), iar cu prilejul *notelor ultimative ale URSS* din iunie 1940 ori al *„arbitrajului "de la Viena* din august 1940 un rol important în dictarea deciziilor şi în evaluarea consecinţelor l-a jucat problema petrolului"[7].

Guvernele din 1939-1940 nu şi-au depăşit condiţia unora de serviciu sub regimul autoritar ai lui Carol al Il-lea. Aflate sub tutela necondiţionată a suveranului, a camarilei şi a partidului unic patronal de acesta (Frontul Renaşterii Naţionale, rebotezat la 22 iunie 1940 Partid al Naţiunii), cabinetele carliste au gestionat o ţară care, în perspectiva neîndoielnică a eşecului Marilor Aliaţi din Vest în faţa Reichului. se îndrepta sigur -în ciuda deţinerii unor alu-uri ferme (inclusiv petrolul) -spre catastrofa graniţelor din vara luil940. Lipsa de fermitate a guvernanţilor, viciată de preocuparea permanentă de a nu fi în dezacord cu hegemonii continentului, aliaţii anglo-francezi ori Ara Iui Adolf Hitler"", i-a descurajat şi derutai pe români, iar pe potenţialii adversari i-a fortificai. Criza *„vechiului regim* "carlist devenise cronică înainte ca acesta să se fi prăbuşit, la 5-6 septembrie 1940, sub impactul nemulţumirii populare provocate de prăbuşirea graniţelor României Mari. în domeniul politicii petroliere, în orice moment, fiecare nou cabinet instalat după asasinarea lui Armând Călinescu la 21 septembrie 1939 a venit cu noi promisiuni şi a fost întâmpinat cu nejustificate speranţe: guvernul Gh. Argeşanu"", urmat după numai şapte zile de echipa lui C. Argetoianu*[0], iar la 28 noiembrie 1939 de aceea a lui Gh. Tâlârescu". în condiţiile incendiului ce bântuia Europa, premierul Tâtârescu a lansat din prima zi un ambiţios program presupunând *realizări imediate şi reforme* eşalonate pe o mai lungă durată, urmărindu-se în ansamblu *„a se rezolva problemele prezentului şi a se asigura căile viitorului .* Efectele războiului s-au reflectat de îndată în saltul, apreciat neobişnuit, al preţurilor produselor petroliere destinate exportului", în raport cu stagnarea costurilor interne*[4]. S-a stabilit un nou regim al exporturilor şi importurilor, iar controlul său cădea în sarcina unui organ special înfiinţat - *Oficiul schimburilor cu străinătatea".* De asemenea, cu începere de la 17 septembrie 1939 s-a introdus controlul devizelor rezultate din exporturi (inclusiv ori, mai ales, petroliere). Banca Naţională a României devenind principalul beneficiar*, iar la 16 ianuarie 1940 s-a constituit *Comisariatul general al petrolului,* pentru controlul şi coordonarea exploatărilor de ţiţei*[7]. în cel mai scurt timp. pentru beligeranţi ori pentru virtualii beligeranţi*" petrolul a încetai de a mai fi o simplă marfă, el a devenit un *produs strategic* şi, nu mai puţin, o *armă diplomatică***. Un reputat istoric. George Brătianu. a evidenţiat în acelaşi context câ România, ţarâ *„esenţial agrară ",* câpâtase, *exclusiv datorită petrolului, o „imjwrtan[â cu adevărat mondială "*[m].

Nu a fost surprinzător câ, de îndată după declanşarea celui de-al doilea război mondial. Bucureştii s-au văzut *„asaltaţi "* pe cele mai diverse căi pe tema problemei petrolului. La 11 - 12 septembrie 1939[101], premierul Armând Călinescu s-a întâlnit cu reprezentanţii oficiali ai Angliei şi Franţei, Sir Reginald Hoare şi. respectiv, A. ThierTy'[02]. La 18 septembrie 1939, Câlinescu l-a primii pe Fabricius, ministrul german la Bucureşti"".

După dispariţia primului ministru, discuţiile cu reprezentanţii marilor puteri au continuat, ia 3 noiembrie 1939, de exemplu. Grigore Gafencu abordând cu miniştrii aliaţi chestiunea distrugerii industriei petroliere *„dacă împrejurările o vor cere* "[,w]. în septembrie 1939, la Paris, R. Ftanasovici a angajat negocieri financiare cu un grup american, fiind chestionat cu brutalitate *„dacă am putea opri toate livrările de petrol în anumite ţări: Germania şi Italia '.'!*Pe de altă parte. Berlinul a intervenit adesea la Bucureşti, solicitând asigurarea livrărilor de petrol către Reich in funcţie de necesităţile războiului[10]", care a rămas o problemă la ordinea zilei în iarna 1939- 1940, căreia i s-au adăugat mereu altele, îndeosebi preîntâmpinarea sabotării regiunii petrolifere de către anglo-francezi"'[7]. La Londra, în august-oclombrie 1939, ministrul român la Londra, V. V. Tilea, a avut imense negocieri cu liderul Foreign Office-ului, lordul Halifax[10]", diplomatul nostru fiind adesea avertizat asupra posibilităţii extinderii agresiunii germane din Polonia spre România, situaţie în care - la 17 octombrie 1939 -s-a solicitat distrugerea puţurilor de petrol şi sistarea livrărilor de ţiţei către al III-lea Reich"*'.

în decembrie 1939, Tilea şi lordul Halifax au abordai problema unei agresiuni conjuga împotriva României"[0], trimisul Bucureştilor inleresându-se de valabilitatea garanţiilor din aprilie 1939, dar răspunsul fiind totalmente dezamăgitor"[1]. Sfârşitul anului 1939 a marcat pentru Germania importante succese.pe tărâmul asigurării prin înţelegeri"[2] a unor importuri petroliere din România, concretizate în acordul economic din 29 septembrie"' ori în cele din 21 decembrie 1939"[4], interpretate de Berlin *cu o „nouă dezvoltare* "a înţelegerii din 23 martie 1939.'"

Timp de mai multe luni s-a desfăşurat o susţinută *contraofensiva britanicii şi franceză'"',* cu tendinţe manifeste de a se limita ori chiar stopa, fie chiar prin achiziţii masive, livrările româneşti de petrol către Reichul nazist, de-a realiza ca filialele din România ale marilor Irusturi sâ-şi reorienteze exporturile." Purtată îndeosebi pe tărâm comercial, ofensiva aliată a avut rezultate pozitive,"" confirmate de statisticile privind exporturile române de produse petroliere către Germania şi imperiile britanic şi francez în perioada septembrie 1939-marlie 1940."* Scăderea furnizărilor de petrol către Reich.[120] în primele luni ale războiului *sui «alarmat"* la un moment dat Ministerul Economiei din Berlin, care a intervenit de îndată pe lângă delegaţii săi de la Bucureşti.'[21] care - se pare - au intervenit eficient pe lângâ oficialităţile româneşli[1]

Potrivit lui Andreas Hillgruber. în iarna 1939-1940 exporturile româneşti de petrol către Reich au fost *„cu mult sub cerinţele crescânde ale Germaniei"*[l] ', dar cauzele s ar fi datorai îndeosebi transportului[124]. Complicaţiile ivite au determinat Berlinul. în ianuarie 1940. sâ-l numească pe dr. Hermann Neubacher. primarul de până atunci al Vienei. în postul de *însărcinat special al Reichului cu probleme economice* pe lângâ Legaţia din Bucureşti[12]'. Şi aceasta.

după ce, la 2 ianuarie 1940, la Karinhall, mareşalul Hermann Goering a convoca! al său *„stal* participarea reprezentanţilor Ministerului Economiei Reichului, ai *OKW*-ului (generalul Thomas), ai *Abwehr-ului şi ai SD-ului* (amiralul Canaris, respecţi , generalii SS Heydrich şi Johst), ai Legaţiei germane la Bucureşti (colonel A. Gerstenberg. ataşatul Aerului)[126]. Vorbitorii, în frunte cu Goering, Clodius şi Landfried (secretar de stat al Ministerului Economiei), au relevat rolul petrolului românesc pentru economia de război a Reichului. S-atfapreciat necesităţile la cantitatea minima de 130 000 tone pe lunâ'[27], context în care trebuiau asigurate căile de transport pe Dunăre[12]", iar amiralul Canaris a fost solicitat să acţioneze pentru a împiedica eventualele sabotaje'[2]*. în acest ultim scop, Goering a recomandat ca *Abwehr-ul* să coopereze cu SD-ul în România"[0]. în acelaşi timp. Parisul şi Londra se interesau de stadiul livrărilor petroliere ale României Reichului. La 2 martie 1940, *Foreign Office-u* a apreciat *„forja* " argumentelor anterior prezentate de MAS al României în privinţa necesităţii de-a obţine rapid armamentul necesar din Germania"[1]. Londra se angaja chiar sâ furnizeze credite pentru armament"[2], dar insista ca România sâ nu depăşească plafonul[1]" de 130 000 tone produse petroliere/lună livrate Reichului"[4]. în răspunsul său, din 21 martie 1940. Bucureştii se angajau sâ ţină la curent Londra *„asupra împrejurărilor din ¡ară"",* asigurând câ nu \a admite facilităţi pentru asigurarea cotei de 130 000 tone produse petroliere destinate pieţei germane"[6], tot astfel precum nu făcuse şi nu avea în gând sâ facă presiuni asupra societăţilor petroliere cu capital de origine aliată pentru a forţa exporturile de ţiţei în direcţia Reichului[1]

In ajunul şi în prima fază a conflagraţiei mondiale, protagoniştii europeni (britanicii, francezii şi germanii)"" au avut în serioasă atenţie câteva *soluţii radicale* privind petrolul românesc, in speţă - *distrugerea zonei Ploieşti*"* sau ocuparea României'[4]". în condiţii total schimbate, se repeta scenariul pus în aplicare în cursul primului război mondial[141], obiectivul fiind acelaşi decizia anglo-francezilor în 1916 de a lipsi Germania, în condiţiile *„blocadei totale"* ce i-au impus'[42], de posibilitatea de a se aproviziona cu resurse de ţiţei provenind din România.

Experienţa primului război mondial a determinai, în 1939-1940. guvernele de la Bucureşh sâ fie extrem de prevăzătoare în privinţa propunerilor anglo-franceze de distrugere a zone petrolifere, căci, de partea cealaltă, Germania era interesată sâ prevină un atare deznodământ iar, penlru a-l evita, a planificat chiar ocuparea ţării noastre. Sunt cunoscute opiniile lui Grigore Gafencu, titularul Externelor de la Bucureşti în epocă, după care România încheiase *preparativele tehnice şi militare* pentru a trece la fapte"'. Numeroase şi extrem de docuiiK.nl.iu studii apărute in ultimele decenii infirmă un asemenea punct de vedere, impunându-se realitate câ pregătirile au fost minuţioase şi importante, câ factorii de decizie de la Bucureşti (regele, guvernele. Marele Stat Major) au receptat semnalele anglo-francezilor, câ s-au efectuai studii M s-au analizai ipoleze, dar *nu a fost in discuţie să se treacă la fapte,* varianta distrugerilor petroliere fiind consideralâ drept o *ultima ratio* in cazul une¡.agresiuni militare directe a Reichului, sprijinit de vecinii revizionişti (îndeosebi Ungaria şi URSS). Cum în 1939-1940 România, in funcţie de desfăşurarea generală a ostilităţilor, nu a fost confruntată cu o atare situaţie, ea a oscilai evident spre Germania, soluţia distrugerilor petroliere *a fost eliminată treptat din calcul de către Bucures* autorităţile române ajungând ca. in momentul in care tratau cu anglo-francezii'[44], să stabilea» ■ CU germanii măsuri efective pentru preîntâmpinarea eventualelor sabotaje[145]. La Bucureşti s apreciat adesea prin 1939-1940 câ apărarea neutralităţii ţarii[146] presupunea masuri pentru salvare.! petrolului de la distrugere de către anglo-francezi[11;]. Nu este, desigur, cazul să revenim asupt preparauvelor franco-britanice, examinate şi prezentate în detaliu în lucrările semnale de Viorie Moisuc şi Horia Brestoiu, după cum şi în *amintirile* rămase de la regele Carol al Il-lea, Amtan.1 Câlinescu, Victor Slâvescu, Grigore Gafencu ori în diverse studii apărute chiar în cea dintâi faza a războiului mondial' "'.ţîn lemeiul dezvăluirilor interesate făcute de Berlin după capturarea, in decursul prăbuşirii militare a Franţei în mai-iunie 1940, a documentelor franceze, îndeosebi in localitatea La-Charită-sur-Loire| După cum ani menţionat, documentele respective au fosl
s alorificateîn scop propagandistic de Berlin, iar la sfârşitul războiului mondial, ele au fost capturate de pe teritoriul Reichului de forţele armatei roşii, transportate şi depozitate la Moscova, unde am avut posibilitatea să le studiem în 1992[1,1]*. în baza documentaţiei existente, putem stabili câ au existat mai multe proiecte având în vedere distrugerea zonei petrolifere româneşti de o maniera cât mai sistematica, pentru a.se evita, precum în 1916, o acţiune ce ar fi îngăduit nemţilor sâ realizeze fârâ prea mare întârziere refacerea pagubelor. în acele condiţii s-a impus aşa-numitul *plan Leon Wenger* din 1 octombrie 1939[150] şi care la 18 octombrie 1939 a fosl recomandat guvernului din Paris de către generalul Maurice Gamelin. şeful Statului Major General francez[151]. *Planul Wenger* avea în vedere distrugerea puţurilor de petrol şi blocarea câii Dunării pentru a se reduce drastic ori întrerupe legaturile fluviale româno-germane"[2]. Penlru atingerea obiectivelor, guvernele francez şi britanic au menţinut strânse contacte pe cale diplomatică, iar serviciile secrete de la Paris şi Londra, după cum am constatat, au intrat în acţiune[151], precum şi, pe de altă parte. *Ahwehrul* amiralului Canaris, pentru contracararea planurilor apusene[154]. Sub acest ultim aspect, documentele recent editate prin grija lui Cristian Troncotâ[155] se dovedesc cu adevărat lundamentale. Se adevereşte câ M. Moruzov. şeful *Serviciului Român Secret,* a fost acela care a iniţial, la sfârşitul lui octombrie 1939. *„o colaborare informativă "* cu serviciul omolog de la Berlin al armatei germane (Abwehrul), condus de W. Canaris. Colaborarea viza

în general întreg *Estul Europei*[1'"], dar în principal - cu trimitere la epoca celui de-al doilea ră avea în vedere domeniul economic, cunoscut fiind interesul major ai Reichului pentru produsele agricole şi cele ale subsolului românesc[15']. în discuţiile purtate la Berlin de delegatul special al *SRS.* maiorul C. Gh. Ionescu-Micandru. propunerea de colaborare avansată de Bucureşti a fost primita cu *„foarte multa satisfacţie* " de nemţi"". S-a stabilit ca legăturile, fârâ a avea un caracter oficial[15"], să se menţină direct între cele două servicii de informaţii [16o], iar *Abweltrul* sâ-l .¡.■lege în acest scop la Bucureşti pe maior dr. Hans Wagner"[1]. La 8 noiembrie 1939, Wagner a sosii înlr-o scurta vizită la Bucureşti[162], iar în cursul discuţiilor s-a relevat atenţia Berlinului rturu observarea de către România a principiilor neutralităţii, precum şi penlru îndeplinirea cât mai corectă a obligaţiilor asumate faţă de Germania. Trimisul *Abneliridut* nu a ascuns faptul că i iennania avea sâ avanseze cât de curând noi propuneri pentru *„o cât mii strânsa colaborare nnomică cu România"*[l"]. Revenit în România, la 22 noiembrie 1939, Wagner - cu mesaje 'cciale din partea mareşalului Reichului, Hermann Goering. şi a amiralului W. Canaris- a exprimai *, msiderabila importanţă"* acolaborâni intre *SRS* şi *Abwehr'",* insistând direct asupra grijii penlru •pravegherea comună a două obiective: *portul Giurgiu* şi *regiunea Ploieşti,* pentru care s-au •.legat şi persoane speciale'"[5]. Ambele obiective au fosl inspectate şi s-au purtat discuţii la *lin a ll-a lInformaţii)* a Marelui Slal Major român, preocuparea esenţială constând în *evitarea lelor de sabotaj* în domeniul industriei de petrol şi al transporturilor dunărene de ţiţei"". La 8 decembrie 1939, Moruzov a avut surpriza sâ-l primească la Bucureşti pe însuşi amiralul Canaris. ire i-a comunicat din primul momenl, in termeni categorici, scopul deplasării şi posibila reacţie Reichului în cazul neîndeplinirii de către România a livrărilor de petrol"". Extragem dintr-o 'Io redactată de Moruzov îndată după plecarea înaltului oaspete: *..In primul rând. înaltul 'mandamenl şi guvernul german suni intr-o stare de extremă enervate datorită importanţei nsiderabile ce se acordă eventualelor acţiuni de sabotaj in România, avându-se in vedere că eu stă ţară - la ora actuală - este singura şi singura sursă de aprovizionare a celui de-al lll-lca Kıт ii. în special cu petrol. In al doilea rând. om socotit ca foarte necesar să-nu dau seama personal, a ii măsurile luute de autorităţile româneşti pentru prevenirea actelor de sabotaj sunt sincere şi 'Mente, spre a oferi Germaniei siguranţa şi liniştea necesare în această privinţă."* (subl. ns. <Jh. B.) w La 28-30 mai 1940, amiralul Canaris a revenit la Bucureşti[16"], după ce colaborarea rviciilor secrele româno-germane penlru protecţia zonei petrolifere şi a transporturilor fluviale -i terestre spre Germania se dovedise efectivă, preîntâmpinându-se actele de sabotaj. Nu în «dar, la conferinţa din 29 mai 1940. şeful *Abwelirului* a mulţumii regelui Carol al Il-lea şi lui M

Moruzov, exprimând, pentru *‚sprijinul nepreţuit*", mulţumirile lui A. Hitler şi ale Germaniei întregi[170]. De asemenea, M. Moruzov s-a deplasat la Berlin[171], după cum şi la Paris şi Londra[17-], în răstimp. Bucureştii au primit nenumărate semnale de la Berlin, de la Hitler şi Goering personal, care, amândoi, s-au declarat nu o singurâ dată impresionaţi de *„loialitatea* " dovedita de oficialităţile române pe tărâmul colaborării economice[171] şi care, tocmai pe această bază, s-au angajat să garantez*ejntegritatea teritoriali a României"* [174], în faţa tuturor pericolelor, inclusiv sovietic[175]. Primit lfînceputul lui martie 1940 la Berlin de generalul Wilhelm Keitel, şeful *O KW,* M. Moruzov a recepţionat mulţumirile acestuia *„pentru spiritul de completa loialitate in care se desfăşoară colaborarea dintre serviciile de informaţii german şi român. în ceea ce priveşte problema siguranţei regiunilor petrolifere şi transporturilor din România în Germania"* (subi. ns. - Gh. B.) [m]. Asistenţa *SRS* se dovedise consistentă în descoperirea şi prevenirea actelor de sabotaj pe Dunăre[177] ori a ignorat transporturile ilegale germane de arme destinate pazei rafinăriilor[178], după cum a cooperat la aplicarea unui plan comun româno-german de proiecţie a zonei petrolifere împotriva unui eventual atac anglo-francez[17']. Totul s-a desfăşurat normal, iar creditul lui M. Moruzov la Berlin s-a consolidat permanent, până când a survenit neprevăzutul: în iunie 1940, în cursul bătăliei decisive pentru Franţa, trupele germane au capturai importante arhive politico-diplomatice şi militare ale Parisului. Din cercetarea neîntârziata a fondurilor descoperite în La-Charité-sur-Loire, germanii au aflat probe irefutabile despre *jocul dublu* al lui M. Moruzov, şi anume că, în vreme ce în iama 1939-1940 asistase *Abwehrul* în operaţiunile menţionate, el nu întrerupsese colaborarea cu *Deuxième Bureau* ori cu *Intelligence Senice-u\[m]*. Din *acel moment,* destinul lui Moruzov putem considera că a fost determinai: după cum se ştie foarte bine, el avea sâ fie arestat odată cu instalarea regimului lui I. Antonescu şi executat de legionari la Jilava în noiembrie 1940. Anterior, în noaptea de 24-25 iulie 1940. maiorul Hans Wagner i-a solicitat lui M. Moruzov, după publicarea in presa română a unora dintre documentele secrete descoperite în La-Charité-sur-Loire privitoare la preparativele franco- britaniee pentru distrugerea zonei petrolifere Ploieşti şi blocarea traficului dunărean, sâ procedeze de urgenţa la identificarea şi expulzarea din România a persoanelor implicate în afacere. Ceea ce s-a realizat imediat[1"1], dar pentru şeful SRS-ului era de-acum, lotuşi, prea târziu[1"1].

Neprevâzând nicidecum o atare desfăşurare a faptelor, M. Moruzov a continuat între timp sa se arate fidel *..părţii germane* ". Astfel, nu mai departe decât la 20 mai 1940, într-o întâlnire cu Manfred von Killinger[1"], viitorul ministru al Reichului la Bucureşti, el s-a prezentai necondiţional drept filogerman şi adepl al apropierii imediate între Bucureşti şi Berlin. Mai mult, Moruzov l-a asigurai pe trimisul special al Reichului că, în cazul în care URSS s-ar apropia prea mult de regiunea Ploieşti, va dirija personal distrugerea zonei[1"4]. La 17 mai 1940, la Paris fiind, Wenger a prezentat oficial Ministerului Lucrărilor Publice istoricul misiunii sale in România, solicitând celor în

drept permisiunea de a trece la fapte[18]. In acelaşi sens, la 15 mai 1940. A. Thierry, ambasadorul Franţei la Bucureşti, a primit textul relativ la planul de distrugere, odată cu asigurarea că avea să revină în România după 12 zile, dar neimpunându-se sâ fie aşteptat pentru a se trece la acţiune[11"']. Prăbuşirea Franţei, eficacitatea contramâsurilor germane şi temerile României în privinţa perspectivelor imediate ale războiului aveau sâ determine clasarea dosarului Wenger '

In acest răstimp. Ia Bucureşti şi Paris, la Berlin. Moscova şi Londra, la Roma şi Washington au provocat senzaţie[1""] dezvăluirile făcute, în primul rând de agenţiile germane şi române, despre tentativele britanicilor, la începutul lunii aprilie 1940, de a bloca Dunărea[1'"], cu prioritate in zona Porţilor de Fier[1*0]. Descoperirea de la Giurgiu nu îngăduia dubii că scopul operaţiunii planificate era..*blocarea petrolului românesc de-a fi transportat în Germania* "'", S-au impus. în consecinţă, măsuri stricte pentru supravegherea traficului dunărean, atât de către România cât şi de către ugoslavia[1'"]-. S-a vorbit, la un moment dat, despre faptul că Germania ar fi solicitat Ungariei dreptul de-a patrula pe Dunăre[1*5], dar apoi zvonul a fost infirmat de Berlin"[4], care s-a declarat mulţumii de intervenţia promptă a guvernului Gh. Tâtârescu[1*5]. în martie-mai 1940, trimişii Reichului
la Bucureşti (Fabricius, von Killinger, Clodius, Neubacher), concomitent cu eforturile de-a ajunge la un *Pact al petrolului* cu România (Ollpakt)"[6], realizat în cele din urmă la 27 mai 1940"[7], au abordat cu regele Carol al n-lea'", cu premierul român"* şi ministrul de Externe[100] problema preîntâmpinării sabotajelor anglo-franceze în industria şi transporturile petroliere. Problemele stricte linanciar-economice au fost dezbătute de delegaţii germani cu Victor Slâvescu şi Mircea Cancicov. miniştrii înzestrării şi Economiei de la Bucureşti, iar negocierile s-au desfăşurat în perioada februarie- martie 1940, cu unele perioade de criză[101]. Unele acorduri semnate m răstimp au fost provizorii tmartie 1939)[1]®, la un moment dat solii Berlinului părăsind Bucureştii, pentru ca abia în mai să se ajungă la faimosul *Pact al petrolului,* semnat de Cancicov şi Neubacher, cunoscut şi sub numele de *Pactul armament-petrol,* prin care România livra Reichului cantităţile de ţiţei ce-i reveneau ca ledevenţe de stat, iar Reichul trimitea arme, inclusiv cele capturate în Polonia. Pentru schimbul realizat, părţile nu efectuau plăţi în numerar[10'], deşi s-au stabilit preţurile în baza cărora se făceau tranzacţiile. La 22 mai 1940, Victor Slâvescu şi H. Neubacher au parafat o convenţie, potrivii căreia preţurile produselor petroliere s=au-fixal ia nivelul atins în martie 1940 (preţ mediu 3 826 Iei/ mnă) şi care, în cursul războiului vor înregistra mai multe ajustări[101]. Este de semnalat faptul câ, în lunile mai-iunie 1940, în raport direct cu evoluţia favorabilă a operaţiunilor Wehrmachlului pe frontul de Vest, regele Carol al II-lea şi miniştrii sâi s-au arătat mai concilianţi faţă de solicitările Berlinului, inclusiv ori mai cu seamă în domeniul petrolului[105], admiţându-se oficial colaborarea lui M. Moruzov cu serviciile secrete germane pentru siguranţa zonei petrolifere împotriva sabotajelor . 1 inificale de agenţii aliaţi[1'"6]. în asemenea condiţii[1'"], la 21 iunie 1940, deci chiar in ajunul capitulării iliciale a Franţei, ministrul Fabricius a primii din partea guvernului Tâtârescu textul unei declaraţii ce reconfirma asigurările din mai 1940, şi anume câ Bucureştii erau *„liotârâţi sâ întărească şi sâ . ceaşcă colaborarea* "cu Berlinul, colaborare impusă de *„condiţiile geopolitice ale României "* >i de *„noua ordine europeană* ":°*. Se avea în vedere o *„organizare rapidă* " a colaborării in discuţie, ii.it pe plan politic, cât şi economic[10]*. Se declanşase astfel, dupâ cum am evidenţiat la începutul sini capitol, *orientarea României spre Aw Berlin-Roma-Tolcyo,* neutralitatea proclamată în septembrie 1939 fiind *abandonată* in chip unilateral de Bucureşti[110]. Ceea ce *nu a salvat* nici Români* Mare de la dezastrul graniţelor şi. cu atât mai puţin, nici regimul regelui Carol al 11-lea. Renunţarea la neutralitate[1'"] a fost numai în aparenţa un act benevol. Decizia de orientare e Germania, cu menţinerea *de jure* şi *de facla* a unui *statul de nonbeligeranţă* vreme de mai iii de un an (mai 1940-iunie 1941). a survenit într-un anume context al evoluţiei ostilităţilor pe minentul european şi cu repercusiuni imediate asupra tuturor statelor, beligerante sau nu[11']. ■ :eie Carol al Il-lea, care a avut rolul hotărâtor în imprimarea noii orientări, s-a confesat după un ştim *Jurnalului* sau în acest sens ". în vara anului 1940 răşluirile teritoriale efectuate in una României au depins înlr-o importantă măsură de *factorul petrol,* fie câ s-a urmărit din nea URSS apropierea de zona Ploieşti, fie garantarea (din partea Germaniei) a securităţii urnii, împotriva planurilor expansioniste moscovite ori a unor eventuale sabotaje puse la cale britanici. Pentru Hitler - aşa cum i-a declarai lui Ciano. la 1 octombrie 1939 " - acordul *'celor de influenţă "* in România realizat după 23 august 1939 între Germania şi URSS a Viionat deplin în 1939-1940. iar dacă Bucureştii cutezau să facă vreo mişcare greşită, atunci ihrcrul ar fi încercai *„prin toate mijloacele* " să mobilizeze Moscova, Budapesta şi Solîaca *„sâ hideze chestiunea româna ".* România n-a înfruntat Reichul. ceea ce. în vara anului 1940, nu [1] mipiedicat-o sâ susţină pe rând pretenţiile URSS, Ungariei şi Bulgariei vizavi de România. Kremlinul a acţionat la 26-27 iunie 1940, după ce obţinuse acordul Berlinului, care-i impusese moderare a pretenţiilor[115]. Prin ocuparea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei, a Ţinutului Herţa a unor oslroave pe Dunăre, forţele Armatei Roşii s-au apropiat nepenins de mult, din punctul vedere al lui Adolf Hitler, de regiunea Ploieştilor[116]. Faptul era cu atât mai straniu cu cât ansul sovietic se realizase *cu acordul* Fuhrerului! Italia, nu mai puţul decât Germania, s-a minţit ameninţată de riscul pierderii petrolului românesc[117].

Prăbuşirea României Mari

Cu foarte mare greutate se pot afla, în analele trecutului românesc, perioade mai dureroase, mai grave şi mai primejdioase, pline de consecinţe incalculabile, decât aceea din *vara şi toamna anului 1940.* Ajunsâ în plin proces de izolare politico-diplomaticâ pe plan internaţional şi. ca atartfffipsită de orice sprijin prompt şi eficient din afarâ, frământata de puternice contradicţii interne şi, pe deasupra, pândită, din toate părţile, de imense pericole, disputată şi râvnită de unele dintre marile puteri europene (în primul rând de către URSS şi Germania), România, precum în alte rânduri Polonia de-a lungul ultimelor trei veacuri, a ajuns în *postura unui pacient.* Aidoma acesteia, deci. România a fost pusă pe masa de operaţie şi, în ciuda tuturor evidenţelor contrare. în ciuda tuturor protestelor şi dezacordurilor, amputată fără nici un fel de şovăire. In mai puţin de trei luni, România Mare, opera atâtor generaţii şi rămasă veşnic legata de memorabilul an 1918, s-a prăbuşit, pierzând - prin voinţa învingătorilor de moment şi ca efect direct al poftelor nesăbuite ale imperialismelor vecine, mari şi mici - o treime din teritoriu şi din populaţie, mai precis aproximativ 100 000 km' şi 7 milioane de locuitori, în marea lor majoritate români-". Ultimele două cabinete ale regimului carlist (Gh Tâtărescu - 11 mai-3 iulie 1940 şi I. Gigurtu - 4 iulie-4 septembrie 1940) s-au străduit să evite marile pierderi teritoriale, prin renunţarea la obligaţiile internaţionale anterioare (anularea garanţiilor anglo-franceze din aprilie 1939, retragerea din Societatea Naţiunilor etc.) şi. mai cu seamă, prin afirmarea ostentativa a dorinţei de a ..*conlucra* " cu Reichul hitlerist, care, angajat faţa de vecinii României, a indicat cu consecvenţă Bucureştilor să accepte pretenţiile formulate de aceştia. Interesul Berlinului, împlinit finalmente, a fost de a domina România[1]' Supraveghind şi chiar dirijând schimbarea de aliludine. Regele Carol al II-lea era interesat să asigure supravieţuirea regimului său în condiţiile apropierii ţării de Germania. în acelaşi scop şi pentru a fi pe placul Berlinului, cu începere din iartuarie-aprilie 1940, regele recomandase ..*reconcilierea* " forţelor politice interne, context în care s-au început negocieri cu legionarii care, după 22 iunie 1940, când locul Frontului Renaşterii Naţionale, singura formaţiune politici admisa legal sub regimul carlist, a fost luat de Partidul Naţiunii, la 28 iunie şi 4 iulie au fosi incluşi pentru prima dată în guvern, prin câţiva reprezentanţi, în frunte cu Horia Sima însuşi In ce-i priveşte pe liderii celorlalte grupări şi fracţiuni politice burgheze şi democratice, trebuii subliniat faptul câ mulţi au fost implicaţi în deciziile de cedare a regiunilor istorice ale Basarabiei, Nordului Bucovinei, Transilvaniei şi Cadrilaterului, motivând cu toţii - dar. în fapt, urmând indicaţiile camarilei - că erau preocupaţi de asigurarea dăinuirii cu orice preţ a statului, de salvarea viitorului poporului român şi câ, pe de altâ parte, erau convinşi câ soarl.i războiului nu fusese nicidecum decisă în vara anului 1940. Opţiunile lor au fost exprimate deschis în cadrul unor *Consilii de Coroana,* anume convocate de către Carol al II-lea, la 27 iunie şi 29-30 august, în cazul dezbaterii notelor ultimative sovietice în privinţa Basarabiei si Bucovinei şi a presiunilor Axei în problema Transilvaniei"'. în cadrul respectivelor Consilii sau în afara lor s-au exprimat categoric împotriva cedărilor teritoriale: N. lorga"[2]. dovedind flagrantele încălcări ale dreptului istoric, Iuliu Maniu"' şi Gheorghe I. Brălianu"', liderii PN*Î şi. respectiv. PNL, adicâ ai celor mai importante formaţiuni politice ale vremii.

După consultări cu Berlinul şi în spiritul pactului Ilitler-Stalin din 23 august 1939, guvernul sovietic a prezentat Bucureştilor două note ultimative, la 26 şi 27 iunie 1940, pretinzând cedarea imediată a Basarabiei şi Nordului Bucovinei"'. România, pe deplin izolată pe plan internaţional, ca urmare a erorilor proprii din ultimele luni şi a evoluţiilor neaşteptate în desfăşurarea ostilităţilor, a presiunilor din toate părţile, a admis să cedeze. După o replica dilatorie la primul ultimatum sovietic, la 28 iunie 1940 guvernul român a comunicat Moscovei câ, pentru a se evita un conflict armat, se vedea silit să ia în consideraţie pretenţiile URSS. dar a menţionat în chip precis câ admitea *evacuarea* Basarabiei şi a Nordului Bucovinei, ceea ce.
evident, nu era tot una cu *cedarea* lor prin acte în regulă-". Se preîntâmpina, astfel, ca pe viitor URSS să avanseze *drepturi istorice* asupra unor teritorii româneşti, pe motiv câ la un anume moment, în 1940, guvernul de la Bucureşti ar fi admis oficial extinderea imperiului roşu de la Răsărit pe seama României!

Acţiunea agresivă a URSS, căci prima notă ultimativă făcea referiri, în caz de respingere a ei, la folosirea forţei, iar importante concentrări de trupe sovietice fuseseră deja realizate la est de Nistru, a avut un efect catastrofal asupra României. Notele ultimative sovietice *nu numai câ au inaugurat, ci, pur şi simplu, au declanşat* procesul dezintegrării teritoriale a României Mari. Odată satisfăcute pretenţiile Moscovei, cine mai putea, într-adevăr, stăvili acţiunile revizioniste ale Ungariei şi Bulgariei, ambele încurajate de Germania, Italia şi URSS? Guvernul de la Bucureşti a fost silit, în consecinţă, sâ iniţieze tratative cu Sofia şi Budapesta. Tratativele cu Bulgaria în problema Cadrilaterului (Dobrogea de Sud) s-au desfăşurat la Craiova. iar cele cu Ungaria la Turnu Severin"[7]. Acestea din urmă au eşuat însă în faţa revendicărilor exacerbate ale Ungariei horthysle în privinţa Transilvaniei, astfel câ, finalmente. Germania şi Italia şi-au isumat funcţia de arbitri, nesolicitată de nici o parte. Dar Joachim von Ribbentrop şi Galeazzo Ciano, miniştrii de Externe ai Germaniei şi, respectiv. Italiei, au convocat pe reprezentanţii Bucureştilor şi Budapestei la Viena, unde. la

30 august 1940, le-au impus semnarea unui document (arbitraj denumit în mod oficial, dar un veritabil dictat) în virtutea căruia România era silită să transmită Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei, însumând 42 610 km' şi aproximativ 2,3 milioane de locuitori"".

*

Din calcul sau din eroare? Aceasta este problema care, de mai multe decenii, oricum din septembrie 1939 încoace, revine stăruitor, precum şi în cazul războiului mondial din 1[1]>I4 1918, în aienţia politicienilor şi diplomaţilor, a militarilor şi ziariştilor, a publicului larg şi, nu in ultimul rând, a istoricilor în conexiune cu originile celei dea doua conflagraţii mondiale, in mod concrel în privinţa împrejurărilor în care aceasta a izbucnit. O literatură istorică e\lrem de vastă şi variată, temeinică, a dat deja răspunsuri ample, argumentate şi profunde ". ceea ce nu a condus însă şi la încheierea dezbaterii. Din contră, nu mai departe decât în 1989. împlinirea unei jumătăţi de veac de la atacarea Poloniei de către Germania lui Adolf Hitler. care a *„inaugurat* "era războiului mondial, a redeschis pe planul istoriografiei contemporane universale discuţia'", tot astfel după cum prăbuşirea comunismului în Europa Est-Centralâ. instalarea unor regimuri democratice şi desfiinţarea cenzurii ori lichidarea controlului ideologie ,:l *„Centrului* " moscovit au readus în studiu numeroase probleme sau capitole considerate *închise* ale istoriei contemporane a fiecăreia dintre fostele ţări aflate după 1944-1945 în sfera ile influenţă a Kremlinului, inclusiv România. în conlext. nu au mai fost ignorate *rolul* şi *locul* ţărilor respective în desfăşurarea evenimentelor ce au condus la izbucnirea conflictului în 1939, îndeosebi *efectele dezastruoase* pentru România (şi nu numai) ale faimosului pact de- neagresiune Hitler-Stalin din 23 august 1939'".

In stadiul actual al studiilor istorice se justifică realitatea câ. in trecui, au exisiai puţine conflicte care sâ se fi apropiat de proporţiile celui din 1939-1945, dar care, lotuşi, să fi pulul li evitai atât de lesne. Conflagraţia mondială în discuţie, vrem elin nou să subliniem, a fost *inevitabila"* numai într-o privinţă, mai precis în măsura în care Puterile învingătoare în precedentul război mondial. Marea Britanie şi Franţă în rândul întâi, au încurajai tendinţele anexioniste ale Germaniei, care în anul de graţie 1939 a ajuns să decidă *singură* soarta păcii ori a războiului în Europa. în conlext s-a decis şi destinul României, ale cărei părţi de teritoriu i Basarabia) erau anume menţionate în documentele fundamentale care au condus *direct* la izbucnirea ostilităţilor (protocolul secret al pactului sovieto-german din 23 augusl 1939) Consecinţele acestei situaţii România le-a resimţit din plin în vara anului 1940:". Decisive, in condiţiile precizate, s-au dovedit a fi fost notele ultimative ale URSS din 26 şi 27 iunie 1940 impunând, sub rezerva recurgerii la forţă, cedarea Basarabiei şi Nordului Bucovinei; acele documente au inaugurat seria pretenţiilor vecinilor noştri, căci, din momentul în care guvernul de la Bucureşti a optat, la 28 iunie 1940, pentru evacuarea provinciilor menţionate, Ungaria şi Bulgaria au avansat cereri proprii în privinţa Transilvaniei şi Dobrogei de Sud şi prin care, sub presiunea unor mari puteri şi a izolării politico-diplomatice şi militare internaţionale reale. România a,fost silită la noi concesii[234].

Revenim asupra deciziei din 28 iunie 1940 a guvernului Gh. Tătărescu de admitere a pretenţiilor tJRSS. în baza *„recomandărilor* "Consiliilor de Coroană din 27 iunie **1940,** anume convocate de regele Carol al Il-lea, România a admis *evacuarea* Basarabiei şi a nordului Bucovinei, termenul fiind semnificativ, căci excludea pe viitor orice tentative ale Kremlinului de-a formula *drepturi istorice* închipuite asupra celor două provincii pe motivul că, în anul de cumpănă 1940. Bucureştii ar fi recunoscut *oficial* extinderea Imperiului roşu. în ceea ce ne priveşte, am insistat în repetate rânduri asupra faptului că decizia guvernului român de evacuare a Basarabiei şi Nordului Bucovinei a reprezentat, fie numai comparativ cu atitudinea Finlandei din noiembrie- decembrie 1939 tot faţă de pretenţii teritoriale nesăbuite şi nejustificate ale URSS, *o eroare, ca a fost pripită, corespunzând in rândul întâi politicii personale a regelui Carol al Il-lea*, ca. dimpotrivă, s-ar fi impus *acceptarea riscului unui conflict cu Imperiul comunist*[1,5].

Este evident că problema în atenţie se pretează unui *studiu de caz*, atât sub raportul strici informativ, cât şi sub acela al abordării metodologice din punctul de vedere al istoriei relaţiilor internaţionale.

Faptul izolării politico-diplomatice şi militare depline a României în vara anului 1940 fost reţinut şi evidenţiat de contemporani, de regele Carol al Il-lea însuşi în *Jurnalul* său[2'"], şi de numeroşi colaboratori de-ai săi - premieri, miniştri, diplomaţi ş. a.[2"] Dintre aceştia d urmă, de exemplu. Alexandru Cretzianu, secretar al Ministerului Regal al Afacerilor Străine din Bucureşti între 1939 şi 1941, a remarcat într-un raport rămas în cea mai mare parte inedit că în 1940 România se aflase „ *absolut izolată în faţa unei Rusii în plină expansiune agres in.* | (sub. ns. Aceeaşi situaţie a fost surprinsă de C. Vişoianu, ministru de Externe al Români în cabinetul generalului N. Râdescu (1944-1945), şi care a insistat asupra consecinţelor negam ale *„acordului* "Joachim von Ribbentrop - V. M. Molotov semnat la Kremlin, în 23/?4 augi 1939, ce *„a plonjat întreaga lume în stupefacţie*" [24°]. în context, se impune să prev. • • decizia de acceptare a notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940'a *fost nefastă prin < însăşi,* prin *consecinţele sale multiple şi imprevizibile.* S-a afirmat, cu justificat temei, că *efect ' deciziei a fost acela al unei reacţii în lanţ:* acceptând pretenţiile sovietice, Bucureştii nu au ni reuşit ulterior să le respingă pe acelea ale Budapestei şi Sofiei. Procesul dezmembrării Românii Mari a fost în mod automat declanşat, iar desfăşurarea-i s-a dovedit implacabilă. Răspunder pentru acceptarea notelor ultimative sovietice şi, în consecinţă, pentru evacuarea Basarabie Bucovinei de Nord, Ţinutului Herţa (şi, ulterior, a unor ostroave din Delta Dunării) şi-a asum; o în principal *guvernul Gh. Tătărescu*[2]*",* cu acoperirea regelui Carol al Il-lea, care *a manea pentru cedare* în faţa ameninţării Kremlinului, beneficiind şi de votul *consultativ* al celui de doilea Consiliu de Coroană reunit la Bucureşti în seara de 27 iunie 1940[242]. Să reţinem c. cursul aprigelor şi intenselor dezbateri şi controverse de la Bucureşti ce au însoţit acceptare executarea condiţiilor notelor ultimative ale URSS, situaţia de deplină izolare externă a Români s-a dovedit *reală,* a funcţionat ca atare, iar în consecinţă, a avut un rol predominant în adoptan hotărârii cunoscute. Pentru exemplificare, vom trimite iarăşi la Al. Cretzianu, care a dez\ ai- încă din 1942 că: *Jnconjurată de inamici, ameninţată din toate părţile, România nu put* decât să se încline în faţa violenţei sovietice"* (subl. autorului)[243].

în ceea ce ne priveşte, opinăm că faptul izolării totale a României în 1940 a putut influent şi a influenţat decisiv - *alegerea Bucureştilor* între admiterea şi respingerea notelor ultimair ale Iui V. M. Molotov. Ceea ce însă nu ne determină să credem, mai ales acum, în perspe^ timpului ce ne desparte de tragedia anului 1940 şi în temeiul

documentelor devenite accesibile, câ alegerea Bucureştilor a fost inevitabilă. Nu suntem adepţi ai istoriei contrafactuale, dar aceasta nu ne împiedică să susţinem că motivele opţiunii României ar *fi fost integral justificate.* în intervenţiile noastre[244]şi în unele contribuţii recente[245] am demonstrat că în iunie 1940 Bucureştii, cu orice risc, puteau să-şi impună şi *calea respingerii* pretenţiilor sovietice asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Era şi este clar câ evenimentele, într-o atare situaţie, aveau să cunoască *o altă desfăşurare decât cea cunoscută,* ceea ce, iarăşi, nu ne conduce să îmbrăţişăm controversatele ipoteze ale Iui *ce-arfi fost dacăl* Ne mulţumim cu simpla constatare a şansei rezistenţei româneşti, pentru care, în 1940, s-au pronunţat personalităţi de prestigiu (N. Iorga, Iuliu Maniu, I. Antonescu ţ.a.), care numai de lipsă de clarviziune nu puteau fi bănuite. De altfel, la 16 octombrie 1943, Carol al Il-lea însuşi se destăinuia *Jurnalului* cu această veritabilă mea culpa pentru eroarea comisă în iunie 1940: *„Am împlinit jumătate de veac. Trebuie să mărturisesc că, deşi au trecut, in acest răstimp, atâtea peste capul meu. nu simt aceşti 50 de ani apăsând pe umerii mei [...] Nu :ic câ n-am făcut greşeli, chiar unele mari. Azi mi se pare că cea mai mare a fost de-a nu mă aşeza, cum o doream împreună cu [Armând] Călinescu, hotărât şi de la început [1939], înfruntând toate riscurile, de partea Aliaţilor [anglo-francezi]. Am făcut greşeala de a-mi apleca urechea . clor fricoşi, şi îndeosebi lui [Ernest] Urdăreanu, care în acel moment se făcuseră campionii închinării, de frică, în faţa aroganţei germane. E adevărat că Ronumia ar fi suferit, dar nu mai mult decât acum, dar cel puţin n-arfi fost umilită "*[24t>].

în 1992, succesorul lui Carol al Il-lea, Mihai de Hohenzollem, a observat de asemenea:

„(...) Pe moment [în iunie 1940], eu am gândit că noi n-avusesem de ales: era periculos, chiar o sinucidere, să ne opunem nemţilor şi ruşilor. Mai târziu, mi-am dat seama că li se putea rezista. Nu pentru mult timp, poate, dar se putea rezista, oricum "[247].

Unii dintre participanţii la evenimentele cruciale din 1940 au motivat abdicarea de la rezistenţă: a României în faţa pretenţiilor sovietice prin voinţa lor de-a realiza cu prioritate ilvarea fiinţei statului român (C. C. Giurescu, Gh. Tătărescu). A fost *un argument* pe care-l înţelegem. Ceea ce nu se poate susţine este însă un alt punct de vedere exprimat de unii cercetători contemporani, şi anume: cum că în 1940 soluţia evacuării provinciilor istorice din răsărit ar fi fost singura posibilă, dar, în flagrantă contradicţie cu ei înşişi, admit că încă în itnie 1940 s-ar fi consumat *momentul intervenţiei stării de război între URSS şi România, ea fiind statui atacat*[2]**, iar aceasta nu în anul imediat următor[24]". Ce altceva putem deduce decât câ, în iunie 1940, România n-a optat *pentru o campanie militară* în apărarea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei, dar, în schimb, a ales riscul unui război nedeclarat din partea URSS! Cu tlie cuvinte, Bucureştii au ales *întregul în favoarea unei părţi, războiul în favoarea unei impanii limitate,* aşadar soluţia cea mai proastă, înainte ca la 22 iunie 1941 războiul româno- sovietic să intervină obligatoriu, fiind proclamat *oficial.* Cât priveşte starea de fapt în raporturile dintre români şi ruşi, aceasta a fost constant de război în epocile modernă şi contemporană, deci de la 1812 încoace, chiar dacă tratatele bilaterale şi multilaterale ori demonstraţiile 'iiplomaţilor şi ale istoricilor au trimis numai la stări de pace!

In context, subliniem că însăşi nota ultimativă a URSS din 26 iunie 1940 făcea trimitere la conflictul prelungit" dintre Moscova şi Bucureşti, anterior evenimentelor aflate în atenţie.

Nu credem câ este cazul să se ofere scheme şi explicaţii menite a *„absolvi"* România ; pentru *„agresiunea* "de la 22 iunie 1941, declanşată în scopul eliberării teritoriilor pierdute în) iunie 1940, pentru atât şi pentru nimic mai mult. La ultima întrevedere avută cu V. M. Molotov

Moscova, la 24 iunie 1941, Grigore Gafencu, ministrul nostru în capitala sovietică, chestionat iiind pe tema intrării ţării sale în război contra URSS şi alături de Germania, a aruncat întreaga r'-^ponsabilitate pe seama Kremlinului, vinovat pentru acţiunile şi provocările sale de după -6-27 iunie 1940: „ *(...) Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelia [...] României, chezăşie "*[e] *siguranţă şi de pace, acoperire firească şi atât de folositoare a unui hotar întins şi însemnat*

al Rusiei, a fost dată, din nenorocire, de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmă care a dus la un război între două popoare care niciodată în istoria lor nu au luptat unul împotriva altuia .

Concluzionând, constatăm că în perioada 1938-1940, după acordul nefast de la MUnchen şi în chip cu ţgyjl deosebit *după* încheierea pactului Hitler-Stalin, situaţia externă a României s-a agravat treptat dar sigur, atât sub raport politico-diplomatic, cât şi militar. Nu mai puţin s-a deteriorat situaţia *internă* a României. Momentul de vârf altrizei a survenit în vara anului 1940 (iunie-au|ust), fiind nu numaidecât intens şi minuţios *pregătit şi aşteptat* de către statele vecine agresoare şi revizioniste (URSS, Ungaria, Bulgaria), dar şi *anume* ales de către acestea. Guvernele de la Bucureşti, regimul însuşi al lui Carol al Il-lea, ale căror decizii de cedare în faţa statelor menţionate încercăm să ni le explicăm, *nu pot fi însă absolvite integral* de rezultatul atins - izolarea externă deplină a României, dat fiind că. aşa cum au guvernat anterior şi în zilele de angoasă ale crizelor survenite, ele poartă *răspunderea lor. distinctă,* pentru conducerea ţării pe toboganul prăbuşirii[251]. Se *impune faptul că a arunca, pentru nenorocirile anului 1940, tot răul pe seama factorului extern este o soluţie prea lesnicioasă, dar ireală pentru toate cauzele, majore ori minore, ale crizei ce a afectat România pe moment, dar cu consecinţe îndelung străbătătoare în timp.* Nu putem să nu recunoaştem câ forţele politice de la Bucureşti au optat *prea uşor şi rapid* pentru soluţia evacuării regiunilor istorice din est, ele aflându-şi fără mare greutate un *alibi convenabil* pentru actul lor: izolarea politico-diplomaticâ a ţării, imposibilitatea obţinerii asistenţei militare din partea Angliei (rămasă singură în faţa asaltului german) şi a Franţei (nevoita să capituleze la 22 iunie 1940) şi voinţa de-a păstra nucleul statului român, precum în 1916- 1918, când Rumania fusese redusă la Moldova dintre Carpaţi şi Prut, dar care trebuia să constituie *magnetul* cc ?vea sâ atragă, la sfârşitul presupus fericii al ostilităţilor aflate în curs, pe toţi românii laolaltă, aidoma ca în 1918. Era evident, un scenariu anticipai fericii, căci s-a exclus posibilitatea ca URSS, cotropitorul din iunie 1940, sâ se numere *printre învingători,* iar România, tocmai pentru că va tenta sâ corecteze nedreptatea, *în tabăra opusă,* adică alături de Germania, cum s-a şi întâmplat. Evacuările admise în 1940. desfăşurate şi sub presiunea şi acţiunile reprobabile ale minorităţilor[252], mai aveau ele sâ fie, cum s-a presupus prea grabnic la reuniunile Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940, temporare? Or, dimpotrivă, numai admiterea riscului unui război cu URSS ori poate - cine ştie - a *bluff-u\ui* sovietic din 1940, deci alegerea variantei bătăliei pentru apărarea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei era în mâsura sâ scutească România de toate improbabilităţile şi ameninţările grozave ale viitorului apropiat şi care, acum, a devenit deja trecutul recent cu un întreg lanţ de tragedii. Nu neglijăm câ, în iunie 1940, decizia Bucureştilor a mai avut o consecinţă pe deplin resimţită în deceniile care au urmat: participarea României la ostilităţile generale în tabăra Germaniei (între 1941 şi 1944), fapt aspru sancţionat de învingâton la Armistiţiu şi la Pace (în 1944 şi, respectiv, în 1947) ori respins şi în prezent de către comunitatea internaţională, pe motive mai mult ori mai puţin plauzibile.

Bănuim câ, în rândurile precedente, am prezentat şi examinat fapte şi procese care, sub raport strict metodologic, se subsumează schemei clasice[25'] oferită la confluenţa anilor '50-'60 de către maeştrii *„şcoliifranceze* "în domeniul istoriei relaţiilor internaţionale (PierTe Renouvin. lean-Baptiste Duroselle ş.a.). Astfel, pe de o parte, în producerea şi derularea evenimentelor surprindem acţiunea categorica a forţelor profunde, precum: *factorii geografici, condiţiile demografice, forţele economice, cele financiare, sentimentul naţional, naţionalismele. sentimentul pacific.* Pe de altă parte, s-a impus interven)ia omului de stat, cu toate elementele care au motivat-o, adică: *personalitatea omului de stat. omul de stat şi interesul naţional acţiunea forţelor profunde asupra omului de stat. acţiunea omului de stat asupra forţelor profunde* şi, în sfârşit, *decizia.* Calchiate pe o atare schemă, raţiunile şi desfăşurările întâmplărilor anului 1940, precum şi intervenţiile variilor personaje ne conving, finalmenie. câ în evoluţia cazului decisiv s-a dovedit rostul omului de stat, în cazul României - al regelui Carol al II-lea (cu voinţa-i nestrămutată de a-şi păstra situaţia cu orice preţ, inclusiv aceea de a admite prăbuşirea graniţelor României Mari), iar în cazul URSS - al lui I. V. Stalin şi V. M. Molotov - decişi sâ aplice protocolul secret de la 23 august 1939, inclusiv cu riscul unui râzboi numai iniţial *„zonal"* sovieto-român[254].

Opinia publică contra cedărilor teritoriale

împotriva cedării fâră luptă a Basarabiei şi a Nordului Bucovinei, apoi a Nordului Transilvaniei şi, finalmenie, a Dobrogei de Sud, în întreaga ţară au avut loc ample manifestaţii, participanţii reprezentând praclic toate curentele politice (mai puţin comuniştii, care au salutat anexările leritoriale ale URSS) şi toate clasele şi păturile sociale, exprimându-şi hotărârea de a apăra pământul strămoşesc, de a nu se înstrăina nici o palmă de pâmânt românesc şi de a nu lasă sâ ia drumul robiei nici un cetăţean al statului român. Cu tillu de exemplu, menţionăm protestul energic (acoperit cu câteva mii de semnături) roslit la 2 iulie 1940 de profesorul Ştefan Ciobanu, membru al Academiei Române şi strălucit fiu al Basarabiei din nou cotropita de ruşi, în şedinţa comunâ a comisiilor de politica extemâ ale Camerei şi Senatului României şi din care reţinem: .,*(..) Dacâ mai există dreptare pe acest pâmânt, dacă principiile umane mai au vreun rost, dacă drepturile popoarelor, sfinte chiar în timpurile întunecate ale istoriei, mai au vreo*

valoare, noi, parlamentarii şi fruntaşii vieţii politice şi culturale din Basarabia, români şi mii poporului din provincia dintre Prut şi Nistru, astăzi redus la tăcere, apelăm la lumea civilizată şi atragem atenţia asupra dramei sfâşietoare prin care trece populaţia Basarabiei, în acelaşi timp, ridicăm glasul nostru de protest viguros în contra încălcării nelegiuite a celor mai sfinte drepturi ale noastre istorice, etnice şi umane "[1]". Cu acelaşi prilej, inegalabilul N. lorga, consilier regal şi fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, a prezentat un memoriu subscris de numeroase şi marcante personalităţi politice şi ştiinţifice[25]": Iuliu Maniu, C. I. C. Brâtianu. A. C. Cuza, 1. Mihalache, Gh. I. Brâtianu, Virgil Madgearu, dr. C. Angelescu, Stelian Popescu ş.a. De asemenea, generalul Ion Antonescu, viitorul premier şi Mareşal al României, a solicitat şi a obţinut la 1 Iulie 1940 o audienţă la regele Carol al II-lea, lâsându-i la plecare o scrisoare de protest: *„Ţara se prăbuşeşte. In Basarabia şi Bucovina se petrec scene sfâşietoare / j Poporul şi armata au fost dezarmaţi fără luptă. Demoralizarea lor este fără limită. Lipsa lor de încredere în conducători este totală. Ura lor contra vinovaţilor, a tuturor vinovaţilor de ieri şi de azi. creşte. Consiliul de Coroană v-a hotărât să cedaţi. Decizia a dezlănţuit haosul. Consecinţele lui, anarhia şi atiarhizarea, sunt însă numai la începutul lor [. . .] Trebuie schimbat imediat şi sistemul. !schimbaţi] şi oamenii. Dacă Majestatea Ta nu va apleca nici în acest ceas suprem urechea la durerile neamului, prăbuşirea totală, prăbuşirea iremediabilă - cu tot cortegiul ei sinistru de crime şi de distrugeri - va urma. .. "*[2'7]

La rândul său,..*arbitrajul"* de la Viena a provocat vii emoţii şi profunde reacţii ale opiniei publice interne şi internaţionale, care l-a respins prin vocea autorizată a numeroase personalităţi politice, prin intervenţiile marilor agenţii de presă şi cotidiane, prin numeroase acţiuni desfăşurate atât în teritoriul cedat, precum şi în restul României-'[58]. Astfel, în primul rând, la cea de a doua reuniune a Consiliului de Coroană consacrată discutării *„arbitrajului"* vienez, ţinută în noaptea de 30/31 august 1940, N. Iorga a prezis câ documentul în atenţie, pe care l-a respins, nu putea fi considerat definitiv, el reprezentând produsul unui *,/noment al războiului"*[25]". Reprezentantul cel mai autentic al Transilvaniei mutilate, Iuliu Maniu. liderul PNŢ, s-a pronunţat vehement împotriva deciziei puterilor Axei, Germania şi Italia, ca şi contra concesiilor admise de guvernul I. Gigurtu de-a lungul *„negocierilor* "cu Ungaria ori chiar în cursul reuniunii de la Viena prin simulacrul convocării unor Consilii de Coroană chemate sâ ..*ratifice* " ilegalităţile dictate de Berlin şi Roma, el declarând în continuarea celor precizate de N. Iorga[2N)]: *„(...) Majesrate. eu. i'i numele poporului român din Ardeal, protestez în contra ruperii integrităţii Ardealului.*
protestez împotriva alipirii acestei păr[i către Ungaria şi protestez în contra procedurii care s-a observat, care dă aspectul că această ciuntire a acestei părţi a Ardealului se întâmplă oarecum cu învoirea noastră, printr-o judecată convenită de noi [...] Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistenţă, a fost o profundă greşeală, ale cărei urmări le suferim astăzi /.,./ Niciodată nu vom recunoaşte o hotărâre, oricine ar aduce-o, care ar stabili o rupere a Ardealului sau a u/tei"oărţi a lui de la patria mamă... "

Dictatul de la Viena a fost condamnat de opinia publică internaţională. Astfel, Agenţia .. *Reuter "* califica dictatul de la Viena ca o ,. *nouă şi uriaşă înşelăciune nazistă "* şi arăta că cea dintâi reacţie a opiniei publice faţă de capitulare a fost stupefacţia generala pentru felul cum a fost *„prădată "* România[2]". Cunoscutul cotidian *„New York Herald Tribune* " aprecia în acele zile: *„Dictatele impuse de dictatori au avut întotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violenţă, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi şi nici dictate "*[ltc].

Ziarul turc *„Yeni Sabalt* ", după ce relata împrejurările în care s-a produs dictatul de la Viena, conchidea: „ *Este de datoria noastră de a exprima prietenilor noştri români regretul şi simpatici noastră pentru tratamentul neuman la care au fost supuşi. Înţelegem că în aceste clipe dureroase întreaga naţiune este cufundată în doliu adânc. Dar amicii noştri români, care sunt curajos, tenaci şi harnici, vor găsi în nenorocirea lor o nouă forţă şi vor munci cu solidaritate mărită I vor păstra, fără nici o îndoială, locul important ce-l ocupă în Balcani"-".*

..*Gazette de Lausanne ",* unul dintre cele mai cunoscute ziare elveţiene, scria câ România a fost lovită în mod crunt prin sentinţa de la Viena, avându-se în vedere, în primul rând. câ *„ii ansamblul Transilvaniei elementul românesc constituie majoritatea populaţiei"*[:M].

Premierul englez W. Churchill declara în Camera Comunelor, la 5 septembrie 1940: *„România a suferit o severă mutilare teritoriala. Nu avem de gând să recunoaştem vreuna ilm schimbările teritoriale ce se fac în timpul războiului, afară de acelea ce s-ar produce , u liberul consimţământ şi cu bunăvoinţa părţilor interesate* "[2]La rândul sâu, lordul Halilax. liderul diplomaţiei britanice, declara câ guvernul englez *„nu recunoaşte nici o cesiune i/t teritorii făcută sub presiune şi în special nu recunoaşte arbitrajul de la Viena "*

3 Acceptarea dictatului de la Viena, care la 31 august 1940 a fost suplimentat cu un docu Joachim von Ribbentrop şi de Galeazzo Ciano, prin care aceştia ofereau *garanţia* Berlinului şi Romei pentru integritatea teritorială a României mutilate[2'''], a marc [1] falimentul regimului instaurat de Carol al II-lea la 10 februarie 1938[2'"']. în contextul nemulţumirilor populare din august-septembrie 1940. la 3 septembrie Carol al II-lea reuşeşte sâ-l convoace la Palat pe generalul Ion Antonescu, revenii după un surghiun de câteva săptămâni la mânăstirea Bistriţa, ce-i fusese impus de suveran, care nu putea ierta ofensa celor consemna:, în scrisoarea menţionată din 1 iulie 1940. în acord cu opiniile vehiculate în cercurile polin, ■ diplomatice şi militare din Bucureşti, în raport cu care generalul devenise *„omul zilei "* ţi. realmente, singura personalitate capabila sâ domine evoluţia neprevăzută şi gravă a evenimentelor, regele Carol al II-lea, trecând peste toate dubiile personale *{„sunt încăfourti îndoit asupra persoanei lui"* - citim, la 3 septembrie 1940, în *Jurnal*[2W]), îi cere acestuia vi primească mandatul formării unui nou guvem. Rezervai pentru moment. Ion Antonescu. în temeiul conciliabulelor anterioare cu conducerile PNŢ şi PNL, cu liderii legionari şi al unot contacte cu Legaţia Germaniei la Bucureşti[270], va accepta oferta regală la 4 septembrie 194(1 la ora prânzului, pentru ca în ceasurile următoare sâ solicite depline puteri pentru conducere, statului. Le-a obţinut a doua zi, prin decret semnat de Carol al II-lea, care încâ nu înţelegea că se consumau ultimele 24 de ore ale domniei sale, în condiţiile în care în noaptea de 5-6 septembrie 1940 generalul Ion Antonescu i-a cerut, în cursul unei audienţe de aproape două ceasuri, abdicarea imediata în favoarea fiului sâu Mihai. A urmat, în zorii zilei de 6 septembrie 1940, o scrisoare ultimativă a generalului trimisă regelui, care, la ora 6,10, admise în sfârşit sâ semneze actul de abdicare[27']. în aceeaşi zi, succesorul lui Carol, fiul sâu, depuse jurământul de credinţă faţă de ţară şi neam, redevenind, a doua oară dupâ interludiul 1927-1930, Mihai I, regele tuturor românilor (1940-1947). Generalul Ion Antonescu a obţinut fără dificultate de la tânărul monarh reconfirmarea deplinelor puteri în calitatea-i de prim-ministru, pentru ca apoi sâ se autointituleze Conducător al Statului Român[2'2].

N,

1 Vezi Henri Michel. *La Seconde Guerre mondiale,* I. 1939-1943, Paris. P. U. F.. 1968, pp. l-26: Sidney Aster. 1939. *The Making of the Second World War,* London. Deutsch, 1973, *passim:* P. M. H. Bell, *The Origins of the Second World War in Europe.* London - New York, Longman. 1987, pp. 245-267. Vezi. mai jos notele 229-230
2 Cf. Donald Cameron Wat, *How War Came. The Immediate Origins of the Second World War,* 1938- 1939, London. Heinemann. 1989, p. 498 şi urm.
< *Ibidem,* pp. 462-478: Maurice Baumont. *La faillite de la paix (I91H-I939).* II. 1936-1939, Paris, P. U. F.. 1961. p. 870-871; Pierre Renouvin şi colab.. *Les relations franco-britanniques de 1935 à 1939,* Paris, Editions du CNRS, 1975. *passim.*
4 Henri Michel. *La drôle de guerre,* Paris. Hachette, 1971 ; idem, *La Seconde Guerre mondiale,* I. p. 43 şi urm.
5 William L. Shirer, *Le Troisième Reich des origines à la chute,* Paris, Stock. 1967. p. 492 şi urm.
h Donald Cameron Watt. *op. cit.,* pp. 361-384, 447-461: Ingcborg Fleischhauer, *Pakt. Ghitler. Stalin i iniţiativa ghermanskoi diplomaţii,* 1938-1939. Moskva. Progress. 1991. passim; O. A. Rjeşevskii. éd.. 1939 god. *Uroki istorii.* Moskva. Mîsl, 1990. passim; D. A. Volkogonov. *Drama ieşenii 1939 iţoda,* în *,Novaia i noveişaiia istoriia",* Moskva, nr. 4/1989. pp. 3-27; *K istorii zakliceniia sovetsko- ghermanskogo dogovora o nenapadenii 23 avgusta 1939* g. *(Dokumentalnti obzorj.* în *.Novaia / noveişaiia istoriia",* nr. 6/1989, pp. 3-21. [7] William L. Shirer, *op. cit..* pp. 576-583.
Ve/.i Florin Constantiniu, *între Hitler şi Stalin România şi pactul Ribhentrop-Molotov,* Bucureşti, liditura Danubius, 1991; Gh. Buzalu. Florin Constantiniu şi colab.. *Secretele protocolului secret* iviii *Ribbentrop-Molotov,* în revista „Moldova", nr. special. Iaşi. 1990.
A. W. De Porte. *Europe between the Superpowers. The Enduring Rolant e.* New Haven London. Yale University Press, 1979, p. 40-41. 10 John Lewis Gaddis, *The Long Peace. Inquiries Into the History of the Cold War.* New York -

Oxford. Oxford University Press. 1987, p. 48 şi urm. : i *Ibidem,* passim.
: Eddy Bauer. *The History of World War II.* Leicester, Galley Press, 1984, pp. 33-219; Henri Michel. *La Seconde Guerre mondiale.* I, *passim*; Peter Calvocoressi. Guy Wint. *Total Wm Causes and Courses of the Second World War.* Harmandsworth. Pinguin Books. 1979. *passim.* ' -B. Duro selle. *Histoire diplomatique de 1919 â nos jours,* ed a V-a. Paris. Dalloz, 1971. p. 294-295. *l-i Ibidem,* p. 354-355.
15 Cf. Henri Michel. *La Seconde Guerre mondiale.* II. 1943-1945. Paris. P. U. F.. 1969. passim. "> Vezi lucrările semnate de Viorica Moisuc. Eliza Campus, I. Calafeleanu. Paul D. Quinlan. Dov B.

[4] Lungu, Aurică Simion, Livia Dandara, V. FI. Dobrinescu. I. Pâtroiu, Al. Gh. Savu. loan Talpe *istoria secretă a celui de-al doilea război mondial.* I, Bucureşti. Editură Ştiinţifică şi Enciclopedica, 1988. p. 10 şi urm. (Cap. 1 - Demersul lui Viorel Virgil Tilea).

18 Armand Câlinescu, *însemnări politice. 1916-1939,* ediţie Al. Gh. Savu, Bucureşti, Editu
19 Apud *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945,* Serie D (1937-1945), vol. VII, *Die letzten Wochen vor Kriegsausbruch.* 9. August bis 3. September 1939, Baden-Baden, Imprimerie Nationale. MCMLVI, p. 236 (în continuare, se va cita ADAP. . .)
20 Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995, p. 6.
21 Cf. I. E. Levit, Ucastie faşistskoi Rumînii v agressii protiv SSSR, I, Chişinău, Ştiinţa, 1981, p. 64 65; B. M. Kölker, I. E. Levit, Vneşneaia politika Rumînii i rumîno-sovestskie otnoşeniia (sentiabr 1939-iun 1941), Moskva, Nauka, 1971, p. 14-15.
22 *ADAP 1918-1945.* Serie D (1937-1945). vol. VII, p. 303-304.
23 *Ibidem,* p. 391-392.
24 Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938-1940),* Bucureşti. Editura Politică, 1970, p. 333.
25 *Ibidem,* p. 333-334.
26 Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 180.
27 Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 7.
28 Idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* I, p. 45 şi urm.
29 Eliza Campus, *înţelegerea Balcanică.* Bucureşti. Editura Academiei, 1972. p. 363-364.
30 William Carr, *Poland to Pearl Harbor. The Making of the Second World War,* London, Edward Arnold, 1985, p. 69-70; Eddy Bauer, *op. cit.,* pp. 33-40.
31 A. Kareţchi, L. Eşanu, *Românii şi cauza Poloniei in 1939*, II, în I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu. V Cristian, eds.. *Românii în istoria universală*, III/l, Iaşi, 1988, p. 695 şi urm. ; Gh. Buzatu. *Romw şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 8.
32 *Ibidem.*
33 Vezi Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Murea Unire,* II, 1933-1940, Bucureşti. Ediim.: Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 1 013 şi unn. ; Horia Sima, *Sfârşitul unei domnii sângeroase (10 decembrie 1939-6 septembrie 1940),* ed. a Il-a, Madrid, Omul Nou. 1990, pp. 24-26; *Cine* a */ Armand Călinescu. Mărturii,* Bucureşti, Editura Presa Naţională, 1992, passim.
34 Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu, eds., *..Procesul "lui Corneliu Zelea Codreanu (mai 1938),* Iaşi, 1994. passim. ; Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei româneşti (I92 1941),* Bucureşti, Editura FFPress. 1996, passim.
35 Gh. Buzatu. *România şi războiul mondial din I939-J945,* p. 9.
36 Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire,* II/2, p. 1 026 şi urm.
37 *Ibidem*, p. 1 516; Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României. 1919-1940*, Bucuroşi Editura Humanitas, 1991, passim; Dov B. Lungu, *Romania and the Great Powers,* 1933-1940. Durham - London, Duke University Press, 1989, passim.
38 Ion Pâtroiu, V. Fl. Dobrinescu, *România şi Anglia în anii '30,* Craiova, Editura Scrisul Româiu 1997, pp. 210-247.
39 ADAP 1918-1945, Serie D 1937-1945, vol. IX/2. Die Kriegsjahre. 18. März bis 22. Juni **1940.** Frankfurt am Main, P. Keppler Verlag KG, 1962, p. 382-383; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, Rom,: după Marea Unire, II/2, p. 1 537-l 538.
40 Vezi *Carol al II-lea, între datorie şi pasiune. însemnări zilnice. II, 1939-1940,* ediţie Marcel-Dumitru Ciucă, Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editura Şansa, 1996, p. 177.
41 *Ibidem.*
42 *Ibidem.*
43 *Ibidem.*
44 Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 10-11.
45 *Ibidem,* p. 11.
46 Vezi, în mod special, Robert Goralski. Rusell W. Freeburg, *Oil and War. How the Deadly Struggle Fuel in WWII Meant Victory or Defeat,* New York, William Morrow and Company, Inc.. 1987. */ sim;* Jean-Jacques Berreby, *Le pétrole dans la stratégie mondiale*, Paris. Castennan, 1974, *passim: I* M. Friedwald, *Oil and the War,* London-Toronto, William Heinemann Ltd., 1941*, passim;* Benjamin Shawdran, *The Middle East, Oil and the Great Powers,* ed. all-a, Boulder-London, Westview Pre 1985, p. 5 („*petrolul-cea mai decisivă forţă în război* "); F. Venn, *Oil Diplomacy in the Twentu Century,* London, Macmillan, 1986, p. 83-104; Eugen Preda, *Miza petrolului.* Bucureşti, Editura Militară, 1983, passim; Constantin Croutziou, *L importance du pétrole dans la vie économie/.*<■
Paris, Librărie Sociale et Econimique, 1941, p. 28 *(petrolul-nerv al războiului)-,* Jacques de Launay, Jean-Michel Charlier, *Istoria secretă a petrolului*, Bucureşti, Editura Politică. 1989, p. 79-88; René Sedillot, *Istoria petrolului.* Bucureşti, Editura Poltică, 1979, *passinv.* Henri Michel. *La drôle de guerre, passim;* Viorica Moisuc, *Diplomaţia României, passim* Horia Brestoiu, *Acţiuni secrete în România. In preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică. 1983, *passinr,* Maurice Pearton, *Oii and the Romanian State,* Oxford, Clarendon Press, 1971, p. 223 şi urm. în anii războiului au fost editate în româneşte lucrările de succes ale lui A. Zischka, *Războiul petrolului.* Bucureşti, Cartea Românească, 1942; *Ştiinţa distruge monopolurile,* ed. a Il-a, Bucureşti. Editura Gorjan, 1942. Din această ultimă lucrare, reţinem: ., *Petrolul a devenit sângele flotelor de război şi automobilelor, al avioanelor şi nwtoarelor Diesel "* (p. 217). în Războiul petrolului s-a demonstrat rolul de *sânge al economiei* atins de *„aurul negru "* (p. 14).
47 Cf. Edmond Bloch, 1919-1939. *Le pétrole mène le jeu...,* Paris. G. Durassie et C-ie, Editeurs, 1961, p. 119.
48 *Ibidem,* p. 116.
49 René Sedillot, *Istoria petrolului,* p. 227.
50 *Ibidem,* p. 228.
51 Jean-Jacques Berreby, *Histoire mondiale du pétrole,* Paris, Éditions du Pont Royal, 1961.
52 *Ibidem,* p. 207.

53 Cf. Mihail Pizanty, *Aperçu general sur l'industrie pétrolière de Roumanie,* Bucureşti, Cart... 4, idem. *Privire retrospectivă asupra industriei petrolifere în perioada 1930- 1939,* Bucureşti, 1940, p. 6.

54 *Documents on German Foreign Policy, 1918-1945*, Series D, voi. XIII, London, HMSO, 1964. p. 844. Aflat la Berlin la sfârşitul lunii noiembrie 1941, Mihai Antonescu s-a mai întâlnit cu Joseph Goebbels, Joachim von Ribbentrop şi A. Hitler (ibidem, pp. 891-894), căruia i-a promis că va spori livrările de petrol către Germania (minutele germane ale întrevederilor). Minutele convorbirilor ministrului român de Externe în fonna dictată de el însuşi. în Jean Ancei, éd.. Documents *Concern- ing the F ate of Roumanian Jewwry during the Holocaust,* IX. Romanian-German relations, 1936- 1944, New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1980, p. 269 şi urm.

55 Cf. Cesare Alimenti, *11 petrolio nell'economia mondiale.* Roma. 1939, p. 62

56 Stefan Th. Possony, *L'économie de la guerre totale,* Paris, 1939, passim; Edgar-Faure. *Le pétrole dans la paix et dans la guerre,* Paris, 1961, passim: André Labarthe, *La France devant ta guerre. La balance des forces*, Paris, Editions B. Grasset. 1939, p. 10; V. Forbin. *Le pétrole.* Paris, 1940, p. 5 *(..aceia dintre beligeranţi care pot conta pe rezerva suficientă de produse petroliere deţin gajul victoriei ").* După un deceniu de la declanşarea ostilităţilor, R. Jouan preciza că petrolul fusese ..sufletul operaţiunilor militare", că *„posedarea lui. odată trecute primele surprize, a jucat un rol capital, chiar decisiv, în prăbuşirea Germaniei şi. mai ales, aceea a Japoniei " (Le pétrole, roi du monde.* Paris, Payot, 1949, p. 155)

Zgomotul armelor a înlocuit acţiunea diplomaţilor, în ..Monitorul Petrolului Românesc! Moniteur du Petrole Roumain ", nr. 18/15 septembrie 1939, p. 1185 (în continuare, se va cita : MPR)

^ Vezi *Consumul mondial al produselor petrolifere în 1939.* în MPR. nr. 12/1940. p. 663-664. Situaţia din ultimii ani care au precedat războiul mondial: 1935-212 231000 tone; 1936-231 000000 tone; 1937- 254 500000 tone; 1938-249 100000 tone; 1939-255 786000 tone (ibidem, p. 663) Vezi MPR. nr. 23/1939, p. I 472 şi unu.

60 MPR. nr. 21/1 939. pp. 1 347-l 357

M *Idem, La vitalité de l'industrie pétrolière roumaine.* Bucureşti, Cartea Românească, 1939, p. 3 Cf. Joachim von Ribbentrop. *De Londres à Moscou. Mémoires*, Paris, B. Grasset. Editeur, 1954, p. 57

'>3 Cf. Robert Goralski, Rusell W. Freeburg, Oil and War. pp. 324, 334. Al doilea război mondial a dovedit *„legătura crucială"* între petrol şi securitatea naţională a statelor, rolul de *..pivot crucial"* al combustibilului lichid în determinarea politicii de ansamblu a tuturor statelor; Constantin Croutziou. *I- importance du pétrole dans la vie économique,* pp. 149-151 (despre rostul *carburanţilor* în bătălia în curs dintre Anglia şi Germania).

(,4 *Ibidem,* p. 77-80

f,5 In anii 1940-1944, România a reprezentat.*.principala sursă de aprovizionare cu produse petroliere pentru Reichul nazist"(cî.* S.M. Lisicikin, *Neftianaia pronuşlennost stran narodnoi demokratii.* Moskva, 1960, p. 133). După F. Venn, România, prin livrările de produse petroliere din 1939-1944. a avut *„o contribuţie substanţială la /funcţionarea] maşinii de război germane "* (cf. *Oii Diplomacy i" the Twentieth Centuiy,* p. 85)

66 Vezi I. V. Stalin, *Despre Marele R... Sovietice pentru Apărarea Patriei,* ed. a III-a. Bucureşti, Editura PMR, 1952, p. 22 (din cuvântarea rostită la radio de Stalin la 3 iulie 1941: „(..., *[GermaniaJîşi pune drept scop (în războiul declanşat la 22 iunie 1941] cotropirea pământului nostru, udat de sudoarea noastră, acapararea grânelor noastre şi a petrolului nostru, obţinute prin munca noastră... ").*

67 Pentru activitatea O K W-ului între 1940 şi 1945. vezi un document fundamentă], editat de cunoscuţii istorici germani Hans-Adolf Jacobsen, Andreas Hillgruber, Walther Hubatsch şi Percy Emst Schramm. *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wermachtführungsstab*), MV, Frankfurt am Main, Bernard Graefe *Verlag för Wehrw esen,* 1961-1965. Trimitem, de asemenea, la *directivele de război* ale lui A. Hitler, editate de Walther Hubatsch, Hitlers *Weisungen für die Kriegführung 1939- 1945. Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht*, Frankfurt am Main, Bernard und Graefe Verlag fur Wehrwesen, 1962 (după care s-au realizat ediţiile engleză şi franceză: Adolf Hitler, *Directives de guerre,* présentés par H. R. Trevor-Roper d'après Walther Hubatsch, Paris, Arthaud, 1965)

68 Cf. Robert Goralski, Rusell W. Freeburg, *Oil and War,* p. 174 şi urm. (cap. 11 - *Germany Bleeds for Oil: The Caucasus and Stalingrad,* cu acest motto: *„Dacă nu voi captura petrolul din Maikop şi Groznîi, atunci eu trebuie să sfârşesc războiul* ". A. Hitler, 1 iunie 1941).

69 Vezi Dietrich Eichholtz, *Geschichte der deutschen Kriegswirschaft 1939-1945,*1, 1939-1941, Berlin, Akademie-Verlag, 1971, p. 168 şi urm.

70 Vezi Andreas Hillgruber, *Die Zerstörung Europa. Beitrage zur Weltkriegsepoche 1914* bis 1945. Frankfurt am Main-Berlin, Propyläen, 1989, p. 219 şi urm.; idem. *Deutsche Grossmacht und Weltmac ht im 19. und 20. Jahrhundert,* Düsseldorf, Droste Verlag, 1979, passim.

71 Robert Goralski, Russell W. Freeburg, *Oil and War.* p. 124 şi urm. (cap. 8 - *Mideast Oil and the Mediterranean).*

72 *Le combustible liquide au Japan,* în MPR, nr. 5/1941, p. 243 şi urm.; Robert Goralski, Russell W Freeburg, *Oil and War,* p. 141 şi urm. (cap. *Japan s Oil Gains).*

73 Robert Goralski, Russell W. Freeburg au insistat asupra faptului că succesul *blocadei economice* a Germaniei, depinzând de înfăptuirea *blocadei navale,* a *exacerbat*" pentru Berlin problema combustibilului lichid pentru tot cursul războiului mondial (cf. Oil and War, p. 38).

74 Cf. Henri Michel, *La drôle de Guerre*, pp. 240-249.

75 *Ibidem,* p. 244-245; Sir Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War.* 1. London, HMSO, 1970, passim. :

76 Cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-aI doilea război mondial,* 1, p. 200-201.

77 Vezi W. N. Medlicott, *The Economic Blockade.* I, London, 1970, *passim.* Despre preocupările guvernului britanic pentru asigurarea cantităţilor de petrol necesare războiului, vezi D. J. Pavton Smith, *Oil A Study of War-time Policy and Administration,* London. HMSO, 1971, *passim,* W. K Hancock, ed.. *History of the Second World War. United Kingdom Civil Series. Statistical Digest o) the War,* London-Neudeln. HMSO and Kraus Reprint, 1975. pp. 87-94 (*Petroleum).* Relativ la rolul determinant al petrolului în precizarea planurilor strategice ale Imperiului Britanic în anii războiului, cf. Sir Charles Webster, Noble Frankland, *The Strategic Air Offensive against Germany 1939- 1945,* vols. 1/1-3, II, 111/5. IV, London. HMSO, 1961. Despre blocada din anii primului război mondial, cf. Marion C. Siney, *The Allied Blockade of Germany 1914-1916,* The Universin Michigan Press, 1957.

78 Cf. J.R.M. Butler, *Bolşaia strateghiia, I. Sentiabr 1939 - iun 1941,* Moskva, 1959, p. 86.

79 Vezi, în mod special, lucrările istoricilor străini (Pierre Renouvin, J. -B. Duroselle, Dov Lungu, Paul D. Quinlan ş. a.).

80 Cf. Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc,* p. 314 şi urm.

81 După cum am precizat deja, atitudinea României nu constituia o surpriză, cele mai importante capii i fiind avertizate în acest sens încă dinaintea atacării Poloniei: Parisul (vezi Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, Bucureşti, fond 71 Franţa, voi. 69 bis. ff. 68-70, telegrama nr. 5> Paris, 9 august 1939, Franasovici către MAS din Bucureşti, (în continuare se va cita: Arhiva MAI ibidem, f. 42, telegrama nr. 537/29 august 1939, Franasovici către MAS); Londra (idem, fond 71 Anglia, voi. 40, f. 286, telegrama nr. 43061/Bucureşti, 8 iulie 1939, Gafencu către Legaţia din Londra; Great Britain, Public Record Office, London-Kew, FO - 371/23852. minuta întrevederii Tilea-lordul Halifax. Londra, 26 august 1939); Belgradul (Arhiva MAE, fond 71 Iugoslavia, voi 52, telegrama nr. 52570/Bucureşti, 17 august 1939, Gafencu către Legaţia din Belgrad), Ankara (idem, fond 71 Turcia, voi. 61 *passim);* Berlinul (idem. fond 71 Germania, voi. 77, f. 312-313. nota întrevederii Gafencu-Fabricius din 31 august 1939); Roma (idem, fond 71 Italia, voi. 66, *passim)* şi de asemenea. Moscova (idem, fond 71 URSS, vol. 87, *passim),* în ciuda faptului că, din tot mai multe direcţii, soseau mesaje tot mai presante că, atunci când URSS va avea ocaziunea şi o va putea, va pune problema Basarabiei (ibidem, f. 425, telegrama nr. 753/Paris, 30 octombrie 1939, Franasovici către MAS din Bucureşti; ibidem, f. 386, telegrama nr. 10761/Washington, 23 octombrie 1939, Irimescu către MAS; ibidem, f 387, telegrama nr. 4757/Budapesta. 23 octombrie 1939, Crutzescu către MAS).

82 Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 7-8.

83 Apud Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* p. 184 *(„...Facem astăzi o altă politică decât aceea pe care o avem în inimă. Nu o putem face decât pe aceea de azi! ").*

84 Grégoire Gafenco, *Préliminaires de la Guerre à l'Est. De l'accord de Moscou (21 Août 1939) aux hostilités en Russie (22 Juin 1941),* Fribourg-Paris, Egloff, 1947, p. 338 şi urm. Până la 28 mai 1940. cât timp undeva pe continent mai era un centru de rezistenţa anti germană. România era hotărâtă, potrivit mărturiilor ministrului de Externe din perioada decembrie 1938-mai 1940, *„a-şi apăra cu armele independenţa sa naţională şi politica sa loială faţă de ordinea de drept europeană "(ibidem,* p. 329). Din septembrie 1939, armata fusese mobilizată. România fiind capabilă să suporte un prim şoc dinspre Est, Nord sau Vest, apoi repliindu-se pe poziţiile defensive. O reuniune convocată de Carol al ll-lea la 19 aprilie 1940 decisese *rezistenţa armată* a României în

orice condiţii şi cu orice preţ I [illegible]7). în atare condiţii, *„toate preparativele tehnice şi militar fuseseră puse la punct în vederea incendierii, dacă era necesar, a industriei şi zăcămintelor de petrol*" (subi. ns. -Gh. B.) *(ibidem,* p. 337)

85 Grégore Gafenco. *Préliminaires de la Guerre à l'Est...,* p. 338

56 Gh. Buzatu. *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 8-11; Maurice Pearton. *OU and the Romanian State,* p. 225-226.

57 Vezi însemnările din 1940 ale ministrului de Externe italian Galeazzo Ciano (apud *The Ciano Dia- ries,* Garden City, Doubleday and company 1946, pp. 269-270, 288. La 28 august 1940, înainte de a se deplasa la Viena, Ciano a fost primit de Hitler, care a solicitat ca prin *..arbitrajul* " pregătit *..să fie asigurată pacea "* în Sud-Est. Diplomatul italian şi-a explicat dorinţa Fuhrerului, şi anume ca *„petrolul românesc să continue a fi pompat în rezervoarele* /«/"(ale lui Hitler - Gh. B). p. 288; Robert Goralski. Russell W. Freeburg, *Oii and War,* pp. 59-61 ; Maurice Pearton, *Oii and the Romanian State,* p. 223-224; André Fontaine, *Istoria războiului rece*. vol. 1.1917-1950. Bucureşti. Editura Militară, 1992. p. 179-180; Raymond Cartier. La Seconde Guerre mondiale, I. 1939-1942. Paris. Larousse-Paris Match. 1965, p. 172. Istoricul francez a reţinut dec laraţia lui Hitler în sensul că, fără petrolul românesc, *„Germania nu ar putea continua războiul. trebuie pus la adăpost de pericolul rusesc " (ibidem)*

' • Vezi Al. Gh. Savu, *Dictatura regală,* passim.

sy Cf. MPR, nr. 19/1939, p. 1 283.

V0 Ibidem, p. 283-l 284. *Idem,* nr. 23/1939, p. 1 510. *Ibidem,* p. 1511. *Idem,* nr. 21/1939, p. 1 392.

'4 Ibidem.

M Ibidem. p. 1 389.

Idem, nr. 23/1939, p. 1 505.

Cf. Viorica Moisuc, *Diplomaţia României,* p. 274; Philippe Marguerat. *Le 111-e Reich et le pétrole roumain, 1938-1940,* Leiden, A. W. Sijthoff/Genève, 1977, p. 189-190 [s] Cf. Axente Sever Banciu. *Aspectul economic al războiului actual. (Potenţialul economic al mariloi puteri).* Bucureşti. Editura Universul, 1941, passim; Marcel Livian, *L Entente Balkanique et l'après- guerre actuelle*. Paris, Librairie Generale de Droit et de Jurisprudence, 1940, p. 130-131

^ Ve/i detalii în Viorica Moisuc, *Diplomaţia României,* p. 246 şi urm. (cu trimiteri la acordurile economice româno-germane din 28 septembrie 1939, cuprinzând dispoziţii speciale relativ la petrol, cereale etc., schimbate pentru armament, fapt ce a determinat al II l-lea Reich să acţioneze pentru stăvilirea momentană a extinderii conflictului în Sud-Est).

"X) Cf. G. I. Brâtianu, *Roumanie et Hongrie. Considérations démographiques et économiques,* ed. a li a. Bucarest, Ediţiile Dacia, 1942, p. 10-11. Vezi şi M. N. Constantinescu, *Importanţa europeană c petrolului românesc.* Bucureşti, Imprimeria CFR-Filaret, 1943, passim

101 Vezi Viorica Moisuc. *Diplomaţia României,* p. 269.
102 Arhiva MAE, fond 71 Anglia, voi. 40, f. 369.
103 Vezi ArmandCâlinescu, *Însemnări politice,* p. 432. Detalii în Victor Slâvescu, *Note fi însemnă,, zilnice.* II. ei Georgeta Penelea-Filitti, Bucureşti, Editura Enciclopedica, 19%, p. 427-429. (Premierul relatează autorului conţinutul discuţiilor cu Fabricius care au stat la baza unui viilor acord - din mai 1940 - având ca bază schimbul petrol/armament, p. 428.)
104 Arhiva MAE, fond 71 Anglia, voi. 40. ff. 369-374;Viorica Moisuc, *Diplomaţia României,* p. 270
105 ' Arbivi MAE. fond 71 Franţa, voi. 69 bis, f. 66 (telegrama nr. 565/Paris, 8 septembrie 1939)
106 Vezi întrevederea Fabricius-Câlinescu din 15 septembrie 1969, în *Al)AP. 1918-1945.* serie D: 1937-1945, voi. VIII, Die Kriegsjahre. I. *4.Seplember 1939 his IX. Mdrz 1940.* Baden-Baden Frank furt/M ain, P. Keppler Verlag KG, 1961, p. 57-58 (telegrama nr. 549/Bucureşti, 15 septembrie 1939. Fabricius către MAE german) (în continuare, se va cita: ADAP).
107 Arhiva MAE, fond 71 Germania, voi. 78. f. 202 (telegrama nr. 39 665/Berlin. 6 decembrie 19.W Cnitzescu către MAS din Bucureşti); *ibidem,* f. 188-189 (nota verbalâ nr. 7 125/18 noiembrie 1939, Legaţia Germaniei către MAS din Bucureşti).
108 Great Brilain PRO, London-Kew. FO-23 852. passim.
109 *Ibidem,* ff. 279-285 (minuta lordului Halifax pe marginea întrevederii cu Tilea). Tilea a replicai câ. în numai şase sâptămâni. Germania ar putea reface distragerile, dar câ *..dezastruoasa* " pentru aliaţii anglo-francezi ar fi invazia României (ibidem, f. 280)
110 *Ibidem,* f. 336 şi urm. (minuta asupra convorbirii din 4 decembrie 1939)
111 Cf. Paul D. Quinlan. *Clash over Romania. Rruisli and American Polii ies towards Romania: 19.» 1947.* Los Angeles, 1977. p. 57; Gh. Buzalu. *Dm istoria secretă a celui de-a! doilea război mondi* I, p. 216-217.
112 La 13 septembrie 1939. Regele Carol al Il-lea nola în *Jurnal* că *.. Ga/em u este îngrijorat căci ii, teamă de venirea lui Clădită zilele acestea care poale ne va pune cereri exorbitante lia exporti* (Carol al Il-lea, *Intre datorie şi pasiune. însemnări zilnice.* 1, ediţie Marcel-Duinitru Ciucă, Nai. Dorin Ion. Bucureşti, Editura Şansa, 1995. p. 431).
113 Vezi ADAP. voi. VIII, p. 134-135 (telegrama nr. 673/Bucureşti, 29 septembrie 1939. Fabricii, Clodius către MAE german); *ibidem,* p. 315-316 (raport al lui Clodius. Berlin/ 12 noiembrie 1939. despre acordul din 29 septembrie 1939 prin care Reichul livra României materiale de ră; în valoare de 100 milioane mirci în schimbul a «00 000 (one produse petroliere); ibidem, p. (raport din 21 noiembrie 1939 al lui Wiehl); Philippe Marguerat, *Le lll-e Reieh et le pétrole roumain,* p. 160-163, 178-179; Viorica Moisuc, *Diplomaţia României,* pp. 246-248.
; 14 *Ibidem,* p. 250: ADAP. vol. VIII, p. 726-727 (von Ribbenlrop câlre Goering. Berlin/16 marţi. 1940 - despre acordul din 21 decembrie 1939. care asigura livrări petroliere lunare de 130 (» tone, cu perspectiva sporirii lor, de la 1 martie 1940. la 200 000 tone/lunâ).
115 Viorica Moisuc, *Diplomaţia României,* p. 250.
1 Iii Philippe Marguerat, *Le lll-e Reich el le pétrole roumain,* pp. 168-178. Faptul se desprinde du documentele franceze capturate în vara anului 1940 tic trupele germane şi care. dupa răzbi" ajuns la Moscova, fiind returnate Parisului in 1993. în 1939-1940. Ministerul de Război din I beneficiind de sprijinul faimosului Birou 2 al Statului Major al Armatei franceze, a înttn i ' diverse sinteze examinând penetraţia germana în economia româna (inclusiv, dacă nu înde, în domeniul petrolului). în acest sens. trimitem la sintezele *La pénétration allemande en Rom* ■ (din 21 aprilie 1940. *Ţenlralnîi Gosudarstvennli Arhiv Sovetskoi Armii. Moskva,* dosar 375. ' 108-156) sau *Activité allemande en Roumanie* (2 niai 1940, ibidem, f. 157 şi unn.)Se âpre, i ultima sinteza, că expansiunea germană fusese *..sistematică "* pc planurile economic şi poliii pregàtindu-se în fapt intervenţia militară (ibidem). în acele condiţii se preconiza replica alia' *Note sur la politique alliée du pétrole roumain.* 1 niai 1940, ibidem, ff. 159-162) (vezi şi (.1 Buzalu, *Românii in arhivele Kremlinului,* ed. citată, p. 200-201).
117 Philippe Marguerat. *Le lll-e Reicli et le pétrole roumain,* pp. 169. 173. 175.
118 *Ibidem,* p. 174.
119 *Ibidem,* p. 177.
120 Potrivit statisticilor gemiane: de la 70000 tone în octombrie 1939 la 60000tone în noiembrie !"
121 ADAP. vol III, p. 367 (telegrama nr. 835/Berlin. 30 noiembrie 1939, Wiehl către Clodius)
122 *Ibidem,* p. 387-388 (telegrama nr. 963/Bucureşli. 6 decembrie 1939, Clodius şi Fabricius cam MAE german - s-au obţinut garanţii pentru exporturi petroliere de 130 000 tone/lunâ). în acele.
condiţii, fiind evident interesul Reichului pentru petrolul românesc. Grigore Gafencu s-a întâlnit cu Wilhelm Fabricius. căruia i-a exprimat temeri în legătură cu posibile acţiuni ale URSS şi Ungariei contra României, ceea ce ar fi periclitat securitatea zonei Ploieşti (*ibidem.* p. 391 -392. telegrama nr. 975/Bucureşti. 8 decembrie 1939). Fabricius a primit instrucţiuni, în zilele următoare, să asigure Bucureştii câ România nu trebuia sa fie neliniştita de pericolul intervenţiei URSS în problema Basarabiei (*ibidem,* p. 419-420. telegrama nr. 891/Berlin. 15 decembrie 1939, *Weizsäcker* către Fabricius).
123 Andreas Hillgruber. *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-romane. 193H-*

1944, ediţie Stelian Neagoe, Bucureşti. Editura Humanitas, 1994, p. 119.
124 Despre problemele exportului şi ale transportului petrolului îndeosebi pe Dunăre în prima etapă a războiului mondial, vezi Mihait Pizanty, *Privire retrospectivă asupra industriei petrolifere in perioada 1930-1939.* ed. citata, pp. 29-31; Exportul petrolifer al României în anul 1940. in MPR. nr. 5/1941. p. 199 şi unn.
125 *Ibidem: ADAP.* voi. VIII, p. 593. Vezi şi memoriile celui împricinat: *Sonderauftrag Südost 1940-*
1945. *Bericht eines fliegenden Diplomaten.* Göttingen-Berlin-Frankfurt am Main, Muster Schmidt Verlag, 1957.

! 2 380 Vezi *ADAP. 191Ü-1945.* vol. VIII. pp. 469-473 (raport al lui Wiehl pe marginea reuniunii de la Karinhall). Reprezentanţii MAE al Reichului nu au fost invitaţi (vezi *ADAP. I9IH-I945,* vol. IX. *Die Kriegsjahre.* II. 18. *März 1940 bis22. Juni 1940,* Frankfurt/Main. P. Keppler Verlag KG. 1962, p. 24. telegrama nr. 295/Berlin. Wiehl către Fabricius. 27 martie 1940). Răspunsul lui Clodius şi Fabricius la comunicarea respectiva (*ibidem.* p. 33-34. telegrama nr. 399 din 29 martie 1940).

127 *ADAP,* voi. VIII, p. 470.

128 Ibidem.

129 *Ibidem,* p. 471.

: 'U *Ibidem,* p. 472. Pe aceeaşi temă. ulterior, ministnil de Externe al Reichului. Joachim von Ribbenlrop. i-a propus lui Goering să accepte colaborarea ..*agenţilor săi personali"* adică a agenţilor strecuraţi in misiunile diplomatice (*ibidem,* pp. 482-484. von Rihbcntrop catre Goering. Berlin / 4 ianuarie 1940).

11 Arhiva MAE. fond 71 România. General, voi. 8. f. 102 , -2 *Ibidem,* f. 104

: 1 Reconfirmat prinlr-o ..*convenţie provizorie "* româno-germană din h martie 1940 (cf. Viorica Moisuc. *Diplomaţia României,* p. 278) t *Ibidem,* p. 103 *115 Ibidem,* f. 110 : *'i Ibidem* ■ 7 *Ibidem*

S Cu toţii au ţinut ..*sub supraveghere* "România, pe tărâmurile politic, militar, economic etc.. inclusiv în privinţa petrolului (vezi Arhivele Naţionale. Bucureşti, tond *Microfilme SUA.* rolele 16-39, 43. passim, documente germane). In ce-i privea pe francezi, ve/.i sintezele despre *căile fluviale ale României* (ŢGASA. Moskva. fond 198, opis 2. dosar 403). *organizarea armateHidem.* dosarele 419. 421. 424. 427-429), *căile ferate Odern,* dosar 402). *reţeaua telefonică {idem.* voi 401). *marina comercială şi portul Constanţa (idem.* voi. 400). *petrol (idem,* dosarele 395-3%). 1 Ţenlralnîi Gosudarstsenii Arhiv Sovetskoi Armii/Ossobîie Arhivî. Moskva. fond 198. opis 2. dosarele 395-3%. passim (în continuare, se va cita : ŢGASA.) 10 Vezi Galeazzo Ciano. *Tlie Ciano Dianes,* p. 233 (însemnare din 8 aprilie 1940: decizia Statului Major General german de-a ocupa zona petroliferă Ploieşti în cazul in rare t 'RSS ar ataca România). 1 ! Vezi Gh. Buzatu. *România şi trusturile petroliere internaţionale până lu 1929.* laşi. Editura Junimea. 1981. pp. 31.39

12 Cf. Marion C. Siney. *The AlliedBlockade nf Germans-19141916.* p. 192

* 1 Cf. Grégorie Gafenco, *Préliminaires de la Guerre â l'Est* . p. 327 şi unn. (cap. Xlll- /. *agonie de la neutralité roumaine)*

' -- Aceştia apreciau pe atunci că petrolul românesc era de.,*supremă im/ioilanţa* "pentru economia gennană de război (cf. llammerton și colab. *Tlie Second Greul War.* II. London. 1945. pp 557. S66I. Vezi. în acest sens. Horia Bresloiu, *Acţiuni secrete in România. In preajnui şi la începutul celui de-al doilea război mondial,* ed. citată, *passim: idem. Impact la paralela 45 . Incursiune in culisele bătăliei pentru petrolul românesc.* Iași, Editura Junimea, 1986. pa.Mim;Viorica Moisuc.

Diplomafia României, p. 267 și urm. Un rol deosebit de important în prevenirea sabotajelor l-au jucat agenţii celebrului serviciu de spionaj şi contraspionaj militar *Abwehr.* de sub comanda amiralului W. Canaris (*ibidem.* p. 272-273), care s-a bucurat de colaborarea lui M. Moruzov, şeful *Serviciului Secret Român* (HBria Brestoiu, *Acţiuni secrete*.... pp. 247-252)

146 De îndată după audienţa ce-i acordase la 28 august 1939 Carol al II-lea. colonelul Gerstenberg informa Berlinul, deci atunci când războiul încă nu începuse, câ regele României *„a respins oferta de sabotaj anglo-francezù în România contra terenurilor petrolifere, data fiind neutralitatea ţării "* (apud Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45",* p. 105). Carol al II-lea a reţinut în *Jurnal* câ Gerstenberg se prezentase cu un mesaj ..*grav* ", în fapt o *„încercarede intimidare din partea lui Goering: adoptarea unei poziţii neutrale în eventualitatea unui război " (cf.* Carol II, *Însemnări zilnice,* I, p. 415)

147 Vezi opinia exprimată în cotidianul *„Timpul* "din 28 iulie 1940 (apud Acestea erau garanţiile anglo- franceze. *Planurile de distrugeri ale Aliaţilor în regiunea petroliferă şi pe Dunăre,* Bucureşti. Institutul Grafic „Arta"[1940], p. 13).

148 A cestea erau garanţiile anglo-franceze. Planurile de distrugeri ale A liaţilor în regiunea petrolifera şi pe Dunăre, Bucureşti, [1940], *passinr,* Paul Allard, *Les plans secrets de G. Q G. pendant la Guerre*, Paris. *I94l, passim;* Rudolf van Wehrt. *Astfel se făcu războiul*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, f. a., *passim.*

149 Vezi Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului.* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996. p. 167 şi urm. Am studiat dosarele respective cu numai un an înainte de a fi restituite, printr-o înţelegere, guvernului francez (decembrie 1993): vezi ŢGASA. Moskva, fond 198. opis 2, dosar 395, 203, file (intitulat *Roumanie: Destruction des puits de pétrole*); idem, dosar 396. 229 file (Rumânien:Mission Wenger)

150 ŢG AS A, Moskva, fond 198, op. 2, dosar 395. ff. 129-146 *(Rapport sur la destruction de l'industrie pétrolière-,* două fotocopii ale documentului, în Horia Brestoiu. *Acţiuni secrete....* p. 64-65). Planul fostului director al consorţiului franco-belgian *Petrojina,* care controla la noi *Concordia,* prevedea *două variante* - cea dintâi o *distrugere rapidă* (executată în 24 de ore)şi o *distrugere metodică* (în 10-30 de zile), paraiizându-se producţia în proporţie de 90% şi mijloacele de transport (cf. *Acestea erau garanţiile anglo-franceze*.... ed. citată, p. 7; Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45*", p. 111

11*2).* S-a constituit un *stat major* de coordonare (Roger Sarret, Pierre Angot, Jacques Pierre Coulon ş.a.). care a stabilit contacte, pe teritoriul românesc, cu grupul de ofiţeri ai *Intelligence Service* ului (colonelul Colin Gubbins. maiorul Garfit Watson şi Ted Masterson). Planul franco-britanic .: fost comunicat Marelui Stat Major al armatei române (ibidem, p. 113). în pregătirile britanicilor s-a a acordat atenţie *„acţiunilor de sabotaj* " în zona petroliferă (în programul comun adoptat se avea în vedere câ *„trebuie distruse mai ales instalaţiile de sonde, de producţie, de transport de rafinare* ". în *Acestea erau garanţiile anglo-franceze....* p. 6). nefiind ignorată paralizarea traficului pe Dunăre (vezi Horia Brestoiu. *Acţiuni secrete*.... p. 115 şi urm.). De partea română, la nivelul Marelui Stat Major cunoaştem că s-au făcut intense pregătiri (cf. Viorica Moisuc, *Diplomaţia României,* p. 289). dar, în condiţiile presiunilor Reichului şi ale orientării Bucureştilor spre Berlin, ale *colaborării* Canaris-Moruzov în 1939-1940 tocmai

în zona petroliferă, ele nu au fost în nici un fel concretizate şi nici dezvăluite (vezi Horia Brestoiu, *Acţiuni secrete...,* p. 172 şi urm).

151 Apud Paul Allard, *Les plans secrets de G. Q. G. pendant la Guerre,* p. 39; Horia Brestoiu, *Acţitc secrete. ..* p. 95-96(copie foto)

152 P. Allard. *Les plans secrets....* p. 40. în telegrama strict secretă nr. 1.114 din 28 septembrie 1939. expediată de Adrien Thierry Centralei sale din Paris, se sublinia în acest sens: *„După părerea mea, avem un interes decisiv de a realiza, fără întârziere, un baraj al Dunării, astfel ca traficul fluvial între România şi Germania să jie complet întrerupt* ", ceea ce *„ar însemna pentru noi im avantaj cel puţin echivalent cu distrugerea izvoarelor de petrol, fiindcă ar paraliza în acelaşi timr toate transporturile de petrol şi de cereale "* (apud *Acestea erau garanţiile anglo-franceze....* p. "

153 *Ibidem,* p. 41 şi urni. Ian Colvin, *L'amiral Canaris.* Paris, 1952. p. 204-205: Henri Michel. *La drôle de guerre,* p. 240 şi urm.

154 Vezi Horia Brestoiu. *Acţiuni secrete....* passim.

'55 Vezi Cristian Troncotă, *Mihail Moru zov şi Servii iul de Informaţii a! Armatei Române. Studii documente.* Bucureşti. Editura I.N.I., 1996, p. 177 şi urm.

156 *Ibidem,* p. 300 (doc. nr. 47).

157 *Ibidem,* **p.** 302-303.

158 *Ibidem,* p. 310 (Raportul lui C. Gh. lonescu-Micandru) (doe. nr. 48).

159 *Ibidem,* p. 313.

160 Ibidem.

161 *Ibidem,* p. 314

162 *Ibidem,* pp. 320-324 (Raportul lui lonescu-Micandru asupra vizitei) (doc. nr. 49).

163 *Ibidem,* p. 323.

164 *Ibidem,* p. 336 (Raport din 4 decembrie 1939) (doc. nr. 55).

165 Ibidem

166 *Ibidem,* pp. 336-344.

167 Reţinem *nota* redactata chiar de Moruzov la 11 decembrie 1939 (doc. nr. 58).

168 *Ibidem,* p. 352 (doc. nr. 59).

169 *Ibidem,* pp. 445-450 (Nota lui M. Moruzov, doc. nr. 106).

170 *Ibidem,* p. 447.

171 *Ibidem,* pp. 419-421 (Raport, doc. nr. 92).

172 *Ibidem,* pp. 389-397 (doc. nr. 77), 407-415 (doc. nr. 90), 416-419 (doc. nr. 91). 421-425 (doc. nr. 92).

173 *Ibidem,* p. 368 (doc. nr. 62).

174 *Ibidem,* p. 369 (doc. nr. 63).

175 Ibidem.

176 *Ibidem,* p. 391 (doc. nr. 77).

177 Ibidem, pp. 425-430 (doc. nr. 93). Mai mulţi agenţi ai*SRS („Cg". ..T'* ş.a.) fuseseră infiltraţi pe vasele britanice care s-au deplasat încărcate cu armament şi explozibili spre Giurgiu, cu traseul final spre zona Porţilor de Fier. După blocarea convoiului britanic pe Dunăre. A. Hitler - după cum comunica H. Goering prin colonelul A. Gerstenberg la Bucureşti - s-a declarat *..extrem de mulţumit de măsurile luate de România pentru prevenirea actelor de sabotaj in general şi. mai ales. cu ocazia controluluifdeul vaselor engleze la Giurgiu " (ibidem.* p. 403, doc. nr. 84).

178 *Ibidem,* p. 440-441 (doc. nr. 103).

179 *Ibidem,* pp. 437-438. 438-439 (doc. nr. 100-101, din 16 mai 1940).

! SO Vezi Raportul propriu al lui M. Moruzov asupra vizitei în Franţa în care erau inserate mărturisirile colonelului Rivet, şeful organismului suprem de spionaj militar francez, în sensul că: *.Materialul informativ de care dispune Serviciul de Informaţii francez - în special asupra Germaniei - este in marea majoritate material procurat de Serviciul nostru* " (subi. ns. - Gil. B.) (apud Cristian Troncotă. Mihail Moruzov. p. 407. doc. nr. 90). La Londra, de asemenea, şeful Intelligence Service- ului i-a prezentat felicitări *,j>entru activitatea informativa a Serviciului nostru*" (subl. ns.) *(ibidem,* p. 416. doc. nr. 91).

s I Ibidem, p. 481 -482 (doc. nr. 126).

182 ill iulie 1940. Fabricius.s-a întâlnii cu generalul Ion Antonescu, care i-a declarat că ceruse regelui Carol al Il-lea înlăturarea lui M. Moruzov. un *„trădător".* Fabricius a luat apărarea şefului *SRS* (cf. Arhivele Naţionale. Bucureşti, fond *Mii rojilme SUA.* rola T 120-175. cadrele 137 086-137 088. telegrama nr. 1.142 din 9 iulie 1940, Fabricius către MAE din Berlin).

- ' în aprilie 1940. acesta a fost primit de regele Carol al II-lea, căruia i-a prezentat date privind rolul petrolului românesc pentru continuarea războiului Germaniei. Suveranul n-a respins semnificaţia problemei, dar a insistat asupra pericolului sovietic în Basarabia, făcând aluzii la posibilitatea. în caz de urgenţă, a apărării zonei petrolifere de către Reich (cf. ADAP. vol. IX. p. 134-135, raport din 14 aprilie 1940. Bucureşti. Manfred von Killinger către MAE german). Von Killinger a recomandat Centralei să aibă în serioasă atenţie colaborarea *Alm-ehrului* şi \D-ului cu *Serviciul Român Secret* şi cu *Siguranţa Generală* pentru protejarea zonei petrolifere româneşti faţă de eventualele sabotaje (*ibidem.* p. 135).

■ S4 Vezi Larry L. Watts, *Romanian Cassandra. Ion Antonescu and the Struggle for Reform. 1916 1941.* New York/Boulder. Columbia University Press, 1993. p. 214; Gh. Buzatu. *Din istoria secretó a celui de-al doilea război mondial.* 11. Bucureşti. Editura Enciclopedică, 1985. p. 97.

•5 ŢGASA. Moskva, fond 198, opis 2, dosar 395. ff. 75-77.

186 *Ibidem,* f. 78.

[380] '8, Dintre documentele aflate în ..*dosarul"* original Wenger menţionăm; *Roumanie - Destruction des puits de pétrole. Pièces antérieures à la guerre* (ŢGASA, fond 198. opis 2. dosar 395. ff. 168-203); *Mission Wenger-Piècesde base (ibidem,* ff. 72-167; idem, dosar 396. ff. 5-191); *Pétroles- Lutte contre les achats roumains (ibidem.* ff. 192-229); *Note sur une politique du pétrole en Roumanie pedant sa neutralité,* studiul de L. W. datat Bucureşti. 6 noiembrie 1939 *(ibidem,* ff. 59-75); studiul *La*

politique pétrolière en Roumanie, data ...) (*ibidem.* ff. 129-142); buletine privind traficul maritim şi exporturile petroliere ale României în 1939-1940 *(ibidem,* ff. 143-158); sinteza *Sur une politique éconogy/ue en Europe Orientale,* 4 aprilie 1940 *(ibidem,* ff. 163-167); *Note au sujet de la Mission Wenger,* 24 noiembrie 1939 *(ibidem,* ff. 39-41); procesul-verbal al *.jeuniunn Wenger"* din 28 decembrie 1939 în care s-a decis declanşarea unei acţiuni care să paralizeze producţia de petrol şi transporturile din România (*ibidem,* ff. 13-24). Din documente mai desprindem faptul câ/incâ în luna mai 1939, cercurile oficiale franceze au abordat problema distrugerilor petroliere în România (κ*lem,* fond 198. opis 2, dosar 395, ff. 170-172).

188 Vezi Horia Brestoiu, *Acţiuni secrete..., p.* 167 şi urm.

189 Despre preparativele operaţiunii, detalii în Horia Brestoiu, *Acţiuni secrete...,* pp. 143-167; P. Allard. *Les plans secrets....* pp. 42-44. La 3 aprilie 1940 a ajuns la Giurgiu un convoi alcătuil din mai multe remorchere şi şlepuri (Britania. Elisabeth. King George, Scotland. Lord Byron. Thermond ş.a.). Pe vase, deservite de echipaje predominant engleze, s-au aflat importante cantităţi de armament. în privinţa cărora guvernul român a decis iniţial ..sigiliul la bord". Informat, ministrul german la Bucureşti, Fabricius, a intervenit imedial, solicitând măsuri ferme pentrn evitarea operaţiunii de dinamitare a unor sectoare de-a lungul Dunării, îndeosebi, la cataracte (Horia Brestoiu, *Acţiuni secrete....* p. 163-164; Viorica Moisuc, *Diplomaţia României,* p. 289).

190 La 10 aprilie 1940, ministrul SUA la Bucureşti, F. M. Gunther, transmitea secretarului de stat Cordell Huli că informaţiile despre intenţiile englezilor fuseseră captate de spionii nazişti, care împânziseră România (apud National Archives oi ihe USA, Washington. DC. Record Group 59, Departament of State. Box No. 2.113, telegrama nr. 118). Vezi rapoartele speciale întocmite de Gunther pe această temă; *Altempted Britisli Sabotage on llie Danube (idem.* Box No. 2.115. Despatch No. 1. 353/Bucureşti, 13 aprilie 1940, Gunther către Huli) şi *Brilish Efforts to Efect Sabotage on ihe Danube and so Impede Deliveries to Cermany by River (ibidem.* Despatch no. I 358/Bucureşti. 22 aprilie 1940. Gunthercătre Huli). în acea perioadă, Gunlher urmărea îndeaproape statisticile înregistrând exporturile de ţiţei ale României - cantităţile lunare şi ţările de destinaţie (cf. idem. Box No. 2.115 A, telegrama nr. 22 l/Bucureşti, 21 mai 1940, Gunther către Huli).

191 *Idem.* Box No. 2.113 (telegrama nr. 95/Belgrad. 9 aprilie 1940. Lane către Huli). La sfârşitul lunii martie 1940, Clodius s-a întâlnii cu premierul Tătărescu, în discuţie aflându-se şi problema exporturilor petroliere în Germania. S-a căzut de acord că transportul era dificil, că de ambele părţi se impuneau măsuri peniru prevenirea sabotajelor (cf. ADAP. vol. IX. pp. 39-42. raport din Bucureşti/30 martie 1940. Clodius şi Fabricius către MAE german). Despre sabotajul de pe Dunăre pus la cale de către britanici, von Killinger a informat Berlinul *(ibidem,* p. 134-135, raporlii! menţionat din aprilie 1940).

192 Naţional Archives, Washington, Record Group 59, Box No. 2.113 (telegrama nr. 122/Bucureşli. 12 aprilie 1940, Gunthercătre Huli).

193 Idem, Box No. 2.112 (telegrama nr.76/Budapesla. 12 aprilie 1940. Montgomery către Huli).

194 *llndem* (telegrama nr. 940/Berlin. 12 aprilie 1940, Kirk către Huli)

195 *Ibidem* (telegrama nr. 31/Sofia, 13 aprilie 1940. Earle către Huli; telegrama nr. 127/Bucureşli, 14 aprilie 1940, Gunther către Huli); idem. Box No. 2. 114 (telegrama nr. 1. 027/Berlin, Kirk către Huli). Despre tentativele britanice de sabotaj pe Dunăre Departamentul de Stat al SUA a întocmii o sinteză peniru perioada 4-11 aprilie 1940 (ibidem. 7. 400. 011/2384).

19(1 Vezi ADAP, vol IX. p. 35 (telegrma nr. 400/Bucureşti. 29 martie 1940. Fabricius şi Neubachci MAE german).

197 *Ibidem,* pp. 375-377 (raport secret din Bucureşti/28 mai 1940. Neubacher către MAE german Viorica Moisuc, *Diplonwţia României,* p. 293-294. ..Pactul petrolului - după opinia Viorii Moisuc - a consemnai inslituirea controlului Germaniei asupra uneia dintre principalele ramun ale industiiei României; exploatarea, prelucrarea şi dirijarea celei mai mari părţi a produsei'- petroliere spre piaţa germană au trecui. în scurtă vreme după semnarea pactului petrolului, asupi ' Germaniei: participările slràine în industria română a petrolului au fost preluate de societăţile cu capital german. Pactul petrolului a fost impus pe temeiul juridic al Iratalului economic din : martie 1939 şi în condiţiile prilejuile de agravarea situaţiei internaţionale a României în primâs ara anului 1940" (*ibidem.* p. 294). Vezi lextul complet al *Pactului petrolului.* în Mircea Muşat. Io Ardeleanu, *România după Marea Unire,* II/2, pp. 1 082-l 084).

198 *ADAP,* vol. IX, p. 285 (telegrama nr. 712/Bucure.şli, 16 mai 1940, Fabricius către MAE german

199 *Ibidem,* pp. 39-42 (raportul menţionai al lui Clodius şi Fabricius din 30 martie 1940).

200 *Ibidem,* pp. 354-356 (telegrama nr. 790/Bucureşti. 25 mai 1940. Fabricius către MAE german).

201 Cf. Andréas Hillgniber, *Hitler. Regele Caro!* şi *Mareşalul Antonescu.* p. 119-120).

202 Cf. Viorica Moisuc, *Diplomaţia României,* p. 278; Philippe Marguerat, *Le lll-e Reich el le pétrole roumain, p.* 189-191. După istoricul elveţian, prin acordul din 6 martie 1940, Reichul a căpătat un *„tratament privilegiat"* în domeniul comerţului petrolului (ibidem, p. 190). preţurile admise de Bucureşti fiind inferioare acelora ale pieţei, care au continuat să fie valabile pentru englezi şi francezi. Astfel, în perioada anterioară acordului nemţii plăteau în medie 9 600 lei/tonă. iar după aceea preţurile au fost stabilite la 3 826 lei/tonă, *(ibidem,* p. 190. nota 4; la p. 191, nota 1, preţurile comparative la 15 martie la esenţe, petrol, gasoil şi mazut. pe categorii la: preţuri stabilite prin acord, preţurile pieţei şi preţurile mondiale *fob Golfe,* adică lei 4 407. lei 8 889 şi respectiv, lei 3 065). De asemenea, la 20 decembrie 1939 se stabilise cursul leului în raport cu marca germană; 49,50 Iei « 1 DM *(ibidem,* p. 187).

203 Andréas Hillgruber, *Hitler. Regele Carol şi Măceşului Antonescu,* p. 120.

204 Vezi Arhivele Naţionale. Bucureşti, fond Ministerul Industriei şi Petrolului, dosar 41/1943, f. 2. Ajustările preţurilor produselor petroliere livrate Reichului. la care ne refeream, au constat în mai multe majorări: cu 9% la 18 iunie 1941; cu 15% la 31 octombrie 1941; cu 26% la 12 martie 194.3; cu 30% la 9 februarie 1944, astfel că la ruperea *,/ilianţei"* roinâno-germane sporul total înregistrat, în raport cu luna mai 1940. era de 128, 69% *(ibidem).* Pentru coordonarea importurilor de petrol din România, la solicitarea Ministerului Economiei Reichului, la 12

martie 1940 s-a constituit societ... ...ineraiolil GmbH (Ruminoel) (cf. Andréas Hillgniber, *Hitler. Regele Carol şi Mareşalul Antonescu,* p. 120).

205 Vezi *ADAP,* vol. IX, p. 382-383 (telegrama nr. 808/Bucureşti. 29 mai 1940. Fabricius către MAE german); *ibidem,* pp. 383-385 (raport al lui Manfred von Killinger. Berlin. 29 mai 1940).

206 Ibidem, p. 383-384.

207 La sfârşitul lunii mai 1940 englezii deciseseră să-şi retragă spre Istanbul vasele care asiguraseră transportul pe Dunăre. La intervenţia lui Fabricius. bucureştii au uprit plecarea a 20 de vase 15 remorchere. 11 şlepuri, 2 tancuri, un elevator şi un ponton = 73 mii. lei): în momentul semnării armistiţiului, la 22 iunie 1940. echipajele vaselor franceze (19) au solicitat să fie trecute sub pavilion britanic, ceea ce guvernul român n-a acceptat; de asemenea. în aceleaşi condiţii, la 1 lârşova au fost blocate vase olandeze şi belgiene, iar pe teritoriul român au fost surprinşi de evenimente 27 supuşi britanici (ingineri şi funcţionari) care planificaseră acţiunile de distrugere ori sabotare a industriei româneşti. In cele din uwnă. la 3 iulie 1940, guvernul Gh. Tătărescu decise expulzarea lor (vezi Arhiva MAE. fond 7J/Romăma GenEral. voi 8, ff. 442-450. *Diferende pendinte intre România şi Marea Britanie).* în ceea ce priveşte predispoziţiile noului guvern I. Gigurtu de-a *„întări"* colaborarea cu Reichul. inclusiv prin asigurarea livrărilor de petrol, premierul i-a comunicai lui H. Goering chiar în iulie 1940: *«Suntem dispuşi să dublăm livrarea în ceea ce priveşte cantitatea Ca mijloace de transport sunt puse Iu dispoziţie I.. ./ 3 000 aşterne. /.../ Aceeaşi sjorrure se vei face acum pentru livrarea de cereale. "* (subi. ns. - Gh. B.) (ibidem, f. 437).

208 Vezi ADAP. vol. IX, p. 543-544 (text transmis prin telegrama nr. 957/Bucureşti, 21 iunie 1940. Fabricius către MAE german).

209 Ibidem.

210 Grégoire Gafenco, *Préliminaires de la Gliei re à l'Est....* p. 343-344.

211 Aşa cum a semnalai în epocă N. Daşcovici. eminent specialist în dreptul internaţional, pentru România neutralitatea consacrase situaţia în care ca *„nu are nimic împotriva nimănui dinu. beligeranţii actuali"* (cf. Neutralitatea României, p. 14).

212 Cf. Gh. Buzalu, *România şi războiul mondial din 1939-1945.* p. 10-11.

213 Cf. Carol II, *între datorie şi pasiune. însemnări zilnice.* II. p. 177.

214 Vezi *The Ciano Dairies,* p. 154; G. Ciorănesco şi colab. *Aspects des relations russo-roumaine Rétrospectives et orientations.* I, Paris, Minard, 1967, p. 153 154; Andréas Hillgruber, cd. *Les entretiens secrets de Hitler. Septembre 1939 - Décembre 1941.* Paris. Fayard. 1969, p. 47.

215 Iniţial, URSS avusese în vedere să impună României prin nolă ultimativă *„transmiterea"* imediată nu numai a Basarabiei, ci şi a *întregii Bucovine,* pentru ca. în unna intervenţiei lui Hitler, sâ-şi reducă pretenţiile numai la *Nordul provinciei* respective (cf. G. Ciorănesco şi colab.. *Aspects des relations russo-roumaines,* I. p. 158-159; Valeriu Florin Dobrinescu. *Bătălia diplomatică peniru Basarabia.* 1918-1940, laşi. Editura Junimea. 199l.p. 149-150; Ion Constantin. *România. Marile Puteri şi problema Basarabiei.* Bucureşti. Editura Enciclopedică. 1995. p. 64-65)

216 Cf. Henri Michel. *La Seconde* [illegible] I, *1939-1943,* p. 228; Robert Goralski, Russe! W. Freeburg, *Od and War,* p. 59-60.

217 Ibidem, p. 61.

218 Cf. C. I. Brâtianu, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques,* Bucarest, Institut d Histoire Universelle"W/orso", 1943. p. 188 şi urm: G. Cioranesco şi colab.. *Aspects des relations russe- roumaines. Rétrospectives et orientations,* I, Paris, Minard. 1967, p. 159-160; Ioan Scurtu, éd.. *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1994.* Bucureşti, Editura TVmpus, 1994, pp. 279-314; Antoil Moraru. *Istoria Românilor. Basarabia ¡1 Transnistria (1812-1993).* Chişinău, 1995, p. 312 şi urm.ÎMircea Muşat, *Drama României Mari.* Bucureşti, Editura Fundaţiei România Mare, 1992. *passim*; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire,* Ii/2, p. I 190 şi urm. ; V. FI Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia,* 1918-1940, Iaşi, Editura Junimea, 1991, *passim.* A se vedea, de asemenea, lucrările semnate de I. Scurtu, C. Hlihor, I. Constantin. M. Bmhis, I. Şişcanu ş. a.

219 Henri Prost. *Destin de la Roumanie (1918-1954).* Paris, Editions Berger-Levrault, 1954, p. 143- 144; V. FI. Dobrinescu. *Bătălia diplomatică pentru Basarabia,* p. 148 şi urm. ; Nicolae Ceachir. *Marile Puteri şi România* (1856-1947), Bucureşti, Editura Albatros, 1996, p. 251-252.

220 Horia Sima, *Sfârşitul unei domnii sângeroase,* p. 292

221 Vezi Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* p. 189 şi urm.

222 *Ibidem,* pp. 258-261; Petre Ţurlea, *Nicolae lorga în viaţa politică a României,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991, p. 360-361.

223 Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* pp. 262-268.

224 *Ibidem, p.* 268-269.

225 V. FI. Dobrinescu. *Bătălia diplomatică pentru Basarabia,* p. 152 şi urm.

226 Gh. Buzatu. *România şi războiul mondial din 1939-1945.* p. 12. Premierul Gh. Tâtârescu a subliniat că în iunie 1940 s-a înfăptuit evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, evidenţiind totodată că: *..(...)Am hotărât acceptarea [notelor,ultimative sovieticei sub presiunea forţei şi a violenţei împotriva dreptului şi a dreptăţii. Am hotărât acceptarea care lasă deschise toate căile viitorului* (vezi Gh. Tâtârescu. *Evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord.* Craiova, Scrisul Românesc S.A.. 1940, p. 24).

227 Georges Sofronie, *Les antécédents diplomatiques de l'acte de Vienne,* Sibiu, Centrul de Studii şi Cetcetiri privitoare la Transilvania, 1945, *passim*; Mircea Muşat, Drama României Mari. p. 123 şi urm. ; A. Simion. *Dictatul de la Viena,* ed. a Il-a, revăzută şi adăugită. Bucureşti. Editura Albatros. 1996, p. 241 şi urm. (cap. VII - *Antecedentele diplomatice ale dictatului de la Viena. Tratativele de la Turnu Severul)',* Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României.* 30 August 1940. Bucureşti. Editura Universităţii din Bucureşti. 1990, p. 58 şi urm. ; V. FI. Dobrinescu. *România şi Ungaria de la Trianon la Paris (* 1920-1947). *Bătălia diplomatică pentru Transilvania.* Bucureşti. Editura Viitorul Românesc, 1996, p. 165 şi urm. Relativ la negocierile de la Viena şi la semnificaţia lor, vezi mărturiile delegaţilor români: Mihail Manoilescu. *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie august 1940.* ediţie Valeriu Dinu, Bucureşti, Edilura Enciclopedica, 1991 : Vaier Pop, *Bătălia pentru Ardeal,* ediţie N. Mareş. Bucureşti. Editura Colosseum. 1991 ; idem, *Bătălia pentru Ardeal,* ediţie Sanda Pop ş, Nicolae C. Nicolescu. Editura Enciclopedică, 1992.

228 A. Simion. *Dictatul de la Viena.* p. 363.

229 Vezi Arnold J. Toynbce. Veronica M. Toynbee. eds., *Survev of International Affairs. 1919-1941' The World in march 1939.* London, Oxford University Press, 1958; Arnold J. Toynbee. F. Ashton Gwatkin. eds.. *Survey of International Affairs. 1939-1946: The Eve of War. Lonilon.* Oxford University Près.. 1958: A. J. P. Taylor, *The Origins ofthe Second World War.* London. Macmillan. II Hamilton, 1961; William L. Shirer, *Le Iil e Reiih Des origines à la chutte:* Peter Calvocoressi. Guy Wint, *Total War. Causes and Courses of the Second World War;* Jean-Baptiste Duroselle. *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours,* Paris, Dalloz, 1971; Maurice Baumonl, *Les origines de la Deuxième Guerre mondiale,* Paris. Payot, 1969; Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale.* I. E. M. Robertson, éd.. *Tlie Origins ofthe Second World War. Historical Interprétations,* London Basingstoke, Macmillan, St. Martin s Press, 1973, Christopher Thome, *The Approach ofWai 1938-1939.* London. Macmillan, 1973; Telford Taylor, Munich. *The Price ofPeace,* New York. Vintage Book, 1980; Sébastian Haffner, *Le pacte avec le diable,* Paris, Laffont, 1969; Anthony P. Adamthwaite, *The Making of the Second World War,* London - Boston - Sydney, G. Allen & Unwin, 1977; Sydney Aster. *1939. The Making ofthe Second World War,* London. A. Deutsch.

1973; Keith Eubank, *The Origins of World War II,* New York, Crowell, 1965; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* I, Bucureşti. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, pp. 28-31 (istoriografia problemei - bibliografii, cronologii, dicţionare/enciclopedii, izvoare - arhive şi colecţii de documente, memorialistică, sinteze şi lucrările speciale esenţiale).

230 Vezi îndeosebi Donald Cameron Wan, *How War Came: The Immediate Origins of the Second World War.* 1938-1939; W. Leonhard, *Betrayal. The Hitler-Stalin Pact of 1939.* New York. St. Martin s Press, 1989; P. M. H. Bell, *The Origins of the Second World War in Europe.* London - New York, Longman, 1987; idem. *The Origins of Second World War.* London-New York. Longman. 1987; Richard Overy, Andrea Wheatcroft, *The Road to War,* London, Macmillan. 1989; C. J. Bartlett, *The Global Conflict. The International Rivalry of the Great Powers. 1880-1990.* ed. a II- a, London, Macmillan^ 1994; Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000,* London, Fontana Press. 1989; O. A. Rjesevskii. ed., 1939 god. Uroki istorii; D. Volkogonov, *Drama reşenii 1939 goda,* în *.Novaia i noveişaia istoriia",* Moskva, nr. 4/1989; Nicolae Lupan, éd.. *Pactul germano-sovietic din 1939.* Bruxelles. Editura Nistru. 1989; Comentarii pe marginea celor mai recente sinteze şi volume de documente în Gh. Buzatu. *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* II, Bucureşti. Editura Enciclopedica, 1995, p. 225 şi urm.

231 *Ibidem,* idem, ed.. *Secretele protocolului secret von Ribbentrop-Molotov* (studiu istoriografie şi documente, editate în colaborare cu Florin Constantiniu. Ilie Schipor ş. a.).

232 Ibidem.

233 Cf. Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial elin ¡939-1945.* Iaşi. 1995, p. 11-12

234 Vezi Constantin I. Kiriţescu, *România în al doilea război mondial.* I. Bucureşti. Editura Univers Enciclopedic. 1995, pp. 140-143; Mircea Muşat. *Drama României Mari.* pp. 123-136: loan Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României.* 1939-1947. Bucureşti. 1994. *passim,* loan Scurtu. *Un episod dramatic din istoria României: 30 august 1940: idem. Istoria României in unii 1918-1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură,* p. 182 şi urm.

235 Vezi Gh. Buzalu. *Problema opţiunilor României în iunie 1940 reflectată in memorialistica unor mari adori ai evenimentelor.* în *.Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologice",* seria IV. t. XVÎII/1993, pp. 71-88; *idem, Roumanian's Options in June. 1940,* în *.Nouvelles Études d'Histoire",* vol. 9. Bucarest, Editura Academiei, 1995; idem. în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu. Vasile Cucu. eds.. Geopolitica, 1. Iaşi, 1994, pp. 482-503; Gh. Buzatu. *Din istoria secretă...,* II. p. 239 şi urm.

236 Regele Carol al ll-lea, însemnări zilnice. II, *passim.*

237 Gh. Buzatu, ed.. *România cu şi fără Antonescu. passim* (materiale întocmite de Gh. Tâtârescu, I. Gigurtu, Al. Cretzianu. C. Vişoianu.Grigore Niculescu-Buzeşli. D. N. Ciotori).

238 Hoover Institution on War, Revolution, and Peace. Hoover Archives, Palo Alto/Stanford. California, USA, Collection *Brutus Coste,* Box No. I (sludiu redactat în limba franceză, în 1942, intitulat *Politica externă a României,* 1919-1940.

239 *Ibidem,* apud Gh. Buzatu şi colab.. *The Tragedy of Roumania (1940).* pp. 176-183.

240 *Ibidem,* p. 184; Hoover Archives, *Collection Constantin Vişoianu.* Box No. 2 (memorandum din 1946, intitulat *Raporturile sovieto-române, 1939-1940* Vezi şi memorandumul lui D. N. Ciotori - *Frontiera denord-esta României (august 1946)* (Hoover Archives. *Collection Brutus Coste.* Box No. 1), ca şi studiul lui Grigore Niculescu-Buzeşti - *Politica externă a României şi criza europeană* (Bucureşti. 1943) (Hoover Archives. Collection Brutus Coste, Box No. I). toate în Gh. Buzatu. éd., op. cit. *passim.* în anul 1954. Al. Cretzianu a evocat evoluţia raporturilor româno-sovietiee cu deosebire în 1939-1940 în cadrul lecţiilor de sub auspiciile Fundaţiei Regale Universitare Carol I din Paris (cf. Gh. Buzatu, éd.. op. cit., pp. 59-67; lucrarea s-a tipărit şi separat. în acelaşi an). Reţinem din expunerea fostului diplomat român: *.Modul in core Armata Roşie a cotropii Basarabia şi Bucovina de Nord subliniază caracterul agresiv al acţiunii sovietice împotriva României. Trupele sovietice s-au dedal la acte de ostilitate..."*

241 Gh. Tâtârescu, *Evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord.* Reţinem din scria justificărilor premierului în funcţie la 28 iunie 1940: *J) In numele destinelor româneşti am implorat Majestatea* Sa să *lase guvernului sarcina să ia răspunderea jertfei ce ţara este silită să facă. evacuând provinciile voievodale. N-am putut clinti hotărârea regească şi numai pe temeiul răspunderilor sale constituţionale guvernul a hotărât acceptarea ultimatumului Isovietici ca singura soluţie impusă de raţiune. Am hotărât acceptarea sub presiunea forţei şi a violenţei împotriva dreptului şi a dreptăţii. Am hotărât acceptarea care lasă deschise toate căile viitorului, preferând-o rezistenţei.*

care, deschizând drumul fi ailor agresiuni împotriva României, putea pune în primejdie fiinţa însuşi a statului roman. Am hotărât acceptarea, pentru a menţine intacte forţele armatei noastre necesare apărării altor drepturi contestate ale neamului nostru " (ibidem, p. 24).

242 Gh. Buzatu, *Romanian 's Options in June. 1940.* în *.Nouvelles Études d'Histoire",* vol. 9, Bucarest Editura ^¡idemiei, 1995, p. 112-113.

243 Apud Gh. Buzatu şi colab., *The Tragedy ofRomania (1940),* p. 182-183.

244 Ne referim la dezbaterea ştiinţifici organizata de Secţia de Istorie şi Arheologie a Academiei Romane (Bucureşti, mai 1993), moderator fiind prof. dr. Dinu C. Giurescu, membru corespondent al Academici Române.

245 Vezi Gh. Buzatu *Romanian 's Options in June. 1940,* în loc. cit. ; idem, *Problema opţiunilor României în iunie 1940 reflectată în memorialistica unor mari actori ai evenimentelor,* in *„Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologice",* scria IV. t. XVIII/1993, pp. 71-88; *idem. Din istoria secretă...,* II, pp. 239-268.

246 Idem, Romanian's Options in June. 1940, p. 125-126

247 *Ibidem,* p. 126.

248 Vezi şi consideraţiile lui V. M. Mololov, care, evident, justifica notele ultimative prezentate Bucureştilor sub rezerva recurgerii la forţele artiale în caz de neacceptare a României (Felix Ciuev. éd., *Sto sorok besed s Molotovîm. Iz dxevniki....* Moskva, Terra, 1992, pp. 14-17). Despre efectul moral dezastruos al admiterii notelor sovietice la Bucureşti, cf. Elisabeth Barker, *British Policy m Soulh-East Europe in llie Second World War,* London, Macmillan, 1976, p. 72.

249 Cf. *.Mevista de Istorie Militară",* Bucureşti, nr. 6/1995. p. 13.

250 Grigore Gafencu. *Misiune la Moscova. 1940-1941,* ediţie Ion Calafeteanu şi colab.. Bucureşti. Editura Univers Enciclopedic. 1995, p. 231 (raport din 1 august 1941, prezentai de Grigore Gafencu lui Mihai Antonescu, ministrul de Externe al României, pp. 228-233). A se cf. cu însemnările din 24 iunie 1946 ale aceluiaşi Grigore Gafencu (cf. *Jurnal iunie 1940 - iulie 1942,* I, ediţie Ion Ardeleanu, V. Arimia, Bucureşti, Editura Globus, 1994, pp. 150-153).

251 în aprilie 1943, într-o prelecţiune susţinută la Şcoala Superioară de Război din Bucureşti, Mareşalul Ion Antonescu a explicat raţiunile catastrofei României din iunie 1940: *...Anul 1940 ne-a adio catastrofa graniţelor din cauza [1/ (a) izolării noastre în spaţiul international şi ¡2] a politicii de echivoc dusă de România* " (Mareşalul Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite,* ediţie C. Hlihor. Bucureşti. Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1993, p. 147). Dimpotrivă, un specialist militar şi istoric a opinat categoric: *„Izolarea ei ¡a României] fiind completă, nu i a rămas altă soluţie decât să accepte condiţiile Rusiei (subi autorului)"* (General Platon Chimoaga. *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice, 22 iunie 1941 -23 augusi 1944.* ed. a Il-a revizuită şi adăugită de autor. Editura Carpaţii/Traian Popescu, 1986, p. 45).

252 Cf. Gh. Buzatu, *Aşa a început Holocaustul împotriva poporului român.* Bucureşti, Edilura Majadahonda, 1995.

253 Vezi îndeosebi Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle, *Introduction â l'histoire des relations internationales.* Paris. Librairie Armand Colin, 1964, *passim.*

254 In ultimul moment au intervenit în dezbaterea problemelor noi protagonişti. Astfel, muzeograful Floricel Marinescu (cf. suplimentul *.Aldine".* în *.Momânia liberă"* din 5. VII. 1996, pp. 2-4i. neglijând că studiul comparativ al forţelor *„adverse"* române şi sovietice la 28 iunie 1940 a fost realizat în numeroase alte ocazii anterioare (cf. Ion Şişcanu. Vitalie Văratec, eds.. *PactulMolot.n Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia,* Chişinău. Editura Universitas, 1991, *passim.* Nicolae Ciobanu, *Capacitatea de luptă a Armatei Române în momentul ciuntirii teritoriale a României în anul 1940.* în *.Destin românesc",* Chişinău-Bucureşti. nr. 2/1994, pp. 9-20: Ioan Scurtu, *Forţele politice din România şi notele ultimative sovietice din 26 şi 27 iunie 1940,* în *ide* pp. 21-29; Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic in determinarea opţiunii României priva evacuarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord in 1940,* în *Geopolitica.* I, ed. citată, pp. 482-503; Ion Şişcanu. *Uniunea Sovietică-România, 1940,* Chişinău, Editura ARC. 1995, *passim).*

255 Apud Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 14.

256 Ibidem.

257 Apud *Pe marginea prăpastiei.* I. ediţie Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Scripta, 1992, p. 57-58.

258 A. Simion, *Dictatul de Ia Viena,* p. 377 şi urm. ; V. FI. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris,* p. 176 şi urm. ; Olimpiu Matichescu, *Opinia publică internaţională despre dictatul de la Viena,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, *passim.* Vezi şi Alexandre Cretzianu.

ŞI RĂZBOIUL MONDIAL DIN 1939-

Relapse intoBondage 1918-1947: The Politica!Memoirs of.... ediled by Sherman David Speclor. în *.Southeastern Europe",* voi. 16, 1989 (1997], p. 155-156.

259 Ion Mamina, *Consilii de Coroana,* p. 259.

260 *Ibidem,* pp. 264. 267

261 Olimpiu Matichescu, *op. cit.,* p. 120.

262 Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 15.

263 Olimpiu Matichescu, op. cir:, p. 129-130.

264 *Ibidem,* p. 132.

265 *Ibidem,* p. 118.

266 *Ibidem.* Despre nulitatea arbitrajului de la Viena, vezi Mihail Manoilescu. *op. cit.. passtm*; Georges Sofronie, *Les antécédents diplonmtique de Vienne,* pp. 50-55; Neagu Cosma. *Dictatul de la Viena 130 August 1940),* Bucureşti, Bravo Press, 1996, passim.

267 *Akten zur deutschen aswârtigen Politik 1918-1945.* Serie D: 1937-1945. vol. *XI2. DieKriegsjahre. 23. Juni bis 31. August 1940.* Frankfuit am Main, P. Keppler Verlag KG, 1963. pp. 479-481.

268 Despre condiţiile prăbuşirii regimului carlist şi instaurarea regimului legionaro-antonescian. în septembrie 1940, vezi mai ales: A. Simion. *Regimul politic din România In perioada septembrie 1940-ianuarie 1941,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, pp. 9-46; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire,* 11/2, p. 1 316 şi urm. ; Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918- 1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură.* Bucureşti. Edilura Didactica şi Pedagogică, 1996. pp. 177-188; Mihai Fătu. *Consens pentru salvarea naţională* (septembrie 1940- august 1944). Bucureşti. Editura MAI. 1996. pp. 20-31.

269 Carol al Il-lea, *Însemnări zilnice,* II, p. 254.

270 Vezi *ADAP 1918-1945.* Serie D: 1937-1945, voi. XI/1, *Die Kriegsjahre. I September bis 13 November 1940.* Bonn, Gebr. Hermes KG, 1964, p. 19-20 (telegrama nr. 1 525 din 4 septembrie 1940. Fabricius către MAE din Berlin; A. Simion, *Regimul politic....* p. 18-20; Andréas Hillgruber, *Hitler: Regele Carol şi Mareşalul Antonescu Relaţiile germano-rvmâne (1938-1944).* Din lelegrama menţionată a lui Fabricius din 4 septembrie 1940, reţinem: ... *Generalul Antonesi u m-a chemat de două ori pentru a discuta situaţia. Planul său tinde spre formarea unui guvern cu Garda de Fier şi eu câţiva miniştri acceptabili pentru noi. cu excluderea regelui şi a clicii sale. dar fără a cere încă abdicarea lui/. I in înţelegere cu colegul meu italian şi având în vedere că numai mâna forte a generalului şi o hotărâre rapidă poate salva ţara de haos. l-am sfătuit pe Antonescu să-şi asume drepturi dictatoriale, să înlăture anturajul regelui, urât de către ţarii, şi să ordone miniştrilor şi secretarilor de stat să rămână la posturile lor până la rezolvarea definitivă a problemei cabinetului şi a problemei eventualei abdicări a regelui, iar el să guverneze in mod autoritar " (ADAP* 1918-1945, voi. XI/1, p. 19). Vezi şi România în anii celui de-al doilea război mondial. I. Bucureşti, Editura Militară. 1989. p. 309.

271 Vezi *Pe marginea prăpastiei.* 1, pp. 46-50.

272 *Ibidem.*

J J ßegimul antonescian

Mareşalul I&n Antonescu. Guvernările din 1940-1941. Preliminariile operaţiunii „Barbarossa ". Războiul din Est. România şi Germania. Cooperare şi contradicţii. Problema Transilvaniei. Raporturi economice. „Cazul "Antonescu.

Guvernarea Ion Antonescu cuprinde *două perioade distincte*': pentru început (septembrie 1940- ianuarie 1941), generalul a condus cu legionarii, pentru ca ulterior, din ianuarie 1941 si până în august 1944, să renunţe la colaborări de culoare politică:. Avansat mareşal la 22 august 1941, Antonescu a dirijat în fapt un *cabinet militar,* situaţie în care el a beneficiat nu numai de largi şi multiple atribuţii, dar şi de enorme responsabilităţi, fapt care şi-a spus cuvântul in etapa finală a războiului din Est (1941 -1944) şi după aceea, căci, în urma eşecurilor militare şi a loviturii de stat de la 23 august 1944, numele Mareşalului a fost identificat cu acela al regimului pe care l-a gestionat. Nu întâmplător, aşadar, Antonescu avea să fie chemat, în ¡'rima ordine, să plătească personal pentru toate capetele de acuzare, reale ori nereale, ce s-au putut formula după terminarea celui de al doilea război mondial'.

Mareşalul Ion Antonescu - Cronologie

1882 iunie 2/14 - S-a născut la Piteşti.
1898-1904 - Studii în şcoli militare.

1904 - îşi începe activitatea în armata română, cu gradul de sublocotenent, apoi locotenent (1908), căpitan (1912), maior (1916), lt.-colonel (1917), colonel (1921), general 'ie brigadă (1931), general de divizie (1937), general de armată (1941), mareşal (22 august 1941).
1913 - Participă la campania din Bulgaria.
1916-1919 - Participă la războiul unităţii tuturor românilor, îndeplinind în 1917-1918 funcţia de şef ăl secţiei de operaţii a Marelui Cartier General român, în care calitate a avut un rol determinant în prepararea planurilor victoriilor strălucite de la Mărâşti. Mărăşeşti. şi Oituz, iar în 1919, în cursul campaniei contra Ungariei roşii.
1922-1926 - Ataşat militar la Paris, Londra şi Bruxelles.

1927-1929 şi *1931-1933* - Comandant al Şcolii Superioare de Război din Bucureşti.
1933-1934 - Delegat ca şef al Marelui Stat Major român.

1937-1938- Ministru al Apărării Naţionale şi, apoi, ad-interim al Ministerului Aerului îi Marinei în guvernele Octavian Goga şi Miron Crislea.

1938-1940 - Atitudine ostilă faţa de regimul dictatorial al Regelui Carol al Il-lea. Demis din cadrele active ale armatei, a combătut decizia de evacuare a Basarabiei şi nordului Bucovinei (27-28 iunie 1940), protest personal la Suveran (1 iulie 1940), internat din ordinului Regelui la Mănăstirea Bistriţa (iulie-august 1940), de unde a „evadat" finalmente (27 august), angajând negocieri cu Iuliu Maniu ş. a. pentru formarea unui nou guvern şi forţarea lui Carol al II-lea să abdice în urma noilor dezastre teritoriale - acceptarea dictatului de la Viena privind evacuarea nordului Transilvaniei şi antamarea tratativelor cu Bulgaria pentru cedarea Cadrilaterului.

f 940 septembrie 3-4 - Chemat la Palat şi învestit oficial de Carol al 11-lea cu mandat pentru formarea unui nou guvern.
1940 septembrie 5 - Carol al II-lea semnează decretul ce învestea pe Ion Antonescu ca preşedinte al Consiliului de Miniştri „cu *depline puteri pentru conducerea Statului român"* (nr. 3 053/1940).

1940 septembrie 5-6 - Demersuri decisive ale noului premier pentru a impune abdicarea lui Carol al II-lea (survenită în zorii zilei de 6 septembrie, ora 6:10), în favoarea fiului său. Mihai, proclamai Rege în cursul orelor următoare, generalul devenind Conducător al Stalului român.

1940*septembrie 14-* Definitivarea listei guvernului condus de I. Antonescu în colaborare cu legionarii. România fiind proclamata *„Star naţiondl-legionar".*

1940- *1941* - Demersuri ale lui I. Antonescu pentru *„integrarea"* României în sistemul puterilor Axei Berlin-Roma-Tokyo. concomitent cu pregătirile pentru participarea României, alături de Germania lui Adolf Hitler, la campania planificata împotriva URSS, penliu recuperarea - de către România - a Basarabiei, nordului Bucovinei, ţinutului Herţa şi ostroavelor din Delta Dunării capturate de trupele roşii în 1940, precum şi pentru distrugerea pericolului bolşevic.
1941 *ianuarie 21-23* - înăbuşirea rebeliunii legionare.

1941 iunie 22 - Germania a atacat prin surprindere URSS, fostul ei aliat de război şi cotropiri din 1939-1941, România angajându-se. potrivit eforturilor din precedentele zece luni, alături de trupele germane. Pentru România a începui Războiul sfânt, care a fost, de la un capăt la altul (1941-1944), anticomunist, drept şi naţional, bucurându-se de aprobarea întregului popor. în zorii zilei, Antonescu a difuzat, concomitent cu celebra-i *Proclamaţie cârre Ţară.* nu mai puţin faimoasa *Proclamaţie* către armată, cuprinzând aceste magice îndemnuri cate. exprimând rostul războiului, de atâtea decenii au înflăcărat şi înflăcărează pe românii de pretutindeni:
„Ostaşi.
Vă ordon:
Treceţi Prutul!
Zdrobiţi vrăjmaşul din Răsărit şi Miazănoapte.
Dezrobiţi din jugul roşu al bolşevismului pe fraţii noştri cotropiţi.
Reimpliniţi in trupul Ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voievodali ai Bucovina ogoarele şi plaiurile voastre!... ".

1941- *1944* - Războiul sfânt al României, un *.săzboi paralel"* alături de Germania şi aliaţii ei, dar hotărât lucru, de eliberare naţională şi anticomunist, cu rezultate schimbătoare pe front: cu înaintarea până în regiunea Stalingradului, urmată de contraofensiva foiţelor armatei roşii, care în primăvara anului 1944, forţând Nistrul, pătrund pe teritoriul naţional. Concomiten! opoziţia naţională democrată (luliu Maniu, C. 1. C. Brătianu ş. a.), Casa Regală (Mihai 1 in persoana), unele cercuri din armată etc. întreprind demersuri - pe plan intern şi extern pentru încetarea Războiului din Est şi ruperea alianţei cu Germania, trecerea României in tabăra Naţiunilor Unite condusa de SUA,

Marea Britanie şi URSS. în 1943-1944, Mareşalul şi colaboratorii sâi, de asemenea, fac eforturi pentru a se înţelege cu emisarii Naţiunilor Unite inclusiv ai Kremlinului. La 20-23 august 1944, după declanşarea amplei ofensive sovietice în zona Iaşi-Chişinâu, se ajunge la un acord între delegaţii opoziţiei şi cei ai Mareşalului ca retragerea României din Axa fascista sâ se facă cu menţinerea lui Antonescu la conducerea guvernului şi la şefia armatei române.

1944 august 23 - în după-amiaza zilei respective, Mareşalul s-a aflat la Palatul Regal din Capitală, pentru a discuta cu Mihai I problemele retragerii României din *Axă.* Presat de Rege sâ acţioneze imediat şi fârâ avertizarea lui Hitler, Mareşalul respinge sfaturile şi mai solicita câteva zile pentru angajarea *ultimei bătălii - Bătălia Moldovei,* pentru a stopa forţele sovietice în nord-estul ţării, obţinând astfel condiţii mai bune de armistiţiu. Regele, în virtutea atribuţiilor legale ce-i incumbau, dispune *arestarea Mareşalului Ion Antonescu,* care survine la orele 17, concomitent cu aceea a lui Mihai Antonescu. în ceasurile imediat următoare fiind chemaţi şi arestaţi la Palat unii membri ai cabinetului antonescian.

1944 august 23-24 - Timp de mai multe ore după lovitura de stal. Mareşalul şi colaboratorii sâi sunt deţinuţi în incinta Palatului Regal, iar în zorii zilei de 24 august, ei au fost predaţi unui comando comunist condus de Emil Bodnăraş şi care i-a transportai la o locuinţă secretă a PCR din cartierul Vatra Luminoasa.

1944 septembrie-1946 aprilie - Mareşalul Ion Antonescu şi colaboratorii sâi au fost deţinuţi în captivitate în URSS, iniţial într-o cabană de lângă Moscova, iar din mai 1945, în închisoarea Lubianka, aparţinând odiosului NKVD.

1946februarie-aprilie- Organele de securitate sovietice fac pregătiri pentru *.restituirea"* României a grupului de *„criminali de război"* Antonescu în vederea judecării şi condamnării.
1946 aprilie-mai - Preparative la Bucureşti: „*instruirea*" procesului Antonescu.

1946 mai 6-15 - Desfăşurarea, sub auspiciile aşa-zisului *„Tribunal al Poporului"* din Bucureşti, a*„procesului"* echipei anlonesciene. Autorităţile comuniste s-au preocupat sâ asigure toate condiţiile favorabile pronunţării unor sentinţe grave, în care scop au fost prezentate probe false şi lansate acuzaţii inconsistente în cazul tuturor capetelor de acuzare.

1946 mai 17 - „Tribunalul Poporului" pronunţa sentinţa, fiind condamnaţi la moarte:
- Mareşalul Ion Antonescu
- profesorul Mihai Antonescu
- generalul C. Pantazi
- generalul C. Piky Vasiliu
- profesorul Gh. Alexianu
- Radu Lecca
- Eugen Cristescu

1946 mai 31 - Lucreţiu Pâtrâşcanu, ministrul comunist al Justiţiei, prezintă Regelui Mihai I raportul privind cererile de graţiere ale celor şapte condamnaţi la moarte. Concomitent, in baza unei *„recomandări"* a guvernului Petru Groza, L. Pâtrâşcanu avansează Suveranului un raport separat ce *.propunea"* comutarea pedepselor in cazurile lui C. Pantazi, Radu Lecca şi Eugen Cristescu, respectiv respingerea cererilor de graţiere şi execuţia prin împuşcare a celorlalţi condamnaţi, mai precis: ION ANTONESCU, MIHAI ANTONESCU, C. I'IKY VASILIU şi GH. ALEXIANU.

1946 iunie I - In baza rapoartelor din ajun ale lui L. Pâtrâşcanu, Regele Mihai I semnează decretul de comutare a pedepsei cu moartea în cazul celor trei condamnaţi menţionaţi. Pe de altă pane. prin ordinul nr. 53 875/1 iunie 1946 al ministrului Justiţiei Pătrâşcanu către prim-procurorul Tribunalului Ilfov, se fâceacunoscut câ, respingându-se cererile de graţiere ale lui Ion Antonescu V Mihai Antonescu, C. Piky Vasiliu şi Gh. Alexianu, se impunea executarea sentinţei.

- Tot sâmbătă, 1 iunie 1946, de îndată după orele 18:00. în incinta închisorii Jilava, în [1] locul denumit Valea Piersicilor, cad sub gloanţele unui pluton de execuţie improvizat: Mareşalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, C. Piky Vasiliu şi Gh. Alexianu.

Guvernarea legionaro-antonesciană

La 14 septembrie 1940, Ion Antonescu a proclamat România stat *aţional-legionar".* Cabinetul, tormat tot atunci, cu precădere din elemente legionare, m Irunte cu însuşi Horia Sima, ca vicepremier. şi-a propus, dintru bun început, să realizeze „*o schimbare totală de* JÎŞM" â pöfiticii interne şi externe a statului român. Măsurile preconizate pe plan intern 3ü fost puse de îndată în aplicare şi cele mai multe dintre ele, concomitent cu instaurarea unei aprige terori politice, care a ameninţat baza financiar-economicâ şi însăşi organizarea statului

in politica externă, reorientarea înfăptuită de regimul legionaro-antonescian a fost de totală şi neîntârziată aliniere la Axa fascistă. în februarie 1942, premierul român avea sâ-i precizeze lui Joacmm von Riblseimup, lllllilstful de Externe al Reichului nazist: *„...Singur şi numai eu sprijinul domnului Mihai Antone sau am declarat fără a întreba poporul că politica ce trebuie s-o duc este alături de Axă* "[4]. *'Aceasta fiind direcţia aleasă, la 13 octombrie 1940. Ion Antonescu a făcut cunoscut în mod public - prin interviul dat oficiosului hitlerist „ Völkischer Beobachter"* - câ România renunţa la toate obligaţiile asumate prin tratatele interbelice[5]. La acea dată, misiunea militm-ggfmanâ, destinata să asigure *„instruirea"* trupelor române, începuse deja, ca urmare a unei noi solicitări a guvernului român, din 7 septembrie 1940, să se instaleze în principalele puncte strategice ale ţării şi, mai ales, în zona petroliferă". Aflai la Berlin, Ion Antonescu însuşi a subscris, la 23 noiembrie 1940. afTul pnn care România a arierat la pariul Tripan,»' La 4 decembrie 1940 a fost semnat un acord economic româno german pe zece ani, care consacra priorităţile şi interesele Reichului asupra economiei româneşti". Satisfăcut de înţelegerea cu Antonescu, care între timp i-a mai făcut o vizita in Germania, soldată cu noi angajamente, Hitler s-a situat de partea acestuia, în ianuarie 1941. adică atunci când lupta pentru putere dintre legionari şi general a atins punctul culminant, odată cu declanşarea rebeliunii partizanilor lui Horia Sima*.

în acel moment, punerea în aplicare a planului *,J3arbarossa"* (atacarea Uniunii Sovietice) era deja decisa, iar rolul României - care de altminteri fusese consultată - a fost stabilii prin *„directiva nr. ¿1",* runrerul fiind serios interesat ca la Bucureşti sâ fie linişte şi ca generalii Antonescu, care se bucura de autoritate în rândurile armatei române şi de asistenţa unor cercuri economice şi financiare puternice, să poată asigura participarea ţării sale la operaţiunea proiectală, cu mijloacele militare, economice şi politico-diplomatice disponibile. în consecinţă, ordinele pornite în zilele rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941 de la Berlin spre Bucureşti, către misiunea militară germană şi diversele agenţii de spionaj, au fost cât se poate categorice. *„Antonescu să fie recunoscut drept conducătorul statului român"* - sublinia unul dintre ele[1]'

Preliminariile operaţiunii „Barbarossa"

Dupâ înfrângerea rebeliunii legionarilor, ai căror conducători şi-au aflat refugiul in Germania, care-i va folosi pânâ în 1944 ca mijloc de şantaj împotriva lui Ion Antonescu. generalul a devenit exponentul propriei dictaturi. Aşadar, el a rămas în continuare Conducător şi a abrogat la 14 februarie 1941 statul *„naţional-legionar",* proclamat cu patru luni mai devreme". In cabinetul ae militari, constituit la 27 ianuarie 1941, Antonescu şi-a rezersai posturile-cheie, iar în privinţa orientării noului guverhT ă'3ecIaraTîot atunci câ România rămânea alături de *Axă.* Pe lângă unele trăsături comune cu regimul anterior, din vremea colaborării cu legionarii, regimul antonescian a cunoscut deosebiri esenţiale faţa de acela. Cât a stat alături de legionari. Ion Antonescu s-a bazat pe un pärtTiTsituaţie câreli mcetaTîn ianuarie 1941. In continuare, generalul a beneficiat cu precădere de sprijinul unor cercuri economico-financiare Ori al unor forţe militare şi de poliţie. Grupările politice burgheze, care continuau să nu fie recunoscute legal, au stabilit şi menţinut o colaborare *sui generis* cu regimul generalului: contacte şi informări permanente; sprijinirea totala în prima fază a acţiunii militare îndreptate in iunie-iulie 1941 spre repararea pierderilor teritoriale din vara anului 1940; recunoaşterea faptului câ generalul era *„omul zilei"* şi, deci, persoana necesara. în acest context, respectivele grupâri, care au respins participarea directă la guvern, au acceptat însă cooperarea unor *,.tehnicieni*" din rândurile lor'.
Integrarea României în sistemul Axei a avansat necontenit în 1940-1941.

S-au intensificat preparativele militare, politice şi economice pentru intrarea ţării în război, in momentul declanşării operaţiunii *,J3arbarossa",* la 22 iunie 1941, Ion Antonescu s-a aflat alături de Germania hilleristâ, fârâ ca generalul, avansat imediat dupâ aceea mareşal, sâ fi fixat - în prealabil ori după aceea - *condiţiile* participării României la marea conflagraţie a secolului al XX-lea. Susţinerea campaniei *,J3arbarossa*a condus nemijlocit la punerea României în stare de râzboi cu Marile Puteri ale Naţiunilor Unite: URSS (iunie 1941), Marea Britanie (decembrie 1941) şi SUA (decembrie 1941-iunie 1942)".

Indiferent de aliatul ales şi de ceasul desemnat, războiul României a început într-un moment în care entuziasmul poporului a fost general, cu nimic mai prejos decât cel manifestat în mai 1877 la proclamarea independenţei naţionale ori în august 1916 la inlrarea ţării în acţiunea pentru eliberarea Transilvaniei. Nu a fost, deci. straniu câ n-au întârziat in iunie 1941 raportări la respectivele fapte memorabile, în comparaţie cu care războiul lui Antonescu -- proclamat in mod oficial *sfânt*[14] - s-a impus decisiv prin anvergura operaţiilor şi justeţea ţelurilor propuse. Trimiţând tocmai la acele evenimente, ia Alecsandri ori Eminescu, la Iorga ori la Goga, *Marşul Basarabiei* evoca astfel neuitatele clipe ale nopţii de 21-22 iunie 1941: ..Ari *noapte la Prin, izboiul a-nceputjRomânii trec dincolo iară/ Să ia înapoi prin arme şi setul Moşia pierdută ustă-vară".*

Războiul din Răsărit

Popularitatea deciziei de-a implica România în cel de-al doilea război mondial, ca şi satisfacţiile pentru lanţul de victorii succesive datei de 22 iunie 1941 şi-au aflat rellexul în re/ullatele extrem de semnificative ale plebiscitului din 9 noiembrie 1941, când. cu 3 481 311 Ş voturi da şi 74 de nu, naţiunea şi-a exprimat aprobarea asupra *„guvernării dezrobitoare a \ M-u ¡aiului Antonescu".*

Prezenţa României pe fronturile celui de-al doilea război mondial s-a extins pe durata a ' 1 421 de zile (22 iunie 1941-12 mai 1945) şi a cunoscut *mai multe faze distincte,* în funcţie de fonele operaţiilor, natura obiectivelor strategice, calitatea aliaţilor şi adversarilor de fiece moment, motivaţiile ţelurilor avansate etc. Distingem următoarele faze:

I .*Campania din Est (22 iunie 1941-23 august 1944)'■',* în cursul căreia România, aliată cu Ciemiania şi sateliţii săi, a acţionat iniţial pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei, iar. in continuare, şi-a trimis forţele departe în interiorul URSS, fapt care a pus-o în siare dc râzboi cu toate puterile marcante ale Naţiunilor Unite.

Campania dintre 23 şi 31 august 1944'". purtata exclusiv pe teritoriul naţional pentru lichidarea sau alungarea trupelor germane, devenite inamice în momentul răsturnării regimului antonescian şi al solicitării armistiţiului Puterilor Naţiunilor Unite, în frunte cu URSS.

3. *Campania din Vestfl septembrie 1944-12 mai 1945)",* în cursul câreia România, acţionând A' data aceasta în tabâra Naţiunilor Unite (dar fârâ a-i fi fost recunoscută calitatea de cobeligerani, precum Italiei dupâ 1943), s-a aflat în râzboi declarat cu Germania şi ultimii săi aliaţi, iar trapele sale. combătând în cadrul şi sub conducerea unui înalt comandament zonal al URSS. a acţionat iniţial pentru alungarea trupelor germane şi ungare din nordul Transilvaniei, deci parte a teritoriului naţional râpit prin dictatul de la Viena din 1940 (1 septembrie-25 octombrie 1944), după care s-a

produs ce-a de a doua,Jrecere a Nistrului", mai precis trimiterea forţelor române în Vest în urmărirea unităţilor Wehrmachtului şi a celor aliate lui din Ungaria, Cehoslovacia şi Austria de Nord.

De-a lungul întregii campanii din Est, Comandantul de Căpetenie al armatei române a fost generalul Ion Antonescu, avansat, la 22 august 1941, Mareşal al României. Totodată, Antonescu a fost distins Cu ordinul *.Miluii Vîteazul*" (clasa 1). deşi, la 15 zile după ce Adolf HiUer, personal îi înmânase *„Crucea de Fier",* în semn de preţuire a celui care, la aproape 150 de ani de la creare, devenea primul străin posesor al invidiatei distincţii. în tot timpul războiului antisovietk Antonescu a fost asistat de o excelentă echipă alcătuită din corpul de generali reuniţi fie la Ministerul de Război sau la Marele Stat Major (al cărui prim eşalon a funcţionat, cu intermitenţe, pe front sub denumirea de Marele Cartier General), fie reprezentat de comandanţii marilor unităţi de pe front. Dintre membrii strălucitului corp ofiţeresc menţionăm pe câţiva dintre generali: Al loaniţiu, Iosif lacobici şi Ilie Şteflea (şefi, în această ordine, ai Marelui Stat Major), C. Pantazi (titular al Ministerului de Război), N. Ciupercă, N. Dâscălescu, loan Al. Sion, C. Constantinescu Claps, îndeosebi Gh. Avramescu şi Petru Dumitrescu[2]", acesta din urmă comandant neîntrerupi al legendarei Armate a 3-a din momentele de dinainte de trecerea Prutului in iunie 1941 până la sud-est de Stalingrad şi înapoi, până după angajarea bătăliei Moldovei, în august 1944. Calităţi deosebite şi un moral excelent a dovedit în Răsărit ostaşul de rând, din toate armele, lupiăioi'x convins pentru apărarea dreptului său şi pentru lichidarea pericolului comunismului. Pe ei. pe ostaşi şi pe comandanţii lor nemijlociţi. Mareşalul a ştiut să-i îmbărbăteze orişicând în clipele cele mai grele ale eşecurilor ce-au marcat campania, când şi-a asumat toată răspunderea pentr insuccesele intervenite. Spre exemplificare, menţionăm din telegrama adresată generalului Iii Şteflea. la 3 decembrie 1942, deci în plinâ desfăşurare a bătăliei bătăliilor de pe Frontul de 1 la Stalingrad: *.Arătaţi generalului Dumitrescu şi comandanţilor că încrederea mea în ei a rin,., neclintită; eu ştiu că s-au bătut ca cei mai buni soldaţi din toate timpurile, că o greşeala concepţie ¡a Marelui Cartier General german/, de conducere şi neputinţa din cauza lărgii excesive a liniilor de comunicaţii şi a subestimării inamicului a dus fatal la distrugerea armul, noastre /.../ Răspunderea în faţa Istoriei o port eu. pentru că nu am făcut nun mult decât ,,, făi ut pentru a împiedica masacrarea armatelor, datorită uşurinţei cu care a procedat conducă, germană, a lipsei de prevedere şi a impasivităţii cu care a primit semnalele noastre de alarmă pregătirile ştiute din vreme ale inamicului... "*

De la un capăt la altul al campaniei din Est. stabilirea şi asigurarea unor legăn: corespunzătoare între comandamentele marilor unităţi acţionând în zona frontului au consuni mereu o problemă. Nu o singura dată, din partea nemţilor, s-au comis abuzuri, stăvilii, obicei prin intervenţii energice ale Mareşalului Anionescu, cel mai adesea la nivelul Ol ului, la Hitler personal™. Necesităţile operaţiunilor au condus, de regulă, la includerea marii unităţi române (armate, corpuri de armate) în grupurile de armate ale Wehrmachtului, deşi nr au lipsit cazurile, mai cu seamă în primele elape ale campaniei, când lucrurile stâleau viceversa cuin a fost, de exemplu, în vara anului 1941. când Armata 11 germană (comandant, genei colonel Eugen von Schobert) a acţionai în cadrul *Grupului de armate general Ion Antoni* la eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei (împreuna cu Armatele 3 şi 4 românei Ir j perioada finală a cooperării militare româno-germane s-a stabilit o linie de contact superioai prin desemnarea câte unui ofiţer permanent al părţii interesate pe lângâ Cartierul General a j lui Hitler, respectiv pe lângă Comandamentul de Căpetenie al Mareşalului Antonescu ansamblu, trebuie reţinut că. între 1941 şi 1944. raporturile militare româno-germane au I - profund afectate de evoluţia evenimentelor de pe front, că au cunoscut aceleaşi sinuozi; j specifice legăturilor politico-diplomatice" menţinute între Berlin şi Bucureşti.

Angajamentul României pe Frontul de Est a înregistrat *mai multe faze* din 1941 la 1944 | şi anume:

1. *Bătălia celor 33 de zile,* pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei (22 iunie - 26 iulie 1941), cu participarea efectiva a Armatelor 3 şi 4 române, în cooperare cu Armata a 11-a germanâ.

2. *Bătălia pentru Odessa* (14 august-16 octombrie 1941), angajată îndeosebi cu forţele Armatei a 4-a (comandanţi succesivi: generalii N. Ciuperca şi Iosif lacobici).

3. *Marşul trupelor germane* (în speţă. Armata a 11 -a) şi române (în special. Armata a 3-a) pe direcţiile Bug-Nistru - ţărmul Mării de Azov în zona Berdiansk-Mariupol. supranumită şi Stepa Nogai (august-octombrie 1941).

4. *Bătălia Crimeii* a fost angajată practic în toamna anului 1941. când o parte (Corpul de armatâ 54) din Armata a 11-a germanâ (comandată din septembrie 1941, după moartea lui von Schobert, de generalul Erich von Manstein) a abandonat marşul spre Marea de Azov în compania Armatei a 3-a române, pentru a lichida în sud trupele sovietice râmase în peninsulă, în continuare, în iarna şi la începutul verii anului 1942, trupele Armatei a 11-a şi unităţile române special destinate (Corpul de vânători de munte, sub comanda generalului Gh. Avramescu, o divizie de infanterie, divizioane de artilerie grea, o brigadă de cavalerie ele.) au realizat asaltul Crimeii, ce a culminat cu cucerirea Sevastopolului, desăvârşită la 4 iulie 1942.

5. *Epopeea Stalingradului*[34] a cunoscut mai multe episoade distincte:

- Marşul trupelor române (Armatele 3 şi 4) şi germane spre Stalingrad - 28 iunic- seplembrie 1942. Armata a 3-a română şi Armala a 4-a română au acţionai în cadrul Grupului de armate „B" (comandant, feldmareşalul von Weichs), alături de Armatele 6 germană, 2 ungară, 8 italiană şi 4 blindată germană, stabilindu-se finalmente Armala a 3-a română în - na denumită Cotul Donului, în vreme ce Armata a4-a română a ocupat zona cea mai avansată m dispozitivul de la Stalingrad, la sud-vest de oraş. în aşa-numita *Stepa Calmucă.*
- Asaltul Stalingradului, în septembrie-noiembrie 1942.

- Defensiva în zona Stalingradului. după declanşarea contraofensivei sovietice (19 şi 20 noiembrie 1942). Frontul Armatei a 3-a române a fost rupt în două sectoare, rămânând în încercuire diviziile 15 (comandant - general Mazarini), 6 (general l.ascăr) şi mare parte a diviziei 5 (general Sion), care, alcătuind ulterior *grupul general Lascâr,* vor încerca zadarnic -a şi afle salvarea spre Vest. Concomitent, divizia 1 cavalerie Igeneral Brătescu) a fost împinsă de sovietici spre est. în sectorul Armatei 6 germane. în acelaşi timp. în sectorul Armatei 4 •i mâne, ofensiva Armatei Roşii, declanşata la 20 noiembrie 1942. s-a concretizat cu încercuirea diviziei 20 (general Talâranu) şi împingerea spre sud vest a restului forţelor române.

in context a intervenit. în totală contradicţie cu decizia OATVV-ului. impusă de Hitler. de-a :>u se retrage forţele din regiunea Stalingradului[35]. recomandarea din 26 noiembrie 1942 a Marelui Cartier General Român privind aducerea în ţară a Armatelor 3 şi 4. Retragerea, înfăptuită în conformitate cu ordinul din 19 ianuarie 1943 al Marelui Stal Major Român, s a realizat în lunile februarie-martie, astfel că, până la 17 aprilie 1943, loale forţele erau deja aduse în ţară şi demobilizate.

' 6. *Operaţiile din Cuban* (1 februarie-9 octombrie 1943) reprezentând acţiunile de retragere ic Corpului de Cavalerie român (diviziile 6 şi 9 cavalerie, diviziile 1.2 şi 3 munte, diviziile 10 şi 18 infanterie), inclus în Grupul de Armate german „./l" (comandant, feldmareşalul von Kleist), care fusese destinat asaltului Caucazului şi cârc, după eşecul de la Stalingrad. a abandonat prin lupte poziţiile anterior câştigate şi s-a orientat spre Marea de Azov. pentru a li acuat în Crimeea.

7. *Apărarea* (octombrie 1943-aprilie 1944) *şi evacuarea Crimeii (*14 aprilie-12 mai 1944). înfăptuite sub presiunea loviturilor dinspre nord şi nord-est ale Armatei Roşii şi soldate cu salvarea-pe căile maritimă şi aeriana - a unor importanle forţe germane (2 divizii) şi române sele 7 divizii retrase anterior din Cuban). reunite sub comanda generalului iaenecke (Armata 17-a germanâ).

8. *Retragerea armatelor germane şi române în Basarabia*[26] *şi Moldova* s-a înfăptuit în iama 1943/1944, sub presiunea continuă a forţelor sovietice pe direcţiile Doneţ-Nipru- Nistru- Bug-Prut. Au fost implicate esenţialmente trupele germane reunite în marile formaţiuni din zonă - Grupul de Armate *,£ud"* şi, îndeosebi. Grupul de Armate care, în aprilie 1944, şi-a schimbat, odată cu comandantul (generalul Schorner, în locul lui von Kleist), şi denumirea în Grupul d.e Armate „*Ucraina de Sud*". în perioada de referinţă au acţionat în zona dintre Bug şi Nistru doar 5 divizii române (5, 14, 15, 21 şi 24 infanterie), toate aflate în subordinea Corpului de Armată 3 şi destinate supravegherii căilor de comunicaţii şi nodurilor feroviare. La 3 şi 4 martie 1944 s-au declanşat ofensivele Fronturilor 1, 2 şi 3 ucrainene,

concretizate în atingerea Nistrului (18 martie), ocuparea Cernăuţilor (29 martie) şi forţarea Prutului (26 martie). în punctele Ripiceni, Stânca şi Şendreni[7]. In atare condiţii, la 16 martie 1944 directiva nr. 45 a Marelui Stat Major român reintroduce Armata 4 română în stadiul operativ. De asemenea. Armata 3 română, dispusă în dispozitiv pe litoralul Mării Negre, între Bug şi Nistru, s-a retras la vest de fluviu. Graţie măsurilor luate în lunile martie-aprilie 1944 de Comandamentele român şi german, s-a realizat o linie de rezistenţă în nord-estul României, pe traseul Kuty- Paşcani-nord Iaşi - nord Chişinău-Dubâsari-linia Nistrului până la vărsarea în Marea Neagra, încredinţată Grupului de Armate *„Ucraina de Sud".* Grupul respectiv (comandant - generalul Schorner, iar, după 24 iulie 1944, general-colonel Hans Friessner) reunea iniţial Armata 17-a germană (dispusă încă în Crimeea), Armatele 3 română şi 6 germană *(gruparea Dumitrescu"),* Armatele 4 română şi 8 germană (*„gruparea Wohler")* şi forţe de rezervă[28]. 3

9. *Bătălia MoldoveP* a fost angajată la 20 august 1944, în urma ofensivei dezlănţuite de fronturile 2 şi 3 ucrainene, de către forţele Grupului Armate *„Ucraina de Sud".* Dispozitivul româno-german, străpuns iniţial de inamic, nu a putut fi apărat până la capăt, iar puternicul aliniament Focşani-Nămoloasa-Galaţi nici nu a fost cazul să fie pus la încercare, în urma loviturii de stat din 23 august 1944, soldată cu doborârea regimului Mareşalului Antonescu. ruperea alianţei României cu *Axa* şi, mai mult, cu angajarea ei în războiul împotriva Germaniei

Examinând desfăşurarea şi semnificaţia Campaniei din Est, generalul român Platon Chirnoagâ a observat: armatele române luptaseră trei ani *„ca să-şi salveze independenţa si hotarele"*[i0], iar bătălia Moldovei s-a încheiat *„printr-un uriaş dezastru militar... în care s-a decis soarta poporului român"***.

Prezenţa României pe Frontul de Est a avut consecinţe incalculabile, imediate şi pe termen lung, la care trebuie adăugate pierderile de război, iar mai presus de toate sacrificiile de vieţi omeneşti. După 1945, Rusia învingătoare, aflată între arbitrii păcii, nu a voit şi nu a ştiut să-şi reprime spiritul de răzbunare, impunând României un tratament extrem de sever, ce mergea de la rapturi teritoriale flagrante şi până la plata ultimei pretenţii a celui din urmă cetăţean sovietic. La lot ceea ce ea dorea să rezerve României, s-a adăugat, după 1945, faptul că, odată învingătoare şi cu trupele de ocupaţie instalate pe teritoriul românesc. Rusia a transmutat la Bucureşti sistemul comunist, ce a afectat grav şi pe durata mai multor decenii procesul firesc al evoluţiei istorice a poporului român.

Purtat în condiţiile generale create şi întreţinute de marii beligeranţi, războiul României a fost între 1941 şi 1944 *total,* ceea ce a antrenat pentru statul român cheltuieli imense, care, în mod precis, n-au ajuns încă a fi evaluate. Nimic nu a fost însă mai presus de pierderile omeneşti, şi acestea încă netotalizate sistematic. Câteva cifre sunt, desigur, semnificative. Aşa, de pildă, în campania pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei s-au înregistrat, de-a lungul a numai 33 de zile, 24 396 victime omeneşti, dintre care 5 011 morţi, restul fiind răniţi ori dispăruţi Bătălia Odessei din toamna anului 1941 nu a fost *„mai simplă"* cu cei 17 729 morţi, 63 345 răniţi şi 11 471 dispăruţi, cifre depăşite de episodul Stalingrad (luptele din perioada 15 noiembrie 1942 15 manie 1943): 15 566 morţi, 67 183 răniţi şi 98 692 dispăruţi. Cumulând datele cunoscute până în prezent cu informaţiile desprinse din arhivele militare, conchidem că pierderile omeneşti pi* Frontul de Est au totalizat aproximativ 625 000 morţi, răniţi sau dispăruţi".

România şi Germania

Pentru evoluţia situaţiei României în epoca celui de-al doilea război mondial, examinarea raporturilor între Bucureşti şi Berlin, cu surprinderea şi relevarea contradicţiilor manifeste ivite şi adâncite dintre regimul antonescian şi Reichul nazist, constituie nu numai unul dintre capitolele cele mai importante, ci şi cele mai interesante. El pune în evidenţă toate deficienţele şi slăbiciunile *„noii ordini europene"* ambiţionată de hitlerişti şi, deopotrivă, atestă caracterul fragil, lipsit de perspectivă, al legăturilor stabilite între România şi Germania. Se dovedeşte o dată în plus, dacă mai este nevoie, că, în timp ce pentru Reichul hitlerist. România se număra printre statele a căror prietenie ori obedienţă se impunea din multiple necesităţi militare, economice şi politico-diplomatice, pentru ţara noastră, din contra, alianţa cu Hitler şi cu sateliţii săi, în cadrul Axei Berlin-Roma-Tokyo, departe de-a reprezenta o necesitate, reflecta rodul unor evoluţii politice şi militare externe la nivelul anului 1940 ori, mai puţin, dispoziţia echipei lui I. Antonescu de-a menţine statul român în orbita naziştilor, iar nicidecum voinţa şi predilecţia poporului român. Este interesant, din acest ultim punct de vedere, să reţinem cele două extreme. *..Noi* - declara I. Antonescu în şedinţa din 18 septembrie 1940 a Consiliului de Miniştri - *re-am aşezat pe Axa Roma-Berlin. Mergem sută la sută şi cu cea mai mare cinste în această direcţie. Am pornit aşa, nu ne mai uităm la dreapta sau la stânga*Orientarea spre Berlin, *direcţia* spre *Axă,* pentru a-i spune pe nume, exprimă, în acel moment, poziţia legionarilor şi J partizanilor generalului Antonescu, tocmai reuniţi în guvern. Mai apoi. după eliminarea legionarilor de la putere, generalul s-a simţit dator să dea noi

asigurări, în sensul că, *JRomânia merge fără nici o şovăire alături de Axă. de marele Fiihrer şi ducele Mussolini,Alianţa"* cu Berlinul, ca iniţiativă şi aprofundare, Antoneştii au subliniat nu o singură dată, până la saturaţie chiar în epoca marilor victorii germane pe toate teatrele de operaţiuni militare, că >i-o revendicau în exclusivitate aproape, ceea ce, pe de altă parte, punea pe terenul just al faptelor adevărul că poporul român nu a dorit şi nu a ţinut la apropierea de Germania nazistă. Despre faptul că Antonescu a legat, fără voia poporului, soarta ţării de aceea a Germaniei şi a aliaţilor săi, în februarie 1942, el însuşi i-a mărturisit lui Joachim von Ribbentrop'". Pe de altă parte, referitor la atitudinea şi simţămintele opiniei publice naţionale, ale întregului popor român faţă de Germania, mai ales după ce Berlinul, secondat de Roma, a patronat în 1940 actele dureroase (ie cedări teritoriale şi atingeri ale demnităţii şi suveranităţii naţionale, majoritatea covârşitoare a surselor române şi străine păstrate concordă în a pune în lumină opoziţia poporului român iată de Germania şi de legăturile cu ea, care, se ştie prea bine, în seara zilei de 23 august 1944,
transformat în lupta cu arma în mână împotriva Wehrmachtului.

Un martor ocular al evenimentelor din 1940-1941, K. St. Pavlowitch, prim-secretar al mibasadei iugoslave la Bucureşti în acea vreme, consemna în amintirile sale că, deşi regimul .mtonescian angajase ţara în sistemul Axei pe un drum *,fără ieşire şi fără întoarcere",* în schimb *„marea majoritate a românilor era ostilă germanilor",* astfel că 90% dintre ei doreau

tecul total" al Reichului nazist şi al sateliţilor săi în războiul mondial". O situaţie cu totul •ienticâ era surprinsă de nota informativă din 24 aprilie 1941 a Secţiei a Il-a a Marelui Stat Major, în care se relata: *„Germanii sunt mulţumiţi cu conducerea administrativă a generalului Antonescu, dar nu sunt mulţumiţi de faptul că 90 din totalul românilor sunt anti germani"* ^ibl. ns.)[38]. Realităţile expuse explică inevitabilitatea apariţiei şi aprofundării contradicţiilor iinire Bucureşti şi Berlin între 1940 şi 1944, într-un ritm şi intensitate direct proporţional cu -iglomerarea eşecurilor de proporţii ale tnipelor Axei pe toate teatrele de operaţiuni militare, prefigurând de o manieră categorică şi deznodământul raporturilor între regimul antonescian ' Reichul nazist, adică alterarea lor progresivă, compromiterea şi sfârşitul lor. pe fundalul ■ ibuşirii dictaturii lui Antonescu. întocmai ca în statele europene aliate ori satelite ale Berlinului Italia, Bulgaria, Finlanda şi Ungaria'[9].

Sub raport bibliografic, considerăm utilă precizarea că, mai cu seamă pe parcursul ultimelor două decenii, în urma unor cercetări sistematice şi asidue ale istoricilor români şi străini, problematica raporturilor româno-germane dintre 1940 şi 1944, iar în context, apariţia şi dezvoltarea contradicţiilor dintre Bucureşti şi Berlin", pe măsura adâncirii crizei blocului statelor fasciste şi a înfrângerilor repurtate pe fronturile celui de-al doilea război mondial, îşi afiâ actualmente reflexul istoriografie într-o bogată, densă şi variată literatură de specialitate Pintre contribuţiile temeinice consacrate aspectelor în discuţie nu lipsesc[4'] studiile monografice şi de sinteză, precum, îndeosebi, cele datorate lui Andreas Hillgruber şi Aurică Simion[4] diverse articole şi note". Literatura memorialistică reţine însemnările, parţial valorificate, ale unor diplomaţi români (Raoul Bossy, Grigore Gafencu, Mihail Manoilescu), ori lucrările datorate de preferinţă tot diplomaţilor, români sau germani, apărute de-a lungul anilor - Gh Barbul, Mihail Sturdza, Ion Gheorghe, Paul Schmidt[44], ultimul punându-ne la dispoziţie relatările făcute autorităţilor americane din Germania imediat după terminarea ostilităţilor De un interes fundamental pentru abordarea şi elucidarea problemelor sunt, evident, volumele de documente apărute în seria cunoscută privind politica externa a celui de-al treilea Reich' precum şi cele editate în ultimii ani de istoricii români[4Î]; pe aceeaşi listă incluzând şi colecţia stenogramelor întâlnirilor Iui Adolf Hitler cu militarii şi diplomaţii străini în anii 1939-1944'. în acest cadru integrând şi cele două variante - germană şi română - ale ultimei întrevederi a Fuhrerului cu Mareşalul Anlonescu la 5 august 1944[4]*ca şi relatarea, de dată mai recenta, a generalului Titus Gârbea pe marginea aceluiaşi eveniment™.

Ajuns la putere în condiţii interne şi internaţionale complexe, în situaţia în care România se găsea complet izolată pe plan extern, generalul I. Antonescu a beneficiat în mod efectiv de asistenţa Legaţiei germane din Bucureşti". învestit cu depline puteri, în calitatea sa de *„conducător al statului român*" după abdicarea regelui Carol al II-lea în folosul fiului său Mihai, generalul va proclama la 14 septembrie 1940 România stat *„naflonal-legtomn* Cabinetul format tot atunci, incluzând cu precădere pe reprezentanţii Gârzii de Fier, în frunte cu Horia Sima însuşi, desemnai vicepremier. şi-a propus de la bun început sâ realizeze v *,.schimbare totală de front"* a politicii interne şi externe[52]. Pe plan extern, aşa după cum s a arătat deja. orientarea politicii României spre Berlin a fost neîntârziata şi totală în stadiul respectiv.[51]. Astfel, generalul Anlonescu a făcut cunoscut de îndată câ România renunţa I. toate obligaţiile ce-o angajau potrivit tratatelor şi pactelor semnale în epoca interbelică ,. solicitat venirea unei misiuni germane în ţară pentru *„instruirea"* armatei române şi, în fond pentru asigurarea pazei zonei petrolifere[55], dupa cum s-a exprimat in folosul unei strânse colaborări cu Reichul. Din acest punct de vedere, diplomaţii nazişti reţinură faptul câ Anlonescu era *.gata in orice moment*" a înfăptui aderarea României la o *„uniune economică"* cu Germania A mărturisit - relata în mai 1941 Manfred von Killinger, ministru al Reichului la Bucureşti câ *„este un adept al totalei uniuni economice europene şi, pe mai departe, al unei uitiur. politice europene sub conducerea Germanici*"[5h]. în acest fel, guvernul anlonescian dovede. câ rămânea fidel angajamentului luat din primul moment, la 8 septembrie 1940, prin emisarii! lui Antonescu la Berlin, Vaier Pop, în sensul câ România îşi propunea inaugurarea unei epoci noi de *„colaborare intimă"* cu Germania în primul rând pe tărâm politic, militar şi economic La 18 noiembrie 1940, în cadrul şedinţei Consiliului de Miniştri, generalul a făcut cunoscuţii intenţia sa de-a adera la Pactul Tripartit, ceea ce s-a şi înfăptuit, la 23 noiembrie, cu ocazia vizitei sale la Berlin[5]". Prin acest pas. România adera la sistemul Axei fasciste, consecinţele fiind totalmente negative pentru situaţia şi evoluţia de ansamblu a ţării pe următorii trei-p. " ani. Condiţiile raporturilor statornicite între Bucureşti şi Berlin conduseră de îndată - ceea c e documentele deja tipărite şi noile surse, descoperite în arhivele din ţară şi de peste hotare, pun în evidenţă - la situaţia stranie că nu s-au pulul împlini rezultatele scontate, câ aşteptata cooperare s-a transformat în contrariul ei. *.Alianja"* Berlin - Bucureşti a avut, este adevărat o durată de aproape patru ani, dar ea a fost întruna minată de contradicţii inteme grave ori mai puţin grave, formale ori de esenţă, durabilitatea ei fiind determinată de interesele celor două regimuri de dictatură din Germania şi România, iar, nu în ultimă instanţă, de raporturile personale statornicite între Hitler şi Antonescu. Din momentul în care, în disputa cu legionarii pentru putere, generalul Antonescu s-a impus în atenţia lui Hitler[5]*, care l-a preferai la conducerea statului român. România a ajuns la statutul unei *¡ări satelite* a Reichului fascist. Sub impulsul ori prin voinţa dictaturii antonesciene. România s-a înrolat în vara anului 1941 în războiul mondial, participând, alâturi de Germania şi aliaţii ei, la ostilităţile împotriva U.R.S.S. pentru început şi apoi, punându-se în stare de conflict cu toate Naţiunile Unite. Interesele purtării războiului, cu fazele sale de succes şi de eşecuri în serie dupâ 1942-1943. nu au atenuat contradicţiile româno-germane, care, dimpotrivă, pe măsura accentuării crizei politico-diplomatice, militare şi economice a taberei *Axei,* se vor agrava, afectând, practic, toate resorturile sau compartimentele alianţei Hitler-Antonescu. In această privinţă, declaraţiile oficiale pornite de la Berlin sau Bucureşti despre multilaterala şi ideala conlucrare între România şi al III-lea Reich erau departe de-a exprima o realitate concretă, neexistând decât în limbajul documentelor în discuţie. Evoluţia ostilităţilor a multiplicat şi agravat în fond contradicţiile româno-germane, determinând de-o manieră decisivă natura şi intensitatea lor. Sub raporturile cronologic şi de conţinut, alianţa Berlin - Bucureşti a fost. pentru început. în anii 1940-

1941. afectată de problemele economice, ca şi de solicitările lui Anlonescu de-a se anula dictatul de la Viena. ulterior. în 1942-1943, acestor probleme li s-au adăugal aspectele colaborării militare pe Frontul de Est, siluaţia evreilor şi a Grupului etnic german din România, pentru ca. în elapa finală, adică în 1943-1944, sâ predomine divergenţele politico-diplomatice, ajungându-se chiar in preziua actului istoric de la 23 august 1944 la avertismentul Mareşalului predai reprezentanţilor lui Hitler la Bucureşti în sensul că România s-ar putea considera, în lipsa unui sprijin militar german efectiv, absolvită de toate obligaţiile asumate şi ar putea realiza un armistiţiu cu Naţiunile Unite"'. De la un capăt la altul al *„colaborării"* româno-germane *problema statutului României* în cadrul Axei s-a aflat necontenit pe tapet, dezbaterea ei survenind însă doar în momentele de *criză* înregistrate între Bucureşti şi Berlin.

Pe planul consecinţelor posibile pentru menţinerea/sistarea raporturilor statornicite în 1940 intre Reichul nazist şi România antonesciană cele mai ameninţătoare s-au dovedit de fapt pregătirile forţelor din ţară pentru răsturnarea dictaturii antonesciene şi încetarea războiului liiilerist. pentru retragerea din *Axă* şi trecerea de partea Naţiunilor Unite. Preparativele forţelor patriotice au abordat probleme variate, între ele dislingându-se şi contactele iniţiate în secret su reprezentanţii Aliaţilor in vederea stabilirii condiţiilor de armistiţiu în cazul abandonării taberei fasciste, pentru stabilirea condiţiilor propice ale acţiunii. De remarcat câ toate aceste demersuri, realizate de regulă în capitale neutre si prin reprezentanţi ai grupărilor burgheze participante la coaliţia anti-antonesciană, s-au desfăşurat în bună parte cu ştiinţa autorităţilor antonesciene, care - în stadiul atins în 1943-1944 de evoluţia generală a ostilităţilor nu numai câ le-au sprijinit, ci au iniţiat şi purtat ele însele, pe eoni propriu, negocieri ultrasecrete cu aliaţii anglo-americani pentru aflarea soluţiei celei mai convenabile în perspectiva, ce se profila tot mai clar, a prăbuşirii Germaniei*'1. Un rol bine determinai în angajarea şi conducerea traiativelor cu puterile inamice Axei l-a avut Mihai Antonescu. care a acţionai consecvent sub acoperirea Mareşalului Anlonescu şi a cuprins în *„dialogul"* său capitalele neutre (Ankara, Slockholm. Berna. Lisabona sau Madrid), plănuind, în primele şaple luni ale anului 1943, o acţiune pentru care a primit şi asigurările *„ducelui"* Benito Mussolinf . Cu loale măsurile luate, tratativele nu s-au dus în cea mai deplină discreţie, care nici nu s-a urinării în fond, astfel câ Berlinului nu i-a fost deloc dificil sâ ia cunoştinţă de acţiunile diplomatice ale Bucureştilor. Aflând de cele întâmplate, autorităţile hilleriste au socotit de îndată că însăşi ■*trăinicia"* Axei era periclitată, câ sateliţii (în cazul de faţâ - România) puneau la îndoială

capacitatea Reichului de-a forţa victoria şi, în consecinţă, au intervenit pentru sistarea convorbirilor secrete şi abandonarea planurilor făurite. între Bucureşti şi Berlin, ca atare, s-au ivit noi motive de încordare a raporturilor, îmbogâţindu-se dosarul contradicţiilor dintre capitalele respective.

Mai înainte de orice, Mihai Antonescu însuşi - apreciind în primăvara anului 1943 că sosise *,/tiomentul propice pentru acţiune*[4463] - a redactat un memoriu pentru von Ribbentrop, înaintat prin'Manfred von Killinger. Antonescu, relata secretarul său, *„enumera toate contactele luate sau propuse neutrilor şi, în special, cu Spania, Portugalia şi Turcia. El ruga insistent Reichul să-i încredinţeze misiunea de a trata cu anglo-saxonii. Prin intermediul acestor state, el deschidea calea compromisului. Primul care luă cunoştinţă de acest document fu von Killinger. El îl examină cu atenţie şi declară că era de acord. încurajat, Mihai Antonescu redactă un al doilea memoriu. Fu încredinţat lui von Killinger; el conţinea propuneri secrete. Mareşalul trebuia, la momentul potrivit, să discute cu Hitler...* . Pe de altă parte, hitleriştii au *„smuls"* ei înşişi informaţii - mai mult sau mai puţin exacte şi prompte - despre tratativele României şi aceasta pe cele mai diverse căi şi metode: prin propriile contacte cu reprezentanţi ai Naţiunilor Unite, prin acţiunea serviciilor de informaţii, prin interceptarea şi decodificarea unor mesaje schimbate între Bucureşti şi delegaţii săi în capitalele neutre[6]*. Nu rareori. *„scurgerea"* informaţiilor a fost întâmplătoare ori chiar dirijată de către partenerii aliaţi, pentru a provoca tensiune şi derută în rândul membrilor *Axei* fasciste. în sfârşit, au fost cazuri când diverse fapte din culise au devenii publice datorită indiscreţiilor presei aliate, cum s-a întâmplat cu misiunea prinţului Barbu Ştirbey la Cairo.

Germania nazistă nu a acceptat, este lesne de imaginat, iniţiativele României. în definirea politicii Reichului şi, în consecinţă, a *Axei* în ansamblu a prevalat punctul de vedere personal al lui Adoll Hitler, care, până la prăbuşirea totală din 1945, a respins orice soluţionare pe cale politică a conflictului mondial. Fiihrerul, victimă a.*,doctrinei"* naţional-socialiste şi a viziunii proprii asupra evoluţiei ostilităţilor, a păstrat până la sfârşit convingerea că dispunea de *„argumente"* militare şi ideologice pentru a-şi apropia victoria ori, cel puţin, pentru a evita dezastrul[66]. Era, aşadar, de aşteptai ca Hitler să intervină pe lângă Mareşalul Ion Antonescu. reclamând - adesea pe un ton ultimativ - sistarea negocierilor secrete şi chiar pedepsirea vinovaţilor. Aşa a făcut-o mai ales în aprilie 1943, când s-a întâlnit la Klessheim cu Ion Antonescu şi când, înlr-o stare de vădită surescitare, i-a imputat Mareşalului toate nemulţumirile sale faţă de demersurile dirijate de Mihai Antonescu în vederea unei păci separale cu Aliaţii" Reproşurile Fiihrerului l-au vizat direcl pe ministrul de Externe român, sub a cărui acoperire - declara el - *,Miniştrii români în capitalele ţărilor neutre desfăşoară o activitate deosebită în ceea ce priveşte încheierea păcii"***. Un marlor ocular, G. Barbul, a relatat despre *.atmosfera'* întrevederilor din 12 şi 13 aprilie 1943: „ *...Am găsit pe Hitler aruncând flăcări. El striga, trădare. Mareşalul putea să vadă cu ochii lui ce însemna un acces de furie al Fuhrerului Cuvintele lui, al căror sens Antonescu nu reuşea să-l înţeleagă decât în mod fragmentar, din cauza imposibilităţii lui Schmidt de a le traduce la o astfel de viteză, zburau prin cameră ca obiecte aruncate în capul românului. România ar fi compromis grav şansele războiului: ca in ¡917 când Sixte de Bourbon, ducându-se în lagărul inamic să negocieze, într-un moment când adversarii Germaniei, epuizaţi de eforturile lor, se gândeau la pace, tot astfel Mihai Antonescu ar fi deschis ochii occidentalilor asupra slăbiciunii lui «Festung Europa»".* Pentru a susţine acuzaţiile lui, Hitler agita în mâna dreaptă o foaie de hârtie. Era, după cum afirma ei. o telegramă a Departamentului de Stat, semnată de Cordell Huli, descifrată de serviciilc germane. Destinatarii erau miniştrii Statelor Unite din capitalele ţărilor neutre din Europa *„Susţineţi iniţiativa lui Mihai Antonescu* - glâsuia textul. *România se pusese astfel în capul unei mişcări de trădare în Europa. Mihai Antonescu mărturisea singur în memoriul dat lui Killinger. Pentru a păstra încrederea Reichului, Mareşalul trebuia să renunţe la colaborarea vicepreşedintelui de Consiliu şi să recheme de urgenţă pe şefii de misiune de la Berna şi Madrid, care serviseră ca instrumente ale trădării lui Mihai Antonescu... "*[69].

Examinarea minutelor întrevederilor Hitler - Antonescu din aprilie 1943[70] confirmă întocmai veridicitatea relatărilor lui G. Barbul[71]. Ambele documente, întocmite ca de obicei în asemenea împrejurări de Paul Otto Schmidt, la 15 aprilie 1943, denotă că *,/iosarul Mihai Antonescu"* şi, legată de acesta, problema negocierilor secrete ale României în capitalele neutre, au reţinut în proporţie de 75-80% atenţia interlocutorilor[72]. Hitler n-a putut ascunde că se afla încă sub impresia catastrofei de la Stalingrad7\ ceea ce nu l-a oprit să vorbească despre inevitabilitatea *„victoriei depline a Reichului în război"*[l]*. A atacat brusc *„cazul Mihai Antonescu,jivând la dispoziţie un raport din care a prezentat cu amănunte şi cronologic date ce evidenţiau că Berlinul surprinsese suficiente informaţii despre tratativele secrete ale României, îndeosebi din Turcia, Spania, Portugalia, Elveţia şi Vatican. A afirmat chiar, la un moment dat, că dispunea de o ştire «foarte exactă despre un anume demers la Madrid al ministrului N. Dimitrescu prin diplomaţii argentinieni şi portughezi de acolo». Fiihrerul a respins toate acţiunile întreprinse, mai ales că avea impresia că demnitarii români*

vorbiseră şi «în numele» Reichului, ceea ce nu putea accepta nicidecum, apoi pentru că era «neloial» cu Bucureştii, potrivit «tratatului de alianţă» cu Berlinul, să nu-şifi avertizat partenerul. El era convins că membrii Axei sunt legaţi «la bine şi la rău». Antonescu era rugat să reflecteze asupra urmărilor grele pentru Axă ale demersurilor întreprinse fără acordul Berlinului. In cursul convorbirilor din 13 aprilie 1943, Hitler a adus noi argumente în dezavantajul lui Mihai Antonescu, revenind asupra «pericolelor» posibile prin sondajele de pace separată, dat fiind că «duşmanii principali ai Axei şi-au făcut o părere cu totul greşită despre poziţia Germaniei şi Italiei» " . Ruga, prin urmare, pe Mareşal *„să aibă grijă să nu se mai repete in viitor astfel de acţiuni"*[7]\

De fiecare dată, la 12 şi 13 aprilie 1943, I. Antonescu a luat apărarea principalului său colaborator, Mihai Antonescu. A recunoscut că era *‚foarte mirat", „profund impresionat"* de cele auzite, deşi avea convingerea că putea fi vorba de *„adevărate intrigi".* Nu putea concepe ca adjunctul său ar fi încercat să încheie pacea separată, el care se dovedise a fi fost *„unul dintre prorectorii politicii pentru Germania"* în România după 1940. A promis totuşi că va dispune să se facă *„o cercetare minuţioasă",* îngăduind lui von Killinger să cerceteze telegramele originale primite de Ministerul Afacerilor Străine din Bucureşti de la Madrid. Mareşalul s-a considerat dator să manifesta ataşamentul României faţă de *Axă*[lh], faţă de Hitler, care se va convinge că *‚JRomânia îşi va continua drumul alături de Germania până la sfârşitul războiului"*[l]*".*

Măsurile luate de Mareşal nu au condus, aşa cum se aştepta Legaţia germană din Bucureşti[78], la demiterea lui Mihai Antonescu. Mai mult decât atât, nici demersurile dirijate de departamentul său în capitalele neutre nu au încetat[7]". S-a arătat că, în vara anului 1943, Mihai Antonescu personal s-a deplasat în Italia, cu scopul principal de a înfăptui alături de *„ducele"* Mussolini o *..cotitură istorică"* în mersul războiului. Nu a plecat însă înainte de a fi primit, la 23 iunie 1943, vizita lui von Killinger, care i-a citit o notă semnală de von Ribbentrop şi care se referea din nou ia acţiunile ministrului român în Spania în folosul încheierii unei păci generale. Şeful diplomaţiei române, cunoscând că cea mai bună armă de apărare era atacul, a aliat prilejul potrivit să reproşeze berlinului înscenarea evadării lui Horia Sima în lunile precedenle şi ataşamentul pentru respectarea dictatului de la Viena din 1940 într-un moment când reprezentantul unei ţări inamice, A. Eden, recunoscuse public că Transilvania întreagă aparţinea României[80].

Pulem constata, în acest fel, ineficacitatea presiunilor hitleriste la Bucureşti, în anul 1943, pentru sistarea tratativelor secrete cu Aliaţii. Dar nu numai că rezultatul nu a fost cel scontat, ci, din a doua parte a anului 1943, se înregistrează o intensificare a discuţiilor din culise, precizându-se acum trei canale principale (Istanbul-Ankara, Cairo şi Stockholm)[81], prin care negocierile s-au prelungii pâra *după* 23 august 1944. Faptul îşi allă explicaţia în mai multe considerente, decisive fiind însă noile eşecuri de proporţii ale trupelor Axei pe toate fronturile, regimul României de stat satelit şi nu ocupat de către Germania, ceea ce îngăduia Bucureştilor o anume libertate de manevră, dorinţa cercurilor oficiale de a-şi salva situaţia înainte de ceasul al 12-lea.

Problema Transilvaniei

O altă problemă care s-a aflat constant pe agenda raporturilor româno-germane în anii 1940-1944 a fost aceea a Transilvaniei. După cum s-a constatat, fiind de acord cu decizia impusâ la Viena de către Germania şi Italia în privinţa cedării nord-vestului Transilvaniei, Ungariei, regimul Regelui Carol al Il-lea şi-a semnal *sfârşitul lamentabil,* dupâ ce acceptase evacuarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei şi iniţiase negocieri cu Bulgaria relativ la Cadrilater. Noul regim al generalului Antonescu. ca să nu-şi lege numele în nici un fel de noile cedări teritoriale, nu s-a formal pânâ la 14 septembrie 1940";, lăsând în seama guvernului demisionar, a oamenilor săi, să efectueze practic pe teren operaţia cosmeticizârii noilor graniţe ale fostei Românii Mari. în guvernul legionaro- antonescian de la 14 septembrie 1940. Mihail Sturdza, membru marcant al Mişcării Legionare, a fost desemnai la conducerea Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti. în ciuda legăturilor strânse cu Berlinul, Mişcarea Legionară n-a fost de acord cu cedarea Transilvaniei. Punctul de vedere respectiv a fost susţinut de reprezentantul Mişcării Legionare în Consiliul de Coroană din noaptea de 30/31 august 1940". iar Mihail Sturdza - în *memoriile* sale - relatează că. plecând din Berlin la începutul lui septembrie 1940 şi având o discuţie cu Joachim von Ribbentrop, minislrul de Externe al Reichului, i ar fi spus acestuia că, daca legionarii ajungeau la putere, *„nu vom mai permite nici o violare a graniţelor noastre "* (subl, ns.)"[4]. Tot in aceeaşi lucrare, Mihail Sturdza a consacrat un capitol special atitudinii Mişcării Legionare faţă de dictatul de la Viena", pe care-l considera stupid"* şi în privinţa căruia, având în vedere rolul Germaniei la semnare, pretindea câ ar fi comunicat unuia dintre colaboratorii Legaţiei Reichului la Bucureşti: *„Cu aceasta* (cu decizia de la Viena - n. ns.) *aţi pierdut probabil războiul"*[l]. La 14-16 noiembrie 1940, însoţindu-l pe generalul I. Anlonescu la Roma. în vizită la Benito Mussolini, Mihail Sturdza s-a întâlnii cu omologul său italian, contele Galeazzo Ciano, căruia, de asemenea, i-a

imputat „contribuţia" Italiei la naşterea dictatului din 30 august 1940"". în sfârşit, în calitatea i de lider al diplomaţiei române, Mihail Slurdza l-a însoţit pe Antonescu şi la Berlin, la 22-24 noiembrie 1940, asistându-l pe general la întrevederile sale cu Hitler şi cu unii dintre colaboratorii săi, inclusiv von Ribbentrop. Din motive lesne de înţeles, memorialistul nu-l simpatizează defel pe Antonescu, dar a apreciat poziţia sa clara, indubitabila, exprimata in faţa liderilor nazişti de la Berlin: acolo - a reţinut Slurdza - Antonescu a prestal.o *„elocventa şt bine documentată protestare privitoare la Arbitrajul de la Viena* " (subl. ns.)".

O situaţie cu totul curioasă, chiar anormală, a existat de-a lungul anilor 1941-1944, când România s-a angajat în râzboiul drept al eliberării Basarabiei şi nordului Bucovinei şi al distrugerii comunismului, alături de Germania, care fusese iniţiatoarea impunerii dictatului Vienez împreună cu Italia, şi de Ungaria, care era beneficiara nefastei decizii. -Dar ceea ce trebuie bine reţinut. Ion Antonescu n-a acceptat dictatul vienez, l-a declarat caduc cu începere de la 15 septembrie 1941, l-a atacat pe cele mai diverse căi, inclusiv, dacă nu chiar în primul rând, la Adolf Hitler, autorul *„solufiei"* din 30 august 1940. Cei care au condus *„ostilită[ile"* diplomatice, cei care s-au impus incontestabil au fost Ion Anlonescu. el însuşi ministru de Exteme in prima jumătate a anului 1941"°, şi Mihai Antonescu, titularul MAS dintre 29 iunie 1941 şi 23 august 1944", care a pregătit - în fruntea unei echipe de excelenţi specialişti şi patrioţi - toatâ documentaţia pentru Mareşal în întâlnirile sale cu Hitler. a condus *„războiul nervilor*" cu Budapesta, a adunat şi a sistematizat, în cadrul cunoscutului
Birou al Păcii de dupâ 16 iunie 1942, toate materialele trebuincioase pentru viitoarea Conferinţă de pace*; ori a pregătit şi editat monumentala lucrare în douâ volume *Siebenbürgen* (1943). sub coordonarea reputatului istoric C.C. Giurescu şi cu colaborarea unor condeie de primă mărime ale ştiinţei şi culturii naţionale. Revenim, subliniind câ ceea ce trebuie bine reţinut, de asemenea, constă în faptul câ, în anii conflagraţiei dintre 1939 şi 1945, dintre toţi vizitatorii lui Adolf Hitler (regi şi şefi de state şi de guverne, diplomaţi ş.a), nici unul, dar absolut nici unul. nu s-a bucurat de statutul pe care Ion Antonescu şi l-a impus singur, şi anume de a discuta deschis cu Fiihrerul orice problemă, oricât de gravă şi în contradictoriu. Această situaţie a fost recunoscută chiar de Hitler, iar interpretul Führerului, Paul Schmidt, a recunoscut-o fără reticenţe, atât în *memoriile* sale", cât şi mai ales în cursul interogatorului luat de învingători dupâ război". La un moment dat, Schmidt a declarai anchetatorilor săi americani: „. *Toate conferinţele* (lui Hitler - n. ns.) *cu ungurii şi românii au atins şi problema Transilvaniei /.../ în special Mareşalul Antonescu nu obosea niciodată, afirmând că românii erau de origine romană, că România era o fură europeană, o insulă europeană în marca slavă şi câ Transilvania era stânca cea mai mare a insulei"*.* In abordarea problemei, rolul lui Paul Schmidt este foarte important, dat fiind că - în afara cazurilor în care Ion Antonesc u şi-a dictai notele asupra întâlnirilor sale cu Hitler"" - traducătorul Führerului a fost acela care a întocmit toate stenogramele întrevederilor, care s-au păstrat şî editai dupâ râzboi în diverse colecţii de documente, iar în primul rând de către Andreas Hillgruber in douâ volume spec iale, menţionate deja". în acest loc se impune, desigur, să stăruim asupra faptelor în discuţie. Asifel, in anii 1940-1944. Hitler şi Antonescu s-au întâlnii de 20 de ori, mai precis la: 1 - Berlin, la 22 noiembrie 1940"; 2 - Berlin, la 23 noiembrie 1940"": 3 - Obersalzburg, la 14 ianuarie 1941[10°]; 4 - München, la 12 iunie 1941""; 5 - Berdicev (Ucraina), la 7 august 1942[0:]; 6 - Rastenburg, la 11 februarie 1942""; 7 - Rastenburg, în aceeaşi zi""; 8 - Rastenburg, la 10 ianuarie I943[05]; 9 - Rastenburg, în aceeaşi z[u]M0 - Castelul Kiessheim (Salzburg), la 12 aprilie 1943[07]; 11 - Klessheim, la 13 aprilie 1943[1]""; 12 - Rastenburg, la 2 septembrie 1943'™; 13-Rastenburg, la3 septembrie 1943"": 14-Klessheim,la26februarie 1944'"; 15 Klessheim, la 27 februarie 1944'"; 16- Klessheim. în aceeaşi zi "; 17 - la Klessheim, la 23 martie 1944[m];18 - tot la Klessheim. la 24 martie 1944[1]"; 19 - la Rastenburg. la 5 august 1944"*; 20 - lot la Rastenburg, în aceeaşi zi"[7].

Din examinarea stenogramelor celor 20 de întrevederi, desprindem câ Ion Antonescu a supus atenţiei lui Hitler problema Transilvaniei în general, c hestiunile desprinse din impunerea şi aplicarea dictatului de la Viena. anularea lui imediată sau după terminarea ostilităţilor, in cadrul reuniunilor: 1, 2, 3, 6. 7, 8, 9, 16. 17, 18 şi 19. Vom reţine câteva exemple:

- Chiar la prima întâlnire cu Adolf Hiller, Ion Antonescu a declarat fără echivoc Führerului, blamând soluţia impusă la Viena. câ pâmânlul Transilvaniei,.« *aparţinut României în istoria lui Şl n-a fost niciodată divizat. El a susţinut teza aceasta cu unele dale istorice si a dezminţit, de asemenea. în această ordine de idei. câ secuii ar putea fi consideraţi unguri. El a subliniat că. desigur. România va sta acum liniştita, dar la încheierea păcii generale, ea îşi ia ridica imediat din nou glasul pentru a obţine dreptate şi a făcut aluzie la faptul că consideră posibilă o soluţionare satisfăcătoare pe baza unui schimb de populafii între Ungaria şi România"* (subl. ns.)"'. Faţă de precizările lui Anlonescu, Hiller a replicat finalmente ca *..istoria nu se va opri in anul 1940"* (subl. ns.)"'

- La întrevederea din ziua următoare. Anlonescu a revenii asupra problemei Transilvaniei, desehisa prin diclalul vienez, reamintindu-t lui Hiller câ *.Jiomânia va avea un cuvânt greu de spus la stabilirea păcii generale"* (subl ns.

- La întrevederea din II februarie 1942, Mareşalul a solicitai Führerului ca să impună Ungariei, din momentul în care a fost satisfăcută la Viena, sâ-şi angajeze forţele pe Fronlul de Est"[1].

- La reuniunile din 23-24 martie 1944, deci la numai câteva zile după ocuparea Ungariei (inclusiv a nordului Transilvaniei) de către armata germană, Antonescu află prilejul cel mai nimerit pentru a contesta dictatul, ceea ce a făcut întruna după ce guvernul său l-a declarat caduc la 15 septembrie 1941. în contextul precizat. însuşi Hitler a deschis problema, observând că *,/tu mai poate rămâne singurul susţinător al Arbitrajului de la Viena"* ceea ce i-a îngăduit Mareşalului - dupâ cum desprindem din notele dictate lui Radu Davidescu, şeful Cabinetului Militar al Conducătorului Stalului - sâ facă o expunere sintetica a trecutului românilor[133]:

„Poporul românesc este o unică na(iune cu trecut îndelungat de lupte, sacrificii şi suferinţe şi [...] singur a continuat lupta timp de o mie de ani cu toţi barbarii. Deşi nu avem documente, nu este posibil ca timp de o mie de ani să fi rămas cu brajele încrucişate pentru a privi hoardele barbare trecând în sus şi în jos. De la anul 900 poporul românesc a început lupta contra ungurilor. Această luptă a durat o mie de ani şi, când la 1918 credeam că s-a terminat, acest proces istoric a fost redeschis prin Arbitrajul de Ia Viena..."[134].

în ciuda demersurilor sale. Mareşalul n-a provocal până în august 1944 o intervenţie a Fuhrerului - nici nu putea impune ca însuşi făuritorul Axei s-o demoleze din interior! - pentru anularea concretă a dictatului vienez, ci doar promisiuni, apoi asigurări în acest sens în definitiv a fost exact ceea ce Hitler i-a declarat la a doua întrevedere, din 23 noiembrie 1940, în direcţia menţionată - şi anume, că istoria nu avea sâ se oprească la acel moment[131] cu recunoaşterea deschisă a faptului câ arbitrajul nu reprezenta nicicum *.soluţia"'-". A* fost motivul fundamental pentru care, la ultima sa întrevedere cu Hitler, din 5 august 1944, Mareşalul, pretindea el[13]', căutând să exprime condiţiile în care România ar mai putea rămâne alături de Germania, a dorit sâ afle o sumă de asigurări drept care, după problemele concrete puse liderului nazist (sprijinul Reichului pentru apărarea terestră a nord-estului României, pentru apărarea aeriană şi consecinţele unei schimbări de atitudine a Turciei în război), cea de a patra a fost „*chestiunea privitoare la atitudinea viitoare a Ungariei şi ce se va petrece în spaţiul ungar în viitorul apropiat* "[13]\ Schmidt, în stenograma sa, confirmă pe Antonescu"'. Stăpân atunci pe destinele Ungariei, Hitler a dat *„o garanţie absolută câ nu se va întâmpla nimic",* câ va interveni decisiv *„în cazul celui mai mic pericol*" [lw]. Era vorba, evident, de desfăşurarea ostilităţilor şi Mareşalul putea pleca liniştit de la Rastenburg, convins câ Fuhrerul va reveni şi asupra arbitrajului vienez. Oricum, Antonescu n-o declară, dar de-acum se puteţi dispensa de o asemenea „*asigurare"* de vreme ce Germania nemaifiind capabilă sâ asiste România, el credea câ l-a alertat pe Hitler în privinţa posibilei detaşări a Bucureştilor de Axă . deşi stenograma Schmidt îl contrazice"[3].

Revenim şi reamintim, subliniind că, dacâ, cu adevărat. Mareşalul optase din acel moment pentru părăsirea Axei, fapt pe care l-a comunicai precis lui Clodius în seara zilei de 22 august 1944 la Bucureşti, el avea promisiuni de la inamici - cu care tratase intens prin delegaţii proprii şi intermediari cu începere din martie 1944"[1] - că, în cazul unui armistiţiu, dictatul vienez avea să fie repudiat.

Abandonându-l pe Mareşal în discuţia noastră, credem câ se impune sâ atragem atenţia asupra iniţiativei sale de a edita temeinicul album indicând fruntariile României (în mai multe limbi de circulaţie internaţională), care a slujit delegaţiei române la Paris în 1946 şi, recent, a fost reeditat"[4]. Tot astfel se impune sâ reţinem aceste rânduri din memorandumul redactat de Mihai Antonescu şi predat de Mareşal lui Hitler cu prilejul vizitei sale la MCG al Wehrmachlultn din 11 februarie 1942:

.. Poporul român îndeplineşte azi în lupta de la răsărit o misiune anonimă şi colectivă in prăbuşirea slavismului, care este marea misiune a poporului german. Dar poporul român arc o misiune şifaţ de el însuşi: Transilvania. Poporul român s-a născut în Carpaţii Daciei, tt trăit în unitatea geopolitică a Daciei, pe care nici Imperiul Roman unificator nu a înlăturat-o şi nici invaziile nu l-au putut îndepărta. Singur, lovit de veacuri, invazii şi imperialisme. el a înfruntat aci toate primejdiile şi aci va muri. Transilvania nu este un pământ, un teritoriu, este leagănul românilor, este sufletul nostru*[1]Cum nu poţi scoate peNiebelungi şi pe luptătorii lui Adolf Hitler din Valea Rinului'™, nici o forţă de pe lume nu ne va scoare din Podişul Transilvaniei. Poporul român luptă azi în contra slavismului şi a comunismului, dar mâine el \a trebui să lupte în contra acelora care i-au luat pământul fără luptă. Transilvania este datoria noastră faţâ de noi înşine şi nu vaftun singur român care să nu moară pentru ea. Moi bine sâ ne prăbuşim într-o luptă dreaptă, decât să trăim veacuri în ruşinea nedreptăţii [.../ Poporul român [..f are dreptatea cu el, trebuie să aibă forţa de a o obţine şi a o păstra. Pentru zidirea acestor drepturi, poporul român are datoria sâ nu-şi distrugă toate forţele[117] ca sâ se expună la

invazia ungară şi umilinţa românească, sau la cerşirea unor drepturi pe care trebuie să le treacă prin sabie, dacă acei care i le-au răpit nu i le restituie. . .

Raporturi economice

La rândul său, Mihai Antonescu a fost permanent alături sau pe urmele Mareşalului, susţinând drepturile României asupra nordului Transilvaniei în întrevederile cu Adolf Hitler[1] cât mai ales în cele cu Joachim von Ribbentrop, al cărui invitat a fost la Berlin şi căruia la 26 noiembrie 1941 i-a făcut o declaraţie de principiu de la care nu s-a abâlut până la 23 august 1444:

„Consider ca o datorie elementară, d-le ministru, acum când mă primiţi la Berlin în vizită oficială şi când discut cu Dv. problemele neamului românesc, sâ vă afum simplu şi lămurit că actul de la Viena din 1940 este un act născut mort [.../ Că acest act nu va putea să rămână niciodată în picioare pentru câ poporul român îl va călca în picioare, dacâ nu se va putea altfel""".

în ianuarie 1943, Mihai Antonescu l-a însoţit pe Mareşal la Rastenburg, la cea de a doua întrevedere cu Hitler din 10 ale lunii respective[141] ori având discuţii separate cu Joachim von Ribbentrop. Acestuia i-a anunţai ca subiect special al discuţiilor toi problema Transilvaniei, astfel câ, atunci când Fuhrerul a primit delegaţia română, a avut loc - după cum a relatat însuşi liderul diplomaţiei române colegilor din guvern - următorul dialog paşnic dar insinuam:

„In timpul mesei, diferite convorbiri.

Cel dintâi lucru care m-a întrebat Fuhrerul imediat, a fost: câte ceasuri i-ai vorbii lui Ribbentrop pe chestia Transilvaniei?

Spun: Nu încă, mi-o rezerv pentru diseară.

La care Fuhrerul mi-a răspuns: Nu mai este nevoie, câ mi-a vorbii Mareşalul destul.

l-am răspuns: Totuşi va trebui s-o reiau, afară dacă Excelenţa Voastră îmi dă un răspuns ne să facă inutilă convorbirea... "[14].

în etapa postbelica, în cadrul preparativelor delegaţilor români pentru participarea la Conferinţa Păcii de la Paris, chestiunea anulării integrale a dictatului vienez s-a aflat, se înţelege, in centrul atenţiei. în mai-iunie 1946 Bucureştii au primit cele dintâi semne liniştitoare în sensul câ Marii Aliaţi (URSS, în rândul întâi) respinseseră orice pretenţie ungară asupra Transilvaniei[141]. în alare condiţii a fost de înţeles motivul pentru care, la 13 august 1946, in \celentul expozeu prezentat în plenul Forumului Păcii de la Paris, ministrul de Externe al României, Gh. Tâtărescu, a insistat din primul moment, cu satisfacţie, asupra anulării dictatului sienez, după cum urmeazâ:

,.Proiectul de Tratai de Pace oferă întregului popor român şi o ahu sursă de recunoştinţă, I prin hotărârea formulată de articolul 2. care declară nulă şi neavenită sentinţa de la Viena din S0 august 1940, în virtutea căreia Transilvania de nord era alipită in mod arbitrar la

[...]ute pentru a asigura produsele petr[...] Germaniei şi Italiei, cărora le expediase in anii 1940-1942 peste 6,4 milioane tone"[4]. La II februarie 1943, cu prilejul unei noi vizite a lui Antonescu la Berlin, s-a încheiat un protocol bilateral, cu referiri speciale la exportul de produse petroliere româneşti, la compensarea lor prin livrarea de către Banca Reichului Băncii Naţionale a României a unei cantităţi de 30 tone aur (84 milioane mărci)'". în sfârşit sâ reţinem, din interogatoriul Mareşalului I. Antonescu la Moscova din 4 aprilie 1946, cele mai semnificative pasaje"*:

„întrebare: *Pe ce bază s-au constituit relaţiile economice dintre Germania şi România în perioada războiului împotriva Uniunii Sovietice?*

Răspuns: *în perioada războiului Germaniei şi României împotriva Uniunii Sovietice petrolul extras de România era transportat în principal în Germania şi parţial în Italia. Turcia şi Bulgaria.*

în total. în România în această perioadă se extrăgeau anual 4 400 000 tone de petrol, din eare se trimiteau in Germania 3 000 000 tone. întreaga industrie petrolieră a României se afla în mâinile societăţilor petroliere engleze, americane, olandeze. belgiene şi franceze.

în acest fel s-a întâmplat că producătorii englezi şi americani de petrol îi asigurau Germaniei petrolul.

Trebuie să spun câ România, neţinând seama de insistenta nemţilor de a confisca proprietatea societăţilor petroliere engleze şi americane, a lăsat aceasta proprietate neatinsă, :strându-i pe vechii directori generali numiţi încă înainte de război şi a renunţat la dreptul vii» de a-i numi pe propriii săi comisari pentru controlul activităţii firmelor:

Livrările de petrol românesc Germaniei s-au efectuat în conformitate cu convenţia t i onomică încă înainte de venirea mea la putere.

în noiembrie 1940. la prima mea întâlnire cu Hitler. între noi a fost încheiată o nouă ■nvenţie economică, conform căreia nemţii livrau României avioane marca «Messerschmidt- li '9». tancuri, tractoare, artilerie antiaeriană şi antitanc, automate şi alt armament, primind din România - petrol, benzină şi pâine.

in afară de aceasta. în primăvara anului 1941 la întâlnirea de la Viena cu Goering am mvenit verbal cu el ca România sâ se străduiască să mărească livrările de petrol şi în locul iu esluia va primi de la nemţi echipament petrolier.

Această convenţie purta un caracter general şi ulterior a fost dezvoltată şi concretizată prin tratative între ministrul român al industriei petroliere Dimitriuc şi reprezentanţa nemţilor in România. Fischer şi Neubacher. Nu ştiu dacâ în această convenţie au fost întocmite ceva ,/: 'cumente.

în decursul anilor 1942-1944. nemţii au adus in România prăjini de sapă şl burlane de tubaf'. Este necesar sâ precizam câ, după răsturnarea regimului antonescian la 23 augusl 1944 şi in urma *.procesului"* care a fosl înscenai echipei guvernamentale a Mareşalului în mai 1946. s a acreditat opinia câ guvernele de la 1940-1944 n-ar fi avui altă menire decât înrobirea efectivă a ţării Reichului nazist, sub toate raporturile (ideologic, politic, diplomatic, economic, militar etc.). Sub acest aspect, *Actul de acuzare* prezentat în deschiderea *„Tribunalului Poporului"* (Bucureşti, 6 mai 1946) de justiţiarii guvernului comunizant dr. P. Groza cuprindea mai multe compartimente semnificativ intitulate, precum: Trădarea ţării, dezastrul ţării'", politica de jaf practicată în folosul Germaniei"" etc. într-un loc din document se aflâ aceste consideraţii categorice:..... *Hitler a avut nevoie de întreţinere pentru trupele lui. destinate sâ atace Balcanii şi apoi Rusia Sovietică, şi slugile lui antonesciene i-au dat-o cu prisosinţa: a avui nevoie de petrolul românesc, şi l-a avut până la secătuirea izvoarelor noastre de bogăţie; • mit cerealele noastre, şi le-a avut până la flămânzirea populaţiei; a vrut munca de sclavi a braţelor româneşti; a vrut stăpânirea totală a industriei şi comerţului românesc; a vrut controlul asupra întregului sector economic, şi toate i-au fost puse la dispoziţie de guvernul lui Ungaria ¡i readuce frontiera româno-ungard la traseul de la 1 ianuarie 1938. Această hotărâre care redă României Transilvania de nord. smulsă Patriei Române prin violen/ă ¡i constrângere, pune in sfârşit capăt pentru vecie opresiunii îndelungate şi repetate a cărei victimă a fost poporul român.*

Pronunţată în numele justiţiei şi în acelaşi timp - suntem convinşi - în numele sacrificiilor fără număr consim[ite de întreaga najiune română, această hotărâre deschide perspective serioase unei colaborări fecunde între poporul român şi poporul ungar şi promite să stingi ultimele focare de agita¡ii, moştenire a unui trecut dureros, care a împiedicat până astăzi stabilirea unor relaţii amicale între aceste două popoare.

România primeşte acest act reparator cu voin[a fermă de a-şi îndeplini fără şovăire rulul său de factor al concordiei şl ordinei între celelalte popoare libere şi democratice... "'[4].*

La ce se referea, în fond, Gh. Tătărescu? Dupâ 23 augusl 1944, cum am precizat. România, drept recunoştinţă pentru cotitura efectuată în război şi pentru a se atenua rapturile sovietice asupra Basarabiei, nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţei, a fost susţinută de Aliaţi sâ obţină anularea sentinţei de la Viena. începutul datează chiar din vremea discuţiilor de la Moscova pentru Convenţia de Armistiţiu[14]'. După cum se ştie, în Convenţie s-a înscris un articol cu prevederi condiţionate (restituirea Transilvaniei ori a celei mai mari părji a provinciei. României), pentru ca în anii 1945-1946 sâ câştige teren clauza anulării integrale a dictatului de la Viena. Tratatul de Pace s-a semnat la 10 februarie 1947, la Paris, iar la 23 augusl 194" Parlamentul României l-a ratificat în unanimitate şi tot în temeiul intervenţiei lui Gh. Tătârescu. care a prezentai necesara expunere de motive"", din care reţinem aceste precizări pline de semnificaţie:

Tratatul ce ve¡¡ ratifica constituie nota de plată a unui război pierdut, dar el constituie „: acelaşi timp şi actul reparator ut unei cauze câştigate. El abundă în clauze purtătoare de gi iii şi de poveri, dar el cuprinde şi câteva clauze purtătoare de lumina şt de nădejdi: pace,: independenta, colaborarea internaţionala. Transilvania "".

Deopotrivă cu aspectele militare şi teritoriale, politico-diplomatice ori cu aceea privind recunoaşterea caducităţii arbitrajului de la Viena, s-au aflat constant pe agenda raporturilor româno-germane problemele economico-financiare, mai ales dacâ se are în vedere că Germani.: era profund inţeresatâ de gránele şi petrolul românesc, absolut necesare pentru continuare.: efortului de război. Nu credem că este defel exagerat dacâ apreciem câ, din 1940 şi până la 2 augusl 1944, prohlema petrolului românesc a afectat relaţiile dintre Bucureşti şi Berlin. Mai mult decât atât, aşâ dupâ cum am constatat[14]", se poate afirma fâră reticenţa câ în perioada exaniinalâ relaţiile germano-române au purtat mirosul petrolului[14]". Desigur câ, din numeroasele documente probatoare în acest sens, câteva exemple se impun. Astfel, de îndată după sosire sa la Bucureşti ca ministru al Reichului. Manfred von Killmger s-a întâlnit la 6 februarie 194 cu şeful Biroului 2 al Marelui Stal Major al Armatei Române, căruia i-a relevat care er.r. *„interesele comune vitale"* germano-române: *„Schimbul reciproc de produse: Germani„ ■ petrolul şi gránele României, iar România, maşinile şi uneltele Germaniei; lupia comic:,: contra bolşevismului, inamicul comun al ambelor ¡ari""*. Adeseori, mesajele lui A. Hitler destinate lui I. Antonescu cuprindeau cereri de cereale şi de produse petroliere, propune: pentru reducerea consumului intern al României pentru a se putea spori exporturile" in memorandumul datat 11 februarie 1942 şi prezentat de Mareşal FUhrerului, cel dintâi menţion i pusese la dispoziţia Germaniei peste 2,6 milioane tone produse petroliere. România trimiţâin: Reichului *„ultimele rezerve de benzină ale propriei sale aviaţii şi impunând privaţiunile cele)* "jai *absolute populaţiei sale""*-. Mai apoi, răspunzând unei scrisori din 6 mai 1942 a Iu "ermann Goering, I. Antonescu dădea asigurări câ România exporta *.fără menajamente* Produsele petroliere în direcţia Reichului. iar aceasta, cu sacrificarea consumului intern '. în J ^Ptembrie 1942, Antonescu l-a asigurat pe feldmareşalul W. Keitel în privinţa eforturi! ':

Antonescu "". De asemenea. Alexandra Voitinovici, preşedintele .*Tribunalului Poporului". l*-a chestionat pe Ion Antonescu: *,jn ce priveşte aservirea economica, dupa venirea germanilor ¡in România, In octombrie 1940], care a fost rolul dv. tn această aservire economică. .."*[lM] Răspunsul acuzatului, foarte scurt, a fost cât se poate de precis:*,Aservirea economică a fosr facută de predecesorii mei şi am găsit o situafiune data. Şi aceasta situafiune noi am luptat cu s-o ameliorăm"*[/t>\] Finalmente, condamnarea miniştrilor antonescieni şi, mai ales, trimiterea Mareşalului în faţa plutonului de execute s-au făcut în baza declarării lor drept culpabili de *„dezastrul ¡arii"*, de *„crime împotriva umanităţii"* şi de *„crime de război""*[12]. în cazul special al lui Antonescu, s-a reţinut că - pe plan militar şi polilico-economic - ar fi aservit *,/ări scrupule şi fără nici o mila [ara şi bogăţiile ei tui Hitler şi clicii lui. Astfel, imediat după preluarea puterii. Ion Antonescu şi miniştrii săi nu fac altceva decât să lucreze pentru interesele şi scopurile Germaniei hirleriste""*. Analizele istoricilor, şi ne referim la cei care au avut posibilitatea sâ studieze integral dosarele .*procesului marii trădări naţionale"* din 1946, au ilustrat argumentat netemeinicia acuzaţiilor comuniştilor[1*4]. De altfel, încă în cursul *„procesului"*, unii *„actori"* au dovedit inconsistenţa acuzaţiilor[1*'] iar, în 1948, Mircea Vulcănescu, în *Ultimul cuvânt* pe care l-a rostii în faţa Curţii de Apel din Bucureşti, a dementelat sistematic toate susţinerile absurde despre *Jefuirea"* ţării în folosul naziştilor în 1940-1944 ori despre*„subjugarea*" ei politică şi economică Germaniei. Un capitol aparte a fost consacrat faimoaselor acorduri economice semnale de miniştrii lui Ion Antonescu - în extinderea tratatului din 23 martie 1939 - la 4 decembrie 1940. 16 ianuarie 1942, 17 ianuarie 1943 şi 9 februarie 1944'**. înfăptuită de ministerele de resort sub autoritatea Ministerului Afacerilor Străine, colaborarea economica cu Germania s-a condus dupa următoarele principii impuse şi urmărite consecvent de Mareşalul Antonescu:

„1. Nu se exportă nimic în Germania decât după ce se rezervă cantităţile necesare consumului interi) şi după ce se rezervă şi cantităţile de export necesare pentru acoperirea importurilor trebuitoare tării, pe care aceasta nu şi le poate procura din Germania;

2. Schimburillţ se fac în mod echilibrat, la preturi fixe; fiecare spor de preţ dintr-o parte trebuie compensat de un spor corespunzător de cealaltă. Se admit depăşiri momentane într-un sens sau altul, dar ele trebuie să fie compensate în cursul anului contractual;

3. In acoperirea exporturilor, se primesc mărfuri necesare pieţei şi investifiunîlor statului unelte agricole, maşini, piese de schimb, dar şi rente, averi mobiliare şi răscumpărări de datorii externe;

4. Petrolul, materialul necesar războiului, se exportă pe armament;

5. Efortul net de finanţare, făcut în interior pentru aceste schimburi, se acoperă cu aur şi devize libere"[1*!].

Oferind detalii în privinţa *„aservirii"* României de către Reichul nazist, concretizată în *„stoarcerea"* de grâne şi materii prime (petrol etc.)'*" Mircea Vulcănescu a dezvăluit o realitate uluitoare:

„ România a izbutit să-şi răscumpere creanţe din străinătate şi sâ-şi procure în acelaşi timp din străinătate aur şi devize liber convertibile în aur de circa 11 vagoane (din care K >i jumătate din Germania), dublându-şi, astfel, stocul B. N. R. de la 13 vagoaneşi jumătate la 2-l şi jumătate vagoane aur. Este o situaţie unică, nemaiîntâlnita în nici o altă ¡ară. cltiai victorioasă, cum e cazul Angliei, care nu a putut sa-şi acopere nevoile decât cedând din aurul şi portofoliile străine, pe care le poseda în alte ¡ari. rămânând şi îndatorată. Astfel. România nu numai că n-a fost secătuită [de Germaniul, dar ea a putut să constituie, prin rezervele acumulate pe teritoriul ei, o bază importantă de aprovizionare a Aliafilor în războiul dus i" Vest, după 23 august 1944""».

Exactitatea situaţiei expusâ de Mircea Vulcănescu a fost, recent, confirmată de materiale apărute în presa română şi străină, cu prilejul discuţiilor antamate în jurul problemei aurului nazist. în baza unor surse sigure provenind de la Banca Naţională a României şi a unor documente inedite[1™], s-a desprins ideea că, potrivit acordurilor economice şi comerciale româno-germane din 1940-1944, în afara tehnologiei şi tehnicii militare primite în schimbul exporturilor de grâne şi petrol (în principal), Bucureştii au condiţionat şi obţinut de la Berlin plata în aur a livrărilor executate. în consecinţă, în anii războiului. Germania a livrat României: 3.4 tone aur în 1940; 14,3 tone aur în 1942; 29,9 tone aur în 1943 şi 10,3 tone aur în 1944; în total, deci, 58,1 tone aur (sub formâ de lingouri sau monede) (lingourile proveneau de la *Prcussische Staatmiinze zu Berlin,* fiind toate marcate cu poansonul între anii 1934 şi 1939). Aşa se face că, în momentul răsturnării regimului lui Ion Antonescu, România poseda cea mai mare rezervă de aur din istoria sa: 244, 9 tone[171]. Evoluţia ulterioară a stocului de aur al BNR a fost următoarea: 53,1 tone aur în 1953; 111 tone aur în 1969; 64, 6 tone aur în 1972; 118,7 tone aur în 1983; 42,2 tone aur în 1987 şi. în 1997, 93,4 tone aur[172].

Nu este, desigur, rostul nostru sâ relevăm *„armonia"* care a dominat raporturile politico- diplom'atice, militare şi, mai ales, economico-financiare între România şi Germania în epoca conflagraţiei secolului din 1939-1945. Numeroşi şi prestigioşi istorici, români şi străini, au insistat asupra dificultăţilor traversate de relaţiile economice[171], astfel că nu este cazul sâ insistăm.

„Cazul"Antonescu

După mai mult de o jumătate de secol de la terminarea celui de-al doilea război mondial. Mareşalul Ion Antonescu continuă sâ constituie ceea ce se numeşte un caz. învingătorii din 1945 - deopotrivă democraţii occidentali şi comuniştii de la Moscova, uneltele acestora din urma de la Bucureşti - numai legalitatea nu şi-au propus s-o observe în cadrul faimosului ..*proces"* organizat în mai 1946. mai ales că Mareşalul şi trei dintre colaboratorii săi principali Mihai Antonescu, (J. Ptky Vasiliu şi Gh. Alexianu) au dovedit că au ştiut să moară! Ceea ce tainicii scenarişti ai cvadruplului asasinat de la 1 iunie 1946 nici măcar n-au bănuit, după cum aici faptul că pelicula înregistrată, intrată pentru moment sub sechestrul lor, fusese destinată Istoriei. De mai mulţi ani, ea se află în circulaţie, iar vizionarea ei provoacă involuntar admiraţie dar nu faţâ de . *justiţiarii*" anului 1946, ci, dimpotrivă, faţă de *„criminalii de război",* cum au

• st calificaţi condamnaţii, şi oroarea se revarsă împotriva asasinilor propriu-zişi, care, nefiind in stare sâ realizeze o execuţie, au înfâptuil pur şi simplu un asasinat... Pe deasupra, momentul ales nu era cel nimerit: cu sau fără ajutorul Occidentului (dar. in mod sigur, cu acordul său). Kremlinul se impusese la Bucureşti şi „*Cortina de Fier"* fusese deja trasată mult dincolo de .raniţele apusene ale ţării, astfel câcei ucişi, al căror sfârşii fusese dorit în mod sincer de către unii, apăreau inevitabil - în ciuda erorilor şi campaniei de intoxicare întreţinuta în jurul ie/baterilor *„Tribunalului Poporului"* din Bucureşti (6-15 mai 1946) - viclime ale silniciei moscovite şi a comuniştilor locali, întru Iotul şi cu toţii huliţi de un întreg popor deja umilit. Sursele de care dispunem ne indică, de asemenea, cum mulţi dintre cei care se prezentaseră la *procesul"* Mareşalului cu dosare inventate (înfeudarea ţării Germaniei nazisie. holocaust !c. etc.) au resimţit pe deplin insatisfacţia sau au intuit posibilitatea *„rejudecării postume"* a

lui Anionescu. Cu observaţia că expresia respectivă nu reflectă nicidecum, mai ales penlru ■ torici, esenţa cazului Antonescu, vom menţiona că excelentul diplomat care a fost Grigore tiafencu, aflat în exil în Elveţia, a notat în seara de 1 iunie 1946 în voluminosul sau *Jurnal* rămas, în cea mai mare parte, inedit):

..Radio Bucureşti anunţă că azi, la orele şase seara, Mareşalul Antonescu. Icâ /Milioij Antonescu alţi patru [în fapt, doij demnitari au fost«executaţi». Grafia regală nu a pulul. deci. interveni.

Ruşii au cerut moartea lor /.../ *Păcatele Mareşalului au fost oarecum spălate prin abuzurile*

* ■*imului de azi şi prin primejdia de moarte pe care sovieticii o ţin întinsă asupra ţării.*

întâmplările care au urmat prăbuşirii sale au aşternut uitarea peste campania **nenorocită** *ce el a purtat-o în Rusia, ca şi peste oarba înverşunare cu care s-a aruncat in braţele lui Hitler. Ieri încă vinovat, Mareşalul cade ca un martir al cauzei româneşti, pentru că România nu mai cunoaşte decât o singură ameninţare: Rusia. în jurul lui se va naşte o legendă care va îndulci judecata istoriei. Moartea ce i se trage din mânia imperiului vecin II apropie de sufletul unui popor care se simte, in întregime, ameninţat de acea împărăţie'"".*

în ultimii ani s-a afumat şi s-a scris pânâ la saturaţie cum câ începutul *.reabilitării"* lui Antonţscu ar trebui plasat în timpul epocii comuniste, iar desăvârşirea ar fi legatâ de anume interese politice de după 1989. De asemenea, peste hotare, fenomenul a fos pus în seama lui I. C. Drâgan. Nimic mai neadevârat. Şi aceasta, pentru câ I. Antonescu, arestai şi predat sovieticilor. *„judecat"* la Bucureşti şi asasinat, devenind astfel una dintre cele dintâi victime marcante ale terorii roşii'", a fost după moarte şi pânâ în decembrie 1989 *un personaj istoric interzis în ţara sa,* iar aceasta tocmai prin voinţa autorităţilor comuniste de la Bucureşti, în deplin acord cu învingătorii din 1945, fie ei moscoviţi ori occidentali; astfel câ în prezent Mareşalul nu afe cum sâ fie *.reabilitat",* ci, înainte de toate, *descoperit.* în primul deceniu postbelic, în atare situaţie, *adevăratul Antonescu a fost descoperit doar în exil,* în vreme ce în România el a fost hulii printr-o campanie politico-ştiin(ificâ şi cultural-politistâ bine orchestrata. Re(inem sub acest aspect câ, potrivit *Instrucţiunilor* dintre 1945 şi 1948 privind scoaterea din circulaţie a lucrânlnr din perioada 1938-1944. Mareşalul Ion Antonescu deschidea lunga listă a personalităţilor ce s. încadrau la punctul 6: *„Orice lucrări datorite următorilor autori indiferent dacă sunt sau nu trecute în broşura de faţă sunt interzise din principiu ",* iar în conunuare erau menţionaţi Mi Iun Antonescu, A. C. Cuza, Nichifor Crainic, Armând Călinescu (?!), Octavian Goga, Milu Manoilescu. Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Stelian Popescu, Pamfil Şeicaru, Al. Vaida-Voevod. Mircea Vulcănescu[17h]. în consecinţă, după mulţi ani şi foarte greu s-a ajuns la revenirea în atenţie a personalităţii Mareşalului Antonescu, iar faptul a fost posibil nu pentru că autorităţile comuniste s-au preocupat ori au impus anume aceasta, ci lotul a decurs natural, din legităţile intime ak evoluţiei istoriografiei române, concomitent cu aprofundarea studiilor consacrate epocii 1939 1945 şi punerea în circulaţie a unor noi şi importante fonduri arhivistice politice, diplomatice ş militare în ţară ori graţie accesului cercetătorilor români în arhivele străine (cu prioritate in cele germane, franceze, americane şi britanice). într-un asemenea context au apărut. în ţară ori ii: străinătate, lucrările menţionate de noi deja ale lui G. Barbul, Ion Gheorghe, Platon Chimoaşa ori Aurică Simion. A fost şi este un proces în continuă desfăşurare şi este indiscutabil câ nimeni n-ar mai putea impune *vreun arbitru,* care sâ dicteze oprirea timpului şi, deci, sâ stopez investigaţiile în cazurile lui Antonescu sau Hitler, după cum şi Stalin sau Churchill, Rooscu'll sau Regele Mihai I!

Este de la sine înţeles câ nici Antonescu nu a fost şi nu putea sâ râmânâ acela pe care. i 1946, învingătorii de moment sau oficialităţile comuniste de la Bucureşti s-au străduit s.i' prezinte românităţii şi străinătăţii prin, *judecătorii"* delegaţi, care l-au examinai şi condamn- în temeiul unor probe insuficiente, selectate pe sprânceană ori ¡relevante sau pur şi simplu falsificate. Astăzi, de exemplu, cine mai poate afirma, după apariţia a numeroase monogr.tln şi lomuri de documente, câ Mareşalul Antonescu ar fi fost fascist ori câ ar fi *„împins"* Romam • (sic!) fârâ nici un motiv în *.războiul criminal'*contra URSS la 22 iunie 1941 (Mihail Roller după ce aceasta, în iunie 1940, comisese un act de agresiune împotriva României! Deopotrivă, cine mai poate lua in serios *,rirgumente"* de-genul câ Antonescu s-ar fi aliat cu Hitler din ra|iuni rasiste ori în scopul extinderii holocaustului nazist şi pe teritoriul naţional?

Revenind Ia declanşarea pretinsei *campanii de reabilitare* a Mareşalului, vom observa ca. deşi pare straniu, dar ea *coincide* cu însâşi înfăptuirea loviturii de stat de Ia 23 august 1944 Specificăm câ nu-i avem în vedere numaidecât pe unii dintre foştii colaboratori militau
diplomatici, economici etc. ai Mareşalului (generalii Ion Gheorghe şi Platon Chimoagâ. colonelul Ion V. Emilian sau diplomatul G. Barbul), neimplicaţi defel în evenimentele din august 1944, ci chiar pe cei mai mulţi dintre autorii puciului care, imediat după aceea, confruntaţi fiind cu realităţile decurgând din *ocuparea* României de către URSS dpvfnirâ ei înşişi' *nostalgici'* aivechţtihii-Kgim^ Grigore Ntculescu-Buzeşti[17], se pare, cel dintâi. Regele Mihai I. după el, iar"îuliu Maniu, mai apoi, într-o şedinţă de guvern din seplembrie j944, cândva declarat câ. dacă ar ti cunoscut condiţiile armistjţiuhnjmpus de Aliaţi României la Moscova "Îifzne1e*precedente. nu Lamurii uwma:al pe Suveran~să se decidă pentru"ăHîune.~ dictăm? ' arestarea Mareşalului şi a colaboratorilor săi[17]". Tot Iuliu Maniu a fost acela care, la *.procesul"* înscenat lui Antonescu şi echipei sale ministeriale, după încheierea depoziţiei sale ca martor, s-a apropiat de boxa acuzaţilor şi a strâns mâna Mareşalului, în huiduielile publicului *.select"* adunat de comunişti pentru a reclama neîncetat *„moartea trădătorilor"""".* în atmosfera creata, puţin a lipsit ca Iuliu Maniu sâ nu fie, el însuşi, cuprins în echipa antonesciană, judecat şi , undamnat în consecinţă, iar faptul, previzibil pe atunci, avea sâ fie posibil chiar în 1947. Ceea ce este interesant, din punctul nostru de vedere, este câ aşa-zisa reabilitare a Mareşalului incepuse deja, iar aceasta şi printr-un gest al lui Iuliu Maniu, care. desigur, nu ar fi acţionat necugetat în condiţiile existente în 1946, dacă el, liderul PNŢ, ar fi fost *convins* câ avea în faţa ,.t un criminal şi un trădător de ţară, *iar nu un militar şi un fost şef de*

guvern, pe care l-a tratat dupâ cum s-a şi exprimat[1*0] - drept un mare patriot, deşi, *personal. îi era un adversar politic şi nu un duşman care trebuia eliminat1*

Sub un alt aspect, cu mulţi ani înaintea lui I. C. Drâgan (1986), istorici profesionişti români .au străini au stăruit asupra figurii Mareşalului, dar ei n-au fost bănuiţi de *.reabilitarea"* lui Antonescu. Astfel, în plin *.război rece",* Antonescu a fost *..descoperit",* pentru rolul său în .ursul campaniei din Est din 1941-1944. Din câte ştim, reputatul istoric german Andreas llillgruber a fost cel dintâi care, încă din 1954, aevidenţiat cu obiectivitate calităţile şi defectele Mareşalului şi ale politicii sale în raporturile cu Berlinul"". Cunoscutul istoric a definit aspecte sare şi în prezent, adică după peste patru decenii, se dovedesc necunoscute şi neclare atât unor specialişti improvizaţi, după cum şi unor cercetători ori comentatori ai trecutului nu prea îndepărtat. Iar în legătură cu aşa-zisul holocaust atribuit vehement lui Ion Antonescu, acelaşi istoric conchidea: *..Politica guvernului român în problema evreiască, aşa cum reiese dintr-o privire retrospectivă, s-a întemeiat, in tor timpul războiului, numai pe considerente tactice şi inerţ iale. Ea nu a ţinut seama nici de obligaţii morale faţă de cetăţenii români, nici nu s-o inspirat din doctrina antisemită. Ea a urmat, mai degrabă, liniile mari ale politicii externe a României""[1].* Desigur câ asemenea precizări din partea unui istoric de marcă vin în totală dtstonanţâ cu tentativele unor specialişti de a descoperi un holocaust în România anilor 1940- 1944, cu cifre aberante de victime[1]".
Aproximativ în acelaşi timp cu Andreas Hillgruber, Constantin I. Kiriţescu, cunoscutul | auloral trilogiei închinate epopeii unităţii naţionale a tuturor românilor din 1916-1919, trudea asupra manuscrisului lucrării *România în al doilea război mondial,* terminată în 1956. confiscată i apoi- restituită familiei după 1990 şi publicată în 1995'". •

Intre timp au apărut numeroase *„lucrări de serviciu",* cele mai multe în spiritul *.rnodelului"* introdus din 1947 de ediţiile succesive ale manualului mic de *Istoria RPR.* coordonate de Mihail Roller şi potrivit căruia războiul lui Antonescu alături de Hitler împotriva URSS ar fi [lost *..criminal", .sângeros", „imperialist", „tâlhăresc"* ş.a.m.d. Mareşalul însuşi ar fi fost *un ' ¡minai, un rasist, un fascist,* fiind ajutat nu numai de Germania şi aliaţii ei, ci şi de partidele lut Iuliu Maniu şi C. I. C. Brâtianu, de social-democraţi. de cercurile *.reacţionare"* politice şi militate de la Bucureşti, de trusturile anglo-americane în colaborare intimă cu fascismul german. Je monarhie etc. (cf. Istoria RPR, ediţia 1952). Prin astfel de descoperiri groteşti *Istoria* menţionata a îndepărtat generaţiile postbelice de adevăr, iar pentru numeroşi specialişti a fosl
impus drept etalon, *,/nodelul"* rollerian nefiind abandonat integral nici până la şi nici după 1989. Ceea ce nu înseamnă câ nu au existat şi excepţii, care trebuie reţinute. Ne reîntoarcem, prin urmare, la Constantin I. Kiriţescu ori la Platon Chirnoagâ, cu *Istoria politica fi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944* (patru ediţii. Madrid, 1966-1986, Iaşi, 1997 şi 1998), dar în mod special îl menţionăm pe regretatul Aurica Simion, care, cu ale sale *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944* (Cluj-Napoca, 1979), a provocat o veritabilă furtună politică şi istoriografică la Bucureşti, încheiata, nici mai mult, nici mai puţin, cu retragerea cărţii de pe piaţă şi... *Jopirea"* în mare parte a tirajului. Monografia lui Aurică Simion însă a beneficiat de un ecou favorabil în rândunle cititorilor, iar postul *.Europa Liberă"* a elogiat-o în chip aparte. După ani şi ani de tăcere, Aurică Simion descoperise un „a/f *Antonescu".* opus celui îngăduit de oficialităţile de la Bucureşti, care, cum am remarcat, nu au întârziat sâ-şi facă datoria, deşi, dacâ am admite ca în anii dictaturii comuniste s-ar fi stabilit temeiurile.*,reabilitării"* Mareşalului, *faptul n-ar fi fost posibili* Ipoteza unei atare reabilitări nu reprezintă în fond decât o găselniţă postdecembrisiâ lansată în ţară şi în străinătate de către *„somităţi"* care peste noapte şi-au descoperit vocaţia pentru problemele celui de-al doilea râzboi mondial şi ale holocaustului, dar care, nefiind credibili, în lipsă de probe susţinute pe documente şi pe o bibliografie fundamentală minimala, n-au aflat altă ieşire decât atacând pe specialiştii în domeniu şi chiar discreditându-i, prin dezvăluirea unor teribile *„legături"* cu vârfurile fostului regim comunist. Astfel, în mod cu totul miraculos, adevărurile despre Antonescu şi epoca lui, care fuseseră dezbătute cu dificultăţi anterior anului 1989, dintr-o dată s-au răsturnat, devenind chiar un semn de compromitere, de... complicitate cu regimul doborât! Forţe care, satisfăcute până în 1989 câ Antonescu fusese *ţinut Ic. index,* contribuind decisiv la aceasta, s-au declanşat, consecvent, tot pe o platformă antiantonesciană, şi, ca sâ-şi asigure succesul, n-au aflat ceva mai bun decât sâ *„descopere"* presupuse afinităţi Ceauşescu-Antonescu. Nimic mai hazliu, dar nimic mai puţin adevărai! în noile condiţii ale libertăţii de expresie şi de afirmare era evident câ recuperarea lui Antonescu nu mai putea fi blocata, iar în situaţia în care revenirea la cenzura era de-a dreptul compromiţătoare noilor campioni ai democraţiei, ce le rămânea celor în cauză decâi propovâduirea unor frumoase legende şi recurgerea la propagandă. Deşi cu argumente, preluate chiar şi din arsenalul lui Goebbels, după care o minciuna devine credibila dacâ este bine şi insistent vehiculată.

380 Considerând, aşadar, drept inconsistenlâ afirmaţia potrivit căreia N. Ceauşescu ar fi preconizai exaltarea personalităţii Mareşalului Antonescu, faptul poate fi probat cu numeroase exemple. în 1984, la împlinirea a 40 de ani de la actul din 23 august 1944, Mihai Fâlu a iniţial una dintre cele mai vehemente ofensive împotriva regimului antonescian, pe care l-a calificai drept *„o mostră de crima de înaltă trădare fata de poporul român'"".* Ulterior, chiar în anul 1989, în trilogia coordonata de generalul Ilie Ceauşescu şi intitulata *România in anii celui de-al doilea război mondial,* se aflau pagini întregi despre persoana şi regimul lui Antonescu. dar care numai simpatie ori admiraţie faţa de Mareşal nu dovedeau[1]"". Dimpotrivă, despre Mareşal aflâm câ „a *lichidat ultimele vestigii ale democraţiei burgheze"* ori ca ar fi statornicii un regim politic având *„un caracter totalitar",* iar în anii 1940-1941, alături de legionari şi deopotrivă cu ei, a practicat *„un antisemitism şi şovinism exacerbat'"".*

In realitate, perioada postbelica în ansamblu a conferit o largâ circulaţie numelui Mareşalului Antonescu atât în literatura extrem de bogată apărută pe plan mondial cu referire Ia istoria conflagraţiei din 1939-1945 (după unele evaluări s-au publicai peste un milion de titluri de cărţi sau studii!), cât şi. mai cu seamă, datorită persistenţei cu care faimoase enciclopedii şi dicţionare din toată lumea au vehiculat *.portretul robot* al fostului conducător al stalului român din 1940-1944"".

Suntem, neîndoios, departe de-a fi epuizat lista lucrărilor enciclopedice care, în ultimele decenii, au mediatizat *.portretul"* Mareşalului Antonescu. Stăruim asupra textului din Dicţionarul enciclopedic român (1962), care a fost prelucrat aidoma după ediţia a Ii-a a Marii Enciclopedii Sovietice şi după manualul lui Roller. Astfel, potrivit autorului (nesemnat) al articolului despre Ion Antonescu, acesta, *„general, dictator militar fascist"* şi participant activ la represiunea râscolei din 1907, ar fi fost *.Mus ta putere de cercurile cele mai reacţionare ale burgheziei şi moşierimii*"; mai mult, el a ***.Asenit"*** ţara Germaniei hilleriste şi, *„contra intereselor naţionale ale poporului român, a târât ¡ara In războiul criminal împotriva Uniunii Sovietice'"".* Exact la polul opus se aflâ textul inserat în volumul întâi al noului Dicţionar enciclopedic (1993) şi pe care, considerându-l un model sub raportul conciziunii. al bogăţiei şi preciziunii faptelor consemnate, al obiectivităţii observate şi al nuanţărilor absolut necesare, îl prezentăm integral cititorului:

„ANTONESCU, Ion (1882-1946, n. Piteşti), mareşal şi om politic român. A parcurs ţoale treptele ierarhiei militare, de la sublocotenent (1904) la general de brigadă (1931) şi mareşal (1941). în timpul primului război mondial a fost colaborator de bază al generalului Prezan, contribuind la elaborarea planurilor de operaţii mililare. Comandant al şcolii de la Sibiu şi al Şcolii Superioare de Război (1927-1929,1931-1933). Ataşai militar al României la Paris (1922), Londra şi Bruxelles (1923). Şef al Marelui Stat Major(1933-1934). ministru al Apărării Naţionale (1937-1938) şi ministru ad-interim al Aerului şi Marinei (februarie- martie 1938). A protestat energic împotriva acceptării notelor ultimative ale guvernului sovietic din 26-27 iunie 1940, cerând apărarea teritoriului naţional; internat la mănăstirea llistriţa din dispoziţia regelui Carol al ll-lea. în urma Dictatului de la Viena, Antonescu a fost însărcinat, la 4 septembrie 1940, cu formarea guvernului, fiind învestit cu depline puteri. Antonescu a impus regelui Carol al ll-lea să abdice (6 septembrie 1940), succesiunea Imnului revenind lui Mihai I. in ianuarie 1941, Antonescu a înăbuşii rebeliunea legionara. t condus ţara prin decrete-legi. A promovat o politica externa alături de Germania şi Italia, în iunie 1941 a decis intrarea României în război pentru recuperarea Basarabiei şi a nordului bucovinei şi a continuat operaţiunile militare şi dincolo de Nistru. După înfrângerea de la Stalingrad a permis şi a iniţiat tratative secrete privind scoaterea ţării din război. A fost înlăturat de la putere prin lovitura de stat de la 23 august 1944; preluat de Armata Roşie iseptembrie 1944), a fost ţinut pe teritoriul sovietic până în aprilie 1946: adus în (ară a fost judecat, în mai 1946, de «tribunalul poporului» din Bucureşti; a fost condamnat la moarte **ţi** *executat la închisoarea Jilava (1 iunie 1946)'"".*

Anii '80 au fost marcaţi de apariţia a noi lucrări memorialistice, colecţii de doc umente şi studii consacrate lui Ion Antonescu ori acoperind perioada 1940-1944. S-au impus amintirile locotenent- colonelului George Magherescu"". După 1989 s-a procedai la recuperarea ştiinţifică necesari) nu numai a Mareşalului Ion Amonescu, ci şi a numeroşilor lideri politici şi militari ţinuţi, cum s-a »izul, la index după 1945. A dispărut instantaneu cenzura, s-au deschis arhivele interne şi externe îndeosebi cele ale Kremlinului), iar *,/ictorii"* scenei islorice din trecut au fost lăsaţi, în sfârşii, sâ vi*irbească".* Noul val istoriografie a fost în mod diferit receptat, chiar contradictoriu, precumpănitor in funcţie de raţiuni politice. Dintre lucrările publicate de istoricii români şi străini, unele trebuie să se bucure de o menţiune aparte"'-'. Profesorul Dan Amedeo Lăzârescu a apreciat câ *.Mareşalul \utonescu rămâne /...] în istoria României un erou ale cărui realizări au fost salvatoare pentru •'•porul român cu mai multe prilejuri".* Aprecierea ne conduce la declaraţia binecunoscută a Regelui Mihai I, care. tocmai sesizând riscul unei reabilitări în formă şi în fond a Mareşalului, adică cu scopul de *scoate basma curată"* cu orice preţ, a concretizat:

380 ■*Antonescu aparţine Istoriei şi faptelor lui nu le poţi da interpretări care să-l disculpe uri, dimpotrivă, să-l acopere de vini. Istoria nu se ocupă de aşa ceva. Antonescu, aşa cum a fost, rămâne un mare personaj"' '"*.*

Ar fi dificil si se ignore faptul câ Mareşalul Antonescu a devenit un caz. nu atât pentru istorici, ci pentru politicieni. Trebuie respinsă opinia ce se încearcă a se acredita în sensul că orice discuţie despre Mareşal ar tinde obligatoriu la reabilitarea sa, în primul rând pentru că - aşa după cum am precizat - Antonescu nu are nevoie de aşa ceva. El a fost un om al timpului său, iar el astfel trebuie cunoscut, cât mai în profunzime.

în baza documentaţiei de care dispuneţn în prezent, Mareşalul ne apare implicat în epoca pe cafe a dominat-o. Nu mai este cazul să ne însuşim capetele de acuzare ce i s-au adus la *„procesuT* din mai 1946, în afară de faptul că ele erau preluate din arsenalul tipic al propagandei comuniste a Kremlinului: Mareşalul *„îndrăznise"* să angajeze un război împotriva URSS, iar aceasta nu i se putea ierta pe atunci. Un istoric obiectiv se impune să detalieze împrejurările catastrofale în care Antonescu a ajuns la putere - o tară zdrobită de lovituri din afară (răşluirile teritoriale din iunie şi august 1940) şi convulsiunile interne, provocate de emulii din Bucureşti ai Berlinului şi Moscovei, cele două capitale aflate în septembrie 1940 încă în *Juna de miere".* deşi în perspectiva unui divorţ, cu consecinţe de cataclism. Ajuns la putere alături de legionari. Antonescu se va lipsi de ei la primul moment şi cu ajutorul direct sau indirect al lui Adolf Hitler. devenit între timp marele sâu aliat. De ce Germania? Antonescu s-a explicat de atâtea ori: în 1940 *numai* Germania s-a declarat *dispusă să susţină* graniţele râmase României după grozavele râşluiri teritoriale, s-o susţină întru a le reface şi, ca politician şi militar ce venea dintr-un anume mediu, numai cu Germania se putea susţine ordinea socială pe vechiul conţinem fată de presiunea comunistă de la Răsărit. Un alt fapt ce scapă de regula atenţiei este acela că. în războiul purtat alături de Germania în Est, ţelul fundamental a constat în *repararea* nedreptăţilor comise de sovietici în 1940, înfăptuind, aşadar, reunirea Basarabiei şi Bucovinei de Nord cu ţara-mamâ. Iar aceasta era *premisa* reîntregirii Ardealului de Nord, în funcţie de desfăşurarea ulterioara a ostilităţilor. Pe Frontul de Est, Mareşalul şi armata ţării au câştigat mai multe bătălii, iar în chip anume pe cea mai importantă din vara anului 1941 - recâştigarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Decizia de a trimite trupele române dincolo de Nistru, luata la cererea lui Hitler, a fost şi rămâne controversată, istoricul putând afla pentru ea argumente şi contraargumente, deşi, înainte de orice, trebuie sâ admitem câ Ion Antonescu a avut de ales *ca militar* şi *ca om politic.* Poate câ - ne întrebăm - Mareşalul a greşit într-o postură, dar nu s-a înşelat în cealaltă?! Comparaţia cu Mannerheim este valabilă până la un punct, dar riscantă când luăm în considerare locul şi rolul României pe continent la 1941... Cercetări intense îşi norocoase) ne-au pus la dispoziţie numeroase documente din arhivele române şi străine referitoare la modul în care, după Stalingrad, profilându-se sfârşitul Reichului nazist şi, deci. al alianţei României cu *Axa,* Mareşalul a inaugurat şi a condus negocierile secrete de armistiţiu cu reprezentanţii puterilor Naţiunilor Unite. Un fapt remarcabil reţine atenţia: Mareşalul a fost preocupat înainte de toate de a impune recunoaşterea drepturilor şi intereselor României chiat şi adversarilor din război, sarcină riscantă, dar nu imposibilă, cât timp putea miza pe faptul desprinderii pretimpurii din legătura cu Berlinul. Nu a fâcut-o nici până la 23 august 1944. este adevărat, însă tot pentru câ nu a admis sâ sacrifice interesele dintotdeauna ale ţării, iar pe Hitler dorea - cum a şi fâcut-o în dupâ-amiaza de 22 august 1944- sâ-l avertizeze în privinţa deciziei de a *.Jezerta"* din Axă. în ceea ce priveşte negocierile propriu-zise, a asigurat cu fermitate şi măiestrie conducerea lor; a fost aidoma unui programator aflat la pupitrul de comanda - acesta-i rezultatul ce desprindem din parcurgerea documentelor acoperind tratativele angajate prin Cairo, Ankara, Stockholm, Lisabona. Berna, Madrid, Istanbul etc. etc. Mareşalul cunoştea şi domina problemele ivite pentru câ trăia *prin* şi *pentru ele,* iar ele erau *ale ţării!* A fost - culmea situaţiei! - un mare avantaj pentru Mareşal şi echipa lui, dar din care a reieşit un mare dezavantaj: tratativele secrete de armistiţiu au fost purtate, dar nu şi finalizate, finalizarea a revenit altora, forţelor de opoziţie antiantonesciene, pe care trebuie sâ le înţelegem în acţiunea lor de-a readuce cât mai grabnic ţara în rândurile Naţiunilor Unite, deşi în condiţii concrete inferioare celor smulse Aliaţilor de oamenii Mareşalului şi pe care, cu siguranţă, ar fi ştiut sâ le impună, deoarece aveau un atu serios tn vara anu!uL1944: rezistenta armatei române pe aliniamentul rocşâfli-N ârnoioasa-rirănaTce-l indispunea peStalin în aşa măsura încât era dispus s» contramandeze ofensivafronturilor 2'şt 3 ucrainene in Moldova' în caz de rezistenţă! Tocmai pentru a impune asigurarea acestei apărări, Antonescu s-a decis în noaptea de 22-23 august 1944 să continue lupta până la 26 august 1944, moment ales- cu totul independent! - şi de delegaţii opoziţiei ca termen-limită pentru retragerea României din Axă şi eliminarea Mareşalului. Când, în zorii zilei de 23 august 1944, un reprezentant al opoziţiei a aflat din întâmplare de intenţia Mareşalului de-a pleca pe frontul din Moldova, unde în fapt voia să poarte până la 26 august aşa-numita *„Jbătălie a armistiţiului"* (Ilie Şleflea), s-a declanşat un întreg mecanism, care a fost acela al unei lovituri de stat, pregătită anterior şi concretizata cu invitarea Anloneştilor la Palatul Regal din Bucureşti, arestarea lor şi, în continuare, a unora dintre colaboratorii lor. Armistiţiul României cu Naţiunile Unite s-a realizat, în consecinţă, pe baze noi, oricum nu pe cele în privinţa cărora Aliaţii conveniseră până atunci cu reprezentanţii lui Antonescu. Ţara fiind de-acum *„deschisă"* ofensivei trupelor sovietice, condiţiile, armistiţiului au fo'st, se inltMeue, fuatte Ijiele. In decuis de liuinai caleva săptămâni. România, care a realizat o desprindere de Axâ cu profunde consecinţe pe planul operaţiunilor militare pe

continentul european şi pentru cursul războiului mondial, se va vedea în situaţia incredibilă, in ceea ce o privea, de asista la lichidarea *dominaţiei germane,* dar la întronarea *ocupaţiei sovietice!* în atare condiţnl Antonescu şi echipa lui au ajuns sâ lie regretaţi, ca sâ folosim un" i euleiliiShi, însă cursul evenimentelor nu mai puieâ fi Sihirtibâl. A fOSI Şi motivul pentru care. atunci şi acum, ceicare au acţionat cu bună credinţa, la 23 august 1944. au fost priviţi poale cu recunoştinţă, dar. în chip amestecat, şi cu vagi acuzaţii de *„trădare",* apoi "chiar fâculi ^lyspop'-lhili rtp inlrnrini-erei trupelor «pvjfţjff în ţarii xLHc inş|a||ireă regimului comunist la Bucureşti, prin delegaţii PCR aduşi eminarpepie în furgoanele Armaiei Roşirgirecfde~la Moscova in august-septembrie |944' F.ra o nouă dovadfi câ abia fârâ Mareşalul Antonescu catastrofa României în cel de-al doilea război mondial nu numai câ nu fusese ocolita, ci devenise inevitabilă. România a pierdut nu numai războiul, ci şi pacea ce i-a succedat, fapt devenii realmente şi în situaţia marilor învingători din 1945 - URSS, SUA şi Marea Britanic. Iar odată cu acestea se consuma sfârşitul Mareşalului, căzut sub gloanţele plutonului de execuţie improvizat la I iunie 1946. Mareşalul sfârşea măreţ fârâ a se fi trădat pe sine şi fără a se despărţi de destinul poporului sâu. în privinţa căruia, nu o dată. a exprimai cel mai cald elogiu, precum în decembrie 1940[lw]:

., ...Poporul românesc n-a lovit niciodată din spate şi nu şi-a dezlănţuit niciodată cuvântul uni fapta fără măsură.

Poporul românesc n-a cotropit niciodată un pământ străin fi *n-a atins nici o brazdă fârâ drept şi fără luptă.*

Pentru el. cuvântul a fost totdeauna sfinţit. Şi el a ştiut răspunde de veacuri la prietenie i u frăţietate şi la înţelegere cu recunoştinţă.

El nu primeşte nici lecţii de cavalerism, nici pilde de onoare".

Este neîndoielnic că, reliefând personalitatea Mareşalului Ion Antonescu. nimeni nu-şi propune sâ ignore nici deficienţele de caracter ale eroului, nici erorile sale din vremea războiului mondial. A le discuta, pe acestea, nu înseamnă nicidecum a umbri ori a minimaliza în vreun fel meritele *personalităţii accentuate* care a fost Ion Antonescu, ci a înţelege şi a explica mai bine acţiunile acestuia pe scena istoriei. Este calea ce ne apropie cel mai mult de adevărul istoric. Astfel, în momentul în care generalului Antonescu i s-a încredinţai mandatul de premier, in cercurile politice din Bucureşti erau bine ştiute, stârnind chiar temeri şi rezerve, trăsăturile sale de caracler - spirit vindicativ, comportament arogant, exigenţe de militar ce se confundau adesea cu norme cazone frizând absurdul, încăpăţânare în aplicarea programelor afirmate ce se confunda cu imobilismul politic, comportament şi tendinţe autoritare indubitabile etc.

Rămâne de datoria specialiştilor sâ examineze şi sâ surprindă în ce grad deficienţele semnalat« au minat acţiunile liderului politic şi militar Antonescu din anii 1940-1944, impietând, de pildă, asupra raporturilor sale cu corpul de ofiţeri superiori ai armatei române, cu efecte nemijlocite pentru conducerea războiului; tot astfel, rămâne de stabilit în ce grad Mareşalul a fost ori nu refractar opiniilor *altora* în luarea deciziilor politice şi militare de care a depins destinul României în perioada războiului; în ce grad, pe plan general, el nu aconftrmai cunoscutul dicton absolutist*„statul sunt Eu"-,* ori. în fine, dacă relaţia sa personală cu Adolf Hitler, excelenta de la prima întrevedere din noiembrie 1940, nu a afectat înseşi raporturile oficiale între România şi Germania şi, mai grav, dacă în 1944 nu a contribuit la amânarea sine die a hotărârii de desprindere a ţării de Ară? Relativ la capitolul erorilor, acestea au fost, indiscutabil, *mai puţin numeroase* (ceea ce nu vrem sâ însemne că şi mai puţin grave!) decât cele ce i se atribuie de obicei. De obicei, pentru că, de la farsa judiciară ce le-a fost înscenată la Bucureşti în mai 1946 Mareşalului şi foştilor săi colegi de cabinet. Antonescu a suportat şi suportă un noian de imputări ce au ca temei incriminările învingătorilor din 1945 (ale sovieticilor, în chip copleşitor), dar mai puţin ...faptele şi documentele, încâ multe necunoscute! Aşa, de pilda, i s-a reproşat lui Antonescu orientarea pro-germanâ din start, ignorându-se faptul câ în faţa poftelor teritoriale ale statelor vecine, în primul rând ale Kremlinului, *numai* Germania şi Italia mai garantau fruntariile României mutilate în ajun ori câ *înseşi marile puteri,* în frunte cu URSS, se străduiau sâ nu-şi atragă antipatiile Berlinului! S-a comentat în fel şi chip decizia lui Antonescu de-a trimite armatele române sâ lupte, alături de forţele *Wehrmachtului* şi ale altor aliaţi, *dincolo de Nistru,* adică peste graniţa naturală, etnică şi istorică, ce desparte România de Rusia. Suntem convinşi câ se pierd din vedere cauzele pentru care Antonescu şi *întreg poporul român* au intrat în război la 22 iunie 1941: refacerea României Mari, ciuntita în vara anului 1940, şi salvgardarea ţarii de pericolul dominaţiei comuniste. Spre deosebire de Germania hitleristâ, cu care Antonescu s-a aliat, războiul României a fost *provocat* de URSS, prin agresiunea sa din iunie 1940, fapt căruia i s-a adăugat şi un element doctrinar - lichidarea comunismului. Ion Antonescu s-a explicat, în chip simbolic, chiar in istorica zi de 22 iunie 1941, atunci când îi scria lui Iuliu Maniu, căruia îi împărtăşea credinţa sa intimă cum câ *„duşmanul permanent"* al României îl constituie *„vecinătatea slavă, cu pericolele expansiuniipanslaviste. dublata de ameninţarea comunismului*"'". De mai mulie decenii, după apariţia în 1954 a lucrării clasice a istoricului german Andreas Hillgruber. se consideră câ lupta României in tabăra germană a fost o acţiune *de ocazie,* a îmbrăţişat - prin modalităţile de cooperare şi prin obiectivele urmărite - caracterul unui *război paralel"'.* Este adevărat că aceste nuanţe nu au fost observate de Aliaţi, nici în cursul războiului şi nici dupa terminarea lui. Ceea ce generalul Antonescu a pierdut din vedere, în ajunul ostilităţilor, a fosi încheierea unei convenţii care sâ stipuleze cu precizie condiţiile colaborării româno-germane pe Frontul de Est, evitându-se astfel surprizele şi riscurile unor neînţelegeri survenite ulterior *..pe etape".* Oricum, mai târziu. Mareşalul a fost cel dintâi care a regretat această eroare. Relativ la *trecerea Nistrului şi continuarea ostilităţilor,* alături de trupele germane şi cele aliate lor. până în zona Stalingradului, discuţiile au debutat odatâ cu derularea evenimentelor[1] . apoi s-au amplificai, au devenii un principal cap de acuzare la *.procesul"* Mareşalului în faţa aşa-zisului *„Tribunal al poporului"* din 1946, pentru a fi şi astăzi in atenţia istoricilor. înclinăm să credem câ, în problema respectiva, punctul de vedere cel mai pertinent a fost expus chiar de Mareşal, în apărarea sa la *.proces",* atunci când, răspunzând chestionărilor precise ale acuzatorilor improvizaţi *(„ce a căutat cu trupele române la StalingradT'),* a declarat (citām din textul înregistrat, iar nu din cel denaturat *„editat"* de comunişti în 1946); „ . . .*Când o ţară se angajează într-un război, armata acestei ţări trebuie să meargă până în fundul pământului ca să distrugă forţele inamice, să câştige războiul. Este un principiu capital de conducere strategică a operaţiunilor militare, care s-a aplicat de la romani şi până astăzi [...] Da. Raţiune militară şi numai raţiune militară..."'".* în ciuda controversei ivite şi prelungite până astăzi în legătură cu raţiunea trecerii Nistrului'*[9], nu trebuie sâ neglijăm că, deşi decizia lui Antonescu a angajat România într-o campanie care era peste puterile sale şi, apoi, a împins-o automat în conflict cu Marii Aliaţi tradiţionali (Anglia, SUA), în iulie 1941, când primele unităţi române au fost trimise *dincolo* de fluviu, trupele sovietice fuseseră doar *alungate* de pe teritoriul naţional, din Basarabia şi nordul Bucovinei, *înfrânte, dar nu eliminate.* Antonescu era în drept sâ continue lupta, mai ales câ URSS, în toată perioada cât s-a aflat în defensivă (1941-1942) şi, mai ales, în ofensivă (1942-1944), a făurit planuri ce vizau nu doar revenirea la graniţele din 22 iunie 1941, ci şi depăşirea lor, cotropirea unor zone întregi din Polonia, Ţările Baltice, Ungaria, Cehoslovacia, România[300] şi, mai mult decât atât, exportul sistemului comunist propriu, practic instalarea unor guverne Staliniste în ţările menţionate[30']. Această realitate se impune de la sine, cum a

fost şi cazul nostru, pentru oricine a avut şansa sâ cerceteze arhivele faimosului Comintem (1919-1943) ce dezvăluie fârâ dubii eforturile Moscovei, din anii 1942- 1943 şi chiar din anii următori, pentru constituirea viitoarelor guverne Staliniste la Bucureşti, Varşovia etc., a structurilor şi ideologiei lor. Aşa cum se întâmplă de obicei, mai apoi realităţile au fost depăşite de toate previziunile şi, fie numai pentru câ se ştie care a fost soarta României dupâ 1944, ar trebui sâ nu intrige episodul *trecerii Nistrului,* iar, finalmente, acela al *tergiversării* de către Mareşal a încheierii armistiţiului cu Naţiunile Unite. Printre marile erori ce i se atribuie Mareşalului Antonescu una priveşte, cum s-a specificat, alianţa cu Germania. Spre justificare, revenim la declaraţiile lui Ion Antonescu din 18 septembrie 1940 în şedinţa Consiliului de Miniştri[303]. Am examinai problemele cooperării româno-germane dintre 1940 şi 1944, depistând, unde şi când a fost cazul, punctele de contact, dar şi numeroasele elemente de divergenţa pe plan militar (responsabilitatea pentru tragedia de la Stalingrad şi neputinţa lui Hitler de-a stăvili trupele roşii pe Nistru în vara anului 1944), economic (cele mai frecvente), politico-diplomatic, acestea din urmă cu efecte fundamentale pentru respectarea statutului de *tară satelită Axei* în al doilea război mondial şi nicidecum acela de *stat ocupat* de către nemţi[301]. Avantajele ce au decurs pentru România au fost deosebite: Antonescu nu a jucat nicicând la Bucureşti în 1940-1944 rolul unui Quisling, iar statutul ţării a îngăduit forţelor potrivnice Germaniei şi Mareşalului să pregătească cotitura de la 23 august 1944 în condiţii imposibil de prevăzut dacă trupele germane s-ar fi comportat ca ocupante[301].

Nefiind stat ocupat[305] şi aflându-se agajatâ într-un râzboi naţional. România nu a cunoscut o puternică mişcare antihitlerîstâ în perioada războiului. Esle adevârat însă câ n-au lipsit tentativele, situaţie manifestată îndeosebi prin eforturile PCR, care nu şi-a depăşit nici un moment în epocă statutul de agentură a Kremlinului. Deşi neînsemnat ca număr (circa 800- 1000 de membri „*Siguri*" în 1944), PCR, dispunând de activişti împrăştiaţi prin închisorile din ţară ori aflaţi în emigraţie în URSS[30h], cu unii membri râmaşi în libertate, el a beneficiat de condiţiile ivite pentru a se autopropulsa drept *partener de coaliţie* pentru diversele grupări democratice, antihitleriste şi antiantonesciene, care nu puteau trece cu vederea că, în 1943- 1944, România se afla în calea spre Berlin a trupelor sovietice. Coaliţia interna antihitleristă şi antiantonescianâ-s-a închegat treptat în 1942-1943. când a reuşit sâ înroleze cercuri ale intelectualităţii şi ale armatei, inclusiv comandanţi de unităţi, membri ai Marelui Stal Major/ ■Marele Cartier General, grupări ale burgheziei, principalele partide politice ce le reprezentau (chiar dacă nu în deplină legalitate), interesele - mai precis PNŢ (Iuliu Maniu) şi PNL (C.I.C. Brâtianu), cărora li s-a adăugat, ca reprezentant autentic al muncitorimii. PSD (C. -Titel Petrescu)[307]. De cea mai mare însemnătate a fost faptul, dovedit ulterior decisiv, că in acţiunile

împotriva regimului antonescian şi a alianţei cu Germania s-au implicat Casa Regală şi Regele Mihai I în persoana[2] Mutaţiile interne, conjugate cu schimbările de situaţii pe fronturile celui de-al doilea război mondial şi în politica Marilor Aliaţi, care cunoşteau şi erau interesate să încurajeze toate demersurile antihitleriste din România (şi nu numai), au condus în 1944 la coalizarea tuturor forţelor politice ostile regimului Antonescu, alianţei României cu Germania şi continuării războiului. Astfel, în aprilie 1944 s-a constituit, printr-un acord al PCR cu PSD. Frontul Unic Muncitoresc[20]*, pentru ca, la 26 mai 1944, să se realizeze înţelegeri concrete cu gruparea liberală a lui Gh. Tătărescu şi cu cea national-democrată (fostul panid al lui N. Iorga)[210] Foarte curând dupa aceea, la 10 iunie 1944, PNŢ şi PNL au semnat o *Declaraţie* de constituire a unui *BND* în cooperare cu PCR şi PSD. Dacă în condiţiile concrete existente, PNŢ, PNL şi PSD" au fost silite să admită colaborarea cu PCR, atunci acesta din urmă, in *Declaraţia* BND, făcută publică la 20 iunie 1944, a fost şi el nevoit la concesii, însuşindu-şi punctele unui program ce viza răsturnarea regimului antonescian şi libertatea generală a tării, mai precis: încheierea neîntârziată a armistiţiului cu Naţiunile Unite, pe baza ofertelor lor, în condiţiile cele mai avantajoase cu putinţă; ieşirea României din Axă; izgonirea trupelor germane din ţară; alianţa cu Naţiunile Unite pentru restabilirea independenţei şi suveranităţii naţionale: înlăturarea guvernului antonescian şi instaurarea unui regim constituţional, democraţie; asigurarea ordinii democratice şi restabilirea păcii potrivit intereselor statului şi poporului român; intrarea neîntârziată în vigoare a acordului, cu obligaţia pentru toţi semnatarii sâi de a acţiona pentru realizarea ţelurilor stabilite-[1]-.

N,

1 A. Simion, *Regimul politic. ., passinv,* idem. *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din August 1944,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 14 şi urm.; Ion Şuţa. *România la cumpăna istoriei. August '44,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991. pp. 94-99; Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 17; *România în anii celui de-al doilea război mondial,* I, p. 307 şi urm., unde aflăm şi unele aserţiuni ce se impun a fi regândite: . *Aducerea generalului Ion Antonescu in fruntea guvernului român a fost [. ..] o soluţie impusă de cercurile conducătoare de la Berlin si acceptată de vârfurile burgheziei române care vedeau în el «rezerva politică■» pentru acei am dramatici /.../ In ciuda opoziţiei tot mai energice a maselor populare, vieţii politice interne româneşti i-a fost imprimat un curs contrar tradiţiilor şi opţiunilor întregului nostru popor..." (ibidem. p* 309). De asemenea, regimul din 1940-1941 a fost denumit fără reticenţă*, fascist"* (cf. Gh. Zaharia. Ion Cupşa, *Participarea României la înfrângerea Germaniei naziste*. Bucureşti, Editura Politică. 1985, p. 45). *Despre regimul legionaro-antonescian,* vezi Andreas Hillgruber, *Hitler. Regele Carol şi Mareşalul Antonesqi,* p. 132 şi urm.; Larry L. Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu ţi lupta pentru reformă.* 1916-1941, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, pp. 29(> 368; Gh. Buzatu, ed.. *România cu şi fără Antonescu, passinv.* Preşedinţia Consiliului de Miniştri. *Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie 1942,* I-II, ediţia I, Bucureşti, 1941; ediţia a Il-a, Bucureşti. Editura Scripta, 1992; Mareşalul Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc,* I, ediţie Gh. Buzatu, Iaşi, Editura Moldova, 1992*, passinv,* I. C. Drâgan, ed., Antonescu. *Mareşalul României şi războaiele de reîntregire,* I-Il, Veneţia, Editura Nagard, 1986-1988; Horia Sima, *Era libertăţii Statul naţional legionar,* MI, ed. a Il-a, Timişoara, Editura Gordian, 1995; Mihail Sturdza, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută,* ed. a Il-a în limba română, Alba Iulia - Paris. Fronde, 1994; Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei,* ediţie V. FI. Dobrinescu.
Iaşi, Institutul European, 1992; George Magherescu, *Adevărul despre Mareşalul Antonescu,* I, Bucureşti, Editura Pâunescu, 1991.

2 în istoriografia de dinainte de 1989, guvernările I. Antonescu din 1940-1944 au fost tratate. în linii generale, nediferenţiat, fiind calificate pe rând Fasciste (regimul din 1940-1941) şi militaro-Fasciste (regimul din 1941-1944). în acest sens, reţinem aserţiunea după care:„*Regimul politic statornicit [în ianuarie 1941] a fost un regim totalitar de dictatură militară-fascistă. . .* (subl. autorilor)" (cf. Gh. Zaharia, Ion Cupşa, *Participarea României la înfrângerea Germaniei fasciste,* p. 51). Toate aceste aspecte au fost dezvoltate (şi denaturate) într-o lucrare specială: Mihai Fâtu. *Contribuţii la studierea regimului politic din România (septembrie 1940-august 1944),* Bucureşti, Editura Politică, 1984); autorul şi-a reconsiderat ulterior poziţia (vezi M. Fâtu. *Consens pe salvarea naţională.... passim).* S-au avansat însă şi opinii care au desconsiderat caracterul presupus fascist al regimului antonescian (vezi Al. Gh. Savu, Gh. Buzatu ş. a.).

3 Gh. Buzatu. *România şi războiul mondial din 1939-1945*, p. 17.

4 Cf. *Procesul marii trădări naţionale.* Bucureşti. Editura Eminescu S.A., 1946, p. 13.

5 Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 18.

6 Detalii în Andreas Hillgruber, Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu, pp. 133-140; România în anii celui de-al doilea război mondial, I, p. 319-320. Misiunea militară germană a fost urmată de una italiană (ibidem, p. 320).

7 Ion Şuţa. *România la cumpăna istoriei,* pp. 109.393-394; Florin Constantin iu, Alesandru Duţu. Mihai Retegan, *România în război. 1941-1945. Un destin istoric.* Bucureşti, Editura Militară, 1995. p. 46; A. Simion, *Regimul*

politic din România.... pp. 140-146: Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei,* I, Iaşi, Editura B.A.I.. 1990, pp. 134-153. Stenograma germană a întrevederii Hitler- Antonescu din 23 noiembrie 1940 cuprinde aceste precizări: „... *El ¡Antonescu} va continua să organizeze cu energie armata română şi. în primăvară, ea va fi gata de luptă. România nu cere decât ca frontierele ei să fie restabilite" (ibidem.* p. 152). Nu a lipsit nici angajamentul lui Antonescu de a merge *„cu Axa până la sfârşit"* (cf. Andreas Hillgruber. ed., *Les entretiens secrets de Hitler. Septembre 1939-Decembre 1941,* Paris. Fayard, 1969, p. 373. nota 4). Despre convorbirile lui I. Antonescu la Berlin, în noiembrie 1940, cu prilejul aderării României la *Axă,* vezi ADAP 1918-1945, Serie D: 1937-1945, voi. XI/2, pp. 554-560, 576-577; Andreas Hillgruber. ed.. *Les entretiens secrets de Hitler,* pp. 354-364.372-373; Vasile Arimia şi colab.. eds.. *Antonescu-Hitler. Corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944).* I, Bucureşti. Editura Cozia. 1991. pp. 35-45,52-53; Mihail Sturdza, *România şi sfârşitul Europei....* pp. 194-198; Gheorghe Barbul. *Memorial Antonescu...* pp. 19-27. în scrisoarea trimisă lui Iuliu Maniu la 22 iunie 1941 ca răspuns la memoriile acestuia din 4 decembrie 1940, 27 februarie şi 4 aprilie 1941. generalul Ion Antonescu a precizat: *.Aderarea noastră la Pactul Tripartit nu s-a făcut pentru garantarea hotarelor noastre actuale, pentru că acestea erau într-adevăr garantate prin schimbul de note intervenit în legătură cu arbitrajul de la Viena. Ea s-a făcut {. . .] tocmai pentru a ni se da posibilitatea de a pune la timpul său în discuţie revendicările noastre îndreptăţite; regimul actual nu recunoaşte graniţele actuale ciuntite şi înţelege să reprezinte, ceea ce a făcut şi până acum. legitimitatea revendicărilor româneşti totale. în care intră şi întregirea graniţelor sfârtecate"* (vezi Iuliu Maniu,

r-N. Ion Antonescu. *Opinii şi confiuntăripolitice.* 1940-1944. ediţie Ion Calafeteanu, Cluj-Napoca. Editura Dacia. 1994, p. 66-67).

8 *Ibidem,* p. 156 şi unii.

Importante probe au fost incluse de dr. Jean Ancei în colecţia de documcnte editată în 12 volume (cf. *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during tlie Holocaust,* IX. New York. The Beate Klarsfeld Foundation. 1986, *passim).* Se publică, între altele, minuta întrevederii Hitler Antonescu din 14 ianuarie 1941, dictată de general după întoarcerea sa la Bucureşti. Cu acel prilej. Fuhrerul şi-a exprimat *„convingerea nestrămutată"* în general vizavi de legionarii lui Sima *{ibidem.* p. 150; Gh. Buzatu şi colab.. eds.. Mareşalul Antonescu în faţa istoriei, I, pp. 174-176). Surprindem declaraţia lui Hitler în sensul că *„el a estimat că Antonescu era singurul care poate să conducă destinul României* (subl. ns.)" (*ibidem.* p. 176). Vezi îndeosebi. Radu Dan Vlad şi colab.. eds.. *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane şi române.* Bucureşti. Editura Ma^adahonda. *199$,'passim.*

10 Despre intervenţia Berlinului, a lui A. *Hitler şi Joachim von Ribbentrop,* în sprijinul lui I. Antonescu, vezi, mai ales, Andreas Hillgruber, *Hitler. Regele Carol şi Mareşalul Antonescu,* p. 149 şi urm.; A. Simion, *Regimul politic din România* , pp. 258-272; Larry I. Watts, *O Casandră a României* . pp. 343-368; Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei.* I. p. 191-192 (telegrama cifraţi nr. 165 a lui von Ribbentrop către Legaţia germană din Bucureşti, 22 ianuarie 1941); Platon Chimoagâ, *Istoria politico şi militarii a războiului României contra Rusiei Sovietice, 22 iunie 1941 - 23 August 1944.* ed. a III-a, Iaşi, Fides, 1997, p. 71 şi urm. ; Constantin I. Kiritescu, *România in al doilea război mondial,* I, edi[ie Gh. Buzatu, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 177 şi urm. ; Klaus SchoemerT, *Wehrmachtul in marş demonstrativ pe străzile Bucureştilor,* în *‚Magazin istoric",* nr. 1/1996, pp. 9-14, 19. A se consulta corespondenta diplomatici schimbată în ianuarie 1941 pe canalul Berlin-BucureşU (cf. AD AP 1918-1945, vol. XI/2, *Die Kriegsjahre, 13. Novemher 1940 bis 31. Januar 1941,* Bonn, Gebr. Hermes KG, 1964, *passim);* Vasile Arimia şi colab., eds., *Antonescu-Hitler...,* I, p. 74. Subliniem ci în literatura legionari s-a acreditat punctul de vedere potrivit ciruia, în ianuarie 1941, nu Horia Sima şi partizanii sii au declanşat rebeliunea, ci, dimpotrivă. Ion Antonescu ar fi pregătit şi declanşat o lovituri de stat meniţi si se dispenseze de Mişcarea Legionară şi si-i asigure calea spre o dictaturi personali (cf. Horia Sima, *Era libertăţii,* II, p. III şi urm., capitolul VI intitulat: *Lovitura de stal a generalului Antonescu).* Abunda de asemenea aprecierile despre *.puciul militar antilegionat"* al lui 1. Antonescu (cf. V. Blânaru-Flamură, *Generalul Antonescu şi cămaşa verde legionară.* I, Bucureşti, Fundaţia Culturală-Buna Vestire, 1995, p. 90 şi urm.); *„puciul lui Antonescu"* (cf. Mihail Sturdza, *Amintiri din ţara pierdută...,* p. 213 şi urm.); rebeliune a lui Antonescu *„împotriva statului legionar"* (cf. Ştefan Palaghiţi, *Garda de Fier spre reînvierea României,* ediţia a Il-a. Bucureşti. Editura Roza Vânturilor, 1993, p. 161).

11 Cf. A. Simion. *Preliminarii...,* p. 27.

12 Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p.~ 19-20.

13 Florin Constantiniu, Alesandru Duţu, Mihai Retegan, *România in război,* pp. 88-108.

14 Vezi Ilie Manole, ed.. *Armata şi Biserica.* Bucureşti. 19%, p. 212-213.

15 Astfel cum a rezultai indubitabil din documentele difuzate de I. Antonescu Ia 22 iunie 1941 şi din planul operativ al trupelor române angajate peste Prut (Armatele 3 şi 4), ţelul fundamental iniţial ai campaniei din Est l-a constituit *eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei.* Vezi, în acest sens. general Radu Rosettî, Războiul pentru reeliberarea Bucovinei şi Basarabiei, în *„Analele Academiei Române",* seria III, t. XXIV/1942, Bucureşti, pp. 503-516; general Platon Chimoagâ, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice.* 22 iunie 1941-23 August 1944, ed. a III-a, p. 112 şi urm.; Constantin I. Kiriţescu. *România in al doilea război mondial.* I-II, passim; Ion V. Emilian, lean Marcilly, *Les cavaliers de l'apocalypse,* Paris, Editions de la Pensée Moderne. 1974; *România în anii celui de-al doilea război mondial,* I, p. 373 şi urm.; *Istoria militară a poporului român,* VI, Bucureşti, Editura Militară, 1989, p. 400 şi urm.; Ion Şuţa, *România la cumpăna istoriei.* p. 123 şi urm. ; Ioan Scurtu. C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Her[a in vâltoarea celui de-al doilea război mondial.* Bucureşti, Editura Academiei de înalte Studii Militare. 1994, pp. 52-63; Alesandru Duţu, Mihai Retegan, *România in război: 1 421 zile de încleştare. Eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord (22 iunie-26 iulie 1941),* Bucureşti, Editura Globus. 1993; Jipa Rotaru şi colab.. *Mareşalul Antonescu. Am făcut „războiul sfânt " împotriva bolşevismului. Campania anului 1941.* Oradea, Editura Cogito, 1941. Florin Constantiniu, Alesandru Duţu, Mihai Retegan şi colab.. *Armata Română în*

al doilea războ mondial. 1, *Eliberarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei (22 iunie-26 iulie 1941),* Bucureşti. Editura Militari, 1996; Comei 1. Scafeş şi colab.. *Armata Română. 1941-1945,* Bucureşti, Editura R. A. I.. 1996, p. 13 şi urni. ; Jipa Rotam şi colab.. *Armata Română in al doilea război mondialii Ronianian Army iin World War II,* Bucureşti. Editura Meridiane. 1995, p. 25 şi urm.; Gh. Buzatu. *România şi războiul mondial din 1939-1945, passim;* idem. *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* I-II, *passim;* Alesandru Duţu, Mihai Retegan, coord-. *Eliberarea Basarabiei si a Bucovinei de Nord,* în „Observatorul militar ", nr. 1/1994 (cu o ediţie în limba franceză, nr. 1/1995. 32 pagini): Jipa Rotam, Alesandru Duţu, Fiorica Dobre. *Campania din Est în ordine de zi (1941 1944),* l-lH, Bucureşti, Editura Metropol/Editura Vasile Cârlova, 1993-1997; Paraschiv Marcu şi colab., eds.. *Zile de foc în Basarabia şi Bucovina. 22 iunie-26 iulie 1941.* Din arhivele Agenţiei de Presă *.Jiador",* Bucureşti, Fundaţia Rompres, 1996; Gh. Buzatu şi colab., eds., *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei,* I-II, passim; Adrian Pandea. Eftimie Ardeleanu, *Românii in Crimeea. 1941-1944* Bucureşti, Editura Militară. 1995; Adrian Pandea. Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad. Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului şi Stepa Calmucă,* Bucureşti. Editura Militară, 1992; Dumitru Cioflină, coord.. *Şefii Marelui Stat Major român.* 1941 -1945. *Desm i la răscruce.* Bucureşti, Editura Militară. 1995. Despre evoluţia evenimentelor militare pe Frontul de Est în 1941-1945. vezi, în primul rând lucrările oficiale publicate în fosta URSS ori în Germania

P. N. Pospelov, coord., *Istoriia Velikoi Oteéestvennoi voini Sovetskogo Soiuza 1941-1945.* I-1V, Moskva, Voennoe Izdatelstvo. 1960-1965; Militargeschichtelichen Forschungsamt (Hrsgb), *Das DeutscheReicli undder Zweite Weltkrieg.* l-6, Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1979-1990 (serie neterminata).

16 Vezi îndeosebi Ilie Ceauşescu, ed.. *România în anii celui de-al doilea război mondial.* II. Bucureşti. Editura Militari, 1989; *Istoria militară a poporului român,* VI; C. Olteanu şi colab., Armura *Română in revoluşia din August 1944,* Bucureşti, Editura Politică, 1984; Ion Şuţa, *Dimensiunea istorică a primei operaţii a românilor în războiul antihitlerist.* Timişoara, Editura Facla, 1985; Florin Constantiniu, Mihai E. Ionescu, *August 1944 Repere istorice.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedici. 1984; Eugen Bantea, *Insurecţia română în jurnalul de război al Grupului de Ar mate german „Ucraina de Sud",* Bucureşti, Editura Militari, 1974; Ion Popescu-Puţuri şi colab., eds.. *Ecoul international al insurecţiei armate şi al participării României la războiul antihitlerist.* Bucureşti. Editura Militari, 1964 (lucrare nedifuzata); Ilie Ceauşescu. Florin Constantiniu. Mihail E. Ionescu. *200 de zile nud devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial.* Bucureşti. Editura Ştiinţifici şi Enciclopedici, 1984 (cu ediţii în limbi străine); Gh. Buzatu, ed.. *Acrul de la 23 August 1944 în context international. Studii şi documente.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedici, 1984. Vezi şi lucrările menţionale la notele 15 şi 17.

17 Ion Cupşa şi colab.. *Contribuţia României la războiul antihitlerist <23 August 1944-9 mai 1945).* Bucureşti. Editura Militari, 1958; Gh. Zaharia şî colab.. *România în războiul antihitlerist. 23 August 1944-9 mai 1945,* Bucureşti, Editura Militară, 1966; Ilie Ceauşescu. ed.. *România în anii celui de-al doilea război mondial. IU, Eliberarea părţii de nord-vest a ţării de sub ocupaţia horthysto- hitleristă. Participarea Armatei Române la eliberarea Ungariei. Cehoslovaciei şi Austriei. Evoluţia României în primii ani postbelici. Bucureşti.* Edilura Militară, 1989; Ilie Ceauşescu şi colab.. *România şi marea victorie. 23 August 1944-12 mai 1945.* Bucureşti, Editura Militară. 1985; Eugen Banlea. *Oper aţia română de acoperire. Septembrie 1944 în sud-vestul României.* Bucureşti. EdiluraMilitară. 1985; Gh. Romanescu. Nicolae Ciobanu, Alesandru Duţu. *L'Armée Roumaine dans la campagne de l 'Ouest. ¡944-1945. Sa contribution à l 'affranchissement de la Hongrie, de la Tchécoslovaquie et de l'Autriche.* Bucureşti. Éditions Militaires, 1991.

18 Despre cariera militară strălucită şi sfârşitul lor tragic în temniţele comuniste, vezi: Fiorica Dobre. Alesandru Duţu, *Eroi români pe frontul de lăsării (1941-1944).* 1, Bucureşti, Editura Eminescu, 1995; Alesandru Duţu, Fiorica Dobre, *Drama generalilor români (1944-1964),* Bucureşti. Editura Enciclopedici, 1997 (între alţii, generalii: Gh. Avraniescu. N. Ciuperci. C. Constantinescu-Claps, N. Dăscălescu. N. Dragomir. Petre Dumitrescu. losif lacob. Gh. Jienescu. Radu Korne, N. Macici, C. Panlazi. Gh. Polopeanu. Ilie Şteclea şi .'bineînţeles. Mareşalul Antonescu, pp. .14-49).

19 I. C. Drăgan, ed., *Antonescu. Mareşalul României şi războaiele de reîntregire.* 111. Veneţia. Edilura Nagard. 1989, p. 299-300 (telegrama nr. 25 l/S transmisa de Biroul 3 al Cabinetului Militar al Mareşalului generalului Ilie Şteflea. şeful Marelui Cartier General).

30 Ibidem, passim; Adrian Pandea şi colab.. *Românii la Stalingrad. ..* passim.

: 1 Vezi Andreas Hillgniber, *Hitler. Regele Caro! şi Mareşalul Antonescu,* pp. 171-192, 205-221, 249-255.

22 Cf. Gh. Buzatu. *România şi războiul mondial din 1939-1945.* p. 122 şi urm. (cap. III -*Contradicţii politico-diplomatice româno-germane).*

23 Stabilite în baza lucrărilor fundamentale menţionate în nola 15.

24 Pe plan mondial, literatura de specialitate privind bătălia Stalingradului (monografii, studii, volume de documente şi memorialistice etc.) este extrem de bogată (vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial.* 1. pp. 107-124. cap. VII - *Cotitura de In Stalingrad-.* Gh. Buzatu, Gh. 1. Florescu, *Al doilea război mondial şi România.* O bibliografie, laşi. Edilura Academiei, 1981. p. Ib4 şi urm.). Interesante detalii privind amploarea acţiunilor trupelor române, ecourile şi reacţiile sufleteşti în România după 19-20 noiembrie 1942, în Constantin I. Kiriţescu. *Românii in al doilea război mondial.* II. p. 131 şi urm. Deopotrivă cu El-Alamein în Africa de Nord şi survenit aproximativ in acelaşi timp. Stalingradul a marcat *.jnomentul crucial"* pe Frontul de Esl: *„aripa neagră a înfrângerii* - considera Constantin 1. Kiriţescu - *începe să fâlfâie, proiectându-se umbra întunecată asupra Germaniei hitleriste şi a aliaţilor ei. care. de bunăvoie ori siliţi de împrejurări. îşi legaseră soarta de ei" (ibidem.* p. 135). Catastrofa a produs *„o adâncă deprimare în rândurile majorităţii opiniei noastre publice" (ibidem),* impunând reconsiderarea colaborării Bucureştilor cu Berlinul (ibidem, p. 139 şi urm.). Despre desfăşurarea şi consecinţele bălăliei de la Stalingrad, ca şi despre retragerea din 1943 din zonă, vezi Alesandru Duţu. Mihai Retegan. coord..

„Observatorul militar", nr. 2/1994, pp. 5-12; Platon Chimoagâ, *Istoria politică fi militară „ războiului României contra Rusiei Sovietice,* p. 150 şi urm. ; Ion Şuţa, *România la cumpăna istorie,* pp. 140-147; Uie Ceauşeseu. ed.. *România in anii celui âe-al doilea război mondial,* I, pp. 415-427 Ilie Ceauşeseu, ed„ *Istoria militară a poporului român.* VI, pp. 492-510.

25 Ordinul lui A. Hitler, datat 24 noiembrie 1942, a fost considerai *.fel mai fatar* pentru armar, germană din tot cursul conflagraţiei mondiale din 1939-1945 (cf. Heinz Schroeter, *Stalingrad.* Lon don. 1958, p. 106; Jürgen Forster, Hisgb., *Stalingrad. Ereignis-Wirkung-Symbol,* München-Zürich Piper, 1992, p. 87-88; Jürgen Forster. *Stalingrad - Risse im Bündnis 1942143,* Freiburg, Verlas Rombach%1975, p. 40 şi urm. (ofensiva sovieticilor din noiembrie 1942 şi criza militaro-politica a Axei, raporturile germano-române în context).

26 Despre înfăptuirile administraţiei româneşti în Basarabia şi Bucovina de Nord eliberate, ca şi in Transnistria, vezi *Guvernământul Basarabiei. Basarabia desrobită. Drepturi istorice. Nelegiuin bolşevice. înfăptuiri româneşti.* Prefaţă de Mihai Antonescu, Bucureşti, Institutul de Arte GraFnc „Marvan" SAR, 1942; Anatol Petrencu. *Basarabia in al doilea război mondial.* Chişinău, Ediluia Lyceum, 1997; Olivian Verenca, *Administrata civilă română in Transnistria,* Chişinău, Universi- tas, 1993; loan Scurtu, ed.. *Istoria Basarabiei . ..* pp. 315-340; Anton Morara. *Istoria Românii,„ Basarabia şi Transrustria. 1812-1993.* p. 355 şi urm.; loan Scurtu, C. Hlihor, *Complot lmpolri\u României. 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herfa in vâltoarea celui de-aI doilea război mondial, passinc,* V. FI. Dobrinescu. Ion Constantin. *Basarabia în anii celui de-al doile,: război mondial (1939-1947),* Iaşi, Institutul European. 1995, p. 223 şi urm. ; Alesandra Duţu. Mihai Relegan şi colab.. *Armata Română în al doilea război mondial.* I, pp. 304-319; Hermann Weber *Die Bukowina im Zweiten Weltkrieg, Hamburg.* Universität Hamburg, 1972; Mihail Brühl- *Republica Moldova. De la destrămarea imperiului rus la restaurarea imperiului rus,* ediţie Florii; Rolara, Bucureşti, Editura Semne, 1997, *passim.*

27 Vezi evenimentele respective din perspectiva istoriografiei sovietice (cf. M. Minasian şi col.il *Istoria Velikoi Oteóestvennoi voinî Sovetskogo Soiuza I941-194S,* IV. Moskva. Voennoe Izdatelsl . 1962. pp. 74-98), dar şi a celei germane (cf. Paul Carell. *Opération Ierre brullé.* Paris, Lañe n: 1969; Andreas Hillgruber, *Die Räumung der Krim 1944,* Berlin-Frankfurt am Main. Mittler. 19?'; Karl Dietrich Erdmann, *Handbuch der deutschen Geschichte,* 4. *Die Zeil der Weltkriege.* Stutlc.,■■ Klett-Cotta, 1978, p. 563 şi urm.). Cf. şi Platon Chimoagâ. *Istoria politică şi milliard a răzhom, României contra Rusiei Sovietice,* p. 199 şi urm.

28 Vezi detalii în Comei I. Scafeş şi colab., Armam *Română 1941-1945. pp.* 67-73; Platon Chimoac. *op. cit..* p. 202 şi urm. *(& Forţele prezente,* pp. 206-208).

29 Monografiile şi studiile privind bătălia Moldovei purtată de Mareşalul 1. Antonescu (20-23 aus-' 1944) sau operaţiunea Iaşi-Chişinău. declanşata de forţele armatei roşii după 20 augusl 1944. Mir extrem de numeroase. Reţinem, în context. Platon Chimoagâ. *op. cit.,* p. 211 şi urm. : Cornel I Scafeş şi .colab, *op.* cil. p. 73 şi urm.; Gh. Buzatu. ed.. *Actul de la 23 august 1944 în „«.:■ internaţional,* p. 286 şi urm. (studiile semnate de Eugen Bantea şi Gh. Buzatu); Hans Kissel. /' *Katastrophe in Rumänien 1944.* Dannstadt, Wehrund Wissen VerlagsgeselschaftMBH. 1964; Hai Friessncr, *Verratene Schlachten. Die Tragedie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungun,.* Hamburg. Holste-Verlag. 1956 (traducere integrala în limba rasă: *Proigranîie srajeniia. Mod* 1966 şi fragmente în *.Magazin istoric",* nr. 7-8/1969, pp. 89-94). în rest, vezi unele din lucrării- menţionate n notele 15-16.

30 Platon Chimoagâ, *op. cil.,* p. 239.

31 *Ibidem,* p. 236.

32 Alesandra Duţu. Mihai Relegan şi colab.. *Armala Română în al doilea război mondial,* I. p.

33 Cf. Alesandra Duţu, *Succint bilanţ,* în .Armala României", nr 1/1994, p. 12.

34 Marcel-Pumitru Chică şi colab.. eds.. *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvern,v Ian Antonescu. I, Septembrie-decembrie 1940.* Bucureşti, 1997, p. 56.

35 Cf. „Timpul", Bucureşti. 29 ianuarie 1941.

36 Vezi mai sUs nota 4.

37 K. St. Pavtowilch, *Roumanie-Allemagne (1936-1941),* în „Balkan Studies", voi. 152 (19-4; Thessaloniki, pp. 257-259.

38 Cf. *Contribuţia României la victoria asupra fascismului.* Bucureşti, 1965, p. 64-65 (foto).

39 Cf. Maxime Mourin, *Le drame des états satteliles de l'Axe,* de 1939a 1945, Paris, 1957, *passi"*

40 Pentru cărţile şi studiile de până la 1975, vezi Gh. Buzatu, Gh. 1. Florescu. *Al doilea război mondial şi România, passim.*

41 *Ibidem.*

42 Andreas Hillgraber, *Hiller, Regele Caro! şi Mareşalul Antonescu. passim.-,* A. Simion, *Preliminarii ...* Cluj-Napoca, 1979, *passim.*

41 Vezi Ilie Ceauşeseu, *Atitudinea şi activitatea Marelui Stal Major român in perioada septembrie 1940-23 August 1944. osiile politicii duse de Germania hillerislă în România pentru contracararea* ııi*nor măsuri antipopulare ale dictaturii anlonesciene.* în *File din istoria militară a poporului român,* voi. 5-6, Bucureşti, 1979; D. Şandra, A. Kareţchi. I. Saizu, *Dificultăţi în ..colaborarea " româno- germană (1940-1944),* în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi, tom. XXIII (1986); D. Şandra, I. Saizu, *Unele aspecte privind consecinţele economice ale prezenţei trupelor germane în România (1940-1944),* în „Anuarul..".. Iaşi. tom. IV (1967); Leonida Loghin. Mihai Iltoan *.Consideraţii referitoare la relaţiile militare româno-germane in perioada 6 septembrie 1940 - 23 Augusi 1944.* în *File....* voi. 5-6.

44 Vezi G. Barbul. *Memoriul Antonescu. Le Ule-homme de l'Axe,* I, Paris. 1950; Ion Gheorghe. *Rumäniens Weg zum Satelitenstaat,* Heidelberg, 1952; Mihail Slurdza, *România şi sfârşitul Europei tminliri din ţara pierdută.* Rio de Janeiro-Madrid. 1966; *Jocul periculos al falsificării istoriei.* Bucureşti, 1986 (cap. *Delegaţii români consemnează,* p. 202 şi urm.); Paul Schmidt, *Hlller 's Interpreter.* London-Melboume-Toronto, 1951 (cf. şi

...ână: *Interpretul lui Hitler işi aminteşte.* în „Almanahul Flacăra", 1974 Bucureşti, pp. 313-328.

15 Cf. Nicolae Dascălu. *Politica nazistă în sud-estul Europei în ajunul şi in timpul celui de-al doilea râ-boi mondial în relatările interpretului personal al lui Hitler,* MI, în „Anuarul..".. Iaşi, tom XXIII/ 2(1986) şi tom XXIV/2 (1987).

A se vedea volumele din *ultimele doua serii* ale colecţiei (D -¡i E) care acoperă anii 1940-1944; *\kten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945.* Serie D. 1937-1941. vols. XII \III2.Bonn- Gottingen, 1964-1970; *Akten* . . Serie E, 1941-1945. vols. I-VIII, Göttingen, 1969 1979. r Vezi Ion Ardeleanu, Vasile Arimia. Mircea Muşat, coordonatori, *23 August 1944. Documente.* I. 1939-1943: II, 1944, Bucureşti. 1984.

45 Andreas Hillgruber, Hrsg *Staatsmänner und Diplomaten hei Hiller,* I, *1939-194!.* II. *1942-1944.* Frankfurt am Main, 1966-1970 (volumul I a fost tradus şi în limba franceză: Andreas Hillgraber. *eü, Lesentretines secrets de Hitler Septembre 1939 - Décembre 1941.* Paris. 1969).

w Andreas Hillgruber, Hrsg *Staatsmänner und Diplomaten bei lhtler.* II, pp. 481 501 : „Magazin istoric", nr. 3/1968. pp. 39-47; „Magazin istoric", nr. 7-8/1968. pp. 38-43. NI Cf. „Anuarul..".. Iaşi, lom. XXIII/2 (1986). pp. 816-820.

- Vezi *Akten zur deutschen auswärtigen Politik.* Serie D, 1937-1941, Band XII. *Die Kriegsjahre 11 September bis 13. November 1940).* Bonn, 1964. p. 19-20; A. Simion. *Regimul politic din România iu perioada septembrie 1940 - ianuarie 1941.* pp. 23-36. *Ibidem,* p. 38.

'[1] (jh. Buzatu, Gh. I. Florescu. *Al doilea război mondial şi România,* p. XIV. : t Interviul pentru *„ Völkischer Beobachter* din 13 octombrie 1940. " Andreas Hillgraber. *Hitler. Regele Caro! şi Mareşalul Antonescu.* p. 133-134 <>• Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond Microfilme S.U. A., rola 9. cadrai 149598. telegrama nr. 1284 ■ lin 5 mai 1941. trh Buzatu şi colab., *op. cit..* p. XIV. - Ibidem; A. Siinion, *op. cit.,* p. 140 şi urm. ᵛezi telegramaiui Joachim von Ribhentrop din 25 ianuarie 1941 (în *Akten : ur deutschen auswärtigen Politik,* Band X12. Bonn. 1964, p. 987). '•() Cf. Gh. Buzalu, *ed.. Actul de la 23August 1944 în context international,* pp. 297-299. ' . Vezi. în acest sens, Vasile Mocanu. *Tentative ale cercurilor politice burgheze de scoatere a României din „Avă "şi alăturarea ei Naţiunilor Unite,* în *File din istoria militară a poporului român.* voi. 8. Bucureşti, 1980, p, 233 şi ura. ; D. Tuţu, *Tentative şi contacte ale guvernului şi burgheziei române pentru ieşirea din războiul dus alături de Germania hillerislă.* în „Acta Musei Napoccnsis". Clu j- Napoca. voi. XV/1978, p. 603 şi urni. ; Gh. Buzalu. A. Simion. *Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 August 1944.* în *Actul de la 23 August in context internaţional* . p. 210 şi urm.; Al. Cretzianu, *The Lost Opportunity,* London. 1957. (Vezi şi ediţia în limba română). ' - Renato Rova Scoppa. *Colloqui con due dittatori.* Roma. 1949, p. 70 şi urni. ' 1 Ci. Barbul, *op. cit..* 1, p. 186.

64 Precum în cazul descifrării telegramelor lui Scarlat Grigoriu către Mihai Antonescu (vezi Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler,* II, pp. 230-231.
65 Cf. Klaus Hildebrand. *The Foreign Policy of the Third Reich,* London, 1973, pp. 131-134.

66 Andreas Hillgniber, Hrsg., *Staatsmanner und Diplomaten bei Hitler,* II, *1942-1944,* pp. 217-225.
67 *Ibidem*, p. 220. Vezi şi D. Tuţu, *op. cit.,* p. 606.
68 G. Barbu 1. *op. cit.,* I, p. 186-187.
6? Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler,* II, pp. 217-225,228, 232. Vezi ^şi A. Simion, *Preliminarii. . .,* pp. 278-285.
70 Vezi însă şi amintirile generalului Ion Gheorghe, ministrul României la Berlin (cf. şi ediţia română)
71 De altfel, Hitler însuşi a precizat că punea problemele respective *Jn centrul discuţiei"* (Andreas Hillgruber, Hrsgb *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler,* II, p. 223).
72 *Ibidem,* pp. 214-217.
73 *Ibidem,* p. 216-217.
74 *Ibidem,* p. 217 şi urm.
75 *Ibidem,* pp. 220-233.
76 *Ibidem,* p. 223-224.
77 G. Barbul. *op. cit.,* I, p. 188-189.
78 Andreas Hillgruber. *op. cit..* p. 170 şi urm.
79 Vezi N. I. Lebedev, *Kr ah faşizma* v *Ruminii.* Moskva, 1976. p. 452-456.
80 Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War,* London, Macmillan. 1976, p. 228 şi urm.; Paul D. Quinlan, *Clash over Romania...,* p. 86 şi um».; A. Simion, *Preliminam* p. 320 şi urm.; Al. Cretzianu, *op. cit..* p. 89 şi urm.
81 Al. Cretzianu, *The Rumanian Armistice Negotiations:* Cairo. 1944, în .Journal of Central European Affairs", vol. XI, nr. 3/1951, pp. 243-258; idem, *The Lost Opportunity, passim:* Georges Cioranev şi colab., *Aspects des relations russo-roumaines,* I, p. 174 şi urm.
82 Relativ la situaţia Transilvaniei de Nord-Vest în 1940-1944. vezi Gh. I. Bodea, Vasile T. Suciu. llie I. Puşcaş, *Administraţia militară horthystă în nord-\estul României. Septembrie-noiembrie 1940.* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988; Mihai Fătu, Mircea Muşat, eds.. *Teroarea horthysto-fascistâ in nordul-vestul României.* Septembrie 1940-octombrie 1944, Bucurcşti, Editura Politică, 1985.
83 Cf. Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* p. 269-270 (intervenţia dr. Vasile Noveanu).
84 Mihail Sturdza, *op. cit.,* p. ¡72.
85 *Ibidem,* pp. 166-172.
86 *Ibidem,* p. 171
87 *Ibidem.*
88 *Ibidem,* p. 191.
89 *Ibidem,* p. 195.
90 Generalul Antonescu a condus MAS din Bucureşti în perioada 27 ianuarie-29 iunie 1941 (cf. MAS al României, *Anuar diplomatic şi consular. 1942.* Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1942, p. 16
91 *Ibidem.*

92 Vezi Ion Ardeleanu, *„Biroul Păcii ": Proiecte privind soluţionarea problemei frontierelor Romăi i< şi realizarea unor bune relaţii în Balcani (1942-1943),* în „Europa XXI", t. Ml/1992-1993, p. I> şi umi.
93 Vezi Paul Schmidt, *Hitler's Interpreter, passim.* A se cf. cu amintirile lui Gh. Barbul, care-l însoţea pe Mareşal la Hitler, pentru a asigura traducerea în limbile germanâ-franceză (vezi *Memomi Antonescu. Al treilea om al Axei,* ed. I în limba română, completă, Iaşi, Editura Institutului Euro pean, 1992).

94 Vezi N. Dascâlu, *Politica nazista în sud-estul Europei în ajunul şi în timpuicelui de-al doileu id mondial în relatările interpretului personal al lui Hitler,* MI, în „Anuarul Institutului de Istoric м Arheologie «A. D. XenopoU", laşi, t. XXIII/2 şi XXIV/2 din 1986 şi 1987.
95 *Ibidem,* II, p. 297.

96 Este cazul întrevederilor din 23-24 martie 1944 de la Klessheim (cf. Vasile Arimia şi colab.. eds.. *Antonescu-Hitler,* 11, p. 143 şi urm.) ori din 5 august 1944 de la Rastenburg (ibidem, p. 166 şi unn
97 Vezi supra.
98 Andreas Hillgruber. ed.. *Les entretiens secrets de Hitler,* I. p. 354 şi unn.
99 *Ibidem,* p. 372 şi urm.
100 *Ibidem,* p. 431 şi urm.
101 *Ibidem,* p. 589 şi urm.
102 *Ibidem,* p. 621 şi urm.
103 Idem, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler,* II, p. 43 şi urm.
104 *Ibidem,* p. 57 şi urm.
105 *Ibidem,* p. 196 şi urm.
106 *Ibidem,* p. 202 şi umi.
107 *Ibidem,* p. 214 şi urm.
108 *Ibidem,* p. 228 şi urm.
109 *Ibidem,* p. 300 şi urm.
110 *ibidem,* p. 311 şi urm.
111 *Ibidem,* p. 348 şi urm.
112 *Ibidem,* p. 355 şi urni.
113 *Ibidem,* p. 360 şi urm.
114 *Ibidem,* p. 389 şi urm.
115 *Ibidem,* p. 398 şi urm. *; !6 Ibidem,* p. 480 şi urm.
117 *Ibidem,* p. 484 şi urm. în majoritatea cazurilor, beneficiem de textele traduse ale stenogramelor din ediţiile Andreas Hillgruber, în Vasile Arimia şi colab., eds., *Antonescu-Hitler. I-II, passim.* ¡18 *Ibidem,* I, p. 44. *Il[1]» Ibidem.* 120 *Ibidem,* p. 52. :i *Ibidem,* p. 186. *:: Ibidem,* II, p. 144. 123 *Ibidem,* p. 148.
J4 Cunoaşterea în detaliu a problemelor îl indică pe autorul unei inspirate istorii concise a românilor, întocmită şi publicată de Ion Antoneseu imediat după terminarea primului război mondial (cf. *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor,* ed. a Il-a. Bucureşti. Editura Clio. 1990; cd. orig. - Bucureşti, 1919). i 25 Vezi supra.
26 Cf. Vasile Arimia şi colab., eds., *Antonescu-Hitler.* I, p. 44; Andreas Hillgruber. cd.. *Les entretiens secrets du Hitler,* p. 364. T Vezi nota dictată de Antonescu după întrevedere *(Les entretiens*.... p. 175). 8 *Ibidem, y Ibidem,* p. 191. 0 *Ibidem,* p. 192.
• i Este varianta lui Antonescu. după nota dictată de el.

! Vasile Arimia şi colab.. eds., Antonescu-Hitler. II. p. 194. Citãm din document: .....*Nici un iliat al Germaniei nu este atât de loial ca România. Ea va rămâne de partea Germaniei şi va fi ultima ţară care vă părăsi Reichul* (subl. ns.). *pentru că ştie că sfârşitul Germaniei înseamnă sfârşitul României".*

* Vezi Gh. Buzatu. ed.. *Actul de la 23 august 1944 în context internaţional. Studii şi documente, passim.*

4 Vezi Mircea Cociu, ed.. *Spaţiul istoric şi etnic românesc,* MII, Bucureşti. Editura Militară, 1992- 1993.

[1] ;5 A se observa similitudinile cu exprimările Iui Titulescu din 1915! Era o comparaţie pentni liniştea Führcrului, obişnuită între *,/iliaţi"*\ ? Pe Frontul de Est, în acel moment.
•8 Vasile Arimia şi colab., eds., *Antonescu-IIitler.* I, p. 171-172. [g] Din 28 noiembrie 1941 sau 23 septembne 1942. :0 Vasile Arimia şi colab., eds., *Antonescu-Hitler,* I, p. 143.
*i Vezi Andreas Hillgruber, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II. p. 202 şi unn
Vasile Arimia şi colab., eds.. *Antonescu-Hitler,* II, p. 27-28. •3 Vezi detalii în Ştefan Lache, Gh. Ţuţui. *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946).* Bucureşti. Editura Academiei, 1987, p. 158 şi urm.
Apud Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947,* Bucurcşti. Editura Ştiinţific ă V Enciclopedică, 1979, p. 398-399.

145 Cf. V. F. Dobrinescu, *Problema Transilvaniei in Convenţia de Armistiţiu de la Moscova* (12/13 septembrie 1944), în „Europa XXI", t. III-IV/1994-1995, p. 187 şi urm.

181

146 Apud Ion Enescu, *op. cit.,* pp. 452-467.
147 *lbidem,* p. 466.
148 Vezi Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc,* (sub tipar).
149 *lbidem:* Andreas Hillgruber, *Hitler. Regele Carol ¡i Mareşalul Antonescu. passim.;* Vasile Arimia şi colab;, eds., Antonescu-Hitler. I-II, passim.
150 Jean Ancei, ed,, *Documents.*IX, p. 154.
151 *lbidem,* p 315-316 (scrisoarea lui Hitler din 5 ianuarie 1942).
152 *lbidem.* p. 346 şi urm.
153 *lbidem,* p. 398-399.
154 I. C. Drâgan. ed,, *Antonescu* , III, p. 267-268.

182 183

155 *lbidem,* p. 347-348.
156 Vezi Alina Tudor, Şerban Pavelescu, *Mareşalul Antonescu: Alte interogatorii,* în „Magazin istoric' nr. 10/1997, p. 29-30; Teodor Mavrodin, Mareşalul Antonescu întemniţat la Moscova, Piteşti Editura Carminis, 1998, pp. 180-182.
157 Marcel-Dumitru Cîucâ, *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente.* I. Bucureşti, Editura Saeculum I. O. /Editura Europa Nova. 1995, p. 68 şi urm.
158 *lbidem.* pp. 69. 90.
159 *lbidem,* p. 90.
160 *lbidem,* p. 201.
161 *lbidem.*
162 *lbidem.* p. 113.
163 *lbidem,* p. 115.
'64 ^f Ioan Dan' -*Procesul "Mareşalului Ion Antonescu.* Bucureşti, Editura Tempus, 1993, pp. 171

165 *Procesul Mareşalului Antonescu.* I, p. 188 şi urm.
166 Cf. Mircea Vulcănescu. *Ultimul cuvânt,* ediţie Marin Diaconu, Bucureşti, Editura Humanitas. 1992, p. 63; idem. *Ultimul cuvânt,* ediţie Virgil Ierunca, în „Ethos", Paris, nr. 4, 1983, p. 20 şi urm
167 *Ultimul cuvânt,* ediţia Humanitas. p. 67-68; „Ethos", nr. 4, 1983 p 50
168 *lbidem,* pp. 69-71.
169 *lbidem,* p. 70-71.
170 Vezi „Evenimentul zilei". Bucureşti, 8 decembrie 1997, p. 3.
171 Daniel Pavel. *Banca Naţionala a României deţine 60 tone de aur nazist,* în „Naţional", Bucureşti. 5 decembrie 1997, p. 3; „Evenimentul zilei", 8 decembrie 1997, p. 3; „Adevărul", Bucureşti' ; decembrie 1997, p. 20.
172 Daniel Pavel. loc. cit., **p.** 3.
173 Vezi, recent, Costin C. Kiriţescu, *Sistemul bănesc a! leului şi precursorii lui.* II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 19Sţ7, pp. 503-531.
174 Apud Gh. Buzatu, iţd. *România cu şi fără Antonescu,* 1991, p. 338.
175 Cf. Cicerone Ioniţiu, *Canea de aur a rezistentei româneşti împotriva comunismului.* 1. Bucureşti, 1995, p. 16-17. \
176 Ministerul Informaţiilor, *Publicaţiile interzise până la 1 mai 1948,* Bucureşti, 1948, p. 14; idem. *Publicaţiile scoase din circulaţie până la I iunie 1946.* ed. a II-a. Alba Iulia, Fronde, 1994.
177 Vezi telegramele nr. 44 şi 45 ale lui Grigore Niculescu-Buzeşti expediate Ia 31 august şi, respei tiv. 1 septembrie 1944 lui Al. Cretzianu la Ankara pe tema comportamentului ruşilor în România precum într-o ţară ocupată (Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu în fata istoriei.* II. pp 336-340).
178 Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat şi colab., eds.. *23 August 1944. Documente,* 111. 1944 1945, Bucureşti. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p. 32 (*Constat că Aliaţii nu şi-au respei ut*

înţelegerile de la Cairo. La Cairo s-au făcut înţelegeri precise 1.../ Condiţiunile care le-am stabilii > atunci erau neasemuit mai favorabile decât cete de acum şi. fiindcă eu am cutezat să recomand partidului şi Majestăţii Sale să facă acest armistiţiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns... ").
179 Cf. *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente.* II. Bucureşti, Editura Saeculum I. O. /Editura Europa Nova. 1995. p. 11 şi urm.; Zaharia Stancu, *Secolul omului de jos.* Bucureşti, Edituia Eininescu, 1946 (*Depoziţia d-lui Maniu.* din 28 mai 1946).

Vezi Gh. Zâne, *Memorii* (1939-1974), ediţie Al. Bârlâdeanu şi colab.. Bucureşti, Editura Expert, 1997.

Vezi Andreas Hillgruber. *Hitler. Regele Carol şi Mareşalul Antonescu,* ediţia citată în limba română, uaducere după ediţiile germane (Wiesbaden, 1954 şi 1965, XVII - 382 p.). Reţinem din încheierea istoricului german; *„...Relaţiile personale de încredere şi stima reciprocă care s-au stabilit între Hitler şi Antonescu nu au putut trece dincolo de limita unei obişnuite coaliţii pentru ducerea unui război, aşa cum sperase iniţial Conducătorul statului român, in fond. cele*

*două ţări au dus un «război paralel». asemănător celui dus de către Germania şi Finlanda Mareşalului Antonescu i-aufost niciodată dezvăluite intenţiile politice reale şi planurile militare ale lui Hitler Pe de altă parte, cercurile conducătoare ale economiei româneşti care voiau să salveze rezervele economice ale României pentru viitoarele timpuri de pace se opuneau unei totale epuizări a forţelor economice ale ţării în războiul comun",*p. 275. *Ibidem,* p. 286.

Vezi, de exemplu. Radu loanid. *Evreii sub regimul Antonescu,* Bucureşti, Editura Hasefer, 1997 Autorul îi include în categoria specialiştilor *„revizionişti"* (sic!) pe toţi istoricii români şi străini care nu-i împărtăşesc opiniile exagerate. într-un atare context, el a descoperit că *.jlupă căderea lui , Ceauşescu se poate constata un avânt al scrierilor istorice revizioniste"* (ibidem, p. 413). De-a lungul anilor, fostul rabin-şef Moses Rosen, istoricul Jean Ancei ş.a. au *.plusat* "cifrele avansate de Radu loanid. descoperind... peste 400 000 victime (cf. *Transnistria.* III. Bucureşti, Editura Atlas, 1998, p. 303). Este interesant de subliniat că atare *.sealităţf* sunt zgomotos susţinute de *„istorici"* din generaţia de după 1989. precum William Totok (cf. *Discursul revizionist.* în „Sfera", nr.1/1998) sau I. Constantinescu, acesta din urmă autorul avortonului editorial *Despre exegeza extremei drepte româneşti. însemnări polemice* (Iaşi. Editura Junimea, 1998). în acelaşi context în care holocaustul brun sau negru, care a bântuit aiurea în Europa hitleristă, dar *nu în România antonesciană.* este trâmbiţat în toate felurile, veritabilul genocid, programat şi înfăptuit sislemâtic- de regimurile comuniste de la Moscova şi Bucureşti împotriva poporului román, soldat c» aproximativ 3 milioane de viclime. este pe deplin ignorat (vezi Florin Mătrescu. *Holocaustul roşu.* ed. a Il-a, Bucureşti. 1998). Cel mai recent, lucrarea lui Radu loanid şi altele asemănătoare au fost practic anulate de rezultatele investigaţiilor lui Alex Mihai Stoenescu. *Armata. Mareşalul şi evreii.* Bucureşti. Editura RAO, 1998.

84 Bucureşti. Editura Univers Enciclopedic. 1995 (2 volume).

85 Cf. *Contribuţii la studierea regimului politic din România. Septembrie 1940-august 1944.* ediţia citată mai sus.

86 Cf. *România în anii celui de-al doilea război mondial,* vol. 1. ediţia citata; a se vedea şi Ilie Ceauşescu. ed.. *Istoria militară a poporului român,* VI.

87 *România.* ., I, pp. 309-311.

<8 Vezi de exemplu;- *Chamber s Encyclopaedia.* voi. 12, London, 1950, p. 54; *Bolşaia Sovetskaia Enţiklopediia,* voi. 2, ed. a Il-a. Moskva, 1950, p. 525 (*ibidem,* 2. ed. a Ill a, Moskva, 1970. p. 93); *Enciclopedia Hoepli,* I, Milano, 1955, p. 272-273. ; *Malaia Sovetskaia Enţiklopediia,* 1. ed. a III-a. Moskva, 1958, p. 447; *Encyclopaedia Britannica.* 2. Chicago-London-Toronto. 1958. p. *il-,Dizionario EnciclopédicoSansoni,* l.Firenze, 1959, p. 181.; *GrandLarousse Encyclopédique en dix volumes,* 1, Paris, 1960, p. 470; ed. 1993, vol. 1. p. 160; *Flimmers Lexikon.* 1. Stockholm, 1961, p. 593; *Sovetskaia Istoriceskaia Enţiklopediia,* 1. Moskva, 1961, p. 630; *Dus Bertelsmann Lexikon.* 1, 1961, p. 162; *Dictionnaire usuel Quillet-Flammarion,* Paris. 1963, p. 82; *Mala Enţiklopedija Prosveta.* Beograd, 1968, p. 61; *Nouveau Petit Larousse.* Paris, 1968, p. 1 125;77ie *Encyclopedia Americana,* 2. New York. 1969. p. *S0; Nouveau Larousse Universel,* 1. Paris. 1969. p. 85; *Meyer Enzyklopädisches Lexikon, 2, Mannheim-Wien-Zürich,* 1971. p. 354; *Encyclopaedia Judaica,* 3, Ierusalim, 1972, p. 162-163; *Leksykon. PWN.* Warszawa. 1972, p. 44; *Wehster 's Bio- graphical Dictionary,* Springsfield. 1974. p. 54; *Ukrainskaia Sovetskaia Enţiklopediia.* I. Kiev, 1978, p. 210; *The Simon and Schuster Encyclopedia of World War II.* New York. 1978, p. 22; David Mason, *Who 's Wlw in World War 11,* London, 1978, p. 13; John Keegan. ed.. *Who s Who in World War 11.* New York, 1978, p. 30; *The New Encyclopaedia Britannica,* 1. Chicago-London- Toronto, 1979, p. 429; Alan Palmer. *The Penguin Dictionary ofTwenlielh Century History,* New York, 1979, p. 18; Meyers Grosses *Taschenlexikon in 24 Bänden, 2.* Mannheim-Wien-Zürich. 1981, p. 81; Don McCombs. Fred L. Worthm, *World War II Super Facts.* New York. 1983. p. 17- 18; Marcel Baudot şi colaboratori, eds.. *Tlie Historical Encyclopedia of World War II.* New York.

1984, p. 20. - *Encyclopedia ofthe Second World War,* London, 1989, p. 20; David M. Brownstone, Irene M. Franck, *Diaionary of20th Century History,* New York-London, 1990, p. 17; *Sovetskaia voennaia Enţiklopediia,* 1. ed. a II-a, Moskva, 1990, p. 169: Peter*Teed.ADictionaryofl^'entieth Century History*, 1914-1990, Oxford-New York, 1992, p. 18; Michel Mourre. *Dictionnaire Encyclopédique d'Histoire,* 1, Nouvelle édition, Paris. 1993, p. 273; *Dicţionar enciclopedic,* 1. Bucureşti, 1993, p. 85; Hutchinson Pocket *Dictkmary of 20th Century World History,* London. 1993; *The Hutchinson Dictionary of World History,* London, 1994, p. 28.

.Vezi *Dicţionarul enciclopedic român,* vol. 1, Bucureşti. 1962, p. 146.

Vezi *Dicţionar enciclopedic,* vol. I, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, p. 85. (în continuare, despre Mihai Antonescu).

Cf. *In serviciul Mareşalului. Mareşalul Ion Antonescu văzut de un ofiţer din Cabinetul său militar ca urmare a întrevederilor avute cu Larry Watts,* I-II, München, 1985. reeditate, într-o fonnà modificată, şi de I. C. Drăgan (cf. *Antonescu. Mareşalul României şi râshoaiele de reîntregire,* 1. Veneţia, 1986; Iaşi, 1990; recent publicat în limba engleză - *Antonescu, Marshal and Ruler* of *Romania (1940-1944).* Bucureşti, 1995 şi volumele de documente apărute în Italia prin eforturile lui I. C. Drâgan şi Mihai Pelin (cf. *Antonescu. Mareşalul României şi râshoaiele de reîntregire,* II IV, Milano, 1988-1990).

Ne referim. în primul rând. la studiile şi cărţile datorate lui Florin Constantiniu, Ioan Scurtu, M. Retegan. Alesandru Duţu, Jipa Rotaru, V. Fl. Dobrinescu, C. Botoran, Larry Watts, Şerban Andronescu, I. Calafeteanu. Vasile Puşcaş şi M. D. Ciucâ). Se impun, în acest cadru, numerele speciale ale prestigioasei „Revista de Istorie Militară *" (editori Ilie Manole şi Gh. Vartic) monumentalul album bilingv *Armata Româna în al doilea război mondiali Romanian Army in World War II* (Bucureşti, 1995, editori - Jipa Rotaru. Alesandru Duţu şi Carol König), ediţia M. D. Ciucâ a *Procesului Antonescu* (Bucureşti, 1995-1998,3 volume însoţite de casetă şi videocasetă) studiul monografic al generalului Ioan Dan (cf...*Procesul "Mareşalului Ion Antonescu,* Bucureşti. 1993) şi acela al lui Florin Constantiniu şi Ilie Schipor (cf. *Trecerea Nistrului 1941. O decizie controvewată,* Bucureşti. 1995), monografia lui Larry Watts (cf. *O Casandrä a României, lot Antonescu şi lupta pentru reformă.* 1916-1941, Bucureşti, 1994, traducere după ediţia original i americană, 1993), ca şi volumele de documente: *Antonescu-Hitler. l-111,* Bucureşti, 1991 (editori Vasile Arimia, Ion Ardeleanu. Ştefan Lache); *Emigrarea populaţiei evreieşti din România în unu 1940-1944,* Bucureşti, 1993 (editori I. Calafeteanu, N. Dinu şi Teodor Gheorghe); *Al doilea răzbat mondial. Situaţia evreilor din România*, 1/1. 1939-1941, Cluj-Napoca. 1994 (editori coordonatori Alesandru Duţu şi C. Botoran), căreia Editura Fundaţiei Culturale Române nu i-a asigurat difuzarea pe piaţă (?!) în ultima vreme, bibliografia Antonescu s-a îmbogăţit cu importante studii, găzduite de publicaţiile „Dosarele istoriei". „Magazin Istoric", „Privirea" ori „Lumea-Magazin" (cu colaborările lui Şerban Papacostea, Ion Raţiu. Şerban Milcoveanu, Dan Amedeo Lâzârescu ş. a.)

Vezi Mihai I al României. *Cuvinte către Români,* ediţie Gh. Buzatu, Iaşi, Editura Glasul Bucovinei. 1992, p. 40.

Generalul Ion Antonescu, *îndemnuri româneşti*. Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1941, p. 20.

Cf. luliu Maniu, Ion Antonescu, Opinii şi confruntări politice. 1940-1944, p. 65.

CF. Andreas Hillgruber, Hitler. Regele Carol şi Mareşalul Antonescu, p. 275.

Vezi Florin Constantiniu, Ilie Schipor, Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată, unde aflăm aceste precizări: *,JLa cinci decenii de la încheierea celui de-al doilea război mondial, decizia Mareşalului Ion Antonescu de a continua operaţiile militare dincolo de Nistru, frontiera de stat n României,!. provoacă încă dezbateri tot atât de aprinse sau. poate, chiar mai aprinse decât în* zilele *desfăşurării ei. In 1941. controversa era generată de percepţia diferită a interesului naţional de către Mareşalul Ion Antonescu şi liderii Partidelor Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal,* luliu *Maniu şi Dinu Brătianu, primul crezând că trecerea Nistrului serveşte acest interes, ceilalţi* doi *convinşi că ea îl desen'eşte. Astăzi controversa este determinată de politizarea personalităţii Im Ion Antonescu. de utilizarea lui ca o armă a disputelor politice" (ibidem,* p. 5).

Procesul Mareşalul Antonescu. *Documente,* vol. I, p. 204-205.

Remarcăm că, în prezent, chiar trecerea Prutului, deci atacarea URSS pentru eliberarea teritoriilor româneşti cotropite de Armata Roşie în iunie 1940, a devenit... controversată. La *.procesul"* sau. Mareşalul Antonescu, referindu-se la,*protestele*" de după 22 iunie 1941 ale comuniştilor din România, a considerat: *„...Şi depinde cine le face. Trebuie să le facă persoane responsabile şi persoane care se cade să vorbească în numele poporului român, acelea care aveau adeziunea maselor {...] Dar există proteste şi indicaţiuni de la persoane care erau obligate să vorbească în numele neamului românesc" (Procesul Mareşalul Antonescu. Documente, voi. I, p. 199). Regele Mihai I, care nu a fost informat de Ion Antonescu în privinţa implicării României în război la 22 iunie 1941, a declarat în 1990: ,Am mai spus-o. o voi spune de câte ori va fi nevoie ca să se înţeleagă. Sigur, trebuia să lupte pentru Basarabia şi Bucovina. Popond voia Basarabia şi Bucovina, aceste teritorii smulse din ţara noastră. Şi, la fel ca toţi românii, doream şi eu revenirea Basarabiei şi Bucovinei la ţara-mumă" (subl. ns. - Gh. B.) (Mihai I al României, Cuvinte către Români, p. 41). De altfel, la 22 iunie 1941, l-a felicitat pe Ion Antonescu cu prilejul angajării trupelor române dincolo de Prut: „...Vă sunt recunoscător. Domnule General, pentru că numai prin munca, tăria şi străduinţa Domniei Voastre, neamul întreg şi cu mine trăim bucuria zilelor de glorie străbună, iar ostaşilor noştri bravi le urez sănătate şi putere ca să statornicească pentru vecie dreptele graniţe ale neamului" (Gh. Buzatu şi colab., eds.. Mareşalul Antonescu în faţa istoriei, I, p. 231).*

Cf. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului, passim.*

în aprilie 1945, la Moscova, I. V. Stalin i-a expus lui Milovan Djilas, trimisul mareşalului Tito, „trăsătura esenţială" a războiului mondial în curs: *Jn războiul acesta nu este la fel ca în cel trecut [din 1914- 191XJ. ci cel care ocupă un teritoriu îşi impune şi sistemul său social. Fiecare îşi impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa. Altfel nici nu poate fi"* (subl. ns. - Gh. B.) (Milovan Djilas, *întâlniri cu Stalin,* trad. şi postfaţă de Dorin Gâmulescu, Craiova, Editura Europa, [19901, P- 74-75).

Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu, I, p. 56-57. Vezi nota 306.

Cf. Gh. Buzatu. *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* I, p. 328 şi urm. (cap. XV - *Statutul internaţional al României între 1939 şi 1945).*

Ibidem.

în cursul războiului, nord-vestul Transilvaniei a fost ocupat de Ungaria, după 19 martie 1944 de Germania, iar în perioada noiembrie 1944-inartie 1945 de URSS.

Marin C. Stânescu, Moscova, *Cominternul. filiera comunistă balcanică şi România (1919-1943). Studii documentare.* Bucureşti, Silex, 1994. passim; Gh. Buzatu. *Românii în arhivele Kremlinului, passim.*

A. Simion, *Preliminarii...,* p. 341 şi urm.; Gh. Buzatu, *Actul de la 23 August 1944 în context internaţional, passiml.*

Idem, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 34-35.

2(19 A. Simion, *Preliminarii ...* p. 451.

210 *Ibidem,* p. 456-457.

211 *Ibidem,* p. 457-458.

1 i 2 *Ibidem:* Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat. eds., *23 August 1944. Documente, II. 1944.* Bucureşti, p. 298-299.

lovitura de stat din august 1944

Premisele loviturii de stat. 23 august 1944. Cotitura României în atenţia opiniei publice internaţionale şi a principalilor beligeranţi.

Premisele loviturii de stat

In perioada imediat următoare, opoziţia politică antiantonesciană a acordat cea mai mare atenţie întăririi legăturilor cu Regele Mihai I şi colaboratorii săi. De reţinut că iniţiative clare s au manifestat şi din partea acestora din urmă. în planurile de acţiune ale tuturor figura la loc de cinste în 1944 exploatarea factorului militar, lucru natural dacă se are în vedere amânarea de către Mareşalul Antonescu a hotărârii de-a se retrage din Axă, pe de o parte, iar, de cealaltă parte, succesele pe toate fronturile europene ale forţelor Naţiunilor Unite[1]. Astfel, în primul rând, pe Frontul de Est operaţiunile din primăvara anului 1944 se soldează cu eşecul forţelor Axei şi intrarea armatei roşii în România. în legătură cu pătrunderea oştilor sale pe teritoriul României, guvernul sovietic, la 2 aprilie 1944, a declarat, de o manieră ce s-a dovedit pur propagandistică, că *..nu urmăreşte să dobândească nici o parte din teritoriul românesc şi nici / schimbe ordinea socială în România. înaintarea Armatei Roşii pe teritoriul românesc e cauzată numai de necesităţi militare şi de continuarea rezistenţei trupelor inamice* Peste <ve zile, la 12 aprilie 1944, URSS a prezentat în mod public guvernului de la Bucureşti condiţiile încheierii unui armistiţiu şi care, de asemenea, erau propagandistice, liniştitoare pentru a nu stârni reacţii în România şi bănuieli în rândurile partenerilor din coaliţia Naţiunilor ! nite: ruperea alianţei cu Germania şi lupta alături de trupele aliate (inclusiv sovietice) contra hitleriştilor. pentru restabilirea independenţei şi suveranităţii României; reglementarea problemelor de frontieră, a despăgubirilor şi a situaţiei prizonierilor de război; libera deplasare trupelor aliate pe teritoriul României în scopul continuării războiului împotriva Germaniei i a ultimilor ei aliaţi; acordul Uniunii Sovietice pentru anularea Dictatului de la Viena şi sprijinirea României pentru eliberarea nordului Transilvaniei*.

Mareşalul Antonescu, neîncrezător în mod justificat în oferta Moscovei, a optat pentru continuarea ostilităţilor contra Naţiunilor Unite, de partea Reichului nazist. Soluţia aleasă, comunicată în repetate rânduri de Antonescu personal lui Hitler (26-28 februarie 1944 şi 23- -4 martie 1944 - Klessheim, 5 august 1944 - Rastenburg)[4], a fost plină de consecinţe, dat tiind că, în condiţiile anului 1944, când războiul se desfăşura pe teritoriul naţional, iar aliaţii Jnglo-americani declanşaseră cu începere din 4 aprilie puternice raiduri aeriene asupra unor centre populate sau economice, prelungirea campaniei militare ameninţa să transforme ţara într-un imens teatru de operaţiuni şi să o azvârle într-o catastrofă naţională.

Situaţia dificilă pe frontul inlem şi evolulia nefavorabilă a evenimentelor militare au fost evocate, în cele mai diverse împrejurări, de către înşişi liderii cabinetului Mareşalului.

Reprezentanţii PNŢ şi PNL, uneori cu acceptul guvernului, au făcut încercări de a încheia armistiţiul cu SUA şi Anglia (la Cairo, Lisabona. Berna, Ankara, Madrid, Stockholm)', dar rără succes. S-au purtat tratative şi cu delegaţii URSS, la Stockholm", paralel cu negocierile angajate la Cairo de emisarii opoziţiei şi, deopotrivă, ai Mareşalului cu reprezentanţii Washingtonului. Londrei şi Moscovei, simultan'.

Pentru forţele angajate să coopereze la răsturnarea regimului antonescian şi la retragerea României din Axă, vara anului 1944 s-a dovedit decisivă. Atunci, în condiţii interne şi internaţionale prielnice, reprezentanţii forţelor antiantonesciene au căzut de acord asupra problemelor de fond ale acţiunii proiectate, nefiind neglijate detaliile. în acel context, s-a renunţat la planul sugerat de Palat referitor la o înlocuire a lui Ion Antonescu cu fostul premier Ion Gigurlu" şi s-a adoptat punctul de vedere ce reclama reorientarea fundamentală a poziţiei statului român în cel de-al doilea război mondial.

Planul tehnico-militar, definitivat în iunie-iulie 1944, și cu contribuţia unor comunişti *„din interior",* stabilea ca acţiunea să înceapă - în ziua *‚Z"* şi la ora *„H"* - odată cu arestarea lui Ion Antonescu şi a echipei sale guvernamentale. La 24 iulie 1944 era deja pregătit planul cuprinzând aspectele generale (politice) şi cele speciale (militare) ale acţiunii, proiectata să înceapă în ultima decadă a lunii august 1944*.

23 august 1944

Informale asupra preparativelor opoziţiei, faţă de care au manifestat neîncredere, autorităţile antonesciene şj oficiile hitleriste de spionaj din România nu au aflat mai nimic despre pregătirile tehnico-militare desfăşurate în cel mai mare secret la Palat, cu participarea Regelui Mihai I şi a colaboralorilor săi cei mai apropiaţi[10]. în aceste împrejurări, declanşarea, în zorii zilei de 20 august 1944, a puternicei ofensive a Fronturilor 2 şi 3 ucrainene în zona Iaşi-Chişinău" a oferit forţelor opoziţioniste din România. într-un moment când toate preparativele politice și militare fuseseră încheiate[12], prilejul extrem de favorabil de a trece la acţiune. Programata iniţial (în jurul zilelor de 15-16augusl 1944) pentru data de 26 august 1944. o zi de sâmbătă, când se bănuia că Mareşalul putea fi *„convocat"* cu minimum de risc la Palatul Regal din Bucureşti, lovitura de stal a trebuit să fie devansată[1']. atunci când conspiratorii, în noaptea de 22-23 august 1944. au aflat în urma unei indiscreţii detalii despre deplasările ulterioare ale lui Antonescu, mai precis despre intenţiile acestuia de a părăsi iarăşi Capitala cu destinaţia frontul din Moldova la 23 (probabil) ori 24 august (mai sigur). în atare împrejurări, în prima pane a zilei de 23 august 1944 s-a convenit, pe cale telefonică, între Palatul Regal şi Cabinetul Mareşalului, asupra unui program ce includea primirea de către Rege a lui Ion Antonescu în jurul orei 16:00. Concomitent, lui Mihai Antonescu, vicepreşedintele guvernului şi ministrul Afacerilor Externe, i s-a fixai o audienţă la Rege pentru ora 15:30". în consecinţă, la Pakil. într-o mare grabă, s-au desăvârşit preparativele pentru *.primirea"* Antoneştilor". Mai întâi Regele a discutat cu Mihai Antonescu, căruia nu s-a arătat dispus să-i acorde plenipotenta pentru a semna rapid armistiţiul cu Naţiunile Unite în şi prin mijlocirea Turciei. Nebânuiinl ce-l aşteaptă, Mihai Antonescu, invitai de Rege, a rămas să participe şi la audienţa rezervata Mareşalului. La această audienţă, desfăşurată aproximativ între orele 16:15 şi 17, Regele, asistai de generalul C. Sânătescu. şeful Casei Militare regale, a dezbătut cu Antoneştii, în speţă cu Mareşalul, problema încheierii imediate a armistiţiului[16]. în faţa refuzului categorii al lui Antonescu, s-a ajuns la o situaţie deosebii de incordală, reflectată în schimburi dure de cuvinie şi învinuiri reciproce, situaţie căreia i s-a pus capăt prin anunţarea deciziei regale de a se proceda la demiterea cabinetului în funcţie. Era, potrivii *„scenariului"* întocmit din vreme semnalul ca o echipă compusă din trei subofiţeri şi condusă de un ofiţer să pătrundă în salonul unde se desfăşura audienţa şi să procedeze la dezarmarea (eventuală) a Antoneştilor şi la arestarea lor. Evenimentul a survenit - nu fără un accident neprevăzut provocat de reacţia Mareşalului şi ezitarea de moment a generalului Sănătescu. fost coleg cu cel destituit - în jurul orei 17 şi a marcat momentul declanşator al loviturii de stat.

La 23 august 1944" *cel pu[in 30 de persoane* (fie că au fost ori nu prezente la Palatul Regal din Bucureşti) *au fost angrenate, complotişti* fi *victimele ¡or deopotrivă, in declanşarea loviturii ¡le stat.* Să-i reamintim, mai întâi, pe cei aflaţi, la 23 augusl şi în noaptea de 23/24 august 1944, chiar în zona epicentrului evenimentelor. Majoritatea

copleşitoare a acestora şi-au consemnai impresiile pe marginea *Zilei Z* şi a *Orei H,* după cum urmează: colonelul *Emilian lonescu",* adjutantul regal de serviciu; maiorul *Anton Dumitrescu"[1],* adjunctul comandantului Batalionului de Gardă de la Palat şi şeful echipei de militari destinată să-i aresteze pe Antoneşli; *sergentul* Dinu Cojocaru şi plutonierii *D. Bălă şi D. Rusucu top membri ai echipei Dumitrescu. \1ircea lonnipir'* şi *loan de Mocsonyi-Styrcea*secretarul particular al Regelui Mihai şi, respectiv, fostul mareşal al Curţii Regale, unul dintre intimii Suveranului; *Gr igore Niculesctt-Buzeşti,* şeful Direcţiei Cabinetului Ministrului şi Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine, şi adjunctul său. *Victor Râdulescu-Pogoneanu*[2]'; căpitanul *Gh. Teodorescu-',* comandantul companiei I a Batalionului de Gardă Regală; generalii *Aurel Aldea*şi *Gh. MihaiP,* din grupul militarilor oslracizaţi sub Antonescu; colonelul *D. Dămăceamr[1],* şeful Statului Major al CMC-ului, *Gh limescti-Bălăceanu".* şeful Cancelariei Palatului; *Lucreţiu Pătrăşcamc"* şi *Emil Bodnăraş",* reprezentanţii conducerii PCR; *Hie Dinul",* membru al echipei Bodnâraş, care i-a prelual pe Anloneşti de la Palal şi a asigurai paza lor după 23 augusl 1944 in Vatra Luminoasă; It. col. *Ştefan Niculescu'-.* care a plecat de la Palal în zorii zilei de 24 august 1944 cu destinaţia Turcia cu agenţii britanici *A. G. G. de Clutstelain"* şi *Ivor Porter'[4]* şi, desigur. *Regele Miltai* /", Mareşalul *Ion AntonescuMiliai Antonescu",* vicepreşedintele guvernului şi ministrul Afacerilor Străine, şi generalul *Constantin Sânătescu",* Mareşalul Palatului, toţi aceşlia patru din urmă fiind aceiaşi care s-au înfruntai în *„salonul galben"* din Casa Nouă a Palatului, in minutele decisive ce au prefaţat Ora H. Nu au fost prezenţi la Palal, dar, într-un fel sau altul, au asistai pe actorii zilei ori au fost factori decizionali ce au condus la declanşarea loviturii de stal la 23. iar nu la 26 augusl 1944: fruntaşii politici *luliu Maniu'", C* / C. *(Dinu) Brătianu*istoricul *Gh I. Brălianu"* şi *C. litelPetrescu'[2],lon Hudiţă"* şi *Corneliu Copiisu"; Constantin D.Nicolescu*" şi *Eugen Cristescu* testul şef al S. S. 1. -ului; generalul C. *Pantazi",* ministrul de război in guvernul antonescian, *George Maglierescu",* de la Cabinetul Milhar al Mareşalului; C. *Agiu"* şi *Bellu Zilhet[x],* de lu uimunişli, ori generalul *losif Teodorescu*", şeful CMC-ului. Coroborând ţoale sursele cilate memorii şi jurnale, diverse declaraţii şi relatări etc.), specialiştii au stabilit cadrul şi ordinea nguroasâ a faptelor survenite la Palat la 23 august 1944. Este interesant de remarcat că nu în "ale cazurile memoria protagoniştilor a funcţionat corect. Intenţional ori nu? Rămâne să cercetăm ті rămâne să dovedim. Ceea ce ni se pare cel mai curios suni variile tentative ale personajelor le a se impune pe *Jocuri fruntaşe"* cu ocazia marelui eveniment. Cu ce scop? - nu esle greu de descifrat. Vom releva, tocmai de aceea, câteva situaţii, pe care le considerăm că au devenii cazuri.

S-a încercat, de către unii memorialişti'[2], să impună prezenţa lui luliu Maniu la Palat in ceasurile care au urmat arestării Antoneşlilor şi a colaboralorilor lor. O atare sugestie, care nu are nimic comun cu voinţa exprimată a fostului lider al PNŢ-ului. este de natură politica indiscutabilă. în realitate, prezenţa sau absenţa lui luliu Maniu la Palat la 23 augusl 1944 nici nu sporeşte, după cum nici nu subţiază meritele celui în discuţie şi esle semnificativ câ, cel dintâi, luliu Maniu însuşi şi-a precizai rostul şi itinerariul la 23-24 augusl 1944". O probă indiscutabilă, descoperită de dată recentă, atestă în ce măsură decisivă memoria documentelor i'une în umbră... probitatea memorialiştilor. Este în discuţie *registrul de audienţe* la Palal.

aflat în păstrare Ia Biblioteca Academiei Române, şi în care s-a reţinut cu maximă precizie numele personajelor importante care, între orele 13 şi 24 din 23 august 1944, au pătruns în clădire. Documentul fixează audienţa separată la Rege a lui Mihai Antonescu cu începere de la ora 15, iar cea comună a Antoneştilor între orele 16:15 şi 17:30, după orele 18 fiind reţinute numele persoanelor arestate dintre colaboratorii Mareşalului (C.Vasiliu, C. Pantazi şi Mircea Elefterescu)[54]. Graţie documentului amintit, dispunem de *lista completă* a oaspeţilor Palatului dintre orele 18 şi 24, când, după declanşarea loviturii de stat, s-a constituit guvernul şi s-au întocmit primele decrete regale ori s-au imprimat şi difuzat proclamaţiile către Ţără ale Regelui ori guvernului. *Jau parte la aceste lucrări* - cităm din document - *domnii: general de corp de armată adj. Sănătescu Constantin, general Anton, general Dombrovschi, Mocsonyi-Styrcea. Niculescu-Buzeşti, D. D. Negel, V. Vasiliu, col. Ulea, Bălăceanu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Titel Petrescu, ing. Ceauşu [Emil Bodnăraş], V. Ionescu, directorul Radiodifuziunii, Pogoneanu, It. col. Răuţă, It. col. Niculescu Ştefan, din M St M, comandor Udrischi, căpitan comandor adjutant Gherghel, Camil Demetrescu şi alţi funcţionari din Ministerul Afacerilor Externe, precum şi adjutant de serviciu col. adjutant Emilian Ionescu şi maiorul Anton Dumitrescu, ajutor comandant Batalion [de Gardă] regală*"[5S]. Nu este ignorată, se înţelege, nici audienţa ministrului german la Bucureşti, Manfred von Killinger[56].

Dintre toţi cei care, în după-amiaza de 23 august 1944, s-au perindat la Palat, cel mai insistent *în a-şi impune prezenţa,* la momentul şi în modul socotite de el cele mai convenabile, a fost colonelul (mai apoi, generalul) D.

Dămâceanu. Şeful [illegible] CMC-ului din august 1944 a dovedit o lipsă de caracter şi o inconsecvenţă zguduitoare. El a scos la iveală nu mai puţin de 10-11 variante ale *„memoriilor"* sale şi, pe deasupra, a fost la originea unor *„mese rotunde"*participanţii la evenimente în cursul cărora s-a răfuit cu toţi cei care-i contestau meritele de la 23 august (în speţă, Emilian Ionescu, Anton Dumitrescu şi Gh. Ionescu Bălăceanu)". Cu un astfel de prilej, mai precis la discuţiile purtate la Institutul de Istorie al CC al PCR în februarie 1968, Anton Dumitrescu a relatat că atât D. Dămâceanu, cât şi Emilian Ionescu (ambii, generali la momentul respectiv) l-au abordat, imediat după ieşirea din închisoare, propunându-i un punct de vedere comun şi convenabil asupra celor petrecute la 23 august. Convins însă că trebuia să spună numai adevărul, Dumitrescu a refuzat şi, pentru a-şi asigura proiecţia, a apelat la *„arbitrajul"* tot al unui general; C. Vasiliu-Râşcanu[58]. în fond. atât Anton Dumitrescu, cât şi Gh. Ionescu-Bălâceanu nu au acceptat versiunea lui D. Dămâceanu cum că el s-ar fi aflat la Palat în momentul audienţei Antoneştilor, îngăduindu-şi sâ-şi aroge meritul de-a fi dat semnalul de siguranţă necesar complotiştilor înainte de-a trece la acţiune, şi anunie prin asigurarea fermă că trupele CMC-ului erau gata de luptă. In fapt, colonelul L) Dămâceanu a trecut pe la Palat după arestarea celor doi Antoneşti. în legătură cu trecerea Iui D. Dămâceanu pe la Palat, Ioan de Mocsoni Styrcea, pe ale cărui mărturii nu punem un deosebit temei, a relatat fapte interesante după vreo 20 de ani[59]. Este cazul sâ reţinem şi dezinformările lui D. Dămâceanu în legătură cu acţiunea sa[60].

Procedeul la care recurgea Dămâceanu, pentru a-şi pune în lumină o răspundere imensa pentru declanşarea loviturii de stat, şi care nu a existat, era grosolan. Nu putem spune că, în epocă, prin anii '60-'70, punctul de vedere expus de general nu şi-a aflat audienţă, chiar în studiile de specialitate, mai puţin în rândurile altor participanţi la reuniunea amintită din februarie 1968 şi care, ca Gh. Ionescu-Bălâceanu, a remarcat în *„spiritul timpului":*

„Nu putem noi, mic sau mare, să minţim PCR-ul; este interzis. Nu putem veni în faţa urna institut care este menit să consemne adevărul şi numai adevărul şi să spunem lucruri *fanteziste care n-ar contribui cu nimic la valoarea, munca şi contribuţia celor care au participat la 2*[y] *august, fiecare în măsura în care se ştie şi se confirmă. Ceea ce pot să spun eu, ca simplu şi mic în această contribuţie, este că prea mare a fost contribuţia Partidului [Comunist Român J.*

ca să mai venim şi să spunem şi să pecetluim un neadevăr susţinut de tovarăşul general Dămâceanu. Nu sunt aşa de cinic ca să pun-Partidul în polemică cu persoane care qunosc adevărul, cu atât mai mult străinătatea [...] De aceea, din multă stimaşi respect faţă de tovarăşul general Dămâceanu, care ştiu că la fel ca şi noi toţi şi-a riscat viaţa, este de\>otat Partidului, de aceea eu, ca persoană, spun aşa: nu trebuie să mergem pe calea neadevărului... "[61]

Disputa memorialiştilor priveşte şi momentul însuşi al arestării Antoneştilor*[2]. Detalii, care de regulă scapă atenţiei, capătă pentru foştii protagonişti semnificaţii exagerate, chiar aberante. Istoricul, oricum, este dator sâ le ia în consideraţie, descifrându-le. Pentru episodul în sine, am identificat mai multe dezacorduri:

- *Cine* a trimis echipa lui Anton Dumitrescu (plus subofiţerii Dinu Cojocaru, D. Bâlâ şi D. Rusu) în , *jalonul galben*", unde tocmai se încheiase discuţia dintre Antoneşti, pe de o parte, şi Regele Mihai şi Sănătescu, pe de altă parte, *după ce* Suveranul rostise formula de demitere a Mareşalului? Emilian Ionescu a pretins că el a făcut aceasta[63], în vreme ce Anton Dumitrescu - într-o primă relatare - i-a indicat pe *,£milian Ionescu sau Mircea Ionniţiu* (subl. ns.)"[64], revenind, finalmente, decisiv în favoarea lui Mircea Ionniţiu[65].

- Când au pătruns în, *„salonul galben"* Dumitrescu şi oamenii săi, Regele se mai afla acolo? Emilian Ionescu ne pune iar în dificultate, afirmând într-un rând: Regele părăsise încăperea, ba, mai mult, *„a ieşit pe lângă mine în sufragerie"* (subl. ns.)[66]. Acest *,j?e lângă mine* "[67] era un mod subtil, pentru memorialist, de-a se pune în evidenţă, ceea ce îl situează în conflict cu... el însuşi, dat fiind că anterior, în 1979, dăduse o altă versiune, notând:

„Nu terminase bine Regele de vorbit, când am dat semnalul de intrare în salon a echipei de arestare. Maiorul Dumitrescu şi subofiţerii săi au intrat, l-au salutat pe Rege, care a părăsit aproape imediat (deci, după aceea - subl. ns.) *încăperea...*

Conchidem că, de această dată, memorialistul expune corect derularea faptelor: Regele nu părăsise *„salonul galben"* până când echipa Dumitrescu nu se prezentase să-i aresteze pe Antoneşti. Dar iată scena reală surprinsă chiar de Anton Dumitrescu:

„Eu am intrat în sufragerie (în *„salonul galben",* de fapt - n. ns.), *însoţit de cei trei subofiţeri, am salutat pe Majestate: «Să trăiţi, Majestate...», apoi m-am adresat Conducătorului: «Domnule Mareşal, din înalt Ordin, sunteţi arestat...», după care am ordonat celor trei subofiţeri: «Executarea...» "*[69].

Descrierea de mai sus atestă desfăşurările reale[70], dar ea a fost tulburată în 1991 de o declaraţie intempestivă a lui D. Bâlâ, care a pretins că Regele, întrerupând - după cum se ştie discuţia cu Antoneştii, s-ar fi retras la un moment dat în biroul său (unde a expus conjuraţilor situaţia) şi, apoi,*trecut şi pe la mine* (subl. ns.) *şi mi-a zis: «Gara»... "*[71] Potrivii acestei variante, Suveranul s-ar fi deplasat în continuare spre „salonul galben", a rostit formula de demitere a Conducătorului şi a ieşit imediat. D. Bâlă a adunat el - pretinde - întreaga echipă Dumitrescu şi a intrat în salon. Tot el - declară fără emoţie fostul plutonier - a fost acela care s-ar fi adresat *direct* lui Antonescu: *,JDomnule Mareşal, vă rog să mă urmaţi!"*[7:]. Colegul lui D. Bâlâ, D. Rusu, într-una din declaraţiile sale mai noi, ne ajută sâ restabilim adevărul: echipa Dumitrescu a fost chemată de la casa scărilor şi *,^am mers pe culoar până la salonul galben. Plutonierul Bălă a deschis uşor* (subl. ns.)[73]. *Atunci, maiorul Anton Dumitrescu, adresându-se Mareşalului, i-a spus: «Domnule Mareşal, din înalt Ordin, sunteţi arestat!»*[1]* *Regele a dispărut imediat după draperia care despărţea salonul galben de sufragerie...* "[75]. Recunoaşterile lui D. Rusu nu numai că restabilesc situaţiile normale, dar reprezintă o tragedie pentru D. Bâlă: una-i sâ deschizi uşa şi altceva este să-l declari arestat pe Mareşalul Antonescu! Propunem sâ se reţină însă câ, şi în prima dintre relatările sale, din 17 februarie 1960, D. Bâlă „*raportase"* (sic!) PCR-ului acelaşi lucru: că el dictase arestarea Antoneştilor[76], conformându-se, astfel, donnţei oficialităţilor comuniste ale timpului care preferau ca răsturnarea dictaturii antonesciene **să** fi survenit prin voinţa cadrelor militare inferioare, iar nu prin aceea a ofiţerilor superiori... In 1960, raţiunea unei atare versiuni apărea lesne de înţeles şi D. Bâlâ a luat act. De altfel, modest şi sincer, cel care peste ani şi ani avea sâ se considere un monarhist... înverşunat în anul de graţie 1960 îşi încheia „*raportul*" într-un chip mai mult decât elocvent: *„Trăiască Pacea! "*[11]. Este straniu câ sursa care trebuia sâ fie de cea mai mare încredere, ne referim la generalul Sânătescu, care a asistat la toată întrevederea ultimă a Anloneştilor cu Regele, **se** dovedeşte neconcludentâ: generalul a reţinut în Jurnalul său, nu demult tipărit, o varianta ' aparte, şi anume câ Suveranul şi-a dat consimţământul pentru declanşarea loviturii de stai chiar în... cabinetul său, apoi a pătruns în *,jalonul galben"* Anton Dumitrescu cu echipa sa, în care el a descoperit 4 şi nu 3 soldaţi[7]".

In continuare a intervenit scena mult prea-bine cunoscută în care Mareşalul s-a adresai lui Sânâtescu şi în care, în urma unui ordin al acestuia, echipa Dumitrescu a fost pusă în dificultate. *atunci* producându-se *momentul Emilian Ionescu:* apariţia acestuia, din spatele draperiei **ce** separa *.jalonul galben"* de sufrageria Casei Noi, cu ordinul categoric: *.Maior Dumitrescu. executarea!"*[1]" Rostul lui Emilian Ionescu, în respectivul moment decisiv, a fost recunoscui **de** majoritatea memorialiştilor, iar noi îl consemnăm ca atare.

Ceea ce a urmat la 23 august 1944, după orele 17, deci după arestarea Anloneştilor, este. de asemenea, bine ştiui. deşi au rămas episoade mai puţin comentate, iar noi documente adm - după cum se va vedea - precizări deosebit de interesante. Am evocai, şi nu mai revenii faptul câ toţi conjuraţii de la 23 august şi-au dat seama, de la bun început, de însemnătatea istorică a zilei. Dintre ei, generalul Sănălescu a reţinut chiar în fruniea relatărilor aşternute **sub** dala respectivă:

•■*23 August 1944. miercuri. Zi memorabilii, care va rămâne in istoria poporului român* (subl. ns.) .

Aşa stând lucrurile, ni s-a pârul şi ni se pare natural să fi asistat la lentativele personajelor principale ori secundare de-a se fi raportai exclusiv, încă din primele clipe şi chiar pe parcur' vizavi de cele petrecute la Palatul Regal din Bucureşti. Singura surpriză ce-o exprimăm **este** doar aceea de-a nu fi aliat comentarii pe marginea următoarei,*jcene*" în care-i aflăm pe **doi** dintre protagonişti confrunlându-şi susţinerile şi punându-se tacticos de acord în privinţa relatărilor destinate posterităţii. Redăm, spre ilustrare, acesi pasaj din declaraţiile lui Anlon Dumitrescu **din** februarie 1968 şi care dezvăluie un episod dinlr-una din serile sfârşitului de august 1944. Naratorul **se** afla la Dobriţa, unde se retrăsese împreună cu Regele Mihai I şi suila:

„La Dobriţa - stăruie Anlon Dumitrescu - *Regele a avut un răgaz de linişte.*

Seara mi-a spus «lasă ne punem la punct jurnalele». El avea o agendă de note zilnice, eu aveam o agendă a mea şi îmi spune mie, după ce am venit de la Sinaia şi i-am adus anumit. ştiri, să scriem in agendă cum s-a desfăşurat ziua de 23 august. Eu am început să-i poveste el mi-a spus «De acord».până la un moment dat când îmi spune: "Stai, să scrii* ce *i-am spin eu lui Antonescu înainte de arestare». Şi am scris următoarele «Domnule General, amândoi avem de dat socoteală lui Dumnezeu şi istoriei de soarta acestui neam. Tăvălugul morţii apasă asupra Moldovei. Aceeaşi soartă aşteaptă şi restul ţării». După care a urmat formula de demitere şi intrarea mea. Asta am scris-o la Dobriţa. dictată de Rege. în jurnalul de 23 august la capitolul meu. A doua chestiune pe care am scris-o a fost: "Eu l-am întrebat pe Dâmăceanu: Eşti gata?»". Acesta a răspuns: "Recruţii nu au decât două şedinţe de tragere A treia chestiune a fost ce a spus Regele lui von Killinger. următoarele cuvinte: «Interesul ţării mele m-a obligat să iau toate măsurile pe care le-am luat. înţeleg să fiu şi de aceasta dată cavaler în sensul că am dat dispoziţii ca trupele germane*

să se retragă în ordine. în ca: contrar vor suferi rigorile războiului». Acestea le-am scris în jurnalul în care era specificam activitatea mea de la 23 august, l-am făcut şi lui Sănălescu un jurnal în cinci exemplare cu desfăşurarea evenimentelor de la 23 august""'-.
în temeiul acestor dezvăluiri desprindem câ:

- Şi Regele şi Anton Dumitrescu ţineau câte o agendă cu note zilnice, dar care - până în prezent - nu ştim sâ fi intrat în circuitul ştiinţific.

- Insistenţa Regelui pentru ca Anton Dumitrescu să înscrie în agenda sa *o anume formulă* rostită de Suveran înainte de-a fi decis arestarea Antoneştilor.

Maiorul Dumitrescu a reţinut, după anii grei de detenţie în gulagul comunist, ca în prima sa relatare, făcută la cererea oficialităţilor, sâ insereze textul regal într-o formulă uşor alterată, mai precis:
„Domnule Mareşal, amândoi avem de dat socoteală istoriei şi lui Dumnezeu. - tăvălugul morţii apasă asupra Moldovei - şi aceeaşi soartă aşteaptă şi restul ţării"" .

- Regele a avut în vedere alte două momente ale zilei: întâlnirea cu Dâmăceanu (dar după arestarea Anloneştilor) şi primirea ministrului von Killinger.

- Anton Dumitrescu face o distincţie clară între ceea ce a reţinut penlru propria-i agendă şi ceea ce a îndeplinii pentru completarea/definitivarea (?)... *Jurnalului* lui Sânâtescu. Precizarea *..:-am făcut şi lui Sănătescu un jurnal în cinci exemplare cu desfăşurarea evenimentelor de la 23 august"* îndeamnă, neîndoielnic, pe istoric la un examen riguros al textului apărut recent sub semnătura premierului ce i-a succedai lui Antonescu, lext în privinţa căruia s-au exprimai deja suficiente dubii.

Am stăruit asupra modului în care se reflectă unele momente în memorialistica autorilor loviturii de stat din august 1944. Reiese indubitabil câ unii dintre protagonişti s-au preocupat de îndată după succesul acţiunii sâ nareze cele întâmplate, dar nu oricum, ci să se plaseze convenabil în miezul evenimentelor, pe care în unele situaţii, cum a fost aceea a Suveranului, au putut şi eminamente au reuşit sâ le determine, sâ le coordoneze de la un capăt la altul. Nu dorini sâ lăsăm deoparte cealaltă categorie de participanţi la 23 augusl 1944 - aceea a învinşilor, a celor eliminaţi prin lovitura de slat, în speţă Antoneşlii şi colaboratorii lor principali. Mai ales că, în ordine strict cronologică, unii dintre aceştia au fost cei dintâi care au depus *.mărturie"* în faţa istoriei - vrem sâ zicem câ au lăsat probe irefutabile - pe marginea celor întâmplate. Se şlie şi încă se apelează, de obicei, la probele reproduse cu ocazia aşa-zisului *.proces al i :,tiii trădări naţionale"* din luna mai 1946, la care Antoneşlii, ceilalţi acuzaţi ori unii dintre martori au avui în atenţie şi premisele sau desfăşurările din pfeajma sau din cursul zilei de 23 august 1944. Pentru elucidări urmează sâ apelăm la lucrările de temeinică recuperare a trecutului*[4] şi la documentele aflale în arhivele române şi străine". Din arhivele noaslre, unele documente, din nefericire, au *„jnigrat"* deja pesle hotare" . Asupra Procesului marii trădări naţionale, apărut în 1946, nu ntai este cazul sâ insistăm, ediţia devenind inutilizabilă după apariţia volumelor îngrijite de Marcel-Dumitru Ciucâ*[1]. Se cunoaşte, de pilda, câ, închişi în . unera-seif de la etajul Casei Noi după orele 17, Antoneşlii au solicitai şi au obţinui în seara de 23 august 1944 instrumente de scris şi hârtie. Paznicii celulei improvizate au făcut ca ..mesajele" prizonierilor sâ parvină Regelui, fapt de care unii dintre sfetnici au luat act, mai i es câ au trebuit sâ satisfacă cererile formulate. Mircea lonniţiu a reţinui": *„Către miezul ""Pţii* (de 23/24 augusl 1944 - n. ns.) *aflăm că Ion Antonescu ceruse liărtie pentru ca să-şi <• ne testamentul şi că Mihai Antonescu dorea ca să vorbească cu Suveranul penlru a-i munica detalii importante în legătură cu tratativele pe care le ducea cu ministrul Af acerilor Străine al Turciei, Menemencioglu. Ică scrisese un lung memoriu, dar pe care. recitindu-1. I-a distrus. Testamentul Mareşalului a fost păstrai şi este reprodus* (de Mircea lonniţiu- n. ns.) *in anexă"'. Documentul se referă doar la avuţia Mareşalului[90] şi stabileşte îndatoririle moştenitorilor".* Gh. Ionescu-Bâlâceanu se arată la fel de explicit ca sfătuitorul Regelui. "Inervând la rându-i: *Jn camera-seif. unde au fost depuşi cei doi Antoneşti. s-au adus o masă Şi două scaune. Ion Antonescu şi lcă Antonescu mi-au cerut hârtie şi creion, pe care le-am dus în urma aprobării date de Rege. Ion Antonescu şi-a scris testamentul, în cure arăta că*

lasă toată averea soţiei sale. Ică Antonescu s-a adresat Regelui, arătând că el, peste capul Mareşalului (inexact - n. ns.), *duce tratative cu Aliaţii prin emisari direct la Cairo. El cerea să fie chemat imediat de Mihai spre a-i spune şi alte chestiuni de mare importanţă. Atât testamentul lui Ion Antonescu, cât şi cele scrise de Ică Antonescu le-am predat Regelui şi acesta lui Mocsoni-Styrcea. Cererea lui Ică a rămas fără răspuns, Mihai nevrând să audă de acest lucru. După bombardament (efectuat de aviaţia germană in dimineaţa de 24 august 1944 - n. ns.), am găsit pe jos fragmente rupte din notiţele făcute de Ion şi Ică Antonescu. fragmente pe care le-am păstrat un timp, apoi le-am aruncat "*[91].

Destăinuirile celor doi complotişti, analizate astăzi, se dovedesc *parţial inexacte,* în sensul că: Nu se confirmă cum că de la Mareşal s-ar fi păstrat *doar testamentul,* preluat şi valorificat de Mircea Ionniţiu, ci au ieşit la iveală şi alte documente, mult mai semnificative pentru specialişti şi pentru istorie: o *scrisoare* destinată de Mareşal soţiei sale[92], precum şi tulburătoarele *însemnări din celulă* despre evenimentele politice în care a fost implicat la 22 şi 23 august 1944 (inclusiv ultima audienţă la Rege şi scena arestării) şi care, sub semnătura-i inconfundabila. poartă menţiunea:
„23. VIII. 1944. Scris în celulă "[M].

Documentul prezintă o valoare excepţională, iar Antonescu, intuind cu siguranţă acesi lucru, pentru a-l salva de la o posibilă *Rătăcire"* ori de o nedorită publicitate şi interpretare în epocă, cu uz politic sau ştiinţific neadecvat, nu l-a predat oamenilor Regelui, ci i-a aflat o originală ascunzătoare. Decis să se adreseze Istoriei, Mareşalul a preferat calea[94] ce i s-a păru! cea mai riscantă, dar care s-a dovedit *cea mai sigură* în privinţa protecţiei optime: Mareşalul şi-a ales dintre cărţile şi imprimatele prăfuite răspândite prin camera-seif o agendă ce aparţinuse Regelui Carol al Il-lea şi, pe filele indicând luna aprilie... 1930, şi-a aşternut gândurile şi impresiile,«nesajul dorit să parvină viitorimii în stilul său lapidar, în formula ce-i era familiarii şi lesne de recunoscut, dar evident în mare grabă (unele cuvinte, mai ales numele proprii, au fost prescurtate). în cursul bombardamentelor germane asupra Capitalei de la 24 august 1944 au fost afectate, după cum se ştie, părţi importante ale Palatului din Calea Victoriei, inclusiv ori mai ales Casa Nouă, dar - printr-o adevărată minune - agenda cu pricina a scăpat intacta Ha a fost descoperită printre dărâmături de Gh. Teodorescu, căpitan şi comandant al compari I a Batalionului de Gardă al Palatului la 23 august 1944, şi care în 1980 a prezentat documentul personal lui N. Ceauşescu[9]\ Din *însemnările* Mareşalului vom reţine paragraful final . cuprinde o evaluare a actului de la 23 august 1944 de către o personalitate care, natural, nu putea şi n-a voit să-l accepte:
., . . .Istoria să judece.
Mă rog lui Dumnezeu să ferească Ţara de consecinţele unui act cu atât mai necugetat • cât niciodată eu nu m-am cramponat de putere. De mai multe ori am spus Regelui înft>, patru ochi în prezenţa domnului Mihai Antonescu că. dacă este un alt om în ţară capabil să servească mai bine ca mine. eu îi cedez locul, cu o singură condiţie: să prezinte garanţii w r să fte un ambiţios sau un aventurier.
Mareşal Antonescu

Revenim la neconcordanţele descoperite în textele lui Mircea Ionniţiu şi Gh. Ionesoi Bălăceanu: ambii neglijează scrisoarea Mareşalului destinată soţiei[97] şi în care aflăm aceaM. destăirtuire privind comportamentul său (în bună măsură, inexplicabil) cu prilejul ultim întrevederi la Regele Mihai: *„o altă cale n-ar ft fost a mea* (subl. ns.)"[98]. Avem în vedere faptul că, plecat la Palat să discute tocmai problema semnării grabnice a armistiţiului cu mari' puteri ale Naţiunilor Unite, Mareşalul Antonescu a sfârşit prin a nu fi de acord cu solicitare Regelui în aceeaşi direcţie. Păstrăm convingerea că Mareşalul, dispus oricând să rămână însuşi, nu a împărtăşit punctul de vedere exprimat de Suveran pur şi simplu pentru că a considerat că opţiunea trebuia să-i aparţină, iar nu să-i fie sugerată ori chiar impusă!

Referitor la Mihai Antonescu. Mircea Ionniţiu îi atribuia un memoriu pe care l-ar fi distrus. Este posibil, mai cu seamă că documentul respectiv încă nu a ieşit la iveală. Gh. Ionescu- Bălăceanu admitea însă că s-ar fi predat Regelui şi documente subscrise de fostul vicepreşedinte al guvernului şi lider al diplomaţiei române. Iarăşi este posibil. Până acum, nu a apărut nici unul din documentele respective. Am descoperit în schimb, în faimoasele *Hoover Institution Archives,* din cadrul lui Stanford University, Palo Alto, California - USA, copia unui mesaj expediat din celulă de M. Antonescu generalului C. Sănătescu, despre care, cu certitudine, aflase că între timp devenise succesorul ex-

Conducătorului ca premier. Noi avem la dispoziţie textul integral şi l-am tipărit încă în 1990[99]. M. Antonescu insista ca noul guvem să urmărească rezultatele tratativelor de armistiţiu iniţiate de cabinetul Antonescu la 22 şi 23 august 1944[100], îndeosebi prin intermediul Turciei[101], Elveţiei[102] şi Suediei[101]. Ar fi iluzoriu să conchidem că Aliaţii nu au luat act de respectivele demersuri antonesciene. Sursele descoperite de noi în arhivele din Washington şi Londra indică, deopotrivă, că *Foreign Office*-ul a fost prompt informat, în după-amiaza zilei de 23 august 1944[104], şi că, fără întârziere, a contactat Departamentul de Stat al SUA, Ankara şi Kremlinul pentru sondaje şi precizarea unei atitudini comune[10]*. Straniu a fost că, şi după lovitura de stat de la Bucureşti, marile capitale (în primul rând. Londra şi Washingtonul) au continuat să examineze ofertele de ultimă oră ale lui Mihai Antoneşcu"*\ pentru ca în stadiul imediat următor să se realizeze un schimb de vederi trilateral Marea Britanie-SUA-URSS pe tema condiţiilor de armistiţiu ce aveau să fie impuse României in noua situaţie şi, treptat, să se ia act de demersurile diplomatice iniţiate de guvernul instalat !a 23 august 1944[107] şi care, într-o măsură importantă, a ţinut seama de ofertele ce fuseseră avansate ori recepţionate de cabinetul Antoneştilor.

Specificăm că mesajul pe care Mihai Antonescu i l-a trimis lui Sănătescu cuprindea, în final, o aluzie la modul în care fusese *„primit"* la Palat în orele precedente:
..Pentru ospitalitatea M. S. Regele, toată durerea unui român"[m].

Arestarea Antoneştilor a constituit, potrivit scenariului pregătit de autorii loviturii de stat, doar prima fază, cea mai dificilă, a acţiunii. Au survenit. în minutele şi ceasurile imediat următoare, chemarea şi arestarea, tot în incinta Palatului Regal din Bucureşti, a unor alţi importanţi colaboratori ai Mareşalului: generalui C. Pantazi, ministrul la Război, generalul C. Piki Vasiliu, titularul Inspectoratului General al Jandarmeriei, colonelul Mircea Elefterescu, refectul Poliţiei Capitalei[109]. De asemenea. în jurul orei 20, a fost numit - prin Decretul Regal nr. 1 619 - un nou prim-ministru, în persoana generalului Constantin Sănătescu[110], aruia, prin Decretul Regal nr. 1 620, i s-a încredinţat conducerea unui cabinet din care nu lipseau, cu titlul de *ministru de star*, liderii partidelor reunite încă din iunie 1944 în BND luliu Maniu, Constantin (Dinu) I. C. Brătianu, Lucreţiu Pătrăşcanu[111] şi C. Titel Petrescu"[2]. în ■istimp s-au desfăşurat cu succes acţiunile forţelor militare române din Capitală care, sprijinite sporadic de populaţia civilă, au ocupat sediile principalelor ministere şi instituţii, au blocat obiectivele germane din oraş sau au barat căile de acces ale forţelor Wehrmachtului spre • ntrul Bucureştilor[111]. De îndată după ora 22, Radio Bucureşti a difuzat Proclamaţia către Iară a Regelui Mihai I, Declaraţia noului guvern şi, de asemenea, primele sale decizii. Din documentele transmise se desprindea cu claritate ideea că, în urma doborârii regimului mlonescian. România a rupt în mod automat alianţa cu Reichnl nazist, că s-a retras din războiul 'Hirtat alături de Axă, că solicita Naţiunilor Unite încheierea unui armistiţiu şi că. pentru liberarea întregului teritoriu naţional de sub ocupaţia forţelor germane şi ungare, ea era decisă [1] lupte împreună cu *.armatele aliate şi cu ajutorul lor. mobilizând toate forţele naţiunii "[U1]*. In acelaşi spirit cu proclamaţia regală, Declaraţia guvernului C. Sănătesciravertiza că *..orice medică pusă în drumul înfăptuirii năzuinţelor spre pace şi libertate alewoporului român v<5[•'<':lănţuio luptă fără cruţare din partea tuturor forţelor armate şi populate [ale României/""[s]*-

tabăra germană, se putea considera ca o reuşită deplină. După mai multe luni, în ianuane 1945, inginerul Kurz, fost agent informator al Legaţiei germane din Bucureşti, consemna relativ la cele petrecute:,*Miercuri. 23 august 1944, ora 18:00. am auzit în oraş* (subl. ns.) *ca Mareşalul ar fi fost arestat la Palatul regal [...] Am anunţat o stafie radio germană, care a promis că va transmite ştirea O.K.H.-ului*"[128]. Să reţinem în context că Legaţia germană însăşi era, în momentele de referinţă, departe de-a fi ştiut ceva concret despre cele petrecute la Palatul Regal din Bucureşti. Potrivit constatărilor noastre[129], primele ştiri sosite la Legaţie în legătură cu destituirea guvernului antonescian au putut fi încadrate între orele 18 şi 18:30. Istoricul vest-german Hans Kissel, extrem de optimist, a fixat în jurul orei 17, adică concomitent cu arestarea Antoneştilor, faptul iniţierii unei consfătuiri la Legaţie, imediat după ce Eugen Cristescu, şeful S.S.I.-ului, l-ar fi informai personal pe dr. Steltzer, secretarul de Legaţie[10]. Oricum, cei prezenţi la Legaţie deciseră abia după orele 19:00 sâ-l convoace şi pe Manfred von Killinger, în prezenţa căruia s-a căzut de acord ca ministrul să solicite o audienţă regelui Mihai pentru a se interesa de soarta Antoneştilor şi, abia după aceea, să fie înştiinţat Berlinul' Ce a însemnat după aceea deducem din următoarele: la ora 20:50, generalul Gerstenberg a transmis Statului Major al Grupului de Armate „*Ucraina de Sud": ,Amândoi* (Antoneşlii n.ns) *au mers azi după-amiază la rege, fără să se fi întors până acum*în ceea ce-l privea,von Killinger s-a adresat lui Friessner cu începere de la ora 22:25'", adică cu numai 5 minute înainte ca dr. Spalcke să fi fost înştiinţat telefonic - a fost o şansă a sa să afle o linie liberă! - secţia,*Ataşaţi"* din cadrul O.K.W. Comunicarea ataşatului militar era prima relatare detaliată receptată în acea seară de Berlin, deşi ea cuprindea multe lucruri inexacte, inclusiv precizarea că mareşalul Antonescu ar fi prezentat, din proprie iniţiativă, el însuşi... demisia cabinetului său regelui Mihai[114]. La Cartierul General al lui Hitler de la Rastenburg însă. prima informaţie care a sosit despre evenimentele de la Bucureşti s-a interceptat - după mărturiile cele mai demne de încredere"[5] - *în jurul orei 22:25,* adică atunci când şi în „*bârlogul lupilor* a fost înregistrată cea dintâi transmisie a proclamaţiei regale. In clipele următoare[136], a sosii dacă mai era nevoie?! - o nouă confirmare: comunicarea telefonică a generalului Wenier Kreipe, şeful Statului Major al *Luftwaffei*, care transmitea din Berlin. Având în vedere poziţia şi rolul lui Kreipe în zilele din august 1944, postura sa de memorialist, supunem atenţiei cititorului notele sale surprizând comportamentul cercurilor politice şi militare hitleriste in primele ceasuri şi zile după cotitura României şi în raport direct cu memorabilul eveniment ce a agravat considerabil situaţia generală a celui de-al Ill-lea Reich"[7]:

„/.../ 23.8.1944. Raport de dimineaţă, la laşi. mai ales, situaţia nefavorabilă. Raport '<; Führer. Hitler amabil cu mine, retras reproşurile de ieri. nu a vrut să mă atace personal.Diqv amiază, convorbiri cu Stedemann, Burckhard şi Kripfer despre organizarea artilei antiaeriene. Eu sunt împotriva noilor comandamente în patrie.

Raport de seară. Primele informaţii despre lovitura de stat din România. Convorbii telefonice cu von Killinger (ambasadorul) şi Gerstenberg la Bucureşti. Amândoi închişi ambasadă, von Killinger e distrus de tot, transmite salutări pentru Führer. Propunerile Gerstenberg pentru atac cu Stuka şi angajarea diviziei antiaeriene la Ploieşti; vrea să ocupi oraşul! Telefoane cu Hitler, care aprobă propunerile lui Gerstenberg, cere capturarea 'regelui Legă fura cu Bucureştii încă o dată restabilită, apoi întreruptă.

La ora 2:00 raportul lui Koller. înapoiat din Franţa. Foarte pesimist. Patru ani de putt>< ocupantă şi viaţa dumnezeiască din Franţa se răzbună. Dar aceleaşi porcării şi la armată La ora 4 în pat.

24-8.1944. Orientarea Reichsmarschall-ului [Goering] despre evenimentele români dispoziţiile date; [Goering] este de acord. El s-a pronunţat pentru 26.

Raport la Führer, toţi se ocupă de România. Hitler foarte optimist, înjură SD şi Ministerul de Externe (Auswärtiges Amt), iniţiază pe von Ribbentrop. Goebbels şi Bormann la raport. /"'

continuare, o conversaţie lungă cu amândoi. Goebbels îngândurat din cauza României. Mi-a promis, în sfârşit, acest atât de mult dorit film de propagandă pentru aviaţia militară.

Raport de seară. Ordine pentru România. încă nici o legătură cu Gerstenberg. Informaţii contradictorii.

25.8.1944. Mure haos în România. Raport la Führer, lung. Von Ribbentrop prezintă situaţia într-o lumină favorabilă, von Killinger şi Gerstenberg ar putea restabili situaţia. Hitler se raliază la această părere. Imediat după invitaţia lui Ribbentrop. renunţ şi mă scuz cu lucrul.

După-amiază. mare supărare cu improvizaţia pentru România. Telefoane cu Budapesta şi Bratislava. Grijă din cauza evoluţiilor de acolo.

27.8.1944, Raport de dimineaţă. Grupul de armată nord ca şi izolat. în vest totul a mers. în România şi Slovacia torul neclar.

Raport de dimineaţă. Chemare Fütterer, generalul de armată aeriană în Ungaria. Situaţia in Budapesta încărcată, se teme de o situaţie ca aceea din România /.../".

...ntre elementele ce redau elementul surpriză cu care s-a confruntat cel de-al Ill-lea Reich prin decizia României din 23 august 1944 se remarcă şi expunerea pe care profesorul Ernst Gamillschegg, fost director al Institutului German din Bucureşti, a ţinut-o în decembrie 1944 in faţa unui cerc restrâns de colaboratori ai Institutului de Relaţii Exteme din Berlin. Textul incomplet al respectivei expuneri, intitulată *Răsturnarea din România de la 23 august 1944. Premisele şi desfăşurarea,* reţine suficiente elemente ce pun în cauză nemijlocită incapacitatea serviciilor secrete naziste politice şi militare, a Legaţiei din Bucureşti de a depista stadiul preparativelor forţelor patriotice şi democratice române şi de-a interpreta corect evoluţia evenimentelor în direcţia răsturnării dictaturii antonesciene şi abandonării sinlultane a *Axei* de către România[118]. *

Nu la mult timp după cotitura României, evenimentele de la Bucureşti şi consecinţele lor politico-militare au revenit în atenţia lui Hitler şi a colaboratorilor săi reuniţi la Wolfsschanze. Astfel, la 31 august 1944, Führerul, fără a face vreo apreciere asupra situaţiei din România.
a referit la continuarea războiului de către cel de-al Ill-lea Reich şi aceasta ..până când se va fi ivit posibilitatea unei păci acceptabile pentru Germania "[1W]. A doua zi, la 1 septembrie 1944, in schimb, Hitler şi colaboratorii săi militari prezenţi (dintre care menţionăm pe Keitel. Doenitz, Guderian, Jodl, Buhle, Warlimont, Burgdorf, Kreipe, Westphal, Wenck, Voss. Fegelein) au -läruit asupra evoluţiei evenimentelor pe teritoriul României în perioada ce a succedat actului ie la 23 august 1944.'[40]

O relatare dintre cele mai interesante, precisă şi nuanţată, a celor constatate ,./*/? *interiorul"* Cartierului General al lui Hitler la aflarea primelor ştiri despre „dezertarea" României din A*xa* fascistă datorăm istoricului britanic David Irving. Acesta, în baza unei documentaţii extrem de bogate şi sistematice, a reconstituit întreaga istorie a Germaniei naziste[141], devenind o autoritate ştiinţifică internaţională în domeniul respectiv. în ultimul volum al trilogiei sale, Irving surprinde *„scena"* Cartierului General hitlerist din cursul nopţii din 23-24 august 1944:

Iarăşi, el [A. Hitler] a fost luat prin surprindere de violenţa evenimentelor. îşi lua "'iul cu cei apropiaţi în bunkărul său. târziu în această zi de august /1944/ când adjutantul "nt. Arnsberg, l-a chemat la telefon. O voce anunţa că Mareşalul Antonescu tocmai fusese arestat după o audienţă la rege. Hitler a lăsat receptorul şi a comentat faţă de Arnsberg: «De < naiba el [Antonescu] nu m-a ascultat! Eu ştiam că aceasta se va întâmpla!». La scurt timp 'lupă aceasta, postul de radio român difuzează o proclamaţie a regelui Mi Iun «Guvernul <">nân a acceptat armistiţiul oferit de Rusia şi de Naţiunile Unite». Aliaţii promiseseră 'Procedarea Transilvaniei [de Nord] României, garantându-i independenţa ca şi posibilitatea '>e-a lupta umăr la umăr împotriva dictaturii ungare. Oricum, regele a ordonat forţelor sale nu deschidă ostilităţile cu Wehrmachtul german. Aceasta era o mângâiere rece pentru Hitler, pentru că multe din necesităţile sale curente de petrol erau satisfăcute de puţurile

româneşti. Dar oamenii sâi de la Bucureşti nu erau oameni de acţiune - desigur, precum cei din Varşovia sau Paris, agenţiile germane fiind răspândite pretutindeni in capitala României şi în localităţile din împrejurimi, cu un dispreţ hazliu faţă de pericole potenţiale precum acesta, staţia radio a ambasadei Ilegaţiei] era într-o suburbie îndepărtată, ceea ce l-a lăsat pe Hitler dependent de vechiul serviciu telefonic român. Kreipea notat în această seară [...]

De la orele 9:45 p.m."' până târziu în cursul nopţii Cartierul General al lui Hitler a emis ordine destinate Grupului de armate („ Ucraina de Sud ") al lui Friessner şi generalului Jansen, care încă era reprezentantul militar german la Legaţia din Bucureşti'". Friessner trebuia să se pregătească pentru capturarea zonelor petroliere şi planul însemna asigurarea petrolului pentru Reich. Oricare german în uniformă, din România, era plasat la dispoziţia sa. Hansen era însărcinat să înăbuşe puciul. Divizia a 5-a Anti-Aeriană de la Ploieşti trebuia să ocupe Capitala, după cum sugerase Gersienberg. iar amiralul Brinkmann urma că captureze portul Constanţa la Marea Neagră. Un general român pro-nazlst trebuia să fie numit şef al guvernului Friessner. prompt, l-a demis pe Hansen şi l-a însărcinai pe Gersienberg să execute ordinele lui Hitler.

Hitler şi-a început conferinţa sa de război tărăgănată la ora 2 a.m. [în ziua de 24 august !944j şi, după aceea, a discutat iarâşi situaţia alterată din întreaga arie a Balcanilor cu feldmareşalul von Weichs. El se decisese să abandoneze Grecia în mâinile inamicului in momentul în care acesta ar fi atacat, în mod special Peloponezul. El urma să-şi mute punctul de rezistenţă în nordul Greciei. Aceasta făcea ca vitală să fie prevenirea ca bulgarii - a căror defecţiune devenise clară numai cu câteva ceasuri mai devreme - să fi ocupat linia ferată dintre Niş şi Skoplje in folosul Aliaţilor, întrucât ea era unica legătura cu Grecia.

La ora 3:30 a.m., Gersienberg a informat prin radio, de la Ploieşti, Cartierul General al Im Hitler: «Am răzbătut prin luptă şi am luai comanda la Ploieşti împreună cu generalul SS Hoffmeyer». Dar deja Hansen cât şi von Killinger şi-au pierdut speranţa. Mesajul lor telefona ajunsese în Prusia Orientala o oră mai târziu: «Acesta nu este un puci înfăptuit de canuirila de la Curte, ci o lovitură de stat bine condusei şi având sprijinul complet al armatei şi poporului Nici un general român cu simpatii pentru Germania nazistă nu a putut fi găsit. Românii controlează mijloacele de comunicaţie. «Dată fiind balanţa de forţe, nu se poate întrezări: moment un succes militar sau politic». Oricum. Hitler a repetar ordinele sale şi l-a imputernti ıı pe von Ribbentrop să difuzeze o proclamaţie către români: Horia Sima, liderul Gărzii de Fia. care. cu sprijinul clandestin al lui Heydrich, încercase fără succes să răstoarne pe Antonescu ii 1941. după ce-l ajutase să preia puterea în 1940. trebuia scos din exilul său german[1]", unde el fusese ţinut la insistenţa lui Antonescu, şi numit succesorul acestuia.

Hitler a ordonat lui Gersienberg să înainteze spre Bucureşti la ora 6J0 a.m.. iar cim i ceasuri mai târziu 2 000 de oameni din trupele Anti-Aeriene erau la periferia nordică a Capitalei. Gersienberg, stăruitor, ignora avertismentul lui Hansen şi a ordonat trei atacuu aeriene asupra centrului oraşului. Dar el era depăşit cu 4 la 1 în privinţa forţelor: românii minaseră drumurile şi adunaseră tancuri şi artilerie. Gersienberg a capturat staţia radio, dai neavând forţe proaspete de luptă, nu a putut înainta mai departe. Hitler a ordonat sâ i - trimită mai multe trupe. «Conferinţa de război cu Fiilirerul - nota un general al Luftveaffei Iu orele prânzului[14]". Fiecare era ocupat cu România. Hitler foarte optimist, ocărdşte Servii ml de informaţii al S.S.-ului [S.D. VIJ şi ministrul de externe, imită pe von Ribbentrop. Goebbcls şi Bormann sunt, de asemenea, prezenţi». Dar noi trupe sosesc puţine la număr, iar român' sunt încă stăpâni pe capitala lor.

*Conferinţa de la prânz din ziua următoare [25 august 1944/ a fost lungă şi violentă, - l Ribbentrop pledează pentru circumstanţele atenuante, este sigur că von Killinger şi Gerstenbei g vor restaura situaţia. Hitler acceptă punctul de vedere»[147]. La 25 [august 1944J. apelând cu pretex^ la atacurile aeriene, românii declară război Germaniei..".'***

Alături de David Irving, un alt reputat specialist britanic. John Erickson, a consacrat evenimentelor de pe Frontul de Est dintre 1941 şi 1945 o monografie în două volume, ambele primite foarte bine, mult apreciate pentru temeinicia şi acurateţea reconstituirii istorice. Erickson se opreşte mai puţin decât colegul său menţionat la surprinderea atmosferei de la Cartierul General al Fuhrerului în urma actului de la 23 august 1944, însâ subliniază mai pregnant semnificaţia cotiturii României. *„J3 August 1944* - afirmă autorul - *s-a dovedit a fi fost una dintre zilele decisive ale întregului război..".'[49]*. Iar în alt loc: *„)efecţiunea României de la 23 august* (din punctul de vedere al Germaniei - n.ns.) *a schimbat înfrângerea militară a Germaniei într-o catastrofă"'*[3]*,* evenimentele de la Bucureşti surprinzând Berlinul în cel mai înalt grad'".

Jurnalul de război IKriegstagebuch) al *0 K* IV ului pentru anii 1940-1945 intră în seria documentelor militare fundamentale ale istoriei ultimei conflagraţii mondiale, iar în privinţa valorii ştiinţifice de excepţie a acestui document

specialiştii şi-au spus deja cuvântul, astfel că nu mai socotim necesar să insistăm. Editat în mai multe r 1982). prin grija unor specialişti precum Percy, Emst Schramm. Hans Adolf Jacobsen, Andreas Hillgruber sau Walter Huhatsch, *Jurnalul de război* cuprinde mărturii dintre cele mai elocvente despre gradul în care „şocul" cotiturii României din 23 august 1944 a afectat însuşi *„epicentrul"* conducerii militare germane - am numit *Înaltul Comandament al Wehrmachtului -(O.K.W.)* Una dintre sintezele ce însoţeau Jurnalul se oprea asupra situaţiei militare generale la mijlocul anului 1944, abordând în context şi evenimentele din sud-estul continentului european, prilej de-a se consemna cu exactitate că:

El [Hitler/ nu a luat masurile de urgenţă ce decurgeau din avertismentele primite pe

diverse căi. unele ascunse - este adevărat - de către anturajul său. De aceea, căderea lui \>:nmescu (23 august1 nu a fost surprinzătoare numai pentru mareşal, ci şi pentru Hitler. \nnata română a încetat lupta contra Armatei Roşii, iar diviziile Grupului de armare « Ucraina :. Sud» 116 în total), staţionate în sudul Basarabiei şi in Moldova, după ce au depus o rezistenţa perină. au căzut în prizonierat la ruşi (aproximativ 150 000 de oameni). Această pierdere, i'ipreună cu ieşirea din luptă a diviziilor româneşti, din care unele s-au verificat in luptă, a mutat o nouă catastrofă de proporţia celei care s-a produs în cadrul Grupului de Armate Centru», caracterizată ceva mai sus. Din punctul de vedere al istoriei războiului este un iracol că la frontiera ungară şi sârba s-a mai putut înjgheba un nou front defensiv, deşi arte inconsistent"'[2].*

Cu referire directă la declanşarea şi consecinţele loviturii de stat, aflăm în Jurnalul O.K.W.- ului umiăloarele aprecieri:

In România, evenimentele au evoluat în mod cu totul surprinzător: Prinrr-o loviturii de ■lat, ambii Antoneşti au fost imediat destituiţi şi s-a declanşat armistiţiul. La început se mai 'edea încă că era vorba de un puci al cercurilor Palatului, la 24 august s-a dovedit câ ■i lamaţia regelui corespundea stării de oboseală în război a poporului şi armatei, din care «uză nu se mai putea conta pe o continuare a luptei alături de Germania (comunicarea iiunctului Şefului Statului Major al Wehrmachtului din 26 august)[1]*".*
La 24 august, generalul german "w, de acord cu ministrul plenipotenţiar german, a i petat că este vorba de o lovitură de stat bine pregătită. în înţelegere cu armata şi întreaga l'oziţie. Poporul şi trupele, fiind informate prin radio. îşi exprinui acordul. împotriva regelui a noului guvern nu se poate gâsi nici un general pentru formarea unui contragitvern

In raport cu Cartierul General al *Wehrmachtului* situat la Rastenburg. unde se afla şi Hitler. Stalul Major al Grupului de Armate „Ucraina de Sud", surprins de acţiunea din august 1944 la lg Ocna, se afla cu adevărat în *epicentrul* evenimentelor din România. El avea in grijă trupele rinane aflate pe frontul din zona operaţiei Iaşi-Chişinău, iar după doborârea dictaturii ʲntonesciene va primi misiunea - după cum se ştie prea bine - sâ *„coordoneze"* acţiunea ᴵ"rţelor germane vizând înăbuşirea insurecţiei române, situaţie în care toate unităţile Misiunii Militare germane, care până atunci depindea direct de O.K.W., i-au fost subordonate"". Se înţelege, în atare situaţie, că însemnările reţinute în *Jurnalul de război* al Grupului de Armate „Ucraina de Sud" excelează, în funcţie de locul şi rolul Comandamentului lui Friessner in primele ore ale insurecţiei, tocmai pentru bogăţia de informaţii şi

promptitudinea, exactitatea detaliilor inserate, totul executându-se cu o conştiinciozitate tipic germană. vedere cele precizate, supunem atenţiei cititorului extrase mai largi din *Jurnalul de război"[1]* al Grupului comandat de generalul Friessner'[51].

In vara anului 1944, un loc important în ierarhia militară germană şi în conducerea operaţiunilor pe continent revenea Comandamentului superior al teatrului de război Sud-Est (Oberbefehlshaber Siidost), de sub comanda lui Maximilian von Weichs. Sediul Comandamentului era la Belgrad, iar după 23 august 1944 O.K.W.-ul, de care von Weichs depindea nemijlocit, a dispus implicarea forţelor de sud-est într-o măsură în desfăşurările militare din România ori inleresând România"[4]. După cum s-a arătat, cotitura României l-a surprins pe von Weichs la Cartierul General al Fuhrerului, cu care s-a întreţinut la 24 august 1944, răstimp în care în *Jurnalul de război* al Comandamentului său de la Belgrad oamenii săi au notat cu grijă toate comunicările primite relativ la desfăşurarea faptelor de la Bucureşti'™.

Intre documentele germane descoperite şi publicate în ultimii ani de istoricii români, o serie surprinde reacţia Berlinului, a Cartierului General hitlerist faţă de decizia României ori evidenţiază posibilitatea Wehrmachtului de-a *„controla"* evenimentele de după 23 augusi 1944, cu alte cuvinte de-a restabili o situaţie avantajoasă celui de-al IlI-lea Reich. Insistând asupra acestei categorii de documente o facem pentru a releva, o dală mai mult, starea de confuzie, surpriza, nehotărârea reflectată în deciziile pripite luate la cel mai înalt nivel al ierarhiei naziste. Să reamintim pasajele esenţiale ale unora dintre documentele din aceasia categorie: *

A) *„Ordinul Fuhrerului:*

Arestaţi imediat - transmitea la 24 august 1944, ora 1,55, generalul Friessner lui Gerstenbery - *camarila trădătorilor; înăbuşiţi o eventuală răscoală. Formaţi un nou guvern, prezidai de un general filogerman'"*'.*

B) *„Secret. Deoarece guvernul roman* - indica W. Keitel, la 24 august 1944, ora [7] adresându-se Comandamentului Grupului de armate „Ucraina de Sud" - *se consideră cu Junii în stare de război cu Germania. (...] se ordonă:*

1. Întreaga Românie constituie zonă de acţiuni militare"[1].

C) O relatare primită la 24 august de secţia Ausland (Străinătate) din partea M.A.L ,¡1 Reichului şi semnata I.A. Burian, despre împrejurările în care s-a produs doborârea dictaturii Anloneştilor la Bucureşti:

,■1-1

5. România

a) Guvernul [instituit în urma] puciului, condus de generalul Sânătescu, este format du. naţional-ţărănişti, liberali, social-democraţi şi comunişti;

b) In dimineaţa zilei de 24 august, Legaţia a primit ordin telefonic să pună capăt puciului prin formarea imediată a unui contra-guvern naţional român;

<\) Ministrul plenipotenţiar Clodius şi generalul Hansen, împreună cu personalul, s-au adutiat la Legaţie, care este lipsită de comunicaţii cu tabăra din afara oraşului;

d) Mareşalul şi Mihai Antonescu au fost arestaţi de rege la Predeal. Situaţia lui Mihai .w cea a Mareşalului nu sunt întru totul clare.

Iif seara zilei de 22 august. Mareşalul, în prezenţa lui Mihai şi a ministrului de Război, ai fi declarat ministrului plenipotenţiar Clodius: în ciuda faptului că frontul nu poate fi menţinut, după retragerea diviziilor germane. el va arunca în luptă ultimele rezerve, pentru a opri />< sovietici la sud de Iaşi şi pe Bug. Din situaţia dată rezultă însă şi o problemă politică. După ci el a respins, din loialitate, condiţiile lui Wilson de la Cairo, frontul de sud - contrar supoziţiilor lui - a fost în continuare în mod considerabil slăbit. De aceea el ar trebui să-şi recapete libertatea de acţiune politică.

Impresia ministrului plenipotenţiar Clodius a fost că Mareşalul, numai în caz de prăbuşire a frontului, vrea să aibă mână liberă pentru încercarea disperată de a ieşi din război "[t6]

D) „Situaţia în Bucureşti - citim într-o radiogramă expediată de generalul Gerslenberg serviciului «Ataşaţi militari» din cadrul O.K.W.-ului, la 25 august 1944, ora 12,30 - *este foarte gravă. Ne aflăm, doar cu forţe insuficiente, la marginea de nord a Bucureştilor. în linie cu aeroportul Băneasa (3 km sud-est de Mogoşoaia) şi până la marginea de nord a aeroportului Otoţ>eni.:\[lM]*

In noianul de ordine şi contraordine, plecate de la Cartierul General[165], un loc aparte a revenit, la după cotitura României, relatărilor directe - mai mult ori mai puţin exacte - datorate unor martori ai evenimentelor din România. Din acest punct de vedere, nu pot fi ignorate îndeosebi următoarele documente:

- Informarea redactată de dr. Henrik Klugkist, colaborator economic al Legaţiei germane din Bucureşti între 1936 şi 1944, şi transmisă M.A.E. al Reichului prin intermediul dr. Edmund Weesenmayer, plenipotenţiar nazist de la Budapesta, la 30 augusi 1944 (orele 21,30):

„Prin înaintarea Aliaţilor în Franţa [la timpul respectiv] a sporit în România tendinţa de a pune capăt printr-un compromis războiului, care nu mai putea fi câştigat alături de Germania. Mareşalul Antonescu, într-o lungă şi aprinsă discuţie, a informat despre această situaţie pe directorul ministerial Clodius şi a rugat să se trimită îndărăt trupele germane retrase şi să i se aducă la cunoştinţă linia de apărare germană definitivă din România. El a adăugat că, dacă nu primeşte un răspuns satisfăcător, trebuie să-şi rezene deplină libertate de acţiune, căci poziţia lui în România a devenit mult mai slabă datorită ultimelor evenimente. In acelaşi timp devenise i unoscut că prin mijlocirea mareşalului Curţii, Sânătescu. şefii de partid democraţi propuseseră regelui să înlocuiască cabinetul Antonescu printr-un cabinet de coaliţie liberal-democratic- socialist. Directorul ministerial Clodius reuşise, prin intermediari români, să-l determine pe rege să respingă propunerile şi să promită că nu va schimba politica României fără ca ¡în prealabil] să ia contact cu noi. Câteva zile după aceea a urmat pătrunderea ruşilor prin sectoarele de baraje de la Iaşi şi Tighina. deşi Legaţia (germană), pe baza comunicaţiilor zilnice ale forurilor militare, asigura în continuare guvernul român că ruşii n-au concentrat forţe. de aceea nu p<>ate fi vorba decât de mici înaintări locale lipsite de importanţă. Atunci a început o activitate politică febrilă la Bucureşti. Cererea privind schimbarea politicii româneşti a devenit generală. Speranţele germane se bazau pe încăpăţânarea Mareşalului Antonescu şi pe puterea lui de comandă asupra armatei române. Antonescu a fost chemat la 23 august după-amiază la rege. la palatul din Bucureşti, unde regele i-a făcut cunoscut că, având în vedere situaţia complet u7limbată, doreşte retragerea sa. Antonescu s-a opus. Regele a replicat: Eu nu mai sunt un '•pil. eu numesc pe preşedintele Consiliului de Miniştri, armata este sub comanda mea. Dacă mareşalul Antonescu a fost arestat singur sau împreună cu tot cabinetul său a cedat - acest fapt "-a putut fi stabilit la Bucureşti.

Plenipotenţiarul Killinger. la aflarea ştirii că Sânătescu a fost numit preşedinte al Consiliului de Miniştri, s-a anunţat imediat la rege, care l-a primit în prezenţa acestuia din urmă. precum şi a noului ministru de externe Niculescu-Buzeşti (până acum consilier de legaţie în Ministerul de I nterne român). Plenipotenţiarul a făcut regelui violente reproşuri şi a declarat că Germania nu poate accepta o schimbare a politicii externe româneşti. Regele a replicat că trupele germane "u mai apără ţara şi de acum el trebuie să încerce să atenueze dezastrul inevitabil prin intrarea ıı: contact cu inamicii. împotriva trupelor germane din România şi împotriva cetăţenilor Reichului România, guvernul român nu va întreprinde, desigur, nimic. El roagă ca Germania să aibă înţelegere pentru situaţia de forţă majoră în care a ajuns România. Ea a împlinit cu mari sacrificii "bligaţia ei de aliat, însă acum ea însăşi a fost abandonată de Germania /../""".

- La 14 septembrie 1944, ora 00,20, acelaşi Veesenmayer informa telegrafic Berlinul în privinţa ştirilor capturate de la Erwin Konnerth, cetăţean român aparţinând Grupului etnic german şi care la 1 septembrie reuşise sâ dispară din Bucureşti:

„(...! Proclamata regelui s-a difuza! la orele 2220, imediat după ştirile transmise de postul român de informa[ii. Ea a fost primită de populaţie cu mare bucurie, deoarece se spera că prin aceasta se va ajunge la pace. Au avut loc manifestaţii pe străzile Bucureştilor, tn faţa palatului regal şi pe bulevarde. La orele 23 cea mai mare parte a membrilor Legaţiei germane era adunată în clădirea Legaţiei. Eu am avut impresia că evenimentele i-au surprins pe toţi cei prezenţi, deşi tn cercurile politice ale Capitalei se vorbea de mult timp de «posibilitatea» răsturnării guvernului. Se pare că ministrul plenipotenţiar [Killingerl a fost informat, cu titlu de zvon. miercuri după-amiază, de către fostul subsecretar de stat Brandsch. asupra evenimentelor ce urmau să aibă loc în perspectiva imediată, dar ar fi considerat aceste temei t ca fiind absolut neîntemeiate. Tor astfel, termenul «pentru declanşarea acţiunii», anume 21 august, era deja cunoscut în cercurile bine informate.

Joi către orele 2 dimineaţa au fost trase primele focuri de armă în Capitală. Spre orele 6 dimineaţa a început atacul asupra Capitalei dinspre Băneasa, condus de generalul Gerstenberg Cea mai mare parte a trupelor germane a rămas în Bucureşti, deoarece nu se emisese nici un ordin către acestea. Comenduirea garnizoanei până la ora 3 dimineaţa încă nu primise vremi ordin de sus. Eşaloanele superioare ale Wehrmachtului care se găseau la Bucureşti au fost dezarmate în cursul zilei de joi de trupele române şi conduse pe străzile Bucureştilor sub para slabă. Nu-mi sunt cunoscute cazuri de atitudine ostilă faţă de soldaţii germani dezarmaţi Spre orele 10 dimineaţa a început un bombardament groaznic asupra oraşului Bucureşti, care a distrus complet cea mai mare parte a centrului oraşului. Seara, porţiuni întregi . străzi erau în flăcări. Populaţia oraşului a crezut la început că e vorba de anglo-americani Când s-a constatat că erau bombe germane, ura generală contra germanilor a atins punctul culminant. In cercurile româneşti, bombardamentele aeriene germane au fost considerate i n temei pentru schimbarea generală de atmosferă din România. Atacurile aeriene au ţinut roată ziua de joi. Până la orele 6 seara, armata generalului Gerstenberg a ajuns prin luptă până Iu Arcul de Triumf, dea până aproape de limita centrului oraşului. La Legaţie, unde în cele din urmă se adunase aproape toată colonia germană, în plus şi vreo 60 de soldaţi germani transmisionişti, domnea cel mai mare optimism. Dar în cursul zilei de vineri au avut loc lupte slabe. In cele din urmă. generalul Gerstenberg a fost luat prizonier la Otopeni. in «tabăra ile pădure», la 6 *km distanţă de Bucureşti"*[le7].

Ce a însemnat pentru Germania nazistă retragerea României din *Axa* **fascistă? Istoru români şi străini au acumulat în ultimele decenii numeroase şi categorice informaţii în privinţa consecinţelor grele suportate de Reichul hitlerist în umia** *jocului"* **de la 23 august. Nimeni altui decât Sir Basil H. Liddell Hart, cel mai reputat istoric militar al veacului, a calificat defecţiunea Wehrmachtului în România după declanşarea acţiunii ca fiind de proporţii¡ ' Stalingradului**[wl]**. Cine altul - ne întrebăm - putea să precizeze mai bine consecinţele militai catastrofale, în primul rând, pentru cel de al III-lea Reich decât însuşi Adolf Hitler, care la I septembrie 1944, pnmindu-l în** *„bârlogul lupilor"* **de la Rastenburg pe Ante Pavelic. şclui statului croat, a recunoscui că în cursul anului 1944 Wehrmachtul traversase** *„trei"* **crize majore - prăbuşirea Grupului de Armate „Centru" în Bielorusia,** *Jrădarea"* **României şi eşecurile succesive din Franţa după debarcarea aliată din Normandia**[1"1]**'. Iar, în noiembrie 1944. toi Fuhrerul se va destăinui generalului A. Jodl"**[0] **că, în urma acestor trei eşecuri de proporţii, a! III-lea Reich** *..uitase"* **cu siguranţă victoria în cel de-al doilea război mondial! Vom consemna de asemenea, că la momentul oportun doi dintre colaboratorii militari cei mai apropiaţi ai Fuhrerului, W. Keitel şi H. Guderian, şeful O.K. W.-ului şi, respectiv, cel al Marelui Stat Mai"' al forţelor terestre germane, i-au prezentai un raport strict-secret şi descoperit după război în arhive; decizia României de-a abandona** ***Axa,*** *relevau Keitel şi Guderian în documentul menţionat, ce a fost adesea examinat de către istorici.* ***,j>e lângă consecinţele imediate de ordin militar, a produs tn acelaşi timp şi o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci şi al Bulgariei. Iugoslaviei şi Greciei, punând în pericol toată urmata germană din Balcani. Deosebit de pierderea poziţiilor tn Carpaţi. pierderea grânarului şi petrolului românesc constituie o altă mare şi grea lovitură".*** *în consecinţă, faţă de imensul prejudiciu provocat Reichului, autorii raportului sugerau Fiihrerului o mâsurâ tipic nazistă, cerând sâ se ia - nici mai mult, nici mai puţin -* ***„toate masurile ca România să dispară de pe harta Europei şi poporul român să dispară ca naţiune"*** *(subl. ns)'"*.

Albert Speer, fostul ministru al Armamentului al Reichului. condamnat la Nürnberg în lotul marilor criminali de război nazişti şi *„reabilitat"* **ulterior ca memorialist al epocii hitlcriste**[1]**". s-a destăinuit, cu şase ani înainte de moarte (1981). cunoscutului istoric francez al conflagraţiei mondiale dintre 1939 şi 1945, Jacques de Launay:** *Jn primăvara anului 1944. t"ţi se minunau de progresele înregistrate de Reich în domeniul producţiei industriale Dar eu iu mă lăsam păcălit; aveam convingerea că războiul era pierdui Din iunie până în decembrie 1144. am înaintat lui Hitler 12 memorandumuri, prin care il avertizam despre iminenta înfrângere. Ştiu că Fiihrerul le-a citit pe toate. dar. de câte ori îl întâlneam, eluda subiectul. La 30 iunie 1944. l-am înştiinţat în scris că pierdusem cea mai mare parte din rezervele de carburant pentru aviaţie şi că urmările erau catastrofale începând din iunie 1944, nu puteam ¡sigura decât sub SO 000 tone de benzină lunar, iar din august, când trupele noastre au "ehial să părăsească România, cifra a scăzut sub 20 000 tone. Era clar că mergeam spre kiastru. Aceasta a fost cauza înfrângerii. Ea a*

apărut nu ia urmare a bombardamen... ...riene executate de britanici şi americani. întrucat producţia continuu să sporească Iu sondele din Vest. ci prin pierderea, după 23 august 1944. a surselor de aprovizionare din «•mânia..."". **Recunoaşteri ca aceasta îngăduie o apreciere veridică şi globală a semnificaţiei internaţionale de excepţie a cotiturii României pentru determinarea cursului ultimei faze a celui de-al doilea război mondial, consolidează puncte de vedere deja expuse în documente fundamentale mai vechi sau recenl descoperite în arhivele române şi străine.**

Evenimentele din august 1944 din România, cu toate consecinţele lor pentru cel de-al III lea Reich nazist, au avut. cu atât mai mult. repercusiuni asupra ultimelor state *„aliate"* **(în iapt satelite) ale Berlinului - Finlanda, Ungaria. Bulgaria ele. Fără a ne propune sâ intrăm în detalii, ne vom limita a aduce câteva mărturii în acesl sens. Asllel. referitor la Finlanda. încă** la 25 **august 1944 (orele 16) Ministerul Afacerilor Externe al Reichului sesiza secţia** *Ausland* [1] **O.K.W.-ului despre ecourile cotiturii României la Helsinki:** *„Evenimentele din România au l""ilus o impresie profunda în Finlanda Dacă şi cât de mult au fost încurajate prin aceasta ' "liinţele de pace încă nu ne putem da seama. Cercurile politii e sunt conştiente de deosebirea ' principiu a poziţiei sovietice faţă de Finlanda şi faţă de România "."'* **altfel, posturile ■ radio străine şi agenţiile de presă internaţionale au stăruit. în primele zile şi săptămâni după 'Mwârea dictaturii antonesciene şi înrolarea ţării noastre în rândul Naţiunilor Unite, asupra citeţelor politico-diplomatice şi psihologice ale exemplului României pentru ceilalţi sateliţi**

Reichului nazist, semnalându-se cu justificat temei posibilitatea *repetabilităţii"* **faptelor dorice. în condiţiile şi la proporţiile specifice fiecărui stat vizat.** *„Gestul României* **- aprecia**

-4 august 1944. ora 7, Postul de radio Londra - *laß un exemplu de urmai pentru Bulgaria, hnlanda şi Ungaria""*. **Tot la 24 august (ora 5:15). Agenţia** *.Aeuter"* **comenta prin glasul "«irizat al lui Randal Neale:** *„Capitularea României'" şi eliberarea Parisului marchează l""tina neagră a războiului dus de Germania ¡...] întregul edificiu nazist din Boit ani începe să se năruie, iar efectul capitulării României asupra Bulgariei şi Ungariei va fi acela al unui şoc electric de o deosebită violenţă; de el chiar Finlanda se va resimţi. Consecinţele pentru viitorul mers al războiului sunt incalculabile*"[177]. **Cercetările de specialitate ale unor istorici străini au condus la concluzia că defecţiunea României, prin toate consecinţele sale a reprezentat** *„o puternică lovitură pentru Germania"*[178]. *fost -* **sublinia în acelaşi sens Nicolette Franck** - *o lovitură de trăsnet care, plecată de la Bucureşti, zgudui Balcanii. Fortăreaţa Europa se prăbuşi (:..] Trupele Reichului din Iugoslavia şi Bulgaria au fost izolate prin acţiunea româna de la 23 august şi trupele britanice pătrunseră, cu atât mai lesne, în Grecia"'*™. **Mai apoi. istoricul american M. Bohl a demonstrat că** *Răsturnarea"* **de la Bucureşti, conjugată cu ofensiva forţelor Armatei Roşii spre Dunăre, a prevestit că şi pentru Bulgaria** *„ceasul deciziei"* **sosise. Sofia trebuind să definitiveze ultimele contacte pentru a se desprinde de** *Axă*[m].

In numeroase alte ţări, cu predilecţie în cele ale Europei Est-Centrale aflate sub dominaţia nazistă, efectele cotiturii României au fost deopotrivă resimţite cu vigoare. Studiile şi documentele editate au surprins evoluţiile înregistrate la nivelul mişcărilor de rezistenţă antifascistă din Polonia[181] sau Cehoslovacia[182]. Aşa, de pildă,„*Armia Ludowa***", organ al armatei populare antrenată în august 1944 în insurecţia varşoviană, exprimându-şi satisfacţia şi solidaritatea cu lupta poporului român, considera - la numai patru zile după declanşarea acţiunii la Bucureşti - că, prin acţiunea României cu multiplele ei consecinţe politico- diplomatice. economice şi îndeosebi militare, se putea întrezări** *„un vestitor al înfrângerii definitive a blocului hitlerist"*[18]\ **După noile grave complicaţii ivite în faţa Wehrmachtului in România, s-au intensificat brusc acţiunile mişcării de rezistenţă pe întreg teritoriul Cehoslovaciei, mai ales în Slovacia şi, lucru cât se poale de semnificativ, în acea porţiune** a **Slovaciei care, în 1938, prin cel dintâi dictai de la Viena, fusese** *„integrată"* **Ungariei horthyste prin „***voinţa***" lui Hitler şi a lui Mussolini. în această zonă a Slovaciei populaţia şi-a sporit încrederea în apropierea eliberării definitive de sub jugul dublu al ocupanţilor horthyşti şi hitlerişti, apreciind cu realism că, prin fapta sa din 23 august 1944, România ameninţa direct sistemul de dominaţie al Berlinului şi Budapestei din centrul Europei[184], noile autorităţi de** la **Bucureşti făcând cunoscut prin primele documente difuzate prin radio după doborârea regimului antonescian că nu recunoşteau defel cel de-al doilea dictat de la Viena din 1940, ordonând, in consecinţă, armatei române intrarea în acţiune pentru eliberarea nordului Transilvaniei.**

La **Budapesta, după cum şi la Berlin, cotitura României a avut efectul unui şoc. Examinând faptele, în temeiul unor documente descoperite în arhivele ungureşti şi străine şi al presei budapestane, istoricul Csatâri Dâniel a surprins mai demult realitatea că** *„revirimentul României* **(de la 23 august 1944 - n.ns.)** *avu o foarte mare influenţă asupra vieţii politice ungare* **Autorul citează, spre ilustrare, un raport al poliţiei horthyste din 31 august 1944 care** insista **asupra faptului că ştirile sosite de la Bucureşti** *„zguduiră"* **toată Ungaria, ele devenind**

„alimentul preferat" al opiniei publice şi având *„un efect dezastruos asupra spiritelor... căci el făcea să apară inexorabil în faţa ochilor cetăţenilor unguri spectrul unei eventuale posibilităţi de a urma exemplul românesc"*™. **S-au înăsprit masurile poliţieneşti[187], s-au concentrat trupele** şi **s-au discutat noile directive militare în perspectiva unei acţiuni comune germano-horthyste contra trupelor române şi sovietice în Transilvania. Guvernul Sztojay Dome, ale cărui ceasuri au devenit numărate după evenimentele de la Bucureşti, fiind demis de Horthy la 24** august **1944[188], şi-a propus - se exprimă acelaşi istoric ungur -** *oprească progresul efectelor produse de exemplul României"[1]*™. **Noul guvern al generalului Lakatos Geza, instalat la 28** august **1944, nu avea menirea de-a înfăptui o volte-face în raporturile cu Germania, ci de-a o prepar i: în context, la 31 august 1944, amiralul Horthy i-a exprimat generalului Heinz Guderian** dorinţa **Ungariei de-a abandona sistemul alianţei cu Reichul[190]. în zilele care au urmat, însă, pentru regimul horthyst va predomina dorinţa de-a păstra neatins odiosul dictat de la Viena din 30 august 1940, astfel că în deciziile luate s-a mizat esenţialmente pe concursul Wehrmachtului în încercarea de a stăvili ofensiva trupelor sovietice şi române în Transilvania**[1"'], mai ales că în teritoriul românesc ocupai acţiunile antihorthyste şi antinaziste s-au intensificat brusc după 23 august 1944[19:]. O serie de documente publicate de istoricii unguri încă în urmă cu peste 30 de ani surprind starea de spirit ce domnea în rândul cercurilor guvernamentale şi militare horthyste în urma prăbuşirii regimului antonescian. Astfel, la 25 august 1944. cabinetul ungar s-a întrunit în şedinţă de urgenţă, iar ministrul de finanţe, îndeplinind sarcina de premier ad-interim după revocarea lui Sztojay, a propus - după cum desprindem din protocolul reuniunii respective, cu caracter extraordinar - dezbaterea în detaliu şi pe toate planurile a *..situaţiei excepţionale"* rezultate în urma deciziei României de-a rupe alianţa cu Germania[19']. Cu acel prilej, un cuvânt greu de spus l-a avut generalul Voros, şeful Marelui Stat Major ungar, care tocmai discutase situaţia cu omologul său german, generalul Guderian. S-a exprimat. în consecinţă, punctul de vedere german autorizat în sensul că se întrevedea retragerea progresivă a Wehrmachtului din Balcani, într-un moment când situaţia pe teatrul de Vest era critică; Hitler personal aprecia drept *„grea"* evoluţia ostilităţilor, punându-şi mari speranţe în folosirea armelor secrete. Pentru moment, în sud-estul Europei - informa Voros - *„sarcinile cele mai arzătoare"* proclamate erau: dezarmarea trupelor române şi zăgăzuirea ofensivei Armatei Roşii[194]. *„Trecerea României de cealaltă parte [contra Axei fasciste] - a opinat, în continuare Voros - va avea o mure influenţă asupra cercurilor politice ale Finlandei. In ce-i priveşte pe bulgari, nemţii sunt convinşi că ei se vor alia cu Naţiunile Unire şi că Bulgaria îi va urma Finlandei*"[1V]\ S-a admis că, dacă în termen de două zile Wehrmachlul nu avea să reuşească a *..stăpâni"* situaţia din România, atunci consecinţele vor fi grele pentru Ungaria, calificându-se drept un *„pas fatal"* continuarea luptei alături de Germania[1""]. Ministrul Finanţelor, având în vedere că guvernul Sănălescu încă din startul evenimentelor declarase caduc dictatul de la Viena, a propus chiar atacarea României[1"]. Cabinetul, în final, a recomandat ca trupele germane şi ungare să fie astfel concentrate in dispozitivul de luptă ca să le permită *„apărarea" (?!)* eraniţei stabilite la 30 august 1940 prin voinţa lui von Ribbentrop şi Ciano[198].

Urmărind evoluţiile politice de la Budapesta (instalarea unui nou guvern, decizia de-a lupta alături de Germania, declanşarea la 5 septembrie 1944 a atacului contra trupelor române din Transilvania în speranţa de-a stăvili ofensiva sovieto-românâ asupra *„graniţei"* **stabilite la Viena în 1940, eşecul operaţiunii şi. apoi, soluţia Consiliului de Coroană din 7 septembrie l'>44 de-a solicita armistiţiul Naţiunilor Unite şi toate laptele de până la 15 octombrie 1944, soldate cu îndepărtarea lui Horthy de către hitlerişii[199]), Lâszlo Siito conchidea mai demult că:** *Cererea de armistiţiu de către România, la 23 august 1944. avu o foarte mare importantă pentru Ungaria, atât din punct de vedere militar, cât şi din punct de vedere politic. Concepţia militară ungară după care armata ar fi putut rezista faţă de forţele sovietu e pe linia Cârpo ti lor până când situaţia Ungariei ar fi devenit mai favorabilă, adică până la sosirea trupelor occidentalilor[00], s-a prăbuşit, căci calea spre Ungaria pentru forţele armate sovietice şi române era de-acum deschisă dinspre sud. Din punct de vedere politic, cererea de armistiţiu a românilor tivea încă o importanţă şi mai mare pentru Ungaria: cursa contra-cronometru pentru Transilvania[20'] fusese câştigată de către România..." [202].*

Pericolul ce plana după 23 august 1944 asupra Ungariei horthyste punea în discuţie, concomitent, întreg sistemul de dominaţie politică sau cel de apărare militar-strategică al celui de-al Ill-lea Reich din centrul Europei. A fost şi motivul pentru care Cartierul General al lui Hitler s-a preocupat în cel mai înalt grad, la confluenţa lunilor august-septembrie 1944, de salvarea situaţiei în zonă. recurgând la o suită de măsuri şi dictând acţiuni militare care, toate, s-au dovedit ineficace după decizia României de-a elibera pământul Transilvaniei de Nord şi în faţa ofensivei comune sovieto-române. A fost şi motivul pentru care, de la Budapesta, prin plenipotenţiarul său Edmund Weesenmayer. Reichul nazist a urmărit îndeaproape desfăşurările de forţe din România, intenţiile guvernelor şi comandamentelor român şi sovietic, mutaţiile politice, militare şi sociale survenite în Ungaria .

Pentru *Axa* fascistă, actul doborârii dictaturii antonesciene nu s-a soldat pur şi simplu cu pierderea unui aliat de bază, având în vedere poziţia sa în momentul cotiturii-[04]**, cât mai ales cu** *„câştigul unui nou inamic!"* **Intrarea României în război contrai** *Axei* **a fost corolarul răsturnării regimului de dictatură al lui Ion Antonescu.** *România* **- aprecia la 25 august 1944 (orele 19) Postul de radio Londra -** *n-a capitulat, ci luptă acum mai departe alături de Aliaţi Noul guvern român a hotărât mobilizarea tuturor forţelor naţionale pentru noua luptă împotriva germanilor şi alături de Aliaţi*...*4.[205] **Asemenea cuvinte exprimau cu fidelitate deplină faptele, cunoscuf fiind că cde dintâi unităţi ale armatei române au iniţiat acţiuni contra Wehrmachtului încă în cursul nopţii de 23-24 august 1944 şi că, în urma represaliilor dictate de Adolf Hitler şi generalii săi împotriva forţelor din Bucureşti şi din restul ţării noastre, guvernul C. Sânătescu a dispus difuzarea proclamaţiei ce făcea cunoscută intervenţia oficială a stării de război între România şi Reichul nazist, la 24 august 1944 (orele 16:30)**. în ceasurile următoare, Postul de radio va comenta:** *‚J*rin ruperea relaţiilor sale cu Germania şi prin declararea războiului împotriva acestei ţări. România a zdrobit zidul Balcanilor ce fusese ridicat acum cinci ani de Hitler"*[1].*

De remarcat un fapt cu totul semnificativ, şi anume că România nu a menţinut relaţii diplomatice cu nici unul dintre ultimele state *„aliate"* **ale Reichului hitlerist, mai precis: la 30 august 1944 a rupt raporturile oficiale cu Ungaria horthystă**[20]***. De asemenea. România a făcut cunoscut la 30 august 1944 că nu recunoştea pe nici unul dintre** *pliaţii"* **marionetă ai Reichului**

- Croaţia, Slovacia sau „*republica"* **fascistă a lui Mussolini**[201]**', pentru ca, exact peste doua luni, să procedeze la ruperea relaţiilor diplomatice cu ultimul membru marcant al** *Axei* **fasciste**
- Japonia[210]**.**

In felul acesta, s-a confirmat nu numai *de facto*, **ci şi** *de jure* **retragerea României din** *Axa* **fascistă, care din interior a primit una dintre loviturile fatale ce-i vor grăbi dezagregarea.**

Evenimentele din România au fost receptate cu satisfacţie şi urmărite cu interes de marile capitale aliate, şi nu numai atât. Din informaţiile noastre. Postul de radio Londra (în limba **română) a fost cel dintâi care. în seara zilei de 23 august 1944, la orele 23, a difuzat ştirea referitoare la faptele survenite la Bucureşti în ceasurile precedente:** *‚Jiomânia a accepta: condiţiile de pace ale Aliaţilor. Regele Mihai a adresat o proclamaţie către ţară anunţând încetarea ostilităţilor împotriva Puterilor Aliate şi începerea luptei alături de Naţiunile Unn< împotriva inamicului comun. Din noul guvern (român) fac parte domnii luliu Maniu şi [C.I.C / Brătianu*"[2M]**. Puterile Aliate, ca şi statele** *Axei* **fasciste, au fost, de asemenea, surprinse** in **privinţa momentului când s-a declanşat acţiunea, apoi şi în privinţa amplorii şi consecinţelor imediate sau îndepărtate ale cotiturii României. Faptul este relevat de** *reacţia* **marilor capitale faţă de noutăţile sosite de la Bucureşti, în sensul că oficial** *nu s-a luat act imediat* **de deci/i. României de-a abandona** *Axa,* **cu toate că, în răstimp, presa internaţională scrisă şi vorbită** i a **consacrat spaţii importante**[212]**. Documentele descoperite în arhivele străine şi publicate** in **ultimii ani, ca şi unele nevalorificate încă ne îngăduie să surprindem cu exactitate în primul rând poziţiile şi reacţiile Washingtonului. Moscovei sau Londrei faţă de hotărârea României de la 23 august 1944.**

Potrivit informaţiilor noastre, în cursul anului 1944 Administraţia Roosevelt, Casa Alba **au fost - graţie unor surse din cele mai competente - la curent cu evenimentele din Români i In consecinţă,** *Casa Albă* **a putut aprecia în mod corespunzător şi la timp semnificaţia particulara şi generală a retragerii României din** *Axa* **fascistă şi a trecerii sale de partea Naţiunilor Unite, înscriindu-se în** *‚jisaltul"* **decisiv asupra Reichului nazist, pe locul al IV-lea, după URSS. S.U.A. şi Marea Britanie. O serie de rapoarte ale faimosului** *Oficiu al Serviciilor Strategic (Office of Strategic Services - O.S.S.),* **cel mai important organism de informaţii al**

Washingtonului în anii conflagraţiei secolului şi unul dintre cele mai mari ale beligeranţilor, ca şi corespondenţa diplomatică pe canalul Cairo-Washington/Departamentul de Stat atestă cu prisosinţă o *„luare de contact"* **promptă cu realităţile româneşti încă din primele ceasuri după actul de la 23 august 1944**[21]**\ Imediat după 23 august 1944, de pildă, diplomaţii americani erau deja în posesia unor informaţii în sensul că forţele politice din România stăpâneau** *.ferm"* **situaţia la Bucureşti şi că, în întreaga ţară, sentimentul popular era** *.puternic în favoarea unei acţiuni imediate împotriva naziştilor"*[21]**.* **Ştiri similare au parvenit preşedintelui Roosevelt şi colaboratorilor săi mai cu seamă din partea unor organisme de informaţii şi contrainformaţii din Washington. Astfel, de o mare precizie şi promptitudine au fost sintezele întocmite şi prezentate de către Comitetul reunit al informaţiilor (Joint Intelligence Committee - J.I.C.). Sinteza prezentată şefului executivului american a doua zi chiar după lovitura de stat de la Bucureşti debuta cu aceste precizări ce fixau locul evenimentelor din România în contextul general al ostilităţilor:**

„In această săptămână. Germania a suferit o serie de răsturnări militare şi politice descumpănitoare. Armatele germane în nordul Franţei au luptat cu disperare să scape de încercuire şi nimicire de către forţele aliate... In final, România a pus în pericol poziţia germană din Balcani"[215]*.*

Insistând asupra situaţiei militare din estul Europei, sinteza respectivă furniza detalii referitoare la ofensiva Fronturilor 2 şi 3 ucrainene în zona Iaşi-Chişinău după 20 august 1944, apreciindu-se câ, în general, în sectorul menţionat, operaţiunile nu depăşiseră. înainte de cotitura României, stadiul lor *„relativ static"*[216]*.*

Un capitol al sintezei din 24 august 1944 al J.I.C. era consacrat special României şi deciziei sale. Se reţinea, înainte de toate, că gestul României, conjugat cu decizia manifestă pe atunci a Bulgariei de-a încheia armistiţiul cu Aliaţii, a .„*deteriorat"* rapid poziţiile Germaniei in Balcani. România era prima ţarâ care „*dezerta"* din *Axa* fascistă şi care-şi făcuse cunoscută voinţa, tradusă deja în acel moment în viaţă, de a sprijini Naţiunile Unite în efortul lor de război contra Reichului nazist. Numirea guvernului condus de generalul C. Sânătescu - preciza documentul în discuţie - exprima coeziunea forţelor democrate inteme. în cabinet fiind prezente toate partidele importante, prin Lucreţiu Pâtrăşcanu, C. Titel Petrescu, luliu Maniu şi C.I.C. Brătianu[217].

Sinteza prezentată de *J.I.C.* la 31 august 1944 cuprindea evaluări revelatoare despre importanţa internaţională a acţiunii României, căreia îi erau consacrate unele capitole speciale și **referinţe numeroase în celelalte compartimente ale materialului[218]. Comentariul pe marginea laptelor era în deplină concordanţă cu realităţile imediate militare şi politice:**

.,... Ajutată de cotitura României, Armata Roşie a cuprins în decurs de o săptămână [...] Moldova şi cea mai mare parte a Dobrogei, a pătruns prin poarta Galaţilor şi a atins Ploieştii. I "iţele române controlează zona Bucureştilor şi se raportează că ele deţin, de asemenea. Braşovul"[2]™.

O atare evoluţie rapidă a operaţiunilor militare făcea să se anticipeze.*prăbuşirea"* poziţiilor Reichului în Balcani ca fiind inevitabilă[220]. Nu lipseau, din sinteză, unele amănunte despre pregătirea şi declanşarea acţiunii de la Bucureşti[221]. Un capitol, intitulat *Evoluţii româneşti,* conchidea câ ieşirea României din tabăra dirijată de Germania conducea obligatoriu Ia •*dezintegrarea completă"* a sistemului de apărare hitlerist din tot sud-estul Europei' \ Pe deasupra, dacă sinteza din 24 august 1944 insistase asupra consecinţelor deciziei României asupra Bulgariei, determinând-o să se gândească la abandonarea Axei, sinteza din 31 august 1944 vorbea pentru prima dată de „*influenţa"* gestului ţării noastre şi asupra Ungariei[22]'.

Un alt capitol al acestei ultime sinteze a J.I.C. avea în vedere aspectele economice ale cotiturii României în războiul mondial, precizându-se că nemţii primiseră o grea lovitură prin pierderea regiunii petrolifere Valea Prahovei, care, anterior asigurase în proporţie de cel puţin 28% consumurile de combustibil lichid ale *Axei* pe fronturile europene. Aşadar, se concludea. Reichul nazist pierdea,.odatâ cu cele aproximativ 30 de divizii române puse la dispoziţie de
Antonescu, şi sursa sa petrolieră *„cea mai serioasă"-[4]*.

Atunci când „*distanţa*" între evenimentele din România şi redactarea sintezelor de către J.I.C. va deveni mai confortabilă, consecinţele multiple şi profunde ale actului de la 23 august 1944 se vor impune cu atât mai mult atenţiei analiştilor de la Washington. La 7 septembrie 1944, de exemplu, J.I.C. cunoştea că: diviziile române erau deja în lupta contra Germaniei şi Ungariei horthvste, pe teritoriul Transilvaniei; că, după cotitura României, armata roşie avansase fulgerător spre graniţele ţării noastre cu Bulgaria şi Iugoslavia, fiind la Porţile de Fier şi că, în fine, Wehrmachtul începuse retragerea forţelor sale din Grecia. Totodată, Finlanda, satelitul cel mai nordic al lui Hitler. resimţise efectele pasului României, grăbindu-se sâ solicite URSS încheierea armistiţiului[223]. Peste alte şapte zile, *J.I.C.* stăruia asupra evenimentelor militare din nordul Transilvaniei, pentru ca la 21 septembrie 1944 să anunţe prăbuşirea *„întregiipoziţii germane în Balcani".* Mai apoi, sinteza din 28 septembrie 1944 a7./.C.-ului vorbea în termeni clari despre *eşecul* Germaniei în al doilea război mondial, desigur şi ca urmare a cotiturii României din august 1944[22]*.

Comitetul reunit al informaţiilor (J.I.C.) îşi întemeia sintezele pe informaţiile culese de către toate serviciile secrete ale S.U.A. şi mire care s-a impus, sub raportul eficacităţii. *Biroul de spionai naval (Office of Naval lntelligence - ON.L).* Sintezele acestui organism, de asemenea săptămânale, ajungeau şi ele pe biroul personal al preşedintelui Roosevelt: 49 în 1942, câte 53 în 1943 şi 1944. 15 între 3 ianuarie şi 11 aprilie 1945[227]. Nu mai puţin interesante decât sintezele *J.I.C.*, acelea ale O.N.I. au completat imaginea în privinţa evenimentelor din România. Una din aceste sinteze era datată chiar la 23 august 1944 şi, dată fiind diferenţa de fuse orare dintre Bucureşti şi Washington, a putut include comentarii pe marginea actului istoric din acea zi:

.,România a acceptat condiţiile de pace ale Aliaţilor. Decizia a fost anunţată într-< emisiunea radio difuzată din Bucureşti de către regele Mihai, care şi-a chemat concetăţeni! să se ralieze noului cabinet democratic şi să ia armele împotriva Germaniei. După defecţiunea Italiei în urmă cu aproape un an. România. în virtutea poziţiei ei strategice şi a resurselor economice, devenise cel mai important dintre sateliţii Germaniei. Modificarea bruscă de cárnea a taberei militare constituie o gravă înfrângere pentru Germania"[11].*

„Acţiunea României - se aprecia, de asemenea - *deschide o largă breşă în frontul balear,' al lui Hitler. Ea poate grăbi deliberările guvernului bulgar /de-a semna armistiţiul cu AliaţiiI Ea pune în pericol garnizoanele germane din insulele egeene. din Grecia şi Iugoslavia. Peni' poporul german însuşi, care-şi aminteşte cum capitularea Bulgariei a constituit începutul sfârşitului în anul !91H, ştirile de la Bucureşti vor fi la fel de ameninţătoare ca şi celelalte aflate în această tragică vară"[22y].*

Specialiştii *O.N.I* au întrevăzut că Germania va pierde neîntârziat zona petrolifera Capitolul Frontul răsăritean din sinteza datată 23 august 1944 amintea că, după deci/ia României, aici se mutase, după mai multe luni de inactivitate, interesul pentru soarta ostilităţilor-'.

La 30 august 1944, *O.N.I.* a revenit asupra „*avantajelor"* obţinute de armata roşie în sud- estul Europei după cotitura României[20]. Wehrmachtul se confrunta cu noi şi mari „*dificultăţi* acestea rezultând din luptele angajate în acele zile de armata roşie, care eliberase singura Bucureştii, în fapt prima capitală de pe continent din care hitleriştii fuseseră alungaţi de către forţele rezistenţei naţionale fără nici un ajutor din partea Aliaţilor. Nemţii - preciza sinteza menţionată - se băteau *„neobişnuit de feroce"* în regiunea petroliferă, unde, totuşi, succesele forţelor române erau lesne previzibile[2] ". Serviciul de spionaj al Marinei americane descoperea şi el că faptele românilor din august 1944 se repercutaseră deopotrivă asupra comportamentului Sofiei şi Budapestei, silindu-l totodată pe Hitler sâ-şi retragă în grabă forţele din Grecia >
Iugoslavia, pentru a nu le pierde definitiv după ce armata roşie ar fi stabilit contactul cu unităţile mareşalului Tito[234]. Descriindu-se operaţiunile de pe teatrul de est, se recunoaşte fără rezerve că ofensiva trupelor sovietice în zona Iaşi-Chişinău permisese Uniunii Sovietice, în condiţiile defecţiunii române, sâ repurteze un succes *„de proporţiile Stalingradului"* pe plan militar şi cu mari consecinţe politico-diplomatice şi teritoriale[235]. In acelaşi context, fapta României era cu atât mai mult apreciată cu cât era comparată cu succesul Aliaţilor în Vest în cursul aceleiaşi săptămâni - eliberarea Parisului. Pentru Germania, perspectivele războiului deveniseră, în consecinţă, sumbre: pierderea *.japroape sigură"* a petrolului românesc reprezenta o altă *serioasă lovitură fizică şi morală".* Importanţa „*enormă"* a petrolului românesc pentru *Axă* în acel moment a fâcut sâ sporească - citim într-o altă sinteză a *O.N.I* -ului - preţul cotiturii României în cel de-al doilea război mondial la 23 august 1944[23]*.

Concluzia ce se impune din examinarea acestor documente întăreşte rezultatele cele mai recente ale studiilor de specialitate ce înscriu retragerea României din Axă între marile cotituri ale celui de-al doilea război mondial în ansamblu.

Aşa după cum se ştie, ieşirea României din *Axa* fascistă şi înrolarea ei în tabăra Naţiunilor Unite în războiul contra Germaniei şi a sateliţilor ei au avut un larg ecou în presa internaţională, ce a sesizat imediat

consecinţele pozitive ale acţiunii pentru desfăşurarea ostilităţilor în ansamblu. Cercetarea alentâ a unor ziare occidentale prestigioase[2'7] atestă că în perioada 24- 31 august 1944 respectivele cotidiane au consacrat, pe spaţii ample, comentarii de substanţă asupra faptelor din ţara noastră. Astfel, la numai câteva ceasuri după doborârea dictaturii anionesciene, *„The New York Times"* **considera câ:** *‚J)in punct de vedere politic şi militar, dezertarea României din Axă reprezintă un triumf major pentru Aliaţi"[2*].* **In continuare, se prezentau consecinţele** *„logice"* **ale acţiunii României pe plan strategic: deschiderea drumului armatei roşii spre Bulgaria, Iugoslavia şi Ungaria, pe de o parte, iar pe de alta. prăbuşirea** *spatelui"* **german bazat pe linia Marea Neagră - Carpaţi[2'9]. în ziua următoare, revenind cu noi detalii asupra însemnătăţii loviturii pentru continuarea ostilităţilor împotriva Germaniei, acelaşi ziar considera:** *„Istoria poate foarte bine să consemneze defecţiunea României /din punctul de vedere al taberei naziste] ca unul dintre evenimentele decisive ale întregului uzboi"[2*0].* **Cu acest prilej, se aprecia câ reorientarea României în conflict provocase o „***serioasă dâbire" Axei,* **fiind previzibile imediate „***rezultate de o mare semnificaţie politică"* **şi** *..prăbuşirea întregii poziţii germane în Balcani"[241].* **în sfârşit, în aceeaşi zi. titlul unui articol datorat lui S.L. Sulzberger spunea totul despre însemnătatea gestului României:** *‚J*entru Germania se profilează dezastrul în Balcani. Numai pierderea petrolului românesc ar putea fi t.itală planurilor ei de război"[242].* **în acelaşi spirit,** *„The Evening Star"* **s-a referit la** *„marea importanţă***" a acţiunii României[24'] iar** *„The Washington Post",* **remarcând câ decizia ţării noastre surprinsese pe Aliaţi, a prevăzut** *.profunda influenţă"* **a ei asupra celorlalţi sateliţi ai Germaniei, concomitent cu deposedarea Reichului de perimetrele petrolifere de pe Valea Prahovei ce acopereau pe atunci 1/3 din nevoile sale[244].**

Istoricii americani, mai de mult ori mai recent, au insistat asupra semnificaţiei politico- diplomatice, militare, economice şi psihologice a actului de la 23 august 1944 pentru determinarea evenimentelor la nivelul continentului european ori pentru precizarea raporturilor intre Marii Aliaţi[245]. Paul Quinlan a calificat gestul României drept *„o lovitură majoră"* **pentru Germania[246].**

Documentele descoperite în arhivele americane publice şi particulare, în mare măsură publicate, oferă cititorului o imagine şi mai completă despre însemnătatea loviturii de stal de la 23 august 1944 în desfăşurarea ultimei faze a conflagraţiei mondiale. Rezervându-ne dreptul de a reveni asupra conciliabulelor diplomatice îndeosebi pe „*canalul"* **Washington - Londra - Moscova - Bucureşti - Ankara/Istanbul - Stockholm - Cairo, sâ reţinem câ faptul trecerii Komâniei în tabăra Naţiunilor Unite a fost luat în consideraţie, în planurile sale militare şi în**

corespondenţa sa secretă, de către generalul Dwight *(Jke")* **Eisenhower, comandantul forţelor expediţionare aliate de pe teatrul din vestul Europei[247]. Anterior zilei de 23 august 1944, S.U.A., prin reprezentanţii oficiali la Stockholm[248], Ankara/Istanbul[249] sau Cairo[230], au urmărit eforturile României de-a se degaja din** *Axa* **fascistă, după cum Cordell Huli, şeful** *Departamentului de Stat*, **s-a implicat personal pentru a bara calea realizării unui acord bilateral (apoi trilateral) anglo-sovieto-american privind împărţirea Europei Est-Centrale în sfere de influenţă[231]. La 23-26 august 1944,** *Departamentul de Stat* **a fost „„*alertat* din diverse direcţii cu ştiri despre evenimentele de la Bucureşti şi implicaţiile lor, precum: detalii de la Cairo despre comunicarea primită din Bucureşti în sensul că la 26 august 1944 opoziţia se decisese** *,jă treacă la acţiune"*-,* **informaţia tot din Cairo, invocând un răspuns oficial la demersul noului ministru român al Afacerilor Externe, Grigore Niculescu-Buzeşti, de a se semna** *imediat* **un armistiţiu între România şi puterile Naţiunilor Unite[25']; telegrama ambasadorului A. Harriman de la Moscova către Cordell Huli, cu notaţii relativ la reflectarea actului de la 23 august 1944 în presa sovietică[254]; telegrama ambasadorului Steinhardt de la Ankara, cu detalii despre pregătirea şi doborârea regimului antonescian[233]; raportul** *O.S.S* **din 2 octombrie 1944 referitor la stadiul raporturilor româno-germane în momentul declanşării acţiunii şi la întoarcerea armelor de către trupele române împotriva Wehrmachtului, cu consideraţii din cele mai interesante** *„... Luptele terestre care au avut loc între forţele germane şi române după 23 august au fost mai înverşunate decât probabil au realizat cei din afară. Există toate dovezile că în această luptă armata română a făcut faţă în mod excelent şi a făcut serioase pierderi germanilor...".* **raportul nr. 31 din 25 octombrie 1944 al lui Frank G. Wisner, şeful unei unităţi a** *O.S.S.* **prezeni la Bucureşti[257]; întocmirea, la 26 august 1944, pentru uzul preşedintelui Roosevelt, a unui memorandum secret cuprinzând** *„schiţa cronologică"* **a demersurilor secrete ale delegaţilor români în vederea unui armistiţiu cu Naţiunile Unite în perioada noiembrie 1943 - iulie 1944 După terminarea ostilităţilor, cea mai înaltă preţuire oficială ce s-a dat gestului României** din **23 august 1944 se regăseşte în Citation semnată de preşedintele Harry Truman pentru acordarea** *Legiunii de merit* **regelui Mihai I. Se aprecia faptul că, la 23 august 1944, s-a adus la ştiinţa naţiunii române decizia privind eliberarea României de sub dominaţia Berlinului şi angajarea armatei contra trupelor germane de pe teritoriul naţional; răspunsul armatei şi al naţiunii române a fost entuziast şi prompt, astfel că,** *„în decurs de numai câteva zile, cea mai mare parte a teritoriului României a fost eliberat de sub controlul nazist şi linia principală de rezistenţa germană pe Frontul de Sud-Est a fost retrasă cu peste 500 km spre nord-vest".* **Acţiunea** în **sine a României a însemnat - conchidea şeful executivului american -** *„o contribuţie remarcabilă pentru cauza libertăţii şi democraţiei"[2^].* **Recunoaştem în cuprinsul acestui document roadele acţiunii pozitive de informare desfăşurate de reprezentanţii S.U.A. la Bucureşti iar, între ei pe Burton Y. Berry care. în primăvara anului 1945 a primit un memoriu din partea lui Iuliu Mania şi din care cităm: „...** *Prin actul de la 23 august 11944], ea [România] s-a situat de partea Aliaţilor, aducând cauzei lor servicii incontestabile: frontul mutat dintr-o dată cu peste 500 km spre Vest, o întreagă armată germană capturată sau forţată să abandoneze cea mai mare parte a materialului său, obstacole serioase precum Car păţii, care ar fi putut îngădui armatei germane ridicarea unei linii de rezistenţă, depăşite aproape fără dificultăţi de către Armata Roşie, Balcanii • ocoliţi, totul conducând în sfârşit la o veritabilă prăbuşire a sistemului german din Sud-Est /.../ Nu se poate nega faptul că actul de la 23 august n-a fost unul dintre episoadele importante ale războiului în Europa...".[2*0]*

Londra **- după cum s-a menţionat deja - a fost prima capitală aliată câte** *a luat act* **de cotitura României, adoptând o atitudine în raport cu semnificaţia majoră a evenimentului. După ce, la orele 23, în seara zilei de 23 august 1944, B.B.C.-ul s-a adresat direct ascultătorilor români[261], la orele ¿3,15 el îşi informează ascultătorii unguri, presărând în contextul ştirilor brute captate de la Bucureşti şi cele dintâi comentarii sau evaluări demne de a fi cunoscute la Budapesta: *„O ştire foarte importantă ne soseşte din Răsărit: regele Mihai al României a acceptat armistiţiul propus de Rusia Sovietică, alăturându-se Aliaţilor. In proclamaţia dată de Majestatea Sa regele Mihai I nu se recunoaşte dictatul de la Viena prin care s-a răpit României o mare parte din Ardeal; guvernul este format din lideri democraţi, în frunte cu domnii Maniu şi Brătianu. Ultima ştire sosită din Bucureşti anunţă că noul preşedinte al guvernului român este generalul Constantin Sănătescu"[2bZ].*** *în cursul nopţii de 23-24 august 1944,* ***B.B.C.-ul*** *şi diverse agenţii de presă britanice, americane, sovietice se vor concentra ireptat asupra gestului României[263], formulându-se aprecieri din cele mai interesante în privinţa consecinţelor. La 24 august 1944, ora 4,30, Agenţia **,Jltuter"** a difuzat probabil primul comentariu mondial pe această temă:* ***„Capitularea României[264] trebuie să aibă urmări importante asupra războiului din Europa de Est [...] Două mari grupuri de armată sovietice ¡fronturile 2 şi 3 ucrainene] sunt acum libere pentru alte mişcări. Acest fapt înseamnă că 30- 40 divizii sovietice sunt disponibile pentru un alt teatru de război [...] Drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de Est şi Ungaria este deschis. De asemenea. Dunărea este nu mai puţin deschisă ,uniatei roşii, iar Câmpia Ungară şi Budapesta sunt acum direct ameninţate..."*** [26\]

în acele momente, Londra a fost informată ori *s-a informat* **în primul rând prin captarea, înregistrarea şi traducerea simultană a documentelor difuzate după ora 22 de posturile române de radio. în arhivele britanice am avut, în 1986, plăcuta surpriză de-a afla textele următoarelor documente captate de monitoarele** *B.B.C.*-**ului:**

- proclamaţia regelui (orele 22:20; 24:00 şi 01:00)*; textul integral al decretului-regal stabilind componenţa guvernului român condus de C. Sânâtescu (orele 22:25)[267]; un extras din declaraţia guvernului român (24 august 1944, ora 01:00), întreruptă în final, dar precizând că dictatura a fost doborâtă şi că,*poporul reintră ir, drepturile sale. Regimul politic pe care-l vom urma va fi un regim democratic, că libertatea nublică şi drepturile cetăţenilor vor fi garantate şi respectate* **"[2h8]; declaraţia noului guvern român, semnată de generalul C. Sănătescu (24 august 1944, ora 03:13), care, în final, preciza imperativele momentului:** *„siguranţa păcii şi restaurarea unui regim democratic [269].*

Evenimentele din România l-au surprins pe premierul britanic Winston S. Churchill în Italia, iar în *memoriile* **sale, ce aveau să se bucure de o celebritate mondială după terminarea** M**/boiului, el va reţine că gestul României a provocat** *„o răsturnare completă a situaţiei militare***"[27o]. Prăbuşirea frontului german survenită în sud-estul continentului îngăduia armatei ii să vizeze de-a dreptul Viena ca obiectiv [271]. în istoria oficială britanică consacrată celui** *k* **al doilea război mondial s-a reţinut şi această recunoaştere esenţială a premierului Churchill:** *. Trecerea României de partea cauzei aliate a dat sovieticilor un mare avantaj şi acesta poate ă ei vor intra în Belgrad şi Budapesta şi. posibil. în Viena. înainte ca Aliaţii occidentali să străbătut Linia Siegfried. Oricât de dorită ar fi o asemenea incursiune sovietică, efectul său Inie asupra Europei Centrale şi Sudice poate fi formidabil în cel mai înalt grad"[272].* **La 29 august 1944, în Napoli fiind, premierul a expediat preşedintelui Roosevelt unul din obişnuitele mesaje din vremea războiului, prilej de a-şi împărtăşi impresiile provocate de ultimele două succese militare aliate de anvergură - eliberarea Parisului şi abandonarea** *Axei* **de către România:** *Glorioasele evenimente din Franţa şi Balcani au modificat complet întreaga perspectivă 'i războiului şi cu un popor ca cel german se poate pi trece ¡în consecinţă] orice "* **[2] \ Că Churchill era într-o bună dispoziţie, determinată de condiţiile precizate, o deducem şi din lurnalul lui Harold Macmillan, care, la 28 august 1944.1-a vizitat pe premier la Pomigliano, înde l-a găsit într-o** *„excelentă stare de spirit, datorată mai cu seamă ultimelor ştiri de pe '•npurile de bătălie şi evenimentelor surprinzătoare din România.. "[214].*

Documentele depistate în arh... conduc pe istoric în tainele conducerii militare ... din epoca celui de-al doilea război mondial, fiind posibil, de exemplu, să pătrundem considerentele care au stat la baza strategiei şi tacticii forţelor imperiale angajate pe diverse teatre de lupta, iar, în context, intenţiile şi deciziile interesând România. Un rol aparte - ca sâ nu spunem determinant - în direclionarea eforturilor de război ale Marii Britanii a revenii Comitetului Şefilor Statelor Majore (*Chiefs of Staff Committee* - C.O.S.) care depindea nemijlocit de Cabinetul de război (*War Cabinei).* în perioada aflată în discuţie, acest comiiei reunea pe şefii statelor majore generale ale armatei terestre, forţelor aeriene şi navale, respectiv feldmareşalul Sir Alan F. Brooke. mareşalul Sir Charles F. A. Portal şi Sir Andrew B. Cunningham. asistaţi" de un Secretariat; pentru orice problemă specifică, înaltul for militar putea convoca şi audia persoanele care erau cele mai în măsură să furnizeze informaţii ori să sugereze măsuri ce sâ apropie trupele imperiului de victoria deplină asupra forţelor statelor *Axei* fasciste, in august 1944, mai cu seamă după abandonarea *Axei* de către România, *C.O.S.* a dezbătut in mai multe rânduri situaţia ţării noastre şi a dispus directivele de rigoare. Astfel, la 10 august 1944 el a avut în atenţie o scrisoare a liderului diplomaţiei britanice, A. Eden, şi care făcea diverse propuneri relativ la.*„reprezentarea*" Angliei în România, Ungaria şi Bulgaria, după ce aceste ţâri ar fi *„capitulat"* (sic!); titularul *Foreign Office*-ului insista ca, cel puţin în prima fază, sâ se aibă în vedere o participare la o comisie de control tripartită (anglo-sovieto americană), reprezentarea fiind *.predominant unilaterală"²".* La 26 august 1944, orele II *C O S.* stăruia pentru prima dată asupra evenimentelor din România, astfel că minuta şedinţei respective reţinea, sub titlul Armistiţiul cu România (punctul 4), următoarele: *„Comitetul ia notă de cele trei telegrame de la Cairo'-⁷" privind situaţia din România şi solicitând sâ v bombardeze anumite obiective in România"¹* . Dupâ două zile, la 28 august 1944, *C.O.S* confruntat cu evoluţiile din sud-estul continentului, a luat în consideraţie solicitarea generalului Henry Wilson. comandantul suprem al forţelor aliate în Medilerana. de a i se extinde atribuţiile *..în legătură cu situapa din România şi Bulgaria"-'".* O atenţie .aparte s-a dat pregătirii şi trimiterii la Bucureşti a misiunilor militare britanica şi americană, acţiune ce cădea în sarcin, generalului Wilson şi punea în discuţie reglementarea unor probleme cu autorităţile militare sovietice[17]". Am putea spune că *obligatoriu* s-a instalat în atenţia C.O.S. problema efectelor dezertării României din Axă asupra consumului de produse petroliere de câlre Germania angajată într-un război total:"°. La 2 septembrie 1944, Comitetul a revenii asupra realităţilor româneşti atunci când a examinat corespondenţa diplomatică schimbată în ultimele zile înire Londra şi Moscova, stăruind asupra *Convenţiei de armistiţiu* cu România avansată de URS.S şi a comentariilor propuse pe seama ei de către *Foreign Office²"-,* cei prezenţi au propus inserarea in proiect a unei menţiuni speciale privind navele maritime. în rest insuşindu-şi opţiuni[1] ■■ Foreign Office-ului. în sensul că: va fi un singur semnatar militar al Convenţiei de armistiţiu, şi anume, un general sovietic (Sir Archibald Hye şi Sir Douglas Evill, adjuncţii şefilor statelor majore generale ale trupelor terestre şi aeriene); sovieticii căpătau dreptul de-a se pronunţa *„în aproape orice problemă",* ceea ce s-a apreciat ca fiind *.politiceşte acceptabil"* (Sir Doupl. - Evill)[5]". In continuare, la 11 septembrie 1944, adică în momentul când la Moscova se deslâşui. negocierile de armistiţiu între delegaţii aliaţi şi cei români[3]", C.O.S., ascultându-i pe Sir Orii. Sargent şi pe D.F. Howard din cadrul *Foreign Office-ului.* a admis - cercetând situaţia poliir militară a Greciei - că penetraţia sovietică în Balcani putea să diminueze *„infiuen[a noasi* [britanică] *în această zonă*

Dependent direct de C.O.S., dar tot în cadrul *War Cabinet*-**ului, stalul major reunii planificării militare** *(Joint Planning Staff* - **J.P.) pregătea rapoartele în baza cărora Sir Alan Brooke şi colegii săi au decis în perioada investigata trimiterea unei misiuni militare în Român independent de o misiune de control mai largă care trebuia expediată ulterior pentru a coopeia cu sovieticii la aplicarea condiţiilor Convenţiei de armistiţiu²"'. Tot în subordinea** *C.O.S* **s cabinetului de război se afla un alt organism deosebit de eficace Ia vremea respectivă, ca 51" tot cursul războiului -** *Subcomitetul reunit al informaţiilor (Joint Inrelligence Sub-Commin - j I C.),* **care, adunând şefii/reprezentanţii faimoaselor servicii secrete britanice** *(Intelliga*

Sen ices-ul - M I.6., **birourile armatelor terestră, navală şi aeriană etc.), a ajuns cu adevărat sâ reprezinte nucleul activităţii de spionaj-contraspionaj militar, politic, economic al Imperiului. Din raţiuni diverse, însâ mai ales dat fiind că pentru Aliaţi prezenta un mare interes evaluarea capacităţii de rezistenţa a Germaniei în război.** *J.I.C.* **şi-a aplecat privirile asupra statelor Atei. a Reichului nazist în chip cu lotul special. Un exemplu ni-l oferă chiar minuta reuniunii** *J I C.* **din 18 august 1944. când s-au apreciat cu realism posibilităţile de prelungire a ostilităţilor de către Hitler şi ultimii săi „a***liaţi":* **ţelul fundamental al Berlinului - citim din minuta respectivă era acela** *,jde a câştiga timp",* **căci, în ceea ce-i privea pe neutrali şi sateliţii europeni ai Reichului, lucrurile erau cât se poate de clare: aceştia realizaseră câ** *„înfrângerea Germaniei nu mai poate fi amânată multă vreme"* **şi exemplificările date în privinţa Finlandei. Bulgariei, Ungariei şi României erau pe deplin concludente⁷"*. Despre România, de exemplu, se ştia că Mareşalul Antonescu, în urma retragerilor de trupe germane de pe frontul staţionar din nord- estul ţării, ar fi fâcut cunoscut Berlinului** *„cu claritate*" **câ se considera** *„liber'* **să negocieze armistiţiul cu Aliaţii⁷"⁷. Totuşi, nefiind în cunoştinţa de cauză cu decizia şi posibilităţile de acţiune ale forţelor democratice din România de-a doborî dictatura antonesciană,** *J.I.C* **-ul, în ciuda eficacităţii informative şi a prestigiului de care se bucura, nu a putut, la 21 august 1944, .a intuiască cotitura de Ia Bucureşti, preocupându-se în consecinţa de posibilele evoluţii politico- (liplomatice şi militare în sud-estul continentului.**

Decizia luată în alare condiţii reclama cu claritate continuarea bombardamentelor asupra ţărilor din Sud-Est, cu menţiunea specială: *..obiectivele petroliere prezintă încă o prioritate de vârf*[7K]**". O altă reuniune din aceeaşi zi a J.l.C.-ului a analizat stadiul producţiei de ţiţei a României, interesul pentru Germania şi recentele bombardamente aliale asupra rafinăriilor de pe cuprinsul celui de-al III-leaReich**[7"1']**. Concluzia subcomitetului era cu totul optimistă din punctul de vedere al Aliaţilor:** *Jn final -* **citām din raportul prezentat de către reprezentanţii serviciilor secrete britanice la nivelul J.l.C.-ului -** *este evident că politica aliată de atacare a producţiei petroliere, stocurilor ele. ale Germaniei o ameninţă pentru prima dată cu o potenţială situaţie fatală şi că aceasta este pentru eu cea mai serioasă problemei economică cu care se confruntă în prezent"* [40]**. în ziua următoare, la 22 august 1944, Comitetului şefilor statelor majore i-au parvenit concluziile7./.C.-ului. sancţionându- le prin însuşirea recomandâni câ** *„obiectivele petroliere trebuie sâ rămână cea mai înaltă prioritate pentru operaţiunile aeriene împotriva Europei Sud-Estice"* [;]**".De remarcat faptul ca. simultan,** *C.O.S.***-ul, cu numai aproximativ 31 de ore înaintea declanşării acţiunii române, care a condus la prăbuşirea înlregului front balcanic al lui Hitler. a luat act şi de sugestiile** *J.l* **C.-ului privitoare la** *o .posibili"* **retragere a Wehnnachtului din Balcani** [7]**.**

La 23 august 1944. C O-S -ul s-a întrunit cu începere de la ora 11. astfel că nu a pulul să stăruie asupra evenimentelor din România"", aflate. în acele momente, la stadiul premergător *ştiutului.* **Convocat iarăşi dupâ aproape 24 de ore (24 august 1944. ora 10,30). Comitetul şefilor de state majore a avut înscris ca** *punct special* **pe ordinea de zi** *Armistiţiul* **1***» România.* **impunând în consecinţă J./.C.-ului** *„să pregătească de urgenţă un scurt raport asupra implicaţiilor - din punct de vedere german - ale armistiţiului românesc"*[2"'l]*.* **Comitetul reunit al informaţiilor s-a conformat dispoziţiilor primite şi. în zilele ce au urmat, a ţinut la curent oficialităţile londoneze cu ştiri semnificative atit despre pregătirea şi declanşarea evenimentelor de la Bucureşti, cât şi despre urmările lor politice şi militare la scara sud-estică a bătrânului continent. într-un asemenea cadru, la 28 august 1944. J.I.C.-ul a întocmit o amplă şi pertinentă sinteza, intitulata** *Situaţia Germaniei în Balcani*[2"']*,* **semnată de E.G.N. Rushbrooke. J. A. Sinclair. II. Inglis şi A.N. Noble. Nefiind posibil să reproducem aici inlreg documentul, vom preciza că examenul situaţiei militare a Reichului nazist la momentul indicai avea exclusiv la bază determinările rezultând din** *.j-ecentele evenimente"* **din România, planificate iniţial pentru 26 august 1944, însă survenite cu trei zile mai devreme în urma unei** *„împrejurări neaşteptate".* **ce a avantajat forţele patriotice; doborârea dictaturii antonesciene şi retragerea României din**

Axă **erau dorite de naţiune şi armată, care se situa „***temeinic***" în spatele guvernului ;i al şefului statului român[1]*.**
Dintre informaţiile şi aprecierile cuprinse în sinteza 7./.C.-ului, mai reţinem:

- **faptul că guvernul generalului C. Sânâtescu a încercat să obţină ca forţele germane să se retragi din ţară, dar că forţele Wehrmachtului au ignorat acordul, atacând şi bombardând Bucureştii, ceea ce a provocat declaraţia de război a României[5*7];**
- **ci sovieticii şi-au reconfirmat dorinţa de a negocia condiţiile de armistiţiu oferite României în aprilie 1944, cu unele modificări** *,/ninore"[7VI];*
- **ci situaţia trupelor germane aflate în România a devenit** *.fără speranţe"*[9];*
- **ci situaţia Ungariei horthyste s-a complicat foarte mult după retragerea României din Axă, mai ales ci noul guvern de la Bucureşti a declarat hotărât că va lupta pentru eliberarea teritoriului transilvan pierdut prin dictatul de la Viena, fiind susţinut în această privinţă de puterile aliate, de URSS în mod special[100];**
- **că Bulgaria, de asemenea, s-a resimţit de pe urma evoluţiilor politice şi militare din România[101];**
- **că era posibil ca, în urma** *¿recentei serii de dezastre"* **militare şi a** *.pierderii petrolului românesc",* **să se producă** *„o schimbare fundamentală in strategia germană***": renunţarea de către Cartierul General la strategia de până atunci, de-a se evacua teritoriile ocupate în Europa** *„numai sub presiune aliată",* **pentru a recurge la evacuări cu scopul** *„de a se crea forţe disponibile pentru eventuala apărare a Reichului"[m].* **în atare condiţii, abandonarea Balcanilor, a întregii Europe Est-Centrale de către forţele Wehrmachtului apărea ca sigură, deşi. în cazul când înaltul Comandament german se decidea pentru o** *.retragere prin luptă",* **se putea întrevedea** *„un proces lent şi costisitor***" pentru cel de-al III-lea Reich[101].**

O problemă de mare însemnătate luată în studiu de J.I.C. în vara anului 1944 în genere, îndeosebi după cotitura României, a fost aceea referitoare la capacităţile Reichului de a se aproviziona cu produse petroliere şi. in consecinţă, efectele penuriei acute de combustibili lichizi asupra strategiei Wehrmachtului. La 26 august 1944. Subcomitetul reunit al informaţiilor din Londra a făcut noi recomandări privind *priorităţile* **bombardării unor obiective din sud estul european, admiţând ca - după recentele evenimente din România şi Bulgaria'[04] - cele două ţări să nu mai figureze în atenţia aviaţiei strategice anglo-americane. pe listă rămânând, la prima ordine, obiectivele petroliere din Ungaria. Austria şi Cehoslovacia"". Situaţia propriu-zisâ a Germaniei la capitolul aprovizionărilor cu produse petroliere făcea, o dală** la **două săptămâni, obiectul câte unui** *raport* **al** *J.I.C.***-ului, astfel că, după ultimul document de acest gen, din 21 august 1944[10]*, decizia României a impus o reevaluare a datelor fundamentale ale problemei.** *Raportul* **din 26 august 1944, întărind concluzia celui precedent, evidenţia o dată în plus câ lipsa de produse petroliere devenise** *„un factor major ce limita strategia germanii* **fi** *eficienţa operaţională"* **a trupelor Wehrmachtului'[07]. în ce priveşte criza resurselor de combustibili lichizi pentru Reich, ea decursese din atacurile aviaţiei anglo-americane. la care se adăugase faptul cu totul recent câ** *„Germania este confruntară cu pierderea iminentă şi definitivă a tuturor aprovizionărilor dm România'"[0]*-,* **se estima câ lipsa** *„rezervorului* **românesc diminua cu aproximativ 15% capacităţile Reichului în domeniul resurselor petroliere"".**

Un nou raport al //.C.-ului, consacrat în mod special *Efectului capitulării României '* **asupra poziţiei petroliere a Germaniei, s-a întocmit şi prezentat forurilor britanice la 30 augusi 1944'". Din documentul respectiv, întemeiat pe realităţi şi cifre concrete reflectând locul şi semnificaţia resurselor de** *,jiur negru"* **ale României în funcţionarea economiei de război germane, desprindem concluzia finală în sensul câ retragerea Bucureştilor din Axa fascista.."** *sporit imens dificultăţile petroliere ale Germaniei""-.* **Un raport ulterior al y./.C-ului va întări această concluzie, menţionându-se, la 4 septembrie 1944, câ producţia de produse petroliere a Reichului scăzuse cât se poale de drastic datorită bombardamentelor aliate şi** *„defecţiunii României'"".* **Pentru luna septembrie 1944 se estima ca nivelul producţiei de pelrol sâ atingă doar 43 de procente faţa de perioadele considerate** *„normale"".* **Având în vedere consecinţele unei atare degringolade în privinţa unuia dintre produsele fundamentale pentru conducerea războiului, şefii serviciilor secrete britanice aveau toate motivele sâ se declare optimişti, asigurând"[5] în încheiere organismele de profil londoneze că** *,situaţia militară a Germaniei ' \ a deveni chiar mai rea decât este în prezent"'.*

Rămânând în domeniul serviciilor secrete britanice, aici este locul nimerit sâ consemnăm că **evenimentele din august 1944 din România, cu preludiile, desfăşurările şi consecinţele lor, î şi-au aflat ecoul cuvenit şi în buletinele de informare pe care departamentul de..***cercetări***" din cadrul** *Foreign Office-ului (Research Department)* **le imprima săptămânal şi le difuza la nivelul ; forurilor politice şi militare londoneze. Natural, aceste documente aveau un caracter secret,** ele **fiind declasificate după mulţi ani. Situaţia dificilă a celui de-al III-lea Reich pe toate Ironturile, dificultăţile colaborării Berlin-Bucureşti, posibilitatea unei desprinderi a României** de *Axă* **au fost reperloriate de către** *Research Department* **(R.D.) la 2 august 1944, când se considera câ decizia României poate surveni** *„în orice moment"'".* **într-un alt moment s-au surprins dificultăţile organizării unui sistem defensiv româno-german în nord-estul României** ca **urmare a retragerii unor unităţi ale Wehrmachtului din dispozitiv pentru a fi trimise pe alte fronturi ori.„***entuziasmul"* **manifestat de români faţă de decizia Turciei de-a rupe raporturile iliciale cu** *Axa* **fascistă"[7]. Buletinul** *R.D.* **tipărit chiar în ziua de 23 august**

1944 cuprindea de asemenea ştiri despre România, cele mai semnificative stăruind asupra evenimentelor militare din cadrul operaţiei laşi-Chişinâu declanşată cu trei zile mai devreme de către Fronturile 2 şi <i ucrainene ale Armatei Roşii"". Cel dintâi buletin în care s-au pulul reţine ştiri şi comentarii despre actul de la 23 august 1944 a fost imprimat exact după şapte zile şi putem afirma, fârâ teama de a greşi, că este dominat de semnificaţia gestului României. Astfel, *R.D.* este tranşant in a susţine câ prin *„defecţiunea"* României s-a *.prăbuşit frontul politic al Germaniei în sud- i estul Europei'""*, situaţia fiind similară şi pe *plan militar[1"]'.* Pe de altă parte. România a creat mari avantaje Naţiunilor Unite, trupelor sovietice în rândul întâi, căci le-a oferit *.succese eftine"* în cadrul operaţiei Iaşi-Chişinâu'[7]'. Valoarea faplei României era evidenţiaui de dovezile surprinzând *„impulsurile"* resimţite de Cehoslovacia'", URSS'[7]', Ungaria'[71], Iugoslavia' ", | Grecia[1]*, Albania'[77], Bulgaria'[7]", Turcia [179] ori S.U.A."". Se înţelege câ, în contextul dai. | Kesearch Department a avut în centrul atenţiei evenimentele de la Bucureşti, deciziile noului iiivem român şi natura raporturilor inaugurate între România şi Puterile Naţiunilor Unite"[1], i) .'raduare a ultimelor fapte decisive din desfăşurarea războiului era deja posibilă, din momeni ' ee sinteza dalatâ 30 august 1944, relevând *„optimismul exuberant"* ce cuprinsese S.U.A., indica şi cauzele sale reale: *„eliberarea Parisului, avansurile (Aliaţilor) în sudul Franţei. ' "lte-face-ul României, defecţiunea Bulgariei din Axă",* toate petrecute în limitele săptămânii imediat precedente"[7]. Sintezele următoare ale R.D.-ului au reconfirmat aceste aprecieri în ce priveşte rolul şi locul actului de la 23 august 1944 pentru determinarea cursului celui de-al i"ilea război mondial în ultima sa fază'".

Evenimentele din România, consecinţele lor pentru desfăşurarea conflagraţiei secolului au pulul fi urmărite cu atenţie şi promptitudine de opinia publică din Marea Britiinie graţie presei scrise şi vorbite, care s-a dovedii deosebit de receptivă şi obiectivă in interpretarea evoluţiilor politico-diplomatice, militare, psihologice şi economice de după 23 august 1944"[1]. La 25 august ' 1944, ambasadorul american la Londra, John Winant. informa Departamentul de Stal cu ştiri ce surprindeau reacţia presei engleze faţă de cotitura României[1]", tonul fiind dat chiar de către celebrul | ("lidian londonez *„The Times"* ce aprecia - în aceeaşi zi - câ răsturnarea de la Bucureşti avea semnificaţia *jmm eveniment de cea mai mare importanţă militară şi politică*""". Şi in zilele unnâtoare, acelaşi cotidian, stăruind asupra urmărilor militare imediate ale deciziei României. | anunţa *.sfârşitul"* în sud-estul Europei al *.aventurii dezastruoase"* a celui de-al III-lea Reich[11]'.

Un aspect ce trebuie luat în consideraţie serioasă priveşte politica pe care guvernul britanic a promovat-o în 1944-1945 faţă de statutul României ca ţară beligerantă de partea Axei, apoi co-beligerantâ în rândurile Naţiunilor Unite, şi anume: ignorarea completă a realităţilor româneşti şi. în dezacord complet cu impulsurile resimţite de Londra imediat după actul de la 23 august 1944, continuarea eforturilor diplomatice ce au condus, în octombrie 1944 la Moscova şi în februarie 1945 la Yalta, la divizarea Europei de Sud-Est în *„sfere de interese"* **ale marilor puteţi ce se profilau ca învingătoare sigure în al doilea război mondial - Marea Brilanie, S.U** A **şi U.R.S.S."[8]**

Cotitura României a interesat în gradul cel mai înalt URSS, ale cărei forţe armate - în speţa Fronturile 2 şi 3 ucrainene - erau deja angrenate, cu începere din zorii zilei de 20 august 1944. într-una din cele mai mari operaţii desfăşurate în vremea celui de-al doilea război mondial *operaţia laşi-Chişinău"'.* **Mareşalul Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean va relata după război ce însemnătate deosebită a acordat** *Stavka* **sovietică pregătirii şi conducerii cu succes a bătăliei din zona laşi-Chişinău, de încheierea victorioasă a căreia avea să depindă, după cum s-a şi întâmplat,** *„modificarea radicală a situaţiei politice şi strategice in Balcani* **"şi de o manieră generală, pe întreaga aripă de sud a frontului sovieto-german'[4]". Pe de altă pane pregătind declanşarea acţiunii, forţele patriotice şi democratice din România au avut în vedere că era preferabil ca doborârea dictaturii antonesciene şi întoarcerea armelor contra Reichului nazisl şi a Ungariei horthyste** *să se producă simultan cu o ofensivă* **a Armatei Roşii, cu trimiterea unor brigăzi aeropurtate anglo-americane la Bucureşti. Dar, cum în cursul negocierilor secreţi angajate de delegaţii opoziţiei democratice cu reprezentanţii aliaţi. îndeosebi la Cairo şi Stockholm. nu s-au realizat la** *timp* **acordurile corespunzătoare, iar, cum şi sosirea unor** unităţi **aeropurtate şi declanşarea ofensivei sovietice în nordul-estul României întârziau, forţei, democratice deciseră** *sa treacă la acţiune* **indiferent de planurile militare ale Aliaţilor, dar cu o serioasă supraveghere şi** *pregătire a condiţiilor interne.* **Curând după 21 august 1944** *s-u stabilit cu precizie momentul - sâmbătă. 26 august 1944,* **dată în privinţa căreia, după** unele **eşecuri de transmisie. luliu Maniu a reuşit în final, la 20 august 1944. să informeze pe Aliaţi la Cairo"[1]. In aceeaşi zi, se ştie,** a **început ofensiva Fronturilor 2 şi 3 ucrainene, punând în mare dificultate trupele germano-române din zona laşi-Chişinău. Condiţiile interne şi** externe **favorabile trecerii la acţiune la Bucureşti au devenit** *cu atât mai favorabile,* **astfel că.** faţă **de ivirea unor factori neprevăzuţi, s-a hotărât în prima pane a zilei de 23 august 1944 devansarea cotiturii cu trei zile. Devansarea orarului** a **făcut ca** *ziua Z* **şi** *ora II* **să survină chiar la** 23 **august 1944, orele 17. când** s-a **produs arestarea Antoneştilor. semnalul declanşării cotiturii Despre acestea. Aliaţii nu au mai fost - din lipsă de timp, de mijloace şi pentru a se asigura succesul deplin al acţiunii - înştiinţaţi. Desprinderea României de Ara fascistă şi doborârea dictaturii antonesciene au constituit, în felul acesta, şi pentru Aliaţi, ca şi pentru tabăra hillerisia. o** *veritabilă surpriză.* **Istoricul american Paul D. Quinlan. menţionat deja, o afirma cât se poate de clar"". Această derulare a evenimentelor interne şi externe politico-diplomatice şi militare ne-a condus mai demult la concluzia că,** *după actul de la 23 august 1944. evoluţiiii din România şi ofensiva Armatei Roşii, desfăşurate simultan şi practic in acelaşi spaţiu, s-uu condiţionat reciproc; acţiunile victorioase ale trupelor sovietice au constituit prilejul, iar > cauza cotiturii din august, rolul precumpănitor revenind indiscutabil factorului intern'".* **Este indiscutabil că, după ziua** Z. **ora H, presiunea militară sovietică a limitat capacitatea de** reacţie **a Wehrmachtului împotriva forţelor din România, lot aşa după cum, prin doborârea** dictaturii **antonesciene, prăbuşirea în consecinţă a frontului germano-român şi abandonarea Axei d către România, s-au creai condiţii deosebit de favorabile pentru avansul Fronturilor 2 şi** [!] **ucrainene[14]' pe spaţii şi în tempo-uri nebănuite chiar de** *Stavka,* **înainte de declanşarea operaţiei laşi-Chişinău. Ca rezultat direcl al acţiunii României, înaltul Comandament sovietic, la** 24 august 1944, a revizuit ordinele pentru conducerea mai depafle a ofensivei de către Fronturile 2 şi 3 ucrainene aflate sub dispoziţia mareşalilor Malinovski şi. respectiv, Tolbul™[14]*. întreg frontul german din sud-estul continentului s-a prăbuşit, dupî cum s-a expus deja la locul cuvenit, iar Postul de radio Moscova nu a întârziat (la 27 august 1944, ora 11,15) să înregistreze un asemenea rezultat "'.

Din câte cunoaştem, prima mărturie ce atestă luarea în consideraţie de către U.R.S.S. a gestului României a reprezenlat-o un scurt comunicat al Postului de radio Moscova, difuzat la 24 august 1944, ora 2,50: *,£>upă cum transmite Agenpa «Reuter», Postul de radio Bucureşti a anunţat astă-seară că in România a fost format un nou guvern in frunte cu generalul Constantin Sanătescu'"".* **La 25 august 1944, ora 2,00, V.M. Molotov, Comisarul poporului pentru afacerile externe ale U.R.S.S.. i-a convocat pe ambasadorii american şi britanic la Moscova pentru a le citi textul unei declaraţii pe care guvernul sovietic avea s-o difuzeze peste 60 de minute'[4]'. Declaraţia sovietică reitera punctul de vedere exprimat de Moscova în condiţiile de armistiţiu prezentate României în aprilie 1944, conţinând şi un angajament de nedezarmare a trupelor române de pe fronl în cazul în care ele se angajau să lupte alături de armata roşie pentru eliberarea Transilvaniei de sub jugul horthyst"[0]. După aproape 24 de ore. mai precis la 26 august 1944. ora 1,30, Molotov s-a reîntâlnit cu A. Haniman şi Sir Clark Kerr, admiţându-se ca în proiectul convenţiei de armistiţiu ce avea să fie prezentat Bucureştilor să fie incluse şi unele condiţii convenite între delegaţii români şi sovietici în cursul negocierilor lor secrete din vara anului 1944 de la Stockholm"[1]. La cererea şefului diplomaţiei sovietice, s-a convenit, totodată, ca negocierile de armistiţiu cu**

România să se desfăşoare la Moscova ~ , ceea ce Londra sugerase în ajun'", iar Washingtonul va admite în curând. Să reţinem că, intre timp. la Ankara ori la Cairo, delegaţii români. Al. Cretzianu şi, respectiv. Barbu Ştirbey şi C. Vişoianu. intraseră deja în discuţii cu diplomaţii sovietici, americani şi britanici pentru precizarea datei şi locului tratalivelor pentru încheierea convenţiei de armistiţiu între România şi Marile Puteri ale Naţiunilor Unite"[4]. Poziţia opiniei publice sovietice faţă de evenimentele din august 1944 se desprinde în mod convingător din articolul *Hotărârea României,* **apărut la 1 septembrie 1944 sub semnătura N. Sergheeva în revista „Voina i rabocii Klass" din Moscova:.....** *înfrângerile suferite de nemţi pe flancul de sud şi trecerea României de partea Aliaţilor sunt evenimente de o mare importantă pentru lot mersul războiului. Reacţia presei străine demonstrează adânca impresie pe care au produs-o in lumea întreagă comunicatele despre victoriile Armatei Roşii în sud şi despre hotărârea României. "Tlie New York limes», ile exemplu, scrie că «ruperea României de Germania constituie unul din evenimentele hotărâtoare ale războiului»..." "*

N.

1 Vezi B. H. Liddell Hart. *History of the Second World War,* **London. Cassel!, 1971, p. 576 şi urni. :**
Eddy Bauer. *The History of World War.* **II, p. 511 şi urill. - Marin Radu Moeanu, ed..** *România - marele sacrificai al celui de-al doilea război mondial. Documente,* **I, Bucureşti, 1994, p. 180.**
3 *Ibidem,* **pp. 183-185.**

4 Vezi Andreas Hillgruber.'Hrsbg., *Staatsmänner und Diplomaten hei Hu/er.* **II, pp. 348-363. 389- 406, 476-501.**

5 Gh. Buzatu. A. *Simion. Preliminarii diplomatice ale aelului de la 23 August 1944, bl Actul de la 23 August 1944 : n context international,* **p. 213 şi urm.; Vasile Puşcaş,** *Speranţa* **fi** *disperare Negocieri româno-aliate, ¡943-1944,* **Bucureşti, Editura Litera, 1995, passim.**

6 **Gh. Buzatu. A. Simion,** *Preliminarii* **. p. 526 şi urm.; George L Duca,** *Cronica unui rumân in veacul XX,* **II, München. Ion Dumitru-Verlag, 1985, pp. 54-102.**

7 **AI. Cretzianu,** *Ocazia pierdută,* **ediţie V. Fl. Dobrinescu, Iaşi, Institutul European, 1995, pp. 137. 160, 229-239 (studiul intitulat** *Negocierile de armistiţiu ale României. Cairo 1944).*

8 **A. Simion.** *Preliminarii. . ..* **p. 461-462.**

9 **Gh. Buiatu.** *România fi războiul mondial din 1939-1945,* **p. 36.**

10 **Mircea Ciobanu,** *Convorbiri cu Mihai 1 al României,* **Bucureşti. Editura Humanitas, 1991,pp 18- 20; Comeliu Coposu,** *Preludii pahtico-diplomatice ale loviturii de stat de la 23 August 1944.* **in Gh. Buzatu. ed..** *România cu fi fără Antonescu,* **p. 192 şi urm.**

11 **Istoriia Velikoi Oteiestvennoi voinî Sovetskogo Soiuza 1941-1945, IV. p. 267 şi urm.**

12 **La 19-20 august 1944 s-a transmis Aliaţilor, prin ministnil român la Ankara. Al. Cretzianu. în numele lui Iuliu Maniu. următorul mesaj;** *.Suntem hotărăp să trecem la acţiune* **" (Gh. Buzatu si colab.. eds..** *Mareşalul Antonescu In faja istoriei,* **II, p. 23).**

13 **Comeliu Coposu,** *Preliminuriipolitico-diplomatiee..* **.. p. 207-208.**

14 **Detalii în Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, I. Saizu, D. Şandru,** *Din istoria unei zile. Contribuţii /,, cronologia insurecţiei române din August 1944.* **extras. Iaşi. Editura Academiei, 1979.** *passim.*

15 **Vezi relatările celor aflaţi la Palat şi. de asemenea, în epicentrul conspiraţiei (Constantin Sänätescu** *Jurnal,* **cu o prefaţa de Simona Ghiţescu-Sănatescu. Bucureşti, Editura Humanitas, 1993; M. Ioaniţiu** *Amintiri ¡1 reflectiuni.* **Bucureşti, Editura Enciclopedica).**

16 **Despre ultima audienţa a Iui Ion şi Mihai Antonescu la Regele Mihai I se cunosc diverse relatări (vezi mai Jos), iar între documentele fundamentale includem chiar** *Jnsemnările"* **Mareşalului din seara zilei de 23 august 1944. dcci după ce fusese arestat. Documentul a fost descoperii întâmplător de Gh. Teodorescu. care l-a făcut cunoscut (cf. Gh. Buzatu. Mircea Chiriţoiu. eds..** *Agresiunea comunismului in România.* **II, Bucureşti. Editura Paideia, 1998. pp. 151-154).**

17 **Cf., mai ales. Ion Şuţa,** *România la cumpăna istoriei. August 44.* **ediţia citata; A. Simion.** *Preliminai n politico-diplomatice ule insurecţiei române din august 1944,* **ediţia citata; Gh. Buzatu şi colab..** *Din istoria unei zile, edipa citată* **(extras); Gh. Buzatu. ed..** *Actul de la 23 August 1944 in context international. Studii fi documente. ediţia citată*; **M. Varia,** *23 August 1944. Studiu.* **Bucureşti, 199« (xerografiat); V. Liveanu şi colab..** *Dm cronica unor zile istorice.* **Bucureşti, Editura Academiei 1971 ; Ilie Ceauşescu, Florin Constantin™. Mihail E. Ionescu, 2***3 Août 1944 200 Jours enlevés à ii Guerre.* **Bucarest. Editura Ştiinţifica şi Enciclopedica, 1985; Ilie Ceauşescu şi colab..** *România i" anii celui de-al doilea război mondial,* **voi. 2. Bucureşti. Editura Militară, 1989. Pentru bibliografia problemei, vezi: Gh. Buzalu. Gh. 1. Florescu.** *Al doilea război mondial fi România. O bibliografie* **ediţia citată; Petre Ilie, Gh. Sloean,** *România in războiul antihitlerist. Contribuţii bibliografi*,* **Bucureşti. Editura Militară, 1971. Volume de documente: Mircea Muşat şi colab.. eds..** *23 Augio• 1944. Documente.* **MV, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984-1985; Al. Gh. Sa«,, ed..** *Documente privind istoria militară a poporului român. 23-31 August 1944,* **MV, Bucureşti. Editura Militară, 1977-1979; Gh. Zaharia. Eugen Banlea, eds** *..Pentru eliberarea Patriei.* **Bucureşti Editura Militară. 1972; Gh. Buzatu, Stela Chcptea. V. F. Dobrinescu. 1. Saizu. eds..** *Mareşalii Antonescu infilfu istoriei.* **III, ediţia citată; Gh. Buzatu. ed..** *România cu fi fără Antonescu,* **ediţi.- citată;** *Ecoul international al insurecţiei armate fi al participării României la războiul antiliillet i* s > **ediţia citata; Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă CC al PCR,** *Istoria PCK Sinteză (Documentar),* **voi. 5. Bucureşti, f. a. ; 1. C. Drăgan. ed.,** *Antonescu. Mateşalul României războaiele de reîntregire.* **I IV, Veneţia, Editura Nagard. 1986-1990 (în continuare, se va cit i** *Antonescu,* **voi....); Marin Radu Mocanu. ed..** *România - marele sacrificai al celui de-al doilea război mondial. Documente*. **I, ediţia citată.**

18 Vezi diverse relatări în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângâ CC al PCR" (din 1966 titlul publicaţiei a devenii „Anale de Istorie"), nr. 6/1965. „Apărarea Patriei" din 21 august I96S şi „Magazin Istoric", nr. 5/1967 (sub titlul *Antone fiii in seiful Castelului Alb),* dar îndeosebi volumele *In uniformă pentru totdeauna* (Amintiri), Bucureşti, Editura Militară, 1979; *Contemporan cuveir i douăzeci.* Bucureşti, Editura Militară, 1983.

19 Vezi .Anale de istorie", nr. 4/1967; „Tribuna", nr. 34/23 august *1979; Antonescu,* II, Veneţia, Editur.. Nagard, 1988, p. 465 şi urm. ; *Antonescu.* IV. Veneţia, Editura Nagard. 1990, pp. 515-517; (¡1 Buzatu şi colab., eds.. *Marefalul Antonescu in fata istoriei.* II. p. 204 şi urm.

20 Pentru D. Bâlâ, cf. Gh. Buzatu şi colab., eds., *Marefalul Antonescu in fata istoriei,* II, p. 219 şi urm.; „22", nr. 18 din 10 mai 1991, p. 11; „Tinerama", nr. 5 l/noiembrie 1991. Relativ la D. Rusu, vezi Gh. Buzatu şi colab., eds., *Marefalul Antonescu,* II, p. 222 şi urm. ; „Cronica" (laşi) din 13 iulie 1984.

21 Vezi *Amintiri fi reflectiuni.* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993. Anterior s-au tipărit fragmente, mai ales: *23 august 1944. Amintiri* fi *reflectiuni,* în „Revista Istorică", nr. 9-10/1991. p. 557 şi urm.

22 Apud *Antonescu,* D, p. 444 şi urm.

23 Vezi în Gh. Buzatu şi colab., eds.. Mareşalul Antonescu. II. p. 158 şi urm.; *Antonescu.* II, p. 429 şi urm.

24 Vezi *La semnalul.. Înainte* ". în .Apărarea Patriei" din 17 august 1966; *L-am predai pe Antonescu fi am regretal toată viata,* în ..Românul", nr. 7 din 28 mai - 4 iunie 1990: *Eu l-am arestat pe Antonescu.* în „Gazeta de Vest" (Timişoara), nr. 31/23-30 august 1990, p 1.

25 Apud *Antonescu.* IV, p. 431 şi urm. (Se publica relatarea generalului din „Timpul". 14 octombrie 1944). Vezi şi relatarea generalului, datata 10 iunie 1946 şi publicata recent de Claudiu Secaşiu. in „22". nr. 34/1998, p. 8-9.

26 Cel mai recent s-au tipărit extrase din memoriile generalului: *Sub ocupaţie sovietică.* I-II, în „Expres Magazin" (Bucureşti), nr. 7 şi 8/1991.

27 Vezi. In mod special, relatarea din „Analele.. . ". nr. 4/1967. apoi în Antonescu, II. p. 458 şi umi. : Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Marefalul Antonescu,* II. p. 227 şi urm. ; vezi şi (probabil) cea dintâi relatare a lui D. Dămăceanu din 1957 (apud *Istoria PCR. Sinteză. Documentar,* ed. citată. pp. 434- 960). Colonelul D. Dămăceanu era subordonat generalului losii Teodorescu, şeful C.M.C. (Comandamentul Militar al Capitalei).

:x Gh. Buzalu şi colab., eds.. *Marefalul Antonescu.* II, p. 199 şi urm.

29 Cf. *Cum s-a pregătit actul de la 23 August 1944.* în „România libera" (Bucureşti) din 23 august 1945, p. 9. Vezi şi *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944. Rolul Suveranului. Declaraţiile d-lor: Iuliu Maniu. Lucrefiu Pàtrâfcanu fi C I C. Brătianu,* Bucureşti, Tipografia „Viaţa literară". 1944; Ion Massoff, *O pagină de istorie contemporană.* în „Jurnalul de dimineaţă" (Bucureşti) din 25 decembrie 1944.

«I Vezi stenograma dezbaterilor organizate de conducerea fostului PCR. la 18 şi 22 ianuarie 1959. cu participarea tui Emil Bodnăraş, Leonte Răutu. Valter Roman. Gh. Zaharia şi Ada Gregorian (apud *Antonescu.* IV. pp. 466-5081.

si Cf. *Misiune specială.* în „Scânteia", din 22 august 1969.

: Cf. în Petre Ilie, *Misiune la Istanbul,* in „Magazin istoric", nr. 7-8/1969.

5 1 **Vezi Florin Constantiniu, ed..** *însemnările unui agent secret britanic din ajunul insurecţiei române din august 1944,* **1-II, în „Revista de Istorie", nr. 1/1982 şi nr. 5-6/1982; vezi raportul oficial complet asupra misiunii,***Autonomul*" **în România: Romania.** *Autonontous Opération Report by Lt. Col* **A** *G G. de Chastelain. Septembei 1944* **(Greal Britain. Public Record Office, Foreign Office - 371/ 44010 - 44011), document publicat parţial. în limbile engleză şi româna. în Mircea Muşal şi colab.. eds.,***23 August 1944. Documente. Il,* **pp. 796-825 (doc. nr. 889) sauînGh. Buzatu.** *Războiulmanlor spioni.* **II. Iaşi, 1989, pp. 262-278 sau în** *Actul de la 23 August 1944 in context International.* **.. ed citată, pp. 536-538. Vezi şi Gh. Buzalu şi colab.. eds..** *Marefalul Antonescu.* **II. p. 321 şi urni.**

4 Vezi raportul fostului membru al misiunii .*Autonomul*" **asupra evenimentelor din august 1944 din România publicai mai înlâi de noi (cf. Gh. Buzatu, ed..** *Actul de la 23 august 1944 în context international. .* **.. ed. citată, p. 539-540. exlras). Ivor Porter şi-a publicai memoriile, cu interesante ştiri şi observaţii asupra României anilor 1943-1944:** *Opération Autonomous. WitliS O. E. in War- lime Romania. London. Chatto and Windus,* **1989. cu o versiune în limba română (Ivor Porter.** *Operaţiunea ..Autonomous ". în România pe vreme de război,* **traducere de George G. Polra şi Dclia Răzdolescu, Bucureşti. Editura Hunranitas. 1991).**

Vezi diversele relatări făcute de Rege de-a lungul anilor: ministrului italian la Bucureşti R. Bova Scoppa (cf. *Colloqui con due dittutori.* **Roma, Ruffolo Editore, 1949. anexa. pp. 182-1831 în noiembrie 1944; ministrului elveţian René de Week (cf. 1944-1945.** *însemnări.* **I-III. în „Magazin Istoric", nr. 8.9 şi 10/1992 şi în Gh. Buzalu şi colab., eds..** *Marefalul Antonescu,* **II, p. 264 şi urm.): mareşalului britanic al aerului A. Gould Lee (cf.** *Crown aguinst Sickle The Story ofKing Micliael ofRumania.* **London, Hutchinson and Co,, 1950, lucrare tradusă de curând în limba română - Bucureşti. Edilura Humanitas, 1998); ziaristei Nicolette Franck (vezi** *La Roumanie dans l'engrenage.* **Paris-Bruxelles. Elsevier Sçqouia, 1977, lucrare tradusa şi în limba română:** *O înfrângere in victorie. Cum a devenii*

România, din Regal, Republici Populară (1944-1947), Bucureşti, Editura Humanitas. 1992); scriitorului Mircea Ciobanu (vezi *Convorbiri cu Mihai 1 a! României,* ediţia citată; idem, *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai 1 a! României.* Bucureşti, Humanitas, 1992; idem. *Regele Miliai 1 şi exilul românesc,* laşi. Editura Princeps, 1994) sau ziaristului Philippe Viguie Desplaces, *La Règne inacheveé.* Paris, Michel Lafon, 1992. Despre rolul Regelui la 23 august 1944. cf. detalii în Ch. Buzatu şi colab.. *Din istoria unei zile. passim;* Gh. Buzatu. *Regele Mihai şi Mareşqlul Antonescu.* in Muzeul Naţional Cotroceni, Colocviul româno-american *„Colrocenii in istorie".* 15-17 iulie 199Ī p. 124 şi urm.

36 Vezi Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu,* II, *passim; declara/ia lui Ion Anlnneseu din 17 aprilie 1946* (apud Serviciul Român de Informaţii, Cartea Albă a Securităţii. I, *23 August 1944 30 August 194H,* Bucureşti. 1997, pp. 273-278).

37 *Ibidem,* pp. 264-273 (declaraţiile lui Mihai Antonescu din 16 aprilie 1946); Gh. Buzatu şi colab eds.. *Mareşalul Antonescu.* II, passim.

38 Vezi Constantin Sănătescu, *Jurnal.* Bucureşti. Humanitas, 1993. Vezi şi scrisoarea generalului din decembrie 1944 (cf. .Jurnalul de dimineaţă". 31 decembrie 1944).

39 Vezi Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu,* II, p. 153 şi urm.; vol. *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944. . ..* ed. citată.

40 *Ibidem,* p. 278 şi urm.

41 Vezi însemnările, care bănuim câ-i aparţin, editate de noi (Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu.* II, pp. 143-149); Gh. I. Brătianu. *Memoriu prezentat Comisiunii de revizuire a Univers,unu Bucureşti,* Bucureşti. 1945, p. 12-13 (despre acţiunea istoricului la 23 august 1944).

42 Vezi *Prima pagină din istoria României libere. Cum au fost arestaţi de către Suveran cei doi Antone.;:/* în „Seara poporului" (Bucureşti), nr. 2 din 5 septembrie 1944, ca şi intervenţia din organul PSD-ului „Libertatea", din 5 septembrie 1944 (în Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu.* II. p. 2S2 şi urm.) ori vol. *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944* . ., ed. citată.

43 Cf. *Jurnal politic. I ianuarie-24 august 1944.* ediţie Dan Berindei, Bucureşti. Editura Roza Vânturilor 1997.

44 Vezi *Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui.* Bucureşti. Editura Gândirea Româneasca, 1990; idem *Preludii politico-diplomatice ale loviturii de stat de la 23 August 1944.* în Gh. Buzatu. ed.. *Rimant,: cu şi fără Antonescu.* pp. 192-209; idem. *Dialoguri, a, Vartan Arachelian,* Bucureşti. Editur, Anastasia, f.a.; idem. *Confesiuni, dialoguri a. Doina Alexandru.* Bucureşti. Editura Anastasia. 1996

45 Vezi *Calvarul neamului românesc după 23 august 1944,* Bucureşti. Editura Ramida. 1993.

46 Declaraţia din 14 aprilie 1946 (apud Serviciul Român de Informaţii, Cartea Albă a Securităţii I ne 161-253).

47 Declaraţia din 18 aprilie 1946 (apud Serviciul Român de Informaţii. Cartea Albă a Securităţii I nn 279-283).

48 Vezi în mod special Larry Watts, *în serviciul Mareşalului. Mareşalul Ion Antonescu văzul de w ofiţer din Cabinetul său militar cu urmare a întrevederilor avute cu. ..* Ml. München. Jon Dumitru - Verlag. 1985; *Antonescu,* I. ediţia I. Veneţia 1986; ediţia a Il-a. Veneţia, 1990; George Magherescu *Adevărul despre Mareşalul Antonescu.* MII, Bucureşti. Editura Pâunescu, 1991.

49 Vezi Gb. Buzatu şi colab.. eds.. *Mareşalul Antonescu,* 11. p. 125 şi urni.; relatare în „Analele d Istorie", nr. 4/1967.

50 Cf. *Antonescu.* IV, p. 539 şi urm.

51 Vezi în „Anale de Istorie", nr. 4/1967.

52 Vezi paginile din Jurnalul profesorului I. Hudiţă, publicate în „Magazin Istoric", 1993-1994 şi ediţi Dan Berindei a *Jurnalului politic* (nota 42).

53 Cf. „Dreptatea" (Bucureşti) din 19 iulie 1946, p. 2.

54 „Magazin Istoric", nr. 8/1990. p. 22.

55 *Ibidem,* p. 22-23.

56 *Ibidem,* p. 23.

57 Vezi, în acest sens. discuţiile purtate la Institutul de istorie al PCR la 14. 20. 21 şi 22 februarie l'.'fis (apud Antonescu. IV, p. 509 şi urm).

58 *Ibidem,* p. 526.

59 *Antonescu,* II, p, 450. Mircea Ioaniţiu avea să-l confirme pe Mocsonyi-Slyrcea (apud *Amintii reflecţiuni,* p. 46).

60 *Antonescu,* **IV, p. 528-529.**
61 *Ibidem,* **p. 233-234.**
62 Pentru detalii, cf. Gh. Buzatu şi colab.. *Din istoria unei zile.* **pp. 35-39.**

63 Antonescu, II, p. 463; Emilian Ionescu, *in uniformă pentru totdeauna* **... p. 95; idem.** *Contemporan cu veacul douăzeci,* **p. 141.**
64 *Antonescu,* **II, p. 465.**
65 Cf. „Tribuna" din 23 august 1979, p. 11; Gh. Buzatu şi colab. *Din istoria unei zile.* **p. 37.**
66 **Emilian Ionescu,** *Contemporan cu veacul douăzeci,* **p. 141.**

67 Regele se va retrage în biroul său de lucru de la Casa Nouă. unde lisase pe unii dintre conjuraţi (loan de Mocsonyi-Styrcea. Mircea Ioaniţiu, Grigore Niculescu-Buzeşti şi Aurel Aldea) (cf. schema în Mircea Ionniţiu. op. cit., p. 86-87, figura 9).
68 Emilian Ionescu, *In uniformă pentru totdeauna. . ..* **p. 95.**

1,9 Vezi interviul acordat d-lui Liviu Văenaş de Regele Mihai la împlinirea a 50 de ani de la înfăptuirea actului istoric de la 23 august 1944 (în „Evenimentul zilei" din 27 august 1994. partea a II-a din interviu). Regele a declarai ca *Jn momentul intrării celor trei subofiţeri şi a ofiţerului în salon eu am părăsit încăperea* **(subl. ns.)". Ceea ce s-a petrecu! după aceea. Regele a aflat** *.Jilterior"* **(Ibidem).**
70 *Antonescu,* **II, p. 465.**
71 Vezi „Tinerama" din l-7 noiembrie 1991, p. 9.
72 Ibidem.

73 într-o declaraţie mai veche, D. Rusu rezervase această „*misiune***" lui. . Anton Dumitrescu (apud Gh. Buzatu şi colab., eds.. Mareşalul Antonescu, II. p. 223);** *„uşa la salon a fost deschisă mi se pare* **(subl. ns.)** *de. . ".*

"4 în aceeaşi declaraţie. D. Rusu atribuise rostirea formulei respective - toi apelând la un *,jni separe"* **- lui Anton Dumitrescu sau sergentului major Dinu Cojocaru (ibidem. p. 223).**
7Ş **Cf. „Cronica", Iaşi. 13 august 1984. p. 3.**
76 Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu.* **II. p. 220 (Ia ordinul lui Emilian Ionescu).**
77 *Ibidem,* **p. 221.**
78 Constantin Sănătescu, *op. cit.,* **p. 163.**
79 Gh. Buzatu şi colab.. *Din istoria unei zile.* **p. 38.**
Sd Vezi Constantin Sănătescu, *op. cir.,* **p. 160.**
HI Evident, *după* **arestarea Antoneştilor!**
K2 *Antonesvu.* **IV. p. 517,**
83 *Ibidem.* **II, p. 465.**
S4 **Vezi loan Dan,** *..Procesul" Mareşalului Ion Antonescu.* **Bucureşti. Editura Tempus, 1993.**

85 Vezi. de ex„ Arhiva M A I. (Arhiva Operalivâ). dosar nr. 40 010. vols. l-2. anchetarea lui Ion Antonescu. înainte de 6 mai 1946. şi interogatoriile unor acuzaţi la „procesul marii trădări naţionale"
86 Vezi Arhiva Centrului de Civilizaţie şi Istorie Europeană, laşi. dosar 1/1994.

S 7 Vezi un studiu comparativ pe această temă (Gh. Buzatu. *O fană Stalinistă Procesul " Antonescu,* **in** *Ultimele zile ale Mareşalului Ion Antonescu.* **Bucureşti, Caietele „Magazin Istoric", nr. 1/1993. p. 7 şi urm.).**
88 Mircea Ioaniţiu, *op. cil.,* **p. 59.**
89 *Ibidem.* **pp. 79-83 (textul autograf şi transcris).**

"I Despre averea lăsata de Mareşal la 23 august 1944, vezi *inventarele,***întocmite în octombrie 1944 de oficialităţi şi capturate de ruşi în 1945 (apud Gb. Buzatu, ed..** *NKVD-ut pe urmele Man şa/ului Antonescu.* **I II, în „Revista de Istorie Militară", nr. 2 şi 3/1993).**
"1 Cf. Gh. Buzatu şi colab.. eds.. *Mareşalul Antonescu.* **II. p 203.**

92 S-a publicat în „Românul" (Bucureşti, nr. 5.3/iulie 1993), prin grija istoricului Ion Ardeleanu.

>3 Vezi Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu.* **II. pp. 232-237. O copie după acest document fundamental în posesia noastră (vezi Arhiva Centiului de Istorie şi Civilizaţie Europeană din laşi, dosar 169).**
94 Relatarea lui Ion Antonescu dezvăluie noi inconsecvenţe despre cele petrecute Ia Palat in după amiaza zilei de 23 august 1944; Anton Dumitrescu ar li fost însoţit de 6-7 soldaţi; fonnula de arestare a rostit-o generalul C. Sănătescu. în prezenţa Regelui Mihai I (*ibidem***. p. 236-237). i Vezi „Magazin Istoric", nr. 8/1990, p. 31; Gh. Buzatu. Mircea Chiriţoiu. eds..** *Agresiunea comunismului în România,* **II, p. 150 şi urm.**
96 Gh. Buzatu şi colab.. eds.. *Mareşalul Antonescu.* **II. p. 237.**
97 **Pe plic. Mareşalul scrisese:** *,M S. Regelui - pentru nevastă-mea".*

98 Vezi textul editat de I. Ardelea[illegible]**).**
99 Gh. Buzatu ţi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu,* **p. 238-239.**

100 Reţinem ci, în însemnările din celula din 23 august 1944, Mareşalul făcea trimitere la aceste negocieri, ceea ce denotă ca Mihai Antonescu îl ţinuse la curent şi ca nu acţionase pe cont propriu, aşa cum sugerează Gh. Ionescu-Bălâceanu.

101 Gh. Buzatu şi colab., eds., *Marefalul Antonescu.* **Il, pp. 32 şi 34 (demersuri din 22 august 1944) şi p. 37 (demers din 23 august 1944).**
102 *Ibidem,* **pp. 30, 38 (documente din 22 şi 23 august 1944 adresate SUA).**
103j *Ibidem,* **pp. 40-43 (Raportul lui Neagu Djuvara).**

104* Vezi Great Britain. Public Record Office, London-Kew, fond FO-371/46005 (Telegrama fulger nr. 1386 a lui Sir H. Knatchbull-Hugessen către *Foreign Office,* **expediata la ora 3:26 p. m. şi primită la Londra la ora 4. 35 p. m.).**

105 Idem, FO-371 -46005 (Telegrama nr. 2646, datată 23 august 1944 şi trimisa la 24 august 1944. ora 12:40 a. m. *Foreign Office* **către ambasadele de la Moscova, Washington, DC, Ankara etc.); idem. FO-371/46005 (Telegrama nr. 7479, datata 23 august 1944 şi expediată ia 24 august 1944, ora 12:30 a.m„** *Foreign Office* **către ambasada din Washington, DC, repetată către ambasadele din Moscova, Ankara şi Caserta).**

106 Idem, FO-371/46005 (Aide-mémoire prezentat de ambasadorul britanic în SUA Departamentului de Stat, Washington, DC, 24 august 1944).

107 Vezi Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu,* **II, pp. 82-83, 240-241, 242-243, 327-329, 330-335,336-337,339-340; Gh. Buzatu,** *Cotitura României - Reacţii diplomatice. Noi documente* **(Prezentată la simpozionul organizat de Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeana din Iaşi, la 11 august 1994, pe tema 23 august 1944 la judecata Istoriei).**
108 Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Mareşalul Antonescu,* **II, p. 239.**
109 Cf. Gh. Buzatu şi colab.. *Din istoria unei zile . ..* **p. 43.**
110 *Ibidem,* **p. 53.**
111 Delegatul P. C. din România deţinea, ca *ad-interim.* **şi portofoliul Justiţiei.**

112 Gh. Zaharia şi colab., *România In anii revoluţiei denwcrat-populare, Ï944-1947,* **Bucureşti, Editura Politica, 1971, p. 399-400 (Anexa).**

113 Vezi detalii în C. Olteanu şi colab.. *Armata Română In revoluţia din August 1944,* **Bucureşti. Editura Politică, 1984, p. 108 şi urm.**

114 AI. Gh. Savu şi colab.. eds.. *Documente privind istoria militară a poporului român. 23-31 August 1944,***1. Bucureşti, Editura Militară, 1977, p. 4-5; Eugen Bantea şi colab., eds..** *Pentru eliberarea Patriei,* **Bucureşti, Editura Militară. 1972, p. 29-30.**
115 Ibidem, **p. 31;** *Documente privind istoria militară.* **. .. I, p. 5-6.**

116 Mai apoi starea de război a fost declarată între România şi Ungaria, Japonia etc., ultimii aliaţi ai celui de-al III-lea Reich.
117 **Cf. Marin Radu Mocanu, ed..** *România - marele sacrificatal celui de-al doilea război mondial Documente,* **p. 251.**

118 **Vezi Ilie Ceauşescu, ed..** *Româ... ...e-al doilea război mondial,* **voi. 2, p. 131 şi uni.**
119 *Ibidem.*

120 **Vezi Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945.* **p. 40-41; Gh. Buzatu, Ion Pătroiu.** *Actul de la 23 August 1944 In presa internaţională. Ecouri.* **în Românii în istoria universală. II - Iaşi, 1987, pp. 69-150.**
121 **Ibidem**,*passim;* **Gh. Buzatu,** *ed.. Actul de la 23 August 1944 In context internaţional, passim:* **Ion Popescu-Puţuri, ed..** *Ecoul internaţional al insurecţiei române şi al participării României la războiul antihitlerist, passim.*
122 **VeziGh. Buzatu,** *ed.. Actul de la 23 August 1944 în context internaţional, passim-,* **idem.** *Actul de la 23 August 1944 în marile capitale. în România cu şi fără Antonescu,* **p. 214 şi urm; Ilie Ceauşescu. ed..** *România în anii celui de-al doilea război mondial*, **II,** *passim;* **Eddy Bauer,** *The Histors "I World War 11,* **p. 540 şi urm.; B.H. Liddeil Hart** *History of the Second World War,* **p. 584**-585: **Hans Kissel,** *Die Katastrophe in Rumänien,* **1944,** *passim.*

123 **Cf. Andreas Hillgruber, Hrsgb..** *Staatsmänner und Diplomaten hei Hitler,* **n, p. 484 şi umi :** *Antonescu despre ultima întrevedere cu Hitler,* **în „Magazin istoric[1]', nr. 7-8/1968, p. 38 şi urm.**
124 **Hans Friessner,** *Verratene Schlachten,* **p. 53.**

125 **Arhivele Naţionale. Bucureşti, fond Microfilme SUA. rola 59, cadrul 5631430.0.K.H.-ul reprezenta înaltul Comandament al trupelor Terestre germane.**

126 **Cf. John Erickson,** *The Road to Berlin. Stalin 's War with Germany,* **vol. 2, London, Weidenfeld and Nicolson, 1983, p. 356 şi urm..**

127 **Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond Ministerul Propagandei Naţionale (buletine radioinformative), dosar 245/1944, f. 211.**
128 **Gh. Buzatu şi colab..** *Din istoria unei zile,* **p. 45.**
129 *Ibidem,* **p. 51.**
130 **Hans Kissel,** *Die Katastrophe in Rumänien 1944,* **p. 108.**
131 **Gh. Buzatu şi colab.,** *op. cit.,* **p. 51-52.**
132 *Ibidem,* **p. 61.**
133 *Ibidem.*

134 **Arhivele Naţionale.Buc., fond** *Microfilme* **SUA, rola 59, cadrul 5631408. Cf. şi Gh. Buzatu. şi colab.,** *op. cit..* **pp. 61,84. Acelaşi document apud Ion Ardeleanu, Mircea Muşat, coordonatori. 23 August 1944.** *Documente,* **II, pp. 419-420.**
135 **Andreas Hillgruber,** *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu,* **p. 258.**
136 *Ibidem.*

137 **Aceste note le-am desprins dintr-o anexa a lucrării lui Hermann Jung consacrată bătăliei din Ardeni**

(Cf. *Die Ardennen-Offensive 1944145. Ein Beispiel für die Kriegführung Hitler.* **Zürich-Frankfurt, 1971, pp. 207-216; vezi şi Gh. Buzatu. ed.,** *Din arhiva istorică a României* **(I), în Românii în istoria universala, III,, Iaşi, 1988, pp. 783-786.**

138 **Vezi Gh. F. Anghelescu, ed..** *Din arhiva istorică a României* **(IV), în Românii în istoria universală. III,, p. 812 şi urm.**

139 **Hoover Institution Archives, Stanford University, Palo Alto-California, SUA, Collection Germany, Wehrmacht (Oberkommando), Führerhauptquartier,** *Stenographische Dienst im F.H.Qu..* **vol. 33,**

stenograma reuniunii din 31.[...]tul nr. 46). Cf. şi Helmut Heiber. ed.. Hitler par[...] généraux. Paris. A. Michel, 1964, pp. 277-280.

140 **Hoover Institution Archives, Collection Germany...,** *Stenographische Dienst im F.H.Qu.,* **vol. 3, stenograma reuniunii din 1.9.1944 (fragmentul nr. 43).**

141 **Vezi David Irving,** *The War Path Hitler's Germany. 1933-1939.* **London, Macmillan, 1983; idem.** *Hitler's War, 1939-1942,* **London, Macmillan, 1983; idem.** *Hitler's War, 1942-1945,* **London. Macmillan, 1983.**
142 **Urmează un extras din** *iurnalul de război* **a) lui W. Kreij*.**
143 **Ora Berlinului, penirn Bucureşti - orele 22,45.**
!44 **în fapt, şeful Misiunii militare terestre a** *Wehrmachtului* **din România.**
în realitate, dintr-un lagăr de concentrare nazist.
W. Kreipe.
Acelaşi W. Kreipe.
David Irving. *Hitler 's War,* **1942-1945, pp. 692-694.**
Vezi John Erickson, *op. cit.,* **vol. 2. p. .360.**
Ibidem.
Ibidem, **p. 362.**
1.52 **Percy, Emst Schramm,** *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Werinachtfiiliiunsstahj,* **Band IV,, ** *1. Januar 1944 - 22. Mai 1945.* **München, Bernard und Graefe Verlag. 1982. p. 15 (în continuare, se va cita:** *KTB).*
153 *Ibidem,* **p. 805.**
154 **Erik Hansen.**
155 *KTB,* **IV,, p. 808.**
156 *KTB,* **IV,, p. 808.**

157 **Potrivit ordinului nr. 0010259/24.8.1944 al O.KW -ului (vezi Gh. Buzatu şi colab.. op. cit.. p.** 97-98).

158 **Valoarea informaţiilor cuprinse în acest document a fost investigată cu atenţie de Eugen Bantea,** *Insurecţia română în „jurnalul de război "al Grupului de armare german „ Ucraina de Sud* **".** *passim.*
159 *Ibidem* **(Anexa II).**

¡60 Cf. în acest'sens. Eugen Bantea, *Operaţia română de acoperire. Septembrie 1944 în sud-estul României,* **Bucureşti. Editura Militară, 1985, passim.**

161 Vezi Arhivele Naţionale Bucureşti, fond Microfilme SUA, rola 529, cadrul 761 şi urm. (O.B. Südost, Kriegstagebuch, nr. 3,1.7-31.12.1944); ibidem, cadrai 986 şi urm. (Umsturz în Rumänien).
■62 *23 August 1944. Documente,* **II, p. 452.**

163 *Ibidem,* **p. 531.**
164 *Ibidem,* **p. 448.**
165 *Ibidem,* **p. 476.**
166 *Ibidem,* **p. 614.**
167 *Ibidem,* **p. 718.**
168 **B.H. Liddell Hait,** *History of the Second World War,* **p. 585.**
169 **Cf. Andreas Hillgruber, Hrsg.,** *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler,* **II, p. 511.**
170 **Cf. Gh. Buzatu,** *Din istoria secreta a celui de-al doilea rùzboi mondial,* **I, p. 190.**
171 **Vezi Gh. Buzatu, ed..** *Actul de la 23 August 1944,* **p. 307-308.**
172 **Cf. Albert Speer,** *Au coeur du 111e Reich,* **Paris, Fayard, 1971.**
173 **Apud „Magazin istoric", nr. 11/1982, p. 60.**
174 **Vezi** *23 August 1944. Documente,* **II, p. 479.**

175 **Arhivele Na|ionale, Bucureşti, fond Ministerul Propagandei Nationale (Serviciul presâ externă) dosar 140/1944, f. 2.**

176 **în primele zile de după 23 august 1944, acest termen, cu totul impropriu pentru a califica fapta României, s-a folosit de presa scrisa şi vorbită din ţările aliate.**

177 **Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond MPN (Serviciul presa externă), dosar 245/1944, f. 216.**
178 **Paul D. Quinlan,** *Clash over Romania, p.* **102-103.**

179 **Nicolette Franck,** *La Roumanie dans l'engrenage,* **Paris - Bruxelles, Éditions Elsevier Séquoia 1977, p. 63-64.**
180 **Cf. Michael Boll.** *Cold War in the Balkans. American Foreign Policy and Emergence of Commit nist Bulgaria, 1943-1947,* **The University Press of Kentucky, 1984, p. 44.**
181 **Apud Milică Moldoveanu,** *Reflectarea situaţiei României {i a stării de spirit a societăţii româneşti in presa conspirativa poloneză în anii celui de-al doilea război mondial,* **în** *Actul de la 23 august 1944...,* **p. 369 şi urm.**
182 **Apud Vasile Puşcaş,** *Efectele evenimentelor din România în Europa Est-Centrală,* **în** *Actul de la 23 August 1944,* **p. 341 şi urm.**
183 **Cf. Milică Moldoveanu,** *op. cit.,* **p. 388.**
184 **Cf. Vasile Puşcaş,** *op. cit.,* **p. 344-345.**
185 **Csatări Dăniel,** *Dans la tourmente. Les relations hungaro-roumains de 1940 à 1945,* **Budapest. Akademiai Kiado, 1974, p. 345.**
186 *Ibidem.* **Vezi. de asemenea. Histoire de la Hongrie, Paris 1974, p. 573.**
187 23 August 1944. Documente. **II, p. 478.**
188 **Cf. Lâszlô Sütö,** *La politique interalliée et la Hongrie pendant la Deuxième Guerre mondiale.* **Bruxelles, Presses Universitaire, 1983, p. 176.**
189 **Csatări Daniel,** *op. cit.,* **p. 346.**
190 *Ibidem,* **p. 348-349.**
191 *Ibidem,* **p. 349.**
192 *Ibidem,* **pp. 349-351.**

193 **Adam Magdaet al., eds.,** *Vengriia i vtoraia mirovuia voina, Moskva,* **1962, p. 329 (ediţie originala - Budapesta, 1959).**
194 Ibidem.
195 Ibidem, p. m.
196 Ibidem.
197 *Ibidem,* **p. 332.**
198 *Ibidem.* **Pentru diverse aspecte, vezi şi Lâszlô Sütö, op. cit.. p. 176-177.**
199 *Ibidem,* **pp. 175-189.**

200 **Cercurile horthyste sperau pe dezbinarea politică şi militară a Marilor Aliaţi, respectiv sovieticii şi anglo-americanii.**

201 Purtată de horthyşti pentru a [illegible] Naţiunilor Unite în privinţa valabilităţii... dictatului fascist de la Viena din 1940.
202 Lâszlô Sütö, *op. cit., p.* 175-176.

203 Vezi, îndeosebi, *23 August 1944. Documente,* II, p. 478 (telegramă din 24.8.1944 către secţia Ausland a O.K. W.-ului); *ibidem,* p. 626-627 (telegrama lui Weesenmayer către von Ribbentrop, Budapesta. 30.8.1944); *ibidem,* p. 726 şi urm. (telegrama lui Weesenmayer către MAE german. Budapest. 14.9.1944); *ibidem,* p. 622 şi urm. (Raport asupra evenimentelor de la Bucureşti până la 25.8.19441
204 Cf. Die Ceauşescu şi colaboratori, *200 de zile mai devreme..., p.* 107 şi urm.
205 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Bucureşti, fond 71/1939. E 9, voi. 383, f. 62.
206 *Ibidem,* f. 58.
207 Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond MPN (Serviciul presa externa), dosar 140/1944, f. 13.

208 Arhivele MAE, fond 71/1939. E 9, voi. 383, f. 76; idem, voi. 352, f. 222. După agresiunea trupelor hitleriste şi horthyste în Transilvania împotriva armatelor română şi sovietică s-a produs *declaraţia de război* a României contra Ungariei (idem, voi. 383, f. 95).

209 Idem, dosar 352, f. 173. S-a stabilit ca termen pentru schimbul reprezentanţilor oficiilor diplomatice ale Ungariei, Slovaciei, Croa|iei şi „republicii" Iui Mussolini ziua de 7 septembrie 1944 (*ibidem,* telegrama nr. 29 a lui Gr. Niculescu-Buzeşti din 30.8.1944 cane Legaţia din Bema).

210 *Ibidem,* f. 162-163. Pentru alte detalii, cf. Ion Enescu, Politica externă a României, 1944-1947, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, pp. 59-61.

211 Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond MPN (buletine radioinformative), dosar 245/1944, f. 202.
212 Vezi, mai ales, Gh. Buzatu şi colab.. *Din istoria unei zile,* p. 88 şi urm.

213 F.D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York - USA, Safe File, boxes nos. 6,167; USA, National Archives, Washington. DC, Record Group 59, box no. 381 (în continuare se va cita: NAW).
214 NAW (740.00119 E.W./8 - 2744).

215 F.D. Roosevelt Library, Map Room Papers. Container no. 233, *JIC Weekly Summary,* no. 85/ 24.8*1944).
216 Ibidem.
217 Ibidem.
218 *Idem,* JIC Weekly Summary, no. 86/31.8.1944.
219 Ibidem.
220 Ibidem.
221 Ibidem.
222 *Ibidem,* f. 6-8.
223 *Ibidem,* f. 6.
224 *Ibidem,* f. 18-19.
225 Idem, JIC Weekly Summary, no. 87/7.9.1944.
226 Idem, JIC Weekly Summary, no. 90/28.9.1944.
227 Idem, Containers nos. 221-224.
228 Idem. The ONI Weekly, vol. Ill, no. 34/23.8.1944, p. 2611.
229 Ibidem.
230 *Ibidem,* p. 2628.
231 Idem, The ONI Weekly, vol. Ill, no. 35/30.8.1944, p. 2685.
212 *Ibidem,* p. 2686.
213 *Ibidem,* pp. 2687, 2704.
234 *Ibidem,* p. 3705.
235 Idem, The ONI Weekly, vol. Ill, no. 36/6/9/1944, p. 2785.

216 Cf. Gh. Buzatu, ed„ *Actul de la 23 August 1944, p.* **442 şi urm. 237 „The New York Times", no. 31 624 din 24.8.1944, p. 11. -38** *Ibidem.*

239 **Idem, no. 31 625 din 25.8.1944, p. 12.**

;-t0 Idem, no. 31 627 din 27.8.1944, Section 4. p. 3.

-11 *Ibidem,* **Section C. p. 5.**

Idem no. 36 641 din 26.8.1944, p. A-6. 2« Idem, no 24 906 din 24.8.1944. p. 2.

-44 Cf. îndeosebi Herbert Feis, *Churchill - Roosevelt - Stalin. The War They Waged and the Peace They Sought,* **Princeton, Princeton University Press, 1957, p. 413 şi urm. 2-15 Paul D. Quinlan.** *op. cit.,* **p. 103.**

-46 Alfred D. Chandler, Jr., et al„ eds.. *The Papers of Dwight David Eisenhower. The War Years,* **IV. Baltimore-London, The Johns Hopkins Press, 1970, p. 2094 (D.D. Eisenhower către G.C. Marshall. 24.8.1944).**

-47 Vezi, în mod special. *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1944,* **IV, Europe, Washington, 1966, p. 133 şi urm. -48** *Ibidem.*

249 *Ibidem.* **Cf. şi** *Ambasador Mac V... Greece, 1933-1947,* **ed. by John O. Iatrides Princeton, University Press 1980, p. 462 şi urm.**
250 Cf. Cordell Hull, *The Memoires of....* **New York, Macmillan, 1948, p. 1 451 şi urm.**
251 **Gh. Buzatu,** *cd,, Actul de la 23 August 1944, p.* **517.**
252 *Ibidem, p.* **517-518.**
253 NAW (740.00119 E.W./8 - 2544 - telegrama nr. 3152 din 25.8.1944).
254 Idem (740.00119 E.W./8 - 2944-telegrama nr. 1592 din 29.8.1944).
255 23 August 1944. Documente, **II, p. 772.**
256- NAW, R.G. 84(871.00/11-144).
257 **Gh. Buzatu, ed.,** *Actul de la 23 August 1944. pp.* **523-525.**

258 Apud Arthur Gould Lee, Crown against Sickle. *The Story of King Michael of Romania,* **London - New York, Hutchinson and Co., 1950, p. 137. Vezi, în Anexa III, extrase din** *.jwtele informativ,* **prezentate de George Earle pe marginea actului de la 23 August 1944.**
260 261 262
263
264
265 Great Britain, Public Record Office. London - Kew, Foreign Office - 371/44005
266 •■■■
267
268 269
259 NAW, Box 6838/871.00/4 -1945 (telegrama nr. 243 din 19.4.1945, Berry cane Stettinius, secretarul de slat al S.U.A). Vezi mai sus.

Arh. Naţionale, Buc., fond MPN (buletine radioinformative), dos. 245/1944, f. 202. Gh. Buzatu şi colab., *Din cronica unei zile,* **p. 92. Vezi nota 175.**

Arh. Naţionale, Buc., fond MPN (buletine radioinformative), dos. 245/1944, f. 213-214.

Ibidem. Ibidem. Ibidem.

Winston S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale,* **VI , Triomphe et tragédie Paris, Pion, 1953, p. 86.**
270 Ibidem.

271 Apud John Ehrman, *History of the Second World War: Grand Strategy,* **vol. 5, London. HMS0 1956, p. 402.**
272 **Warren F. Kimball, ed.,** *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence,* **III,** *Alliance Declining J February 1944 - April 1945),* **Princeton, Princeton University Press, 1984, p. 299.**
273 **Harold Macmillan.** *War Diaries. Politics and War in the Mediterranean, January 1943 - Mai 1945,* **London, Macmillan, 1985, p. 510.**
274 PRO, Cabinet 80/86, f. 188-189 (COS (44) 720(0)).
275 Adresate Foreign Office-ului (sub numerele 1955, 1965 §i 1966).
276 PRO, Cabinet 79/80, f. 47 [COS (44) 288th Meeting (4)J.
277 *Ibidem,* **f. 56 [COS (44) 289th Meeting (7)).**
278 *Ibidem,* **f. 72-73 [COS (44) 290th Meeting (11) - 29.8.1944].**
279 *Ibidem,* **f. 129 [COS (44) 292th Meeting (12)].**
280 *Ibidem,* **f. 205 [COS (44) 296th Meeting (12)].**
281 *Ibidem,* **f. 206.**
282 Pentru detalii, cf. Gh. Buzatu, *Din istoria sécréta,* **I, pp. 336-346.**
283 PRO, Cabinet 79/80, f. 340 [COS (44) 304th Meeting (11)].

284 *Ibidem,* **ff. 98-102 [JP (44) 228 (Final) - 28.8.1944];** *ibidem,* **ff. 106-108 [JP (44) 229** (Finall ■ **29.8.1944],**
285 Idem. Cabinet 79/79, f. 352-353 [JIC (44) 354 (0) Final],
286 Ibidem, I. **353.**
287 *Ibidem,* **f. 343 [JIC (44) 367 (0)].**
288 *Ibidem,* **f. 349-350 [JIC (44) 365 (0) Final],**
289 *Ibidem,* **f. 351.**
290 *Ibidem,* **f. 338 [COS (44) 283rd Meeting(2)].**

291 *Ibidem,* **f. 339.**
292 *Ibidem,* **f. 193-194 [COS (44) 285th Meeting(O)].**
293 **Idem, Cabinet 79/80, f. 20 [COS (44) 286th Meeting(140],**
294 *Ibidem,* **ff. 140-143 [JIC (44) 379 (0) Final],**
295 *Ibidem,* **f. 140.**
296 *Ibidem,* **f.140**
297 Ibidem.
298 Ibidem.
299 *Ibidem,* **f. 141.**
300 Ibidem.
301 *Ibidem,* **f. 142.**
302 Ibidem.
303 *Ibidem,* **f. 142-143.**

304 **Era vorba de decizia guvernului de la Sofia de-a cere unităţilor Wehrmachtului să evacueze teritoriul bulgar.**
305 **PRO, Cabinet 79/80, f. 76 [JIC (44) 381 (0)]. (06** *Ibidem* **[JIC (44) 365 (0)].**
307 *Ibidem,* **f. 77 [JIC (44) 371 (0) Final],**
308 *Ibidem,* **f. 78.**
309 Ibidem.
110 **Vezi mai sus.**
111 **PRO, Cabinet 79-80, ff. 145-147 [JIC (44) 382 (Final)l.**
312 *Ibidem,* **f. 147.**
313 *Ibidem,* **f. 236 [JIC (44) 390 (0) Final],**
314 *Ibidem,* **f. 238.**
315 Ibidem.

316 **Hoover Institution Archives şi PRO,** *Weekly Political Intelligence Summary, no.* **252/2.8.1944, p. 15 (în continuare, se va cita: WP1S).**
117 *WP1S,* **no. 253/9.8.1944, p. 15.**
WP1S. **no. 255/23.8.1944. p. 13.**
WP1S, **no. 256/30.8.1944, p. 2.**
Ibidem.
121 *Ibidem,* **p.** 3.
322 *Ibidem,* **p. 5-6.**
323 *Ibidem,* **p. 14.**
324 *Ibidem,* **p. 15-16.**
325 *Ibidem,* **p. 16.** *=26 Ibidem,* **p. 16-17.** 127 *Ibidem,* **p. 17.**
328 Ibidem.
329 *Ibidem,* **p. 21.**
330 *Ibidem,* **p. 14-15. »1 Ibidem, p. 21.**

•3! *WP1S,* **no. 257/6.9.1944, p. 15-16; idem. no. 258/13.9.1944, p. 15; idem, no. 259/20.9.1944, p. 15; idem. nr. 262/11.10.1944, p. 14; idem, no. 263/18.10.1944, p. 1.**

331 **Cf. Gh. Buzatu, Al. Pascu,** *Romanian Insurrection of August 1944 and the British Press,în Anglo- Romanian Relations after 1821,* **Iaşi, 1983. p. 275 şi urm.**
3*4 NAW, R.G. 59 (740.00119 E.W./8 - 2544).
335 Cf. *Romania's Choice,* **în „The Times" din 25.8.1944.**
3.36 Cf. *Satellites in Revolt.* **în „The Times" din 28.8.1944. p. 5.**

' Pentru detalii şi bibliografia problematicii, vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secreta...* **I. p. 305 şi urm. 338 Despre pregătirea şi desfăşurarea acestei operaţiuni militare, vezi, mai ales, R.I. Malinovski, ed.. lassko-Kişinevskiie Kanny, Moskva, 1964;** *lstoriia Velikoi Otecestvennoi voinîSovetskogo Soiuza 1941-1945,* **t. 4, passim; Hans Friessner,** *op. cil., passim-,* **Hans Kissel,** *op. cit.. passim;* **Andreas llillgruber,** *Hilter, Regele Caro! şi Mareşalul Antonescu. passim;* **S.S. Biriuzov,** *Sovetskii soldai na Balkanah,* **Moskva, 1963;** *Istoria vtoroi mirovoi voinî v 12 tomah. tom 9,* **Moskva, 1978, p. 97 şi urm.; M.V. Zaharoubed.,** *Osvobojdeniie iugo-vostocnoi i ţentralnoi Evropî voiskumi 2-go ukrainskihfrontov, 1944-1945,* **Moskva, 1970; A.A. Greciko, ed.,** *Osvobodilelnaia missiiaSovetskih*

Voorujennîk Sil vo Vtoroi mirovoi voin...; **A.A. Antoseak.** *V boiah za svobodu Ruminii,* **Mosk** *passim.*
339 **Vezi** *Us marichaus soviétiques racontent la Seconde Guerre mondiale,* **Moscou, 1985 p 113~**
340 Hoover Institution Archives, Collection D.G. Popescu, box no. 5 (telegrama nr. 3 din 19 8 1944 semnau Maniu, citte Ankara).
341 Vezi Gh. Buzatu 51 **colab..** *Din istoria unei zile,* **p. 38-39.**
342 Dr. Paul D. Quinlan, *op. cit.,* **p. 102.**

ĂIĂ5

343 Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 August 1944,* **p. 293-294.**
344 Roger Gheysens, *La contribution de la Roumanie à la victoire finale sur le Ule-Reich,* **în .Memo Revue historique", Bruxelles, no. 23/1987, p. 19.**

345 John Enckson, *op. cit.,* **vol. 2, p. 362-363. Vezi** 51 **Gh. Buzatu, éd..** *Actul de la 23 August 1944 „* **308 şi urm.**

346 *Ibidem,* **p. 318-319.**

347 Arhivele Nationale Bucureşti, fond MPN (buletine radioinformative), dosar 245/1944 f 204

348 PRO, FO - 371/43984 (telegrama *ta.* **2236 a lui Sir A. Clark Kerr către Foreign Office, Moscova 25.8.1944);** *Foreign Relations of the United States... 1944,* **IV,** *Europe,* **p. 193 (telegrama nr** 3148 **a lui Harriman către Huli, Moscova, 25.8.1944)**
349 Ibidem.
350 *Ibidem,* **p. 196-197 (telegrama m. 3159 a lui Harriman către Huli, Moscova, 26.8.1944).**
351 ibidem.
352 Dr. Paul D. Quinlan, *op. cit.,* **p. 105.**
353 *Foreign Relations of the United States 1944,* **IV,** *Europe,* **p. 197 (telegrama nr. 2043 a lui** Hull **câne Harriman, Washington, DC, 26.8.1944).**
354 Gh. Buzatu, éd.. *Actul de la 23 August 1944,* **pp. 314, 318.**
355 Cf. Gh. Buzatu şi colab., eds.. *Românii in scrieri şi documente străine.* **Iaşi, 1988, p. 138.**

omânia după lovitura de stat

Semnificaţia cotiturii de la 23 august 1944. Asaltul comuniştilor la putere, 1944-1945. Marile Puteri Occidentale şi România. Yalta şi România: mituri şi realităţi. Eforturile României în ultima fază a războiului in Europa.

Semnificaţia cotiturii de la 23 august 1944

Evolu|ia României în etapa finală a celui de-al doilea război mondial pe teatrele europene (septembrie 1944 - mai 1945) a fost jalonată de o serie de evenimente interne şi internaţionale cu profunde semnificaţii istorice. în raport cu obiectivele avansate anterior de forţele politice ce au cooperat la înfăptuirea loviturii de stat din 23 august 1944 şi vizavi de principiile democratice proclamate de Naţiunile Unite în războiul împotriva statelor Axei, noile autorităţi instalate la Bucureşti în urma răsturnării regimului antonescian au procedat imediat la abrogarea unei întregi legislaţii ce cuprindea restricţii în privinţa drepturilor şi libertăţilor politice introduse in anii precedenţi de regimurile autoritare (1938- 1944). Guvernul generalului C. Sănătescu, desemnat de Regele Mihai I la mai puţin de trei ceasuri după arestarea Antoneştilor, în prima sa declaraţie transmisă de mai multe ori la radio in noaptea de 23-24 august 1944, în continuarea *Proclamaţiei către [ară* **a suveranului, stabilea unele principii şi dădea aceste asigurări;** *.. Astăzi, dictatura a fost înlăturată. Poporul reintră in drepturile lui. Regimul pe care ii vom înfăptui va fi un regim democratic în care libertăţile publice şi drepturile cetăţeneşti vor fi garantate şi respectate"'.* **Promisiunile au fost, multe, traduse în fapte[2]: impunerea unor decrete-lege privind**

amnistierea politică şi desfiinţarea lagărelor de concentrare, ceea ce a coincis cu reintrarea tuturor partidelor şi formaţiunilor politice, inclusiv PCR (interzis din 1924), în deplină legalitate; PNŢ, PNL, PCR, PSD. Frontul Plugarilor ş.a. Dintre acestea, PNL, PNŢ şi PSD ac(ionau în continuare, conform înţelegerii din iunie 1944, în cadrul *BND,* **care se considera câ reprezenta pe moment - ceea ce era şi real - baza politică a primului guvern C. Sănătescu (23 august - 4 noiembrie 1944). Această situaţie a fost reflectată şi în manifestul** *BND* **din 26 august 1944\ semnat de toţi liderii partidelor menţionate, respectiv C. 1. C. Brâtianu, Iuliu Maniu, Lucreţiu Pâtrâşcanu şi C. Titel Petrescu: „BND** *sprijină guvernul constituit de Majestatea Sa cu scopul de a realiza armistiţiul, de a scoate pe germani din ţară ii pentru a desfiinţa regimul dictatorial"'.* **Toate partidele reprezentate în** *BND* **erau de acord** in **privinţa necesităţii adoptării unei noi Constituţii, astfel câ, într-un stadiu tranzitoriu, la 30 august 1944, printr-un Jurnal al Consiliului de Miniştri, s-a recomandat, iar în ziua următoare, 31 august 1944, prin Decretul-Lege nr. 1626, s-a hotărât ca toate drepturile şi libertăţile cetăţeneşti recunoscute sâ fie cele consacrate în Constituţiile din 1866 şi 1923. în acest fel.**

prevederile ultimei Constituţii, din 1938, abrogată în fapt încă în septembrie 1940, nu-şi aveau *valabili punct de vedere legal. Decretul-Lege din 31 august 1944 stabilea categoric ..puterile statului se vor exercita aupa regulile aşezate in Constituita din 29 mprtie*

Se înjelege câ, având în vedere situaţia de război în care se afla România şi Condiţiile în care a survenit lovitura de stat din august 1944, pentru noile autorităţi de la Bucureşti reglementarea raporturilor cu Puterile Naţiunilor Unite a constituit o preocupare de cea mai mare însemnătate. Confruntaţi cu realităţile, autorii loviturii de stal au avut putinţa să constate în ce grad intenţiile lor nu au coincis cu pretenţiile Marilor Aliaţi. Avem în vedere în mod precis faptul câ demiterea Antoneştilor şi retragerea din *Axă* **nu au însemnat - aşa cum s-a încercat să se prezinte lucrurile de către autorităţile de Ia Bucureşti chiar în noaptea de 23-24 august 1944 - şi obţinerea** *automată* **a armistiţiului de la inamicul de ieri/aliatul de azi! în acele momente, între Moscova, Washington şi Londra erau în desfăşurare importante negocieri privind** *statutul postbelic* **nu numai al României, ci al întregii Europe Est-Centrale, context în care s-au avansat planuri vizând instalarea unor** *.sfere de influentă"* **în regiune, fie în folosul URSS, fie al anglo-americanilor'. S-a întâmplat, astfel, ca lovitura de stat de la Bucureşti, cu efectele sale politico-diplomatice şi militare extrem de folositoare pentru Aliaţi,** *să tulbure* **pur şi simplu negocierile în discuţie. Este adevărat ca autorii loviturii de stat antiantonesciene** *nu au cunoscut aceste realităţi,* **dar ceea ce a contat a fost faptul câ, după 23 august 1944, Bucureştii au trebuit** *să solicite ¡i să aştepte* **încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite Rezultatele au fost catastrofale pentru România'. în vreme ce trupele române, în noaptea de 23 august 1944, au încetat luptele împotriva forţelor sovietice, acestea din urmă nu au primii până la... 27 august 1944 ordinul Moscovei de-a nu mai trata ca inamici pe români, răstimp în care acestea au făcut aproximativ 160 000 de prizonieri şi numeroase victime'. V. M. Molotov. liderul diplomaţiei sovietice, se întâlnise în două rânduri, în zorii zilelor de 25 şi 26 august 1944, cu ambasadorii SUA şi Angliei acreditaţi la Moscova pentru a dezbate evenimentele din România şi pentru a comunica disponibilităţile Kremlinului în privinţa încheierii unei convenţii de armistiţiu cu România, ceea ce nu a însemnat că promisiunile liderului sovietic s-au materializat imediat. Animat de vaste planuri imperialiste, propunându-şi nu doar ocuparea României şi a întregii Europe est-centrale, ci şi comunizarea cu orice chip a regiunilor vizate, guvernul URSS a tergiversat peste măsură angajarea negocierilor de armistiţiu şi semnarea Convenţiei de rigoare. Astfel, deşi la pretenţiile Kremlinului locul tratativelor s-a fixat la Moscova şi delegaţia română, condusă.de liderul comunist Lucreţiu Pătrâşcanu, a sosit acolo încă la 29 august 1944, sovieticii şi anglo-americanii, care îi secundau, nu au prezentat proiectul Convenţiei de armistiţiu decât în seara zilei de 10 septembrie 1944. în schimb, m acest râstimp. trupele sovietice, surprinse în România de lovitura de stat, au fost avantajate în cel mai înalt grad, de vreme ce, beneficiind de alungarea nemţilor prin forţele şi sacrificiile proprii ale armatei române în Muntenia, Oltenia,^brogea şi sudul Transilvaniei, au înaintat în zonele respective, în urmărirea hitleriştilor, cu** *arma in bandulieră'"'.* **în consecinţă, armatele sovietice au ocupat fără eforturi cea mai mare parte a României.**

In limbajul propagandei oficiale a Moscovei din epoca celui de-al doilea război mondial, operaţiu primit denumirea de *eliherare\1* **Impactul cu trupele** *„eliberatoare"* **sovietice a fost terifiant pentru romani. Grigore Niculescu-Buzeşti, ministru de Externe în primul guvern Sânâtescu, exprimând această realitate, la începutul lui septembrie 1944 alarma Puterile Occidentale câ, în fond, se îhfăptuia subjugarea României de către URSS[10]. De asemenea, regele Mihai I, rememorând în 1992 cele petrecute în 1944, relata unui ziarist francez impresiile ce nu- 1 mai părăsiseră: părea câ hoardele mongole, ca avangărzi ale Armatei Roşii, invadaseră România Populara, îngrozită, retrăia aidoma experienţa precedentelor invazii ruseşti; noi şi grave pericole se profilau deja asupra României". în asemenea condiţii, atunci când la 10 septembrie 1944 delegaţiei române i se prezenta la Moscova proiectul Con**venţiei de armistiţiu, ţara fusese deja ocupată de către sovietici, astfel câ nu numai putinţa, a şi voinţa de reacţie erau practic anulate, în ultimii ani s-au publicat, prin grija istoricilor români, minutele reuniunilor de Ia Moscova din nopţile de 10-11,11-12,12-13 septembrie 1944[i;], în cursul cărora s-au *.jiegoaat"* condiţiile de armistiţiu, ceea ce face ca astăzi să se cunoască îndeaproape desfăşurarea şi semnificaţia faptelor - enormitatea pretenţiilor sovietice, respingerea multora dintre acestea de către delegaţii români, in frunte cu comunistul Lucreţiu Pătrâşcanu însuşi, sau pasivitatea delegaţilor anglo-americani^. Documentul rezultat a şi fost calificat imediat, de către specialişti în materie, drept *dictat.* în adevăr, un dictat era Convenţia de armistiţiu, semnată în zorii zilei de 13 septembrie 1944, dar datată 12 septembrie 1944, de către reprezentanţii României, pe de o parte, şi mareşalul R. I. Malinovski, pe de altă parte, în numele Puterilor Aliate, ea consacrând transformarea României intr-un *stat ocupat* de către forţele aliate, dar în numele cărora acţionau doar cele sovietice, prezente în România şi asistate de *,/nisiunile"* militare britanică şi americană. Organul suprem de ocupaţie era Comisia de Control Aliată (Sovietică), care şi-a justificat integral denumirea în perioada fiinţării ei (1944-1947)". O simplă enumerare a problemelor reglementate prin documentul din 12 septembrie 1944 ne dovedeşte câ el reprezenta ceva *mai mult şi mai grav decât o convenjie de armistiţiu,* cum au pretins Puterile Aliate, România fiind de fapt pusă - cu ani înainte de hotărârile unei promise Conferinţe mondiale a păcii -în faţa unui veritabil minitratat de pace, ce reglementa în premieră şi de o manieră arbitrară numeroase aspecte": plata faţă de l'RSS, pe parcursul a şase ani, a unor despăgubiri de război în valoare de 300 milioane dolari în mărfuri; impunerea graniţei dintre România şi URSS după traseul din vara anului 1940, adică cel stabilit în urma ocupării de către Kremlin a Basarabiei şi a nordului Bucovinei; anularea tcondiţionatâ de prevederile viitorului tratat de pace) a dictatului vienez din 1940 privind nordul Transilvaniei; obligaţia României de a menţine în orice moment pentru frontul antihitlerist nu mai puţin de 12 divizii de infanterie ce acţionau sub comanda înaltului Comandament Alial I sovietic). De remarcat câ, în timp ce unele stipulaţii consacrau faptul câ România lupta alături de Naţiunile Unite împotriva Germaniei şi a ultimilor ei sateliţi *incă din zorii zilei de 24 august 1944,* preambulul Convenţiei şi diverse alte articole îngăduiau să se conchidă câ România era încă un stat inamic şi, mai mult, înfrânt în război, în ciuda realităţilor survenite cu începere din 23 august 1944. în ansamblu. Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944 a fost apreciată în modul cel mai corespunzător de Iuliu Maniu cu prilejul discutării documentului în şedinţa din 15-16 septembrie 1944 a guvernului din Bucureşti:„... *o adevărată capitulaţie, tiu un contract liher de armistiţiu"""*. Recunoaşterea liderului PNŢ evidenţia schimbările realizate în privinţa *statutului internaţional* al României în urma loviturii de stat din 23 august 1944. După cum se cns. in cursul celui de-al doilea război mondial România a traversat mai multe faze distincte, iar identificarea lor cu precizie ne permite să stabilim *dacă* şi *când* ţara a fost *subiect* ori numai *obiect* al raporturilor internaţionale. Până la lovitura de stat din 23 august 1944. România antonesciană s-a numărat indiscutabil printre sateliţii Germaniei naziste, dar nici un moment n- a intrat - nici *de facto,* nici *de jure* - în categoria statelor ocupate de către cel de-al IH-lea Reich". Situaţia consemnată s-a tradus, pe plan politic, într-un statul de independenţă şi suveranitate limitate, cu posibilitatea pentru Mareşalul Antonescu de a se detaşa oricând - dupâ propria-i voinţă, dar asumându-şi şi toate riscurile - de Reichul nazist. Nu a făcut-o ori a planificat mutarea prea târziu (ceea ce este acelaşi lucru), dar autorii loviturii de stat, pregătind-o şi înfăptuind- 0. au fost convinşi câ, prin acţiunea lor, repuneau România în drepturile sale depline[1]". Documentele difuzate în noaptea de 23-24 august 1944 de noua putere de la Bucureşti atestă cu prisosinţă acest lucru, dar şi ignoranţa deplină a autorilor loviturii în privinţa faptului câ înlre timp, prin acorduri ultrasecrete semnate de cei Trei Mari (Churchill, Stalin. Roosevelt), se ajunsese lă primul stadiu al divizării Europei de Sud-Est în aşa-zise *„sfere de interese"* ", România fiind cedată URSS-ului. Ceea ce a urmat a fost natural: lovitura de stat şi-a atins parţial scopurile (doborârea Antoneţtilor, retragerea României din Axa fascistă; intrarea în războiul antihitlerist; reintroducerea treptată şi trunchiată a regimului Constituţiei din 1923), însă |elul fundamental al complotiştilor - repunerea tării in plenitudinea atribuţiilor observate în cazul unui stat pe deplin suveran şi independent - n-a fost realizat[20]. In condiţiile concrete existente, asigurarea integrităţii teritoriale a României Mari nici nu a fost urmărită de către complotişti, ceea ce nu a fost cazul lui Antonescu[2']. Mai râu decât fusese mtrevăzut (şi chiar bănuit), Rnmânja deveni imediat după 2,3 august *1944 un stat oninat dr ratre URSS-. Ocupaţia sovietică se va accentua continuu, înregistrând: în 1944-1945, stadiul incipient, cu ultimele guverne desemnate după procedura constituţională de regele Mihai I şi o vizibilă observare, deşi în continuă degradare de către ocupanţi, a statutului României ca stat suveran; în 1945-1947, stadiul tranzitor către sistemul de ocupaţie completă şi remarcat prin: fiincţionarea Comisiei Aliate de Control, includerea unor reprezentanţi ai partidelor de opoziţie (necomuniste) în guvernul dr. Petru Groza, simulacrul alegerilor din noiembrie 1946, menţinerea instituţiei monarhice; *după 30 decembrie 1947* - stadiul cel mai dur al ocupaţiei sovietice în România (şi nu

numai atât!), etapă marcată de abolirea monarhiei şi proclamarea republicii (însoţită de schimbarea prin forţă regimului social), prezenţa şi controlul masiv al trupelor şi delegaţilor Kremlinului în tară".

Situaţia prezentată a primii un reflex definitoriu!m Tratatul de Pnfe de Paris care rezerva RomânîH, pitiLiiiii şi lil vita anului 194U, regimul unui pacient aflat pe masa de operaţie, deci rolul de obiect în relaţiile internaţionale, roslul de *subiect* **fiindu-i admis** *doar cu prilejul semnării* **de la 10 februarie 1947[2']. Puterile Occidentale, în speţă SUA şi Anglia, în degradare continuă a relaţiilor lor cu Moscova, au tratat şi ele România, în epoca cercetată, în raport cu statutul ei real, adică acela al unei** *ţări ocupate,* **regim impus evident prin voinţa Moscovei şi. într-o măsură, prin neputinţa sau complezenţa Washingtonului şi a Londrei[3].**

S-a ajuns inevitabil *la modificarea prin forţă a cursului insuşi al istoriei române,* **mai precis la schimbarea regimului social, politic şi economic existent şi la impunerea unuia Stalinist, exportat din Moscova la Bucureşti, precum în tot Sud-Estul european. Totul s-a petrecut prin voinţa Kremlinului, dar nu şi fără complicităţi locale, fără aportul minusculei grupări comuniste din 1944, îngroşată considerabil în anii imediat următori, în chip special al reprezentanţilor locali şi minoritari ai conducerii P.C.R., fie că aceştia s-au aflat în anii conflagraţiei în ţară ori în emigraţie la Moscova, unde au îndeplinit însă necondiţionat rolul de agenţi ai Comintemului şi ai N.K.V.D.-ului, practic ai colosului sovietic, care, încurajai de succesele obţinute cu sprijinul SUA şi Angliei în războiul contra** *Axei* **fasciste, a socotii că sosise momentul înfăptuirii revoluţiei socialiste la scară mondială[2*].**

Studiile efectuate timp de aproape 50 de ani de specialiştii români şi străini în problemele evoluţiei URSS şi Europei Est-Centrale după al doilea război mondial au condus la delimitarea unor elemente precise şi la formularea unor concluzii ferme în ceea ce priveşte procesul Stalinizării postbelice, al trasării faimoaselor *cortine de fier* **sau de** *bambus* **în Europa, respecm în Asia. Nu mai puţin au fost elucidate raţiunile comportamentului straniu al SUA şi Maru Britanii fa(ă de agresivităţile Kremlinului, situaţie care, odată încheiate ostilităţile** *„calde "* **in 1945, a aruncat omenirea într-un nou conflict -** *„războiul rece".* **Nu este exagerată nici o tentativă de a încadra istoria României de după al doilea război mondial în aceste evoluţii generale[27]. Astăzi, când deznodământul unor evenimente ce şi-au avut sorgintea prin anii 1944-1945 este cunoscut şi pecetluit, în urma prăbuşirii regimurilor comuniste, nu mai exisiă nici un fel de temeiuri de a ezita să calificăm anii „copi7tfn>i"stalinismului în România (1944 1947) altfel decât ca ţinând de domeniul unei istorii siluite, exprimată sintetic în mutilarea teritorială a ţării, ocuparea ei de către forţele armate şi de securitate sovietice şi impunerea unui regim social exportat direct de la Moscova[2®]. Kremlinologii au avansat** *un modeI* **te surprinde laturile/manifestările esenţiale ale** *,/malomiei"* cuceririi şi menţinerii puterii de către comunişti, sub presiunea şi cu asistenţa deplină a Moscovei, în toate ţările Europei de Est după al doilea război mondial. Faimosul istoric britanic Hugh Seton-Watson a surprins următoarele trăsături de bază ale implantării stalinismului Ia putere în ţările din spatele *„Cortinei de Fier"* europene[2*]:

1. **Suprimarea tuturor partidelor politice necontrolate direct ori deplin de către comuniştii locali;**
2. **Tratarea ca trădătoare a atitudinii de admiraţie manifestată de unii cetâ|eni faţâ de politica Occidentului ori a prieteniei cu cetăţenii din ţările apusene;**
3. **Obligativitatea pentru noile guverne impuse de Kremlin după 1944 (la Bucureşti - guvernul dr. Petru Groza) de a face** *„cdpii la indigo"* **după instituţiile şi administraţia Moscovei;**
4. **„Procesele" respective trebuiau şi au fost declanşate şi supravegheate numai de către persoane alese, educate şi controlate direct şi exclusiv de către sovietici;**
5. **De îndată ce ordinea politică** *,4e tip sovietic"* **a fost impusă în chip ferm în vreuna dintre ţările Europei de Est, s-a trecut la introducerea/aplicarea politicilor economice, sociale, culturale ori instituţionale proprii URSS-ului - colectivizarea, industrializarea rapidă, mobilizarea forţei de muncă etc.**

Procesul instalării Stalinismului în România a beneficiat de o pertinentă analiză din partea americanului Richard F. Staar, un specialist de talie internaţională în problemele blocului fost-sovielic. Pentru Staar este neîndoielnic faptul câ situaţia din România după 1944-1945 a evoluat în chip similar cu aceea din toate ţările intrate în orbita URSS-ului după ocuparea lor de către armata roşie, aflată la sfârşitul războiului mondial în urmărirea ultimelor rămăşiţe ale forţelor Reichului hitlerist. în ceea ce priveşte instalarea propriu-zisă a comuniştilor la putere, ea s-a înfăptui! în martie 1945", adică atunci când împuternicitul URSS, A. I. Vîşinski, „a *ordonat Regelui Mihai să instaleze guvernul P. Groza".*

Asaltul comuniştilor la putere, 1944-1945

Evoluţiile politice din România la confluenţa anilor 1944-1945" au depins covârşitor de condiţiile generale şi speciale examinate. încurajate şi susţinute de ocupanţii sovietici, forţele de stânga, în frunte cu PCR, au întreprins cu eficienţă asaltul la putere. S-a produs, mai repede decât era de aşteptat, o delimitare de restul partidelor politice democratice, descoperite ca aparţinând claselor şi păturilor exploatatoare, desigur, în raport cu comuniştii şi aliaţii lor, eare s-au recomandat drept singurii reprezentanţi ai maselor sărace de la oraşe şi sate. Voind sâ preia iniţiativa, PCR a decis retragerea din *BND,* **avansând, la 26 septembrie 1944, proiectul de platformă al unui nou bloc politic-** *Frontul Naţional Democratic'[2]*. **La 12 octombrie 1944 va constituit Consiliul**

FND-ului reunind pe reprezentanţii grupărilor de stânga - PCR, PSD, Frontul Plugarilor (dr. Pelru Gr sindicatele muncitoreşti etc. Peste numai şase zile, reprezentanţii FND în guvem, Lucreţiu Pătrâşcanu şi C. Titel Petrescu, îşi anunţă retragerea", ceea ce provoacă demisia cabinetului condus de generalul Sănâtescu, mai întâi aprobată de Regele Mihai I, apoi respinsă. Criza politică, odată declanşată, oricum n-a mai putut fi stăvilită, astfel că, în curând, se constituie un nou guvem Sânătescu (4 noiembrie-6 decembrie 1944)", succedat rapid de alte două cabinete conduse de generalul N. Râdescu (6 decembrie 1944- 28 februarie 1945) şi dr. Petru Groza (6 martie 1945-30 decembrie 1947)", ultimul fiind nemijlocit impus - prin încălcarea tuturor prevederilor constituţionale - de către Moscova, care l-a expediat la Bucureşti în acest scop pe A. I. Vîşinski, adjunctul ministrului de Externe al URSS şi lemutul scenarist al proceselor politice din anii '30"'. Numărul reprezentanţilor comunişti in noile cabinete s-a menţinut ori a sporit în chip alarmant: Lucreţiu Pâlrăşcanu (Justiţie), Gh. Gheorghiu-Dej (Comunicaţii) şi Teohari Georgescu (subsecretar de stat la Interne) - incluşi la 4 noiembrie 1944; aceiaşi - menţinuţi şi la 6 decembrie 1944; Lucreţiu Pâtrâşcanu

(Justilie); Gh. Gheorghiu-Dej (Comunicaşi); Teohari Georgescu (Interne); P. Constantinescu- iaşi (Propagandă); C. Agiu (subsecretar de stat la Agricultură şi Domenii); I. Gh. Maurer (subsecretar de stat la Comunicaţii) - incluşi la 6 martie 1945. Problematica disputelor politice a fost cât se poate de diversă, iar comuniştii s-au dovedit extrem de fideli în a execute planurile Moscovei, atunci când au avansat ca principale puncte al? programului lor,*democratic*" **de guvernare": prietenia cea mai sinceră şi colaborarea pe toate planurile cu URSS; aplicarea cu toată corectitudinea şi, dacă era posibil, chiar... în avans a prevederilor Convenţiei de armistiţiu; înfăptuirea unei reforme agrare; mobilizarea tuturor energiilor ţării pentru susţinerea efortului de război într-o perioadă în care, după 25 octombrie 1944, după eliberarea teritoriului naţional, trupele române, încadrate în armata roşie, au acţionat cu 14 divizii, consecvent împrospătate dincolo de fruntariile de vest ale României - în Ungaria, Cehoslovacia şi Austria; sub pretextul defascizării ţării, schimbarea după plac a autorităţilor locale; eliminarea din viaţa politică a ţării, sub motiv că ar fi fost** *.fascişti",* **ori** *„legionari",* **ori** *„hitlerişti",* **a liderilor PNŢ şi PNL - Iuliu Maniu şi C. I. C. Brâtianu; arestarea şi pedepsirea exemplară a „criminalilor de război" în frunte cu Ion Antonescu etc. Ţinând seamă de faptul că din guvern fuseseră complet excluşi delegaţii „partidelor istorice" reprezentate de Iuliu Maniu şi C. I. C. Brâtianu, precum şi de ponderea comuniştilor şi a aliaţilor lor de moment în guvern (social-democraţi, reprezentanţii** *„Frontului Plugarilor"* **şi ai disidenţilor PNŢ şi PNL, din care cel mai proeminent era Gh. Tâtărescu - vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Exteme in perioada 6 martie 1945 - 6 noiembrie 1947), se poate afirma că dr. Petru Groza a condus, dacâ nu primul cabinet pur de ocupaţie Stalinistâ, oricum cea dintâi formaţiune guvernamentală pro-comunistâ din istoria României. Un memorandum întocmit de emigraţia română la finele lunii martie 1945 şi prezentat guvernelor american şi britanic surprindea cu exactitate această tristă realitate:** *„Guvernul Groza [...] este mai bine-zis un guvern Vîşinski. Pentru moment. România a pierdut orice urma de independenta. Declaraţia Molotov din 2 aprilie 1944 şi Convenţia de armistiţiu au fost tratate ca nişte simple bucăţi de hârtie. Organele administrative armata, jandarmeria, politia, comunicaţiile, propaganda sunt in mâinile miniştrilor aparţinând Partidului Comunist condus de cetăţenii sovietici Ana Pauker şi Laszlo Luca"".* **Râsplâimd loialitatea guvernului Groza, URSS i-a făcut din start (la 9 martie 1945) un** *.dar"-,* **recunoaşterea autorităţii României asupra nordului Transilvaniei, răpit prin dictatul de la Viena şi trecut, după eliberarea prin cooperarea trupelor române cu armata roşie în sepţembrie-octombrie 1944, sub... administraţia sovietică[1]". Acelaşi document menţionat sublinia pe bună dreptale că, în cazul relatat, guvernul URSS dâduse dovadă de rea-credinţă faţă de Marii săi Aliaţi SUA şi Anglia -, lăsând să se înţeleagă câ el era acela care repunea România în drepturi, iar aceasta într-un moment când problema fusese deja reglementată prin Convenţia de aimisliţiu, ce proclama nulitatea dictatului din 30 august 1940. Pe deasupra, se observa,** *„Uniunea Sovietică nu putea dărui o provincie ce nu-i aparţinea"*[*0].*

Evoluţiile din România, marcate profund de imixtiunile URSS, au fost posibile în condiţiile în care SUA şi Marea Britanie. îndepânându-se de principiile Chartei Atlanticului, au ajuns a împărtăşi punctul de vedere al diplomaţiei sovietice de a nu recunoaşte cobeligeranţa României în războiul împotriva Axei, în plus, la 10-11 octombrie 1944, Churchill şi Stalin au realizai faimosul acord de delimitare a *¿sferelor de interese"* **în Sud-Estul Europei, acord potrivii câruia URSS obţinea o pondere de 90% în România, restului Aliaţilor rezervându-li-se zece procente[41]. Acordul respectiv avea să fie întărit în lunile următoare, la Conferinţa din februarie 1945 de la Yalta a celor Trei Mari (Roosevell, Churchill. Stalin), prin decizii care, cu muli înainte de terminarea războiului pe vechiul continent şi, mai cu seamă, de organizarea Conferinţei păcii,** *au divizat Europa,* **trecând partea ei de răsărit sub hegemonia completă a URSS şi, ca o consecinţă inevitabilă, în zodia comunismului[4]-. Materialele descoperite în ultimii ani în arhivele străine demonstrează câ, la timpul cuvenit, autorităţile de la Londra** şi **Washington au fost alertate şi au avut cunoştinţă de gravitatea erorilor săvârşite pe seama ţârilor din Estul Europei şi în profitul exclusiv al URSS în ultimele luni ale celui de-al doilea război mondial. Astfel, la 9 noiembrie 1944, William Donovan, şeful OS5-ului, prezenta o notă secretarului de stat al SUA în care se reţinea opinia generală răspândită în România cum că ţara ,/r** *fost abandonată de Statele Unite şi Marea Britanie"[41].* **Pe acelaşi plan, la 8 decembrie 1944 Iuliu Maniu l-a vizitat pe şeful reprezentanţei politice a SUA la Bucureşti, Burion Y. Berry, câruia i-a declarat - transmitea acesta din urmă la Washington în ziua următoare - câ,** *„dacă ar fi ştiut că sovieticilor li se va da mână liberă in aplicarea armistiţiului, el nu l-ar fi sfătuit pe rege să semneze armistiţiul". „Totul indică astăzi -* **a continuat liderul PNŢ -** *că ! j Rusia Sovietică a proiectat in mod deliberat să facă din România o ţară comunistă, in timp ce puterile democratice priveau în linişte... Cu o emoţie deosebită. Maniu a întrebat dacă America şi Marea Britanie doreau ca România să devină o parte a Uniunii Sovietice. «Dacă asta se doreşte, sfătuiţi-mă în consecinţa, întrucât aceasta poate fi uşor aranjat spre un avantaj mai mare pentru România decât o pot face comuniştii». Apoi, el a repetat că, dacâ intenţia noastră este de a abandona România, noi avem obligaţia să i-o spunem. iar el datorează poporului român obligaţia să-i asigure cele mai bune condiţii* **"[44]. Cât priveşte Marea Britanie, la 18 septembrie 1944, War Cabinet a elaborat o** *„directiva politică ",* **după care trebuiau sâ se orienteze reprezentanţii britanici în Comisia Aliată (Sovietică) de Control de la Bucureşti. Documentul, întocmit înainte de acordul Churchill-Stalin de la Kremlin, dar anlicipându-1, stabilea câ** *„în*

România interesele sovietice sunt esenţialmente strategice şi militare, iar cele britanice - predominant comerciale" \ **Se recomanda. în consecinţă, colaborarea „în termenii cei mai buni posibili" cu sovieticii în România, excluzându-se orice motiv de neînţelegere. Pe toată durata războiului, Români^ cădea** *„în sfera sovietică a operaţiunilor militare",* **astfel câ URSS trebuia sâ aibă şi** *.solulprincipal"* **în aplicarea armistiţiului[4]". Cum reprezentanţii militar** şi **diplomatic la Bucureşti, generalul Stevenson şi Le Rougetel, au ignorai la un moment dat directiva Londrei, Churchill le-a recomandai iniţial** *,/nai puţin zel",* **pentru ca ulterior, la 4 noiembrie 1944, sâ descopere că** *,poi [britanicii] avem numai zece procente interese în România şi că suntem mai puţin decât spectatori"[41].*

Marile Puteri Occidentale ţi România

Rolul şi locul României în relaţiile internaţionale şi, implicit, în politica Marilor Puteri, evoluţia/involuţia situaţiei sale interne în etapa finală a celui de-al doilea război mondial s-au aliat şi se află în atenţia istoricilor, români şi străini, care au consacral problematicii, cu deosebire in ultimele două decenii, contribuţii solide (sinteze, monografii, studii speciale, culegeri de articole etc.) şi numeroase volume de documente. Remarcăm că, simultan, a continuat şi chiar s **a intensificat editarea/reeditarea lucrărilor cu caracter memorialistic semnate de foştii** *¿jeton",* **mari sau mici, ai dramei care s-a consumat în 1944-1945[4]*. Preocupările istoricilor, memorialiştilor şi editorilor de documente au surprins, în context, politica premierului britanic Winston S. Churchill în problemele româneşti, ei abordând cu priorilate dosarul faimosului acord secret semnat cu I. V. Stalin la Kremlin în octombrie 1944 în privinţa împărţirii Europei Esl-Centrale în** *.sfere de influenţă",* **demersurile în consecinţă ale liderului cabinetului din Londra pentru aplicarea, respectiv pentru observarea clauzelor documentului în discuţie, contactele sale pe tema pendinte cu conducătorul statului sovietic şi, îndeosebi, cu preşedintele SUA, F. D. Roosevelt, acţiunile sale în perioada Conferinţei de la Yalta şi după aceea, reacţiile faţă de evenimentele survenite ori „***produse***" în România în februarie-martie 1945 în urma iniervenţiei brutale a Moscovei pentru impunerea guvernului comunizant al dr. P. Groza[4]".**

Ceea ce se impune a fi subliniat, încă din acest loc, este faptul că, de curând, Dinu C. Giurescu ne-a oferit o monografie acoperind cele mai multe dintre aspectele problemei aflate în atenţie. Este vorba de lucrarea *Guvernarea Nicolae Rădescu*întocmita în temeiul unui studiu atent şi critic în arhivele române şi americane. Dupa cum era şi natural, istoricul a examinat implicarea Marilor Puteri în evenimentele din România de la confluenţa anilor 1944-1945, relevând, în relaţie directă, intervenţiile lui E D. Roosevelt şi W. S. Churchill. Sintetizând evoluţia faptelor, Dinu C. Giurescu - căutând un răspuns la întrebarea ce puteau realiza în martie 1945 Washingtonul şi Londra faţă de presiunile Moscovei la Bucureşti sub pretextul acţiunii *„în spiritul Yaltei"* - constata în mod concluziv":

„[.../ Lucrurile fuseseră hotărâte de Roosevelt, Stalin **fi** *Churchill la Teheran, tncă de la I decembrie 1943. Acum, in martie 1945, Europa era practic divizată in zonele mari de operaţiuni, stabilite la Teheran. Forţele americane* **fi** *britanice se aflau in vestul, centrul şi nordul continentului; cele sovietice in partea de centru-est* **fi** *sud-est, inclusiv Statele Baltice* **fi** *Finlanda. Aşa incât, in martie 1945, nici premierul britanic* **fi** *nici preşedintele Statelor Unite nu puteau acţiona defel in ariile controlate de Armata Roşie. Cel mult lăsau pe diplomaţi să discute, cu rezultate minime, formale (in cel mai bun caz). în schimb, F. D. Roosevelt a acceptat «motivarea» sovietică privind demisia for[ată a generalului N. Rădescu; nevoia de a asigura liniile de comunicaţii ale trupelor sovietice prin România! Numeroase discuţii vor urma in 1945 intre cei trei«aliaţi» in jurul recunoaşterii guvernelor procomuniste instalate in Bulgaria şi România prin intervenţia cârmuirii de la Moscova. în cele din urmă, guvernul impus de la 6 martie 1945 la Bucureşti va fi recunoscut oficial de Londra şi Washington".*

Concluziile sunt confirmate integral de documentele româneşti şi străine ce afluează necontenit pe masa de studiu a istoricilor, de asemenea de către memorialişti. Vom apela la un singur exemplu, stăruind asupra Jurnalului recent editat al generalului C.V.R. Schuyler, reprezentantul SUA în Comisia Aliată (Sovietică) de Contrpl pentru aplicarea Armistiţiului cu România de la Bucureşti. Generalul şi Burton Y. Beny, şeful Misiunii politice americane ia Bucureşti, l-au primit la 31 mai 1945 pe C. (Dinu) I.C. Brătianu, liderul PNL, căruia i-au declarat: „Nu *ne putem imagina că aceste Puteri [S.U.A.,Marea Britanie şi U.R.S.S.] ar intra in război din cauza situaţiei locale din România""[1].* **Acelaşi general, fiind la Washington, D C. cu puţin mai devreme, reţinea în Jurnal la 11 mai 1945 aceste aprecieri desprinse în urma discuţiilor cu oficialităţile militare: „...** *Statele Unite nu-şi pot permite să-şi pericliteze bunele relaţii cu Rusia pentru a-i ajuta pe români"".*

In mod obişnuit, atitudinea lui W. S. Churchill faţă de problemele româneşti în 1944-1945 a fost elucidată în baza propriilor mărturii" sau ale acelora ale liderului *Foreign Office-u\m":* **a corespondenţei premierului britanic din anii războiului cu I. V. Stalin[56] şi F. D. Roosevelt": a unor volume de documente editate în răstimp în cadrul unor colecţii oficiale ori neoficiale". Sir Llewellyn Woodward" şi Elisabeth Barker» au fost cei dintâi care au investigat temeinic arhivele britanice şi au publicat contribuţii remarcabile privind acţiunile diplomatice ale Angliei în Europa Est-Centrală în anii conflictului din 1939-1945. Pentru Churchill, a reţinut Elisabelh Barker, linia de conduită în 1944-1945 a constat în a se menţine în limitele acordului său cu Slalin din octombrie 1944, adică: neamestec în problemele româneşti, cel puţin atâta timp câl U. R. S. S. nu intervenea în Grecia". Autoarea menţiona, între alte probe, recomandarea**

premierului din 11 decembrie 1944 făcută lui A. Eden în sensul că:....*Noi, realmente, nu trebuie să ne implicăm prea mult in România. Să ne reamintim procentajele scrise pe hârtie* **[în octombrie 1944, la Moscova]"*-. Mai apoi, orice acţiune viguroasă a fost exclusă, de vreme ce URSS deţinea** *„controlul fizic in România şi putea să-i determine viitorul politic"[1]".* **Cu adevărat, după evenimentele de la Bucureşti din februarie-manie 1945 concretizate în instalarea guvernului dr. P. Groza, Churchill, într-un cunoscut mesaj adresat preşedintelui Roosevelt la 8 martie, a delimitat cadrul posibilelor intervenţii comune (în fapt, inacţiuni!) ale Londrei şi Washingtonului în România", mai precis:**

1. *,Accentele evenimente"* **din România nu au putut provoca decât mâhnirea Londrei şi Washingtonului, ruşii reuşind** *,sd stabilească conducerea unei minorităţi comuniste prin forţă şi prin false declaraţii"',*

2. Marea Britanie şi Statele Unite fuseseră*„stânjenite***" să intervină prin proteste de acordul din octombrie 1944 privind preponderenţa U.R.S.S. în România şi Bulgaria, în schimbul celei occidentale în Grecia, mai ales că Stalin respectase***, foarte strict"* **înţelegerea;**

3. Deşi, în România, Stalin *„călcase in picioare"* **hotărârile de la Yalta, nu s-a intervenit, pentru ca Moscova să nu ofere precedentul neamestecului ei în Grecia, unde britanicii acţionaseră netulburaţi împotriva comuniştilor şi ELAS;**

4. Nici pentru viitor nu se întrevedeau şanse sporite de acţiune în favoarea României, de teama compromiterii aranjamentului cu Stalin în problema - *„mult mai importantă"* **pentru Occident - a Poloniei;**

5. In concluzie, Stalin trebuia numai să fie informat despre *,jnâhnirea"* **occidentalilor faţă de acţiunile Moscovei în România, evidenţiindu-se faptul că se încălcaseră principiile Declaraţiei asupra Europei eliberate de la Yalta!**

Dupâ cum se poate constata, documentul, cuprinzând o sumă de principii, sintetiza şi explica *motivele neimplicării Occidentului* **în susţinerea Bucureştilor vizavi de operaţiunea de stalinizare întreprinsă de Kremlin. Londra şi Washingtonul, în etapa respectivă, nu numai că** *nu voiau,* **dar nici** *nu puteau* **întreprinde acţiuni efective, iar aceasta din multiple motive, precum mai cu seamă concesiile făcute anterior Moscovei, evoluţia ostilităţilor generale, speranţa deşartă că, abandonând România, mai reuşeau să salveze ceva în Polonia etc. Afirmând acestea, nu este posibil, pe de altă parte, să admitem victimizarea post-factum a României, nu putem ignora erorile de durată ori curente ale clasei politice conducătoare de la Bucureşti", ca să nu mai insistăm asupra rolului comuniştilor în epocă şi care nu numai că s-au pus în slujba intereselor Moscovei, ci, pur şi simplu, au fost agenţi ai acesteia. Având în atenţie mesajul menţionat din 8 martie 1945**, ceea ce se impune a fi reţinut este faptul că, pentru a ajunge la** *„concluziile"* **exprimate, Churchill a traversai, el însuşi, un proces de autoconvingere, ce poate fi lesne cuprins între acordul de la Moscova din octombrie 1944 şi impunerea guvernului dr. P. Groza în martie 1945. Din acest punct de vedere, documentele depistate de noi în arhivele londoneze şi valorificate parţial până acum" sunt consludenle.**

Astfel, încă din primăvara anului 1944, confruntat cu marile probleme ce puneau sub seninul întrebării predominanţa Imperiului britanic în lumea postbelică, ameninţată chiar din .nteriorul alianţei antifasciste de către *„noii veniţi"* **- S.U. A. şi U.R.S.S., Churchill, navigând intre înţelegerea Moscovei şi prietenia tradiţională a Washingtonului, l-a asigurat la 23 aprilie pe V. M. Molotov, liderul diplomaţiei sovietice, că Londra îi considera deja din acel moment pe sovietici** *„ca liderii noştri in afacerile (treburile) româneşti" (as our leaders in Romanian affairsf.* **Lucrurile au evoluat ulterior*', până la** *,jacordul procentajelor"* **din octombrie 1944™, pentru ca, imediat după aceea, premierul britanic sâ-şi punâ tot mai presant problema respectării compromisului realizat cu Stalin pe seama ţărilor Europei de Sud-Est (România, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia şi Ungaria). Deja la finele anilor "80, am prezentat probele concesiilor admise de Churchill în primele sâptâmâni'după acordul de la Kremlin[7]':**

- **Nota personală a premierului din 4 noiembrie 1944 spre atenţia lui A. Eden·.**
- **Nota de cabinet din 7 noiembrie 1944 pentru acelaşi: trimişii Londrei la Bucureşti trebuiau să acţioneze cu reţinere, căci ei nu aveau** *,/tici cea mai vagă idee despre participarea foarte mică pe care am optat s-o avem în problemele din România"[1]'.*

Din informaţiile inedite ce deţinem asupra perioadei ulterioare, desprindem că Winston Churchill a făcut concesii tot mai importante. Este adevărat că dovezile în acest sens ni le oferă tot documentele vehiculate în *„circuitul închis"* **al cabinetului brilanic: îndeosebi** *notele* **personale redactate spre atenţionarea lui A. Eden şi a colaboratorilor săi cei mai apropiaţi ori**

replicile şi sesizările acestora. Un atare *circuit"* **a fost impus, cu cvasipreponderenţâ, de caracterul stric se înţelege, al acordului Stalin-Churchill, rămas necunoscut mulţi ani, nu atât opiniei publice, ci şi majorităţii membrilor guvernului! Ceea ce însă nu a însemnat câ punctele de vedere exprimate de Churchill nu au fost traduse în fapt. Notele sale au constituit** *puncte de reper* **pentru** *Foreign Office,* **care, în corespondenta cu trimişii săi din (ările unde erau acreditaţi (inclusiv România), au stabilit cadrul de ac(iune al acestora, care au respectat directivele primite, astfel câ politica Londrei era strici precizată, iar aceasta în raport cu viziunea şi voinţa premierului.**

Studiul documentelor originale dezvăluie că, nu în puţine rânduri ori cazuri, premierul Churchill a dovedit cel pu[in cinism. A survenit, de exemplu, cazul saşilor şi şvabilor din România, deportaţi, cu începere din ianuarie 1945, în U.R.S.S. în taberele de muncă[74]. La cererea lui Churchill, ambasadorul britanic la Moscova fusese instruit sâ-i declare lui Molotov câ asemenea deportări fuseseră iniţiate *fârâ* **consultarea Londrei şi a Washingtonului, dar, pe de altă parte. Anglia n-a protestat oficial şi nici nu avea s-o facă™. De ce? Răspunsul era foarte simplu şi, la 18 ianuarie 1945, într-una din obişnuitele note de cabinet supusă atenţionării lui Eden, Churchill reclama: „...** *Am căzut de acord [in privinţa inten'en[iei in favoarea saşilor şi şvabilor din România1 că ruşii işi vor împlini voinţa in această zonă. Oricum, noi nu-i putem împiedica"l".* **în ziua următoare, deci la 19 ianuarie 1945, Churchill se autoexplica mai in detaliu[77]: având în vedere pagubele imense suferite de U. R. S. S. în urma războiului, ruşii, la urma urmelor, nu puteau fi acuzaţi câ erau** *„în culpă"* **preluând din România 100 000-150000 de saşi şi şvabi la muncă forţată. Motivarea unei alare atitudini era inatacabilă: „...** *Trebuie să avem în minte că noi am promis să lăsăm soarta României intr-o mare măsură in mâinile ruşiloi"* **(subl. ns. - Gh. B.)[7]".**

La Yalta şi după Yalta, adicâ atunci când România traversa gravele evenimente ce au condus la instalarea guvernului dr. P. Groza, Churchill, recomandând *neintervenţia* **Marii Britanii şi S. U. A. în derulările de la Bucureşti, a manifestat o temere obsesivă ca nu cumva Slalin să fi interpretat orice gest al Londrei drept un indiciu de încălcare a acordului din octombrie 1944. în contexl, el a solicitat lui Eden să impună reprezentanţilor politici sau militari ai Imperiului la Bucureşti o conduită clarâ, în sensul d** *e„anu dezvolta un front antirus acolo [in Româniaj"[19].* **Eden s-a conformat, reamintindu-şi, bineînţeles, de** *„înţelegerea noastră cu Stalin în privinţa Balcanilor'*[0].* **Explicitând, la 13 martie 1945, raţiunile comportamentului britanic, Churchill, ignorând slăbiciunea proprie a Imperiului, se grăbea să puncteze: cum** că **România fusese... un stal inamic care provocase mari pagube U.R.S.S. în război; câ acordul din octombrie 1944 impusese** *„predominanta"* **U.R.S.S. în zonâ; câ liniile de comunicaţii ale trupelor sovietice din Sud treceau prin România; câ nu era de aşteptat revigorarea atitudinii S.U.A., dată fiind** *slăbiciunea"* **diplomaţiei Washingtonului[81]. Premierul va reveni, solicitând ori mai degrabă impunând trimişilor oficiali britanici la Bucureşti prudenţa şi chiar totala abţinere: la 15 martie 1945"saula 19 aprilie 1945". După ce observase, la 13 martie 1945.** că *„noi nu ştim nimic despre Rădescu [?!]"",* **Churchill va admite finalmente maximum de concesii ce se puteau întrevedea în numele Marii Britanii".**

In continuare, Churchill avea să fie acaparai de problemele interne (alegerile din iulie 1945, pierdute de conservatori) sau de acele* ale terminării războiului în Europa, de pregătirea şi participarea (în prima fază) la Conferinţa de la Polsdam. Nu excludem câ România n-ar mai fi stăruit în preocupările sale; dimpotrivă. La 1 iunie 1945, de pildă, premierul îşi propunea sâ abordeze unele chestiuni (pregătirea tratatului de pace şi retragerea trupelor sovietice din toate ţările Europei est-centrale) la proxima întâlnire cu Harry Truman şi I. V. Stalin"[7], însă deja întrecerea cu timpul şi cu realităţile de la fa[a locului fusese pierdută: România, şi nu numai ea, se afla de-acum sub regimul dur de ocupaţie sovietică".**

Yalta şi România: mituri şi realităţi

în raport cu ceea ce s-a publicat în lume, iar, în ultimul deceniu, şi în România, despre întâlnirea celor Trei Mari (E D, Roosevelt, L V. Stalin şi W. S. Churchill) din februarie 1945 de la Yalta (denumirea codificată dată de către anglo-americani: *.ARGONAUT')* **ar fi, desigur, superfluu sâ mai insistăm asupra pregătirii şi desfăşurării lucrărilor Conferinţei. Mai rodnice, deşi discutabile, interpretabile, se dovedesc discuţiile despre** *consecinţele* **acordurilor convenite la Yalta, situaţie de care ne străduim sâ ţinem seama în paginile care urmează.** *Capitolul Yalta* **din istoria marii conflagraţii din 1939-1945 este reflectat, se cunoaşte, de extrem de numeroase** şi **solide studii şi monografii, volume speciale, lucrări memorialistice, colecţii de documente şi bibliografii, dar noi dezvăluiri - în urma deschiderii arhivelor foste sovietice, mai cu seamă - mai sunt de aşteptat". Trebuie precizat însă câ, şi după ce americanii şi sovieticii au tipărit minutele proprii ale reuniunilor din Crimeea"[0], anumite erori persistă. Aşa, de exemplu, se crede** şi **se afirmă câ la Yalta cei Trei Mari ar fi** *dezbătut şi sancţionat* **faimosul acord secret Churchill- Stalin convenit în octombrie 1944 la Moscova m privinţa delimitării procentuale a „sferelor de înlerese" în Europa Est-Centrală". în fapt, acordul ChurchilI-Stalin nu a**

fost luat în discuţie în februarie 1945, nefiind necesară *.Aprobarea"* **lui Roosevelt, care şi-o dăduse din moment ce fusese înştiinţat încă din octombrie 1944 personal de către Churchill ori fusese ţinut la curent de către W. Averell-Harriman, ambasadorul SUA la Moscova". Nicolae Baciu, autorul binecunoscutei monografii** *Yalta şi crucificarea României,* **care s-a bucurat de mai multe ediţii in limbi de circulaţie internaţională, a consemnat în mod justificat: „...** *Contrar unei opinii înrădăcinate de aproape trei decenii, soarta Europei de Răsărit a fost prea puţin dezbătută la Yalta (cu excepţia Poloniei şi. vag. a Iugoslaviei), aşa incât ea nici nu mai figura pe ordinea de zi a Conferinţei [...] Hotărârile mari erau consfinţite anterior şi cei Trei [Mari] le acceptaseră tacit. Problema României nu a fost nici discutată, nici hotărâtă la Yalta. Soarta ei era dinainte decisă"".*

Cu adevărat, *dosarul Yalta* **a fost cu mult mai complex, mai vast. Acest lucru s-a desprins,** in **primul rând, din marile probleme tratate în documentele adoptate şi difuzate cu începere** din **13 februarie 1945'[4] ori din acordurile secrete tipărite, treptat, după terminarea războiului"[5],** in **epocâ, în tabăra aliată, spre deosebire de cea a** *Axei* **fasciste, Yalta a provocat un mare entuziasm. Un sondaj Gallup efectuai în SUA, la 10 martie 1945, a indicat câ 61% dintre cei chestionaţi au salutat acordurile realizate, 9% erau contra şi 30% se declaraseră nedecişi"*, în** vreme **ce, peste ani, V. M. Molotov, în postura de memorialist, va pretinde câ Churchill ar fi declarat:** *„JVumai Stalin poate salva lumea"[91].*

Dar acesta a fost doar începutul, căci acordurile de la Yalta au fost confruntate - din păcate, prea curând, iar aceasta, în legăturâ directă cu România! - cu realităţile. Oricum, mult mai **repede decât se bănuia, un mit s-a prăbuşit. Se afirmă câ unul dintre** *„arhitecţii"* **Yaltei, preşedintele Roosevelt însuşi, s-ar fi declarat profund decepţionat de rezultate"; presa internaţională a intervenit, susţinând câ, în fond. Conferinţa din Crimeea în ansamblu se dovedise o** *„Jbombă cu efect întârziat"",* **iar lucrurile s-au adeverit pe parcurs, mai precis pe măsură ce marii actori din februarie 1945 au început să-şi valorifice memoriile'[0]", iar, în 1955, Departamentul de Stat din Washington a tipărit volumul corespunzător din colecţia de acte diplomatice americane"[11]. în prezent, dupâ cum au demonstrat reputaţi istorici (Amold Toynbee, Sir Llewellyn Woodward, John L. Gaddis, Bennetl Kovrig, C. J. Bartlett. Elizabeth Barker, Gaddis Smith, Terry Anderson, G. Lundestad, Vojtech Mastny, Hugh Thomas, Arthur Funk, J- şi G. Kolko), se admite câ Yalta a prilejuit mai mult decât dezbateri şi hotărâri în privinţa marilor probleme ale lumii provocate de iminenta prăbuşire a celui de-al Ill-lea Reich şi a aliaţilor săi[103], ea a consemnat şi împărţirea lumii între potenţialii învingători[1"1], un pas decisiv către izbucnirea** *„războiului rece"[m].* **Comunicatul şi protocoalele destinate publicităţii de către cei Trei Mari[105], inclusiv ori mai ales** *Declarafia asupra Europei eliberate"*,* **au marcat profund evoluţia raporturilor internaţionale în primii ani postbelici. în ceea ce o priveşte. România s-a regăsit, fârâ a fi nominalizaţi, în** *Declaraţia asupra Europei eliberate"".* Sub acest aspect, vom preciza ci, în primele momente, opinia publică a primit cu entuziasm şi optimism principiile expuse în document"". Aceeaşi a fost şi atitudinea cercurilor politice interne, a tuturor forţelor democratice (PNŢ, PNL, PSD ş. a.), reprezentate în guvernul condus de generalul N. Râdescu. Nu mai puţin, premierul însuşi a făcut apel şi a socotit că era ocrotii de deciziile de la Yalta, după cum însuşi regele Mihai I, în discuţiile purtate cu trimisul special al Moscovei, Andrei Ianuarevici Vîşinski, în februarie-martie 1945"*. în tabăra opusă, dimpotrivă, căci pentru forţele de stânga, predominant comuniste, reprezentate şi ele în cabinetul Râdescu, după campania dezlănţuită încă la confluenţa lunilor ianuarie-februarie 1945, Yalta a reprezentat *un semnal* în urma căruia forţele respective, manevrate de trimişi ai Kremlinului ori fiind, ele îns»te, exponente fidele ori chiar în solda birourilor secrete sovietice, au declanşat, într-o ţară deja ocupata de unităţile militare şi de securitate ale URSS, bătălia pentru putere Este semnificativă, în acest sens, sinteza intitulată *Violarea de către Uniunea Sovietică a Declara[iei Molotov din 2 aprilie 1944* fi *a Convenţiei de Armistiţiu cu România,* transmisă la 29 martie 1945 de Al. Cretzianu din Ankara lui Viorel Virgil Tilea la Londra şi din care transcriem"[0]:

„[...} Acţiunea începută de Partidul Comunist **fi** *de afilîapi săi la începutul lui februarie [1945] s-a intensificat la maximum după publicarea comunicatului de la Yalta. Atacurile împotriva generalului Râdescu* **fi** *a d-lui Maniu au luat formele celei mai crase rele credinţe* **fi** *ale celei mai mari violente. Trebuia, evident, sâ se acponeze iute* **fi** *să se facă în aşa fel* **cu** *si se găsească în faţa unui fapt împlinit înainte de momentul punerii tn aplicare a principiilor proclamate la Yalta"* **(subl. ns.).**

Fragmentul reprodus surprindea o realitate obiectivă, oferind, totodată, cheia descifrării desfăşurărilor politice din România anului 1945, concretizate în instalarea la putere a celui dintâi guvern predominant Stalinist din istoria ţării. Perioada şi faptele survenite sunt prea **bine cunoscute pentru a mai reveni cu detalii, prestigioşi specialişti români şi străini oprindu-se asupra lor (Hugh Seton-Watson, Ghiţâ lonescu. Paul D. Quinlan, Larry Watts. Ioan Scurtu, Dinu C. Giurescu, Liliana Saiu. Elizabeth Hazzard, Dennis Deletant, Ham Hanak, Robert King ş.a.)"' Cu deosebire în ultimii ani s-a ilustrat cu probe concrete rolul decisiv al Moscovei"[3], iar nu demult a apărut un nou martor de bază: generalul C.** V. R **Schuyler, fostul şef din 1944-1947 al Misiunii Militare a SUA şi delegat în Comisia Aliată de Control din România cu al sâu nepreţuit** *Jurnal,* **în cea mai mare parte inedit"'.** De **asemenea, în prezent, dispunem de rapoartele emisarului Kremlinului la Bucureşti, A. I Vîşinski, asupra** *„/nisiunU"* **sale din februarie-martie 1945[1]", documente din care cel puţin unul a fost anterior editat"[5].**

Subliniam că principalele pro[...] în discuţia istoricilor privesc *consecinţele „Argonatului",* **în mod concret condiţiile şi gradul sau modul în care deciziile celor TYei** Mari **s-au aplicat.**

Pentru România, la nici 30 de zile după despărţirea *‚Argonauţilor",* **Yalta s-a confundai deja cu instalarea guvernului predominant stalinist al dr. P. Groza. De remarcat că instaurarea guvernului Groza nu a fost nici discutată, nici proiectată la Yalta, dar a rezultat din modul în care URSS, puterea ocupantă pe atunci în România şi beneficiind din plin de predominanţa celor 90 de procente ce-i admiseserâ anterior Londra şi Washingtonul, şi-a impus cu brutalitate planul comunizârii treptate, dar rapide a Sud-Estului european. Cu acel prilej s-a remarcat A I. Vîşinski (1885-1955), ministrul de Externe adjunct în funcţie (1940-1949) şi viitorul nr. 1** al **diplomaţiei sovietice care, după ce participase alături de Stalin şi colaboratorii săi la lucrările Conferinţei din Crimeea, a fost trimis la Bucureşti"*, pentru a aplica** *„la fata locuim'* documentele ce exprimau *spiritul Yaltei'.* Iarăşi ne vedem siliţi să precizăm că, dupâ studiile temeinice menţionate consacrate perioadei, nu vom considera necesară o expunere completă a situaţiei de moment. A. I. Vîşinski, aşadar, a sosit la Bucureşti pe neaşteptate, în mijlocul unor puternice convulsii sociale şi politice provocate artificial de oamenii Moscovei, ele derulându-se pe tema demiterii de urgenţă a cabinetului N. Rădescu (decembrie 1944-februarie 1945). în condiţiile în care reprezentanţii politici şi militari ai SUA şi Marii Britanii la Bucureşti continuau să deţină un rol secund în abordarea şi soluţionarea problemelor româneşti, aceasta în urma acordurilor anglo-sovietice din 1944, iar reprezentanţii Moscovei - dupâ expresia celebră a lui Churchill - erau *„conducătorii noştri"* (ai Aliaţilor) în afacerile româneşti, A. I. Vîşinski a fost primit la Bucureşti deopotrivă ca delegat al Moscovei, dar şi ca sol al Yaltei! Numai că a fâcut-o exclusiv din punctele de vedere ale planurilor şi intereselor URSS, iar aceasta cu promptitudine şi brutalitate, astfel încât s-a identificat cu spiritul Yaltei în varianta lui moscovită. A. I. Vîşinski a acţionat atât de brutal încât numeroşi istorici i-au atribuit o faimoasă formulă pe care el n-a pronunţat-o, dar a ilustrat-o ca împuternicit al Imperiului roşu într-o satrapie oarecare: *„Yalta sunt eu!".* Era, cu siguranţă, parafrazarea unui dicton ajuns celebru, iar unii istorici (Herbert Feis, John L. Gaddis, N. Bariu) au admis să-i acorde tot creditul'". Au fost explicitate condiţiile în care comisarul sovietic la Externe şi-ar fi declinat plenipotenţele: în cadrul audienţei din 28 februarie 1945 la regele Mihai I, şi anume: fiind prezent la audienţă, alături de D. Negel, Mareşalul Palatului Regal, şi de tâlmaciul oficial. Constantin Vişoianu, ministrul de Externe al României, faţă cu solicitarea ultimativă a oaspetelui de a demite cabinetul Râdescu, ar fi făcut apel la principiile Declaraţiei asupra Europei eliberate, cu care delegatul Moscovei se punea în contradicţie. Vădit contrariat, diplomatul sovietic ar fi replicat:

- *„Yalta? Yalta sunt eu!"'"'*

Aceastâ versiune[1]" este contrazisă însă de sursele cele mai autorizate care s-au păstrat. Nu demult, când s-au tipărit amintirile regelui Mihai I asupra perioadei şi problemei investigate, editorul a anexat volumului, între alte documente, stenogramele întrevederilor de la Palatul Regal din Bucureşti din 27, 28 februarie şi 1 martie 1945. Cum s-a arătat, de fiecare dată. Suveranul a fost asistat de D. Negel şi C. Vişoianu, nelipsind traducătorul (Naum lonescu) şi, desigur, unii funcţionari superiori ai Palatului, dintre care unul a întocmit cele trei procese-verbale ale audienţelor acordate lui A. I. Vîşinski. Din cercetarea cu atenţie a documentelor se desprinde faptul că n'u C. Vişoianu, ci Regele in persoană a făcut trimitere la spiritul Yaltei, provocând reacţia lui A. I. Vîşinski, iar faptul a survenit la întâlnirea din 27 februarie 1945 (de după ora 21:00) şi nu la cea din ziua următoare (desfăşurată cu începere de Ia ora 15: 30), cum, de regulă, se crede'[30]. Netăgăduit că este preferabil sâ apelăm la documentul original:

..Domnul Vîşinski. Este adevărat că numai alegerile ar oglindi voinţa reală a poporului. Înţeleg foarte bine greutatea rezolvării acestei probleme serioase, dar Majestatea Voastră va trebui să ia o hotărâre.
Majestatea Sa: Trebuie să pnem seama şi de hotărârea de la Yalta.

Domnul Vîşinski: în hotărârea de la Yalta nu se spune nimic despre guvernul Rădescu I-..1 **"(subl. ns.)"'.**

Constatăm că a fost singur a dată când, în cursul reuniunilor Rege-Vîşinski, s-a vorbii de Yalta, dar, aşadar, în alţi termeni decât cei care au fost atribuiţi oaspetelui sovietic. Câ lucrurile s-au desfăşurat în sensul celor consemnate în stenograma audienţei deducem şi din alt document editat de noi cu ani în urmă. Documentul l-am depistat, în 1988, în fondul C. Vişoianu de la *Hoover lnstitution Arhives* **din** *Palo Alto* **(California, SUA)'" şi l-am făcut cunoscut încă din 1991Este vorba de o lungă scrisoare, din decembrie 1949, adresată de C. Vişoianu lui Warren R. Austin, reprezentantul de atunci al SUA la ONU, care a fost autorizat s-o difuzeze şi s-o utilizeze în urma acestor împrejurări: A. I. Vîşinski, în acel momenl deja**

ministru de Externe al URSS, tocmai afirmase în Comitetul Politic al ONU, în replici la acuzaţiile dele Washingtonului, că în 1945, la Bucureşti, el n-ar fi prezentat nici un fel de cereri ultimative regelui Mihai I pentru demiterea guvernului Râdescu. că, aşadar, nu ar fi fost implicat în impunerea guvernului dr. P. Oroza. Toate asemenea acuzaţii ţineau, în opinia liderului sovietic al Externelor, de domeniul *„basmelor"'''.* **Or, C. Vişoianu, ca participant la toate întrevederile Mihai I-Vîşinski, a ţinut** sa **fie cunoscut adevărul şi i-a relatat în scris lui Warren Austin detalii despre activitatea diplomatului sovietic la Bucureşti în februarie-martte 1945. Estete reţinut că, stăruind asupra audienţei din 27 februarie 1945, C. Vişoianu se dovedea nu numai martorul pe deplin autorizat, ci şi excelent informat asupra celor petrecute, introducând pe alocuri în text şi unele din declaraţiile lui Vîşinski, ce par, pur şi simplu, desprinse din stenograma oficială a întrevederii (paragraful pe care l-am citat mai sus). Apelăm, în continuare, la textul lui C. Vişoianu[1]-':**

*„/.../ DL Vîşinski a continuat: *Majestatea Voastră trebuie să dispună imediat demiterea guvernului Rădescu şi să formeze alt guvern din reprezentanţii partidelor cu adevărat democratice şi din persoane fără apartenenţă politică».*

Regele a explicat că în România există cea mai buna formă de guvern democratic, format din reprezentanţii tuturor partidelor democrate şi având sprijinul întregului popor. In plus. a adăugat Regele, guvernul este în deplină conformitate cu hotărârile de la Yalta, aşa cum au fost formulate în comunicatul oficial.

Cu toate acestea, dl. Vîşinski a insistat «asupra a două probleme esenţiale: demiterea guvernului Rădescu şi crearea unuia compus din reprezentanţii partidelor democratice şi din persoane fără apartenenţă politică». Şi a adăugat: "în hotărârile de la Yalta nu se specifici, nimic despre guvernul Rădescu»".

Nu fără surprindere, se impune să constatăm că declaraţia finală a lui Vîşinski, astfel cum o redă Vişoianu[126], este cvasiidentică cu cea inserată în minuta oficială. Faptul este în măsura să confirme autenticitatea celor relatate de fostul ministru de Externe al României. în unele privinţe, textul lui Vişoianu denotă şi incontestabile avantaje în raport cu stenograma oficială, care nu a surprins atmosfera şi anume detalii semnificative. Aşa, de pildă, cu referire la audienţa din 28 februarie 1945, Vişoianu a mai reţinut[137]:

„/.../ Dl. Vişinski a încheiat: «Asta e tot! Aştept ştirea demiterii generalului Rădescu!-.
Apoi a plecat, trântind uşa cu atâta forţă încât tencuiala din jurul ei s-a crăpat".

Asemenea precizări lipsesc, bineînţeles, din stenograma oficială[138], de vreme ce obedientul slujitor al Palatului n-a fost interesat decât să transcrie cu scrupulozitale declaraţiile înalteloi personaje participante la confruntare, iar nicidecum gesturile şi ieşirile lor intempestive, ale lui A. I. Vîşinski în cazul in speţă.

Un alt aspect asupra căruia ne propunem să insistăm priveşte unele interpretări ale evenimentelor survenite în Europa Est-Cenlralâ după/în urma Yaltei. Yalta - cum s-a precizai - a fost iniţial glorificată, protagoniştii ej la fel, iar cei dintâi istorici anglo-americani ori sovietici care au studiat-o au procedat identic'[39]. în Occident, după ce în jurul anilor '60 se afirmă *„şcoala revizionistă"* **în examinarea politicii internaţionale contemporane a Marilor Puteri (îndeosebi SUA), situaţia s-a modificat radical: politica SUA şi Marii Britanii faţă de URSS în cursul ultimei conflagraţii mondiale şi după aceea a început să fie examinată tot mai critic, identificându-i se alât avantajele, dar, mai ales, dezavantajele, slăbiciunile, elemente determinante pentru înţelegerea prelungirii** *¿ăzboiului rece"* **dintre foştii învingători din 1945. Istorici pe care i-am aminul (John Gaddis, Bennet Kovrig, Paul D. Quinlan ş. a.) au stabilit că, în cei dintâi ani postbelici, cât timp SUA au deţinut monopolul exclusiv al bombei atomice, politica şi strategia Casei Albe au ilustrat convingător impotenţa omnipotentei Washingtonului pe mapamond[110]. Era normal ca. într-o asemenea perspectivă, Yalta să revină şi a revenit în studiu (şi în centrul criticilor), devenind.**

nu fără temeiuri sau fără probe documentare hoi, ţinta sigură şi chiar preferată a numeroase demersuri ştiinţifice. Dupâ 1989-1991, aşadar dupâ prăbuşirea regimurilor comuniste în Europa şi URSS, în mod surprinzător în unele ţări aflate anterior dincoace de aşa-zisa *„Cortină de Fier"* **s-au făcut auziţi unii istorici şi politologi care, cu referire directă la Stalinizarea Sud-Estului european după Yalta, în baza acţiunilor concertate ale Moscovei şi ale Puterilor Occidentale, în esen[â ale slăbiciunilor şi erorilor incontestabile săvârşite de acestea în stăvilirea pericolului roşu, au descoperit cum că s-ar realiza... victimizarea ţărilor din această zonă, inclusiv a României! Situaţiile sunt. indiscutabil, răsturnate, concluziile cel mai adesea false, în dezacord cu documentele ce stau astăzi la dispoziţia specialiştilor.**

în ceea ce priveşte România, de exemplu, ar fi suficientă cercetarea sistematică a tuturor rapoartelor publicate din anii 1944-1947 semnate de Burton Berry şi John L. Rougelel, de C. V. R. Schuyler şi Donald F. Stevenson. şefii misiunilor americană şi britanică, politice şi, respectiv, militare la Bucureşti, pentru a conchide că, în primul rând, ei, reprezentanţii Washingtonului şi Londrei, au fost cei care au intuit slăbiciunile şi imperfecţiunile proprii şi au informat, alarmaţi, centralele lor despre gravitatea situaţiei României şi pericolele viitoare[1]". Definitoriu este *Jurnalul* **iui Schuyler, la care revenim, cu precizarea câ el abundă în observaţii şi note critice la adresa SUA şi Angliei, care n-au ştiut ori nu au voit să contrabalanseze exportul de comunism practicat de URSS după Yalta în Europa Est-Centrală, inclusiv România. Câteva extrase din** *Jurnal* **le considerăm definitorii sub aspectul dezbătui:**

- **însemnarea din 4 martie 1945, după discuţiile cu Berry şi britanicii din Bucureşti:** *.Meiese unul din guvernele noastre nu este dispus să facă din România un subiect de litigiu"'*
- **însemnarea din 12 martie 1945, dupâ o întâlnire cu Iuliu Maniu:** *„¡Acestui consideră formarea actualului guvern ca pe o catastrofă de prim rang. A afirmat că România a devenii acum un stat satelit şi că viitoarea sa încorporare în URSS este aproape o certitudine. Şi-a exprimat surprinderea că Marea Britanie şi Statele Unite nu au sărit în ajutorul României şi iustine - opinie împărtăşită întocmai de memorialistul american - că, in absenta unui oarecare sprijin din partea noastră [a SUA], este inutil să mai încerce să continue să lupte...*
- **însemnarea din 21 martie 1945, după o convorbire cu C. Titel Petrescu, liderul P.S.D.:** *../ / Are senzaţia că ruşii depn acum controlul absolut asupra ţării şi că şi-l vor menţine atât timp cât Marea Britanie şi Statele Unite nu vor interveni cu adevărat"'".*
- **Nota din 11 mai 1945, în urma convorbirilor purtate cu oficialii din Washington**[1]

în sfârşit, declaraţia din 31 mai 1945 a lui Berry şi Schuyler făcută lui C. (Dinu) I. C. Biătianu, liderul P. N. L. [116]

Mai mult decât atât, documenlele aflate de noi în arhivele americane şi brilanice confirmă decisiv deciziile Washingtonului şi Londrei de a nu se implica in sprijinirea României vizavi de pericolul Moscovei. Winston Churchill a fost cel mai direct în a exprima raţiunile unei atare situaţii, pe care le-a redus în esenţă la două: acordul parafai cu Stalin în octombrie 1944 la Moscova în chestiunea *.sferelor de interese";* **slăbiciunile diplomaţiei SUA.**

Din documentele cercetate de noi rezulta temerea obsesivă a premierului britanic ca nu cumva Moscova să interpreteze orice intervenţie mai fermă a Londrei în folosul Bucureştilor drept o încălcare a faimosului acord, ruşii, în consecinţă, reluând acţiunile în Grecia ori compromiţând înţelegerea privind Polonia de la Yalta"[7]. în consecinţă, premierul i-a solicilal imperios lui Anlhony Eden, liderul *Foreign Office*-**ului, să impună trimişilor oficiali în România o conduită clară în sensul de „a** *nu dezvolta un front politic antirus acolo /la Bucureşti]""**. **I'den, la rândul său, a acceptat recomandarea şi a acţionat în conformitate, mai ales câ nu ignora discuţiile anterioare cu premierul pe tema** *„înţelegerii noastre /a britanicilor] cu Stalin îi privinţa Balcanilor*", **după cum nici recomandările repetate ale şefului executivului londonez** *de a ne abţine de la amestecul în treburile româneşti "* **(subl. ns.)"". în zilele care au urmat, Churchill avea să se declare nemulţumit de mareşalul Aerului la Bucureşti, Stevenson, care nu-i respectase instrucţiunile, motiv pentru care a cerut admonestarea lui şi continuarea oricăror alte demersuri numai prin reprezentantul politic în România, John Le Rougetel. La urma urmelor, consemna premierul într-o notă de cabinet destinată tot lui Eden şi datată 13 martie 1945,** *„noi nu ştim nimic despre ROdescu /?.'/, şi nu vreau să ştiu nimic ce s-a întâmplat cu elf?.']""[0]*. Tot atunci, redefinind raţiunile atitudinii britanice, Churchill s-a dovedit pe mai departe intratabil, în fond tot atât de cinic ui motivarea comportamentului său:

„[...] 3. Trebuie să ne amintim:

a) fCă] România este un stat ex-inamic care a provocat mari daune Rusiei;

b) Că noi, pentru considerente foarte bine cunoscute de Dv. **[acordul cu Stalin din octombrie** 1944], *am acceptat intr-un anume mod predominanţa Rusiei in această zonă fin România].*

c) Că liniile sudice de comunicaţii ale Armatei Ruse trec prin România;

d) Slăbiciunea diplomaţiei Statelor Unite **[pentru o confruntare cu Moscova]""'.**

Acesta fiind comportamentul Londrei, după mai bine de o lună de zile, premierul, revenind la problema implicării în România vizavi de acţiunile de Stalinizare ale Kremlinului, i-a recomandat o dată în plus lui Sir Orme Sargent:

„lin România], noi nu putem să facem mai mult decât să oferim Regelui şi Reginei [Mamă] azil, dacă şi când ei au realmente nevoie de aşa ceva" **(subl. ns.**

Ce concluzie generală se impune, alta, decât aceea că realităţile decurgând din spiritul Yaltei s-au dovedit mult mai grave, mai dure şi mai persistente decât miturile despre o Yalla **benefică. Cel puţin, dacă nu pentru ţările Europei Est-Centrale, îndeosebi pentru România"[1]**

Eforturile României in ultima fază a războiului în Europa

în perioada septembrie 1944 - mai 1945 s-a desfăşurat cea de-a treia şi ultima fază a **prezenţei României pe fronturile celui de al doilea război mondial: de data aceasta, alături** de **trupele Naţiunilor Unite (în speţă ale URSS) şi contra aliaţilor de odinioară (Germania** şi **sateliţii săi). A fost ceea ce s-a chemat Campania din Vest, cu cele două subetape:**

1. 1 septembrie - 25 octombrie 1944, când trupele române, în cooperare cu cele sovietice, au eliberat nordul Transilvaniei, alungând forţele germane şi ungare.

2. octombrie 1944 - mai 1945, când trupele române, aflate în continuare sub **comandamentul armatei roşii, au depăşit graniţa de vest a ţării, acţionând - în** urmărirea **forţelor Wehrmachtului în principal - pe teritoriul Ungariei, Cehoslovaciei şi în zona** nordica **a Austriei'". Capitularea totală şi necondiţionată a Germaniei a aflat trupele române în** plin **efort de război pe teritoriul cehoslovac, unde, în unele puncte, luptele s-au încheiat la** 12 mai **1945. Pentru satisfacerea necesităţilor frontului, statul român, potrivit stipulaţiilor** Convenţiei de **armistiţiu din 12 septembrei 1944 cu Puterile Aliate şi Asociate, a mobilizat întregul** sau **potenţial militar, economic şi politico-diplomatic. Câteva cifre sunt elocvente pentru a** aprecia **efortul considerabil şi ponderea contribuţiei României la războiul antihitlerist: între 13 septembrie 1944 şi 12 mai 1945, armata română a înaintat spre Vest până în apropierea** oraşului **Praga, după ce traversase 17 masive muntoase, 12 cursuri mari pe ape, a eliberat** 3831 de **localităţi şi a provocat inamicului pierderi considerabile (peste 170 000 de prizonieri şi** circa 25 **000 de morţi)"[5]. Intrarea României în rândurile Naţiunilor Unite a uşurat apreciabil** efonul de **război al Aliaţilor. Din partea română, pierderile înregistrate au reprezentat 169** 822 de **oameni (morţi, răniţi sau dispăruţi), adică 31% din totalul efectivelor angajate în lupte** (peste 538 **000 de oameni). Sub raportul contribuţiei umane, România s-a situat pe locul al** patrulea **între statele participante în perioada august 1944 - mai 1945 la asaltul decisiv asupra Reichului nazist, după URSS, Statele Unite şi Marea Britanie. Pentru actele de eroism şi izbânzile** repurtaie în **cursul campaniei antihitleriste, peste 300 000 de soldaţi, subofiţeri şi ofiţeri români au** fost decoraţi cu ordine şi medalii româneşti, sovietice şi ungare, faptele de arme ale unor unităţi fiind remarcate printr-o serie de ordine ale Ministerului de Război al României, prin şapte ordine ale Comandamentului Suprem al URSS şi prin 21 comunicate de război sovietice. în sfârşit, valoarea contribuţiei economice a României s-a ridicat la circa 1,2 miliarde dolari (în valuta anului 1938)"*. însemnătatea aportului României la victoria asupra Germaniei a fost relevată adeseori de numeroase şi marcante personalităţi politice şi militare şi consemnată în acte internaţionale, în articole din presa internaţională, în

materiale ale agenţiilor de presă şi posturilor de radio, în studiile de specialitate. Spre exemplificare, amintim că în preambulul Tratatului de Pace încheiat la 10 februarie 1947 între România şi Puterile Aliate şi Asociate s-a menţionat în mod expres faptul că ţara a *„participat activ la războiul împotriva Germaniei""[1],* ceea ce nu a împiedicat pe Aliaţi să refuze, prin acelaşi document, a recunoaşte siatutul de cobeligeranţă statului român. I. V. Stalin, şeful statului sovietic şi comandantul suprem al Armatei Roşii, într-o telegramă adresată la 5 aprilie 1945 premierului român dr. Petru Groza ţinea să specifice că *,pe frontul de luptă împotriva armatelor germano-fasciste s-au distins nu numai trupele Armatei 4 ale generalului Dăscălescu, dar şi trupele Armatei 1 ale generalului Athanasiu. Permiteţi-mi să vă felicit pentru succesele armatei române... "".* Chiar în cursul războiului antihitlerist, în septembrie 1944, Anthony Eden considera că România *..a furnizat deja un ajutor substanţial cauzei Aliaţilor""",* pentru ca, la 23 august. Postul de radio Londra să opineze că, dupâ doborârea dictaturii antonesciene şi întoarcerea armelor, acţiunea poporului român ,/i *dus la scurtarea conflictului şi a salvat vieţile a mii de soldaţi aliaţi""[0].* La 13 ianuarie 1946, Postul de radio Paris a apreciat mai concret valoarea aportului românesc la obţinerea victoriei din mai 1945: *.franţa socoteşte că România a adus prin contribuţia ei o scurtare a războiului cu cel puţin şase luni"".* La Conferinţa de Pace de la Paris, din 1946, A. I. Vîşinski, adjunctul şefului delegaţiei sovietice, şi Jan Masaryk, ministrul de Externe cehoslovac, au evidenţiat, de asemenea, rolul României în războiul antihitlerist, iar V. M Molotov, şeful delegaţiei şi ministrul de Externe al URSS, declara la 10 octombrie: *„Alături de noi, alături de trupele aliate, noua Românie democratică a luptat contra lut Hitler şi în această luptă ea şi-a impus sacrificii considerabile. Noi recunoaştem toate serviciile pe care poporul român le-a adus acestei cauze""[2].*

N,

1 **Eugen Bantea şi colab., eds.,** *Pentru eliberarea patriei,* **p. 30-31.**
2 *Ibidem,* **p. 31. şi urm**
3 **Marin Radu Mocanu, ed.,** *România - marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial. Documente,* **pp. 267-269.**
4 *Ibidem,* **p. 269.**
5 *.Monitorul Oficial",* **nr. 202 din 2 septembrie 1944.**
<1 **Gh. Buzatu,** *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* **I, pp. 267-293.**

7 **Ceea ce, la 22-23 august 1944, solicitase pe căi diplomatice Mihai Antonescu, liderul diplomaţiei române (cf. Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945,* **p. 217 şi urm., documente din arhivele române şi străine).**

8 **Vezi, mai ales. Nicolae Baciu,** *Agonia României (1944-1948). Dosarele secrete acuză.* **Bucureşti, Editura Saeculum I. O. /Editura Vestala, 1997, p. 96 şi urm.**
'> **Cf. B. H. Liddell Hart,** *History ofSecond World War,* **p. 585-586.**

10 **VeziGh. Buzatu şi colab., eds.** *Mareşalul Antonescu In faţa istoriei,* **II, p. 341-342. Referindu-se** la

faptul că militarii sovietici preluasera gnipui ion Antonescu pentru a-l expedia Ia Moscova, ministrul de Externe califica episodul ca *,j> lezare evidenţi adusă suveranităţii".*

11 **Cf. Philippe Viguie Desplaces,** *La Règne inachevée,* **p. 100; Nicolae** *L* **Amâutu,** *12 invazii ruseşti in România,* **Bucureşti, Editura Saeculum I. O. / Editura Vestala, 1996, passim.**

12 **Vezi Gh. Buzatu,** *Din istoria secretă . .*, **I, pp. 336-345 (minutele britanice); idem.** *Din arhiva istorică a României,* **I, în** *Românii In istoria universală,* **I1I/1, Iaşi, 1988, pp. 772-785 (minuta română); idem.** *România cu şi fără Antonescu,* **pp. 259-271; V. FI. Dobrinescu.** *România ji organizarea postbelică a lumii* **(1945-1947), Bucureşti, Editura Academiei, 1988, pp. 219-232: Marin Radu Mocanu, ed..** *România - marele sacrificat* **. ., pp. 297-309.**

13 **V. FI. Dobrinescu,** *România şi organizarea postbelică a lumii 11945-1947),* **pp. 33-58.**

14 *Ibidem,* **p. 58 şi urm.**

15 **Vezi îndeosebi Emile C. Ciurea,** *Le Traité de Paix avec la Roumanie du 10 Février 1947,* **Pari*. Éditions A. Pedone, 1954,** *passinc,* **Nicolae Baciu.** *Yalta şi crucificarea României,* **Roma, Editura Europa, 1983, p. 140 şi urm.; Dennis Deletant, Maurice Pearton,** *Romanici Observed. Studies in Contemporary Romanian History,* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1988, p. 142 şi urm.; Marin Radu Mocanu, ed.,** *România şi armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente*, **II, Bucureşti, 1995.** *passim* **(documente privind pregătirea, semnarea şi aplicarea Convenţiei de armistiţiu din 12 septembrie 1944).**

16 **Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Mircea Muşat, eds.,** *23 August 1944. Documente,* **III, p. 33. Vezi şi Dennis Deletant,** *România sub regimul comunist,* **Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, p. 41 şi urm. (După autor, Stalin „***a folosit Convenţia de Armistiţiu pentru a submina efectele loviturii de stat de la 23 august ¡944. care ameninţa sâ-l lipsească de iniţiativă în treburile româneşti".)*

17 **Gh. Buzatu.** *Komânia şi războiul mondial din 1939-1945,* **p. 46-47.**

18 *Ibidem.*

19 **Florin Constantiniu,** *Doi ori doi fac şaisprezece. A început Războiul Rece în România?,* **Bucureşti Eurosong andBook, 1997, pp. 69-104; Dennis Deletant, Maurice Pearton,** *Romania Observed.* pp **119-128; Nicolae Baciu,** *Yalta şi crucificarea României,* **p. 151 şi urm.; Gh. Buzatu,** *Din istoria secretă. .*, **I, pp. 305-327; Titu Georgescu,** *România între Yalta şi Malta,* **Bucureşti, Editura Şansa, 1993,** *passim.*

20 **Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945*, **p. 47.**

21 *Ibidem.*

22 **Idem,** *Din istoria secretă. . .*, **p. 261.**

23 *Ibidem,* **p. 47-48; C. Hlihor,** *Armata Roşie în România. Adversar - aliat - ocupant. 1940-194,Ş.* **Bucureşti, Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1996, p. 141 şi urm.; Ioan Scurtu, C. Hlihor.** *Complot împotriva României. 1939-1947,* **p. 171 şi urm.; Titu Georgescu,** *Istoria Românilor,* **Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de Mâine", 1997, p. 277 şi urm.**

24 **V. FI. Dobrinescu, Doru Tompea,** *România la cele două Conferinţe de Pace de la Paris (1919-1920 1946-1947). Un studiu comparativ.* **Focşani, Editura Neuron, 1996,** *passim;* **V. Fi. Dobrinescu.** *România şi organizarea postbelică a lumii, passim;* **Ştefan Lache, Gh. Tutui,** *România şi Conferinţa de Pace de la Paris din 1946*, **Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, pp. 286-305; Ion Enescu,** *Politica externă a României în perioada 1944-1947,* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, pp. 294-303; Ştefan Lache, Gh. Tutui,** *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946).* **Bucureşti, Editura Academiei, 1987, pp. 228-242; Alesandru Duţu, éd.,** *România de la război lu pace, 1939-1947. Semnificaţiipolitico-militare. Studii,* **Bucureşti, Editura Vasile Cârlova, 1997,** pp 112-122.

25 **Florin Constantiniu,** *Doi ori doi fac şaisprezece*, **p. 148-149.**

26 **Vezi, în acest volum, capitolul** *Agresiunile comunismului în România, passim;* **Gh. Buzatu,** *Românii in arhivele Kremlinului, passim;* **Liviu Ţârâu,** *Instaurarea comunismului în România şi evreii,* **în, Anuarul Institutului de Istorie Cluj", t. XXXV/19%, pp. 289-302 (acelaşi studiu, în traducere engleza, m „Transylvanian Review", Cluj-Napoca, vol. V, No. 4/Winter 19%, pp. 27-39). La 26 noiembrie** 1945. **Burton Y. Berry informa Washingtonul că** *partidul Comunist din România este aproape în întregime creaţie rusească [...] Este condus de persoane de etnie neromânească şi duce o politică ce nu-şi ajlo baza în tradiţia românească, ceea ce sporeşte aici tensiunea şi rezistenţa"* **(Ioan Scurtu, ed.,** *România - 1945. Viaţa politicien documente,* **Bucureşti, Arhivele Statului, 1994, p. 442).**

27 **Florin Constantiniu,!** *Doi ori doi fac şaisprezece, passim.*

23 **Cf. J. F. Brown,** *Eastern Europe and Communist Rule,* **Durham - London, Duke University Press. 1988, pp. l-61 (cu un capitol special despre România, pp. 263-293); R. J. Crampton,** *Eastern Europe in the Twentieth Century*, **London-New York, 1994, p. 211 şi urm. Deopotrivă, epoca poate fi denumită şi** *pre-comunistă.* **Asupra problematicii, trimitem la câteva excelente studii comparative: Jean-François Soulet** *Istoria contemporană a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre,* **traducere. Iaşi, Editura Polirom, 1998,** *passim;* **François Furat,** *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX,* **traducere, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996,** *passim;* **Joseph Rothschild,** *întoarcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale şi de Est după al doilea război mondial,* **traducere, Bucureşti, Editura Antet, 1997,** *passim.*

29 **Vezi The** *„£ick Heart" of Modern Europe. The Problems of the Danubian Lands,* **Seatle - London, University of Washington Press, 1975, p. 53-54. Cf. şi Thomas T. Hammond, éd..** *The Anatomy of Communist Takeovers,* **New Haven - London, Yale University Press, 1975; Ghiţă Ionescu,** *Communism in Romania, 1944-1964*, **London - New York - Toronto, Oxford University Press, 1964 (publicată şi în limba română - Bucureşti, Editura Litera, 1994). Pentru bibliografia problemei - Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945,* **pp. 257-259.**

30 **Cf. Richard F. Staar,** *Communist Regimes in Eastern Europe,* **ed. a IV-a, Palo Alto - Stanford, Hoover Institution Press, 1984, p. 192. Detalii in Radu Ciuceanu şi colab., eds..** *Misiunile lui A. I. Vîşinski în România. (Din istoria relaţiilor româno-sovietice, 1944-1946). Documente secrete.* **Bucureşti, 1997, p. 135 (telefonogramă a lui A. I. Vîşinski din 1 martie 1945 către V. M. Molotov:** *„La ora 10 seara am fost la Palat. Am vorbit cu Regele, l-am repetat declaraţia mea cu privire la Petru Groza. insistând pentru a i se da lui mandatul [de premierJ ca persoană care întruneşte toate condiţiile indicate de mine mai devreme... ").*

<1 Vezi nota 29.

32 Document adoptat la 2 octombrie 1944 de delegaţii grupărilor de stânga (cf. Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Mircea Muşat, eds., *23 August 1944. Documente,* **III. pp. 118-121).**

33 *Ibidem,* **p. 151.**

'4 Vezi expunerea cronologică şi comentată a faptelor survenite: Stelian Neagoe, *Istoria politică a României între anii 1944-1947. Crestomaţia tranziţiei dintre două dictaturi.* **Bucureşti. Editura Noua Alternativă, 1996; Şerban Râdulescu-Zoner şi colab.,** *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, **Bucureşti, Editura Cavallioti, 1995.**

35 I h idem, passim.

36 Vezi nota 30.

37 Vezi Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Mircea Muşat, eds., *23 August 1944. Documente*, **III-IV,** *passim.*

38 **Cf. Gh. Buzatu, ed..** *Românii în arhivele Americii,* **I,** *Comunismul trece Nistrul (1944-1947),* **Iaşi, lîditura Moldova, 1992, p. 25-26.**

W Ibidem, **p. 29-30.**

40 *Ibidem,* **p. 29.**

4! Document, publicat după originalul englez, în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* **I, pp. 316-323.**

42 Vezi mai jos.

43 **Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945,* **p. 52.**

44 **Idem, ed.,** *Românii în arhivele Americii,* **I, p. 148.**

45 Great Britain. PRO - 371/44004, filele 69-70.

46 Gh. Buzatu, ed.. *Românii în arhivele Americii,* **I, p. 148. O amplă analiză şi documente pe aceasta temă, în loan Chiper, Florin Constantiniu. Adrian Pop, eds.,** *Sovietizarea României. Percepţii anglo- americane (1944-1947),* **Bucureşti, Editura Iconica, 1993.**

47 **Gh. Buzatu,** *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial.* **I, p. 326.**

48 **Pentru un bilanţ anterior, vezi Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu,** *România şi al doilea război mondial,* **ediţia** *passim.* **Relativ la studiile mai recente, cf. Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945*, **pp. 89-110, 257-264.**

W Dintre studiile privind politica Marii Britanii în perioada de referinţă, vezi mai ales: Sir Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War,* **III, London, HMSO. 1971; Elisabeth Barker,** *British Policy in South-East Europe in the Second World War,* **London, Macmillan, 1976; Harry Hanak,** *The Politics of Impotence: The British Observe Romania. 1945-1947,* **în** *Românii în istoria universală,* **III/l, Iaşi, 1988, pp. 421-443. Problema acordului Churchill-Stalin din octombrie 1944 (comentarii, istoriografie şi texte), în Gh. Buzatu, Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, I, pp. 305-327; perioada şi problematica Conferinţei de la Yalta - N. Baciu,** *Yalta şi*

crucificarea României, passim; 6 martie 1945. Începuturile comumzirii României, **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996 (contribuţie semnate de istoricii Vasjle Vesa, Liliana Saiu şi, îndeosebi, Dennis Deletant). Dintre lucrările memorialistice recente, reţinem C. V. R. Schuyler,** *Misiune dificila. Jurnal (28 ianuarie 1945-20 septembrie 1946),* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, iar dintre volumele de documente, loan Scurtu, ed.** *România - 1945. Viaia politica in documente;* **ed. citată; loan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, eds.,** *Sovietizarea României. Percepţii anglo-saxone (1944 1947). passim..*

Bucureşti, Editura ALL, 1996,400 p. Vezi şi ediţia anterioară, în limba engleză a lucrării: *Romania* **s** *Communist Takeover. The ROdescu Government,* **Boulder/New York, 1994, 202 p.**
Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu,* **p. 350.**
C. V. R. Schuyler, *Misiune dificili,* **p. 120.**
Ibidem, **p. 104.**
Vezi *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale,* **VI/1-2. Paris, Pion, 1953-1954.**
Vezi Anthony Eden. *The Mémoirs of. ..*, **II, London, Cassell, 1962.**

Cf. Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S., *Corespondenta Preşedintelui Consiliului de Miniştri al V. R. S S. cu preşedinţii S.U.A. si cu primii miniştri ai Marii Britanii în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. 1941-1945,* **1-II, Bucureşti, 1958 (traducere după ediţia originală-Moscova. 1957; ed. a II-a - Moscova, 1976). întregul schimb de mesaje ChurchilI-Stalin se reîntâlneşte in** *Memoriile* **fostului premier britanic.**

Cf. Francis L. Loewenheim şi colaboratori, eds., *Roosevelt and Churc hill: Their Wartime Correspondent e.* **New York, Saturday Review Press/E. P. Dutton and Co., 1975; Warren F. Kimball, éd.,** *Churchill and Roosevelt. The Complete Corespondente.* **III. Princeton University Press, 1987,** *passim.*

Vezi, mai ales, U.S.A., Department of Slate, *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Malta and Yalta, 1945,* **Washington, GPO, 1955; idem,** *FRUS. Diplomatic Papers. The Conference of Berlin. (The Potsdam Conference). 1945,* **1-II, Washington, GPO. 1960; Graham Ross, ed..** *The Foreign Office and the Kremlin. British Documents on Anglo-Soviet Relations. 1941-1945,* **Cambridge-London, Cambridge University Press, 1982.**
Sir Llewellyn Woodward, op. cit.. Ill, *passim.*
Cf. Elisabeth Barker, *op. cit. passim;* **idem,** *Eden at War.* **London, Macmillan, 1980,** *passim.*
Idem, *British Policy.* **... pp. 241-243.**
Ibidem, **p. 242.**
Ibidem, **p. 243.**

Vezi Warren F. Kimball, éd., *op. cil..* **Ill, p. 547-548; loan Chiper şi colab., eds, op. cit., p. 139; lom Scurtu, ed.,** *Romania - 1945. . .,* **p. 195-196.**

Vezi loan Scurtu, *Istoria Partidului National Ţărănesc,* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994. pp. 406-464; Florin Constantinul,** *O istorie sinceră a poporului român.* **Bucureşti, Editura Enciclopedie,!. 1997, p. 434 şi urm.; „Revisla istorică". Bucureşti, nr. 7-8/1993, pp. 657-709 (număr special consacrai temei** *Instaurarea comunismului in România. Societatea si şocul comunismului).*
6 martie 1945.. .. passim; **Dinu C. Giurescu,** *op. cit., passim.*

Vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-a! doilea război mondial,* **I-II,** *passim;* **idem,***România şi al doilea război mondial, passim;* **idem.** *Românii în arhivele Americii,* **I,** *passim.*
Elisabeth Barker, op. cit., p. 277; Gh. Buzatu, *Din istoria secreta. ..,* **I, p. 280.**

Pentru detalii, vezi Great Britain, Public Record Office, London-Kew, fondurile W. S. Churchill (PREM 3/374) şi Foreign Office (FO - 954/23).
Gh. Buzatu, *Din istoria secretă.. .,* **I, pp. 305-325.**
Documentele originale laPublic Record Office, FO - 371/44012, filele 18, 19, 75, 80, 82.
Gh. Buzatu. *Din istoria secretă.* **., I, p. 326.**
Ibidem.

Vezi, în acest sens, unele contribuţii în volumul *Sovietizarea nord-vestului României (1944-19501.* **coordonator Viorel Ciubotă, Satu Mare, 1996, p. 295 şi urm.**
Public Record Office, FO - 954/23, filele 384-386 (Nota din 25 ianuarie 1945).
Ibidem, **f. 38.**

Ibidem, f. **383.**
Ibidem.
Ibidem, **f. 388-389 (Nota din 5 martie 1945).**
Ibidem, **f. 399.**
*Ibidem,***f. 117-118.**
Ibidem, **f. 124-125.**
Ibidem, **f. 439.**
Ibidem, f. **118.**
Ibidem, **f. 410.**
Ibidem, passim.
Ibidem, **f. 452-453.**
Vezi Harry Hanak, *op. cit.,* **p. 424 şi urm**

Vezi Gh. Buzatu, *România şi războiul modial din 1939-1945.* **pp 257-265 (Cap.** *România în „umbra " Yaltei);* **idem** *România în arhivele Kremlinului, passim;* **comunicările istoricilor români şi ruşi la sesiunile ştiinţifice comune din Moscova (noiembrie 1994) şi Snagov (mai-iunie 1996). Vezi şi Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, eds.,** *Agresiunea comunismului în România.* **I, p. 17 şi urm.**

Vezi USA. Department of State, *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Malta and Yalta. 1945,* **Washington, GPO, 1955; Ministerstvo Inostrannîh Del SSSR.** *Sovitskii Soiuz na mejdunarodnlh Konferenţiiaperioda Velikoi Oteiestvennoi voinl 1941-1945 godî,* **IV,** *Krimskaia Konferenfia rukovoditelei rreh soiuznih Derjav - SSSR, SSA i Velikobritanii (4-11 fevralia 1945,* **Moskva, 1984. Pentru prima dată, stenogramele sovietice ale reuniunilor de la Yalta s-au publicat în revista lunară editată sub egida MAE al URSS, în 1965, în „ Mejdunarodnaia jizn" (cu ediţii în limbi străine, *,Jm vie internationale*" ş.a.) (vezi mai jos nota 95).**

Despre acordul Churchill- Stalin, vezi: Albert Resis, *The Churchill-Stalin Secret .Percentages" Agrement on the Balkans,* **Moscow, October, 1944. în „The American Historié** at Review", **no. 2/ 1978, pp. 368-387; Joseph M. Siracusa,** *The Meaning of ..Tolstoy": Churchill. S-ah. nid the Balkans,* **Moscow, October, 1944, în „Diplomatic History", no. 4/1979, pp. 443-40 t uaham Ross, ed.,** *The Foreign Office and the Kremlin. British Documents on Anglo-Soviet Relations. 1941-1945,* **Cambridge-London, Cambridge University Press, 1982, p. 175 şi urm..; Nicolae Baciu,** *Yalta si crucificarea României,* **Roma, Editura Europa, 1983.** *passim;* **Gh. Buzatu.** *Din istoria secretă...,* **I. pp. 316-325 (traducere după originalul depistat de noi. Great Britain. Public Record Office, London, Kew, fond PREM 3/434/2, filele l-38).**

W. Averell-Harriman and Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin.* **1941-1946. New York. Random House, 1975, pp. 356-358; Gh. Buzalu.** *Din istoria secretă.* **., I, p. 311.**
Nicolae Baciu, *Yalta...* **p. 178. înceeace-l priveşte pe Roosevelt. N. Baciu crede că** *.Jiotărârea lui I..f de a da Europa pe mâna ruşilor a fost luată încă din 1943" (ibidem,* **p. 167).**

Apud C. Buşe şi colaboratori, eds.. *Relaţii internationale în acte şi documente,* **II, 1939-1945, Bucureşti, 1976, p. 185 şi urm. Iniţial, la 8 şi 12 februarie 1945. s-au difuzat de către Aliaţi două comunicate cuprinzând, din motive de securitate, numai informaţii vagi referitoare la locul şi la desfăşurarea Conferinţei. Principalele documente adoptate la Yalta au fost făcute cunoscute cu începere din 13 februarie 1945, iar în unele cazuri, chiar. . . în anii următori.**

Menţionăm unele dintre aceste documente: acordul URSS pentru intrarea în război împotriva Japoniei (făcut public la 12 februarie 1946); acordul privind reparaţiile germane (18 martie 1947) şi dezarmarea Germaniei (19 martie 1947); acordul relativ la împărţirea Germaniei în sfere de influenţă şi cu participarea Franţei (25 martie 1947). în URSS, *Protocolul integral* **semnat finalmente de miniştrii de Externe ai URSS, SUA şi Angliei la Yalta s-a publicat abia în 1955. iar după alţi zece ani - minutele dezbaterilor din Crimeea. în publicaţia „Mejdunarodnaia jizn", nos. 6-9/1965, după care a fost prelucrat textul apărut, la noi. în „Magazin Istoric", nos. l-9/1967.**

Thomas A. Bailey, *A Diplomatic History of the American People,* **ed. a VHI-a. New York. Appleton- Century Crofts, 1969, p. 764. Vezi şi Robert E. Sherwood,** *Le Mémorial de Roosevelt d 'après les papières de Harry Hopkins, par. . .* **II, Paris, Pion, 1950, pp. 588-589.**
Cf. Felix Ciuev, *Sto sorok besed s Molotovîm. Iz dnevdnika. .* **., Moskva, Terra, 1991, p.71.**

Potrivit lui John L. Gaddis, Roosevelt ar fi recunoscut, cu numai trei săptămâni înainte de a muri, tocmai referindu-se la brutalitatea ruşilor în România şi Polonia, că: *Harry /HopkinsI are dreptate. Vii pulem face business cu Stalin. El a încălcat până şi ultima promisiune făcută la Yalta"* **(cf. The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War, New York-Oxford, Oxford University Press, 1987, p. 39; vezi, de asemenea, James Mac Gregor Bums, Roosevelt: The Soldier of Freedom, 1940-45, London. 1971, pp. 557-580.**
[4]9 Cf. Thomas A. Bailey, *A Diplomatic History.* **. ., p. 763.**

100 Vezi, mai ales, Edward R. Stettinius, Jr., *Roosevelt and the Russians. The Yalta Conference,* **Gar-**

martie 1949 (cf., în acest sens, relatările presei anglo-americane: *„The New York Herald Tribune"* **din 26.** XI. **1949, ca şi** *„The Times"* **din aceeaşi zi, apud Mircea Ciobanu,** *Mihai 1,* **p. 231-232).**

126 **Subliniem, în context, câ Vişoianu va relata imediat cele petrecute lui Burton Berry, care l-a înştiinţat**

pe Schuyler şi acesta a consemnat în Jurnal: *Regele s-a referit la reprezentarea proporţională a*

tuturor partidelor aşa cum fusese menţionată în Declaraţiile din Crimeea. dar dl. Vîşinski a afirmat sec că nu se spune nimic în Declaraţiile din Crimeea despre guvernul Rădescu " **(subl. ns.) (apud C. V. R. Schuyler,** *Misiune dificilă,* **p. 49).**

127 **Apud Gh. Buzatu, ed..** *România cu şi fără Antonescu,* **p. 313-314.**

128 **Apud Mircea Ciobanu,** *Regele Mihai 1,* **p. 240-241.**

129 **Istoricul american Herbert Feis, menţionat, a fost unul dintre aceştia.**

130 **Vezi şi Harry Hanak,** *The Politics of Impotence,* **în Gh. Buzatu şi colab., eds„** *Românii în istoria universală,* **III/I, Iaşi, 1988, pp. 421-443.**

131 **Numeroase dintre documentele respective au fost editate dispersat: Mircea Muşat şi colab., eds., 23** *august 1944. Documente,* **III-IV, 1985; loan Scurtu. ed„** *România - 1945. ,* **ed. citată: Gh. Buzatu, ed..** *Românii in arhivele Americii,* **I; loan Chiper şi colab., eds.,** *Sovietizarea României Percepţii anglo-americane (1944-1947);* **USA, Department of State, FRUS. Diplomatic Papers. 1945, vols. 4-5, Washington. GPO. 1968-1969; Warren F. Kimball, ed.,** *Churchill and Roosevelt The Complete Correspondence,* **III, Princeton. University Press, 1987.**

132 **C. V. R. Schuyler,** *Misiune dificila,* **p. 59.**

133 *Ibidem,* **p. 66 (vezi şi notele din 5 aprilie 1945 Iot despre declaraţiile lui Maniu,** *ibidem,* **pp. 88-89).**

134 *Ibidem,* **p. 76.**

135 *Ibidem,* **p.** 120.

136 **Great Britain, Public Record Office, London Kew, Foreign Office, 954/23. f. 388 înotă semnată W. S. Churchill, 5 martie 1945).**

136 *Ibidem,* **f. 388-389.**

1.17 *Ibidem,* **f. 399.**

138 *Ibidem,* f. **118.**

139 *Ibidem.*

140 *Ibidem,* **f. 410.**

141 *Ibidem,* **f. 140**

142 *Ibidem.*

143 **Nicolae Bac iu,** *Yalta şi crucificarea României, passim',* **Titu Georgescu.** *România între Yalta şi Malta, passim;* **Constantin 1. Kiriţescu,** *România in al doilea război mundial,* **II, pp. 328-332 (subcapitolul** *Conferinţa de la Yalta şi România),* **dupâ care esenţa deciziilor din Crimeea denotă** *„eterna chestiune a sacrificării celor mici pentru a parafa înţelegerea între cei mari" (ibidem.* **p. 332).**

144 **Contribuţiile tipărite pe această temă fiind numeroase, propunem atenţiei cititorului câteva titluri: Petre Ilie, Gh. Stoean,** *România în războiul antihitlerist. Contribuţii bibliograf ice.* **Bucureşti. Editura Militară, 1971: Gh. Romanescu. Leonida Loghin,** *Cronica participării României la războiul antihitlerist.* **Bucureşti, Editura Militară, 1971; Constantin I. Kiriţescu,** *România în al doilea război mondial,* **II, p. 230 şi urm. ; Eugen Bantea, Gh. Zaharia şi colab..** *România în războiul antihitlerist 23 August 1944 - 9 mai 1945,* **Bucureşti, Editura Militară, 1966; Ilie Ceauşescu, ed.,** *România în anii celui de-a!doilea război mondial,* **II-III, Bucureşti. Editura Militară, 1989; Gh. Romanescu şi colab..** *L Année Roumaine dans lu campagne de l'ouest. Sa contribution à l'affranchissement de la Hongrie.de la Tchécoslovaquie et de l'Autriche. 1944-1945;* **Cornel I. Scafeş şi colab..** *Armala Română 1941-1945.*

ed. citată, pp. 78-96; lipa Rotaru şi colab.. *Armala Română în al doilea război mondiali Romanian Army in World War II.* **ed. citată, pp. 93-194.**
145 lipa Rotaru şi colab.. *op. cil.,* **p. 196.**
14(i *Ibidem.*

147 **Marin Radu Mocanu, ed.,** *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris Documente.* **Bucureşti, 19%, p. 413.**
148 **Gh. Buzatu.** *România şi războiul mondial din 1939-1945.* p. 54.
149 Ibidem.
150 Ibidem.
IM Jipa Rotaru şi colab.. *Armala Română. . .* **p. 200.**
152 *Ibidem;* **Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945,* **p. 53.**
den City, Doubleday, 1964; W. S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale,* **Wl-2, Paris, Pion, 1953-1954; Robert E. Sherwood,** *Le Mémorial. . .,* **Ii; W. AVereU-Harriman, Elie A bel.** *Special Envoy. . .*; **Anthony Eden.** *The Memoirs of. . .,* **II, London, Cassell, 1962; Felix Ciuev,** *Sorok besed.* **; Valentin Berejkov,** *Godi diplomatiâeskoi slujbl,* **Moskva, Izdatelstvo M O., 1972; George F. Kennan,** *Memoirs. 1925-1950,* **Boston-Toronto, Little, Brown and Co,, 1967 Vezi nota 90.**
Nu firi anume motivaţii, *problema germana* **s-a ailat în alenjia speciala a celor Trei Mari. Vezi fythur Conte,** *Yalta ou le partage du monde.* **Paris, 1964, passim. Arthur Punk,** *De Yalta à Potsdam. Des illusions à la „guerre froide* **", Paris, 1982, p. 84 şi urm C. J. Bartelett,** *The Global Conflict, 1889-1970. The International Rivalry of the Great Power s.* **London-New York, Longman, 1984. p. 249.**

Aceste documente erau consacrate unor probleme precum mai ales; fondarea ONU, Germania, reparaţiile de război, criminalii de război. Polonia şi Iugoslavia, convenţia Strâmtorilor Mâni Negre, instituirea Consiliului Miniştrilor Afacerilor de Externe ai URSS, SUA, Marii Britanii. Franţei şi, după caz. Chinei.
Declaraţia era cuprinsa în cap. II al *Protocolului* **publicat la 13 februarie 1945. Vezi Constantin I. Kiriţescu,** *România In al doilea război mondial,* **II, p. 328 şi urm. Pentru detalii, vezi Dinu C. Giurescu,** *Guvernarea Nicolae Râdescu,* **Bucureşti. Editura AII, 1995.** *passim.*

Apud Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai 1 de România,* **pp. 238-341 (stenogramele întrevederilor Mihai I - A. I. Vîşinski din 27, 28 februarie şi 1 martie 1945). Despre trimisul Moscovei vezi Adrian Grigoropol,** *Călău şi diplomat. Vîşinski - pumnul lui Stalin în România,* **Bucureşti, Editura „Continent XXI", 1997,** *passim.*
Apud Gh. Buzatu, ed,, *Românii în arhivele Americii,* **I, p. 22.**

Despre aspectul istoriografie al problemei, vezi Gh. Buzatu, ed,, *România cu şi fără Antonescu.* **p. 280 şi urm. Pentru tratarea corectă a unor probleme (***Yalta şi România, instalarea guvernului dr. f Groza şi poziţiile marilor puteri aliate* **etc.), vezi, cel mai recent, 6** *martie 1945. Începuturile comunizdrii României, passim;* **Pompiliu Teodor, ed,** *The Lessons of Yalta,* **Cluj-Napoca, Ciut University Press, 1998,** *passim.*

Vezi comunicarea d-nei Tatiana Pokivailova în cadrul colocviului ruso-român (Moscova, noiembrie 1994).
C. V. R. Schuyler, *Misiune dificila. Jurnal (28 ianuarie 1945 - 20 septembrie 1946), passim.* **Vezi Radu Ciuceanu şi colab., eds,,** *Misiunile lui A. 1 Vîşinski în România,* **ed. citată. Vezi Ioan Scurtu, ed..** *România - 1945. Viata politica în documente,* **pp. 165-166 (Se publica telefonograma adresată de A. I. Vîşinski lui V. M. Molotov, la 1 martie 1945, cu informaţii destinate lui I. V. Stalin. L. P. Beria ş. a. privind audienţa la Regele Mihai I, în seara zilei respective) Era, dupâ vizitele din toamna anului 1944, cea de a treia deplasare a lui A. I. Vîşinski la Bucureşti Vezi N. Baciu,** *Yalta...,* **pp. 185-189 (cap. 26, intitulat semnificativ:** *Yalta? Yalta sunt eu, răspunde Vîşinski). Ibidem,* **p. 186.**

în documentele editate, nu se aflâ relatarea lui A. I. Vîşinski despre audienţa din 28 februarie 1945 (cf. *Misiunile lui A. 1. Vîşinski în România,* **pp. 134-135).**

Vom consemna că, după mai mulţi ani de la evenimentele investigate, regele Mihai I, fiind chestionat la Londra în iunie 1954 de către membrii Comisiei de anchetă a Camerei reprezentanţilor a Congresului SUA, a făcut această confuzie şi a reiterai afirmaţia că A. I. Vîşinski ar fl lansat formula *„Yalta sunt eu!"* **(apud Mircea Ciobanu, Mihai 1, p. 270). Regele Mihai se destăinuise** in **acelaşi sens şi biografului sâu Anhur Gould Lee,** *Crown against Sickle The Story of King Miehael ofRumania,* **London, Hutchinson and Co,, 1950, cap. X - Regele şi Comisarul). Apud Mircea Ciobanu,** *Mihai 1,* **p. 238; Stelian Neagoe,** *Istoria politica a României. 1944-1947,* **p. 254 Hoover Institution on War, Révolution, and Peace, Hoover Institution Archives, Stanford Univer sity, Pplo Alto, California, USA,** *Coleclion C. Vişoianu,* **Box no. 1.**

Apud Gh. Buzatu, éd., *România cu şi fără Antonescu,* **pp. 312-317. Unele trimiteri la acelaşi docil ment, dar în alt context şi în conexiune cu alte episoade, în Dinu C. Giurescu, op. cit., pp. 305,** 352 **Cf. Gh. Buzatu, ed,,** *România cu şi fără Antonescu,* **p. 312.**

Ibidem, **p. 314. De remarcat că, odată cu C. Vişoianu, fostul premier Râdescu s-a oferit în 1949 sa depunâ ca martor în faţa ONU-ului despre ingerinţele lui A. I. Vîşinski la Bucureşti în februarie**

România în anticamera „erei staliniste"

Evoluţii neaşteptate. între Convenita de armistiţiu şi Tratatul de Pace. Lovitura de stat de la 30 decembrie 1947.

Evoluţii neaşteptate

Astfel poate fi denumitâ perioada anilor 1945-1947, care a prefirat nemijlocit era stalinistâ, inaugurata prin alungarea regelui Mihai I de pe tron, înfăptuita prin voinţa PCR, care şi-a dovedit o dată în plus rostul de unealtă a Kremlinului în acţiunea acestuia de a impune prin forţa un regim social-politic de tip sovietic. în România, lucrurile au evoluat, sub acest aspect, identic ca în restul ţărilor est-europene, trecute, în urma acordurilor de tristă faimă Churchill- Sialin din octombrie 1944 şi din februarie 1945 de la Yalta, în zona de influenţă a URSS-ului, deci în spatele aşa-zisei „*Cortine de Fier'". „Uniunea Sovietică, ce şi-a însuşit toate metodele cancelarului Hitler, constituie la ora actuală -* **consemna în martie 1945 un diplomat român -** *un pericol pentru pacea lumii şi viitorul civilizaţiei. un pericol tot atât de mare ca hitlerismul. Nu soarta României contează, ci cea a Europei, care este ameninţată de o tiranie cum nu s-a mai văzut în lumea civilizată"[2].* **în condiţiile ocupării ţării de către forţele armate ale URSS şi sub controlul comuniştilor, aflaţi în permanentă ascensiune pe scena vieţii politice, guvernul dr. Petru Groza a coordonat practic, între 1945 şi 1947, prima etapă a sovietizării.** *.Acest tuvern* **- îşi va aminti regele Mihai I -** *a distrus ultimele vestigii ale libertăţii. El a aruncat in temniţe pe cei mai reprezentativi şi mai respectaţi reprezentanţi ai democraţiei române. El a falsificat alegerile. Folosind truda şi teroarea, el a impus României instituţii cu totul străine sufletului şi vieţii poporului" '.* **în această etapă preliminară epocii comuniste, guvernul dr. Petru Groza a luat o serie de mâsuri (unele adoptate într-un cadru aparent constituţional) menite sâ grăbească ritmul sovietizârii, sâ asigure trecerea directă la etapa desemnată pompos ca fiind aceea a construcţiei desfăşurate a orânduirii socialiste, iar, în perspectivă, a celei comuniste[4]:**

- **înfăptuirea reformei agrare, în baza legii promulgate la 23 martie 1945, care proclama principiul exproprierii tuturor proprietăţilor moşiereşti depăşind 50 ha;**
- **Etatizarea Băncii Naţionale a României, în conformitate cu legea adoptată de Parlament la 20 decembrie 1946;**
- **înfiinţarea prin lege a unor aşa-numite oficii industriale (mai 1947) ce îndrumau şi, în 'apt, controlau întreaga activitate economică în sectoarele de stat ori particular;**
- **Reforma monetară din 15 august 1947;**

nu a avut îngăduinţa să intervină[1]'. Nereuşind să impună schimbarea guvernului dr. P. Groza, care la 22 august 1945 a declarat că baza sa era*, trainică* **fi** *bine sabilită".* **Regele, după ce destinase un apel celor trei mari puteri aliate, s-a retras la Sinaia, refuzând să mai semneze legile şi decretele emise de cabinet, aceasta cu convingerea că le punea sub efectul nulităţii[14]. Primind mesajul regelui Mihai I din 21 august .1945, Marile Puteri nu au ajuns la un acord privind situaţia creată decât cu prilejul Conferinţei de la Moscova dintre 16 şi 26 decembrie 1945 a miniştrilor de Externe - V. M. Molotov, James F. Bymes şi Emest Bevin, care au convenit să trimită la Bucureşti o** *„comisie"* **reunind pe ambasadorii american şi englez la Moscova, respectiv W. Averell Harriman şi Sir A. C. Kerr, precum şi pe A. I. Vîşinski, cu misiunea de a se consulta cu suveranul şi cu membrii »uvernului dr. P. Groza, pentru a se asigura un caracter** *,/nai reprezentativ"* **al cabinetului, prin includerea câte unui reprezentant delegat de PNŢ şi PNL[15]. De îndată ce soluţia recomandată ar fi fost pusă în aplicare, SUA şi Marea Britanie se angajau să recunoască guvernul român şi să stabilească cu el relaţii diplomatice, fapt ce avea să se împlinească la 5 februarie 1946, prin recunoaşterea simultană a guvernului dr. P. Groza de către SUA şi Marea Britanie"'.**

Sosită la Bucureşti la 31 decembrie 1945, *„Comisia"* **aliată şi-a început consultările chiar a doua zi, când s-a întâlnit cu regele Mihai, iar apoi cu membrii guvernului, realizându-se, în final, cooptarea în cabinet, ca miniştri fără portofoliu, a dr. Emil Haţieganu şi a lui Mihail Romniceanu, reprezentând PNŢ şi, respectiv, PNL. La 8 ianuarie 1945, în sfârşit, o şedinţă extraordinară a guvernului dr. P. Groza afirma hotărârea de aplicare a recomandărilor Conferinţei de la Moscova a miniştrilor de Externe ai Marilor Puteri Aliate[17].**

*„Greva regală***" lua sfârşit, în atare condiţii, fără sâ-şi fi atins în chip sensibil obiectivele. Nu întâmplător, luliu Maniu, întâlnindu-se cu Harriman la Bucureşti, s-a declarat** *„extrem de sceptic"* **în privinţa evoluţiei politice", fapt care-l determina sâ-şi pună toate speranţele de** *„corectare"* **a situaţiei tot pe seama Regelui şi a Puterilor Occidentale. La 27 februarie 1946, pntnindu-l pe Burton BerTy, a fost rândul regelui Mihai să se refere la insatisfacţia produsă de acordul de la Moscova şi de aplicarea lui, obţinând** *¿asigurarea"* **diplomatului că. pe viitor, SUA nu se vor mai,***dezinteresa***" de România[1]'". Dezbaterea şi semnarea Tratatului de Pace, alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946 şi diversele** *„reforme"* **social-democratice şi politice introduse de guvernul dr. Petru Groza vor oferi SUA, secondate de Marea Britanie, motivele unor implicări în problemele româneşti, dar, de fiecare dată, acestora le-au lipsit convingerea şi vigoarea[20]. Cel mai adesea, problemele curente au afectai politica generală a Marilor Puteri, lucru reţinut în primul rând de raportul secret întocmit în cadrul Departamentului de Stat la 22 mai 1947, când se constata deschis eşecul** *politicii actuale a SUA faţă de România"[2]'.* **în acelaşi timp, se reafirma că obiectivul pe termen lung presupunea revenirea in concertul naţiunilor lumii a unei Românii democratice şi independente, prevenirea unei aplicâri integrale a acordului de la Moscova în domeniul „***sferelor de interese"* **în Europa de Sud-Est".**

Se impune să constatăm că pentru realităţile anilor 1945-1947 acordul de la Moscova din decembrie 1945 şi aplicarea lui au constituit - mai mult decât toate intervenţiile şi fricţiunile ulterioare ivite între foştii aliaţi şi nu numai între ei - un *punct de cotitură* **pentru situaţia României. Cu adevărat,** *atunci,* **la confluenţa anilor 1945-1946, zarurile fuseseră aruncate, iar preşedintele american Harry Truman recunoştea această situaţie, considerând ca întreaga responsabilitate revenea lui James Bymes, care** *„la Moscova îşi pierduse sângele rece".* **acceptând sugestiile lui V. M. Molotov[11]. în iunie 1946, Burton Berry exprima temerile sale în legătură cu consecinţele situaţiei, pentru ca, în august viitor, luliu Maniu şi C. I. C. Brâtianu să continue a se interesa dacă SUA** *,/nai erau interesate în România"[2]'.* **La începutul anului 1948, Ivor Porter, secretar al Legaţiei britanice din Bucureşti, constata şi el, în ceea ce privea Anglia însă, neîmplinirile politicii Londrei faţă de România în perioada imediat anterioară[11].**

- **încheierea unor acorduri înrobitoare de colaborare economică, tehnică, ştiinţifică şi culturală cu URSS;**
- **Constituirea unor societăţi mixte de cooperare româno-sovietice;**
- **Rusificarea/sovietizarea întregii vieţi ştiinţifice-culturale, spirituale a ţării;**
- **Excluderea din guvern a reprezentanţilor ultimei grupări burgheze (PNL - Gh. Tătărescul admise de comunişti (6 noiembrie 1947);**

In răstimp, la 19 noiembrie 1946, guvernul dr. Petru Groza a organizat primele alegen parlamentare de după război. în ciuda tuturor asigurărilor date Marilor Puteri (în speţă, SUA şi Anglia), guvernul a falsificat rezultatele, astfel încât voturile exprimate în favoarea partidelor politice tradiţionale, în frunte cu PNŢ şi PNL, au fost atribuite grupărilor reunite în Blocul Partidelor Democrate, în frunte cu comuniştii. în consecinţă, *BPD* **a ajuns să deţină 376 de mandate din totalul de 414 în noul parlament unicameral (Adunarea Deputaţilor), adică 79, 86%, exact cota de reprezentare ce s-ar fi cuvenit de drept şi de fapt adversarilor stalinizării ţării'.**

In 1945-1947, politica URSS faţă de România şi asaltul comuniştilor români la putere, sub protecţia totală a Moscovei, au evidenţiat carenţele diplomaţiei Marilor Puteri Occidentale, mai precis lipsa lor de fermitate şi

politica de neintervenţie faţă de agresivitatea Kremlinului Faptul a fost surprins chiar de oficialii de la Washington şi Londra, unii exprimându-ţi nemulţumirea. Ţinând seama de faptul că situaţia se consuma pe fondul supremaţiei militare a SUA în raport cu URSS, unii specialişti (John L. Gaddis, Bennett Kovrig ş.a.) au opinat ulterior că perioada respectivă a coincis cu impotenţa omnipotenţei planetare a Washingtonului

Păstrând convingerea că Occidentul va reacţiona totuşi faţă de ofensiva Kremlinului, că **însăşi reuniunea de la Potsdam (17 iulie - 2 august 1945) avea să marcheze un punct de cotitură în această privinţă, mai ales că acolo cei Trei Mari (Stalin-Truman-ChurchilI, acesta din urmă fiind înlocuit de Attlee) au luat importante decizii interesând îndeaproape România', liderii PNŢ şi PNL, regele Mihai I şi sfetnicii săi au apreciat că sosise timpul de a interveni pentru a se stopa calea spre dezastru, spre comunizarea forţată a României. în consecinţă, suveranul şi şefii partidelor democratice vor face numeroase apeluri, in direcţia SUA mai cu seamă, solicitând aplicarea principiilor Chartei Atlanticului şi ale** *Declaraţiei privind Europa eliberată* **de ia Yalta. Cu începere din aprilie-mai 1945, luliu Maniu şi colaboratorii săi i-au contactat pe şefii misiunilor americană şi britanică la Bucureşti, respectiv Burton** Berry **şi John Le Rougetel, în legătură cu o posibila demitere** de **către regele Mihai I a guvernului dr. P. Groza". Nu s-a ignorat nici soluţia** unui **eventual puci. în baza instrucţiunilor primite** de **la Washington şi Londra nici Berry (ori locţiitorul său - Roy Melboume), nici** Le **Rougetel nu şi-au exprimat în vreun fel susţinerea. La 6** augusi **1945 a intervenit ştirea despre decizia guvernului sovietic de restabilire a relaţiilor diplomatice cu România, în semn de recunoaştere pentru participarea activă a României începând de la 23 august 1944 la lupta de partea Aliaţilor în contra Germaniei hitleriste, precum şi de** *JndepUnireu loială"* **de către România a obligaţiilor luate prin Convenţia de armistiţiu'. Decizia venea doar la câteva săptămâni după ce Prezidiul Sovietului Suprem al URSS hotărâse, printr-un decret din 6 iunie 1945, decorarea regelui Mihai I cu Ordinul** *„Victoria",* **cea mai înaltă distincţie militară sovietică,** *.pentru actul curajos al cotiturii hotărâte a politicii României"* **la 23 august 1944. „în** *clipa când itică nu se precizase clar înfrângerea Germaniei"* **[10]. Conducerile PNŢ şi PNL au adoptat diferite moţiuni, s-au adresat Conferinţei de la Potsdam, şefilor misiunilor URSS, SUA şi Marii Britanii la Bucureşti, ca şi regelui Mihai I, insistând pentru înlăturarea** *.fără întârziere* a **guvernului dr. P. Groza, considerat ca fiind nereprezentativ[11]. Se cunoaşte, din studiile unoi istorici români şi străini, modul în care au evoluat faptele în direcţia** *.grevei regale",* **declarata la 21 august 1945'-. Cercetările de specialitate au atestat că Regele s-a consultat în prealabil** cu **reprezentanţii partidelor** *„istorice",* **ca şi cu diplomaţii occidentali acreditaţi la Bucureşti,** cu **Roy Melbourne în chip aparte. Le Rougetel. la indicaţia expresă a***Foreign Office***-ului în schimb.**

între Convenţia de armistiţiu şi Tratatul de Pace

Evenimentele din august 1944, cu profunde şi imediate implicaţii interne şi internaţionale, şi-au pus amprenta asupra politicii exteme promovaţi de România în perioada 1944-1947. ţinând seama de consecinţele directe ale celui de-al doilea război mondial şi, mai ales, de situaţia rezultând din faptul participării României vreme de trei ani la conflictul contra Naţiunilor Unite, guvernele de Ia Bucureşti au fost preocupate de stabilirea noului statut politic şi juridic internaţional al ţării. S-a avut în vedere ca România să restabilească relaţiile cu Naţiunile Unite, în special cu SUA, Marea Britanie şi URSS, cu statele vecine. Guvernului dr. P. Groza, instalat la putere cu numai două luni înainte de terminarea ostilităţilor în Europa, i-a revenit misiunea de a realiza pe plan extern ieşirea din izolare a României, prin reluarea relaţiilor diplomatice cu ţările aliate şi iniţierea unor noi raporturi economice, bazate pe avantajul reciproc şi condiţii de egalitate[36]. în fapt, ac(iunea în această direcţie se declanşase chiar după lovitura de stat din august 1944, guvernul C. Sânătescu propunându-şi şi realizând, la 12 stptembrie 1944, încheierea *Convenţiei de armistiţiu* între România şi Puterile Naţiunilor Unite. Convenţia, incluzând prevederi de natură politică, militară, financiar-economică, teritorială, administrativă şi juridică, avea un caracter extrem de vast, semănând mai degrabă, prin multitudinea problemelor abordate, cu un tratat de pace în miniatură, iar nicidecum cu un acord de încetare a focului între combatanţii de ieri. în ceea ce priveşte natura Convenţiei de armistiţiu, România avea satisfacţia să constate că era proclamată ca înrolată în tabăra Naţiunilor Unite în războiul împotriva Germaniei (la care trebuia să participe cu nu mai puţin de 12 divizii pe toată durata ostilităţilor)[2'], dar aceasta nu a însemnat un gaj pentru recunoaşterea doritei (şi naturalei) cobeligeranţe; tot astfel. România primea, sub condiţia ratificării de către viitorul areopag al păcii, asigurarea anulării dictatului de la Viena din 1940 prin revenirea Transilvaniei de Nord ori a *„celei mai mari părţi a ei*" în cuprinsul teritoriului naţional[28]. în rest, Convenţia nu oferea decât motive de insatisfacţie, fapt asupra căruia am mai discutat. Astfel, România era supusă tratamentului de stat inamic şi, practic, înfrânt în război, deşi avusese iniţiativa desprinderii de *Axa* fascistă: despăgubirile de război erau imense, iar obligaţiile economice şi militare, loate spre folosul URSS, de-a dreptul înrobitoare; pe deasupra, până Ia ratificarea viitorului tratat de pace, aşa-numita Comisie Aliată de Control, reunind pe reprezentanţii militari americani, sovietici şi britanici, dar sub control total sovietic, avea drepturi de supraveghere depline şi în toate domeniile, de la supervizarea corespondentei şi exercitarea cenzurii, până Ia anularea dispoziţiilor neconvenabile ale guvernelor de la Bucureşti^. Cu toate acestea, făcând eforturi deosebite. România a îndeplinit corect clauzele armistiţiului. După cum ne reamintim, la 9 martie 1945 a fost satisfăcută cererea cabinetului dr. P. Groza referitoare la instalarea administraţiei româneşti în nordul Transilvaniei, anulându-se astfel dictatul de la Viena, fapt consfinţit ulterior de miniştrii de Externe ai Marilor Puteri învingătoare, de Conferinţa Păcii de la Paris şi de Tratatul de Pace['0]. Tot în ultimele luni ale războiului mondial. România a încheiat primele acorduri postbelice de colaborare economică - cu URSS la 8 **mai, cu Franţa la 1 iulie, cu Polonia la 7 iulie, cu Ungaria la 20 iulie, iar cu Cehoslovacia la 9 noiembrie 19^5. Totodată s-au restabilit relaţiile diplomatice cu Cehoslovacia (iunie 19451. URSS (august 1945), apoi cu SUA şi Marea Britanie (februarie 1946).**

în anii 1945-1947, diplomaţia Bucureştilor a acordat cea mai mare însemnătate preparativelor în vederea participării României la Conferinţa de Pace şi la încheierea Tratatului de Pace cu Puterile Aliate şi Asociate". Potrivit hotărârilor conferinţelor miniştrilor de Externe ai Marilor Puteri Aliate, România a fost inclusă, alături de Italia, Finlanda, Ungaria şi Bulgaria, în categoria statelor foste satelite ale Germaniei şi care au fost invitate la Conferinţa de Pace de la Paris (iulie - octombrie 1946) pentru dezbaterea proiectelor tratatelor de pace deja redactate de reprezentanţii puterilor învingătoare. Delegaţia română, cu mulţi comunişti in componenţă şi care în fapt vegheau să fie apărate interesele... URSS-ului în dauna României, a desfăşurat în ansamblu o activitate laborioasă". îndată după sosirea lor în capitala Franţei, delegaţii români au solicitat, în diverse declaraţii ori în intervenţiile şi documentele prezentate Conferinţei, recunoaşterea României ca stat cobeligerant, dat fiind aportul ei considerabil la înfrângerea Germaniei, ameliorări ale clauzelor politice, economice şi militare, reducerea cuantumului reparaţiilor etc. Ample şi controversate dezbateri au provocat problemele teritoriale, precum şi cele legate de statutul solicitat de România. Conferinţa a admis că, încă la 24 august 1944, România încetase războiul alături de Reichul nazist, dar, în evident dezacord cu faptele, a recomandat să includă în Tratatul de Pace data de 12 septembrie 1944 ca moment al intrării ţării în războiul antihitlerist. De asemenea, s-a respins propunerea ca România să se bucure, după exemplul Italiei, de regimul de cobeligeranţă", iar în problemele economice şi militare s-au acordat concesii neînsemnate. Un succes deosebit a constat în respingerea cererilor teritoriale formulate de delegaţia ungară şi în recunoaşterea de către Conferinţa de Pace a caducităţii dictatului de la Viena".

La 10 octombrie 1946, Conferinţa a dezbătut şi adoptai pe articole Tratatul de Pace cu România". Textul definitiv a fost însă stabilit de Conferinţa miniştrilor de Exleme ai marilor puteri la New York (octombrie-

noiembrie 1946), unde România, reprezentată de un observator, a solicitat în continuare atenuarea unor clauze (politice, economice, regimul Dunării, dreptul de cobeligerantâ), dar fârâ rezultate deosebite[16].

Aşa, de pildă, în *problema frontierelor* **Marii învingători din 1945 au decis şi Tratatul de Pace a admis pretenţiile teritoriale ale URSS faţă de România, considerând ca graniţă de stal cea existentă la 1 ianuarie l-941, ceea ce însemna recunoaşterea** *realităţilor*" **născute în urma pactului Hiller-Slalin din 23 august 1939 (protocolul secret, articolul III) şi a notelor ultimative sovietice din 26 şi 27 iunie 1940, adică ocuparea de către URSS a Basarabiei, nordului Bucovinei, ţinutului Herţei şi a ostroavelor din zona Gurilor Dunării. Concomitent, făcând irimitere la un acord sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945, Tratatul desfiinţa vecinătatea de nord cu Polonia în folosul celei cu URSS (partea I, articolul 1). Se anula, în schimb, integral si necondiţionat dictatul vienez din 1940. astfel că frontiera dintre România şi Ungaria era statornicită conform liniei existente la 1 ianuarie 1938 (Partea 1, articolul 2)".**

Tratatul de Pace în ansamblu, cuprinzând Preambulul. 40 de articole dispuse în opt categorii de clauze (I - Frontiere; II - Clauze politice; III - Clauze militare, navale şi aeriene; IV - Retragerea forţelor aliate; V - Reparaţiuni şi restituiri; VI - Clauze economice; VII - Clauza relativă la Dunăre; VIII - Clauze finale) şi mai multe anexe (inclusiv harta frontierelor româneşti), reprezenta un conglomerat de obligaţii grele şi pe termen lung impuse României. Clauzele economice nu numai că se constituiau în cel mai amplu capitol al documentului, dar erau şi extrem de păgubitoare, ele lichidând practic toate interesele străine şi româneşti din... România în folosul exclusiv al celor sovietice, nou instalate. La fel, reparaţiile de război erau reconfirmate - după cele fixate în 1944 prin Convenţia de armistiţiu - la suma de 300 milioane dolari şi plătibile în răstimp de opt ani în natură (Partea a V-a, articolul 22)[1B]. Chiar şi aparent, suma era imensă pentru condiţiile postbelice ale României, dar modalităţile de plată şi excesele sovieticilor o vor face astronomică. S-a calculat că, finalmente, URSS a încasat cel puţin 2 miliarde dolari în seama articolului 22 din Tratat'[1]' Făcând o sumă a sumelor, se poale afirma fără greş că *Tratatul de Pace din 1947 ii refuza României toate drepturile şi-i impunea toate obligaţiile posibile.* **Cu toate acestea, guvernul dr. P. Groza, presai şi de Aliaţii Occidentali, care mizau pe falsa premisă cum că, odată semnată pacea, trupele sovietice aveau să se retragă din România, a decis, la 1 februarie 1947, să** *accepte semnarea Tratatului*[w], **stabilită pesle nouă zile în capitala Franţei. în consecinţă, la 10 februarie 1947, o delegaţie condusă de Gh. fătărescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul Afacerilor Externe, a semnat la Paris** *Tratatul de Pace între România şi Puterile Aliate şi Asociate*, **nu înainte însă de a fi**

prezentai o notă care preciza poziţia [...] principiile după care ea înţelegea sâ se conducă în viitor: **i**

„în acest ceas solemn In care România caută colaborarea tuturor popoarelor iubitoare de pace **fi** *de libertate, ea [ine să aducă fără nici o întârziere* - **sublinia documentul difuzat de liderul diplomaţiei Bucureştilor -** *adeziunea ei totală la principiile Chartei Naţiunilor Unite, principii adoptate fi deja traduse in fapt, asigurând tuturor persoanelor supuse jurisdic[iei sale, fără nici o deosebire de rasă, origine etnică* **fi** *religie, folosin[a deplina* **fi** *întreagă a drepturilor omului* **fi** *a libertăţilor fundamentale. Credincioasă acestor principii. România nu a aşteptat nici o presiune internă* **fi** *nici o injoncţiune externă pentru a garanta naţionalităţilor minoritare stabilite pe teritoriul său un regim de perfectă libertate. România înţelege să nu se dea în lături pe viitor de la nici o sforţare care ar putea imbunătă[i condiţiile vieţii materiale* **fi** *morale ale omului şi nu va înlătura nici o iniţiativă care ar putea să dezvolte colaborarea internaţională şi să întărească securitatea colectivă. Din justiţia socială. România îşi va face o dogmă, iar din politica păcii şi a bunei înţelegeri internaţionale îşi face lege"".*

La 23 august 1947, cu unanimitate de voturi. Adunarea Deputaţilor din Bucureşti a adoptai Legea nr. 304 pentru ratificarea Tratatului încheiat la Paris[4']. Peste douâ zile s-a promulgat legea respectivă printr-un decret semnat de câţiva dintre *.xtctorii"* **scenei politice româneşti care erau deja într-un divorţ ce avea sâ fie pronun|at: Regele Mihai I, premierul Petru Groza. Lucreţiu Pâtrâşcanu, ministrul Justiţiei, şi Gh. Tâtârescu.**

Prin semnarea şi ratificarea Tratatului de Pace de la Paris din 1947, România realiza un **singur avantaj efectiv: depăşea regimul armistiţiului nenorocit din septembrie 1944. Sub raportul şanselor, Bucureştii căpătau posibilităţi mai largi de ac|iune pe plan internaţional. La 30 decembrie 1947, în momentul alungării Regelui Mihai I, la cererea şi sub diriguirea Kremlinului. România stabilise deja legături diplomatice cu 25 de state şi întreţinea raporturi economice cu 26 de state.**

Lovitura de stat de la 30 decembrie 1947

Evenimentele din decembrie 1947 au beneficiat de atenţia istoricilor. S-au publicat numeroase volume de documente şi de memorii. Este netăgăduit că, deopotrivă cu documentele ce atestă e u rigurozitate desfăşurarea faptelor, de cel mai mare interes se dovedesc relatările regelui Mihai I Acestea, survenind în perioade diferite, dovedesc consecvenţa *‚actorului"* **nr. 1 al dramei consumate la 30 decembrie 1947 la Palatul Elisabeta din Bucureşti, singurele deosebiri sesizabile fiind acelea de detaliu, lucru de înţeles dacă avem în vedere răstimpul dintre precizările Suveranului. Astfel, mai întâi. Regele, plecat în exil la 3 ianuarie 1948, a intenţional sâ facă dezvăluiri despre cele petrecute chiar la începutul anului 1948, în Elveţia, unde şi-a aflat cel dintâi refugiu, dar apoi a renunţat, pentru a-şi respecta statutul ce i se rezervase pe teritoriul ţării-gazdâ neutre şi care presupunea abţinerea de la orice fel de declaraţii politice Astfel că. în afară de relatările presei internaţionale, care nu pretindea că avea ca sursă primara pe regele alungat, ci, cel mult, cercuri apropiate lui, Mihai I a descris pentru prima dată in public momentele din ziua abdicării în cadrul unei conferinţe de presă de la Londra din -l martie 1948[4']. Sâ reţinem că acela care consemnează evenimentul, l-am numit pe Arthur Gould Lee, mareşal al Aerului al Marii Britanii, s-a aflat după 1944 în anturajul regelui Mihai I şi în primăvara anului 1948 l-a chestionat anume pe fostul suveran pentru realizarea lucrării deja menţionată consacrată întregii perioade a domniei celui intervievat (1940-1947). De altfel, acelaşi a tipărit ulterior o carte despre Regina-Mamâ Elena[44]. Revenind la regele Mihai I, vom observa că Arthur Gould Lee a rezervat actului de la 30 decembrie 1947 un întreg capitol" Au fost reţinute, în context, momentul sosirii Regelui şi a Reginei-Mamâ Elena de la Sinaia la Palatul Elisabeta din Capitală în jurul orei 11:45, primirea lor de către D. Negel şi Mircea loaniţiu, iar apoi, după ora 12:15, întâlnirea cu dr. P. Groza şi Gh. Gheorghiu-Dej. Premierul Groza a fost tranşant dintru început:**

„- Ei bine, Majestate, a sosit timpul sâ aranjăm o despărţire prietenească.

După o pauză, Regele Mihai îl întreabă ce voia să înţeleagă.

- Am venit in problema importantă pe care am discutat-o cu câteva zile mai înainte - continui Groza. Problema de a pune capăt monarhiei. La urma urmelor, eu v-am avertizat ci va trebui si **v<J** *pregătiţi de aşa ceva...* **", adăugând că presiuni pentru abdicare se exercită asupra Bucureştilor din afară, ceea ce lăsa să se presupună că din partea Kremlinului. Discuţiile s-au prelungit aproximativ 90 de minute, iar Mihai I, primind de la Groza actul de abdicare deja întocmit şi solicitând cel pulin 48 de ore pentru consultări, a fost confruntat cu această replică brutală a premierului:**

„- Este imposibil [. . . J Poporul nostru aşteaptă ştirea abdicării. Dacă nu vom avea curând semnătura Dv.. se vor ivi neplăceri...".

După consultări separate cu D. Negel, Mircea Ioanitiu şi Regina-Mamâ, Regele revine în salonul în care se aflau Groza şi Dej, pentru a semna *Actul de abdicare,* **după care căpăta asigurările premierului:**

„- Totul va fi în regulă acum".

Desigur, dr. P. Groza n-a întârziat sâ arate Regelui câ, spre deosebire de Mareşalul Ion Antonescu la 23 august 1944, el venise dotat cu un pistolet, aceasta pentru *„orice eventualitate"**.*

După ani şi ani. Regele Mihai a revenit adeseori asupra faptelor, precum, de pildă, în detaliile încredinţate Nicolletei Franck. care a tipării o lucrare documentar-memorialisticâ, apărută şi în româneşte[47].

Regele Mihai I a fost audiat. la un moment dat, de către membrii Comisiei de anchetă pe tema agresiunii comuniste a Camerei Reprezentanţilor a Congresului SUA. La 15 iunie 1954, la Londra, însuşi preşedintele Comisiei, Charles J. Kersten, şi colaboratorii săi l-au chestionai pe fostul suveran, care a precizai:

„Regele Mihai al României: ... La 30 decembrie [în fapt. la 29 decembrie 1947] am primit un apel urgent de la Bucureşti, prin care se spunea că primul ministru dorea să mă vadă şi. cum era vorba de o problemă de familie [căsătoria proiectată cu Prinţesa Ana de Bourbon-Parma, pentru care era în discuţie şi acordul de principiu al guvernului român]. am insistat că şi mamu trebuia să fie de faţă. Atunci ne-am întors la Bucureşti.

Dl. Kersten: Era vorba de Groza?

*Regele Mihai al României: Da. Ne-am întors la Bucureşti şi el a venit cu Gheorghiu-Dej. 1 u sosit împreună şi, cu un surâs încântător pe faţă. Groza a spus: * Acum este timpul să t âdem la învoială în legătură cu un divorţ amiabil*-. Fireşte că nu ştiam la ce se referă. L-am întrebat: «Ce înseamnă acest lucru?* Pentru a scurta discuţia, el a scos actul de abdicare şi a spus: «Este ultimul lucru care a rămas să fie făcut în interesul ţării*'. Apoi,fireşte, a început să insinueze, pe un ton foarte amabil, că va fi vărsare de sânge, câ întreaga ţară va fi ruinată, că siguranţa mea personală e ameninţată - şi Groza a insinuat, atunci, că ei au cu privire la mine un dosar gros de două palme - şi a arătat grosimea cu palma.*

Dl. Kersten: Presupun că va fi fost un dosar asupra activităţilor anticomuniste.

Regele Mihai al României: Au fost aluzii vagi că ar putea fi vorba de nişte persecuţii sau de ceva asemănător. Am încercat cât am putut mai mult să protestez şi să-mi explic poziţia, insă fără nici un efect. Am luat atunci bucata aceea de hârtie şi m-am dus în camera alăturată la biroul meu, ca s-o citesc cu atenţie. Mama mea a rămas cu cei doi. Mareşalul Curţii [D. Negel] a urcat la mine ca să mă vadă şi să-mi comunice că roate jirele telefoanelor noastre fuseseră tăiate şi că suntem încercuiţi de trupele comuniste. Mai târziu a reuşit să obţină informaţia că ei au artileria îndreptată spre Palat la o rază de trei mile. Evident. în faţa unor asemenea realităţi, nu mai era mare lucru de făcut. M-am întors la ei şi am încercat din nou să schimb ceva în conţinutul acelei hârtii, dar a fost imposibil, aşa câ am semnat-o.

Dl. Mc Tiguee: Sunteţi convins că, dacă n-aţi fi semnat actul de abdicare, aţi fi fost arestat şi poate executat?

Regele Mihai al României: Nu sunt foarte sigur, cred însă că ceva de genul acesta s-ar fi putut întâmpla [... j"[Kt]

Vom prezenta, în continuaref declaraţiile încredinţate, la începutul anilor VO, scriitorului Mircea Ciobanu:

„Mihai: [...] Am ajuns [în dimineaţa de 30 decembrie 1947] la casa din Şoseaua Kiseieff [Palatul Elisabeta], N-am aşteptat mult şi Groza s-a arătat însoţit de Gheorghiu-Dej [...] Fără să aştepte mult timp, Groza, pe buze cu un zâmbet jovial, a spus: «Am venit să discutăm despre un divorţ amiabilNoi n-am înţeles ce vrea Jd zică. «Despre ce divorţ e vorba?» - l-am întrebat. Atunci, Groza a început să se încurce într-un şir lung de explicaţii, că momentul politic e foarte grav, că marile puteri aşteaptă, că nu mai e nevoie de monarhie, că monarhia împiedică democratizarea şi modernizarea ţării şi aşa mai departe - nu mai ţin minte toate detaliile. Aberaţii. Dacă monarhia n-ar fi respectat regulile de joc ale democraţiei, nici ei n-ar fi ajuns atât de uşor la mine. Cred că şi el îşi dădea seama de asta - şi profira din plin de situaţia lui în cadrul jocului a cărui legalitate chiar eu o asiguram. După ce-a încetat încâlcita lui explicaţie, mi-a întins o hârtie. Am luat-o şi am citit-o la repezeală. Când am înţeles despre ce este vorba am protestat, cu atât mai mult cu cât mi se cerea acordul pe loc [...] În fine. Am cerut să mi se dea documentul, ca să-l citesc în linişte şi m-am retras în birou! meu l-am chemat pe Nege! şi loaniţiu, care se aflau în casă şi aşteptau pe culoar să poată lua legătura cu mine. Alarmaţi, mi-au comunicat că firele telefoanelor au fost tăiate, că garda Palatului a fost arestată şi înlocuită cu soldaţi din alte regimente şi că suntem ţinta unor trupe de artilerie gata în orice moment sa tragă... "[4<]*

Fragmentele reţinute, completându-se, întregesc informaţiile despre faptele survenite Ia 30 decembrie 1947. Lovitura de stat a fost pregătita de comunişti în detaliu, atât pe plan politic, cât şi militar[50]. De curând a fost editată *stenograma* **şedinţei guvernului dr. P. Groza întrunit la 30 decembrie 1947, ora 15:30, deci dupâ semnarea** *Actului de abdicare",* **în vreme ce procesul-verbal al dezbaterii-fulger a Adunării Deputaţilor din seara aceleiaşi zile (între orele 19:10 şi 19:55) este cunoscut din zilele care au succedat abdicării, el apărând, la** 20 **ianuarie 1948, în „Monitorul Oficial"[53]. Pentru a releva câ a fost** *elaborat un plan de acţiune* **de C. C al P.C.R. in vederea impunerii abdicării Regelui, vom aminti câ, deja la 29 decembrie 1947, s-au recomandat şi materializat următoarele directive[51]:**

„29. XII. 1947

I. Măsuri de securitate luate de către Ministerul de Interne şi Ministerul Apărării Naţionale a - paza instituţiilor: b - paza demnitarilor şi oamenilor; **c -** *paza punctelor strategice in Capitala şi provincie (telefoane, căi ferate, lucrări de artă <poduri, tuneluri etc.), radiodifuziune, alte obiective importante), d - stare de alarmă unităţi rezervă; e - ora 19:00 discuţia Gh Dej-Groza; f - chemarea regelui şi fixarea orei de audienţa pentru ziua de 30. XII cel mai târziu la orele 12-13. II. Măsuri politice: a - mobilizarea pentru ziua de 30. XII a partidului şi organizaţiilor de masă: b - idem presa şi radio; c - convocarea parlamentarilor pentru ziua de 30. XII.*

30. XII. 1947

1 - Întrevederea [Regele Mihai cu dr. P. Groza şi Gh. Glieorghiu-Dej];
2 - Difuzarea actului [de abdicare] şi a proclamaţiei guvernului;
3 - Şedinţă comună; guvern şi parlament pentru desemnarea organului provizoriu: Groza Petre, Niculi Ion, prof. Par hon, Vaida Vasile, Voitec Ştefan".

Evenimentele de la Bucureşti şi semnificaţia lor s-au aflat in atenţia diplomaţilor şi corespondenţilor străini acreditaţi la Bucureşti. Legaţia Marii Britanii a expediat de îndată *Foreign Office-u\ui* **mai multe telegrame pe tema abdicării regelui Mihai I. La 31 decembrie 1947, de exemplu, R, Sarell a transmis detalii despre** *rapiditatea evoluţiilor",* **cu observaţia câ** *„atmosfera este de cea mai grea depresiune în rândul poporului român"".* **Acelaşi va reveni la 8 ianuarie 1948, evidenţiind câ lovitura de stat se desfâşurase cu participarea trupelor din Divizia** *„Tudor Vladimirescu"* **şi a forţelor poliţieneşti. Se aprecia câ abdicarea silită marca nu numai sfârşitul unei epoci, dar şi începutul uneia noi - de aprofundare a sovietizârii României[55]. România intrase, dupâ opinia diplomatului, în plinâ revoluţie comunistă, care putea sa provoace** *./nari suferinţe",* **cum, de altfel, avea sâ se întâmple. în sfârşit, la 22 ianuarie 1948 Ambasada britanică din Berna înştiinţa Londra în privinţa celor dintâi declaraţii publice ale Regelui Mihai I despre detronarea sa[5*]. Regele reconfirmase faptele cunoscute, iar finalmente nu făcuse altceva decât** *‚să se supună forţei'"[l].* **Este mai mult ca sigur câ, având în seamă comportamentul din acei ani al Puterilor Occidentale faţă de problemele Europei Est-Centrale, Mihai I precizase - a reţinut diplomatul britanic - câ privea viitorul** *„cu cea mai mare neîncredere. Timpul era de partea ruşilor şi, dacă ruşii nu vor fi cât mai degrabă sfidaţi, arunci soarta Europei Occidentale ar fi de asemenea pecetluită"™.*

în acest fel, dupâ mai puţin de un deceniu traversat sub zodia celui de-al doilea război mondial, românii reconfirmau observaţia faimosului cronicar moldav cum că fuseseră dispuşi in calea răutăţilor. Astâzi încă, la peste cincizeci de ani după consumarea evenimentelor relatate, situaţia nu pare sâ se fi schimbat. Iar marea întrebare ce persistă în gândurile noastre este aceeaşi: *ROMÂNIA ÎNCOTRO?*

N.

1 Vezi, în special, Hugh Seton-Watson, *Eastern Europe Between the Wars. 1918-1941,* **New York, Cambridge University Press, 1945; idem.** *The East European Revolution,* **ed. a Il-a, London. Methuen and Co., Ltd.. 1952; Alexandre Cretzianu, ed..** *Captive Rumania. A Decade of Soviet Rule. 1945-1955,* **New York, Praeger/London, Thames and Huston, 1956; Ghiţă Ionescu,** *Communism in Rumania. 1944-1964,* **ediţiile citate; Paul D. Quinlan,** *Clash over Romania. British and American Policies towards Romania: 1938-1947,* **; Robert J. King,** *A History of the Romanian Communist Party,* **Stanford. Hoover Institution Press, 1980; Victor Frunză,** *Istoria Stalinismului in România,* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1990; Keith Hitchins,** *Rumania. 1866-1947,* **Oxford, At the Clarendon Press, 1996 (vezi şi ediţia română: 1996); R. J. Crampton,** *Eastern Europe in the Twentieth Century,* **ed. citata; J. F. Brown,** *Eastern Europe and Communist Rule,* **ed. citată; Vlad Georgescu,** *Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre,* **ed. a Hl-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992; Nicolette Franck,** *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România din Regat, Republică Populară* **(1944-1947), Bucureşti, Editura Humanitas, 1992; NicolaeBaciu,** *Agonia României. 1944-1948. Dosarele secrete acuză',* **Nicolae Penescu,** *La Roumanie. De la démocratie au totalitarisme, 1938-1948,* **Paris, Editions Contrepoint (SERC), 1981; Sergiu Verona,** *Military Occupation and Diplomacy. Soviet Troops in Romania. 1944- 1958,* **Durham-London, Duke University Press, 1992; Titu Georgescu,** *România în istoria Europei secolului XX, 1945-1990,* **Bucureşti, Editura Hyperion XXI, 1992; idem,** *România între Yalta şi Malta,* **Bucureşti, Editura Şansa, 1993; Vladimir Tismâneanu,** *Arheologia terorii,* **Bucureşti. Editura Eminescu. 1992; idem,** *Irepetabilul trecut.* **Bucureşti, Editura Albatros, 1994; idem.** *Fantoma lui Gheorghiu-Dej,* **Bucureşti, Editura Univers, 1995; Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945',* **volumele de documente editate de prof. loan Scurtu (anii 1945-1947); Ilie Manole şi colab., eds..** *Armata Roşie în România. Documente,* **Bucureşti, 1995.**

6 heorghe Buzatu -r*m* «. 7

2 **Gh. Buzatu, ed.,** *Românii În ar...* **I, p. 31.**
3 **Mihai I al României,** *Cuvinte către Români,* **p. 70.**

4 **Ghiţă Ionescu,** *Comunismul în România,* **p. 137 ţi urm; Gh. Buzatu,** *Românii şi războiul mondial din 1939-1945,* **p. 55; Gh. I. Ioniţă,** *O jumătate de secol de istorie românească sub semnul controversei. (De la 23 August 1944 până in prezent),* **Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, p. 79 şi urm.**

5 loan Scurtu, ed.. *România-1946. Viaţa politică în documente..* **Bucureşti,** 1996, **pp.** 504-509 **(Situaţie statistică privind rezultatele oficiale ale alegerilor parlamentare din** 19 **noiembrie** 1946).

6 Cf. Bennett Kovrig, *The Myth of Liberation. East-Central European US Diplomacy and Politics since 1941,* **Baltimore - London, The John Hopkins University Press, 1973; John L. Gaddis,** *The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War,* **ed. citată; Paul D. Quinlan, ed.,** *The Unites States and Romania. American-Romanian Relations during the Twentieth Century*, **Woodland Hill (California), 1988, p. 97 şi urm. Aceeaşi situaţie s-a manifestat în cazul diplomaţiei britanice vizavi de URSS în problemele Europei Est-Centrale postbelice (cf. Harry Hanak,** *The Politics of Impotence. The British Observe Romania, 1944-1947,* **în** *Românii în istoria universală.* **III/l, pp. 421-442).**

7 **Vezi** *Foreign Relations of the Unites States. Diplomatic Papers. The Conference of Berlin (The Potsdam Conference). 1945,* **I-II, Washington, GPO, 1960,** *passim; Ministerstvo lnostrannîh del SSSR, Sovetskii Soiuz na mejdunarodnîh konferenţiiah perioda Velikoi Ote&tvennoi voinî 1941- 1945* **g. g., VI, Berlinskaia (Potsdamskaia)** *Konferenţiia rukovoditelei treh Soiuznîh Derjav - SSSR. SŞA i Velikobritanii (17 iulia - 2 avgusta 1945 g.). Sbornik Dokumentov,* **Moskva, Izd. PL, 1984**

8 loan Scurtu ed.. *România...1945,* **p. 323 şi urm.; Ghiţă Ionescu,** *Conumismul în România,* **p. 146-147**
9 loan Scurtu, ed., *România. . . 1945,* **p. 314.**
10 Jipa Rotaru şi colab., *Armata Română. . .,* **p. 1%.**
11 **Vezi loan Scurtu, ed.,** *România. . . 1945, passim.*
12 **Ion Enescu,** *Politica externă a României în perioada 1944-1947,* **p. 131-132.**

13 **Gh. Buzatu,** *The Imbalance of Powers: The USA, the Great Powers and Romania (1944-1947),* **in „Romanian Civilization", Iaşi, no. 1/1992, p. 81.**
14 Nicolette Franck, *O înfrângere în victorie.* **. .. p. 224 şi urm. (Cap. XV - Greva regală).**
15 Gh. Buzatu, *The Imbalance of Powers.* **. ., p. 81-82.**
16 *Ibidem,* **p. 82.**

17 loan Scurtu, ed.. *România . 1946,* **pp. 65-70 (Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri); p. 70-71 (Declaraţia Consiliului de Miniştri).**

18 *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers.* **VI, 1946, Washington, GPO, 1969, p 556.**
19 *Ibidem,* **p. 579.**
20 **Gh. Buzatu,** *The Imbalance of Powers. . .,* **p. 82-83.**

21 *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers,* **IV, 1947, Washington, GPO, 1972.** p. **482 şi urm.**
22 *Ibidem,* **p. 482-483.**
23 *Ibidem,* **p. 151-152.**

24 National Archives of the USA, Washington, DC, Record group 43, Box No. 80 (telegrama nr. 70 din **15 iunie 1946).**
25 Great Britain, PRO - 371/71464 (Raport no. 63 din 26 februarie 1948).
26 **Ion Enescu,** *Politica externă a României în perioada 1944-1947, passim.*

27 **Marin Radu Mocanu, ed.,** *România - marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial Documente,* **I, p. 310.**
28 *Ibidem,* **p. 313 (articolul 19 din Convenţia de armistiţiu).**

29 Vezi documentele referitoare la *aplicarea* **Convenţiei de armistiţiu în anii 1944-1947, în** Marin **Radu Mocanu, ed..** *Românii şi armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente,* **II, Bucureşti, 1995,** pas**sim; loan Scurtu, ed.,** *România. . anii 1945,* **1946, 1947, Bucureşti, 1994-1996.**

30 **Marin Radu Mocanu, ed.,** *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris. Documente, passim.*
31 Vezi supra.

32 **Vezi Marin Radu Mocanu, ed.,** *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris. Documente, passim.*
33 **V. FI. Dobrinescu,** *România şi organizarea postbelică a lumii (1945-1947),* **p. 86 şi urm.**
34 *Ibidem,* **pp. 149-179.**

35 *Ibidem,* **p. 178-179; Marin Radu Mocanu, éd.,** *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris. Documente,* **pp. 283-286.**

36 **V. FI. Dobrinescu,** *România şi organizarea postbelică a lumii (1945-1947),* **p. 179 şi urm. ; Ion Enescu,** *Politica externă a României în perioada 1944-1947,* **p. 279 şi urm. ; Ştefan Lache, Gh. Ţuţui,** *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946),* **p. 228 şi urm.**

37 Marin Radu Mocanu, éd.. *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris. Documente,* **p. 413-414 (articolele l-2 din Tratatul de Pace); Sever Neagoe,** *Teritoriul şi frontierele în istoria Românilor,* **Bucureşti, Editura MAI, 1995, p. 153 şi urm.**

38 **Marin Radu Mocanu, ed.,** *Românii în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris. Documente,* **p. 418.**
39 **Cf. Gh. Buzatu,** *România şi războiul mondial din 1939-1945,* **p. 63.**

40 **Marin Radu Mocanu, ed..** *Românii în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris. Documente,* **p. 397-412.**
41 **Ştefan Lache, Gh. Ţuţui,** *România şi Conferinţa de Pace de la Paris din 1946,* **p. 301-302.**

42 **V. FI. Dobrinescu,** *România şi organizarea postbelică a lumii (1945-1947),* **p. 191; Stelian Neagoe,** *Istoria politică a României între anii 1944-1947,* **p. 489.**

43 Arthur Gould Lee, Crown against Sickle. *The Story of King Michael of Rumania,* **cap. XVIII.**

44 **Idem,** *Helen. Queen Mother of Rumania. Princess of Greece and Denmark,* **London, Faber and Faber, 1956.**
45 **Vezi** *Crown against Sickle,* **cap. XVI -** *Abdicarea.*
46 *Ibidem.*

47 **Cf.** *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară (1944-1947),* **p. 345 şi urm. (cap.** *Abdicarea silită).*

48 Apud Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României,* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 270-271.**
49 *Ibidem,* **pp. 57-62.**

50 **Vezi Mircea Chiriţoiu, ed..** *Lovitura de stat de la 30 decembrie 1947. Preliminarii militare, consecinţe politice.* **Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1997.**
51 **Cf. loan Scurtu, éd..** *România. Viaţa politică în documente. 1947,* **pp. 290-293.**
52 *Ibidem,* **pp. 293-296.**
53 *Ibidem,* **p. 288-289.**

54 Great Britain, PRO, Foreign Office - 371/71427 (telegrama nr. 1 575 din 31 decembrie 1947).
55 *Ibidem* **(Raportul nr. 9 din 8 ianuarie 1948).**
56 *Ibidem* **(telegrama nr. 25 a lui Snow către Foreign Office).**

57 *Ibidem.* **Vezi şi Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, eds..** *Agresiunea comunismului în România,* **I, p. 80 şi urm.**
58 *Ibidem.*

presiunile comunismului în România

Planificare şi înfăptuire: Comintern-Stalintern. Cominformul şi România. Regimul stalinist de ocupaţie.

Planificare şi înfăptuire: Comintern-Stalintern

Propaganda comunistă a prezentat decenii la rând ca unul dintre elementele originale esenţiale ale *„învăţăturii"* **lui Lenin descoperirea epocalâ despre posibilitatea victoriei revoluţiei proletare** *într-o singură ţară'.* **Faptul câ singura ţară in care a triumfal la 1917 revoluţia bolşevică era un... imperiu nu a schimbat cu numic datele problemei în viziunea teoreticienilor marxişti- leninişti, ci doar le-a întărit convingerea câ evenimentul trebuia imitat şi de proletariatul din alte ţâri, dacâ se putea, chiar de pe întreaga planetâ. Lenin şi Troţki au fost nu numai inspiratorii, ci şi făptuitorii planului de construire a organismelor menite a pregăti, declanşa şi conduce revoluţia planetară - partidul mondial, de la care a funcţionat din 1919 şi până la 1943[:], Internaţionala a III-a -** *Cominternul,* **iar între 1947 şi 1956 - Cominformul. în biografia oficială a lui Lenin, tipărită în zeci de ediţii la Moscova, în ruseşte şi în numeroase limbi de circulaţie internaţională, se sublinia fără nici o reticenţă cum câ:**

„Marele merit al lui Lenin constă în faptul că, dezvăluind esenţa Puterii sovietice ca formă de dictatură a proletariatului promovată de istorie în Rusia, el a arătat importanţa internaţională a principiilor ei fundamentale, care stau şi la baza tuturor celorlalte forme politice ale dictaturii clasei muncitoare **(subl. ns.).** *Principiile leniniste ale organizării statului proletar, cum sunt: asigurarea participării hotărâtoare a maselor la conducerea statului, desfiinţarea funcţionărimiiprivilegiate şi a vechii armate, care erau situate deasupra poporului, centralismul democratic şi celelalte, constituie trăsăturile fundamentale nu numai ale Puterii sovietice, ci şi ale orânduirii politice din toate ţările de democraţie populară din Europa şi din Asia, oricare ar fi particularităţile lor concrete istorice şi naţionale"*

Cominternul cu menirea de *partid mondial al proletariatului'* **a luat naştere oficial în urma unui congres reunit la Moscova în perioada 2-6 martie 1919\ marii săi artizani fiind** V. I- **Lenin, L. D. Troţki', G. E. Zinoviev[7], Cristian Rakovski". I. V. Stalin n-a avut un rol marcant in naşterea organismului, pe care însă l-a patronat cu mână de fier după moartea lui Lenin[4]. Până la dispariţia sa oficială la 15 mai 1943, Cominternul, proclamat şi recunoscut ca atare drept partidul Iui Lenin ;i Stalin al muncitorilor din toată lumea, adică, într-un fel, aidoma PC. (b) din Rusia, căruia, prin forţa lucrurilor, i se recunoştea rolul de creier al mişcării proletare mondiale, tocmai avându-se în vedere valoarea liderilor şi izbânda de la 1917.** *Cominternul* **era una cu Lenin şi viceversa, aşa cum versificase Vladimir Maiakovski cu referire însă la RC. (b),**

mai precis: Partidul şi Lenin - Fraţi gemeni,/ Istoria-mamă/ îi socoate asemeni./Iar noi, spunând: Lenin -/partidul numim, /Partidul noi spunem -/la Lenin gândim.

Se înţelege că după 1924, după moartea lui Lenin, Stalin îi ia locul în toate compoziţiile de asemenea factură. Şi nu în zadar. Doar la moartea lui Lenin, la şedinţa de doliu din 26 ianuarie 1924 a congresului II al Sovietelor, Stalin a rostit ceea ce s-a denumit pompos Marele jurământ Şi Stalin s-a ţinut de cuvânt. Jacques de Launay, unul dintre istoricii problemei, subliniază în mod sugestiv că, sub bagheta, *jarului roşu"* **de la Kremlin, Comintemul s-a consolidat, în 1947 s-a restructurat în Cominform. în fapt în... Stalinţern'^. Sub patronajul lui Stalin, Cominternul şi Cominfortnul au ajuns centrala ce coordona toate partidele comuniste de pe mapamond, o veritabilă centrală de,***profesionişti*" **dispuşi în orice moment - pentru a face să triumfe marile** *„idealuri"* **leninist-staliniste - să recurgă la crimă şi teroare, la spionaj şi trădare, iar aceasta indiferent de apartenenţa lor** *raţională""[l].* **De la bun început, Comintemul a fost pus la dispozi|ta organului special creat de Lenin în decembrie 1917 să coordoneze teroarea roşie contra veritabililor şi virtualilor inamici ai regimului sovietic - CEKA, predecesoare spirituală şi legală a faimosului N.K.V.D. / ulterior K.G.B. După Dzerjinski (1917-1926), Menjinski (1926-1934), Iagoda (1933-1936) şi Ejov (1936-1938), sub conducerea lui Beria (1938-1953), N.K.V.D.-uI şi-a câştigat rolul de** *„instrument special prin care U.R.S.S. este condusă, iar politica externa sovietică este înfăptuită""[m].* **Până în 1939 şi în decursul celui de-al doilea război mondial. N.K.V.D.-ul a beneficiat de asistenţa Internaţionalei a III-a, creată de Lenin în 1919 în intenţia de a constitui centrul mondial al partidelor comuniste de pe mapamond şi de a înlesni sarcina declanşării revoluţiei proletare mondiale, dar care. până la sfârşit, a rămas o** *oficină de spionaj.* **De la un capăt la altul Internaţionala a III-a a fost o imensă** *redută de cadre",* **o preţioasă** *„pepinieră"* **înregimentând peste 100 000 de cadre dintre care s-au recrutat agenţii sovietici care s-au remarcat pe fronturile secrete ale conflagraţiei din 1939-1945", unii dintre ei intraţi în legendă ca aşi ai spionajului mondial - Richard Sorge, Alexander Rad6 sau Leopold Treppei' De asemenea, Markus Wolf, trecut în 1942-1943. după propiile-i recunoaşteri, prin „şcoala Cominternului" moscovit, avea să ajungă unul dintre conducătorii celebrei STASI[15]. Situaţia nu s-a modificat nici imediat după 1945, adică în anii în care Kremlinul a angajat şi a purtat** *războiul rece* **împotriva Occidentului şi când pe tărâmul frontului subteran s-au remarcai de asemenea unii dintre foştii activişti ori simpatizanţi ai Cominternului - Klaus Fuchs în S.U.A sau Kim Philby în Anglia, acesta din urmă ajungând la un moment dat în structurile de seamă ale Intelligence Service-ului". Să reţinem, în context, faptul câ cei mai de seamă lideri comunişii români ai anilor '20-'50 au fost recrutaţi ori s-au pus la dispoziţia N.K.V.D. / K.G.B.-ului. remarcându-se după 1944-1945 in acţiunea de sovietizare a României - Ana Pauker, Lucreţiu Pâtrâşcanu, Emil Bodnâraş, Visile Luca, Gh. Gheorghiu-Dej, P. Groza ş.a." Un specialist în materie, Neagu Cosma, a relatat şi a dovedit în memoriile sale câ aexistat „o** *legătură indisolubila'* **între Comintern şi N.K.V.D., câ, în fapt, cel dintâi era** *„o agentură"* **a celui din urmă". Acelaşi a remarcat câ, de regulă, agenţii N.K.V.D. din perioada interbelică veneau de peste Nistru, Tisa şi Dunăre, acoperindu-se** *,jru legende temeinice, interesul lor şi al celor care-i trimiteau aicifiinil de a rezista nedescoperiţi, cât mai mult timp. In caz de cădere, misiunea principală - spionajul - nu trebuia divulgată, înrrucât legea penală românească pedepsea cu asprime această infracţiune scăpau mai uşor dacă apăreau în ipostaza de agenţi ai Cominternului. în legături cu afirmaţia i" aceşti agenţi veneau de peste Nistru. Tisa sau Dunăre, se impune o precizare: instructori pentru România în cadrul Cominternului au fost, pe rând. Bela Kun, evreu ungur, care a condus guvernul sovietelor de la Budapesta. în anii 1918-1919. Rakovski, un evreu bulgar, originar din Dobrogea. Tcacenko, rus din Basarabia, ca şi alţii ca ei. De regulă, ei îşi alegeau colaboratorii din rândul conaţionalilor. în care aveau deplină încredere. Aşa se explică faptul că printre agenţii NJ(.V.D.-ului care au activat în România se aflau foarte puţini români; majoritatea absolută erau evrei din Transnistria. Basarabia. Bucovina, Transilvania, unguri şi bulgari""[19].*

Acestâ introducere va înlesni cititorului, nu ne îndoim, să pătrundă esenţa a ceea ce s-a voit de Kremlin şi ceea ce a fost realmente Cominternul. S-a voit un partid al partidelor comuniste şi muncitoreşti din lume dupâ 1919 şi a ajuns o filială a Partidului Comunist (b), pentru ca, pe planul acţiunilor pentru pregătirea revoluţiei mondiale ori pentru impunerea intereselor Kremlinului peste hotare, să devină oficină a N.K.V.D.-ului. Mai mult, oamenii săi s-au aflat în incomoda poziţie de comunişti revoluţionari, internaţionalişti, spioni şi trădători, fiecare pe rând ori de toate la un loci Am avut şansa să studiem în arhiva Cominternului din Moscova, la R.Ţ.H.I.D.N.I. (Rossiiskii Ţentr Hraneniia i IzuCeniiu Dokumentov po Noveişei Istorii - Centrul Rus pentru Păstrarea şi Cercetarea Documentelor de Istorie Contemporană), creat la 12 octombrie 1991. La creare. Institutul dispunea de peste 1,5 milioane de documente (grupate în peste 600 fonduri), precum şi 9 300 fotografii şi 8 600 m filme cu imagini din istoria Rusiei şi a U.R.S.S. Centrul şi-a propus şi o vastă activitate de editare a documentelor proprii, pentru început anunţându-se şi mai multe volume despre necunoscutul Lenin, despre represiunile partidului şi despre escaladarea totalitarismului şi hegemonismului - Cominternul şi CominformuF. Pentru început s-a predai în cercetare arhiva Cominternului, cuprinzând documentele oficiale ale congreselor şi conferinţelor diverselor partide comuniste şi muncitoreşti, ale unor organizaţii internaţionale manevrate de Kremlin, ale conducerii partidului leninist şi ale comitetului de control de partid, ale instituţiilor

şi şcolilor superioare de partid, ale redacţiilor publicaţiilor controlate de partid, precum şi fonduri personale ale unor lideri şi frunlaşi ai mişcărilor revoluţionare ori comuniste internaţionale, ruseşti şi sovietice[21].

Cercetarea surselor confirmă ceea ce s-a spus şi s-a scris până de curând despre Comintern pretutindeni în lume . mai puţin în U.R.S.S. şi în fostele ţâri comuniste. Acest organism, acest supra partid, la care în mod automat au aderai toate partidele comuniste şi muncitoreşli din lume apărute dupâ prima conflagraţie mondială din 1914-1918, prin însuşi faptul însuşirii celor 21 de principii avansate de Zinoviev şi Lenin în iulie 1920-'. s-au confundat cu crima şi teroarea, cu activitatea prosovieticâ vizând subminarea şi răsturnarea ordinii legale în toate statele *„capitaliste",* **antagoniste prin însâşi forţa lucrurilor U.R.S.S.-ului,** *.primul stat socialist al muncitorilor şi ţăranilor",* **cum a fost proclamat oficial de sloganurile Moscovei. Spuneam câ. din start. Cominternul s-a identificat cu organismele Marii Terori roşii - cu CEKA şi succesoarele sale, cu serviciul de spionaj militar (G.R.U. - Glavnie Razvedîvatelnîie Upravleniia), iar, ia finele anilor '30, teroriştii cominternişti au devenii, ei înşişi, victime ale urgiilor Staliniste[24]. Sediul din Moscova al activiştilor străini ai Cominternului. Hotel Lux[25],** a **devenit simbolul instituţiei.** *„O parte din istoria lumii s-a scris aici"* **- i-a declarat cineva lui de Launay când a vizitat Hotel Lux[2*] şi nu putem sâ nu fim de acord cu această aserţiune. Povestea sângeroasă a Cominternului, plasat pe terenul realităţilor in lerne ale epocii staliniste,** a **format obiectul unui studiu obiectiv, întemeiat în esenţă pe amintiri şi izvoare inedite devenite de dată recentă accesibile, al istoricului rus Arkadi Vaksberg", pentru care instituţia a reprezentat** *„o caracatiţă de coşmar, ale cărei tentacule s-au întins pe toate continentele planetei".* **P.C.R.. incâ de la fondare, la 8 mai 1921, şi-a însuşit** *.principiile"* **amintite ale Cominternului ori. mai bine zis, adoptarea celor 21 de puncte a marcat crearea partidului[2]". Prin acceptarea condiţiilor de afiliere, tânărul Partid Comunist Român din România[2'] devenea în mod automat nu numai un prizonier ideologic al Cominternului, cum era cazul de altfel cu loale celelalte partide comuniste înfiinţate. Comuniştii români, ale căror interese încep sâ se «confunde cu interesele Republicii sovietice, pe care au obligaţiunea sâ le apere...», aveau obligaţia. în noua lor calitate, sâ militeze nu numai împotriva orânduirii sociale existente în România, ci şi împotriva intereselor statale ale ţârii al cârei nume figura totuşi în titulatura partidului. Acest din umiâ domeniu devine la un moment dat prioritar[*1]. Istoricii sovietici au recunoscut, la limpul lor, faptul câ Internaţionala Comunistă a manevrat grupările afiliate din străinătate.**

Cominternul - citim într-o lucrare semioficială de la Moscova - a dat *„asistenţa constanta (subt. ns.) partidelor comuniste in formularea programelor lor pentru unirea forţelor şi organizaţiilor antifasciste"".* **Şi, cu referire directă la România, este ilustrată aserţiunea, arătându-se că în august** 1940 **Secretariatul Comitetului Executiv al Internaţionalei a III-a a avizat conducerea P.C.R. să realizeze programul de luptă pe baza frontului unic al poporului român, care să lupte împotriva atragerii României în războiul mondial'-, contra transformăm ţării în satelit al Germaniei hitleriste şi pentru prietenie cu U.R.S.S. Pe această bază, P.C.R. a avansat platforma sa de luptă din ianuarie** 1942, **intitulată** *Pentru pacea şi independenţa naţionala a poporului român".* **Tot astfel, practic în ajunul războiului drept de refacere a României Mari, Comitetul Executiv al Cominternului s-a adresat, la** 21 **aprilie** 1941 **P.C.R.-ului cu o scrisoare ce îndemna la intensificarea tuturor eforturilor pentru observarea bunelor relaţii cu U.R.S.S.". şi aceasta într-un moment în care Kremlinul colaborase cu Reichul la dezintegrarea ţării noastre, iar semnele divorţului de Berlin nu erau evidente nici pentru cercurile oficiale, nici pentru opinia publică naţională şi internaţională". La nivelul central al Cominternului câteva grupări comuniste au ajuns să fie bine reprezentate în anii** 30- '40. **şi anume: germană, bulgară, franceză, italiană, spaniolă, cehă, ungară, finlandeză şi austriacă*', cea română impunându-se după şi prin sosirea Anei Pauker la Moscova în 1941, dar rămânând tot timpul în ceea ce s-ar putea denumi eşalonul doi al organizaţiei". Activiştii grupaţi în jurul Anei Pauker. proclamată oficial** *„Passionaria romănca",* **au constituit în anii războiului ceea ce s-a recunoscut ulterior chiar.de către oficialităţile comuniste de la Bucureşti, sub Gh. Gheorghiu-Dej ori Nicolae Ceauşescu, „***aripa externa***" a P.C.R."**

Rezultatele cercetărilor noastre în arhivele Cominternului au fost, în bună parte, comunicate cititorului". Documentele examinate dovedesc *ci,* **precum în cazurile comuniştilor din restul partidelor** *,jafiliate"* **Cominternului. comuniştii români nu au fost mai prejos, adică în primul rând activişti politici dublaţi de agenţi plătiţi şi manevraţi de Kremlin, într-o primă fază, coincizârd cu epoca interbelică, ei intervenind pentru destabilizarea ordinii sociale şi pentru distrugere statului unitar român, iar în etapa ulterioară, mai ales între 1944 şi 1947, ei făcând jocul Moscovei în operaţiunea de comunizare a ţării. Liderii şi fruntaşii P.C.R.-ului nu şi-au depăşit niciodaia condiţia, de la crearea organizaţiei lor în 1921 şi până în 1948™, statutul lor de marionete politice ori de spioni sadea aflaţi în serviciul ori în solda Kremlinului fiind mai mult sau mai puţin deghizat. în atare condiţii a fost absolut natural ca în statul naţional şi democrat român** *„teroarea burghezo-moşierimii***" să vizeze cu prioritate P.C.R.[41], care nu numai că a acţionai împotriva regimului social-politic existent, dar a militai, la mijlocul deceniului III, în ajunul şi la începutul celui de-al doilea război mondial, penlru desfiinţarea graniţelor României Mari, prin proclamarea dreptului la autodeterminare al locuitorilor unor provincii istorice (Basarabia** şi **Bucovina) şi înglobarea lor în cadrul U.R.S.S. Poate părea incredibil, dar în vara anului 1940. după ocuparea provinciilor şi a ţinuturilor din nord-estul României de câne Armala Roşie, P.C.R . fâcându-se ecoul voinţei Moscovei, a difuzat documente şi manifeste care exprimau satisfacţia şi entuziasmul pentru...** *„eliberarea"* **acelor teritorii româneşti de către U.R.S.S.![42]. Relativ la activitatea antinaţională şi antistatală a comuniştilor români, un studiu din 1942, întocmii la solicitarea Siguranţei din Bucureşti, consemna pe bună dreptate că** *,/nembrii mişcării comuniste din România trebuiesc [...), priviţi nu ca fii ai naţiunii române, adepţi ai vreunui curent politic oarecare, ci ca elemente ale armatei inamice, activând cu mijloace şi in scopuri criminale pe teritoriul ţării" ori c<J,. organizaţia comunistă clandestină din România apare ca un instrument j activ al politicii imperialiste a Moscovei, politică ce tinde la dezagregarea statelor şi Iu expansiunea teritorială a statului bolşevic"".* **Vlad Georgescu, în cunoscuta-i sinteză, a consemnai că, de la crearea sa, P.C.R.** *.¿-a identificat fidel cu interesele sovietice, urmând aproape fără excepţie o stringenta politică antiromânească; o atare linie a găsit ecou, după cum era şi firesc*
cu precădere in rândurile naţionalităţilor conlocuitoare, unguri, evrei, bulgari, care, din diferite motive, dar cu aceeaşi obstinaţie, se împotriveau statului format la 1918. Cât priveşte pe secretarii generali (din 1924 titlul a fost schimbat in acela de prim-secretar), cu excepţia lui Gh. Cristescu (1922-1924), toţi ceilalţi au fost neromâni, aleşi la congrese ţinute in străinătate sub pulpana Cominternului, sau desemnaţi direct de Moscova /.../ Cu o asemenea conducere, la care trebuie adăugate diferitele comitete centrale, birouri politice, secretariate, dominate de reprezentanţii aceloraşi naţionalităţi, nu este de mirare că Partidul Comunista rămas mereu un partid marginal, al cărui principal obiectiv a fost dezmembrarea statului creat la 1918 şi nu interesul poporului român " **(subl. ns.)[44]. Aceste susţineri sunt înuutolul confirmate de documentele investigate de noi. Ele justifică integral afirmaţia lui Vladimir Tismăneanu în ceea ce priveşte faptul că „PCR-uI ilegal nu era altceva decât o coloană a cincell, instrumentul capital al propagandei sovietice in România" (subl. ns.)[4s].**

în epoca celui de-al doilea război mondial. P.C.R., aflat tot în ilegalitate, a funcţionat, cu atât mai mult ca înainte, prin cele două fracţiuni ale sale-din interior şi din exterior (Moscova), prima depinzând categoric de cea de a doua[46]. Sub raportul cadrelor, situaţia partidului devenise catastrofală. Potrivit datelor desprinse din însemnările lui Boris Ştefanov (alias Ivan Draganov), reprezentantul P.C.R.-ului în Comintern în ajunul conflictului, efectivele grupării ajunseseră să difere între 1965[47] şi 2 500-2 800 de membri, repartizaţi astfel: 1000 muncitori, 1200 ţărani. 300 femei, 250 în închisori şi 50 în Spania (dintr-un total de 314 voluntari pro-

comuniştii) . în anii războiului naţional al României în Est. locul lui Boris Ştefanov a fost luat de câlre Ana Pauker, dupâ ce în 1941, - în urma unui acord intervenit între autorităţile de la Bucureşti şi cele de la Moscova - *.passionaria"* balcanică a fost expediată dincolo de Prut *„in schimbul"* luptătorului basarabean unionist Ion Codreanu, capturat de trupele sovietice în cursul ocupării Basarabiei în vara anului 1940. Ana Pauker, beneficiind de un *„trecut revoluţionar eroic",* ce insuma o bogată activitate conspirativă şi comunistă, acţiuni comandate şi controlate de Comintern în vestul şi centrul Europei (Franţa, Elveţia, Germania, Cehoslovacia), un proces[4]" desfăşurat ia Craiova[50], calitalea de membru de partid promovat direct în.. .C.C. al V.K.P. (b) al U.R.S.S. încă în martie 1928" ori în cea de cetăţean sovietic", s-a impus între liderii Internaţionalei a Ill-a, fapt ce i-a îngăduit să devină liderul de necontestat al P.C.R.. gruparea externă, cu posibilităţi de control asupra grupării interne. A fost, atunci (1941 -1945). perioada in care Ana Pauker şi complicii săi, comuniştii din ţară şi mai cu seamă din exilul moscovit, au slujit cel mai strict interesele Cominternului şi ale Kremlinului, acţionând ca devotaţi agenţi ai N.K.V.D.-ului şi G.R.U-ului. Referindu-se la această etapă din activitatea Anei Pauker, politologul Vladimir Tismăneanu aprecia că fostul lider al P.C.R. s-a numărat „printre exponenţii arhetipali ai generaţiei *staliniste*": asemeni lui Măthias Răkosi, Klement Uottwald, Boleslaw Bierut, Walter Ulbricht, Maurice Thorez, Dolores lbarruri, ea a exprimat o formulă politică integral determinata de spiritul Cominternului *stalinist,* a sprijinit toate iniţiativele Kremlinului, văzând în U.R.S.S. întruchiparea absolută a celor mai generoase idealuri de justiţie şi libertate. Iar atunci când altruistele promisiuni se \edeau contrazise de realitate, atunci când logica stalinistă intra în conflict cu valorile profesate de doctrina marxistă, aceşti oameni negau evidenţele, tăgăduiau ceea ce chiar ei proclamaseră orgolios deunăzi, îşi abjurau legămintele şi anulau orice consideraţii raţionale. Nimic nu a caracterizat mai precis generaţia stalinistă decât acest iraţionalism febril, această proiecţie extatică în presupusa genialitate a secretarului general de la Kremlin, mortificarea masochista a oricărei urme de inteligenţă critică" (subs. ns.)[54]. Cei mai de seamă istorici ai Cominternului (Milord M. Drachkovitch, Branko Lazitch". Dominique Desanti, Jacques de Launay ş.a.) au trecut numele Anei Pauker între vedetele acestui partid mondial. Câştigarea încrederii totale a lui Stafin şi Mololov şi colaborarea excelentă cu membrii Secretariatului (Ghiorghi Dimitrov. Otlo Kuusinen, D. Manuilski, Palmiro

Togliatti, Wilhelm Pieck şi Wilhelm Florin, Klement Gottwald, V. Kolarov, Maurice Thorez, Andre Marty, A. Jdanov, Mathias Rakdsi, Dolores Ibarruri ş.a.), alaiuri de care, de altfel, a semnat în mai 1943 actul de autodizolvare, au contribuit decisiv la propulsarea Anei Pauker în rândul cadrelor de bază ale Internaţionalei şi ale organismelor şi organizaţiilor gestionate de acestea (M.O.P.R. şi celelalte). în această calitate, în anii 1941-1944, cât timp România s- a aflat în războiul sfânt împotriva U.R.S.S., pentru repararea atingerilor înfăptuite de Aimata Roşie în iunie 1940 prin ocuparea Basarabiei, nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţei şi pentru lichidarea pericolului comunist, Ana Pauker a dirijat întreaga acţiune a comuniştilor români din exterior, şi nu numai atât. S-a dovedii, o dată în plus, că P.C.R.-ul, ca secţie a Cominternului. era aidoma organizaţiilor politice analoge de pe mapamond - un instrument al politicii imperialiste şi al răspândirii ideologiei Kremlinului, iar, cu atât mai mult în vreme de război, el a funcţionat şi ca oficină de spionaj la ordinele şi la discreţia serviciilor secrete moscovite, cu prioritate N.K.V.D.-ul şi G.R.ll.-ul". Ca forme concrete de acţiune, cominterniştilor le-au incumbat: operaţiuni informative clasice pe teritoriul României, stat inamic pentru U.R.S.S. Ia vremea respectivă; diversiuni şi sabotaje în spatele liniilor româno- germane (îndeosebi în Basarabia, Bucovina şi Transnistria); imprimări şi difuzare de manifeste, contra-propagandâ de război prin postul „România Liberă" (emiţând din U.R.S.S., director Leonte Râutu - Oighenstein); intensă*,/nunei de lămurire"'l* în lagărele de prizonieri răspândite în U.R.S.S. pentru constituirea unor divizii de *„voluntari" („Tudor Vladimirescu"*, *„Horea. Cloşca* fi *Crişan*")" care să fie folosite, cum a şi fost cazul celei dintâi, în războiul Moscovei împotriva României etc. După autodizolvarea Cominternului" nucleul organizaţiei a fosl transferat imediat Secţiei pentru afaceri interne[60] a partidului comunist, rezolvarea problemelor aflându-se în sarcina nelipsiţilor Dimitrov, Manuilski şi Togliatti[6']. Evenimentele în care trupele Axei erau de-acum în defensivă pe toate fronturile, iar Dimitrov şi echipa sa (inclusiv Ana Pauker) planificau deja *„democraliile populare"* pentru toate ţările din Europa şi Asia oeupate de forţele armate sovietice au fost sintetizate şi prognozale, fără nici un dubiu, de Stalin însuşi. La întâlnirea de la Kremlin din aprilie 1945 cu delegaţia iugoslavă condusă de Iosif Broz Tito, Generalissimul s-a exprimai categoric în privinţa configuraţiei lumii după conflagraţia din 1939-1945[62]. în situaţia expusă, Ana Pauker - remarca Jacques de Launay" - a formal pentru Moscova, alături de Ţola Dragoiţeva şi Vanda Vasilevskaia, grupul *„celor trei graţii"* ce a pregătit Stalinizarea prin forţă a României, Bulgariei şi, respectiv. Poloniei Nu ne apare, aşadar, surprinzător faptul că în arhivele Cominternului se păstrează documente ce surprind preocupările febrile ale echipei Anei Pauker pentru prepararea instalării la Bucureşti a viitorului guvem pro-sovielic, situaţie în care, pe de altă parte, se înţelege decizia cabinetului Mareşalului Ion Antonescu de-a lupta pe Frontul de Est până la ultimul moment posibil! Este interesant că, încă în faza iniţială a războiului româno-sovietic, toţi interlocutorii Anei Pauker din U.R.S.S. şi provenind din România şi-au manifestat adeziunea pentru lupla Armatei Roşii şi nu şi-au disimulat voinţa de-a se instala ei la putere în Bucureşti în urma eşecului lui Antonescu şi în locul oricăruia dintre posibilii săi succesori. Astfel, la 12 ianuarie 1942 un oarecare Iosif Tcaciman, fost membru al P.C.R., se adresa Anei Pauker cu rugămintea de a-I

[illegible] în Armata Roşie, pentru a pulea fi prezent *„in frontul de lupta în această ciocnire gigantica pentru apărarea Patriei socialiste şi a popoarelor din lumea întreagă*"**. **în zilele următoare, adică la 23 ianuarie 1942, C. Doncea o înştiinţa pe Ana Pauker despre unele probleme ale emigraţiei române comuniste în U.R.S.S., pentru ca finalmente sâ-şi manifeste dorinţa de a ajunge cât mai repede „** *să întrebăm pe călăii din România despre crimele lor. Să ne vedem în curând ... in România (nu vreau să zic chiar [în] Bucureşti)"*

Unele din scrisorile sosite pe adresa Hotelului Lux, secţia română a Cominternului. mai ales în anii 1940-1941, deci înainte de începutul războiului m Răsărit, au fost trimise direct din ţară şi cuprindeau elemente informative clare. Din acest punct de vedere, elocvent ni se pare această misivâ-raport pornită în martie-aprilie 1941 din Bucureşti de la S. Ţim (?) şi receptată, la 30 aprilie 1941, de către Ivan Draganov (Boris Ştefanov)[66]. Documentul oferea ştiri despre unii comunişti ilegalişti (C. David, ucis în ianuarie 1941*„/Zidaru", .Anica"* ş.a.) şi stăruia asupra rebeliunii legionare din ianuarie 1941. Se aprecia succesul lui Antonescu ca datorându-se sprijinului Berlinului" şi se dezavua opinia formulată de Iuliu Maniu în sensul că *,/ebeliunea (legionară) a fost organizata de Germania şi Comintern* "[6]". De mare interes pentru Centru au fost, desigur, ştirile obţinute de expeditor din unele cercuri ofiţereşti despre pregătirile lui Hitler în vederea atacării Armatei Roşii şi despre faptul că în armata română *„se propovăduieşte deschis războiul contra U.R.S.S".[m]*.

Documentele cercetate oferă un răspuns clar în privinţa identităţii cominterniştilor aflaţi în anii războiului în *„cercul Anei Pauker".* **Listele pe care le publicăm în continuare - după sursa cea mai autentică - cuprind pe unii dintre foştii** *,/ictori"* **ai dramei paukeriste, cu toţi eomintemişti şi agenţi secreţi zeloşi,** *„eroi"* **şi, deopotrivă, unelte ale Kremlinului în înfăptuirea acţiunii de comunizare a României. Dar cine erau acei „eroi"?**

1. Din cele două caiete ale agendei™ de prin 1942-1943 a Anei Pauker, care a reţinut în ordine alfabetică numele şi unele pseudonime ale personajelor din anturaj, adresele lor în Moscova ori în restul U.R.S.S., reţinem pe următorii din această listă plină de semnificaţie[71]:- Adler, Ana Petrova;- Goldberger, N. = „Ardeleanu";- Adekova, B. L.;- Bâdulescu Maria;- Bădulescu Alexandru";- Burcă Mihai;- Callimanchi Scarlat (i se dă adresa din Bucureşti);- lirlich. Aurelia Solomon = „Eminescu";- Grecea Ion;- Holoslenko Vitali;- Holostencko M.;- Iţtkovici Tina;- Maiakovskaia, Elena Feodorova;- Manols M.:- Marin, Gh. Gaston;- Nikolaevski Saşa;- **Novikov M.;- Roitman (Chişinovski = Chişinevschi, Liuba şi Iosif);- Spiru V. L.;- Stoica Gh. (Moscu Cohn)[7]';- Tismeneţchi Enea (Leon) şi Hermina;- Tudorache Lenuţa ş.a.**

în total, în cele două caiete ale agendei am identificat nu mai puţin de 185 de nume. Unele nume au fost tăiate (în cazul celor decedaţi): Ecaterina Arbore, Arcadi Victor, Paul Goldştein ş.a., în vreme ce familia Tesmeneţchi[74] beneficiază în document de o sumedenie de sublinieri cu creionul roşu, ceea ce dovedeşte atenţia particulară pe care i-o acorda Ana Pauker în exil.

2.0 altă listă (din mai 1944) expune situaţia plăţilor efectuate de sovietici pentru serviciile aduse Kremlinului de către un grup de 26 de emigranţi, adică[75]:

- Rabinovici F. - 120 ruble;- Grinberg H. - 180 ruble (semnat de primire);- Luca Vasile - 180 ruble (idem);- Stancu A. - 23 ruble;- Iaroslavskaia E. - 100 ruble;- Pelrova T. - 165 ruble:- Manole M. - 225 ruble;- Manole R. - 135 ruble;- Oighenstein L. [Leonte Râutu] - nimic;- Oighenstein N. - nimic;- Morgenstein R. - 50 ruble (semnat de primire);- Marcuzen U. - nimic;- Reidiboim R. - 270 ruble; - Kaţ D. - 105 ruble;- lulia (?) - 75 ruble;- Gusea (?)

190 ruble;- Florea (?) - 200 ruble;- Ceaka (?) - 200 ruble;- Reidiboim R. - 117 ruble;- Malinschi V. - 50 ruble;- Bejan T. - 131 ruble (semnat de primire);- Stancu A. - 90 ruble.

în stadiul actual al cercetărilor, singura certitudine ce o avem este câ sumele încasate de eomintemişti de la inamicul României din acel moment nu reprezentau altceva decât arginţii primiţi pentru trădarea ţării!

3. Probabil însâ câ documentul cel mai tulburător- valorificat de noi în lucrarea România in arhivele Kremlinului - îl constituie lista celor 25 eomintemişti cu cotizaţiile de partid plătite de ei pentru perioada ianuarie-seplembrie 1944 şi, eventual, cu unele restanţe din 1943[76]:- Rabinovici F. - total 220 ruble pentru lunile ianuarie-septembrie 1944;- Grinberg M. - câte 30 ruble pentru lunile februarie-seplembrie 1944;- Luca Vasile - câte 30 ruble pentru lunile lehruarie-iunie 1944;- Oighenstein L. - nimic;- Oighenstein N. - nimic;- Morgenstein R. - lâle 25 ruble pentru lunile mai-iunie;- Bejan T. - câte 33 ruble pe lunile ianuarie-aprilie 1944;- Tismeneţchi L. - câte 50 ruble pentru lunile februarie-iunie 1944;- Marcuzen E. - Câte 50 ruble pe lunile februarie-iunie 1944;- Reidiboim R. - 225 ruble pentru lunile ianuarie-

iulie 1944 şi 162 ruble restante pentru anul 1943;- Malinschi V. - nimic;- Kaţ A. - 105 ruble pentru lunile ianuarie-februarie 1944;- Iaroslavskaia E. - câte 25 ruble pe lunile februarie- mai 1944;- Manole M. - câte 45 ruble pe lunile ianuarie-mai 1944;- Manole R. - câte 27 ruble pe lunile ianuarie-mai 1944;- Roller M. -nimic;- Stancu A. -113 ruble pentru lunile mai septembrie 1944;- Ungher Iulia - câte 15 ruble pe lunile februarie-iunie 1944;- Roitman (Chişinovski = Chişinevschi) - câte 21 ruble pe lunile ianuarie-iunie 1944 şi 64 ruble pentru trei luni din 1943;- Petrova T. - câte 33 ruble pe lunile ianuarie-mai 1944;- Roman Valter - nimic;- Florea A. -*20 ruble pentru iunie 1944;- Brejman C. - 20 ruble pentru august 1944;- Draganov 1. - câte 50 ruble pentru lunile ianuarie-august 1944 şi 100 ruble pentru septembrie 1944.

Rezultau, la 20 septembrie 1944, 3 155 mble cotizaţii pe anul 1944 şi 226 ruble pentru restanta din anul 1943, adică un total general de 3 381 de ruble, desigur, un „obol" modesl al comintemiştilor români la *„cauza"* **U.R.S.S.-ului!**

4. Din diverse alte materiale inedite consultate, am mai desprins numele următorilor comintemişti români pe care nu le-am aflat în listele deja, menţionate;- Sorin Toma;- Raia Faieştem;- Al. Bârlădeanu[77];- Ilie Eschenasy[7]";- Clara Cuşnir-Mihailovici[7]*;- Constantin Doncea"

5. Probele cele mai concludente ale complicităţii comintemiştilor români la înfăptuirea planurilor *revoluţionare"* **ce echivalau pentru România cu lichidarea suveranităţii şi independentei sale naţionale, cu violarea integrităţii teritoriale şi cu însăşi schimbarea regimului social-politic existent ni le oferâ, neîndoielnic, dosarele sau fişele personale întocmite de unii din cei în cauză la solicitările Centralei. Astfel, în cursul cercetărilor noastre din mai 1992, am avut posibilitatea sâ examinăm autobiografia iui I.ucreţiu Pătrăşcanu (alias** *„tovarăşul Grigorescu",* **cum semnează cel împricinat)"' şi înregistrată la** *secret",* **sub numărul 24/10691/2 în 26 octombrie 1933":, chestionarul" şi autobiografia" lui Constantin Doncea (alias Victor Pandelescu). Tot atunci, am cercetat originalul chestionarului completat de Ana Pauker la Moscova, la 15 iunie 1944, deci cu numai trei luni înainte de plecarea ei** *Jn misiune"* **la Bucureşti. Nu ne îndoim ca toate documentele menţionate au ajuns, prin Secretariatul Cominternului, la dispoziţia N.K.V.D.-ului. Insistăm asupra chestionarului semnat de Ana Pauker, documentul din respectiva categorie (formular model 10) fiind completat de către membrii partidului comunist sovietic"'. Este, desigur, un document compromiţător pentru** *„Passionaria română",* **dovada trădării de patrie, dar pentru ea a fost un act absolut obligatoriu înainte de-a fi fost obligata, în septembrie 1944, sâ ia avionul de Bucureşti pentru a dirija, la cererea şi sub protecţia Kremlinului, „opera" de comunizare a României", de transformare a ei în satelit al Moscovei cu regim de colonie. Pentru România începea, astfel, în 1944-1945. una dintre cele mai tragice perioade ale istoriei sale şi în care comuniştii români, inregimentali în Comintem de peste două decade*[7], aveau rezervat un rol predominant vreme de 45 de ani. ei acţionând nu numai pentru transplantul sistemului la Bucureşti, ci şi pentru fortificarea lui"". Succesul momentan al comintemiştilor*'s-a chemat tragedia României.**

Cominformul şi România

Dupâ cum este bine stabilit de specialişti, în practică şi în spirit, Cominternului i-a succedat Cominformul, creaţie a lui I. V. Stalin şi A. A. Jdanov. Aexistat o singurâ deosebire intre cei doi monştri: fiecare a acţionat, evident, într-un alt timp, aşa încât telurile au fost într-un fel diferite; în vreme ce Cominternul a pregătit revoluţia mondială, Cominformul în parte a înfăptuit-o. contribuind decisiv, alâturi de forţele armate sovietice şi trupele de securitate, de activiştii Moscovei şi de instrumentele comuniste locale, la naşterea *democraţiilor populare* **în Europa Est-Centralâ în perioada de după cel de-al doilea război mondial. A fost epoca tragică a** *„căderii în comunism",* **treptată, a unei părţi întregi a vechiului continent, în mod concret a ţărilor în privinţa cărora premierul britanic W. S. Churchill se învoise cu I. V. Stalin.**

la Moscova, ui octombrie 1944*°, sâ fie trecute în *‚jfera de interese"* **a Kremlinului - România, Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia, cărora li s-au alăturat şi aite state ocupate de forţele roşii în etapa finală a războiului din 1939-1945 - Polonia, Cehoslovacia, Letonia, Estonia, Lituania, Prusia Orientală şi zona estică a Germaniei** *„cuvenita"* **URSS-ului potrivit acordului realizat între Marii învingători din 1945.**

în cea dintâi perioadă postbelică (1945-1947), evoluţia României (dupâ cum şi cea a întregii Europe Est-Centrale) către statutul de satrapie a imperiului roşu *stalinist* **a rezultat în principal de pe urma gravelor erori săvârşite de democraţiile occidentale în etapa finală a războiului mondial în negocierile lor ultrasecrete cu URSS, precum şi dupâ 1945 prin neîmplinirea ori neputinţa Vestului în a surprinde şi stăvili agresivitatea Kremlinului". Procesul** *„căderii in comunism"* **a României poate şi trebuie studiat de aici înainte nu numai în baza coroborării materialelor din arhivele devenite deja** *tradiţionale"* **(americane, britanice, române etc.), ci şi apelându-se la acelea provenind din arhivele foste sovietice, în speţă la fondurile Cominformului, ale M.A.E. al fostei URSS sau ale CC al PCUS din Moscova. Numai în acest fel s-ar putea pătrunde în „laboratorul" în care s-au adoptat deciziile privind comunizarea Europei, depâşindu-se, aşadar, nivelul cercetărilor de până acum ce au surprins cu prioritate reacţiile SUA ori ale Angliei sau modul în care s-a recepţionat şi s-a aplicat la Bucureşti politica Kremlinului. La sfârşitul anilor '40 şi la începutul anilor '50, Kremlinul, acţionând în Europa Est-**

Centrala cu forţe suficiente şi decise (armată, trupe speciale, forţe secrete etc.) capabile sâ înfăptuiască comunizarea ţârilor în spatele *„Cortinei de Fier",* **a acţionat pe plan politic printr-un faimos inslrument - Cominformul (1947-1956), organism suprastatal, situat şi operând deasupra tuturor partidelor comuniste sau muncitoreşti din zonă, creat aidoma dupâ modelul** *Cominternului",* **dacă nu cumva a rezultat nemijlocit din acesta". Nu este întâmplător, credem, faplul câ, la Moscova, arhivele celor douâ organisme se află în grija uneia şi aceleiaşi instituţii - menţionatul RŢHIDNI = Centrul Rus pentru Păstrarea şi Cercetarea Documentelor Istoriei Contemporane"[4].**

La constituirea *Cominformului* **(Polonia, Szklarska Poreba, 22-27 septembrie 1947) au participat reprezentanţii partidelor comuniste şi muncitoreşti din : Polonia. Ungaria, România, Franţa, Italia. Bulgaria, Iugoslavia, Cehoslovacia şi, desigur. URSS". Iugoslavia, dupâ cum se ştie, avea sâ fie eliminată nu peste mult timp"*, iar tentativele de alcătuire şi a unui ..Cominform asiatic" nu au depăşit stadiul respectiv[97].**

Arhiva *Cominformului* **a fost deschisă în 1993, iar cel dintâi lot masiv de documente dat în folosinţă"" cuprinde mărturii deosebit de elocvente penlru perioada 1947-1953. Aslfel, cunoaştem în profunzime tactica şi strategia Kremlinului în** *„opera"* **de sovietizare a Estului european, personajele implicate, supravegherea exercitată de** *„Centru",* **rezultatele dobândite etc. Potrivit obiectivelor urmările.** *Cominformul* **a adunat şi examinai datele privind activitatea tuturor partidelor comuniste şi muncitoreşti din lume. Un tabel strict secret, din 1947. contabiliza la 14 971 960 numărul comuniştilor de pe mapamond"", iar dupâ doi ani, la 1 mai 1949, la** 22 **000 000'[00]. Marcante sunt informaţiile despre România: circa 1 000 de comunişti în momentul august 1944"" şi 700 000 - 710 000 în 1947-1949[ffi]. treplat dar sigur, controlul** *..Centrului"* **moscovit s-a exercitat total de la 1947 la 1953 şi Ia Bucureşti, precum şi în orice altă zonâ ocupată a imperialismului roşu. Se cunosc şi problemele de preferinţa, şi informalorii Moscovei (losif Chişinevschi, AI. Moghioroş, Leonte Râutu şi Miron Constantinescu), şi măsurile dictate! în august-septembrie 1948, de pildă. Moscova a fost ţinută la cureni în privinţa divergenţelor ivite între Bucureşti şi Belgrad în urma atacurilor** *„tovărăşeşti"* **ale lui Gh. Gheorghiu-Dej, Anei Pauker sau Vasile Luca la adresa lui Iosip Broz Tilo şi a echipei sale"", în ianuarie 1949,** *„tovarăşii din CC al PMR"* **au prezentai Moscovei cuvântările ţinute în plenul Marii Adunări Naţionale de către Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu'"[4]. în martie 1949,** *Cominformul* **lua cunoştinţă - prin canale de-acum confirmate - de adunările ţinule in**

capitalele de judeţ pentru condamnarea de către conducerea PMR -ului a *„bandei de spioni"* a lui Tito: la Bucureşti cu participarea lui Dej, la Ploieşti cu participarea Anei Pauker, la Timişoara cu Teohari Georgescu, la Petroşani cu Al. Moghioroş, la Braşov cu Miron Constantinescu, iar în faţa activului CC cu Vasile Luca'[05]. Un material dens, extrem de documentat, pregătit de *„organele speciale"* ale regimului comunist de la Bucureşti şi având, deci. un caracter *.¿trict secrei",* a ajuns la Moscova la 29 martie 1949 tot prin bunăvoinţa lui Iosif Chişinevschi: Unele aspecte privind activitatea imperialiştilor americani şi englezi în ţara noastră[11*]'. între *.Agenţii imperialişti"* reclamaţi *„Centrului"* moscovit se întâlneau generalul Aurel Aldea, Iuliu Maniu, grupul Auschnitt-Pop şi sioniştii (sprijiniţi de Israel). Detalii în privinţa activităţii unora dintre cei menţionaţi fuseseră *.smulse"* de la ... Ioan de Mocsonyi-Styrcea[107]. în august 1949, la cererea expresă a Moscovei, CC al PRM a înaintat un amplu material"[0*], purtând de asemenea indicativul, *jtricl secret",* cu informaţii despre: capitalul străin în România *.Jburghezo-moşierească",* cu trimiteri concrete la *reprezentanţii"* săi - Al.Vaida-Voevod, G. G. Mironescu sau familia Brâtianu""; propaganda anglo-arn. icană împotriva României şi măsurile de contrapropagandâ adoptate"[0]; activitatea Partidului Social Democrat Independent sub conducerea *„trădătorilor":* C. Titel Petrescu, Adrian Dumitriu, Iosif Jumanca ş.a., cu toţii arestaţi deja[1]"; activităţile peste hotare (în SUA, Anglia, Franţa, vestul Germaniei, Portugalia, Italia etc.) ale *reacţionarilor"* aparţinând unor diverse cercuri şi grupări politice, culte etc., dar mai cu seamă *„Comitetului Naţional Român"* - veritabilul guvern al emigraţiei române în acel moment - de sub conducerea generalului N. Rădescu. beneficiind de la 7 august 1948 şi de recunoaşterea Regelui Mihai I"[2]. Din lunga listă de personaje din emigraţie indicate Moscovei de către comuniştii din Bucureşti supunem atenţiei cititorului pe cele ce urmează, în marea lor majoritate nume de rezonanţă ale politicii, diplomaţiei şi literelor române din veacul nostru"[1]:

- **N. Rădescu**
- **Grigore Gafencu**
- **N. Caranfil**
- **Al. Cretzianu**
- **C. Vişoianu**
- **C. Bianu**
- **Grigore Niculescu-Buzeşti**
- **M. Fărcăşanu**

-1. Zissu

- **Mircea Eliade**
- **V. Veniamin**
- **Al. Busuioceanu**
- **N. I. Herescu**
- **D. N. Ciotori**
- **C. Antoniade**
- **C. V. Gheorghiu**
- **Vintilă Horia**
- **Al. Şafran**
- **Grigore Nandriş**
- **C. Marinescu**

-1. V. Emilian (militar)'".

Cu indignare proletară de înţeles erau reţinute atacurile purtate de ziarul „America" al românilor din emigraţie împotriva tovarăşei Ana Pauker. deşi se înregistrau cu satisfacţie replicile *.Momânului American"''.* Dar care erau informatorii preferaţi ai Kremlinului? Cei mai zeloşi s-au dovedit:

- **Iosif Chişinevschi, creditat între altele cu trimiterea la Moscova a ... corespondenţei diplomatice pe canalul Bucureşti-Belgrad"", a programului complet întocmit de CC al PMR pentru aniversarea în decembrie 1949 a 70 de ani de viaţă a genialului lider al popoarelor I. V. Stalin"[7], a raportului relativ Ia cooperativizarea agriculturii româneşti şi la componenţa socială a populaţiei săteşti'".**

-Al. Moghioroş a prezentat în noiembrie 1951 date statistice despre componenţa aparatului de cadre al CC ai PMR"", iar în iunie 1952 - prin Ghizela Vass, adjunctul său la secţia de relaţii internaţionale a partidului - documentele privind nomenklatura (sic!) CC al PMR'[31], apoi (în martie 1952) raportul despre pregătirea şi înfăptuirea reformei băneşti'-' ori informaţia (din mai 1952) despre discuţiile din partid în jurul *.gazului"* Vasile Luca'" ori chiar... stenogramele şedinţelor Biroului Politic al CC al PMR[12]'. După eliminarea *.grupului antipartinic"* Ana Pauker - Vasile Luca - Teohari Georgescu, acelaşi Moghioroş a înaintai *„Centrului",* în iunie 1952, un material pe tema respectivă (în limba rusă)'[24], precum şi articolul de fond (în limbile rusă şi română) din „Scânteia" de la 3 iunie 1952 intitulat, in spiritul epocii. Pentru întărirea mai departe a Partidului'[2]'.

- **Alţi informatori deosebit de activi s-au dovedii Leonte Răutu[12]" şi Miron Constantinescu' Ambii colaborau cu *„Centrul"* direct în limba rusă, Leonte Răutu prezentând, de exemplu, în septembrie 1949,**

materialul optimist intitulat îmbunătăţirea continuă a situaţiei materiale a clasei muncitoare'2" ori intervenind, în octombrie 1951, pentru efectuarea unor modificări în htoşura ce trebuia să apară la Moscova. 30 de ani de luptă pentru socialism, pentru pace şi fericirea ţării şi care-l avea ca aulor pe însuşi Gh. Gheorghiu-Dej'2".

Din examinarea materialelor constatăm ce anume probleme interesau Kremlinul la confluenţa anilor '40-'50:

- **Fişele unor foşti activişti în URSS"0;**
- **Materialul pregătii de Gh. Gheorghiu-Dej pentru reuniunea din noiembrie 1949 de la Budapesta 1,1 a Cominformului1'2;**
- **Propaganda de partid şi organizarea şcolilor de cadre (1951)'";**
- **Situaţia economică a României în anii 1948-1950'";**
- **Proiectele şi execuţiile bugetare"5;**
- **Evoluţia cooperativizării agriculturii "*;**
- **Raportul prezentat de Gh. Gheorghiu-Dej la aniversarea a 30 de ani de la crearea PCR şi care nu s-a publicat integral în ţară decât după ...cenzurarea lui la Moscova"7, unde s-a aprobat acest final** *„stimulant": „ ... Noi suntem încredinţaţi în deplina victorie a socialismului. pentru (ii in fruntea muncitorilor din toată lumea se află conducătorul comunismului mondial, steag* al *păcii şi libertăţii popoarelor - Tovarăşul Stalin/""*;*
- **Alegerile pentru organele şi organizaţiile de partid pe parcursul mai multor luni în 1951- 1952'»;**
- **Situaţia numerică şi nominală a emigranţilor iugoslavi din anii 1949-1950în România"";**
- **Situaţia presei din România (numărul şi numerele tuturor ziarelor şi revistelor, centrale şi locale, tirajele lor, difuzarea, limbile de editare etc.)"';**
- **Trecerea prin România (în primăvara anului 1952) a unei tipografii demontate din Germania şi destinată de Kremlin Partidului Comunist din Israel, tranzitul efectuându-se la cererea personală a secretarului general al partidului,** *Jovarăşul Mikunis""2',*
- **Lista organizaţiilor de partid din Bucureşti (martie 1952)"';**

Minutele şedinţelor plenarei CC al PMR din 29 februarie-l martie 1952 în care s-a examinat *„cazul"* **Vasile Luca, acesta liind supus criticilor tovărăşeşti ale partizanilor lui Dej** şi, **deopotrivă, ale Anei Pauker şi ale lui Teohari Georgescu"4;**

- **Materialele plenarei CC al PMR din 26-27 mai 1952 care examinase activitatea deviaţionistâ a „***grupului***" Ana Pauker - Vasile Luca - Teohari Georgescu'45;**
- **Situaţia în partid după eliminarea grupului Pauker'441 - Luca - Georgescu"7.**

1 **1. V. Stalin va trece drept autorul şi executantul teoriei construcţiei socialismului într-o singură ţari (vezi Giuseppe Boffa,** *Istoria Sovetskogo Soiuza,* **1, Moskva. IMO, 1990, 258 şi uim.).**

2 **In fapt, Internaţionala a I Il-a şi-a continuat activitatea ca o secţie a C.C. al P.C.(b), încă trei-patru ani după ce şi-a proclamat autodizolvarea la 15 mai 1943 (Fernando Claudin,** *The Communisl Movement ¡rom Comintern to Cominform,* **Harmondsworth, Penguin Books. 1975. pp. 40-43, 455 şi urm).**

3 **P. N. Pospelov şi colaboratorii,** *Lenin. Biografie,* **Bucureşti, Editura Politică, 1961, p.419 (ed.orig. - Moscova. 1960).**

4 **Timp de decenii, cât timp regimul comunist s-a aflat la putere, s-a avansat teoria oficială cum că Internaţionala a 111-a** *,ja fost organizaţia fondată de Lenin şi succesoarea istorică a Ligii Comuniştilor şi a Internaţionalei 1 conduse de K Marş şi F. Engels. Ea a moştenii cea mai hună tradiţie a Internaţionalei a It-a"* **(A. I. Sobolev, K. K Shirinia ş a. eds.,** *Outiline History of the Communisl International,* **Moscow, Progress Publishers, 1971, p.7). De reţinut că, între anii 1938 şi 1953. a funcţionat şi Internaţionala a IV-a. sub influenţa troţkiştilor (cf.** *Sovetskaia lstoriâeskaiia Enţiklopediia,* **voi. 6, Moskva, 1965. p. 150). De asemenea. între 1921 şi 1923 fiinţase Internaţionala II şl 1/2. reunind partidele socialist-centriste din Austria. Belgia, Anglia. Germania, Grecia, Spania, Polonia, ROMÂNIA, S.U.A., Franţa şi Elveţia. în 1923. ea a devenit, în urma unui congres ţinut la Berna, Internaţionala Socialista a Muncii (***ibidem).*

5 **Pentru detalii, vezi** *ibidem.* **p. 416 şi urm.**

6 **Pe numele său adevărat: Leon Davidovici Bronştein (1879-1940). Despre viaţa şi activitatea sa vezi, îndeosebi, Dimitri Volkogonov,** *Troţki. Politiâeskii portret,* **l-2, Moskva, Novosti. 1992. După alungarea dictată de Stalin a lui Troţki din partid şi din ţară. figura nr.2. după Lenin. a revoluţiei bolşevice din 1917 a devenit un nume Interzis pe tot cuprinsul U.R.S.S. Troţki a revenit în atenţie la Moscova în perioada finală a** *perestroikăi,* **când s-a iniţiat şi tipărirea principalelor sale lucrări: Istoria revoluţiei ruse, Stalin, Viaţa mea.** *Literatura şi revoluţia, Siluete politice, Şcoala slalinistă a falsificării* **ş.a. (cf. Dimitrii Volkogonov,** *op. cit.,* **p.16).**

7 **Pe numele adevărat: Grigori Evseevici Radomilsky (Apelbaum) (1883-1936).**

S Acesta a fost implicat iniţial în problemele privind partidele comuniste şi muncitoreşti apărute în ţările Europei Est-Centrale.

9 **Cf. lean Elleinstein, Staline. Paris. Marabout, 1984. p. 63-64.**

10 **Vezi G. F. Alexandrov şi colab.,** *losif Vissarionovici Stalin. Scurtă biografie,* **ed. a Il-a corectată şi completată. Bucureşti. Editura P.C.R.. 1947, p. 77-78 (ed. orig. - Moscova. 1947).**

11 **lacques de Launay,** *Istoria secretă a Cominternului. 1919-1943. Eşecul unei speranţe.* **Bucureşti. Editura Venus, 1993, p. 11.**

12 **Vezi Vladimir Alexe,** *Imperiul invizibil (Dosare secrete ale secolului XX),* **Bucureşti. Editura Albatros, 1992, pp. 17-25.**

13 **Vezi Robert Conquest.** *Introducere.* **în John Barron.** *KGB The Secret Work of Soviet Secret Agents,* **New York, Reader's Digest Press. 1974, pp. VII-X.**

14 Vezi Dominique Desanti, *L'lnternationale Communiste,* Paris. Payot, 1970*.passim:* Anthony Cave Brown, Charles B. MacDonald, *On a Field of Red The Communisl International and the Corning of World War II.* New York, London, F. Muller. Ltd., 1955, *passim.*

15 Vezi Markus Wolf, *Die Troica. Geschichte eines nichtgedrehten Films.* Berlin-Weimar, Aufbau- Verlag, 1989, 352 p.

16 Roger Boar, Nigel Blundell. *The World'.s Greatesl Spies andSpymasters.* London. Octopus Books. 1984. p. 28 şi urm; Chapman Pincher, *Their Trade Îs Treachery,* New York, Bantam House, 1982, p. 68 şi urm.
17 Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu,* pp. 280-297; Neagu Cosma, *Cupola Securitatea văzută din interior. Pagini memorii.* Bucureşti, Editura Globus, 1994, *passim.*
18 *Ibidem.* p. 29.

evidenţia de asemenea o,*jlăbiciune cunoscuţi",* adică:*, Lipsa de suficienţi pregătire teoretică, ceea ce nu-i permite si vadi clar* fi *să intuiască perspectivele dezvoltării democratice (a se citi: comuniste) a ţării"*[113]*.*0 asemenea apreciere părea să pună sub semnul întrebării cariera lui Dej pe linie de partid, dacă ar fi lipsit recunoaşteri de genul: *, £un organizator. Se bucura de mare autoritate şi influenţa in ţară. Este unul dintre întemeietorii fi conducătorii BND-uiui Participant la răsturnarea guvernului Antonescu"*

în contrast cu Dej, Ana Pauker[11]" (n. 1893) era recunoscută ca fiind, „*dintre conducătorii PCR, cadrul cel pregătit pe plan teoretic şi Icaref se bucuri de o mare influenţi in partid, pentru aceasta, de fapt ea conduce toata activitatea generala aCC at PCR"* (subl. ns. -Gh. B.). Ea beneficiază în ţară de o *„largă popularitate*'", şi aceasta în urma*activităţii sale ilegale din trecut"'".* Dar, cum nici soarele nu-i lipsit de pete, trimisul Moscovei a consemnat mai jos: *.Jotuşi. tovarăşa Pauker are o mare slăbiciune ca organizator. Ea nu foloseşte influenţa şi autoritatea sa pentru întărirea ideologică a partidului, in munca de partid are serioase lipsuri: organizaţiile de partid n-au învăţat încă si-şi stabilească sarcini concrete şi să lupte pentru înfăptuirea lor. Ea este slab pregătită pentru munca politico-organizatorică în rândurile membrilor de partid şi, de asemenea, pentru pregătirea şi mişcarea cadrelor"*[m]*.* Se mai observacă: *.Aparatul de conduce: e al CC a rămas completat până în ultimul timp cu persoane de naţionalitate neromână - din 20 de membri au fost 9 români, 8 evrei şi 3 unguri""*[0]*.*

Alături de Ana Pauker, Teohari Georgescu (n, 1908) era reclamat, de asemenea, că nu acorda *„atenţie suficientă alegerii şi pregătirii politice a cadrelor"'".*

Vasile Luca (n. 1898)"- era membru al PCR din anul 1922, iar între 1941 şi 1944 fusese membru al PC (bolşevic). A fost viceprimar al Cernăuţilor (1940-1944) şi deputat în Sovietul Suprem din Moscova între 1940 şi 19461

Aceştia au fost unii dintre piesele de rezistenţă desfăşuraţi de Kremlin pe imensa tablă de şah a Europei Est-Centrale în epoca postbelică în scopul «imunizării ei, *„operă"* înfăptuită in bună parte sub faldurile Cominformului[1]'".

In baza experienţei istorice, concluzionăm că pericolul comunist în România a reprezent.il o realitate îh mai multe etape ale revoluţiilor din acest veac: mai întâi, imediat după primul război mondial din 1914-1918; apoi, la sfârşitul şi după terminarea celui de-al doilea război mondial. Ţara noastră, în nici un moment, nu a fost pregătită pentru a recepta *,/nodelul"* comunist. Pericolul provenea cu preponderenţă din vecinătatea IIRSS şi din acţiunea acesteia pentru implantarea sistemului comunist in afara graniţelor sale. Dar, ceea ce nu a fost posibil după 1918, a devenit realitate după 1944-1945, în condiţiile în care puterile occidentale au cedai Europa est-centralâ în sfera de influenţă a URSS. în atare condiţii, pentru Kremlin a fost lesne de înfăptuit comunizarea Europei est-centrale, mai ales că ţările din această zonă au fost ocupate militar de armata roşie în cursul operaţiilor zise de eliberare de sub dominaţia trupelor germane *„Opera"* de sovietizare a Kremlinului s-a înfăptuit rapid, iar faptul a fost inlesnit de cooperarea agenţilor comunişti diseminaţi anterior în ţările vizate ori reuniţi la Moscova şi expediaţi in grabă la faţa locului (Bucureşti. Varşovia, Praga, Berlin şi Sofia). De remarcat că, în majoritatea cazurilor, cel puţin în cazul României, comuniştii folosiţi au fost unelte ale Kremlinului, trădători şi spioni plătiţi, iar nicidecum luptători de anvergură, teoreticieni ai doctrinei marxist-leninist Staliniste. Ei erau soldaţi executanţi ai *„cauzei".* Iar nicidecum nişte *Juminatf'.* într-o ţară precum România,

unde majoritatea copleşitoare a populaţiei o compunea ţărănimea, comunismul nu putea avea - şi n-a avut - nici un fel de aderenţi Nu mai vorbim că PCR era, ca grupare politică, de mărimea unei asociaţii sportive! Ceea ce a contat foarte mult în acele condiţii, in propulsarea PCR pe prima scenă politică a României, a fost faptul că membrii săi s-au pus in slujba Moscovei. *„Opera"* **înfăptuită a fost în consecinţă una de import, dar experimentată pe parcursul mai multor decenii, cu consecinţe grave pentru poporul român şi cu urmări pe care le vom resimţi încă multe decenii de acum încolo.**
Gheorghe Buzatu
AGRESIUNILE COMUNISMULUI IN ROMANIA

20 **Rezultatele cercetărilor noastre au fost expuse în voi.** *Românii în arhivele Kremlinului,* **Ed. citată**
21 *lbidem.*

22 **Vezi de exemplu, E Borkenau,** *World Communism. A History of the Communist International,* **Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1971.**

23 **Apud Jacques de Launay,** *op. cit.,* **p. 177-178. Reţinem câteva dintre principiile respective obligatorii pentru tinerele partide comuniste şi care puneau în evidenţă caracterul terorist al leninismului şi autoritatea de neştirbit a Cominternului 12 - Organizarea partidului comunist trebuie să fie pe o disciplină de fier, de tip militar. 13 - Epurarea periodică din partidele comuniste a elementelor mic- burgheze. 14 - Ajutor necondiţionat republicilor sovietice în lupta lor împotriva contrarevoluţiei. [...] Io - Hotărârile Cominternului,** *partid mondial unic, au un caracter obligatoriu* **(subl. ns.). [...] 21 - A .exclude din partidul comunist pe cei care resping propunerile prezentate (ibidem, p 177-178). Vezi mai sus, cap. VII.**

24 **O. V. Hlebniuk, 1937:** *Stalin. NKVD i sovetskoe obşestvo,* **Moskva, Izd. Respublika, 1992, passim: Jean-Jeacques Mărie, Beria et la terreur Stalinienne, în „L "Histoire", Paris, No. 141/1991, pp. 32- 40.**
25 **Astăzi Hotel Central, pe fosta stradă Tverskaia (în 1920), în prezent M. Gorki, 10.**
26 **Cf. Jacques de Launay,** *op. cit.,* **p. 8.**

27 **Vezi Arkadi Vaksberg,** *Hotel Lux,* **Paris, Fayard, 1993. Vezi şi traducerea:** *Hotel Lux,* **Bucureşti. Editura Humanitas, 1998.**

28 **Acesta după ce în prealabil, la sfârşitul anului 1920, o delegaţie a socialiştilor români (Al. Dobrogeanu Gherea, C. Popovici, Gh. Cristescu, David Fabian, Eugen Rozvan şi Ion Flueraş) s-a deplasat la Moscova, unde a purtat discuţii cu Grigori Zinoviev, liderul Comitetului Executiv al Internaţionali i N. Buharin şi chiar cu V. I. Lenin, despre problemele afilierii (cf. Robert R. King,** *A History of the Romanian Communist Party,* **Stanford, Hoover Institution Press, 1980, p. 16-17). Pagini din** istoria **adevărată a P.C.R., bazate pe documente, au oferit cotidianul bucureştean „Dimineaţa" în 1990** (un **număr special intitulat:** *A fost odată ...P.C.R. de la Komintern la dictatura ceauş istă,* **16 p.)** sau *„Cuvântul de ambe sexe".* **Bucureşti, nr. 6/1991, p. 6-7.**

29 **Era în spiritul însuşi al afilierii impunerea faptului că toate partidele comuniste şi muncitoareşti din lume erau secţii ale** *partidului mondial***", cum se pretindea Cominternul, şi, ca atare, chiar** în **titulatură se subliniază elementul fundamental că, din punctul de vedere al Moscovei, reprezentau grupările din o ţară sau alta, iar nu clasele şi păturile sociale ale unor ţări anume. Internaţionalismul crea, astfel, anomalii greu de explicat şi a pus grupările comuniste din majoritatea ţărilor în** poziţii **incomode în faţa maselor, limitîndu-le drastic influenţa ori conducând, precum în cazul minusculei grupări a comuniştilor români, care aflându-se la remorca Kremlinului a militat pentru autodemokuea statului suveran, independent şi unitar român, la punerea în afara legii (1924). Vezi, în acest** sens. **Stephen Fischer-Galaţi, ed.,** *The Communist Parties ofEastern Europe,* **New York, Columbia** Uni**versity Press, 1979, 393 p.;** *Despre P.C.dR.,* **vezi cap. datorat lui T. Gilberg, pp. 281-325.**
30 **Victor Frunză,** *Istoria Stalinismului în România,* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1990, p. 28.**
31 **A. I. Sobolev, K. K. Shirinia ş. a.,** *Outline History of the Communist International,* **p. 471.**

32 **Război care viza eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa, ocupate în iunie 1940, prin ameninţarea cu forţa, chiar de către U.R.S.S.!**
33 **A. I. Sobolev, K. K. Shirinia ş. a., eds.,** *op. cit.,* **p. 471-472.**
34 *Ibidem,* **p. 474.**

35 **Aflat în anii celui de-al doilea război tot la remorca Cominternului, P.C.R. a desfăşurat o politică** a **trădării naţionale, reflectată de numeroase documente. Astfel, cunoscutul document intitulat** *Punctul nostru de vedere* **din 10 septembrie 1940 saluta, la câteva zile după prăbuşirea regimului Iui Carol** al **Il-lea, faptul că** *Războiul imperialist din Europa care a dus la destrămarea câtorva state capitali sic moşiereşti, a dus de asemenea şi la destrămarea României imperialiste, în hotarele ei croite pe socoteala altor ţări la Trianon şi Neuilly*" **(subl. ns.) (apud Gh. Zaharia şi colab., eds..** *Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză,* **voi. V., [Bucureşti, f. a.], p. 7.). Se transmitea, finalmente,** *„im salut fierbinte popoarelor* **(sic!)** *din Basarabia şi Bucovinei de Nord, eliberate de sub jugul imperialismului român*" **(subl. ns.) (***ibidem,* **p. 12.). Secretarul general al P.C.R., Ştefan Foriş. >e adresa la 28 decembrie acelaşi an lui Boris Ştefanov la Moscova, pentru a-i expune situaţia din** ţara **şi acţiunile comuniştilor** *„după eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord'*' **(subl. ns.) (***ibidem* **p. 14.). Un alt document cunoscut - intitulat** De **la regimul legionar la dictatura militară (26** februarie 1941)-, după ce se aprecia că U.R.S.S. rezolvase paşnic" problema Basarabiei şi nordului Bucovinei *(ibidem,* p. 23), exprima făţarnic cum că: *poporul român* (din ţară - n. ns.) *a aflat şi află mereu despre viaţa nouă fericită şi liberă a poporului din Bucovina de Nord şi Basarabia, care, rupt de marea familie a popoarelor sovietice, a indurat ocupaţia colonială a marilor moşieri şi capitalişti români în timp de 22 de ani"* (subl. ns.) (*ibidem,* p. 23-24). Aceleaşi puncte de vedere le aflăm şi în prolixul raport trimis ia 10 martie 1941 de secretarul general Foriş secţiei române din secretariatul Cominternului (ibidem, pp. 26-29). în acelaşi spirit, Platforma-program a P.C.R. din 6 septembrie 1941 lua în derădere „războiul sfânt pentru dezrobirea Bucovinei şi Basarabiei" proclamat de Bucureşti la 22 iunie 1941 şi-l desemna pe Ion Antonescu drept „gauleiter" al lui Adolf Hitler în Basarabia şi Bucovina, devenite „vremelnic colonii subjugate de germani" (*ibidem,* p. 82.).

36 **Cf. Jacques de Launay,** *op. cit.,* **p. 138-139**

37 *Ibidem.*

38 **Vezi Vladimir Tismâneanu,** *Drumul spre Cominform: Imperialism, facţionalism şi comunism naţional în România, 1944-1948,* **în „Vatra", Tg. Mureş, nr. 8/1992, p. 10; idem. Arheologia terorii. Bucureşti, Editura Eminescu,** *1992, passim.*

39 **Vezi, în acest sens, Gh. Buzatu,** *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* **II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995; idem.** *Căderea României în comunism: cominterniştii români se pregătesc...,* **în „Magazin istoric", nr. 2/1994, pp. 36-42; idem,** *România şi Marile Puteri, 1944- 1953,* **în** *România şi politica de alianţe. Istorie şi actualitate,* **Bucureşti, IRSI, pp. 167-174.**

40 **Atunci P.C.R. s-a transformat în P.M.R., care la Congresul din 1966 a redevenit P.C.R.**

41 **Vezi D. Pădure,** *Sub călcâiul comunist. Pagini de crud adevăr,* **Bucureşti. 1941;** Z. **I. Husârescu,** *Mişcarea subversivă în Basarabia,* **Chişinău, 1925; Sava Dumitrescu.** *Activitatea de război a organizaţiei comuniste clandestine din România. Noile metode de luptă ale mişcării comuniste revoluţionare în stare de război.* **Bucureşti [1942].**

42 **Vezi Mircea Muşat, Ion Ardeleanu,** *România după Marea Unire,* **II, 1933-1940. p. 471. După dezvăluirile îngăduite de documentele puse recent în circuitul ştiinţific, chiar foştii istorici sovietici „oficiali" ai Cominternului au subliniat rolul nefast al organizaţiei, care, la sfârşitul anului 1940. în contextul raporturilor „calde" sovieto-germane, a executat presiuni asupra partidelor afiliate din zona balcanică pentru a urma cursul de atunci al diplomaţiei Kremlinului. F. I. Firsov, unul dintre istoricii din categoria menţionată, a concluzionat că, în epoca de referinţă, Cominternul s-a dovedit nimic altceva decât „instrumentul politicii externe în mâinile conducerii sovietice şi a îndeplinit cât se poate de strict acest rol de serviciu al său, inclusiv în îndeplinirea politicii balcanice a lui Stalin" (A. I. Firsov,** *Sovetsko-ghermanskiie otnoşeniia, politika na Balkanah* **v** *konţe 1940 g. i Komintern. Novîie dokumentî.* **în Rossiiskaia Akademiia Nauk, Institut Slavianovedeniia i Balkanistiki.** *Mejdunarodnîie otnoşeniia i stranîŢentralnoi i iugovostoânoi Evropy v periodfaşistskoi agressii na Balkanah i podgotovki napadenia na URSS (sentiabr 1940-iun 1941),* **Moskva, 1992, p. 621.)**

43 **Sava Dumitrescu, op. cit., p. 16. Despre activitatea de spionaj a agenţilor cominternişti în România, vezi şi aprecierile serviciului general de informaţii al Franţei (S.C.R.) din decembrie 1934 (Osobîîi Arhiv/ Ţ.G.A.S.A.. Moskva, fond 7, opis 1. dosar 384, filele 493-494).**

44 **Vlad Georgescu.** *Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre,* **ed. a III-a, p. 206-207.**

45 **Vladimir Tismâneanu,** *Arheologia terorii,* **p. 53.**

46 *Ibidem, passim.*

47 **Rossiiskii Tenr Hraneniia I Izuceniia Dokumentov Noveişei Istorii, Moskva, fond 495, opis, dosar 49, f. 10. (In continuare, se vor cita: Arhiva Cominternului, respectiv Arhiva Cominformului).**

48 **Idem, dosar 48, f. 175. Datele respective se apropie de cele furnizate de alte surse: 1922 - 2 000 comunişti; 1924-2 500; 1931 - 1 200; 1936-5 000; 1944- 1 000 (vezi Robert R. King,***op. cit..* **p. 18.). După Vlad Georgescu: 2 000 în 1922, 1 500 în 1931 şi 1 000 în vremea ultimului război mondial (vezi** *Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre,* **p. 206.)**

49 **La acest proces, în urma căruia Ana Pauker a fost condamnată la 10 ani închisoare şi penalizată cu 100 000 lei amendă, au mai fost inculpaţi: Şmil Marcovici (alias Carol. Samy, Muraru. Schwartz Gopel, Ilie), Dimitrie Ganev (Colev Ivan Iordan. D. Danev, Verbanov, Moşu, ajuns în 1945 ambasador al Bulgariei la Bucureşti şi, stranie coincidenţă, eliminat de confraţii săi comunişti din conducerea de la Sofia tot în anul 1952, la câteva luni după Ana Pauker!), Ester Radosovelski (Liza Lechmanova). Emanoil Kaufman (Mihail), Vilma Kajeso (Marta), Donca Simo (Lilly), Bernat Andor (Sami Wass), Ladislau Ady (Ioşca), Samuel Kruk, Herbach Iancs, Schoch Ernest, Csaczar Ştefan şi Ana, Nagy Ştefan, Moghioroş Alexandru (Tell, Bolog Iosef). Liuba Roitman (Chişirievschi) şi Alexandru**

Drâghici (vezi Evreica *Ana Pauker in faţa Justiţiei Militare,* **Bucureşti, (t, pp. 16-37, capitolul** *Cine sunt fi ce voiau acuzaţii?).* **Rechizitoriul a fost susţinut de lt col. Popescu-Cetate, care calificându-i pe cei 19 inculpaţi, preciza câ judeca în fond activitatea Cominternului în general şi in România în special: „„***Exişti in Rusia [..* **J** *o organizaţie numitd Comintern fi susţinuţi de Rusia oficiali, dar de care. in faţa diplomaţiei suiine, se ieapadi. Scopul acestei organizaţium se cunoaşte întronarea dictaturii proleuirtatului, transformarea lumii într-un imperiu sovietic, prin distrugerea statelor naţionale ¡-.-l Acest Comintern din Moscova, vizând ci vechile agitaţii de cart se senesc agenţii comunişti pentru a produce dezorientarea nu duceau la rezultatul visat, au dat ordin ca acefţi agenţi si formeze un front zis «popular», intitulat tantifascist», in care si trâmbiţeze lupta contra războiului fi si pozeze ca apiritori ai libertăţii maselor, in care si pătrundă sub acele măşti mistificatoare de care am pomenit spre a le răzvrăti, iar prin violenţi si schimbe actuala stare de lucruri. Ambasadoarea pentru România fu numiţi Ana Pauker (subi. In text), care dovedise, ca* **ji** *soţul ei, cu 30 de ani de condamnare, ci are dreptul si revendice acest post..".* **(apud** *Evreica Anu Pauker...* **p. 51-52). Notăm, fără surprindere, câ, pe linia literaturii de propaganda stalinistâ de la confluenţa anilor '40-'50, se încearcă mistificări subtile ale activităţii şi comportării acuzaţilor din lotul Ana Pauker de la 1936 (cf. MariusMircu, MihaiStoian,** *Dosar Ana Pauker,* **Bucureşti, 1991 p. 59 şi urm.) Cei în discuţie sugerau că grupul inculpaţUor ar fi suferit în principal pentru vina. de-a fi fost evrei (?!), în vreme ce completul de judecată i-a condamnat pe agenţii Cominternului pentru activitatea lor criminală în slujba Kremlinului. Astfel pusâ problema, însemna sâ nu-i judece pe nişte evrei comunişti (unii - notorii), de teamă ca nu cumva sâ survinâ în epocă ori pe viilor bănuieli şi demonstraţii de ... antisemitism! Marius Mircu a făcut aceeaşi tentativă şi într-o cane tratând grupul Pauker, Chişinevschi et Co. şi publicata în Israel (într-un tiraj de 101 exemplare[1]1. consemnând - împotriva adevărului istoric elementar şi răstumând raportul cauză/efect - cum că în România „culmea mârşăviilor a atins P.C.R. după ce (subi, ns.) au fost eliminaţi evreii din posturile fruntaşe" (cf. Marius Mircu,** *Dosarul Ana Pauker, losif Chişinevschi* **ji** *alţii...,* **ed. a II a completată, Bad Yam/ Israel, Editura Glob, 1991, p. 6). Au urmat natural reacţii ale conaţionalilor Iui Marius Mircu, acesta replicând cu seninătate:** *‚Mu prea au de ce si fie supăraţi evreii de existenţa - fi de evocarea - [a] unei Ana Pauker: datoriţi ei au putut pleca In Israel o mulţime de evrei din România; odată cu izgonirea ei* **(de la putere în Iunie 1952 - n. ns.),** *o bună bucală de vreme plecarea evreilor români fn Israel a fost oprită. Au fost şi momente ale ei de sprijinire a evreilor I / Ci nu o dată ea a luat atitudine verbală împotriva evreilor? E drept: Vorbele trebuiau si camufleze faptele"* **(subl. ns.)! (Marius Mircu,** *Alte şapte monumente din istoria evreilor în România.* **Bai Yam/Israel, Editura Glob. 1992, p. 258). Cu asemenea puncte de vedere, în istorie se poate demon mm orice - adăugăm noi. La fel a procedat şi Moses Rosen în** *‚/nemoriite"* **sale:** *.Este. oare. o simplu coincidenţă faptul ci anul 1952 e. în acelaşi timp. anul în care s-au ferecat porţile României penii ii Alia fi că !. I începând din acel an fi până in 195H [,] n-a mai fost posibili vreo emigrare evreiasca în Israel şi că tot anul 1952 e anul «căderii» Anei Pauker..".* **(Şef rabin dr. Moses Rosen,** *Primejdii, încercări, miracole.* **Bucureşti, Editura Hasefer. 1990, p. 114). Tot în dezacord flagrant cu trecutul recent s-a impus şi un anume I. C. Butnaru. care a descoperit cum câ. în cel dintâi deceniu de dup.i 1944/1945, adică chiar când conducerea de partid şi de stat de la Bucureşti era bine reprezentata prin comuniştii evrei, în România s-ar fi pregătit şi declanşat un** *‚jilt holocaust"* **al cărui punct de pomtie l-a constituit îndepărtarea de la putere, la 29 iunie 1952, a celor trei** *‚/noscoviţi"-* **Ana Paukei Vasile Luca, Teohari Georgescu (cf. I. C. Butnaru.** *Holocaustul uitat. Consideraţiuni istorice, pohtn > şi sociale cu privire la antisemitismul românesc.* **Boston/Tel Avlv, Editura autorului, 1985. p. 39'i >i urm.). în schimb, voci mult mai autorizate, precum cea a fostului rabin şef al României anilor 1940- 1947, au surprins-o pe Ana Pauker în postura-i reala şi greu de neglijat de cerber al puterii Staliniste instalată cu forţa şi sub protecţia Kremlinului în România, un lider h rulai şi insolent, un ostaş credincios** *„cauzei"* **moscovite în înfăptuirea loviturii de la 30 decembrie 1947 (vezi Alexandre Şafran. ('** *tison arraché aux flammes». La coummnauté juive de Roumanie,* **1939-1947, Paris, Editions Creator, 1952, pp. 30-35: Marie Costin,** *Derière le Rideau de fer: La première femme occupant le poste de Ministre des Affairés étrangères-Ana Pauker, telle que je l'ai connu,* **în mss., filele l-5 (Hoover Institution on War, Révolution, and Peace/Hoover Institution Archives, Palo Alto, Stanford Unixei sity. California, Collection Brutus Coste, Box No. 2).**

50 **Vezi** *Evreica Ana Pauker...,* **ed. citată.**

51 **Vezi dosarul Anei Pauker (Arhiva Cominternului. fond 495, opis 255, dosar 4, f. 12).**

52 Ibidem

53 **Consemnam câ Ana Pauker, recunoscând câ la** *eliberare"* **în 1944 partidul comunist avea** *.¿tbia peste o mie de membri",* **a declarat - potrivit mărturiei personale a lui Camil Ring - ca era convinsa de succesul** *„cauzei"* **mai cu seamă că acţiunea se întemeia pe învăţătura,** *genialului nostru părinte - losifVasarionovici [Stalinf* **" (subl. ns.) (Camil Ring,** *„Staline m'a dit."***Paris, Editions Creator, 1952, p. 34).**

54 **Vladimir Tismaneanu,** *Arheologia terorii,* **p. 51.**

55 **Vezi Milord M. Drachkovitch and Branko Lazitch,** *The Revoluţionary Internationals,* **1864-1943,, Stanford University Press, 1966.**

56 **Vezi Dominique Desanti, op. cit., cap. intitulai** *Structura şi dezvoltarea Internaţionalei* **(cap. XI).**

57 **S-au,***xemarcaC* **următorii comintemiştl: Ana Pauker, Valter Roman, Nicolae Cambrea, Petre Borilâ şi Ecaterina Borilâ, Gh. Stoica, Mihai Burcă. Dumitru Coliu, Ioan Rab, Serghei Sevcenko. Iacob Bulan, C. Doncea şi Mihai Lungu (cf. Eduard Iricinschi,** *August 1944. dincolo de propagandă: O unitate sovietici a cucerit România - Divizia „ Tudor Vladimirescu ",* **în ..Expres". Bucureşti, nr. 35/ 1993, p. 11)**

58 **Vezi Grigore Gheba,** *între viaţi fi moarte.* **Bucureşti, Publistar, 1993,** *passim*; **Nicolae Fuiorea.** *Divizia stalinistâ „Tudor Vladimirescu " în umbra steagului roşu.* **Bucureşti. Pan-Arcadia. 1992, passim; idem,** *O pagini din istoria României: înfiinţarea Diviziei „Tudor Vladimirescu ",* **în „Timpul", Iaşi, nr. 1/1992, p. 9.**

59 **I. V. Stalin va imagina crearea unui nou centru de coordonare a partidelor comuniste şi muncitoreşti, în septembrie 1947, Cominformul, potrivit propunerii avansate de A. A. Jdanov la consfătuirea de la Szklarska Poreba din Polonia (vezi Florin Constantiniu. Cum a creat Stalin** *Cominformul.* **în ..Curierul Naţional Magazin". Bucureşti, nr. 110/septembrie-octombrie 1993, p. 7 - comentarii pe marginea conferinţei internaţionale de la Opocno, Cehia, pe tema** *Factori interni care au facilitat sovietizarea Europei Centrale şi Răsăritene,* **1944-1948).**

60 **Era o nouă dovadă câ, deşi se pretindea partid mondial. Internaţionala Comunistă rămăsese până la dispariţia ei chiar un organism sovietic!**

61 **Jacques de Launay,** *op, cit.,* **p. 160.**

62 **Apud Milovan Djilas,** *întâlniri cu Stalin,* **Craiova, p. 74-75.**

6.1 **Jacques de Launay,** *op. cit.,* **p. 161.**

64 **Arhiva Cominternului. fond 495, opis 286, dosar 52, f. 12.**

65 *Ihidem,* **f. 28. Reproducem din text şi aceste rânduri:** *„..Apropoo* **(sic!)** *ce zici: «anişorul» asta o si ne vedem la Bucureşti? Eu cred câ masa aia bogata de care vorbeam mri odată o să aibe loc ta Bucureşti în anul acesta 1942. Perspectivele de viitor sunt bune ... " (ihidem).*

66 **Idem, dosar 51, filele l-4.**

67 *Ihidem.* **f. 2.**

68 *Ihidem.*

69 *Ihidem.* **filele 3-4.**

70 **Purtând titlul Registru cu emigranţii români în Ucraina Sovietică (***Arhiva Cominternului,* **fond 495, filele 20-63).**

71 *Ihidem.*

72 **Prezenţa acestuia în agendă dovedeşte câ documentul fusese început dinainte de război şi câ era ţinut** *„la zi".* **Cum se ştie. Al. Bădulescu fusese lichidai în anii Marii Terori staliniste. Vezi. mai jos, şi alte cazuri similare.**

73 **In anul 1968, Gh. Stoica, pe atunci membru supleant al Comitetului Executiv al P.C.R., a făcut parte, alături de Vasile Palilineţ, N. Cuină şi Ion Popescu-Puţuri. din Comisia desemnată de N. Ceauşescu sâ examineze şi sâ reabiliteze pe comuniştii** *„epuraţi"* **în vremea lui Gh. Gheorghiu-Dej (cf. „Scânteia", Bucureşti, nr. 7 685 din 26 aprilie 1968).**

74 **Arhiva Cominternului, dosar 51. f. 55.**

75 **Idem, dosar 55, f. 23.**

76 *Ibidem,* **f. 2.**

77 *Ibidem,* **filele 3-19.**

78 **Idem, dosar 54, filele 17, 34-36.**

79 **Idem, dosar 55. f. 62.**

80 **în diverse dosare, acelaşi fond.**

81 **După ce regimul pro-sovietic a fost instalat prin forţa şi teroare la Bucureşti. Lucreţiu Pătrăşcanu a ajuns să fie arestat. întemniţat.***, judecat"* **şi ucis chiar de către foştii săi** *„colegi"* **din partid. Arestarea a survenit la 28 aprilie 1948. iar ancheta a debutat sub coordonarea echipei Teohari Georgescu -**

Iosif Rangheţ - Alexandru Drâghki. Pâtrâşcanu şi j*complicii***" sâi (Remus Koffler, Ioan de Mocsonv Styrcea, Belu Zilber, E. Calmanovici, Lena Constante, H. Brauner ş.a.) au foit** *.judecaţi"* **între 6 şi 13 aprilie 1954, de Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al R.P.R. (preşedinte, colonel Iile Moisescu). L» 14 aprilie 1954 s-au pronunţat sentinţele, primii doi fiind condamnaţi la moarte (vezi ■■Scânteia", 2 950 din 18 aprilie 1954). Lucreţiu Pâtrâşcanu a fost asasinat în noaptea de 17/18 aprilie**

82 **Arhiva Comintemului, fond 495, opis 255, dosar nr. 7, filele l-4**

83 **Idem, dosar 109.**

84 *Ibiderrt. «*

85 **Cel semnat de Ana Pauker avea seria K-6-19-58 (idem, dosar 4).**

86 **Cu tot creditul de care se bucurau la Moscova, inclusiv din partea marilor bonzi comunişti (Stalin. Molotov şi Beria), Ana Pauker cu Vasile Luca şi Teohari Georgescu (pe numele sâu adevărat, Burah Tescovici) au trebuit sa cedeze poziţiile deţinute pe liniile de partid şi de stat (toţi trei erau membri ai secretariatului C.C. al P.M.R., vicepremieri şi miniştri titulari la Externe, Finanţe şi, respectiv Interne) în faţa grupului**

6 **lui Dej. în anul 1952, fiind sus[...] activitate** *Jracfionist/r „deviaţionistă"* **şi chiar condamnaţi; Vasile Luca a murit în închisoare (1963), Ana Pauker a murit in 1960, dupa ce petrecuse câteva luni dupâ gratii în 1953, iar Teohari Georgescu avea sa fie singurul ce va beneficia de** *„reabilitare"* **sub N. Ceauşescu, fiind numit director de tipografie. La plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie - 5 decembrie 1961, Gheorghiu-Dej, ignorând partea sa de contribuţie la calvarul României şi recurgând făţarnic la tactica lupului moralist, în darea de seama pe marginea activităţii delegaţiei ce-o condusese la Congresul XXII al P.C.U.S.. a subliniat următoarele** 7

în legătură cu activitatea *.grupului fracţionisC;.Cultul personalităţii lui Stalin s-a manifestai şt*

in ţara noastră [. .] Revenit în ţară în septembrie 1944 din Uniunea Sovietică, unde au fost itt emigraţie, grupul antipartinicfracţionist Pauker-Luca. urmaţi apoi de Teohari Georgescu **fi** *ajuia(i în mod activ de iosif Chifinevschi fi Miron Constantinescu* **(aceştia au fost suspendaţi de Dej în anul 1958 - n. ns.),** *du propagat cu deosebită intensitate cultul personalităţii lui Stalin. au căutat în* maci *stăruitor - fi. din păcate. într-o anumită măsură au reufit - să introducă în viaţa de partid fi de stal metodele fi practicile străine leninismului generale de acest cult întorfi în ¡ară. Pauker fi Luca -care s-a dovedii ulterior vechi agent al Siguranţei -. încălcând în mod grosolan cele mai elemeniat e norme ale vieţii de partid, prin intrigă fi înşelătorie, au acaparat în mod abuziv conducerea partidului După cum s-a aflat mai târziu, ei s-au înţeles încă din emigraţie asupra acţiunii antipartinice. Este semnificativ [.../ că Ana Pauker se bucura de o mare încredere fi simpatie tocmai printre elementele dogmatice, anlipartidice. demascate de P.C.U.S. după Congresul al XX-lea fi îndeosebi din paneu lui Molotov I...I Pauker fi Luca susţineau cd a fost o mare grefeală înfăptuirea actului istoric de Iu 23 August, care a dus la răsturnarea dictaturii militare-fasciste fi la alăturarea Armatei* romane *Forţelor armate ale Uniunii Sovietice în lupta împotriva hitlerismului I I Grupul antipartinic in frunte cu Ana Pauker, strângând în jurul sâu* o *serie de elemente carieriste, slugarnice, mic-burgheze. străine spiritului de partid, a căutat să promoveze o linie potrivnică politicii fi tacticii partidului in perioada de până la Conferinţa naţională* **(din 1945 - n.nsj,** *dupâ conferinţă, care a ales Comitetul Central al partidului. Ana Pauker. Luca, Teohari Georgescu, acţionând în continuare ca un grup constituit aparte. în afara organelor alese, au ignorat Comitetul Central. Secretariatul a înlocui!* de *fapt Biroul Politic, care funcţiona aproape ca o comisie a acestuia, cele mai importante* probleme *ale conducerii de partid şi de stat fiind rezolvate de Secretariat, unde ei aveau majoritatea fi* unde *secretarul general* **(Gh. Gheorghiu-Dej - n.ns.),** *în multe probleme de mare importanţă, era* pus *in minoritate, rămânând de unu! singur. Pentru a asigura promovarea politicii lor. ei se puneau in prealabil de acord, stabilind punctul de vedere comun asupra problemelor ce urmau să fie puse in discuţia Secretariatului sau a Biroului Politic. Folosind funcţiile pe care le deţineau, dădeau organeli-t de partid fi de stai. peste capul Biroului Politic fi al Comitetului Central, directive care contraveneau liniei politice a partidului. Se poate afirma că în întreaga perioadă din septembrie 1944 până la înlăturarea lor în mai 1952, normele leniniste au fost încălcate în conducerea de partid. Nici n-a putut fi vorba de conducere colectivă în C.C.. în Birou fi în Secretariat".* **Dintre acuzaţiile concrete aduse** *post-factum* **de Dej, reţinem:** *Jn timp ce lucrările lui Stalin erau traduse fi tipărite în ediţii* de *masâ, se neglijau traducerea fi editarea operelor lui Marx, Engels, Lenin (?);- deşi nu se ridicaşi nici o statuie a lui Lenin, statui ale lui Stalin au fost ridicate în Bucurefti fi în altele oraşe ale ţin u" (?);- .Ana Pauker a mers atât de departe. încât ¡...f a adresai în mod direct legionarilor apelul* să *intre în partidul nostru, declarând că *îi primim cu bucurie fi le strângem mâna»" (?);- A[nul]*

Pauker a organizat peste capul conducerii de partid o acţiune l -l menită sâ zdruncine grav alianţa cu ţărănimea muncitoare. Pe baza indicaţiilor date de ea lui Teohari Georgescu, s-au organizat în întreaga ţară arestări în masă ale ţăranilor, acuzaţi de a nu-fi fi respectat obligaţiile faţă de stat. in numele luptei împotriva chiaburilor, peste 80 000 de ţărani, în majoritatea lor ţărani muncitori, au fost trimifi în judecată; dintre ei peste 30 000 au fi fost judecaţi în procese publice, ceea ce a provocat o mare frământare în masa de ţărani adufi să asiste la aceste înscenări infame" **(subl. ns.) (vezi Gh. Gheorghiu-Dej,** *Articole fi cuvântări. Iunie 1961 -decembrie 1962,* **Bucureşti, Editura Politică, 1962, pp. 197-206).**

Este demn de reţinut ca numai peste câţiva ani succesorul lui Dej i-a aflat culpe similare cu acelea pe care acesta le aducea cu întârziere Anei Pauker. în aprilie 1968, Comisia însărcinată de N. Ceauşescu sâ cerceteze „cazul" lui Lucreţiu Pătrâşcanu şi altor comunişti lichidaţi ori întemniţaţi sub regimul lui Gh. Gheorghiu-Dej, i-a imputat acestuia: *„Comisia a constatat că Gheorghe Gheorghiu-Dej - pe atunci prim-secretar al C.C. al P.M.R. -, în contrazicere cu normele de partid, a intervenit în mersul anchetei* **(în care fusese implicat aşa-numitul** *„grup Pâtrâfcanu* **" - n.ns.),** *dând indicaţii privitoare la desfăfurarea acesteia, făcând adnotări orientative în procesele verbale de interogatoriu, stabilind ce mărturii să fie obţinute de la unii din cei anchetaţi şi cine sd mai fie arestai. îndrumând nemijlocit întreaga acţiune juridică împotriva lui Lucreţiu Pătrâfcanu. El a exercitai în acest fel o influenţa negativă asupra întregii cercetări fi apoi a procesului*" **(subl. ns.) (apud „Scânteia", nr. 7 685 din 26 aprilie 1968).**

87 **Pentru viziunea** *,jdm interior"* **despre lupta pentru putere dintre grupările Dej şi Pauker în perioada 1944-1952, vezi a doua versiune, tipărită, a memoriilor lui Herbert (Belu) Zilber (alias Andrei Şerbanescu),** *Monarhia de drept dialectic.* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1991,** *passim.* **Prima versiune: idem.** *Actor în procesul Pâtrâfcanu,* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.**

88 **Vezi Robert R. King,** *op. cit.,* **p. 39 şi urm. (cap.** *The Path to Power);* **Barry Brannen,** *The Soviet Conquest of Rumania,* **în „Foreign Affairs". New York. April 1952, pp. 466-187; „Anonimus" (?),** *How Did the Satellites Happen? A Study of the Soviet Seizure of Eastern Europe,* **cu o prefaţă de Hector McNeil, London, The Batchworth Press, 1952, pp. 169-206; Reuben H. Markham.** *Rumania under the Soviet Yoke.* **Boston Meador Publishing Company, 1949,** *passim;* **Henry L. Roberts,** *Rumania. Political Problems of an Agrarian Slate.* **New York, Archon Books, 1951 (reed. - 1969); Hugh Seton-Watson,** *The East European Revolution,* **ed. a IH-a, London, Methuen/New York. Praeger. 1956; idem.** *The «Sick Heart» of Modern Europe. The Problem of the Danubian Lands,* **Seattle- London, University of Washington Press, 1975; Alexandre Cretzianu, ed.,** *Captive Rumania. A Decade of Soviet Rule,* **p. 20 şi urm.;** *Ghiţă lonescu. Communism in Romania. 1944-1962.* **London - New York - Toronto. Oxford University Press, 1964, p. 78 şi urm. (despre disputa dintre gruparea comuniştilor din interior - Gh. Gheorghiu-Dej, Gh. Apostol, Chivu Stoica, Iosif Chişinevschi. Al. Moghioroş, N. Ceauşescu - şi cea a comuniştilor „din exterior" - Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, C. Pârvulescu, Boris Ştefanov, Gh.'Stoica, Pintilie Bodnarenko. D. Coliu): David Floyd.** *Rumania - Russia s Dissident Ally,* **New York - Washington - London, Frederick A. Prager, Publishers, 1965, p. 18 şi urni. ; Kenneth Jowitt.** *Revolutionary Breakthroughs and National Development. The Case of Romania. 1944-1965,* **Berkeley-Los Angeles, University of California Press. 1971; Stephen Fischer-Galaţi,** *The Communist Takeover of Rumania: A Function of Soviet Power,* **în Thomas T. Hammond, ed..** *The Anatomy of Communis! Takeovers.* **New Haven-London, Yale University Press, 1975, p. 310 şi urm.: Nicolette Franck.** *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România, din Regat. Republica Populară (1944-1947),* **Bucureşti, (ed. orig. - Paris/Bruxelles. 1977); Dr. Paul D. Quintan,** *Clash over Romania: Bitish and American Policies towards Romania. 1938- 1947,* **George Schopflin,** *Communist Takeovers in Eastern Europe: Three Stages or Four? An Esasy in Historical Reinterpretation,* **mss„ 11 file (comunicare susţinută la Conferinţa internaţională pe tema** *History and Historians in Central and South-Eastern Europe la School of Slavonic and European Studies.* **London, 11-14 iulie 1983); Nicolae Baciu,** *Agonia României 1944-***1948.** *Dosarele secrete acuză.* **(ed. orig. - Munchen, 1987); Sergiu Verona.** *Military Occupation and Diplomacy. Soviet Troops in Romania. 1944-1958.* **Pentru istoriografia problemei, vezi, de asemenea. Gh. Buzatu. ed„** *Românii în arhivele Americii. I. Comunismul trece Nistrul (1944-1947).* **Pentru a evita eventuale discuţii controversate, vom revela că problema componenţei etnice a cadrelor de bază ale PC.R.- ului s-a aflat în atenţia deosebita a istoricilor strflini. Astfel, Stephen Fischer-Galaţi a subliniat ca, în** 1944-1945, **a început ascensiunea comuniştilor din interior vizavi de „moscoviţii" predominant evrei şi ne-români** *(op. cil.,* **p. 131). La rândul sâ, David Floyd a distins pe Gh. Gheorghiu-Dej (născut** in 1901, la Bârlad), Gh. Apostol (născut în 19ÎTTT7 ~~ , ,,,,,, .. :

la comunişti din 1932), Chi™ Stoica (născut în 190₈ ⁸⁾ˀ C''uf ^(1 * lnre8lsUat

Vas,le Luca (ungur născut în 1898), Emil Bodnă,^ ^S^-T""1 f'f''CU '''''''' rahln'')- mamanemţoaica), Al. Moghioroş (niscutîn 1917.5(n4scut m 1«)4 dmtr-un tatâ ucnunean şi „

mascot era Ana Pauker care-şi propunea instala, °n«lne» ^-^pulu, care a beneficiat fiind ocuparea militar* a României?3 "TTc/ l'*""™: iafDrui dKUiv de 20). Un personaj oficial britanic, care a semnat însă ^atreUJl S.S^ (David Floyd, op. cit. pp. 19- prefatal de Hector McNeil, ministru la Fore.gn Offic, "uda" °ifa"s >-.«" * «ost

Est-Ceotrale de către Kremlin, opinând ca *,Mza* **« '"Pal d' fenomenul satehzâru Europei** *Europa Cmtrală şi de Sud-Est a fost arma terorii* **a '«»«Mr«** *comunismului la putere in*

comunişti" **(subl. autorului) (cf.** *How D,d the Sat, """^ că,r'* *secretă controlată de*

Who's Who. **anexat cărţii, prezintă pe** *„eroii"* **comu, ' P' ^ SUm''**

asemenea pe dr. P. Groza. Gh. Gheorghiu-Dej, dr. C. di" Me *>ne, investigate şi distmge de profesie învăţătoare evreica), VasileLuca (de origine ^f10''^^<n4scu,â m 18W- d< de origine evreu) (ibidem, p. 291-292). Vladimu T>hiara) ,1 Teohan Georgescu (nâscut 1908. Ceauşiscu sSocialism,pp. 52-57); lafel.VladGeorge*^11 ' ^«f1 manttrâ (cf'

VitahHolostenko, bulgarul Boris Ştefanov, româno-b? ^P^maghiarulEIek Koblos ucrameanul *Românilor,* **p. 207).. 8aml «lebnl CnsUin Rakovschi (cf.** *Istor,a*

89 Cel mai recent, problema începutului sovietizării Rorm ... ...

solide. loan Scurtu. *Istona Partidului Na,,onal-Ţ>c' ' fost 3^a!'n "T m"!te con?bu]11* **Consuntiniu, Adnan Pop, eds„** *Soviet,zarea Român,pp' 4^"464; loan* **loan Scum, şi colab., eds.,** *România -1947. Via,a Po,?'™?}" "^«-'mencane (1944-1947,* **Constantiniu, MihailE. Ionescu. Şerban Râdulescu-Zo^"'?/".<',?""''''''''•• • «n^bupile lu. Flonn Müller. în ..Revista Istorică", nr. 7-8/1993. oo. ¿„"•Mann Bucur, Damian Hurezeanu ş, Flonn**

Instaurarea

Müller, în „Revista Istorica", nr. 7-8/1993, pp. 65);^T'"T"' , on nuIra *comunismului in România. Societatea ş, şocul comu,,:09 SpeC,al tema*

■*otieiaiea ji şuciu temuţii, . .. ţ* ■ *,. ... '*
prezentat Bucureştilor, chiar a doua li după instalar, 'TM''"0' expuse' Kremlmul a
ce trebuia sâ inaugureze bolşevizarea României. Plan UI «uvcrn''lul dr r pla*

Cominternului autodizolvat, unei echipe de „mr«cov„,î f p*dat de (?v*te» Suhalov delega, al faptul devenind imediat cunoscut Washingtonului, gj (AnaPauker, C. Donceaş, C. Pârvulescu,. Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *Planul sovietic^* *x*O*m* amencan <>&Ş. (cf.

•Revista Istorică", nr. 7-8/1993, p. 657-658; Florin Cj « *«omanut. marne 1945.* ,n

planul de comunizarea României, da, nu l-a crezul p^T^' tonajul american a cunosc,,, Magazin", nr. 57/1992).
Evaluări greşite, in „Cunerul Naţional
Pentru etapa următoare este luată în consideraţie, ca mc«., „ ....

ţările de *.Menu,crape populară-* din Europa est-centr?'' 0 d|recl,vă a Krendmulu, pentru ţoale pentru cazul Poloniei şi descoperi, ulterior în arhiva lilf'riTÎ o L'T» '94?

ed„ *Ramam, in arhivele Americii.* pp. X1I-XVIIIJ. B»1''1TM Blcrul <apud Gh' Buzalu'
90 Vezi Gh. Buzatu *Din istoria secretă a celui de-al doilea , ...* .

91 Barbara Jelavich, *History of the Balkans. Twentieth Cen^* ^ Urv *,* ^ bridge University Press. 1993, pp. 370-378; John M. Y<>TM ,2-<=TMbnd«e(-^ew Yorlk, Cam- *h,story.* London - New York. Swars Arnold. 1991, *p> CM, Europe. 1945-89. A political AH,story./*945-;992,Harmondsworth, Penguin Books, £ ^i" 0''r«'"''i Swain, *Eastern Europe since 1945.* London Macmilla», '3'pp' ^''.Geoffrey Sw^. N.gel *Powers and Romania. 1944-1946: A Study of the* £«rtjr PP' ^•"39; LUiana Saiu, *I he Ureal* Eric Hobsbawn, *Age of Extremes. The Short Twentieth*

1994, *passim.* Lloyd C. Gardner, *Spheres of Influence.* *9141''>J' Lo''do''' M Jo^ph'*

Yalta. Londra, John Mmray, 1933, p. 183 şi urm.; *Petition of Europe from Munich,.*
urm.; Gh. Buzatu, *The Imbalance of Powers: the USA.* rfcT^*to** *"'";oZ*

92 Despre rostul aeesluia în pregătirea ş. dezlănţuirea *^"fBruainandRoman,a, 1944-1947,.*

desfăşurarea conflagraţiei şi a *..războiului rece"* ce i-, ;J doilea râzbo' l»01''1'3 • ap0'm realizat de Anthony Cave Brown şi Charles B. MacDoZfdat' V1Z1 ,'''mf'mcu «'TMPlul s,ud,u *international and Corning of World War II.* New York,^0'' '' *F''ld Read The Commumsl*
93 Vezi Fernando Claudm, *The Comniums!Mnvemen,. Prnm(:,*!m' „*

Penguin Books, 1975, *passim*; L. I. Gh,b,anski. *Kak* vnaS?er"*Comutfom,* Harmondswortl,.

„Novaia i noveişaiia istoriia", Moskva no. 4/1993; G. H T ma,'nalam■ m
Adibekov. *Kominform i posles-oennam*

Evropa, Moskva, Rossia Molodaia, 1994, passim; idem, *Popltka kominternizafii kominforma v 1950 g. Po novtm arhivnîh materialam,* în „Novaia i noveişaiia istoriia", nos. 4-5/1994. *Cominform = Informaţionnoe Biuro Kommunistiâeskih pârtii* (Biroul Informativ a] Partidelor Comuniste).
94 Cf. V. P. Kozlov şi colab., *Rossiskii Ţentr Hraneniia i Izuăeniia DokumentovNoveişei Istorii. Kratkii*

putevoditel. Fondt i kolekţii. sobranniie Ţentralnim partiinlm arhivom, Moskva, Izdatelstvo „Blagovest", 1993, pp. 70-103 şi, respectiv, 103-104.
95 G. M. Adibekov, *Kominform....* p. 37-38.
96 *Ibidem,* p. 100 şi urm.
97 *Ibidem,* p. 77 şi urm.
98 RŢHDNI, Moskva, fondul 575, opis 1. 442 dosare.
99 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1. dosar 44, f. 3-4.
100 *Ibidem.* f. 5.
101 *Ibidem.* filele 4, 7, 118.
102 *Ibidem,* filele 4, 5,7, 118.
103 *Idem.* dosar 64, filele 10-26.
104 *Ibidem,* f. 16.
105 *Ibidem.* filele 63-66.

106 *Ibidem,* **filele 75-89**
107 Ibidem.
108 *Ibidem.* **filele 110-157.**
109 *Ibidem,* **f. 115.**
110 *Ibidem,* **filele 118-123.**
111 *Ibidem,* **f. 124.**
112 Ibidem

113 Vezi dale şi lista acestora (cu pseudonimele din emigraţie). în Gh. Buzatu, ed„ *Românii In arhivele Americii.* **I, Iaşi. Editura Moldova. 1992, pp. 50-55.**
114 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 103, filele 125-142.
115 *Ibidem.* **f. 125-126.**
116 *Ibidem,* **filele 160-170.**
117 Idem, dosar 104. filele 196-208.

118 Idem. dosar 205. filele 10-16. în iunie 1952. acelaşi va transmite materialul cilit la plenara CC al PMR din 26-27 mai 1952 cu referire la stadiul cooperativizării (idem, dosar 241, filele 231-254).
119 Idem, dosar 206. filele 230-239.
120 Idem. dosar 239, f. 4.
1:1 Idem. dosar 240. filele 31 -65.

122 Idem, dosar 241, filele 31-46. Vezi şi o informare ulterioară pe această temă (*ibidem,* **filele 255-** 260).

123 *Ibidem,* **filele 139-211 (în cazul de faţă este vorba de şedinţa din 13 manie 1952 la care s-a dezbătut şi condamnat activitatea antipartinică a lui Vasile Luca - ibidem, filele 140-156).**
124 Ibidem, filele 262-264.
125 Ibidem
126 Idem. dosar 104. f. 1; idem, dosar 206, f. 225.
127 Idem. dosar 272, f. 2.
128 Idem. dosar 104. filele 2^11.

129 Idem. dosar 206, filele 225-229 (era textul cuvântării rostite de Dej cu prilejul împlinirii, la 8 mai 1951, a trei decenii de la crearea PCR - ului).

130 Idem, dosar 104, f. 176-177 (Stancu Aurel = Bălan Vasili Ivanovici); idem, dosar 64. f. 31 (Margareta Mincu = Fisher, evreică); *ibidem.* **f. 30 (Manea Ciubotaru);** *ibidem.* **f. 29 (Deutsch Olga. evreică); idem, dosar 103. f. 57-58 (Bondi Roman, evreu); idem, dosar 240. filele 145-149 (Ka| A. I„ evreu, cu recomandări de la M. Roller şi C. Pârvulescu);** *ibidem.* **f. 158-159 (V. 11. Sovelov şi Eleonora M. Sovetova); ibidem, filele 152-157 (Averbuch, evreu).**

131 Reuniune precedată de cea de constituire din septembrie 1947 şi, în iunie 1948. de cea de la Bucureşti.

132 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 76, filele l-20 (Pe textul cuvântării lui Dej cenzorul moscovit a operat diverse modificări - *ibidem,* **filele 8, 13, 15 ş.a.).**
133 Idem, dosar 205, filele l-16.
: Gheorghe Buzatu
134 *Ibidem,* **filele 29-72, 73-111 (dublet).**
135 *Ibidem,* **filele 136-141.**
136 *Ibidem,* **filele 115-123; idem. dosar 206, filele 40-69 (1951).**
137 *Ibidem*, **filele 142-190 (textele în limba română şi rusâ).**
138 Ibidem. f. 190.

139 Idem, dosar 206, *passim* **idem, dosar 239,** *passim.* **Finalmente s-au prezentat, în februarie 1952, bilanţul** *Compoziţia socială a membrilor de partid şi a birourilor organizaţiilor de partid (ibidem.* **filele 128-139) şi nelipsitele** *concluzii (ibidem*, **filele 22-32). Detaliile ce interesau „Centrul" avansau până la şedinţa de alegeri din 12 iunie 1951 de la Institutul de planificare din Iaşi şi la care participaseră 25 membri de partid, iar patru au absentat nemotivat. Discuţiile se prelungiseră şase ore şi la capitolul autocritică se remarcase** *tovarăşa Neiberger Raşela*" **(idem, dosar 206, f. 4). Semnificativ era faptul că, încă din perioada** *„copilăriei sistemului comunist*" **în România s-au impus şi respectat faimoasele grile pentru originea socială şi naţională a celor** *,#leşi"* **şi care. practic, aveau să rămână neschimbate până la eşecul din 1989. în februarie 1952, de exemplu, compoziţia socială a birourilor organizaţiilor PMR-ului se prezenta astfel (la nivelul întregii ţări); muncitori (calificaţi, necalificaţi şi agricoli), - 37,74%; funcţionari - 14,28%; ţărani tolectivişn - 4,56%; ţărani săraci - 28,57%; ţărani mijlocaşi - 5,75%; ingineri, tehnicieni, intelectuali - 6,33%; alţii - 2,77% (idem, dosar 239, f. 37).**

140 Idem, dosar 207, filele 33-49.

141 Idem, dosar 240, filele 111-141 (raport din 10 martie 1952). La acea dată se editau: 100 reviste. 135 de ziare şi 58 de buletine (în total - 293), în limbile: română (226), ungară (24), franceză (11), rusă (10) şi engleză (8). Cel mai mare tiraj revenea *„oiganului central*" **al PMR - „Scânteia" - 700 000 exemplare (fondată în 1931, redactor-şef: Sorin Toma, evreu), iar la reviste,** *‚J-,uptei de clasă*" **- 40 000 exemplare (fondată în 1921, redactor-şef: B. Zaharescu, evreu).**

142 *Ibidem,* **f. 189.**

143 *Ibidem,* **filele 190-215.**

144 Idem, dosar 241, filele 3-11.

145 *Ibidem,* **filele 135-137.**

146 Este relevant faptul că fostul Moses Rosen, adversar înfierbântat al Mareşalului Ioan Antonescu. a avut însă meritul de-a fi deplâns *post-factum „demascarea*" **Anei Pauker, ignorând totalmente ca aceasta din urmă îndeplinise, ani la rând, sinistrul rol de personaj nr.l în comunizarea şi, deci,** în **nenorocirea României de către Kremlin, dar a obţinut „***iertarea*" **rabinului pe motivul că . îngăduise ori favorizase emigrarea evreilor în Israel (cf. Moses Rosen,** *Primejdii, încercări, miracole.* **p. 113-114). Aceleaşi rabin îşi datorase însă promovarea în 1948 comuniştilor şi voinţei** Anei **Pauker (cf. Alexandre Şafran,** *Resisting the Storrn. România, 1940-1947. Memoirs,* **Ierusaleni. Yad Vashem, 1987, p. 296 şi urm.). El şi-a îngăduit să desfăşoare o campanie anti-Antonescu** pe **toate meridianele globului şi într-un pur stil cominternist sau cominformist (vezi** *„banditul Antonescu " - Primejdii...,* **p. 59), a blamat (dacă mai era nevoie!) editarea lui** *Mein Kampj* in **România după ce ameninţase că.... va traduce personal opul lui Hitler (?!), a făcut presiuni** asupra **Guvernului şi Parlamentului de la Bucureşti, iar - pentru a-şi justifica pâtimaşele-i porniri** anti-**antonesciene - a beneficiat de frecvente şi penibile apariţii la Televiziunea Română, oferind drepi probe documente alese pe sprânceană şi a dovedit amnezie în privinţa celor ce nu-i conveneau. I am arătat aceste probe şi altele nu au întârziat să apară. Se adevereşte, astfel, că în judeţul Suceava, la declararea războiului drept al României din 22 iunie 1941,** *„starea de spirit a evreilor este atât de agitată cum n-afost niciodată. Privesc acest război ca şi cea mai mare nenorocire căzută peste neamul lor*" **(cf. Alesandru Duţu, C. Botoran şi colaboratori, eds„** *Al Doilea Război Mondial Situaţia evreilor din România,* **I, 1939-1941, Cluj-Napoca, Fundaţia Culturală Română, 1994, p. 235). în acelaşi timp, autorităţile poliţieneşti din Iaşi au depistat suficienţi evrei care deţineau aparate de radio-emisie clandestine pentru comunicare cu inamicul (URSS), care au tras în trupele române şi germane (aliate, în acel moment) ori care făceau spionaj în folosul duşmanului etc** *(ibidem, passim),* **situaţie în care - la 29 iunie 1941 - a intervenit ordinul categoric al lui** Ion **Antonescu în sensul că** *toţi* **cei care acţionează pe orice cale contra Armatei şi contra intereselor Ţării (a se observa că nu era vorba în chip** *specіal* **de evrei, ci de aceia aflaţi** *în culpă* **faţă de legile statului implicat într-un război naţional şi anticomunist - n. ns.)** *‚jă fie executaţi pe loc"* **(***ibidem.* **p. 240).**

147 Arhiva Cominfonnului, fond 575, opis 1, dosar 272, f. 122. Pe atunci, PMR-ul dispunea de 578 920 membri, dintre care 80,95% erau bărbaţi, iar 19,05% - femei. Situaţia se prezenta astfel după apartenenţa socială: muncitori - 39,80%, ţărani - 37,34%; intelectuali, funcţionari, femei casnice - 21,%%, studenţi, ingineri - 0,86% (ibidem).

148 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, filele 3-22.

149 în studiile apărute în ţară înainte de 1989 Ia capitolul în discuţie se relevau, dimpotrivă, meritele şi avântul continuu al mişcărilor dirijate de PCR. Nici noi nu ne-am sustras respectivei orientări (cf. Gh. Buzatu, *Dosare ale războiului mondial, 1939-1945,* **Iaşi, Editura Junimea, 1978, p. 184 şi urm.), motiv pentru care facem cuvenitele rectificări.**

150 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 17.

151 *Ibidem.* **în amintirile sale, Gabriel Bâlânescu redă următorul dialog avut cu Eugen Cristescu, fostul şef al faimosului** *Serviciu Special de Informaţii* **(1940-1944), într-una din închisorile comuniste:** *„f Gabriel Bălănescu]: - Dar d-ta trebuie să ştii: care era numărul membrilor partidului comunist la 23 august 1944? [Eugen Cristescu]: - Cum să nu ştiu? Era datoria mea să ştiu. Dar datoria mea era să nu trag o concluzie falsă. Au fost 1150! Mai mult de jumătate din aceştia erau agenţii noştri informatori. Generalul Vinogradov, în ancheta de la Moscova, mi-a pus aceeaşi întrebare, cu privire la numărul comuniştilor, şi când i-am indicat cifra mi-a răspuns: «Exact!» "* **(cf. Gabriel Bâlânescu,** *Din împărăţia morţii,* **Madrid, Editura Dacia, 1981, p. 113). Credem că orice comentariu ar fi de prisos!**

152 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 3.

153 *Ibidem.* **Numele real al lui Teohari Georgescu - Burâh Tescovici.**

154 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, filele 40-46.

155 *Ibidem,* **filele 37-39.**

156 *Ibidem,* **filele 23-27.**

157 *Ibidem,* **filele 28-32.**

158 *Ibidem,* **f. 18.**

159 Ibidem.

160 După autodizolvarea Cominternului în 1943, câteva sute dintre foştii membri ai staff-ului şi-au continuat activitatea în cadrul unor *.¿secţii"* **ale MAE al URSS ori ale Partidului Comunist (bolşevic) [devenit, după 1952 şi până la 1991, PCUS]. Practic au fiinţat mai multe aşa-zise „institute de cercetare ştiinţifică" cu numerele 99,100,205, toate dependente de CC al partidului şi preocupându- se fie de munca în lagărele de partizani (***Jnstitutul no.* **99"), fie, mai cu seamă, de analiza informaţiilor operative (***Jnstitutul no. 205").* **Dintre salariaţii acestora s-au recuperat, după septembrie 1947, oamenii de bază ai Cancelariatului Cominformului, organism ce a gravitat în sfera CC-ului, secţia de relaţii externe, pentru ca între anii 1952 şi 1957 să se creeze un compartiment special pentru relaţiile cu partidele comuniste şi muncitoreşti străine, iar după 1957 două compartimente - unul pentru partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările capitaliste, iar un altul pentru partidele din ţările ,***frăţeşti***" (stalinizate) inclusiv România (vezi G.M. Adibekov,** *op. cir.,* **pp. 6-21).**

161 Referent al Cancelariei viitorului Cominform.

162 Preşedinte al Cancelariei viitorului Cominform.

163 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, filele 47-51 (raport din 26 august 1947).

164-186 Ibidem, f.47-f.71.

187 Se indica cum că se înrolase în PSDMR la 1915, în PCR la 1921. iar între 1928 şi 1944 fusese membră a PC (bolşevic).

188 Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 67.

189**-190** *Ibidem.*

191**-192** *Ibidem,* **f. 71, f.65.**

193 Vezi, cel mai recent, Keith Hitchins, *Rumania. IH66-1947,* **Oxford, Clarendon Press, 1944, pp. 501-547; R. J. Crampton, 1994, pp. 501-547; R. J. Crampton,** *Eastern Europe in the Twentieh Century.* **London-New York, Routledge, 1994, p. 179 şi urm.**

ÄÄII

1948 - Anul instaurării regimului Stalinist în România

Constituirea Partidului Muncitoresc Român. Constituţia din aprilie 1948. Naţionalizările. „Revoluţia culturală ". Politica externă. Rezistenţă şi represiune. „Vin americanii ". „Cazul" Pătrăşcanu. Evoluţia regimului politic în perioada 1945-1989.

întreaga evoluţie istorică a României de după 6 martie 1945 s-a desfăşurat sub semnul impunerii modelului sovietic de organizare a statului, a întregii societăţi. Ritmul de impunere a acestui model s-a accelerat după eşuarea grevei regale din 21 august 1945-6 ianuarie 1946, i ând ofensiva împotriva partidelor istorice s-a generalizat, în timp ce suveranul asista, tot mai neputincios, la adoptarea unor măsuri cu care, în fond, nu era de acord. Deschiderea lucrărilor Adunării Deputaţilor la 1 decembrie 1946, semnarea tuturor legilor adoptate de aceasta, dintre care unele afectau dreptul de proprietate şi de liberă manifestare politică, reprezintă asemenea acte. După dizolvarea Partidului Naţional-Ţărănesc, în iulie 1947, instituţia monarhică rămăsese un simplu decor, care a fost înlăturat la 30 decembrie 1947. Din motive politice, actul abdicării regelui a fost considerat o *„piatră de hotar "* **în istoria României, deşi el nu era decât o nouă clapă pe calea sovietizării depline a ţării, începută în 1948.**

încă din octombrie 1947, când regele Mihai era pe tron, a începui acţiunea de contopire a Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat în vederea făuririi Partidului Unic Muncitoresc; au fost elaborate *Platforma (programul)* **şi** *Statutul,* **s-a stabilit planul organizatoric pentru operaţiunile unificării. Pregătirea psihologică, politică şi ideologică s-a realizat mai ales prin presă, unde se dezbăteau principalele documente ce urmau a fi adoptate, se condamnau social-democraţii „***trădători***în frunte cu Constantin Titel Petrescu şi se sublinia necesitatea realizării partidului unic, pentru ca „***cercurile imperialiste***" să nu mai poată manevra împotriva României, folosindu-se de social-democraţii de dreapta.**

La 4 ianuarie s-a constituit Comisia centrală pentru organizarea Congresului de unificare >' s-au aprobat instrucţiunile pentru alegerea organelor de conducere locală şi a delegaţiilor la Congres. S-a trecut la contopirea organizaţiilor comuniste şi social-democrate; în perioada 10-20 ianuarie au avut loc alegeri pentru organele de conducere pe întreprinderi, instituţii şi circumscripţii, precum şi a delegaţilor pentru conferinţele de plasă şi judeţene; în intervalul -0-25 ianuarie s-au desfăşurat conferinţele judeţene, la care au fost alese comitetele judeţene de partid şi delegaţii la Congresul general. Operaţiunea alegerilor a însemnat, în fapt. completarea organelor Partidului Comunist cu reprezentanţi ai Partidului Social-Democrat. Din totalul de 8 243 cadre de conducere (la nivel de judeţ, plasă şi sector) numai 1 501 proveneau dm P.S.D., iar din cei 760 delegaţi, doar 194 proveneau din rândurile social-democraţilor[1].

Congresul s-a desfăşurat în zilele de 21-23 februarie 1948 în sala Ateneului Român. În Raportul prezentat de Gh. Gheorghiu-Dej se aprecia că *„învăţătura lui Marx, Engcls, Lemn şi Stalin este acel far strălucitor care va lumina drumul P. M. R., drumul ce duce spre noi victorii ale democraţiei populare, spre România socialistă".* **în rezoluţia adoptată de participanţi se arăta:** *„Congresul aprobă in întregime raportul politic general prezentat Congresului de tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej. precum şi întreaga activitate depusă de cele două Comitete Centrale în vederea realizării unităţii politice, organizatorice şi ideologice a proletariatului. Congresul felicită cu însufleţire clasa muncitoare şi o dată cu ea, întreg poporul muncitor, cu prilejul traducerii în viaţă a vechii năzuinţi 3 proletariatului din România - înfăptuirea unităţii sale organice în cadrul Partidului Muncitoresc Român.*

Având în frunte detaşamentul său de avangardă - Partidul Muncitoresc Român - clasa muncitoare din România, legată printr-o strânsă alianţă cu ţărănimea muncitoare, concentrând în jurul ei intelectualitatea progresistă şi pe toţi oamenii muncii, păşeşte la îndeplinirea unor noi sarcini menite să asigure continua întărire şi adâncire a democraţiei populare şi avântul economiei naţionale. **In document se făceau aprecieri privind ultimele evenimente:**

▪

1

ï

Hm **ffit; ' j** *t*

li *'k*

IR '

„Situaţia internă în momentul când se ţine Congresul Partidului Muncitoresc Român, se caracterizează prin consolidarea şi dezvoltarea politică şi economică a regimului de democraţie populară din [ara noastră. în perioada ce a precedat Congresului, forţele democratice în frunte cu cele muncitoreşti, au dobândit noi succese, cu adânci urmări în viaţa noastră de stat: reforma monetară şi curmarea haosului economic, îmbunătăţirea situaţiei în domeniul industrial, realizarea echilibrului bugetar, lichidarea cuibului de complotişti şi trădători, agenţi ai imperialismului străin, înlăturarea din guvern a ultimilor reprezentanţi ai claseloi exploatatoare - tătărăscienii şi în sfârşit înlăturarea monarhiei şi instaurarea Republicii Populare". **Se formula pentru prima dată, în mod oficial, teza făuririi unei noi societăţi:**

„Lichidarea unor serioase obstacole în calea dezvoltării democratice a României însoţiţii de succese în diferite domenii ale economiei naţionale, creează condiţiuni favorabile întăririi şi mai mari a democraţiei populare, desfăşurării cu succes a operei de reconstrucţie economici şi ridicării nivelului de trai al maselor populare Se creează condiţiuni favorabile lichidăm oricăror forme de exploatare şi făuririi bazelor orânduirii socialiste în ţara noastră. In ac este *condiţiuni este mai mult decât oricând necesară deplina unitate de acţiune şi de voinţă u forţei conducătoare a democraţiei - clasa muncitoare. Proletariatul din România are nevoii de un stat major unic, călăuzit de învăţătura lui Marx, Engels, Lenin, Stalin, puternic* prin *coeziunea lui internă***". Se sublinia rolul partidului unic şi necesitatea adoptării unor măsuri vizând edificarea socialismului:***„Acest star major este Partidul Muncitoresc Român care* de *astăzi înainte este unicul partid al clasei muncitoare din România.'in domeniul politicii iniei* ne. *forţele democratice, înfrunte cu muncitorimea, au sarcina de a da ţării o nouă Constituţie. < adevărul democratică - Constituţia Republicii Populare Române. Această Constituţie trebui să înscrie cuceririle noastre democratice şi schimbările social-economice produse* in *România O reformă administrativă democratică va trebui să înlocuiască formele învechilc ale administraţiei locale prin organele locale ale puterii populare - consiliile populare,* alese *de masa poporului, având largi atribuţiuni în conducerea treburilor obşteşti şi permiţând* s,i *atragă la opera de guvernare masele populare. Va trebui aplicată în practică reforma justiţii care duce la o profundă democratizare a instituţiilor judecătoreşti prin introducerea în aceşti instanţe a judecătorilor populari. Va trebui de asemenea efectuată o temeinică reformă* ■ *învăţământului, în vederea democratizării şcolii de toate gradele. P M.R. va acorda o atenţi' deosebită creării de condiţiuni prielnice dezvoltării artei şi culturii puse in serviciul poporului şi va arăta toată solicitudinea slujitorilor ştiinţei şi artei".* **O atenţie specială era acordau economiei: Jn** *domeniul industriei este necesară încadrarea tuturor*

jorţelor muncitoreşti tehnicienilor şi funcţionarilor pentru a atinge şi depăşi în scurtă vreme nivelul producţii industriale din 1938. Printr-o politică sistematică de economii, prin mărirea volumului producţiei şi sporirea randamentului in muncă, vor trebui create, pe baza resurselor noastre interne, fondurile de investiţii, necesare dezvoltării industriei noastre. Va trebui înfăptuită o reformă fiscală, având la bază principiul progresivităţii impunerilor. Va trebui dusă o acţiune sistematică pentru scăderea preţului de cost a! produselor industriale, pentru o disciplină strictă în muncă, pentru sporirea necontenită a productivităţii, determinând astfel ieftinirea traiului şi ridicarea nivelului de viaţă al maselor populare, in acest domeniu, organizaţiile P.MR. au un rol deosebit de important de jucat. Lor le revine în primul rând sarcina de a da avânt, cu ajutorul organizaţiilor sindicale, întrecerilor în producţie, de a antrena, cu ajutorul Uniunii Tineretului Muncitoresc, masele de tineri în munca voluntară. Pentru a da un impuls tot mai mare dezvoltării economice, trebuie dată o atenţie deosebită transporturilor în vederea modernizării şi folosirii raţionale a mijloacelor de transport. Calea ferată trebuie să depăşească volumul transporturilor din 1938, navigaţia pe apă şi în aer, precum şi transporturile pe şosele şi drumuri, fără să concureze între ele, trebuie şi mai bine organizate pentru a putea satisface toate necesităţile economiei. Regimul nostru democratic are o misiune măreaţă de împlinit - de a lichida înapoierea economică a României şi de a transforma ţara într-o ţară industrial-agrară înaintată. Vor trebui create condiţiunile pentru organizarea planificată a economiei noastre, concentrând roate resursele materiale şi omeneşti în vederea refacerii şi dezvoltării economice a ţării. In domeniul circulaţiei mărfurilor este necesară dezvoltarea comerţului de stat şi cooperativ. Dat fiind rolul pe care-l are circulaţia mărfurilor, acea parte a comerţului particular care respectă normele legale, va găsi înţelegere din partea statului". **Se aveau în vedere şi problemele sociale:** „O dată cu dezvoltarea industriei vor trebui făcute mari eforturi pentru a întări economiceşte pe micul agricultor, a asigura o bună organizare a fermelor de stat, a sprijini şi încuraja cooperaţia sătească. Cooperaţia sătească va trebui să-l apere pe ţăranul muncitor împotriva exploatării, să contribuie la modernizarea agriculturii. Iu sporirea productivităţii solului, la ridicarea hunului trai al ţărănimii muncitoare. Mobilizând masele muncitoare pentru traducerea în viaţă a tuturor sarcinilor enumerate, P.M.R. va arăta oamenilor muncii, că numai îndeplinirea acestor sarcini poate asigura creşterea volumului de mărfuri, ieftinirea vieţii, ridicarea continuă a nivelului material al celor ce muncesc cu braţul şi cu mintea. P. M. R. va arăta muncitorimii, ţărănimii muncitoare, intelectualităţii înaintate că nici una din aceste sarcini, menite să întărească din punct de vedere politic şi economic Republica Populară Română, nu poate fi dusă la bun sfârşit fără participarea directă şi activă a celor mai largi mase ale poporului muncitori...]". **întregul proces trebuia condus de Partidul Muncitoresc Român: Jn** domeniul vieţii de partid, organele de conducere cât şi organizaţiile de jos ale partidului nostru vor trebui să asigure de sus până jos respectarea "urmelor organizatorice prevăzute de Statutul adoptat de Congres Rândurile partidului nostru trebuie păzite de elementele reacţionare, de cei ce au activat în rândurile legionarilor, de carierişti şi afacerişti. Unitatea partidului trebuie păstrată şi întărită, neadmiţându-se în rândurile lui nici un fel de fracţiuni sau grupuleţe. Membrii de partid vor trebui educaţi în spiritul unei noi atitudini faţă de muncă şi faţă de aparatul de stat al R.PR. Va trebui dată o atenţie deosebită ridicării de cadre verificate şi pregătite ideologiceşte. înarmate cu teoria marxist-leninistă, capabile să se orienteze in situaţiuni complexe şi să ferească organizaţiile de partid de abateri şi greşeli. Membrii de partid vor trebui să muncească activ pentru întărirea organizaţiilor sindicale, feminine şi de tineret.

Călăuziţi de minunata învăţătură a lui Marx, Engels. Lenin. Stalin, P. M. R. va şti sâ se achite cu cinste de misiunea sa de forţă conducătoare a democraţiei româneşti şi să cucerească noi izbânzi pe calea adâncirii democraţiei populare şi făuririi temeliilor orânduirii socialiste" %

Congresul a ales Comitetul Central care, în prima sa şedinţa, din 24 febru Politic şi Secretariatul C. C. (format din: Gheorghe-Gheorghiu Dej - s^Retar generai! Pauker, Teohari Georgescu, Lothar Râdâceanu - secretari).

Unificarea a însemnat preponderenţa absoluta a comuniştilor în toate organele de conducere. după cum rezţdtâ şi din următoarele dale statistice': „

Organul de partid	Total	Din P.C.R. 1 Din P.S.D.	
Comitetul central			
-membri titulari	41	31	10
-membri supleanţi	16	11	5
Biroul Politic			
-membri titulari	13	10	3
-membri supleanţi	5	3	2
Secretariatul C.C. al P.M.R.	5	4	1

In perioada imediat următoare Congresului, s-a trecut la aplicarea hotărârilor acestuia, întreaga conducere politică aflându-se, practic, în mâinile Partidului Muncitoresc Român, care şi-a impus modelul propriu de organizare a societăţii. Acest model era cel Stalinist, sovietic, impus în toate ţările de „democraţie populară".

După abolirea monarhiei se impunea adoptarea unei noi Constituţii, care sâ consacre forma de stat republicană; în acelaşi timp se aveau în vedere ample transformări economice şi politice, în conformitate cu Rezoluţia Congresului Partidului Muncitoresc Român. La 23 ianuarie. Adunarea Deputaţilor a adoptat o nouă lege electorală, prin care vârsta alegătorilor cobora de la 21 la 20 de ani. Apoi. la 25 februarie 1948, Adunarea Deputaţilor, aleasă la 19 noiembrie 1946, s-a autodizolvat, în vederea organizării de noi *alegeri, pentru Marea Adunare Naţională.* **cu caracter de constituantă.**

Peste două zile, la 27 februarie 1948 s-a constituit Frontul Democraţiei Populare, menit sâ **asigure „***unitatea de acţiune a forţelor democraţiei populare din România***". Frontul Democraţiei Populare era condus de un Consiliu Naţional compus din următorii delegaţi:** *Partidul Muncitoresc Român***: Vasile Luca, LotharRădâceanu. losif Chişinevschi;** *Frontul Plugarilor,* **dr. Petru Groza. Anton Alexandrescu, Ion Ontaru;** *Partidul Naţional-Popular:* **P. Constantinescu-iaşi, Mihail Dragomirescu, Alexandru Şteflea;** *Uniunea Populară Maghiară'.* **Kâcko Alexandru. Ludovic Tâkâcs, Cziko Ferdinand. Preşedintele Consiliului Naţional al Frontuloi Democraţiei Populare a fost ales dr. Petru Groza; secretar general Vasile Luca, iar secretar adjunct losif Chişinevschi. în comunicatul dat publicităţii se preciza că:** *.¿¡-a câ:ut de acord asupra principiilor de colaborare pe baza unui program comun. Manifestul program va fi publicat zilele acestea. Frontul Democraţiei Populare merge fn alegerile pentru Marea Adunare Naţională pe o singură listă. S-au luat roate măsurile pentru desfăşurarea campaniei electorale. Se vor constitui imediat Consilii judeţene, de plasă şi comune ale Frontului Democraţiei Populare, compuse din cârc doi delegaţi ai partidelor componente"*[4].

Alegerile, desfăşurate în ziua de 28 martie, s-au încheiat cu victoria F. N. D., care a obţinut 93,2% din voturi şi 405 mandate. Acestea au fost ultimele alegeri din anii socialismului în care au mai existat şi alte liste, alături de cea guvernamentala: Partidul Naţional-Liberal CPetru Bejan) cai c » obţinut 7 mandate, şi Partidul Ţărânesc-Democrat (dr. N. Gh. Lupu) -2 mandate.

Obiectivul fundamental al Marii Adunări Naţionale era adoptarea unei noi Constituţii Proiectul acesteia, depus la 8 aprilie, a fost votat, în unanimitate, în ziua de 13 aprilie. încă din primul articol' se stabilea noua formă de stat: *.Jtepublica Populară Română este un stat*

/

*popular, unitar, independent şi suveran***Spre deosebire de Constituţiile anterioare, această lege fundamentală introducea în definiţia statului calitatea de** *„popular, independent şi suveran ".* **Desigur că o asemenea precizare avea un caracter propagandistic în condiţiile în care România era, practic, o ţară ocupată de sovietici, care aveau aici Armata Roşie, consilieri, agenţi K. G. B., societăţi mixte (savromuri), iar liderii politici români nu întreprindeau nici o acţiune fără avizul prealabil al Kremlinului. în Constituţie erau prevăzute drepturile şi libertăţile cetăţeneşti: toţi cetăţenii Republicii Populare Române, „** *fără deosebire de sex, naţionalitate, rasă, religie sau grad de cultură sunt egali în faţa legii***" (ait. 16); dreptul de a alege îl aveau toţi cetăţenii (bărbaţi şi femei) de la 18 ani împliniţi, iar cel de a fi ales de la 23 de ani împliniţi. După cum se poate observa, limita dreptului de vot se reducea de la 20 de ani la 18 ani. Se acordau, pentru prima dată prin Constituţie, drepturi depline pentru femei; ele aveau drepturi egale cu bărbaţii „în toate domeniile vieţii de stat, economic, social, cultural, politic şi de drept privat. La muncă egală, femeia are drept de salarizare egal cu bărbatul" (art. 21). Se mai prevedea:** *„libertatea conştiinţei şi libertatea religioasă "; .. libertatea individuală a cetăţenilor este garantată "; „domiciliul este inviolabil „libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, a mitingurilor, cortegiilor şi manifestaţiilor este garantată***"; cetăţenii aveau** *„drept de a se asocia şi organiza, dacă scopul urmărit nu este îndreptat în contra ordinei democratice stabilite prin Constituţie „cetăţenii au drept la învăţătură".*

Desigur, proclamarea acestor drepturi era importantă, dar esenţială era aplicarea lor. Din acest punct de vedere, chiar Constituţia conţinea şi anumite restricţii în domeniul politic. Astfel, nu aveau drept de vot *persoanele interzise, lipsire de drepturi civile şi politice şi nedemne, declarate ca atare de organele în drept, conform legii***" (art. 18); „***Orice asociaţie cu caracfer fascist sau antidemocratic este interzisă şi pedepsită de lege***" (art. 32). Erau lipsiţi de drepturi numeroşi cetăţeni, adversari ai regimului, sub acuzaţia că desfăşoară activitate fascistă, hitleristă, ostilă Uniunii Sovietice. De asemenea, nu erau îngăduite organizaţiile** *..antidemocratice***"; guvernul fiind considerat a avea un caracter** *,4emocrat popular***orice activitate potrivnică acestuia era interzisă.**

Constituţia desfiinţa principiul democratic al separării puterilor în stat, stabilind că: „*Organul suprem al puterii în stat în Republica Populară Română este Marea Adunare Naţională***" (art. 37). Aceasta era** *singurul organ legislativ al Republicii Populare Române***" (art. 38). Marea Adunare Naţională avea următoarele atribuţii: alegerea Prezidiului Marii Adunări Naţionale; formarea guvernului; modificarea Constituţiei; stabilirea numărului, atribuţiilor şi denumirilor ministerelor, desfiinţarea sau contopirea lor; votarea bugetului statului,**

încheierea exercițiilor bugetare, fixarea impozitelor şi a modului lor de percepere; chestiunile războiului şi ale păcii; sâ **decidă consultarea poporului prin referendum; acordarea amnistiei (art. 39). Durata mandatului Marii Adunări Naţionale era de 4 ani. Deputaţii validaţi depuneau următorul jurământ:** *„Jur că voi seni poporul şi Republica Populară Română cu tot devotamentul şi puterea mea de muncă, că voi păzi şi respecta Constituţia şi legile ţării; că voi păstra secretele de stat şi voi apăra interesele poporului şi ale statului, libertăţile democratice şi independenţa patriei***Jurământul parlamentarilor, introdus pentru prima dată în Constituţia din 1938, însemna, în fond, obligaţia de a acţiona în conformitate cu interesele regimului, care se considera expresia voinţei populare. Aceştia nu puteau promova alte opinii, astfel că Marea Adunare Naţională a devenit un instrument în slujba politicii Partidului Muncitoresc Român.**

Atribuţiile de şef al statului erau exercitate de Prezidiul Marii Adunări Naţionale, care era alcătuit din preşedinte, trei vicepreşedinţi, un secretar şi 14 membri aleşi pe o perioadă de 4 ani. Prezidiul era răspunzător de întreaga sa activitate în faţa Marii Adunări Naţionale, şi avea următoarele atribuţii: convoca Marea Adunare Naţională în sesiuni ordinare şi extraordinare; emitea decrete; interpreta legile votate de Marea Adunare Naţională; exercita dreptul de graţiere şi comuta pedepsele; conferea decoraţii şi medalii; reprezenta R. P. Română în relaţiile

internaţionale; acredita şi rechema reprezentanţii diplomatici ai României; primea scrisorile de acreditare şi de rechemare ale reprezentanţilor statelor străine în intervalele dintre sesiunile Marii Adunări Naţionale; numea şi revoca miniştrii la propunerea preşedintelui Consiliului de Miniştri; stabilea gradele militare, rangurile diplomatice şi titlurile onorifice la propunerea guvernului; ficea numiri şi confirmări în funcţii publice, la propunerea miniştrilor de resort sau a guvernului; în intervalul dintre sesiunile Marii Adunări Naţionale, la propunerea guvernului, declara starea de război şi mobilizarea parţială sau generală; ratifica sau denunţa tratatele internaţionale la propunerea guvernului. Prezidiul Marii Adunări [Naţionale era un organism colectiv, din care nu se individualiza preşedintele acestuia, decât prin faptul câ semna, împreună cu secretarul, decretele. Comparativ cu puterile regale, cele ale preşedintelui Mani Adunări Naţinale erau mai mici, deoarece nu putea refuza sancţionarea legilor, nu era *„capul puterii armate",* **nu putea numi (şi destitui) guvernul, nu putea dizolva parlamentul.**

Organul *suprem executiv"* **era guvernul (art. 66); acesta era răspunzător pentru activitatea sa în faţa Marii Adunări Naţionale, iar în intervalul dintre sesiuni, în faţa Prezidiului Mani Adunări Naţionale. Guvernul conducea activitatea administrativă a statului, coordona şi dădea directive generale ministerelor de resort, dirija şi planifica economia naţională, realiza bugetul statului, asigura ordinea publică şi securitatea statului; conducea politica generală a statului în domeniul relaţiilor internaţionale; organiza şi înzestra forţele armate.**

Teritoriul României era împărţit, din punct de vedere administrativ, în comune, plâşi, judeţe şi regiuni; organele locale ale puterii de stat erau consiliile populare locale, alese prin vot universal, direct, egal şi secret pe timp de 4 ani. Noua Constituţie introducea denumirea de *„regiuni"* **şi de** *„consiliipopulare"* **(care o înlocuia pe cea de** *„consilii"* **din vechile Constituţii), prefigurând o nouă organizare administrativă şi instaurarea puterii,***sovietelor"* **la nivel local.**

Constituţia avea un titlu special - inexistent în vechile legi fundamentale - intitulat *Structura social-economica,* **în care se preciza:** *Jn Republica Populară Română, mijloacele de producte aparţin statului, ca bunuri ale întregului popor, sau organizaţiilor cooperative, sau particulare, persoane fizice sau juridice"* **(art. 5);** *.¿ogăţiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicaţie ferate, rutiere, pe apă şi in aer, poşta, telegraful, telefonul şi radioul aparţin statului, ca bunuri comune ale poporului. Prin lege se vor stabili modalităţile de trecere in proprietatea statului a bunurilor enumerate in alineatul precedent, care. la data intrării in vigoare a prezentei Constituţii, se aflau in mâinile particulare*" **(art 6). Calea unor noi exproprieri era deschisă prin art. 10:** *„J>ot fi făcute exproprieri pentru cauză de utilitate publică pe baza unei legi cu o dreaptă despăgubire stabilită de justiţie".* **De asemenea, şi prin art. 11 care prevedea:** *„Când interesul general cere, mijloacele de producţie, băncile şi societăţile de asigurare, care* suni *proprietatea particulară a persoanelor fizice sau juridice, pot deveni proprietatea statului, adică bun al poporului, in condiţiunite prevăzute de lege".* **Art. 15 introducea ideea** de **planificare centralizată:** *Statul indrumează şi planifică economia naţională in vederea dezvoltării puterii economice a ţării, asigurării bunei stări a poporului şi garantăm independenţei naţionale".* **Prin toate aceste prevederi se anticipa o masivă reorganizare** a **economiei naţionale, în baza concepţiei Partidului Muncitoresc Român potrivit căreia** *„mijloacele de producţie aparţin statului",* **drept care se putea trece ia naţionalizare şi** la **planificarea economiei naţionale.**

Intr-o formă sau alta, asemenea prevederi existau şi în Constituţiile celorlalte state de *„democraţiepopulară"* **adoptate până în aprilie 1948 -Iugoslavia, Albania, Bulgaria, Polonia, toate inspirate din Constituţia U.R.S.S. Era o lege fundamentală menită să asigure trecerea** de **la capitalism la socialism.**

Pe baza noii Constituţii au fost alese organele de conducere a statului: Prezidiul Marii Adunâri Naţionale, alcătuit din 19 membri, avea ca preşedinte pe C. I. Parhon. De asemenea.

s-a constituit un nou guvern. Dr. Petru Groza a fost réinvestit în funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri, pe care o deţinea de la 6 martie 1945. în noul guvern, Gh. Gheorghiu- Dej era prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (funcţie nou înfiinţată), preşedintele Consiliului Economic Superior, preşedintele Comisiei de Redresare Economică şi Stabilizare Monetară, coordonator al activităţii ministerelor economice şi financiare. Astfel, secretarul general al C. C. al P. M. R. devenea îndrumătorul întregii politici economice a ţării.

Obiectivul economic fundamental al Partidului Muncitoresc Român era naţionalizarea principalelor mijloace de producjie. încâ din decembrie 1946 s-a introdus, prin naţionalizarea Băncii Naţionale a României, controlul de stat asupra tuturor instituţiilor naţionale de credit; în iulie 1947 s-a creat o comisie ministerială pentru refacerea economică, ale cărei atribuţii vizau controlul materiilor prime, producţiei şi desfacerii mărfurilor. La 4 februarie 1948 au trecut în patrimoniul statului bunurile Eforiei Spitalelor Civile, Aşezămintelor Brâncoveneşti. precum şi ale Eforiei Sfântul Spiridon din Iaşi. La 27 mai au fost trecute în proprietatea statului bunurile Casei Regale.

în octombrie 1947 s-a realizat inventarierea întreprinderilor particulare, industriale, comerciale şi de transport, apoi s-au constituit Comisia Superioară de Naţionalizare, comisii judeţene de naţionalizare şi colective pentru fiecare întreprindere, având menirea de a duce la îndeplinire operaţiunile de naţionalizare pe întreg cuprinsul ţării. Aceste comisii şi colective îşi desfăşurau activitatea ca organe ale Consiliului Superior Economic, în fruntea căruia se afla Gh. Gheorghiu-Dej.

în zilele de 9-11 iunie 1948 a avut loc Plenara C.C. al P.M.R. care a aprobat lucrările pregătitoare privind naţionalizarea principalelor mijloace de producţie. In dimineaţa zilei de 11 iunie proiectul de lege, aprobat de guvern, a fost depus în Marea Adunare Naţională. După discuţii sumare, proiectul a fost votat în unanimilate, în aceeaşi zi". Potrivit art. 1 ,£e *naţionalizează toate bogăţiile subsolului care nu se găseau in proprietatea statului la data intrării in vigoare a Constituţiei Republicii Populare Române, precum şi întreprinderile industriale, societăţile de orice fel şi asociaţiunile particulare industriale, bancare, de asigurări, miniere, de transporturi şi telecomunicaţii"* **Se exceptau, potrivit art. 5,** *„întreprinderile sau partea din capitalul acestora, care se găsesc în proprietatea unui stat făcând parte din Naţiunile Unite, care a dobândit aceste bunuri ca urmare a executării Tratatului de Pace, sau prin achitarea unor obligaţiuni de despăgubiri, izvorând din starea de război".* **în fapt, această prevedere se referea la proprietăţile aparţinând Uniunii Sovietice. Legea conţinea 28 de anexe, in care erau trecute întreprinderile ce erau naţionalizate, în număr de 1 050. Prin această lege, 90% din producţia minieră şi industrială a trecut în proprielatea statului. Potrivii legii, proprietarii sau acţionarii ale căror întreprinderi au fost naţionalizate erau despăgubiţi de stat. Dar, încâ de la început se preciza câ:** *,£)in drepturile de despăgubire se vor scădea datoriile întreprinderilor neprevăzute în pasivul acestora, precum şi acele izvorând din evaziuni fiscale sau alte operaţiuni contrare legii, ca şi pierderile provenite din reaua administraţie a acestor întreprinderi, înainte de naţionalizare " lari. 14). Şi că „Nu se acordă despăgubiri: a) Acelora care, fiind in serviciul statului, judeţelor sau comunelor, s-au îmbogăţit în timpul cât erau în serviciu, prin fapte ilicite constatate judecătoreşte ; b) Acelora care au plecat din ţară in mod clandestin ori fraudulos, precum şi acelora care nu se întorc în ţară după expirarea termenului de valabilitate a actelor de călătorie eliberate de autorităţile române"* **(art. 15). lnvocându-se aceste prevederi, proprietarii nu au fost despăgubiţi; mai mull. unii au fost arestaţi sub motiv câ au comis abuzuri şi ilegalităţi, câ au sabotat economia naţională.**

Legea din 11 iunie a fost completată cu noi acte legislative de aceeaşi natură: la 3 noiembrie a fost naţionalizată industria cinematografică şi cinematografele (în total 383 cinematografe Şi un platou de 200 m\). în aceeaşi zi au fost naţionalizate instituţiile medico-sanitare. astfel câ întreaga asistenţă medicală a trecut în seama statului.

Prin naţionalizările realizate în 1948 s-a făcut un pas decisiv pe calea lichidării proprietăţii private, desfiinţării economiei de piaţă concurenţiale. Cetăţenii nu mai erau siguri că-şi vor păstra averea, trăind cu teama câ în orice moment ar putea fi expropriaţi. La 1 iulie 1948 s-a creat Comisia de Stat a Planificării, organ guvernamental de planificare economică, iar în decembrie, Marea Adunare Naţională a adoptat primul plan anual de dezvoltare economică a României (pe 1949). în domeniul agriculturii principala decizie luată în 1948 a 1
fost înfiinţarea Staţiunilor de Maşini şi Tractoare (S. M. T.) pentru macanizarea lucrărilor agricole.

■Măsurile luate în economie au avut importante consecinţe în plan social: statul a pomii o ofensivă generală împotriva burgheziei, considerată reacţionară. Pe de altă parte, se supralicita rolul clasei muncitoare, declarată clasă „conducătoare în stat". »

Anul 1948 s-a caracterizat prin declanşarea *„revoluţiei culturale".* întregul aparat de propagandă a fost pus în slujba proslăvirii Uniunii Sovietice şi a denigrării *„lagărului imperialist".* Acest aparat era dirijat de Iosif Chişinevschi - secretar al C.C. al P.M.R. şi de adjunctul său, Leonte Răutu; ei erau secondaţi de: Sorin Toma, Silviu Brucan. Ion Felea. La 4 ianuarie 1948, Silviu Brucan publica în „Scânteia" un vehement articol împotriva „acceselor isterice ale imperialiştilor de peste mări şi ţări" şi elogia *„invincibila şi titanica Uniune Sovietică".*

Alături de economie, ştiinţa, cultura şi învăţământul au constituit domenii prioritare în politica Partidului Muncitoresc Român vizând *„ruperea cu trecutul"* şi formarea *„omului nou".* Atacul a fost îndreptat împotriva instituţiilor fundamentale: Academia Română, Şcoala, Biserica. în iunie 1948, itvisla *„Contemporanul"* scria:*„Academia Română nu a reprezentat in trecut decât un apanaj al claselor posedante, al moşierimii şi. mai de curând, al marii finanţe. Nu meritele ştiinţifice sau culturale ale unei personalităţi au stat la baza criteriilor ce condiţionau admiterea de noi membri"*Peste puţin timp a apărut decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale din 9 iulie 1948. Academia Română devenea instituţie de stal, primind numele de Academia Republicii Populare Române. Sub egida Secţiei de Ştiinţă şi Cultură a C.C. al P.M.R. s-a elaborat Statutul Academiei R.P.R., potrivit căruia aceasta avea ca sarcină fundamentală *„să contribuie la propăşirea generală a ştiinţei, literelor şi artelor in R.P.R".:* această instituţie trebuia să pună *„la baza lucrărilor ei folosirea organizată şi metodică a cuceririlor ştiinţei şi culturii, pentru consolidarea democraţiei populare in drum spre socialism*". Academia, ca instituţie de stat, depindea de Consiliul de Miniştri, căruia îi prezenta periodic dări de seamă asupra activităţii ei. în baza unei hotărâri a C.C. al P.M.R., academicienii primeau un spor de retribuţie de 15%, precum şi automobile pentru folosinţă personală. Prin decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale din 12 august au fost numiţi 27 membri titulari activi şi 15 membri titulari onorifici ai Academiei Române. La Secţia de Ştiinţe istorice, filosofie şi economico-juridice au fost numiţi membri titulari activi: Petre Constantinescu-Iaşi, Barhu Lăzâreanu şi Andrei Rădulescu, iar Constantin Moisil ca membru titular onorific. Printr-un all decret, din aceeaşi zi, a fost stabilită componenţa Prezidiului Academiei: Traian Sâvulescu (preşedinte), Gheorghe Nicolau (secretar general), Barbu Lăzâreanu, Simion Stoilov, Eugen Macovschi, Nicolae Profiri, Ştefan Nicolau, P. Constantinescu-Iaşi, Mihail Sadoveanu - membn Potrivit Statutului, nu puteau fi membri ai Academiei *„persoane care. prin activitatea lor. s-au pus in slujba fascismului şi a reacţiunii. dăunând prin aceasta intereselor ţării şi ale poporului".* Pe această bază au fost înlăturate numeroase personalităţi: Lucian Blaga, PP Negulescu, Ştefan Ciobanu, Ion Petrovici, C. Râdulescu-Motru, Onisifor Ghibu, Nicolae Bănescu, Gheorghe I. Brătianu, Silviu Dragomir, Dimitrie Guşti, Alexandru Lapedatu, loan Lupaş, Simion Mehedinţi, Ion NistOT, Dragomir Hurmuzescu ş.a„ în total aproape 100 de persoane. în zilele de l-2 noiembrie a avut loc şedinţa de alegere, de către adunarea generală a Academiei, a unor noi membri. între aceştia, Mihail Roller - cu o activitate ştiinţifică nula, dar care era un colaborator de bazâ al Iui Iosif Chişinevschi la Secţia de Ştiinţă şi Cultură a

C.C. al P.M.R.; Roller a fost ales şi vicepreşedinte al Academiei, cu misiunea de a reorganiza activitatea în domeniul ştiinţelor sociale, mai ales al istoriei. între cei aleşi s-au numărat persoane care la 14 februarie 1945 şi-au exprimat adeziunea la Frontul Naţional-Democrat, cerând demisia guvernului Radescu; intre aceştia, Constantin Daicoviciu, Andrei Oţetea, Emil Condurachi, Grigore Moisil, Mihai Ralea ş.a. în aceeaşi categorie intrau persoane fără operă ştiinţifică, dar cere-şi manifestaseră adeziunea la ideile Partidului Muncitoresc Român: Geo Bogza, Emil Isac, Mihail Andricu. Totodată au fost primite şi personalităţi de marcă, mai ales în domeniul ştiinţei tehnice; de asemenea, s-a atribuit titlul de membru post-monem al Academiei marilor scriitori Eminescu, Creangă şi Caragiale.

Preluându-se modelul sovietic, s-au creat in cadrul Academiei institute de cercetare. La 15 iulie s-a înfiinţat Institutul de Istorie al R.P. R„ defiinţându-se Institutul de Istorie Naţională, Institutul de Studii Bizantine, Institutul pentru Studiul Istoriei Universale, Institutul de Cercetări Balcanice, precum şi institutele de istorie din Cluj şi Iaşi. Noul institut avea patru secţii (istorie naţională, istorie universală, istoria popoarelor slave şi balcanice, bizantinologie) şi două filiale: la Cluj şi Iaşi. Mulţi oameni de cultură au făcut concesii politice pentru a-şi putea continua activitatea ştiinţifică, în mod profesionist. Spre exemplu, cel dintâi director al Institutului de istorie al R. P. R. a fost Andrei Oţetea, unul dintre puţinii istorici care-şi proclamase convingerile

marxiste înainte de 1944 (el avea să fie înlăturai în 1949 şi vareveni în 1956). Temele de cercetare erau impuse de conducerea partidului şi aveau menirea de a sluji obiectivele politice ale acestuia.

O altă instituţie care a fost supusă controlului de partid a fost Şcoala. Faptul câ, prin tradiţie, şcoala românească făcea o educaţie morală, patriotica tineretului nu era agreat de sovietici; de aceea s-a cerut *reformarea"* **din temelie a întregului sistem de învăţământ. în ziua de 3 august 1948 a fost votată legea învăţământului, care marca o schimbare fundamentală a concepţiei în acest domeniu. Legea prevedea că învăţământul era organizat de stat, unitar, fapt ce însemna desfiinţarea şcolilor particulare şi confesionale. De asemenea, întregul învăţământ devenea laic, religia fiind desfiinţată ca obiect de studiu. Şcoala elementară era de 7 clase, iar învăţământul obligatoriu de 4 ani. O atenţie speciala era acordată reducerii analfabetismului şi** *idicării nivelului de cultură al poporului".* **Şcoala medie dura 4 ani şi era împărţită în patru tipuri: licee, şcoli pedagogice, şcoli tehnice şi şcoli profesionale; accentul era pus pe ultimele două tipuri de şcoli - considerându-se că ele răspund direct necesitaţilor economiei naţionale. Pregătirea superioară se realiza prin universităţi, politehnici, institute de învăţământ superior, care se puteau înfiinţa în diferite centre industriale, miniere şi agricole. Se creau şcoli pentru muncitorii necalificaţi (care aveau vârsta între 18 şi 25 ani), cu o durată cuprinsă între 6 luni şi un an. având menirea de a pregăti muncitori calificaţi. S-au înfiinţat facultăţi muncitoreşti, cu durata de 2 ani. pentru cei ce nu aveau liceul; absolvenţii acestora puteau urma studiile universitare sau ale instituţiilor de învăţământ superior. Pornindu-se de la criterii extraprofesionale, s-a urmărit asigurarea unei anumite structuri sociale a studenţilor; în octombrie 1948 s-a adoptat o decizie prin care 30% din locurile din universităţi şi din institutele de învăţământ superior erau rezervate fiilor de muncitori şi de ţărani muncitori (care aveau până la 3 ha de pământ). Pe lângă aceste transformări de structură,** *.jrefortma"* **a urmărit politizarea învăţământului prin introducerea unor discipline de ştiinţe sociale (în spiritul teoriei marxist-leninist-staliniste), eliminarea altora, socotite burgheze (sociologie, psihologie etc.). Epurările începute după 23 august 1944 au conlinuat în noile condiţii. încă de la 1 septembrie 1947 au fost înlăturaţi din învăţământ, fiind** *„comprimaţi":* **Alexandru Otetelişanu, Teofil Sauciuc-Sâveanu, Emil Panaitescu; alţii au fost scoşi la** *.pensie":* **Dimitrie Guşti, Gh. Oprescu, Traian Nasta, Florian Ştefânescu-Goangâ ş. a. Ulterior, au fost eliminaţi: Lucian Blaga, Tudor Vianu, G. Câlinescu, Liviu Rusu. Locul lor a fost luat de cunoscuţi stalinişti ca : Mihai Novicov, Savin Bralu, Ion Vitner, C. I. Gulian. Ov. S. Crohmâlniceanu, Vicu Mândra ş.a.**

3

Pentru învăţământul general şi liceal (mediu) s-a instituit sistemul *,/nanualului unic",* punându-se capăt *,/nanualelor alternative"* specifice învăţământului românesc. Din noile manuale şcolare de literatură au fost scoase personalităţi precum Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, O. Goga, Ion Barbu, Ion Pillat, Vasile Voiculescu ş.a. Eminescu era prezent cu poezia *Jmpărat şi proletar",* iar Coşbuc cu *,Hoi vrem pâmânl",* accentul punându-se pe latura socială şi nu pe cea estetică a creaţiei literare.

Cel mai afectat a fost domeniul istoriei naţionale. încă din 1947 a apărut manualul unic de *Istoria României,* sub redacţia lui Mihail Roller, devenit în 1948 *Istoria R.PR.* Trecutul istoric al românilor era abordat prin prisma a două idei fundamentale: 1) ajutorul primit din partea slavilor. Rusiei, Uniunii Sovietice; 2) dezvoltarea societăţii are la bază lupta de clasă. Din acest *,/nanual pentru învăţământul mediu",* momente fundamentale din istoria românilor lipseau. De exemplu, capitolul *Stăpânirea romană in Dacia* avea următoarele subtitluri: 1) *Hotarele Daciei sub ocupata romani. Starea populaţiei',* 2) *Lupta de eliberare a populaţiei din Dacia.* Următorul capitol se intitula: *Migraţia popoarelor,* şi trata: 1) *Ocupaţia populaţiei şi organizarea socială după eliberarea Daciei',* 2) *Slavii;* 3) *Creştinismul pe teritoriul României de azi.* După cum se poate observa, formarea poporului român şi a limbii române nu figura ca o temă distinctă, pentru a nu se reliefa originea romană a acestora. Revoluţia de la 1848 era tratată pe *.felii":* în Moldova, în Muntenia, în Transilvania; obiectivul politic urmărit era acela de a nu prezenta caracterul unitar al acesteia pe întreg spaţiul românesc şi de a o scoate din ansamblul procesului revoluţionar european înregistrat în 1848. Şi mai semnificativ este faptul că în acest manual, care avea aproape 700 de pagini, nu există măcar un paragraf consacrat MariiUniridin 1918, capitol ul respectiv -intitulat *România in perioada avântului revoluţionar creat sub influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie (1917-1923)* - avea următoarele subtitluri: 1) *Însemnătatea istorico-mondială a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie; 2) Intervenţia imperialistă împotriva revoluţiei socialiste din Rusia;* 3) *Situaţia economico-socialâ a României după războiul imperialist (1914-1918);A) Lupta clasei muncitoare între 1917-1920;* 5) *Greva generală din 1920;* 6) *Crearea Partidului Comunist din România; 1) Congresul al ll-lea al Partidului Comunist din România.*

Biserica nu '< scăpat nici ea acţiunii devastatoare a stalinismului. La 17 iulie 1948 a fost anulat Concordatul cu Vaticanul (semnat în 1927), după care s-a procedat Ia închiderea multor biserici catolice, greco-calolice, protestante şi la arestarea slujitorilor lor. Aceluiaşi regim i-a fost supusă şi armata, care a trecut sub controlul factorului politic, al Partidului Muncitoresc Român

Pentru ca românii să nu vină în contact cu anumite scrieri care nu conveneau regimului, s-a decis interzicerea unor publicaţii, în 1948 numărul acestora ajungând la 8 000, între care cărţile semnate de N. Iorga, Vasile Pârvan, Titu Maiorescu. în acelaşi timp erau cenzuraţi Dimiirie Cantemir, Mihail Kogâlniceanu. Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, C. Negruzzi, Panail Istrati, Liviu Rebreanu, G. Coşbuc, Virgil Madgearu, Victor Slâvescu, C. Rădulescu-Motru, H H. Stahl, Gh. Ionescu-Siseşti, Victor Vâlcovici.

Anul 1948 marchează şi declanşarea atacului împotriva unor personalităţi în viaţă din domeniul literaturii. Politrucul Sorin Toma, în numerele din 5-10 ianuarie 1948, a publicat în *„Scânteia"* articolul intitulat *„Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei ",* în care îl ataca în termeni foarte duri pe Tudor Arghezi. Ideologul partidului susţinea că poetul avea de ales între calea *„idealului de eliberare a omenirii şi aceea a renegării milioanelor de fraţi, u îmburghezirii morale şi mai târziu materiale*"; dar Tudor Arghezi a ales calea de a scrie *,pe gustul burgheziei. Opera d-sale reflecta lumea morală a burgheziei".* După aceste aprecieri, urma concluzia: *„O asemenea «estetică» nu poate pretinde o mai mare valoare de circulaţie decât ar putea să aibă nişte obiecte fabricate într-o leprozerie sau nişte idei elaborate în casa de nebuni. Ea nu este propriu-zis o estetică, ci un fenomen patologic, un agent al contagiunii pe care societatea sănătosă trebuie să-l izoleze".*

Programul,/*evoluţiei culturale*" viza: răspândirea învăţăturii lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin; combaterea ideologiei „*imperialiste*"; dezvăluirea şi combaterea rămăşiţelor reacţionare *burgheze* în toate manifestările ei; popularizarea succeselor obţinute de Uniunea Sovietică; publicarea şi prelucrarea materialelor sovietice şi aplicarea lor la toate aspectele sociale. A început o vastă campanie de rusificare, întemeindu-se editura şi librăria *„Cartea Rusă"* (1946), Institutul de Studii Româno-Sovietic (1947), Muzeul Româno-Rus (1948), Institutul de învăţământ superior în limba rusă *.Maxim Gorki".* Limba rusă a devenit obligatorie în învăţământ începând cu clasa a IV-a primară. Accentul era pus pe vechimea şi profunzimea prieteniei româno-ruse, pe popularizarea valorilor culturale ruseşti (sovietice), paralel cu denigrarea celor occidentale, considerate a fi decadente, reacţionare. Patriotismul era blamat cu vehemenţă. Mulţi cărturari au avut de suferit pentru că nu s-au *„debarasat"* de naţionalism şi încă mai susţineau că Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Traian Vuia, Aurel Vlaicu erau personalităţi care au marcat în bine istoria românilor.

Au existat şi unii cărturari care s-au adaptat destul de repede *„vremurilor noi".* în 1948 au apărut primele volume scrise în spiritul *realismului socialist": Vioara roşie* de Victor Tulbure, *Am dat ordin să tragă,* de Ion Călugărul, *Otrava* de Emil Dorian, *Potopul* de V. E. Galan, *„Desculţ"* de Zaharia Stancu. în acelaşi timp se

cuvine menţionat faptul că în acel an a debutat scriitorul Marin Preda, cu volumul *Întâlnirea din pământuri.* De asemenea, în 1948, au văzut lumina tiparului lucrări de certă valoare ştiinţifică, între care: *Termodinamica* de Ştefan Procopiu şi *Supplex Libellus Valachorum* de David Prodan.

Politica externă a României - ca şi a celorlalte ţări de *„democraţie populară"* - s-a caracterizat printr-o deplină docilitate faţă de Moscova. în ziua de 4 februarie 1948 a fost semnat Tratatul de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică; acesta prevedea angajamentul părţilor de a lua în comun măsurile necesare pentru înlăturarea oricărei ameninţări de repetare a agresiunii germane sau a oricărui alt stat ce s-ar uni cu Germania; să participe la toate acţiunile internaţionale având drept scop asigurarea păcii şi securităţii popoarelor; în cazul în care una dintre cele două Părţi ar fi antrenată într-un conflict armat cu Germania sau cu oricare alt stat care, direct sau indirect, s-ar uni cu aceasta, cealaltă Pane îi va da ajutor armat şi de altă natură. Părţile se obligau să nu încheie nici o alianţă şi să nu ia parte la nici o coaliţie şi nici la alte acţiuni sau măsuri îndreptate împotriva celeilalte Părţi, şi să se consulte cu privire Ia toate chestiunile internaţionale importante, care ating interesele lor, să acţioneze în spiritul prieteniei şi al colaborării pentru a dezvolta şi întări legăturile economice şi culturale între ele pe baza principiilor respectului reciproc, al independenţei şi suveranilăţii naţionale, al neamestecului în treburile interne ale celuilalt stat. Acest tratai, semnat de Petru Groza şi V. M. Molotov, era primul document de acest fel încheiat de Uniunea Sovietică cu un lost inamic, fapt ce era prezentat de conducătorii români ca un mare succes. în realitate, formulele diplomatice nu puteau ascunde realitatea că România era ocupaiă de Uniunea Sovietică, iar ideea *respectului reciproc, al independenţei naţionale, al neamestecului în treburile interne"* era o pură ficţiune. în temeiul înţelegerii dinlre Petru Groza şi V. M. Molotov din 4 februarie 1948, la 23 mai acelaşi an a urmat acordul de predare a Insulei Şerpilor către URSS, semnat la 23 mai de Eduard Mezincescu şi N. Şutov (primul secretar al ambasadei sovietice la Bucureşti). Astfel, România pierdea încă o parte a teritoriului naţional în favoarea *„marelui frate"* de la Răsărit.

Pe linia subordonării tuturor statelor aflate în sfera sa de influenţă, guvernul sovietic le-a *..sfătuit"* să încheie între ele tratate de colaborare. în acest spirit. România a semnat tratate cu Bulgaria (16 ianuariel948). Ungaria (24 ianuarie 1948), Cehoslovacia (21 iulie 1948). La Conferinţa de la Belgrad, din 30 iunie-18 august 1948, privind problemele navigaţiei pe Dunăre, s-a creat o nouă Comisie a Dunării, cu sediul la Budapesta, din care au fost înlăturate statele neriverane; în Comisie rolul hotărâtor îl avea Uniunea Sovietică.

în zilele de 20-28 iunie s-au desfăşurat la Bucureşti lucrările Biroului Infonnativ al Partidelor Comuniste şrMuncitoreşti, la care a fost blamată conducerea Partidului Comunist din Iugoslavia (neinvitată Ia şedinţă). Sovieticii i-au cerut liderului comunist român să prezinte raportul de condamnare a lui Ttto, iar Gheorghiu-Dej 1 **s-a conformat. în decembrie 1947, România semnase un tratat de prietenie cu Iugoslavia, dar după hotărârea Biroului Informativ, relaţiile româno- iugoslave au cunoscut o puternică tensionare. Ca urmare a acestei situaţii, numeroşi sârbi din Banat au fbst deportaţi în Bâragan. Astfel, după măsurile coercitive luate împotriva minorităţii germane înT945, o altă minoritate naţională din România era supusă unei acţiuni similare, ca urmare a deciziilor luate de guvernul sovietic.**

Impunerea unui model străin, aroganţa ocupantului sovietic şi slugărnicia oficialităţilor române, măsurile adoptate în acei ani au generat o stare de tensiune, reflectată într-o mişcare de rezisten(S ce a luat forme variate: de la lupta cu arma în mână la refuzul de a preda cotele către stat. Pe de altă parte, după 6 martie 1945 aparatul de represiune s-a întărit, căutând să înăbuşe din faşă orice acţiune de ostilitate faţă de regim. La 30 august 1948 s-a creat Direcţia Generală a Securităţii Poporului, în cadrul Ministerului de Interne; Pantelimon Bodnarenko, zis Pantiuşa, (ofiţer N.K.V.D.), care şi-a luat numele de Gheorghe Pintilie, a fost numit general-locoteneni şi şef al Direcţiei Generale a Securităţii Poporului. Adjunctul lui Bodnarenko a devenit Boris Grunberg, alias Alexandru Nicolski, agent N.K.V.D. în martie 1948 a fost arestat grupul din conducerea Mişcării Naţionale de Rezistenţă: Horia Mâcelariu, Gheorghe Manu. Ion Bujoiu, Nestor Chioreanu, Niţolae Pâtraşcu. în noiembrie 1948, principalii acuzaţi au fost condamnau la muncă silnică pe viaţă. In septembrie-noiembrie 1948 au fost arestaţi membrii grupului Mişcării Naţionale de Rezislenţâ din Oltenia condusă de generalul Ioan Carlaonţ. în cursul anului 1948 **au fost aresta)i numeroşi foşti lideri politici, în frunte cu Constantin-Titel Petrescu, preşedintele Partidului Social-Democrat Independent, care au fost trimişi la închisoare fără judecată şi supuşi unui regim de distrugere fizică. Sloganul lui Stalin, potrivit căruia cu cât societatea avansează** pe **calea socialismului, cu atât mai mult** *Jupta de clasă se ascute* **", a avut un efect devastalor pentru numeroşi români, a căror libertate şi chiar viaţă se aflau într-un permanent pericol. Pe** de **altă parte, exista credinţa că regimul impus de sovietici nu se va menţine. „Vin** *americanii'* a **fost poate cea mai populară lozincă, deşi circula mai mult în şoaptă, fiind contrapusă celor oficiale. Ea exprima o speranţă, care s-a dovedit a fi o gravă iluzie.**

,Duşmanut' **era căutat pretutindeni, chiar şi în conducerea Partidului Muncitoresc Român Astfel a apărui** *„cazul Pătrăşcanu'.* **încă din 1945 cel vizat era Lucreţiu Pâtrâşcanu, pe care alât Gheorghiu-Dej, cât şi Ana Pauker îl considerau un rival de temut. în 1946, în plină campanie electorală, Pâtrâşcanu a fost acuzat de atiludine naţionalist-şovină deoarece. într-un discurs rostit la Cluj, a condamnat în termeni energici revizionismul maghiar. în raportul prezenlat** de **Gheorghiu-Dej la Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1946. L. Pâtrâşcanu era criticat în numele conducerii partidului. La Congresul de unificare din februarie 1948. Pâtrâşcanu nu a fost ales in Biroul Politic; mai mult, el a fost criticai de Teohari Georgescu, deoarece a căzut** *,jub influenţa burgheziei* **"şi era** *,probabil ajutat de forţele duşmane".* **Câteva zile mai târziu, la 24 februarie. Pâtrâşcanu a fost destituit din funcţia de ministru al Justiţiei (pe care o deţinea de la 23 augusi 1944) şi arestat. La Plenara C.C al P.M.R. din 10-11 iunie, Lucreţiu Pâtrâşcanu era criticat chiar în** *,Rezoluţia"* **adoptată:** *„Un exemplu tipic de renunţare la politica luptei de clasă împotriva exploatatorilor şi de propovăduire a colaborării cu clasele exploatatoare îl reprezintă poziţia politică a lui Pătrăşcanu [...] Partidul a respins cu hotărâre teoriile contrarevoluţionare ale Im Pătrăşcanu inspirate din ideologia şi interesele duşmanului de clasă".*

în contextul acţiunilor vizând demascarea *„titoiştilor"*, **la 21 noiembrie s-a publicai** *Hotărârea* **Biroului Politic al C. C. al P. M. R. privind începerea acţiunii de verificare a membrilor de partid, în urma căreia foarte mulţi foşti social-democraţi, dar şi comunişti au fost excluşi din Partidul Muncitoresc Român şi arestaţi. Vechiul adagiu, potrivit căruia** *..revoluţia tşi devorează eroii",* s-a dovedit a fi o realitate a societăţii româneşti. în timp ce *„la vârf* se desfăşura o acerbă luptă pentru putere, o parte din vechii oameni, în frunte cu Iuliu Maniu, se aflau în închisori, iar marea masă a populaţiei era terorizată de presiunile la care era supusă (eote, impozite, discriminări etc.).

Evoluţia regimului politic in perioada 1945-1989 urmează să fie cercetată şi aprofundată deoarece continuă să existe puncte de vedere divergente. în epocă s-a folosit denumirea de *„regim democrat-popular",* **o formulare pleonastică, deoarece** *demos* **(democrat) înseamnă popor; ea era utilizată pentru a deosebi acest regim de celelalte democraţii (sclavagistă, burgheză); denumirea a fost preluată din limba rusă şi impusă tuturor ţărilor ocupate de sovietici in 1944-1945. Astfel, Cehoslovacia. Polonia, Ungaria, R. D. Germană, Bulgaria, dar şi Iugoslavia şi Albania au avut regimuri de** *„democraţie populară".*

Din 1948, statutele şi programele partidelor aflate ia putere în aceste ţări menţionau că *..democraţia populară se realiza prin dictatura proletariatului"',* **clasa muncitoare (proletariatul) fiind clasa cea mai avansată a societăţii, exprimând interesele generale ale poporului, îşi impunea propria dictatură, împotriva celor care se**

opuneau înaintării pe calea *„bunăstării şi fericirii poporului";* **duşmanul de clasa era identificat cu burghezia şi moşierimea, care acţionau** *„deschis, dar şi perfid',* **reuşind uneori sâ-şi strecoare** *„agenţii"* **chiar în conducerea partidului şi a statului; de aceea, lupta hotărâtă,** *„necruţătoare"* **împotriva „***duşmanului***" trebuia dusă cu ţoale mijloacele, până la lichidarea lui.**

în presa occidentală, dar şi în diferite lucrări şi studii, regimul politic din Uniunea Sovietică ţi din statele aflate sub dominaţia acesteia a fost numit *„comunist";* **argumentul de bază era că aceste ţări erau conduse de partide comuniste. Acest argument este numai parţial valabil, deoarece denumirea partidelor aflate la putere era diferită (Muncitoresc în România, Muncitoresc Unit în Polonia. Socialist Unit în Republica Democrată Germană. Socialist- Muncitoresc-Ţărănesc în Ungaria. Comunist în Uniunea Sovietică, Albania şi Iugoslavia). Desigur, poate fi luat în calcul faplul că. indiferent de nume, fiecare partid declara că se întemeiază pe învăţătura lui Marx-Engels-Lenin-Stalin. adică pe ideologia comunistă. Şi acest argument este discutabil, deoarece, pornind de la criteriul ideologic, se poate aprecia că, de exemplu, în România a existat un regim liberal, unul conservator, altul ţărănist, altul naţionalist (legionar) etc. Până în prezent, nimeni nu a făcut o asemenea clasificare, măcar şi I entru faptul că aceste** *.segimuri"* **au cunoscút o dinamică extrem de rapidă (în România, un gu\em. adică** *„un regim"* **se schimba. în medie la 8 luni). Dar au existat guvernări fără o ideologie precizată (de exemplu, a Partidului Poporului sau a Uniunii Naţionale); dacă nu au avut o ideologie, nu înseamnează că ele nu au existat. Cu alte cuvinte,** *„tiparul": partid de guvernământ = regim politic* **nu se potriveşte. Un argument solid în favoarea tezei că regimurile din statele menţionate ar fi fost** *„comuniste"* **este acela că partidele aflate la putere au transpus in practică ideologia comunistă: lichidarea societăţii burgheze, bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie şi crearea proprietăţii comune (socialiste); desfiinţarea claselor sociale şi omogenizarea societăţii prin realizarea** *.poporului utric muncitoresc";* **guvernarea unui singur partid întemeia! pe învăţătura marxist-leninistâ. Aceste argumente sunt numai parţial adevărate. în primul rând, a fost un proces de tranziţii (1945-1948), în timpul căruia s-au menţinut proprietatea privată, o anumită formă de pluralism politic şi ideologic. Un** *„regim aimunist'care* **avea în frunte un rege este un non-sens istoric. Adevăratele măsuri cu caracter ■** *comunist"***s-au luat în 1948. Dar o analiză concretă arată că proprietatea** *„socialistei"* **nu aparţinea poporului; cu toată propaganda desfăşurată, muncitorul nu era şi nu se simţea stăpân pe fabrica în care lucra, cu atât mai puţin ţăranul, nevoii să renunţe la pământul lui pentru a-l irece la** *„colectiv";* **factorul decisiv în privinţa proprietăţii îl avea birocraţia de partid, care impunea tuturor ce să se producă, în ce cantitate, cât să se vândă şi chiar la ce preţ. Omogenizarea socială s-a produs într-o anumită măsură: au dispărut marile discrepanţe din**

perioada interbelicâ, s-a produs o ameliorare a nivelului de cultură şi civilizaţie al populaţiei lichidarea analfabetismului, învăţământ gratuit până la nivel universitar (inclusiv), manuale şcolare gratuite (până la liceu inclusiv); creşterea numărului de profesori, învăţători, medici, ingineri etc; facilităţi acordate scriitorilor, artiştilor, accesul la mijloace modeme de telecomunicaţie - radioul, televizorul, telefonul; asigurarea de locuinţe (apartamente) gratuite la milioane de familii etc. Dar, Ia o analiză mai atentă, se poate constata că această omogenizare s-a produs prin lichidarea *„elitelor",* **a,vârfurilor societăţii - adică exact a acelor segmente care asigură trăinicia dezvoltării unei societăţi; aten(ia prioritară era acordată,***¿laşei muncitoare",* **mai uşor de manevrat, în timp ce intelectualitatea era considerată** *o pătură* **şi privită adesea cu suspiciune. Pe de altă parte, s a detaşat puternic de masa populaţiei***,nomenclatura***", alcătuită din cadrele de partid; aceasta şi- a creat privilegii pe care vechea clasă politică (din perioada interbelicâ) nici nu şi le putea imagina: vile, maşini, policlinici, spitale, magazine** *„cu circuit închis",* **deplasări în străinătate** *(pentru odihnă şi tratament***") etc. - toate pe cheltuiala statului (adică a** *,poporului muncitor");* **cu cât privilegiile nomenclaturii erau mai mari, cu atât propaganda despre** *deplina egalitate in drepturi* **despre** *.sacrificiile pe care trebuie să le facem cu topi pentru viitorul luminos al copiilor noştri"* **era mai intensă (şi mai agresivă).**

Aceste realităţi contravin tezelor comuniste. în fond, esenţa comunismului consta, după aprecierea lui Marx, într-o puternică dezvoltare a societăţii, în primul rând a forţelor de producţie, a nivelului de cultură şi civilizaţie al poporului, astfel încât să se ajungă la o abundenţă de bunuri materiale şi spirituale. Cel mai de seamă teoretician al acestei doctrine aprecia că omenirea va trăi în comunism atunci când se va aplica lozinca: *,J)e la fiecare după munca sa, fiecăruia după necesităţi".* **Fără îndoială, comunismul a fost şi este o teorie care preconizează o anumită organizare a societăţii, diferită de cea anterioară; partidele comuniste din ţările in care ele au ajuns la putere au declarat că urmăresc construirea (edificarea) unei asemenea societăţi. Comunismul era proclamat** *„visul de aur al omenirii",* **iar drumul spre realizarea acestui** *„vis"* **era considerat foarte lung.**

în 1948, România, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria, Albania afirmau că obiectivul lor era construirea *bazei tehnico-materiale a socialismului;* **Uniunea Sovietică aprecia că se află în plin socialism. După 15-20 de ani s-a emis ideea că ţările respective au trecut la un nou stadiu de evoluţie. Uniunea Sovietică considera că** *„a desăvârşit construcţia* **societăţii socialiste şi intra în etapa** *„construirii comunismului";* **Cehoslovacia, Ungaria, Polonia. R. D. Germană, Iugoslavia, Albania, Bulgaria susţineau că au început** *„construirea societăţii socialiste dezvoltate".* **România a adoptat în 1974** *.JProgramul Partidului Comunist Roman de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism"* **în noiembrie 1989, Nicolae Ceauşescu aprecia că** *„cel de-al XlV-lea Congres al Partidului Comunist Român marchează trecerea României la o nouă etapă de dezvoltare, la realizarea fazei superioare a Programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi crearea condiţiilor necesare înfăptuirii in viaţă a principiilor de muncă şi viaţă comuniste"' „Programul- directivă"* **privind dezvoltarea economică a României viza perioada 1991-2010. ceea ce însemna că abia la sfârşitul primului deceniu al sec. al XXI-lea se creau** *„condiţiile necesare"* **înfăptuirii** *„principiilor***" comuniste. Cu alte cuvinte, nici măcar Ceauşescu nu considera că, în 1989, România avea un regim comunist.**

Având în vedere aceste realităţi, caracterizarea potrivit căreia în 1945 s-a instaurat *regimul comunist"* **în România (ca şi în celelalte state menţionate) şi chiar aprecierea că în 1989 au fost** *„înlăturate regimurile comuniste"* **în Europa sunt simpliste, superficiale şi neconfomie cu realitatea. între teoria privind comunismul şi viaţa concretă exista o discrepanţă uriaşă Societăţile din zona centrală şi sud-est europeană nu numai că nu se aflau într-o stare înfloritoare, care să le permită satisfacerea deziderului:** *,J)e la fiecare după munca sa, fiecăruia după necesităţi*ci, din contră, intraseră într-o profundă criză de sistem, din care nu aveau cum ieşi. în România această criză a fost agravată de generalizarea spiritului voluntarist ca urmare a exarcerbării cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu, a deciziei acestuia (din 1981) de a achita rapid întreaga datorie externă a României, fapt ce a tjus ia secătuirea economiei naţionale şi nemodemizarea industriei, într-o perioadă în care, pe plan mondial, se înregistra o adevărată revoluţie tehnologică prin dezvoltarea microelectronicii şi a calculatoarelor; în plan social, s-a produs după 1982 o deteriorare tot mai gravă a nivelului de trai, ajungându-se la introducerea de cartele şi raţii pentru alimentele de primă necesitate, reducerea drastică a consumului de energie (mai ales a celui casnic, neîncălzirea locuinţelor, întreruperea repetată a curentului electric etc.); cultura a fost supusă unor puternice presiuni ideologice; fondurile pentru achiziţionarea de cârti şi aparatură modernă, pentru deplasări în străinătate s-au redus considerabil. O asemenea situaţie nu avea nimic comun cu teoria lui Marx despre comunism.

încercarea lui, Mihail Gorbaciov, de după 1985, de a reforma sistemul sovietic nu numai că nu a reuşit, ci din contră, a accelerat procesul de prăbuşire a acestuia. în 1989-1991. Aprecierea caracterului regimului politic din Uniunea Sovietică şi din statele intrate sub influenţa (dominaţia) sa, la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, impune analiza concretă *- sine ira et studio -* **a realităţilor, a evoluţiilor înregistrate pe parcursul a patru decenii şi jumătate (1945-1990). Chiar la o apreciere sumară se poate conchide că aceste regimuri au cunoscut evoluţii importante şi contradictorii. O discuţie de fond pe această temă trebuie să se întemeieze pe**

cercetarea documentelor de arhivă, pe analiza comparativă a situaţi« din fiecare ţara cu cea din celelalte state ale *„lagărului",* **precum şi pe luarea în considerare a factorului internaţional, a raportului de putere, mai ales între U.R.S.S. şi S.U.A. Chiar şi în stadiul actual, incipient, al cercetărilor, se pot formula câteva opinii:**

1) Regimul politic instaurat în România în 1945 (ca şi în celelalte ţări de *„democraţie populară")* **nu a fost rezultatul firesc al unei evoluţii interne, ci al unor factori externi, în primul rând al ocupaţiei sovietice. S-a materializat astfel concepţia lui Stalin, potrivit căreia o armată care ocupă un anumit teritoriu îşi impune acolo propriul său sislem politic. După o anumită evoluţie, în timpul căreia în unele ţări (între care şi România). Partidele comuniste au colaborat cu o parte a burgheziei** *{„tovarăşi de drum "),* **în 1946-1948 s-a trecui la instaurarea deplină a** *regimului Stalinist, de tip sovietic, un socialism totalitar şi internaţionalist.*

2) După moartea lui Stalin (în 1953) s-a înregistrat *o anumită relaxare internă, o tendinţă de reformare a sistemului totalitar;* **pe această linie se înscriu Raportul lui Hruşciov la Congresul XX al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, mişcarea din Polonia şi mai ales cea din Ungaria, toate în 1956. La rândul să, conducerea Partidului Muncitoresc Român a reuşit să obţină retragerea trupelor sovietice din România (1958).**

3) în anii '60 a avut loc o *diversificare* **a opţiunilor, în limitele regimului socialist totalitar, alături de conduceri foarte obediente (ca cele din Bulgaria şi R.D. Germană), manifestându-se tendinţe centrifuge faţă de Uniunea Sovietică. Pe această linie se înscriu** *Declaraţia* **din aprilie 1964 adoptată de Partidul Muncitoresc Român şi acţiunile Partidului Comunist din Cehoslovacia de a instaura un** *„socialism cu faţă umană"* **(după expresia lui Alexander Dubcek) in 1968. în timp ce acjiunea românească a avut un anumit succes, „** *primăvara de la Praga"* **a fost înăbuşită de trupele Tratatului de la Varşovia (mai puţin ale României, care a condamnai această intervenţie).**

4) Anii '70-'80 s-au caracterizat prin accentuarea factorului naţional, *internaţionalismul proletar* **fiind înlocuit cu** *„patriotismul socialist".* **în esenţă, regimul şi-a păstrat caracterul** *socialist totalitar, dar cu unele accente naţionaliste.* **Evoluţiile au fost contradictorii: în Uniunea Sovietică, după înlăturarea lui Hruşciov (1964), a urmat o lungă perioadă de stagnare, în** *„era Brejnev*"; **apoi, din 1985 s-a înregistrai o** *acţiune de reformare a sistemului socialist totalitar* **(politica de** *„glasnosti" şi „perestroika* **") iniţiată de Gorbaciov. Asemenea evoluţii s-au**

manifestai şi in celelalte state, mai ales in Ungaria şi Polonia. O situaţie .,*atipică* " «cunoscut România, care, sub conducerea lui Nicolae Ceauşescu, după o perioadă reformatoare (1962- 1971), s-a plasat pe poziţii tot mai rigide şi mai conservatoare. 1

5) Anul 1989 găsea regimurile socialiste totalitare din Europa Centrală şi de Sud-Est în plină criză, dar cu. situaţii concrete diferite. în cele mai multe ţări, aceste regimuri s-au reformat din interior, prin schimbarea echipelor de conducere, care au permis apariţia unor forme de pluralism pplitic, au iniţiat un dialog cu forţele reformatoare, democratice. România, datorită politicii lui Cţauşescu şi exacerbării cultului personalităţii, regimul a cunoscut, după 1981, o dramaticâ^involuţie, cu consecinţe extrem de negative asupra întregii societăţi.

în concluzie, apreciem că regimul politic din România, ca şi din celelalte state intrate in sfera de dominaţie sovietică la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, a fost un *regim socialist totalitar.* **El a cunoscut importante mutaţii, care nu i-au afectat esenţa, sfârşind prin a da faliment în 1989.**

N.

1 **Nicolae Jurcă,** *Istoria social-democraţiei din România*. **Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1994, p. 379.**
2 **,,***Scânteia ",* **din 24 februarie 1948.** >
3 *Ihidem.*
4 *Ihidem* **din 29 februarie 1948.**
5 *,,Monitorul oficial",* **nr. 87 bis. din 13 aprilie 1948.**
6 *Ihidem,* **nr. 133 bis din 11 iunie 1948.**

7 **Acestea erau: 1. întreprinderile siderurgice, de metalurgie, neferoase şi de laminat. 2. Toate întrepinderile din domeniul metalurgiei prelucrătoare cu peste 100 de salariaţi. 3. întreprinderile prelucrătoare de metale, şantiere navale. întreprinderile prelucrătoare de instrumente de precizie şi de material electrotehnic, garajele şi atelierele de reparat auto. 4. Toate întreprinderile care produc , transportă sau distribuie energia electrică, cu excepţia uzinelor aparţinând organelor administraţiei locale şi acelea care aparţin întreprinderilor nenaţionalizate şi servesc în cea mai mare parte nevoilor proprii ale acestor uzine. 5. Toate întreprinderile de extracţie şi prelucrătoare a minereurilor de fier. aur, argint şi alte ¡uetale neferoase. 6. întreprinderile din domeniul industriei carbonifere, precum şi carierele. 7. întreprinderile din domeniul industriei petrolifere şi de gaze naturale. 8. Toate întreprinderile producătoare de ciment. 9. întreprinderile producătoare de materiale de construcţie şi anume: var, materiale ceramice, brute şi fine, pietre de construcţie, produse din piatră, produse din ciment, materiale pentru izolări termice, carton asfaltat. 10. Toate întreprinderile producătoare de materiale refractare. 11. Toate întreprinderile producătoare de geamuri. 12. întreprinderile producătoare de sticlă, cristale pentru oglinzi. 13. întreprinderile de construcţie. 14. Toate întreprinderile producătoare de cherestea, cu cel puţin un gater mecanic, având o instalaţie de forţă de cel puţin 50** HP. **15. Toate întreprinderile producătoare de tâmplărie de artă şi de binale, de unelte de tâmplărie, cu o instalaţie de forţă motrice de cel puţin 50** HP, **utilate cu cel puţin 5** maşini-**unelte. cum ar fi: bandseg, abricht, ferăstrău circular, frezmaşină, maşină de grosime, lanţ. maşină, feormaşina, strung, nut şi feder, sau maşini de importanţă apropiată. 16. Toate întreprinderile producătoare de placaje, panele, furnire, parchete şi frizuri, cu o instalaţie de forţă motrice de cel puţin 20** HP **17. Toate întreprinderile producătoare de accesorii pentru industria textilă, de calapoade şi cuie de lemn. cu o forţă motrice de cel puţin 100** HP. **18. Toate întreprinderile producătoare de creioane, rechizite şcolare din lemn, metri de lemn cu o forţă motrice de cel puţin 30 HP. 19. Toate întreprinderile**

producătoare de ţevi şi butoaie, cu o forţă motrice de cel puţin 20 HP. 20. Toate întreprinderile producătoare de cherestea, cărucioare, jucării, perii şi pensule, rulouri şi jaluzele, răcitoare şi alte articole din lemn. 21. Toate întreprinderile producătoare de celuloză, hârtie, carton şi mucava. 22. Toate întreprinderile de arte grafice, confecţiuni din hârtie, cartonaje, precum şi secţiile arte grafice şi cartonaje, aparţinând altor întreprinderi, având cel puţin o maşină rotativă sau o instalaţie de forţă motrice de cel puţin 30 HP. 23. Toate întreprinderile prQducătoare de ţevi din carton, necesare industriei textile, întreprinderile producătoare de hârtie sticlată (emeri) sau alte articole din hârtie. 24. Toate filaturile de bumbac. 25. Toate ţesătoriile de bumbac, având cel puţin 30 de războaie. 26. întreprinderile prelucrătoare de bumbac şi anume: ţesătoriile, întreprinderile de

tricotaje, întreprinderile producătoare de aţă, întreprinderile producătoare de va*tă, precum şi întreprinderile de egrenat bumbacul. 27. Toate filaturile de mătase. 28. Toate ţesătoriile de mătase având cel puţin 20 de războaie. 29. întreprinderile prelucrătoare de mătase şi anume: ţesătorii, întreprinderi de tricotaje, împletituri, panglici, aţă, ciorapi. 30. Vopsitoriile, apreturile şi întreprinderile de confecţiuni 31. Joate filaturile şi ţesătoriile de lână având cel puţin 150 de fuse sau cel puţin 4 războaie cord. 32. întreprinderile producătoare de lână şi anume: de tricotaje, vată de croitorie, pâslă, pălării şi articole tehnice. 33. întreprinderile producătoare de in, cânepă şi iută. 34. Toate întreprinderile de textile cu producţie diversă având însă cel puţin 30 de războaie. 35. Toate întreprinderile integrate şi semiintegate, din domeniul industriei de pielărie, având o instalaţie de forţă motrice de cel puţin 30 HP. **36. Toate tăbăcăriile având o instalaţie de forţă motrice de cel puţin 20** HP. **37. Toate întreprinderile de încălţăminte având o forţă motrice de cel puţin 10** HP. **38. întreprinderile prelucrătoare de blănuri, producătoare de mănuşi şi alte articole din piele. 39. întreprinderile din industria chimică de bază. 40. întreprinderile producătoare de articole de cauciuc, cu o forţă motrice de cel puţin 80** HP. **41. întreprinderile producătoare şi prelucrătoare de materiale plastice, cu o forţă motrice de cel puţin 20** HP. **42. Toate întreprinderile prelucrătoare de materiale grase: săpun, stearină, oleină şi lumânări, având o forţă motrice de cel puţin 50** HP, **precum şi toate fabricile care produc glicerină. 43. Toate întreprinderile producătoare de lacuri şi vopsele, de culori, oxizi metalici, materii colorante, de ultramarin, având o instalaţie de forţă motrice de cel puţin 40** HP. **44. întreprinderile producătoare de panglici pentru maşini de scris, hârtie carbon, indigo, paste şi cerneluri pentru şapirograf şi cerneluri în general, având o instalaţie de forţă motrice de cel puţin 10** HP. **45. întreprinderile producătoare de negru de fum, cărbune vegetal şi animal. 46. întreprinderile producătoare de chimicale pentru industriile textile şi tăbăcărie. având o instalaţie de forţă motrice de cel puţin 10** HP. **47. întreprinderile producătoare de oxigen, având o forţă motrice de cel puţin 50** HP. **48. întreprinderile producătoare de produse chimice diverse. 49. întreprinderile producătoare de articole de parfumerie şi cosmetice, de solvenţi, esenţe şi uleiuri eterice, precum şi laboratoarele farmaceutice. 50. Toate morile sistematice având cel puţin un valţ dublu pentru grâu sau ponunb şi o capacitate teoretică de mâciniş de minimum 1 vag/24 ore de păioase sau porumb. 51. Toate fabricile de bere cu o capacitate de producţie de cel puţin 1.000.000 l/an. 52. Toate întreprinderile producătoare de spirt, cu o capacitate de producţie de cel puţin 100 tone/an. 53. întreprinderile producătoare de băuturi spirtoase. 54. întreprinderile producătoare de glucoză, dextrină. amidon, drojdie comprimată. 55. întreprinderile producătoare de ulei 56. Toate presele mecanice de ulei care aparţin proprietarilor de mori ce au fost naţionalizate prin efectul prezentei legi. acele care funcţionează împreună cu o moară naţionalizată, indiferent de proprietar, precum şi acelea a căror capacitate de producţie esie de cel puţin 500 kg ulei in 24 ore. 57. Toate întreprinderile producătoare de gheaţă artificială şi ţoale depozitele frigorifice. 58. Toate întreprinderile producătoare de zahăr. 59. Toate întreprinderile producătoare de produse zaharoase (bomboane, ciocolată, halva, marmeladă etc.), cu o capacitate de producţie de cel puţin 1 to/8 ore. 60. Toate întreprinderile producătoare de conserve de orice fel, care posedă instalaţii pentru fabricarea conservelor în cutii de tablă sau borcane de sticlă închise ermetic, toate întreprinderile producătoare de bulion sau marmeladă, cu o capacitate de cel puţin I to/8 ore, precum şi toate întreprinderile producătoare de afumături sau preparate de came, cu o capacitate de cel puţin 500 tone produse/an. 61. întreprinderile de uscat fructe. 62. Toate întreprinderile de decorticat cereale (orez, arpacaş, fulgi de ovăz), cu o capacitate de producţie de cel puţin 1,5 to/8 ore. 63. Toate întreprinderile producătoare de paste făinoase. 64. Toate brutăriile ce posedă instalaţii mecanice pentru frământat aluatul. 65. Toate întreprinderile producătoare de unt, brânzeturi şi lapte pasteurizat, cu o capacitate de prelucrare zilnică de cel puţin 2 000 litri lapte. 66. Toate întreprinderile producătoare de bulion sau marmeladă, cu o capacitate de producţie de cel puţin 1 to/8 ore. 67. Toate abatoarele particulare cu o capacitate de tăiere zilnică de cel puţin 100 bovine sau 150 porcine. 68. Căile ferate.**

iexe

69. Ţoale societăţile particulare de exploalare a tramvaielor, daci nu au fost naţionalizate odată cu întreprinderile industriale. 70. Întreprinderile exploatatoare de vagoane-cisteme 71. Toate conductele pentni transportul produselor lichide şi gazoase, care nu sunt naţionalizate prin efectul prezentei legi, concomitent cu societăţile industriale respective. 72. Societăţile de navigaţie. 73. Toate vasele fluviale şi maritime, precum şi toate vasele sub pavilion românesc, scufundate în apele teritoriale româneşti sau străine. 74. Societăţile de asigurare 75. Societatea Anonimă Română de Telefoane. 76. Societatea Română de Radio-Difuziune. 77. Societatea Naţionala de Credit Industrial. La întreprinderile înfiinţate printr-o convenţiune specială de către un stat străin cu statul român, se va naţionaliza tot ce du aparţine celor două state.

8 O Academie nouă, **în** *„Contemporanul",* **din 18 iunie 1948.**

9 *.Scânteia",* **din 21 noiembrie 1989.**

Protocolul adifional secret al Pactului de neagresiune sovieto-german
(Moscova, 23 august 1939)

Cu ocazia semnării Pactului de neagresiune între Reichul German şi U.R.S.S. subsemnaţii - reprezentanţi ai celor două părţi - au discutat în cadrul unor convorbiri strict confidenţiale problema delimitării sferelor lor de influenţă în Europa de Est. Aceste convorbiri au condus tu rezultatul consemnat mai jos.

I In cazul unor schimbări teritoriale şi politice în regiunile ce aparţin Statelor Baltice IFinlanda. Estonia. Letonia. Lituania), frontiera de nord a Lituaniei va constitui linia de despărţire a sferelor de interese ale Germaniei şi URSS **In** *legătură cu aceasta, interesul Lituaniei în zona Vilno este recunoscui de ambele părţi.*

2. In cazul unor schimbări teritoriale şi politice în regiunile ce aparţin Starului Polonez, sjerele de influenţă ale Germaniei şi URSS vor fi delimitate aproximativ pe linia râurilor Sarev. Vistula şi San.

Problema dacă ar fi de dorit. în interesele ambelor părţi, păstrarea independenţei Statului Polonez şi locul în care vor fi trasate frontierele unui asemenea Stat. se va rezolva definitiv doar în cursul desfăşurării evenimentelor politice viitoare.

In orice caz, ambele guverne vor soluţiona această problemă pe calea unei înţelegeri amicale.

3. In ceea ce priveşte Europa de Sud-Est. Partea Sovietică insistă asupra interesului ei pentru Basarabia. Partea Germană a declarat că manifestă o totală lipsă de interes faţă de acest teritoriu.

4. Protocolul acesta va fi păstrat, de către ambele părţi. în cel mai strici secret. Moscova. 23 august 1939
W. Molotov
Din împuternicirea Guvernului U.R.S.S.,

Pentru Guvernul Reicliului German. *Joachim von Ribbentrop*

în anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a [illegible]ut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forţa a Basarabiei, ceea ce Guvernul sovietic a declarat nu o dată şi deschis în faţa întregii lumi.

Acum, când slăbiciunea militară a URSS a trecut în domeniul trecutului, iar situaţia internaţională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moştenite din trecut, pentru a pune în fine bazele unei păci solide între ţări, URSS consideră necesar şi oportun ca în interesele restabilirii adevărului să păşească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei, Uniunii Sovietice.

Guvernul Sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic de chestiunea transmiterii către URSS a acelei părţi a Bucovinei a cărei populaţie este legată în marea sa majoritate de Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât şi prin comunitatea de limbă şi compoziţie naţională.

Un astfel de act ar ft cu atât mai just cu cât transmiterea părţii de nord a Bucovinei către URSS ar reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită URSS şi populaţiei Basarabiei prin dominaţia de 22 de am a României în Basarabia.

Guvernul URSS propune Guvernului Regal al României:

1. Să înapoieze cu orice preţ Uniunii Sovietice Basarabia;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele sale potrivit cu harta alăturată.

Guvernul Sovietic îşi exprimă speranţa că Guvernul Român va primi propunerile URSS şi că aceasta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale paşnică conflictul prelungit dintre URSS şi România.

Guvernul Sovietic aşteaptă răspunsul Guvernului Regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent.

Ministrul Casei Regale face cunoscut:

1. In cursul serii de 29 august a.c.a avut loc un Consiliu de Miniştri sub Înalta Preşedinţie a Majestăţii Sale Regelui, la Palatul Regal din Bucureşti.

2. Consiliul a hotărât convocarea Consiliului de Coroană.

3. Consiliul de Coroană, sub Înalta Preşedinţie a Majestăţii Sale Regelui, a ţinut şedinţa in decursul nopţii de 29130 august a.c.

4. Consiliul de Coroană, luând în deliberare comunicările cu caracter ultimativ făcute de Guvernele german şi italian, a hotărât acceptarea arbitrajului Puterilor Axei asuprii tratativelor româno-maghiare.

5. Au luat parte:

Ion Gigurtu, Preşedintele Consiliului de Miniştri
l.P.S. Patriarhul României Nicodim Munteanu, Consilier Regal
General Arthur Văitoianu, Consilier Regal Dr. Alexandru Vaida-Voevod, Consilier Regal Gheorghe G. Mironescu, Consilier Regal Gheorghe Tătărescu, Consilier Regal Constantin Argetoianu, Consilier Regal General Adj. Ernest Ballif, Consilier Regal Prof. Alexandru C. Cuza, Consilier Regal Victor lamandi, Consilier Regal Victor Antonescu, Consilier Regal l.P.S. Mitropolitul Nicolae Bălan, Consilier Regal Stan Ghiţescu. Ministrul Muncii
Ion Macovei, Ministrul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor General David Popescu, Ministrul de Interne Contra Amiral Adj. Nicolae Păiş. Ministrul Aerului şi Marinei Dr. Victor Gomoîu. Ministrul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale Nichifor Crainic. Ministrul Propagandei Naţionale Dumitru Caracostea, Ministrul Educaţiei Naţionale Ion V. Gruia. Ministrul Justiţiei
Dr. Vasile Noveanu, Ministrul Inventarului Avuţiilor Publice
Mihai Priboianu, Ministrul Înzestrării Armatei
Radu Budişteanu. Ministrul Cultelor şi Artelor
General Adj. Gheorghe Mihail. Şeful Marelui Stat Major
Andrei Rădulescu, Prim-Preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie
Constantin l.C Brătianu
Teofil G. Sidorovici, Comandantul Străjii Ţării
Ion Mihalache
Mihai Popovici
Silviu Dragomir, deputat
Părintele Ion Moţa
Horia Zelea Codreanu

Telegramă expediată de premierul Ion Antonescu Legaţiei României din Berlin, pentru Vaier Pop (15 octombrie 1940)

Telegramă cifrată
No. 65 550 din 15 octombrie 1940

Pentru Domnul Ministru Vaier Pop

Primit raportul. Luat dispoziţii pentru buna orientare a Comisiunii de anchetă. Pentru orientarea Dv. comunic:

II. Relativ la relaţiile cu Germania: suntem gata la o colaborare politică, economică şi militară cât nuii strânsă. Socotesc foarte bună soluţia dată ca Dl. Neuhacher să jie înglobat

Declaraţia redactată de Conducătorul statului român ca răspuns la intervenţia stării de război între Marea Britanie şi România (6 decembrie 1941)

Marea Britanie ne-a declarat război.
Starea de război între mica Românie şi imensa putere începe azi la ora 12. Regret, împreună cu micul dar bravul şi necontenit grav încercatul şi pe nedrept lovitul popor român, că atât de puţin s-a înţeles zbuciumul şi tragedia în care de secole se zbate numai pentru a-şi apăra fiinţa şi drepturile sale la viaţă şi libertate, la linişte şi la unire.
Protocolul semnat de generalul Ion Antonescu privind aderarea României la Pactul Tripartit - Berlin, 23 noiembrie 1940 -

Guvernele Germaniei, Italiei şi Japoniei, de o parte, şi Guvernul României, de altă parte, constată prin plenipotenţiarii mai jos semnaţi c‹5TO ISTORIA ROMÂNILOR
Articolul 1 - România aderă la Pactul Tripartit, semnat la 27 septembrie 1940, la Berlin, de Germania, Italia şi Japonia.
Articolul 2 - In cazul când comisiunile tehnice prevăzute de art. 4 ale Pactului Tripartit vor trata chestiuni care ating interesele României, vor fi invitaţi la lucrările acestor comisiuni şi reprezentanţi ai României.
Articolul 3 - Textul Pactului Tripartit este alăturat ca anexă acestui protocol. Protocolul acesta a fost redactat în limbile germană, italiană, japoneză şi română, fiecare dintre texte fiind privit ca original.
Protocolul intră în vigoare în ziua semnării.
Români,
în faţa Dumnezeului strămoşilor noştri, în faţa Istoriei şi a veşniciei româneşti, mi-am luat azi răspunderea de a smulge prin onoare dreaptă ceea ce-a fost cotropit prin silnică umilire şi trădare, hotărând să pornesc lupta sfântă de redobândire a drepturilor neamului /.../
Români,
La 6 septembrie 1940 destinul îmi aşezase pe cuget povara istovitoare a unei ţări sfâşiate şi descompuse.
Am jurat să nu abdic o singură clipă de la sfintele drepturi şi de la porunca demnităţii româneşti.
M-am trudit să ţes sufletele, să unesc puterile, să adun toată munca românească pentru ca sâ pot păstra şi reînălţa neamul.
V-am cerut să-mi dăruiţi nădejdea voastră, încrederea voastră, făgăduindu-vă să lupt pentru reînălţarea patriei. Şi m-aţi ascultat.
Dumnezeu m-a ajutat ca la un an numai de la prăbuşirea graniţelor - anul umilirii, al suferinţelor şi învăţăturii româneşti - să pot îndrepta din nou neamul nostru pe calea luptei şi sfintelor drepturi strămoşeşti.
Am purtat de-ajuns pe braţele zbuciumate frământatele ruine ale României Scumpe şi Mari. - prăvălită de greşeala noastră şi trădarea unora. Am tăcut de ajuns zbuciumul şi lupta mea pentru drepturile României de totdeauna, ale României pentru care luptasem altădată.
A sosit vremea să-mi împlinesc jurământul.
Pornim la luptă.
In acest ceas de încercare, jur să vă duc la biruinţa sfinţirii drepturilor noastre asupra bătrânei Moldove, să fac din nou din pământul Basarabilor vatra morţilor şi leagănul copiilor voştri şi din codrii Bucovinei straja nepieritoare a gloriei româneşti.
Mulţumesc Domnului că m-a învrednicit să sparg atât de repede cătuşele roşii ale anarhiei si pradei cotropitoare, contribuind astfel şi la măreaţa luptă de înnoire a civilizaţiei pe care o duc în Europa, Germania şi Italia.
Le mulţumesc în numele naţiunii noastre că au înţeles cu atâta dreptate nedreptatea făcută unui popor loial - care a luptat şi va lupta veşnic pentru sfânta lui unitate-, dându-i poporului român mândria unei lupte puternice şi curajoase nu numai pentru reclădirea drepturilor naţionale, dar şi împotriva celui mai mare duşman al lumii: bolşevismul.
Legaţi în jertfa pentru idealul nou şi mare al lumii în plămădire, Românii îşi vor recăpăta drepturile prin fapta lor de credinţă, prin lupta lor de onoare pentru civilizaţia lumii, alături de marele popor german [...]
Marea Britanie nu a mai cunoscut de secole tragedia şi umilinţele ocupaţiei străine. Noi am trecut de două mii de ani, nu numai în cursul vremurilor, dar şi în tursul aceluiaşi veac, din luptă în luptă, din ocupaţie în ocupaţie, din umilinţă în umilinţă, din tragedie în tragedie. Marea Britanie se bate de secole pentru a cuceri, noi ne batem pentru a ne apăra, în această titanică şi totdeauna neegală luptă, am fost de multe ori înfrânţi, am îngenuncheat, dar niciodată nu am cedat şi nu am renunţat.
Astăzi, ca şi în trecut, avem credinţa în izbândă şi lăsăm conştiinţa universală şi istoria să judece şi să ne judece.
formal !n Lega/ia germană de aci ji de a fi însărcinat cu coordonarea **activităţii** *diferiţilor experţi. în modul acesta va fi unitate de acţiune, ceea ce va aduce* **foloase pentru ambele** *părţi. Avem nevoie de experţi pentru problemele agricole,* **monetare şi pentru** *dezvoltarea*
sistemului de comunicaţii.
în curând voi fi în măsură a indica categoria şi numărul lor. 21. în ce priveşte Ungaria:

Dorim: a) executarea cu loialitate, de ambele părţi, a arbitrajului de la Vtena; **b)** *încetarea imediatăa prigoanei, a atrocităţilor şi a expulzărilor; c) reprimirea refugiaţilor, autorităţilor, intelectualilor şi coloniştilor expulzaţi din teritoriul cedat, repunerea lor în drepturi şi despăgubiri; d) statut pentru minoritatea română. Bazele statutului v-au fost date; e) Ungaria să admiră reîntoarcerea în Ungaria a maghiarilor originari din regiunile cedate.*

Noi avem atât de grele probleme de rezolvat, probleme provocate de cedările masive de teritorii, încât nu putem, fără a lua riscuri grave, sociale şi economice, a păstra în teritoriul nostru elemente care nu ne aparţin şi care au casele şi proprietăţile lor în Ungaria. Admitem reciprocitatea în ce priveşte dezideratele exprimate mai sus.

Semnat General Antonescu
Sturdza
65 550

Cantităţi	Valori	Ristumă
tone		
2 025 362	181 074 497	7 108 124 313 .

Din septembrie 1939 relaţiile comerciale între România şi Germania au devenit din ce în ce mai strânse. Numeroasele acorduri care au fost încheiate de la acea dată până astă:\ tindeau spre o reglementare cât mai adâncă a raporturilor economice între cele două ţări. acordând Germaniei de fiecare dată avantaje economice care întreceau cu mult în importanţă tot ce a consimţit România vreodată unei ţări amice. De altfel, în negocierile care s-au purtat în ultimul an. România, cu un larg spirit de înţelegere, a încercat să satisfacă toate dorinţele Germaniei, făcând de cele mai multe ori, şi mai ales în problemele mari şi esenţiale, sacrificii cu totul neobişnuite, chiar şi în raporturile economice cele mai amicale, căci în urma acestoi sacrificii economia românească a luptat şi luptă cu greutăţi necunoscute până acum.

Nu toate avantajele acordate Germaniei pot fi exprimate în cifre. Totuşi, vom încerca sa arătăm care sunt pierderile aproximative ale României, exportând aproape toate cerealele sale în Germania; de asemenea şi pierderile Statului Român la exporturile de produse petroliere.

La aceasta se mai adaugă câştigul germanilor în detrimentul României, prin plata datoriil< n Statului Român, rezultate din preluarea bunurilor repatriaţilor germani din Bucovina de SuJ şi Dobrogea.

Sunt însă alte avantaje care nu pot fi evaluate în cifre, cu o importanţă şi cu o repercusiune cu mult mai mare asupra economiei româneşti, decât pierderile care se pot evalua. Amintim aci libertatea de cumpărare a trupelor germane în România, constituind un dezavantaj enorm pentru economia românească, fără însă a putea evalua aceste pierderi. Sau cum să se eyaluc:< rezultatele dezastruoase ale finanţării de către România a exporturilor spre Germania ?

In expunerea de mai jos se încearcă a enumera avantajele acordate Germaniei în ultimii doi ani, atât în mod direct, prin schimburile de mărfuri (export, import) şi plăţi, în constituirile de societăţi. în repatrierea germanilor din Bucovina de Sud, precum şi în mod indirect, pur. acordurile încheiate cu alte ţări.

Raport privind avantajele acordate Germaniei prin acordurile comerciale şi de plăţi din perioada septembrie 1939 - septembrie 1941

INTRODUCERE

Români,
Pentru Rege, pentru Ţară. Ca să răzbunăm nedreptatea. Ca să cinstim numele de Români. Cu Dumnezeu înainte. Urmaţi-mă!

Războiul Sfânt a început! General Ion Antonescu.

Produsele petroliere româneşti sunt exportate în Germania la preţ antebelic. Aceasta însemnează că din preţul-plafon importatorul german nu plăteşte decât aşa-numitul preţ de bază, care este circa 50% din preţul-plafon. Diferenţa de 50% reprezintă drepturile pe care Statul Român ar trebui să le încaseze din exportul produselor petroliere. Prin acordurile în vigoare însă, pentru ca germanii să aibă petrolul la preţ antebelic, Statul Român renunţă la încasarea drepturilor sale.

La un export de produse petroliere în valoare de 240 milioane RM [mărci gernuinej, cifră prevăzută în Acordul din 4 decembrie 1940 şi care se va realiza (până la 1 septembrie 1941 intraseră deja în clearing 192 milioane RM, iar acum valoarea exportului lunar se ridică la circa 40 milioane RM.), Starul Român pierde cca 240 RM.. adică 50% din preţul plafon.

Ca un contru-avantajpentru exporturile de produse petroliere la preţ antebelic. Germania s-a obligat să ne livreze, la rândul ei, armamentul la preţul antebelic.

România exportă însă produse petroliere în valoare cu mult mai mare ca aceea a armamentului importat. Din informaţiile primite de la Direcţiunea Mişcării Fondurilor a Ministerului Finanţelor, pe întreg anul convenţional, adică de la 1 octombrie 1940 până la 30 septembrie 1941, România a plătit circa 150 milioane RM. pentru armament. în consecinţă valoarea exportului produselor petroliere româneşti întrece [pe] aceea a armamentului german importat cu circa 90 milioane RM., adică circa 5,4 miliarde.

Pentru economia românească rezultă deci. următoarele pierderi :

- *Produsele petroliere în valoarea diferenţei de circa 90 milioane RM. (5.4 miliarde lei) se exportă la preţul de bază, deci antebelic,*
- *La această diferenţă de 90 milioane RM.. Statul Român nu poate încasa drepturile sale, adică pierde circa 90 milioane RM., adică lei 5,4 miliarde,*
- *Cu acest petrol exportat la preţul de bază şi la care Statul Român a pierdut drepturile sale cumpărăm mărfuri germane al căror preţ este cu 50-150% mai ridicat decât cel antebelic.*

Ceea ce este însă mai grav este că, din informaţiile pe care le posedăm [illegible]zestrarea Armatei, cu toate că germanii s-au angajat prin scrisoarea din 28 octombrie 1940. anexă la Acordul din 1 octombrie 1940, de a ne livra material de război la preţul antebelic, totuşi - de cele mai multe ori - nu-şi respectă angajamentul luat.

Astfel, România pierde sume enorme prin faptul că vinde petrolul la preţ antebelic şi că. (te foarte multe ori, cumpără armamentul la preţul zilei.

Produsele petroliere exportate în Germania la preţ antebelic sunt re-exportate de această tară în multe alte ţări: Olanda. Belgia. Norvegia. Guvernământul General [Polonia], Serbia, Grecia, Croaţia, Danemarca, Finlanda, Franţa neocupată.

De aci rezultă următoarele dezavantaje pentru România:

- *Diferenţa de preţ pe care ar putea-o realiza economia românească o obţine. în acest fel. economia germană,*
- *Dacă am vinde produsele noastre petroliere în ţările mai sus-amintite, am putea obţine materii prime interesante pentru economia românească.*

Situaţia exporturilor de produse petroliere in Germania, în perioada 1 aprilie 1940 - 1 octombrie 1940:

Cantităţi	**Valori**	**Ristumâ**
tone		
cca 671 546	**cca 108 000 000**	**cca 1,7 miliarde**

b. Produse agricole

l.„l

11. Avantaje în schimbul de plăţi.

a. Prin urcările de curs ale mărcii germane.

In decembrie 1939 cursul mărcii s-a urcat de la 4150 lei = 1RM la 50 lei, iar în decembrie 1940 de la 50 lei la 60 lei. Deci într-un interval de timp de un an marca s-a urcat cu 33%.

De fiecare dată Statul Român şi. în general, economia românească a avut de suportat pierderi grele.
1-1

Urcarea cursului mărcii, hotărâte în decembrie 1940, s-a produs într-un moment politic nefavorabil noii orientări politice a României şi a fost absolut nejustificată economiceşte

- Urcarea cursului mărcii s-a hotărât foarte puţin timp după schimbarea politicii externe a României. România nu s-a aşteptat ca, după alăturarea ei Puterilor Axei, Germania să ceară urcarea cursului mărcii;

- Prin urcarea cursului mărcii se încurajează şi mai mult exportul în Germania şi îngre[unjează într-un mod foarte simţitor importul din acea ţară. Rezultatul este că am ajuns *să avem un sold activ de 230 milioane RM. I circa 14 miliarde lei.*

- *Prin urcarea cursului mărcii deviza românească a fost subestimată nu* ISTORIA *în raporturile de schimb cu Germania, dar şi în raporturile cu alte ţări, ex. Bulgaria: leva în raporturi directe 1,63 lei, leva prin RM. = 1,86; Ungaria: pengo în raporturi directe 27, azi 35 lei.*

România a cedat însă în faţa argumentelor germane, care toate tindeau a ne demonstra că trebuie să facem sacrificiu pentru a contribui astfel la crearea de către Germania a unei *noi ordini economice europene.*

b. Prin depăşirea plafonului pentru decontarea exportului.

Prin Acordul din 29 mai 1941 s-a ridicat plafonul până la care B.N.R. decontează pe exportatorii români fără intrările corespunzătoare RM. ce rezultă din exporturile din Germania la 60-100 milioane RM.

împrejurările au fost însă de aşa natură încât şi plafonul de 100 milioane RM. a fost *depăşit a doua zi după încheierea Acordului.*

Astăzi, soldul descoperit decontat este de 230 milioane RM., deci plafonul este depăşit cu 130 milioane RM.
[■■■]

CONCLUZIE

Din cele arătate la avantajele acordate Germaniei în schimbul de mărfuri şi plăţi, se poate vedea că România a mers atât de departe în acordarea avantajelor pentru Germania

Cifra loiali de 320 000 tone lunar ce ne este cerută cuprinde şi 75 000 tone ce se vor economisi la calea ferată. Cum operaţiunea de rrţodificare a încălzirii locomotivelor noastre este abia începută şi realizarea ei depinde numai de livrările germane de cărbuni, conducte ¡i instalaţii de alimentarea locomotivelor, ea nu intrâ în calculul nostru.

Din cele 245 000 tone ce rămâne să livrăm, acoperim în mod sigur circa 238 000 tone; nu reuşim să corespundem exact la repartiţia lor pe categorii, dar diferenţele potfi în mare parte corectate.
Putem livra în medie teoretică lunar până la 1 octombrie a.c.:
105 000 tone benzină auto;
6 320 tone benzină aviaţie;
105 800 tone ulei gazos, petrol şi păcură;
40 000 tone ulei de uns (luhrefiunt).
Total: 264 900 tone

Din care 237 820 tone pentru Germania şi Italia şi circa 27 000 tone pentru Bulgaria. Croaţia. Slovacia. Finlanda şi Franţa.

O modificare în cantităţile livrabile în folosul benzinei de aviaţie podte fi obţinută prin etilarea benzinei.

Trebuie remarcat 'că cifrele de mai sus reprezintă tor, absolut tot, disponibilul nostru şi cuprinde şi restanţele de produse petroliere netransportate la timp din cauza îngheţului şi u inundaţiilor, precum şi 2 000 tone de benzină de aviaţie neridicate, din stocul de 4 000 tone cedat astă iarnă din aprovizionările aviaţiei noastre.

Dacă vom primi din Germania cărbunii ceruţi, conductele pentru gazul de sonde şi gazul metan, vom putea economisi încă circa 16 000 tone lunar din consumaţia internă destinându le exportului.

Punerea in aplicare chiar în această lună a noii legi a minelor va da noi posibilităţi de exploatare şi explorare a petrolului şi de la ea pot ft aşteptate încă noi sporiri a livrărilor de combustibil în folosul operaţiunilor, ce alături de Germania şi aliaţi purtăm pentru o nouă şi dreaptă viaţă a lumii.

Faţă tyă de aceste eforturi şi de sacrificiile noastre, permiteţi-mi vă rog, Domnule Mareşal, să vă arât unele din greutifţlle cu care luptăm, pe care nu le condiţionăm de satisfacerea cererilor de petrol ce ni se fac, dar care prin sprijinul Dvs. ar putea reduce apăsările de ordu militar, economic şi chiar social şi politic, ce purtăm pe umerii noştri.

Preţurile la care livrăm produsele noastre petroliere Germaniei sunt preţuri de sacrificiu şi cu torul disproporţionate faţă de cele mondiale.

Din calculele noastre rezultă că între 1 octombrie 1940 şi 1 mai 1942 am exportat spre Germania 3 965550 tone,pierzând la această cantitate 15 miliarde lei prin reducerea preţuim plafon şi 20 miliarde lei faţă de preţul monitor plătit de celelalte ţări.

Germania a mai primit o risturnă din taxele cuvenite statului român, care numai de Iu l .X.1940- I.III. 1942 totalizează 15 miliarde. 200 milioane lei.

în schimbul acestei risturne România trebuia să primească armamentul din Germania la preţul din 1939. Preţurile acestea nu au fost respectate şi plusul de preţ plătit se ridică la 16 miliarde, 200 milioane, majoraţiile mergând uneori până la 218% .

Numai pentru lovituri 75 / 97 încărcătură normală am plătit în plus circa 1 800 000 000 lei

In plus la materialele industriei de petrol şi la maşinile agricole, ce importăm, sporul» mărci este de 100% şi în lei de peste 200%, în timp ce la petrolul nostru s-au produs urcări de numai 27% în mediu.

Pe de altă parte pierderile noastre vin şi din neregu[lajritatea schimburilor.

Am importat material de război de 12 fi miliarde şi am exportat petrol de 213 miliarde, chiar ¡i pe preţul redus plătit de Germania.

Întregul export al României şi întreaga ei putere de plată fiind absorbite de Germania, trebuia să ni se dea în schimb material de război, fabricat sau în materii prime şi textile, necesare purtării războiului şi consumului intern.

Materialul automobil şi de transmisiuni comandate sau promise nu ni se mai livrează, la cauciuc sunt mari lipsuri şi întârzieri, la materialele feroase absenţa exportului german, care ajunge uneori la 100% din angajamente, ameninţă cu închiderea peste câteva luni a unora din fabricile de armament, muniţii şi unelte agricole.

La livrarea maşinilor agricole, a metalelor neferoase, a comenzilor de cale ferată se constată întârzieri importante, iar la textile din 3 000 [tone} celofibră nu s-a primit nimic, in sfârşit, nelivrarea către Franţa a 26 000 tone produse petrolifere, predate Germaniei în acest scop, întârzie executarea şi livrarea comenzilor noastre de armament din acea ţară.

V-am transmis prin delegaţii Dvs. toate date[lef privitoare la lipsurile noastre, iar Ministrul Afacerilor Străine a remis Excelenţei Sale Ministrului von Ribbentrop o notă asupra nevoilor noastre.

Vă rog, ţinând seama de jertfele ce facem, şi pe care vi le expun sumar mai sus, să interveniţi ca să ni se livreze tot materialul cerut şi să ni se înlesnească schimbul şi tranzitul cu ţările din care ne putem completa nevoile noastre de armament şi muniţii.

Aşa ne vom face datoria de a lupta cu roată convingerea şi puterile noastre, păstrându-ne iot potenţialul ce-l reclamă marea noastră luptă.

Vă rog să primiţi. Domnule Mareşal. încredinţarea deosebitei mele stime.

Brutus Coste:
România înaintea celui de-al doilea război mondial şi campania sa in Rusia până in 1943 - Sugestii pentru viitorul Europei
(Fragmente)

(1943 martie 15 j Memorandum elaborat în limba engleză şi pregătit de fostul diplomat acreditat în anii anteriori în SVA sau în Portugalia spre folosul emigraţiei române anriantonesciene din capitalele aliate.

Cursul pe care evenimentele militare ii pot lua în acest an face ca poziţia României să fie de un interes particular.

Nici o încercare de a descrie această poziţie şi aceste schimbări ce por[illegible]i nu sunt de pătruns fără o rememorare a evenimentelor ce au condus aici.

1

Partea României la prezenta tragedie comună nu poate fi clar definita fără a ţine seama de contribuţia ei la ceea ce pe drept s-a numit armistiţiul de 20 de ani dintre cele două războaie. Faptele referitoare la această contribuţie sunt destul de bine cunoscute pentru a impune mai mult decât o rapida trecere în revista a câtorva puncte:

< 1) De-a lungul întregii perioade interbelice. România a fost un ardent susţinător al Ligii Naţiunilor. Succesivele guverne româneşti au fost cu toate în fruntea oricărei încercări de consolidare a Ligii şi de devenire a ei ca instrument efectiv de menţinere a păcii.

in ciuda slăbiciunii politicii anglo-franceze, România a susţinut puterni... securităţii colective tn două teste cruciale ale politicii anti-agresiune: sancţiunile contra Italiei (1935 - 1936)}i remilitarizarea de către Germania a Renaniei (1936).

(2) Luând in consideraţie fisurile sistemului Ligii Naţiunilor, România a procedat cât mai bine pentru a-şi întări obligaţiile ca membru al Ligii prin subscrierea la o mai precisă înţelegere a securităţii colective: un tratat de alianţă defensivă cu Polonia, acordurile Micii înţelegeri şi iile Antantei Balcanice, un pact de prietenie cu Franţa.

(3) Când crejterea netulburată a puterii germane a condus la anularea a două decade de eforturi în direcţia securităţii colective. România s-a aflat printre ultimele state ce au susţinui politica Ligii Naţiunilor. Ea a fost. astfel, singura Putere care să exprime dispoziţia de a-şi îndeplini înţelegerile asumate faţă de Cehoslovacia tn clipa celei mai fatidice ore ale acestei ţări. Desigur, nu mai târziu decât în septembrie 1938 guvernul român a informat Praga că, dacă Ungaria va coopera la orice act de agresiune contra Cehoslovaciei, România nu va întârzia să-şi îndeplinească obligaţiile militare.

(4) Chiar după München, când promotorii politicii britanice şi franceze au fost intimidaţi să accepte pretenţia Germaniei ta supremaţie în Europa Centrală şi de Est, România a continuat să privească spre Londra şi Paris pentru sprijin şi direcţie.

Cea mai bună dovadă a destoiniciei şi direcţiei sigure asumată de politica României - în anii ce au prefaţat izbucnirea războiului şi chiar în primele zece luni de după aceea - u constat în faptul că oamenii de stat germani şi italieni au precizat ci, prin pierderea unei părţi a teritoriului ei. România şi-a cules fructele pentru ataşamentul ei încăpăţânat la politica anglo-franceză. Mai mult, chiar neîntâmpinând rezistenţă la cererile lor militare şi economice. Germania şi Italia au evidenţiat credinţa lor că România trebuia si plătească pentru prejudiciile pe care li le-a cauzat prin „politica greşiră " din trecut.

[...] Când în primăvara anului 1939 Marea Briranie şi Franţa au optat finalmente pentru a nu mai continua politica de conciliere. România s-a aflat de partea lor, deşi guvernul ei nu se simţea asigurat din cauza lipsei de pregătire a Puterilor Occidentale pentru a-şi onora garanţiile date şi, de asemenea, din cauza nesiguranţei atitudinii Rusiei.

în primele zece luni ale războiului, lipsiră de asistenţi materială din toate părţile. România a făcut mari eforturi pentru a-şi întări apărarea. Având în vedere poziţia sa geografici, puterea militari a României s-a dovedit suficienta pentru a-i îngădui să lupte simultan contra Ungariei şi Bulgariei ori să se opună - pentru un timp - Rusiei.

f..] Rezultatul colaborării între Germania, Ungaria şi Uniunea Sovietica a fost înfrângerea României din vara anului 1940. Faptul că tot ceea ce s-a întâmplat fără mari pierderi de vieţi omeneşti şi ci, în loc de-a pierde rizboiul său. România a pierdut simplu o campanie - prin cedarea teritoriului pentru a se prezerva forţa armată -, aceasta nu schimbă realitatea fundamentală că ea a suferit o înfrângere din partea Germaniei, Ungariei şi URSS [I

Când. ca rezultat al acceptării de către Regele Caro! a dictatului de la Viena Generalul Antonescu a succedat în asumarea puterilor dictatoriale, prima sa încercare a fost aceea de a forma un guvern al tuturor partidelor. Această încercare a eşuat, în parte datorită presiunii germane, în parte datorită incapacităţii - foarte de neînţeles - a partidelor democratice de a accepta orientarea politicii interne şi externe fixată de către Generalul Antonescu. Finalmente s-a format un guvern incluzând Garda de Fier, sponsorizaţi de nazişti. Încurajând ambiţia acestei grupări de a controla poziţiile-cheie in Armată, Poliţie şi in departamentele economice, naziştii au fost fondatorii reali ai revoluţiei Girzii de Fier ce a izbucnit în ianuarie 1941. insă doar ce-a izbucnit ci ei s-au dat deoparte şi n-au întreprins nimic pentru a se opune suprimării protejaţilor lor.

!n ajunul războiului contra Rusiei un guvern militar - lipsit de experienţă politică - le-u urmat. Pe de altă parte, prin transformarea Gărzii de Fier într-o forţă violenţi opusă noului guvern militar şi prin găzduirea liderilor ei in Germania, naziştii şi-au făurit un instrument de presiune adiţional şi foarte efectiv. La cel mai mic semn de rezistenţa manifestat de către guvernul Antonescu, ameninţarea restaurării Gărzii de Fier îşi făcea apariţia. Prin aceasta, naziştii nu au fost capabili si obţină obedienţa guvernului Antonescu, ci ei au asigurat acestuia din urmi un anume sprijin din partea claselor cele mai influente - ale acelora pentru care spectrul revenirii la putere a Girzii de Fier era de-a dreptul îngrozitor.

Cu asistenţa diviziilor şi cu această teamă creată, Germania şi-a asigurat dominaţia asupra industriilor-cheie ale României şi a obţinut, contra unor plăţi amânate şi la preţuri foarte joase, surplusul producţiei ţării la petrol şi alimente.

Prezenţa unităţilor militare germane şi exploatarea sistematică a economiei româneşti a condus la creşterea generali a simţimintelor antinaziste. Aceste simţăminte au fost depăşite numai de intensa teamă provocată de Rusia **Sovietică - în** *care fiecare român vedea pe inculpatul principal pentru înfrângerea României fără vărsare de sânge [din 1940j şi pentru instalarea situaţiei de adâncă umilire morală.*

Poporul român era oricum nerăbdător in aşteptarea zilei când circumstanţele îi vor permite să ridice armele împotriva oricărei naţiuni căreia ar fi dorit să-i reziste la prima transgresiune a independenţei şi integrităţii teritoriale a României.

Războiul dintre Germania şi Rusia Sovietică a oferit prilejul de a încep[illegible]a care. cea dintâi, s-a înfruptat din teritoriul României: Rusia Sovietică.

Poporul român şi armata sa au intrat în războiul contra Rusiei pentru singurul scop al recâştigării a ceea ce fusese furat prin ameninţarea cu forţa. Pentru a pune capăt umilirii pe care au suportat-o în urma deciziei guvernului lor de a capitula fără vărsare de sânge, românii au resimţit moraliceşte necesitatea de-a lupta pentru recâştigarea pământului ce aparţinea de drept României. Procedând astfel, ei nu s-au gândit nicicând să participe la vreo cruciadă ori la vreo campanie mondiala de asemenea natură; ei au conceput războiul lor contra Rusiei ca o acţiune militară purtată pentru recâştigarea celor două provincii româneşti - pe care ei fuseseră guta să le apere prin forţa armelor cu un an mai devreme - şi, de asemenea, pentru eliberarea a două milioane de ţărani români a căror viaţă, sub ocupaţia sovietică, fusese o lungă serie de persecuţii, deportări şi ucideri în masă. (Intr-un singur an de ocupaţie, peste 300 000 de români din Basarabia dispăruseră prin forţă).

Poporul român a fost convins că, pentru el, războiul va înceta a doua zi după eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord - iar Armata a fost informată că ea va depăşi râul Nistru, graniţa legală între România şi Uniunea Sovietică, numai pentru o foarte limitată extensiune dictată de necesităţi militare: în principal de nevoia de a fi distruse bazele construite de Uniunea Sovietică de-a lungul întregii frontiere cu România. Un acord semnat cu Germania chiar stipula că armatei române nu i se va cere să înainteze dincolo de râu! Bug.

Decizia de a continua lupta peste Bug a fost luată de guvernul Antonescu fără cunoştinţa ori consimţământul poporului român. Întrucât avansul unor unităţi militare româneşti dincolo de acest râu s-a realizat gradual a fost nevoie de timp pentru ca poporul român - lipsit de orice mijloace de expresie ori de a-şi impune efectiv voinţa - să fi fost informat că o parte a armatei sale luptă încă in Rusia. O asemenea participare - pentru care guvernul Antonescu singur poartă întreaga responsabilitate - a fost, oricum, până în vara anului 1942. mai degrabă simbolică - consistând în mai puţin de cinci divizii cu efective complete Această participare a fost preţul pentru ca să se asigure supravieţuirea armatei acasă.

Până la începutul verii anului 1942 Germaniei i-a fost imposibil să ţină - din partea unui guvern slab şi lipsit de experienţă -. printr-un amestec de ameninţări şi promisiuni vagi privind retrocedarea Transilvaniei de Nord ocupată de unguri, un număr mai mare de divizii. Aceasta sporire a ajutorului militar al României în rizboiul contra Rusiei a fost iarăşi atinsă 'puţin câte puţin» şi, astfel, poporul român s-a aflat in necunoştinţâ de cauză în privinţa

proporţiei participării armatei sale la război. Poporului român nu i s-a revelat adevărul in aceasta privinţă înaintea dezastrelor din ultima iarnă (...)

Protocol semnat de miniştrii de Externe ai Germaniei şi României privind raporturile economice şi Financiare intre cele două ţări (11 ianuarie 1943)

între Guvernul German şi Guvernul Român se stabilesc următoarele:

1. Cu începere de la data semnării acestui protocol se va plăti numai 112 din preţul de cumpărare a fiecărei comenzi, făcută pe baza condiţiunilor stipulate în convenţia de credit din 17 ianuarie 1942 şi 17 august 1942, privind furnizarea de material de război de către Germania României. Jumătatea a doua a preţului de cumpărare se va trece într-un cont de credit pe care guvernul german îl va deschide în favoarea Guvernului Român fără dobânzi Asupra lichidării acestui credit se va hotărî după terminarea războiului.

Guvernul German declară ca regularea plaţilor ce urmează să fie făcută încă după terminarea războiului de către români din creditele stabilite prin convenţia din 17 ianuarie 1942 şi 17 august 1942, precum şt din creditul nou stabilit prin prezentul protocol, să fie efectuate în condiţiunile cele mai largi.

2. Guvernul German va dispune imediat ca Banca Reichului German să vândă Băncii Naţionale a României, de acoperire pentru notele emise ca o consecinţă a finanţării intereselor germane, 30 tone de aur **(in** *valoare de circa H4 milioane RM).*

3. Guvernul German va dispune ca Banca Reichului să vândă Băncii Naţionale a României 43 milioane de franci elveţieni in timp de şase luni. plătibile în rate lunare pentru a împiedica vânzarea către Elveţia a unor articole de export necesare Germaniei pentru nevoi de război române comandate în Elveţia.

Guvernul German se declară de acord să sprijine din punct de vedere al transporturilor în cadrul posibilităţilor tehnice transporturile suplimentare româneşti pentru Elveţia şi Suedia pentru a înlesni în acest mod Guvernului Român procurarea de devize libere.

Condiţiunea premergătoare pentru aceasta este ca contingentele stabilite între Germania şi România pentru exportul către Germania să fie împlinite la timp şi pe deplin proporţionale

4. Guvernul German este de acord ca soldul vechi si fie asigurat prin încheierea de *contracte de cumpărare ferme la preţurile de astăzi şi sub garanţia Reichului şi care urmează să fie lichidare cel mai târziu după terminarea războiului.*

5. Germania livrează României în cursul anului contractual 520 000 tone fier fără de *fierul conţinut în materialul de război care în acelaşi interval va întrece cantitatea de 100 000 tone.*

6. Guvernul Român va îngriji prin măsuri administrative şi la nevoie chiar stabilite prin legi ca exportul de produse petroliere spre Germania şi Italia în cursul anului 1943 sâjie sporit la 4 milioane tone prin restrângerea consumului intern românesc şi prin sporirea producţiei.

Guvernul German va colabora la aceasta prin sfaturi tehnice precum şi prin livrări de *materiale necesare sporirii producţiei pentru schimbarea instalaţiunilor cu păcură prin acelea cu cărbuni sau gaz. socotind conţinutul de fier al acestor materiale necesare in contingentul de fier stabilit.*

7. România va livra în decursul anului contractual cel puţin 15 000 tone turte oleaginoase, precum şi 90 000 tone seminţe oleaginoase.

Fragmente din mlnuta ultimei întrevederi Adolf Hitler - Ion Antonescu (5 august 1944)

j..J Referitor la Frontul de Răsărit, el IFiihrerul) poate sublinia ci Germania însăşi nu are decât un singur interes, acela de a stabiliza Frontul de Răsărit, făcând totul şi luptând până la extrem pentru a realiza acest lucru.

în ce priveşte apărarea României împotriva atacurilor aeriene, aceasta nu poate fi realizată decât în cadrul masurilor generale de siguranţă. Prestări speciale in acest domeniu pentru România nu se pot acorda.

In legătură cu ultimul pact, acela al apărării antiaeriene, Antonescu a subliniat că rafinăriile de petrol şi căile ferate au cea tpai urgentă nevoie de apărare, citând în sensul afirmaţiilor sale date cu privire la pagubele suferite. Asupra transportului de petrol ce exercita o influenţă foarte defavorabilă ar fi faptul ci prin atacurile aeriene nu sunt distruse numai vagoanele-cisternă, ci şi conductele petroliere.

Cu aceasta, discuţia s-a îndreptat din nou asupra cauzelor apăririi antiaeriene insuficiente în România. Fiihrerul a menţionat din nou că chiar România nu a fost dispusi. la timpul său, să puni la dispoziţie sumele necesare, subliniind în această ordine de idei că este înjositor şi insuportabil pentru conducătorul unei ţări ca Germania să afle mereu de Ia generalii săi că pentru nevoile armatei germane nu se găsesc sumele de lei necesare. în fond. Germania nici nu ar fi trebuit să intervină in favoarea României, ci ar fi putut să se înţeleagă cu Molotov pe seama acestei ţări. în România nu trebuie să se pună accentul numai pe considerente pur economice, ci trebuie si se ţină seama numai de faptul că războiul trebuie câştigai cu orice preţ; în cazul în care el este pierdut, sunt pierdute şi moneda românească şi rezervele de aur româneşti şi rezervele petrolifere, precum şi roate celelalte pe care apărătorii poate prea grijulii ai intereselor româneşti le-au pus deoparte cu menajamente. Dacă însă războiul este câştigat, tensiunile provocate de decontări, care, produse acum. vor putea fi înlăturate fără greutate [...]

Marele Cartier General al Fiihrerului la 7-VIII- 1944 Iss) Schmidt

(Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ştefan Lache, *Antonescu - Hitler. Corespondenţă şi întâlniri inedite, 1940- 1944,* **II, Bucureşti. Editura Cozia, 1991, p. 192-193).**

*

Proclamaţia către (ară a regelui Mihai I
- Bucureşti, 23 august 1944 -

Români,

In ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înţelegere cu poporul Meu. că nu este decât o singuri cale pentru salvarea ţării de la o catastrofa totala, ieşirea noastră din alianţă cu Puterile Axei şi imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite

Români.

Un nou guvern de uniune naţionali a fost însărcinat sa aducă la îndeplinire voinţa hotărâta a ţării, de a încheia pacea cu Naţiunile Unite. România a acceptat armistiţiul oferit de Uniunea Sovietica, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie

in *Răsărit va putea fi liniştită că nimic nu-i va ameninţa existenţa europeană, pa va fi atunci îndeajuns de puternică pentru a-ji apăra prin propriile ei forţe interesele ei naţionale. O Românie care* **insă** *ar fi învinsă în această luptă alături de Germania oricum nu ar mai avea de ce si se gândească la revendicările ei naţionale şi de altă natură, fie ele îndreptăţite sau nefondate Intr-un asemenea caz. România ar înceta si existe la fel de bine ca şi oricare alt stat naţional european, lată de ce, încheind, Vi exprim, înci o dală, Domnule Mareşal, rugămintea si ajutaţi cu toate mijloacele de care poate dispune România - militare, economice, dar şi politice - pentru ca noi să putem asigura acestei lupte comune un sfârşit victorios.*

Naţiunea germană şi economia germană vor depune toate eforturile pentru a-lface posibil Poporul german va lua asupra sa orice suferinţă şi orice primejdie, iar eu însumi nu suni stăpânit, zi şi noapte, decât de un singur gând: încheierea victorioasă a acestui război.

Vi voi comunica. Domnule Mareşal, peste câteva zile mai detaliat concepţia mea asupru situaţiei politice şi militare.

Cu salutări cordiale, în numele solidarităţii camaradereşti,
AlDv, Adolf Hitler

V

(Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ştefan Lache, Antonescu - Hitler. *Corespondenţa şi întâlniri inedite,* **1940 - 1944, II, Bucureşti, Editura Cozia, 1991, p. 135 - 136).**

Situa}ia
pierderilor armatei române în Campania din Est (22 iunie 1941 - 23 august 1944)

Detalii	*Armata de Uscat*	*Aeronauticii*	*Marină*	*Total*
Morţi				
Ofiţeri	*2 926*	*175*	*12*	*3 113*
Subofiţeri	*1* 656	*157*	*10*	*1823*
Trupă	65 *824*	*640*	*185*	*66 649*
Total	70 *406*	*972*	*207*	*71 585*
Râniţi				
Ofiţeri	*h 213*	*123*	*23*	*8 359*
Subofiţeri	*4 831*	*124*	*28*	*4 983*
Trupă	*22 9088*	*920*	*272*	*23 0280*
Total	*24 2132*	*1 167*	*323*	*24 3622*
Dispăruţi				
Ofiţeri	*5 916*	*101*	*25*	*6 024*
Subofiţeri	*5 338*	*98*	*34*	*5 670*
Trupă	*29 6022*	*639*	*1160*	*29 7821*
Total	*30 7476*	*838*	*1219*	*30 9533*
Total				
Ofiţeri	*17055*	*399*	*60*	*1 7514*
Subofiţeri	*1 2025*	*379*	*72*	*12 476*
Trupă	*59 0934 .*	*2 199*	*1617*	*594 750*
Total	*62 0014*	*2 977*	*1749*	*624 740*

(Al Du(u, *Succint bilanţ,* **în** *„Armata României",* **nr. l/iunie 1994, p. 12)**

imm

(Sursâ: *Recueil de textes à l'usage des Conférences de la Paix*, **Paris, 1946, pp 5 - 7).**

Uniunea,Sud Africana
URSS
22 iunie ¡941
Olanda
1941
Norvegia
23 dec. 194!
Luxemburg
1942
1941
¡944
Haiti
Germani
?4 august ¡944
1941
12 dec. 1941
¡942
Casta Rici
1943
Canada
14 febi. 1942
fi Je, 1941
1944
rffentinu
Statele
întreruperea relafiilor diplomatice

Evoluţia raporturilor internationale ale României (1940 -1944)
Convenţie de armistiţiu
între Guvernul Român, pe de o parte, şi guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit al Marii Britanii şi Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte - Moscova, 13 septembrie 1944 -

Guvernul şi înaltul Comandament aI României, recunoscând faptul înfrângerii României in războiul împotriva URSS, Regatului Unit, SUA şi celorlalte Naţiuni Unite, acceptă condiţiunile armistiţiului prezentate de către Guvernele sus-menţionatelor trei Puteri Aliate, lucrând în interesele tuturor Naţiunilor Unite,

Pe baza celor de mai sus, reprezentanţii Guvernului şi înaltului Comandament Român, Ministrul de Stat şi Ministrul de Justiţie L. Pătrăşcanu, Ministrul Subsecretar de Star al Afacerilor Interne, Adjutant al Majestăţii Sale Regelui României. General D. Dămăceanu. Principele Ştirbei şi d-l G. Popp, având depline puteri, pe de o parte, - şi reprezentantul ¡naltului Comandament Aliat (Sovietic), Mareşal al Uniunii Sovietice R.l. Malinovski, deplin împuternicit pentru aceasta de către Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit şi SUA, lucrând în interesul tuturor Naţiunilor Unite, pe de altă parte, au semnat următoarele condiţiuni:

1. Cu începere de la 24 august 1944, ora 4 a m., România a încetat cu torul operaţiunile militare împotriva URSS, pe toate teatrele de război, a ieşit din războiul împotriva Naţiunilor Unite, a rupt relaţiunile cu Germania şi sateliţii săi, a intrat în război şi va duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei şi Ungariei, cu scopul de a restaura independenţa şi suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziţie nu mai puţin de 12 divizii de infanterie, împreună cu serviciile tehnice auxiliare.

Operaţiunile militare din partea forţelor armate române, cuprinzând forţele navale şi aeriene, împotriva Germaniei şi Ungariei, vor fi purtate sub conducerea generală a înaltului Comandament Aliat (Sovietic).

2. Guvernul şi Înaltul Comandament al României se obligă să ia măsurile pentru dezarmarea şi internarea forţelor armate ale Germaniei şi Ungariei, aflare pe teritoriul României, ca şi pentru internarea cetăţenilor celor două State menţionate, care îşi au reşedinţa acolo (vezi anexa la art. 2).

4. Se restabileşte frontiera de stat între URSS şi România tabilită prin acordul sovieto- mmân din 28 iunie 1940.

11. Pierderile pricinuite Uniunii Sovietice prin operaţiunile militare şi prin ocuparea de către România a teritoriului sovietic vor fi despăgubite de către România faţă de Uniunea Sovietică, însă, luând în considerare că România nu numai că s-a retras din război, dar a declarat război şi în fapt duce război contra Germaniei şi Ungariei, Părţile sunt de acord ca compensaţiile pentru pierderile menţionate să nu fie plătite în întregime de România, ci numai in parte, şi anume în sumă de 300 milioane dolari ai Statelor Unite, plătibili în curs de şase ani. în mărfuri (produse petrolifere, cereale, materiale lemnoase, vase maritime şi fluviale, diverse maşini etc.).

România va plăti despăgubiri pentru pierderile pricinuite în România proprietarilor c elorlalte State Aliate şi naţionalităţilor lor, pe timpul războiului, despăgubiri a căror sumă va fi fixată Ia o dată ulterioară (vezi anexa la art. 11).

14. Guvernul şi Înaltul Comandament Român se obligă să colaboreze cu înaltul C omandament Aliat (Sovietic) la arestarea şi judecarea persoanelor acuzate de crime de război.

16. Tipărirea, importul şi răspândirea în România a publicaţiilor periodice şi neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru şi a filmelor, funcţionarea staţiunilor de T.F.F., poştă, telegraf şi telefon vor fi efectuate în acord cu Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) (vezi anexa art. 16).

18. Se va înfiinţa o Comisiune Aliată de Control care va lua asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea şi controlul executării prezentelor condiţiuni, sub conducerea generală

şi Statele Unite. Primiţi pe soldaţii acestor armate cu încredere. Naţiunile Unite ne-au garantat independenţa ţării şi neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită.

Români,

Poporul nostru înţelege să fie singur stăpân pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărârii noastre liber luate şi care nu atinge drepturile nimănui este un duşman al neamului nostru. Ordon Armatei şi chem Poporul să lupte prin orice mijloace fi cu orice sacrificii împotriva riui. Toţi cetăţenii să se strângă în jurul Tronului şi al Guvernului pentru salvarea Patriei. Cel care nu va da ascultare guvernului se va opune voinţei poporului şi este un trădător de ţară.

Români,

Dictatura a luat sfârşit şi cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi în care toate drepturile şi libertăţile tuturor cetăţenilor ţării sunt garantate şi vor fi respectate.

Alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor, mobilizând toate forţele naţiunii, vom trece hotarele impuse prin acrul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupaţia străină.

Români,

De curajul cu care ne vom apăra, cu armele în mână, independenţa împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta depinde viitorul ţării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul neamului românesc, să păşim hotărâţi pe drumul înfăptuirii României de mâine, al unei Românii libere, puternice şi fericite.

fi *ordinele înaltului Comandament Aliat (Sovietic), lucrând in numele Puterilor Aliate (vezi anexa la art. 18).*

19. Guvernele Aliate socotesc hotărârea Arbitrajului de la Vtena cu privire la Transilvania ca nuld şi neavenită şi sunt de acord ca Transilvania (sau cea mal mare parte a el) să fie restituita României sub condiţia confirmării prin Tratam! de Pace, şi Guvernul Sovietic este de acord ca forţele sovietice si ia parte, in acest scop, la operaţiuni militare, conjugate cu România, contra Germaniei **fi** *Ungariei.*
20. Prezentele condiţiuni intra in vigoare in momentul semnării lor.

Făcut la Moscova, in patru exemplare, fiecare in limbile români, rusi fi *englezi, textele rus* **fi** *englez fiind autentice.*

12 septembrie 1944
Din insircinarea Guvernului **fi** *înaltului Comandament al României,*
(ss) Lucreţiu Pitrăşcanu
(ss) G-ral Adj. Dămiceanu
(ss) B. Ştirbei
(ss) G. Popp

Din însărcinarea Guvernelor Statelor Unite ale Americii, Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice **fi** *Regatului Unit,*
(ss) Malinovski

PIERDERILE ARMATEI ROMÂNE ÍN CEL DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Categoria de personal	Categoria forţelor armate											
	Armura de uscat			Aenrnaulica			Marina			Total		
	Esi	Vest	Total	Est	Vest	Total	Est	Vest	Total	Esi	Vest	Total
	Morţi											
Ofiţeri	2926	810	3736	175	48	223	12	1	13	3113	859	3972
Subofiţeri	1656	704	2360	157	69	226	10	3	13	1823	776	2599
Trupa	65824	19841	85665	640	239	879	185	20	205	66649	19400	86049
Total	70406	21355	91761	972	356	1328	207	24	231	71585	21035	92620
Răniţi şi bolnavi												
Ofiţeri	8213	3240	11453	123	48	171	23	1	24	8359	3289	11648
Subofiţeri	4831	3007	7838	124	74	198	28	3	31	4983	3084	8067
Trupa	229088	83715	312803	920	249	1169	272	7	279	230280	83971	314251
Total	242132	89962	332094	1167	371	1538	323	11	334	243622	90344	333966
		Dispăruţi										

Ofiţeri	*5926*	*883*	*6799*	*101*	*46*	*147*	*25*	*1*	*26*	*6042*	*930*	
Subofiţeri	5538	*1078*	*6616*	*98*	*46*	*144*	*34*		*34*	*5670*	*1124*	*6794*
Trupa	*296022*	*56013*	*352035*	*639*	*376*	*1015*	*1160*		*1160*	*297821*	*56389*	*354210*
Total	*307476*	*57974*	*365450*	*838*	*468*	*1306*	*1219*	*1*	*1220*	*309533*	*58443*	*354210*
						Total						
Ofiţeri	*17055*	*4933*	*21988*	*399*	*142*	*541*	*60*	*3*	«	*17514*	*5078*	*22592*
Subofiţeri	*12025*	*4789*	*168/4*	*379*	*189*	*568*	*72*	*6*	7«	/2<76	*4984*	*17460*
Trupa	*590934*	*158869*	*749803*	*2199*	*864*	*3063*	*1617*	*27*	*1644*	*549750*	*159760*	754510
Total	*620014*	*168591*	*788605*	*2977*	*1195*	*4172*	*/ 749*	*36*	*1785*	*624740*	*169822*	*794562*

(Jipa Rotaru şi colab., *Armata română în al doilea război mondiali Romanian Army in World War II,* **Bucureşti, Editura Minerva, 1995, p. 197).**

Proces-verbal al interogatoriului luat Mareşalului I. Antonescu de reprezentanţii N.K. V.D.- ului la Moscova (4 aprilie 1946)

întrebare: Pe ce bază s-au constituit relaţiile economice dintre Germania şi România în perioada războiului împotriva Uniunii Sovietice?

Rispuns: în perioada războiului Germaniei şi României împotriva Uniunii Sovietice petrolul extras din România era transportat în principal în Germania şi, parţial, în Italia. Turcia şi Bulgaria.

în total, în România in aceasti perioadi se extrăgeau anual 4 400 000 tone de petrol, din care se trimiteau in Germania 3 000 000 tone. întreaga industrie petrolieră a României se aflam mâinile societăţilor petroliere engleze, americane, belgiene şi franceze.

In acest fel. s-a întâmplat ci producătorii englezi, americani de petrol ii asigurau Germaniei petrolul.

Trebuie spus că România, neţinând seama de insistenţa nemţilor de a confisca proprietatea societăţilor petroliere engleze şi americane, a lăsat această proprietate neatinsă, păstrându-i pe vechii directori generali numiţi încă înainte de război şi a renunţat la dreptul său de a-i numi pe propriii săi comisari pentru controlul activităţii firmelor.

Livrările de petrol românesc Germaniei s-au efectuat în conformitate cu convenţia economica existentă încă înainte de venirea mea ta putere [23 martie 1939],

In noiembrie [decembrie] 1940, la prima mea întâlnire cu Hitler, între noi a fost încheiată o noui convenţie economici, conform căreia nemţii livrau României avioane marca Messerschmidt 109. tancuri, tractoare, artilerie antiaeriană şi antitanc, automate şi alt armament, primind din România petrol, benzină şi pâine.

în afară de aceasta. în primăvara anului 1941, la întâlnirea de la Viena cu Goering, am convenit verbal cu el ca România să se străduiască să mărească livrările de petrol şi, în locul acestora, să primească de la nemţi echipament petrolier.

Această convenţie purta un caracter general şi ulterior a fost dezvoltată şi concretizată prin tratative între ministrul român al industriei petroliere, Dimitriuc, şi reprezentanţii nemţilor în România, Fischer ¡?j şi Neubacher. Nu ştiu dacă în această convenţie au fost întocmite ceva documente.

In decursul anilor 1942 - 1944. nemţii au adus în România prăjini de sapă şi conducte de lubaj şi alt echipament petrolier, utilizai la lucrările de exploatare în industria petrolieră: de asemenea au livrat echipament pentru conductele magistrale Ploieşti-Bucureşti, Transilvania- Bucureşti. Echipamentul petrolier german a fost distribuit între firmele petroliere aflate în România, conform unui plan special, care a fost elaborai de către Ministerul Industriei Petrolului a! României cu participarea reprezentanţilor acestor firme şi a reprezentat o parte clin convenţiile economice anuale germano-române.

Totodată. în anul 1943 nemţii au adus la Galaţi echipamentul unei uzine de prelucrare a petrolului care, la început, a fost dusă în Caucazul de Nord, iar apoi, odată cu retragerea, a fost evacuată în România.

In afară de aceasta, în schimbul petrolului, nemţii livrau în România minereu de fier extras de ei la Krivoi Rog.

în acelaşi timp, Hitler personal, Ribbentrop şi ambasadorul german tn România, Killinger, in cursul întâlnirilor cu reprezentanţii guvernului român, au subliniat de multe ori câ tivrârile de petrol românesc către Germania sunt plătite prin eforturile trupelor germane pe frontul
sovieto-german.

Astfel, in ianuarie 1942, Hitler, primindu-mă la Cartierul său General din Prusia Orientală şi având in vedere spusele românilor cu privire la faptul câ nu primesc o compensaţie suficientă pentru petrolul lor, mi-a făcut o observaţie şi mi-a recomandat in problema petrolului să ţin seama de faptul că Germania plăteşte petrolul românesc prin soldaţii săi care luptă pentru
interesele României.
Procesul-verbal a fost scris conform spuselor mele, a fost citit de mine.

Antonescu
A interogat: ofiţerul de contrainformaţii - It.-col. Sokolov Translator militar: It. Znamerovski

Originalul procesului-verbal al interogatoriului a fost trimis la Ministerul Afacerilor Externe al URSS.

(Teodor Mavrodin, *Mareşalul Antonescu întemniţat la Moscova,* **Piteşti, Editura Carminis, 1998, pp. 180 - 182; vezi şi Alina Tudor, Şerban Pavelescu,** *Mareşalul Antonescu: Alte interogatorii* **în „Magazin Istoric", nr. 10/1997, p. 29 - 30.)**

Ultimul cuvânt rostit de Mareşalul Ion Antonescu in faţa „Tribunalului Poporului" care l-a condamnat la moarte - Bucureşti, 17 mai 1946 -

{...] In Testamentul meu politic, dacă voi mai avea timp să-l scriu, voi spune:

Scump popor român, sunt mândru că am făcut parte dintr-o naţie cu dublă ascendenţa romană şi dacă, a cărei istorie a fost luminată de strălucitoarea figură a lui Traian şi de jertfa marelui Decebal!
Am luptat în două războaie pentru gloria tal

Surit fericit să cobor cu câteva clipe mai devreme lângă martirii tăi. Toţi au luptat pentru dreptatea ta!

Foştii mei colaboratori au incercat-să se desolidarizeze de mine. Eu nu mă desolidarizez de greşelile lor.

Las Ţării tot ce q fost mai bun în guvernarea mea. Tot ce a fost rău iau asupra mea, în afară de crimă!

Acest război, care s-a sfârşit cu înfrângerea Germaniei hitleriste, nu va pune capăt conflictului mondial deschis tn ¡914.

Prevăd un al treilea război mondial, care va pune omenirea pe adevăratele ei temelii sociale. Ca atare, Dv. veţi face mâine ceea ce eu am încercat să fac astăzi dar am fost înfrânt! Dacă aş fi fost învingător, aş fi avut statui în fiecare oraş al României. Cer să fiu condamnat la moarte şi refuz dinainte orice graţiere. In felul acesta voi muri pe pământul Patriei, în schimb voi, ceilalţi, nu veţi fi siguri dacă veţi mai fi aici când veţi fi morţi.
Am terminat. Dar, înainte de a încheia, vreau să vă reamintesc:

Scipio Africanul a urmărit pe Hannibal peste câmpiile Franţei, ale Spaniei, ca să-l înfrângă pe nisipurile fierbinţi ale Africii, la Zama, râzând de pe suprafaţa pământului marea Cartaginâ

Astfel, el a pus bazele strălucirii Romei. Ca şi Temistocle, şi Vespasian, care şi-au servit ţara, şi el a murit în exil.
îmi vin in minte, în aceste clipe tragice ale vieţii mele, fără să mă gândesc că aş putea fi comparat **cu** *ilustrul general roman, cuvintele pe care el, pornind în exil, le-a adresat, de pe puntea corăbiei, poporului său:*
«- Ţie, popor ingrat, nu-ţi va rămâne nici cenuşa mea!»

Grigore Gafencu:

România în faţa Conferinţei de Pace de la Paris (Fragmente)

(1946 octombrie 7) Extrase din Observaţiile generale prefaţând cel de-al doilea amplu memoriu prezentat Conferinţei de Pace de la Paris din 1946, în numele Românilor Liberi, de către un grup de foşti colaboratori ai Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti, în frunte cu Grigore Gafencu.

Poporul român a aşteptat cu încredere încheierea Conferinţei [dej la Paris; el a dorit profund pacea şi a voit să poată repara nedreptăţile şi pierderile provocate prin participarea sa la un război în care el s-a văzut angajat împotriva voinţei sale.

El a sperat, în virtutea atitudinii loiale pe care a observat-o mereu faţă de vechea ordine europeană, ca responsabilităţile sale reale să fie judecate cu echitate şi că nu va avea de suferit un regim punitiv. El a sperat, de asemenea, că după ce îşi va fi îndeplinit condiţiile ce i-au fost impuse, ar putea să se reîntâlnească cu pacea, cu independenţa sa politică şi economică.

Astăzi, când proiectul Tratatului ce-l priveşte, revizuit de către Comisii (ale Conferinţei păcii în perioada august - septembrie 1946 - **n.ns.,1,** *ajunge tn faţa Adunării plenare (faptul se va petrece la 10- II octombrie 1946 -* **n.nsj,** *poporului român i-arfi dificil să-şi ascundă dureroasa sa dezamăgire.*

Tratatele actuale nu înţeleg să facă nici o discriminare între statele «satelite». Dar cum să nu faci distincţie între statele care s-au făcut instrumentele politicii germane şi acelea contra cărora această politică a fost dirijată? Cum să se uite că România n-a luat în nici un fel parte la pregătirea acţiunii «revizioniste» şi belicoase a Germaniei hitleriste?

Fidel ataşată Ligii Naţiunilor. România a opus o rezistenţă hotărâtă şi activă acţiunilor Acei, până în ultimele zile ale vechii ordini europene - adică la prăbuşirea frontului occidental in Franţa (mai - iunie 1940). Totuşi, acordul de la Miinchen deja divizase continentul şi izolase ţările de Est. Totuşi, acordul de la Moscova împărţise Europa Orientală şi, implicit, România. v,

în urma acestui ultim acord. România şi-a pierdut teritorii, româneşti prin trecutul lot; prin sângele şi limba populaţiei, teritorii cărora România le-a fost profund ataşată. Această pierdere a cauzat o rană dureroasă poporului român, ea a ridicat protestul său unanim. în clipa în care Uniunea Sovietică lua Basarabia, o mare parte din Bucovina şi regiunea Herţa, care au fost totdeauna parte integrantă a Regatului României, restul ţării era deschis influenţei preponderente a Reichului hitlerist. Această împărţire, tot atât de contrară prevederilor vechilor tratate de pace şi Pactului Ligii Naţiunilor, precum şi principiilor puse în valoare de către Charta Atlanticului, a situat România, înainte ca ea să fi fost antrenară in,război, printre victime şi nu printre culpabili.

(Observations sur le Projet de Traité de Paix avec la Roumanie, **II, Paris, 1946, pp. 5-7)**
Articolul 1

Frontierele României, astfel cum sunt indicate pe harta anexată Tratatului de faţă (Anexa I), vor fi cele existente la 1 ianuarie 1941, cu excepţia frontierei româno-ungare care este definită în articolul 2 din prezentul Tratat.

Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu dispoziţiunile acordului sovieto-român din 28 iunie 1940 şi cu ale acordului sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945.
Articolul 2

Hotărârile sentinţei de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule şi neavenite. Frontiera dintre România şi Ungaria este restabilită prin prezentul articol astfel cum exista la 1 ianuarie 1938.

PARTEA 1 Frontiere

Statele Unite ale Americii, Regatul Unit, URSS, Uniunea Sud-Africană, Australia, Republica Socialistă Sovietică Bielorusă, Canada, India, Noua Zeelandă, Cehoslovacia şi Republica Sovietică Ucraina, ca state aflate în război cu România şi care au participat la lupta contra statelor europene inamice cu forţe militare importante, desemnate în cele ce urmează sub numele de Puterile Aliate şi Asociate, pe de o parte, şi România, pe de altă parte:

Având în vedere că România, care a încheiat o alianţă cu Germania hitleristă şi a participat la război alături de ea împotriva URSS, Regatului Unit, Statelor Unite ale Americii şi a celorlalte Naţiuni Unite, are partea sa de răspundere în acest război;

Ţinând seama, pe de altă parte, de faptul că, la 24 august 1944, România a încetat toate operaţiunile militare împotriva URSS, că s-a retras din războiul contra Naţiunilor Unite şi că a rupt relaţiile sale cu Germania şi sateliţii săi şi, după ce a încheiat la 12 septembrie 1944 un Armistiţiu cu guvernele URSS, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii, a participat activ la războiul contra Germaniei;

Având în vedere că Puterile Aliate şi Asociate şi România doresc deopotrivă să încheie un tratat de pace care va constitui baza unor relaţiuni amicale între ele şi va rezolva chestiunile aflate în suspensie, rezultând din evenimentele amintite mai sus, îngăduind astfel Puterilor Aliate şi Asociate să sprijine cererile pe care România le va prezenta spre a deveni membră a ONU şi spre a adera la orice convenţie încheiată sub auspiciile Naţiunilor Unite;

Pentru aceste motive au hotărât să proclame încetarea stării de război şi să încheie în acest scop prezentul Tratat de Pace şi, în consecinţă, au numit pentru aceasta ca plenipotenţiari pe:

care, după ce au schimbai între ei deplinele lor puteri, găsite în bună şi cuvenită formă, au căzut de acord asupra următoarelor dispoziţiuni:
Preambul

Tratat de Pace între Puterile Aliate şi Asociate şi România - Paris, 10 februarie 1947 -

Nu s-ar putea judeca responsabilităţile acestei ţări, nici nu i s-ar putea fixa locul ce-i revine intre naţiuni fără a ţine seama de aceste fapte esenţiale.

Şi aceasta cu atât mai mult cu cât poporul român, din momentul tn care a putut să-şi reia libertatea de acţiune, s-a situat de partea Naţiunilor Unite şi a luptat eroic alături de armata sovietică. El a făcut această redresare nu cu gândul de a se adapta unei situaţii noi, ci cu conştiinţa că servea noii politici, care era a sa, şi pentru care el luptase deja tn 1916.

Acest sentiment de continuitate, de perseverenţă într-un efort politic care nu a separat nicicând cauza română de aceea a libertăţilor Europei, permite poporului român să respingă în mod hotărât termenul de «satelit», care în chip injust i s-a atribuit. «Satelit» - el nu are conştiinţa de a fi fost, căci chiar în perioadele cele mai sumbre ale cuceririi germane el nu a ratificat nicicând politica conducătorilor săi efemeri: declaraţiile de război ale României au fost făcute cu violarea legilor constituţionale, fără aprobarea Regelui, a poporului, nici a Parlamentului. Singurul act la care Regele şi poporul au avut posibilitatea să-şi manifeste din nou voinţa fu actul liberator de la 23 august 1944, care a reînnoit firul politicii româneşti.

Poporul român sperase că Conferinţa de la Paris va recunoaşte poziţia specială a României care nu s-a separat de Aliaţii săi decât prin consecinţele funeste ale prăbuşirii ordinii europene. El a sperat, de asemenea, că Tratatul pe care-l va semna va ţine cont de învăţămintele desprinse din trecutul încă recent şi va contribui la restabilirea unei ordini generale, excluzând despărţirea, inegalităţile. încălcările politice şi economice în defavoarea celor slabi, toate cauzele care au provocat războiul.

El ţine să constate, mai întâi, că în privinţa unui punct important Tratatul de Pace i-a făcut dreptate. România a suferit amputări crude şi injuste ale teritoriului ei şi dintre care unele au fost menţinute prin clauzele Armistiţiului şi acelea ale Tratatului de Pace. Tot asemenea ea a fost profund sensibilă în urma faptului că Transilvania întreagă i-a fost redată. Poporul român exprimă cea mai vie gratitudine a sa Puterilor care au ajutat-o să-şi regăsească frontiera occidentală; acest act de justiţie întăreşte voinţa sa de a face tot ce-i stă în putere în scopul întreţinerii de raporturi pacifice şi de amiciţie încrezătoare cu toţi vecinii săi.

Când va lua cunoştinţă de Tratat în ansamblul său, poporul român nu va găsi alte temeiuri spre a se bucura. El va constata cu regret că tratamentul care i-a fost rezervat depăşeşte în severitate pe acela rezervat altor state învinse; şi că nimic nu-lpune la adăpost de ameninţările ce apaSă asupra independenţei sale. - ameninţări care - deja într-un rând - l-au mai smuls cursului normal al politicii sale.

El îşi va reaminti atunci alte decepţii: textul Tratatului, aprobat de către Comisii, este mult mai sever decât acela stabilit de către miniştrii Afacerilor Externe [ai URSS, SUA, Angliei, şi, apoi, Franţei); acest ultim text, la rândul său, a fixat condiţii mai dificile decât acelea stipulate prin Armistiţiu; Armistiţiul, în sfârşit, conţinea clauze mai grave decât lăsau să se prevadă negocierile anterioare şi declaraţiile D-lui Molotov. Lui i se pare că cu cât se străduia mai mult, prin grele sacrificii, să-şi recâştige locul între Aliaţi, cu atâta în plus condiţiile impuse de către aceştia din urmă au fost mai severe. Şi aceasta contrar asigurărilor pe care delegaţii români le primiseră în cursul negocierilor de armistiţiu la Cairo, - asigurări după care Tratatul de Pace ar fi trebuit să amelioreze condiţiile Armistiţiului, dacă România a făcut cauză cu Aliaţii [...]

ISTORIA ROMÂNILOR

loan Scurtu - Gheorhe Buzatu

PARTEA A V-A
Reparaţii şi restituiri
.-: i >>)&
Articolul 22

România va despăgubi Uniunea Sovietică pentru pagubele pricinuite prin faptul operaţiunilor militare şi ocupaţiunii de către România a teritoriilor sovietice, dar, ţinând seama de faptul că România nu numai că s-a retras din războiul contra acesteia, ci şi că a declarat război Germaniei şi a dus efectiv război împotriva acesteia, Pârţile convin că reparaţiile pentru pagubele mai sus indicate vor fi efectuate de către România nu in totalitatea lor, dar numai în parte, anume, pentru o valoare de 300 000 000 dolari USA.plătibili în opt ani, începând de la 12 septembrie 1944, în natură (produse petroliere, cereale, lemn, vase maritime şi vase fluviale, utilaj divers etc.).

Baza de calcul pentru reglementarea prevăzută în prezentul articol va fi dolarul USA la paritatea lui în aur, la data semnării Convenţiei de armistiţiu, adică 35 dolari pentru o uncie aur.

Actul de abdicare a regelui Mihai I al României - Bucureşti, 30 decembrie 1947 -

Mihai l-iu
Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională
Rege al României
La toţi de faţa şi viitori sănătate

în viaţa Statului român s-au produs în ultimii ani adânci prefaceri politice, economice şi sociale, cari au creat noi raporturi între principalii factori ai vieţii de Sfat.

Aceste raporturi nu mai corespund astăzi condiţiunilor stabilite în Pactul fundamental - Constituţia Ţării -, ele cerând o grabnică şi fundamentală schimbare.

în faţa acestei situaţiuni, în deplină înţelegere cu factorii de răspundere ai Ţării, conştient şi de răspunderea ce-mi revine, consider că instituţia monarhică nu mai corespunde actualelot condiţiuni ale vieţii noastre de Stat, ea reprezentând o piedică serioasă în calea dezvoltării României.

In consecinţă, pe deplin conştient de importanţa acrului ce fac în interesul poporului român.

ABDIC

pentru mine şi pentru urmaşii mei de la Tron, renunţând pentru mine şi pentru ei la toate prerogativele ce le-am exercitat ca Rege al României.
Las poporului român libertatea de a-şi alege noua formă de Stat.

Mihai Rege

Dat la Bucureşti, astăzi 30 Decembrie 1947

ibliografie

I - Bibliografii Istoriografie

Boacă, Ioan, *Bibliografie legionară,* **Miami Beach, Omul Nou, 1993.**

Buzalu. Gh., Gh.I. Florescu, *Al doilea război mondial şi România O bibliografie.* **Iaşi, Editura Academiei, 1981.**

Florescu, Gh.I., ed.. *Relaţii româno-americane în timpurile moderne.* **Iaşi, Editura Universităţii „Al.I. Cuza", 1993.**

Heistver, A.V., *Burjoaznaia istoriografiia F.R.G. oh uciastii Rumînii vo vtoroi mirovoi voine. Kriticeskii ocerk,* **Chişinău, Ştiinţa, 1986.**

Hillgruber, Andreas, *Südost-Europa im zweiten Weltkrieg. Literatur-bericht und Bibliographie,* **Frankfurt-am-Main, 1962.**

Hitchins, Keith, *Historiography of the Countries of Eastern Europe: Romania,* **în „The American Historical Review", vol. 97, no. 4/October 1992, pp. 1071-1079.**

Ilie, Petre, Gh. Stoean, *România în războiul antihitlerist. Contribuţii bibliografice.* **Bucureşti, Editura Militară, 1971.**

Meurs. Wilhelmus Petrus von. *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă.* **Traducător Ion Stanciu, Chişinău, Editura Arc, 1996.**

Pascu, Ştefan şi colab., Bibliografia istorică a României, I, IV-VIII, Bucureşti, Editura Academiei Române. 1970-1996.

Publicaţiile scoase din circulaţie până la 1 iunie 1946. **Ministerul Informaţiilor, Bucureşti, 1946; reeditare: Alba Iulia, Editura Fronde. 1994.**

Ştefânescu, Ştefan, ed.. *Enciclopedia istoriografiei româneşti.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978.**

Tufescu, Victor, Ana Tosa, *Bibliografia geografica sumara a României,* **Bucureşti, Monitorul Oficial/Imprimeriile Statului, 1947.**

- **Arhivele Naţionale ale României; Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Bucureşti, fondurile:**
- **Preşedinţia Consiliului de Miniştri**
- **Casa Regalâ [inclusiv fondurile personalei**
- **Ministerul de Interne**
- **Ministerul de Justiţie**
- **Ministerul Propagandei Naţionale**
- **Inspectoratul General al Jandarmeriei**
- **Direcţia Generală a Poliţiei**
- **C.C. al P.C.R.**
- **Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, Bucureşti**
- **Arhivele Militare ale României, Bucureşti-Piteşti**
- **Biblioteca Academiei Române, Arhiva Istorici, Bucureşti**
- **Biblioteca Naţională a României. Colecţii Speciale, Bucureşti**
- **Arhivele Naţionale ale României, Direcţiile judeţene Iaşi, Neamţ, Prahova, Braşov, Buzău, Dolj, Timiş, Cluj '**
- **USA, The National Archives of the.... Washington. D C.**
- **USA, The Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C.**
- **F.D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York**
- **Hoover Institution on War, Revolution, and** Peace. **Hoover Institution Archives, Stanford. California, USA**
- **Great Britain, Public Record Office, London, Kev.'**
- **Gosudarstvennii Arhiv Rossiiskoi Federaţii, Moskva**
- **Ţentr Hraneniia Sovremennoi Dokumentaţii, Moskva (Arhiva fostului PCUS)**
- **Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, Moskva**
- **Arhiv Vneşnei Politiki SSSR, Moskva**
- **Rossiiskii Ţentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov po Noveişei Istorii, Moskva**
- **Ossobii Arhiv, Moskva (arhivele capturate de trupele sovietice după 1944-1945 din Germania, Polonia. România etc.)**
- **Ţentralnîi Gosudarstvennii Arhiv Sovetskoi Armii, Moskva**

xxx *Acestea erau garan[iHe anglo-franceze. Planurile de distrugeri ale Aliaţilor in regiunea petroliferi şi pe Dunăre,* **Bucureşti, 1940.**

Activitatea Corpurilor Legiuitoare şi a Guvernului de ta ianuarie 1922 până la 27 martie 1926, **Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Bucureşti, Cartea** Românească, 1926.

Adibekov, G.M., *Popîtka komintern¡za¡¡¡ Kominforma* **v 1950 g. Po novîm arhivnim materialam, în „Novaia i noveişaiia istoriia", Moskva, nos. 4-5/1994.**

Agapie, Mircea, Jipa Rotaru, eds., *Ion Antonescu. Cariera militari (Scrisori inedite).* **Bucureşti, Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1993.**

Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945, Baden**-Baden - Bonn-Göttingen. Vandenhoeck und Ruprecht, 1950.**

S-au publicat mai multe serii: B (1925-1933), C (1933-1937), D (1937-1941) şi E (1941- 1945). Seriile C (vois. I-Xm, 1950-1970) şi E (vols. l-VIII, 1969-1979) au fost editate integral.

Unele serii au fost tipărite şi în limbile engleză (cf. Documents on German Foreign Policy 1918-1945, Séries C, 1933-1937; Sériés D, 1937-1941 (13 volume, 1949-1964, vol. 14- indice, 1976) sau franceză (cf. *Les Archives secrètes de la Wilhelmstrasse,* **seria C, vols. I-XIII/2, 1937 -iunie 1940).**

Editori: diverse colective de istorici, pentru început sub egida unei comisii cvadripartite (anglo-franco-americano-vest-germană), apoi integral germană.

Pentru ajunul şi prima etapă a celui de-al doilea război mondial, această colecţie de documente, alături de cele britanică, franceză, americană şi italiană (vezi), este indispensabilă pentru studierea relaţiilor româno-germane.

Ancei, Jean, *td.,Documents Concerning the Fale ofRomanian Jewry during the Holocaust,* **vols. l-xni, New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1986.**

Idem, *Transnistria,* **vol. I-III, Bucureşti, Editura Atlas, 1998.**

Andrei, Petre, *Discursuri parlamentare.* **1929-1933, Iaşi, Editura Ankarom, 1996.**

Idem. *Fascismul,* **Focşani, Editura Neuron, 1995 [ed. I, 1927].**

Antonescu, General [Mareşal din august 1941] Ion, *Temelia statului naţional-legionar. 6 septembrie 1940 - 6 octombrie 1940,* **Bucureşti, Imprimeria Centrală, 1940.**

Idem, *Cuvânt şi faptă. Cuvântări rostire de... Înfăptuirile guvernului. 6 septembrie - 31 decembrie 1940,* **Bucureşti. 1941.** ^

Idem, *Generalul... către Ţară. 6 septembrie 1940 - 22 iunie 1941,* **Bucureşti, 1941.**

Idem, *Către Români. Chemări - Cuvântări - Documente. La o răscruce a istoriei.* **Bucureşti. Socec and Co„ SAR, 1941.**

Idem, *îndemnuri româneşti,* **Bucureşti, Editura „Dacia Perennis", 1941.**

Idem, *Sfintele noastre drepturi. Din cuvântările Domnului Mareşal.... Conducătorul Statului Român,* **I, Bucureşti, 1941.**

Idem, *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor,* **ed. a Il-a, Iaşi. Editura Moldova, 1991; ed. I - Bucureşti - 1919.**

Idem. *Pentru salvarea Patriei. îndemnuri către fiii Ţării. 20 ianuarie - 24 ianuarie [1941],* **Bucureşti, 1941.**

Idem, *Un ABC al anticomunismului românesc,* **I, ediţie Gh. Buzatu. Iaşi, Editura Moldova, 1992.**

Idem, *Citiţi, judecaţi, cutremuraţi-vă,* **ediţie Ion Ardeleanu şi Vasile Ariinia, Bucureşii, Editura Tinerama, 1991.**

Buşe, Constantin, Dascâlu Nicoiae, *Nicoiae lorga şi revizionismul maghiar. Culegere de articole, studii, conferinţe şi discursuri parlamentare.* **Bucureşti, Editura Universităţii. 1995.**

Idem, *„Dacă vrei să câştigi războiul, trebuie să pregăteşti pacea ",* **ediţie Ion Ardeleanu. Cluj-Napoca, 1991.**
Idem, *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940-6 septembrie 1943.* **Bucureşti, 1993**

Buşe, Constantin şi colaboratori, eds.. *Relaţii internaţionale in acte şi documente,* **vol. I** *1917-1939, v***ol. II,** *1939-1945,* **vol. III,** *1945-1982,* **Bucureşti. 1974, 1976, 1983.**

Idem, *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940 - 6 septembrie 1942,* **Bucureşti, 1942. S-a publicat şi în limbile franceză, germană şi italiană.**

Buşâ, Daniela, *Procesul Antonescu in presa vremii,* **în „Revista Istorică", Bucureşti, nr. 7-8/1993, pp. 771-777.**

Idem, *Înfăptuirile guvernării de un an a Mareşalului Ion Antonescu (6 septembrie 1940 6 septembrie 1941). Expunerea d-lui Profesor...,* **f. loc., 1941.**

Brânceanu Lidia şi Berciu-Drăghicescu Adina, *Basarabenii şi bucovinenii intre drept internaţional şi dictat. Documente. 1944-1945,* **Bucureşti, Casa de Editură Şansa, 1995.**
Idem, *România in Europa de mâine.* **Bucureşti, Universul, 1942, 62 p.**
Idem, *Armata noastră, mândria noastră... Cuvântare,* **Bucureşti, 1942.**
Brălescu G. (edit'),, *O anchetă stalinistă (1937-1938). Lichidarea lui Marcel Pauker* **Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995.**

Brâtianu, Maria G., *Roumanie 1938-1940 vue de France. Recherches dans les archives françaises,* **Paris, 1996.**
Idem, *Ziua Biruinţei, I, Cuvânt la Radio, la sărbătorirea intrării armatelor române şi germane in capitala Bucovinei şi a Basarabiei, 19 iulie 1944***; II,** *Cuvânt la Radio pentru ostaşii răniţi, 21 iulie 1941,* **Bucureşli, 1941.**
Idem, *Adolf Hitler. Sărbătoarea Germaniei.* **Bucureşti, 1941**

xxx *C.l.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu. Amintiri, documente, corespondenţă.* **Ediţie Ion Ardeleanu, Bucureşti, Editura Forum, 1992.**

Idem, *In serviciul Justiţiei româneşti. Patru luni de activitate la.Ministerul Justiţiei. Reforma Justiţiei româneşti.* **Bucureşti, 1941.**

Blanton, Thomas S., *Ce ştia preşedintele Truman despre România. Un raport al serviciilor secrete americane (1949),* **Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1997.**
Idem, *Pentru Basarabia şi Bucovina. Îndrumări date administraţiei desrobitoare,Bucuieşă,* **1941**
Idem, *închinare eroilor desrobitori.* **Bucureşti, 1941**
Basarabia desrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolşevice. înfăptuiri româneşti. **Guvernământul Basarabiei. Prefajă de Mihai Antonescu, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice** *„Mârvatf* **SAR, 1942.**

Baciu, Nicoiae, Octavian Câpăţână. *Procese celebre - Mari erori judiciare.* **Bucureşti, Editura Continent XXI, 1994 [şi „procesul" Măriei Antonescu).**

Idem, *Pro Italia,* **Bucureşti, 1942.**

Idem, *în serviciul Ţării,* **I, Bucureşti, 1942.**

Idem, *Pentru pământul strămoşesc.* **Bucureşti, 1942, 59 p.**

Babeţi, Adriana, Ungureanu Cornel, *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii. Antologie,* **laşi. Editura Poiirom, 1997.**
Idem, *Pro Germania,* **Bucureşti, 1941**

Axenciuc, Victor, *Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice (1859- 1947),* **voi. 1,** *Industria,* **voi. II,** *Agricultura,* **Bucureşti, Editura Academiei, 1992, 1996.**

Idem, *Războiul Sfânt. Cuvânt către Români rostit la Radio in ziua de 22 Iunie 1941* **Bucureşti, 1941.**

Atitudini şi polemici in presa literară interbelică, **Bucureşti, Institutul de Istorie şi Teorie l iterară „G. Câlinescu", 1984.**

Arad, Yilzak, *Uniăojeniie evreev SSSR* **v** *godi nemeţkoi okupafii (1941-1944),* **Jerussalim, Yad Vashem, 1992.**

Antonescu, Maria, *Cuvinte...,* **Bucureşti, 1942.**

Antonescu, Mihai, *Sfintele noastre drepturi,* **II, Bucureşti, 1941**

Idem, *Basarabia se răzbună.* **Bucureşti, 1941.**

,.Anuarul Statistic al României". **1919-1948**

Antonescu, mareşalul României şi răsboaele de reîntregire. Mărturii şi documente, **vols. I-IV, coordonate şi îngrijite de Iosif Constantin Drăgan, Veneţia, Editura Nagard. 1986-1990.**

Anuar diplomatic }i consular. **1942, Ministerul Regal al Afacerilor Străine al României. Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1942.**
Idem, *Memoriu depus Onor. Tribunalului Poporului la 15.* **V.***1946,* **în „Revista Istorică' Bucureşti, nr. 7-8/1993, pp. 757-769. . -**

Activitatea „Biroului Picii". Pentru aceeaşi problemă, vezi „România liberă" din 10-12 februarie 1998 (*Document senzaţional: Stenogramele de la mănăstire).*

Ciucâ, Marcel-Dumitru, *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente,* **I-II-III, Bucureşli Editura Saeculum I.O./Editura Europa Nova, 1995-1998.**

Din documentele Rezistenţei. **Arhiva Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România, voi. 8/1993 (se publică lista parţială a deţinuţilor politici decedaţi în gulagul comunist din România în perioada 1945-1964, pp. 146-286; majoritatea dintre cei menţionaţi au acţionat pe scena istoriei în epoca războiului mondial din 1939-1945).**

Cioflinâ, Dumitru şi colab., eds *„Istoria Statului Major General Român. Documente, 1859- 1947,* **Bucureşti, Editura Militară, 1994.**

Deputaţii socialişti în parlamentul român. Discursuri (1888-1899.1919-1921). **Cuvânt înainte, antologie şi note de Vasile Niculae, Ion Toacă, Georgeta Tudoran, Bucureşli, Editura Politică, 1983.**

Daşcovici, N., *Interesele şi drepturile României în texte de drept internaţional public.* **Iaşi. Tip. A. Terek, 1936.**

Chiper, Ioan, Florin Constantiniu, Adrian Pop, eds., *Sovietizarea României. Percepţii anglo- americane (1944-1947),* **Bucureşli, Editura Iconica, 1993.**

Chiriţoiu, Mircea, ed.. *Lovitura de stat de la 30 decembrie 1947. Preliminarii militare, consecinţe politice.* **Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1997.**
Dan, loan, *..Procesul" Mareşalului Ion Antonescu.* **Bucureşti, Editura Tempus, 1993.**
xxx *Ce au făcut criminalii de război..* **Bucureşti, 1945.**

Cartea Albă a Securităţii, **voi. I,** *23 august 1944-30 august 1948,* **coordonator Mihai Pelin, Bucuieşti, Serviciul Român de Informaţii, 1997.**

xxx *Cum s-a produs lovitura de star de la 23 August 1944. Rolul Suveranului. Declaraţiile Domnilor: luliu Maniu. C. Titel Petrescu, Lucreţiu Pâtrăşcanu şi C.l. Brătianu. Senzaţionalele dezvăluiri făcute de un ofiţer britanic aruncat cu paraşuta în România pentru a duce tratative cu opoziţia română.* **Bucureşti, Tipografia „Viaţa Literară", 1944.**
Crăciun, Eugen, *Unde mergem.* **Bucureşti, Editura „Adevărul", [1934]**
Idem, *Români la Hitler,* **Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1999.**

Carp, Matatias, ed., *Cartea neagră. Fapte şi documente. Suferinţele evreilor din România.* **vols. I-III, Bucureşti, Socec & Co./SAR Dacia Traiană, 1946-1948. [ed. Il-a, Editura Diogene. 1996].**

Noua Constituţie a României. 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român. **Bucureşti, Tiparul Cultura Naţională, [1923]. [O nouă ediţie.** *Constituţia din 1923 în dezbaterea contemporanilor.* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1990].**

Calafeteanu, Ion, Nicolae Dinu, Teodor Gheorghe, eds.. *Emigrarea populaţiei evreieşti din România în anii 1940-1944. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe* **al României, Bucureşti, Silex, 1993.**

Corespondenţa Preşedintelui Consiliului de Miniştri al URSS cu preşedinţii SUA şi cu primii miniştri ai Marii Britanii în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. 1941-1945, **Ministerstvo Inostrannîh Del SSSR [MAE al URSSJ, 2 vols.. Bucureşti, 1958 (traducere după ed. originală în limba rusă - Moskva, 1957; ediţia a Il-a - Moskva, 1989).**

Calafeteanu, Ion, ed., *Iuliu Maniu - Ion Antonescu. Opinii şi confruntări politice. 1940- 1944,* **Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.**

Costin, Marie, *Derrière le Rideau de fer: La première femme occupant le poste de Ministre des Affaires étrangères - Anna Pauker, telle que je l'ai connue,* **in mass., filele l-5 (Hoover Institution on War, Revolution, and Peace Hoover Institution Archives, Palo Alio, Stanford University, California. Collection Brutus Coste, Box No. 2).**

Convenţia de armistiţiu între Guvernul Român pe de o parte şi Guvernele Uniunii Sovietice. Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii pe de altă parte. **M.A.S. al României, Bucureşti, 1944.**

Pentru detalii, vezi Comeliu Rudescu, I.St. Toma, Al.I. Movilă, Codul armistiţiului, cu o prefaţă de M. Ghelmegeanu, Bucureşti, 1945.

Idem, *Românii in arhivele Kremlinului,* **Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.**

Buzatu, Gh., Mircea Chiriţoiu, eds.. *Agresiunea comunismului in România. Documente din arhivele secrete. 1944-1989,* **1-II, Bucureşti, Editura Paideia, 1998.**

Buzatu, Gh., Florentina Dolghin, Marcel-Dumitru Ciucâ. Gheorghe David, *Ultimele zile ale Mareşalului Ion Antonescu,* **Bucureşti, 1993 (colecţia „Caietele Magazin Istoric", nr. 1).**

Buzatu, Gh., *Aşa a început holocaustul împotriva poporului român.* **Bucureşti, Editura Majadahonda, 1995.** *v*

Conferinţa organizaţiei regionale Bucureşti fa P.C.R.], august 1945, **Bucureşti, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1945.**

Buzatu, Gh„ Stela Cheptea, V.F. Dobrinescu, I. Saizu, eds.. *Mareşalul Antonescu in faţa istoriei,* **I-II, Iaşi, Editura B.A.I., 1990.**

Buzatu, Gh., *ti.. Românii in arhivele Americii, I, Comunismul trece Nistrul (1944-1947),* **Iaşi. Editura Moldova, 1992.**

Ciuceanu, Radu şi colab., eds.. *Misiunile luiAJ. Vişinski in România. IDin istoria relaţiilor româno-sovietice, 1944-1946. Documente secrete,* **Institutul Na[ional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 1997.**

Idem, ed., *România cu şi fără Antonescu,* **Iaşi, Editura Moldova, 1991**

Ciucâ, Marcel-Dumitru şi colab., eds.. *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri Guvernarea Ion Antonescu,* **I, Septembrie-decembrie 1940, Bucureşti, 1997.**

Buzatu, Gh., ed., *Istorie interzisă,* **Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990.**

Diplomaţia cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord, **Chişinău, Universitas, 1992.**

Dobrinescu, Valeriu Florin şi colab., *Plata şi răsplata istoriei,* **I-IV, laşi-Focşani-Piteşti, 1994»1997 (documente privind activitatea lui ion Antonescu).**

Doctrina ţărănistă In România. Antologie de texte. **Realizaţi de Vasile Niculae, Ion Ilincioiu şi Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Noua Alternativă, 1994.**

Doctrinele partidelor politice. **Ediţie Petre Dan, Bucureşti, Editura Garamond, [1996], Prima ediţie, 1923.**

Documente din istoria PCR, 1917-1944, **ed. a Il-a, Bucureşti, 1953.**

Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1916-1921, Bucureşti, Editura Politică, 1966.

Documente din Istoria Partidului Comunist şi a mişcării muncitoreşti revoluţionare din România 11921-1924), **Bucureşti, Editura Politică, 1970.**

Documents on British Foreign Policy, **1919-1939, London, His Majesty's Stationery Office, 1946-**

Se publică pe serii: I (1919), IA (1925-1930), II (1928-1938) şi III (1938-1939,9 vols, şi vol. 10 - indice). Pentru Conferinţa Păcii de la Paris din 1919 - DBFP, Seria 1/1919 - vols. I-Vl.

Editori: diverşi istorici (Sir L. Woodward, Rohan Butler ş.a.), sub egida Great Britain, Foreign Office (Historical Section).

Documents on British Policy Overseas, **London, HMSO, 1984 -**
Se publică pe serii: I (1945-1950, 7 volume). 11(1950-1955).

Editori: diverşi istorici (Rohan Butler, M.E. Pelly ş.a.), sub egida Great Britain, Foreign and Commonwealth Office.

Documents diplomatiques français, 1932-1939, **Paris, Imprimerie Nationale, 1963**
S-au publicat în două serii: 1,1932-1935; II. 1936-1939 (18 volume, 1963-1985).

Editor: Ministère des Relations Extérieures (France), Commission de Publications des Documents Relatifs aux Origines de la Guerre 1939-1945.
I *Documenri diplomatici italiani. Roma,* **Libreria délia Stato, 1952 -**

Pentiu epoca interbelică şi anii războiului, vezi îndeosebi seriile VIII, 1935-1939 şi IX. 1939-1943.

Editor: Ministero degli Affari Esteri (Italia), Commissione per la Publicazione dei Documenti Diplomatice.

Dokumenti vneşnei politiki SSSR, **Moskva, Izdatelstvo Mejdunarodnîh Otnoşeniia, 1957**

Documentele publicate până în prezent acoperă perioada 1917-1940, editându-se în genere câte un volum pentru fiecare an: I (1917-1918), XX (1937), XXI (1938), XXII (1939) şi XXIV (1940).

Volumele sunt pregătite de colective de istorici, sub egida Ministerstvo Inostrannîh Del Rossiiskoi Federaţii (anterior S.S.S.R.).
Documents et matiriaux se rapportant â la veille de la Seconde Guerre mondiale, I-II, **• Moscou, Gospolitizdat, 1948.**

S-au editat concomitent în mai multe limbi: rusă, engleză, germană, română etc. Documente capturate din arhivele secrete ale Germaniei hitlerisle.
S-au publicat sub egida M.A.E. al URSS (Ministerstvo Inostrannîh Del S.S.S.R.).

Duţu Alesandru, Constantin Botoran şi colab., eds., *AI doilea război mondial. Situaţia evreilor din România,* **1/1,***1939-1941,* **Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1994.**

Ehrenburg, Ilya şi colab., *Cartea neagră asupra uciderilor mişeleşti ale evreilor de către fasciştii germani in timpul războiului de la 1941-1945. in regiunile ocupate in Uniunea Sovietică şi in lagărele de exterminare de pe teritoriul Poloniei,* **voi. I. Bucureşti, Editura Institutului Român de Documentare, [1946],**

Firsov, A.I., *Sovetsko-ghermanskiie otnoşeniia, politika na Balkanah* **v fam/e** *1940 g. i Komintern. Noviie dokumenty, tn Rossiiskaia Akademiia Nauk. Institut Slavianovedeniia i Balkanistiki. Mejdunarodniie otnoşeniia i srrany Ţentralnoi i iugovostoăioi Evropi* **v** *period faşistskoi agressii na Balkanah i podgotovki napadeniia na SSSR (sentiabr 1940 - iun 1941),* **Moskva, 1992.**

Florian, Alexandru şi C. Petculescu (coordonatori), *Ideea care ucide. Dimensiunile ideologiei legionare,* **[Antologie], Bucureşti, Editura Noua Altemalivâ, 1994.**

Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, **Washington, Government Printing Office, 1942**

Se publică tematic şi pe ani: Conferinţa Păcii din *1919 (li* **volume), anii** *1939(***5 volume),** *1940* **(5 volume),** *1941* **(7 volume),** *1942* **(7 volume),** *1943* **(6 volume),** *1944* **(7 volume),**

1945 (9 volume), *1946* **(10 lume, din care vols. 3-4 despre Conferinţa Păcii de la Paris din 1946),** *1947* **(voi.3 despre** *Europa de Est şi URSS).*
Editori: United States of America, Depariment of State.

Fotescu, Diana, ed., *Americans and Queen Mărie of Romanţa. A Selection of Documents.* **laşi-Oxford-Portland, The Center for Romanian Studies, 1998.**

Gafencu, Grigore şi colab., eds.. *La Roumanie devant la Conference de la Paix,* **I-II, Paris, 1946 (s-a publicat şi în limba engleză, concomitent).**

Georgescu, Titu, *Intelectuali antifascişti in publicistica românească.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.**

Gheorghiu-Dej, Gh., O *politică românească de realizări democratice.* **Bucureşti. Editura Partidului Muncitoresc Român, 1946.**

Ghibianski, L.I., *Kak voznik Kominform. Po novim arhivnim materialam.* **în „Novaia i noveişaiia istoriia", Moskva, no. 4/1993.**

Ghibu, Octavian O., *Gânduri despre Basarabia,* **Chişinău, Editura Uniunii Scriitorilor. 1997.**

Ghibu, Onisifor, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească.* **Bucureşti, Editura Semne, 1997.**

Godell, *Scene şi desene de la Tribunalul Poporului,* Bucureşti, 1946, 16 p.

God krizisa 1938-1939. Dokumenty i materialy, l-H, Moskva, Ud.PL, 1990.

Grenville, J.A.S., *The Major International Treaties 1914-1973. A History and Guide with Texts,* London, 1974.

Hillgruber, Andreas, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler, 1,1939-194*7; 11. *1942-1944,* Frankfurt-am-Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, 1966-1970.
[Volumul întâi a apărut în limba franceză: *Les entretiens secrels de Hitler (septembre 1939 '- decembre 1941),* Paris, Fayard, 1969; în limba română s-a tipărit o ediţie abreviată: Vasile Arimia şi colab., eds., *Antonescu-Hitler. Corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944),* MI. Bucureşti. Editura Cozia & Co., 1991].

Hitler, *Adolf, Mein Kampf,* Bucureşti, Editura Pacifica, 1993.
[Vezi şi ediţia: *Mein Kampf! Lupta mea,* I-II, Bucureşti, Editura Beladi, 1994].

Idem, *Directives de guerre.* Paris, Arthaud, 1965.

Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză. Documentar, Institutul de Studii Istorice 51 Social-Politice de pe lângă CC al PCR, vol. I-VI, f.l oc„ f.a., cu menţiunea „strict secret (alcătuitori: Maria Covaci, Petre Ilie, C. Nicolae, Aurel Petri, Gh. Zaharia ş.a.).

Istoria Partidului Naţional-Ţărânesc. Documente. 1926-1947, ediţie de Vasile Arimia. Ion Ardeleanu şi Alexandru Cebuc, Bucureşti, Editura Arc-2000, 1994.

Ivaşcu, George, Antoaneta Tânâsescu, *1939. Cumpăna cuvântului. Mărturii ale conştiinţei româneşti în anii celui de-al doilea război mondial,* Bucureşti. Editura Eminescu, 1977.

Kimball, Warren F., ed., *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence.* I-III. Princeton, Princeton University Press, 1987.

LANC *Programul, Statutul şi Regulamentul,* Câmpulung Muscel, 1926.

Legiunea Arhanghelul Mihail - Garda de Fier - programul şi caracterul generai Câmpulung, 1931.

Madgearu, Şerban, *Ghiţă Pop. Un condamnat politic în arhivele serviciilor secrete.* Bucureşti, Editura Paideia, 1998.

Maiorov, S„ ed., *Vneşneaiia politika Sovetskogo Soiuza* v *period Oteâestvennoi voim.* Dokumenty i materiali, I-III, Moskva, Gospolitizdat, 1946-1947.

Mamina, Ion, ed.. *Consilii de Coroană,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Maniu Iuliu. Testament moral politic. Realizatorul ediţiei Victor Isac, Bucureşti, Editura Gândirea Românească, 1991.

Marcu, Paraschiv şi colab., eds.. *Zile de foc în Basarabia şi Bucovina. 22 iunie - 26 iulie 1941. Din arhivele Agenţiei de Presă Rador,* Bucureşti, Fundaţia Rompres, 1996.
Marinescu, Eugen, ed.. *Din presa literară românească (1918-1944),* Bucureşti, Editura Albatros, 1986.

Mavrodin, Teodor, *Mareşalul Antonescu întemniţat la Moscova.* Piteşti, Editura Carminis, 1998.

Mătrescu, Florin, *Holocaustul roşu,* Bucureşti, Editura Gerom-Design, 1993; ed. 11-1998.

Mâciu, Mircea, Texte din gândirea social-politicâ progresistă românească (1900-1944), voi. I-II, Bucureşti, Editura Albatros, 1979.

Mihai I al României, *Cuvinte către Români. Proclamaţii, interviuri, declaraţii,* ediţie Gh. Buzatu, Iaşi, Editura Glasul Bucovinei, 1992.

Mocanu, Marin Radu şi colab., eds., *România - marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente,* I; *România şi armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente,* II, Bucureşti, 1994-1995.

Idem. *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris. Documente,* **Bucureşti, 1996.**

Idem, *România şi armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente.* **Bucureşti, 1995.**

Monarhia de Hohenzollern văzută de contemporani. Antologie. **Coordonatori Ion Popescu-Puţuri şi Augustin Deac, Bucureşti, Editura Politică, 1968.**

Murariu, Ion, Gheorghe, Iancu, *Constituţiile României ¡1858-1991j Texte, note, prezentare comparata,* **ed. IH-a, Bucureşti, Editura Monitorul Oficial, 1995.**

Neagoe, Stelian, ed„ *Bătălia pentru Bucovina,* **Timişoara, Editura Helicon, 1992.**

Idem, *Istoria politică a României între anii 1944-1947. Crestomaţia tranziţiei dintre două dictaturi.* **Bucureşti, Editura Noua Alternativă, 1996.**

Nicodim, Patriarhul României, *Pastorala cu prilejul încheierii armistiţiului între România şi Marii Aliaţi din 23 August 1944,* **Bucureşti. 1944.**

Pactul Molotov-Rihbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente. **Selecţie de Ion Şişcanu, Vitalie Vâratec, Chişinău, Editura Universitas, 1991.**

Pandrea, Petre, *Atitudini şi controverse.* **Ediţie Gh. Epure, Bucureşti, Edilura Minerva, 1982.**

Pâtrâşcanu, Lucreţiu, *Texte social-politice (1921-1938).* **Culegerea, selectarea şi adnotarea textelor: Marin C. Stânescu şi Elena Vlâduţescu, Bucureşti, Edilura Politică, 1975.**

Idem, *Scrieri, articole, cuvântări. 1944-1947.* **Selectarea, pregătirea pentru tipar şi adnotarea: Marin C. Stânescu şi Gh. Neacşu, Bucureşti, Editura Politică, 1983.**

La Roumanie - victime de /'expansionisme Russe. **Anthologie de Nicolas Loupan, Bruxelles. Edition Nistru, 1988.**

Romania. Foreign Sources on the Romanians **The State Archives of Romania, Bucharesl, 1992.**

Roses, Dr. Moses, ed., *Martiriul evreilor din România, 1940-1944. Documente fi mărturii.* **Bucureşti, Editura Hasefer, 1991.**

Rotaru, Jipa şi colab.. *Al treilea Marefal al României: Ion Antonescu. începutul carierei militare (1882-1919),* **Bucureşti, Editura Metropol, 1993.**

Rotaru, Jipa, Alesandru Duţu, Florica Dobre, eds.. *Campania din Est in ordine de zi (1941 1944),* **MII, Bucureşti, Editura Metropol/Editura Vasile Cârlova, 1993-1997.**

Savu. AI.Gh. şi colab., eds.. *Documente privind istoria militară a poporului român,* **vols. I-IV, Bucureşti, Editura Militară, 1977-1979.**

Schramm, Percy Emst §i colab., Hrsgb., *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtßhrungsstab).* **1940-1945, ed. a Il-a, vols. l-8, München, Bernard und Graefe Verlag, 1982.**

Scurtu, loan. *Culegere de documente fi materiale privind istoria României (1918-1922),* **Bucureşti, 1973.**

Idem. *Culegere de documente fi materiale privind istoria României 11938-1940),* **Bucureşti, 1974.**

Idem, *Culegere de documente fi materiale privind istoria României (1940-1944),* **Bucureşti, 1978.**

Scurtu, loan şi BoarLiviu (coordonatori). *Minorităţile naţionale din România. 1918-1925. Documente.* **Bucureşti, 1995.**

Scurtu, loan şi Dordea loan. *Minorităţile naţionale din România. 1925-1931. Documente.* **Bucureşti. 1996.**

Scurtu, loan (coordonator). *Totalitarismul de dreapta din România. Origini, manifestări, evoluţie. 1919-1927.* **Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului. Bucureşti, 1996.**

Scurtu, loan (coordonator). Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României intre anii 1918-1944,* **Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995.**

Scurtu, loan şi colab., eds.. *România. Viaţa politică in documente. 1945,* **Arhivele Statului, Bucureşti, 1994.**

Scurtu, loan şi colab., eds., *România. Viaţa politică in documente. 1946.* **Arhivele Statului. Bucureşti, 1996.**

Scurtu, loan şi colab., eds., *România - viaţa politică in documente. 1947,* **Arhivele Statului. Bucureşti, 1994.**
Pelin, Mihai, ed„ *Sionifti sub anchetă. A. L. Zissu. Declaraţii, confruntări, interogatorii. 10 mai 1951-l martie 1952,* **1, Cuvinte introductive de dr. Moses Rosen, Bucureşti, Edart**
FFP, 1993.

Plămâdealâ, Antonie (editor). *Pagini dintr-o arhivă inedită* **[Miron Cristea], Bucureşti, Editura Minerva, 1984.**

i

Popescu, Stelian, *Predică in pustiu. Articole scrise in anii 1930-1941,* **Bucureşti, Editura Universul, 1941.**

xxx *Poporul acuză. Actul de acuzare, rechizitoriile fi replica acuzării in procesul primului lot de criminali de răsboi.* **Bucureşti, Editura Apărării Patriotice, 1945.**

Procesul conducătorilor fostului Partid Naţional-Ţărănesc, **Bucureşti, Editura de Stat, [1948].**

Procesul marei trădări naţionale. Stenograma deshaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu, **Bucureşti, Editura „Eminescu" S.A., 1946.**

[Reeditare: - *Procesul lui Ion Antonescu,* **ed. Ioana Cracă, Bucureşti, Editura Eminescu, 1995.)**

Programul de guvernare al Partidului Naţional-Liberal, **Bucureşti, 1933.**

Programul Partidului Naţional-Ţărănesc, **Bucureşti, 1935.**

Programul fi Statutul Partidului Social-Democrat, **Cluj, 1927.**

Preda, Dumitru şi Mihai Retegan, *Lista ataşaţilor militari români (1877-1944),* **in „Revista Arhivelor", Bucureşti, nr. 4/1981.**

[Ediţia întâi; dr. Serafim Duicu: *Ion Antonescu fi „Garda de Fier,* **I, Tărgu Mureş, Casa de editură „Rom-Edition", 1991; s-a tipărit o ediţie completă, loan Scurtu, după cea originală:** *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941,* **vols. l-2, Bucureşti, Editura Scripta, 19921.**

Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucreţiu Pătrăfcanu. **Coordonator Mihai Giugariu, Bucureşti, Editura Vremea, 1996.**

Puşcaş, Vasile, ed.. *A! doilea război mondial: Transilvania fi aranjamentele europene (1940-1944),* **Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1995.**

Rădulescu-Motru, Constantin. *In vremurile noastre de anarhie. Scrisori către tineri.* **Bucureşti, Editura Anima, 1992 [ed. I, 1910).**

Recensământul general al populaţiei României din 29 decembrie 1930, **voi. I-X, Bucureşti. 1938-1940.**

RomaniasContribution to the Victoryofthe UnitedNations, **M.A.S. al României, Bucharesl. 1946.**

La Roumanie devant la Conference de la Paix de Paris, **M.A.S. al României, Bucaresl. 1946.**

SSSR **v** *borbe za mir nakanune vtoroi mirovoi voini (sentiabr 1938 - avgust 1939 gg). Dokumenlt i materiali,* **Moskva, 1971.**

SSSR-Ghermaniia, I, Dokumenlt i materiali o sovetsko-ghermanskis otnoşeniiah s aprelia po oktiabr 1939 g.-, **II,** *Dokumenti i materiali o sovetsko-ghermanskih otnoşeniiah s sentiabr 1939 g. do iuni 1941 g,* **Vilnius, Mokslas, 1989.**

Sfiniescu. Duliu (ediţie). *Din luptele tineretului român. 1919-1939. Culegere de texte.* **Bucureşti, Editura Fundaţiei Buna-Vestire, 1993.**

Smârcea Doina, *Culegere de documente* **fi** *materiale privind istoria României (23 august 1944-30 decembrie 1947),* **Bucureşti, Tipografia Universităţii, 1977.**

Smârcea, Doina (coordonator), Gh.Z. Ionescu, Eufrosina Popescu, Ioan Scurtu, *Culegere de documente* **fi** *materiale privind istoria României (1929-1933),* **Bucureşti, 1980.**

Sovetskii Soiuz na mejdunarodnih konferenţiiah perioda Velikoi Otecestvennoi voini 1941- 1945 gody. Sbornik dokumentov, **[M.A.E. al URSS], 6 vols., Moskva, 1984.**

Şişcanu, Ion, Vitalie Vâratec. *Pactul Molotov-Ribbentrop* **fi** *consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente.* **Prefaţă de Valeriu Matei. Chişinău, Universitas, 1991.**

Şerbănescu, Ion şi colab., ed., *Evreii din România intre anii 1940 ¡¡¡11944.1-IV*, **Bucureşli. Editura Hasefer, 1993 - 1998.**

Tânâsescu. Florian (coordonator). *Ideologie* **fi** *structuri comuniste in România. 1917-1918.* **Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 1995.**

Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917). **Selectate, adnotate şi comentate de Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu. Constantin Botoran. Coordonare şi studiu introductiv** de **Viorica Moisuc, Bucureşti, Editura Globus, 1993.**

Titulescu, Nicolae, *Documente diplomatice.* **Colectivul de redacţie: George Macovescu (redactor responsabil). Dinu C. Giurescu, Gheorghe Ploeşteanu, George G. Potra, Constantin I. Turcu, Bucureşti, Editura Politică, 1967.**

Idem, *Discursuri,* **Studiu introductiv, texte alese şi adnotări de Robert Deutsch, Bucureşti. Editura Ştiinţifică, 1967.**

Idem, *Basarabia pământ românesc.* **Ediţie îngrijită, studiu introductiv de Ion Grecescti. Bucureşti, Editura Rum-Irina, 1992.**

Idem, *Pledoarii pentru pace,* **ediţie, George G. Potra, C.I. Turcu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.**

Titulescu, Nicolae. *In memoriam.* **Studiu introductiv, texte alese, traduceri de Ion Grecescu, Bucureşti, Editura Politică, 1982.**

Tratat de Pace între România **fi** *Puterile Aliate ¡i Asociate semnat la Paris la 10 februarie 1947,* **M.A.S. al României, Bucureşti, 1947.**

Treptow, Kurt W„ Gheorghe Buzatu, *„Procesul" lui Corneliu Zelea Codreanu (mai. 1938),* **laşi, 1984.**

Troncotă, Cristian, *Eugen Cristescu - asul Serviciilor Secrete Româneşti. Memorii, mărturii, documente,* **Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1994.**

Idem, *Mihail Moruzov* **fi** *Serviciul Român de Informaţii al Armatei Române. Studii şi documente.* **Bucureşti, Editura INI, 1996; ediţia a Il-a - Bucureşti, 1998.**

United States of America. Department of State, *FRUS. Diplomatic Papers. The Conference* **ut Washington, GPO, 1946-1972.**

S-au publicat în seria respectivă documentele conferinţelor interaliate de la *Washington, DC* fi *Casablanca (1941-1942 şi 1943)-,* **de la** *Washington, DC şi Quebec (1943)-,* **de la** *Cairo şi Teheran (1943)-,* **de la** *Quebec (1944)* **de la** *Malta şi Yalta (1945)* **de** *UBerlinlPotsdam (1945).*

Idem. *Making the Peace Treaties. 1941-1947,* **Washington, GPO, 1947.**

Idem, *Paris Peace Conference, 1946: Selected Documents,* **Washington, GPO, 1946.**

Idem, *Postwar Policy Preparation 1939-1945,* **Washington. GPO, 1949.**

Vişoianu, Constantin, *Misiunile mele (Culegere de documente),* **ediţia G. Potra şi colab., Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.**

Vlad, Radu-Dan, ed., *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane şi române.* **Sludiu introductiv de Gh. Buzatu. Bucureşti, Editura Majadahonda, 1998.**

Vulcănescu, Mircea. *Ultimul cuvânt,* **ediţie Marin Diaconu, Bucureşti, Edilura Humanitas, 1992.**

[Se republică (după revista „Ethos", Paris, caietul IV/1983) *apărarea* **(1946) şi** *ultimul cuvânt* **(1947) scrise de Mircea Vulcănescu, chemat şi judecat ca fost demnitar în cabinetul anionescian (subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe, ianuarie 1941 - august 1944) în faţa Curţii Criminale din Bucureşti.]**

Zaharia, Gh., Eugen Bantea. eds.. *Pentru eliberarea Patriei,* **Editura Militară, 1972.**

[Vezi şi celelalte volume privind acţiunile trupelor române pe teritoriile Ungariei, nordului Austriei şi Cehoslovaciei, în 1944-1945, apărute sub titlul *In numele libertăţii şi prieteniei,* **I- II, Bucureşti, Editura Militară, 1970],**

IV. Dezbateri parlamentare

- „Dezbaterea Adunării Deputaţilor (1917-1937, 1939-1940).

- „Dezbaterile Senatului (1919-1937, 1939-1940).

Bârsănescu, Ştefan, *Medalioane,* **Iaşi, Editura Junimea. 1983.**

Bărboi, Vasile şi colab., eds.. *Veteranii pe drumul onoarei şi jertfei 11941-1945),* **5 vols.. Bucureşti, Editura Vasile Cârlova, 1996-1997.**
Bâlănescu, Gabriel, *Din împărăţia morţii.* **Timişoara, Editura Gordian, 1994.**

Bâdescu Amedeu, *Scurt istoric al Partidului Naţional-Liheral,* **în Arhiva Bibliotecii Academiei Române**
„Revue Roumaine d'Histoire", „Revista de Istorie", „Anuarele" Institutelor de istorie din Iaşi şi Cluj-Napoca, „Europa XXI", „Revista Arhivelor", „Revista de Istorie Militară". „Dosarele Istoriei", „Magazin Istoric", „Arhivele Totalitarismului", „Transylvanian Review", vols. l-VI, „Romanian Civilization", vols. I-V, „Yad Vashem Studies", „English Historical Review", „The American Historical Review", „Novaia i noveişaiia istoriia". „Voenno-istoriceskii Jurnal", „Südost-Forschungen", „Balkan Studies", *Sur la Roumanie en Guerre,* **număr special al prestigioasei publicaţii internationale „Revue d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale", Paris, no.70/1968, „Revue internationale d'histoire militaire", édition roumaine, Bucarest, no.77/1992 - număr special despre România.**
VI. Publicaţii de istorie
Barbul, Gheorghe, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei,* **ediţie V.F. Dobrinescu, Iaşi, Institutul European, 1992.**
Se publică în premieră textul integral al memoriilor cunoscutului demnitar, căci până la 1992 n-a fost cunoscut decât primul volum: *Memorial Antonesco. Le lll-e homme de l'Axe.* **I, Paris, Éditions de la Couronne, 1950.**

- **„Neamul Românesc" (1918-1940) „Patria", Cluj (1918-1940)**
- **„Pământ strămoşesc" (1929-1931)**
- **„Radicalul" (1932-1938)**
- **„Revista de igienă socială" (1931 -1939)**
- **„România" (1938-1940)**
- **„România ilustrată" (1930-1935)**
- **„Sociologia românească" (1936-1942) -„Timpul" (1936-1946)**
- **„Ţara noastră" (1920-1938) -„Ţară nouă" (1921-1923)**
- **„Universul" (1918-1948)**
- **„Urbanismul" (1932-1939) -„Viitorul" (1919-1938)**

„Zorile" (1931-1932)

** ** Mareşalul Ion Antonescu, Conducătorul României,* **Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.**

în anul 1942, la aceeaşi editură, s-a tipărit o nouă ediţie (cu ilustraţii) şi, concomitent, s-au imprimat exemplare pentru străinătate:

- *Marschall Ion Antonescu, Rumäniens Staasführer,* **Bukarest, Luceafărul, 1942,192 p. + ilustraţii;**

- *Il Maresciallo Ion Antonescu, „ Conducător " della Romania,* **Craiova, Scrisul Românesc. 1942, 189 p. + ilustraţii;**

- *Le Maréchal Ion Antonescu,., Conducător " de la Roumanie,* **Craiova, Scrisul Românesc, 1942, 189 p. + ilustraţii.**

Andronescu, Şerban C., *Glorie, adversitate, infamie. Eseu personal despre Mareşalul Ion Antonescu,* **New York, American Institute for Writing'Research, 1995.**

Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* **vol. I-XI. Ediţie Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, Edirura Machiavelli, 1991- 1998.**

Idem, *însemnări zilnice,* **I, ediţ'ie Stelian Neagoe, Bucureşti, Edirura Machiavelli, 1998**

Banea, Dumitru, *Acuzat, martor, apărător in procesul vieţii mele.* **Sibiu, Editura Puncte Cardinale, 1995.**

-„Liberalul" (1946-1947) „Mişcarea" (1918-1938) -„Naţiunea" (1946-1948)
-.Adevărul" (1919-1937).
- .Analele Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale" (1923-1937).
- „Apărarea naţională" (1923-1928).
Arhiva pentru studiul şi reforma socialâ"(l920-1943).

- „Asistenţa socială" (1931-1937).

- „Aurora" (1921-1938, 1946-1947).

- „Buletinul Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale" (1920-1940).

- „Calendarul" (1934).

- „Calendarul asistenţei sociale" (1924).

- „Criterion" (1934).

- „Cruciada Românismului" (1935-1936).

- „Cuvântul" (1927-1933; 1940-1941). -„Curentul" (1929-1944).

- „Dacia nouă". Cluj, (1937-1938).

- „Dimineaja" (1919-1937)

- „Drapelul" (1944-1948)

- „Dreptatea" (1927-1938, 1944-1947) -„Edilitatea" (1928-1929)

- „Epoca" (1918-1938)

- „Gazeta Capitalei" (1921-1935) -„Gândirea" (1921-1938)

Bejan, Dimitrie, *Vifornița cea mare,* **București, Editura Tehnică, 1996, 299 p.**

Idem, *Hotarul cu cehlți.* **București, 1995,**

Idem, Oranki - *Amintiri din captivitate,* **1995.**

Bele», Lavinia, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și lliescu. Convorbiri,* **București, Editura Evenimentul Românesc, 1997.**

Idem, Maurer și lumea de ieri. *Mărturii despre stalinizarea României,* **Arad, Editura Ioan Slavici, 1995.**

Beza, George, *Misiune de război in serviciul cauzei aliate. România in vâltoarea celui de-a! doilea război mondial.* **București, Editura Albatros, 1991; București, 1994. Edi|ia originală: Paris, 1977.**

Blânaru-Flamură, V„ *Generalul Antonescu in cămașa verde legionară.* **I-1I, București. Editura Sepco S.R.L./ Funda|ia Culturală Buna Vestire, 1995-1998.**

Bibescu Martha, *Jurnal politic. 1939-194!,* **eds. Cristian Popișteanu și Nicolae Minei. București, Editura Politică, 1979.**

Biriuzov, S.S., *Sovetskii soldat na Balkanah.* **Moskva, Voenizdat, 1963,**

Byrnes, James F., *Speaking Frankly.* **New York, Harper, 1947.**

Bojan, Pavel, *în acțiune. Drum greu. dar glorios.* **București, Editura Albatros, 1982.**

Bossy, Raoul, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940),* **I-II, ediție Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1993.**

Botez, Demostene, *Memorii,* **București, Editura Minerva, 1970.**

Brâtianu, C.I. *Cuvinte către Români,* **București, T.R. Independenta, 1942. Războiul pornit la 22 iunie 1941 în Răsărit urmărea** *„să dezlege in câteva luni probleme seculare"* **ale României.**

Brucan, Silviu, *Generația irosita. Memorii,* **Editurile Univers/Calistrat Hogoș, București, 1992. O nouă variantă:** *O biografie intre două revoluții: de la capitalism la socialism și retur.* **Ediție îngrijită de Alexandru Singer, București, Editura Nemira, 1998.**

Carandino, N., *De la o zi la alta. Memorii.* **București, Editura Cartea Românească, [1981]**

Idem, *File de istorie,* **New-York, Editura „Dreptatea", 1987.**
Pregătirea și declanșarea loviturii de la 23 august 1944; opoziția democrată, 1944-1947.

Idem, *Nopți albe* **fi** *zile negre.* **Memorii, București, Editura Eminescu, 1992.**
Carol al Il-lea, regele României, *însemnări zilnice,* **vol. I, ediție Viorica Moisuc și Nicolae Rauș. Cuvânt înainte Ioan Scurtu; vol. II, Ediție Nicolae Rauș. Studiu introductiv Ioan Scurtu, București, Editura Scripta, 1995-1997.**

Carol al II-lea, *între datorie* **fi** *pasiune. însemnări zilnice,* **I-III, ediție Marcel Dumitru- Ciucâ, Narcis Dorin Ion, București, Editura Silex/Șansa Satya SAI, 1995-1996.**

Idem, *în zodia Satanei. Reflexiuni asupra politicii internaționale,* **ed. I, București, Editura Universitaria, 1994.**

Câlinescu, Armand, *însemnări politice. 1916-1939,* **ediție Al.Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990.**

Idem, *Discursuri parlamentare,* **I-U, București, Imprimeria Națională, 1938 (ed. a Il-a - București, 1993).**

**** Cine a fost Armand Câlinescu. Mărturii,* **București. Editura Presa Națională, 1992.**

Churchill, Winston S„ *The Second World War,* **6 vols., London, Cassell. 1948-1954.**

[Vezi şi ed. franceză: *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale.* **I-VI. Paris, Pion, 1948- 1954; ediţia română abreviată:** *Al doilea război mondial* **Traducerea de Any şi Virgil Florea, Bucureşti, Editura Saeculum, 1996].**

Ciano, Galeazzo, *Diario.* **I-II, Roma, Rizzoli, 1946.**

Vezi şi ed. în limba română (1998).

Chioreanu, Nistor, *Morminte vii.* **Ediţie Marius Cristian, Iaşi, Institutul European, 1992.**

Ciobanu, Mircea. *Convorbiri cu Miliai I al României,* **Bucureşti. Humanitas, 1991.**

Idem. *Nimic fără Dumnezeu. Convorbiri cu Miliai I al României,* **Bucureşti, Humanilas. 1992.**

Idem, *Regele Mihai şi exilul românesc.* **Iaşi. Editura Princeps, 1994.**
O nouă serie de interviuri şi documente despre fapte şi persoane din epoca războiului şi de după 1945.

Idem, *In faţa neamului meu. Convorbiri cu Miliai 1 al României,* **Iaşi, Editura Princeps. 1995.**

Cioculescu Şerban. *Amintiri,* **Bucureşti, Editura Eminescu, 1975.**

Ciuev, Félix, *Sto sorok besed s Molotovim. I: dnevnika . ,* **Moskva, Terra, 1991.**

Coçea, N.D., *Jurnal,* **ed. Al.Gh. Savu, Bucureşti, Editura Politică, 1970.**

Codreanu, Comeliu-Zelea, *însemnări de la Jilava,* **Ediţia V-a îngrijită de Radu-D;ui Vlad, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1995,**

Idem, *Pentru legionari,* **Sibiu, 1936 [retipărită în 1993 de Editura Gordian],**

Comamescu Petru, *Jurnal (¡931-1937),* **Iaşi, Institutul European, 1994.**

Constantinescu-Iaşi, Petre, *Pagini de luptd din trecui. 1914-1936,* **Bucureşti, Editura Politici 1972.**

Constantinescu, Căpitan Ion, *Conducătorul,* **Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Marvan", 1941.**
r > v H . . [1] • 'M .: Constantinescu, Ion, *Din însemnările unui fost reporter parlamentar. Camera Deputaţilor. 1919-1939 (note* **fi** *memorii).* **Bucureşti, Editura Politică, 1973.**

Coposu, Comeliu, *Confesiuni,* **dialoguri cu Doina Alexandru, Bucureşti, Editura Anastasia, 1996.**

Idem, *Dialoguri,* **cu Vartan Arachelian, Bucureşti, Editura Anastasia, f.a. Dialogurile au fost realizate în anul 1991.**

Idem, *Armistiţiul din 1944* **fi** *implicaţiile lui.* **Bucureşti, Editura Gândirea Românească, 1990. ed. originală: New York, Editura Dreptatea, 1988.**

Crainic, Nichifor, *Puncte cardinale în haos.* **Bucureşti, Fundaţiile Culturale, 1935 (ed. a Il-a, Iaşi, 1996).**

Idem, *Zile alhe. Zile negre. Memorii,* **voi. I-III, Bucureşti, Casa Editorială Gândirea 1991-1995**

Idem, *Memorii.* **I+II, ediţie Alexandru Condeescu, Bucureşti, Muyeul Literaturii Române, [19961.**

Cretzianu, Alexandre, *The Lost Opportunity,* **London, J. Cape, 1957. Vezi şi ediţia în limba română:** *Ocazia pierdută,* **ed. V. FI. Dobrinescu, Iaşi, Institutul European, 1995**

Idem, *Retupse into Bondage: Politica! Memoirs ofaRomanian Diplomat, 1918-1947,* **ed. by S.D. Spector, Iaşi-Oxford-Portland, The Center for Romanian Studies, 1998.**
Publicat parţial anterior. în „Southeastem Europe", voi. 16/1989 [apărut 1997], pp. 58-200.

Cuza. A.C., *Mişcările studenţimii* **fi** *cauzele lor.* **Iaşi, Institutul de Arte Grafice, 1925.**

Danielopol, Dumitru G., *Jurnal londonez,* **ediţie V.F1. Dobrinescu, Valeria Dumistrâcel. Iaşi, Institutul European, 1995.**

Idem, *Jurnal parizian. Documente confidenţiale,* **ediţie V.F1. Dobrinescu, Niculae Niculescu, Iaşi, Institutul European, 1995.**

Diamandi, Stere, *Galeria oamenilor politici.* **Bucureşti, Editura Gesa, 1991.**

Dimitriu, Paul, *Exerciţii de memorie,* **voi. I-III, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale**
D_____A_1 nm înnc

Djilas, Milovan, *Întâlniri cu Stalin,* **traducere şi postfaţă de Dorin Gâmulescu, Craiova, Editura Europa. [1990].**

Djuvara, Neagu, *Souvenirs de l'exil de 1948,* **în „Revue Roumanie d'Historié", nas. 1 -2/ 1995, pp. 17-53.**

Doerr, Hans, *Der Feldzug nach Stalingrad,* **Darmstadt, 1955.**

Dorian, Emil, *Jurnal din vremuri de prigoană. 1937-1944,* **Bucureşti, Editura Hasefer 1996.**

Duca, George I., *Cronica unui român în veacul XX,* **I-III, München, Ion Dumitru-Verlag, 1983.**

Duca, I.G., *Memorii,* **vol. I-IV, ediţie Stelian Neagoe, Bucureşti, Timişoara, Editura Expres/ (Helicon) Machiavelli, 1992-1994 (ed. orig. - München, 3 vols., 1981).**

Duca, I.G., *Portrete* **fi** *amintiri,* **ed.V-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990 [ed. IV-a, 1932],**

Dumitrescu, Vasile C„ *O istorie a exilului românesc (1944-1989).* **ediţie Victor Freunzâ, Bucureşti, mEditura Victor Frunză, 1997.**

Eden, Anthony, *L'épreuve de force (Février 1938-Août 1945).* **Paris. Pion, 1965.**

Eliade, Mircea. *Memorii,* **I-II, ediţie în limba română de Mircea Handoca, Bucureşti, Humanitas, 1991.**

Idem, *Jurnal,* **Editura Humanitas, 1994.**

Emilian, Ion Valeriu, *Jean Marcilly, Les cavaliers de l'Apocalypse,* **Paris, Éditions de la Pensée Modeme. 1974.**

" Fapte de arme,* **vols. I-V, Bucureşti, 1943-1944.**

Ferdinand I Regele, *Mărturii contimporane.* **Adunate de G.N. Budişteanu. [f.e., f.l.], 1933.**

Filitti, Georgeta. ed.. *Vocile exilului.* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998.**

Friessner, Hans, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Hungarn,* **Hamburg, Holsten-Verlag, 1956.**

Fuiorea. Nicolae, *Divizia suilinistă „Tudor Vladimirescu " în umbra steagului roşu Spovedania unui supravieţuitor din lagărele staliniste.* **Bucureşti, Editura Pan-Arcadia, 1992,47 p.**

Gafencu, Grigore, *Misiune la Moscova. 1940-1941,* **ediţie îngrijită de Ion Calafeteanu şi colaboratori. Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995.**

Idem, *Derniers jours de* **f** *Europe. Un voyage diplomatique en ¡939,* **Fribourg-Paris, Eglofï, 1946.**
[Vezi şi ed. în limba română: Bucureşti, 1992]

Idem, *Préliminaires de la guerre à l'Est. De l'accord de Moscou 121 août 1939) aux hostilités en Russie (22 juin 1941),* **Fnbourg, W. Egloff, 1944. [A cunoscut mai multe ediţii în limbile engleză, italiană şi română - 1996].**

Idem, *Jurnal,* **mass. inedit (anii 1940-1946).**

[O copie se află în Arhiva Centrului de Istorie şi Civilizaţie Europeană din cadrul Filialei Iaşi a Academiei Române (4 vols, dact.); s-a început publicarea unor pagini inedite din textul integrai al Jurnalului, aflat în păstrare ia Arhivele Naţionale din Bucureşti; vezi, mai jos. Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, ediţie].

Idem. *însemnări politice. 1929-1939,* **ediţie Stelian Neagoe, Bucureşti, Humanitas, 1991.**

Idem, *Jurnal. Iunie 1940 - iulie 1942.* **ediţie Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, Bucureşti. Editura Globus, 1994.**

Galaction, Gala, *Zile basarahene.* **Chişinău, Ştiinţa, 1993.**

Idem, *Jurnal,* **vol.II, Ediţie Teodor Vârgolici. Bucureşti, Editura Minerva, 1977.**

Georgescu [Cosmovici], Adriana, *La început a fost sfârşitul. Dictatura roşie la Bucureşti,* **Bucureşti, Humanitas, 1992. Ediţia originală: Paris, 1951.**

Georgescu, Horia, *Pentru cauza românească.* **Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998.**

Gheorghe, Ion, *Rumäniens Weg zum Satelitenstaat,* **Heidelberg, K. Vowinckel Verlag, 1952. [Vezi ediţia în limba română:** *Un dictator nefericit: Mareşalul Antonescu (Calea României spre statul satelit),* **ediţie Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1996.]**

Ghibu, Onisifor, *Pe baricadele vieţii,* **Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1992.**

Giurescu, Constantin C„ *Amintiri,* **vol. 1, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1976.**

Goga, Octavian, *Precursori.* **Ediţie şi studiu introductiv de Ion Dodu Bălan, Bucureşti, Editura Minerva, 1989.**

Graur, Nicuşor, *în preajma altei lumi. Memorii politice,* **Bucureşti, Editura SAREC, 1946.**

Halippa Pantelimon, *Testament pentru urmaşi.* **Chişinău, Editura Hyperion, 1991.**

Harriman, W. Averell and Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin,* **London - New York, Heinemann. 1950.**

Hudiţă, loan. *Jurnal politic.* **Ed. Dan Berindei, Iaşi, Institutul European, 1998 [Anul 1940).**

Idem, *Jurnal politic. 1 ianuarie - 24 august 1944.* **Ediţie Dan Berindei, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1997.**

Ionescu, Emilian, *în uniformă pentru totdeauna. (Amintiri),* **Bucureşti, Editura Militară, 1979.**

Idem, *Contemporan cu veacul douăzeci.* **Bucureşti, Editura Militară, 1983.**

Ionniţiu, Mircea, *Amintiri şi reflecţiuni,* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993.**

Iordan, Iorgu, *Memorii,* **voi. I-II, Bucureşti, Editura Eminescu, 1977.**

Iorga, N., *Memorii,* **voi. I-VII, Editura Naţională „Ciornei", [1931-1939],**

Idem. *O viaţă de om. Aşa cum a fost.* **Ediţie îngrijită de Valeriu şi Sanda Râpeanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1972 [ediţie originală, 1934],**

Idem, *Supt trei regi.* **Bucureşti, Tip. „Datina Românescâ", 1932.**

Idem, *Doi ani de restauraţie. Vălenii de Munte,* **Tiparul „Datina Românească", 1932.**

Idem. *Isprava. După întoarcerea la regimul de partid.* **Vălenii de Munte, Tiparul „Datina Românească", 1932.**

Istrati Panait, *Spovedanie pentru învinşi. După şaisprezece luni în URSS,* **Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990.**

Kiriţescu, Constantin, *Portrete. Oameni pe care i-am cunoscut.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.**

Kiriţescu, Costin C., *Călător prin secolul XX. Memoriile unui bancher fără bani.* **Bucureşti, Bditura Enciclopedică. 1992.**

Laeuen. Harald, *Marschall Antonescu,* **[EssenJ, Essener Verlagsanstalt, 1943.**

Lapedatu, Alexandru, *Scrieri alese. Articole. Cuvântări. Amintiri,* **Ediţie loan Opriş. Cluj- Napoca, Editura Dacia, 1985.**

Lee. Arthur Gould, *Coroana contra secera şi ciocanul. Povestea regelui Mihai al României.* **Bucureşti, Editura Humanitas, [1998] [ediţia engleză. Londra, 1950).**

Lecca, Radu, *Eu i-am salvat pe evreii din România.* **Ediţie Al.V. Diţă, prefaţă dr. Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1994.**

Luca, Eugen. *Pogrom.* **Iaşi, duminică 29 iunie 1941, Tel Aviv, 1989.**

Lezea G., *Vapniarka,* **Bucureşti, 1945.**

Liiceanu, Gabriel. I*tinerariile unei vieţi: Emil Cioran, urmat de Apocalipsa după Cioran Trei zile de convorbiri* **- 1990, Bucureşti. Editura Humanitas, 1995.**

Idem, *Alte ultime şapte momente din istoria evreilor in România,* **Tel Aviv, Editura Glob, 1992.**

Mossolov, *A.A., Misiunea mea înRomânia. Memorii.* **Ediţie pregâtitâ pentru tipar, prefaţi şi adnotată de Marin C. Stinescu, Bucureşti, Editura Silex, 1997.**

Netejoru, Gheorghe I., *Zece ani în lagărele sovietice. însemnări pentru posteritate.* **Bucureşti, Editura Militari, 1997.**

Neubacher, Hermann, *Sonderauftrag Südost 1940-1945. Bericht eines fliegende Diplomaten,* **Berlin-Frankfurt am Main, Musterschmidt Verlag, 1957.**

Nicolae de Hohenzollem, prinţul, *în umbra Coroanei. Documente, amintiri şi comentarii,* **ediţie de Gh. Buzatu în colaborare cu Stela Cheptea şi Sorin Pârvu, Iaşi, Editura„Moldova", 1991.**

Nicolescu, Constantin D., *Calvarul neamului românesc după 23 August 1944,* **Bucureşti, Editura Ramida, 1993.**

Niculescu-Mizil, Paul, *O istorie trăită.* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.**

Onicescu, Octav, *Memorii,* **voi. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.**

Pacepa, Ion Mihai, *Moştenirea Kremlinului Rolul spionajului în sistemul comunist de guvernare.* **Bucureşti, Editura Venus, 1993.**

Panaitescu, P.P., *Pagini de jurnal (1921-1927),* Cluj-Napoca. Editura Dacia, 1974.

Pantazi, Ion, *Am trecui prin iad,* ediţia a Il-a, Sibiu, Editura Constant, 1992. [Autorul oferă date surprinzătoare despre prizonieratul la ruşi (1944-1946) al lui Ion Antonescu, aflate îndeosebi de la tatăl său, generalul C. Pantazi, fost colaborator apropiat al Mareşalului.)

Papanace, Constantin, *Fără Căpitan. Conducerea în a doua prigoană.* Bucureşti, Editura Elisavaros, 1997.

Petrqvici, Ion, *Prin meandrele timpului. Evocări inedite. Pagini memorialistice.* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1979.

Pietraru, Matei, *Două mii de ani de istorie şi dreptatea lor. Voci streine despre România în 1942,* Bucureşti, 1943.

Plămădeală Antonie, *Contribuţii istorice privind perioada 1918-1939.* Elie Miron Cristea. *Documente, însemnări, corespondenţă.* Sibiu, 1997.

Pop, Vaier, *Bătălia pentru Ardeal,* ediţie de Sanda Pop şi Nicolae C. Nicolescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1992.

Idem, *Amintiri politice,* ediţie Sanda Pop, Bucureşti, Editura Vestala, 1999.

Popa, Dr. I., *Geniul şi personalitatea Mareşalului Antonescu. Conducătorul Statului Român.* Iaşi, 1942.

Litani, Dora, *Transtústria,* Tel Avi», 1981. • y

Lupan, Nicolae, *Mareşalul Ion Antonescu, soldat martir.* Bucureşti, 1991. Lupescu Elena, *Memoriile doamnei.*

Bucureşti, 1928.

Lupu, Dr. H., *Jurnal american,* ed. Gh. I. Florescu, Iaşi, Institutul European, 1995.

Magherescu, George, *In serviciul Mareşalului Ion Antonescu văzut de un ofiţer din cabinetul său militar ca urmare a întrevederilor avute cu Larry Watts,* I-II, München, Ion Dumitru- Verlag, 1985.

Idem, *Antonescu, Mareşalul României şi răsboaiele de reîntregire,* I, ediţie I.C. Drăgan, Veneţia, Editura Nagard. 1986; ed. a Il-a - 1990.

Idem, *Adevărul despre Mareşalul Antonescu,* voi. I-III, Bucureşti, Editura Pâunescu, 1991.

Malinovski, R.I., ed., *lassko-fCişinevskiie Cannae.* Moskva, Nauka, 1964.

Manoilescu, Mihail, *Dictatul de la Viena. Memorii, lulie-august 1940,* ediţie Valeriu Dinu. Bucureşti, Editura Enciclopedici, 1991.

Idem, *Memorii,* voi. I-II, ediţie Valeriu Dinu, Bucureşti, Editura Enciclopedici, 1993.

Manning, Olivia, *Trilogia Balcanică.* Traducere Diana Stanciu, Bucureşti, Editura Univers, 1996.

Marghiloman Alexandru, *Note politice.* vol.V, 1*920-1924,* Bucureşti, 1927.

Maria, Regina, *Povestea vieţii mele,* voi. I-III, ediţie Ioana Craci, Bucureşti, Editura Eminescu, 1991.

Idem, *Însemnări zilnice,* voi. I, ediţie Vasile Arimia, Bucureşti, Editura Albatros, 1996.

Marinescu, Aurel Sergiu, *Prizonier în propria ţară,* **I-III, Bucureşti, Editura Du Style (I-II) 1996, Editura Vremea (III) 1997.**

Markham, Reuben H., *România sub jugul sovietic,* **Irad. de George Adam, Bucureşti. Fundaţia Academia Civici, 1996 (ed. originali - Boston, 1949).**

Martinescu, Pericle, *Umbre pe pânza vremii,* **Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1985.**

Massoff loan, *Între viaţă şi teatru. Portrete, mărturii, profiluri.* **Bucureşti, Editura Minerva, 1985.**

Mihai I al României, *O domnie întreruptă. Conversaţii cu Philippe Vi guié Desplaces.* **Versiunea în limba români, Ecaterina Stamatiu, Bucureşti, Editura Litera, 1995 [ediţie în Ib. franceză, 1992).**

Mircu, Mircea, *M-am născut reporter!.* **Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981.**

- *Trecerea Prutului;*
- *Trecerea Nistrului;*
- *Odessa;*
- *Crimeea şi Marea de Azov*

[Pentru propagandă s-au editai lucrări şi în limbi străine (îndeosebi germană şi italiană). Vezi de ex.: Sangue romeno per la Nuova Europa. La Romania in guena nella stampa italiana, Bucarest, 1942, XIV - 225 p. şi 8 planşe color; Rumäniens heiliger Krieg im Spiegel der deutschen Presse, Bukarest, 1942, XV - 239 p. şi 8 planşe color.
Lucrarea apărută în limba italiană s-a publicat, în 1943, şi în limba germană, la Bucureşti. La vol. III (Odessa), apare ca ed./autor PAN M. VIZ1RESCU.]

Schafferman, S, *,Dr. W. Filderman. 50 de ani din istoria judaismului român,* **Tel Aviv, 1986.**

Schiebold, Kurt, *Opfergang in Rumänien,* **TUbbingen, Max Niemeyer Verlag, 1952.**
Vezi şi ed. în limba română: *Calvarul meu în România,* **trad. Dan Hogea (Bucureşti Tinerama, 1992).** '

Schmidt, Paul, *Hitler's Interpreter,* **London, Heinemann, 1951.**

Schuyler, C.V.R., *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 - 20 septembrie 1946).* **ediţie Al. Oşca, Mircea Chiriţoiu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.**

Scoppa, Renato Bova. *Colloqui con due dittatori.* **Roma, Ruffoio, 1949.**
Sebastian, Mihail, *Jurnal. 1935-1944.* **Text îngrijit de Gabriela Omăt, Bucureşti Editura Humanitas, 1996.**

Sevastos. M,, *Amintiri de la,, Viala Românească* **", Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966.**

Sima, Horia, *Sfârşitul unei domnii sângeroase (10 decembrie 1939 - 6 septembrie 1940),* **Timişoara. Editura Gordian (ed. orig. Madrid, 1977).**

Idem, *Era libertăţii. Statul national legionar,* **I-II, Timişoara, Edilura Gordian 1995 (ed orig. Madrid, 1982-1986).**

Idem, *Prizonieri oi Puterilor Axei,* **Timişoara, Edilura Gordian, 1995 (ed.orig. Madrid, 1990).**

Idem. *Guvernul national român de la Viena,* **Madrid, Editura Mişcării Legionare, 1993.**

Slâvescu, Victor, *August 1944 în notele zilnice ale lui ...* **ed. Mihai Opriţescu, în Revista istorica", nr. 9-10/1990, pp.907-913.**
însemnări din perioada 16-30 august 1944.

Idem, *Note şi însemnări zilnice,* **I II, 1923-1939, ed. Georgeta Panelea-Filitti Bucureşti Editura Enciclopedică, 1996.**

Smântânescu, Dan, *Titanul Nicolae lorga, Evocare.. .* **Bucureşti, Editura Ministerului de Interne [19961.**

Stahl, Henri H,, *Amintiri şi gânduri.* **Bucureşti, Editura Minerva, 1981.**
Popescu, Stelian, ***Memorii,*** **Studiu bibliografic şi note de Ioan Spătan, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1994.**

Porter, Ivor, *„Opération'Autonomous",* **WithS.O.E. in WartimeRomania,London, Chatto & Windus, 1989.**
Vezi şi ed. în limba română (Bucureşti, Humanitas, 1991).

Prodan. David, *Memorii.* **Text îngrijit şi adnotat, cu o prefaţă de Aurel Răduţiu, Bucureşti. Editura Enciclopedică, 1993.**

Prost, Henri, *Destin de la Roumanie (1918-1954),* **Paris, Editions Berger-Levrault, 1954.**

Ralea, Mihai, *Scrieri,* **voi. 5, ediţie Florin Mihâilescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1988.**

Râdulescu-Motru, C., *Revizuiri şi adăugiri: 1943,* **Bucureşti, Editura Floarea Darurilor, 1996.**

**** Războiul nostru sfânt... Acte şi documente, 22-25 iunie 1941,* **Bucureşti, 1941.**

Rebreanu, Liviu. *Jurnal.* **Text ales şi stabilit de Puia-Florica Rebreanu. Bucureşti, Editura Minerva, 1984.**

Idem, *Opere,* **vols 17-18, ediţie Niculae Gheran, Bucureşti, Editura Minerva. 1998.**

Ribbentrop, Joachim Von, *De Londres â Moscou. Mémoires,* **Paris, Bernard Grasset. Editeur, 1954.**

Rosen, Şef Rabin dr. Moses, *Primejdii, încercări, pericole,* **Bucureşti, Editura Hasefer, 1990.**

Rosetti, Radu, *Pagini de jurnal,* **ediţie îngrijită de Cristian Popişteanu, Marian Ştefan. Ioana Ursu, Bucureşti, Editura Adevărul, 1993.**

Idem, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei şi Basarabiei.* **Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1942. Comunicare la Academia Română (20 martie 1942):.......***Reeliberarea pârtilor răpite in*

iunie 1940 se datoreşte unei serii de factori, printre care încrederea constantă a neamului în menirea sa nu a fost de cea mai puţină însemnătate" .

**** Rusia a fost şi rămâne primejdia de moarte a României,* **Bucureşti, 1943.**

**** La Roumanie dans la Guerre. L'éffort financier,* **Bucarest, 1942.**

Samson, *A.P.. Memoriile unui gazetar (1927-1937),* **Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1979.**

Sânâtescu, Constantin, *Jurnal,* **cu o prefaţă de Simona Ghiţescu-Sănâtescu, Bucureşti, Humanitas, 1993. Un document memorialistic controversat, mai ales în ce priveşte obiectivitatea şi precizia informaţiilor reţinute (pentru anii 1937-1941 şi 1942-1947).**

**** Sânge românesc pentru lumea nouă,* **colecţie editată la Imprimeria Naţională din Bucureşti (1941-1942). Din colecţie:**

Stere C., *Preludii. Partidul Naţional-Ţărănesc şi „cazul Stere* **", Bucureşti, Editura Adevărul, 1930.**

Stoenescu, Nic. Sc., *Pentru ce luptăm?.* **Bucureşti, 1941.**

Sturdza, Mihail, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din [ara pierdută.* **Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1994 [Ediţia în limba engleză:** *The Suicide of Europe. Memoirs ofPrince. .* **Former Foreign Minister of Rumania, Boston-Los Angeles, Western Islands Publishers, 1968|**

Şafran, Alexandre, *Resisting the Storm. Romania. 1940-1947. Memoirs,* **ediţie Jean Ancei. Jerusalem, Yad Vashem, 1987.**
Vezi şi ed. în limba română (1196).

Tâtârescu, Gh., *Evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord,* **Craiova, Editura Scrisul Românesc S.A., [1940].**

Idem, *Mărturii pentru istorie,* **ediţie Sanda Tâtărescu-Negropontes, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.**

Teodorescu-Branişte, Tudor, *între presă şi literatură.* **Bucureşti, Editura Minerva, 1989**

Teodorescu-Schei, Alexandru, *învins şi învingător, 1941-1949. Campania din Est şi prizonieratul.* **Bucureşti, Editura AU, 1998.**

Vaida-Voevod, Alexandru. *Memorii,* **II-IV, ediţie Alexandru Şerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995-1998.**

Verca, Filon, *Paraşutaţi in România vândută Mişcarea de rezistenţă, 1944-194H,* **l-1!, Madrid, Editura Carpaţii/Traian Popescu, 1987-1992.**

Verenca, Olivian, *Administraţia civilă română in Transnistria,* **Chişinău, Universitas, 1993.**

Vulcânescu, Mircea, *Nae lonescu. Aşa cum l-am cunoscut.* **Bucureşti, Humanitas, 1992.**

Voicu, Ştefan, *Pagini de istorie socială.* **Bucureşti, Editura Politică, 1971.**

Zamfirescu, Ion, *Oameni pe care i-am cunoscut.* **Bucureşti, Editura Eminescu, 1987.**

Zâne, Gh., *Memorii* **(1939-1974), ediţie Al. Bârlădeanu, Irina G. Zane-Marcu, Bucureşti. Editura Expert, 1997.**

Zilber, Herbert [Belu], [Andrei Serbulescu], *Actor in procesul Pătrăşcanu. Prima versiune a memoriilor...,* **ediţie G. Brâtescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.**

Idem, *Monarhia de drept dialectic A doua versiune a memoriilor lui. ..* **Prefaţă de G Brâtescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.**

VIII. Sinteze, enciclopedii, dicţionare, cronologii

Alexandrescu Ion, Bulei Ion, Mamina Ion, Scurtu Ioan, *Partidele politice din România (1862-1994).* **Enciclopedie, Bucureşti, Editura Mediaprint, 1995.**

Antip Constantin, *Contribuţii la istoria presei române.* **Bucureşti, 1964.**

Atlas istorico-geografic, **Bucureşti, Editura Academiei, 1996.**

Bălan, Ştefan, Mihâilescu Nicolae Şt., *Istoria ştiinţei şi tehnicii in România. Date cronologice.* **Bucureşti, Editura Academiei, 1985.**

Bărbulescu, Petre, Cloşcă, Ion, *Repere de cronologie internaţională 1914-1945,* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.**

Bobocescu, Vasile, *Momente din istoria Ministerului de Interne,* **voi. 1.1821 -1944, Bucureşti, Editura Ministerului de Interne, [1966],**

Bulei, Ion, *Scurtă istorie a românilor,* **Bucureşti. Editura Meronia, 1996 [şi ediţie în Ib. germană].**

Le Breton, Jean-Marie, *Europa Centrală şi Orientală intre 1917 şi 1990,* **Bucureşti, Editura Cavallioti, 1996 (ed. orig. - Paris, 1994).**

Buzatu, Gh. şi colaboratori. *Din istoria unei zile. Contribuţii la cronologia insurecţiei române din august 1944,* **Iaşi, Editura Academiei, 1979.**

Calafeteanu, Ion, Popişteanu, Cristian (coordonatori), *Politica externă a României. Dicţionar cronologic.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifica şi Enciclopedică. 1986.**

Cârţânâ Iulian şi Seftiuc, llie. *Dunărea in istoria poporului român.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.**

Câpreanu, Ioan, *Partide şi idei politice in România (1880-1947),* **Bucureşti, Editura Didactica şi Pedagogică, [f.a.]**

Cebuc, Alexandru. Mocanu, Constantin, *Din istoria transporturilor de călători in România,* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.**

Constantiniu, Florin. Mihail E. lonescu. *August 1944 Repere istorice.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.**

Coteanu, Ion, Popescu, Florin (coordonatori). *Introducere in cultura şi civilizaţia poporului român.* **Bucureşti, 1988.**

Cretzianu, Al., ed., Captive Rumania: *A Decade of Soviet Rule. 1945-1955.* **New York, Praeger/London, Thomas aud Hudson, 1956.**

**** Dicţionar Enciclopedic.* **I-III, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993-1999.**

Dobrescu, Emilian, 50 *de ani care au zguduiI lumea. ¡944-1994,* **Bucureşti, Societatea Ştiinţă şi Tehnică, Bucureşti, 1995.**

Dutandin. Calherine, *Istoria Românilor,* **Iaşi, Institutul European, 1998 (ed. orig. - Paris. 1995).**

Duţu. Alesandru, Mihai Retegan, *România în război. 1421 zile de încleştare. Eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord (22 iunie - 26 iulie 1941),* **Bucureşti, Editura Globus, 1993.**

Dutu, Alesandru. Dobre Florica, *Drama generalilor români (1944-1964),* **Bucureşti, Editura Enciclopedică. 1997.**

Ecobescu Nicolae (ed.. *Relaţii internaţionale postbelice. Cronologie diplomatică. 1945- 1964.* **Bucureşti, Editura Politică, 1983.**

Enciclopedia României, **editori D. Guşti, C. Orghidan, Mircea Vulcânescu, Dan Bolta, l- IV, Bucureşti. Imprimeria Naţională, 1938-1943.**
- **Volumul I,** *Statul,* **1938.**
- **Volumul II.** *Ţara Românească.* **1939.**
- **Volumul III,** *Economia naţională. Cadre şi producţie,* **1939.**
- **Volumul IV,** *Economia naţională. Circulaţie, distribuţie, consum.* **1943.**

TheEncyclopedia oftlte Holocaust. 2 **vols., Edited bu Israel Gutman, New Yoik, Macmillan. 1995.**

Enciclopedia Română în ştiinţa şi cultura occidentală. **Academia Româno-Americană de Ştiinţe şi Arte, Davis, 1992. Coordonator: dr. Ion Manea.**

Fischer-Galali, Stephen, *România în secolul al XX-lea,* **Iaşi, Institutul European, 1998 (ed. orig.-New York 1970, 1991).**

Idem, *O istorie o românilor. Studii critice.* **Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1998**

Gheorghe, Gheorghe, *Tratatele internaţionale ale României,* **1,***1921-1939-, 11,1939-1965.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980-1983.**

Ghiaţâ, Petre, *Valori conducătoare.* **Bucureşti, Editura ldeea, [1941],**

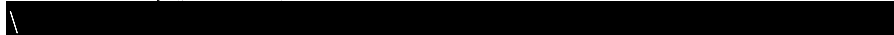
Giurescu, Constantin C. şi colaboratori. *Istoria României în date,* **ed. I, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1971.**

Giurescu, Dinu C.. *Istoria ilustrată a românilor.* **Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981.**

Greciko, A. A.. D.F. Ustinov, eds„ *Istoriia vtoroi mirovoi voinî 1939-1945.***12 vols., Moskva. Voennoe Izdatelstvo, 1973-1982.**

Hitchins. *Keiih.România. 1866-1947.* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1996 [ed. engleză, 1994|.**

lacob Gh., Iacob Luminiţa, *Modernizare-europenism, România de la Cuza-Vodă la Carol al 11-lea,* **voi. l-11, Iaşi, Editura Universităţii „AI.I. Cuza", 1995.**

^ a

International Reference Library, *Politics and Politica! Parties in Roumania,* **London. International Reference Library Publisling Co., 1936.**

Ionescu, Şerban N., *Who Was Who in Twentieth Century Romania,* **Boulder - New York, Columbia University Press, 1994.**

Ioni|oiu, Cicerone, *Cartea de Aur a rezistenţei româneşti împotriva comunismului,* **I-III, Bucureşti, Tip. Hrisovul, 1995-1997.**

V.P. Kozlov şi colab., *Rosiiskii Ţentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov Noveişei Istorii. Kratkii putevodite1. Fondî o kollekţii. sobrannîie Ţentralnîm partiinîm arhivom,* **Moskva, Izdatelstvo „Blagovest", 1993.**

Liveanu. Vasile şi colaboratori. *Din cronica unor zile istorice [1 mai 1944 - 6 martie 1945J,* **Bucureşti, Editura Academiei, 1971.**

Loghin, Leonida, *Al doilea război mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice Cronologie,* **Bucureşti, Editura Politică, 1984.**

Loghin, Leonida şi colab.. *Bărbaţi ai datoriei. 23 august 1944 -12 mai 1945 Mic dicţionar.* **Bucureşti, Editura Militară. 1985.**

Lovinescu, E., *Istoria civilizaţiei române moderne.* **Ediţie şi studiu introductiv de Z. Ornea, Bucureşti, Editura Minerva, 1997 [ediţia originală, 1924-1926],**

Mamina, Ion, Ion Bulei, *Guverne şi guvernanţi. 1866-1916.* **Bucureşti, Editura Silex, 1994.**

Maniina. Ion, loan Scurlu, *Guverne şi guvernanţi, 1916-1938,* **Bucureşti, Editura Silex, 1996.**

Matei, Horia C., Negul Silviu, Nicolae Ion, *Enciclopedia Europei,* **Bucureşti, Editura Meronia, 1998.**

Morârescu. Dulciu. *Personalităţi din alte ţâri despre România. Dicţionar,* **Bucureşti, Editura Paideia, 1997.**

Mourre, Michel, *Dictionnaire Encyclopedique d'Histoire,* **I-VIII. Nouvelle edilion. Paris, Bordas, 1993.**

Neagoe. Stelian. *Istoria guvernelor României de la începuturi (1859) până în zilele noastre (1995).* **Bucureşti, Edilura Machiavelli. 1995.**

Nedelea, Marin, *Istoria României în date. 1940-1995,* **Bucureşti, Edilura Niculescu, 1997.**

Nistorescu-Bâlceşti, Horia, *Ordinul masonic român. Mai puţină legendă şi mai mult adevăr.* **Bucureşti, Editura Şansa, 1993.**

Popa. Marcel D„ Horia C. Matei, *Mică enciclopedie de istorie universală.* **Bucureşti, Edilura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.**

Popişteanu. Cristian. *Cronologia politico-diplomatică românească. 1944-1947.* **Bucureşli. Editura Enciclopedică, 1976.**

Antosiak. Alexei, *Eliberarea,* **Moscova, Agenţia de Presă „Novosti", 1984.**
Pagini despre operaţia Iaşi-Chişinâu, despre România, în ansamblu despre „eliberarea" Europei de Sud-Est în 1944-1945.

Arcadian, N.P., *Industrializarea României. Studiu evolutiv, istoric, economic şi juridic,* **Bucureşti, 1936.**

Amâutu. Nicolae I,*,12 invazii ruseşti în România,* **Bucureşti, Editura Saeculum I.O./Editura Vestala, 1996.**

**** Aspecte ale economiei româneşti.* **Bucureşti, 1939.**

Aster, Sydney, 1939. *The Making ofthe Second World War,* **London, 1973.**

Babici, Ion, *Solidaritate militanta antifascista. 1933-1939,* **Bucureşti, Editura Politică, 1972.**

Badea, Marin. Smârcea Doina. *Clasa muncitoare şi orientarea politicii externe a României.* **Bucureşti, Editura Politică, 1987.**

Baciu, Nicolae, *Yalta şi crucificarea României.* **Roma, Editura Europa, 1983. Diverse ediţii internaţionale (engleză, franceză), inclusiv o reeditare în limba română: Roma/Bucureşti, 1990.**

Idem. *Agonia României. 1944-1948. Dosarele secrete acuză,* **Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990. Ediţia originală: München, 1987.**

Banciu. Angela, *Rolul Constituţiei din 1923 în consolidarea unitâlii nationale.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică. Bucureşti. 1988.**

Idem, *Istoria vieţii constituţionale din România (1866-1991),* **Bucureşti, Editura Şansa, 1996.**

Banciu, Axente Sever, *Aspectul economic al războiului actual.* **(Potenţialul economic al marilor puteri). Bucureşti, Editura Universul, 1941.**

Idem. *Războiul imperialismelor,* **Bucureşti, Editura Universul, 1943.**

Banu. George, *Sănătatea poporului român.* **Bucureşti, 1935.**

Bantea, Eugen, *Insurecţia română* **în** *Jurnalul de război al Grupului de Armate German „Ucraina de Sud",* **Bucureşti, Editura Militară. 1974.**

Bänyai, L., *Pe făgaşul tradiţiilor frăţeşti,* **Bucureşti, 1971.**

Baranga, Aurel. *Ninge peste Ucraina,* **Bucureşti, 1945.**

Barbul, Gh.. I. Solacolu, *Schimbarea alianţelor României. De la Titulescu la Antonescu.* **Iaşi, Institutul European, 1995.**

Barker, Elizabeth, *British Foreign Policy in South East Europe in the Second World War,* **London, 1976.**
Basdevant, Denise, *Against Time and Tempest: A Story of Rumania,* **New York. Robert Speller and Sons, f.a.**

Bauer, Eddy, éd., *Histoire controversée de la Deuxième Guerre mondiale,* **7 vols., Monaco- Ville, 1966-1967,**

Vezi şi Eddy Bauer, *The History of World War II,* **Leicester, Galley Press, 1984.**

Baumont, Maurice. *La Faillite de la Paix,* **MI, Paris. PUF, 1967-1968.**

Idem. *Les origines de la Deuxième Guerre mondiale,* **Paris, Payot, 1969.**

Bârbulescu, Petre, *România la Societatea Naţiunilor (1929-1939) Momente şi semnificaţii.* **Bucureşti, Editura Politică, 1975.**

Idem, *Drama minorităţilor naţionale din Ungaria.* **Bucureşti, Editura Globus, 1991.**

Belciurescu Victor, *Bucureşti şi bucureşteni de ieri şi de azi,* **Bucureşti. Editura Cartea Românească, 1945.**

Bell, P.M.H., *The Origins of the Second World War in Europe,* **London - New York, Longman, 1987.**

Berreby. Jean-Jacques, *Histoire mondiale du pétrole.* **Paris. Éditions du Pont Royal, 1961.**

Idem, *Le pétrole dans la stratégie mondiale.* **Paris, Casterman, 1974.**

Bitoleanu. Ion, *Politica externă a României Mari în dezbaterile parlamentului 1919- 1939.* **Constanţa. Editura Mondograf. 1995.**

Idem. *Din istoria moderna a României 1922-1926,* **Bucureşti. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică. 1981.**

Bloch, Edmond, *1919-1939. Le pétrole mène le jeu...* **Paris, G. Durassié " et C-ie, Éditeurs, 1961.**

Boar. Roger. Nigel Blundell, *The World's Greatest Spies andSpymasters,* **London, Octopus Books, 1984.**

Bodea, Gheorghe I.. Suciu Vasile T.. *Moisei,* **Tg. Mureş, Revista „Vatra". Biblioteca de Istorie, 1982.**

Bodea, Gh. I. şi colab.. *Administraţia militară Iwrtliystâ în nord-vestul României Septembrie-noiemhrie 1940,* **Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988.**

Boffa, Giuseppe. *Istoriia Sovetskogo Soiuza,* **1 -2. Moskva, IMO, 1990.**

Bogdan. Constanţa. Adrian Platon, *Capitalul străin în societăţile anonime din România in perioada interbelica. Cu referire specială la anii 1934-1938,* **Bucureşti. Editura Academiei Române, 1981.**

Bold Emilian, *Consolidarea unităţii naţional-statale româneşti. Măsuri legislative economice, politice şi sociale <1918-1940),* **laşi, 1987.**

Idem, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932).* **Iaşi, Editura Junimea, 1976.**
V
\

Boldur, Alexandru V., *Basarabia românească.* **Bucureşti, Tipografia Carpa|i, 1943.**

Bonnet, Georges, *De Munich a la guerre. Defence de la paix.* **Paris, Pion, 1967.**

Botoran C., Calafeteanu I., Campus Eliza, Moisuc Viorica, (coordonator), *România şi Conferinţa de pace de la Paris (1918-1920).* **Triumful principiului naţionalităţilor, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.**

Bozga, Vasile, *Criza agrară din România între cele două războaie mondiale.* **Bucureşti. Editura Academiei. 1975.**

Bozga, Vasile, Puia Iiie, Radu Vasile, Ribeczuc Eduard, *Istoria economiei naţionale.* **Bucureşti, Academia de Studii Economice, 1996.**

Brahaş. Comei, Bucur Ioan Micu, eds., *Raport despre bestii. Atrocităţile ungureşti pe teritoriul României între anii 1940 Îşi11947,***1,** *Septembrie 1940 - octombrie 1944,* **Bucureşti, Editura Bravo, 1997.**

Brannen, Barry, *The Soviet Conquest of Rumania,* **în „Foreign Affairs", New York, April 1952, pp. 466-487.**

Bratu, Traian, *Politica naţională fată de minorităţi. Note şi observaţiuni,* **Bucureşti, Editura Cultura Naţională. [1923],**

Brâdescu, Faust, *Guvernul de la Viena. Continuarea starului naţional legionar. 1944-1945.* **ed. a Il-a, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1997.**

Idem, *Horia Sima,* **Paris, Editura Petroşneana, 1991.**

Idem. *Viziunea integrală a revoluţiei legionare,* **ediţie Radu - Dan Vlad, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1997.**

Idem, *Mişcarea legionară în studii şi articole,* **ediţie Radu-Dan Viad, voi. I-II, Bucureşti. Editura Majadahonda, 1997.**

Idem, *Scurtă analiză spectrală a Mişcării Legionare,* **ediţie Radu - Dan Vlad, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1996.**

Brâtescu, George, *Sănătatea hucureştenilor, 1862-1944,* **Bucureşti, 1970.**

Brătianu, Gheorghe I., *Acţiunea politică şi militară a României in 1919. in lumina corespondenţei diplomatice a lui Ion I C. Brătianu,* **Bucureşti, Cartea Românească, 1939.**

Idem, *Formarea unităţii româneşti. Factorii istorici.* **Bucureşti, 1940.**

Idem, *Le Bessarabie. Droits nationaux et historiques,* **Bucarest, 1943.**

Idem, *Origines et formation de l'unité roumaine,* **Bucarest. Institut d'Histoire Universelle „N. Iorga", 1943.**

Brânduş, Gheorghe, *Viaţa şi înfăţişarea oraşelor româneşti.* **Sibiu, 1944.**

Brestoiu, Horia, *O istorie mai puţin obişnuită, in culisele frontului secret.* **Bucureşti, Editura Politică, 1987.**

Idem, *Acţiuni secrete în România. In preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973.**

Idem, *Impact la paralela 45°. Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc.* **Iaşi. Editura Junimea, 1986.**

Idem, *Memoria frontului secret. Tranşee ale luptei nevăzute din România în anii celui deal doilea război mondial,* **vol. I, Bucureşti, Editura Globus, 1991.**

Brown, Anthony Cave, Charles B. MacDonald, On a Field of Red. *The Communist International and the Corning of World War II.* **New York. G.P. Putnam's Sons, 1981.**

Brown, Ashley, Modem Warfare. *Front 1939 to tlte Présent Day,* **New York. Crescent Books. 1986.**

Brown, J.F., *Eastern Europe and Communist Rule,* **Durham-London. Duke Universily Press, 1988.**

Bruhis, Mihail, *Rusia. România şt Basarabia. 1812-1918-1924-1940.* **Chişinău, Universitas, 1992. Ediţia originală. în limba rusă. Tel Aviv, 1979.**

Bucurescu, Ion, George-Paul Sandachi. *Aviaţia Ronuînă pe Frontul de Est şi in apărarea teritoriului. 1.22 iunie 1941 - 31 decembrie 1942. Documente, memorii, amintiri şi comentarii; II,* **I** *ianuarie 1943-23 August 1944,* **Bucureşti. Editura Tehnoprod/Editura Fast Prim, 1993-1994.**

Budrigâ, Vasile, *Sistemul electoral din România. 1918-1940.* **Bucureşti, Editura Haneta, 1997.**

Bulal, L., *ed . Basarabia 1940,* **Chişinău, Cartea Moldovenească, 1991**

Bunonicalon, Jaiularmeria română. Tradiţii şi perspective. **Bucureşti, Editura Semne, 11993].**

Burcin. Ll.col. Octavian, *Acţiunile militare desfăşurate de Armata Română la flancul de sudai Frontului germano-sovietic în anul 1941. Bătălia pentru Odessa.* **Bucureşti, Academia de înalte Studii Militare, 1993. IRezuinatul tezei de doctoral).**

Buşilâ, C.D., *Industria României în decurs de 50 am (1881-1931),* **Bucureşti, 1931**

Buşe, Constantin, Nicolae Dascălu, *Diplomaţie în vreme de război. De la Curta Atlanticului la Carta O.N.U ,* **Bucureşti, Edilura Universităţii Bucureşti, 1995.**

Butler, J.R.M., éd., *Hislory of the Second World War: Grand Stralegy,* **6 vols., London, 1957-1964.**
Istoria oficială britanică privind marea conflagraţie.

Butnaru, I.C; *Holocaustul uitat. Consideraţiuni istorice, politice şi sociale cu privire la antisemitismul românesc.* **Tel Aviv, Typo-Studio Ijak, 1985. O pseudo-istorie, lipsită de orice valoare ştiinţifică.**

Buzatu, Gh„ *România şi trusturile petroliere internationale pănâ la 1929,* **Iaşi, Editura Junimea, 1981.**

Idem, *The Imhalance of Powers: The USA. the Great Britain and Romania (1944-1947),* **în „Romanian Civilization", laşi, vol. 1, no. 1/1992, pp. 77-83.**

Idem, *Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial,* **vol. I şi II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1988-1995.**

Idem, *Căderea României in comunism: Cominterniştii români se pregătesc...,* **în „Magazin istoric", nr.2/1994.**

Idem, *România şi Marile Puteri, 1944-1953, in România şi politica de alianţe. Istorie şi actualitate,* **Bucureşti, IRSI, 1993.**

Idem. *Dosare ale războiului mondial (1939-1945),* **Iaşi, Editura Junimea, 1978.**

Idem, *Mesto Ruminii* **v** *mejdunarodnih otnoşeniiah nakanune i* **v** *naciale vtoroi mirovoi voiny,* **în „Nouvelles Études d'Histoire", t. VI/2, Bucureşti. Editura Academiei Române, 1985.**

Idem, R*olul factorului geopolitic in determinarea op[iunii României privind evacuarea . Basarabiei şi a Bucovinei de Nord în 1940,* **în E.I. Emandi, Gh. Buzatu„ V.S. Cucu. eds.. Geopolitica, I, laşi. Editura Glasul Bucovinei, 1994, p. 482 şi urm.**

Idem, coordonator, *Titulescu şi strategia păcii.* **Iaşi, Editura Junimea, 1982.**

Idem, ed.. *Actul de la 23 august 1944 în context international. Studii şi documente.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.**

Idem, *Războiul mondial al spionilor (1939-1989),* **Iaşi, Editura B.A.I., 1991.**

Idem, *România şi războiul mondial din 1939-1945.* **Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995.**

Idem, *O istorie a petrolului românesc.* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998.**

Buzatu, Gh., Florin Constantiniu şi colaboratori, eds., *Secretele protocolului secret von Ribbentrop-Molotov,* **Iaşi, Moldova, 1991.**

Buzatu, Gh., V.F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, *eds.. România şi primul război mondial.* **Focşani, Editura Empro, 1998.**

Idem, ed.. *Istoria militari a poporului român,* **VI, Bucureşti, Editura Militari, 1989.**

Chicoş, Ştefan, *Les richesses minières de la Roumanie.* **Bucarest, Edition Inginer l Lupaşcu, 1925.**

Chimoagâ, Platon, *Istoria politici şi militari a rizhoiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 - 23 august 1944.* **Madrid, Editura Carpaţi/Traian Popescu, 1965. Dupi atâţia ani, lucrarea rimâne singura de acest gen in domeniu. Ediţia a Il-a - Madrid, 1986; ediţia a IlI-a - Iaşi, 1997; ed. a IV-a - Iaşi, 1998.**

Chiper, Ioan, *Actul istoric de la 23 August 1944 in contextul politicii Marilor Puteri faţă de România.* **I, in „Revista de istorie", nr. 9/1989, pp. 927-944.**

Ciachir, Nicolae, *Marile Puteri* **şi** *România (1856-1947),* **Bucureşti, Editura Albatros, 1996.**

Cioran, Emil, *Schimbarea la faţă a României.* **Bucureşti, 1936 (ediţie abreviaţi, Bucureşti. Humanitas, 1990).**

Ciorinescu, Georges şi colab.. *Aspects des relations russo-roumaines,* **I, Paris, 1967.**

Ciorănescu, George, *Bessarabia. Disputed Land benveen East and West,* **Miinich, Ion Dumitru-Verlag, 1985. Vezi şi cea mai recenţi ediţie în ţari (1993).**

Cioriceanu, G., *La dette publique de la Roumanie,* **Paris. 1924.**

Ciubincan, Vasile T., Maria I. Ganea, Ion V. Rauca. *Drumul Holocaustului. Calvarul evreilor din nord-vestul Transilvaniei sub ocupaţia Ungariei. 5.IX. 1940-25.X. 1944,* **Cluj- Napoca, Editura Ciubâncan, 1995.**

Ciubota, Viorel, ed„ *Sovietizareu Nord-VestuluiRomâniei (1940-1950),* **Satu Mare, Editura Muzeului, 1996.**

Ciuperci, I., *Opoziţie ¡iputere in România anilor 1922-1928,* **Iaşi, Editura Universităţii „AI I. Cuza", 1994.**

Idem, *România in faţa recunoaşterii unitâţii naţionale. Repere,* **Iaşi, Editura Universităţii „AI I. Cuza", 1996.**

Idem, *Totalitarismul,fenomen al secolului XX,* **Iaşi, Editura Universităţii „AII Cuza", 1995.**

Ciurea, Emil, *Le Traité de Paix avec la Roumanie du 10 Février 1947,* **Paris, Éditions A. Pedone, 1954.**

Clark, Alain, *Barbarossa. Tlie Russian-German Conflict, 1941-45,* **New York, 1965.**

Claudin, Fernando, *The Communist Movement from Comintern to Cominform.* **Harmondsworth, Penguin Books, 1975.**

Clipa, N., Gh. Iacob, *Idei şi fapte din istoria economici a României,* **Bacău. Editura „Plumb", 1994.**

1

Cloşcă, Constantin, *România in infernul marii conflagraţii (Frontul laşi-Chişinâu),* **laşi. Editura Sedcom Libris, 1997.**

Codrescu, Râzvan, *Spiritul dreptei. Intre tradiţie şi actuaiitate.* **Bucureşti, Editura Anastasia. 1997.**

Cojocaru, Gheorghe *E,, Integrarea Basarabiei in cadrul României (1918-1923),* **Bucureşti, Editura Semne, 1997.**

Conquest. Robeit, *Introducere, in John Barron, KGB. The Secret Work of Soviet Secret Agents,* **New York, Reader's Digest Press, 1974.**

Constantin, Ion, *Basarabia sub ocupaţie sovietici, de la Stalin la Gorhaciov,* **Bucureşti, Editura Fiat-Lux, 1994.**

Idem, *România, marile puteri şi problema Basarabiei,* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.**

Cookridge, E.H.. *Soviet Spy Net,* **London, F. Muller, Ltd., 1955.**

Constanlinescu, M.N., *Importanţa europeană a petrolului românesc,* **Bucureşti, Imprimeria CFR-Filaret, 1943.** 2

Constanlinescu, N.N., *ed.. Situaţia clasei muncitoare din România. 1914-1944.* **Bucureşti, Editura Politică, 1966.**

Idem, ed., *Romania's Economic History. From the Beginnings to World Wur II,* **Bucureşti, Editura Academiei, 1994.**

Constantinescu, O., *Contribuţia capitalului străin in industria petroliferă românească.* **Bucureşti, 1937.**

Conslanliniu. Florin, *O istorie sinceră a poporului român.* **Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1997.**

Idem. *Intre Hitler şi Stalin. România şi pactul Ribbentrop-Molotov,* **Bucureşti. Editura Danubius, 1991.**

Idem, *De la războiul fierbinte la războiul rece.* **Bucureşti, Editura Corint, 1998.**

Idem, *Doi ori doi fac şaisprezece. A început „Războiul rece" în România?.* **Bucureşti, Eurosong and Book, 1997.**

Idem, *Cum a creat Stalin Cominformul,* **în „Curierul Naţional Magazin", Bucureşti, nr. 110/septembrie-octombrie 1993.**

Conslanliniu. Florin, Alesandru Duţu, Mihai Relegan, *România în război, 1941-1945 Un destin in istorie.* **Bucureşti, Editura Militară, 1995.**

Conslanliniu, Florin şi colab., *A Turning Point in World War II: 23 august ¡944,* **New York, Columbia University Press, 1985.**
Ediţii şi in limbile română sau franceză.

Copoiu, N. şi colab., *Rezistenta europeana tn anii celui de-al doilea război mondial. 1938-1945,* **2 vols.. Bucureşti, 1973-1976.**

»* Corneliu Coposu tn fa[ă istoriei,* **ediţia I, Bucureşti, Editura Metropol, 1996; ed. a II-a - Bucureşti, 1998.

Cosma, Neagu, *Cupola. Securitatea văzuta din interior. Pagini de memorii,* **Bucureşti, Editura Globus, 1994.**

Idem, *Contribuţia unor minorităţi nationale la bolşevizarea României,* **Bucureşti, Editor Partidul Dreapta-Naţională, Bucureşti, 1995.**

Idem, *Culisele Palatului Regal 11930-1940),* **Bucureşti. Editura Globus, 1990.**

Courtois, Stéphane şi colab.. *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare şi represiune.* **Bucureşti, Edi'.ura Humanitas/Fundaţia Academia Civică, 1998. Ed. orig.-Paris, 1997.**

Crampton. R.J., *Eastern Europe in theTwentiethCentury,* **London-New York, Routledge, 1994.**

Cretzianu, Alexandre, ed.. *Captive Rumania. A Decade of Soviet Rule,* **New York, Praeger, 1956**

Cretzianu, Alexandre, *Ocazia pierduta.* **Prefaţă de V.F1. Dobrinescu. Postfaţă Gherman David Spector, Iaşi. Institutul European, 1995 [ediţia originală, Londra, 1957).**

Cretzianu, Alexandre, *La politique de la paix de la Roumanie a l'égard de l'Union Sovietique.* **Paris 1954.**

Cristoiu, Ion, *Un pesimist la sfârşit de mileniu.* **Bucureşti, Editura Evenimentul Românesc, 1998.**

Croutziou, Constantin, *L'importance du pétrole dans la vie économique.* **Paris, Librairie Sociale et Économique, 1941.**

Cnitzescu, Gheorghe, *Podul Mogoşoaiei. Povestea unei străzi.* **Bucureşti, Editura Socec, 1943**

Csatari, Daniel, *Dans la tourmente. Les relations hungaro-roumaines de 1940 à 1945.* **Budapest, Akademiai Kiado. 1974.**

Culda, Lucian, editor coordonator. *România tn situaţii limita.* **Bucureşti, 1995.**

Cupşa, I. şi colab., *Contribuţia României la războiul antihitlerist <23 august 1944-9 mai 1945),* **Bucureşti, Editura Militară, 1958. A fost, după 1945, prima monografie ce aborda temeinic una dintre fazele participării române la războiul mondial - cea din 1944-1945.**

Cuşnir-Mihailovici, Clara, Florea Dragne, Gheorghe Une, *Mişcarea muncitorească din România Făurirea Partidului Comunist Român,* **Bucureşti, Editura Militară, 1982.**

Cutişteanu, S., loniţâ Gh. I„ *Electoratul din România in anii interbelici <Mişcarea muncitorească şi democratică in viata electorală din România interbelică),* **Cluj-Napoca. Editura Dacia, 1981.**

Dafinescu, Traian, Ion Boaţâ, *Istoria serviciilor logistice ale armatei române.* **Bucureşti Editura Militară, 1990.**

Dallek. Roberi, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945,* **Oxford- Toronto-New York-Melboume, Oxford University Press, 1981.**

Damaskin, Joana, *Pasiuni şi crime regale. Viata aventuroasa a Regelui Carol al Il-lea şi crimele sale.* **Bucureşti, Editura Junimea Română, 1997.**

Dandara. Livia, *România in vâltoarea anului 1939,* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.**

Dascâlu, Nicolae, *Relaţii româno-polone în perioada interbelică <1919-1939),* **Bucureşti. Editura Academiei, 1991.**

Deaconu, Luchian, *Ţărănimea română în anii ¡934-1944. O conştiinţă la hotarul dintre două lumi.* **Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.**

Decuseara, Eugen, *Construcţiile pentru locuinţe in oraşele municipii. 1929-1933,* **Bucureşti, 1934.** 4

Deletant, Dennis, *România sub regimul comunist.* **Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1997.**

Deletant, Dennis, Maurice Pearton, *Romania Observed. Studies in Contemporary Romanian History,* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998.**

Idem, *Ceauşescu şi Securitatea. ¡965-1989,* **Bucureşti, Editura Humanitas. 1998.**

Ed. orig.-Londra, 1995.

Desanli. Dominique, *L'Inter naţionale Communiste,* **Paris, Payot, 1970.**

Diaconescu, Ion, Temniţa, *Destinul generaţiei noastre.* **Bucureşti, Editura Nemira, 1998.**

Diaconescu, Ion, ŢepeleaGabriel, *Ion Mihatache în fata istoriei.* **Bucureşti, Edilura Gândirea Românească, [19941.**

Dobrinescu, Valeriu-Florin, *Relaţii româno-engleze <1914-1933),* **laşi. Universitatea Al I Cuza", 1986.**

Idem, *România şi organizarea postbelică a lumii (¡945-1947),* **Bucureşti. Edilura Academiei, 1988.**

Idem, *Nicolae Titulescu şi Marea Britanic,* **Iaşi, Edilura Moldova, 1991.**

Idem, *Bătălia diplomatica pentru Basarabia (1918-1940),* **Iaşi, Edilura Junimea. 1991.**

Idem, *Emigraţia română în lumea anglo-saxonă ¡1939-1945/.* **Iaşi, Institutul European, 1993.**

Idem, *România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923),* **laşi. Institutul European, 1993.**

Idem. *România şi Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bitilia diplomatici pentru Transilvania,* **Bucureşti, Editura Viitorul Românesc, 1996.**

Dobrinescu, V.F1., Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea rizboi mondial.* **Iaşi, Institutul European, 1995.**

Dobrinescu, V.F1., Ion Pâtroiu, *Ultimele luni de pace. Martie-august 1939,* **Iaşi, Institutul European, 1992.**

Dobrinescu, V.F1., Ion Pâtroiu, *Anglia şi România intre anii 1939-1941,* **Bucureşti. Editura Didacticâ şi Pedagogică, 1992.**

Dobrinescu, V.F1., D. Tompea, *România ¡i cele două conferinţe de pace de la Paris (1919- 1920 şi 1946-1947).* **Un studiu comparativ. Focşani, Editura Neuron, 1996.**

Dobrovici, Gh.M., *Istoricul dezvoltirii economice şi financiare a României şi împrumuturile contractate. 1823-1933,* **Bucureşti, Tip. Universul, 1933.**

Idem, *Evoluţia economici şi financiari a României in perioada 1933-1943,* **Bucureşti, [19441.**

Dogan, Matei, *Analiza statistică a democraţiei parlamentare din România,* **Bucureşti, 1946.**

Dogaru, Petre, *Insula Şerpilor în calea rechinilor.* **Bucureşti, Editura Semne. 1996.**

Dohotaru, Ion şi colab *,,Direcţia Informaţii Militare între ficţiune şi adevăr.* **Bucureşti, 1994.**

Drachkovitch, Milorad M, ed., *East Central Europe,* **Stanford, Hoover Institution Press. 1982.**

Drachkovitch, Milorad M., and Branko Lazitch, *The Revolutionary International, 1864- 1943,* **Stanford, Stanford University Press, 1966.**

Dragne, Florea, Iacoş 1., Munteanu N.G., Petrişor V., *Mişcarea sindicală din România,* **vol. 1, Bucureşti, Editura Politică, 1981.**

Drâgan, losif Constantin, *Istoria Românilor,* **Bucureşti, Editura Europa Nova, 1993.**

Drâghicescu, D., *Din psihologia poporului român,* **ediţie Elisabeta Simion. Bucureşti. Editura Albatros, 1995 (ed. orig. 1907).**

Idem. *Partide politice şi clase sociale.* **Bucureşti, 1922.**

Droz, Bernard şi Roweley Antony, *Histoire générale du XXe siècle,* **Paris, 1986.**

Dugan, James, Carroll Stewart, *Ploeşti. The Great Ground-Air Battle of 1 August 1943.* **New York. Random House, 1962.**

Duiliu. Marcu, *Estetica oraşelor şi înfrumuseţarea lor din punct de vedere urbanistic.* **Bucureşti, 1927.**

Dumitrescu, Sava, *Activitatea de rizboi a organizaţiei comuniste clandestine din România. Noile metode de lupţi ale mişcării comuniste revoluţionare tn stare de rizboi.* **Bucureşti, (1942].**

Dumitriu-Snagov, Ion, *România în diplomaţia Vaticanului, 1939-1944,* **Bucureşti, Editura Garamond, 1991.**

Dumitru Ion, *Spionajul maghiar in Românul 1918-1940,* **[Bucureşti), Editura Concordia, [19901.**

Duplan Christian, Vincent Giret, *Viaţa în roşu. Varşovia, Praga, Budapesta, Bucureşti. 1944-1968.* **MI, Bucureşti, Editura Nemira, 1997.**

Duroselle, Jean-Baptiste, *De Wilson à Roosevelt. Politique extérieure des États-Unis 1913- 1945.* **Paris, A. Colin, 1960.**

Idem, *Histoire diplomatique des 1919 à nos jours,* **ed. a V-a, Paris, Dalloz, 1971.**

Idem, *Tout empire périra. Théorie des relations internationales,* **Paris, Armand Colin. 1992.**

Duţu, Alesandru, éd.. *România de la război la pace, 1939-1947. Semnificaţii politico- militare. Studii,* **Bucureşti, Editura Vasile Cârlova, 1997.**

Duţu. Alesandru, Constantin Botoran, Mihai Retegan, *Transilvania în evoluţia relaţiilor româno-ungare.* **Bucureşti, 1993.**

6

Duţu, Alesandru şi Mihai Relegan, *Ostaşi, vi ordon: Treceţi Prutul! România în război. 1421 zile de încleştare. Eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord(22 iunie - 26 iulie 1941),* **Bucureşti, Editura Globus, [1993],**

Duţu, Alesandru şi colab.. *Armata Română în cel de-al doilea război mondial,* **in „Armata României"/„ObservatoruI militar", numere speciale l/iunie 1944 şi 2/august 1994.**

Duţu. Alesandru, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944-1964),* **Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.**

Duţu. Alesandru, Mihai Retegan, eds.. *Armata Româna in al doilea război mondial. I. Eliberarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei (22 iunie - 26 iulie 1941),* **Bucureşti, Editura Militară, 1996.**

Duţu. Alesandru, *Eroi români pe frontul de răsărit (1941-1944),* **I, Bucureşti, Edilura Eminescu, 1995.**

Eliade. Mircea. *Drumul spre centru.* **Antologie alcătuită de Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu, Bucureşti, Editura Univers, 1991.**

Idem, *Profetism românesc. România în eternitate.* **Bucureşti. Editura Roza Vânturilor, 1996.**

Idem, *Huliganii.* **Ediţie Mircea Handoca, Bucureşti. Editura Garamond, f.a. [ed. I. 1935],**

Idem, *întoarcerea din Rai,* **Ediţie Mircea Handoca. Bucureşti, Editura Garamond, [1995] [ed. I-a, 1934],**

1984.

oliüca, vol. L Iaşi, Editura Glasul Bucovinei, 1994. Enescu, Ion D., *Cri:a de locuinţe.* **Bucureşti, 1924.**

Enescu, Ion, *Politica externa a României* **I***în perioada 1944-1947,* **Bucureşti, Editura Ştimţifică şi Enciclopedica, 1979.**

Erdmann, Karl Dietrich, *Handbuch der deutschen Geschichte,* **IV, Die Zeit der Weltkriege, Stuttgart, Klett-Cotta, 1978.**

Erickson, John, *The Road to Stalingrad,* **I,** *Stalin's War with Germany,* **New York, Harper and Row, 1975.**

Idem, *The Road to Berlin,* **II.** *Stalin's War with Germany,* **New York, Harperand Row, 1983.**

Fâtu, Mihai. *1946. Din istoria politica a României contemporane.* **Bucureşti, Editura Politică, 1968.**

Idem, *Alianţe politice ale PCR. 1944-1947,* **Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.**

Idem, *Sfârşit fărâ glorie. PNŢ(Maniu) şi PNL IBrâtianu) in anii 1944-1947,* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.**

Idem. *Contribuţii la studierea regimului politic din România (septembrie 1940 • august 1944),* **Bucureşti, Editura Politică. 1984.**

Idem, *Consens pentru salvarea naţionala (septembrie 1940 - august 1944),* **Bucureşti. Editura Ministerului de Interne, 1996.**

Fâtu. Mihai, Mircea Muşat, eds.. *Teroarea liorthystâ-fascistâ în nord-vestul Transilvaniei Septembrie 1940 - octombrie 1944,* **Bucureşti, 1984.**

Fâtu, Mihai, Ion Spâlăţelu, *Garda de Fier. Organizaţie teroristă de tip fascist,* **ed. a Il-a. Bucureşti, 1980.**

Fenyes, S., *Ungaria revizionistă.* **Roma, Edizioni Europa, 1978.**

Fischer-Galaţi, Stephen, ed.. *The Communist Parties of Eastern Europe* **New York. Columbia University Press, 1979.**

Idem, *The Communist Takeover of Rumania: A Function of Soviet Power,* **in Thomas T. Hammond, ed.,** *The Anatomy of Communist Takeovers,* **New Haven-London, Yale University Press, 1975.**

Fischer-Galaţi, Stephen şi colab., eds., *Romania betw een East and West: Historical Essays in Memory of Constantin C. Giurescu,* **Boulder/New York, Columbia University Press, 1982.**
639
Fleischhauer, Ingeborg, Pakt. Ghitler, *Stalin i iniţiativa ghermanskoi diplomaţii, 1938- 1939,* **Moskva, Progress, 1991.**

Floyd, David, *Rumania - Russia's Dissident Ally,* **New York - Washington - London. Frederick A. Praeger, Publishers, 1965.**

Focşeneanu, Eleodor, *Istoria constituţională a României (1859-1991),* **ediţia a Il-a revăzută. Bucureşti, Editura Humanitas, 1998.**

Fontaine, André, *Istoria războiului rece. 1.1917-1950,* **Bucureşti, Editura Militară, 1992. Ediţia originală: Paris. 1965.**

Forbin, V., *Le pétrole.* **Paris, 1940.**

Franck, Nicolette, *La Roumanie dans l'engrenage,* **Paris/Bruxelles. Elsevier Sequoia, 1977. [Ediţia in limba română:** *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România, din Regat. Republică Populară (1944-1947),* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1992[.**

Friedwald. E.M.. *OH and the War.* **London-Toronto, William Heinemann Ltd., 1941.**

Frunză. Victor, *Istoria stalinismului în România.* **Bucureşti, Ed. Humanitas, 1990.**

Funderburk, David B.. *Politica Marii Britanii faţă de România (1938-1940). Studiu asupra strategiei economice şi politice.* **Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.**

Furet. François, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX.* **Bucureşti, Editura Humanitas, 1996. Ed. orig.-Paris, 1995.**

Gaddis, John L., *Tlie United States and the Origins of the Cold War. 1941-1947.* **New York-London, Columbia University Press, 1972.**

Idem, *The Long Peace. Inquires Into the History of the Cold Peace,* **New York-Oxford. Oxford University Press. 1987.**

Galea Aurel, *Formarea şi activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei. Banatului şi Ţinuturilor Româneşti din Ungaria (2 decembrie 1918 -10 aprilie 1920),* **Târgu Mureş, Editura Tipomur, 1996.**

Gane, G., *Problema petrolului în România,* **Bucureşti, F. Gobi Fiii, 1938.**

Gardner, Lloyd C., *Spheres of Influence. The Partition of Europe from Munich to Yalta.* **London, John Murray, 1993.**

Gâdiuţă. Ion, Dumitru Dobre, *Divizia blindata „România Mare ",* **Bucureşti, Editura Militară, 1997.**

Georgescu, Elena, Titu Georgescu, *Mişcarea democratică şi revoluţionara a femeilor din România,* **Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975.**

Georgescu, Titu, *România in istoria Europei secolului XX. 1945-1990,* **Bucureşti. Editura Hyperion XXI, 1992.**

Idem, *România intre Yalta ¡i Malta,* **Bucureşti, „Şansa", 1993.**

Georgescu, Vlad, Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre, ed. a ni-a. Bucureşti, Humanitas, 1992.

Gheorghiu, Mihnea şi colab.. *Insurecţia din august 1944 şi semnificaţia ei istorica.* **Bucureşti, Editura Militarâ, 1974.**

Gherman, Ion, *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei* **şi** *Ţinutului Herţa,* **Bucureşti, Editura**

AH, 1993.

Ghiaţâ, Petre, *Dictaturi,* **Bucureşti, Editura Ideea, 1938. Idem,** *Problema claselor sociale.* **Bucureşti, 1929.**

Gilbert, Martin, Richard Gotl, *Conciliatorii,* **Bucureşti, Editura Politică, 1966.**

Giurescu, Constantin C„ *Istoria Bucureştilor,* **ed. a Il-a, Bucureşti, 1979.**

Giurescu, Dinu C., *Guvernarea Nicolae Rădescu,* **Bucureşti, Editura AII, 1996.**

Idem, *Evreii din România. 1939-1944,* **în Hannah Arendt,** *Eichmann in Ierusalim. Un raport asupra banalităţii răului,* **traducere. Bucureşti, Editura AH, 1997 (Postfaţă, pp. 344-367).**

Goga. Octavian, *Mustul care fierbe,* **ed. Teodor Vârgolici, Bucureşti, Editura Scripta, 1992.**

Gogeanu, Paul, *Strâmtorile Mării Negre de-a lungul istoriei.* **Bucureşti. Editura Politică. 1966.**
Idem, *Dunărea in relaţiile internaţionale.* **Bucureşti, Editura Politică, 1970.**

Goralski, Robert, Russell W. Freeburg, *Oii and War. How the Deadly Struggle for Fuel in WWII Meant Victory or Defeat,* **New York, W. Morrow and Co„ Inc., 1987.**

Goszlony, Peter, *Endkampf an der Donau 1944/45,* **Wien-Miinchen-Zurich, Verlag Frilz Molden, 1969.**

Gbldner, Carol. *Muncă şi năzuinţe comune. Din trecutul populaţiei germane din România,* **Bucureşti, 1972.**

***** Lei** *Grandes Puissances et les Balkans à la veille de la Deuxième Guerre mondiale 1937-1941,* **Sofia, Éditions de l'Académie Bulgare des Sciences, 1973.**

Grecescu, Ion, *Nicolae Titulescu. Concepţie juridică ¡i diplomatică,* **Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1982.**
Greciko, A.A., D.F. Ustinov, eds., *Istoriia vtoroi mirovoi voiny, 1939-1945,* **12 vols.. Moskva, 1973-1980.**
Istoria oficială sovietică a conflagraţiei mondiale.

Gribincea, Mihai, Basarabia în primii ani de ocupaţie sovietică (1944-1950). Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995.

Grigoropol, Adrian, *Călău şi diplomat Vişinski - pumnul lui Stalin in România,* **Bucureşti. Editura „Continent XXI", 1997.**

Gromîko, A.A., ed., *Istoriia diplomaţii.* **IV, Moskva, 1975.**

Gromîko, A.A., B.N. Pospelov, eds., *Istoriia vneşnei politiki SSSR,* **I-II, Moskva, Nauka, 1986.**

Groza, Petru, *Articole, cuvântări, interviuri.* **Ediţie Mihaela Dan, Gh. I. loniţă, Mircea Valea. Prefaţă de George Ivaşcu. Bucureşti, Editura Politică, 1973.**

Guiraud. Paul, *Codreanu* **şi** *Garda de Fier,* **Ediţie îngrijită de Radu Dan Vlad, Bucureşti, Editura Majadahonda, Bucureşti, [1998],**

Guleş, Ovidiu, ed„ *Legiunea Arhanghelului Mihail de la trecut la prezent. Almanah 1994,* **Timişoara, Editura Gordian, 1994.**

Gutman, Yisrael. Gideon Greif, eds., *The Historiography of the Holocaust Period.* **Jerusalem, Yad Vashem, 1988.**

Hammond, Thomas T., ed.. *The Anatomy of Communist Takeovers,* **New Haven-London. Yale University Press, 1975.**

Harrington, Joseph F., Bruce Courtney, *Tweaking the Nbse of the Russians Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990,* **New York. Columbia University Press, 1991.**

Hart, Sir Basil Liddell, *History of the Second World War.* **London. Cassell, 1970. Vezi şi ediţia română în două volume.**

Hâciu, Anaslase N„ *Evreii in Ţările Româneşti,* **cu o prefaţa de prof. S. Mehedinţi. Bucureşti. Tip. „Cartea Româneasca" S.A.. 1943.**

Hildebrand, Klaus, *The Foreign Policy of the Third Reich,* **London, B.T. Batsford Ltd.. 1973.**

Hillgruber, Andreas, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938-1944,* **ed. I, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1954; ed. a Il-a, Wiesbaden. 1965 [Ediţie românească, apărută prin grija lui Slelian Neagoe: Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile gemiano-române (1938-1944), Bucureşti, Humanitas, 1994).**

Hitchens, Marilynn Giroux, *Germany. Russia, and the Balkans. Prelude to the Nazi-Soviet Non-Aggression Pact.* **Boulder-New York. Columbia University Press, 1983.**

Hlebniuk, O.V., *1937: Stalin, NKVD i sovetskoe obşcestvo.* **Moskva, Izd. Respublika, 1992.**

Hlihor, Constantin, *Armata Roşie în România. Adversar - aliat - ocupant, 1940-1948,1,* **Bucureşti, Editura Academiei de înalte Studii Militare, 19%.**

Hobsbawm. Eric, Age *of Extremes. The Short Twentieth Centruy, 1914-1991,* **London, M. Joseph, 1994. Vezi ed. in limba română**

Hochman, Jiri, *The Soviet Union and the Failure of Collective Security. 1934-1938,* **Ithaca - London, Cornell University Press, 1984.**

Hoggan, David L„ *The Forced War. When Peaceful Revision Failed,* **Costa Mesta, Institute for Historical Review, 1989.**

Husârescu, Z.I., *Mişcarea subversiva In Basarabia.* **Chişinău, 1925.**

lacobescu, Mihai, *România şi Societatea Naţiunilor (1919-1929),* **Bucureşti, Editura Academiei, 1988.**

Iancu, Gheorghe, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1918-1920),* **Cluj-Napoca. Editura Dacia, 1985.**

Ianculesco, A., *La Roumanie nouvelle et ses richesses miniers.* **Paris, 1928.**

Iazîkova, A. A., *Ruminiia nakanune vtoroi mimmi voinî, 1934-1939 g.g.,* **Moskva Nauka. 1963.**

Ignat, Dan, *Transporturile de ieri şi aii.* **Bucureşti, 1989.**

Ioanid. Radu, *Evreii sub regimul Antonescu,* **Bucureşti, Editura Hasefer, 1997.**

Idem, *Sabia Arhanghelului Mihail. Ideologia fascista In România.* **Bucureşti, Editura Diogene, [1994] [ediţia engleză, New York, 1990).**

lonescu, Ghiţâ, *Communism in Rumania,* **1944-1962, London-New York, Oxford University Press, 1964. Ed. rom. - 1994.**

lonescu, Nae, *Roza vânturilor. 1926-1933.* **Culegere îngrijită de Mircea Eliade, Bucureşti, Editura Roza vânturilor, 1990.**

loniţâ, Gh. I„ *P.C.R. şi masele populare (1934-1938),* **ed. a Ii-a, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978.**

Idem, *Istoria românilor de la Marea Unire din 1918 până in prezent.* **Bucureşti. Universitatea Creştină „D. Cantemir", 1995.**

Idem, O *jumătate de secol de istorie românească sub semnul controversei (de la 23 A ugust 1944 până in prezent).* **Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 1997.**

loniţâ, Gh.I., Ţuţui Gh., *Frontul Plugarilor (1933-1953),* **Bucureşti, 1970.**

Iordache, Anastasie, *Ion l.C. Brătianu,* **Bucureşti, Editura Albatros, 1994.**

Iorga, N„ *Istoria Românilor,* **vol. X, Bucureşti, 1939.**

Idem, *Istoria Bucureştilor,* **Bucureşti, 1939.**

Idem, *în lupta cu absurdul revizionism maghiar.* Ediţie alcătuită de Mihai Ungheanu, Bucureşti, Editura Globus, 1995

Idem, *Sfaturi pe întuneric. Conferinţe la Radio.* Antologie, ediţie, note şi comentarii de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, Bucureşti, Editura Militară, 1976.

Iorga, N„ Mircea Vulcânescu, Mihail Polihroniade, C. Moisil, Mircea lonniţiu, S. Teşu. T. Milcoveanu, *Regii României. O istorie adevărată: Carol 1. Ferdinand!, Carol al 11-lea. Mihai* 1. Bucureşti. Editura Tess Expres, 1998.

lovanelli. Marcela Felicia, *Industria românească, 1934-1938,* Bucureşti. Editura Academiei. 1975.

Irving, David, *Hitler s War,* New York, Avon Books, 1990.

Idem, *Churchill's War,* New York, Avon Books, 1991.

Idem. *Hitler's War.* I, 1939-1942; II. 1942-1945, London, Macmillan, 1983.

**** Istoria militară a poporului român,* vol. VI, Bucureşti, Editura Militară, 1989.

**** Istoricul P.N.L. de la 1848 şi până azi.* Bucureşti, 1923.

Ivan, Marcel. *Evoluţia partidelor noastre politice in cifre şi grafice.* Sibiu, 1933.

Jacobsen. Hans-Adolf, *Der zweite Weltkrieg.* Frankfurt-am-Main/Hamburg, 1965.

Jacobsen, Hans-Adolf, Hans Dollinger, *Der zweite Weltkrieg in Bildern und Dokumente.* 3 vols., München. Desch Verlag, 1963.

Jelavich, Barbara. *History of the Balkans. Twentieth Century,* vol. 2. Cambridge New York, Cambridge University Press, 1993.

Jignea, K.L., *Podgotovka i zakliceniie mirnili dogovorov's Bolgariei. Vengriei i Rutninii poste vtoroi mirovoi voini.* Chişinău, Editura Ştiinţa, 1981.

Jouan, R .. *Le pétrole, roi du monde,* Paris. Payot. 1949.

Jowitt, Kennelh, *Revolutionary Breakthroughs and National Development. The Case of Romania. 1944-1965,* Berkeley-Los Angeles, University of California Press. 1971.

Jurcâ. Nicolae,*Social-democraţia inRomânia(l918-1944),* Sibiu, Editura Heniiann, 1993.

Kareţki, Aurel, Maria Covaci, *Zile însângerate la laşi (28-30 iunie 1941).* Prefaţă de Nicolae Minei, Bucureşti, Editura Politică, 1978.

Idem, *Garda de Fier, Carol al ll-lea şi Hitler,* Chişinău, Editura Ştiinţa, 1970. Traducere din limba rusă.

Idem, *Krah faşizma* v *Rumînii,* Moskva, Nauka. 1976.

Leher, Milton G,, *Ardealul pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american),* Bucureşti, 1944.

Leon, Gh.N., *Petrolul românesc şi politica de stat.* Bucureşti. Tip. Bucovina, 1938.
Kissel, Hans, *Die Katastrophe in Rumänien 1944.* Darmstadt, Wehr und Wissen Verlagsgeselschaft MBH, 1964.
Kolker, B.M , L.E. Levit, *Vneşneaiia politika Rumînii i rumîno-sovetskiie ornoşeniia (sentiabr 1939 - iun 1941).* Moskva, Nauka, 1971.

Lache, Ştefan, Gh. Ţuţui. *România şi Conferita de Pace de la Paris din 1946,* Cluj- Napoca, Editura Dacia, 1978. [Ediţia în limba franceză: *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946),* Bucarest. Editura Academiei. 1987)

idem. Economie politică şi politică economică. Bucureşti, 1943.

Leonhard, Wolfgang, *Betrayal. The Hitler-Stalin Pact of 1939,* New York, St. Martin's Press, 1989.

Levit, I.E., *Uciastiie faşistskoi Rumînii v agressii protiv SSSR. Istoki, planî, realizaliia (1.IX. 1939 - 19.X1.1942).* Chişinău, Edilura Ştiinţa, 1981.

Idem, *Krah politiki agressii diktaturî Antonescu (19.X1.1942 - 23.VIII.1944),* Chişinău, Editura Ştiinţa, 1983.

Loghin, Leonida, *Mari conferinţe internaţionale (1939-1945).* Bucureşti, Edilura Politică 1989.

Loth. Wilfried, *Împărţirea lumii Istoria războiului rece. 1941-1955.* Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1997.

Ed. orig.-München, 1980.

Lungu, Dov B,, *Romania and the Great Powers. 1933-1940.* Durham - London, Duke University Press, 1989.

Lukacs, John A.. *The Great Powers and Eastern Europe,* New York, American Books Co., 1953.

Lupan, Nicolae, ed.. *Pactul germano-sovietic din 1939.* Bruxelles. Edilura Nistru, 1989.

Lupu, M.A.. ed.. *Istoria economiei naţionale a României.* Bucureşti, Edilura Didactică şi Pedagogică, 1974.

Lupu, N.Z., *Planul de la Geneva. Implicaţiile lui politice în România. 1932-1933.* Bucureşti. Editura Politică, 1973.

Macartney. C.A. and A.W. Palmer, *Independent Eastern Europe A History,* New York. 1962.

Madgearu. Virgil N,, *Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial,* ed. a ll-a. Bucureşti, Editura Ştiinţifică. 1995 (ed. I, 1940).

Manciulea, Ştefan, *Graniţa de Vest,* Baia Mare, Editura Gutinul, 1994 (ediţia I, 1934).

Manoilescu, Mihail, *Rostul* fi *destinul burgheziei româneşti,* ed. a II-a, îngrijitor Leonard Oprea, Bucureşti, Editura Athena, 1997 (ed. I, 1942).

Idem, *Forţele naţionale productive* fi *comerţul exterior.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986 (ed. I, 1929).

Manole, Ilie, ed., *Armata* fi *biserica.* Bucureşti, 1996.

Idem, ed.. *Societate* fi *armată tn Europa secolului* XX, vol. 1, Bucureşti, Colecţia „Revista de Istorie Militară", [1995].

Manoliu, Florin Em., *La reconstruction économique et financière de la Roumanie et les partis politiques,* Paris, Gamber, 1931.

Manoliu-Manea, Maria, éd., *The Tragic Plight of a Border Area: Bassarabia and Bucovina.* Humboldt State University Press, 1983.

Manuilă, Sabin, *Istorie* fi *demografie,* coord. Sorin şi loan Bolovan. Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvania, 1995.

Marcu N,, edit.. *Istorie economică.* Bucureşti. Editura Didactică şi Pedagogică, [1979].

Marin. Vasile. *Fascismul.* Ediţie Radu-Vlad Dan, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1997.

Idem, *Crez de generaţie.* Ediţie Radu-Dan Vlad, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1997.

Marinescu, C. Gh., *Diplomaţia României* fi *tratatul de la Trianon,* Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1998.

Marinescu, llie. *Permanenţe şi prefaceri social-economice.* Bucureşti, Editura Academiei. 1992.

Idem. *Politica socială interbelică în România. Relaţii între muncă şi capital.* Bucureşti. Editura Tehnică. 1995.

Marguerat, Philippe, *Le lll-é Reich et le pétrole roumain. 1938-1940. Contribution à l'étude de la pénétration allemande dans les Balkans à la veille et au debut de la Seconde Guerre mondiale,* Génève-Leiden, 1977.

Marica, George M.. *Psihosociologia mahalalei.* Cluj, 1945.

Marie, Jean-Jacques. *Béria et la terreur stalinienne,* în „L'Histoire", Paris, No. 141/1991.

Marks, Sally, *The Illusion ofPeace. International Relations in Europe. 1918-1933,* London. Macmillan, 1982.
*** 6 martie 1945. *începuturile comunizăriiRomâniei,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.

Mastny, Vbjtech, *Russia's Road to the Cold War,* New York, Columbia University Press, 1979.

Matei, Gh,, Gh. Zaharia şi colab.. *Ecoul internaţional al insurecţiei române şi al participării României la războiul antihitlerist.* Bucureşti, Editura Militară, 1964.
Lucrea nu s-a difuzat

Matichescu, Olimpiu, *Opinia publică internaţională despre dictatul de la Viena.* Cluj- Napoca, Editura Dacia, 1975.

Idem, *Istoria nu face paşi înapoi. (Logica istoriei împotriva dictatului de la Viena),* Cluj- Napoca, Editura Dacia, 1985.

Idem, *Apărarea Patriotică,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971.

Matichescu, Olimpiu, Elena Georgescu, *1 Mai în România: 1870-1970,* Bucureşti, 1970.

Mâciu, Mircea, *Petre Andrei. Activitatea, concepţia, opera.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.

Mezincescu, Eduard, *Mareşalul Antonescu şi catastrofa României.* Bucureşti. Editura Artemis, 1993.

Michel, Henri, *La Seconde Guerre mondiale.* 2 vols.. Paris, PUF, 1968-1969.

Idem, *La drole de guerre.* Paris, Hachette, 1971.

Mihalache, Vasile, loan Suciu. *Jandarmeria română. 1850-1949. Pagini dintr-o istorie nescrisă.* Bucureşti, Editura Ministerului de Interne, 1993.

Mihăilescu, Ştefania, *Transilvania în lupta de idei. Controverse în Austro-Ungaria privind statutul Transilvaniei,* Bucureşti. Editura Silex, 1996.

Mihăilescu, Vintilâ. *Oraşul ca fenomen antropogeografic.* Bucureşti, 1941.

Milcoveanu. Şerban, *Corneliu Z. Codreanu, altceva decât Horia Sima,* I II, Bucureşti, învierea, 1996-1997.

Milcoveanu, Şerban. *Partidul Comunist şi Mişcarea Legionară în epoca fierbinte 1iulie 1945-iulie 1948),* Bucureşti. învierea, 1996.

Miller, Marshall Lee, *Bulgaria during the Second World War,* Stanford. Slanford Universily Press, 1975.

Minassian. M.M., *Osvobojdeniie narodov iugo-vostocinoe Evropî,* Moskva. 1967.

Mircu, Marius, *Dosarul Ana Pauker, losif Chişinevschi şi alţiii...,* ed. a II a completată. Bad Yam/lsrael, Editura Glob. 1991.

1dem, *Alte ¡apte momente din istoria evreilor [n România,* Bat Yam/Israel, Editura Glob, 1992.

Idem, *Oameni de omenie in vremuri de neomenie.* Bucureşti, Editura Hasefer, 19%.

Moisuc, Viorica, *Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale in perioada martie 1938-mai 1940.* Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

Idem. *Premisele izolării politice a României. 1919-1940,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

Moisuc, Viorica şi colaboratori. *Probleme de politică externă a României,* I-III, Bucureşti, Editura Militară, 1971-1988.

Moldovan, Silviu B., ed.. *Problema iugoslavă. Studii şi marginalii.* Timişoara, Editura Meridian 21 Delta, 1998.

Moraru, Anton, *Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria (1812-1993),* Chişinău, 1995.

Mourin, Maxime. *Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939 a 1945.* Paris, Payot, 1957.

Idem, *Réddition sans conditions.* Paris, A. Michel, 1973.

Idem, *Histoire des nations européennes,* II, *Pendant la Deuxième Guerre mondiale (1939- 1945),* Paris, 1962.

Idem, *La chute du Conducător,* în „Revue de Paris", no. 3/1970, pp. 34-45. *Rolul Regelui în „revoluţia" din 1944.*

Murariu, Ioan, *Istoria ţinutului Herţa. până în anul 1940,* Bacău. Editura Grigore Tăbâcaru, 1997.

Murgescu, Costin, *Casa Regală şi afacerile cu devize. 1935-1940,* Bucureşti, Editura Academiei, 1970.

Idem, *Mersul ideilor economice la români.* I-II, Bucureşti, Editura Ştiin|ificâ şi Enciclopedică, 1987-1990.

Murgescu, Costin şi colaboratori. *Contribuţii la istoria capitalului străin în România,* 1. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1960.

Muşat, Mircea, *Drama României Mari,* Bucureşti, Editura Fundaţiei România Mare, 1992.

Muşat, Mircea, Ardeleanu Ion, *Unitate, continuitate şi ascensiune în mişcarea muncitorească din România. 1821-1948,* Bucureşti, Editura Academiei, 1981.

Muşat, Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire,* vol. I, partea I *(1918-1933),* vol. II. partea II *(1933-1940),* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986-1988.

Mutti, Claudio. *Penele Arhanghelului. Intelectualii români şi Garda de Fier,* Bucureşti. Editura Anastasia, 1997.

Idem, *Mircea Eliade şi Garda de Fier,* Ediţie Adolf Crivăţ-Vasile, Sibiu, Editura Puncte Cardinale, 1995.

Naghy-Talavera, Nicholas M,, *Nicolae lorga. A Biography.* Iaşi - Oxford - Portland. The Center for Romanian Studies. 1998. (traducere: Iaşi, 1999)

Idem, *The Green Shirts and the Others A History of Fascism in Hungary and Rumania.* Stanford, Hoover Institution Press, 1970 [Edi|ia română: *O istorie a fascismului în Ungaria şi România.* Bucureşti, Editura Hasefer, 1996].

Nano, Frederic C,, *Politica externă a României. 1919-1933,* Ediţie V.F. Dobrinescu, Iaşi. Institutul European. 1993.

Nanu, Adina, *Artă. stil, costum.* Bucureşti, Editura Meridiane, 1976.

**** Naţionalismul economic şi doctrina partidelor politice din România.* Bucureşti, Imprimeriile Independenta, 1931.

Năstase, Gheorghe, *Răspândirea bolilor venerice în legătură cu abolirea reglementarismului în practica prostituţiei.* Iaşi, 1942.
Neagoe. Stelian. *Triumful raţiunii împotriva violenţei. (Viaţa universitară ieşeană interbelică).* Iaşi, Editura Junimea, 1977.

Idem, *Viaţa universitară clujeană interbelică. (Triumful raţiunii împotriva violenţei),* voi. I-II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.

Neagu. C,, D.. Marinescu R. Georgescu. *Fapte din umbră,* voi. l-IV, Bucureşti Editura Politică, 1975-1983.

Nedelea, Marin, *Aspecte ale vieţii politice din România în anii 1922-1926.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987.

Idem, *Prim-mmiştrii României Mari. Ideile politice.* Bucureşti. Viata Românească, 1991.

Nedelcu, Florea, *De la restauraţie la dictatura regală.* Cluj, Editura Dacia, 1981.

Negrea, Radu, *Banii şi puterea.* Bucureşti, Editura Humanitas, 1990.

Negulescu P.P. *Partidele politice.* Ediţie N. Gogonea|ă şi Ioan C. Ivanciu. Bucureşti. Edilura Garamond, [1994],

Niculescu. Adrian, *Un martorul istoriei: EmilGIiilezan de vorbă cu....* Bucureşti Editura AII, 1998.

Niri. A., *Istoricul unui tratat înrobitor. (Tratatul economic româno-german din martie 1939).* Bucureşti, Edilura Ştiinţifică, 1965.

[3]Noica. Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească.* Bucureşti, Edilura Eminescu, 1987.

Pisică. Radu, *Adevărul despre alegerile din 19 noiembrie 1946. (Analiză de pre<ă)* Bucureşti, Edilura Fiat Lux, 19%).

Pizanty, Mihail, *Le pétrole en Roumanie,* édition complète, Bucarest, IaifitufRoumaih (îfr Petrole, 1933. f

Petric, Aron (coordonator). *Pentru Republică în România.* Bucureşti, Edilura Politica, 1972

Pincher, Chapman, *Their Trade Is Treachery,* New York, Bantam House, 1982.

Pintilescu, Viorica, *Aspecte din viaţa studenţilor. O încercare de anchetă socio-psihologică.* Cluj, 1937.

Petreanu. Nicolae. Ilie Ceauşescu, (coordonatori). *Mişcarea muncitorească şi legislaţia muncii din România. 1864-1944.* Bucureşti. Editura Ştiinţifică, 1972.

Petreanu, Nicolae, Lache Ştefan (coordonatori), *Contribuţii la studierea istoriei contemporane a României.* Bucureşti, Editura Politică. 1980.

Petrencu. Anatol, *Basarabia în al doilea război mondial (1940-1944),* Chişinău. Editura Lyceum, 1997.

Petrescu, Toma. *Conspiraţia lojilor. Francmasonerie şi creştinism.* Bucureşti, Editura Sfarmă Piatră, 1941.

Pelculescu, Constantin. *Mişcarea Legionari. Mit şi realitate.* Bucureşti, Editura Noua Alternativă, 1997.

Pâslani, Ştefan, *Republica la români. Ideal şi împlinire.* Bucureşti. Editura Militară. 1987.

Pâslaru, Ştefan. Stânescu Marin, *Apărarea naţională în parlamentul României. ¡1919-19401.* Bucureşti, Editura Militarâ, 1994.

Pearton. Maurice, *Oii and the Romanian State.* Oxford, Al Ihe Clarendon Press, 1971.

Pelin, M., *Legendă şi adevăr.* Bucureşti, Edilura Edort, 1994.

Pelivan, Ion G., *L'Union de la Bassarahie à la mère-patrie - La Roumanie.* Paris, 1919.

Penescu, N., *La Roumanie. De la démocratie au totalitarisme. 1918-1948,* Paris. Ed. Contrepoint(SERC). 1981.

Nouzjlle, Jean, *Transilvania, zonă de contacte şi conflicte.* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.

Olani. Comeliu, *Echilibre monetare europene. 1918-1939,* Bucureşti, Edilura ISIS, [1995].

Olteanu, Constantin, Ilie Ceauşescu, Mocanu Vasile, *Activitatea Partidului Comunist Român în armată. 1921-1944,* Bucureşti, Editura Militară, 1974.

Olteanu, Constantin, *Coaliţiipolitico-militare. Privire istorică.* Bucureşti, Editura Fundaţiei

„România de Mâine", 1996.

Onişoru, Gheorghe, *Alianţe şi confruntări între partidele politice din România (1944- 1947),* [Bucureşti], Fundajia Academia Civică, 1996.

Oprea, Ion M„ *Nicolae Titulescu,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966.

Opriş, Ioan, *Alexandru Lapedatu în cultura românească.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică. 1996.

Idem. *Alexandru Lapedatu şi contemporanii săi,* Cluj-Napoca, Editura Albastră, 1997.

Ornea, *Z., Anii treizeci. Extrema dreaptă românească.* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995.

[5]Idem, *Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea.* Bucureşti. Editura Eminescu, 1980.

Idem, *Ţărănismul. Studiu sociologic.* Bucureşti, Editura Politică, 1969.

Oşca, Alexandru şi Nicolescu Gheorghe, *Tratate, convenţii militare şi protocoale secrete (1934-1939).* [Pi"şti], 1994.

Oşca, Alexa/.dru, Vasile Popa, *România. O fereastră în Cortina de Fier. Declaraţia de independenţă din aprilie 1964.* Focşani, Editura Vrantop, 1997.

Palaghiţă, Ştefan, *Garda de Fier spre reînvierea României,* Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1993 [prima ediţie, Buenos Aires, 1951].

Pandea, Adrian, Ion Pavelescu. Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad. Versiunea românească asupra tragediei din Cotul Donului şi Stepa Calmucă.* Bucureşti, Editura Militarâ, 1992.

Pandea, Adrian, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea. 1941-1944,* Bucureşti, Editura Militarâ, 1995.

Paşcalău, Gheorghe, *Relaţii politice româno-engleze (1929-1933),* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995.

Paul al României, *Caro! al ll-lea, regele României.* Versiune românească Ileana Vulpescu, Bucureşti, Editura Holding-Reporter. 1991.

Pavelescu, Ion, *Enigma Moruzov. Cel mai mare spion din istoria României,* Iaşi, Editura Gaudeamus, 1993.
Păcuraru, Francisc, *Românii şi maghiarii de-a lungul veacurilor,* Bucureşti, Editura Minerva, 1988.
Pădure, D., *Sub călcâiul comunist. Pagini de crud adevăr.* Bucureşti, 1941.

Pătrâşcanu, Lucretiu, *Sub trei dictaturi.* Bucureşti, Editura Politică, 1970 [ed. I, 1944],

Pâtroiu, Ion, V. FI. Dobrinescu, *România şi Anglia în anii'30,* Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1997.

Idem, *Le pétrole en Roumanie et à l'étranger.* Bucureşti, Cartea Româneasca, 1934.

Pizanty, Mihail. *Aperçu général sur T industrie pétrolière de Roumanie,* Bucureşti, Cartea

Româneasca, 1940.

Platon, Gh., V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă O perspectivă asupra strategiei dezvoltării.* Iaşi, Editura Universităţii „Al.I. Cuza", 1993.

Poidevm, Raymond, Jacques Bariety, eds., *Les relations franco-allemandes, 1815-1975,* Paris. A. Collin. 1977.
Pop. Adrian, éd., *Sub povara graniţei imperiale. Românii de dincolo de Prut de la ultimatumul anexării la proclamarea independenţei de stat.* Bucureşti, Editura Recif, 1993.

Pop, Gheorghe T., *Caracterul antinaţional ¡i antipopular al activităţii Partidului Naţional- Creştin,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Pop, Grigore Traian, *Garda. Căpitanul şi arhanghelul din cer,* I-III, Bucureşti, Editura Eurasia, 1995-1997.

Pop-Mureşan, Pompiliu, *Adevărul despre luliu Maniu,* Bucureşti, 1946.

Popescu, Eufrosina, *Din istoria politică a României. Constituţia din 1923,* Bucureşti. Editura Politică, 1983.

Popescu, George, *Sub zodia cavalerilor Apocalipsului,* Bucureşti, Editura Majadahonda, 1997.

Popescu-Luminâ, *Bucureştii din trecut şi de astăzi.* Bucureşti, Editura ziarului „Universul", 1935.

Popescu-Puţuri, Ion şi colab., *La Roumanie pendant la Deuxième Guerre mondiale. Études,* Bucarest, Editions de l'Academie. 1964.

Popişteanu, Cristian. *România şi Antanta Balcanică. Momente şi semnificaţii de istorie diplomatică.* Bucureşti. Editura Politică, 1968.

Idem, *Istoria clipei.* Bucureşti. Editura Albatros. 1984.

Idem. *Accente,* Bucureşti, Editura Silex, 1997.

Pospelov, P.N. şi colaboratorii, *Lenin. Biografie.* Bucureşti, Editura Politică, 1961.

Pospelov, P.N., éd., *Istoriia Velikoi Oteiesnennoi voinîSovetskogo Soiuza.* 1941-1945.6 vols., Moskva, 1960-1965.

Istoria oficială a participării URSS Ia conflagraţia secolului.

Possony, Ştefan Th., *L'économie de la guerre totale,* Paris, 1939.

Potra, George, *Din Bucureştii de altă dată.* Bucureşti. 1942.

Preda Dumitru, Vasile Alexandrescu, Costicâ Prodan. *în apărarea României Mari Campania armatei române din 1918-1919,* Bucureşti. Editura Enciclopedică, 1994.

Preda, Eugen, *Miza petrolului în vâltoarea războiului.* Bucureşti. Editura Militară, 1983.

Preda. Marin, *Delirul,* ediţie necenzurată îngrijită şi prefaţată de Ion Cristoiu, Bucureşti. Editura Expres. 1991.

2

Predescu. Al., *Vremuri vechi bucureştene.* Bucureşti, Editura pentru Turism. 1990.

Puia, I,„ *Relaţiile economice externe ale României în perioada interbelică.* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1983.

Puia, Ilie, Tambozi Justin, *Istoria economiei naţionale.* Constanţa, Editura Fundaţiei .Andrei Şaguna", 1993.

Puşcaş, Vasile, *Speranţă şi disperare. Negocieri româno-aliate. 1943-1944,* Bucureşti. Editura Litera. 1995.

Puşcaş, Vasile, Vasile Vesa, (coordonatori). *Dezvoltare şi modernizare în România interbelică 1919-1939,* Bucureşti. Editura Politică. 1988.

Quinlan. Paul D.. *The Playboy King: Carol II of România.* Westporl - London. Greenwood Press. 1995.

Quinlan. Paul D., *Clash over România. British and American Policies toward România 1938-1947.* Los Angeles, ARA. 1977.
Vezi ed. română: *Ciocnire deasupra României. Politica angln-americană faţă de România 1938-1947,* laşi. Centrul de Studii Româneşti. 1995.

Idem. *The Tilea Affair: A Further Inquiry,* în „Balkan Sludies". voi. 19/1978.

Idem, ed.. *The United States and Romania. American-Romanian Relations during tlie Twemieth Century.* Woodland Hills, 1988.

Ralea, Mihail. *Fenomenul românesc,* ediţia C. Schifimeţ. Bucureşti. Editura Albatros. 1997.

Rangheţ. Boris, *Relaţiile româno-americane în perioada primului război mondial (1916-1920).* Cluj-Napoca. Editura Dacia, 1975.

Râţoi. Tudor, *Din modernizarea României interbelice. Legislaţia socială a muncii.* Iaşi, Editura Antheros, 1998.

Râpeanu. Valeriu, *Cultură şi istorie,* voi. I-III, Bucureşti, Editura Militară/Cartea Românească, 1979-1989.

Idem. *Nicolae lorga. Mircea Eliade. Nae lonescu,* Bucure^Ji, Editura Aria Grafică. 1993.

Renouvin, Pierre şi colaboratori. *Les relations franco-britaniques de 1935 â 1939.* Paris. Editions du CNRS, 1975.

Rotschild, Joseph, *Istoria politică a Europei Centrale şi de Est după al doilea război mondial. Întoarcerea la diversitate.* Traducere de Mihnea Columbeanu, Bucureşti, Editura Antet, 1997, f.l.

Rozanov, G.L., Stalin-Ghitler: *Dokumentalnii ocerk sovetsko-ghermanskih diplomaticeskih otnoşenii 1939-1941 gg,,* Moskva, Izd. MO. 1991.

Rurup, Reinhard, *Voina Ghermanii protiv Sovetskogo Soiuza. 1941-1945.* Berlin, 1992.

Rusan, Romulus, ed. *Analele Sighet.* I-V, Bucureşti. Fundata Academia Civică, 1994-1997.

Rusenescu, Mihail, Ioan Saizu, *Viaţa politică in România 1922-1928,* Bucureşti, Editura Politică, 1979.

Rusu, Dumitru D. (coordonator), *Republica in România. De la ideal la faptă,* Iaşi, Editura Junimea. 1988.

Ruzé Alain, *La Moldova entre la Roumanie et la Russie. De la Pierre la Grand à Boris Eltsine,* Paris-Montreal, Harmattan, 1997.

Safta, Ion. éd., *La guerre et la montagne dans l'histoire des Roumains.* Bucureşti. Editions Militaires. 1991.

Saiu. Liliana. *The Great Powers andRumania. 1944-1946 A Study ofthe Early Cold War Era,* Boulder-New York, Columbia University Press, 1992.

Saizu, Ioan, *Politica economică a României intre 1922 şi 1928,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1981.

Idem, *Modernizarea României contemporane (Perioada interbelică). Pas şi impus.* Bucureşti, Editura Academiei, 1991.

Samsonov, A.M., *Stalingradskaia bina.* Moskva. Nauka, i960.

Sandache, Crislian, *Doctrina naţional-creştină in România.* Bucureşti. Editura Paideia, 1997.

Idem. *Viaţa publică şi intimă a lui CaroI al ll-lea,* Bucureşti, Editura Paideia. 1998.

Sassu, Vasile M,, *Oraşele noastre: Brăila.* Bucureşti, 1942.

Savu, AI.Gh., *Dictatura regală (1938-1940).* Bucureşti. Editura Politică, 1970.

Idem, *Sistemul partidelor politice din România. 1919-1940.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.

Schapiro, Léonard, *The Communist Party ofthe Soviet Union.* New York, Random House, 1960.

Schipor, IIie, *Impactul strategic al revoluţiei române din august 1944: factorii spaţiu şi timp,* în „Revista de istorie", nr. 8/1989, pp. 813-832.

Seişanu. Romulus, *Principiul naţionalităţilor. Originile, evoluţia şi elementele constitutive ale naţionalităţii.* Bucureşti, Editura Albatros, 1996 (ediţia I, 1935).

Seftiuc, nie, Cârţână Iulian, *România şi problema Strâmtorilor,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974.

Sédilloi, René, *Istoria petrolului.* Bucureşti, Editura Politică. 1979.

Sebastian, Mihail, *Cum am devenit huligan.* Bucureşti. Edituta Humanitas, 1990 [ed. 1.1935].
Simionescu, I., *Ţara noastră. Natură. Oameni Muncă,* ed. a ll-a revăzută şi adăugită. Bucureşti. Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Carol II", 1938.

Sipols, V. la.. *Diplomaticeskuia borba nakanune vtoroi mirovoi voinî,* ed. a Il-a revăzută şi adăugită, Moskva, Izd. MO, 1989.

Slăvescu, Victor, *Organizaţia de credit a României,* Bucureşti, Cartea Românească. 1922.

Seaton, Albert. *The Russo-German War. 1941-1945,* London-New York, 1971
Idem. *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944,* Cluj Napoca, Editura Dacia, 1979.
Scurtu, loan. Constantin Hlihor, *Complot împotriva Rorpâniei, 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa în vâltoarea celui de-al doilea război mondial.* Bucureşti. Editura Academiei de înalte Studii Militare. 1994.
Idem, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 - ianuarie* Napoca, Editura Dacia, 1976.
Scurlu, loan. Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut şi Nistru.* Bucureşti, Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1992.
Simion. Aurică, *Dictatul de la Viena,* Cluj, Editura Dacia, 1972. Vezi şi ed. a U-a, Bucureşti, Editura Albatros. 1996.

Scunu, loan. Ion Bulei. *Democraţia la români (1866-1935).* Bucureşti, Editura Humanitas, 1990.
Idem. *Antologie legionară. Opera publicistică,* Ï-VII. ediţia Victor Corbuţ şi Traian Golea, Miami Beach, 1994.
Idem. *Istoria României in anii 1918-1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogica, 1996.

Idem. *Doctrina Legionară,* ediţie Radu-Dan Vlad. Bucureşti. Editura Majadahonda, 1995.

Idem, *Criza dinastică din România (1925-1930),* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.

Idem, *Mişcarea Legionară şi Monarhia.* Iaşi, Editura Agora, 1997.

Idem. *luliu Maniu. Activitatea politică.* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.

Sima, Horia, *Istoria Mişcării Legionare,* Timişoara, Editura Gordian, 1994 [ed. I, 1967],
Idem, *Regele Ferdinand (1914-1927). Activitatea politică,* Bucureşti, Editura Garamond. [1995].
Shirer, William L., *Le Troisième Reich. Des origines à la chute,* Paris. Slock, 1967. Ediţia originală; New York. 1960.
Idem, *Istoria Partidului Naţional-Ţărănesc,* ediţia a 11-a, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994 (ediţia 1, 1983).
Shawdran. Benjamin, *The Middle East. OH and the Great Powers,* ed. a Il-a, Boulder London. Weslview Press, 1985.

Idem, I *on I.C. Brătianu. Activitatea politică,* Bucureşti, Editura Museisu, 1992.

Idem. *Monarhia în România. 1866-1947,* Bucureşti, Editura Danubius, 1991
Idem, *Un episod dramatic din istoria României: 30 August 1940,* Bucureşti, Editura Universităţii. 1990.

Sfinţescu, Cincinal, *Edilitatea oraşelor şi satelor din România Mare,* Bucureşti, 1921 Idem, *Urbanistica specială.*

Bucureşti, 1934. Idem, *Urbanistica generală. Bucureşti,* 1933.

Idem, *Contribuţii privind viaţa politică din România. Evoluţia formei de guvernământ în istoria modernă şi contemporană.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.

Idem, *The „Sick Heart" of Modern Europe. The Problem of the Danubian Lands.* Seattle London, University of Washington Press, 1975.

Idem, *Alba-lulia. 1 Decembrie 1918,* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1988.

Selon-Watson, Hugh, *The East European Revolution,* ed. a II a. London, 1946; ed. a III London, Methuen/New York, Praeger. 1956.

Schdpflin, George, *Communist Takeovers in Eastern Europe: Three Stages or Four? An Essay in Historical Reinterpretation.* mss., 11 file (comunicare susţinută la Conferinţa internaţională pe lema *History and Historians in Central and South-Eastern Europe* la School of Slavonic and East European Studies, London, 11-14 iulie 1983).

Scurtu, loan, *Din viaţa politică a României. întemeierea şi activitatea Partidului Ţărănesc (1918-1926),* Bucureşti, Editura Litera, 1975.

Semiriaga, M.I., *Tainî stalinskoi diplomaţii. 1939-1941.* Moskva, Vissaia Şcola, 1992.

Semiriaga, M.I., ed., *Srranî Ţentralnoi i lugo-Vostocinoi Evropî vo vtoroi mirovoi voine.* Moskva, 1972.

Idem, *Creditul agricol în România. ¡918-1944,* Bucureşti. Editura Academiei, 1985.

Idem, *Reforma agrară din 1921în România,* Bucureşti, Editura Academiei, 1975.

Idem, *Satul românesc între anii 1918 şi 1944,* Iaşi, Casa de Presâ şi Editură Cronica. 1996.

Şeicaru Pamfil, *Istoria partidelor Naţional. Ţărănist şi Naţional-Ţărănist,* voi. I şi II, Madrid, Editura Carpati, 1963.

Şerbănescu, D.G., *Ciel rouge sur la Roumanie,* Paris, SIPUCO, 1952.

Şeviakov, A. A., *Sovetsko-rumînskiie otnoşeniia i problema evropeiskoy bezopasnosty 1932- 1939,* Moskva, Nauka, 1977.

Şiperco, Andrei, *Crucea Roşie Internaţională şi România in perioada celui de-al doilea război mondial (1 septembrie 1939 - 23 august 1944). Prizonierii de război anglo-americani şi sovietici: Deportaţii evrei din Transnistria şi emigrarea evreilor în Palestina în atenţia Crucii Roşii Internaţionale,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Şişcanu. Elena N., *Basarabia sub regimul bolşevic (1940-1952).* Bucureşti, Editura Semne, 1998.

Şişcanu, Ion, *Raptul Basarabiei 1940,* Chişinău, Universilas, 1992.

Idem, *Uniunea Sovietică - România 1940 (Tratative în cadrul comisiilor mixte).* Chişinău, Editura ARC, 1995.

Şorban, *Raou\, Fantasma imperiului ungar şi Casa Europei.* Bucureşti. Editura Globus. 1990.

Şuluţiu. Octav, *Braşov.* Bucureşti, 1937.

Şiirban. *Marcel, Istoria României. 1918-1921. Probleme ale vieţii politice, economice şi sociale,* Cluj-Napoca, Edilura Dacia, 1987.

Şuţa, Ion. *România la cumpăna istoriei August '44,* Bucureşti. Editura Ştiinţifică, 1991.

Idem. *Transilvania. Himera ungarismului iredentist.* Bucureşti. Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1995.

Talpeş. Ioan. *Diplomaţie şi apărare. Coordonare ale politicii externe româneşti. 1933- 1939.* Bucureşti. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.

Taylor. A.J.P., *The Origins of tlie Second World War.* ed. a H-a, New York. Fawcett Premier. 1961. *Idem, The Second World War. An* ///H.wrar?rf//i.ţwo',Harmonsworth.PenguinBooks, 1976.

Taylor, Leonard W., *Regele aurului şi regina Maria. Vieţile paralele ale lui Joe Boyle din Klondike.* Traducere Aurel Sasu, Bucureşti, Edilura Atos, 1996.

Taylor, Telford, *Munich. The Price of Peace,* New York, Vintage Books, 1980.
Sofronie, George, *Tratatul de la Trianon (din 4 iunie 1920) şi acţiunea revizionistă.* Oradea,

Tipografia Scrisul Românesc, 1933.

Sonea, Emilia, Gavrilâ Sonea, *Viaţa economică şi politică a României. 1933-1938,* Bucureşti. Editura Ştiinţifica şi Enciclopedică, 1978.

Soulet, Jean François. *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre,* ţaşi, Editura Polirom, 1998. Ed. orig. - Paris, 1996.

Spălâtelu, Ion, *Printre foarfecele cenzurii.* Bucureşti, Editura Politică, 1974.

Spinei, Victor (coordonator). *Confluenţe istoriografice româneşti şi europene. Gheorghe I. Brătianu,* Iaşi, Universitatea „Al.I. Cuza", 1988.

Stanciu, Ion, *Aliaţi fără alianţă. România - SUA, 1914-1920,* Bucureşti, Editura Albatros,

1992.

Idem, *in umbra Europei Rela(iile României cu Statele Unite în anii 1919-1939,* Bucureşti. Editura Silex. 1996.

Stavrinos, L.S.. *Tlie Balkans since 1453,* New York, 1958.

Stânescu, M.C., *Mişcarea muncitorească din România în anii 1921-1924,* Bucureşti, Editura Politică, 1971.

Idem, *Mişcarea muncitorească din România în anii 1924-1928,* Bucureşti. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedica, 1981.

Idem, Moscova, *Cominternul. filiera comunistă balcanică şi România (1919-1943). Studii documentare.* Bucureşti. Silex, 1994.

Stânescu M.C., Silvan M., Lupeni ieri şi azi. Bucureşti, Editura Politică, 1983.

Stoenescu, Alex Mihai, *Armata. Mareşalul şi evreii. Cazurile Dorohoi,* Bucureşti, Iaşi, Odessa, Bucureşti, RAO International Publishing Company, 1998.

Stratulat Mihai, *Revizionismul şi neorevizionismul ungar.* Bucureşti. Editura Globus, [1994].

Strejnicu, Fior, *Mişcarea Legionară şi evreii.* Sibiu, Editura Imago, 1996.

Suciu, Dumitru, *Monarhia şi făurirea României Mari. 1866-1918,* Bucureşti. Editura Albatros, 1997.

Swain, Geoffrey. Nigel Swain, *Eastern Europe since 1945,* London, Macmillan, 1993.

Sweetman, John, *Ploeşti Oii Strike.* New York, Ballantine Book Inc., 1974.

Şandru, D,, *Populaţia rurală a României între cele două războaie mondiale.* Iaşi, 1980.

Tăslăuanu, Octavian, C., *Obsesia europeană. Studii politice.* Ediţie Gelu Voican Voiculescu,

Bucureşti, Editura Scripta, 1996.

Thomas, Hugh, Armed Truce. The Beginnings of the Cold War, 1945-1946, New York, Atheneum, 1987.

Thorne, Christopher. *The Approach of War ¡938-39,* New York - London, Macmillan/St. Martin's Press, 1973.

Timofte, Mihai, ed.. *Concepte şi metodologii in studiul relaţiilor internaţionale,* MI, Iaşi, Editura Ankarom, 1997-1998.

Tippelskirch, Kurt Von , *Istoriia vtoroi mirovoi voinî,* Moskva, 1956 (Ediţia originală: Bonn, 1951).

Tismâneanu, Vladimir, *Drumul spre Cominform: Internaţionalism, facţionalism şi comunism naţional tn România, 1944-1948,* în „Vatra", Tg. Mureş, nr. 8/1992.

Idem. *Arheologia terorii.* Bucureşti, Editura Eminescu, 1992.

Idem, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej.* Bucureşti, Editura Univers. 1995.

Idem. *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel,* Iaşi, Polirom, 1997.

Titulescu, Nicolae, *Politica externă a României 11937).* Ediţie îngrijită de George G. Potra. Constantin I. Turcu. Ion M. Oprea. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

Totu, I. V.. ed.. *Progresul economic în România. 1877-1977,* Bucureşti, 1977.

Totu Măria, Scurtu Ioan, Smârcea Doina, *Din istoria mişcării democratice a studenţilor din România,* Bucureşti, 1985.

Trebici Vladimir. Hristache llie. *Demografia teritorială a României,* Bucureşti, 1986.

Tufescu Victor. *România. Natură. Om.* Economie, Bucureşti, 1974.

Ţepeiea, Gabriel, ed.. *luliu Maniu în faţa Istoriei,* Bucureşti, Editura Gândirea Românească, 1994.

Ţîrâu, Liviu, *Instaurarea comunismului în România şi evreii,* în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj", 1. XXXV/1996, pp. 289-302.

Ţurlea, Petre, *Şcoala română din Franţa,* Bucureşti. Editura Academiei Române. 1994.

Idem, *Nicolae lorga în viaţa politică a României,* Bucureşti. Editura Enciclopedică, 1991

Ţurcanu. Ion. *Basarabia din nou în faţa opţiunii istorice.* Chişinău, Editura Universitas. 1994.

Ţuţui, Gheorghe, *Evoluţia Partidului Social-Democrat din România. De la Frontul Unic la partidul unic (1944-1948),* Bucureşti. Editura Politică, 1979.

Ţuţui, Gheorghe, Gheorghe I. Ioniţâ. *Anii tumultuoşi ai luptei pentru republică.* Bucureşti, Editura Militară, 1978.

Unc, Gh,, Mocanu, C., *13 decembrie 1918,* Bucureşti, Editura Politică, 1968.

Vaksberg, Arkadi, *Hotel Lux,* Paris, Fayard, 1993. Ed. rom. - 1998

Varia, General-Maior (rez.), *23 August 1944. Studiu,* Bucureşti, 1993. Lucrare xerografiatâ, în număr limitat de exemplare. Ne-a parvenit prin bunăvoinţa autorului.

Vasile. Radu, *Economia mondială. Drumuri şi etape ale modernizării.* Bucureşti, Editura Albatros, 1987.

Vatamanu, Nicolae. Istorie bucureşteanâ. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1973.

Veiga Francisco, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941 Mistica ulrranaţlonalismului.* Bucureşti. Editura Humanilas. 1993.

Venn. F.. *Oii Diplomacy in the Twentieth Century,* London. Macmillan. 1986.

Vidalenc, Jean, *L'Europe danubienne et balkanique (1867-1970).* Paris, 1973.

Vigneau, Albert. Orland Vivienne, *Franc-Maţonnerie Rouge,* Paris, Edition Bandiniere, [19383.

Vijoli. Aurel, Cercetări asupra capitalului financiar în ţara noastră. Bucureşti. 1945.

Vlâdescu, Theodor, *Mareşalul, naţiunea, statul, monarhia.* Bucureşti, 1944.

Voina. Aurel, *Prostituţia şi boalele venerice în România.* Bucureşti, 1930.

Volovici, Leon, *Ideologia naţionalistă şi ..problema evreiască ". Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor'30,* Bucureşti, Editura Humanilas, 1995.

Vanku. Milan, *Mica înţelegere şi politica externă a Iugoslaviei 1920-1938,* Bucureşti. Editura Politici, 1979.

Vlad. Maiei. Gheorghiu I.. Scurtu Ioan (coordonatori). *60 de uni de la făurirea statului naţional unitar român.* Bucureşti. 1978.

Vulcânescu. Mircea, *Dimensiunea românească a existenţei.* Ediţie Marin Diaconu. Bucureşti. Editura Fundaţiei Culturale Române. 1991.

Wall, Donald Cameron, *Hon War Came. The Immediate Origins of the Second World War.* 1938-1939, London, Heinemann, 1989.

Zaharia, Gh. şi colab.. *România contemporana.* Bucureşti, Editura Politică, 1998,
Zaharia, Gh. şi colab.. *România în anii revoluţiei democrat-populare. 1944-1947.* Bucureşti. Editura Politică, 1971.
*** *23 August 1944 Culegere de articole.* Bucureşti, Editura Politică, 1964.
Zaharia. Gh., Botoran C., *Politica de apărare naţională a României in contextul european interbelic. 1919-1939.* Bucureşti. Editura Militară. 1981.
23 August - marea sărbătoare. Bucureşti, ESPLA, 1954.
Zagladin, N.V. *Istoriia uspehov i neudaci sovetskoi diplomaţii. (Politiceskii aspekt).* Moskva. Izd. MO, 1990.
*** *23 August - sărbătoarea naţională a poporului român.* Ministerul Propagandei [România], Bucureşti, 1945.
6 martie 1945. începuturile comunizăriiRomâniei. Bucureşti. Editura Enciclopedică. 1995.
Young. John M.. *Cold War Europe, 1945-89. A Political History,* London - New York, Edwards Arnold, 1991.

Idem, *Ştiinţa distruge monopolurile,* ed. a ll-a. Bucureşti. Editura Gorjan, 1942.
Xenopol. Nicolas. *La richesse de la Roumanie,* Bucarest, Ateliers Graphiques Socec et Co., SA, 1916.

Zischka. A.. *Războiul petrolului.* Bucureşti. Cartea Românească. 1942.

Idem... *Spion " prin arhive secrete.* Bucureşti, Editura Garainond. 1993.
Wright, Gordon, *The Ordeal of War. 1939-1945.* New York-Evaston-London, Harper and Row, 1973.
Zincă, Haralamb. *Şi a fost ora „H",* Bucureşti. Editura Militară. 1971. Reconstituire istorică, cu mijloacele romancierului.
Woodward. Sir Llewellyn, *British Foreign Policy in the Second World War,* vols. I-V. London, Her Majesty's Stationery Office, 1970-1976.

Wolff, Robert L„ *The Balkans in Our Times.* Cambridge, 1974.
Ziemke, Earl F., *Stalingrad to Berlin Tlie German Defeat in the Easl.* Washington. DC,

Wolff, Leon. *Low Level Mission.* New York, Arno Press, 1972.
Idem. *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei şi politicei burgheziei române.* Bucureşti, Editura Pagini Agrare şi Sociale. 1927 (reeditată de Editura Scripta. 1992).
Wheeler-Bennett. Sir John. Anthony Nichols. *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War.* New York, 1972.
Zeletin, Şt., *Burghezia română. Origina şi rolul ei istoric.* Bucureşti. Cultura Naţională. 1925 (reeditată de Editura Humanitas, 1991).
Weber. Hermann, *Die Bukowina im zweiten Weltkrieg.* Hamburg, 1972.
Zamfirescu, Dragoş, *Legiunea Arhanghelului Mihail de la mit la realitate.* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.
Weber, Eugen and H. Rogger, eds., *The European Right. A Historical Profile.* Berkeley Los Angeles, 1965. Vezi şi ediţia în limba română.

Zamfirescu, Dan, *Regele şi Mareşalul. Bucureşti,* Editura Roza Vânturilor, 1994.
Idem, *From Antonescu to Groza: Implicit factors in American-Romanian Relations 1944- 1946,* in „Sudnst-Forschungen", XLVIII/1989 (Munchen), pp. 141-160.
Zaharia, Gh. şi colab.. *Contribuţia României la victoria asupra fascismului,* Bucureşti, Editura Politică, 1965.
Idem, *Antonescu and the German Alliance,* în „Romanian Civilization", 171, 1992, Iaşi, pp. 61-76.
Zaharia, Gh., Ion Cupşa, *Participarea României ta înfrângerea Germaniei fasciste.* Bucureşti, Editura Politică, 1985.
Idem, *Carol and Antonescu. Attitudes towards the Use of Violence in Politics,* in „Romanian Civilization", II/2, 1993, Ia$i-Bucure$ti, pp. 3-23.
Zaharia, Gh. şi colab., *Rezistenţa antifascistă in partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940 - octombrie 1944),* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974.
Zaharia, Gh., M. Fâtu, *România, in Regimurile fasciste şi totalitare din Europa,* II, Bucureşti,

Wans, Larry L„ *Romanian Cassandra. Ion Antonescu and the Struggle for Reform. 1916- 1941,* Boulder/New York. Columbia University Press, 1993.
[Ediţia română: *O Casandră a României Ion Antonescu şi lupta pentru reformă. 1918■ 1941,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994.]

ndex-Nume

D

E

J

M

O

N

Q

R

S

A

X

Z

B

Y

E

M

N

O

P

S

Z

? TiiTiiiTrrir- * _ ~-v MMJVflNNIIWMlNMWl

TITIU DEFINITIV Dh PKUPRUTATF

I .*i* 1 • ■ • * . • *i. Hi* * 9 . i

* l'J- »»-'• îi (-.1. u .- •■

' < > , . M "

I

........"^«aas-Ai--

,* i

7 ■/V
'tentelor personalităţi

Noua clădire a Bibliotecii Academiei Române, după planurile arh. D. Marcu - 1937
Aspect din timpul celei de-a 7-a Conferinţe a înţelegerii Balcanice. Bucureşti, 20 - 22 febr. 1939. înaintea începerii lucrărilor , de la stânga la dreapta: C Markovic, ministru de externe al Iugoslaviei. J. Metaxa al Greciei, S. Saraţoglu al Turciei şi Grigore Gafencu
Membrii guvernului Armând Călinescu - format în februarie 1939
Institutul de Cercetări Economice
■I uniuni: *tfTt.r' ti*

....—asaîi^

umane - 25 martie 1945
'oriaji
august *1944*
germani - Bucure
'zonieri români

Nicolae iorga
a Voevod
Take lonescu
,orl 'C Bralianu
lOfebrua,
larea Tralatului dePace

Armand Câlinescu
Palriarhul Miron Cristea
Grigore Junian
Nicolae Titulesci
Consianiin Argetoianu
Panlelinion Hal;
Ion Mihalache

1 *Ţara vrea guvern Maniu,* în *„Dreptatea* ", din 8 noiembrie 1928.
2 N. Iorga, *O* v/a/d *de om...,* p. 709.
3 Elie Miron Cristea, *însemnări,* loc.cit, p. 397.
4 *„Dreptatea* ", din 11 noiembrie 1928.
5 *„DAD* ", nr. 19 şedinţa din 12 decembrie 1930, p. 276.
6 N. Iorga, *O viaţă de om,* p. 710.

ca ora hotărârii şi a râspunderiloi-**Potrivit.altor inteiţnetiri,** guvernul trebuia sprijinit la ora *..H ",* adicâ ori de câte ori era **nevoie. Aceasta grupare miliţii: pentru apărarea** democraţiei şi a Constituţiei din 1923; împotriva tendintelor **de dictaturi şi a mişcării fasciste;** pentru demascare;, pericolului fascist şi luarea de mâsuri **energice**

Fier. democratizarea doctrinei liberale (în sensul vederilor lui I.G. **Duca); împotriva futiilitii Cu** Partidul Naţional-Liberal - Gh. Brâtianu, datoriţi orientării sale de **dreapta! Avea caprgan de** presă ziarul *„Naţionalul nou".* Ija 18 iulie 1935, C.I.C. Brâtianu **a anunţat diz«S>0ţeâ** grupărilor disidente *„Păreri Libere* şi *„H■*", dar acestea au continuat **să existe.** *ZilmU.'. Naţionalul nou "* s-a tipărit cu **intermitenţe;** la Bucureşti apărea ziarul *^.Liberalul* **",jcu** subtitlul *„Organ al organizaţiei national-liherale *H»-iste din Capitala". '* • ii

Sprijinit de rege, **Gh.** Titâreicu **dorea săf preia** conducer|**fa** Partidului Naţional-Liberal. înlâturându-l pe C.I.C. Brâtianu. **Îi\pfi4pectiva** Congresulht'general al partidului fiecare *,. tabără* " a desfăşurat o vie campanie **pentru obţinerea de partizani** pe seama celeilalte. Deoarece nici o grupare n-a reuşit'sa câştige suficţeritc|e **mulţi** aderenţi, secretariatul general al partidului a trimis o ciijculară către organizaţiile **iiMeţşne-** prin **car»** se cerea delegaţilor să nu ridice probleme care nu eriu înic'rise **pe** ordicea di **zi,** să nu abordeze probleme care ar putea da naştere la divergenţe ,şi să păstrezc'aiitudHMh unei .*„perfecte solidarităţi*"". Ordinea de zi a Congresului era următoarei •• • [1] r [1]

1. Modificarea ari. 41, «2,50, 53 kle statutului.
2. Ratificarea alegerii Jui-C.I.Q. BrAianu fri funcţia de preşedinte al Panidului Naţional Liberal. j,
3. Dare de seamâasupra acdpitâţii partidului.
4. Alegerea secretarului ^eilefcl al partidului. [1] , <_

• 5. Alegerea Comitetului Central al Parvdului'Naţiţnal,Liberal

Congresul s-a desfăşurat în ziua 4e *9* iuliq 193^în sala *„Aro "* din Bucureşti. Cuvântul de deschidere a fost rostit de N.N. SâvfeShii, preşedintele /^dunării Deputaţilor. Apoi, dr. C. Angelescu a propus ratificarea alegerii lui Constantin I.Cţ Brătianu în funcţia de preşedinte al partidului Propunerea a fost adoptată în unanimitate." îi» ¿ontinuaie, C'.LC. Brâtianu a făcui o expunere asupra situaţiei politice, iar V.P. Sassu a prezintat raportul asupra modificărilor la statui, irincipala modificare viza ari. 41 caiţla' atribuţiile Congresului, prevedea: *„Alege, după propunerea preşedintelui, pe secrettirul general al partidului. Secretarul general va înlocui pe preşedinte în lipsa acestuia* '.'. V.P. Sassu afirfia că prin aceasta *„asigurăm partidului nostru unitatea şi continuitatea conducerii salt"**. Se mai preconiza că numărul membrilor Comitetului Central nu poale depăşi 200, jar .numărul membrilor Delegaţiei Permanente a crescut de la 21 la 25. Trecându-se la alegerea secretarului general, C.I.C. Brâtianu a spus *„Partidul Naţional-Liberal ca să-şi aratfrecunbştin[a sa pentru acela care a condus cu atâta însufleţire guvernul tării şi ca o manifestare de încredere pentru d-l Gh. Tătărescu. arălânduі tot sprijinul ce este gata să i-l dea în viitor, ca şi în trecui, vă rog să-t proclamaţi secretai general al Partidului Naţional-Liberal, cu însărcinarea să mă înlocuiască în lipsa mea* Apoi, adresându-sţ lui Gh. Tătărescu, C.I.C. Brâtianu a afirmat: *„ Veiface. desigur, ca legătura între guvern şi partid să fie din ce în cp mai strânsă şi ca fiecare să poată aduce obolul său la munca pentru întărirea şi prosperitatea României Mari la ale cărei destine prezidezi astăzi* Era o formă indirectă de subliniere a lipsei de coeziune între guvern şi partid. între .,*tinerii* "şi *„bătrânii* "liberali. Politicianismul - salvarea unităţii partidului *„cu orice pret* "-a dominai întregul Congres. Dar, dincqlo de aparen|e,«a urmare a noii prevederi statutare, C.I.C. Brâtiauu a trebuii sâ fie în permanenţă *„sinătos* "şi să nu părăsească ţara mai mult de două săptămâni, pentru a evita ca Tătărescu sâ-i ia locul.

In timp ce situaţia în conducerea partidului se menţinea într-un echilibru fragil, *„tinerii* au obţinut un succes răsunător pe linia guvernului: la 29 august 1936, fără avizul lui C.I.C. Brâtianu
Gheorghe Tătărescu a procedat la remanierea cabinetului sub motivul omogenizării acestuia. Principala schimbare a constat în înlăturarea lui Nîcolâe Titulescu din fruntea Ministerului de Externe, sub motiv că acesta nu făcea parte din Partidul Naţional-Liberal. în (calitate, acest act a fost rezultatul unui complex de factori, ţinând atât de evoluţia situaţiei' internaţionale, cât şi de presiunea forţelor de dreapta din interior, şi mai ales de voinţa lui Carol al ll-lea. Este un lucru cert că regele a urmărit sâ se dispenseze de colaborarea cu un om dificil, cu o fire dominatoare, care avea un mare prestigiu internaţional. Carol a scăpat Ia 29 august 1936 de un înverşunat adversar al camaplei şi al regimului dictatorial. Este semnificativ faptul că actul înlăturării lui Titulescu a fost primit cu deplină satisfacţie de forţele de dreapta şi criticat de cele antidictatoriale. Prin demiterea lui N. Titulescu, regele a preluat practic în mâinile sale ' problemele privind politica exlemă a României. Remanierea flin 29 august a avut ca rezultat

Contradicţiile dintre cele două grupări din sânul Partidului Naţional-Liberal.s-au acoeniuai in cursul anului 1937, când „ *tinerii"* liberali l-au instalat pe Vaier Pop în funcţia de preşedinte al organizaţiei Partidului Naţional-Liberal din Transilvania, în locul'lui Alexandru Lapedalu. , are făcea parte din gruparea „ *bătrânilor "* liberali. Pe de altă parte, aflând de insistenţele lui C.I.C. Brâtianu pentru fuziunea cu Gh. Brâtianu, gruparea „11" (care făcea parte din rândul *..tinerilor ")* a declarai câ dacă se realiza fuziunea cu georgiştii ea va părăsi partidul". Pentru a aplana disputa, Gh. Tătărescu s-a pronunţat în favoarea fuziunii cu partidul Iui Gh. Brâtianu, Jar aceasta sâ se realizeze la guvern, iar nu în opoziţie, ceea ce C.I.C. Brâtianu nu a pulul accepta. Faptele menţionate ilustrează

mai mari partide democratice era măcinat de grave contradicţii interne, devenea ţot mai slab şiţca atare incapabil să se opună ; irţelor dictatoriale. Mai mult, o grupare importantă a acestui partid - şi anume aceea care deţinea conducerea guvernului - 'se pusese în slujba'filanurilor autoritare ale regelui, , abandonând tot mai mult regimul democratic parlamentar-constituţional.

Partidul Naţional-Liberal condus de Gh. Brătianu a cunoscut o anumită consolidare. După ce în 1930 Gh. Brătianu apăruse ca *„omul regelui ",* el nu a acceptat sâ devină un instrument în mâinile camarilei.
Aducerea *„.bătrânilor "* la putere în noiembrie 1933 a fosl armată de o anumită radicalizare a partidului condus de Gh. Brătianu în raporturile cu Carol al II lea. în prima jumătate a anului 1934, pe terenul luptei împotriva camarilei, s-a produs o ueliorare a raporturilor dintre cele două partide Naţional-Liberale, ajungându-se până la ingajarea unor tratative vizând fuziunea acestora. Dar Gh. Tătărescu şi Carol al II-lea au făcut I ce le-a siat în putinţă pentru a le torpila şi a evita întărirea grupării brătieniste din Partidul Naţional-Liberal, ostilă camarilei şi tendinţelor aulorilare ale regelui. Suveranul a întreprins, im ianuarie 1935, o acţiune sistematică de atragere de partea sa a unor „georgişti", reuşind sâ
1 ihilească legâturi cu Constantin C. Giurescu şi C. Toma, care au început să ia atitudine împotriva campaniei anticamariliste desfăşurate de şeful lor. Rezultatele au venit neaşteptat
■ repede. în februarie. Ion Sân-Giorgiu scria regelui: *„Ţin să pduc la cunoştinţă Majestătii <istre că poate conta pe loialitatea integrală a lui Giurescu şi a grupului său. Intre Brătianu Giurescu prăpastia se sapă tot mai mult. Giurescu a intervenit recent pe lângă Brătianu. nându-i răspicat să atenueze atacurile la adresa Coroanei şi ameninţând cu plecarea .*
Anul 1934 a fost marcat de câteva evenimente importante în tabăra opoziţiei. Cea mai vctaculoasâ evoluţie a cunoscut Garda de Fier, care - după asasinarea lui I.G. Duca - era ipusâ unor critici extrem de dure. Dezbaterile privind activitatea Gărzii de Fier şi atitudinea ivemanţilor au fost foarte aprinse. încă din 26 februarie 1934. Pelre Cazacu (liberal) declara i Adunarea Deputaţilor câ legionarii au trecut *„de la violente verbale şi scrise la crearea de ini:a[ii cvasimilitare şi apoi la comploturi şi asasinate. Influenta ideologiei, metodelor şi cloacelor străine se simte şi în această mişcare* ". La rândul său, N. Iorga, condamnând cu rhemenţâ actul asasinării lui I.G. Duca, atrăgea atenţia asupra lipsei de vigilenţă în faţa

11 *..Dreptatea ",* din 16 noiembrie 1937.
12 D. luliu Maniu proclamat şef al Partidului Naţional-Ţărănesc, în „*Dreptatea* ", din 25 noiembrie 1937.
13 Textul acordului era următorul:
„Se încheie între partidele subsemnate o înţelegere cu scopul de a apăra libertatea şi a asigura corectitudinea alegerilor. Aceste partide încheie pentru timpul alegerilor actuale tn vederea scopului propus un pact de neagresiune.

Kremlinul dispunea, în fond, la Bucureşti de o echipâ ce-i era în integralitate şi totalmente fidela, din raţiuni multiple - personale, materiale, ideologice etc etc. între 1947 şi 1953, mulţi dintre liderii comunişti de la Bucureşti erau aceia care veniseră după 23 august 1944 m (ară in clasicele furgonete ale ocupantului sovietic, şi aceasta, după ce, în cadrele *Comimernului.* **desfăşuraseră ani la rând - după cum se cunoaşte - o intensă activitate revoluţionară on făcuseră spionaj îh folosul exclusiv al URSS. Or, la Bucureşti, la ordinul Moscovei, se ajunsese acum la situaţia tragi-comicâ ca spionii să se supravegheze între ei. în rest, ei au fost preocupaţi sâ-şi aranjeze rosturile şi, conştienţi că fidelitatea le sporea credibilitatea şi sprijinul Kremlinului. se străduiau să-i slujească pe satrapii moscoviţi, dornici de linişte şi de siguranţă la marginile Imperiului. în atare împrejurări, se înţelege atenţia remarcabilă acordată de Kremlin cadrelor plantate la Bucureşti ori la Budapesta, Ia Varşovia ori la Praga - să coordoneze, la faţa locului, problemele „***construcţiei comuniste".* **Gravitatea problemei impunea Moscovei să abordeze cu maximum de realism problema cadrelor, sâ-şi reprime afecţiunile, neîngâduindu-şi temporizări, supoziţii ori percepţii convenabile. Oricât ar părea de straniu, dar informaţiile culese de la şi despre Bucureşti erau exacte, tranşante chiar şi în cazurile celor mai zeloşi dintre slujitorii declaraţi ai** *„cauzei".* **Aşa, de pildă, în 1947 la cancelariatul** *Cominformului* **s-a întocmit o notă informativă atestând situaţia politică şi economică a României[1]". Din document rezultau cu precizie dalele esenţiale ale istoriei PCR-ului, momentele**

sale de referinţă (1921 - creare, 1924-1944 - ¡legalizarea, după 22 iunie 1941 - acţiunea pentru răsturnarea guvernului I. Antonescu), cum şi cauzele eşecurilor: imposibilitatea organizării unor acţiuni de amploare, cu rezultate efective, în cadrul luptei împotriva dictaturii antonesciene şi a războiului României alături de Germania[14]', aspecte atribuite slăbiciunii partidului şi cadrelor sale de conducere"[0]. Astfel, PCR nu dispunea, în august-septembrie 1944, de mai mult de
1 000 de membri"[1], iar în anii războiului din Răsărit, la nivelul conducerii se individualizează trei grupări: cea din emigraţia moscovită (în frunte cu Ana Pauker şi Vasile Luca), gruparea din ţară deţinută în închisori şi lagăre (în frunte cu Gheorghiu-Dej) şi, în fine, gruparea internă, dar rămasă în libertate, diriISTORIA ROMANILOR - INDEX-
Foriş, dovedit ulterior, releva documentul, trădător şi agent al Siguranţei"[1]. în 1945 s-a constLOCALITAŢI
Central provizoriu (Ana Pauker. C. Pârvulescu ş.a.), pentru ca abia la „*conferinţa naţională"* **a partidului din octombrie 1944 să fie desemnat un CC cuprinzând 27 de membri, dintre care s-au ales componenţii Secretariatului: Gh. Gheorghiu-Dej - secretar general, iar Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu ş.a. - membri"[1].**
în perioada imediat premergătoare creării Cominformului, Kremlinul a radiografiat situaţia PCR-ului, solicitând şi obţinând statutul partidului"[4], propunerile pentru refacerea economiei naţionale"[5] şi pentru definitivarea reformei agrare'[56], ca şi programul de guvernare a BND ului[157]. în privinţa efectivelor, la 1 iunie 1947 PCR era creditat cu 703 000 membri, astfel repartizaţi pe categorii sociale:
- **44, 80% - muncitori**
- **38, 60% - ţărani**
- **10, 45% - funcţionari**
- **0, 85% - militari**
- **5, 30% - intelectuali, studenţi"®.**

Nu era ignorată, desigur, componenţa naţională a partidului la data precizată:
- **79, 59% - români**
- **12, 35% - maghiari**

-4, 16%-evrei
- **3, 90% - alţii[15]"**

Tot pe atunci, aşadar în preajma constituirii *Cominformului.* **delegaţii speciali ai Moscovei"' au examinat la faţa locului, adică la Bucureşti, situaţia din rândurile conducerii PCR. Aşa. de**
încât, în urma repercusiunilor acestora, economia românească a ajuns într-o situaţie din cele mai dificile. Majoritatea neajunsurilor economice cu care se luptă România îşi găsesc originea în înţelegerea largă a acestei ţări pe care o are, din cauza prieteniei sale sincere, faţă de Germania. Am văzut că dezechilibrarea sistemului de preţuri interne româneşti, ceea ce face ca Statul să nu mai poată avea controlul pieţei, se datoreşte exclusiv:
-
-
-
-

8.
înaintea datei de 30 septembrie 1943
Restanţele cauzate începând de la 1 octombrie 1943prin suspendarea plăţilor vor fi achitate cât de curând.
9.
în consecinţă, va fi achitară cât mai curând suma rezultată din diferenţa plăţilor efectuate în intervalul de timp de la 1 octombrie la 31 decembrie 1942 şi suma de 1 500 milioane lei.
Guvernul Român va îngriji, de asemenea, ca sumele necesare pentru trupele de apărare aeriene de întărire al căror număr a fost stabilit între cele două guverne şi care se vor ridica conform prevederilor făcute ta circa 675 milioane lei să fie plătite pentru totdeauna la cererea urmatei germane în cadru! aranjamentului schimbului de plăţi fără alte condiţiuni.
Făcute la Marele Cartier a! Fiihrerului la 11 ianuarie 1943.

Mihai Antonescu

(Josif Constantin Drâgan. ed., Antonescu - Mareşalul României şi râsboaiele de reîntregire.
exemplu, Vladimir I. Lesakov'" a descins între 7 şi 20 august 1947 la Bucureşti, unde a avut întrevederi separate cu generalul Ivan Z. Susaikov, preşedintele Comisiei Aliate (Sovietice) de Control din România, ca şi cu Ana Pauker, Gh. Gheorghiu-Dej, Vasile Luca ş.a. într-un raport prezentat de Leonid S. Baranov'", Lesakov a

surprins cu exactitate divergenţele manifestate la nivelul conducerii PCR-ului, mai precis dintre „gruparea Dej" (cu Ion Gheorghe Maurer, Gh. Gaston Marin ş.a.) şi *„gruparea Pauker"* (cu Luca, Georgescu ş.a.)[1]". Din câte a constatat emisarul Moscovei ori din cele discutate cu împricinaţii, s-a conchis că Dej urmărea scoaterea din partid a grupului Pauker-Luca, pe motiv că aceştia nu erau români ori că veniseră de la Moscova după 23 august 1944 pentru a-şi impune punctul de vedere'[64]. Bineînţeles, Pauker şi Luca, în cursul discuţiilor cu Lesakov din 8, 15 şi 19 august 1947, au contra-atacal, relevând şi îngroşând erorile lui Dej şi ale eminenţei sale cenuşii. Ion Gheorghe Maurer[165]. La 19 august 1947, Dej însuşi a recunoscut existenţa divergenţelor dintre componenţii conducerii partidului, asigurând însă că ele nu vor avea grave consecinţe pentru României socialiste[166].

Vladimir Lesakov nu a plecat la Moscova decât însoţit de *.fişele biografice*" (aproximativ l-2 pagini) ale liderilor comunişti de la Bucureşti sau ale unor personalităţi pe care, evident. Kremlinul miza în desăvârşirea operei de Stalinizare a României. Din documentele în atenţie

** * * Reprezentantele diplomatice ale României, 11,1911-1939,* Bucureşti, Editura Politică, 1971.

Retegan, Mihai, *in balanţa forţelor. Alianţe militare româneşti interbelice,* Bucureşti. Editura

Semne, 1997.

Ring, Camil, *.Staline m'a dit...".* Paris, Editions Creator, 1952.

Ristelhueber, René, *A History of the Balkan Peoples,* ed. by S.D. Spector, New York,

1971.

Rjesevskii, O.A., ed., *1939 god. Uroki istorii,* Moskva, Mysl, 1990.

Roberts, Henry L,, *Rumania. Political Problems of an Agrarian State,* New York, Archon Books. 1951 (reed. - 1969).

Roger, Hans, Eugen Weber, (coordonatori). *Dreapta europeană. Profil istoric.* Bucureşti, Editura Minerva, 1995.

Roman, Viorel, *Rumänien im Spannungsfeld der Grossmächte,* II, 1878-1955; III, 1944- 1991. Meckenheim-Merl, Dr. Dieter Falk Verlag, 1989-1991.

Romanescu, Gh., Nicolae Ciobanu, Alesandru Dulu, *L'armée roumaine dans la campagne de l'Ouest. Sa contribution à Taffranchissement de la Hongrie, de la Tchécoslovaquie et de l'Autriche,* Bucarest, Editions Militaires, 1991.

România in anii celui de-al doilea război mondial, vol. 1 -3. Bucureşti, Editura Militară. 1989.

Rosen, Avram, *Participarea evreilor la dezvoltarea industrială a Bucure ¡ţiului, din a doua jumătate a sec. XIX până in anul 1938,* Bucureşti, Editura Hasefer, 1995.

Rotaru, Florin, ed.. *Suferinţele Basarabiei* fi *răpirile ruseşti.* Bucureşti, Editura Semne, 1996.

Idem. ed., *Românitatea transnistriană.* Bucureşti, Editura Semne, 1996.

Idem, ed.. *Basarabia noastră.* Bucureşti, Editura Semne, 1996.

Rotaru. Jipa, Leonida Moise, *Regimentul 13 Artilerie - Un destin eroic.* Bucureşti, Editura Paideia, 1997.

Rotaru, Jipa şi colab., eds.. *Armata Română in al doilea război mondial/Romanian Army in World War 11,* Bucureşti, Editura Meridiane. 1995.

Rotaru, Jipa şi colab., *Marelui Antonescu: Am făcut „războiul sfânt" împotriva bolşevismului. Campania anului 1941,* Oradea, Editura Cogito, 1994.

Rotschild, Joseph, *Communist Eastern Europe,* New York, Walker and Co., 1965.

Rotschild, Joseph, *East Central Europe betw een the Two World Wars,* Seattle-London. University of Washington Press, 1977.